

67606

T. C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

XV VE XVI. YÜZYILLARDA
TEKE SANCAĞI

DOKTORA TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİZASYON MERKEZİ

HAZIRLAYAN

DANIŞMAN

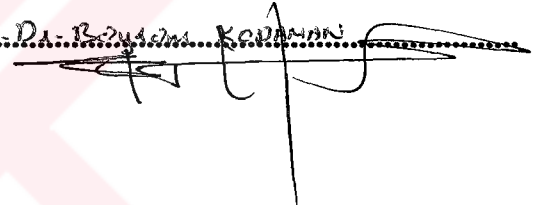
BEHSET KARACA

PROF. DR. MEHMET ALİ ÜNAL

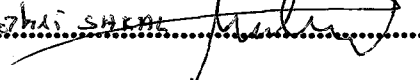
SAMSUN-1997

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan...*Prof. Dr. Bülent Karaman*.....

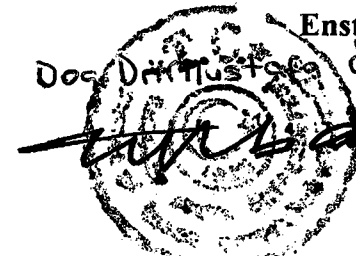
Üye...*Prof. Dr. M. Ali Ünal*.....

Üye...*Prof. Dr. Fehri Şahin*.....

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

10.../10.../1997

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Mustafa ÖZBALCI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
KAYNAKLAR	1
1. Tahrir Defterleri	
a. MAD 14 (1455/859 Tarihli Mufassal Defter)	5
b. TD 1082 (1455/859 tarihli Mufassal Defter)	6
c. Bâb-ı Asâfi, Defterhane-i Amire Defterleri (A.DFE) 580 (1455/859 Tarihli Mufassal Defter)	6
d. 1501-1502/907 Tarihli İcmal Defter (?)	6
e. TD 107 (İcmâl Defter)	7
f. MAD 253 (İcmal Tapu Defteri)	7
g. TD 166 (1530/937 Tarihli İcmal Defter)	7
h. TKA 107 (1568/5 Safer 976/Tarihli Mufassal Defter)	8
ı. TKA 315 (1568/976 Tarihli İcmal Defter)	8
i. TD 471 (1568/976 Tarihli İcmal Defter)	8
j. TD 690 (1599-1600/1008 Tarihli Çavuşan Defteri)	8
k. MAD 152 (Tarihsiz- Yoklama Defteri)	8
l. MAD 923 (Tarihsiz- Yoklama Defteri)	9
2. Evkaf Defterleri	9
a. Kâmil Kepeci 3357 (1479-1480/884/ Tarihli Evkâf Defteri)	9
b. TKA 567 (1567/975 Tarihli Evkaf Tahrir Defteri)	9
c. MAD 617 (7-17 Temmuz 1567/Evail-i Muharrem 975/ Tarihli Evkaf Defteri)	9
3. Müsellem Defterleri	10
a. 1457-1473/862-878 Tarihli Müsellem Defteri (?)	10
b. TD 14 (Fatih Dönemine aid Müsellem Defteri)	10
c. TD 241 (26 Muharremü'l-haram sene 952/ 9 Nisan 1545 Tarihli Müsellem Defteri)	11
d. TD 321 (12 Nisan 1560/15 Recebû'l-mürecceb sene 967 Tarihli Müsellem Defteri)	11
e. TD 466 (Temmuz 1568/Safer 976 Tarihli Müsellem Defteri)	11
f. TD 624 (Aralık 1585/Muharremü'l-haram 994 Tarihli Müsellem (Mensuh) Defteri)	12
g. TKA 163 (III. Mehmed dönemine aid olan Müsellem (Mensuh) Defteri)	12
4. Ruznamçe Defterleri	13
5. Mühimme Defterleri	13
6. Diğer Arşiv Vesikaları	13
7. Şer'iyye Sicilleri	13

BİRİNCİ BÖLÜM

TEKE-İLİ'NİN ADI VE BÖLGENİN TARİHÇESİ

1- "Teke ve Teke-ili" İsminin Menşei	14
2- Osmanlı Hakimiyeti Öncesinde Teke-ili	15
a- Türk Hakimiyetinden Önceki Dönem	15
b- Teke-ili ve Çevresinde Türk Hâkimiyeti	21
1- Selçuklular Devri	21
2- Hamidoğulları ve Tekeoğulları Devri	26
3- Teke-ili'nde Osmanlı Hakimiyeti	30
a- Teke-ili'de Şahkulu Ayaklanması ve Sürgünler	33
b- Diğer Sürgünler	37
c- Suhte ve Celâli Ayaklanmaları sırasında Teke-ili	39
1- Suhte Ayaklanmaları	39
2- Teke-ili'nde Celali Olayları	45
d- Antalya'da Kôr Bey İsyanı	45

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ YAPI

A- GENEL OLARAK SANCAK	46
B- TEKE SANCAĞI	47
1- Coğrafi Konumu	47
a- Bölgenin Yüzey Şekilleri	48
1- Tekeli Yaylası, Yarımadası veya Teke yöresi denen bölgenin coğrafi özellikleri	48
2- Göller Yöresinin yüzey şekilleri	50
3- Antalya yöresinin yüzey şekilleri	50
b- Bölgenin Sıcaklık Şartları	50
c- Bölgenin Yağış Şartları	51
d- Bölgede Rüzgarlar	51
2- Tarihi Gelişimi ve İdari Durumu	53
C- OSMANLI İDARİ TEŞKİLATI İÇERİSİNDE TEKE-İLİ	53
1- Tahrirlere Göre İdari Taksimat	53
a- Tahrirlere Göre Nahiyeler ve Köyler	54
1- Antalya Nahiyesi	54
2- İstanos Nahiyesi	55
3- Karahisar-1 Teke Nahiyesi	55
4- Kürt Nahiyesi	55
5- Mükerrerem Kömi Nahiyesi	55
6- Muslu Nahiyesi	55
7- Bağovası Nahiyesi	56
8- Elmalu Nahiyesi	56
9- Kalkanlı Nahiyesi	56
10- Kaş Nahiyesi	56
11- İğdir Nahiyesi	56
D- SANCAK İDARESİ, İDARECİLERİ VE SANCAĞIN MUHAFAZASI MESELESİ	61

1- Sancak İdaresi ve İdarecileri	61
a- Teke Sancakbeyi	61
b- Alaybeyi (Mir-alay)	64
c- Çeribaşı	65
d- Subaşı	65
e- Şehir Kethüdası	66
f- Liman Reisi	67
g-Kale Görevlileri	67
1- Dizdar	67
2- Kale Kethüdası	69
3- Kaledeki Diğer Görevliler	69
2- Teke Sancağı'nın Muhafazası Meselesi	74
E- KAZA İDARESİ	77
Kadı	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHİRLERİN FİZİKİ YAPISI, ULAŞIMI, TİCARİ HAYATI VE NÜFUSU

A- YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ŞEHİRLERİN HUSUSİYETLERİ	80
B- TEKE SANCAĞI'NDA ŞEHİR ÖZELLİĞİ TAŞIYAN YERLERİN FİZİKİ YAPILARI, MAHALLELERİ VE NÜFUSU	81
1- ANTALYA: Fiziksel Yapı, Şehrin Gelişimi Ve Nüfus	81
a- Antalya Kalesi	83
İç Kal'a (Hisar) ile Dış Kal'a ve Kal'anın Geçirdiği Tamiratlar	84
1-Akdeniz Kıyıları ve Terkedilmiş Tarihi Limanlar	87
2- Antalya Limanı ve Limanın Korunması	89
a- Antalya Limanı	89
b- Limanın İdaresi, Bakımı ve Korunması	90
c- Antalya Gümrüğü	91
d- Antalya'da Gemi İnşası	96
e- Antalya'nın Mahalleleri ve Bunların Demografik Durumları	97
1- Antalya'nın mahallelerinin Nüfus vaziyeti	102
2- Şehrin Nüfusunu Teşkil Eden İctimaî Zümreler	106
f- Antalya Şehirdeki İktisadî ve Ticarî Hayat	109
2- İSTANOS (KORKUTELİ) ŞEHRİ	110
a-İstanos'un Mahalleleri ve Demografik Durumu	111
1- İstanos Şehrinin Nüfus Vaziyeti ve Nüfusu Teşkil Eden İctimâî Zümreler	113
b- İstanos'da İktisadî ve Ticarî Hayat	115
3- KARAHİSAR-I TEKE ŞEHRİ	116
a- Karahisar-ı Teke Şehrinin Mahalleleri, Demografik Durumu ve Nüfusu	116
1- Şehrin ve Havalisinin İktisadî ve Ticarî Hayatı	118
4- ELMALU ŞEHRİ	119
a- Elmalu'nun Mahalleleri, Demografik Durumu ve Nüfusu	120
b- Elmalu Şehrinin İktisadî ve Ticarî Hayatı	123
C- TEKE SANCAĞI'NDA ULAŞIM İMKANLARI VE YOL SİSTEMİ	123

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEKE SANCAĞI'NDA KIR İSKAN MERKEZLERİ VE NÜFUS

A- SANCAĞIN GENEL İSKAN ÖZELLİKLERİ	127
1- Kır İskan Yerlerinin Kuruluşu, Gelişmesi ve Tasnifi	127
2- Kır İskan Yerlerinin Toponomik Özellikleri	129
B- BAŞLICA KIR-İSKAN MERKEZLERİ: KÖYLER	130
1- Köylerdeki Müslim ve Gayri Müslim Nüfus	133
2- Yerleşme, nüfus ve Nüfus Hareketleri	136
C- KONAR- GÖÇER ZÜMRELER: YÖRÜKLER	139
D- MEZRA'ALAR	179
E- TEKE SANCAĞI'NDA MÜSELLEM TEŞKİLATI VE MÜSELLEM ÇİFTLİKLERİ	186
F- TEKE SANCAĞI'NDA CAN-BAZLAR	199
G- TEKE SANCAĞI'NDA DOĞANCILAR, AVCILAR VE SAYYADLAR	199
H- TEKE SANCAĞI'NIN TAHMİNİ NÜFUSU	202

BEŞİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ YAPI

A- TOPRAK	206
1- Çift ve Çiftlik	207
a- Teke Sancağında Toprak ve Çiftlik Durumu	207
b- Hassa Çiftlikler (Sipahi Çiftlikleri)	211
B- ZİRAİ ÜRETİM VE ZİRAİ ÜRETİMDEN ALINAN VERGİLER	212
1- Tahrir GÖRE NARH FİYATLARI	213
2- Hubûbât, Bakliyat Üretimi ve Öğrü	214
a- Buğday (Hinta)	215
b- Arpa (Şa'ir)	216
c- Darı (Dıhn)	216
d- Nohud	216
e- Mercimek (Ades)	217
f- Burçak	217
g- Börülce	217
h- Bakla	217
3- Smâî Bitkileri	219
a- Pamuk (Penbe)	219
b- Susam (Simsim)	220
c- Çeltik	220
d- Afyon	221
e- Keten	221
f- Berg-i Sumak	221
g- Palamud	221
4- Bağ, Bahçe ve Bostan Mahsulleri	227
C- DİĞER VERGİ VE RESİMLER	230
1- Teke Sancağında Hayvancılık ve Hayvancılıkla İlgili Resimler	230
a- Adet-i Ağnam	230

b- Ağıl Resmi	231
c- Yaylak, Kışlak ve Koru Resmi	231
2- Arıcılık (Bal Öşrü-Resm-i Asele)	232
3- Şahıs Başına Alınan Vergi ve Resimler	232
a- Resm-i Çift ve Resm-i Dönüm	233
b- Bennâk Resmi	234
c- Mücerred Resmi	235
d- İspenç Resmi	238
e- Cizye	238
f- Kötürüm Resmi	239
g- Kara Resmi	239
h- Tütün Resmi (Duhan Resmi)	239
4- Maktu' Vergiler ve Mukâta'alar	240
a- Maktu' Vergiler	240
1- Resm-i Asiyab	240
2- Resm-i Senghâ-i Asiyâb	241
3- Resm-i Ding	241
b- Mukâta'alar	243
1- Boyahâne Mukâta'ası	244
2- İhtisab Mukâta'ası	244
3- Tahinhâne (Dühnhâne) Mukâta'ası	244
4- Başhâne Mukâta'ası	245
5- Balıklağı Mukâta'ası	245
5- Anzi Vergiler	247
a- Bâd-ı Hevâ	247
b- Adet-i Deştâni	248
c- Resm-i Arûs	248
d- Tapu Resmi	249
e- Cürm ve Cinayet Resmi (Resm-i cerâim)	249
f- Niyâbet Resmi	249
g- Tayyârât Resmi	250
6- Ticaret ve Gümrük Resimleri	250
7- Diğer Bazı Vergi ve Resimler	253
a- Resm-i Aşiyanhâ	253
b- Resm-i Sarnıç	254
c- Resm-i Vaşak	254
8- Tuzlalar ve Katran Resmi	254
D- DİRLİKLER	259
1-Haslar	259
a- Padişah Hasları (Hashâ-i Hümâyûn)	259
b- Teke Sancakbeyi (Mir-liva) Hasları	260
c- Teke Sancağı Subaşları Gelirleri	266
2- Zeametler	267
3- Tımarlar	271
a- Teke Sancağın'daki Tımarların Durumu	272

ALTINCI BÖLÜM

TEKE SANCAĞINDA VAKIFLAR

A- CAMİ VE MESCİD VAKIFLARI	284
1- Antalya Kazasındaki Cami ve Mescidler	285
a- Camiler	286
b- Mescidler	295
2- İstanos'da Bulunan Cami ve Mescidler	306
a- Camiler	306
b- Mescidler	309
3- Muslu Nahiyesinde bulunan Cami ve Mescidler	311
a- Camiler	311
b- Mescidler	311
4- Karahisar-1 Teke Kazasındaki Cami ve Mescidler	311
a- Camiler	312
b- Mescidler	312
5- Elmalu Kazasındaki Cami ve Mescidler	313
a- Camiler	313
b- Mescidler	319
6- Kaş Kazasındaki Cami ve Mescidler	320
a- Camiler	321
b- Mescidler	324
7- Kalkanlı Kazasındaki Cami ve Mescidler	324
a- Camiler	324
b- Mescidler	325
B- TEKE SANCAĞI'NDA ZAVİYELER	325
1- Antalya Kazasındaki Zaviyeler	326
2- İstanos'da Bulunan Zaviyeler	328
3- Karahisar Kazasında Bulunan Zaviyeler	332
4- Elmalu Kazasındaki Zaviyeler	334
5- Kaş Kazasında Bulunan Zaviyeler	341
6- Kalkanlı Kazasındaki Zaviyeler	343
C- DİĞER VAKIFLAR: İMARET, KÖPRÜ, MEDRESE, MEKTEBHANE, MUALLİMHANE, KİLİSE, TÜRBE-MEZAR VE KİŞİ VAKIFLARI	345
1- Antalya kazasındaki Diğer Vakıflar	345
a- İmaretler	345
b- Köprüler	345
c- Medreseler	346
d- Mektebhaneler	347
e- Muallimhaneler	347
f- Mezar ve Türbeler	348
g- Büyük Kilise (Beniyye)	348
h- Kişi Vakıfları	349
2- İstanos Kazasındaki Diğer Vakıflar	353
a- Medreseler	353
b- Hamamlar	354
c- Çeşmeler	354
d- Kişi ve Diğer vakıflar	354

3- Karahisar Kazasındaki Diğer Vakıflar	356
a- Köprüler	356
b- Kişi ve Diğer Vakıflar	357
4- Elmalu Kazasındaki Diğer Vakıflar	358
a- Hamamlar	358
b- Kervansaraylar	358
c- Köprüler	359
d- Medreseler	359
e- Mektebhaneler	359
f- Kişi ve Diğer Vakıflar	360
5- Kaş Kazasındaki Diğer Vakıflar	363
a- Medreseler	363
b- Kişi ve Diğer Vakıflar	363
6-Kalkanlı Kazasındaki Diğer Vakıflar	364
a- Kişi Vakıfları	364
SONUÇ	366
BİBLİYOGRAFYA	369
EKLER	379

ÖNSÖZ

Osmanlı Devletiyle ilgili yapılan araştırma ve çalışmalar günümüzde mahalli tarih planında yoğunlaşmış durumdadır. Bunun neticesinde seçilen her hangi bir bölge veya “*sancak*” her yönüyle ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. İlerde bu tür çalışmaların eyalet çapında genişlemesi ve yaygınlaşması mümkün olabilecek, bu da Osmanlı Devleti’nin her yönüyle anlaşılmasını mümkün kılacaktır. Bu tür çalışma ve incelemelerde, en önemli malzeme hiç şüphesiz arşiv belgeleridir. Arşiv belgeleri, Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan yıkılışına kadar içtimâî, mâlî, idârî, hukukî, zirâî ve demografik yapı hakkında canlı bir tablo oluşturmaktadır. Bu belgeler içerisinde ise, Tapu Tahrir Defterleri muhtevası ve orjinalliği ile apayrı bir öneme sahiptir.

Biz bu çalışmamızda Anadolu eyaletinin en önemli sancaklarından birisi olan Teke sancağının XV. ve XVI. asırdaki durumunu tahrir defterlerine ve diğer arşiv malzemelerine dayanarak ortaya koymaya çalıştık. Zaman zaman da komşu bulunan Hamid ve Alâiye sancaklarıyla mukayese yaptık. Böylece, Teke sancağının durumunun daha iyi anlaşılabilceğini düşündük. Bunun yanında, bazı konularda XV.ve XVI. asırla sınırlı kalmayarak, daha sonraki dönemler hakkında da bilgi vermeye çalıştık. Ayrıca, Teke sancağının kapladığı alanda üç hafta süre ile gezi ve incelemede bulunarak bölgeyi daha iyi anlamaya ve değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmalarında, tenkid ve ikazlarıyla beni yönlendiren ve yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal’a ayrıca, maddi ve manevi yardımlarını hiç bir zaman esirgemeyen hocam Prof. Dr. Bayram Kodaman’a saygı ve şükranlarımı sunarım. Bunun yanında, haritaların yapımı ve düzenlenmesinde yardımlarını esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Hamza Uzuneminoğlu’na, yine teşvik ve desteklerini gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Ahmet Halaçoğlu hocama, tezin düzenlenmesinde yardımcı olan Arş. Gör. Hasan Babacan, Arş. Gör. Hayri Çapraz’a ve bu bölgeye yaptığım gezi ve incelemede bana eşlik eden Arş. Gör. Abdullah Şevki Duymaz arkadaşşıma, teşekkür ederim.

Behset KARACA
Isparta-1997

ÖZET

Teke sancağının kapladığı alan, ilkçağdan itibaren yerleşme yeri olarak önemini günümüze kadar muhafaza etmiştir. Burası ilkçağlardaki bölge adıyla *Pamfilya*'nın tümünü, *Likya*'nın doğudaki büyük bir bölümünü, ve *Pisidya*'nın güneyini içine almaktadır. Burası Türklerin fethine kadar *Prehistorik*, *Hititler*, *Lidyahılar*, *Persler*, *Makedonyalılar*, *Ptolemaioslar*, *Selevkoslar*, *Bergamahılar*, *Roma Eyaleti Klilikia*, *Amyntas*, *Roma İmparatorluk Devri* ve *Bizanslıların* hakimiyeti altında kalmıştır. Bir iki defa el değiştirmeden sonra Selçuklular'ın kesin hakimiyeti 1216'da başlamıştır. XIII. asrın sonu ile XIV. asrın başlarında Hamidoğullarının Antalya şubesinin veya Tekeoğullarının eline geçmiştir. Osmanlı hakimiyeti ise 1390-1393 tarihleri arasında olmuştur. Teke-ili veya Teke sancağında 1511'de meydana gelen *Şahkulu isyanı* ve daha sonraki dönemde olan *suhte ayaklanmaları* haricinde pek fazla bir olay meydana gelmemiş, istikrar ve huzur son zamanlara kadar sürmüştür. Bu isyan ve olaylar neticesinde yeni fethedilen *Modon*, *Koron* gibi adalara sürgünler olmuştur. Ayrıca İran'a da büyük çaplı göçler vukuu bulmuştur.

Osmanlı idaresi, Teke sancağını coğrafi özelliklerini ve mahalli örf ve adetlerini dikkate alarak *Antalya*, *Elmalu*, *Kaş*, *Kalkanlı*, *İğdir*, *Muslu*, *Mükerrem Kömi*, *Karahisar*, *Bağovası*, *İstanos*, *Kürt* gibi nahiyelere ayırmıştır. Bu nahiyelerden *Antalya*, *İstanos*, *Elmalu* ve *Karahisar* büyük yerleşim yerleri olup şehir özelliği taşımaktadır. Tapu Tahrir Defterlerinde de sadece buraların mahalleleri belirtilmiştir. Bu şehirlerden Antalya sancak merkezi olması, limanı ve kaleye sahip olması hasebiyle en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Karahisar-ı Teke'nin de faal olarak kullanılan kalesi bulunmaktadır. Teke sancağında şehir özelliği taşıyan yerlerin nüfusunun tamamına yakını müslümandır. En fazla gayri müslim Antalya'da bulunmaktadır. Fakat bu da müslim nüfusla kıyaslanamayacak kadar azdır. Bunun yanında Elmalu ve Karahisar şehirlerinde de az miktarda gayri müslim nüfusun bulunduğu görülmektedir. Gayri müslim nüfus kır iskan merkezlerinde ise iki, üç köyde bulunmaktadır. Şehirler iktisadî ve ticarî yönden gelişmiş olup önemli kavşak noktalarında bulunmaktadır. Şehir nüfusu 1455 tahririnde 2945 olup toplam nüfusa oranı % 4.67'dir. 1530'da 6069 olup toplam nüfusa oran % 5.26'ya yükselmiştir. 1568 tarihinde ise 7010 olup toplam nüfusa oranı % 6.70'e yükselmiştir.

Bütün tahrirlerde sancağın en önemli yerleşim yeri ve iktisadi faaliyetlerin ağırlık merkezini köyler teşkil etmektedir. Köy sayılarında 1455 tahririnden 1568 tahririne kadar önemli ölçüde artışlar meydana gelmiştir. Köylerde meydana gelen artışa paralel olarak mezra'alarda da artış olmuştur. Mezra'alardaki artışın sebebi Şahkulu isyanı, suhte isyanları gibi olaylar neticesinde yeni fethedilen yerlere sürgünler, İran'a sığınmalar ve güneyden kuzeye vukuu bulan göçler olmalıdır. Çiftçi köylü nüfus 1455 tahririnde 36.136 olup toplam nüfusa oranı % 57.38'dir. 1530 tahririnde 44.796, oranı % 38.83, 1568 tahririnde ise 48.539, oranı ise % 46.45'dir.

Teke sancağı müsellemler teşkilatının uygulandığı en önemli sancaklardandır. Burada ilk zamanlarda piyade teşkilatı da bulunduğunu 1455 tahririndeki bazı kayıtlardan öğrenmekteyiz. Fakat piyade teşkilatı kurulmasından çok kısa bir zaman sonra müsellemler teşkilatına dönüştürülmüş olmalıdır. 1455 tahririnde müsellemler çiftliklerindeki askeri ve reaya zümreler 10.331 kişi olup sancak nüfusunun % 16.40'ma, 1530 tahririnde 24.001 kişi ile % 20.80'ine ve 1568 tahririnde ise 16.936 kişi ile % 16.20'sine tekabül etmektedir.

Teke sancağı konar-göçer zümrelerin yani yörüklerin de yoğun olduğu bölgelerden birisidir. Bunların nüfusu 1455 tahririnde 12.725 olup, toplam sancak nüfusuna oranı % 20.20, 1530'da 39.334 ile % 34.09 ve 1568 tahririnde ise 30.837 ile % 29.51'dir.

Teke sancağındaki ticari ve sanayi faaliyetlerindeki gelişme son derece yüksektir. Bunda en büyük pay, Antalya başta olmak üzere önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması ve limana sahip olmasıdır.

Vergi gelirlerinde de iktisadi gelişmeye paralel olarak bir yükselme görülmektedir. 1455 tahririnde 955.000 akça civarında olan toplam sancak hasılatı 1530'da 2.800.000 akçaya, 1568'de ise 3.850.000 akça civarına çıkmıştır.

Teke sancağı iktisadi yönden ağırlık noktasını yine köyler oluşturmaktadır. Köylerde hemen hemen her türlü ürün yetiştirilmektedir. Bunun yanısıra cemaatlerin de hayvancılıkla birlikte ziraatle uğraştıkları görülmektedir.

Teke sancağı miri arazi rejiminin uygulandığı bölgelerdendir. Sancak hasılı genel olarak padişah haslarına, sancakbeyi haslarına, zemet ve tımarlara ayrılmıştır.

Teke sancağı vakıflar yönünden de çok zengindir. Teke sancağında 1455 tarihinde 63, 1479-1480'de 27, 1530'da 151 ve 1567 yılında ise 216 evkaf olup, bunlar cami, mescid, zaviye, türbe, imaret, çeşme, medrese, muallimhane, kilise ve kişi vakıflarıdır.

ABSTRACT

The area the sanjak of Teke covers has maintained its importance as a place for settlement from antiquity on. This area includes the whole Pamfilya, the regional name in antiquity, a big part of Likya in the east and the south of Pisidya. The area has remained, until the conquest of Turks, under the domination of prehistory, Hittites, Lidyans, Persians, Macedonians, Ptolemaiosls, Selevkoses, Bergamians, Klilikia (a Roman province), Amyntas, the Era of Roman Empire and Byzantines. After it has changed hands 1-2 times, the absolute domination of the Seljuks has started from 1216 on. At the end of the thirteenth century and at the beginning of the fourteenth century, it has come into the possession of Tekeoğullar, Antalya branch of Hamidoğulları. The Ottoman domination has prevailed between 1390 and 1393. Except for the Şahkulu rebellion happening in Teke city or the sanjak of Teke in 1511 and the suhte uprisings occurring in the following period, there haven't been many events, so stability and peace have lasted until recent times. As the result of those uprisings and events, the phenomena of exiling to such islands as Modon, Koron recently conquered have taken place. In addition, a great many of people have immigrated into Iran as well.

The Ottoman administration taking into consideration the geographical peculiarities and local traditions of the sanjak of Teke have divided it into such subdistricts as Antalya, Elmalu, Kaş, Kalkanlu, İğdir, Muslu, Mükerrerem Kömi, Karahisar, Bağovası, İstanos, Kürt. Of these subdistricts, Antalya, İstanos, Elmalu and Karahisar are great places of settlement carrying characteristics of a city. In the Registers of Title Deeds also, only the quarters of those places have been stated. Of those cities, Antalya appears to be the most important one for the reasons that it is the centre of the sanjak and has a seaport and a castle. In addition, Karahisar-ı Teke, too, has a castle used actively. Almost all of the population of the places carrying characteristics of a city in the sanjak of Teke are muslims. The biggest number of non-muslims are found in Antalya, despite which this number is too few to compare with that of muslims. Besides, it's seen that a small number of non-muslims are found the cities of Elmalu and Karahisar as well. Non-muslim people are found only in 2-3 villages in the countryside. Cities have developed in economic and commercial ways and are located at important crossroads. The city population is 2945 in the 1455 register, and this figure is the 4.67 % of total population. The population is 6069 in 1530, and this figure is 5.26 % of the total population. And in 1568 the figure is 7010, whose percentage is 6.70 of the total population.

In all registers, villages constitute the main centre of economic activities and are the most important places for settlement of the sanjak. In the number of villages, there has been an important rise from the 1455 register to the 1568 register. Similarly, the number of the mezra'as has also increased. The reason for the number of the mezra'as increasing must be the phenomena of exiling to newly conquered places as the result of such events as the Şahkulu rebellion and the suhte rebellions, the phenomena of taking shelter in Iran and the immigrations from the south to the north. The population of farmer-peasants is 36.136 in the 1455 register, and this is 57.38 % of the total population. The figure is 44.796, 38.83 % of the total, in the 1530 register; 48.539, 46.45 % of the total, in the 1568 register.

The sanjak of Teke is among the most important sanjaks where the organization of müsellem is put into practice. We learn that, by the 1455 register, there is previously also an organization of foot soldier in this sanjak. However, it is probably given the form of the organization of müsellem after very a short time of the establishment of the organization of foot soldier. The number of the soldiers and the raya on the müsellem farms is 10.331, 16.40 % of the sanjak population, in the 1455 register; 20.001, 20.80 % of the sanjak population, in the 1530 register; and 16.936, 16.20 % of the sanjak population, in the 1568 register.

The sanjak of Teke is one of the areas that nomads, that is, Yörüks, too, are found densely. The population of these is 12.725, 20.20 % of the sanjak population, in the 1455 register; 39.334, 34.09 % of the sanjak population, in the 1530 register; and 30.837, 29.51 % of the sanjak population, in the 1568 register.

The rate of progress of commercial and industrial activities in the sanjak of Teke is extremely high. The biggest reason for this is that it is located on the important ways of commerce, chiefly Antalya, and has a seaport.

In tax revenues also, a rise is seen as parallel to economic progress. The amount of the revenue of the sanjak is about 955.000 coins in the 1455 register, 2.800.000 coins in the 1530 register and 3.850.000 coins in the 1568 register. Villages carry the important part of the sanjak of Teke in economic way. In the villages are grown almost every kind of crop. Besides, communities are seen to deal with animalcule as well as agriculture.

The sanjak of Teke is one of the areas where the system of state land is put into practice. In general, the sanjak revenue is separated into the padishah has, the sanjakchief has, the zeamet and the timar.

The sanjak of Teke is quite rich in foundations as well. In the sanjak of Teke, the number of the foundations is 63 in 1455, 27 in 1479-1480, 151 in 1530 and 216 in 1567. Those are the foundations of mosques, small mosques, zaviyes, turbes, imarets, fountains, medreses, muallimhanes, churches and individuals.

KISALTMALAR

A.DFE:	Bâb-1 Asâfi, Defterhane-i Amire Defterleri
A.NŞT:	Bab-1 Asafi, Nişancı (Tahvil) Kalemi
A.RSK:	Bab-1 Asafi, Ruus Kalemi
AŞS:	Antalya Şeriyeye Sicili
A.V.G.M.A.:	Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Bkz., bkz.:	Bakınız
Çev.:	Çeviren
D. MKF:	Bâb-1 Defteri Mevkufat Kalemi Defterleri
DTCFD:	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
İA:	İslam Ansiklopedisi
İ.B.B.M.C.:	İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kütüphanesi, Maliye-i Cevdet
İÜEF:	İstanbul Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İÜİFM, İFM:	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
KK:	Kamil Kepeci
MAD:	Maliyeden Müdevver Defter
MD:	Mühimme Defteri
OMÜEFD:	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
s.:	sayfa
Sad.:	Sadeleştiren
sy.:	sayı
TAD:	Tarih Araştırmaları Dergisi
TED:	Tarih Enstitüsü Dergisi
TD:	Tapu Tahrir Defteri
TDVİA:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TKA:	Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi
TOEM:	Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası
TTEM:	Türk Tarih Encümeni Mecmuası
TTK:	Türk Tarih Kurumu
VD:	Vakıflar Dergisi
vd.:	Ve devamı
Yay.:	Yayımlayan

GİRİŞ

KAYNAKLAR

Bu araştırmamızda, XV. ve XVI. yüzyıllarda Teke sancağını, sosyal, ekonomik, kültürel, siyasî, demoğrafik v.b. yönlerden incelemeye çalıştık. Bir bölgenin 400-500 yıl önceki tarihini bu yönleriyle ortaya çıkarmak pek kolay olmamaktadır. Çünkü arşiv malzemesinin dilinden iyi anlamak ve onları iyi tahlil etmek gerekmektedir. Fakat bütün zorluklara rağmen, Osmanlı Devleti'nin küçük bir nüvesini oluşturan ve Anadolu Eyâleti'nin en önemli sancaklarından biri olan Teke Sancağı'nı ortaya çıkarmaya çalıştık. Anadoludaki sancakların incelenmesi ve bütün yönleriyle ortaya çıkarılması hem Osmanlı dönemini daha iyi anlamamıza hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin bir çok konudaki meselelerinin daha iyi bilinerek tahlil edilmesine yardımcı olacaktır. Bu tür çalışmalar günümüzde yeni yeni yapılmaya başlayan şehir tarihçiliğine de büyük bir katkı sağlayacaktır. Bunun yanında, son dönemlere kadar Ortaçağ destan ve "vekâyi'nâme"leri tarzında işlenmiş olan Osmanlı tarihi, gerçek anlamda ortaya çıkarılacaktır.

Çalışmamızın temel kaynakları arşiv vesikaları olmuştur. Teke yöresi ile ilgili tedkik eserler miktar ve muhteva itibarıyla kifayetsizdir. Bu sebeple istifade imkanımız sınırlı olmuştur. Arşiv belgeleri de genellikle *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, *Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi*'nde ve *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*'nde bulunmaktadır. Bunlar arasında da en önemlileri *Tapu Tahrir Defterleri* olmak üzere *Mühimme Defterleri*, *Ahkâm Defterleri*, *Ruznamçe Defterleri*, *Vakıf Defterleri*, *Maliyeden Müdevver Defterler*, *Yaya ve Müsellem Defterleri* gibi defter ve belgelerdir.

Çalışmamızda kullandığımız belge ve defterler hakkında genel bilgi vermeden önce Osmanlı Devleti'ndeki tahrirler, tahrirlerin yapılış sebepleri ve bunların önemi hakkında bilgi vermeye çalışalım:

Tahrir'in kelime manası "yazılma, kayda geçme" demektir¹. İdârî anlamda ise nüfus ve arazi gibi umûmî olarak yapılan yazma yerinde kullanılan bir tâbirdir². Geniş anlamıyla ise Osmanlı Devleti'nde fethedilen bütün arazilerin nüfusu, arazinin çeşidi ve buna benzer durumlar, tescil gayesiyle resmî görevliler tarafından muntazam bir şekilde resmen muhafaza altına alınan defterlere kaydedilirdi. İşte arazinin bu şekilde yazım işlemine tahrir denilmektedir³. Tahrir esnasında köy, mezra'a gibi yerleşim merkezleri, tarım alanları, yaylaklar ve kışlaklar belirtilerek hukukî statüleri tesbit edilirdi. Bütün bunlarla birlikte bu köy, kasaba v.b. yerlerdeki yetişkin erkek nüfus, ellerindeki toprak miktarı "çift", "nim çift" ve "dönüm" olarak gösteren işaretlerle ve tâbî tutuldukları vergi mükellefiyetleriyle yazılmaktaydı. Yine tahrir esnasında defterlere, her köyün veya buna benzer yerlerin kimin tımarı, mülkü veya vakfî olduğu yazılır, bu yerlerde yetiştirilen ürünlerin veya hayvanâtın çeşiti, miktarı ve bunlardan ne kadar, hangi şartlarda vergi alınacağı tesbit edilerek kaydedilirdi⁴.

Tahrirlerin Yapılma sebeplerini ise şöyle özetlemek mümkündür: Tahrirler umûmî olarak, yeni fethedilen memleketlerin genel durumunu öğrenmek ve burada Osmanlı

¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1986 s. 1221.

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul, 1983, s. 376.

³ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, İstanbul, 1990, s. 11.

⁴ Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterler", *İFM*, II/(1940-41), s. 1/40; sayı 2, s. 20-59, 214-247

hâkimiyetini yerleştirmek ihtiyacından dolayı yapılmaktaydı. Ancak, tahrir yapmada acele etmemek gerekiyordu. Çünkü bu durum yeni halkı ürkütebilirdi. Bununla birlikte, tahrir işlemini uzun müddet geciktirmek de bazen mahzurlu olmaktadır. Şöyle ki, boş bölgelere bazı nüfuzlu kişilerin ve ailelerin gelerek yerleşmesi, halkın bu bölgeye gelerek yerleşmesini ve memleketin imarını güçleştirmekteydi⁵.

Genellikle yeni bir sultanın tahta çıkmasıyla birlikte her türlü makam ve hak sahiplerinin ellerindeki *berât* ile *vakıfnâme* veya *mülknâme* gibi belgeleri "tecđid" ettirmeleri ve yeni sultandan "mukarrernâme" almaları adet idi. İşte bu işin yerinde yapılarak tahrirlerle defterlere geçirilmesi icab etmekteydi. Yine, tahta geçen her padişah bu yapılan yeni tahrirle ülkenin özellikleri hakkında bilgi sahibi oluyor ve gerekirse askerî, mâlî v.b. konularda ıslahat yapılması böylece mümkün oluyordu⁶.

Yeni tahrirlerin yapılmasında, zamanla umûmî olarak meydana gelen değişiklikler, vergi gelirlerinin her hangi bir suretle artmış veya eksilmiş görünmesi⁷, *tenkisat* ve en mühimmi, *defter harici* kalan gelirlerin deftere sokulmak istenmesi de etkili olmaktadır⁸.

İmparatorluk dahilinde yaşayan ve toprak tasarruf edenler arasındaki ihtilafların çoğalması veya halkın vergilerin adaletsizliğinden yakınmaları, göçler veya salgın hastalıklar neticesinde kısa bir zamanda meydana gelen büyük nüfus değişiklikleri gibi sebepler de tahrirlerin yenilenmesine yol açmaktaydı⁹.

Vakıflardaki yolsuzlukların teftiş edilip, idârî ve mâlî sahalarda düzenlemelere gidilmesi, bir bölgede harpler veya eşkiya hareketleri yüzünden re'âyâ buldukları yerleri terketmişler ise bu durum o yerin sipahilerinin gelirlerinde eksilme meydana getireceğinden tahrirlerin yenilenmesini gerekli kılıyordu¹⁰.

Bazı bölgelerde yapılması öngörülen ıslahat girişimleri de yeni tahrirlere yol açmaktadır; mesela eski önemini kaybeden *yaya*, *müsellem*, *yörük* v.b. bazı askeri teşkilatların bir kısım kadroları yavaş yavaş veya toptan lağvedilerek "mensuhât" mensupları devlete daha fazla vergi verecek re'âyâ zümreleri arasına sokulmaktaydı¹¹.

Bütün bu saydığımız sebeplerle birlikte, tahrirlerin asıl en önemli gayesi, timar işlerini kontrol ve düzenleme amacıdır. Timarlı sipahiler seferlere "cebelü" götürüyorlardı, bunun adedi de beratlarında gösterilen "hasıl" miktarına göre tayin edilmiş bulunmaktaydı. İşte bunların belirtilmesi ve kayda geçirilmesi tahrirler vasıtasıyla olmaktadır¹².

⁵ Barkan, aynı eser, s. 16-17.

⁶ Barkan, aynı eser, s. 14.

⁷ " *Mezkur Yağmur Hacı'nın (K. Yağmur Hacı) defterde hasılı 2000 akça yazılmış şimdi su basmak sebebiyle sene hasıl olmaz dediler teftiş olub soruldu 300 akça hasıl ikrar ettiler ol sebeble*" (MAD 14, s. 271); " *Büğdüz köyün hasılı Edhem Bey yazduğu defterde 100 müd yazılmış su basub yerini bozmuş tanıklık verdiler ol sebeble 40 müd yazıldı*" (MAD 14, s. 256/a); " *Kafirler varmış müslüman olmuşlar baş haracı alırlarmış müslüman olmağın şimdi alınmaz*" (MAD 14, s. 206/b); " *Amma bu mezkur köy (İsmail) sandalı suyu basdı dediler ol sebeble timar hasılı eksik olmuş*" (MAD 14, s.60/b); Karye-i Çukurbag'da " *bağ hasılı Edhem Bey yazduğu defterde 6000 akça hasıl olur deyu yazılmış sorub teftiş ettik 5100 akça hasıl olur ziyade olmaz dediler onun için 5100 akça hasıl yazıldı*" (MAD 14, s. 145/a).

⁸ "...Umur Bey defterde yazmış öyle ola bu timar bozuldu deyu cebelüsün götürüb bürüme eylemişler gelib teftiş ettik kadimi bıçkıcılar ki 27 evdir defterde haric kalmış idi bulub girü deftere kayd ettik cebelü eksilmemek içtin..." (MAD 14, s. 212/a); Halil İnalıcık, H. 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid, Ankara, 1987, Giriş, s. XVIII.

⁹ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul, 1986, s. 326-327.

¹⁰ İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara, 1990, s.11.

¹¹ Barkan, aynı eser, s. 17-18.

¹² MAD 14, s. 212/a; Barkan, aynı eser, s. 7; Timar ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz. Nicoara Beldiceanu, XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Timar, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara, 1985.

İşte bu tahrirler sonunda meydana gelen defterlere *Tapu-Tahrir Defteri* veya *Defter-i Hâkânî* adı verilmektedir. Yeni yazılan defter için, *Defter-i Cedid*, ondan evvelki için *Defter-i Atik*, daha evvelki için *Defter-i Köhne* tabirleri kullanılmaktadır. Yukardaki biçimlerin ayrıntılı bir şekilde kaydedildiği defterlere, *Defter-i Mufassal*, sadece dirlik sahiplerinin adlarının, gelirlerinin, kendilerine ait köylerin isim ve hanelerinin kaydedildiği defterlere ise *Defter-i İcmal* denilmektedir¹³.

Tahrir işlemini yürütenlere "Tahrir Emini", "Mübaşir", "İlyazıcı", "Muharrir" gibi adlar verilmekteydi. Emin, mahallin kadısı yanında olarak tahrir bölgesini dolaşmakta, eski (asıl) defterde ve sipahilerin beratlarındaki kayıtlarla hali hazır durumu karşılaştırmakta ve değişiklikleri tesbit etmektedir¹⁴. Tahrir işlemini yani "emanet"i üzerine alan "Tahrir Emini"nin yanına "kâtipler" de tayin edilirdi. Defterin yazılması ve tanzim işini alan katiplerin, işin tekniğine vakıf kimseler sıfatıyla tahrir işinde mühim bir rol oynadıkları şüphesizdir. Katipler muahhar kayıtlara göre sipahi oğullarından, zaimlerden, defter-i hâkânî veya divân katiplerinden olabiliyorlardı. Fakat ilk fetih devrinde bu katiplerin, defter usullerine vâkıf olmakla beraber o mahallin dilini ve adetlerini de bilen yerlilerden seçildiği anlaşılmaktadır¹⁵.

Tahrir Eminleri'nin görev ve sorumlulukları çok zor idi. Bundan dolayı başlangıçta tahrir eminleri, *Umur Bey, Halil Bey, İbn-i Kemal, Ebuss'üd, Timurtaş Bey, Balaban Paşa, Edhem Bey, Çakır Ağa, Mihalet-oglu Ali Bey, Tursun Bey, Oruç Bey, Yahşi Bey, Baltalıoğlu Süleyman Bey* gibi geniş hukuk anlayışına ve kanun bilgilerine sahip, kadiaskerlik, kadılık, müderrislik, sancakbeyliği veya defterdarlık mevkilerindeki başarılı hizmetleriyle tanınmış, o nisbette faziletli şahsiyetlerden seçilirlerdi¹⁶. Yeni fethedilen memlekette uygulanacak iktisadî, malî veya askerî Osmanlı düzeninin kurulmasında da tahrir eminlerinin rolü çok büyüktü¹⁷.

Tahrir hakkındaki bu umûmî hatırlatmalardan sonra, Teke Sancağı'ndaki tahrirlerle geçebiliriz: Teke yöresinin Osmanlı Devleti'nin eline geçmesiyle birlikte bu bölgede tahrir işlemlerinin başladığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu ilk döneme ait defterler bugün mevcut değildir. Fakat *Fatih Sultan Mehmed* dönemine ait Mufassal Tahrir Defteri'ndeki (MAD 14, 1455/859) ve yine bu döneme ait olan Müsellem Defteri (TD 14, tarihi belirsiz fakat MAD 14'den sonraya ait) ile bir Vakıf Defteri (KK 3357, H. 884)'ndeki daha önceki döneme ait olan atıflardan Fatih döneminden önceki 50-60 yıl hakkında az çok bilgi sahibi olmaktayız. Hatta bu defterlerdeki bazı kayıtlar bizi Anadolu Selçuklu Devleti'ne kadar götürmekte ve Sultan Alaaddin'in bir vakfa vermiş olduğu nişandan bahsetmektedir. Burada söz konusu olan ve bu adı belirtilen şu üç Selçuklu Sultanından başkası olamaz. Bunlar *I. Alaaddin Keykubad*

¹³ Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara, 1985, s. 6; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 11.

¹⁴ İnalçık, H. 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid, Giriş, s. XIX; MAD 14'de bu bölgede daha önce en az 3-4 defa tahrir yapıldığı belirtilmektedir. Yine bununla birlikte, eski defterdeki hasılat hakkında bilgi verilerek üzerinde neden, nasıl ve hangi şartlarda değişiklikler yapıldığı söylenmektedir. Misal vermek gerekirse "Karye-i Albakayır içinde Hacı İsmail zâviyesi'nin 5 çiftlik vakf yeri vardır. Emirşah Bey'den ve hem elinde Merhum Sultan nişanı vardır, amma yeni defter yazılacak hazır bulunmamışlar eski defter suretiyle amel edüb deftere kayd olundu. Anda Subaşı ve kadı huzurunda şehadet ettiler ki kadimi eyyamdan kimse bu vakfi niza' ide gelmedi deyu ol sebeble yazıldı" (MAD 14, s. 226/a); "Karye-i Çukurbağ'da bağ hasılı Edhem Bey yazdığı defterde 6000 akça hasıl olur deyu yazılmış sorub teftiş ettik 5100 akça hasıl olur ziyade olmaz dediler onun için 5100 akça hasıl yazıldı" (MAD 14, s. 145/a); "Amma bu mezkur köy (İsmail) sandalı suyu basdı dediler ol sebeble tumar hasılı eksik almış" (MAD 14, s. 60/b).

¹⁵ İnalçık, aynı eser, Giriş, s. XIX.

¹⁶ Barkan, Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri, Ankara, 1988, s. 21; İnalçık, aynı eser, Giriş, s. XIX.

¹⁷ Tahrir eminlerinin yetki, görev ve sorumlulukları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Barkan, aynı eser, s. 21-42.

(1220-1237), II. Alaaddin Keykubad (1249-1254) veya III. Alaaddin Keykubad (1298-1302)'dan birisidir¹⁸.

Fatih'den önce burada en az 3-4 tahrir yapılmıştır. Çünkü bu defterlerde daha önce burayı tahrir yapan Halil Bey¹⁹, Oruç Bey, Edhem Bey, Yahşi Bey ve Umur Bey'lerden bahs olunmaktadır²⁰. Bir kaç misal vermek gerekirse; "Karye-i Büğüş Tekesakalı'nda amma Oruç Bey ve Edhem Bey yazdığı defterde bulunmadı..."²¹, "Karye-i Karatay Oruç Bey Çelebi yazdığı defterde gelencidek (?) Kara Mukbil tasarruf edermiş sonra Sekban Şahin yemiş ondan sonra Ya'kub ve Ali gulâm-ı mir elindeymiş Edhem Bey defter yazacak dahi bu mezkurlar elindeymiş..."²². Yine bütün bunlarla birlikte, Teke Bey'den, Teke Beylerinden²³ Mustafa Çelebi²⁴, İsa Çelebi²⁵ den bahs olunmaktadır. Yine, Osmanlı padişahlarından olan I. Murad, Yıldırım Bayezid²⁶, Çelebi Mehmed²⁷ ve II. Murad'a²⁸ atıflarda bulunulmaktadır. Bu defterlerde padişah ve şehzadelerin yanında o dönemin önemli şahsiyetlerine de atıflar

¹⁸ Nicoara Beldiceanu, XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar, s. 19; MAD 14 (H.859)'de "Mezra'a-i Kiçici vakfıdır Bali Zaviyesine. Kadimi Sultan Alaaddin ve kadimi Beylerden nişanı vardır deyu Edhem Bey yazdığı deftere kayd etmiş. Defter suretin eyledüb merhum hünkardan hükm almış. Elinde hükm-i şerifin görüb deftere kayd olundu..." (MAD 14, s. 431/b); KK 3357 (H.884)'de "Mezra'a-i Kiçici vakfıdır Bali Zaviyesine. Kadimi Sultan Alaaddin ve kadimi Beylerden nişanı vardır deyu Edhem Bey yazdığı defterde kayd olunmuş ve hem Merhum Murad Han Hünkâr nişanıyla mukarrer vakfıdır" (KK 3357, s. 9).

¹⁹ "... Karaman zamanı olacak girü Mevlana Şemseddin'e vermişler ve Merhum Sultan Teke-ili'n alacak Halil Bey il yazmağa çıkacak tımarıdır deyu üç kula vermiş, sonra Mevlana Kutbeddin yemiş, şimdiki halde Mevlana Muslihiddin elindedir deyu Edhem Bey defterinde kayd olunmuş..." (KK 3357, s. 4).

²⁰ MAD 14, s. 37/b, 49/a, 53/a, 82/a, 93/b, 157/b, 180/a 212/a, 258/b, 293/b...; TD 14, s. 38-39, 128; KK 3357, s. 2-10; TD 14, s.38-39, 128.

²¹ MAD 14, s. 37/b.

²² MAD 14, s. 49/a.

²³ MAD 14, s.412/b- 436/a; KK 3357, s. 2-10.

²⁴ Mustafa Çelebi, Çelebi Mehmed'in oğullarından birisidir. Babası vefat ettiği zaman 13 yaşındadır ve Hamid-eli'nde sancakbeyi olarak bulunmaktadır. Biraderi II. Murad'a karşı saltanat mücadelesinde bulunmuştur. Daha önce lalası olan Şaraptar İlyasın tuzağına düşerek yakalanmış ve İznik'i muhasara eden Sultan Murad'a götürülmüştür. Sonra boğdurularak cesedi Bursa'ya gönderilmiştir (826/1423). Şehzade Mustafa Bursa'da babasının türbesinde medfundur. Daha geniş bilgi için bkz. İ. Hakkı Uzun Çarşılı, Osmanlı Tarihi, I, Ankara, 1982, s. 390-393; MAD 14, s. 145/a, 149/b, 279/b, 325/a, 423/a, 424/b...; KK 3357, s. 2.

²⁵ İsa Çelebi, Yıldırım Bayezid'in oğludur. Bayezid, Antalya ve Teke-eli'ni aldıktan sonra oğlu İsa Çelebi'ye sancak olarak vermiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara, 1984, s. 68; MAD 14, s. 424/a, 424/b; KK 3357, s. 2-10.

²⁶ "Karye-i Sogunköy merhûm Yıldırım hünkâr zamanında Halil Bey hassıymış...", "... Merhûm Bayezid hünkardan ve İsa Bey ve Mustafa Çelebi'den nişanları vardır..." MAD 14, s. 180/a, 424/b; "Karye-i Kirtebolu Seydi Gazi oğlu Şeref oğlu Seydi'nin Teke Beylerinden ve Bayezid Bey hünkardan ve merhum sultandan vakfiyet üzere hükümleri vardır...", "... ondan sonra Bayezid Bey hünkâr Teke ilin alacak..." KK 3357, s. 2, 4.

²⁷ "Karye-i Kepez Merhum Sultan zamanında Musa yemiş sonra Merhum Sultan Murad Han zamanında Musa fevt olub oğlu Ali'ye ve Hamza'ya vermişler yılda biri eşe deyu ..." (MAD 14, s. 212/a).

²⁸ "... merhûm Murad Han hünkâr kadılıkdan ayırub...", "... Halil Fakih mutasarrıfıdır merhûm Murad Han hünkâr nişanıyla..." KK 3357, s. 3, 5...

yapılmakta ve bilgi verilmektedir. Mesela; Beylerbeyileri *İshak Paşa*²⁹, *Karacabey*³⁰ ve *Hamza Bey*'ler³¹ gibi.

Bütün bu atıflardan, Teke Sancağı'nda ne zaman ne kadar tahrir yapılmıştır, aşağı yukarı tahminlerde bulunabilmekteyiz. Buna göre, Teke Sancağı'nda Yıldırım Bayezid'den beri tahrir yapılmıştır. *Oruç Bey Defteri* Mustafa ve İsa Çelebi'lerden sonra yazılmıştır. Fakat hangi tarihte yazıldığını çıkarmak mümkün değildir. Edhem Bey defterleri II. Murad döneminde H. 839-840 tarihlerinden önce yazılmıştır³². Bu bilgiler Teke sancağı'ndaki tahrirlerin durumu ve tarihçesi konusunda ne kadar önemliyse, genel olarak Osmanlı Devleti'ndeki tahrirler ve tahrirlerin tarihçesi hakkında da o derece önemlidir.

Bugün mevcut olmayan bu eski tahrirlere âid vermiş olduğumuz kısa bilgiden sonra, günümüze kadar gelebilen tahrir defterlerinin tanıtılmasına geçebiliriz:

1. Tahrir Defterleri

a. MAD 14 (1455/859 Tarihli Mufassal Defter):

Defter Başbakanlık Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler katoloğunda bulunmaktadır. Teke Sancağı ve Manavgad Subaşılığı'nın hass ve tumarlarıyla müsellem ve vakıflarını gösterir Mufassal Defterdir. Defterde kanunname bulunmamaktadır. 1455/859 tarihinde İmparatorluk'da umûmî bir tahrir yapıldığı, bu tahrire aid müteaddid defterlerin mevcudiyetinden anlaşılmaktadır³³. Bu defter de aynı tarihte yani 1455/859 tarihinde meydana getirilmiştir³⁴. Fakat bu defterden faydalanan ve bu defterle ilgili bilgi veren *Nicoara Beldiceanu* defterin tarihini yanlışlıkla 1464-65/869³⁵ olarak göstermiştir. Buna mukabil yine, bu defterden faydalanan *Barkan*³⁶ ve *Muzaffer Arıkan*³⁷ defterin tarihini 1455/859 göstermek

²⁹ Sultan Mehmed Karamanoğlu fitnessini bastıramadığı için azl ettiği Özgüroğlu'nun yerine İshak Paşa'yı Anadolu beylerbeyi tayin etmiştir ve sonra sefere onu göndermiştir. Bu olayın bahsi 1451 tarihlerinde geçiyor (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 57, 453); MAD 14, s. 49/a.

³⁰... *Sultan Murad Han zamanında Rüstem Bey kulu Altınboğa'ya verilmiş Merhum Gazi Karacabey beylerbeyiyken Rüstem nökeri Halid'e vermiş şimdiki halde Halid elindedir*" (MAD 14, s. 178/b); Bu Karacabey hakkında pek fazla malumatımız yoktur fakat onun 1431 tarihinde Yanya'nın teslim alınmasında önemli fonksiyonu olmuştur. Yine Varna muharebesinde (1444) Türk Ordusu'nun sağ kolunda Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa bulunmaktadır. Ama O bu muharebede şehid düşmüştür (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 411, 435-438).

³¹ MAD 14, s. 283/a, b; Hamza Bey 1426'da Timurtaş Paşa'nın oğlu Oruç Bey vefat ettiği zaman yerine Anadolu Beylerbeyi tayin edilmiştir. O, 1426'da Aydınoğlu Cüneyd Bey'in üzerine gönderilmiş ve bu meselenin halledilmesinde etkili olmuştur. Yine, 1430 yılında Anadolu Beylerbeyi olarak Selanik'in zaptında etkili olmuştur. Fakat bu tarihten sonrası hakkında bilgimiz yoktur (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 401, 409).

³² MAD 14, s. 415/b; " *Karye-i Selamet Boğazi Teke Bey'in anası Sultan Hatun vakfidir. Antalya'da kendi medresesine. Amma kadılığa te'allik değil imiş. Sonra Sultanü'l-islâm ve'l-müslimin Sultanumuz emriyle kadıya verilmiş. Mevlana Muslihiddin elinde bulundu denilmiş Edhem Bey yazduğu defterde. Sonra Sultan Murad Han zamanında kadılıktan ayırub Mûderris Mevlana Muslihiddin'e verilmiş. Elindedir tarih-i sitte erba'in ve semâne mie yılındandır ki tasarruf iden mezkur vakfın ra'iyetleridir ki zikr olunur...*" (MAD 14, s. 416/b); KK 3357, s. 3).

³³ Halil İnalcık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rütûmü", *Belleten*, XXIII(1959), s. 575-610.

³⁴ " *Padişahü'l-islâm ve'l-müslimin Padişahımız emriyle Manavgad Subaşılığı'nı defter ettik fi tarih sene tis'a ve hamşin ve semânemi'e yılında fi'l-evâsıt-ı Muharrem (1-10 Ocak 1455)...*" (MAD 14, s. 157/b).

³⁵ Nicoara Beldiceanu, *aynı eser*, s. 7, 9, 14-15, 19...

³⁶ Barkan, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri*, s. 13.

³⁷ Muzaffer Arıkan, Manavgad müsellemelerini Teke Müsellemeleri içerisinde göstermiştir. Fakat Manavgad'ın Teke Sancağına aid olmadığını görüyoruz. Genelde Manavgad Müsellemeleri Teke Müsellemeleriyle aynı defterlerde verilmiştir. Burada da aynı olmuştur. Çünkü Teke Sancağı'nın toplamında bunların dahil

suretiyle doğru olanı belirtmişlerdir. Defter, tamirat geçirmiş olup 436 varak olarak numaralanmıştır. Fakat aslında defterin daha fazla olması gerekmektedir. Çünkü muhtevastından defterin eksik olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Antalya'nın mahalleleriyle başlamış fakat bunlar bitmeden "*Ta'allukat-ı Antalya Kürt Subaşılığına tabi' olan sipahileri ve hisar erlerini beyan eder*" başlığıyla başka bir olaya geçmiştir. Yine, deftere sayfa numarası verilirken 2/a'dan 4/b'ye geçilmiştir. Kürt Subaşılığı hakkında daha bir sayfa bilgi verilmişken İstanos Şehrinin mahallelerinden bahs olunmaya başlanmıştır. Sayfa 8/a'da ise bazı şahısların isimleri vardır, fakat bunların nereye ve kime tâbi olduklarını gösterir başlık yoktur. Hem de cem'an nefer 124 diye belirtilmesine rağmen burada bulunan nefer eksiktir ve bu eksiklik de baştarafının yer aldığı sayfanın veya sayfaların olmamasından kaynaklanmaktadır³⁸. Genelde eksiklikler, *Antalya, Kürt ve İğdir* nahiyeleriyle ilgili olan kısımdadır³⁹. Bu defterin eksiklerinin bir kısmını TD 1082 ve A.DFE 580 numara ile kataloglarda kayıtlı olan defterler tamamlamaktadır.

Eksikliğine rağmen bu defterler bize Teke sancağının XV. asırdaki durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Adı geçen defterlerden, tahrir emini ve kâtibin olaylara vâkıf olmaları ve kalemlerinin iyi olması sebebiyle bir çok olay hakkında tafsilatlı bilgi öğrenmekteyiz. Bu defterlerden, tımarlı sipahilerin yükümlülükleri hakkında da açıklayıcı bilgiler edinmekteyiz⁴⁰.

b. TD 1082 (1455/859 tarihli Mufassal Defter):

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu defter 94 sayfa olup, 1455 tahririnin sonuçlarını ihtiva etmektedir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi MAD 14 ile A.DFE 580 nolu defterlerle aynı tahrire aittirler ve birbirlerini tamamlamaktadırlar. Biz 1455 tahririni bu defterleri birleştirmek suretiyle değerlendirmeye tabi tuttuk.

c. Bâb-ı Asâfi, Defterhane-i Amire Defterleri (A.DFE) 580 (1455/859 Tarihli Mufassal Defter):

Bu defter 11 sayfa olup, MAD 14 ve TD 1082 ile birlikte 1455 tahririnin sonuçlarını ihtiva etmektedir.

d. 1501-1502/907 Tarihli İcmal Defter (?):

Bu defter, İstanbul Büyük Şehir Belediye Kütüphanesi, Maliye-i Cevdet kataloğunda 0.117/4 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Defter, eksik olduğu için mahiyeti konusunda bir bilgi bulunmamakla beraber bir icmal Tahrir Defteri olduğu anlaşılmaktadır. Bu defterde başka bölgelerle ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Teke ile ilgili olan kısım "*defter-i İcmâl-i vilâyet-i Teke*" şeklinde başlamakta, Antalya ve Karahisar Kal'ası serhânları hakkında bilgi vermektedir. Sonra ise, bu konu bitmeden sipahiler ve tımarları hakkında bilgi verilmekte, yine konu tamamlanmadan müsellemlerine geçilmektedir. Müsellemler hakkında bilgi veren

olmadıkları görülmektedir (Muzaffer Arıkan, "Yaya ve Müsellemlerde Toprak Tasarrufu", Atatürk Konferansları VIII 1975-1976, Ankara, 1983, s. 175-201; MAD 14, s. 353/b).

³⁸ MAD 14, s. 1/b, 2/a, 4/b, 6/b, 7/b, 8/a.

³⁹ Yine defterin eksik olduğunu H. 859 tarihli TD 1082 ve A.DFE 580 numaralı Tapu Tahrir Defterleri bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Bu tapu defterleri MAD 14'ün eksik olan bir kısmını tamamlamasına rağmen bütün eksikliği giderememektedir.

⁴⁰ Bu konuda daha ayrıntılı malumat tımar bahsinde verilecektir.

kısmın da eksik olduğunu defterin muhtevâsından anlamak mümkündür. Bu defter yukardaki bahsedilen tahrirden (H. 859) sonra yapılmış bir başka tahrire aittir. Bunu, müselleme çiftliklerini ve bu çiftliklerde yaşayan re'âyâyı karşılaştırmak suretiyle ortaya çıkarmak mümkün olmaktadır.

Bu defterin varlığı 1501-1502 tarihinde Teke sancağının tahrire tutulmuş olduğunu göstermektedir. Fakat defterin büyük bir kısmının eksik olması ve sadece bir iki nahiyeye ait müselleme çiftliklerinin kayıtlı bulunması, bu tahrire ait bilgilerimizi sınırlandırmaktadır. Bundan dolayı bu defterden pek faydalanamadık.

e. TD 107 (İcmâl Defter):

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. 4 Mart 1521-12 Ağustos 1535/25 Rebiyülevvel 927- 12 Safer 942 tarihleri arasında kapsamaktadır. Biz bu tarihleri tımarların geçtiği kısımlardan ortaya çıkardık. Genelde tarihler 1523-1524/930 ile 1528-1529/935 arasında yoğunlaşmıştır. Defterde Kanunname yoktur. Bu defter Teke, Hamid ve Alâiye Sancakları'nı ihtivâ etmektedir. Toplam 258 sayfa olup, 1-90 arası Teke, 235- 258 sayfaları arası Alâiye ve diğer sayfaları da Hamid Sancağı'na aittir. Biz bu çalışmamızda Teke defterleriyle birlikte zaman zaman Alâiye defterlerine de başvurarak karşılaştırmalı olarak Teke Sancağı'nın sosyal, ekonomik, kültürel ve demografik durumunu ortaya çıkarmaya çalıştık. Bu defterin en önemli özelliği tımar tevcihlerine ait geniş bilgiler ihtiva etmesidir. Burada tımarın yeri, eski tımarlının adı, yapısı ve gelirin toplamı v.b. özelliklerden bahsedilmektedir. Bu defterin muhtevâsının geniş olması, çeşitli tarihleri içermesi ve kesin belli bir tarihinin olmaması hasebiyle değerlendirmelerde TD 107 nolu defter diye belirtilmiştir. Yani “*şu tarihli tahrir*” ibaresinden kaçınılmıştır. Bu defter, 1530 tahririne eş değer bir defterdir.

f. MAD 253 (İcmal Tapu Defteri):

Bu defterin kesin tarihi bilinmemekle birlikte, II. Bayezid'in ölümünden sonra yazıldığını söyleyebiliriz. Çünkü bu defterde Merhum Sultan Bayezid Han'dan bahsedilmektedir⁴¹. 1530 tarihli TD 166 tahrir defterindeki bilgilere paralel malumat ihtiva ettiğine bakılırsa bu tahririn (1530) Mufassal Defteri olma ihtimali vardır. Bilhassa cemaatlerle ilgili bilgi verilen kısımdan bunu çıkarmak mümkün olmaktadır. Defter, 120 sayfa olup baştan ve sondan eksiktir.

g. TD 166 (1530/937 Tarihli İcmal Defter):

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Defter Teke ve Alâiye Sancakları'ndan başka sancakları da ihtiva etmektedir. Teke sancağı, 575 ile 612. sayfalar arasında, Alâiye Sancağı ise 613 ile 628. sayfalar arasındadır. Defter, günümüzdeki teknik yazılımları aratmayacak bir incelik ve titizlikle meydana getirilmiştir. Adeta bir tablo gibi tanzim edilmiştir. Her kaza sonunda ayrı ayrı dökümler verilmiş, en sonda da genel döküm gösterilmiştir.

Bu defterin Teke Sancağı ile ilgili kısmı Antalya kazasıyla başlamış olup, burada padişah hasları, mirliya hasları, zuamâ ve erbâb-ı tımarlara mahsus gelirler, Antalya Kal'ası mustahfizlarına aid gelirler, Antalya Kal'asındaki silahlar, Antalya kazasının evkâfları, İstanos

⁴¹ MAD 253, s. 52.

nahiyesinin evkafları ayrı ayrı gösterilmiş ve kazanın sonunda da bunların genel toplamı verilmiştir. Bu sıra ve plan diğer kazalarda da aynen takip edilmiştir. Bütün bunlarla birlikte, mezkur tarihteki Teke Sancağı'ndaki Müsellemler hakkında da bilgi verilmiştir.

h. TKA 107 (1568/5 Safer 976/Tarihli Mufassal Defter):

1568 Tarihine ait olan bu defter, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, *Kuyûd-ı Kadîme Arşivi*'nde bulunmakta ve 328 varaktan oluşmaktadır. Defterin başında II. Selim'in Tuğrası bulunmaktadır. Defterde kanûnnâme yoktur. Defterin başında fihristi de bulunmaktadır. Bu tarihte Teke ve Hamid-ili Sancakları'nı Antalya kadısı Mevlânâ Yahya tahrir etmiştir ve kâtip de Divân-ı hümâyûn katiplerinden Hüseyin'dir⁴². Daha önceki defterlerde "hisse"lere ayrılmış olan köyler, merkezden " *mümkün mertebe tımarların iştirak üzere tevzi' edilmeyüb müstakîl verilmesi*" emrinin verilmesine rağmen yine umumiyetle hisseler halinde kaydedilmiştir⁴³. Bu defter, daha sonraki tarihlerde de kullanılmıştır. Çünkü defterin bazı yerlerinde derkenarlar ve bunların yanında da tarihleri vardır⁴⁴.

ı. TKA 315 (1568/976 Tarihli İcmal Defter):

1568 tarihine ait olan bu defter de Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, *Kuyûd-ı Kadîme Arşivi*'nde bulunmakta olup, yukardaki defterin icmâlidir ve 36 varaktan oluşmaktadır. Bu defterin başında da II. Selim'in tuğrası vardır. Bu defterdeki bazı derkenarlardan daha sonraki tarihlerde kullanıldığı görülmektedir.

i. TD 471 (1568/976 Tarihli İcmal Defter):

1568 tarihine ait olan bu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. 1568 tahririnin icmal defteridir. Büyük bir ihtimalle Beylerbeyinin yanında kalan defterdir. Çünkü 1568 tahririnin icmalı olup yine bu tahririn icmalı olan TKA 315 numaralı icmal defterin aynısı değildir. Bu defter toplam olarak 155 sayfadır.

j. TD 690 (1599-1600/1008 Tarihli Çavuşan Defteri):

Anadolu, Erzurum, Bağdad, Halep, Diyarbekir ve Karaman eyaletlerindeki livalarda bulunan çavuşların isimleriyle zemetlerini mübeyyin defterdir. Teke sancağı ve buradaki çavuşlara ait kısım, defterin 63-74. sayfaları arasındadır. Defter toplam 228 sayfa olup eksiktir.

k. MAD 152 (Tarihsiz- Yoklama Defteri):

Defter toplam 170 varak olup, Teke 138-143. varak arasında bulunmaktadır. Bu defter, tımarlar, zemetler ile sipahi ve zaimlerin isim ve miktarlarını ihtiva etmektedir.

⁴² MD 7, s. 666/1849, 757/2074, 788/2154, 928/2547.

⁴³ MD 7, s. 788/2154.

⁴⁴ Defterin başında 23 Receb sene 1101 tarihine rastlamaktayız ve bu sonradan düşülen bir derkenardır (TKA 107, s. 1/a).

1. MAD 923 (Tarihsiz- Yoklama Defteri):

Defter toplam 196 sayfa olup Teke ile ilgili kayıtlar 61-67. sayfalar arasındadır. Bu defter tımar yoklamalarını ihtiva etmektedir.

2. Evkaf Defterleri

Yukarda bahsettiğimiz MAD 14 (1455/859) *Mufassal Defter*'inin 412-436. varakları arasında Teke Sancağı'nın vakıfları kaydedilmiştir. Yine bu defterin, 225- 226. varakları arası Manavgat subaşılığına aiddir. Yukarda bu defter hakkında tafsilatlı bilgi verildi.

Yine, yukarda üzerinde durduğumuz TD 166 (1530/937) *İcmal Defter*'inde Teke Sancağı'nın evkafı hakkında bilgi edinmekteyiz. Bu defterin 588-590. sayfalarında Antalya Kazasının, 596-97. sayfalarında Karahisar Kazasının, 602-604. sayfalarında Elmalu Kazasının, 607. sayfasında Kaş Kazasının ve 610. sayfasında da Kalkanlı Kazasının vakıfları yer almaktadır.

a. Kâmil Kepeci 3357 (1479-1480/884/ Tarihli Evkâf Defteri):

Bu defter, Kâmil Kepeci Haremeyn Mukata'ası defterleri kataloğunda bulunmakta olup, 10 sayfadan oluşmaktadır. Teke sancağının vakıfları yanında, daha öncesine atıflarda bulunulması dolayısıyla çok büyük önemi haizdir.

b. TKA 567 (1567/975 Tarihli Evkaf Tahrir Defteri):

1567 tarihine⁴⁵ ait olan bu defter Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, *Kuyûd-ı Kadîme Arşivi*'nde bulunmakta ve 38 varaktan oluşmaktadır. 12/b ile 13/a sayfaları arasına daha sonradan 4 varak ek yapılmıştır. Bunları da sayıya dahil edersek, toplam 42 varaktır. Defterin başında II. Selim'in tuğrası vardır. Teke Sancağı'nın vakıflarının isimleri, gelirlerinin nelerden meydana geldiği, harcandığı yerler ve yöneticilerinin kimlerden oluştuğu hakkında çok ayrıntılı bilgi vermektedir.

c. MAD 617 (7-17 Temmuz 1567/Evail-i Muharrem 975/ Tarihli Evkaf Defteri):

Bu defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde *Maliyeden Müdevver Defterler Kataloğu*'nda bulunmaktadır. İcmal evkaf defteri olup Teke sancağı ile Anadolu eyaletinden başka sancakların evkafı ile ilgili kayıtlar da yer almaktadır. Defter katalogda 9 Mart 1607/Evasıt-ı Zilkade 1015 tarihiyle tarihlendirilmiş olmasına rağmen Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'ndeki defterle (TKA 567) aynı bilgileri ihtiva etmektedir. Bundan dolayı 1567/975 tarihli olması kuvvetle muhtemeldir. Bu defterin bir kısmının eksik olduğunu tahmin etmekteyiz. Çünkü Karahisar- Teke kazasındaki vakıflardan bahsedilmemiştir. Diğer yerleri ise yukarda bahsettiğimiz evkaf defteriyle aynı bilgileri içermektedir. Bu defter toplam 426 sayfa olup Teke vakıfları, 257-294. sayfalar arasındadır.

⁴⁵ Bu defterin tarihini şu kayıtlardan öğrenmemiz mümkün olmaktadır. Çünkü başka yerlerde tarih geçmemektedir. Bu kayıtlar da " *Mektebhâne-i Kâtib Seyyid Sefer Çelebi b. Seyyid Sinan an nefsi-i Antalya... fi evâil-i şehri-i Muharremü'l-harâm min şuhûr sene Muharremü'l-haram sene 975*", Yine başka bir yerde merhum Sultan Süleyman'dan bahsedilmektedir. Şöyle ki " *Zâviye-i Ahi Mustafa v. Ahi Yusuf... Ayşe ve mezkûrenin kızı Hanife nam hatunlara merhûm Sultan Süleyman Han tâbe serahu mukarrer idûb berât-ı şerîf ihsan eylemiş hâlâ mezkûrâtın hatunlar talabıyla defter-i cedîde kayd olundu*" (TKA 567, s. 17/b, 21/b).

3. Müsellem Defterleri

Yukarıda tafsilatlı bir şekilde bilgi verdiğimiz MAD 14 (1455/859) Tarihli Mufassal Defterin 288/b ile 353/b sayfaları arasında Teke Sancağı'nın müsellem ve müsellem çiftliklerinden, yine bu defterin 354/a ile 409/b sayfaları arasında da Manavgad müsellemlerinden bahsedilmektedir. Yine daha önce bahsettiğimiz üzere, İ.B.B, M.C. 0.117/4'de kayıtlı olan 1501-1502/907 Tarihli İcmal Defter (?)'de eksik olmasına rağmen Teke müsellemleri hakkında bilgi verilmektedir.

Ayrıca, yukarıda tahrir defterleri arasında zikrettiğimiz TD 166 (1530/937) İcmal Defterinin 612. sayfasında Teke sancağı'nda bulunan müsellem çiftliklerinin adedi, baş müsellem ile müşterek, toplam hasıl ve müsellem çiftliklerinde yer alan reâ'yânın dökümü verilmiştir. Bunların haricindeki Müsellem Defterleri ise şunlardır:

a. 1457-1473/862-878 Tarihli Müsellem Defteri (?):

Bu defter, İstanbul Büyük Şehir Belediye Kütüphanesinde Maliye-i Cevdet kataloğunda 0.93 numarada kayıtlıdır. Bunun müsellem defteri olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü cân-bâzân'lardan ve onların adedi ile yamaklarından bahsetmesi, ayrıca değişik yerlerdeki müsellemleri belirtmesi bunu kuvvetlendirmektedir⁴⁶. Bu defterin 80/a ile 81/a varakları arası Teke Sancağına ait olup, burada cân-bâzânlar hakkında bilgi verilmektedir. Müsellemleriyle ilgili kayıt bulunmamaktadır. Defter 1473 tarihine ait olduğuna göre Teke sancağı müsellemleri TD 14'de verilmiş olmalıdırlar. Aşağıda da bahsedeceğimiz gibi TD 14 numaralı defter büyük bir ihtimalle 1473 tarihli olmalıdır.

b. TD 14 (Fatih Dönemine aid Müsellem Defteri):

438 sayfadan oluşan bu defter, MAD 14'den sonra meydana getirilmiş olup⁴⁷, kesin tarihini söylememiz mümkün değildir. Fakat Fatih Sultan Mehmed 1451 ile 1481 tarihleri arasında üç tane tahrir yaptırmıştır. Bunlardan ilk tahrir 1454-55'de ikincisi, 1464-65'de ve üçüncüsü de Fatih Sultan Mehmed'in Boğdan seferinden dönüşünden sonra yapılmıştır. Tahrir emri 1476 Eylül sonu Ekim ortasında verilmiş olmalıdır⁴⁸. Bu bilgiler ışığında bu tahririn de 1476 yılında yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki bu defter 11 Ağustos 1473 tarihinde yapılan Otlukbeli Muharebesinden⁴⁹ sonraki tarihlere aiddir. Çünkü, defterde geçen şu kayıt bunu açıkça göstermektedir; "*Veli v. Kızıl ve Nebi birâder-i O müşterek. Mezkûr Veli ve Nebi eski defterde ma'a erâdât deyu müsellem müşterek yazılmış asılda sipâhizâdelermiş amma Veli, Uzun Hasan Seferi'den berü tasarruf idermiş hâlâ*

⁴⁶ "*Cân-bâzân ez-livâ-i Teke*" ve "*Nâhiye-i Müsellemân-ı Kırhisar tâbi-i Karahisar*" şeklinde ifadelerin geçmesi bunu teyid etmektedir (İ.B.B, A.K, M.C. 0.93, s. 80/a-81/b).

⁴⁷ Bu defterin çeşitli yerlerinde köhne defterden bahsedilmektedir. Bahsedilen eski defter MAD 14 nolu mufassal tahrir defteridir. Yine bu defterdeki müsellem çiftliklerinin ve müsellemelerin isimlerinden bunu çıkarmak mümkün olmaktadır. Şöyleki, MAD 14'de "*Abdül oğlu Davud müsellem imiş fevt olmuş yerine yamağından Osman müsellem Çavuş oğlu Köpek müşterek yılda biri eşe*". Aynı çiftlik ve müsellem hakkında TD 14'de ise "*Abdül oğlu Davud müsellem yerine Osman oğlu Hasan müsellem*". Yine daha önceki defterde yamak olan Çavuş oğlu Köpek TD 14'de vefat etmiştir ve mürdeler arasında gözükmektedir. Bütün bunlarla birlikte MAD 14'de yine aynı çiftlikte olan Kerimüddin oğlu Yahya vefat etmiş, Kerimüddin oğlu Yakub yaşamakta ve nim çift olarak görülmektedir. Bütün bunlar bize bu defterin MAD 14'den sonra olduğunu göstermekte ve bu tarihe kadar müsellemle ilgili defterlerin eksik olmadığını göstermektedir (MAD 14, s. 326/a; TD 14, s. 251-252).

⁴⁸ Nicoara Beldiceanu, aynı eser, s. 79.

⁴⁹ Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, II, s. 100-103.

Menteşe ilinde çift tasarruf ider. Şimdiki halde mezkûr Veli'nin kadısı dergâh-ı mu'allâya arz olunub yarar yerler imiş olduğu sebebden Padişahımız eazllahu ensarahu hazretleri müsellemlikten azâd idüb sipâhiliğin mukarrer itdüğü sebebden deftere sebt olundu ki mezkûr Veli'ye müsellemler hizmet teklif olunmaya"⁵⁰.

c. TD 241 (26 Muharremü'l-haram sene 952/ 9 Nisan 1545 Tarihli Müsellemler Defteri):

Teke Sancağı ve Manavgad Müsellemleri hakkında bilgi veren bu defter, 1476 (?) 1501-1502 tarihli defterlerden sonra tanzim edilmiştir. Şöyleki, H. 907 tarihinde Abdurrahman köyünde *Ahi Kuşlu* çiftliğinde müsellemler olan *Hacı v. Bahşalu* 1545/952 tarihinde aynı çiftlikte mürdeler arasında görülmektedir. Yine, aynı çiftlikte H. 907 tarihinde müşterek olan *Ali v. Mustafa* H. 952'de vefat etmiştir⁵¹. Bu tür misalleri çoğaltmak mümkündür. Defterin başında fihristi olup, 1-258. sayfalar arası Teke müsellemlerine, 259-306. sayfalar arası ise Manavgad Kazası müsellemlerine aittir.

d. TD 321 (12 Nisan 1560/15 Recebü'l-müreceb sene 967 Tarihli Müsellemler Defteri):

Teke Sancağı ile Manavgad kazasını ihtiva eden bu defter 348 sayfadır. Bu defterin 1-284. sayfaları arası Teke sancağına, 285-348. sayfaları arası ise Manavgad'a aittir. Defterin başında fihristi ve tarihi vardır. Yukardaki defterden sonra sözünü ettiğimiz bu defter gelmektedir. Yine, burada da aynı metodu uygulayarak, yani çiftlikleri, burada bulunan re'âyâyı, mürde ve müsellemleri karşılaştırmak suretiyle defterlerin birbirlerini takip edip etmediklerini tesbit edebilmekteyiz⁵².

e. TD 466 (Temmuz 1568/Safer 976 Tarihli Müsellemler Defteri):

241 sayfa olan bu defterin 1-191. sayfaları arası Teke Sancağı müsellemlerine, 192-241. sayfaları arası ise Manavgad Kazası müsellemlerine aittir. Defterin başında II. Selim'in tuğrası vardır. Bu defter, TD 321'den sonra meydana getirilmiştir. Çünkü iki defterin karşılaştırılmasıyla bu ortaya çıkmaktadır.

1568 tarihinde Teke Sancağı'ndaki müsellemler çiftliklerindeki bazı re'âyâ ve çiftliklerinin hasılının bir kısmı Padişahı hassı olarak ayrılmış ve bu da *Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi*'nde bulunan 107 numaralı deftere kaydedilmiştir. O tarihteki müsellemler çiftlikleri hakkında tam fikir sahibi olabilmemiz için iki defterdeki bilgilerin birleştirilerek değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak, bu şekilde 1568 tarihindeki müsellemler tam anlamıyla yansıtılmış oluruz. TKA 107 nolu defter ile TD 466 nolu defterleri karşılaştırdığımız zaman, genelde her iki defterdeki çiftliklerin yazılış sırası birbirini tutmakta fakat re'âyâ birbirini tutmamaktadır. Bu da çiftliklerin gelirinin bölünmesinden meydana gelmiştir. Müsellemler ve müşterek gibi askeri zümre TD 466 nolu deftere yazılmıştır. Mühimme Defterindeki 2 Haziran 1568/5 Zilhicce 975 tarihli bir hükümden de çiftliklerin

⁵⁰ TD 14, s. 359-360.

⁵¹ İ.B.B, M.C, s. 51; TD 241, s. 148.

⁵² 1545-1546/952'de Baysur çiftliğinde müsellemler olan Mustafa v. Yunus 1559- 1560/967 tarihinde mürdeler arasındadır. Yine H. 952'de müşterek olan Hızır Bali v. Hamza H. 967'de de müşterektir ve yaşamaktadır. Bütün bunlar bize defterlerin tarihlerini tesbit etmemizde, birbirlerini takip edip etmediklerini bulmamızda yardımcı olmaktadır (TD 241, s. 2; TD 321, s. 2).

gelirinin bölündüğünü ve bir kısmının havass-ı hümayun'a alındığını anlamaktayız. Özet olarak bu hükümde "*Lazkiye kadısı olup Teke ve Hamid-ili Sancakları'nı tahrir ferman olan Yahya'ya hüküm; Müsellem tâifesine verilen çiftlikler kendilerine kafi iken mürûr-ı zamânla her ocak elli altmış ra'yyet peydâ edüp ve müselleme yazılı olan ra'yyet avâriz akçasi vermediğinden sipahi zaptında olan ra'yyet dahi müselleme kayd olunduğu bildirilmekle müsellemlerin çiftlikleri kendilerine kaydolunup ra'yyetleri ayrılarak başka kalem edilip havâss-ı hümayûn'a alınması ve müselleme kâtibi geldikde ocakların noxsânı ikmâl olunması*"⁵³ belirtilmektedir. Her iki defter de aynı kişilerce yani aynı emin ve kâtip tarafından meydana getirilmiştir. Yukarda da bahsettiğimiz gibi bu defteri Antalya kadısı *Mevlânâ Yahya* (Daha önce Lazkiye kadısı) tahrir etmiş ve kâtip de Divân-ı Hümayûn kâtiplerinden *Hüseyin*'dir. Defterlerin karşılaştırılmasından bu ortaya çıkmaktadır.

f. TD 624 (Aralık 1585/Muharremü'l-haram 994 Tarihli Müsellem (Mensuh) Defteri):

Defterin 2. sayfasında *III. Murad*'ın tuğrası vardır. Defter, toplam 174 sayfa olup, 1-133 ve 173-174 sayfalar arası Teke Sancağı'na, 134-172 sayfaları arası ise Manavgad'a aiddir. 172. sayfada hâlî çiftlikler gösterilmiştir. 173 ve 174. sayfalarda ise Hasan Mütferrika'nın zeâmetine dahil olan çiftlikler verilmiştir. Bu defterde müsellemlerin artık askeri fonksiyonlarını kaybettiklerini anlıyoruz. Bu tarihten itibaren müselleme çiftliklerinde ilk zamanlardan beri görülen müselleme, müşterek gibi askerî özellikleri olan şahıslara rastlamıyoruz. "*21 Haziran 1582/29 Cumadehula 990 tarihinde Hamid ve Teke Sancakları piyade ve müsellemlerinin re'âyâ yazılmasına dair, sâbık şikkî sâni defterdârı Mütferrika Mustafa'ya hüküm verilmesi*"⁵⁴ de bunu açıkça göstermektedir. Yine, "*8 Ağustos 1582/18 Receb 990 tarihinde Liva-i Teke, Menteşe ve Biga Beylerine ve liva-i mezbûrda vaki' olan kadılara verilen hükümde Dergah-ı muâllâ Mütferrikalarından Mehmed'e Teke, Menteşe ve Biga piyadeleri tahririnin emir olunması*"⁵⁵, bu tahrir 1582/990 tarihinde karar verildiği ve 1585/994 tarihinde tahririn yapılarak bittiğini göstermektedir. Bu defter TD 466 nolu defteri takip etmektedir. TD 466 nolu defterde İdris Çiftliği'nde müşterek olan Hüseyin v. Yusuf ve Hızır v. Ayyaz, Aralık 1585 tarihinde ikisi de bennâk'dırlar ve askerî fonksiyonları artık kalmamıştır⁵⁶. Bu misalleri çoğaltmak mümkündür.

g. TKA 163 (III. Mehmed dönemine aid olan Müsellem (Mensuh) Defteri):

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü *Kuyud-ı Kadime Arşivi*'nde bulunan bu defter, toplam 250 varak olup Teke, Alaiye, Menteşe ve Suğla sancakları mensûh müselleme çiftliklerini havidir. Defterin 1-103/a sayfaları arasında Teke Sancağı mensûh müselleme çiftlikleri ve 103/b-128/a sayfaları arasında da Manavgad (Alâiye Sancağı'na tâbî) mufassal mensuh piyâdegân çiftlikleri yer almaktadır. Defter, *III. Mehmed* dönemine aiddir. Çünkü defterin başında tuğrası vardır. Fakat, defterin kesin tarihi hakkında bir şey söylememiz mümkün değildir. Bu defter ile TD 624 numaralı defteri karşılaştırdığımız zaman çiftliklerin sıralanışı, çiftliklerdeki re'âyâ ve bunların özellikleri genellikle aynı olup, farklılık sadece hasıladır. Bu da bize iki defterin birbirini takip ettiğini göstermektedir. Yine iki defterin yazı sitilleri birbirlerine uymaktadır. Tahrir işlemini yapanların aynı kişiler olma ihtimali yüksektir.

⁵³ MD 7, s. 532/1519.

⁵⁴ MD 47, s. 164/393.

⁵⁵ MD 48, s. 271/76.

⁵⁶ TD 466, s. 6; TD 624, s. 2.

4. Ruznamçe Defterleri

Tapu tahrir defterlerinin dışında tımar ve zeamet tevcihatına âid kayıtlar defterhanede tutularak *Ruznamçe* adı verilen tımar ve zeamet tevcih defterlerine kaydedilmekteydi. Bu defterlerden dirlik düzeni konusunda istifade edilmiştir. XVI. asırda tahrir aralarındaki değişikliklerin tesbiti ve özellikle tahrir defterlerinin bulunmadığı XVII. yüzyılda tımar ve zeametlerin durumu ve özelliklerinin takip edilmesinde çok büyük yardımı olmuştur. Bu defterlerin bir kısmının sahifeleri numaralandırılmamıştır. Bu defterin hangileri olduğu konusunda ise dipnotlarda ayrıntılı olarak bilgi verilmiştir.

5. Mühimme Defterleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin en önemli belgelerinden biri olan Mühimme Defterleri, *Divan-ı Hümâyûn*'da tutulan defterlerin en belli başlı olanlarından. Ne zamandan beri tutulmakta olduğu bilinmeyen bu defterlere adından da anlaşılacağı gibi *Divân-ı Hümâyûn* toplantılarında görüşülen, devletin iç ve dış meselelerine aid siyasi, askerî, sosyal v.b. önemli konuları kaydedilmektedir. Mühimme defterlerindeki kayıtlar herhangi bir mesele ile ilgili olarak yazılan *fermân*, *berât*, *nâme* v.s.'nin suretleri veya müsveddeleri mahiyetindedir. Bu müsveddeler daha sonra temize çekilmişlerdir⁵⁷.

Konumuzla ilgili olarak XVI. yüzyıla aid bütün Mühimme defterlerini tarayarak faydalandık. Mühimme Defterleri'nin bize bilhassa, sosyal ve kültürel konuların ortaya çıkarılması ve işlenmesinde çok büyük yardımları oldu. Mühimme defterleriyle birlikte 1-7 ve 15 numaralı Mühimme Zeyli Defterlerinden istifade ettik. Bütün bu defterler dipnotlarda gösterilmiştir.

6. Diğer Arşiv Vesikaları

Yukarda sayılanların dışında yine çoğunlukla Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde *Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi* ve *Kepeci Tasnifi*; *Divan-ı Hümâyûn Ahkam Defterleri*, *Divan-ı Hümâyûn Defterleri*, *Divan-ı Hümâyûn Tahvil Kalemi Defterleri* ile *Bâb-ı Asâfi Defterleri* tasnifine bakılmış ve dönemimizle ilgili olan vesikalardan faydalanılmıştır. Bütün bunlarla birlikte, muhtelif tasniflerde bulunan *Tımar Tevcih Defteri*, *Muhasebe Defteri*, *Ahkam Defteri*, *Avarız Tahrir Defteri*, *Cizye Defteri* gibi çeşitli defterlerden de istifade edilmiştir. Bütün bunlar dipnotlarda gösterilmiştir.

7. Şer'iyye Sicilleri

Antalya Şer'iyye Sicilleri, Ankara'da *Millî Kütüphane*'de bulunmakta olup, 100 adettir. Bu Şer'iyye Sicilleri'nin hepsi XIX. ve XX. yüzyıla aiddir. Daha öncesiyle ilgili siciller bulunmamaktadır. Bundan dolayı, biz bu sicillerin en eski tarihli olanlarından kısmen faydalandık ve XIX. yüzyılın başlarında Antalya şehrinin sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel durumu hakkında bilgi vermeye çalıştık. Yine, XIX. yüzyılda Antalya'nın durumu ile ilgili olarak bilgi verirken bu yüzyılın ilk dönemine aid sicillerden istifade eden Hasan Moğol'un "*XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*"⁵⁸ isimli eserinden faydalandık.

⁵⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Ali Ünal, *Mühimme Defteri* 44, İzmir, 1995, Takdim.

⁵⁸ Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*, Ankara, 1991.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEKE-İLİ'NİN ADI VE BÖLGENİN TARİHÇESİ

1- "Teke ve Teke-ili" İsmi'nin menşei

"Teke" ismi konusunda değişik görüş ve rivâyetler vardır. Faruk Sümer, *Teke* veya *Tekke* sözünün Hazar ötesindeki Türkmenleri teşkil eden başlıca oymaklardan biri olduğunu, ve adın da, erkek keçi demek olan *teke*'den geldiğini ifade etmekte ve bu adın bir şahıs adı olarak kullanıldığını belirtmektedir. Öte yandan Selçuklular zamanında, *Teke* boyundan oldukları ve bugün *Merv* ve *Tican*'da yaşadıkları bilinen toplulukların bulunması da *Teke* adının bir şahıs ve boy isminden kaynaklandığını teyid etmektedir⁵⁹. *Süleyman Fikri Erten*'in Karaman Tarihi'nden naklettiğine göre; 1261/659 senesi vukuatı esnasında Keykubad b. Keyhüsrev'in Teke Paşa'yı Antalya ve havalisine Bey olarak tayin ettiğini ve Teke Bey'in Germiyan oğullarından olduğunu belirtmektedir. Yine O, bazı müverrihlerin Türkmenleri on büyük ulusa (Aşirete) tefrik ettiklerini ve bunların birisinin Teke Aşireti olduğunu Merv, Teçin, Kızıl, Arvad vahalarında bulduklarını ve nüfuslarının 300.000 civarında olduğunu bildirmektedir. Antalya ve çevresinde hüküm süren Teke Beylerinin de bunlara mensup olduğunu belirtiyor⁶⁰. *Ebülğazi Bahadır Han* 1659'da yazdığı *Şecere-i Terakime* adlı eserinde *Teke Türkmenleri*'nin Oğuzların *Salur* boyundan geldiğine işaret eder⁶¹. Yine, *Lehçe-i Osmani*'de *Teke Aşireti*'nin bir Türkmen aşireti olduğu, Harezim ve Serhas civarında meskûn bulunduğu, bir boyunun da Anadolu'da Rodos karşısında *Teke İli* denilen yerde yerleşmiş bulunduğu belirtilmektedir⁶². Bütün bunlarla beraber, Selçukluların Antalya'yı zaptetmelerinden sonra buraya Teke Türkmenlerini yerleştirdikleri⁶³ ve bu ismin buradan gelebileceği düşünülmelidir.

Bugün Türkmenistan Türkleri'nin mühim bir kısmını teşkil eden *Tekeler*, geçmişte savaşçılıkları, cins atlar yetiştirmeleri ve kadınlarının dokudukları halılar ile tanınmışlardır. Teke atı bilhassa dayanıklılığı ve sürati ile tercih edilen bir cins olmuştur⁶⁴.

Öte yandan, Antalya yöresine XIV. yüzyıldan beri *Teke-ili* dendiği görülmektedir. Ancak, bu adın nereden geldiği konusunda kesin bilgiler yoktur. *Faruk Sümer*, Antalya vilayetinin eski adı olan Teke'nin, Teke oymağıyla hiç bir ilgisinin olmadığını belirtmektedir. *Tekeler*'in Güney-batı Anadolu'ya ne zaman ve nasıl geldikleri konusu da belli değildir. Fakat Osmanlı İmparatorluğuna dahil olduğundan beri Antalya yöresi *Teke-ili* vilâyeti adını almıştır. Kaynaklardan ve şimdiye kadar yapılan çalışmalardan tam olarak çıkarılamayan bu adlandırma Osmanlı tarihi araştırmalarının başlangıcından beri farklı tahminlere sebep olmuştur⁶⁵. *Evliya Çelebi*, *Teke Oğulları Konağı*'ndan bahsetmekte ve *Teke* adına "*erkek keçi*" açıklamasını getirerek, bu ismi bölgenin teke bakımından oldukça zengin olmasıyla açıklamaktadır⁶⁶.

⁵⁹ Faruk Sümer, "Teke veya Tekke", İA, XII/1, s.123-124; Ali, "Teke Emareti", TTEM, XIV, (1924), s.77-84.

⁶⁰ Süleyman Fikri Erten, *Antalya Livâsı Tarihi*, 1338-1340, İstanbul, s. 61.

⁶¹ Ebülğazi Bahadır Han, (Yay. Haz. Muharrem Ergin) *Türkler'in Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)*, Tercüman 1001 Temel Eseri Serisi, No: 39, s.72.

⁶² *Lehçe-i Osmani*, I, 1955, s. 404.

⁶³ Besim Darkot, "Antalya", İA, I, s. 459-462.

⁶⁴ Faruk Sümer, aynı yer.

⁶⁵ Barbara Flemming, *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien Im Spätmittelalter*, Wiesbaden, 1964, s.93-94

⁶⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, İstanbul, 1985, s.273-292.

"*Teke-ili*" tabiri konusunda da değişik rivayetler ileri sürülmektedir. Buna göre *Teke-ili*, Anadolu'nun güneyinde, *Antalya*, *Finike*, *Kaş*, *Kalkanlı*, *Milli*, *Gömbe*, *Elmalı*, *İstanos* (*Korkud-eli*) ve *Karahisar* ile *Antalya* ve *Alanya* arasındaki sahil bölgesi olup, muhtemelen XIV. yüzyılın ikinci yarısında, Sultanü's-sevahil Emir Mübarizü'd-din Mehmed Bey'den sonra *Teke-ili* ve *Teke Oğulları* ortaya çıkmıştır⁶⁷. Öte yandan Anadolu'da yeni fethedilen memleketlere Türk Aşiretleri iskan ettirilerek o memleketlerin Türkleştirilmesinin usûl ve adet olması ve bununla birlikte, XI. asırdan sonra vukubulan büyük Türkmen akınları sonucunda Antalya ve çevresine Teke Türkmenleri'nin yerleştirilmeleri dolayısıyla bu bölgenin Teke-ili adını aldığı ve aşiret beylerine de Teke Beyi denildiği de söylenmektedir⁶⁸.

Ebülgazi Bahadır Han'ın, *Tekeler*'in *Salur* boyuna mensup oldukları şeklindeki kaydı yukarıda zikretmiştik. Antalya ve çevresinde *Salur* adını taşıyan köy ve cemâ'atlerin bulunduğu dikkate alınırsa, Teke adının onlardan gelmiş olabileceği de söylenebilir.

2- Osmanlı Hakimiyeti Öncesinde Teke-ili

a- Türk Hakimiyetinden Önceki Dönem

Teke-ili ya da Teke Sancağı'nın kapsadığı alanda⁶⁹ ilk çağlardaki bölge adlarıyla *Pamfilya*'nın tümü, *Pisidyâ*'nın güneyi ve *Likya*'nın da doğudaki büyük bir bölümü yer almaktadır. Şartları birbirine çok benzeyen bu bölgelerin, hemen hemen aynı tarihi yaşadığı söylenebilir. Bu bölgeler tarih boyunca Anadolu'nun en eski ve en önemli yerleşim yerleri olmuşlardır. Bugün bahsettiğimiz bölgelerde bulunan eski yerleşim merkezleri olarak yer alan şehir kalıntıları ve özellikle bu kalıntılarda bulunan yazıtlar ile höyükler ve bazı mağaralarda bulunan kalıntılar bunun birer kanıtı olmakla birlikte, tarihin ilk çağı hakkında da oldukça aydınlatıcı bilgiler vermektedir⁷⁰. Meselâ; Güney Anadolu sahillerinde 1946 yılından beri yapılan tetkikler, Antalya civarının *Paleolitik* devirlerde meskûn olduğunu göstermektedir. Filhakika, Antalya'nın *Karain mağaraları*'nda eski taş devrinin orta ve üst safhalarına ait aletlerin bulunması bunu kanıtlamaktadır. Yine, burada 1954 senesinde yapılan sondajda sekiz kültür katı tesbit edilmiş ve burada üst paleolitikten sonra Yeni taş devrine geçildiği görülmüştür. Yani *Karain* mağaralarında Orta taş devri yoktur. Fakat Antalya'nın batısındaki *Beldibi* mevkiinde 1959'da keşfedilen *Mezolitik istasyonu* bu boşluğu doldurmakla birlikte, Güney Anadolu'nun orta taş devrini dolayısıyla de Antalya ve çevresinin durumunu aydınlatmaktadır. Yine, *Karain* ve *Çarkini* mağaraları araştırmaları bu bölgede *Neolitik* bir kültürün varlığını ortaya koymaktadır⁷¹. Bütün bu örnekler bize bu bölgenin tarihten evvelki devirlerde (*Prehistoire*) bir yerleşme ve kültür merkezi olduğunu göstermektedir.

Bu bölgelerin sınırları, coğrafi özellikleri ve önemli şehirleri ile medeniyet kalıntıları hakkında bilgi vermek gerekirse şunlar söylenebilir:

Likya Bölgesi: Anadolu'nun güney-batısında aydınlık memleket anlamına gelen *Likya*⁷², *Kabaca*, *Fethiye (Telmessos)* ile *Antalya* arasında çizilen bir hattın güneyinde kalan

⁶⁷ Şahabettin Tekindağ, "Teke-eli veya Teke-ili", *İA*, XII/1, s.124-125.

⁶⁸ Naci Kum Atabeyli, "Teke (Antalya) Yürükleri Hakkında Notlar", *Türk-Tarih-Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi*, İstanbul, 1940, s. 213; Ali, "Teke Emareti", *TTEM*, XIV, (1924), s.77-84.

⁶⁹ Teke Sancağı'nın nereleri kapsadığı ve coğrafi konumuyla ilgili olarak ikinci bölümde yeterli bilgi verilmiştir.

⁷⁰ Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark II Anadolu En Eski Çağlardan Ahameniş'ler İstilasına Kadar*, Ankara, 1987, Giriş; *Yurt Ansiklopedisi*, "Antalya", II, s. 764-765; S. Fikri Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, İstanbul, 1940, s. 7-21.

⁷¹ Füzuzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987, s. 9-12.

⁷² S. Fikri Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, s. 20; Hüdayi Bayık, *Kaş Tarihi- Beşbin Yıl- Milattan Önce Milattan Sonra*, Ankara, 1982, s.51.

bölgeye denilmekte ise de⁷³ bazı araştırmacılar bunu kabul etmemekte ve eğer böyle olursa Likya'nın kuzeyinin yani hemen hemen 10'a yakın şehrinin hududlar dışında kalacağını belirtmektedirler. Likya'nın kuzey hududlarının genelde Antalya körfezinin batı sahillerinden, Fethiye körfezine çizilecek bir yarım çemberle gösterilmesinin daha doğru olacağını söylemektedirler⁷⁴. Bu bölgenin doğu sınırı dolayısıyla Pamfilya'nın da batı sınırı konusunda çeşitli ihtilaflar vardır. Güvenilir antik kaynakların belirttiği gibi genellikle *Olbia*, Lykia (Likya) bölgesinden evvel yer alan en batı Pamfilya şehri olarak kabul edilmekte ve Pamfilya'nın sınırı buradan başlatılmaktadır⁷⁵. Yukarda da değindiğimiz gibi Likya'nın tamamı değil doğu kısmının büyük bir bölümü Teke Sancağı'nın içerisinde yer almakta ve sancağın batıdaki sınırı, bu gün Muğla'nın Fethiye ilçesinin sınırları içerisinde olan Koca Çay'dan başlamaktadır.

Likya, uçurumlar, yeraltı ırmakları, büyük düdenler bölgesidir. Yüksek kayaları, büyük ormanları yüzünden hariçle muvasalası kesik bir kale halindedir. Bu sayededir ki eski tarih boyunca Likyalılar önce Hattilere, sonra Firiklere ve Lidyalılara karşı koymuş, bağımsız yaşamakta devam edebilmişlerdir⁷⁶.

Likya masifi ile Kilikya yaylası, kıyıda seyrüsefer için Karadeniz kıyılarından çok daha elverişli bir şekilde nihayetlendirir. Likya'da güneye yönelen irtifalar, sahile dik olarak ilerlerler. Bu yüzden Likya sahilleri girinti ve çıkıntı bakımından çok çeşitlidir. Yüksek kalker dağ duvarlarının sonunu teşkil eden ve bazen ada şeklinde uzayan sivri burunlar, rüzgarlara karşı iyice korunan koylar ve limanlar, meselâ, Likya'daki *Mira*, *Antifilo* koyları ile *Kalamaki* ve *Meğri* limanları ve nihayet *Kastellorizo* adaları bu şekilde teşekkül etmişlerdir. Likya masifi ile Kilikya yaylasının bu durumları, buraların denizle muvasalasını kolaylaştırmış olduğu halde, iç memleketler ile muvasalayı pek çok müşkilleştirmiştir. Bu durum Likya'da en ziyade eski *Patara* ile *Anti-Felos* arasındaki alanda görülür. Burada dağlar denize doğru dikine inmiş olduklarından Likyanın en sarp ve geçilmesi en müşkül kısmını vücuda getirmişlerdir. Likya kıyılarının olağanüstü girinti ve çıkıntıları, müthiş sarsıntılar, çökmeler, fıskırıp yükselmeler neticesinde husule gelmiş, bu suretle birbiriyle münasebetleri olmayan koylar, limanlar, burunlar, adacıklar, vücut bularak kıyı bu kadar çok arızalı olmuştur. Likya yamaçlarına, taşlık Kilikya ovası kayalarına tırmanan keçi yolları, ticaret münakelelerine hiç de elverişli değildir. Dereler, salların yüzdürme yoluyla nakledilmelerine elverişli oldukları yerlerde, yegâne nakil vasıtalarını teşkil ederler.

Bunun içindir ki çok eski zamanlardan başlayarak orta zaman sonlarına kadar arka bölgelerle muvasalaları yüksek kaya duvarlarıyla kesilen, fakat tabii melce olmak bakımından çok elverişli olan bu zengin kıyılar, yaşama vasıtalarını denizde arayan, karadan ancak barınak ve tahassun yeri olarak faydalanan korsanlara sığınak olmuştur. Denizden gelen korsanlara karşı Likyalılar şehirlerini en sarp mevkiilere kurdukları gibi, korsanlar da ganimetlerini kıyıların girinti ve çıkıntıları üzerindeki mağara ve şotalarda saklamışlardır.

Bölgenin güney kıyılarında Akdeniz iklimi hüküm sürmekte ve ortalama senelik ısı 18-20 derece arasında değişmektedir. Yazlar pek sıcak geçer. Güneyde yağmurlar ancak

⁷³ Vedat İdil, *Likya Lahitleri*, Ankara, 1985, Giriş; yine Likya bölgesinin sınırları konusunda bu eserdeki haritaya bkz.

⁷⁴ Hüdayi Bayık, aynı eser, s. 13.

⁷⁵ Gülay Tigrel, "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman", *Belleten*, XXXIX, no: 156, Ankara, 1975, s. 613-628; yine Pamfilya'nın batı sınırı konusunda şu eserlere bkz. Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No: 1, İstanbul, 1956, s. 3; Clemens Emin Bosch, (Çev. Sabahat Atlan), *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler*, Antalya Bölgesinde Araştırmalar No: 1, Ankara, 1957, s. 13.

⁷⁶ Şemseddin Günaltay, aynı eser, s. 18.

sonbaharda başlar; ilkbahara kadar sürer. Kışları kar ancak dağ başlarına düşer. Ovalara, deniz kıyılarına kar düşmesi nadirdir. Yağdığı zamanda da yerde çok durmaz, erir, gider. Yağış miktarı, ortalama senede yarım metrenin üstündedir. Güneyin dağlık muntikasına gelince, buralarda iklim tezadlı ve serttir. Yüksekliklerin arzettiği tezadlar, üzerinde yaşayan insanların mevsime göre göç etmelerini icabettirir. Bitki örtüsü de iklimin bu tezadlı karakterini belirtmektedir.

Likya ve Pamfilya halkı, Büyük İskender'in buralara gelmesinden çok önce, bugün harabelerini hayranlıkla temaşa ettiğimiz şehirler kurmuşlardır. Bu şehirlerden Likya'dakilerin en büyüğü Meğri körfezinin iç kısmında kurulmuş olan ve kahinleriyle şöhret alan *Telmisos* şehri olup, Menteşe Sancağı sınırları dahilindedir.

Meğri körfezinin güneyindeki Yediburundan sonra başlayan *Xanthus*'un (Akçay veya Kocaçay) düz ve kumsal vadisinde birbirine yakın iki büyük harabe bulunmaktadır. İçeride bir zamanlar Likya'nın başkenti olmuş olan *Xanthus*, kıyıda ise Likya'nın *Xanthus*'dan sonra en kalabalık şehri olan *Patara* vardır. Patara harabesi üzerinde görülen lahidler, anıtlar pek zengin olduğu gibi, tiyatrosunun tarza mimarisi de, pek eski devirlere ait bulunduğunu anlatmaktadır.

Pataradan doğuya doğru Likya'nın en sarp kısmını teşkil eden sahildeki *Anti-Felos* ile eski Likyalılardan kalan *Felos* (Filo) harabelerinde Likya mezarlarının en güzel örnekleri görülmektedir. Hristiyanların en büyük azizlerinden sayılan Pataralı *Sen Nikola Manastırı* ile şöhret olan *Mira* şehri de, Likyanın eski sahil şehirleri arasında pek meşhurdur. *Mira* çevresinde Likya yazısıyla kitabeler bulunan dağlara oyulmuş mezarlar pek çoktur. Finike'ye 6 km. mesafedeki *Limira* harabesi de bunlar kadar önemlidir. Antalya körfezinin batı kıyılarında eski Likya'nın büyük şehirlerinden biri olan *Olimpos* harabeleri görülür⁷⁷.

Bütün bunlarla birlikte Likya bölgesinde bu döneme ait başka bir çok şehir ve kalıntılar da bulunmaktadır. Bunlar; *Andifli*, *Elmalı* (*Amelas*), *Kekova* (*Apolonia*), *Kendiva* (*Candyba*), *Eskihisar* (*Choma*), *Tekirova* (*Phselis*) ...v.s.⁷⁸.

İlkçağda Pamfilya (Pamphylia); "Bütün kabileler diyarı" anlamına gelen bu bölge Anadolu'nun güney sahillerinin ortasında yer almakta ve bugünkü Antalya ilinin düzlük kısımlarına tekabül etmektedir. Kuzeyde Toroslar, güneyde Akdeniz gibi tabii hududlara sahip olan Pamfilya'nın doğu ve batı hududları konusunda yukarıda da bahsettiğimiz gibi pek muhtelif şekillerde kabul olunmuşlardır. Antik kaynakların tetkikinden Pamfilya ile bu bölgenin batısında yer alan Likya arasındaki sınırın yüzyıllar boyunca güneyden kuzeye kaymış olduğunu belirtmek mümkündür. M.Ö. 6 yüzyılda yaşamış olan *Hekataios* likya'nın bütün doğu kıyılarını *Adrasan burnu* ve *Beşadalar*'a kadar Pamfilya'ya dahil olarak göstermekte, sonraki devirlerde (M.Ö. 4-3 yüzyıllar) hudut *Tekirova*'dan başlatılmakta, Roma İmparatorluk devrinde ise daha sabit bir şekil alarak *Olbia*'dan başlatılmaktadır. Doğu hududu da çeşitli şekillerde kabul olunmuş ve *Manavgat Çayı*, *Side*, *Syedra*, *Alanya* gibi yerler sınır olarak kabul edilmişlerdir⁷⁹. Side'nin doğusundan itibaren dağlık Kilikya başlamaktadır. Böylece, buradan itibaren Kilikya'nın başladığını söylemek daha doğru olacaktır⁸⁰.

Bölgenin en önemli nehirleri *Katarraktes* (Düdensu), *Kestros* (Aksu), *Eurymedon* (Köprüçay) ve *Melas* (Manavgat çayı)'tır ve bu nehirler Pamfil'yayı üç ayrı bölgeye ayırmaktadır. Bunların doğusunda ise *Alara*, *Karpuz* ve *Dim* çayları vardır. Bunlar yüksek

⁷⁷ Şemseddin Günaltay, aynı eser, s. 21-25.

⁷⁸ Daha geniş bilgi için bkz. S. Fikri Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, s. 17-18.

⁷⁹ Clemens Emin Bosch, (Çev. Sabahat Atlan), aynı eser, s. 13; Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 3.

⁸⁰ Gülay Tigrel, aynı makale, s. 613-628.

dağlar arasındaki dar ve derin vadilerden geçmekte ve ancak alt mecralarında kısa bir mesafede düzlük ile temasa gelmektedir. Pamfilya, batıda yükseklikleri 1500 m. aşmayan dağlar, kuzeyde ise yükseklikleri bazen 3000 m. aşan, yamaçları sarp ve ârızalı dağ silsileleri ile çevrilmiş bulunmaktadır. Bu dağlar doğu istikametinde tedrici olarak sahile yaklaşmakta, bu bakımdan bu bölgenin tabii hududunu teşkil etmektedir⁸¹.

Dağlık bölgeden düzliğe isal eden çeşitli yol ve geçitler vardır⁸². Pamfilya'nın başlıca şehirlerine göz atacak olursak: *Attaleia*, *Sillyon* ve *Side*'nin ikizkenar bir üçgenin uçlarını aldığı, biri birine eşit olan iki kenarından birinin ortasında *Perge*'nin diğerinin ortasında ise *Apendos*'un bulunduğunu görürüz⁸³.

İklimi mutedil, toprakları verimli olan Pamfilya'da, pek eski zamanlardan beri insanlar yaşamışlardır. *Karain*, *Beldibi* ve *Çarkini*'ninde yapılan araştırmalar bunu teyid etmektedir⁸⁴. *Karain* mağarasında yapılan araştırmalarda paleolitik devre ait çakmaktaşı aletlere, hayvan hatta insan iskeleti kalıntılarına rastlanmıştır. Bu bölgede bulunan höyüklerin sathlarında elle yapılmış, siyah yahut kırmızı renkte çanak çömlek kırıkları bulunmuştur ki bu eserler Pamfilya'nın gerisindeki Pisidya'da göller bölgesi höyüklerinde bulunan bakır çağı eserlerine benzemektedir. Şu halde, Pamfilya'dan Pisidya'ya ulaşan yolların bu bölgeyi pek erken göller bölgesi ve hatta Anadolu kültürleri ile birleştirdiği söylenebilir⁸⁵.

Clemens Emin Bosch, bu bölgenin geçirdiği tarihi devirleri şöyle belirtmiştir; 1- Prehistorik devir M.Ö. ?-1800, 2- Hititler devri M.Ö. 1800-1200, 3- Lydialılar devri M.Ö. 560-546, 4- Persler devri M.Ö. 546-334, 5- Makedonyalılar devri M.Ö. 334-301, 6- Ptolemaioslar devri M.Ö. 301-218, 7- Selevkoslar devri M.Ö. 218-189, 8- Bergamalılar devri M.Ö. 188-133, 9- Roma eyaleti Kilikia devri M.Ö. 102-36, 10- Amyntas devri M.Ö. 36-25, 11- Roma İmparatorluk devri M.Ö. 25- M.S. 284 ve Bizans devri bu etüdün dışında bırakılmıştır⁸⁶.

Tarih öncesi devirlerden tarih devirlerine geçecek olursak başlangıçların karanlıklar içinde olduğu görülmektedir. Hitit devletinin periferisinde bir takım vasal beylikler bulunduğu gözönünde bulundurulacak olursa Pamfilya'da da böyle bir beylik kabul olunabilir. Fakat burada buna işaret edecek *Side*'de bulunan Suriye- Hitit mühüründen başka hiç bir esere rastlanmamıştır⁸⁷. Yunanistan'da bir takım krallıklar ve "*Mykenai medeniyeti*" olarak gösterilen yüksek bir medeniyet kurmuş olan *Akhai*'lar yahut *Akalar*'m, 14. ve 13. yüzyıllarda doğu Akdeniz ülkelerinde yayıldıkları ve Rodos, Sisam ve Kıbrıs'ı işgal ettikleri bir devirde Anadolu'nun güney batı kıyılarına ayak bastıkları, hatta 1200 tarihlerinde, Avrupadan Anadolu'ya vuku bulan "*Ege göçleri*" sonunda Hitit devleti yıkıldıktan, bu sahillere daha geniş ölçüde göçetmeğe başladıkları anlaşılıyor. Dorların Yunanistan'ı işgal edip Aka krallıklarını

⁸¹ Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 4; Şemseddin Günaltay, aynı eser, Giriş.

⁸² Geçitler ve yollar konusunda bkz. Giray Ercenk, "Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", *Bellekten*, LVI sayı 216, s. 361-370; üçüncü bölümde ulaşım ve ticari hayatla ilgili olarak ayrıntılı bilgi verilmiştir.

⁸³ Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 4-5.

⁸⁴ Füzün Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987, s. 9-12.

⁸⁵ Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 5; Mehmet Özsait, "Burdur Çevresinde Yeni Prehistorik Yerleşmeler", VII. Türk Tarih Kongresi Kongereye Sunulan Bildiriler, Ankara, 1979, I, s. 101-106; M. Özsait, "Burdur Çevresinde Prehistorik Araştırmalar", IX. Türk Tarih Kongresi Kongereye Sunulan Bildiriler, Ankara, 1986, I, s. 63-66; M. Özsait, "1985 Yılı Burdur-Bucak Çevresi Tarih Öncesi Araştırmaları", X. Türk Tarih Kongresi Kongereye Sunulan Bildiriler, Ankara, 1990, I, s. 97-100.

⁸⁶ Clemens Emin Bosch, (Çev. Sabahat Atlan), aynı eser, s. 14-15.

⁸⁷ Clemens Emin Bosch, (Çev. Sabahat Atlan), aynı eser, s. 15; Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 5.

ortadan kaldırdıktan sonra bazı adaları işgal edip Anadolu kıyılarına ve bu arada Pamfilya'ya da ayak basmış oldukları tahmin edilmektedir (takriben M.Ö. 1000-900)⁸⁸.

M.Ö. 8. ve 7. yüzyıllarda ikinci bir kolonizasyon takib etmiş, bu sefer gerek Yunanistan'da, gerek Anadolu'da *Aiolia* ve *İonia* adını alan bölgelerde oturan Yunanlılar Pamfilya'ya girerek burada bazı koloniler kurmuşlardır. Bunlar arasında Perge, Sillyon, Aspendos ve Side gösterilmektedir. Fakat bu şehir adlarının Yunanca olmayıp yerli Anadolu adları olduğu göz önünde bulundurulacak olursa Yunanlıların bu bölgede yeni şehirler kurmaktan ziyade eski şehirleri zaptederek oraya yerleşmiş oldukları anlaşılmaktadır⁸⁹.

Koloni çağından sonra Pamfilya'da hiç bir zaman büyük siyasî bir teşekkül meydana gelmemiş, bu bölge Anadolu'da kurulan, yahut Anadolu'yu istila eden devletlere tâbi olmuştur. Lydia devletini kudretinin zirvesine ulaştıran, Likya'dan başka Halys (Kızılırmak)'e kadar bütün Anadolu'yu hakimiyeti altına alan son kral *Kroisos* (561/60-547/6)'dur. Bu devlete Pamfilya da dahil bulunmaktadır. Kroisos'un hakimiyeti gayet mutedil ve hafif olmuş ve bu hakimiyet yalnız muntazam vergilerle, muhtemelen orduya katılma mükellefiyetinden öte geçmemiştir. M.Ö. 547 veya 546 senesinde Lydia devleti Persler tarafından zaptedilmiş, böylece Pamfilya da Pers hakimiyeti altına girerek büyük İskender'in bu bölgeyi zaptettiği M.Ö. 334/33 kışına kadar kalmıştır. Pamfilya Pers hakimiyetine geçtikten sonra bunların geniş ülkeleri içinde vücuda getirdikleri eyâlet veya satraplık taksimatında birinci satraplığa bağlanmıştır. Bu bölge şehirleri Pers hakimiyeti altında da oldukça büyük bir serbestiye sahip olmuşlardır⁹⁰.

İskender'in ölümünden sonra bu büyük krallığı parçalamak niyetinde olan haris generallerden Antigonos'a geçmiş (M.Ö.323), Antigonos'un mağlubiyeti ve ölümü ile neticelenen *İpsos* muharebesinden sonra (M.Ö.301) Seleukos'ların Asya krallığı ile Lysimakhos devleti arasında bir tampon devlet rolünü oynayan *Pleistarkhos Devleti*'ne tâbi olmuştur. M.Ö. 218-189'da bu bölgede Selevkosların hakim olduklarını, daha sonra Bergamalılar devrinin M.Ö. 188-133 yılları arasında sürdüğünü görmekteyiz⁹¹. Fakat Bergama krallığı tüm Pamfilya'yı işgal edememiş, bu bölgenin yalnız batı kısımlarıyla (belki Sillyon'a kadar) yetinmek zorunda kalmıştır. Pamfilya'nın doğu kesimi M.Ö. 188 ile 102 yılları arasında bağımsız kaldığı anlaşılmaktadır⁹². M.Ö. 102'de Anadolu'nun güneyinde Kilikya adlı bir eyalet kurulduktan sonra Pamfilya Romanın bu eyaletine bağlanmıştır. Bu durum M.Ö. 36 yılına kadar devam etmiştir. Amyntas devri M.Ö. 36-25 yılları arasında olmuş ve Roma imparatorluk devri M.Ö. 25- M.S. 284 tarihleri arasındadır. Roma İmparatorluk devrinde, bilhassa 2. ve 3. yüzyıllarda bu bölge, diğer Anadolu bölgeleri gibi, harikulade bir gelişme geçirmiştir. M.S. 3. yüzyılın sonlarına doğru bu altın çağ yavaş yavaş sönmeye yüz tutmuş, Pamfilya'nın kuzeyindeki dağlık bölgelerde oturan kavimler, Roma devlet otaritesinin zayıflamasından faydalanarak kıyı bölgelerine inmeğe ve buralarını yağma ettikten sonra yakıp yıkmaya başlamışlardır. Bu zamanda Antalya da giderek gelişmiş ve önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir⁹³.

⁸⁸ Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 5-6.

⁸⁹ Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 6.

⁹⁰ Clemens Emin Bosch, (Çev. Sabahat Atlan), aynı eser, s. 18-19; Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 6-7.

⁹¹ Clemens Emin Bosch, (Çev. Sabahat Atlan), aynı eser, s. 14-48.

⁹² A. Müfid Mansel, *Side 1947-1966 Yılları Kazıları Ve Araştırmalarının Sonuçları*, Ankara, 1978, s. 9.

⁹³ Clemens Emin Bosch, (Çev. Sabahat Atlan), aynı eser, s. 14-48; Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 8-9; A. Müfid Mansel, *Side 1947-1966 Yılları Kazıları Ve Araştırmalarının Sonuçları*, s. 15; Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s. 232-233.

Bir Bizans eyâleti olarak Pamfilya, 5. ve 6. yüzyıllarda önemini muhafaza etmiştir. Antalya Bizans döneminde de Akdeniz'in faal bir limanı olma özelliğini sürdürmüştür. Fakat 7. yüzyıl ortalarından itibaren burası, Arapların bir donanma kurmaları ve Anadolu'nun güney kıyılarını yakıp yıkmaya başlamaları üzerine, bir harp sahası haline gelmiş ve bundan tabii olarak çok müteessir olmuştur. 860 tarihinde de "Halife Mütevekkil" in donanma kumandanı *Fazl b. Karin* şehri eline geçirmiştir. Ancak bu hakimiyet uzun sürmemiş ve XI. yüzyıldan itibaren bu bölge Selçuklular ile Bizanslılar arasında bir münazaa konusu haline gelmiştir⁹⁴.

*Bu bölgenin şehirleri, bunların sosyal ve iktisadi hayatıyla kültüründen bahsetmek gerekirse; Side limanını alamayan Attalos II (M.Ö.159-138) buna karşılık Attaleia'yı kurdurmuş ve o zamanın en önemli liman şehirlerinden biri olmuştur*⁹⁵. M.S. II. ve III. yüzyılın ilk yarısı Anadolu ve bu arada Pamfilya şehirleri için bir altın devri olmuştur.

Bu dönemde *Side*, bir deniz ve ticaret limanıdır. Bu liman, bilhassa doğu Akdeniz ülkeleri ile ticarete bulunuyor ve getirttiği malların bir kısmını bu bölgede bulunan yollardan İç Anadolu'ya sevk ediyordu. *Aspendos*, o zamanlar seyrü sefere elverişli olduğu anlaşılan *Eurymedon (Köprü çay)* üzerinde bir nehir limanıdır. İlk zamanlar, bilhassa Pers hakimiyeti devrinde burası bir donanma üssü olarak kullanılmış, Attaleia'nın kuruluşundan sonra ise bir ticaret merkezi olarak gelişmiştir. Bundan başka civardaki tuz memlahaları, zeytinlikler, hububat ve at yetiştirmeğe elverişli düz ve geniş arazi bu şehrin zenginliğinin artmasında büyük amil olmuştur⁹⁶.

Perge ise Pamfilya ovasını batıdan doğuya doğru kateden büyük yol üzerindedir. Ayrıca 7 km. doğusundaki *Kestros* nehrine hiç şüphesiz bir yol ile bağlı bulunmaktadır. Bu sebeplerden burası da diğer şehirler gibi, bir ticaret merkezi olarak erken gelişmeye başlamıştır. *Silyon*, Persler zamanından beri bir askeri üs olarak karşımıza çıkmakta, burada bulunan *Hellenizm, Roma, Bizans* ve *Selçuklu* devirlerine ait binalar ve tahkimat kalıntıları şehrin bu karakterini uzun süre korumuş olduğunu açığa vurmaktadır. *Attaleia* ise, bir donanma üssü, fakat aynı zamanda Çubuk yahut Yenice boğazdan geçerek Orta Anadolu yaylasına ulaşan yolların başlangıcında bulunduğundan, bir ticaret limanı olarak önemini bugüne kadar muhafaza etmiştir⁹⁷.

Pisidya bölgesi; Pamfilya ovasının gerisindeki Toros kıvrımları, kuzeyde Likya masifini devam ettiren silsilelerle birlikte İç Anadolu'ya girmiş ve beraberce dağlık Pisidyayı meydana getirmiştir⁹⁸. Bu bölge Pamfilya ve Likya'nın güneyinde olan bölgedir ki Burdur'un bir kısmı ile Isparta vilayetini içine almaktadır.

Pisidya, güney dağlık bölgesinin bir tabii gibidir. Çünkü Likya ve Toros dağ dizileri burada, halâ depremlerle titriyen bir masif halinde bir araya toplanmışlardır. Dağların yüksekliği (meselâ Ağlasun dağında) 2633 m. bulmaktadır. Genel yükseklikten ileri gelen nemlilik Pisidya'yı Likya ile ova Kilikya'nın bir devamı haline koymaktadır. Diğer taraftan

⁹⁴ Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 9; Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s. 233; Rifat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fizikî ve Demografik Yapısı (1800-1867)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII, s. 133-134.

⁹⁵ Gülay Tigrel, aynı makale, s. 613-628; Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 10; A. Müfid Mansel, *Antalya Bölgesinde (Pamfilya) 1943 Yılı Sonbaharında Yapılan Arkeoloji Gezisine Dair Kısa Rapor*, s. 135-145.

⁹⁶ Gülay Tigrel, aynı makale, s. 613-628; Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 12-13; A. Müfid Mansel, "Antalya Bölgesinde (Pamfilya) 1943 Yılı Sonbaharında Yapılan Arkeoloji Gezisine Dair Kısa Rapor" *Bulleten*, IX, s. 139-140; A. Müfid Mansel, *Side 1947-1966 Yılları Kazıları Ve Araştırmalarının Sonuçları*, s. 7-17; Şemseddin Günaltay, aynı eser, s. 28.

⁹⁷ Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, 13.

⁹⁸ Şemseddin Günaltay, aynı eser, s. 39.

akıntısız birtakım havzaların bulunması, burayı denize ulaşması güç iç memleketler arasına sokmuştur. *Eğridir, Burdur, Kestel* gibi. Pisidya'da eski çağların medeniyet ve kültür eserlerini saklayan bir takım höyükler, mağaralar bulunmaktadır. Pisidya, büyük ana yollar bakımından kenarda kalmış olduğundan, eski çağlarda bura halkı küçük Asya'nın diğer bölgelerine nazaran bağımsız yaşamışlardır. Karya'lılar gibi bunlar da eski devirlerde, çevre hükümetlere aylıklı asker deposu rolünü oynamışlardır. Bu bölge de pamfilya ve Likya gibi hemen hemen aynı tarihi olayları yaşamıştır. Buranın önemli şehirleri şunlardır; *Andeda* (Andiya), *Kretopolis* (Kızılkaya), *Fuğla* (Pogla), *Zerk* (Selge) ve *Korkuteli* (İsinda)⁹⁹ gibi...

b- Teke-ili ve Çevresinde Türk Hâkimiyeti

1- Selçuklular Devri

Türkler'in İslam dünyası ve medeniyeti üzerindeki hayati rolleri Selçuklular'ın İslam âlemine hakim olmaları ile başlamış ve aşağı yukarı 1000 yıl sürmüştür. Bu olay da Oğuzların islâmiyeti toptan kabulü ve kendi ruhlarına uygun bularak onu millî bir din yapmaları ile birlikte, Büyük Türk Muhaceretinin başlaması, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Türklerin Akdeniz sahillerine ulaşmalarıyla gerçekleşmiştir.

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Türk vatani haline gelmesinde etkili olan Büyük Türk Muhacereti X. ve XI. asırda meydana gelmiş ve bir yandan Hazar Denizi'nin kuzeyinden başlayarak Avrupa'nın doğusunu, ortasını ve Balkanları içine almış, öte yandan da *Harezmi, Horasan, Afganistan, İran, Irak, Suriye, Azerbaycan* ve *Anadolu*'ya yönelmiştir. Esas itibariyle Oğuz veya Türkmen muhaceretinin başlaması Göktürk İmparatorluğunun 744 yılında yıkılışına kadar çıkar.

Göktürkler'in yerine geçen Uygurlar'ın, Asya'da hakimiyeti Kırgızlar'a kaptırmaları üzerine de göçler olmuştur. Fakat asıl büyük muhaceret Kitaylar'ın istilası sonucu olarak başlamıştır.

X. asrın ikinci yarısından sonra Türkler arasında İslamlaşma faaliyetleri çok genişlemeye başlamış, müslüman olan *Karahanlılar Devleti* 999 yılında *Samani Devleti*'ne son vermiştir. XI. asrın başlarından sonra ise Müslüman Oğuzlar'ın İslam ülkelerine doğru göçü başlamıştır. Bu göç o derecede yoğun olmuştur ki, bütün *Maveraünnehr, Horasan, Azerbaycan* ve *Irak* Oğuz boylarıyla dolmuştur. Bu muhaceretde Kitaylar'ın yeni bir baskısı da etkili olmuştur. Selçuknâmeler ise Oğuzlar'ın bu göçlerini hep "nüfus kesafeti, otlak darlığı ve hayvan çokluğu" sebepleri ile izzah etmektedirler¹⁰⁰.

XIII. asrın birinci yarısına doğru tarihin en şiddetli ve dehşetli istilalarından birini gerçekleştiren *Cengiz Han Moğolları* Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru ikinci büyük Oğuz göçünün başlamasına sebep olmuşlardır. Moğol istilası Batı Türkistan, İran ve Irak'ı alt üst ederken göçebeler de onların önünden kaçmaya ve başta Anadolu olmak üzere birçok İslam ülkelerine sığınmaya başlamışlardır.

Asya'dan batıya doğru göçler, bu gibi siyasi ve benzeri nedenler ile bundan sonra da sürmüş, bilhassa Anadolu, başta Oğuzlar olmak üzere Türk kavminin *Karlık, Kıpçak, Ağaçeri, Kalaç, Kalmuk, Uygur, Tatar, Kırgız, Kazak* gibi muhtelif unsurlarıyla dolmuştur. Fakat Oğuzlar'ın dışındaki diğer Türk gruplarının nüfusça pek ehemmiyeti yoktur¹⁰¹.

⁹⁹S. Fikri Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, s. 18-20.

¹⁰⁰Osman Turan, *Selçuklular Devrinde Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1984, s.1-13.

¹⁰¹Tablo 15'e bkz.

Malazgirt ve Miryokefalon savaşlarının kazanılmasıyla Anadolu'ya olan muhaceret hızlanmıştır. Anadolu'ya gelen Türkmenler Selçuklu Devlet adamları tarafından korunuyor, kollanıyor ve bilhassa uç bölgelere yerleştiriliyordu. Böylece, Anadolu çok kısa zamanda Türkleşmiş ve Türk yurdu haline gelmiştir¹⁰².

Selçuklu Devleti'nin iskan siyaseti gereğince kalabalık gruplar halindeki Oğuz boylarının parçalanarak Anadolu'nun muhtelif yerlerine iskan edildiğini görüyoruz. Nitekim Anadolu'nun her tarafında 24 oğuz boyuna ait köy adlarının muayyen bir mahalde yoğunlaşmak yerine, her bölgeye yayılmış olması bu siyaseti teyid etmektedir.

Teke yöresine yerleşen Türkmenler veya Yörükler'in bilhassa Moğol istilasından sonra Anadolu'ya geldiklerini ve XIII. yüzyılın başlarında feth edilen Antalya ve çevresine yerleştirdiklerini görüyoruz. Sonraları Teke-ili denilen bu bölgelere yerleşen Oğuz boyları kendi isimleri ile anılan köyler teşkil etmişler, evvelce yaşadıkları yerlerdeki birtakım köy, dağ, nehir, yayla v.s. isimlerini geldikleri sahalara da vermişlerdir.

Bu olaylardan sonra XI. asrın sonlarına doğru Teke yöresi Türklerin eline geçmiştir. Fakat bu hakimiyet uzun sürmemiş ve 1103 tarihinde Bizans İmparatoru "*Alexis Komnen*" tarafından geri alınmıştır. Bundan sonra Bizans ve Türkler arasında birkaç defa el değiştirmiştir¹⁰³. *Sultan Mesud*'un (1116-1155) tahta çıkışından bir müddet sonra, İmparator *Alexis*'in ölümü ve yerine oğlu *Yuannis* (1118-1143)'in geçmesi üzerine iki taraf arasında tekrar savaşlar başlamış ve Bizanslılar Türkler tarafından alınan yerleri geri almak için harekete geçmişlerdir. Bunun sonucunda, 1120 veya 1121'de Bizans ordusu Ulu-borlu'dan Beğşehir gölü civarına ve oradan da Antalya ve havalisine giderek Türklerden birçok yerleri geri almışlardır¹⁰⁴. Bu sıralarda şehir önemli bir ithalat ve ihracat limanı durumunda olup Avrupa ve Mısır ticaret gemilerinin uğrak noktalarından biridir. Bu sebeple Antalya'da Bizans hakimiyeti döneminde de bir müslüman tüccar kolonisi mevcuttur¹⁰⁵.

Sultan Mesud, 1142 yıllarında Ulu-borlu'yu kuşatmış ve Türk akıncıları da Antalya civarlarına kadar ilerlemişlerdir. Bu durum karşısında *Yuannis* ve ordusu Beğşehir civarına kadar ilerleyip *İstanbul-Antalya* yolunu emniyet altına almak istemektedir. Bu amaç doğrultusunda buraya gelen *Yuannis* yoluna devamla Antalya'ya oradan da Kilikya'ya varmış ve orada 1143'de ölmüştür¹⁰⁶. Antalya II. Haçlı Seferleri sırasında bir müddet haçlı kuvvetlerine üs vazifesi de görmüştür¹⁰⁷. II. *Kılıç Arslan* Ulu-borlu ve Kütahya vilâyetlerini, 1182 yılında fethettiği zaman Antalya'yı da kuşatmış fakat alamamış ve şehir Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. Latinler'in İstanbul'u zaptından sonra Bizans İmparatorluğu taksim edilince bu sefer *Aldobrandini* adlı bir İtalyan'ın eline geçmiştir. Ardından *I. Gıyaseddin Keyhüsrev* burayı kuşattı ise de Kıbrıs'dan yardım gelmesi yüzünden burayı zaptedememiş, fakat abluka altına alarak fethi kolaylaştırma yoluna gitmiştir. Sonuçta, 5 Mart 1207'de Latin idaresinden memnun olmayan Rumlar'ın da yardımıyla fethi gerçekleştirmiştir. Sultan, kendisini ikinci defa tahta çıkarmakta büyük hizmeti geçen *Mübârizeddin Er-tokuş*'u Antalya vâililiğine ve subaşılığına getirdiği gibi şehre kadı, imam, hatipler ve müezzinler tayin etmiştir. Bütün bunlarla birlikte, mescid yaptırmış, kale ve burçları tamir ettirip silah ve erzakla doldurtmuştur¹⁰⁸.

¹⁰² Osman Turan, aynı eser, s.37-44

¹⁰³ Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s. 233.

¹⁰⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, s. 160-161.

¹⁰⁵ Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s. 233.

¹⁰⁶ Osman Turan, aynı eser, s. 160-161.

¹⁰⁷ Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s. 233.

¹⁰⁸ Osman Turan, aynı eser, s. 283-285.

Antalya'nın bu defaki zaptı, buraya yavaş yavaş bir Türk-İslâm şehri hüviyeti kazandırmaya başlamış, ayrıca iktisadî ve ticarî gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Kıbrıslı Latinler'le yapılan ticaret anlaşması bu gelişmede önemli rol oynamıştır. Ayrıca, Antalya limanı Selçuklu deniz kuvvetleri için de önemli bir üs durumuna gelmiştir. Ancak, bir süre sonra Kıbrıs kralının da desteği ile şehirdeki yerli hristiyan ahalinin çıkardığı isyan sonucu Antalya 1212'de Kıbrıslılar'ın eline geçmiştir¹⁰⁹. Kardeşler arası mücadele esnasında Antalya'da vukubulan bu isyan ve Haçlı işgali Selçuklular'ın bir müddet bu şehir ile uğraşmalarına imkan vermemiştir. Daha sonra *İzzeddin Keykâvus*, Konya'da düzenlediği ordusuyla derhal harekete geçerek Bizans ve Haçlılar tarafından savunulan şehri denizden ve karadan şiddetle kuşatarak çok geçmeden de 22 Ocak 1216 'da tekrar fethetmiş¹¹⁰ ve Antalya subaşılığını, yine bu havalinin kanun ve ahvalini bilen, *Mübârizeddin Er-tokuş*'a vermiştir. Bundan sonra dağılan halk, mutad üzere, yurtlarına davet edilmiş, ölenlerin emlâki ve malları Divân defterlerine yazılıp bir kısmı has olarak hazineye devredilmiş, bir kısmı da beylerin ve askerlerin dirliklerine katılmıştır.

Sultan Alaeddin Keykubad tarafından 1223'de Alâiye'nin ve bu fethi müteakib kış geçirmek üzere Antalya'ya gelirken yolda Alara kalesinin alınması Antalya ile Alâiye arasındaki bölgenin tamamen Türklerin eline geçmesini sağlamıştır. Böylece, bu fetihler Türklerin, Sinop'ta Karadeniz, Antalya ve Alâiye'de de Akdeniz donanmalarını meydana getirmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte, Anadolu'ya göç yıllarında yapılmış bazı teşebbüsler müstesna, Türklerin denizciliğe başlama tarihi ve ilerlemeleri bakımından çok mühim hadise olup, Akdeniz ve Karadeniz'de askerî ve ticarî seferlere imkan vermiştir. Arap kaynakları Türk donanma ve tersanelerinin buralarda bulduklarını kaydetmektedirler¹¹¹. Fetihden sonra Antalya, Anadolu Selçuklularının Akdeniz donanmalarının merkezi olmuş ve burada oturan valiler, "melikü's-sevâhil", "emirü's-sevâhil" 112 yani Sahil beyi¹¹³ ünvanlarını taşımışlardır. Hatta bu lakap, daha sonra buraya hakim olan Tekeoğulları'nın beyleri için de kullanılmıştır¹¹⁴.

Bir müddet için Antalya, Alâiye ile beraber Selçuklu Sultanlarının kışlık merkezi olmuştur. Alaeddin Keykubad zaferlerden sonra Antalya'da hem dinlenmiş hem de Alâiye'nin inşasıyla alakadar olmuştur. Yine, bu amaçla Kırım (1227) ve Trabzon (1228) Seferlerinden sonra da adet olduğu üzere kışlamak için Antalya'ya gitmiştir¹¹⁵. Bu misalleri diğer Selçuklu hükümdarları için de çoğaltmak mümkündür. Hem Antalya hem de Alâiye bu amaç doğrultusunda son zamanlara kadar kullanılmıştır.

Daha sonraki dönemlerde başı zora düşen Hükümdarlar ve devlet adamları Antalya ve Alâiye'yi bir sığınak ya da deniz yoluyla başka yerlere kaçmak için bir üs olarak da birçok defalar kullanmışlardır. Bu durum bilhassa Moğol tahakkümünden sonra karşımıza çıkmaktadır¹¹⁶. Moğol istilasının Anadolu'ya akın halinde yığıldığı Türkmenler batı, güney, kuzey ve batı hududlarında tekâsüf ederek yeni beylikler kurmakta ve bu sebeple Türk siyasi

¹⁰⁹ Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s.233; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Ankara, 1988, s. 105.

¹¹⁰ A. Sevim, Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 111.

¹¹¹ Osman Turan, *aynı eser*, s. 307-312, 331-339.

¹¹² Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s.233.

¹¹³ Besim Darkot, "Antalya", İA, I, s. 460.

¹¹⁴ Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s.233.

¹¹⁵ Osman Turan, *aynı eser*, s. 349, 357-363; ayrıca Alanya'nın fethi ve Selçukluların kışlak merkezi olması konusunda bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alâiyye)*, İstanbul, 1946, s. 62-67

¹¹⁶ II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246)'in Kösedağ savaşından sonra Antalya'ya gelmesi ve 1257'de Konya'yı terkeden Sultan İzzeddin'in Antalya'ya çekilmesi, gibi olaylar bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Daha geniş bilgi için bkz. Osman Turan, *aynı eser*, s.442, 456, 677.

ve etnik hududları Rum ve Ermeniler aleyhine devamlı değişmektedir¹¹⁷. Böylece, bu durumdan Teke yöresi de nasibini almış ve Türkmenlerle dolup taşıdığı gibi yeni teşekküllerin de oluşmasında en etkili bölgelerden birisi olmuştur. Çünkü Moğol zulüm ve tahakkümünün en son ve zor ulaştığı yerlerden birisi olması bunda başlıca rolü oynamıştır.

III. *Alâeddin Keykubad*'ın (1298-1301/2)¹¹⁸ kısa süren saltanatına rağmen onun adına *Antalya, Lûlüve (Ulu-kışla)* ve *Süleymanşehr (Beyşehir)*'de 699, 700, 701 ve 702 yıllarında basılmış paralar bize kadar gelmiştir¹¹⁹. Bu durum bize Antalya'nın önemini ve Selçuklular'ın son dönemlerine kadar bu bölgedeki etkilerini göstermektedir.

Antalya ve çevresinin fethinin İktisadî ve ticarî sonuçları:

Selçuklu fethinden önce Anadolu, dünya ticaretinin içerisinde bulunduğu şartlar dolayısıyla, milletlerarası ticarî faaliyetlerin dışında kalmaktaydı. Selçukluların gelişiyle muvazi olarak Akdeniz ticaretinde büyük bir inkılâp vukua gelmiş, Müslüman ve Hristiyan kavimler arasında, Batı- Doğu istikametinde, başlayan büyük mübadele faaliyetleri Türkiye'yi bu milletlerarası ticaretin içerisine almıştır. Fakat, önce fetihler, sonra da Haçlı muharebeleri ve dahili mücadelelerle Türkiye'nin bir asır kadar yani Malazgirt zaferi (1071) ile Myriokephalon zaferi (1176) arasındaki devre, büyük ölçüde, milletlerarası ticarî faaliyetlere müsait bulunmamaktadır. II. *Kılıçarslan*'dan itibaren ticaret için şartlar hazırlanmaya ve bazı faaliyetler yapılmaya başlanmıştır¹²⁰.

II. *Kılıçarslan* zamanında siyasî gelişme ile birlikte ticarî faaliyetler süratle inkişafa başlarken bununla ahenkli olarak kervansarayların da inşa edildiği görülmektedir. Bu, güdülen ticarî siyasetin ve yapılan faaliyetlerin bir neticesidir. En önemli Selçuklu kervansarayları Anadoluyu *şark-garp, şimal-cemup* istikametinde kateden iki büyük milletlerarası ticaret yolu üzerinde bulunmaktadır. Büyük kervansarayların hemen hemen hepsinin XIII. asıra ait olması bu devrin iktisadî ve ticarî vaziyetinin ne kadar ehemmiyet arzettiğini göstermektedir. Çünkü, kervansarayların vücut bulması ile ticarî faaliyetler arasında sıkı bir denge göze çarpmaktadır¹²¹.

Kılıçarslan'dan sonra, oğlu *Keyhüsrev*'in birinci saltanatı devresinde (1192-1196),¹²² Mısır ile İstanbul arasında, yani Bizanslılara aid Antalya'dan Selçuklu topraklarına dahil olmak suretiyle, faaliyette bulunan bir ticaret yolunun mevcut olduğu bilinmektedir. *Rükneddin Süleymanşah* zamanında (1196-1204) bizzat Selçuklu tebasının deniz aşırı ticarete iştirak ettiklerini görmekteyiz. *Keyhüsrev*'in ikinci saltanatı esnasında (1205-1211), Selçuklu Devleti henüz bir sahile ve limana sahip olmadığı halde, Güneyde Antalya, kuzeyde Sinop ve Samsun şehirleri vasıtasıyla Türkiye'de milletlerarası ticaret artık çok gelişmiştir. *Mısır-Türkiye* arasında deniz yolu da faaliyette bulunmaktadır¹²³.

İşte bu ticarî ve stratejik ehemmiyetinden dolayı Antalya ve çevresi Bizanslılarla Selçuklular arasında uzun süre mücadele alanı olmuş ve zaman zaman da iki taraf arasında el değiştirmiştir. Hatta bu duruma Kıbrıs'ta bulunan çeşitli siyasî güçler de katılmışlardır. Çünkü, öteden beri Kıbrıs'daki siyasî güçler gıda maddelerini Anadolu sahillerinden tedarik etmek mecburiyetinde kalmışlar ve bu sebeple de daima buralarda yerleşme fırsatını aramışlardır.

¹¹⁷ Osman Turan, aynı eser, s. 477.

¹¹⁸ A. Sevim, Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 143.

¹¹⁹ Osman Turan, aynı eser, s. 634.

¹²⁰ Aynı Müellif, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar...*, s. 121.

¹²¹ Osman Turan, "Selçuk Kervansarayları", *Bellekten*, X sy. 39, Ankara, 1946, s. 474-476; daha geniş bilgi için üçüncü bölüme bkz.

¹²² A. Sevim, Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 102.

¹²³ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar ...*, s. 122-123.

Mesela yukarıda da bahsettiğimiz gibi 1142 tarihinde Yuannis ve ordusu Beğşehir civarına kadar ilerleyip *İstanbul-Antalya* yolunu emniyet altına almak istemiş, bu amaç doğrultusunda buraya gelen Yuannis yoluna devamla Antalya'ya oradan da Kilikya'ya geçmiştir¹²⁴. Buna mukabil, Selçuklular ve Selçuklu sultanları da sefer ve fetihlerini bu doğrultuda yapmışlardır. *Gıyaseddin Keyhüsrev* de 1207'deki seferini, Selçuklu Devleti Türkiye'si üzerinde yoğunlaşan milletlerarası ticaret yollarının iktisadî ehemmiyetine müdrük olarak böyle davranmış ve yapmıştır. İşte deniz aşırı hristiyan devletlerle ticarî muahedelerin akdi, Türkiye'nin bu kapısının Selçuk Devleti'nin eline geçmesiyle mümkün olmuştur. Venediklilerle Selçuklular arasında ilk ticaret muahedesinin kendisi tarafından imzalanması ve aynı maksatla Kıbrıs kralı ile anlaşma yapması bu siyasetin icabıdır¹²⁵.

I. İzzeddin Keykavus da bu yoldan giderek seferlerini bu doğrultuda yapmıştır. 1214'de Sinop'u ele geçirmiş ve bundan sonra Karadeniz'de Trabzon Rum İmparatorluğu ile İtalyanlar arasında başlayan ticari rekabete üçüncü bir taraf olarak ya da güç olarak katılabilmıştır. Türkler için Karadeniz'e açılmak ve Karadeniz kuzeyindeki ülkelerle ticarî ilişkiler kurmak iki yönden önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi, Selçukluların kendilerinin de ihtiyaçları olan kürk ve köle gibi iki önemli ve pahalı malı doğrudan doğruya satın almak, ikincisi de, diğer Ortadoğu ülkelerine gönderilecek malların transit olarak kendi topraklarından geçmesini sağlamaktır¹²⁶. *I. İzzeddin Keykavus* (1211-1220), Antalya Limanı vastasıyla Türkiye'nin Akdeniz ile münasebetlerini nizama koyarken, Karadeniz yolunu ve mahrecini de emniyet altına almak mecburiyetindeydi. Zira, yalnız Türkiye'nin ithalat ve ihracatı değil, milletlerarası kervan yolları ve ticaretin gelişmesi de Samsun ve Sinop limanlarının Türk hakimiyetinde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır¹²⁷. *Keykavus* da *Gıyaseddin Keyhüsrev* gibi aynı maksatla Venediklilerle ticarî akitler imza ederken (ferman verirken) Kıbrıslılar'la da bu türlü münasebetlere geçilmiştir ki, elimizdeki vesikalar bunun neticesidir. Nitekim, Kıbrıs kralına ait birinci mektup, ilk teşebbüs ve mektubun *Keykavus*'a ait olduğunu ortaya koymaktadır. *Keykavus*'la Kıbrıs kralı *Hugues* arasında teâti olunan beş mektuptan Kralın cevabını teşkil eden ilki 1214 II. Kanununda yazıldığına göre Selçuklu sultanına ait olan kaybolmuş bahis mevzuu ilk mektubun, 613'den daha sonra kaleme alınmamış olduğu anlaşılmaktadır.

Kıbrıs kralından *Keykavus*'a cevap teşkil eden birinci mektup II. Kânun 1214 tarihinde yazılmıştır ki, Kral burada “iki tarafa mensup tâcir ve gemicilerin birbirlerinin memleketlerine serbestce girip çıkacaklarını, karşılıklı olarak, taahhüt eylediğini, Sultanın herhangi bir emir ve arzusunun elçi veya mektupla bildirilmesini temenni ve ifade” etmektedir. Yine, kraldan sultana yazılan, ikinci mektupta “mevcut dostluk bu suretle devam ettikçe de Türk tacirlerinin hiç bir korku ve maniaya maruz kalmaksızın krallık dahiline girebileceklerini” bildirmektedir. 19 Temmuz 1216 tarihli üçüncü mektupta da Kral yine dostluk ve ahit-nâmelerin takviyesini istemekte, daha önceki şartlar yenilenmekte, bunlara ek olarak hasara uğrayan, korsanların ele geçirdiği gemilerin krallığa bağlı sahil veya kalelere getirilmesiyle ortaya çıkacak durum belirtilmektedir.

¹²⁴ Osman Turan, aynı eser, s. 177.

¹²⁵ Osman Turan, aynı eser, s. 283, 292; Aynı Müellif, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar..., s. 109-111.

¹²⁶ Şerafettin Turan, “Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri”, OMÜEF- Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986), Samsun, 1988, s. 149; ayrıca daha geniş bilgi için üçüncü bölüme bkz.

¹²⁷ Osman Turan, aynı eser, s. 303; Antalya limanının Osmanlılar dönemindeki durumu ve ticarî faaliyetler hakkında ilgili bölüme bkz.

Bize intikal eden bu vesikalardan sonuncusunu *İzzeddin Keykavus* tarafından 1216 Eylülünde *Kral Hugues*'e gönderilen mektup teşkil etmekte ve Kralın Temmuzda gönderdiği ahidnamenin bir cevabı olup, kralın elçisi *Zaharias* vasıtasıyla mektubundaki taahhütlerini Sultan da aynen kabul etmektedir¹²⁸.

Bu dostluk anlaşmalarına (ilk mektup) rağmen Kıbrıslılar Antalya isyanında Selçuklular'a karşı harekete geçmekle muahedeyi ihlal etmişler, 1225'de Alaaddin Keykubad tarafından girilen Kilikya seferinde de ona karşı Ermenilerle birlikte olmuşlardır¹²⁹. Bütün bunlarla beraber, ticarî münasebetler her zaman devam etmiştir. Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra husule gelen siyasi karışıklıklara rağmen Kıbrıs ile Anadolu sahilleri arasında ticarî münasebetler ehemmiyetini kaybetmemiş, bilakis daha da artmıştır. *Lusignan* kralları idaresindeki Kıbrıs Batı Avrupa memleketleri ile Türkiye arasında cereyan eden büyük ticarî faaliyetlere bir köprü, bir konak menzili vazifesi görmüştür. Çok defa Türkiye veya Türkiye vasıtasıyla gelen Doğu emtia ve mahsulleri ile Avrupa'dan gelen ticarî eşya Kıbrıs'ta mübadele edilmektedir. *Mağosa* sokaklarında *Rum, Ermeni, Türk, Arap, Suriyeli* ve *Yahudi* her millete mensup tüccarlara rastlanılmaktadır¹³⁰.

Alaeddin Keykubad'ın 8 Mart 1220'de Venediklilerle akd eylediği ticari muahede bize kadar gelmiş olup, babası Keyhüsrev ile ağabeyisi Keykâvüs zamanında yapılmış anlaşmaların bir devamı mahiyetindedir. *Avrupa-Asya, Kuzey-Güney* ülkeleri ve kavimleri arasında gelişen milletlerarası ticarî faaliyetler *Alaeddin Keykubad* zamanında en yüksek seviyeye ulaşmış, Anadolu kervan ve transit yolların kesifleştiği, birbirleriyle kesiştiği ve kaynaştığı bir ülke olmuştur. Yine O, bu ticareti teşvik bakımından çeşitli tedbirler almış, yolların emniyetine rağmen, zengin ticarî mallar taşıyan büyük kervanların düşmanlar tarafından tecavüze uğraması halinde bunların zararlarını devlet hazinesinden tanzim ve tabik ederek ilk defa olarak bir nevî devlet sigortasını tatbik etmiştir¹³¹.

2- Hamidoğulları ve Tekeoğulları Devri

Türkiye Selçuklu sultanı *III. Kılıç Arslan* devrinde, 1203'de *Eğridir, Borlu, Yalvaç* ve *Antalya*'nın fethinden sonra buralara *Hamid Bey*'e bağlı Türkmenler yerleştirilmiş ve yüzyıl sonra da *Hamid Bey*'in torunu *Dündar Bey*, büyük babasının (*Hamid Bey*) adıyla *Hamidoğulları Beyliği*ni kurmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti, XIII. yüzyılın sonlarında ciddi bir çöküntüye uğrayıp, Moğol hâkimiyetine girdikten sonra batı sınırlarındaki Türkmenler de kendi başlarına birer yönetim kurmaya başlamışlardır. Bu sıralarda *Isparta, Eğridir* ve yörelerinde bulunan *Hamidoğulları* da o tarihte, başlarında bulunan *Dündar Bey*'in yönetimi altında, başkentleri *Borlu* ve *Eğridir* olmak üzere *Hamidoğulları Beyliği*ni kurmuşlardır (XIII-XIV. yüzyıl). Faal bir emir olan *Dündar Bey*, beyliğin sınırlarını güney yönünde genişleterek *Göhlisar, Korkuteli* ve daha sonra da *Antalya*'yı ele geçirmiştir¹³². *Dündar Bey*'in hükümdarlığını ilan eylediği zaman *Fenike Bey*'i, *Dündar Bey*'in yüksek hakimiyetini tanımıştır. Bu *Fenike Beyliği* daha sonra *Antalya beyi Hızır b. Yunus Bey*'in nüfuzu altına girmiş¹³³ ve böylece, *Teke Sancağının* güney batı tarafları da beyliğe bağlanmıştır.

¹²⁸ Aynı Müellif, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar ...*, s. 111-115.

¹²⁹ Aynı Müellif, "Keykubâd I", *İA*, VII, s. 649-650.

¹³⁰ Aynı Müellif, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar...*, s. 117-119.

¹³¹ Osman Turan, aynı eser, s. 395-396; Antalya ve çevresindeki kervan yolları ve kervanlar hakkında üçüncü bölüme bkz.

¹³² A. Sevim, Y. Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 229.

¹³³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 53; Finike ve çevresinin *Hamid* ve *Tekeoğulları*nın eline geçmesi ve bu bölgenin durumuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz. Aynı müellif, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 70-83; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine ait Tetkik*, (Çev. O. Ş. Gökyay), Ankara, 1986.

Antalya'nın ele geçmesi ise şu şekilde olmuştur; Bu şehre, Selçukluların inkırazından sonra o belde ahalisinden bir kimse hakim olmuştur¹³⁴. *Dündar Bey*, memleketin bazı yerlerini gezmeye çıkmış olan Antalya Beyi'nin gafletinden istifade ederek baskın neticesinde şehir ve kaleyi 1301'de zaptetmiş ve biraderi *Yunus Bey*'i buraya tayin etmiştir¹³⁵. Bu tarihten itibaren Hamidoğulları'nın Antalya şubesi olarak zikredilen dönem başlamıştır¹³⁶. Fakat bazı tarihçiler bunu *Tekeoğulları Beyliği* olarak adlandırmakta ve "1308 (?)-1423 seneleri arasında merkezi Antalya olan Teke-ili'nde Hamid-oğulları'nın bir kolu olarak hüküm süren bir Türkmen ailesi olup, Teke Bey, Emir Mübârizü'd-Din Mehmed Bey'den sonra Teke Beyleri veya Tekeoğulları adını almışlardır"¹³⁷ demektedirler. Bunlara bu ismin verilmesi Antalya ve havalisine Teke-ili denilmesinden ileri geldiği anlaşılmakta olup, eldeki bütün vesikalar buradaki beylerin Tekeoğulları denilen bir aile ile hiç bir münasebetleri olmadığını ve bunların Hamidoğullarından olduklarını göstermektedir¹³⁸.

Böylece, Yunus Beyle birlikte Teke-ili'nde, sonradan Teke beyleri adını alacak, bir emâret kurulmuştur. Antalya'nın zaptı dolayısıyla de bu ailenin başlangıç tarihi, herhalde II. Gıyaseddin Mesud'un ölüm tarihi olan 1308 ile, Yunus Bey'in oğlu Hızır Bey'in İstanos (Korkuteli)'de bulunduğunu gösteren medrese kitabesindeki 1319, tarihleri arasında olmalıdır. Diğer taraftan *Feleküddin Dündar Bey*'in, 1314'de Karanbük'e gelen *Emir Çoban*'ın yanına gitmek zorunda kaldığı da düşünülecek olursa Antalya'nın bu tarihten sonra zaptedildiği de akla gelebilir. Esasen, Anadolu'daki Moğol valilerinin nüfuzları 1327 senesine kadar bu bölgede devam edecektir.

Yunus Bey'den sonra Hamidoğulları'ndan ayrı olarak Teke-ili'nde hüküm süren bu ailenin azaları, diğer Türk beyliklerinde olduğu gibi, memleketin muhtelif bölgelerinde ayrı ayrı beylik etmeye başlamışlardır. Nitekim, Yunus Bey'in büyük oğlu *Mahmud Bey*, Antalya'da iken, diğer oğlu *Sinanüddin Câlîs Hızır Bey*, Korkudeli'nde kölesi *Zekarya* ise Karahisar-ı Teke'de hüküm sürmektedir. Bunlardan *Zekarya*'nın, 1332'de Karahisar-ı Teke'den başka 3 şehir ile 12 kaleye ve ayrıca 1500 atlı askere sahip olduğu söylenmektedir¹³⁹.

Beyliğe merkez olan Antalya'da *Mahmud b. Yunus* zamanında 1324 senesinde İlhanilerin Anadolu valisi *Demirtaş*, Hamidoğlu *Dündar*'ın üzerine yürüyerek onu kaçırmış ve Antalya'ya iltica etmiş olan *Dündar*'ı yeğeni olan *Mahmud Bey*, *Demirtaş*'ın korkusundan veya husumetinden dolayı ona teslim ile katline sebep olmuştur. *Demirtaş*'ın, Memluk Sultanı *Melik Nâsır Mehmed*'e dehaleti sırasında *Mahmud Bey* de Antalya'dan kaçarak Kahire'ye gitmiş ve *Demirtaş*'la beraber hapsedilmişlerdir (1327). *Mahmud Bey*'in yerine kardeşi olup Korkudeli emiri bulunan *Sinanüddin Hızır Bey* Antalya'da emir olmuştur (1327)¹⁴⁰. Nitekim, *Ş. Tekindağ*, el-Umeri'den naklederek Yunus oğlu *Hızır*'ın 1332'de 12 şehir ile 25 kaleye sahip olduğunu ve kuvvetlerinin de 8.000 atlı olduğunu belirtmektedir¹⁴¹. *Seyyah İbn Batuta* 1333'de Antalya'ya geldiği zaman burada Yunus Bey oğlu *Hızır Bey*'in emir bulunup hasta olduğunu ve sarayına giderek onu hasta yatağında ziyaret ettiğini bildirmektedir¹⁴². *Hızır*

¹³⁴ Mehmet Arif, "Anadolu Tarihinden: Hamid-Oğulları", TTEM, Cüz 15, 1 Ağustos, 1328, s. 942.

¹³⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 67.

¹³⁶ Uzunçarşılı, *aynı eser*, s. 67-69.

¹³⁷ Şehabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 62-63.

¹³⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 53; yine bu konuda Süleyman Fikri Erten *Tekelioğulları* hakkında geniş bilgi vermektedir. Bkz. Süleyman Fikri Erten, *Tekelioğulları*, Antalya, 1955.

¹³⁹ Şehabettin Tekindağ, *aynı makale*, s. 63-64.

¹⁴⁰ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 67.

¹⁴¹ Şehabettin Tekindağ, *aynı makale*, s. 64-65.

¹⁴² İsmet Parmaksızoğlu, *İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, İstanbul,, 1989, s. 10-11.

Bey'in vefatı tarihi belli değildir. Vefatından sonra yerine oğlu *Dadı Bey* geçmiştir¹⁴³. Fakat bununla beraber, Mısır'da esarete bulunan Mahmud Bey'in Antalya'ya gelip ikinci defa beylik ettiğini iddia eden müellifler de bulunmaktadır. Dadı Bey'den sonra, İstanos ve Antalya dahil, emaretin başına Mahmud Bey'in küçük sıfatıyla tanınan oğlu *Emir Mübarizüddin Mehmed Bey* geçmiştir¹⁴⁴.

Antalya'da kal'a içinde kain *Yivlim yahud Alaaddin Camii* kapusunda bir kitabe olup, yedi satırdan müteşekkildir. Bu kitabeden öğrenildiğine göre Mehmed Bey, *Sultanü's-sevahil Mübarizü'd-devle Ve'd-din Mehmed b. Mahmud b. Yunus* olarak anılmakta ve 1372-1373/774 tarihinde eski camiyi tamir ve kitabesini yazdırmış bulunmaktadır. Fakat, bu kitabeyi Ahmed Refik, "*Fatih Zamanında Teke-ili*" adlı makalesine Evliya Çelebiden almış olup, Evliya Çelebinin yanlış kaydetmesinden dolayı aynı hataya düşmüştür.¹⁴⁵

Mehmed Bey, ömrünü Kıbrıslılarla mücadele ile geçirmiştir. Nitekim, Kıbrıs kralı, *I. Pierre de Lusignan* (1359-1369)'ın 15 Ocak 1361'de *Robert de Lusignan*'ı göndererek *Gorigos* (Kızkalesi)'a yerleşmesinden sonra, Güney Anadolu'da faal bir rol oynayan *Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey* ve Karaman menşeli *Alâiye Beyi* ile birleşen Mehmed Bey, Kıbrıslılar ile amansız bir mücadeleye girişmiştir. Bunun neticesinde, Pierre, 12 Nisan 1361'de Magosa limanında topladığı 114 parçadan ibaret bir filoyu 23 Ağustos 1361'de Antalya limanı önüne getirmiş, 24 Ağustos salı günü de *Saint-Barthelemi* yortusunda, şehri hücumla zaptetmiştir. Kıbrıslılar, Teke-ili'nin bu çok zengin şehrinde büyük yağma ve katliamda bulunmuşlardır. Bunun üzerine, İstanos'dan hareketle Antalya'ya gelen Mehmed Bey, bu şehri alamamış ise de Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey'le birleşerek yeni bir mücadeleye girişmiş ve açıklıktan teslimine zorlamak maksadı ile de Kıbrıslılara yiyecek satılmasını menetmiştir. Mehmed Bey'in ertesi sene, maiyetinde 45.000 kişi ve 8 kalyon ile yeniden Antalya önüne gelip, kale kumandanı Jacques de Nores ile çarpışması çok şiddetli geçmiş olmalıdır. Çünkü, Pierre, 24 Ekim 1362'de batıya gidip hristiyan devletlerinin yardımlarını talep etmek zorunda kalmıştır¹⁴⁶.

Muhtemelen bu savaşlar sırasında inatla savaşmasından dolayı *Teke Bey* olarak tanınan *Mehmed Bey*, hayatını Kıbrıslılarla mücadele halinde geçirmiş ve Antalya'yı geri almaktan asla vazgeçmemiş ve bunun için de Alâiye ve Manavgat emirleri ile birlikte hareket etmiştir. Nitekim, 1370'de giriştiği büyük bir kuşatmada muvaffak olamamış ise de¹⁴⁷, 14 Mayıs 1373 (21 Zilka'de 774)'te Antalya'yı geri almayı başarmıştır¹⁴⁸. Mehmed Beyin bu savaşlar esnasında, Antalya'nın küçük limanı ağzında kuleler arasına gerilmiş olup, XVI. yüzyılın başında halâ yerinde duran zinciri kırmasından dolayı "*zincir kıran*" lakabını da almış olması kuvvetle muhtemeldir¹⁴⁹.

Yukarda da bahsedildiği gibi, Mübarizü'd-din Mehmed Bey'in savaşlar sırasında Teke Bey (veya Paşa) olarak tanındığını görüyoruz. Nitekim, Fatih Devrine aid bir evkâf defterinde "*Karye-i Ada merhum Teke Bey Antalya şehrin kâfirden feth idicek vakf idüb Fenâri oğlu*

¹⁴³ Uzunçarşılı, aynı eser, s. 67-68.

¹⁴⁴ Şehabettin Tekindağ, aynı makale, s. 65.

¹⁴⁵ Ahmed Tevhid "Antalya Kitabelerine Dair", TTEM, sene 14, no 6 (83), 1 Teşrin-i sani 1340, s. 336.

¹⁴⁶ Şehabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 65-66.

¹⁴⁷ Şehabettin Tekindağ, aynı makale, s. 66-67.

¹⁴⁸ Fetih tarihi için Alaaddin veya Yivli Camii tamir kitabesi için bkz. Ahmed Tevhid, "Antalya Kitabelerine Dair", TTEM, sene 14, no 6 (83), 1 Teşrin-i sani 1340, s. 336; Ahmed Refik, "Fatih Zamanında Teke-ili", TTEM, sene 14, sayı 2(79), s. 67; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, s. 68.

¹⁴⁹ Ahmed Tevhid, "Zincir Kıran Türbesi", TTEM, sene 14, no 6 (83), 1 Teşrin-i sani 1340, s.337. 337; Şehabettin Tekindağ, aynı makale, s. 67.

Mevlânâ Şemseddin'e vermiş..." kaydı¹⁵⁰ Mehmed Bey'le ilgilidir ve açıkça bize fethin kim tarafından yapıldığı ile Mehmed Bey'in lakabını göstermektedir. Yine, Fenârî oğlu Mevlânâ Şemseddin'in onunla çağdaş olması, Kıbrıs vakayinâmelerinde Mehmed Bey'den *Taca, Tacca; il Turco; Tacca, Turco* şeklinde bahsedilmesi ve diğer taraftan, Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey nâmına kaleme alınan *Yârcânî'nin Şah-nâma*'sinde de bu beyle çağdaş Teke Paşa'nın hep Antalya ve Diyâr-ı İstanos Beyi olarak gösterilmesi¹⁵¹ bunu doğrulamaktadır. Bütün bunlarla birlikte, Fatih dönemine aid 1455/859 tarihli *Tapu Defteri*'nin vakıflar kısmında, 1479/884 tarihli *Evkâf Defterinde, Tapu Tahrir Defteri 166*'da ve *Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü*'nde bulunan *567 numaralı Evkâf Defterinde*¹⁵² Teke Beyle ilgili kayıtlar olup onun durumunu ve lakabını teyid etmektedir. Şöyle ki, Teke Beyler'inden, Teke Bey'den, Teke beyin anası Sultan Hatun'dan (karye-i Selametboğazi) ve onun vakfından, Teke Bey'in hatunu vakfından (vakf-ı Hanakah-ı Sultan Hatun ki Teke Bey'in hatunu vakfidir)¹⁵³, merhum Teke Bey türbesinden (mezar-ı el-merhum Teke Bey)¹⁵⁴, Güngel (?) bağçesi ki Teke Bey vakfidir, Teke Bey oğlu Yunus Bey Hamamı (bu hamam 1455 yıllarındaki tahrirde yıkılmış olarak görülmektedir)¹⁵⁵, Göynüklü Bağçesi Teke Bey vakfidir¹⁵⁶, Hamam-ı Teke Bey¹⁵⁷ v.b. Hele Maliyeden Müdevver Defterler katoloğunda bulunan 14 numaralı *Tapu Tahrir Defteri*'nin vakıflar kısmında geçen şu kayıt "*Teke Bey'in ammusu Hızır Bey'in cami vakfi*"¹⁵⁸ Mehmed Bey'in Teke Bey olarak anıldığı konusunda şüpheye yer bırakmamaktadır.

Mübarizüddin Mehmed Bey'in Antalya emirliği müddeti malûm değildir. Antalya'da *Zincir Kiran Türbesi* diye meşhur olan 1377/779 tarihli türbede kendisinden evvel vefat eden oğlu *Ali Bey* medfundur. Herhalde vefatı bu tarihten sonradır. Türbesindeki kabirlerden birinde kendisinin medfun olduğu anlaşılıyor ise de kitabesi yoktur¹⁵⁹. Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Teke sancağına aid evkaf defterlerinde *Teke Bey Türbesi* ve mezarından bahsedilmesi onun da burada bulunduğunu teyid etmektedir. Bu türbe ile birlikte Antalya'da Yivli Minare külliyesinin esas yapısı olan ve yerinde *I. Alaeddin Keykubad* dönemine ait bir caminin bulunduğu belirtilen 1373 tarihli *Yivli Minare Camii* ve Selçuk mahallesi Aydoğdu sokaktaki XIV. yüzyıla yerleştirilen *Ahi Kızı Mescidi Hamidoğlu Beyliği* döneminde inşa edilmiş eserlerdir¹⁶⁰.

Mehmed Bey'in ölümü ile yerine oğlu *Osman Çelebi* geçmiştir. Ancak, Osman Çelebi zamanında Teke Beyliği'nin eski ehemmiyetini kaybettiği, hakimiyetinin ise, Antalya ile Korkud-eli'ne inhisar ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, *I. Murad*, 1387'de, Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey'i yenip, Beyşehir'e geldiği sırada kendisine Teke'nin de düşman olduğu bildirilmiş ise de O, onun biri Antalya, diğeri İstanos olmak üzere iki şehre sahip fakir bir kişi olduğunu söyleyerek üzerine yürümeyi lüzumsuz görmüştür. Ancak, İstanbul'un fethinden

¹⁵⁰ KK 3357, s. 4.

¹⁵¹ Şehabettin Tekindağ, aynı makale, s. 67-68.

¹⁵² Bu defterler ile ilgili olarak Giriş kısmında tafsilatlı bilgi verilmiştir.

¹⁵³ MAD 14, s. 412/b, 413/a-b, 416/b, 423/b, 424/a-b, 426/a-b, 427/a-b; KK 3357, s. 2-10, 429/a-b.

¹⁵⁴ MAD 14, s. 417/b; TD 166, s. 588; TKA 567, s. 10/b.

¹⁵⁵ MAD 14, s. 418/b, 428/b.

¹⁵⁶ TD 166, s. 590; TKA 567, s. 4/b.

¹⁵⁷ MAD 14, s. 432/a; TD 166, s. 602; TKA 567, s. 26/a.

¹⁵⁸ MAD 14, s. 415/b.

¹⁵⁹ Ahmed Tevhid, "Zincir Kiran Türbesi", TTEM, sene 14, no 6 (83), 1 Teşrin-i sani 1340, s. 337; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 68; Şehabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 68.

¹⁶⁰ Aynur Durukan, "Alaeddin Keykubad Döneminde Antalya", *Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri (26-27 Aralık 1987)*, Antalya, 1988, s. 29.

önce hazırlanmış bir takvime göre, Murad, Antalya dahil bütün Teke ili'ni fethetmiş görülmektedir. Bununla beraber, diğer Anadolu beylikleri gibi, Teke Bey'i de I. Kosova savaşına davet etmiştir¹⁶¹.

3- Teke-ili'nde Osmanlı Hakimeti

I. Bayezid 1390'da, daima İstanos'da oturan bu Osman Çelebi zamanında, oğlu Mustafa Bey'in elinde bulunan Antalya'ya yürümüş ve Mustafa Bey'in Mısır'a kaçması üzerine bu şehri eline geçirmiş¹⁶² ve muhafızlığına *Firuz Bey*'i getirmiştir¹⁶³. Firuz Bey'in sonradan fethedilen Menteşe-ili valiliğine getirildiği anlaşılmaktadır¹⁶⁴. Antalya ve çevresinin Osmanlı hakimiyetine geçiş tarihi bir çok müellif tarafından farklı verilmesine rağmen¹⁶⁵ *Yıldırım Bayezid* zamanında alındığı ve alındıktan sonra önce oğlu *İsa Çelebi*'ye, sonra da diğer oğlu *Mustafa Çelebi*'ye sancak olarak verilmesi konusunda hiç bir şüphe yoktur. Bir çok vakıfda Teke beylerinden sonra, Bayezid Bey hünkardan, İsa ve Mustafa Çelebi'den nişan (berat, misâl, biti) alanların isimlerinin kayıtlı olması¹⁶⁶ ve bütün bunlarla birlikte yine bir vakıf kaydında "*Karye-i Ada, Merhum Teke Bey Antalya şehrin kafirden feth edicek vakf edüp Fenari oğlu Mevlana Şemseddin'e vermiş ondan sonra Mevlana Kutbeddin tasarruf etmiş ondan sonra Bayezid Bey hünkar Teke ilin alacak İsa Bey Çelebi'ye verecek has etmişler...*"¹⁶⁷ denilmesi bunu teyid etmektedir.

Bu bölgenin kesin olarak Osmanlılara geçmesi ise 1397'de, Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey'in *Akçay* savaşında mağlup olup öldürülmesinden sonradır¹⁶⁸. Teke-ili, 1402'de Ankara savaşından sonra, Sivrihisar'a gelen Timur'un 10 tümen askerle gönderdiği oğlu *Şahrüh*, İstanos ve İğdir taraflarını, *Emir Şah Melik* de, deniz kenarındaki Antalya başta olmak üzere bütün Teke-ili'ni yağmalamışlardır¹⁶⁹.

Diğer taraftan Osman Çelebi, Ankara savaşından sonra İstanos'a sahip olmuş ise de, 1402- 1415 senelerinde Antalya ve Alâiye hariç, Teke-ili'ne Karamanlılar hakim olmuş,

¹⁶¹ Şehabettin Tekindağ, aynı makale, s. 68-69.

¹⁶² Şehabettin Tekindağ, aynı makale, s. 69.

¹⁶³ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevârih*, I, (Sad. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul, 1974, s. 197-198; Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*, s. 25; Şehabettin Tekindağ, aynı makale, s. 69.

¹⁶⁴ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine ait Tetkik*, (çev. O. Ş. Gökyay), s. 85-86.

¹⁶⁵ Teke-ili'nin Osmanlıların eline geçiş tarihi değişik şekillerde verilmektedir. Neşri, Teke-ili'nin 1390 ve 1393'de (Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, I, (Hazırlayan: Mehmet Altay Köymen), Ankara, 1983, s. 150-154; S. F. Erten, Rumca tarihlerden naklen 794 H./ 1392 M.'de (S. F. Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 63); Hoca Sadeddin Efendi, 1390'da (Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevârih*, I, (Sad. İsmet Parmaksızoğlu), s. 197-198; Paul Wittek, 1391 sonbaharı veya 1392 ilkyazında vukua gelmiş olabileceğini (Paul Wittek, *Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine ait Tetkik*, (çev. O.Ş. Gökyay), s. 81) ve Mükrimin Halil Yinanç, Schildberger'in 1399 tarihine karşılık Antalya'nın Bayezid'in saltanatının ilk senelerinde alındığı hakkındaki eski Osmanlı vekayinâmeleri ile Bizans kaynaklarının vermiş olduğu malumatların doğru olmasının daha kuvvetli olduğunu bildirmekte ve bu fethi 1390 olarak vermektedir (M. H. Yinanç, "Bayezid I", *İA*, s. 370, 379). Uzunçarşılı ise, 1391 tarihini kabul eder (İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 265). Şu halde Antalya ve havalisi muhtemelen 1390, 1391 veya 1392 tarihlerinden birinde fethedilmiş olmalıdır.

¹⁶⁶ KK 3357, s. 2-10; MAD 14, s. 412/b-434/b.

¹⁶⁷ KK 3357, s. 4; ayrıca Antalya'nın İsa ve Mustafa Çelebi'lere sancak olarak verilmesi konusunda bkz. Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*, s. 25; Şehabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", *TED*, sayı: VII-VIII (1977), s. 69; İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 68.

¹⁶⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Şehabettin Tekindağ, "Karamanlılar", *İA*, VI, s. 323.

¹⁶⁹ Şehabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", *TED*, sayı: VII-VIII (1977), s. 57-58.

Antalya ile Teke-Karahisar Osmanlıların elinde kalmıştır¹⁷⁰. Nitekim, Osman Çelebi, Safer 826 (Ocak 1423)'da, yeni Osmanlı hükümdarı II. Murad'ın dahili karışıklık ile meşgul bulunduğu bir sırada, Karamanoğlu Mehmed Bey'le birleşerek Antalya'yı almak istemiştir. Ancak, Teke-Karahisar'ında subaşı olan *Firuz Bey oğlu Hamza Bey*, Antalya'ya gelip halk ile müşavereden sonra, bunların birleşmesine meydan vermeyerek İstanos yaylasına bir gece baskını yaptırmış ve Osman Çelebi'yi öldürterek maiyetindeki Türkmenleri dağıttıktan sonra, bu Tekeoğlu'nun hemşiresini Antalya'ya getirtmiştir. Ertesi gün Osman Çelebi'nin ölümünden müteessir olarak 26.000 kişilik bir Karaman ordusu ile Antalya'yı muhasara eden Mehmed Bey, bir top güllesinin isabet etmesiyle vefat etmiştir¹⁷¹.

Osman Çelebi'nin ölümü ile Tekeoğulları Beyliği sona ermiştir. Bu suretle Teke-ili Osmanlıların eline geçmiştir¹⁷². Osmanlı Devleti, Hamza Bey'e Anadolu Beylerbeyliği ile birlikte Osman Çelebi'nin hemşiresini ve Teke-ili sancağını mükafat olarak vermiştir¹⁷³. Ayrıca, Sofya da Hamza Bey'e has tayin edilmiştir¹⁷⁴.

Antalya'nın doğusunda Teke-Karhisar'ı denilen müstahkem hisar ve civarı Antalya emiri Yunus Bey'in kölesi Zekarya'nın elinde bulunmuş ve Hamidoğulları'nın Antalya şubesinin sona ermesiyle o da tarihe karışmıştır¹⁷⁵. Böylece, Teke-ili ya da Teke sancağının kapsadığı alan tamamen Osmanlıların eline geçmiştir.

II. Murad zamanında, Tekeoğlu Osman Bey'in isyanından evvel II. Murad, Küçük şehzadesi Mustafa Çelebi'yi Hamid-ili'ne vali tayin eylemiştir. Hatta Mustafa Çelebi'nin Karaman ve Germiyan oğullarıyla ittifak ederek babası aleyhine isyan etmesi buradan başlamaktadır. Bu sebepten Teke-ili'ne tabi köylerin büyük kısmı ya eski Teke Beylerinin veya İsa Beyle Mustafa Çelebi'nin ve II. Murad'ın vakıflarıdır. Hatta Kaş tevabiinden Şeyh Bey Zaviyesi'ne bir kaç ey yaptırıp vakf eden II. Murad'ın emiştisi ve Selçuk Hatun'un zevci merhum Karaca Bey'dir¹⁷⁶. Yine Teke-ili II. Murad zamanında bir vilâyet (Livâ-i Teke) haline getirilmiş, bu bölgede ellerinde babadan kalma tapu senetleri (nişân, berat, misâl) bulunan ve Teke Beyleri ile İsa Bey ve Mustafa Çelebi zamanında bazı tımarlara sahip oldukları arazi ve nüfusun tahriri ile anlaşılacak aileler (sipahiyân-ı vilâyet-i Teke) il yazmaya çıkan Halil Bey'e senetlerini tecdid ettirmek veya II. Murad'dan yeni berat ve nişanlar almak suretiyle bu imtiyazlarını Fatih ve II. Bayezid devrinde de sürdürmüşlerdir¹⁷⁷. Ayrıca, bu bölgedeki piyade teşkilatı da daha imtiyazlı olan müsellemler teşkilatına bu dönemde çevrilmiş olmalıdır¹⁷⁸.

¹⁷⁰ Şehabettin Tekindağ, aynı makale, s. 69-70; Bu bölgenin bir süre Karamanlıların idaresinde kaldığını ve sonra II. Murad tarafından alındığını Evkaf defterindeki şu kayıt teyid etmektedir. Şöyleki; "... sonra Karaman zamanı olucak girü Mevlânâ Şemseddin'e vermişler ve Merhum Sultan Teke-ili'n alıcak ..." (KK 3357, s. 4); yine bununla birlikte, Maliyeden Müdevver Defterler kataloğunda bulunan 14 numaralı Tapu Defterindeki şu not da aynı durumu teyid etmektedir. Şöyleki; "Cemâ'at-i Kastamonlu yörüklerdir yerlü içinde müsellemler Hacı Hamza sınırında oturur evler imiş geçüb Karaman'a gitmişler Merhum Hünkar Bey şehrin alacak geri gelmişler..." (MAD 14, s. 165/b).

¹⁷¹ Şehabettin Tekindağ, aynı makale, s. 70.

¹⁷² Tekeoğulları Beyliği'nin sonu ve Teke-ili'nin son defa Osmanlıların eline geçiş tarihi bir çok yerde 830 H. (1426-27 M.) olarak gösterilmektedir (Ali, "Teke Emâreti", TTEM, sene 14, sayı 2 (79), s. 82-83; Ahmed Refik, "Fatih Zamanında Teke-ili", TTEM, sene 14, sayı 2 (79), s. 68.

¹⁷³ Şehabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 70; Ahmed Refik, aynı makale, s. 68.

¹⁷⁴ Ahmed Refik, aynı makale, s. 68.

¹⁷⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri...*, s. 69.

¹⁷⁶ Ahmed Refik, aynı makale, s. 68; KK 3357, s. 2-10; MAD 14, s. 412/b-434/b; Küçük Mustafa vak'ası ve onun lalası Şarabtar İlyas hakkında yukarıda tafsilatlı bilgi verilmiştir.

¹⁷⁷ KK 3357, s. 2-10; MAD 14, s. 412/b-434/b.

¹⁷⁸ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için müsellemler teşkilatıyla ilgili bölüme bkz.

II. Murad, Antalya'yı son defa feth ettiği zaman Rumların dini hürriyetlerine karışmamış, şehirdeki Büyük Kilise (Beniyye)'nin vakf yerleri ve bahçeleri haliyle Metropolitlere terk etmiş ve ellerine de hüküm vermiştir¹⁷⁹.

Teke-ili II. Murad zamanında Anadolu eyaletine idhal edilmiş ve Kanuni Süleyman zamanında da aynı vaziyetini muhafaza etmiştir¹⁸⁰.

Teke-ili bu fetihden sonra 1472 yılına kadar hiç bir tehlikeye maruz kalmamış ve Osmanlı yönetimi burada sükunet içerisinde devam etmiştir. Fakat Osmanlıların, İstanbul'u aldıktan sonra *Arnavutluk, Bosna, Mora ve Adalardaki* muvaffakiyetleri ve Anadolu'da *Trabzon İmparatorluğu, Candar Beyliği ve Karaman Devleti*'yle *Alâiye Beyliği*'ni ortadan kaldırmaları, onlara karşı gerek doğu ve gerek batıda kuvvetli hasımlar meydana çıkarmıştır. Bu hasımlar; *Akkoyunlu Devleti, Papalık, Venedik Cumhuriyeti, Napoli, Macar kralları, Arnavutluk beyi İskender Bey ve Rodos şövalyeleri*'dir¹⁸¹. İşte bunların 1472'de birleşmeleriyle oluşturdukları 85 kadirgadan mürekkep müttelikler donanması Güney Anadolu sahillerinin mühim bir ticaret iskelesi olan Antalya'yı zapta karar vermişlerdir. İleri gönderilen on kadirga limanı kapayan zinciri top daneleriyle kırarak şehrin önüne demirlemişlerdir. Antalya'yı yağmalamışlar ise de iki katlı sur ve iki katlı hendekle çevrilmiş olan kaleyi alamamışlardır. Kale muhafızlarının canla başla çarpışması ve surları döğmek için büyük toplarının olmaması onları çekilmeye mecbur etmiş ve sonuçta Antalya'yı yakarak gitmişlerdir. Bu deniz harekâtı 1472 senesi ilkbaharından sonbaharına kadar sürmüştür¹⁸².

Bu esnada Antalya limanından alınan zincir Roma'da *Sen Piyer* kilisesi elbise odasında harp hediyesi olmak üzere asılıdır¹⁸³. Böylece, Osmanlı döneminde Antalya ve çevresi son bir defa daha yabancı saldırısına uğramıştır.

Osmanlı hâkimiyeti döneminde XV. yüzyıl ortalarından XVI. asır ortalarına kadar Teke-ili sancağının merkezi olan Antalya, şehzade sancağı olarak durumunu muhafaza etmiştir¹⁸⁴. Bundan dolayı Osmanlı idaresine mensup şehzadeler de burada idareci olarak bulunmuşlardır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Yıldırım Bayezid'in Teke-ili'ni almasından sonra önce oğlu İsa Çelebi'ye sonrada Mustafa Çelebi'ye verilmiştir¹⁸⁵. Ayrıca Korkud, 888 Zilhiccesinde (1483 M.) evvela Manisa sancağına tayin edilmiş sonradan biraderi Ahmed'in tesiriyle İstanbul'dan uzak olan Antalya'ya nakledilmiştir¹⁸⁶.

Sultan Korkud, 1502/908'den 1511/916 tarihine kadar sekiz sene Antalya'da valilik yapmıştır. Bu süreye Mısır'a gitmesi de dahildir. Çünkü Mısır'a gittiği zaman yerine kimse tayin olunmayarak onun adamları vasıtasıyla vilâyet idare olunmuştur¹⁸⁷. Korkud, saltanat mücadelesini burada sürdürmüş ve bir ara tekrar Manisa'ya dönmek istemiş bunun kabul edilmemesi üzerine Mısır'a gitmiş ve babasına gönderdiği arzıda da hac etmek için gittiğini bildirmiştir (Nisan 1509/Muharrem 915). Sonra Memluk Sultanından umduğunu bulamayarak Antalya'ya geri dönmüştür¹⁸⁸. Korkud, biraz sonra bahsedeceğimiz gibi Teke bölgesinde patlak veren Şahkulu isyanıyla da uğraşmak zorunda kalmıştır¹⁸⁹.

¹⁷⁹ KK 3357, s. 3; MAD 14, s. 421/a-422/b.

¹⁸⁰ Ahmed Refik, "Fatih Zamanında Teke-ili", TTEM, sene 14, sayı 2(79), s. 69.

¹⁸¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara, 1983, s. 111.

¹⁸² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 118-119; S. Fikri Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, s. 92-93.

¹⁸³ S. Fikri Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, s. 93.

¹⁸⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 579.

¹⁸⁵ Şehabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 69.

¹⁸⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 235.

¹⁸⁷ Uzunçarşılı, "Rodol Şövalyeleri Hakkında Antalya Valisi Sultan Korkud'a Gönderilmiş Bir Mektub", *Bulleten*, XVIII/71 (1954), s. 347.

¹⁸⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 235-237.

¹⁸⁹ Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s. 234.

a- Teke-ili'de Şahkulu Ayaklanması ve Sürgünler

XV. yüzyılın ortalarında Anadolu'daki göçebe ve köylülerin dinî inançları hakkında sarıh bilgilere sahip değiliz. Fakat bununla birlikte, medresenin tesiri dışında kalan köylü ve göçebelerin mühim bir kısmı sathî bir islâmiyetin görünüşü altında Orta-Asya'dan getirdikleri eski dinî inanç ve telakkilerini devam ettiriyor olmaları¹⁹⁰ onlar arasında *heterodoxe* eğilimlerin yayılmasında etkili olmuştur. İşte, eski Türk geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan ve büyük çoğunluğu göçebe olan Teke-ili Türkmenleri arasında da bu tür eğilimlerin ilk dönemlerden beri kendini göstermesi ve taraftar bulması hiç kuşkusuz mümkün olacaktır. Şah Kulu Baba Tekeli isyanı da bu siyasî, sosyal, kültürel ve dinî şartlar arasında meydana gelmiş olup, bütün Anadolu'da silinmesi güç tesirler bırakmıştır.

Şeyh Cüneyd'in Anadolu gezisi (1450) ve onun Toros dağlarındaki *Varsak Türkmenleri* arasında bulunması İran'a olan bağlılığı daha da arttırmıştır¹⁹¹. İran'a olan bu bağlılığın artması ve Cüneyd'in başarısında, Cüneyd'in kendisinin Hz. Ali evladından olduğunu iddia etmesi, faaliyetlerinin siyasi bir gayesi olduğunu gizlememesi, köylü ve göçebe Türkler'in iktisadî durumlarının iyi olmaması ve bilhassa siyasî bakımdan tatmin edilmemiş olmaları etkili olmuştur¹⁹². Şah İsmail'in Akkoyunluları bertaraf edip Safevi Devleti'nin temellerini atmasından sonra ise, evvelce olduğu gibi, bu sefer de, on iki İmam'a mütemayil taraftarlar, kısım kısım İran'a hicret etmeye başlamış¹⁹³ ve yeni kurulan Şi'i Devletin (1502/907)¹⁹⁴ kudretini arttırmıştır. Bilhassa, on iki dilimli kızıl tac veya külâh (tâc-ı Hayderî)'in kabulünden sonra, *Kırşehir, Tokat, Amasya, Yozgat ve Çorum* çevresinde Safevilere taraftar olan Alevî-Şi'iler *hatâ'î mahlası* ile şiirler yazan Şah İsmail'e büyük bir bağlılık göstererek onu bir kurtarıcı kabul etmişlerdir¹⁹⁵. Teke-ili'nde şiiliğin daha fazla yayılmasında ve taraftar bulmasında şu hadisenin önemli rol oynadığı belirtilmekte ise de kesin bir bilgi yoktur; Bilindiği gibi Ankara savaşından sonra Timur bütün Anadolu'yu yağmaladığı halde Timur'un hüsn-i tevcihini kazanmış olan Şeyh İsmail Safevi'nin üçüncü derecede dedesi olan Şeyh Sadreddin, bu hesapsız yağmalar esnasında Timur'un yanında bulunmuş ve onun iltimasıyla Teke-ili bu tahribata fazla mazhar kalmamıştır. İşte o zamandan beri Teke ahalişi şiiliğe mütemayil bulunmuştur denilmektedir¹⁹⁶.

Şah İsmail, bazı diplomatik teşebbüslerle taraftarlarının takipten kurtulup rahatça İran'a gelmelerini sağlamak istemiş ve bu maksatla II. Bayezid'e müracaat etmiştir. O, bu ilk teşebbüsünde başarılı olmuş ve müridlerinin rahatça Erdebil'i ziyaretini sağlamıştır¹⁹⁷. Teke-ili sipahileri, 1500'de II. Bayezid devrinde, Şah İsmail'in müridleri olarak Erdebil'i ziyarete gitmişlerdir ki, bu giden gazi ve çiftçilerin gidip dönmemeleri ve bu yüzden sipahi sınıfının gündün güne azalması Bayezid'i, geri dönmek şartıyla izin vermeye, sonra da kimsenin hududdan geçirilmemesi için şiddetli emirler vermeye sevk etmiştir¹⁹⁸. Bu gidenler arasında halk ile pek çok levend vardır. Bunlar görünüşte inanç gayreti dolayısıyla gidiyor görünseler de gerçekte geçim zorluğundan bunalarak, yeni bir ekmek kapısı açıldığı umudu ile dizi dizi bölükler kurarak hareket etmişlerdir¹⁹⁹. Bu arada Hamid-ili²⁰⁰ ve Teke-ili'nin bazı şi'i ve alevi

¹⁹⁰ Faruk Sümer, *Safevî Deletin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara, 1992, s. 7.

¹⁹¹ Zeki Arkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir, 1988, s. 20.

¹⁹² Faruk Sümer, *Safevî Deletin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 10.

¹⁹³ Şahabettin Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, 1-3, 1967, s. 34.

¹⁹⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 253.

¹⁹⁵ Şahabettin Tekindağ, *aynı makale*, s. 34.

¹⁹⁶ Süleyman Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 73.

¹⁹⁷ Şahabettin Tekindağ, *aynı makale*, s. 35.

¹⁹⁸ Şahabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", *TED*, sayı: VII-VIII (1977), s. 58-59.

¹⁹⁹ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Ankara, 1975, s. 115.

halkının yeni fethedilen *Modon* ve *Koron* kaleleri civarına sürüldüklerine dair kayıtlar vardır. Bu gidenler, Bektaşîliğin Arnavutluk dahil bu bölgede yayılmasında etkili olmuşlardır²⁰¹. Şunu hemen belirtmeliyiz ki, *Şah Kulu Baba Tekeli* isyanının çıkmasında ve büyük bir suretle genişleyip, Anadolu'yu tehdit etmesinde, tımarları ellerinden alınıp başkalarına devredilen, bilhassa Teke-ili sipahileri önemli rol oynamışlardır. Nitekim, Şahabettin Tekindağ'ın Celâl-Zade Mustafa'dan aktardığına göre; Anadolu sipahilerinin Şah İsmail tarafına meyledip mektup ve kâğıtlar göndermek suretiyle fesada başlamalarını, İstanbul'da bulunan devlet ricalinin kul taifesine olan meyilleri, nesep sahibi kimselerin, Ocak erlerinin büyük derecelerden mahrum kalıp, hassa tımar etmeğe yarara verilmeyerek, asılsız, hamiyetsiz, denî, hasis ve cahillere, ilimden hâli ve âri, hediye dağıtan ve irtişâ yapanlara tevcih edilmesi olarak göstermektedir²⁰².

Şah Kulu'nun menşei hakkında bilgi vermek gerekirse; Şah Kulu Baba Tekeli veya Karabıykoğlu denilen ve Osmanlı tarihlerinde *Şeytankulu* adı verilen bu zat, yine Alevilerden Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'ın halifelerinden *Hasan Halife* isminde birinin oğludur ve Korkudili kazasına bağlı *Yalınlu köy* halkındandır. Hasan Halife, Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'ın hizmetine gelmiş, hizmet ederek halifesi olmuş ve sonra memleketi olan Teke-ili'ne gönderilip ora halkını Şeyh Haydar'a bağlamaya memur edilmiştir²⁰³. Şah Kulu, Antalya'da doğduğu yer olan Yalınlu köy civarında bir mağarada bütün zâhid ve sûfiler gibi ibadetle meşgul olarak, Anadolu'nun bu bölgesinde büyük bir şöhret kazanmıştır. Nitekim, Baba ile oğlun zühd ve takvalarını takdir eden Bayezid, onlara her sene dualarını almak maksadıyla altı, yedi bin akça yollamıştır²⁰⁴.

Gerek bu tür ihmaller ve gerekse Şehzadeler arasındaki hoşnutsuzluklar, Şah Kulu'nun cesaretini arttırmış ve babasının ölümünden sonra memleketin hâli olup, fırsatın kendisinde olduğunu ileri sürerek, mahiyetinde sipahilerden *Çakır-Oğlanları*, *Kızıl-Oğlu*, *Mehmed Bey*, *Dede Alisi* ve *Hızır* olduğu halde Kapulu-Kaya'da, Döşeme-Derbendi'nde toplantılar yapmaya başlamıştır. Bundan sonra müridlerinden Saferi Siroz'a, İmam-Oğlu'nu Selanik'e, Taceddin'i Zağra Yenicesi'ne ve Pir Ahmed'i Filibe'ye göndermek suretiyle geniş bir propaganda faaliyetine girişmiştir. Öte yandan, Şah Kulu'nun Döşeme-Derbendi'nde yaptığı ayinler ve giriştiği propaganda faaliyetleri Antalya kadısı tarafından dikkatle takip edilmiş, buraya şehrin Subaşısını gönderip bu toplantıları bastırması ise de Şahkulu kaçmaya muvaffak olmuştur. Sonuçta, Şah Kulu'nun bu kaçıp sığılması hakkında kerametler uydurulmuş (Peygamber, Allah, sihirli birisi gibi) ve onun şöhretinin halk arasında yayılıp taraftarlarını çoğaltmasına vesile olmuştur²⁰⁵.

Şah Kulu, Sultan Korkud'un Manisa'ya hareket ettiği bir sırada, Yenice-Derbendi'nde yeniden ortaya çıkarak, maiyetine çoğunluğu sipahi olmak üzere 4.000-5.000 kişi toplamış ve yolda bulunan Korkud'un adamlarına saldırıp bir kısmını öldürmüş, ancak Şehzadenin otağını alamamıştır. Bunun üzerine, Antalya Subaşısı Hasan Bey ile Korkud'un Defterdarı, bir kısım sünni halk ve saireden topladıkları 3.000 kişi ile Şah Kulu'na yürümüşlerse de, sipahiler ile bir kısım halkın (Erdebil halkı) karşı koymaları üzerine mağlup olmuşlar ve Antalya Kalesi'ne çekilmek zorunda kalmışlardır²⁰⁶. Bundan sonra Şah Kulu, Teke-ili'nin şehir, kasaba, karye, dağ, yayla ve obalarında bulunan şi'i ve aleviliğe mütemayil bütün Türkmenleri etrafına

²⁰⁰ Zeki Arkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, s. 20.

²⁰¹ Şehabettin Tekindağ, *aynı makale*, s. 59.

²⁰² Şahabettin Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", s. 35.

²⁰³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 230.

²⁰⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 230; Şahabettin Tekindağ, *aynı makale*, s. 36.

²⁰⁵ Şahabettin Tekindağ, *aynı makale*, s. 36-38.

²⁰⁶ Şahabettin Tekindağ, *aynı makale*, s. 38.

toplamaş, tumarları ellerinden alınmış kızgın sipahilerin de yardımları ile Teke-ili'nin kendine tâbi olmayan bütün köy ve kentlerini yağma edip halkını da öldürmüştür. Kaynak ve vesikâlardan anlaşıldığına göre, İstanos kasabasını tahrip edip, Elmalı'nın mescid ve zâviyelerini yıkan Şah Kulu Baba Tekeli, eline geçirdiği Kuranları da ateşe atıp yakmış, canlılıları ise, insan ve hayvan ayırmaksızın, acımadan öldürmeye başlamıştır. Onun bu vahşice hareketleri, Şehzade Osman'ın divana gönderdiği arıza (rapor)'da olduğu gibi, Şehzade Korkud tarafından İstanbul'a sevk edilen sûfi'nin ikrarlarında da bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmıştır²⁰⁷.

Bundan sonra, Baba İshak-ı Horâsânî gibi kendisinin mehdî olduğunu iddia edip, Burdur'a kadar gelen Şah Kulu'nun etrafına 20.000 kişi toplanmıştır ki, bunların çoğunu, çoluk-çocuk, mal ve hayvanları ile gelen Teke-ili Türkmenleri teşkil etmektedir. Teke-ili'nde bir Türkmen Devleti kurmak isteyen Şah Kulu, Teke-ili sipahilerinin teşvikleri ile Kütahya kalesini muhasara ve zaptetmiş, Anadolu beylerbeyisi Karagöz Paşa'yı da kazığa vurdurmuştur. Konya valisi Bayezidoğlu Şehinşah ile şehzâde Ahmed oğlu Murad'ın Şah Kulu'nu desteklemeleri dikkate şayan bir olaydır. Bununla beraber, Alaşehir ovasında Şehzâde Korkud Çelebi'nin adamlarını yenip, Bursa'ya doğru harekete geçen Şah Kulu, sadrazam Hadım Ali Paşa'nın Rumeli'den Anadolu'ya geçmesi üzerine, Teke-ili'ni Karaman'a bağlayan Kızılkaya boğazına çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine sadrazam ile Amasya valisi şehzâde Ahmed, Kızılkaya boğazını 38 gün muhasara etmişlerse de Şah Kulu, önce İncirli Derbendi'nden, sonra da Döşeme Derbend'inden kayalar arasından kendisine bir yol açarak, Beyşehir önüne gelmeye muvaffak olmuştur. Bununla beraber vesikalarda, Şehzade Ahmed'in Hisar Dağı'na sığınan Tekeliler'den 3.000'ini öldürdüğüne dair kayıtlar vardır²⁰⁸.

Bundan sonra, Şah Kulu'nun Kayseri yolu üzerinden Sivas yakınındaki Çubuk mevkiine çekilmesinden iki gün sonra hadiseyi haber alan Hadım Ali Paşa 500 tüfekçi yeniçeri, Kapu halkı, Şehzâde Ahmed'in oğlu Alaeddin'in başında bulunduğu Karaman ve sair askerlerden topladığı kuvvetlerle Şah Kulu'nu takibe çıkmıştır. Fakat, kapu halkının ekserisi Konya'da ve sair yerlerde kalmış olup, tedarik edilen 500 ata sadece tüfekçi yeniçeriler bindirilmiştir. Bu suretle, az bir kuvvetle Şah Kulu'nun takibine başlayan Hadım Ali Paşa 14 gün sonra ona yetişmiştir²⁰⁹. Sivas yakınındaki *Gedik Hanı* mevkiine çekilen Şah Kulu Baba Tekeli üzerine yürüyen Hadım Ali Paşa, etrafını müdevver hendekler ve binlerce deveyle çevirmiş olan, beraberinde kadın ve çocukları da bulunan Teke-ili Türkmenlerinin şiddetli mukavemeti ile karşılaşmış ve girişilen savaş sonunda Şah Kulu ve Hadım Ali Paşa okla vurulmuşlardır²¹⁰. Bu arada 170 yeniçerinin de bu meydanda hayatını kaybettiğini görmekteyiz²¹¹. Bu savaşa Tekelilerin yanında *Varsaklar* da katılmışlardır.

Bu savaş sonrası İran'a doğru çekilen Teke-ili sipahileri ve Türkmenler, Erzincan'da hacca giden bir İran kervanına saldırmışlar ve başta Enbiyâ-nâme müellifi Şeyh İbrahim Şabustari olmak üzere, halkını öldürmüşlerdir. Bunun üzerine, Şah İsmail'in hakaretlerine maruz kalmışlar, bunlardan "*Şâh*" ve "*vezir*" lakabi verilen iki Tekeli reis, af dileyerek Şah'ın ayağına kapanmışlarsa da Şah İsmail onları kaynar su dolu iki kazana attırmış, diğer

²⁰⁷ Şahabettin Tekindağ, aynı makale, s.39; Aynı Müellif, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 60; Şah Kulu isyanının tahribatına ait olarak Teke vakıf defterindeki şu kayıt çok dikkat çekicidir: "*Vakf-ı Cami-i Cedid der nefsi Elmalu sâbikan cami-i mezbûru Kızılbaş-ı la'in ihrak edicek Körpe Oğlu Muhammed Fakih nâm kimesne cami-i mezbûrun yerine bir yeni cami binâ etmiş deyu defter-i atikde mukayyed bulmağın yine defter-i cedide kayd olundu*" (TKA 567, s. 21/b).

²⁰⁸ Şahabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 60-61; Aynı Müellif, "Şah kulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, 4, Ocak 1968, s. 54-57.

²⁰⁹ Aynı Müellif, aynı makale, s. 57.

²¹⁰ Şahabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 61.

²¹¹ Aynı Müellif, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, 4, Ocak 1968, s. 57.

Tekelilerden bir kısmı Şi'i ordusunun sekiz kolundan birini teşkil eden Tekeli birlikleri arasına dağıtılmış, bir kısmı da Tebriz sokaklarında sürünmüşlerdir. Diğer taraftan, Bayezid, bu isyandan sonra Teke ve Hamid-ili yöresinde bulunan Şi'i-Alevileri, 1501 yılında olduğu gibi sürgüne tâbi tutmuştur. Anadolu'da 50.000 kişinin ölümüne sebep olan bu isyan ve birbiri ardından yapılan sürgünler yüzünden Teke-ili'ndeki halkın azaldığı, belli başlı kaza ve nahiyelerin ise küçüldüğü anlaşılmaktadır²¹². Bu göç ve sürgünler sonunda olsa gerek, bir çok köyün mezra'aya dönüştüğü ve mezra'aların 1455²¹³ tarihinde yapılan tahrir göre TD 107 nolu defterdekinde ve 1530 tahririnde²¹⁴ arttığı görülmektedir. Aynı durumu Hamid-ili sancağında da görmekteyiz. Burada da bir çok köy boşalarak mezra'aya dönüşmüştür²¹⁵. Bütün bunlar Hamid ve Teke sancaklarında yapılan sürgünlerin çok geniş kapsamlı olduğunu ya da kendi istekleriyle İran'a giden halktan dolayı bir çok köyün boşaldığını göstermektedir. Bu isyanı müteakip İran'a giden Tekeliler'in nüfusunun 15.000 olması ve bundan sonra da göç ve sürgünlerin devam etmesi nüfus bakımından bölgenin içine düştüğü durumu gözler önüne sermektedir.

Teke-ili Türkmenleri veya Tekelüler'in Safevi Devleti'nin kuruluşunda da çok önemli rol oynadıklarını görmekteyiz. Bunların kuvveti ve önemi 1510-1511 yılında meydana gelen Şah Kulu isyanı dolayısıyla 15.000 kişinin İran'a gelmesiyle daha da artmıştır. Safevî Devleti kurulduktan sonra da uzun bir zaman, bilhassa insan gücü bakımından, Anadolu'dan beslenmiştir. Devletin gelişmesi de münhasıran bu unsur sayesinde mümkün olmuştur. Safevî Devleti'ni kuran Anadolu Kızılbaş Türkler tamamıyla yeni bir unsurdur. Ak-Koyunlu ve Kara-Koyunlular'a mensup oymaklar kuruluşun daha sonra bu devletin hizmetinde kullanılmaya başlamışlardır. Devleti kuran Türk unsuru varlığını günümüze kadar devam ettirmiş olup, anayurtları Anadolu ile her türlü münasebetlerini sürdürmüşlerdir²¹⁶. Daha önce de değindiğimiz gibi Anadolu'dan İran'a giden en önemli oymaklar arasında Tekelüler'in ve yine 1530 tarihinde yapılan Teke tahririnde "*Yörükân-ı Varsâhân ki der- vilâyet-i Karaman*"²¹⁷ şeklinde geçen Varsaklar'ın olması Teke-ili'nin İran'a etkisini ve yörenin Türk tarihindeki yeri ve önemini bir kere daha gözler önüne sermektedir.

Bütün bunlarla birlikte, İran sahasına yayılan Tekelilerin, sonradan, *I. Tahmasp* zamanında, Osmanlılara yaklaştıkları, Tebriz Vâlisi Ulama'nın, Bağdat Vâlisi Zülfikar'ın Kanuni ile iş yaptıkları bilinmektedir. Özellikle *I. Abbas* zamanında isyan eden Tekeliler'in Hazar ötesine geçerek oradaki Türkmenlerle birleştikleri anlaşılmaktadır. Zira, onların XVI. yüzyıldan önce orada bulduklarına dair bir kayıt yoktur. Bu suretle Hazar ötesi Türkmenlerinin en kuvvetli oymağını teşkil eden Tekeliler, bugün Türkmenistan Türklerinin önemli bir kısmını teşkil etmektedirler²¹⁸.

²¹² Şehabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 61; Varsak Türkmenleri hakkında daha geniş bilgi için dördüncü bölüme bkz. Ayrıca, Elmalı ve İstanos'un mahalleleriyle ilgili kısma bkz.

²¹³ Bu konuda Maliyeden Müdever Defterler kataloğunda bulunan 14 numaralı Tapu defterine ve mezra'aların bulunduğu dördüncü bölüme bkz.

²¹⁴ Bu tahrir ve ihtiva ettiği sonuçlar konusunda TD 107, TD 166'ya ve mezra'alarla ilgili bahsin geçtiği dördüncü bölüme bkz.

²¹⁵ Zeki Arıkan, XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı, s. 21.

²¹⁶ Faruk Sümer, Safevî Deletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, s. 33, 46, 201-202; ayrıca köy, mezra'a ve cema'atlarla ilgili bölüme bkz.

²¹⁷ TD 166, s. 576.

²¹⁸ Şehabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-Oğulları", TED, sayı: VII-VIII (1977), s. 62.

b- Diğer Sürgünler

Teke sancağında, yukarıda bahsettiğimiz sürgünlerden farklı olarak sürgünlerin de olduğunu görmekteyiz. Bu sürgünlerin sebeplerini, nerelere olduklarını ve ne zaman meydana geldiğini *Mühimme* defterlerindeki hükümlerden ortaya çıkarmamız mümkün olmaktadır. Bu hükümlere dayanarak sürgünlerin daha çok *Kıbrıs*, *Rodos* ve *İstanbul* gibi yerlere yapıldığını görüyoruz. Bu sürgünlerin, daha öncekilerde olduğu gibi *heterodoxe* eylemlerle ilgisi bulunmamaktadır. Aşağıda görüleceği gibi, XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp aşağı yukarı yüzyılın sonlarına kadar etkisini gösteren suhte ayaklanmalarına karışan, huzuru bozan veya soygunculara yataklık eden fesad ehlinin Rodos ve Kıbrıs gibi adalara sürülmesi için sık sık ferman çıktığı görülmektedir²¹⁹. Teke Sancağı'ndan Kıbrıs adasına sürgünlerle ilgili hükümlerin tesbit edebildiğimiz kadarıyla 1573 tarihinde başladığını ve bu tarihle birlikte 1574, 1575, 1577 ve 1578 tarihlerinde yoğunluk kazandığını görmekteyiz.

Bu sürgünlerin amacı, huzuru ve güvenliliği bozan fesad ehli ile daha çok hayvancılıkla geçinen ve ziraatle uğraşan halka zarar veren konar göçerleri bu bölgeden uzaklaştırarak oralarda halkın dirlik ve düzenini sağlamakla birlikte, yeni fethedilen Kıbrıs Adası gibi yerlerin imar ve iskânını da gerçekleştirmektir. Çünkü bu sürgünlerin belirli bir plan dairesinde yapıldığını ve her önüne gelenin sürülmediğini görmekteyiz. Bu sürgünleri gerçekleştirmek için defterler dahi tutulmuştur. 21 Haziran 1573/20 Safer 981 tarihinde Antalya kadısına gönderilen hükümde, hassa dilsizlerinden Koca Dilsiz'in akrabalarından Hamza ve Yusuf'un Kıbrıs'a sürgün yazıldıkları bildirilmiş olmasına rağmen, doğru ise bunların sürgün defterlerinden çıkarılması gerektiği söylenmektedir. Yine, Manavgad kadısına 28 Haziran 1573/27 Safer 981 tarihinde gönderilen bir hükümde, Kıbrıs'a adam sürmek için gelecek olan kadı ve çavuşa bu emri gösterip, kendi halinde ve ticaret ile meşgul olan adamlara dokunmayıp, işsiz güçsüz, bekar ve faizci kimseleri nefyetmeleri istenerek²²⁰ hangi şartta olanların sürülebileceği çok güzel açıklanmaktadır. Kıbrıs'a sürgünler genelde hisar eri nezaretinde Antalya'dan Alâiye'ye oradan Silifke'ye buradan da Kıbrıs'a gönderilmek şeklinde gerçekleşmektedir²²¹.

Devlet, Antalya kadısından 13 Ağustos 1573/14 Rebiyülahir 981 tarihinde Kıbrıs'a sürülmesi gerekenlerin hepsinin sürülmesini istenmiş²²², 17 Mart 1574/23 Zilkade 981 tarihinde de bu hüküm yenilenecek sürülmesi gereken 94 hane'den bakiye kalanların sevki talep edilmiştir²²³.

Bu bölgeden Kıbrıs'a sürgünlerin, 6 Mart 1574/11 Muharrem 982 tarihinde de devam ettiğini görmekteyiz. Bu tarihte Alâiye Bey'ine ve Manavgad kadısına gönderilen bir hükümde, Kıbrıs'ın imarı ve ihyası için her on hane'den bir hane tefrik edip, Kıbrıs'a gönderilmesi fakat, ehl-i fesad ve şirret adamları seçip sulehaya ve kendi halinde kimselere dokunulmaması, gönderilen kimseleri gösteren defterin birinin Kıbrıs'a ve bir suretinin de İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir²²⁴. Yine, 30 Nisan 1578/22 Safer 986 tarihli bir hükümden, tezvîr ehli olanların da bu tür sürgünlere tâbi tutulduğunu görüyoruz²²⁵. Ayrıca, 3 Mayıs 1580/18 Rabiyülevvel 988 tarihinde Alâiye beyi ve kadısına gönderilen bir hükümde,

²¹⁹ 11 Aralık 1583/26 Zilkade 991 tarihli hüküm: MD 52, s. 161/402; Suhte taifesinin Kıbrıs ve Rodos adasına sürülmesi ve kürege konulması hakkında bkz. Suhte ve Celâli ayaklanmaları sırasında Teke-ili başlığı altındaki konuya.

²²⁰ MD 22, s. 73/151, 96/198, 175/339.

²²¹ 6 Temmuz 1573/6 Rebiyülevvel 981 tarihli hüküm: MD 22, s. 132/265.

²²² MD 22, s. 257/503.

²²³ MD 23, s. 319/710.

²²⁴ MD 24, s. 183/490.

²²⁵ MD 34, s. 196/409.

Alâiye kalesi kethüdası Hasan'ın bir çocuğa şarap içirip fiil-i şeni' yaptığı bildirildiğinden Kıbrıs'a nefyolunması istenmekte²²⁶, buna karşı bu kişinin 30 Ocak 1583/6 Muharrem 991 tarihli hükümde, sürüldükten sonra bir yolunu bulup tekrar Alâiye'ye döndüğü haber alınarak emirle af edilmiş değilse tekrar gönderilmesi talep edilmektedir²²⁷. Bu kethüdanın yine, Kıbrıs'dan Alâiye'ye, Kasım 1586/Şevval 995 tarihli hükümden, geldiğini öğreniyoruz²²⁸. Bunlardan da anlaşıldığı gibi sürgüne tâbi olanlar, kent ya da şehirle fazla bütünleşmemiş kişiler, tefeciler, sabikalılar, topraksız, bağ, bahçe ya da tarla konusunda uzun süren anlaşmazlıklara taraf olmuş kişiler ve yeni göçmenlerdiler. Kıbrıs'a sürülüp burada iskan edilen kişiler Anadolu yakasına geçerlerse tekrar yakalanarak Kıbrıs beylerbeyliğine teslim ediliyordu²²⁹. Bu sürgünlerin kimi zaman haksız yere yapıldığını ve teftişden sonra haksızlıkların giderildiğini de görmekteyiz²³⁰.

Kıbrıs'a sürgün olanların sadece müslümanlar olmadığını zaman zaman zımmilerin de buraya sürüldüklerini 25 Mayıs 1574/3 Safer 982 tarihinde Antalya kadısına ve dergah-ı mualla Çavuşlarından Mustafa Çavuş'a yazılan hükümden anlamaktayız²³¹. Bütün bunlarla birlikte, Kıbrıs'ın fethiyle birlikte Antalya ve çevresine buradan zımmilerin geldiği de bilinmektedir. 7 Aralık 1593/13 Rebiyülevvel 1002 tarihinde Antalya, Kızılkaya ve Ağlasun kadılarına yazılan hükümde, Kıbrıs adası fethedildiği zaman erkek kadın 300 re'âyânın Antalya taraflarına gelerek tavattun (yurt tutma, yerleşme) ettikleri, bunların cizye ve sair vergileri kanunlara göre eda etmek istediklerini ve bundan dolayı Mustafa Paşa'nın kendilerine mühürlü temessükler verdiğini, fakat son zamanlarda Mehmed oğlu Abdi isminde birisinin bunlara; "siz Kıbrıs fethinde benim babamın getirdiği keferedensiniz" diyerek bunları köle ve cariye gibi satmaya başladığı, bunlardan satılanlar var ise derhal serbest bırakılmaları ve Mehmed oğlu Abdi'nin yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir²³².

Kıbrıs'a yapılan bu sürgünler esnasında sürgüne gitmek istemeyenlerin devlet görevlilerine rüşvet verdikleri veya bazı görevlilerin rüşvet aldıkları da sık sık karşılaşılan olaylardandır²³³.

Osmanlı hükümeti, idari baskının yanı sıra, gönüllü göçü teşvik etmeye yönelik bazı önlemler de alarak, Kıbrıs'a göç edenlerden iki-üç yıllık bir dönem boyunca vergi almama yoluna dahi gitmiştir²³⁴. Yine, silah kullanabilen gençlere askeri görev verecektir. Ancak, İstanbul'daki idare gönüllü bulmanın imkansız olduğunu çok geçmeden anlamıştır. Sonuçta, sürgün politikasından beklediğini alamamış, projenin uygulamaya başlamasından birkaç yıl sonra çıkarılan bir fermanla Kıbrıs'a Anadolu'nun çeşitli yörelerinden bilhassa güneyden gönderilen 12.000 aile ya da hâne'den yalnızca birkaç yüzünün orada kaldığı belirtilmiştir.

İnsanları Kıbrıs'a gitmekten alıkoyan ve sürülenlerin adadan ayrılmasına yol açan neden, bölgedeki korsan saldırıları neticesinde oluşan güvensizlik olabilir. Sürgünler arasında çok sayıda sabikalı bulunması da Anadolu'da yaşadıkları huzursuzluk döneminden sonra sakin bir hayat sürmek isteyen kişileri ürkütüyor olsa gerektir. İşte bu gibi nedenlerden dolayı iskan

²²⁶ MD 43, s. 16/29.

²²⁷ MD 48, s. 281/814.

²²⁸ MD 62, s. 122/270.

²²⁹ 18 Nisan 1576/19 Muharrem 984, 17 Ağustos 1577/2 Cumadelahire 985, 24 Ağustos 1577/9 Cumadelahire 985, 25 Kasım 1577/12 Receb 985 tarihli hükümler: Mühimme Zeyli 3, s. 86/214; MD 31, s. 168/378; MD 31, s. 204/457;

²³⁰ 28 Ocak 1578/19 Zilkade 985 tarihli hüküm: A.RSK 1461, s. 202.

²³¹ MD 24, s. 320/871; MD 31, s. 301/669.

²³² MD 71, s. 157/313.

²³³ 1 Temmuz 1574/12 Rebiyülevvel 982 tarihli hüküm: MD 26, s. 61/162.

²³⁴ 1580-1581/988 tarihli hüküm: MD 43, s. 134/214.

amacıyla Kıbrıs'a yapılan sürgünlerin pek başarıya ulaşmadığını söyleyebiliriz²³⁵. Fakat bütün bunlara rağmen, XVI. yüzyıl boyunca devam eden *heterodoxe* eğilimler dolayısıyla olsun veya iskân ve fesad ehlini cezalandırmak hasebiyle olsun bütün bu sürgünler, Teke Sancağı'nın demografik yapısında büyük değişiklikler meydana getirmiştir.

c- Suhte ve Celâli Ayaklanmaları sırasında Teke-ili

1- Suhte Ayaklanmaları:

XVI. Asrın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı en önemli meselelerden birisi, Anadolu'da yaşanan geniş çaplı sosyal ve kültürel çalkantılar olmuştur. Bu çalkantılar ve problemler devleti ve halkı derinden etkilemiş ve birçok bölgede silinmesi zor izler bırakmıştır. Hiç şüphesiz bu tür olayların olmasında, *iktisadî darlık, vergi sisteminin bozulması, zirai ekonomide kriz ve idarî düzenin bozulması* gibi başlıklar altında toplayabileceğimiz çeşitli faktörler başta gelmektedir²³⁶.

Ayrıca, Türkiye, XVI. yüzyılın başından itibaren resmî veya özel iş alanlarında erimesine imkan bulunmayan boş insan kitlesinin büyük çoğunluğu "*çiftbozan*"lardan ibaret "*bekar ve gurbet taifesi*"nin altına girmiştir. Nüfusun hızla büyümesi, çiftbozan durumuna düşen yersiz yurtsuz pek çok kimsenin *gurbet taifesi* veya *levendât* adı altında bir geçim kaynağı bulabilmek için Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmalarına, bu yüzden de sosyal dirlik ve düzenin yıldan yıla alt üst olmasına sebep olmuştur. Bu yüzyılda Türk toplumunun devlete olan şikayetleri umumî olarak; *içki, fuhuş gibi, genel ahlakı yakından kemiren sefahat, hırsızlık ve haramilik ve bu iki olaydan çıkan cinayetlerdir*. O halde, başı boş insanların bu kadar bulunduğu ve köylünün de "*çiftbozan*" durumuna geçmesinin iktisadî bir hastalık halinde durmadan yol aldığı bu memlekette, siyasî hayatın da bundan zarar göreceğinde şüphe yoktur. Ayrıca, şehzadeler arasındaki taht kavgaları, gerek *derviş-baba* davranışlarının tarikat etkisinde çıkardıkları isyanlar, yukarıda bahsettiğimiz boş insanlara, istedikleri yağma ve soygun fırsatını verdiği için, bunlar Anadolu'nun hayatındaki siyasî düzenlik göreneğine bir şey yapamamış olsalar bile, halkın mal, can ve ırz güvenliği yönünden çok yıkıcı olmuşlardır. Az sonra Teke Sancağı ile ilgili vereceğimiz misaller bunu çok güzel açıklayacaktır. *Kanuni Sultan Süleyman*'ın son yıllarından itibaren ise, siyasî dirlik bozulmaya başlamış, "*çiftbozan*"lar yahut, *levend* kitlesi, hükümet düzenindeki zıt zümreler yanında gruplanarak, uzun süren iç kavgalar devri yaratmışlardır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki ayaklanmalarda kendilerine "*suhte*" denilen medrese öğrencileri önemli rol oynamışlardır. Birer vakıf kuruluşu olan medreselerde öğrenci sayısı, özellikle XVI. yüzyılda büyük bir artış göstermiştir. Medreselere bu derece öğrenci dolmasında, Osmanlı düzenliğinin kuruluşundan XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan sürede çok geniş topraklar kazanılmış olmasının medrese bitirenlere kadılık, naiplik, müderrislik, imamlık ve benzeri vazife edinme kapılarını ardına kadar açmış olması yatmaktadır. XVI. yüzyılın başlarında, Türkiye'nin girdiği bunalımlı dönemde ise, çiftbozanlığın artması sonunda medreselerdeki öğrenci sayısı hızla büyümüş ve bunu müteakip, burayı bitirenler devlet kapısında iş bulamaz olmuşlardır. Buna ek olarak, bir çeşit öğrenci yurtları olan imaretlerde, öğrencilerin toplumdan kopuk bir hayat sürmeleri, onlarda bir takım ruhsal bunalımlar meydana getirmiştir. Bunun sonucunda da ahlak dışı davranışlar yapmaya, halkın kadın kız çocuklarına saldırmaya, köylere ve kasabalara çıkarak zorla yiyecek ve para v.b. şeyler toplamaya başlamışlardır. Suhteler, bu gibi yanlış davranışlarını

²³⁵ Suraya Faroçlı, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, İstanbul, 1994, s. 347.

²³⁶ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s. 33-92.

önleyerek kendilerini yola getirmeye çalışan devlet güçlerine silahla karşılık vermeye başladıkları gibi hızlı bir şekilde örgütlenmişlerdir de. Kadı, naip, müftü gibi medrese çıkışlılardan ve çoğu kez de akrabalarından yardım görmüşlerdir. *Kanuni Sultan Süleyman*'ın iki şehzadesi *Selim* ile *Bayezid* arasında 1558'de silahlı çatışmaya varan taht kavgası ekonomik ve toplumsal durumu, hatta hükümet düzeni karma karışık olan Türkiye'yi, büyük bir iç bunalıma sürüklemiş ve bundan da faydalanan suhteler, silahlı çatışmalara başlamışlardır. II. Selim'in padişahlığı döneminde de öğrenci isyanları yepyeni bir özelliğe bürünerek iç kavgaya dönüşmüş ve bu tür olaylar XVI. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir²³⁷.

Teke sancağı da suhte ayaklanmalarının en çok yoğun olduğu bölgelerden birisidir. Teke Sancağı'nda suhte olaylarıyla ilgili tesbit edebildiğimiz en eski kayıt 19 Nisan 1560/23 Receb 967 tarihlidir²³⁸. Bununla birlikte, komşu olan *Alâiye Sancağı* ile ilgili en eski kayıt 2 Haziran 1560/6 Receb 967²³⁹, Hamid Sancağı ile ilgili en eski kayıt 1558 (966)²⁴⁰, Lâzıkıyye (Denizli) kazası ile ilgili en eski kayıt ise 22 Mart 1565 (19 Şaban 972)²⁴¹ tarihli olup, hemen hemen yakın tarihlerde bu bölgede suhte olaylarının başladığını göstermektedir. Konu içerisinde zaman zaman değineceğimiz gibi Teke'deki suhte ayaklanmaları ile ilgili olarak *Mühimme* defterlerinde birçok hüküm yer almaktadır. Hadiseye karışan medrese öğrencilerinin sayıları hakkında kesin bilgimiz yok ise de sancağın Antalya (*Medrese-i Has Balaban*, *Medrese-i Mevlana Muhyiddin v. Zimmun* ve *Teke Beyi Enbiya Sultan Hatun Medresesi*), İstanos (*Medrese-i Sultan Hatun*), Elmalu (*Medrese-i Ahî b. Hızır* ve *Medrese-i Hacı İvaz b. Yayla*) ve Kaş (*Medrese-i Şeyh Sinan*) gibi kaza ve nahiyelerinde bulunan medreselerin bu tür olaylarda etkisinin olduğu bilinen bir gerçektir²⁴².

Komşu olan Alâiye, Hamid ve Menteşe sancakları ile Lâzıkıyye (Denizli) kazası da suhte ayaklanmalarının yoğun olduğu bölgelerdendir. Zaman zaman bu bahsedilen yerlerdeki suhtelerin birleşerek çok daha tehlikeli bir durum yarattıklarını görmekteyiz²⁴³. Suhtelerin birleşerek veya başları zora düştüğü vakit bu sancaklara sığınarak olayları devam ettirdiklerini ve kurtulduklarını görmekteyiz. 13 Mayıs 1571/19 Zilhicce 978 tarihli bir *Mühimme* hükmünde, Alâiye ve Manavgad'da sakin olan suhte taifesi ittifak edip 200 kişi kadar olduktan sonra Karahisar'a tâbi *Karatay* karyesine hücum ederek, oğlanlarını alıp, mallarını yağma ettiği ve bir kaç da adam öldürdükleri Teke sancağı suhteleriyle de birleştikleri²⁴⁴ bildirilmektedir. Yine bu olay, 19 Haziran 1571/25 Muharrem 979 tarihli bir hükümde yenilenmektedir²⁴⁵. Ayrıca, ehl-i fesad'ın yakın sancaklardakilerle birleştiklerini Mayıs 1572/Muharrem 980 tarihli bir hüküm teyid etmektedir²⁴⁶. Bütün bu sancaklar arası ilişkiler ve birleşmelerle birlikte suhtelerin, Menteşe'de yazın fesad idip kışı geçirmek için Rodos'a geçtiklerini²⁴⁷ böylece, zaman zaman adaları sığınma amacıyla kullandıklarını görmekteyiz.

²³⁷ Mustafa Akdağ, aynı eser, s. 93-207.

²³⁸ MD 3, s. 338/987.

²³⁹ MD 3, s. 319/933

²⁴⁰ Zeki Arkan, XV-XVI Yüzyıllarda Hamit Sancağı, s. 25.

²⁴¹ Turan Gökçe, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazası (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1994, s. 51.

²⁴² Bu medreseler hakkında daha geniş bilgi için vakıflarla ilgili bölüme bkz.

²⁴³ Hamid Livası ve Lâzıkıyye (Denizli) kazasındaki durum hakkında bkz. Zeki Arkan, XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı, s. 24-35; Turan Gökçe, aynı tez, s. 49-64.

²⁴⁴ MD 14, s. 1086/1514.

²⁴⁵ MD 17, s. 9/14.

²⁴⁶ A.NŞT 1064, s. 62/10.

²⁴⁷ 20 Nisan 1578/12 Safer 986 tarihli hüküm: MD 34, s. 123/268.

Yollara, köylere baskın yapıp mal yağmalayan, kadın ve oğlanları alıp götür²⁴⁸en suhte taifesinin bazı kimselere "kız kaçırma" gibi olaylara da giriştiklerini görmekteyiz²⁴⁹. Bu tür olaylarla birlikte suhteler, mahkeme basma²⁵⁰ diğer taraftan, yol kesip adam öldürme²⁵¹, Antalya yolu üzerindeki Döşeme Derbendi gibi Derbend ve geçid yollarını kesme²⁵² ile sancakbeyleri, züama ve erbab-ı tımarın sefere memur olduğu zamanlarda yollarda ve bellerde ayende ve revendenin emvâl ve erzaklarını garet ve hasaret etme, evleri ve karyeleri basma²⁵³ v.b. olaylara da karışmışlardır.

Bu tür olaylara karışın suhte taifesinin cezalandırılması ise, umûmiyetle şerle hareket ederek katledilmek²⁵⁴ veya suçları az ve kısasa müstahak değil ise küreğe konulmak suretiyle olmaktadır²⁵⁵. 11 Aralık 1583/26 Zilkade 991 tarihinde Antalya, Alâiye, Manavgad, Kalkanlı ve Karakaş kadılarına gönderilen bir hüküm bunu bütün açıklığıyla ifade etmektedir. Şöyleki; "katle müstahak olmayan ne kadar mücrim var ise küreğe konulmak için Rodos'a gönderilmesi fakat cüz'i bir kabahat için küreğe gönderilmemesi"²⁵⁶ bildirilmektedir. Yine, bu tür eşkiya hareketlerinin bastırılması için 24 Nisan 1584/12 Rebiyülahir 992 tarihinde Teke Sancağı beyine ve bu sancakda vaki' olan kadınlara gönderilen hükümde, nerede eşkiya zuhur ederse aman vermeyip her karyeden yiğitbaşılar tayin edip, il-eri ile eşkiyayı tenkil etmeleri ve hizmet edenlere dirlikler verileceği²⁵⁷ bildirilmektedir. Bütün bunlarla birlikte, 22 Kasım 1584/19 Zilkade 992 tarihinde Teke Beyi'ne, Elmalu ve Finike kadınlara yazılan hükümde, Teke livasında bazı ehl-i fesad suhtelerin nehb, garet, cerh ve ırza tasallut şenatlerinden hafî olmadıkları bildirilmekle zıkr olunan ehl-i fesad hüsn-i tedbirle ele getirilip dava murur-ı zamana uğramışsa hak üzere teftiş edip, şenatleri sabit olduğu takdirde üzerlerinde olan hukuk alındıktan sonra ehl-i fesad sipahi ise hapsedilerek keyfiyetin işarı ve sipahi değiller ise şeran lazım gelen hükmün mahallinde icra ve neticesinin inba'sı söylenerek²⁵⁸ fesad ehline nasıl hareket edileceği bütün açıklığıyla gözler önüne serilmiştir.

Teke Sancağı'ndaki eşkiyalık ve zulüm hareketlerine sadece suhtelerin katılmadığı da bilinen bir gerçektir. Böyle olaylara, suhtelerle birlikte yukarıda da değindiğimiz gibi Antalya kalesi erenleri²⁵⁹, zaim²⁶⁰, naib²⁶¹, sipahi²⁶² ve çavuş²⁶³ v.b. devlet görevlilerinin katıldığı da

²⁴⁸ 21 Kasım 1585/28 Zilkade 993 tarihli hüküm: MD 60, s. 69/158.

²⁴⁹ 31 Mayıs 1595/22 Ramazan 1003 tarihli hüküm: MD 73, s. 180/422.

²⁵⁰ MD 71, s. 129/258.

²⁵¹ 27 Ocak 1566/6 Receb 973 tarihli hüküm: MD 5, s. 340/894.

²⁵² 25 Ekim 1580/16 Ramazan 988 tarihli hüküm: MD 43, s. 292/560.

²⁵³ 5 Haziran 1595/27 Ramazan 1003 tarihli hüküm: MD 73, s. 138/324.

²⁵⁴ Aralık 1590/Rebiyülevvel 999, 8 Eylül 1585/13 Ramazan 993, 4-14 Aralık 1593/Evâhir-i Rebiyülevvel 1002, 1590-1591/999, 1590-1591/999, 24 Mart 1568/25 Ramazan 975, 18 Ağustos 1567/12 Safer 975, 31 Mayıs 1595/22 Ramazan 1003, 14 Kasım 1573/19 Receb 981 tarihli hükümler: MD 67, s. 57/149; MD 58, s. 266/678; MD 71, s. 129/258; MD 68, s. 54/106; MD 68, s. 57/111; MD 7, s. 397/1140; MD 7, s. 29/90; MD 73, s. 180/422; MD 23, s. 128/259.

²⁵⁵ 25 Kasım 1565/2 Cumadelula 973, 19 Ocak 1572/3 Ramazan 979, 23 Şubat 1576/21 Zilkade 983, 18 Mart 1578/9 Muharrem 986, 12 Eylül 1595/7 Muharrem 1004 tarihli hükümler: MD 5, s. 225/572; MD 16, s. 234/451; MD 27, s. 282/674; MD 34, s. 13/30; MD 73, s. 555/1210.

²⁵⁶ MD 52, s. 161/402.

²⁵⁷ MD 52, s. 351/940.

²⁵⁸ MD 55, s. 35/68.

²⁵⁹ 10 Aralık 1571/22 Receb 979 tarihli hüküm: MD 16, s. 30/54

²⁶⁰ 26 Eylül 1568/4 Rebiyülahir 976, 28 Temmuz 1568/3 Safer 976, 1 Mart 1582/5 Safer 990 tarihli hükümler: MD 7, s. 787/2152; MD 7, s. 653/1817; MD 46, s. 351/810.

²⁶¹ 5 Ocak 1592/20 Rebiyülevvel 1000 tarihli hüküm: MD 69, s. 172/346.

²⁶² 11 Mart 1576/20 Zilhicce 983, 22 Mart 1583/27 Safer 991, 19 Ağustos 1591/28 Şevval 999, 22 Ağustos 1595/16 Zilhicce 1003, 18 Mayıs 1595/9 Ramazan 1003 tarihli hükümler: Mühimme Zeyli 3, s. 58/138; MD 48, s. 339/993; MD 67, s. 155/407; MD 73, s. 396/868; MD 73, s. 466/1029.

görülmektedir. Bütün bunlarla birlikte, Teke-ili Beyi'ne gönderilen bir hükümde: Alâiye Beyi'nin mektup gönderip sancağında şekavet yapan Müslim Arap ve Çıplak Arap taifelerinin üzerlerine varıldığında Teke ve Beyşehir taraflarına kaçtıkları bildirilerek sancağına girenlerin tutulup fesadları sabit olanların mahfuzen İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir²⁶⁴. Yine, 4 Eylül 1580/24 Receb 988 tarihinde Alâiye Beyi'ne ve livâ-i mezburda vaki' olan kadılara gönderilen hükümde, Alâiye Livâsı'nda olan yörük taifesinin yola inip şekavet ettikleri ve suhteleri himaye eyledikleri bildirilmekle şer'e ihzar edip sabit olan cürümlerine göre cezalarının verilmesi istenmektedir²⁶⁵. Ayrıca, 30 Mayıs 1583/8 Cumadelula 991 tarihinde Alâiye Beyi'ne ve kadısına gönderilen hükümde, Alâiye Sancağı'nda *Karayörük* taifesinin eşkiyaya yataklık ettiklerinden fesadın çoğaldığı ve kendilerinin de şer'i davete itaat eylemedikleri sancakbeyi tarafından bildirildiğinden her birinin mukayyed olup mezkur taifenin o yolda muameleleri olursa asıl müfsidlerin tutulup lazım gelenin yapılması istenmektedir²⁶⁶. Bütün bunlar bize, Teke Sancağı'nda bu tür olaylara suhte taifesi ve devlet erkânıyla beraber bazı yörük gruplarının da katıldıklarını ve eşkiyalık hareketlerinin ne boyutlara vardığını göstermektedir.

Suhte taifesini yakalayıp cezalandırmak ve onu tesbit etmek pek kolay bir iş değildir. Çünkü liva dahilinde fesad eden suhte taifesi liva ahalisinden olup, kışın evlerinde oturarak yazın eşkiyalık etmekte ve ahali korkularından haber verememektedir²⁶⁷. Yine, suhte, sipahi ve levend suretine girip geceleri katil ve garetlerde bulunanlar hakkında kadı ve naiplere yapılan şikayetler gece olması dolayısıyla isbat edilemediği ve ikrarda bulunanlar dahi örf olmuştur diye emir getirerek kurtuldukları ama buna karşı bir defa şerle fasl olmuş dava değilse şerle teftiş edilip lazım gelenin yapılması bildirilmektedir²⁶⁸. Bütün bunlarla birlikte, suhte eşkiyasını tedib için takip olunurken bir kısmının başka sancakbeyileri ve bir kısmının da eminler tarafından himaye edilmeleri ile şekavet edenlere yataklık edilmesi bunların bulunup ortaya çıkarılmasını güçleştirmektedir²⁶⁹. Ayrıca, Alâiye ve Teke sancağı'nın bulunduğu alanın dağlık bir bölge olması ve bunları takibin zorluğu dolayısıyla ahalinin çok zarar gördüğü fakat buna rağmen, Yahya Bey'in gayreti ile eşkiyanın temizlenip halkın rahat ettiği bilinmektedir. Ama buna rağmen, muhafazaya kalan sipahiler, il-eri ve hisar erleri ile eşkiyanın tedip edilmesi istenmektedir²⁷⁰.

Teke Sancağı'ndaki havas-ı hümayun ve serbest köylerde hırsızlık ile katledenlerin para karşılığında saklanması, himaye edilmesi dolayısıyla fesadın arttığı görülmekte olup²⁷¹, bu da takip ve cezalandırmayı zorlaştıran faktörlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Suhte eşkiyası takibinde, bazen günahsız halkın da zarar gördüğü olmaktadır. Masum halktan yataksın diyerek para alındığı ve eşkiyayı takibe memur olanların bunlardan kimseyi bulamadıkları zaman halkın koyun, keçi ve devesini aldıkları da görülen olaylardandır²⁷².

²⁶³ 15 Kasım 1573/19 Receb 981 tarihli hüküm: MD 23, s. 128/260.

²⁶⁴ 2 Nisan 1570/25 Şevval 977 tarihli hüküm: MD 9, s. 72/196.

²⁶⁵ MD 43, s. 231/425.

²⁶⁶ MD 49, s. 73/254.

²⁶⁷ 6 Mayıs 1577/17 Safer 985 tarihli hüküm: MD 30, s. 109/264.

²⁶⁸ 28 Ekim 1578/26 Şaban 986 tarihli hüküm: MD 35, s. 326/830.

²⁶⁹ 7 Ekim 1576/25 Receb 984, 8 Kasım 1578/8 Ramazan 986, 30 Nisan 1582/6 Rebiyülahir 990, 5 Kasım 1583/19 Şevval 991 tarihli hükümler: MD 28, s. 184/429; MD 35, s. 344/875; MD 47, s. 87/222; MD 52, s. 106/260.

²⁷⁰ 17 Mayıs 1585/17 Cumadelula 993 tarihli iki hüküm: MD 58, s. 130/350, 143/377.

²⁷¹ 4 Nisan 1568/6 Şevval 975, 3 Nisan 1580/18 Rebiyülevvel 988, 16 Kasım 1581/19 Şevval 989 tarihli hükümler: MD 7, s. 4 18/1202; MD 43, s. 6/10; MD 46, s. 226/494.

²⁷² 29 Eylül 1583/12 Ramazan 991, 14 Aralık 1583/29 Zilkade 991, 15 Nisan 1584/4 Rebiyülahir 992 tarihli hükümler: MD 52, s. 45/95; MD 52, s. 167/420; MD 52, s. 346/924.

Her hangi bir sefer esnasında sancaklar, başı boş bırakılmayıp, suhte v.b. eşkiyadan korunmak ve muhafaza için bazı tumar erbabı bırakılmaktaydı. 22 Mart 1583/27 Safer 991 tarihli bir hükümde, Hamid Sancak Bey'ine memleketi suhte eşkiyasından muhafaza için 3.000'den aşığı tumarı olanlardan geçen seneki kadar adam alıkoyup defterini göndermesi istenmektedir²⁷³. Yine, 12 Eylül 1583/24 Şaban 991 tarihinde Teke Sancağı'nda vaki' olan kadılara ve liva-i mezburda muhafazaya kalan sipahilere serdar olan Ali'ye gönderilen hükümde, zuhur eden eşkiyanın üzerine varıp, ne suretle olursa olsun ele geçirip, şer'le cezalarını vermesi istenmektedir²⁷⁴. 25 Ocak 1585/23 Muharrem 993 tarihli bir hükümden de Teke Sancakbeyinin Şark Seferine memur olduğunu ve sancağının muhafazasını Alâiye beyine bıraktığını öğrenmekteyiz²⁷⁵. Ayrıca, 18 Haziran 1595/10 Şevval 1003 tarihinde Hamid ve Teke Sancaklarında olan kadılara gönderilen hükümde de sefer esnasında sancakların nasıl korunacağı belirtilmektedir²⁷⁶. Bütün bu hükümler, bir sefer esnasında bu tür olayların arttığını ve sancakların muhafazası için insan bırakılması zorunluluğunu göstermektedir. Bütün bu zorluklara rağmen fesad ehlinin bastırılmasında yararlılık gösterenler mükafaatlandırılmakta, tumarı olanlara ise terakki verilmektedir²⁷⁷. Bu dönemde İran savaşlarının olması ve bu savaşların uzaması diğer bir çok bölgede olduğu gibi Teke-ili'nde de yukardaki hükümlerden de anlaşıldığı gibi suhte isyanlarının çoğalmasına sebebiyet vermiştir.

Fesad ehlinin zulmünden halkın bıkararak memleketini terketmek zorunda kaldıkları da bilinen bir gerçektir. Böyle durumlarda mal-ı miriye zarar gelmesi kaçınılmaz bir olaydır. Devlet bunu önlemek için bir çok tedbir almasına rağmen her zaman başarılı olamamıştır²⁷⁸.

Yukarda zaman zaman bahsettiğimiz gibi levend ve öğrenci hareketlerine karşı hükümetin savaşma yöntemi ise genelde şu şekilde olmaktadır: Sancaklara muhafızlar ve müfettişler atanması, il erleri örgütünden yararlanma, gençlerin kefile bağlanmaları, halkın silahtan arınması, kanun dışı (işkençe-yıldırma yolu) tedbirleri, düzenlik örgütlerindeki yetkililerin kişisel davranışları²⁷⁹ ve Rodos ile Kıbrıs adasına sürgün gibi. Bu konuda bir kaç misal vermek gerekirse;

24 Ocak 1583/29 Zilhicce 990 tarihinde Alâiye beyine ve kadısına gönderilen bir hükümde, suhte ve levend taifesinin elinde bulunan ok, yay ve tüfenklerin alınması ve askerden başka kimseye silah taşıtırılmaması istenmesine rağmen²⁸⁰ 16 Ekim 1583/29 Ramazan 991 tarihinde Hüdavendigâr Beyine ve Beypazarı kadısına gönderilen hükümde ise, bazı kimseler suhte taifesi için tüfenk ve saire kullandıkları halde subaşlar bunların ellerinden silahlarını almakla eşkiyaya mukabele edecek kimse kalmadığı bildirilmekle, silahlarına müdahale

²⁷³ MD 44, s. 180/377.

²⁷⁴ MD 51, s. 87/269.

²⁷⁵ MD 53, s. 121/225.

²⁷⁶ MD 73, s. 82/191.

²⁷⁷ Bu hususta 4 Aralık 1577/23 Ramazan 985 tarihli bir hükümde: "Anadolu beylerbeyi Cafer Paşa'nın mektubu mucebince Teke Sancağı'nda zuhur eden kuttâ-ı tarik 70-80 suhte Elmalu halkıyla muharebe ve mukatele edüp 6.000 akça tumarı olan Derviş ve oğlu İbrahim envağ-ı dilaverlük edüb eşkiyanın perakende olmalarına sebep olduğuna kuzattan arzları olup ve Divane Beyi ele getürmeğe emirle Teke Bey'i ilgar ettikde dahi mezbur yoldaşlık etmişdir deyu bildirmeğin mezbura 1500 terakki ve oğluna ibtidadan 3.000 tumar verilmek buyruldu" denmesi (A.RSK 1461, s.181); yine 20 Eylül 1584/15 Ramazan 992 tarihli bir hükümde yararlılığı görülenin mükafatlandırılacağı (MD 53, s. 165/481); ayrıca 29 Nisan 1585/28 Rebiyülahir 993 tarihli Alâiye Bey'ine gönderilen bir hükümde: Veziri-i azam tarafından sancağı başkasına verilmiş olmasına rağmen eşkiya takibindeki yararlılığından dolayı tekrar kendisine mukarrer edildiği bildirilmektedir (MD 58, s. 37/109).

²⁷⁸ 14 Ağustos 1582/24 Receb 990, 25 Ağustos 1582/5 Şaban 990, 4 Ağustos 1584/27 Receb 992 tarihli hükümler: MD 48, s. 42/119; MD 48, s. 55/159; MD 53, s. 119/339.

²⁷⁹ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s. 207-225.

²⁸⁰ MD 48, s. 266/756.

edilmemesi istenerek²⁸¹, devletin de zaman zaman bu konuda tereddüte düşerek çelişkili hareket ettiği görülmektedir.

8 Eylül 1585/13 Ramazan 993 tarihinde Teke Bey'ine ve liva-i mezburda vaki' olan kadılara gönderilen hükümde, bazı suhte taifesine yerliden akrabaları kefil olup, badehu o suhteler bir fesad idüb gaybubet ederlerse kefil olan kimselerden talep edip, buldurmaları istenmektedir²⁸².

27 Haziran 1571/3 Safer 979 tarihinde Manavgad, Alâiye, Düşenbe ve Teke Karahisar'ı kadılara gönderilen hükümde, Teke Sancağı suhtelerinin baş kaldırıp, Manavgad kazasında üç oğlan kapmak şenaatinde buldukları ve sonra binden ziyade levend taifesiyle toplanup Köprü nâm pazarı basarak garet etmek, adam öldürmek gibi taaddilerde buldukları bildirildiğinden vaki' ise il eri ve seferden kalan sipahi ve gayri muaveneti ile üzerlerine varulup ve cürmü sabit olanları küreğe konulmak üzere hapsedip bildirmeleri istenmektedir²⁸³.

Bütün bunlarla birlikte devletin, zaman zaman suhteleri ıslah için *genel af* çıkardığını görmekteyiz. Nitekim, talabe-i ulum zümresinin eşbahlardan on iki kişi Divân-ı Hümâyün'a gelip, suhtelerin ekserisinin ilim ile meşgul olduğunu, bazı ehl-i fesadın o kıyafette fenalık ettiklerinden hepsinin lekeliğini, çoğu kimsenin haksız yere idam olunduğunu, şimdiye kadar olan bütün cerâimin af edilmesi halinde bundan sonra suhte taifesini zapt edip, fenalık eden olursa derhal teslim edeceklerini, eğer bir memlekette suhte şekavet edip de teslim edilmezse o memlekette ne kadar suhte var ise hiç birini imâretlere sokmayacaklarını bildirerek, devlete güvence vermişler, bunun üzerine, 22 Mart 1579/23 Muharrem 987'de suhte ıslâhı için böyle bir nişân-ı hümâyûn yayınlanmış ve genel bir af çıkarılmıştır²⁸⁴. Yine, 10 Mayıs 1580/27 Cumadelula 988 tarihinde yukardaki nişâna benzer bir hüküm Alâiye Bey'ine ve livâ-i mezburda vaki' olan kadılara gelmiş, 28 Şubat 1579/Gurre-i Muharrem 987'e gelinceye kadarki dönemde suç işleyenlerin af olduğu bildirilerek, eski kabahatları için suhtelerin rencide edilmemesi istenmiştir²⁸⁵. Bütün bunlarla birlikte, 20 Mayıs 1584/10 Cumadelula 992 tarihinde Alâiye Bey'ine gönderilen hükümde, suhtlerden bazı talebelerin südde-i saadete gelip ehl-i fesad suhteleri tutmayı müteahhid olduklarını fakat kendilerine verilmiş olan emirlerin ellerinden alınıp teaddiye uğradıklarını, bazılarının ise öldürüldüklerini söylemişler ve yine teahhüdlerini tekrar ederek kefil olduklarını bildirmişler, bunun üzerine bunlara yeniden evâmir-i şerif verilerek gönderildikleri söylenerek, suhtelerin şimdiye kadarki işledikleri cürümlerinin af ve hapistekilerini de ıtlak (salıverip) edip kefile vermesi istenmektedir. Bütün bunlar bize olayların 1584 tarihlerinde bu bölgede sürdüğünü ve kefil ve af işlemlerinin tam rayma oturmadığını göstermektedir.

Yukarda da bahsedildiği üzere Kanuni'nin son yılları ve II. Selim devrinde, bütün Anadolu'da ve Rumeli'de kıvvetli bir asayişsizlik hüküm sürmektedir. Suhte ve devlet erkânıyla birlikte "*çiftbozan*" re'âyâ bu durumu yaratanların başında gelmektedir. Fakat bütün bunlarla birlikte haramilik ve karışıklıktan bahsederken, "*Gurbet ve Çingeniyan*" taifesi denen ve kalabalık muhitlere sokularak leventleri ahlaksızlığa ve yolsuzluklara teşvik eden gezginci ve dilencileri de saymamız gerekmektedir. Yine, Antalya'dan Adana'ya kadar cenup bölgesinde ise "*Mellas Arapları*" diye adları geçen göçebeler de eşkiyalık etmekte idiler.

²⁸¹ MD 52, s. 74/173.

²⁸² MD 58, s. 262/665.

²⁸³ MD 12, s. 330/676.

²⁸⁴ MD 36, s. 143/399, 144/400

²⁸⁵ MD 43, s. 123/224.

Bunlar Anadolu'ya Afrika'dan ve Şarktan gelmiş olup, çok kalabalık oldukları için birçok asayişsizliklere karışmışlardır²⁸⁶.

2- Teke-ili'nde Celali Olayları:

"*Celâli Fetretî*" diye geçen büyük kriz Eğri seferinin açıldığı 1596 yılı yazından itibaren başlamış ve yukarıda anlatılanlara benzer hadiseler meydana gelmiştir. Meydana gelen bu olaylar çeşitli karakterde vakalar gibi görünmelerine rağmen, hepsi de birer "*levendât*" veya resmî tabiri ile "*sekbân*" baskındırlar ve menşelerini de köy halkının iktisadî bir çöküntü içinde olmasından almaktadırlar²⁸⁷.

Karaman ve Anadolu vilâyetlerinde, re'âyâ kadılar idaresinde, adalet fermanlarını ele almışlar ve kurdukları milis teşkilatı sayesinde "*ehl-i örf*"ü, yani maiyyet memurlarını hareketsiz bırakmışlardır. Halktan türeyen bir yiğitbaşı veya herhangi nüfuzlu bir kimse, ahaliyi başına toplamak suretiyle, hükümet aleyhine ayaklanarak, sancakbeyle<rinin ve maiyetlerinin mallarını yağma ettirerek, kendilerini sancaktan sürüp çıkarmaya teşebbüs etmektedirler. *Kastamonu, Ankara, Balıkesir, Aydın ve Teke* taraflarında birçok buna benzer hadise olmuştur²⁸⁸.

Karayazıcı'nın faaliyetleri sırasında Antalya tarafında, *Arslan Bey* adında bir şahıs dörtyüz kişi ile isyan ederek o taraflara büyük zarar vermiştir. Aynı sırada *Beyşehir* ile *Alâiye* arasında *Hüsâm* adında birisinin idare ettiği levend grubu da bu bölgeye telafisi zor zararlar vermiştir²⁸⁹. Bu tür misalleri çoğaltmak kolaydır. Bütün bunlar, Teke Sancağı'nın suhte ayaklanmalarından olduğu kadar Celâli başkaldırmalarından da çok zarar gören bölgelerden birisi olduğunu ortaya koymaktadır.

d- Antalya'da Kör Bey İsyanı;

Yukarıda değindiğimiz isyan ve eşkiyalık hareketlerinden sonra Antalya ve çevresinde bahse değer olarak bu olay meydana gelmiştir. Arpalık olarak Antalya sancağına mutasarrıf olan Körbey lâkaplı *Mustafa Paşa*, uzun süre *Süveyş* kaptanlığında ve *Cidde* sancakbeyliğinde bulunarak epey para sahibi olmuş ve bir kaç defa da Antalya sancakbeyliği yapmıştır.

Körbey, devletin iç ve dış gailerini fırsat bilip Antalya'nın müstahkem oluşuna da güvenerek bir aralık isyan etmiş ise de kadılardan *Vehhab Kadı* araya girerek isyanı önlemeye muvaffak olmuştur. Fakat Körbey, daha sonra *Abaza Hasan* galesinden dolayı cesaretlenip tekrar isyan etmiştir. Bunun üzerine karadan Anadolu beylerbeyisi *Ali Paşa* ile Manisa sancakbeyi olan *Küçük Mehmed Paşa* ve denizden de Kaptan-ı derya *Ali Paşa* tenkiline memur olmuşlardır. Kaptan Paşa'nın sahile asker ve top çıkardığını gören Antalya halkı Körbey'i avf vadiyle kendilerine teslim etmişlerse de kaptan paşa bunu ve adamlarını boğdurup mallarını müsaderede ile başlarıyla beraber İstanbul'a yollamış ve bu suretle bu gaile de bastırılmıştır (1659/1069)²⁹⁰.

²⁸⁶ Mustafa Akdağ, "Celâli İsyânlarının Başlaması", DTCFD, IV, Ankara, 1946, s. 33.

²⁸⁷ Celâli Fetretî için daha geniş bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, "Celâli İsyânlarının Başlaması", DTCFD, IV, s. 23-37; Aynı Müellif, "Celâli Fetretî", DTCFD, XVI, sy. 1-2, Ankara, 1958, s. 53-107; Aynı Müellif, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*.

²⁸⁸ Mustafa Akdağ, "Celâli Fetretî", DTCFD, XVI, sy. 1-2, s. 61.

²⁸⁹ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s. 393-394.

²⁹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, s. 396-397.

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ YAPI

A- GENEL OLARAK SANCAK

Osmanlı İmparatorluğu, idarî bakımdan üst birim olarak eyâletlere ayrılmış eyâletler ise, Osmanlı idârî sisteminin temel birimi olan sancaklardan meydana gelmiştir. Bunların her ikisinin de sayısının Osmanlı Devleti'nin genişlemesiyle birlikte arttığı görülmektedir.

Eyâlet yönetiminin başında beylerbeyi bulunmakta ve “Paşa Sancağı” diye anılan eyâlet merkezinde oturmaktadır. XIV. yüzyıl boyunca beylerbeyi, Osmanlı Devleti'nde taşra kuvvetlerinin ve çeşitli sancaklara dağılmış beylerin amiri durumundadır ve belli bir bölge ile doğrudan doğruya bir ilişkisi yoktur. Yüzyıl sonuna doğru bu beylerbeyi sultanın daha çok Anadolu'da kaldığı zamanlarda özellikle Rumeli beylerinin amiri durumuna geçip Rumeli beylerbeyi haline gelmiştir. Daha sonra Rumeli beylerbeyinin bir Anadolu beylerbeyi ile dengelenmesi ve ikisine XV. yüzyıl boyunca Rum ve Karaman beylerbeyiliklerinin de katılması ile beylerbeyilik terimi tamamen bölgesel bir anlam kazanmış olup²⁹¹, bulunduğu bölgelerdeki bütün işlerde padişahın temsilcisi durumuna gelmiştir. Beylerbeylik Divanı'nda, askerî zümrelerin meselelerini halletmek, bölgede asayiş sağlamaya, timarlı sipahilerin atanmaları, terakkileri ve muayyen bir miktara kadar tevcih muamelelerini yürütmek beylerbeyinin görev ile yetkileri arasında yer almıştır²⁹². Osmanlı Devleti'nden önce Türk-İslâm geleneğinde *sancağın*, hutbe ve sikkelerde hükümdarın adının geçmesiyle beraber bağımsız bir *siyasal otorite sembolü* olduğu bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinden itibaren ise sadece hutbe ve sikkelerde hükümdar adının geçmesi bağımsız siyasal otorite sembolleri olarak kaldığı halde, tuğ, sancak ve davulun hükümdarın temsilcisi durumunda olan ve onun siyasî-idarî otoritesini üzerinde taşıyan kişilerin de sembolü haline geldikleri anlaşılmaktadır. XIV. yüzyıl boyunca sancakbeyi teriminin ne dereceye kadar sancağı altında belirli bir yörenin birliklerini toplayan bir kumandanı manasında, ya da buna karşı sancak adı verilen bir idarî-bölgesel kesitin amiri ve idarecisi manasında kullanıldığını tesbit etmek mümkün değildir²⁹³. Sancak teriminin tam ne zaman idarî bölge birimi manasında kullanılmaya başladığını tesbit etmek zor olmakla beraber daha XV. yüzyılda bile kumanda manasında kullanımının daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür. XVI. yüzyılda ise, artık kesin olarak araziye ifade etmekte, imparatorlukta devletin vergi hasılatını belirtmek ve asker temin etmek amacıyla yaptırılan tahrirlerde birim olarak sancak esas alınmaktadır²⁹⁴.

Sancakların teşekkülünde ve statülerinin belirlenmesinde, bölgenin fizikî, siyasî, içtimâî ve etnik vaziyeti mühim rol oynamaktadır. Bu yüzden bilhassa Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde imparatorluğun diğer sahalarında görülmeyen imtiyazlı statülere sahip Ekrâd ve Hükümet sancakları ortaya çıkmıştır²⁹⁵. Teke Sancağı'nın teşekkülünde fizikî yani coğrafi şartların birinci derecede etkili olduğunu batıda *Kocaçay* veya *Eşen çayının*, doğuda *Köprü çayının*, kuzeyde ise daha çok dağların sınır teşkil etmesinden anlamaktayız²⁹⁶.

²⁹¹ Metin Kunt, *Sancaktan Eyaletlere, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul, 1978, s. 26-27.

²⁹² Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara, 1989, s. 29.

²⁹³ Metin Kunt, *aynı eser*, s. 15-16.

²⁹⁴ Metin Kunt, *aynı eser*, s. 17.

²⁹⁵ Bayram Kodaman, *Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdarî Durumu*, Ankara, 1986, s. 16-25.

²⁹⁶ Fizikî şartların etkisini ve Teke Sancağı'nın teşekkülündeki yerini bu bölgeye 26.10.1995 ile 19.11.1995 tarihleri arasında yaptığımız inceleme ve araştırma gezisinde bütün çiplaklığıyla gördük; yine 1455 tarihine ait

Bu arada sancakların arazi bakımından büyüklükleri de bölgenin jeopolitik, etnik ve coğrafi şartlarına göre değişebilmektedir. Şöyleki, Anadolu eyâletine bağlı sancaklar daha geniş oldukları halde Diyarbekir eyâletine tâbi bazı sancaklar bugünkü bir ilçe büyüklüğündedir. Bu durum bilhassa *yurtluk-ocaklık* ve *hükümet* sancakları için geçerli olup, muhtemelen bunun sebebi ise, merkezî otoritenin belirli bir sülalenin hükmünde olan bu imtiyazlı sancakların küçük birimler halinde kalmasını sağlamak ve dolayısıyla merkezî otorite ile çelişen kuvvetli feodal güçlerin meydana gelmesini önlemek arzusudur²⁹⁷.

Genel olarak sancakbeyi'ne gelince, sancakbeyi terimi XVI. yüzyıl boyunca bölge manasına sancak idarecisi yanısıra zümre amiri manasına da kullanılmıştır. Sancakbeyinin sancağında geliri kendisine has olarak ayrılmış arazinin re'âyâsı üzerinde doğrudan doğruya tek idareci olarak bulunmaktadır. Sancakbeyi, seferlerde sancak dahilindeki diğer ehl-i örfün amiri olduğu gibi idare bakımından da üzerlerinde yetkileri vardır. Ayrıca sancakbeyi, sancağının en yüksek idarecisi olarak re'âyâ ve ehl-i örf üzerindeki bu otoritesinin yanında özel görevler için sancaklarına gelen diğer devlet memurlarına yardımcı olmak ve bunların görevlerinin kolaylıkla yerine getirilmesini sağlamakla da yükümlüdür. Bütün bunlarla birlikte, sancakbeyinin devletin temsilcisi olarak özel tahkikatlar yapmak ve çeşitli idarî, adlî ve güvenlik meselelerini halletmek gibi sorumluluklarının olduğunu da görmekteyiz²⁹⁸.

B- TEKE SANCAĞI

1- Coğrafi Konumu

Osmanlı taşra yönetimi düzeni içinde Teke Sancağı ya da Teke-ili olarak adlandırılan ve Anadolu eyâletine bağlı olan bu bölgenin tamamı, Akdeniz Bölgesinde yer almaktadır. Bugünkü idarî bölümlenme bakımından batıda *Kocaçay* veya *Eşen çayı* denilen çay ile Fethiye'den ayrılmakta doğuda *Köprü çayı* ile son bulmakta ve böylece, doğu-batı istikametinde Fethiye ile Köprü çayı arasındaki Antalya'yı kapsamaktadır. Burada bugün Fethiye'nin sınırları içerisinde olan 3-4 köyün XVI. yüzyılda Teke Sancağı'nın sınırları dahilinde olduğunu görüyoruz. Ayrıca, Burdur'un Bucak ilçesinin büyük bir bölümü de bu sancağın sınırları içerisinde kalmaktadır. Kuzey sınırını genelde dağlar belirlemiştir. Güneyde ise bilindiği gibi Akdeniz tabii sınır olarak yer almaktadır (Harita 1).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Teke Sancağı Akdeniz Bölgesinde yer almakta ve bu bölgenin özelliklerini taşımaktadır. Bölgenin ilk özelliği Akdeniz'e komşu olmasıdır. Bu komşuluğun en belirli etkisi iklim ve dolayısıyla bitki örtüsü üzerinde görülmektedir. İkinci bir özellik ise bölgenin dağlık bir yapıya sahip olmasından doğar. Geniş yer tutan dağlar Toros sisteminin dış sırası (Amanos dağları) ile iç sırası (Batı ve Orta Toroslar) tarafından meydana getirilir ve bu bölgenin fazla dağlık oluşu iklim ve bitki örtüsü üzerinde de çeşitlilik yaratır. Dağların denize bakan yamaçlarında yağışlar artar, gerilerindeki derin vadilerde ise yükseltiye

olan Tapu Tahrir Defterinde sınır olan Aspendos suyunda yani Köprü çayında işleyen gemilerden yılda alınan hasılın Manavgad subaşıyla Köprü Seğri yiyen kullar arasında münazaaya sebep olduğunu ve sonuçta geliri bölüştüklerini görmekteyiz (MAD 14, s. 276/a); bütün bunlarla birlikte, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 596 numaralı defterin 67. sahifesinde bulunan Abdüsselam oğlu Murad Paşa'ya ait H. 982 tarihli vakfiyeden, Aspendos nehrinin Karahisar-ı Teke ile Manavgad arasında sınır olduğunu öğrenmekteyiz (A.V.G.M.A, No: 596, s. 67).

²⁹⁷ Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), s. 30.

²⁹⁸ Metin Kunt, aynı eser, s. 20-25.

göre farklı kuşaklar meydana getirir. Bu tür farklılıklar yaylacılık olayını da burada belirgin bir hale getirmiştir²⁹⁹.

Akdeniz Bölgesi'nde dağlar çok geniş alanlar kaplar. Bu bölge dağları devamlı ve yüksek bir temel üzerinde, geniş bir kuşak oluşturarak uzanırlar. Her taraf, hatta çok yeri Orta Toroslara benzemese bile, genişleyen yerlerinde de, arka arkaya, bir birine paralel sıra dağlar, bazan kesilmiş ve yön değiştirmiş oldukları hallerde bile, birisinin bittiği yerde ve yanı başında, diğer birkaçı başladığından, devamlılık kuralı bozulmamaktadır. Böylelikle, bu yükseklik, ne de olsa bu devamlılık ve pek çetin engebe, Akdeniz kıyılarını İç Anadolu cihetinden pürüzsüz bir şekilde ayırmaktadır. Hatta, *Taşeli* ve *Teke* gibi yüksekliği nispeten azalan yerler genişlikten çok kazandıklarından, arka arkaya uzanan sıralar ve aradaki geniş ve yüksek yaylalar, Orta Toroslar'dan daha çetin birer engel olmuşlardır ve halen de olmaktadır. Akdeniz Bölgesi yüzey şekillerinin en karakteristik niteliklerinden birisi de geniş ve yüksek yaylaların varlığıdır. Türkiye'nin en engebeli yeri bir bütün halinde hiç şüphesiz Akdeniz Bölgesidir. Bu bölgede, dağ dibindeki özellikle küçük ovalar bazan o kadar şiddetli ve ani sel baskılarına uğrarlar ki, her taraf birdenbire irili ufaklı taşlarla ve kayalarla dolar ve tarlalar istifade edilmez bir hal alırlar. Kısaca Akdeniz Bölgesi, diğer kıyı bölgelerinden tamamıyla farklı arazi şekillerine maliktir. Burası, toplu olarak, bütün Türkiye'nin en çetin engebeli bir bölgesidir, kayalık ve pek sarp dağlar, taraklı sivriler, pek dar ve derin vadiler, karstik şekillerin her türlü, geniş yaylalar ve kapalı havzalar, büyük bir isabetle, kıyılarda oluşmuş geniş ve zengin ovalar, bu engebelenin başlıca belirgin nitelikleridir. İklim ve bitki örtüsüne, insanların sosyal bünyesine, çeşitli yönlerdeki iktisadî faaliyetine, yaşayış biçimlerine, hatta ev tiplerine, ilişkilerine varıncaya kadar, burası, Anadolunun en karakteristik bölgelerinden bir tanesidir³⁰⁰.

Akdeniz Bölgesi'nde, birbirinden belirli bir şekilde ayrılmış yöreler vardır. Bölgede *Antalya* ve *Adana* bölümleri olmak üzere iki bölüm, *Teke*, *Antalya*, *Göller*, *Adana ovası*, *Adana Torosları*, *Taşeli* ve *Antakya-Maraş* yöreleri olmak üzere de yedi yöre tespit edilmiştir³⁰¹. Şimdi Teke-ili ya da Teke sancağının girdiği bölüm ve yöreler hakkında bilgi vermeye çalışalım:

a- Bölgenin Yüzey Şekilleri

1- *Tekeli Yaylası, Yarımadası veya Teke yöresi denen bölgenin coğrafi özellikleri:*

Fethiye körfezi ile, daha doğrusu, Dalaman çayı vadisiyle Antalya körfezi ve Antalya ovasının doğu kenarı arasında kalan yarımada, coğrafya dilinde, *Tekeli Yaylası veya yarımadası* denilmektedir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi eski tarihlerde buraya *Likya* denilmiştir³⁰².

Bu yöre dağlık bir görünüme sahiptir. Yüksek bir dağ kuşağı, yalnız kuzeydoğuda kesintiye uğramak üzere, ortadaki yüksek düzlük (Elmalı ovası) etrafında bir "atmalı" meydana getirir. Ortadaki yüksek düzlüğün doğusundaki geniş ve yüksek dağ sırası (Beydağları) kuzeyden itibaren önce kuzey-güney, sonra kuzeydoğu-güneybatı, daha sonra hemen hemen doğu-batı doğrultusunu alır. Elmalı'nın güneydoğusunda Aladağ 3086 m.ye

²⁹⁹ Ahmet Necdet Sözer, Mustafa Mutluer, Şevket Işık, Akdeniz Bölgesi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, No: 2, İzmir, 1989, s. 1.

³⁰⁰ Hüseyin Saraçoğlu, aynı eser, s. 13-15, 29.

³⁰¹ Ahmet Necdet Sözer, Mustafa Mutluer, Şevket Işık, aynı eser, s. 2.

³⁰² Ahmet Necdet Sözer, Mustafa Mutluer, Şevket Işık, aynı eser, s. 4; Hüseyin Saraçoğlu, Akdeniz Bölgesi, s. 114.

çıkar. Ovayı batıdan kuşatan dağlar da kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundadır. Bunlarda Elmalı'nın güneybatısından Akdağ'da 3024 m.ye yükselir³⁰³.

Bu bölgede kıyı şekilleri de yörenin geri kalan kısımlarından farklıdır. Kalkan-Finike arasında, Kalkan'dan Fethiye'ye; Finike'den Antalya'ya doğru seyreden sahillerde girintili çıkıntılı kıyılar, adalar, küçük koylar değişik bir manzara arz etmektedir³⁰⁴.

Teke'nin ortasında yükselen "iç kale"nin etrafında 2000 m.ye yaklaşan hatta bunu çok aşan dağlık kütleler vardır. Antalya körfezinin batı kenarında dik ve haşın bir kıyı üzerinde birden yükselen *Tahtalı* dağ 2375 m.ye ulaşır ve *Kilidonya* (Kırlangıç) burnu ile sona erer. Diğer dağlar, batıda Fethiye güneyinde (Baba dağı 1975 m.) yükselir, daha ötede Köyceğiz ile Acıpayam arasında 2000 m.yi aşar: *Sandras* dağı 2294 m., *Bozdağ* 2491 m. dir. Teke'nin iç kalesi dışarıya akışsız (daha doğrusu görünürde akışsız) olduğu halde, çevrede toplanan sular denize dökülür. Kuzeydoğuda Dalaman çayının yukarı çığı, batıda tektonik kuzey-güney doğrultulu geniş bir vadide akan *Kocaçay* (eşen çayı), Kasaba ovasının sularını toplayıp Aya Nikola (Noel Baba) yakınında denize dökülen *Demre çayı*, küçük ve verimli alüviyal Finike ovasında denize ulaşan *Alakır suyu*, Antalya ovasının doğu kenarında sona eren *Karaman suyu*, bunlara örnek olarak verilebilir. Bütün bu akarsular yeraltı kaynakları ile beslendikleri için yazın da akışlarını sürdürmektedirler. Yörede volkanik faaliyetler ve kayaçlar görülmez³⁰⁵.

Ayrıca, şunu da ifade etmek gerekir; kıyı şeridinin arkasında, içerde kalan sıradağlar, değişik durumlar göstermekle beraber, bir dereceye kadar az engebelidir ve kıyı cihetine uymazlar. Bu şeridin arkasında, Tekeli yaylası geniş havzaları, ovaları ihtiva etmektedir. Arazinin durumu, bünyenin ve sıradağlar topluluğunun sonucunda burada bütün güney Anadolu'nun en geniş ovaları toplanmıştır. Fakat bu ovalar (*Elmalı ovası*, *Kır köyleri*, *Bozovalar*, *Bucak ovaları*, *Söğüt gölü* gibi) karstik çöküntü ovalarıdır. Bunlar görünüşte kapalı gibi gözükmekte ise de, hepsinin de alttan giderleri vardır. Kıyı şeridi hariç Tekeli Yaylası orman bakımından çok zayıf bir durum göstermektedir. Bu bölge otlu teşekküller bakımından da zayıf bir durumdadır. Bu halde, dağlarının su ve ot bakımından fakir olması, ovalarının da tümüyle tarıma alınmış bulunmasından dolayı yaylalarda hayvancılık geridir. Yani, kıyı bölgesinden, bu yüksek yaylalara doğru çıkıldıkça göçebecilik sınırlı bir hal almaktadır. Fakat, bunlara rağmen, kıyıların yazın sıcak olması, buraların ise serin ve sağlam havasının bulunması tercih edilmesinin sebeplerindedir. Ayrıca, verimli ve çeşitli ürünler çıkaran ovaların genişliği, bölge dışı alemle nispeten kolay ilişkiler, ticarete ve endüstriye ait daha aktif faaliyetler, nüfusun yaşamasını ve küçük küçük bir hayli şehirlerin, pazarların kurulmasını ve yaşamasını sağlamıştır. Burada bugün görülen bir takım harabeler ve tarihe ait izler de bölgenin vaktiyle تنها olmadığına tanıklık etmektedir³⁰⁶. *Tekeli Yaylası* iklim bakımından ise üç bölümde incelenebilir:

1- *Akdeniz Kıyı Kuşağı*: Burada Eteziyen Rüzgarlarının tesiri fazlaca duyulmamaktadır. Yazlar çok sıcak, kışlar ise mülayim geçmektedir. Isı altı ay müddetle 20 derecenin üstünde seyretmekte ve en düşük sıcaklık ise -5 derece civarında olmaktadır. Burada kar nadiren yağmaktadır. Donlu günler sayısı az bulunmakta olup daha çok güney sektörlü rüzgarlar esmekte ve güneydoğu ile güneybatı rüzgarları yağış getirmektedir. Ayrıca, yağış ortalaması Elmalı ovasından fazladır ve azami yağışlar kışa rastlamaktadır. Yaz mevsimi ise kurak geçmektedir.

³⁰³ Ahmet Necdet Sözer, Mustafa Mutluer, Şevket Işık, aynı eser, s. 4.

³⁰⁴ Talip Yücel, "Teke Yöresi Orta Bölümünün Mevzii Coğrafyası", DTCFD, XVI, sy. 1-4, Ankara, 1958, s. 143.

³⁰⁵ Ahmet Necdet Sözer, Mustafa Mutluer, Şevket Işık, aynı eser, s. 4-5.

³⁰⁶ Hüseyin Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi*, s. 117-118.

2- *Elmalı ovası bölümünde*, Kışlar daha uzun ve daha soğuk, kar örtüsü kalın, donlar Aralık'tan Mayıs'a kadar devam etmektedir. Burada yağışlar az ve yazın oraj şeklindedir. Yağış payı kıyı bölümüne nazaran ilkbaharda biraz daha fazlalaşmakta, vejetasyon olayları daha geç vuku bulmaktadır.

3- *Dağlık bölgede ise*, irtifanın fazlalaşmasıyla mütenasip olarak yağış artıp ısı düşmektedir. Ayrıca, ısı farkları fazlalaşmakta, kar uzun müddet yerde kalmakta, don olayları süresi uzamakta, yazlar serin, kışlar ise fazlaca soğuk geçmektedir.³⁰⁷

2- Göller Yöresinin yüzey şekilleri

Teke Sancağı'nın kapsadığı alanın çok az bir kısmı bu bölgeye girmekte ve buranın özelliklerini taşımaktadır. 2500 m. yi aşan yüksek dağlar ile aralarındaki çukur alanlardan oluşan Göller yöresi, Akdeniz Bölgesi'nin Anadolu içine sokulmuş bir parçasıdır ve bu durumuyla İçbatı Anadolu'ya doğru bir geçit alanı yaratmaktadır. Dağlık alanlar geniş yer tuttuğu halde, Göller yöresinde tabanı verimli ovalar bulunmaktadır. Bunun sonucunda burada nüfus yoğunluğu oldukça yüksektir³⁰⁸. Batı Torosların kuzeybatı bölümünde, güneybatı-kuzeydoğu ve güneydoğu-kuzeybatı yönlerinde uzanan 2000 m.den yüksek dağ sıraları ve bunların arasında aynı yönde uzanış gösteren bir takım ovalar vardır. Tabanları sürekli veya geçici hatta zaman zaman bataklıklarla işgal edilen bu yöreye, "Göller yöresi" denilmektedir. Relief ve yapı bakımından, ülkemizin ilginç köşelerinden birini oluşturan bu yöre, özellikle karst topoğrafyası açısından, Batı Toroslar'ın geri kalan kesimleri ile birlikte tipik bir alan meydana getirmektedir. Burada Teke Sancağı'nın kapsadığı alana giren ovalar arasında *Kestel gölü*'nün yer aldığı ova çanağı zikredilebilir³⁰⁹. *Buranın iklimine gelince*; Akdeniz ikliminin yayıldığı bir alandır. Fakat sözü edilen iklim her yerde aynı özelliği göstermemekte, yer yer değişikliğe uğramaktadır. Bunun da başlıca sebebi, bölgede dağların fazla yer tutması ve yüksek alanlarda Akdeniz iklim özelliklerinin yükselti nedeniyle çabucak değişmesidir. Bu yörede göller biraz iklimi yumuşatsa da yine de karasal iklimin özellikleri belirgin bir yer tutmaktadır.

3- Antalya yöresinin yüzey şekilleri

Antalya ovası deniz derinliğinin hızla arttığı körfez kenarında kara içine bir üçgen gibi sokulur, batıda Teke yöresi dağlarının dik kenarı önünde birden sona erdiği halde, doğuda yavaş yavaş darlaşır ve kesintiye uğrayıp Alanya yakınlarında tamamen yok olur. Gerçekte ova görünüşü *Aksu* çığırı doğusunda göze çarpar ve bu kesimde ovanın genişliği yine de fazla değildir. *Aksu* batısında ise artık alüvyonlar bulunmayıp burada basamak halinde sıralanmış çok sert traverten taraçaları bulunur.

b- Bölgenin Sıcaklık Şartları

En soğuk ay (genellikle Ocak) ortalamalarının kıyı şeridine yakın sıralanmış istasyonlarda 10 ve daha yukarı olduğu, buna karşılık, kıyından uzak kesimlerde daha düşük, iç kesimde ise tamamen değişiktir. *En sıcak ay* (çoğunlukla Temmuz ve Ağustos) ortalamaları birbirine yakınlık göstermekle birlikte, yine iç kısımlara doğru gidildikçe değişmektedir. Kıyı kesimde en sıcak ay ortalaması 28 derece'nin üzerindedir. Sıcaklık şartları, yıllık ortalamalar dikkate alınarak incelendiğinde, kıyı boyunda yüksek iç kesimlerde ise yüksekliğin artmasına bağlı olarak daha düşüktür. Antalya merkez istasyonunun verilerine göre, yıllık ortalama sıcaklık 18,7 derece gibi yüksek bir değere ulaşmaktadır. Bu değer ilin batısında *Kaş*'ta 18,9

³⁰⁷ Talip Yücel, "Teke Yöresi Orta Bölümünün Mevzî Coğrafyası", DTCFD, XVI, sy. 1-4, s. 169-170.

³⁰⁸ Ahmet Necdet Sözer, Mustafa Mutluer, Şevket Işık, aynı eser, s. 58.

³⁰⁹ Ahmet Necdet Sözer, Mustafa Mutluer, Şevket Işık, aynı eser, s. 5.

derece, *Finike*'de 18,6 derece, doğusundaki *Alanya*'da 18,8 derece, *Akseki*'de 13,5 derece, *Manavgat*'ta ise 18,2 derecedir. Ortalama sıcaklık yılın hiç bir ayında 10 derecenin altına düşmemektedir. Mutlak maksimum sıcaklıklar genellikle 40 derecenin üzerindedir. Mutlak minimum sıcaklıklar, kıyı ve kıyıya yakın yerlerde -7.1 dereceyi geçmezken, denizden uzak ve yüksek olan *Isparta*'da -17.8 dereceye ulaşmaktadır. En sıcak ay ortalamaları ile en soğuk ay ortalamaları arasındaki fark, bir başka deyişle, *termik genlik* kıyı kesimde düşük olup, genellikle 20 derecenin altındadır.

c- Bölgenin Yağış Şartları

Yıllık yağış miktarı bakımından, ilk dikkati çeken nokta, kıyı kesiminde yağışların genellikle bol, buna karşılık iç kesimlerde nisbeten düşük miktarlarda bulunmasıdır. Genellikle açık deniz rüzgarlarına bakan kıyılarda yağış boldur (*Antalya* 1030 mm, *Anamur* 1015 mm). Kıyı kesimde yerel topoğrafik şartlar nedeniyle yağış miktarının düşük olduğu kesimler de vardır. *Finike* 879 mm gibi. İç kısımlardaki istasyonlar genel olarak ovalarda yani dağların yağmur gölgesi altında buldukları için, burada yağış miktarının düşük olduğu görülmektedir. *Elmalı* 514 mm gibi. Yağış rejimi, genellikle Akdeniz yağış rejiminin sadeliğini göstermektedir. Yağışlar kesin olarak kış etrafında toplanmıştır. Yaz aylarına gelince, bu devrede yağışların kıyı mevsiminde yok denecek kadar az olması dikkati çekmektedir. *Antalya*'da yaz devresinde düşen yağış, toplam yağış miktarının % 1.5'dir. Kar yağışları kıyı ovalarında tamamen istisna teşkil ederken iç kısımlara doğru bu günlerin sayısı artmaktadır. Sözelimi, karla örtülü günler kıyıda ortalama olarak 0'iken, iç kesimlerde bu oran *Burdur*'da 11, *Isparta*'da 16'ya yükselmektedir³¹⁰.

d- Bölgede Rüzgarlar

Antalya'da rüzgarlar en çok kuzeybatı (karayel) yönünde esmektedir. *Alanya*'da ise egemen rüzgar yönü, güneydoğudur (keşişleme). *Antalya*'nın ortalama rüzgar hızı 3,1 m/sn'dir. Bu değer *Finike*'de 2,6 m/sn, *Alanya*'da 1,6 m/sn'dir. *Antalya*'daki değer yüksek olmasında, kuzey kesiminin geçit vermesinin etkisi bulunmaktadır. En hızlı rüzgar yönü ve hızı *Antalya*'da 38,7 m/sn ile güney, *Finike*'de 30,2 m/sn ile kuzeybatı (batıkarayel), *Alanya*'da 30,8 m/sn ile yine güneydir³¹¹.

³¹⁰ Ahmet Necdet Sözer, Mustafa Mutluer, Şevket Işık, aynı eser, s. 6-7, 22-23; Yurt Ansiklopedisi, "Antalya", II, s. 757.

³¹¹ Yurt Ansiklopedisi, "Antalya", II, s. 757.

2- Tarihi Gelişimi ve İdari Durumu

Teke sancağının teşekkülünde coğrafi konumu ve tarihi şartlar önemli rol oynamıştır. Teke sancağının gelişmesinde eski çağlardan beri mühim ticaret yolları üzerinde bulunması da etkili olmuştur. Tarihçesinde bahsettiğimiz gibi bu bölge Osmanlı hakimiyetine geçince Anadolu eyaletine bağlanmış ve XIX. asra kadar bu şekilde devam etmiştir.

Tanzimatın ilanı ile başlayan idari düzenleme sonucunda Teke sancağı Karaman eyaletine bağlanmıştır. 1865/1281 yılında çıkarılan Vilayet Nizannamesi ile Konya vilayetine bağlanmıştır. Bu dönemde Teke sancağının *Antalya, Akseki, Alaiye* ve *Kızılkaya* olmak üzere beş kazası mevcuttur³¹². Bunun sonucunda daha önce sancak olan *Alâiye* ve kazaları Teke sancağına bağlanmıştır. 1890/1306 yılı kayıtlarına göre Teke sancağının, *İstanos, Bucak, Kızılkaya, Beşkonak, Millü, İğdir* ve *Serik* nahiyelerinin bağlı olduğu *Antalya kazası*, *İbradi* nahiyesinin bağlı olduğu *Akseki kazası*, *Finike* nahiyesinin bağlı olduğu *Elmalu kazası* ile *Kaş kazasından* müteşekkil olduğu görülmektedir³¹³. 1091- 1902/1317 tarihinde Teke sancağı, *Antalya, Akseki, Alaiye, Elmalu* ve *Kaş* kazaları ile 11 nahiyeye ve 524 köyden meydana gelmektedir³¹⁴. Daha sonra yine bazı düzenlemeler yapılmış ve günümüze kadar gelinmiştir.

C- OSMANLI İDARİ TEŞKİLATI İÇERİSİNDE TEKE-İLİ

1- Tahrirlere Göre İdari Taksimat

Osmanlı taşra teşkilatının temel idari birimini teşkil eden sancaklar, bir veya bir kaç kazaya ayrılmışlardır. Kazalar ise bir alt birim olarak nahiyelerden meydana gelmektedir.

Nahiye kavramı, Osmanlı idari sistemi içerisinde çok değişik manalarda kullanılmıştır. Aynı özelliklere sahip köylerden müteşekkil idari bir bölgeye denildiği gibi, *cihet, yön, taraf, bölge, vilâyet, dîvân* ve *cemâ'at* anlamlarında da kullanılmıştır³¹⁵. Tek bir idari ünite olarak daimî ve sınırlandırılmış bir bölgeyi ifade ettiği de olmuştur³¹⁶. İdari bir terim olarak da belli bir köyler ve mezra'alar grubunu anlatmak için kullanılmıştır³¹⁷. Kelime, XV. yüzyılda bir livanın muayyen bir şehir veya büyükçe meskun bir yer ile bunların etrafındaki bölgeleri işaret eden *divan, cema'at*, ve *vilayet* tabirleri yerine veya müteradifi olarak da kullanılmıştır. Yine, XV. yüzyılda nahiye'nin tek başına kullanıldığı zaman bir kaç divan veya bölük'ten oluşan bir bölgeyi ifade ettiği gibi, bazı durumlarda tek bir divan veya bölük'ten müteşekkil bir naiblik bölgesine de delalet etmiş olabileceği veyahut da "idari bir bölgeyi belirlemek için tabii çevreden hareketle ortaya konulmuş bir tabir olduğu" ileri sürülmüştür³¹⁸.

Teke sancağında ise nahiye, coğrafi özelliklerin belirlediği muayyen bir bölgeyi ifade etmek, idari bir terim olarak belli bir köyler, mezraalar ve cemaat grubunu anlatmak, ayrıca müsellemler teşkilatıyla ilgili olarak, belli bir bölgedeki müsellemler ocaklarını belirtmek için kullanılmıştır. Teke sancağındaki idari taksimatın tam olarak belirlenmesi konusunda tahrir defterlerinden, vakıf defterlerinden ve müsellemler defterlerinden faydalanılmıştır. Bazı

³¹² Vecihi Tönük, *Türkiye'de İdari Teşkilat*, Ankara, 1945, s. 109-110; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara, 1989, s. 99, 181, 239.

³¹³ Konya Vilayeti Salnamesi-1306, s. 185-202; Konya Vilayeti Salnamesi-1310, s. 286.

³¹⁴ Konya Vilayeti Salnamesi-1317, s. 182-225.

³¹⁵ M. Tayyib Gökbilgin, "Nahiye", *İA*, IX, s. 36-37.

³¹⁶ N. Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara, 1991, s. 38, dipnot 12.

³¹⁷ Ünal, "XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı İdari Yapısı", *Osmanlı Araştırmaları*, XII, İstanbul, 1992, s. 382.

³¹⁸ Ünal, aynı eser, s. 34-35.

defterlerde sadece kazaların verilmesi dolayısıyla nahiyeler ve bunlara bağlı köyler hakkında tam anlamıyla malumat edinmemiz mümkün olmamıştır.

a- Tahrirlere Göre Nahiyeler ve Köyler

Teke sancağındaki idari taksimatın durumunu ilk olarak 1455 tahririnden öğrenmekteyiz. Bu tahrire ait defterin bir kısmının eksik olması dolayısıyla tam olarak buranın durumunu yansıtamıyoruz. Yapacağımız değerlendirmelerde bu durumun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. 1455 tahririnde sancak, merkez nahiyesi olan Antalya ile birlikte 11 nahiyeden oluşmaktadır. Köy sayısı ise 217'dir. Antalya, İğdir ve Kürt nahiyesine ait olan yerlerin bir kısmının eksik olması hasebiyle Antalya'nın köy sayısı yoktur. Kürt ve İğdir nahiyesine ait köy sayısı ise eksiktir (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1).

TD 107 nolu tahrir defterine göre, sancakta 11 nahije kaydedilmiştir. Sancağın toplam köy sayısı ise 260'dır. XV. asra göre XVI. asırda nahije sayısı durumunu muhafaza etmekle birlikte köy sayısında önemli ölçüde artış meydana gelmiştir (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1).

1530 tahririnde ise sadece kazalar belirtilmiş, nahiyeler ve bunların dağılımı konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir. Mezkur tahrirde Teke sancağı *Antalya, Karahisar-ı Teke, Elmalu, Kalkanlu ve Kaş* kazalarına ayrılmıştır. 1530'da bu kazalara bağlı olan köy sayısı ise 259'dur. Bu dönemde köy sayılarında önemli bir artış meydana gelmemiştir. Bunun sebebi de bir çok yerde değindiğimiz üzere Şahhkulu isyanı neticesinde bazı köylerin mezra'a kaydedilmesi, boşalması ve pek yeni yerleşmenin olmamasıdır (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1).

1568 tahririnde ise, Teke sancağına tabi olarak 11 nahije görülmektedir. Nahije sayısı durumunu muhafaza ederken köy sayısında büyük bir artış meydana gelmiş olup, 302'ye yükselmiştir. *TKA 107* nolu defterin başında fihrist verilmiş ve burada Teke sancağına bağlı kaza ve bunların nahiyeleri belirtilmiştir. Buna göre: *Antalya kazası; Kürt, İğdir, İstanos, Muslu* nahiyelerinden, *Karahisar-ı Teke kazası; Serik, Mükerrerem Kömi, Bağovası* nahiyelerinden meydana gelmektedir. *Elmalu, Kaş ve Kalkanlu* sadece kaza olarak belirtilmişlerdir³¹⁹. Teke sancağındaki kaza ve nahiyeler hemen hemen bütün tahrirlerde durumlarını korumuşlar, pek fazla bir değişiklik meydana gelmemiştir. Sadece köy sayılarında belirli ölçülerde değişiklikler meydana gelmiştir (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1). Bu kısa malumattan sonra Teke sancağındaki nahiyeler ve bunların durumu hakkında biraz daha tafsilatlı bilgi vermeye çalışalım:

1- Antalya Nahiyesi

Antalya şehri, sancağın kaza merkezi olduğu gibi aynı zamanda merkez nahiyesidir. Antalya, deniz kıyısında olduğu için önemli bir yere sahiptir. Bu nahije, batısında ve doğusunda geniş ve verimli kıyı ovalarına sahiptir. Bu nahiyenin güneyinde doğal sınır olan Akdeniz vardır. Batısında İğdir ve İstanos nahiyesi, doğusunda Karahisar, kuzeyinde ise İstanos ve Bağovası nahiyeleri yer almaktadır (Harita 2,3 ve 4).

1455 tahririne ait defterin eksik olmasından dolayı mezkur tarihe ait köy sayısının ne kadar olduğu konusunda bilgimiz yoktur. TD 107 nolu tahrir defterinde, Antalya'ya bağlı 11 köy bulunmaktadır. 1530 tarihinde ise yukarıda da bahsettiğimiz gibi sadece 5 kazanın belirtilmiş olmasından dolayı tam olarak nahiyeye ait köy sayısını bilemiyoruz. Mezkur tarihte buraya bağlı olarak 94 köy kaydedilmiştir. Antalya kazasına bağlı olan İstanos, Kürt, İğdir ve Muslu nahiyelerinin köyleri burada kaydedildiği için bu rakam yüksektir. TD 107 nolu defterdeki köy sayısının hemen hemen bu tarihte de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. 1568 tarihinde ise 25 köy bağlı olarak bulunmaktadır (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1).

³¹⁹ TKA 107, fihrist.

2- İstanos Nahiyesi

İstanos, Antalya'ya göre kuzey batıda yer almaktadır. Burası da verimli ovalarla kaplı olmakla birlikte, su her zaman problem olmuştur. Bu nahiyenin kuzey batısında Hamid sancağı, kuzeyinde ise Kürt nahiyesi bulunmaktadır. Güney batısında Elmalı nahiyesi, güneyinde ise İğdir nahiyesi yer almaktadır (Harita 2,3 ve 4).

1455 tahririnde İstanos'a 44 köy, TD 107 nolu defterde 38 köy, 1530 tahririnde ise, müstakil olarak verilmemiş Antalya kazasının içerisinde verilmiştir. 1568 tarihinde köy sayısı daha öncesine göre artış göstermiş ve 53'e yükselmiştir (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1). Bu nahiyenin önemli yerleşim yerleri olarak, *Çukurca*, *İmecük*, *Tekesakalı*, *Avdan*, *Kargın* ve *Yeleme* gibi köyleri sayabiliriz.

3- Karahisar-ı Teke Nahiyesi

Karahisar-ı Teke bugünkü Serik ve çevresine tekabül etmektedir. Karahisar'ın kalesi de bugünkü tarihi şehir olan *Silyon*'dur³²⁰. Burası sancağın en verimli ovalarına sahiptir. Çünkü burada bir çok nehir ve akursu bulunması tarımın gelişmesinde etkili olmuştur. Bilhassa çeltik, pamuk ve susam üretimi bu bölgede yoğun olarak bulunmaktadır³²¹. Sancağın güneyinde doğal sınır Akdeniz, doğusunda Alâiye sancağına bağlı olan Manavgad kazası, batısında da Antalya nahiyesi yer almaktadır. Doğudaki sınır Köprüçay'dır (Harita 2, 3 ve 4).

Bu nahiyeye 1455 tahririnde 54, TD 107 nolu defterde 53, 1530 tahririnde 79 köy bağlıdır. 1530'da sadece kazalar kaydedildiği için köy sayısı fazla görülmektedir. Bu köylerin bir kısmı *Bağovası* ve *Mükerrem Kömi* nahiyesine bali olmalıdır. Mezkur tarihteki köy sayısı TD 107 nolu defterdekiyle hemen hemen aynı olmalıdır. 1568 tarihinde ise Karahisar-ı Teke nahiyesinin köy sayısı 57'dir (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1). Karahisar-ı Teke nahiyesinin üretim ve nüfus yönünden en önemli yerleşim yerleri *Aksu*, *Alıkaraağaç*, *Boğazak*, *Kürüş* gibi yerlerdir. Yine Karahisar-ı Teke nahiyesi konar-göçer zümrelerin yoğun olduğu bölgelerdendir.

4- Kürt Nahiyesi

Kürt nahiyesi, İstanos, Mükerrem Kömi ve kuzeyde Hamid sancağıyla çevrilidir (Harita 2, 3 ve 4). 1455 tahririnde 9 köyün bağlı olduğu görülmektedir. Fakat bu tahrire ait defterin eksik olması dolayısıyla buna bağlı olan bazı yerler yer almamıştır. TD 107 nolu tahrir defterinde buraya 18 köy bağlıdır. 1530 tahririnde sadece kazalar belirtildiği için ismi geçmemektedir. Fakat 18 civarında köye sahip olması ihtimal dahilindedir. 1568 tahririnde ise 30 köy bağlı bulunmaktadır (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1).

5- Mükerrem Kömi

Mükerrem Kömi nahiyesi bugünkü Burdur'un Bucak ilçesinin güney taraflarını içine almaktadır. Pek büyük bir alana sahip değildir. 1455 tahririnde 12, TD 107 nolu defterde 18 köy bağlı bulunmaktadır. 1530 tahririnde ismi geçmemektedir. 1568 tahririnde ise bağlı köy sayısında artış olmuş ve 23'e yükselmiştir (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1).

6- Muslu Nahiyesi

Yerini kesin olarak tesbit edemediğimiz bu nahiyeye, İstanos yakınlarında olmalıdır. 1455 tahririnde 11, TD 107 nolu defterde 10 ve 1568 tahririnde 12 köy bu nahiyeye bağlı bulunmaktadır (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1).

³²⁰ Karahisar-ı Teke şehrinin bulunduğu üçüncü bölüme bkz.

³²¹ Üretim ile ilgili olarak beşinci bölüme bkz.

7- Bağovası Nahiyesi

Osmanlılar döneminde, *Kürt, Mükerrerem Kömi, İstanos* nahiyelerine komşu olan Bağovası nahiyesinin, bugünkü Antalya'nın Dağ nahiyesi ve çevresine tekabül ettiğini tahmin etmekteyiz. Burası isiminden de anlaşıldığı gibi bağlarıyla ünlü bir yer olmalıdır. Çünkü yaptığımız gezi ve incelemede de halktan öğrendiğimize göre bu bölgede “*Bağalan*” diye bir yer olup bağcılık önemli bir gelir kaynağıdır. Bağovası nahiyesine, 1455 tahririnde 13, TD 107 nolu defterde 12 ve 1568 tahririnde 3 köy bağlı bulunmaktadır. 1568 tahririnde köy sayısının azalmasının nedeni köylerinin bir kısmının komşu nahiyelere bağlanmış olmasıdır (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1).

8- Elmalu Nahiyesi

XV. ve XVI. asırda sancağın en büyük ve en önemli yerleşim yerlerinin bulunduğu nahiyelerden birisidir. Bütün tahrirlerde nüfus yönünden büyük köylerin çoğu burada bulunmaktadır. Burada verimli ovaların olması tarımın gelişmesinde etkili olmuştur. Burası eski çağlardan beri en önemli yerleşim yerlerindedir. Ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki, Osmanlılar döneminde ve son zamanlara kadar bataklıklar bu bölgenin bir kısmında önemli problem oluşturmuştur. Elmalu, kuzeyinde Hamid sancağı ve İstanos nahiyesi, batısında Mentеше sancağı ve güneyinde Kaş ve Kalkanlı nahiyeleriyle çevrilidir (Harita 2, 3 ve 4).

1455 tahririnde 36, TD 107 nolu defterde 47, 1530 ve 1568 tahrirlerinde 48 köy bu nahiyeye bağlı bulunmaktadır (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1). Elmalu nahiyesinin en önemli yerleşim yerleri olarak *Yalnızdam, Eskihişar, Gilevge, Ayanoz, Ayvasıl, Eymir, Müğren, Semaeyük, Salur* ve *Yuva* gibi yerleri sayabiliriz.

9- Kalkanlı Nahiyesi

Sancağın en batısında Mentеше sınırında yer almaktadır. Mentеше sancağından *Eşen Çayı* (Kocaçay) ile ayrılmaktadır. Güneyinde Akdeniz, kuzeyinde Elmalu nahiyesi ve Mentеше sancağı, doğusunda ise Kaş kazası bulunmaktadır. Genelde dağlık bir alan olmakla birlikte küçük bazı ovalara da sahiptir (Harita 1, 2, 3 ve 4).

Bu nahiyeye, 1455 tahririnde 10, TD 107 nolu defterde 17, 1530 ve 1568'de 16 köy bağlı bulunmaktadır. Bu köyler içerisinde *Kınık, Arsa, Bezirgan, Çavdır, Fırnaz* ve *Margaz* hem Osmanlılar döneminde hem de günümüzde en önemli yerleşim yerleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1).

10- Kaş Nahiyesi

Kaş nahiyesi de sancağın batı yakasında yer almaktadır. Batısında Kalkanlı, kuzeyinde Elmalu, doğusunda İğdir ve güneyinde de Akdeniz bu nahiyeyi çevrelemektedir. Kaş nahiyesinin bulunduğu alanın da umumiyetle dağlarla kaplı olduğunu görmekteyiz. Fakat Kasaba v.b. ovalar da buradaki tarım faaliyetlerinin gelişmesinde etkili olan yerlerdir (Harita 1, 2, 3 ve 4).

Bu nahiyeye 1455 tahririnde 26, TD 107 nolu defterde 24, 1530 tahririnde 22 ve 1568 tahririnde ise 25 köy bağlı bulunmaktadır (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1). Bu köyler arasında *Bayındır, Çavdır, Margaz* ve *Geledos* en önemli yerleşim yerleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa Geledos'un ve Margaz'ın pazarının bulunması buranın en önemli unsurudur.

11- İğdir Nahiyesi

Bu nahiyenin kuruluşunda İğdir boyu etkili olmuştur. Bu boya ait konar-göçer zümrenin topluca yerleşmesi sonucu kurulduğunda hiç şüphe yoktur. Bu boy, Teke sancağında

bir çok köy ve mezra'a kurduğu gibi böyle merkezlerin kurulmasında da etkili olmuş ve buraya ismini vermiştir. İğdir nahiyesi bugünkü Kemer ve çevresine tekabül etmektedir³²². İğdir nahiyesinin batısında Kaş, kuzeyinde Elmalu ve İstanos, doğusunda Antalya nahiyeleri yer almaktadır. Güneyinde ise bilindiği gibi tabii bir sınır olan Akdeniz bulunmaktadır (Harita 1, 2, 3 ve 4).

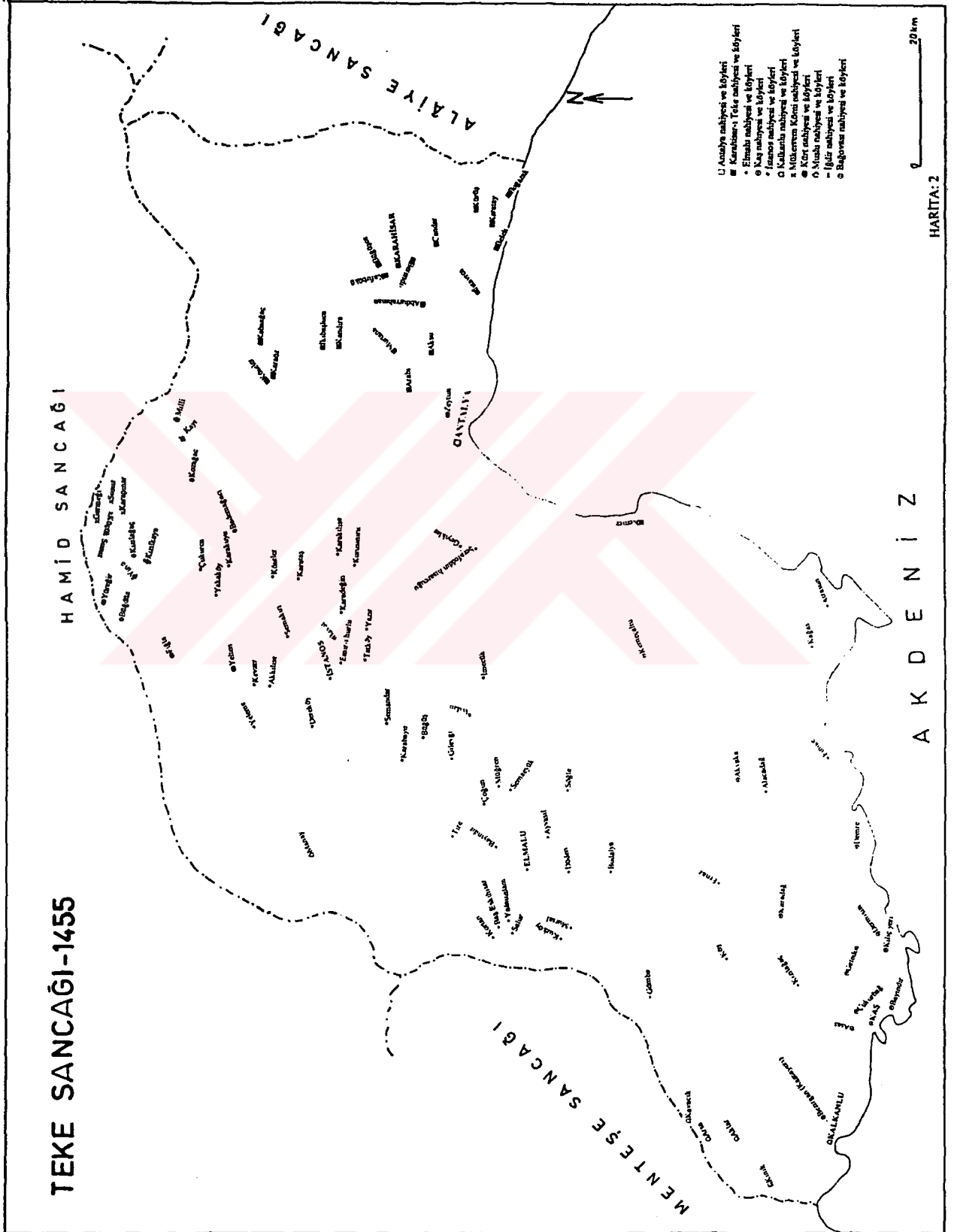
1455 tahririnde İğdir nahiyesine 2, TD 107 nolu defterde 13 ve 1568 tahririnde ise 10 köy bağlı bulunmaktadır (Tablo 1 ve Ekler Tablo 1). Bu bölge bilhassa aşiretlerin kesif şekilde bulunduğu yerlerdendir. 1455 tahririnde bir çok cemaat buraya kayıtlı görülmektedir. Bunlar daha sonraları yerleşmişler ve burada bazı köylerin kurulmasında etkili olmuşlardır³²³.

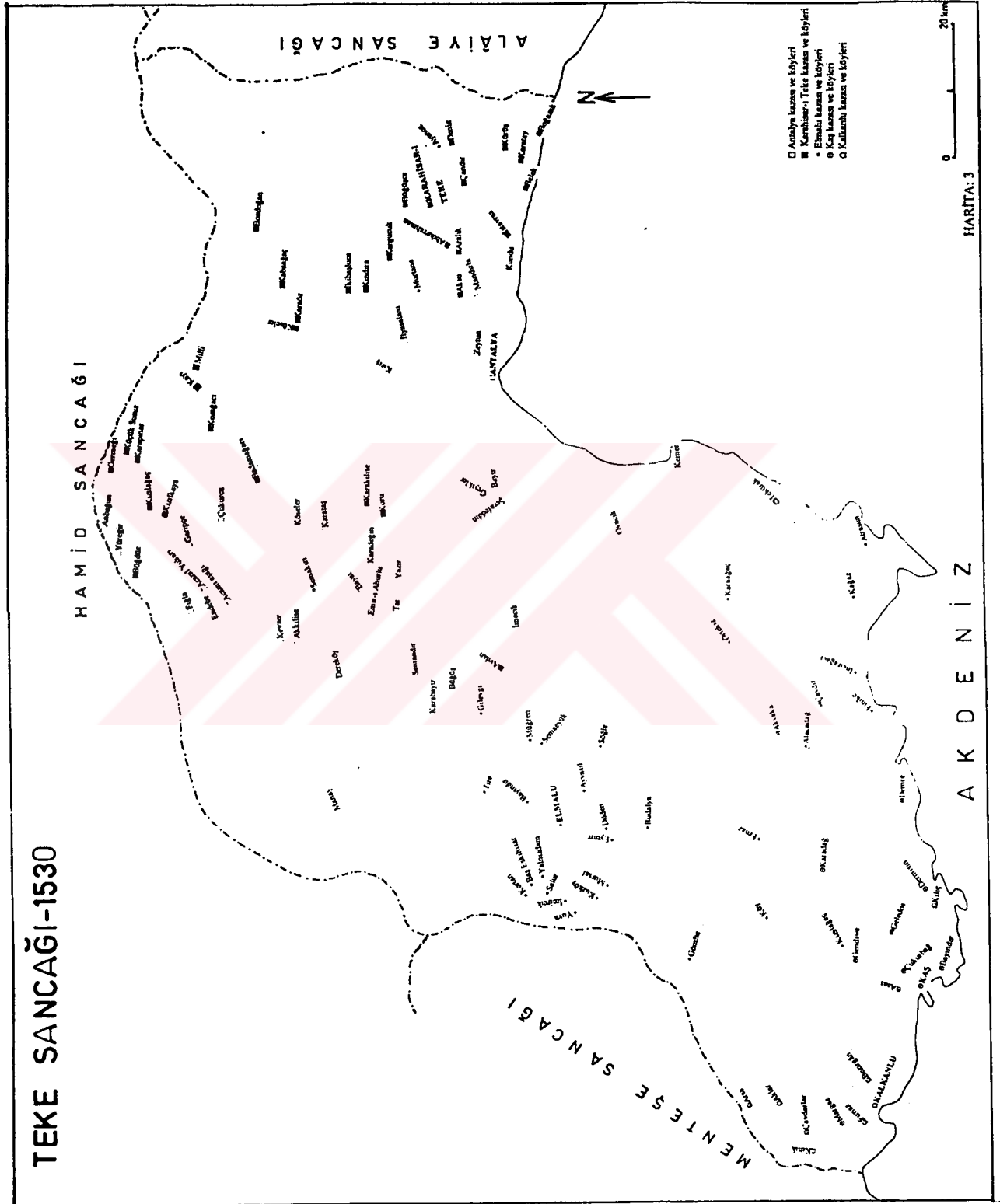
TABLO 1
TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE KÖYLERİN NAHİYELERE DAĞILIMI

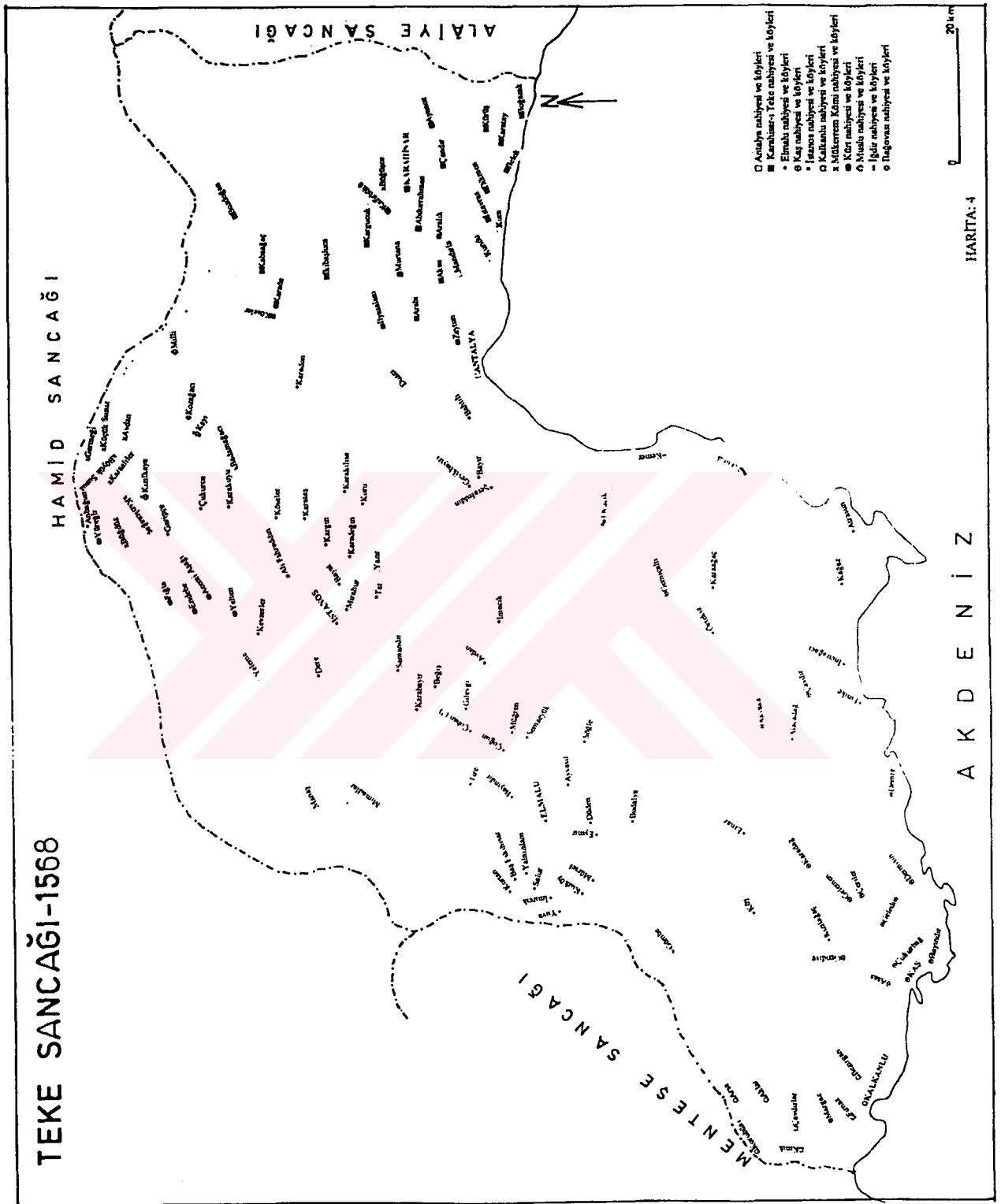
	NAHİYELER	1455	TD 107	1530	1568
1	ANTALYA	-	11	94	25
2	İSTANOS (KORKUTELİ)	44	38	-	53
3	KARAHİSAR-I TEKE	54	53	79	57
4	KÜRT	9	18	-	30
5	MÜKERREM KÖMİ	12	18	-	23
6	MUSLU	11	10	-	12
7	BAĞOVASI	13	12	-	3
8	ELMALU	36	47	48	48
9	KALKANLU	10	16	16	16
10	KAŞ	26	24	22	25
11	İĞDİR	2	13	-	10
	TOPLAM	217	260	259	302

³²² Konar-göçer zümrelerden İğdir cema'atine ve Tablo 15'e bkz.

³²³ Daha ayrıntılı bilgi için dördüncü bölüme bkz.

D- SANCAK İDARESİ, İDARECİLERİ VE SANCAĞIN MUHAFAZASI MESELESİ

1- Sancak İdaresi ve İdarecileri

“Sancak” mefhumu ve ifade ettiği mânâlar hakkında yukarıda bilgi verdiğimiz için burada kısaca sancak idaresi ve idarecileri konusuna değinilecektir. İdari bakımdan sancak, devlet teşkilatının küçük bir nüvesini meydana getirmektedir.

Sancakbeyi sancağı dahilindeki bütün askeri ve sivil erkanın tabii amiri durumundadır³²⁴. Sancakbeyinden sonraki hiyerarşik sıra; *Alaybeyi*, *Çeribaşı*, *Subaşı*, *Dizdar*, *Şehir kethüdası* şeklinde devam etmektedir. Bunların hepsi gerçekte askeri komutanlardır. Fakat görevlerinin mahiyeti farklıdır. Kısaca *ehl-i örf* olarak nitelenen bu kişilerin şehir kethüdası dışında asıl vazife ve fonksiyonları savaşa hazırlanmaktır. Üst düzeydeki bu askeri sınıf mensuplarının hepsi de serbest dirlik tasarruf etmektedirler. Ayrıca pratikte, belli ölçülerde de olsa, sahip oldukları mansıpları evladlarına intikal ettirme imkanları da vardır³²⁵. Şimdi bu idareci sınıfı ayrı ayrı incelemeye çalışalım:

a- Teke Sancakbeyi

Teke Sancakbeyi, askerî ve idarî bakımdan, hiyerarşik olarak Anadolu Beylerbeyisi'ne bağlı olmakla beraber, terfi, tayin, sefere çağrılma gibi hususlarda bütün sancakbeyleri gibi doğrudan Divân-ı Hümayûn'a tâbidir. Aşağıda çeşitli konularda misal olarak vereceğimiz *Mühimme* kayıtları bütün açıklığıyla bunu gözler önüne sermektedir. Divân doğrudan doğruya, Teke Sancakbeyi'ni muhatab alarak hüküm gönderdiği gibi³²⁶ gerektiği hallerde beylerbeyi³²⁷ ve vezirler³²⁸ vasıtasıyla de emir vermiştir. İhtilafı konular³²⁹ ile sancakbeyinin zulüm ve haksızlıkları olduğu zamanlarda beylerbeyi ile kadılardan bilgi alınmakta ve durumun teftiş edilerek bildirilmesi istenmektedir³³⁰.

Öte yandan Teke Sancakbeyi'lerinin merkez tarafından, umumiyetle bu bölgeyi tanıyan ve daha önce çevre sancaklarda görev yapmış şahıslar arasından seçildiğini görmekteyiz. Mesela, *Menteşe*, *Hamid-ili*, *Rodos* gibi. Bütün bunlarla birlikte, *Sultanönü* ve *Bosna* gibi uzak sancakbeyleri de zaman zaman burada görev yapmışlardır³³¹.

Teke Sancakbeyilerinin çeşitli seferlere katılarak asıl görevlerini ifa ettikleri görülmektedir. 12 Ekim 1554/15 Zilkade 961 tarihli bir *Mühimme* kaydında *Nahcivan* seferinde hizmeti görülen Teke Sancakbeyi *Ahmed'e* 25.000 terakki virildiği belirtilmiştir³³². Yine, çeşitli *Mühimme* kayıtlarında Teke Sancakbeyi'lerinin *Çeşme* iskelesinde görevlendirildiğini, *Kefe* muhafazasına gittiklerini, zaman zaman da seferlere gitmeyip sancak muhafazasında kaldıklarını görmekteyiz³³³. Yine, çeşitli *Mühimme* kayıtlarından sancakbeyilerinin, rüşvet alanlar, fesad ehli olanlar ve benzeri konularda sancak kadıları ile beraber çalıştıklarını ve *Kıbrıs'a sürgün* gibi olaylarda onlara yardımcı olduklarını

³²⁴ Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete*, s. 17.

³²⁵ Ünal, *aynı eser*, s. 41-42.

³²⁶ MD 7, s. 702/1932; MD 12, s. 640/1214; MD 32, s. 150/301; MD 44, s. 168/344 ...

³²⁷ MD 7, s. 894/2451; MD 13, s. 83/585...

³²⁸ MD 15, s. 40/353.

³²⁹ MD 7, s. 894/2451.

³³⁰ MD 21, s. 34/94; MD 27, s. 121/289...

³³¹ Teke Sancakbeyi'lerinin isimleri verilirken bu konuda ayrıntılı bilgi verilecektir.

³³² MD 1, s. 101/553.

³³³ Hangi sancakbeyinin nerede görev aldığı daha ayrıntılı olarak aşağıda verilecektir.

görmekteyiz³³⁴. Yine, kadı ile sancakbeyilerinin dayanışma içinde olduklarını, Teke Sancakbeyine ve Antalya kadısına gönderilen bir çok hükümden öğrenmekteyiz. Şöyle ki, Burada Murad Paşa vakfı mütevellisinin yolsuzluk ve görevini kötüye kullandığı belirtilmekte ve teftiş edilip durumun bildirilmesi istenmektedir³³⁵.

Teke sancakbeyilerinin *İstanbul'a zahire* gönderilmesiyle de ilgilendiklerini görmekteyiz³³⁶. Ayrıca, onlar bu bölgeden kaçak olarak küffara at, sığır ve zahire verilmesini de önlemeye çalışmaktadırlar³³⁷. Daha önce de değindiğimiz gibi onların suhte ayaklanmaları sırasında ve sancağın düzeninin sağlanmasında çok büyük çaba gösterdiklerini görüyoruz.

Teke sancakbeyileriyle diğer görevliler arasında zaman zaman ihtilaflar çıkmış ve birbirlerinden şikayetçi oldukları da olmuştur³³⁸. Genel olarak sancakbeyi ve Teke sancakbeyilerinin görev ve sorumluluklarından bu şekilde bahsettikten sonra çeşitli hüküm ve belgelerden tesbit edebildiğimiz kadarıyla XVI. yüzyıl boyunca Teke sancakbeyilerini bir tabloda göstermeyi uygun bulduk.

TABLO 2
XVI. YÜZYILDA TEKE SANCAKBEYİLERİ

N o	Sancakbeyinin ismi	Belgelerde hangi tarihte sancakbeyi olarak görüldüğü	Geliri	Hangi belge veya kaynaktan geçtiği
1	Köse Hamza Bey	1464-1465	-	İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, II, s. 89.
2	İhtiyar Bey	1521- 1535	421.294	TD 107, s. 3.
3	İhtiyar Bey	1530	394.658	TD 166, s. 578, 591, 598-99, 605, 609.
4	Ahmed Bey	1554	-	MD 1, s. 51/251, 85/463, 101/553, 110/606; MD 2, s. 187/1707.
5	Hüsrev Bey	1557	-	A.RSK 1457, s. 4.
6	Bali Bey	1557	438.210	Ruznamçe 8, s. 243-244; MD 3, s. 4/14.
7	Mustafa Bey	1559-1563	336.648	MD 4, s. 12/104; Ruznamçe 16, s. 314.
8	Murad Bey	1563-1564	466.555	Ruznamçe 17, s. 568-69; KK. Divan-ı Hümayun Ruus Kalemi 219, s. 117; MD 6, s. 356/767.
9	Ahmed Bey	1564	-	MD 6, s. 103/213, 334/705.
10	Behlül	1564	-	KK. Divan-ı Hümayun Ruus Kalemi 219, s. 80.
11	Gülabi Bey	1567	-	MD 7, s. 71/93, 176/471, 303/865.
12	Mehmed Bey	1568	420.128	MD 7, s. 702/1932, 894/2451.
13	Hasan Bey	1571-1573	-	MD 12, s. 640/1214; MD 13, s. 83/585; MD 15, s. 40/353; Mühimme Zeyli 1, s. 10-a/104, MD 21, s. 34/94, 57/140, 219/525; KK. D. H. Ruus Kalemi 224, s. 70/1-2.

³³⁴ Muhtelif tarihli Mühimme hükümleri: MD 26, s. 45/121, 325/937; Mühimme Zeyli 3, s. 86/214; MD 31, s. 168/378, 204/457; A.RSK 1461, s. 202; MD 34, s. 196/409; MD 43, s. 165/301.

³³⁵ Muhtelif tarihli hükümler: MD 35, s. 18/38; MD 35, s. 54/126; MD 36, s. 24/74; MD 58, s. 169/449; MD 62, s. 112/245.

³³⁶ 9 Ekim 1575/4 Receb 983 tarihli hüküm: MD 27, s. 24/70; 25 Eylül 1577/12 Receb 985 tarihli hüküm: MD 31, s. 300/666.

³³⁷ 10 Temmuz 1584/2 Receb 992 tarihli hüküm: MD 53, s. 92/251; 13 Temmuz 1584/5 Receb 992 tarihli hüküm: MD 53, s. 94/257...

³³⁸ 19 Ağustos 1567/13 Safer 975 tarihinde Antalya, Lazkiye ve Elmalu kadılarına yazılan hükümde, Teke-ili Beyi Gülabi Bey'in mektup gönderip Antalya Liman Reisi olan Hoca İvaz'ın küffara buğday sattığı ve bunun azlinin daha önce emrolunduğu bildirildiği halde şimdi Hoca İvaz arzıhal edip, Teke Bey'inin kendisine garazından bu iftirayı ettiğini beyan etmekte ve bunun teftiş edilip sonucun bildirilmesi istenmektedir.

14	Mehmed Bey	1574	420.000	MD 25, s. 66/713, 78/867, 302/2789-90; KK. D. H. Ruus kalemi 219, s. 67.
15	Ali Bey	1574-1575	-	MD 25, s. 302/2790; MD 27, s. 121/289; A.RSK 1460, s. 256.
16	Haydar Bey	1575-1577	-	KK. D. H. Ruus Kalemi 230, s. 211, 252; Mühimme Zeyli 3, s. 52/118.
17	Mustafa v. Hüseyin Paşa	1577	-	A.RSK 1461, s. 27.
18	Sinan Bey	1577-1578	330.000	KK. Tapu Defteri 262, s. 39; MD 32, s. 150/301.
19	Ahmed Bey	1580	450.000	KK. Tapu Defteri 262, s. 39.
20	Hasan Bey	1581	-	MD 45, s. 381/4625.
21	Hasan Bey	1584	-	KK. D. H. Ruus Kalemi 242, s. 318; KK. D. H. Ruus Kalemi 244, s. 63, 132; Ruznamçe 76, s. 35-36.
22	Hüseyin Bey	1586	-	KK. Tapu Defteri 262, s. 39.
23	Mehmed Bey	1587	-	KK. Tapu Defteri 262, s. 39.
24	Mehmed Bey	1587-1588	-	KK. Tapu Defteri 262, s. 39; MD 64, s. 186/476.
25	Receb Bey	1589	-	A.RSK 1471, s. 7.
26	Ahmed Bey	1591	-	Ruznamçe 129, s. 649; MD 70, s. 118/229.
27	Mahmud	1596	-	Ruznamçe 183, sayfa no verilmemiş; Ruznamçe 180, s. 19.
28	Hasan Bey	1597-1598	420.028	Ruznamçe 196, sayfa no verilmemiş.
29	İbrahim Bey	1598	-	Ruznamçe 210, s. 506-507.
30	Mustafa Bey	1598	450.028	Ruznamçe 210, s. 508-509.
31	Arslan Bey	1600-1603	-	Ruznamçe 238, s. 443, 446-447; Ruznamçe 260, s. 144.
32	Hüseyin Bey	1604	-	A.RSK 1478, s. 4.
33	Bekir Bey	1605	-	A.RSK 1478, s. 31.

Müsellemler sancakbeyine gelince; Yaya ve müsellemler, tımarlı sipahi teşkilatının dışında ayrı teşkilatlarına sahiptirler. Bu durum, bir bölgede iç içe girmiş üç ayrı sancak teşkilatının varlığı sonucunu doğurmuştur. Bu üç teşkilat beylerbeyi kademesinde birleşmekte ve birbirlerine çok benzemektedirler. Yaya ve müsellemler sancaklarında, tımarlı sancakbeylerine karşılık yaya ve müsellemler sancakbeyleri, subaşılar karşılık yayabaşı ve çeribaşılar, tımarlı sipahilere karşılık yaya ve müsellemler, cebelülere karşılık da yamaklar bu teşkilatın kuruluş kademelerini teşkil etmektedir. Bu duruma göre; yaya sancağına bağlı yerlere *yayalık yer*, müsellemler sancağına bağlı yerlere *müsellemlik yer*, tımarlı sipahi sancağına bağlı yerlere de *sipahi yeri* denilmektedir³³⁹.

Teke sancağında ilk zamanlarda yaya teşkilatının bulunduğunu daha sonraki yıllarda ise bunun müsellemler teşkilatına çevrildiğini görmekteyiz. Bundan dolayı burada sadece müsellemler sancakbeyleri üzerinde durulacaktır. Müsellemler sancakbeyleri, müsellemlerin denetimlerini yerine getirmektedirler. Genel anlamda bütün yaya ve müsellemlerin her türlü meseleleriyle ilgilenmektedirler. Gerekli zaman yoklamalarını yapmak, gaib müsellemleri bulmak ve çiftliğinin başına getirmek, nöbeti geleni savaşa eşdirmek, ocağı terkedip kaçanları bulup getirmek ve kötü davranış içerisinde bulunanları tesbit etmek başlıca görevleri arasındadır³⁴⁰. Belgelerden tesbit edebildiğimiz kadarıyla Teke müsellemler sancakbeyleri ise şunlardır:

³³⁹ Muzaffer Arkan, "Yaya ve Müsellemlerde Toprak Tasarrufu", s. 178.

³⁴⁰ Halime Doğru, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellemler-Taycı Teşkilatı*, İstanbul, 1990, s. 34; ayrıca daha geniş bilgi için müsellemler teşkilatıyla ilgili bölüme bkz.

15 Ocak 1555/21 Safer 962'de Teke Sancağı Müsellemleri Beyliğine *İstanbul Ağası Ahmed Ağa*'nın tayin edildiğine dair *Vezir İbrahim Paşa*'ya hüküm verilmiştir³⁴¹.

27 Mayıs 1565/26 Şevval 972 tarihli bir hükümde³⁴², Teke-ili Müsellemleri beyinden bahsedilmekle birlikte ismi zikredilmediğinden onun hakkında bilgi veremiyoruz.

15 Haziran 1568/19 Zilhicce 975 tarihli bir hükümden, Teke Sancağı Müsellemleri beyinin *Mehmed Bey* olduğunu öğreniyoruz. Bu hükümde ayrıca, sancağın birinci nöbetli müsellemlerinin 550 nefer olup, hepsinin *Bilecik madenine* gönderilmesi ve noksan gönderirse vazifeden azl olunacağı belirtilmektedir³⁴³.

1 Ekim 1571/11 Cumadelula 979 tarihinde Liva-i Teke ve Manavgad Müsellemleri Beyine yazılan bir hükümde, Teke ve Manavgad müsellemlerinin ilk nöbetlisi 458 neferin mukaddemler ile ve altı aylık erzaklar ile acilen tersaneye izamları istenmektedir³⁴⁴. Fakat burada da müsellemler beyinin ismi zikredilmemiştir.

22 Mart 1574/29 Zilkade 981 tarihinde Teke Müsellemleri Beyine gönderilen hükümle ondan, Teke Müsellemlerinin evvelki nöbetlisi olan 35 nefer Bilecik madenine götürülmeleri emrolunmuş ise de bundan vazgeçilerek Kütahya'da köherçile hizmetine götürülmeleri istenmektedir. Burada da Müsellemler beyinin ismi verilmemiştir.

Yine, 25 Mayıs 1574/3 Safer 982 tarihinde Teke Müsellemleri Sancak Beyine gönderilen hükümde, Teke Müsellemlerinin ikinci nöbetlisi olan 458 neferi kamilen Kütahya'da köherçile hizmetine götürmesi istenmektedir³⁴⁵. Yani yukardaki emirin burada yenilendiğini görmekteyiz. Fakat burada da müsellemler beyinin isminden bahsedilmemiştir.

21 Aralık 1581/25 Zilkade 989 tarihli hükümden, Müsellemler Beyinin *Hasan Bey* olduğunu ortaya çıkarmaktayız³⁴⁶. Bunun da bu göreve ne zaman geldiği ve ne kadar bu görevde kaldığı belli değildir.

b- Alaybeyi (Mir-alay)

Alaybeyi, bir sancaktaki tımarlı sipahilerin en yüksek amiri olup serserst dirlik tasarruf etmektedir³⁴⁷. Bunlar vilayet sipahilerinin arzuları göz önünde bulundurulmak kaydı ile beylerbeyi veya sancakbeyi arzı üzerine tayin edilmekte, beylerbeyi veya kadı arzı ile de vazifelerine son verilmektedir³⁴⁸. Sancakbeyinden sonra sancaktaki en büyük amirdir. Alaybeyinden sonra hiyerarşik sırayı *Çeribaşı* takib etmektedir³⁴⁹. Sefer zamanlarında çeribaşılar mıntıklarındaki tımarlı sipahilerle cebelileri toplayıp alaybeylerinin yanına getirmekte, alaybeyiler ise onları tabi oldukları sancakbeyinin bayrağı altına sevk etmektedirler. Tımarlı sipahilerin bütün müracaatları çeribaşıları vasıtasıyla alaybeyilerine ulaştırılmaktadır. Böylece iş görürken sancakbeyilerine tabi olmadan işlerini divan vasıtasıyla görmektedirler³⁵⁰.

Teke Alaybeyileri hakkında *Mühimme* kayıtları, *Ruznamçe* defterleri ve tapu defterlerinden bilgi sahibi olmamız mümkün olmuştur. TD 107 nolu defterde, 25.997 akça zeamete sahip olan *Ahmed Bey*'in Teke sancağı'nın *mir-alayı* olduğunu görmekteyiz³⁵¹. 9

³⁴¹ MD 1, s. 285 (?)/1614.

³⁴² MD 6, s. 545/1181.

³⁴³ MD 7, s. 555/1568.

³⁴⁴ MD 16, s. 10/19.

³⁴⁵ MD 24, s. 56/158, 307/832.

³⁴⁶ MD 46, s. 252/564.

³⁴⁷ Barkan, *Kanunlar*, s. 19, 287.

³⁴⁸ N. Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, s. 50.

³⁴⁹ M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, II, İstanbul, 1995, s. 78.

³⁵⁰ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, s. 14.

³⁵¹ Tablo 60'e bkz.

Şubat 1563/15 Cemaziyelahir 970 tarihinde *mir-alay* olarak *Hamza Bey*'e 17.151 akça tımarı tasarruf etmesi için tezkere verilmiştir. Bundan da anlaşıldığı üzere mezkur tarihte alaybeyi olarak bunun bulunduğunu söylememiz mümkündür. Fakat bu nezamana kadar bu görevde kalmıştır, bunu tesbit etmemiz mümkün olmamaktadır³⁵². 19 Şubat 1576/20 Zilkade 983 tarihinde Teke mir-alayı olarak *Mustafa*'ya 17.750 akça tımar tasarruf etmesi için tezkere verilmiştir³⁵³. 18 Mayıs 1576/19 Safer 984 tarihli *Mühimme* hükmünde, sancak muhafazasında olan 50 nefer sipahinin alaybeyine karışıp Rodos'a gitmesi istenmektedir. Bu alaybeyinin kim olduğu konusunda da bir bilgi olmamakla birlikte, mezkur Mustafa'nın olması ihtimali yüksektir³⁵⁴. 20 Eylül 1584/15 Ramazan 992 tarihli *Mühimme* hükmünden daha önceki tarihte Teke-ili alaybeyisinin *Kulaksız oğlu Mehmed* olduğunu, mezkur tarihte ise mütekaid olduğu halde bu bölgede çıkan sohta ve ehl-i fesad olaylarında yardımcı olması gerektiğini öğrenmekteyiz³⁵⁵.

1595/1004, 1596/1005 ve 1597/1006 tarihlerinde çeşitli kişilere verilen tımar tevcihlerinde Teke alaybeyi olan *İbrahim*'in merkeze gönderdiği mektuplarından bahsedilmesi hiç şüphesiz onun bu tarihlerde buranın alaybeyi olduğunu göstermektedir³⁵⁶. *İbrahim*'den sonra ise büyük bir ihtimalle Teke alaybeyi *Yahya* olmuş olmalıdır. Çünkü, 1597/1006, 1598/1007 ve 1600/1009 tarihli birçok tımar tevcihinde onun mektubundan bahsedilmektedir. Fakat ne zamana kadar buranın alaybeyi olmuşdur, bu konuda birşey söylememiz mümkün değildir³⁵⁷.

c- Çeribaşı

Çeribaşı, *sipahi*, *müsellem*, *voynuk* ve *evlad-ı fatihan* gibi askeri teşekküllerin zabitlerine denilmektedir. Sipahi çeribaşları, tasarruf ettikleri dirliklerin bulunduğu sancakta otururlardı. Sancakta alaybeyinden sonra en yüksek rütbeli sipahi subayı olup serbest tımar tasarruf etmektedirler³⁵⁸. Çeribaşların görevleri, memur oldukları yerde asayişin sağlanması, sefer halinde ve muhafaza hizmetlerinde eşkinici neferleri çıkarmak ve muharebe bittikten sonra gereken muafiyetleri tahsil etmektir³⁵⁹.

1455 tahririnde Teke sancağında her kazada bir çeribaşı kaydedilmiştir. *Solak İbrahim* (Gulam-ı mir) 10.261 akça ile çeribaşısıdır. Bu sefer esnasında "*kendü 3 cebelü, 1 oğlan ve 1 çadır*" götürülecektir. Bunun hangi kazanın çeribaşısı olduğunu bilemiyoruz. *Karagöz* (gulam-ı mir) ise Kaş çeribaşısıdır. Bunun hasılı 6156 akça olup sefer esnasında "*kendü bürüme 2 cebelü ve 1 tenketür*" götürülecektir. *Yolboğa oğlu Ya'kub* ise Karahisar çeribaşısıdır. Bunun hasılı 13.918 akça olup sefere "*kendü bürüme 2 cebelü, 1 oğlan ve 1 çadır*" götürülecektir. 1568 tarihinde ise *Mahmud* Teke sancağının çeribaşısıdır. Bunun hasılı ise 7297 akçadır³⁶⁰.

d- Subaşı

Subaşı, beylerbeyi ve sancakbeyinin kendi hakimiyet bölgesinde güvenliği sağlamakla görevlendirdiği kimsedir. Bundan dolayı şehir yönetiminde özel bir yeri vardır. Subaşı, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar doğrudan doğruya

³⁵² Ruznamçe 16, s. 305.

³⁵³ Ruznamçe 2113, s. 21-22.

³⁵⁴ Mühimme Zeyli 3, s. 30/22.

³⁵⁵ MD 53, s. 165/481.

³⁵⁶ Ruznamçe 183, sayfa numarası verilmemiştir; Ruznamçe 196, sayfa no verilmemiş; Ruznamçe 196, sayfa no verilmemiş; Ruznamçe 210, s. 517-518.

³⁵⁷ Ruznamçe 210, s. 500; Ruznamçe 215, sayfa no verilmemiş.

³⁵⁸ Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), s. 47.

³⁵⁹ M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I, s. 353.

³⁶⁰ Ekler Tablo 2'ye bkz.

merkezden atanan, askerî-idarî görevler yüklenmiş, örf taifesinin önemli hizmetlilerinden birisi durumundadır. Fakat daha sonraları beylerbeyine veya sancakbeyine bağlı olarak onlar tarafından atanan bir hizmetli durumuna girmiştir. Subaşılık şehre özgü bir kurum değildir. Sancak sınırları içinde kalan topraklar, içiçe bir bölünmeye tabi tutulmuş, bir yanda kaza idareleri yer alırken, diğer yandan sancak subaşılıklara ayrılmıştır³⁶¹.

Subaşılar, kendilerine bağlı *asesbaşı* ve *asesler* ile birlikte *bâd-ı hevâ* altında toplanan *cürm ü cinayet, niyabet, resm-i arusâne* vergilerini toplamak ve güvenliği sağlamakla görevlidirler³⁶².

1455 tahririnde Teke sancağı'ndaki idarî bölünme nahiyelere göre çeşitli subaşılıklara ayrılmıştır. Buna göre, *Karahisar subaşılığı, Bağovası (Karahisar'a tabi) subaşılığı, Mükerrerem Kömi subaşılığı, Kürt subaşılığı, Kızılkaya subaşılığı, Kaş subaşılığı, İstanos subaşılığı* gibi. Subaşıların gelirleri de nahiyenin büyüklüğüne ya da idari bölünme yönünden küçük büyük olmasına göre değişmektedir. Mezkur tarihte Karahisar kazası subaşısı *Ya'kub Bey*'dir ve 92.389 (92.377) akça gelire sahiptir. Bağovası subaşısı *Aydın Bey oğlu Yakub Bey*'dir ve 9102 (9093) akça gelire sahiptir. Mükerrerem Kömi ya da Kazaca oğlu Mustafa subaşılığı *Mustafa oğlu Pir Muhammedî* elinde olup, 4163 (4263) akça geliri vardır. Kürt subaşısı *Çelebi Kulu Yusuf* olup, 5778 akça geliri vardır. Kızılkaya subaşısı *Adil Bey*'dir ve 8527 (8522) akça geliri vardır. Kaş vilayeti subaşısı ve aynı zamanda sancağın beylerbeyi *Balaban Bey*'dir ve geliri 21.245 (23.045) akçadır. İstanos subaşısı *Azeb Bey* olup, geliri 87.557 akçadır³⁶³.

e- Şehir Kethüdası

Her Osmanlı şehrinde, şehir halkını hükümet nezdinde temsil eden bir şehir kethüdası bulunmaktadır. Bunlara Selçuklular zamanında *iğdişbaşı* denilmekteydi. Fakat Osmanlı devri şehir kethüdası, Selçuklu devri *iğdişbaşı* kadar yetki ve itibara sahip değildir³⁶⁴.

Şehir kethüdasının menşeyini Bizans'a dayandıranlar vardır. Şehir kethüdasına İstanbul'da "*şehremini*" denildiği de olmuştur. Şehir kethüdası, ifa ettiği fonksiyon ve görevi itibarıyla kısmen de olsa, bugünkü belediye başkanına benzetilebilir. Gerçi kadı, bulunduğu kazanın aynı zamanda bir nevi belediye meclisi başkanı durumundaysa da, pratikte şehrin işlerinin çoğunu şehir kethüdası yerine getirmektedir. Şehir kethüdalarının görevlerinin başında, şehrin dirlik ve düzenliğinin korunması gelmektedir. Bununla birlikte, devletle halk arasında idarî ve mâlî konularda aracılık etmek, şehre gelen mübaşir, ulak v.b. resmî görevlilere hizmet etmek, barınma ve beslenme meselelerini halletmek, bir şehirden diğer bir şehire giden üst yöneticilerin yol boyunca masraflarını karşılamak gibi işler de onun görevleri arasındadır. Şehir kethüdasının görev süresinin ise belli bir sınırı yoktur. Herhangi bir yolsuzluğu görülmediği takdirde ölünceye kadar görevini sürdürebilir ve hatta evlatlarına da intikal ettirebilir³⁶⁵.

Şehir kethüdasından başka, ayrıca her mahallenin de kethüdası bulunmaktadır. Bunların görevleri de mahallenin dirlik ve düzenliğinin sağlanmasıdır. Bunlar şehir kethüdasına bağlı olup, asayişin sağlanması hususunda mahalle bekçileri ile işbirliği yapmaktadırlar³⁶⁶.

Teke sancağının merkezi olan Antalya kethüdaları hakkında pek fazla bilgimiz bulunmamakla birlikte, 1554-1555/962 tarihinde Antalya kadısının arzı mucebince kasaba

³⁶¹ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara, 1995, s. 69.

³⁶² M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, II, s. 63.

³⁶³ Beşinci bölüme ve Tablo 59'a bkz.

³⁶⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiyenin İktisadi ve İctimai Tarihi*, II, s. 31.

³⁶⁵ Ünal, *aynı eser*, s. 49-50.

³⁶⁶ Akdağ, *aynı eser*, s. 32.

kethüdalığının *Hüsam*'a verildiği görülmektedir³⁶⁷. 1583 tarihinde ise şehir kethüdası *Mehmed*'dir. O, bir *Mühimme* hükmünden anlaşıldığına göre mezkur tarihte sohta eşkiyası ve yataklarının faaliyetlerini önlemek için çalışmıştır³⁶⁸.

f- Liman Reisi

Limanın bakımı ve korunması konusunda önemli kişilerden birisidir. Antalya limanı reisi 13 Safer 975/19 Ağustos 1567 tarihli *Mühimme* hükmüne göre *Hoca İvaz b. Yunus*'dur³⁶⁹. O, 1568 tahririnde de liman reisliği görevini ifa etmekte olup, *Mescid-i Ahî Kızı* mahallesinde oturmaktadır³⁷⁰. 1571-1572/979 tarihinde ise, *Latif*³⁷¹ liman reisidir.

g-Kale Görevlileri

Teke sancağında XV-XVI. asırlarda aktif olarak hizmet gören ve görevlileri Tahrir defterlerinde belirtilen kaleler, *Antalya kalesi* ve *Karahisar-ı Teke kalesi*'dir. Bütün bunlarla birlikte, pek fazla aktif olmayan, daha önceki devletlerden kalan ve zaman zaman bazı belgeler ile bazı yayınlarda yer alan *İğdir kalesi*, *Finike kalesi*, *İstanos kalesi*, *Gendive kalesi*, *Yılanbaşı kalesi*, gibi yerleri de sayabiliriz. Kale görevlileri ise şunlardır:

1- Dizdar

izâr, kaleleri daimî surette beklemeye ve müdafaaya memur olan askerlerin başı olup, kalenin en önemli sorumlusu ve kale erenlerinin komutanıdır. Görevi de kaleyi düşman saldırılarına karşı savunmaktır. Dizdarlar daima kalede bulunmaya ve geceleri de orada kalmaya mecburdurlar. Dizdarlara hüküm gönderilmekte ve doğrudan doğruya emir tebliğ edilmektedir³⁷². Dizdar, görevi gereği, beylerbeyi-sancakbeyi ve kadiya karşı sorumlu ve onların denetimi altındadır. Herhangi bir başarısızlığı, görevini kötüye kullanması halinde, bahsettiğimiz arzı ile azledilebilmektedir. Yani kısacası, şehrin güvenliğinden sorumlu bir yönetici, tumar sahibi olması dolayısıyla de bir askerdir. Sefer sırasında orduya katılmakla yükümlüdür. Bu niteliği ile bağlı bulunduğu makam beylerbeyi-sancakbeyidir. Görevi sırasındaki faaliyetlerinin şer'e uygunluğunun sağlanması bakımından ise kadiya karşı sorumludur³⁷³.

Antalya kalesi dizdarının, 1455 tarihli tahrir defterinde *Bayram Bey* olduğunu görmekteyiz. Bayram Bey'in geliri 48.411 akçadır. TD 107 nolu defterde ise dizdar olarak *Yayabaşı Kemal* görülmektedir ve bunun geliri 7.421 akçadır. 1568 tarihinde ise Antalya kalesi dizdarı *Şa'ban*'dır ve geliri 8.300 akçadır³⁷⁴.

Karahisar-ı Teke kalesi dizdarı ise, 1455 tarihinde *Beykulu Bahadır*'dır. Bunun geliri 19.330 akça olup, "kendi bürüme 7 nökeri bağırdağıyla" savaşa iştirak edecektir. TD 107 nolu defterde, dizdar olarak *Yusuf*'u görmekteyiz. Bunun geliri ise 3600 akçadır. 1568 tarihli tahrirde ise Karahisar kalesi geçmemektedir.

18 Ocak 1556/5 Rebiyülevvel 963 tarihli bir *Mühimme* hükmünde, Antalya kalesi dizdarının Acemioğlanlarından *Piri* olduğunu öğrenmekteyiz. 1 Temmuz 1556/22 Şaban 963 tarihli hükümde, Antalya kalesinde mahlul olan dizdarlığa Teke Sancağında tumar

³⁶⁷ KK Divân-ı Hümayun Ruus Kalemi 213, s. 230.

³⁶⁸ MD 52, s. 106/260.

³⁶⁹ MD 7, s. 71/93.

³⁷⁰ TKA 107, s. 7/b.

³⁷¹ MD 13, s. 205/1482; KK 64, s. 135.

³⁷² M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 469; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, s. 89.

³⁷³ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 79.

³⁷⁴ Tablo 3'e bkz.

mutasarrıfında olan *Mehmed*'in tayin edildiği belirtilmektedir³⁷⁵. 4 Mart 1584/20 Safer 992 (5 Mart 1584/21 Safer 992) tarihinde Elmalu nahiyesinden 8300 akçalık tımar ile Antalya kalesi dizdarlığı *Mahmud*'a verilmiştir. Mezkur tarihten önceki dizdar ise *Mustafa*'dır³⁷⁶. 16 Mart 1591/20 Cemaziyelevvel 999 (24 Mart 1591/28 Cemaziyelevvel 999) tarihinde Antalya kalesi dizdarı olarak *Mustafa*'yı görmekteyiz. 11 Haziran 1591/18 Şaban 999 (1 Temmuz 1591/9 Ramazan 999) tarihinde ise Antalya kalesi dizdarı olarak *Osman v. Mehmed*'e 8300 akçalık tımar tevcih edilmiştir. 23 Haziran 1591/Gurre-i Ramazan 999 (2-12 Temmuz 1591/Evasıt-ı Ramazan 999) tarihinde ise Antalya dizdarı olan *Ali*'ye tımar tevcih edildiğini görmekteyiz³⁷⁷. Bütün bunlarla birlikte, 1594-1595/1003 ile 1600-1601/1009 tarihleri arasındaki birçok tımar tevcihinde deşimeli olarak 8300 akçaya Antalya kalesi dizdarı olarak *Ali*, *Mehmed*, *Ömer*, *Hacı Hasan* gibi kişileri görmekteyiz³⁷⁸. 15 Ekim 1600/6 Rebiyülahir 1009 tarihli bir hükümde yine Antalya kalesi dizdarı *Ömer* olarak belirtilmiştir³⁷⁹. 2 Kasım 1602/17 Cemaziyelevvel 1011 (21 Haziran 1602/Gurre-i Muharrem 1011) tarihli tımar tevcihinde ise Antalya kalesi dizdarı olarak *Abdi* görülmektedir³⁸⁰.

Birçok *Ruznamçe* ve *Mühimme* hükmünde dizdarların görev ve sorumlulukları belirtilmiştir. Buna göre; 27 Ocak 1572/11 Ramazan 979 tarihinde Antalya kadısına ve dizdarına yazılan hükümde, Antalya kurbunda paralanın kadırganın baş ve yan topları için Antalya hisarında gemilere münasip top verilir miktar ve nevini bildirmesi istenmektedir³⁸¹. 8 Mart 1573/4 Zilkade 980 tarihli hükümde ise, Antalya kadısı ve dizdarından Antalya'da yapılan gemilere konmak için 5 nefer topçu ve 15 nefer tüfenk kullanır hisareri verip Antalya'da paralanın kalan topu dahi vermesi istenmektedir. 13 Mayıs 1573/11 Muharrem 981 tarihinde Antalya kadısına ve dizdarına yazılan hükümde, Mehmed Çavuş'un Antalya'da yapılan 3 kadırğa ile Trablus'a gideceği için Antalya anbarında mevcut olan baruttan mezkur kadırgalara birer kantar barut vermeleri istenmektedir³⁸². Yine, 13 Temmuz 1577/26 Rebiyülahir 985 tarihinde Manavgad ve Antalya dizdarına gönderilen hükümde, Antalya limanına düşman gemileri gelip orasına zarar ettikleri fakat barut ziyan olmasın diye alarga topu atılmadığı bildirildiğini, alarga topunun atılması fakat israf edilmemesi istenmektedir³⁸³. Bütün bunlarla birlikte, kale topçularından mahlul kalan yerlere dizdarın imtihanla topçu aldığını da görmekteyiz. Fakat 16 Kasım 1574/1 Şaban 982 tarihinde Teke beyine gönderilen hükümde, Antalya topçularından mahlul kalan yerleri dizdarın imtihan edilmeyenlere arzettiği bildirildiğinden mahlul yerlere topçubaşının imtihan edip kabiliyetli olanları alması istenmektedir³⁸⁴. Ayrıca, kale ve çevresinde düşman gemi ve donanması ile çarpışın Türk kalitesindeki top v.b. eksikliklerin de kaleden sağlandığını ve bunlardan da sancakbeyi ile dizdarın birinci derecede sorumlu olduklarını görmekteyiz³⁸⁵.

9 Nisan 1587/Evail-i Cumadelula 995 tarihinde Teke-ili beyine ve Antalya kadısına ve dizdarına verilen hükümde, Gönderilen çavuş marifetiyle kalede olan nefaratı yoklayıp mevcut

³⁷⁵ MD 2, s. 4/35, 163/1057.

³⁷⁶ Ruznamçe 76, s. 35-36.

³⁷⁷ Ruznamçe 129, s. 623-624, 647, 649.

³⁷⁸ Ruznamçe 165, s. 350-352, 354, 358, 375, 389; Ruznamçe 180, s. 19; Ruznamçe 183, s. ayfa no verilmemiş; Ruznamçe 196, sayfa no verilmemiş; Ruznamçe 210, s. 456-57; Ruznamçe 215, sayfa no verilmemiş; Ruznamçe 238, s. 432.

³⁷⁹ KK 141, s. 172.

³⁸⁰ Ruznamçe 260, s. 141.

³⁸¹ MD 16, s. 251/488.

³⁸² MD 21, s. 148/361, 319/753.

³⁸³ MD 30, s. 354/833.

³⁸⁴ MD 26, s. 317/911.

³⁸⁵ 8 Haziran 1583/17 Cumadelula 991 tarihli hüküm, MD 49, s. 93/320.

ve namevcudunu ortaya çıkarması ve kalede hizmet etmeyip gedik tasarruf edenleri himaye etmeyip hizmette olanlara gedik vermesi istenmektedir³⁸⁶. Bütün bu hükümlerden dizdarın görev ve sorumluluklarının neler olduğu hangi alanlarda suistimallerin olduğu gözler önüne serilmektedir.

2- Kale Kethüdası

Kale kethüdası, devlete ait mallar ve kale hizmetleri hususunda kale dizdarının her işte yardımcıdır. Kale erlerinin dirlik ve düzenliğinin sağlanması, diğer hizmetlerin yerine getirilmesinde kale serdarı ile birlikte sorumludur. Mutasarrıf veya mütesellimin ve naib ile kale serdarının emirlerini yerine getirmek durumundadır. Kale serdarının iştirak etmediği seferlerde emrindeki kuvvetlerin başında başbuğluk görevi de yapmaktadır³⁸⁷.

TD 107 nolu defterde, Antalya kalesi kethüdası olarak *Süleyman*'ı görmekteyiz. Bunun bu tarihteki geliri 2400 akçadır. 1568 tarihinde ise *Mustafa* kale kethüdasıdır. Geliri ise 3100 akçadır. Karahisar kalesi kethüdası ise TD 107 nolu defterde *İmirza*'dır. Geliri de 1400 akçadır³⁸⁸. Bütün bunlarla birlikte, bazı tımar tevcih defterlerinden de XVI. yüzyılın sonlarına doğru Antalya kalesi kethüdalarının kimler olduğunu çıkarmamız mümkün olmaktadır. Bunlara göre, 1 Nisan 1595/21 Receb 1003 (11 Nisan 1595/Gurre-i Şaban 1003) tarihinde *Hüseyin*'e İstanos nahiyesinden 3100 akça tımar tasarruf etmesi için tezkere verilmiştir³⁸⁹. 3 Temmuz 1596/5 Ramazan 1004 (5 Temmuz 1596/7 Ramazan 1004) tarihinde ise *Mehmed*'e yine İstanos nahiyesinden 3100 akça tımar verildiğini görmekteyiz³⁹⁰. 8 Haziran 1598/4 Zilkade 1006 (10 Haziran 1598/6 Zilkade 1006) tarihinde ise *Mustafa*'ya Antalya kalesi kethüdası olarak aynı yerden 3100 akça tımar verilmiştir. 9 Haziran 1598/5 Zilkade 1006 (24 Haziran 1598/20 Zilkade 1006) tarihinde ise *Hacı Abdalcı*'ya yine İstanos'dan 3150 akçaya tımar verilmiştir³⁹¹. 30 Mart 1599/3 Ramazan 1007 (22 Mart 1597/24 Şaban 1007) tarihinde ise yine *Mustafa*'ya 3100 akçalık tımar tevcih edildiğini görmekteyiz³⁹². Bu tevcihlerden de anlaşıldığı gibi sık sık kale kethüdası değişmiş ve tımar tevcihleri yenilenmiştir.

3- Kaledeki Diğer Görevliler

Kale erleri veya muhafızları gece gündüz kaleyi beklemekle görevli askerlerdir. Buraya beratla tayin edilirler ve kendilerine görevleri karşılığı tımar tevcih edilmektedir. Kale serdarı ve kethüdasının emrinde görev yapmaktadırlar. Onların arzı ile atanmakta veya azledilmektedirler. Kale erleri veya muhafızları, *topçu*, *zenberekci*, *cebeci*, *tüfenkendaz*, *sipahi*, *piyade*, *yeniçeri* ve *kuloğlu* gibi değişik askeri sınıflara mensupturlar³⁹³.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Teke sancağında önemi haiz olarak *Antalya* ve *Karahisar-ı Teke* kaleleri bulunmaktadır. Bunlarla birlikte *İğdir*, *Finike* ve *İstanos* gibi kaleleri sayabiliriz. Antalya ve Karahisar-ı Teke kaleleri XV. ve XVI. yüzyıl boyunca önemini muhafaza etmişlerdir. Karahisar kalesi XVI. yüzyılın sonlarında ve XVII. yüzyılda önemini kaybetmiş ve tahrir defterlerinde yer almamaya başlamıştır. Antalya kalesi ise son zamanlara kadar bölgedeki önemini muhafaza etmiştir³⁹⁴.

³⁸⁶ MD 62, s. 38/87.

³⁸⁷ Hasan Moğol, XIX. Yüzyılın Başında Antalya, s. 68.

³⁸⁸ Tablo 3'e bkz.

³⁸⁹ Ruznamçe 165, s. 366.

³⁹⁰ Ruznamçe 183, sayfa no verilmemiş.

³⁹¹ Ruznamçe 210, s. 505, 507.

³⁹² Ruznamçe 215, sayfa no verilmemiş.

³⁹³ Rifat Özdemir, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (Fizikî, Demografik, İdarî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı), 1785-1840, Ankara, 1986, s. 155-156.

³⁹⁴ Antalya kalesinin konumu ve özellikleriyle ilgili olarak Antalya kalesi krokisine bkz.

Ali), 3 kişi *ser-...* (Ali ... , 2 kişi ... ve ... ve 3 ... *binâ-i kal'a-i Antalya* (Turmuş, Şaban ve Mustafa)'dır. Mezkur tarihteki Antalya görevlilerinin (hepsi dahil) hasılı toplam 181.654 akçadır. Görüldüğü gibi TD 107 nolu defterdeki kale görevlilerinin hasılları 1455 tarihine göre önemli ölçüde düşmüştür. 1530 tarihinde, Antalya kalesinde 1 dizdar, 1 kethüda, 6 topçu, 115 müstahfızan olmak üzere toplam 123 nefer kaydedilmiştir. Bunların toplam hasılı ise 110.374 akça yazılmasına rağmen 110.274 akça olduğu görülmüştür. 1568 tarihinde ise Antalya kalesi görevlileri 133 kişidir. Bunlardan biri *dizdar*, biri *kale kethüdası*, biri *kale topçuları kethüdası* (Musa) , biri *neccar* (Derviş), biri *ser-topçu* (Mustafa), biri *kale imamı* (Muslihiddin), dördü *bevvâb*, beşi *kale topçusu*, dördü *ser-bölük* geri kalanları ise Antalya kalesi eridir. Bu tarihteki kale görevlilerinin toplam hasılı ise 202.121 akçadır³⁹⁵.

Bu kalenin XVII. yüzyıldaki durumu ve özelliklerini ise *Evliya Çelebi*'den öğrenmemiz mümkün olmaktadır. O, 150 müslüman ve 150 keferi kale neferi olduğunu belirtmektedir³⁹⁶. Yukarda da değindiğimiz gibi 1568 tahririnde 121 nefer ve 79 hanenin bazı vergilerden muaf olarak kale hizmetinde bulunmaları, ayrıca köy ve cema'atlerin bazı vergilerden muaf olmak şartıyla muhafaza hizmetinde bulduklarının kaydedilmiş olması, Evliya Çelebi'nin bilgilerinin doğruluğunu ve kale görevlilerinin XVII. yüzyıldaki durumunu bizlere göstermektedir. XIX yüzyılda da daha önceki tarihlerde olduğu gibi *İğdir* kazasının ahalisi Antalya kalesinin muhafazasına memur tayin edilmişler ve bu hizmetleri karşılığı *avarız* ve *tekalif* den muaf tutulmuşlardır³⁹⁷.

Ayrıca 1568 tarihinde bu saydığımız kale muhafızları dışında 121 nefer 79 hâne hristiyan, "kadimden beri Antalya kalesi hizmetini ederek *mukabelesinde harac, ispenç, avarız-ı divaniye* ve *tekalif-i örfiyye*'den muaf ve müselleme" olarak kaydedile gelmişlerdir. Bu tarihte yine aynı şartlarla buranın hizmetinde bulunmaktadırlar³⁹⁸. Yine, 1568 tarihinde *İğdir, Kökez-i Ulu, Kardıç Deresi* karyeleri halkı ile *Akcık nam-ı diğer Tekürak* cema'ati Antalya kalesi muhafazası hizmeti mukabelesinde avarız'dan muafdırlar³⁹⁹. 28 Ekim 1578/26 Şaban 986 tarihinde ise Teke Sancakbeyine gönderilen hükümde, Antalya kalesinin 120 nefer olan müstahfızlarından ancak 50'sinin hizmette olduklarını gerisinin dizdara itaat etmeyerek havalarında gezdiklerini ve bunların yakalanıp bulunması, bulunmayanların ise gediklerinin alınması istemektedir⁴⁰⁰. Bu hükümden de anlaşıldığı gibi 1578 tarihinde de daha önceki hisareri sayısı aşağı yukarı muhafaza edilmiştir. Fakat hizmet konusunda bazı suistimallerin

³⁹⁵ Tablo 3'e bkz.

³⁹⁶ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 23-24.

³⁹⁷ Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başında Antalya*, s. 69.

³⁹⁸ TKA 107, s. 11/a-b; Tablo 3'e bkz.

³⁹⁹ Tablo 3'e bkz.

⁴⁰⁰ MD 35, s. 324/824.

olduğu da aşikardır. 25 Şubat 1572/22 Şevval 980 tarihli hükümden Antalya hisar erlerinin bölükbaşısının *Muhammed* olduğunu öğrenmekteyiz⁴⁰¹. Yine, 5 Haziran 1571/10 Zilhicce 978 tarihli *Mühimme* hükmünden 2250 akça tımar ile bevrap olan *Mehmed*'in fevt olduğunu ve yerine *Mustafa*'nın bevrap olduğunu görmekteyiz⁴⁰². Hisar erlerinin görev ve sorumlulukları sadece kaleyi beklemekle bitmemektedir. 16 Mayıs 1579/19 Rebiyülevvel 987 tarihinde *Mühimme* defterinde yer alan hükmünden, Antalya dizdari ve kale erlerinin görevleri arasında limanı beklemenin de olduğunu öğrenmekteyiz⁴⁰³. 7 Mayıs 1585/7 Cumadelula 993 tarihinde Teke sancakbeyine yazılan hükümde, Mısır boğazının denizden muhafazası için kadırgalara cenkçi lazım olduğunun bildirilmesi ile Antalya kalesi neferatından ve muaf olan müsellemlerden cenkçi alınması istenmektedir. Fakat 17 Mayıs 1585/17 Cumadelula 993 ve 26 Ağustos 1585/29 Şaban 993 tarihli hükümlerde ise Antalya'yı beklemekte olan kimseleri cenkçi diye kadırgaya almanın uygun olmadığı ve Antalya kalesi efradına miri ve kale hizmetinden başka hizmet teklif edilmemesi istenmektedir⁴⁰⁴. Çünkü kaleyi beklemekte olan kimselerden cenkçi alındığı zaman buranın muhafazası tehlikeye düşecektir.

Antalya kalesi hisarerlerinin bazılarının yukarda bahsettiğimiz gibi görevlerini aksatmalarının yanında başka suistimallerde de buldukları anlaşılmaktadır. 10 Aralık 1571/22 Receb 979 tarihinde Tekel-ili beyine ve Antalya kadısına yazılan hükümde, Antalya kalesi erenlerinden fesad ve şeneatte bulunanların sancakbeyi marifetiyle tedip olunması istenmektedir⁴⁰⁵. Ayrıca, 27 Haziran 1582/5 Cumadelahire 990 tarihli hükümde, Antalya kalesi müstahfizlarından *Abdişah*'ın *kalpazanlık yaptığı* ve bunun sonucunda küreğe konulmak üzere İstanbul'a gönderilmesi Teke Beyinden istenmektedir⁴⁰⁶.

Antalya Kalesi konumu itibariyle bir çok saldırılara maruz kalmaktadır. Bundan dolayı kalede bir çok askeri malzeme bulunmaktadır. Kalede bulunan askeri ve diğer malzeme konusunda ise 1530/937 tarihli *Tapu Tahrir Defteri* yeterli malumat vermektedir. Buna göre, *tunç top*, *demir top*, *pareha-i top*, *maymunha-i top*, *senkha-i top*, *top-ı piranko an tunç*, *darbzân an tunç*, *prank-ı sakaloz gibi top çeşitleri*; *tüfenk an tunç kütah*, *tüfenk-i kütah ez ahen*, *tüfenk ba kundak an ahen* gibi tüfenk çeşitleri ve mermileri; *ahen-i çibık*, *külünk ve kazma*, *sürb*, *çapa ve kazma*, *ahen-i tahta*, *varya külünk*, *ahen köskü*, *nacak*, *kürek-i ahen*, *karağu (çövgen)*, *taş külünk*, *tarak-ı senk*, *burga-i büzürg*, *burga-i küçük*, *burga-i senk*, *hurda köstek*, *dirgen an ahen*, *kean (yay)*, *deşte-i frengi (frengi hançer)*, *siper-i Ulah (Ulah kalkanı)* gibi daha başka birçok askeri malzeme bulunmaktadır. Bu askeri malzemeden ne kadar bulunduğu da belirtilmiştir. Bu malzemelerin çeşidine ve çokluğuna bakılırsa Antalya kalesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır⁴⁰⁷.

⁴⁰¹ KK Divân-ı Hümayun Ruus Kalemi 224, s. 70/1-2.

⁴⁰² MD 13, s. 57/401.

⁴⁰³ MD 37, s. 202/2419.

⁴⁰⁴ MD 58, s. 53/154, 109/298, 238/610.

⁴⁰⁵ MD 16, s. 30/54.

⁴⁰⁶ MD 47, s. 184/434.

⁴⁰⁷ TD 166, s. 585-587.

TABLO 3
TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE ANTALYA VE KARAHİSAR-I TEKE KALESİ
MUHAFIZLARI (1455-1568)

	1455		TD 107		1530		1568	
ANTALYA KALESİ	Toplam Geliri	Toplam Adedi	Toplam Geliri	Toplam Adedi	Toplam Geliri	Toplam Adedi	Toplam Geliri	Toplam Adedi
Dizdar	48411	1	7421	1	-	1	8300	1
Kale Kethüdası	-	-	2400	1	-	1	3100	1
Kale Kapucusu	1950	1	-	-	-	6	-	-
Kale Topçuları Kethüdası	-	-	-	-	-	-	1800	1
Kale Topçusu	4334	2	-	-	-	-	7840	5
Bevvâbân	-	-	5400	2	-	-	9000	4
Ser-bölük	-	-	4402	3	-	-	6600	4
Ser-topçu	-	-	-	-	-	-	2000	1
Neftciyân	-	-	2177	2	-	-	-	-
Binâ-i Kale-i Antalya	-	-	4198	3	-	-	-	-
Neccar	-	-	-	-	-	-	700	1
Kale İmamı	-	-	-	-	-	-	1424	1
Hisareri	218.283	100	155.656	111	-	115	161.357	114
TOPLAM	272.978 *	104	181.654	123 **	110.374 (110.274)	123	202.121	133 *****
	1455		TD 107		1530		1568	
KARAHİSAR-I TEKE KALESİ	Toplam Geliri	Toplam Adedi	Toplam Geliri	Toplam Adedi	Toplam Geliri	Toplam Adedi	Toplam Geliri	Toplam Adedi
Dizdar	19.330	1	3600	1	-	1	-	-
Kethüda	-	-	1400	1	-	1	-	-
Nevbetçi	2904	2	-	-	-	-	-	-
Bevvâb	-	-	400	1	-	-	-	-
Hisareri	50549	25	28.371	21	-	20	-	-
TOPLAM	72.783 *	28	33.771	24 ***	33.075	22 ****	-	-

* Bu kal'a muhafızlarının gelirlerinin eksik olma ihtimali vardır. Çünkü 1455 tahririne ait defterlerin bir kısmının eksik olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

** TD 107 nolu İcmal Tapu Tahrir Defterinde, Antalya Kal'asındaki görevliler toplam olarak; dizdar 1, kethüda 1, merdan-ı kal'a 191 olarak verilmiştir. Fakat, tabloda da görüleceği üzere dizdar 1, kethüda 1 ve merdan-ı kal'a 121'dir.

*** TD 107 nolu İcmal Tapu Tahrir Defterinde, Karahisar-ı Teke Kal'ası toplam olarak; dizdar 1, kethüdâ 1, merd-i kal'a 23 olarak verilmiştir. Fakat, tabloda da görüleceği üzere dizdar 1, kethüda 1 ve merd-i kal'a 22'dir.

**** TD 166 nolu İcmal Tapu Tahrir Defterinde,

Karahisar-ı Teke Kal'asında; Belirtilen kal'a muhafızlarıyla birlikte, Nefs-i Karahisar'da 27 hane müslüman ve 27 hane gebran Karahisar kal'ası muhafazası için resm-i arakiyye ve avarız-ı divaniyeden muaf ve müsellemler olmuşlardır.

Toplam olarak Antalya ve Karahisar-ı Teke Kal'alarının hasılı 45 karye, 12 mezre'a, 4 mukata'a ve 11 cema'atden meydana gelmektedir.

***** TKA 107 nolu mufassal defterde, Cema'at-i Gebran, nefer 121, hane 79: "Mezkurun zümmiler kadimden kal'a-i Antalya muhafazası hizmetini edüb mukabelesinde haracdan ve ispençden ve avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellemler olalar ve mezkur cema'ate bu babda dizdardan gayri kimesne hükmetmeye deyu defter-i atikde mezkur. Yine kemakan mukarrer. Cema'at-i mezkureden 10 nefer hane nevbetçilik talep etmeyüb haraca rıza verüb defter-i atikde mezburlar 107 nefer olub zikr olunan 10 hane'den ma'ada 121 nefer olub kethüdalari ve papasları biz bu mikdar ile muhafaza-i kal'a hizmetin uhdemize aluruz dedikleri ecilden zikr olunan 10 hane haraca kayd olunub mezkurlar kadimden ede geldikleri üzere defter-i cedide nevbetçi kaydolundular" denilmesi tabloda verdiğimiz kal'a görevlilerinden başka bu

gayri müslimlerin de burada vazifeli olduklarını göstermektedir (TKA 107, s. 11/a-b). Ayrıca, İğdir, Kökez-i Ulu, Kardiç Deresi karyeleri ile Akcık nam-ı diğer Tekürak cema'atinin "Kal'a-i Antalya muhafazası hizmeti mukabelesinde avarızdan muaf olmaları" da zikredilmeye değer.

Karahisar-ı Teke Kalesi muhafız ya da görevlilerine gelince; 1455 tahririnde mezkur kalede 28 civarında kale görevlisi bulunmaktadır. Bunların bir kısmı beraber verildikleri için kesin gelirlerini ve sayılarını belirtmek mümkün olmamıştır. Bunlardan biri dizdar, ikisi ise nevbetçidir. Karahisar kalesi görevlilerine tahsis edilen gelirler 72.783 akçadır. 1455 tarihli defterin eksik olması toplam sayı ve gelirin eksik bulunması ihtimalini artırmaktadır. TD 107 nolu defterde yani 1521-35 yılları civarında ise kale görevlileri 1 dizdar, 1 kethüda ve merd-i kal'a 23 olarak verilmiş olmasına rağmen merd-i kal'anın 22 olduğu görülmüştür. Bunların hasılları ise, 33.771 akçadır. 1530 tahririnde ise Karahisar-ı Teke kalesinde 1 dizdar, 1 kethüda ve 20 mustahfızan olmak üzere toplam 22 nefer kaydedilmiştir. Bütün bunlarla birlikte, nefis-i Karahisar'da "27 hâne müslüman ve 27 hâne gebran Karahisar kalesi muhafazası için resm-i arakiyye ve avarız-ı divaniye'den muaf ve müselleme" ola gelmişlerdir⁴⁰⁸. Mezkur tarihte, Karahisar kalesi muhafızlarının toplam gelirleri ise 33.075 akçadır⁴⁰⁹. 1568 tarihli icmal ve mufassal tahrir defterinde ise Karahisar kalesi görevlilerinden bahsedilmemiştir. Ayrıca, Evliya Çelebi'nin bu kaleden bahsederken sadece, "Kayser yapısı imiş, frenklerin eline geçmiş. Sultan Keyhüsrev ve ondan da Orhan Gazi fethidir. Teke paşasının hassıdır. 150 akça şerif kazadır. 70 köyü vardır. Kalesi dört köşedir. Ensesinde havalesi vardır. Hendeği yoktur. Yetmiş seksen Türkmen evi vardır" demesi ve kale erleri ve mamurluğu konusunda bilgi vermemesi kalenin eski önemini kaybettiğini göstermektedir.

Üzerinde durulması gereken kalelerden bir diğeri de *Finike* kalesidir. Fakat bu kale hakkında incelediğimiz dönemle ilgili belge ve bilgilere pek rastlayamadık. Bunun durumu ve özelliği konusunda *Evliya Çelebi*'den bilgi edinmekteyiz. *Evliya Çelebi*, burasını Ceneviz elinden Teke Bey oğlu Ahmed Beyin fethetmiş olduğunu, Orhan Gazi'ye düğününde hediye ettiğini, Subaşısının olduğunu, serdarı, dizdarı, 70 kale neferi ve gümrük emanetinin bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca O, kethüda, nakib ve şeyhülislamlarının Elmalı şehrinde oturduklarını, kalesinin düzlük bir tepe üzerinde beşgen şeklinde bulunduğunu içinde bir camii, dizdarı ve evleri ve anbarlarının yeraldığını, deniz içinde bir mendirek kulesinin bulunduğunu ve kale dibinde bir varoşunun var olduğunu ifade etmektedir⁴¹⁰. Özellikle yaz aylarında 100 parça geminin yatmasına müsait olan Finike Limanı'na kadar uzandığı bilinen sur ve burçlara sahip Finike Hisarı'nın bugün yalnız İç-Hisarı ayakta kalabilmiş, etrafı ise binalarla çevrilmiştir⁴¹¹.

Yine, *Evliya Çelebi*'nin *Azresan Kalesi* diye bahsettiği kale *İğdir Kalesidir*. Bu kalenin de beşgen şeklinde olduğunu belirtmektedir⁴¹². 1568 tarihli tahrir defterinde Elmalı'nın *Cami* mahallesinde 2 kişinin İğdir kalesinde hisareri oldukları belirtilmiştir⁴¹³. Fakat, tahrirlerde Antalya ve Karahisar Kalesi muhafızları gibi bunlar ayrı ayrı zikredilmemiştir. Bütün bunlarla birlikte, Maliyeden Müdevver 253 numaralı defterde *Kal'a-i Gendive*'nin zikredilmesi⁴¹⁴ buranın daha önce ve Osmanlılar döneminde kullanıldığını göstermektedir. Bu bölgeye yaptığımız gezi ve incelemede de gördüğümüz gibi buranın coğrafi konumu da kale için çok elverişlidir.

⁴⁰⁸ Tablo 3'e bkz.

⁴⁰⁹ TD 166, s. 595-596.

⁴¹⁰ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 20, 25.

⁴¹¹ Şahabettin Tekindağ, "Teke-eli Ve Teke-oğulları", TED, VII-VIII (1977), s. 72.

⁴¹² *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 20.

⁴¹³ TKA 107, s. 56/b.

⁴¹⁴ MAD 253, s. 96.

İstanos'un bir kalesinin olduğunu da *Evliya Çelebi*'den öğrenmekteyiz. O, İstanos'dan bahsederken kalesinin batı tarafta ve viranca küçük bir kale olduğunu belirtmiştir. Batıya bakan bir kapısının olduğunu, güneyindeki mağaralı kayaların bu kaleye havale olduğunu yazmaktadır⁴¹⁵.

Teke Sancağında yer almamakla birlikte, bu bölgenin önemli kalelerinden olan ve Alâiye Sancağı'na bağlı bulunan *Alâiye* ve *Alara* kalelerini de zikretmeliyiz. Bu kalelerde bulunan görevliler ve gelirlerini TD107 nolu defter ile 1530 tahririnden öğrenmekteyiz⁴¹⁶. Ayrıca, *Evliya Çelebi*, Alara kalesinin harap olduğunu ve içinde kimsenin bulunmadığını, etrafında pek çok bina eserleri ve mezarlıklar bulunduğunu belirtmektedir. Alaiye kalesi ile ilgili olarak da, kalesinin beşgen şeklinde olduğunu ve 2 dizdarının bulunduğunu belirtmektedir⁴¹⁷. Bütün bu bilgilerden sonra, Alaiye'deki kale ve kale görevlileri ile Teke Sancağı'ndakileri karşılaştırdığımızda Teke Sancağındaki görevliler daha fazladır. Ayrıca, Alâiye kalesi ve Alara kalesi coğrafi şartlar yönünden daha uygun bir alanda bulunmaktadır⁴¹⁸.

TABLO 4
TD 107 NOLU DEFTERE GÖRE VE 1530 TARİHİNDE ALAİYE VE ALARA KALESİ
MUHAFIZLARI

Kalenin Adı	TD 107			1530		
	Kale Görevlileri	Geliri	Toplam Adedi	Kale Görevlileri	Geliri	Toplam Adedi
Alâiye Kalesi	Dizdar (Hacı Kasım)	9131	1	Dizdar	-	1
	Kethüda (Tur Ali)	3500	1	Kethüda	-	1
	Topcuyân	-	-	Topcuyân	-	2
	Ser-bölük	-	-	Ser-bölük	-	7
	Bevvâbân	-	-	Bevvâbân	-	3
	Okçu	-	-	Okçu	-	1
	Merdân-ı kal'a (Müstahfızân)	131.808	90	Merdân-ı kal'a (Müstahfızân)	-	75
TOPLAM	-	144.439	92	-	97.509	90
Alara Kalesi	Dizdar (Muharrem)	4000	1	Dizdar	-	1
	Merdân-ı kal'a (Müstahfızân)	14107	6	Merdân-ı kal'a (Müstahfızân)	-	11
TOPLAM		18107	7		21.657	12

2- Teke Sancağı'nın Muhafazası Meselesi

Teke Sancağı konumu itibariyle zaman zaman bazı tehlikelere maruz kalmıştır. Bilhassa kıyı bölgesinin daha çok tehlikelere uğradığı görülmektedir. Burasının savunmasız olması yani dışardan gelen tehlikelere açık olması, zarar görmesinin başlıca amillerindedir. Bundan dolayı tarihin her devrinde *Pamfilya* olarak adlandırılan kıyı bölgesi ile batıda kalan kıyı bölgesinin (*Likya*) çeşitli kavimlerin ve korsanların saldırılarına uğradığı görülmektedir. İlkçağda, saldırıları ve tehlikeleri en aza indirmek için şehirlerin genellikle yüksek yerlere kurulduklarını ve etrafının çevrildiğini görmekteyiz. Bu bölgedeki birçok şehir ve kale kalıntısı

⁴¹⁵ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, s. 22.

⁴¹⁶ TD 107, s. 249-258; TD 166, s. 617-618.

⁴¹⁷ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, s. 27-28.

⁴¹⁸ Alanya ve Alara kalelerinin özellikleri ve Osmanlılar dönemindeki durumu hakkında daha geniş bilgi için Seton Lloyd, D. Storm Rice, *Alanya (Alâiyya)*, (Çev. Nermin Sinemoğlu), Ankara, 1989; İbrahim Hakkı Konyalı, aynı eser.

bunu açıkça gözler önüne sermektedir⁴¹⁹. Osmanlı Devleti de kıyı ve limanları korumak için bazı tedbirlere başvurmuş ve bazı yerlerde savunma amaçlı kaleler yaptırmış veya var olan kaleleri tamir ederek meseleyi çözmeye çalışmıştır. Az önce de bahsettiğimiz gibi Teke-ili'nde *Antalya Kalesi*, *Finike Kalesi*, *Karahisar-ı Teke Kalesi*, *İğdir Kalesi* gibi kaleler başta olmakla birlikte, Alaiye Sancağı'nın sınırları dahilinde *Alâiye Kalesi* ile *Alara Kalesi* bu bölgenin en önemli savunma merkezlerini oluşturmaktadır. Devlet bütün bunlarla birlikte, sancakların muhafazası için başka tedbirler de almıştır. Biz burada bu tedbirler ve sancağın maruz kaldığı tehlikeler hakkında bilgi vermeye çalışacağız:

Kıyı bölgesi ile birlikte dağlık kesimde ve derbend gibi yerlerde de halkın zarara uğradığı görülmektedir. Bu tür tehdit ve tehlikeler içerden ve dışardan olabilmektedir. Dışardan gelen tehlike umumiyetle deniz yoluyla korsan gemilerinin saldırısı şeklinde olmakta, içerden gelen tehlike ise yaylaya göç esnasında bazı grupların saldırısı veya fesad ehlinin çeşitli saldırıları vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bir sefer esnasında bu tür olaylar artmakta ve sancakda bazı görevliler muhafaza hizmetinde kalmaktadırlar. 31 Mayıs 1565/1 Zilkade 972 tarihli bir *Mühimme* hükmünde⁴²⁰ ve buna benzer birçok hükümde açıkça ifade edildiği gibi Osmanlı Devleti bölgeyi korumak için çeşitli tedbirler almış ve bazı insanları buna görevlendirmiştir. Hatta Teke Sancakbeyi'nin seferden feragat edip sancak muhafazasında kaldığı dahi görülmektedir⁴²¹.

Sancağın deniz kıyısında olması ve bölgede bir çok tabî limanların bulunması korsan baskınlarını kolaylaştırmaktadır. Bu bölge zaman zaman böyle baskınlara maruz kalmıştır. 8 Eylül 1565/12 Safer 973 tarihinde Teke Sancakbeyine gönderilen hükümde, Antalya ve çevresinde korsan gemisi olmadığı ve ahalinin huzur içinde olduğunu bildirmişsiniz denilmekte ise de gaflet etmeyip daima muhafazaya dikkat etmeleri emredilmektedir⁴²². Antalya ve civar sahillerin muhafazasında görevli olan halkın tüfenk, ok ve yay gibi silahları taşıdıklarını ve bunlara dokunulmadığını müşahade etmekteyiz⁴²³. Sancak muhafazasında sipahiler de görev almakta ve suhte gibi fesad ehlinin haklarından gelerek buldukları yerleri muhafaza etmektedirler⁴²⁴.

Bilhassa iskelelerin özenle korunduklarını söyleyebiliriz. Çünkü zaman zaman yukarıda da bahsettiğimiz gibi buralara baskınlar yapılarak zarar verilmektedir. Bu baskınları düşman gemileri yapmakta ve verdikleri zararlarla birlikte halktan bazısını da esir almaktadırlar⁴²⁵. 13 Temmuz 1577/26 Rebiyülahir 985 tarihinde Manavgad kadısına ve Antalya dizdarına yazılan hükümde, düşman gemilerine alarga topu atılması için hiç bir fedekarlıktan kaçınılması

⁴¹⁹ Bu bölgedeki ilkçağdan kalma önemli şehirler ve özellikleri konusunda daha ayrıntılı bilgi için birinci bölüme bkz.

⁴²⁰ MD 6, s. 559/1215.

⁴²¹ 17 Mart 1578/8 Muharrem 986 tarihli hüküm: MD 32, s. 88/183.

⁴²² MD 5, s. 94/216.

⁴²³ MD 16, s. 157/306.

⁴²⁴ 25 Nisan 1574/3 Muharrem 982 tarihinde Teke-ili Beyine ve kadularına gönderilen hükümde, Teke'de zeamet mutasarrıfı olan Mesih ile 30 nefer sipahiden, muhafazaya tayin edilmiş olmakla hep beraber suhte ve sair eşkiyayı tenkil ve tedib etmeleri istenmektedir (MD 24, s. 161/432).

⁴²⁵ 14 Ağustos 1570/12 Rebiyülevvel 978 tarihinde Antalya kadısına yazılan hükümde özetle, İskeleyi görüp gözetmesi, haric yerlere gitmemesi söylendiği halde iskeleyi koyup yaylağa gittiğinin ilam olunduğu söylenmekte ve bundan sonra böyle davranmaması istenmektedir (MD 14, s. 390/467); ayrıca 7 Şubat 1571/22 Ramazan 978 tarihinde Antalya kadısına yazılan hükümde özetle, Elmalu'ya tabi Finike'de Yılanbaşı İskeleyi'ne düşman gemilerinin gelip bir evi garet ve sahibini esir ettikleri ve içlerinden tutulanlarının bir kaçının ifadelerine göre Venedikten geldikleri Sancakbeyi tarafından bildirildiği ve yanında olan il ve hisarerlerinden ve gayriden kuvvet toplayıp icab eden yerleri muhafaza etmesi istenmektedir (MD 12, s. 32/66); yine, 18 Şubat 1571/23 Ramazan 978 tarihinde Antalya kadısına yazılan hükümde yukarıdaki ifadeler tekrarlanmakta ve buranın muhafazası istenmektedir (MD 14, s. 940/1281).

istenmektedir⁴²⁶. Yine, 9 Mayıs 1583/17 Cumadelula 991 tarihinde Teke Beyine ve Antalya kal'ası dizdarına gönderilen bir hükümden, Mısırdan ulaşı ile gelmekte olan bir miri kalitenin Antalya iskelesine 200 millik *Şilden Burnu* önünde bir Fransız baştardasıyla karşılaşarak bir hayli cenkten sonra kurtulduğunu fakat baş tarafındaki topunun çatladığını ve Antalya kal'asından bir top verilmesi gerektiğini görmekteyiz⁴²⁷. Ayrıca, 25 Kasım 1565/2 Cumadelula 973 tarihinde Teke Beyine gönderilen hükümden, *Demre* nam mevkiye bir kafir parçasının karaya vurduğu ve içinden 130 kişinin karaya çıktığını haber alındığı söylenmekte ve hangi devlete ait olduğunun, oraya niçin geldiğinin, bunlar halktan esir ve saire almışlardır ? bütün bunların tahkik edilerek merkeze bildirilmesi istenmektedir⁴²⁸. Bütün bu kayıtlar bize, bölgenin uğradığı saldırıları, kalelerin önemini ve korunmaya muhtaç olduğunu göstermektedir.

18 Mayıs 1576/19 Safer 984 tarihli hükümden bu tarihte Teke Sancağı'nın muhafazasında 50 nefer sipahinin olduğu anlaşılmalı birlikte, bunların Alay Beyine karışıp Rodos'a gönderilmeliri istenmektedir. Derbendlerde haramiler zuhur edip katl-i nüfus ve garet-i emval ettikleri için sancak muhafazasına yukarıda bahsedilen 50 nefer sipahi ayrıldığı halde 21 Mayıs 1576/22 Safer 984 tarihli hükümden bunların Donanma-i Hümâyûn'a katılmaları, burada kalan diğer kişilerin muhafaza işini yapmaları istenmektedir⁴²⁹.

Korsan sefinelerinin *Antalya, Rodos ve İskenderiye* arasında dolaşarak islam gemilerine zarar verdikleri görülmektedir. Bunun için deniz mevsimi gelince İskenderiye'deki muhafaza gemileri faaliyete geçerek bu gibi olayları önlemektedirler⁴³⁰. 6 Eylül 1578/4 Receb 986 tarihli bir hükümden, Teke Sancağı'nın muhafazasına 30 nefer sipahi ile bir zaimin kaldığı görülmektedir. Yine, 11 Ekim 1578/9 Şaban 986 tarihinde Teke-ili Beyine yazılan bir hükümden, yukarıda bahsedilen 30 nefer sipahi ile bir zaimi sancak muhafazasında alıkoyup, kendisinin diğer sipahiler ile Anadolu Beylerbeyisinin mahiyetinde Sivas'a hareket etmesi istenmektedir. 22 Ekim 1578/20 Şaban 986 tarihinde Teke-ili Beyine yukarıdaki hüküme benzer bir hüküm gönderilerek Erzurum muhafazasına gitmesi istenmektedir. 25 Ocak 1579/27 Zilkade 986 tarihli hükümden, yine 30 nefer sipahinin sancak muhafazasında kalması ve alçak halli sipahilere 10.000 akça tımarlı bir sipahinin baş tayin edilmesi emr edilmektedir⁴³¹. Yine, 22 Mart 1583/27 Safer 991 tarihinde Hamid Sancak Beyine gönderilen hükümden de sohta eşkiyasından sancağı muhafaza için 3000'den aşağı tımarı olanların kalması ve defterlerinin gönderilmesi istenmektedir⁴³². Ayrıca, 1584/992 tarihinde Menteşe Beyine gönderilen hükümden, Livadaki eşkiya ve sohtalar fesad üzere olduklarından beşten bir eksik tımarı olan sancak sipahileriyle muhafazada kalıp diğerlerini alaybeyiyle sefere göndermesi istenmektedir⁴³³.

Teke ve Alaiye sancaklarının zabtû rabtına ve muhafaza işlerine dikkat edilmemiş olacak ki Alaiye Beyine itina gösterilmesi hususunda hüküm gelmiştir⁴³⁴.

Akdeniz yalısında vaki' olan sancakların kendi sancaklarıyla birlikte Rodos adasının muhafazasına da yardımcı oldukları görülmektedir⁴³⁵. 12 Eylül 1583/24 Şaban 991 tarihinde Teke Sancağında vaki' olan kadılara yazılan hükümden, muhafazaya kalan sipahilere Ali

⁴²⁶ MD 30, s. 354/833.

⁴²⁷ MD 49, s. 93/320.

⁴²⁸ MD 5, s. 227/580.

⁴²⁹ *Mühimme Zeyli 3*, s. 30/22, 37/347.

⁴³⁰ 1 Aralık 1577/20 Ramazan 985 tarihli hüküm: MD 33, s. 105/214.

⁴³¹ MD 32, s. 3/18, 4/26, 237/440, 241/466.

⁴³² MD 44, s. 180/377.

⁴³³ MD 53, s. 219/625.

⁴³⁴ MD 40, s. 152/332.

⁴³⁵ 13 Şubat 1582/19 Muharrem 990 tarihli hüküm: MD 46, s. 335/768.

isimli birinin serdar olduğunu ve zuhur eden eşkiyayı cezalandırması gerektiğini öğreniyoruz⁴³⁶. 17 Eylül 1583/29 Ramazan 991 tarihli başka bir hükümden ise, sancak muhafazasında kalan sipahilere Ali ile beraber Hasan'ın da serdar olduğunu ve bunların birbirleri aleyhinde şikayette bulduklarını öğrenmekteyiz⁴³⁷. Zaman zaman muhafazada kalan sipahilere serdar olan kişilerin halka zulmettikleri ve zarar verdikleri de görülmektedir⁴³⁸.

Sancağın muhafazasında *serdar* ile beraber *köy kethüdarları* ve *yiğitbaşlıların* da görev aldıkları görülmektedir. 25 Ocak 1585/23 Muharrem 993 tarihli iki hükümden, Teke Sancakbeyinin Şark Seferine memur olduğunu ve sancağın muhafazasının Alâiye Beyine tevdi edildiğini görmekteyiz. Fakat, daha sonra Teke Beyi seferden avdet etmiş ve sancağına haricden kimsenin girmemesini istemiştir⁴³⁹. 18 Haziran 1595/10 Şevval 1003 tarihli hükümden, Dergah-ı Mualla Çavuşlarından *Neslizade Mehmed Çavuş*'un serdar tayin olarak buradaki fesad ehlinin hakından geldiğini ve sancakların muhafazasında kaldığını öğrenmekteyiz⁴⁴⁰.

Bu bölgede, bütün bu önlem ve tedbirlerle birlikte, köyleri veya yerleşim merkezlerini denizden birkaç kilometre içeri kurmak gibi en ucuz ve etkili olan bir yolun da takip edildiği görülmektedir. Çünkü, korsan gemilerinin tayfaları genellikle gemilerden fazla uzaklaşmamaktadırlar. Ayrıca, yukarda çeşitli vesilelerle bahsettiğimiz gibi deniz kıyısında çeşitli tahkimatlar ve kaleler yapmak suretiyle bölgeyi korumaya gidilmektedir. Deniz kıyısındaki bu tahkimatlar kıyı bölgesinin korsan saldırılarına karşı korunmasında yardımcı olmaktadır. Duvar ve kuleler de Kıbrıs yolu gibi büyük öneme sahip yolların güvenliğinin sağlanmasında yardımcı olmaktadır. Bütün bunlarla birlikte kalelerin, özellikle yöre halkına baskı yapmak ve vergilerin düzenli biçimde ödenmesini sağlamak için de kullanıldığı görülmektedir⁴⁴¹. Yine bahsettiğimiz bütün önlemlerle birlikte, düşman gemilerinin gelmesi halinde alarga topu atılarak gemilerin kıyıya yaklaşması engellenmektedir. Çünkü 13 Temmuz 1577/26 Rebiyülahir 985 tarihinde Manavgad kadısına ve Antalya dizdarına gönderilen bir hükümden bunu anlamaktayız⁴⁴².

Yukardaki birçok hüküm bize açıkça göstermiştir ki, Teke Sancağı zaman zaman dış tehlikelere maruz kalmıştır. Devlet bunu çeşitli tedbirler almak suretiyle en aza indirmeye çalışmıştır. Tehlikenin bu boyutta olması genelde bölgenin coğrafi konumuyla ilgilidir. Devlet bu olumsuz âmilleri önlemek için büyük çaba göstermiş ve bunda da başarılı olmuştur.

E- KAZA İDARESİ

Kazâ, ticari, ekonomik, sosyal ve kültürel üstünlüğü ile çevrenin merkezi olmuş bir kasaba veya şehir ile, böyle bir topluluk merkezini çevrelemiş köylerin teşkil ettiği idari bir birliktir. Bundan dolayı, kazanın doğuşu, iktisadi, ictimai, coğrafi ve kültürel şartların belirlediği tarihi bir seyir içerisinde vukubulmuştur. Ancak, hiç bir kasaba veya şehir olmaksızın, sırf köyler grubu halinde teşkil edilmiş kazalar da, az olmakla beraber, mevcuttur. Bir merkez kasabası bulunmayan bu tür kadılıklar, eski yerli idari bölümden kalma olmayıp, büyük ihtimalle, Türk göçebe hayatının bir icabı idi. Kaza merkezi olan yerlerin büyük çoğunluğu, Osmanlılar öncesinde de buldukları bölgenin en önemli merkezleri durumunda olan yerlerdir.

⁴³⁶ MD 51, s. 87/269.

⁴³⁷ MD 52, s. 74/172.

⁴³⁸ 14 Aralık 1583/29 Zilkade 991 tarihli hüküm: MD 52, s. 170/428.

⁴³⁹ MD 53, s. 101/280, 121/225; MD 55, s. 121/226.

⁴⁴⁰ MD 73, s. 82/191.

⁴⁴¹ Surayıya Faroqı, *Osmanlı'da Kentler Ve Kentliler*, s. 123, 125.

⁴⁴² MD 30, s. 354/833.

Osmanlı imparatorluğu adli teşkilat bakımından, birçok kaza bölgelerine ayrılmıştır. Her kaza birimi doğrudan merkeze bağlıdır. Bundan dolayı, eyalet-sancak şeklindeki askeri teşkilattan ayrı olarak tamamıyla sivil karakterli bir de kaza idaresi mevcuttur⁴⁴³.

Teke sancağında kazâ merkezlerine baktığımız zaman, kale, liman, tersane, sosyal ve kültürel yapılar böyle yerlerin doğmasında birinci derecede etkili olmuştur. İdarî-askerî bakımdan sancak merkezi olan Antalya şehri, aynı zamanda adli teşkilat açısından kaza merkezi durumundadır. Elmalu, İstanos ve Karahisar-ı Teke de sosyal, siyasi, kültürel ve iktisadi faaliyetlerin olduğu önemli kazalardır. Fakat, Kaş ve Kalkanlı gibi kaza merkezleri ise pek fazla öneme sahip olmayan yani kasaba veya şehiri bulunmayan sırf köyler şeklinde teşkil edilmiş kazalar durumundaki yerlerdir.

Kadı

Kadı, kaza idaresinin başı olup, mutlaka yüksek dereceli bir medreseyi bitirmiş ve belli müddet *Edirne, Konya, Sivas, Bağdat* gibi büyük şehirlerde “*danişmend*” olarak hizmet görmüş kişiler arasından seçilmekte ve tayin olunmaktaydı. Kadı görevine ancak iki sene müddetle atanmakta, iki yıl sonunda İstanbul’a giderek “*mülazemette*” (maaşsız hizmette) beklemesi gerekmekteydi. Kadıların tayin işleri kazaskerlere aitti. Anadolu yakasındaki kadıların atanması Anadolu kazaskerinin, Rumeli yakasındaki ise Rumeli kazaskerinin yetkisi dahilindeydi⁴⁴⁴.

Şehir görevlileri içinde en önemli yer kadıya aittir. Özellikle, XVI. yüzyılda beylerbeyi ve sancakbeyilerinin sürekli olarak, seferler dolayısıyla şehirde bulunmamaları, kadının önemini daha da artırmıştır. Kadı şerî ve örfî hukukun uygulayıcısı, Padişah otaritesinin, ehl-i örf ile birlikte en önemli temsilcisidir. Kendisi padişah tarafından “*icrây-ı ahkâk-ı şer’iyye ve infâz-ı kavânin-i mer’iyye eylemek*”le görevlendirilmiştir. Kadının kısaca; *yargı, mahkeme, belediye ve yönetimle ilgili görevleri vardır*⁴⁴⁵. Bütün bunlarla birlikte kadının *askerî* görevleri de olup, bunun arasında ise, avarız hanelerinin tesbiti ve avarız bedellerinin toplanması, kürekçi bedelinin toplanması, nüzül ve sürsat zahiresi adı altında ordunun iâşe işlerinin halledilmesi gelmektedir⁴⁴⁶.

Kadıların saydığımız bütün bu görevlerinin yanında asli görevlerinden olmamakla birlikte ihtiyaç duyulduğu zaman yaptıkları işlerden birisi de sancak tahrirlerini yapmalarıdır. 1568 tarihinde Teke ve Hamid sancaklarını Antalya kadısı olan *Mevlana Yahya* yapmıştır. Yine, 1568 tarihinde Antalya kadısı olan *Mahmud*’a Adana, Sis vesair sancakların tahriri ferman olunmuştur⁴⁴⁷. 1575 tarihinde Antalya kadısı olarak *Eymir* adlı biri görülmekte olup, *Eymir*, Antalya mahkeme naibi Derviş’ten Şaban namında birisinin Kıbrıs’a sürülmemek için verdiği 6000 akçayı aldığı için şikayet edilmesi üzerine teftiş edilmeye karar verilmiştir. Ayrıca onun suçu sabit olursa Kıbrıs’a sürülmesi emredilmiştir⁴⁴⁸. Fakat 1576/976 tarihli bir hükümden, bunun suçunun sabit olmadığını ve affedildiğini öğrenmekteyiz⁴⁴⁹. Bu hükümlerden de anlaşıldığı gibi yolsuzluk yapan kadılar burada Kıbrıs’a sürülmektedir. Ayrıca, kadıların mukata’ a müfettişliği⁴⁵⁰ ve nazırlığı da yaptığını görmekteyiz⁴⁵¹.

⁴⁴³ Akdağ, aynı eser, s. 59-60.

⁴⁴⁴ Akdağ, aynı eser, s. 69-73.

⁴⁴⁵ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 83-88.

⁴⁴⁶ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s. 121.

⁴⁴⁷ MD 7, s. 666/1849,757/2074, 928/2547, 953/2625.

⁴⁴⁸ MD 26, s. 61/162.

⁴⁴⁹ KK 230, s. 247.

⁴⁵⁰ MD 41, s. 76/165, 145/326, 157/349, 184/408, 201/454, 237/523,261/567, 403/860, 424/900.

⁴⁵¹ KK 163, s. 18, 69.

Kadı'nın mahkeme işlerinde yardımcısı olan bir kısım memurlar da mevcuttur. Bunların başında "naip" gelmektedir. Naip, kadının bulunmadığı hallerde duruşmaları idare etmek, serbest dirlikler içerisinde yer almayan köylerdeki davaların yerinde görülmesi için olay mahalline gitmek gibi görevleri ifa etmektedir. Ayrıca "mevleviyer" olan büyük şehir kadılıklarına bağlı işlere bakan kişilere de "naip" denilmektedir⁴⁵². Kadıların mahkeme işlerinde en önemli yardımcılarında olan naiplerin zaman zaman halka zulm yaptıkları ve rüşvet aldıkları da olmaktadır. Teke sancakbeyi ve Antalya kadılarına bu tür olaylardan dolayı gönderilen çeşitli hükümler bulunmaktadır⁴⁵³.

Naiplerle birlikte, bilhassa mahkemede *katipler*, kadının önemli yardımcılardanıdır. Onlar, mahkemeyi ilgilendiren yazışmaları yürütürlerdi. Ayrıca, mahkeme görevlileri arasında *muhzırbaşı* ve *muhzırlar* bulunmaktadır. Onlar, öldürme, yaralama ve topluma zarar veren diğer hakaretler gibi kamu suçlularının dışında, alacak-verecek gibi kişilerarası anlaşmazlıklarda, davaları mahkemeye celp ve kadı hüküm verdikten sonra davanın hakkını teslim eden kimselerdir. Muhzırların gördüğü ve kanunnamelerde *ihzarıye* denilen bu görev, padişah tarafından muhzırbaşına verilir, muhzırbaşı bu görevini bizzat veya vekilleri ve yeteri kadar muhzırları ile birlikte yerine getirirdi. *Muhzırbaşılık*, genellikle taşrada görevlendirilmesi gereken kapıkullarına tumar olarak verilmektedir. Bu iş, devlet için aynı zamanda bir gelir kaynağı teşkil etmektedir. Zira, hak sahiplerinin tahsil edilen alacaklarının yüzde ikisi muhzırbaşının hakkıdır⁴⁵⁴.

Teke sancağında da ihzarlık'tan vergi alındığı görülmektedir. İhzarlık'tan alınan resmin Antalya ve İstanbul mahkemesinde alınla birlikte bazı pazar yerlerinden de alındığı görülmektedir. Şöyle ki, TD 107 nolu deftere göre, "ihtisab ma'a ihzar-ı bazar-ı Kızılkaya ve Yüreğil" hasılı 2800 akçadır. Ayrıca, "ihtisab-ı bazar-ı Karahisar ve bazar-ı Köprü ma'a ihzar" hasılı 20.000 akça, yine "ihzar-ı mahkeme-i Antalya ve İstanbul" resmi 1400 akçadır⁴⁵⁵.

1530 tarihinde ise, "ihzar-ı mahkeme-i Antalya ve İstanbul" 1400 akça, "mahsul-i ihtisab-ı bazar-ı Karahisar ma'a Köprü ve ihzar-ı bazar-ı mezkurin" 10.000 akçadır⁴⁵⁶. 1568 tarihinde sadece "ihzar-ı mahkeme-i Antalya ve İstanbul" belirtilmiş olup resmi 2800 akça ile sancak hasılatı içerisinde % 0.07'lik bir nisbete sahiptir (Tablo 54).

⁴⁵² Akdağ, aynı eser, s. 71; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İmiye Teşkilatı*, Ankara, 1984, s. 117 vd.

⁴⁵³ MD 6, s. 435/931, 564/1230; MD 26, s. 45/121; MD 69, s. 172/346.

⁴⁵⁴ Ergenç, aynı eser, s. 85; Akdağ, aynı eser, s. 71-72.

⁴⁵⁵ TD 107, s. 36, 46, 68.

⁴⁵⁶ TD 166, s. 584, 593.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHİRLERİN FİZİKİ YAPISI, ULAŞIMI, TİCARİ HAYATI VE NÜFUSU

A- YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ŞEHİRLERİN HUSUSİYETLERİ

Teke Sancağı'ndaki yerleşim yerleri ile bunların *iskan* ve *nüfus* özelliklerini belirtirken *şehir* ve *kır* olmak üzere iki kısımda değerlendireceğiz. Burada şehir özelliği taşıyan ya da köylerden bazı yönlerden ayrılan merkezleri inceleyerek bunlar hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Bunların ayrı ayrı değerlendirilmesinde hiç şüphesiz bir çok yönden farklı hususiyetler arzetmeleri etkilidir. Buradan hareketle, yerleşmeyi etkileyen faktörler ile şehiri diğer iskan yerlerinden ayıran temel özelliklerin ne olduğu konusunda bilgi vermek faydalı olacaktır:

Yerleşmeyi, ekonomik şartlar, yerleşim alanının korunaklı ve güvenli bir konum arzetmesi, bir akarsunun yanında bulunması, bölgedeki yol şebekelerinden yararlanma imkanlarına sahip olma gibi faktörler etkilemektedir⁴⁵⁷. Ayrıca, *kentsel* ve *kırsal* yerleşme alanları birbirinden farklı nitelikler taşımaktadır. Kentsel yerleşme kavramı, nisbeten daha önemli sayılan, daha yoğun nüfusa sahip ve özellikle tarım dışı faaliyetlerle uğraşan topluluklar için kullanılmaktadır. Buna karşılık kırsal yerleşme kavramı, bir dereceye kadar daha önemsiz, daha dağınık bir şekilde yerleşmiş ve geniş ölçüde tarımsal işlerle uğraşan topluluklar için kabul edilmiştir. Bu ifadelerle göre, kentsel ve kırsal yerleşmenin en belirgin ayrıncı kıstası nüfus yoğunluğu ve üretim biçiminin tarım dışı alanlara yönelik olmasıdır. Fakat bu iki ölçüt bir yerin kent ya da köy özelliği taşıması hususunu tek başlarına belirtmekte yeterli değildir. Bu suretle iki yerleşim birimi, ilim adamları tarafından kendi ilmî kuramlarına göre ayrı ayrı tanımlanmıştır. Kent bilimciler yerleşim düzeni, sosyologlar değişen ilişkiler, antropologlar kültürel yapı, coğrafyacılar çevre ve topoğrafya, demografiler nüfus yoğunluğu, ekonomistler üretim biçimi, tarihçiler de tarihsel özellikler üzerinde durmaktadırlar⁴⁵⁸.

Az önce de bahsettiğimiz gibi bir iskan yerinin şehir özelliğini kazanmasında tek başına yeterli olmamakla beraber, en önemli göstergelerden biri nüfus yoğunluğudur. Nüfus ise çeşitli ülkelere ve coğrafi şartlara göre değişmektedir. Ölçü kabul edilen diğer bir kıstas da idari düzey açısından, yerleşimde bir sancakbeyi ya da en azından bir kadı bulunmasıdır. Ayrıca, pazar etkinlikleri ve nüfusun önemli bir kısmının tarım dışı uğraşlarla meşgul olması da sayılabilir⁴⁵⁹.

Pazar yeri, çarşı, esnafa ait dükkanların bulunması, şehir çevresindeki kırsal bölge ve köylerde hasil olan tarımsal ürün ile şehirde üretilen çeşitli malların değişimi için gerekli altyapıyı oluşturmaktadır. Bunların yanısıra han, hamam, kervansaray, medrese, Cuma camisi, şehrin ve kasabanın sahip olduğu ticari ve kültürel altyapının diğer elemanlarıdır. Şehri

⁴⁵⁷ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul, 1989, s. 206-211; Fikret Yılmaz, *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*, (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 1995, s. 108-109.

⁴⁵⁸ Sabri Çakır-Mehmet Erbaş, "Giresun'da Kentleşme ve kentsel Yerleşmelerin Kademelenmesi", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (1-3 Haziran 1988) Bildirileri*, Samsun, 1990, s. 35.

⁴⁵⁹ Talip Yücel, "Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, Yıl 17, s (No) 21, İstanbul, 1961, s. 31-44; Suraya Faroğlu, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul, 1994, s. 16; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, (Derleyen Salih Özbaran), İzmir, 1984, s. 4-5.

çevreleyen surlar da oraya korunmuşluk özelliği katan bir unsur olarak eklenebilir. Köylerden bir diğer farklı özelliği de şehir ve kasabaların mahallelere ayrılmış olmasıdır⁴⁶⁰.

XVI. yüzyıl sonlarından itibaren kırsal bölgelerinden şehirlere doğru küçümsenemeyecek bir nüfus akını meydana gelmiştir. Bunun sonucunda Batı Anadolu ve Marmara bölgelerinde nüfusun yoğunlaştığı görülmüştür. Mesela, 1699'da İzmir nüfusu 24.000 olarak belirtilmektedir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin yeni kasaba ve şehirlerin kurulmasını teşvik etmesi, iskan merkezindeki nüfusun yerinde kalmasına dikkat eden bir siyaset güdmesi, zirai ekonomiye sahip olan Osmanlı toplumunda, üretimin düşmemesi ve iskan merkezlerindeki kayıtlı mükelleflerin azalmasını önlemek için kanunnamelere maddeler konması devletin bu konuya verdiği önemi gözler önüne sermektedir⁴⁶¹.

Tapu Defterleri'nde kasaba ve şehir özelliği taşıyan yerler umumiyetle *nefs* olarak gösterilmiştir. *Nejat Göyünç*, *nefs*'in genellikle “şehir, kasaba” anlamına geldiğini belirtmekte, ancak XVI. yüzyılda bu terimin kasabası bulunmayan kimi bölgeler için de kullanıldığına dikkati çekmekte ve *nefs* sözcüğünün kadı bulunmayan yeri anlatabileceği üzerinde durmaktadır⁴⁶².

Teke Sancağı'nda yukarıda belirttiğimiz özellikleri taşıyan ya da köylerden farklılaşan ve merkez özelliği gösteren yerler; *Antalya, İstanos (Korkuteli), Elmalu, Kaş, Kalkanlı ve Karahisar*'dir. Bunlar XVI. Yüzyılda genelde kaza merkezi olarak idari taksimatta yerlerini almışlardır. Bu merkezlerden *Antalya, İstanos, Elmalu ve Karahisar* Tapu Defterleri'nde mahallelere ayrılmışlar ve *nefs* olarak özellikle belirtilmişlerdir. Bütün bunlarla birlikte, nahiye durumunda olan, bu şekilde idarî taksimatta yerini alan ve az çok köylerden biraz farklı bir konuma sahip olan *Bağovası, Kızılkaya, Muslu, Kürt, Mükerrerem Kömi, Finike, İğdir* gibi yerleri de belirtmeliyiz. Buraların merkez olmasında ve köylerden farklılık arzemesinde genelde, ticarî faaliyete ortam hazırlayan pazar yerlerine, kültürel hizmetler veren eğitim kurumlarına, ibadethanelere, korunma amaçlı kalelere ve konaklama tesislerine sahip olmaları başta gelmektedir. Ayrıca, idari merkez olma, şehirler arası ticaret yolları ve güzargahlarında bulunma ile bazılarının limanın olması birinci derecede etkili olmuştur.

B- TEKE SANCAĞI'NDA ŞEHİR ÖZELLİĞİ TAŞIYAN YERLERİN FİZİKİ YAPILARI, MAHALLELERİ VE NÜFUSU

1- ANTALYA: Fiziksel Yapı, Şehrin Gelişimi Ve Nüfus

Antalya, aynı adı taşıyan körfezin kuzeybatı ucunda, Antalya ovasının denize dik yarımla inen 30 m. yükseklikteki düz zemini üzerinde kurulmuştur. Antalya il toprakları 36 derece 06 dakika ve 37 derece 27 dakika kuzey enlemleri ile 29 derece 14 dakika ve 32 derece 27 dakika doğu boylamları arasında bulunmaktadır⁴⁶³. Şehrin yakın çevresinde, *Kuzey Beydağları*, doğuda *Vezirdağı*, batıda deniz seviyesinden 2600 m. yükseklikte olan *Tahtalar Dağı* yer almaktadır⁴⁶⁴.

⁴⁶⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. S. Faroqhi, aynı eser, Hamit Sadi Selen, “XVI. XVII. Yüzyıllarda Anadolu'nun köy ve küçük şehir hayatı”, III. Türk Tarih Kurumu Kongresi (1943), Ankara, 1948, s. 390-398; Gönül Tankut, “Osmanlı Şehrinde Ticarî Fonksiyonların Mekansal Dağılımı”, VII. Türk Tarih Kongresi, (25-29 Eylül 1970) Kongereye Sunulan Bildiriler, II, Ankara, 1973, s. 773-779.

⁴⁶¹ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ...*, (Derleyen Salih Özbaran), s. 5.

⁴⁶² Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, s. 56.

⁴⁶³ Feridun Emecen, “Antalya”, TDVIA, I, s. 232; *Yurt Ansiklopedisi*, II, s. 748.

⁴⁶⁴ Vital Cuinet, *Turquie D'Arie Geographie Administrative*, Paris, 1890, s. 861.

Pamfilya bölgesinin en önemli şehirlerinden olan Antalya, Bergama kralı *II. Attalos* (M.Ö. 159-138) tarafından kurulmuştur. Side limanını alamayan *II. Attalos* buna karşılık Antalya'yı kurdurmuş ve o da zamanın en önemli liman şehirlerinden birisi olmuştur. *Çubuk* yahut *Yenice* boğazdan geçerek Orta Anadolu yaylasına ulaşan yolların başlangıcında bulunması dolayısıyla de donanma üssü ve ticaret limanı olarak önemini bugüne kadar sürdürmüştür⁴⁶⁵. Şehir kurulmadan evvel burasının bir yerleşme yeri olması muhtemeldir. Şehrin ismi ise, Bergama kralına dayanmakta ve Antik çağlarda *Attaleai* adıyla anılan şehir, *Atalia*, *Adalia*, ortaçağ Batı kaynaklarında *Satalia*, Arap ve Türk kaynaklarında ise *Antaliyye*, *Adalya* şeklinde geçmektedir. Kimi yazıtlara göre ise, kentin kurucusu, Kilikya krallarının atası sayılan *Mopsos* olarak gösterilmektedir. Fakat *Attalos*'un kurduğu yolundaki görüşlerin daha ağır bastığını söyleyebiliriz⁴⁶⁶.

Antalya yöresinin tarihi, insanlığın Anadolu'da görülmeye başladığı çağlara kadar uzunmaktadır. Antalya M.Ö. 79'da *Romalılar*'ın eline geçmiş ve bu dönemde surlar genişletilmiştir. *Bizans* döneminde ise Akdeniz'in ticaret merkezi haline getirilmiştir. Bu özelliği dolayısıyla VII. yüzyıldan itibaren Arap akınlarına uğramış ve 860'ta "*Halife Mütevekkil*"'in eline geçmiştir. Anadolu kapılarının Türklere açılmasından sonra *Süleyman Şah* burayı almış fakat Selçukluların hakimiyeti 1103'e kadar sürmüştür. Bundan sonra birkaç defa Türklerle Hıristiyanlar arasında el değiştirdikten sonra *I. İzzettin Keykavus* tarafından kesin olarak ele geçirilmiştir. Antalya, Selçuklular zamanında önemli bir merkez haline getirilmiş, surlar yenilenmiş ve ilaveler yapılmıştır. Ayrıca, tersane kurularak, Selçuklu deniz kuvvetlerinin merkezi haline getirilmiştir. Selçukluların İlhanlılar tarafından yıkılmasından sonra *Hamidoğulları* ve onların bir kolu olan *Tekeoğulları Beyliğinin* idaresinde kalmış ve sonuçta Osmanlılar tarafından ele geçirilmiştir. Osmanlı hakimiyeti döneminde *Teke-ili* veya *Teke* adlı sancağın merkezi olmuş ve Osmanlı hanedanına mensup şehzadeler de idareci olarak burada bulunmuşlardır. Nitekim *Yıldırım Bayezid* Teke-ili'ni oğlu *İsa Çelebi*'ye vermiştir. Ayrıca *II. Bayezid*'in oğlu *Korkud*, Teke Sancakbeyi olarak 1502'den 1509'a kadar Antalya'da oturmuş ve saltanat mücadelesini buradan sürdürmüştür⁴⁶⁷.

Antalya'nın Teke sancağı'nın merkezi olması ve şehzade sancaklarından birisi olarak yer alması nedeniyle fetihle birlikte geliştiğini ve burada imar faaliyetlerinin hızlı bir şekilde devam ettiğini görmekteyiz. Hatta şehirdeki imar faaliyetleriyle dinî müesseselerinin Selçukluların eline geçmesiyle birlikte başladığı bilinen bir gerçektir. Bu durum *Tekeoğulları* döneminde de devam etmiş ve bir çok eser meydana getirilmiştir. *Ahi Kızı Zaviyesi* ve *Mescidi*, *Yivlim Minare Cami*, *Teke Bey Hamamı*, *Zincir Kıran Mehmed Bey Türbesi*, *Teke Bey'in ammusu Hızır Bey'in cami vakfı*, *Teke Bey'in Anası Sultan Hatun vakfı* gibi bir çok eser ve vakf bu dönemden kalmış ve varlıklarını da günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Bölgenin Osmanlıların eline geçmesiyle birlikte istikrar ve huzurun biraz daha arttığını ve dinî ve sosyal müesseselerin şehirdeki yerini alarak şehrin büyüyüp gelişmesinde etkili olduklarını görmekteyiz. XV. ve XVI. yüzyılda şehirde bir çok dinî eserin bulunduğu görülmektedir.

⁴⁶⁵ Gülay Tigrel, aynı makale, s. 613-628; Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, s. 10; A. Müfid Mansel, "Antalya Bölgesinde (Pamfilya) 1943 Yılı Sonbaharında Yapılan Arkeoloji Gezisine Dair Kısa Rapor", s. 135-145; Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için birinci bölüme bkz.

⁴⁶⁶ Feridun Emecen, "Antalya", *TDVİA*, I, s. 232-233; Besim Darkot, "Antalya", *İA*, I, s. 459-460; *Yurt Ansiklopedisi*, II, s. 764; Vital Cuinet, aynı eser, s. 853-863; *MAD* 14, s. 1/b, 412/b, 413/b, 421/a.

⁴⁶⁷ Feridun Emecen, "Antalya", *TDVİA*, I, s. 232-234; Besim Darkot, "Antalya", *İA*, I, s. 459-460; *Yurt Ansiklopedisi*, II, s. 764-784; ayrıca, Antalya'nın tarihi gelişimiyle ilgili daha geniş bilgi için birinci bölüme bkz.

Cami, mescid, zaviye, imaret, muallimhane, medrese gibi eserler yönünden Antalya'nın çok zengin olduğunu söyleyebiliriz⁴⁶⁸.

Antalya'yı ziyaret etmiş olan ünlü Arap seyyahı *İbn Batuta* da Antalya'nın Tekeoğulları dönemindeki fizikî ve sosyal yapısı hakkında bilgi vermektedir. Buranın tarihçesini verirken de bahsettiğimiz gibi o, Antalya'nın genişlik, büyüklük ve azemet itibarıyla dünyanın en güzel şehirlerinden biri olduğunu, hatta plan ve bakım itibarıyla öteki ülkelerdeki benzerlerinden üstün olduğunu söylemektedir. Şehir halkının da, ırk ve dinlere göre ayrı ayrı mahallelere yerleştiklerini ifade etmektedir. Rum, Yahudi ve Türkler'in mahallelerinin ayrı olmakla birlikte etraflarının da bir surla çevrili olduğunu buna mukabil bütün bu zümrelerin yaşadığı yerleri de içine alan büyük bir surun bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca, bağ ve bahçe yönünden zengin olan bu şehrin pek lezzetli olan su gözlerinin bulunduğunu belirtmektedir. Yine O, Ahilerden ve ahi teşkilatından bahsetmekte ve buranın kültürel ve sosyal yapısını aydınlatmaya çalışmaktadır⁴⁶⁹.

Bu seyyahın ifadelerinden ve XV. yüzyıla ait Teke Sancağı Evkaf Defterlerinden şehrin ilk kuruluş ve gelişme yerinin bugün kaleiçi olarak tabir edilen yer olduğunu daha sonra ise fizikî, dini ve sosyal yapılanmanın kalenin dışına taşarak *Bali Bey mahallesiyle Murat Paşa Camii* ve çevresine doğru geliştiğini tahmin etmekteyiz. XVI. yüzyıla ait olan evkaf defterlerindeki dinî ve sosyal kurumların bir çoğunun kale içinde veya dışında olduğunu belirtmesi, ayrıca 1754/1167-1168 tarihli iki avarız defterinde kale içinde ve dışındaki mahallelerin ayrı ayrı belirtilmesi bunu teyit eder mahiyettedir⁴⁷⁰.

Bütün bunlarla birlikte, XVII. asırda *Evliya Çelebi*'nin ve XIX. asrın sonlarında *Vital Cuiet*'in vermiş olduğu bilgiler de şehrin fiziki yapısı hakkında bizi az çok malumat sahibi yapmaktadır. Fakat, Tahrir Defterleri ile Vakıf Defterleri bunlara fazla ihtiyaç bırakmayacak ölçüde, şehrin XVI. asırdaki mahallelerini ve demografik durumunu, tarihi eser ve abidelerinin hangi mahallelerde bulduklarını yani kısacası, şehrin fiziki yapısını yansıtmaktadır. Bahsettiğimiz kaynaklar ve diğer bazı eserler vasıtasıyla önce şehrin ana nüvesini oluşturan kalesi ve limanı hakkında daha sonra da, şehrin büyüme ve gelişmesini gösteren mahalleleri, nüfus durumları, nüfusun fiziki yapıya tesirleri ve tarihi abideleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

a- Antalya Kalesi

Kale sancağın ve şehir merkezlerinin en önemli yerlerinden birisidir. Askerî, idarî ve adlî bir çok görevler yüklenmiş olup, sancağın muhafazasında da en önemli konuma sahiptir.

İlkçağlardan itibaren genelde kurulan şehir ve medeniyetler muhafaza kolaylığı dolayısıyla yüksek yerlerde kurulmuşlar ya da etrafları kale veya surlarla çevrilmiştir. Teke sancağında kurulan eski şehirlerde de bu tür özelliklere dikkat edilmiştir⁴⁷¹. Osmanlı Devleti bölgeyi fethettikten sonra daha önceden var olan bazı kaleleri tamir etmiş veya yenilerini meydana getirerek bölgenin güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Sancağın deniz kenarında bulunması ve denizden gelecek korsan tehlikelerine ve düşman saldırılarına açık olması bölgedeki kaleler ile kale teşkilatının buradaki önemini arttırmıştır.

Antalya kalesinin inşası kadim asırlara dayanmaktadır. Bu konuda *Vital Cuiet*, kalenin ilk inşasının *Bizanslılar* döneminde olduğunu, surların *Cenovalılar* tarafından tahkim

⁴⁶⁸ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için birinci bölüme, vakıflar ile ilgili altıncı bölüme ve Ekler Tablo 4'e bkz.

⁴⁶⁹ İsmet Parmaksızoğlu, *İbn Batuta Seyahatnamesi Seçmeler*, s. 6-11.

⁴⁷⁰ D. MKF 29752, s. 4-24; D. MKF 29778, s. 1-18; ayrıca vakıflarla ilgili altıncı bölüme bkz.

⁴⁷¹ Teke Sancağı'nın kapladığı alan üzerinde bulunan eski yerleşim yerleri ve bunların özellikleri ile ilgili olarak tarihçesini bahsederken ayrıntılı bilgi verilmiştir. Daha geniş bilgi için birinci bölüme bkz.

edildiğini ve yükseltildiğini ileri sürmekte ise de⁴⁷², bu kale büyük bir ihtimalle şehrin kurucusu sayılan *Bergama Kralı II. Attalos* tarafından inşa edilmiş olmalıdır⁴⁷³. Kaleyi tasvir eden *Evliya Çelebi*, kalenin Antalya körfezi sonunda, minare yüksekliğinde bir kaya üstünde kavisli şekilde yer aldığını, etrafının 4.400 adım genişliğinde olduğunu ve toplam 80 kulesinin bulunduğunu belirtmektedir⁴⁷⁴.

Antalya, hem karadan hem de denizden ulaşım imkanına sahiptir. Karadan, sahil kenarını doğu-batı istikametinde takip eden yol ile kuzeyden gelip şehirde noktalanın yol, şehre ulaşımı bağlayan başlıca ana karayollarıdır. Antalya limanında başlayıp, *Kıbrıs, Şam, Mısır, İstanbul, Venedik* v.b. şehirlere ulaşımı sağlayan deniz yolu ise, bir başka güzargahı takip etmektedir. Bu yollar her dönemde önemini muhafaza etmişlerdir. Şehre ulaşın bu yollar, şehri dört cepheden çevreleyen surların belirli noktalarında yer alan kapılardan içeri girmektedir. *Rıfat Özdemir*, Antalya Sicillerinde yer alan 1815, 1820, 1825, 1827, 1836 tarihli "*Antalya Kal'ası Tamirat Defteri*"ne dayanarak tamir edilen 13 kapının isimlerini vermiş ve toplam kapıların sayısının da yaklaşık olarak bu civarda olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, bu kapıların yanında 45 tane burç, kule ve tabya tesbit etmiştir.

İç Kal'a (Hisar) ile Dış Kal'a ve Kal'anın Geçirdiği Tamiratlar

İlkçağlardan itibaren şehri kuşatan kaleler, umumiyetle "*dış ve iç kal'a*" denilen iki bölümden meydana gelmektedir. Bunlardan en dışta kalan surların çevirdiği bölüme "*Dış Kal'a*" iç surların çevirdiği bölüme ise, "*İç Kal'a*" veya "*Hisar*" denilmektedir. "*Dış Kal'a*" daha çok askeri amaçlı savunmaya yönelik yapılırken, "*İç Kal'a*" (*Hisar*)" hem askeri hem de idari ve mali amaçlı olarak kullanılmaktadır. Antalya kalesi, körfezden başlayarak şehri baştan başa kuşatacak şekilde inşa edilmiştir. Dışarı ile irtibatı yukarıda da bahsettiğimiz gibi muhtelif kapılardan olmaktadır. Dış surlar, bu surların muhtelif yerlerine inşa edilen burç ve kuleler, genellikle ilk etapta yapılacak askeri tarruzları önleme amacına yöneliktir. Bu surları barış zamanında askeri, idari, mali v.b. amaçlı olarak kullanmak oldukça zor görünmektedir. İşte hem bu ihtiyaçları karşılamak, hem de savaş zamanında savunma alanını daha da daraltmak amacıyla İç Kal'anın inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Antalya İç Kal'ası körfez çevresinde yer almaktadır. İçten yapılan yeni surlarla bu mekan sağlanmış gözükmektedir. Bu mekanda, *nevbethaneler, cephanelikler, zindan denilen hapishane ve depolar* yer almaktadır. 1815-1836 tarihlerinde yapılan tamiratlarda "*İç Kal'a*"da bulunan bazı kapı, burç, kule, tabya, cephanelik ve depolar ayrı ayrı tamir edilmiştir⁴⁷⁵.

Kalenin ilkçağlardan itibaren tamirat geçirdiği görülmektedir. Antalya'nın M.Ö. 79'da Romalılar'ın eline geçmesini müteakip kalenin bazı yerleri tamir edilirken, bazı yerleri de genişletilmiştir. Bizanslılar döneminde de aynı tamir ve genişletme işleminin devam ettiği bilinmektedir. XI. asrın sonlarına doğru, şehre hakim olan Selçuklular döneminde de benzer uygulamalar yapılmıştır. Selçuklu Sultanı *I. Gıyaseddin Keyhüsrev*'in Mart 1207'de şehri ele geçirmesiyle birlikte, yıkılan kale duvarları Türkler tarafından ilk defa tamir edilmiş, yer yer ilaveler yapıp, kitabe ve Selçuklu sembolleriyle süslenmiştir. Bu imar faaliyetleri 1215 tarihinde Antalya'nın Türkler'in elinden çıkmasına kadar devam etmiştir. *I. İzzeddin*

⁴⁷² Vital Cuinet, aynı eser, s. 860.

⁴⁷³ Rıfat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII, s. 138.

⁴⁷⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, s. 23-24; ayrıca kalenin yapısı ile ilgili olarak Antalya kalesi krokisine bkz.

⁴⁷⁵ Rıfat Özdemir, aynı makale, s. 135-137, 140-141; ayrıca şehirdeki ticaret ve ulaşım ile ilgili olarak ilerde bilgi verilecektir.

Keykavus'un 1216 tarihinde şehri ele geçirmesiyle ikinci defa tamir edildiğini görmekteyiz. 24 Ağustos 1361 tarihinde Kıbrıs kralı *Pierre* Antalya'yı zaptetmiş bundan sonra *Mübarizeddin Mehmed Bey (Teke Beyi)* 14 Mayıs 1373'de burayı tekrar fethetmiş ve böylece kale Türkler tarafından üçüncü kez tamir edilmiştir. 1463'de *Karamanoğlu II. Mehmed Bey*'in *Teke Beyi Osman Bey*'in ölümünden müteessir olup Antalya'yı muhasara etmesinin ardından Antalya kalesi dördüncü kez tamir edilmiştir. 1463'de *Fatih Sultan Mehmed*'in *Uzun Hasan*'a karşı yürüdüğü sırada, *Uzun Hasan*'ın müttefiki olan Venedik amirali *Piermüzeniko*, 85 kadırgadan oluşan bir donanma ile Midilli'yi yağma etmiş ve bütün Anadolu sahillerini ateşe vermiştir. Daha sonra da Antalya önüne gelerek limanı kapayan zinciri toplarla kırdıktan sonra kale haricindeki çarşı ve evleri yağma edip, yıktırılmış ve bütün ağaçlarını söktürmüştür. Kaleyi alamamış fakat limandan aldığı zinciri zafer nişanesi olarak götürmüştür. Bu olayın ardından kale beşinci kez tamir edilmiştir. 1659'da Antalya mutasarrıfı olan *Körbey* lakaplı *Mustafa Paşa*'nın isyanıyla birlikte kale büyük hasar görmüş ve altıncı kez tamir edilmiştir⁴⁷⁶.

12 Nisan 1568/16 Zilhicce 975 tarihinde *Rodos Beyi Yahya Bey*'e yazılan hükümde, Antalya liman ağzında zencir gerilen burgazların (kulelerin) dipleri dalgadan harap olup tamire muhtaç olduğunun bildirildiği, buna mukabil Rodos kalesi tamirata ikmal edildikten sonra Antalya kalesinin tamirine mübaşeret olunması istenmektedir⁴⁷⁷. Büyük bir ihtimalle mezkur tarihten sonra da tamirat geçirmiş olmalıdır. Yine, 30 Kasım 1579/10 Şevval 987 tarihli *Mühimme* hükmünden, Antalya iskelesi gümrüğünü iltizam eden *Nebi*'nin Antalya kalesi tamiri için dizdarı *Mustafa*'ya 3000 akça verip hesabından tenzil edilmesi gerektiğini görmekteyiz⁴⁷⁸. Bütün bu hükümler XVI. yüzyılda da zaman zaman tamir işlemlerinin devam ettiğini bizlere göstermektedir. Hatta Osmanlı Devleti bu bölgedeki bazı vakıfların gelirlerini tahsis ederken surların korunması ve gözetilmesini bile şart kılmıştır⁴⁷⁹.

Bu surların, III. *Selim* döneminde yaşayan ve zaman zaman bu Sultana karşı başkaldırılarda bulunan *Tekelioğlu* diye anılan derebey tarafından da tamir edildiği bilinmektedir⁴⁸⁰.

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise, Antalya kalesinin çok sık tamir ettirildiği görülmektedir⁴⁸¹. II. *Mahmud* tarafından, kale tamamen tamir ve tahkim edilmiştir. 1817-1818/1233'de *Şahin Osman* Antalya kalesinin tamiri için memur edilmiştir. 1820-1821/1236 senesinde ise *Mehmed Ağa* tamir için tayin edilmiştir. 1826 ile 1836 tarihleri arasında bir kaç defa tamir keşfi yapılmış ve sonuçta tamir ettirilmiştir⁴⁸².

⁴⁷⁶ Rıfat Özdemir, aynı makale, s. 138-139; Hasan Moğol, XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya, s. 63-64. Şehrin ve bölgenin tarihi gelişimi için birinci bölüme bkz.; ayrıca, Antalya surları kitabeleri ve özellikleriyle ilgili olarak bkz. Ahmed Tevhid, "Antalya Surları Kitabeleri", TTEM, 15. sene, No: 9-86, 1 Mayıs 1341, s. 165-176.

⁴⁷⁷ MD 7, s. 549/1553.

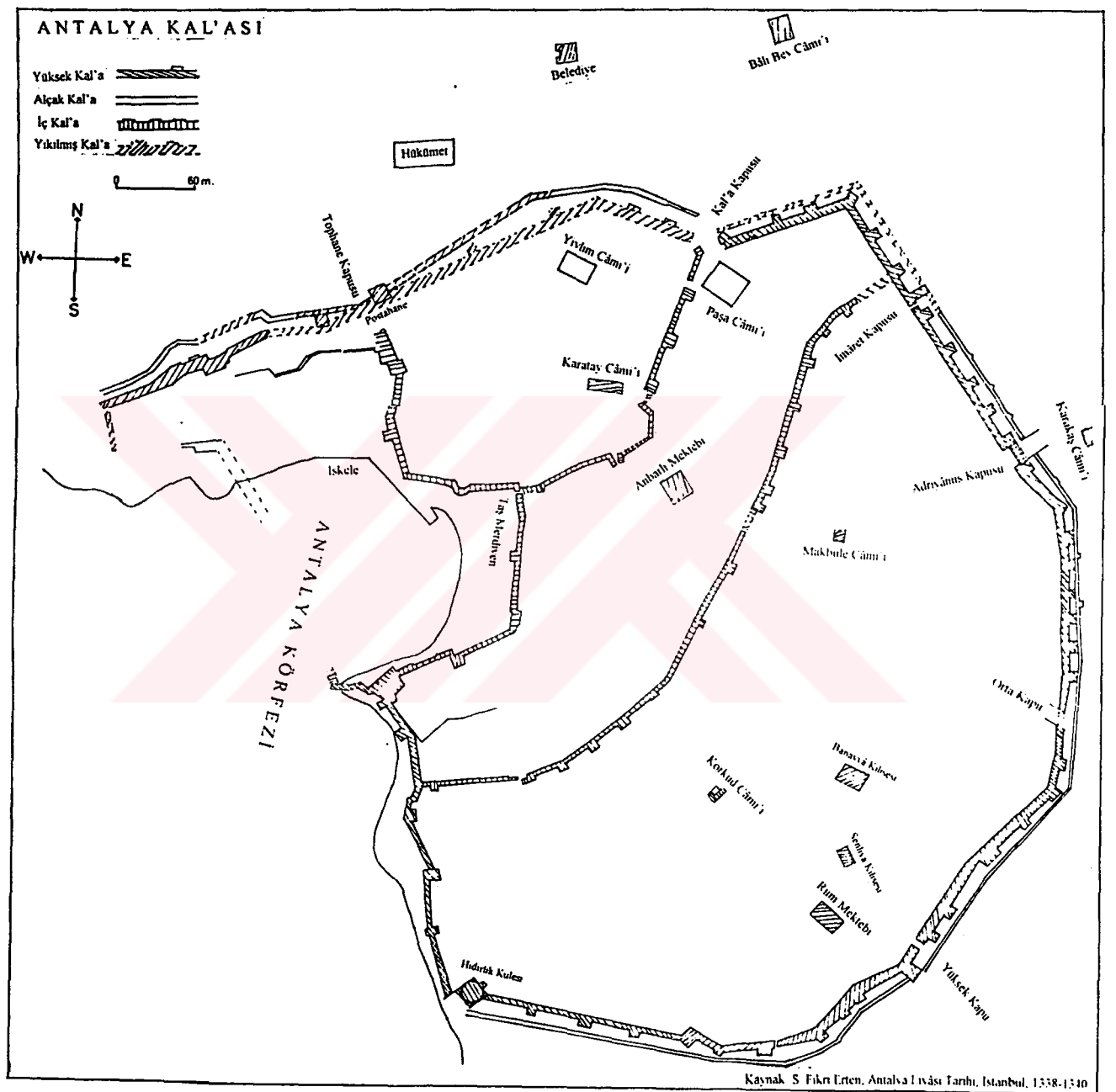
⁴⁷⁸ MD 41, s. 212/475.

⁴⁷⁹ Ahi Kızı Zaviyesi'nin vakfını Padişah Mevlana Muhyiddin'e vermiş ve surları koruyup gözetmesini şart kılmıştır. (MAD 14, s. 416/a-b).

⁴⁸⁰ Vital Cuinet, aynı eser, s. 860.

⁴⁸¹ AŞS (1224-1230), I, s. 6/ab, 27/ab...

⁴⁸² Hasan Moğol, aynı eser, s. 64-66.

1-Akdeniz Kıyıları ve Terkedilmiş Tarihi Limanlar:

Akdeniz kıyıları Toros Dağlarına paralel uzandığı için kıyı şeridi genellikle dardır ve deniz yüksek dağ yamaçlarının hemen dibinde bulunmaktadır. Bu dik yamaçlar bazı akarsu vadileri ağzındaki dar delta ovaları ile kesilir ve küçük yerleşme yerleri ve kumsallarla ana kayanın birleştiği noktalarda küçük limanların doğmasına sebep olur. Akdeniz kıyılarında, Toros Dağlarının yaptığı iki büyük girinti içinde batıda Antalya Körfezi ve doğuda Çukurova havzası bulunur. Bu duruma göre Akdeniz kıyıları da batı, orta ve doğu olmak üzere üçe ayrılmakta, genelde benzer olmakla birlikte kendi aralarında bazı farklılıklar göstermektedir⁴⁸³. Biz burada, Teke Sancağı'nın girmiş olduğu bölgedeki kıyı ve tarihî limanlar ile tabii limanlar hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Çünkü burada bir çok tarihi ve tabii limanların bulunması coğrafi şartlarla ilişkili olup, bu limanlar da XV. ve XVI. yüzyıllarda çeşitli amaçlar (ithalat, ihracat, sığınma, kaçakçılık, askerî ve kıyı bölgelerine yabancı gemi ve korsanların baskınları gibi) doğrultusunda kullanılmıştır.

Batı Akdeniz kıyıları *Marmaris*, *Antalya Körfezi* güney batısındaki *Yardımcı Burun* arasında uzanmaktadır. Burada kıyı genellikle yüksek yarıların dibinde bulunur. *Eşen Çayı*, *Demre* ve *Finike* dolayında denize dökülen büyücek akarsuların ağzındaki delta ovaları, bu yüksek kıyıların uzanımını kesintiye uğratmaktadır. Genellikle olduğu gibi, bu deltalar kenarında kumsalların ana kayaya dokunduğu noktalarda tarihi çağlardan beri bazı yerleşim yerleri ve onların limanları kurulmuştur. Tarihî çağlarda ve hatta bugün, deniz ulaşımı nedeniyle oralarda bazı liman şehirleri gelişmiş olsa dahi, bunları ülke içine kolaylıkla bağlayacak yollar olmadığı için, ülke boyutunda ticari ve ekonomik etkileri fazla olmamış, yerel kalmışlardır. Bu olumsuz tabii yapının, bugün için olumlu etkisi, buraların fazla bozulmadan kalması ve şimdi tüm Akdeniz'in bile iyi korunmuş bir kesimini oluşturmasıdır⁴⁸⁴.

Fethiye doğusunda, Toros eteklerini oluşturan yapısal özellik değiştiği için, kıyı şekli de değişmiş ve *Eşen Çayı* deltasından *Yardımcı Burun*'a kadar, gerisinde yüksek dağlar olan dik bir kıyı ortaya çıkmıştır. Bu yer yer yüksek fay yamaçlarından oluşan kalker kıyı önünde, Toroslardan inen akarsuların oluşturduğu orta büyüklükte delta ovaları bulunur. Bunlar *Eşen Çayı*, *Kale (Demre) Çayı* ve *Finike Alakır Çayı* deltalarıdır. Bu kıyı kesiminde de tarihi ve güncel limanlar genellikle bu delta kumsallarının anakayaya dokunduğu noktalarda kurulmuşlardır. *Letoon* kenti ve limanı *Xantos* kenti ve *Patara (Gelemiş)* liman kenti gibi. Bu kesimin liman etkinliklerini, deltadan 3-4 km. daha doğuda, anakaya üzerinde, mevcut bir koy kıyısında bulunan *Kalkan* sürdürmektedir. *Kalkan* güncel ve etkin bir turistik merkezdir⁴⁸⁵. Burada dağ sıralarının meydana getirdiği engel, yüzyıllar boyunca büyük kentlerle karayolu ilişkisi kurulmasını engellemiştir. Bu olumsuz şartlara rağmen, yakın çevrede bulunan köylerin ürünlerini deniz yoluyla pazarlayan, gelen ithal mallarının toplandığı ve dağıtımının yapıldığı canlı bir ticaret iskelesi olarak varlığını sürdürmüştür. 1950 yılından itibaren modern karayollarının ekonomik etki alanına sokulması, deniz ticaretinin aksamasına, dolayısıyla *Kalkan*'ın sönükleşmesine sebep olmuştur. Nihayet 1980'lerde karayolunun zorluklara rağmen *Kalkan*'a ulaşması, turizm olgusunu başlatmış, turizmden kazanılan yüksek gelir sayesinde,

⁴⁸³ Oğuz Erol, "Türkiye Kıyılarındaki Terkedilmiş Tarihi Limanlar ve Bir Çevre Sorunu Olarak Kıyı Çizgisi Değişimlerinin Önemi", *İstanbul Üniversitesi Deniz Bilim ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni*, Sy. 8, No: 8, İstanbul, 1991, s. 26.

⁴⁸⁴ Oğuz Erol, aynı makale, s. 26-27; yine Akdeniz kıyılarının genel özellikleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Necdet Sözer, Mustafa Mutluer, Şevket Işık, aynı eser, s. 18-21.

⁴⁸⁵ Oğuz Erol, aynı makale, s. 28.

hem tarımsal ekonomide hem de nüfus ve yerleşme yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir⁴⁸⁶.

Kalkan'dan daha doğuda bulunan *Kaş (Antiphellos)* kenti ve limanı, bir fayın oluşturduğu yüksek bir kalker yamacının dibinde kurulmuştur. Tarihi çağlarda, güneydeki *Meis* adasının ve daha doğudaki *Kekova, Üçağız Kale (Teimiussa, Simena)* iskeleleri arasındaki ulaşımı üzerinde denetimi olan Kaş bugün önemli ve ilginç bir turistik etkinlik içindedir⁴⁸⁷. Osmanlılar döneminde de burayla Meis adası arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Kale Demre (Myra) daha doğuda olan bir başka tarihi liman kentidir. Finike ve Alakır Çayları deltası'nın batı kenarında kurulmuş olan *Finike (Lmyra)* kenti ve limanı da delta limanlarından⁴⁸⁸. Osmanlı arşiv kaynaklarında *Yılanbaşı İskelesi* olarak da geçen Finike limanının o dönemde kullanıldığını görmekteyiz. Çünkü buraya düşman gemilerinin gelip baskın yapması sonucunda Antalya kadısına gönderilen *Mühimme* hükümleri bunu açıkça göstermektedir⁴⁸⁹. Yine, Rodos'un muhasarası esnasında keşif vaziyeti görmek üzere *Mesih Paşa* kumandasında Rodos'a yüz kadar gemi gönderilmiştir. Bu donanma Finike limanına gelerek orada toplanmış olan askerleri aldıktan sonra adanın *Sen Etyen* tarafına çıkarmış ve bazı keşifler yaptıktan sonra 1479 senesi Aralık ayında çekilmiştir. *Mesih Paşa* vaziyeti tesbit ettikten sonra elindeki kuvvetlerle adanın alınamayacağını anlayıp *Marmaris* limanına çekilmiş ve Geliboludan gelecek büyük donanmayı beklemiştir. Bir yıl sonra da adayı muhasara etmiş fakat alamayarak önce Finike limanına sonrada Bodruma gitmiştir⁴⁹⁰. Bütün bunlar Finike limanının XV. ve XVI. yüzyıllarda kullanıldığını göstermektedir.

Orta Akdeniz kıyıları; Antalya güneybatısındaki *Yardımcı* burnuna kadar, batıda genel olarak doğu-batı yönünde uzanan kıyı çizgisi, dik bir açıyla yön değiştirerek güney-kuzey yönünü almaktadır. Bu dönüş gerçekte, Toros Dağlarının buradaki yapısal özelliğinin bir sonucudur. Yani burada ve daha doğuda kıyı çizgisi, yapısal çizgilere paralel uzanma özelliğini korumuş bulunmaktadır. Ancak, Orta Akdeniz kıyılarının, diğer bölümlerden farklı bir özelliği vardır. Gerçekten buralarda kumsal kıyılarda yahtaşı oluşumları ile kalker kayalık yüksek kıyılarda ise biyogenik şekiller daha göze çarpıcı ve süreklidir. Burada tarihi *Chimaira, Olympos (Çıralı, Yanartaş), Phasilis (Tekirova)* kent ve limanları gelişmiştir. Bunlar yine kumsal kenarında koy ve kale tipinde yerleşme yerleridir. Bugün tarihi limanların etkinliğini, eskilere oranla biraz daha kuzeyde bulunan *Kemer* kenti ve limanı üstlenmiştir. Turistik önemi bakımından şimdiki Kemer'de büyük bir yat limanı vardır ve kent hızla gelişmektedir. Bu kıyı kesimi de şimdi sera sebzeçiliği ve narenciye tarımı yönünden birhayli gelişkindir.

Antalya (Attaleia) kenti Batı ve Orta Toros Dağları geçiş alanında yapısal çizgilere uyumlu bir büyük körfezin içinde yer almaktadır⁴⁹¹. Karalar içine sokulmuş Antalya limanı, biçimi, yapısı, genişliği ve derinliği ile bir koyak vasfı göstermektedir. Dik yamaçları meydana getirmiş olan yatay tabakalı traverten içinde, alttan bir suçikan (yeraltı kaynağı) ın yardımıyla oyulmuş, dalgaların etkisiyle dıştan delinerek çökmelere maruz kalmış, çöküntü malzemesi Güneybatı ve Batı rüzgarlarının hasıl ettiği dalgalarla taşınmış ve böylece bu liman meydana

⁴⁸⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. T. Levent Erel, Ergin Gümüş, Oktay Üçüncü, "Kalkan ve Çevresinde (Antalya İli) Ekonomik Yapıdaki Değişimler ve Turizm Olgusu", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sy. 28, İstanbul, 1993, s. 123- 142.

⁴⁸⁷ Oğuz Erol, aynı makale, s. 29-30.

⁴⁸⁸ Oğuz Erol, aynı makale, s. 30.

⁴⁸⁹ 17 Şubat 1571/22 Ramazan 978 ve 18 Şubat 1571/23 Ramazan 978 tarihli hükümler: MD 12, s. 32/66; MD 14, s. 940/1281.

⁴⁹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara, 1983, s. 139-140.

⁴⁹¹ Oğuz Erol, aynı makale, s. 30.

gelmiştir⁴⁹². Antalya limanı, Selçuklular zamanında ehemmiyetini korumuştur. Selçuklular kale ile limana büyük önem vermişler ve tamir edip kitabelerle tezyin ederek limanda bir de tersane kurmuşlardır⁴⁹³.

Antalya körfezinin kuzeydoğu kıyı şeridi, doğuya doğru giderek daralan ve şekillerle alçak tepe ve platolardan oluşan verimli bir dağteğidir. Bu nedenle tarihi çağlarda burada *Perge, Aspendos, Manavgat* gibi kentler kurulmuş bulunmaktadır. Bu her üç kentin de *Aksu, Köprüsu* ve *Manavgat Çayı* gibi üç önemli akarsuyun kenarında bulunması, kentlerin kuruluşları sırasında zikredilen akarsular aracılığıyla denizle bir bağlantısı olma ihtimalini arttırmaktadır⁴⁹⁴. Nitekim, Aspendos şehrinin yanında *Köprü Çayı* üzerinde İlkçağda nehir iskelesinin olduğu ve hizmet verdiği bilinmektedir. Bu nehir iskelesi, Osmanlı Devleti zamanında da kullanılmış ve önemini uzun süre muhafaza etmiştir⁴⁹⁵. Hatta burada Aspendos köprüsü'nün yanında son zamanlara kadar pazar kurulmuştur. Bu pazar da bu iskelenin önemini ve işlerliğini arttırmıştır. Yine, *Side*'deki liman, Antalya şehri ve limanı kuruluncaya kadar önemini muhafaza etmiştir. 12 Eylül 1595/7 Muharrem 1004 tarihinde Teke Beyine ve kadısına gelen hükümde, Mısırdan gelen zahire gemilerinin ol canipte olan iskelelere yanaşmakla İstanbul'da zahire hususunda muzayika olduğundan bahsedilmesi⁴⁹⁶, yukarıda kısaca belirtmeye çalıştığımız bu limanların büyük çoğunluğunun XV. ve XVI. yüzyıllarda kullanılmış ve işlerliğini devam ettirmiş olduklarını göstermektedir. Bu tarihi ve tabii limanlar umumiyetle illegal ticaretin yapılmasında kullanılmışlardır. Birçok *Mühimme* kayıdı bunu teyid etmektedir⁴⁹⁷.

2- Antalya Limanı ve Limanın Korunması

a- Antalya Limanı

Antalya Limanı, ilkçağdan itibaren önemini muhafaza etmiştir. Bu liman, Rumlar zamanında donanmalar için her zaman bir sığınak görevini üstlenmiştir. Bugün yıkılmış olan kulelerin bedenleriyle tahkim edilmiş bir yapıda bulunmaktadır. Bu kulelerden birisi *Bizanslılar*, diğer birisi ise *Cenovalılar* tarafından restore edilmiştir. Selçuklu hükümdarları ise, bunları yeniden inşa ederken kendi çağlarının savunma sistemlerini takip etmişler⁴⁹⁸ ve bu liman onların zamanında ehemmiyetini korumuştur. Selçuklular kale ile limana büyük önem vermişler ve tamir edip kitabelerle tezyin ederek limanda da bir tersane kurmuşlardır⁴⁹⁹.

Evlıya Çelebi, Antalya limanının 200 gemiyi aldığını ve sekiz rüzgardan emin bir yapıya sahip olduğunu belirtmekte, fakat liman içinde her rüzgarın kasırgasının ve sağnağının

⁴⁹² Cemal Arif Alagöz, "Karst Olayları Üzerine Yeni Bir Müşahede "Antalya Liman-Koyağı"", *Jeomorfoloji Dergisi*, Sy. 5, yıl: 5, Ankara, 1973, s. 37.

⁴⁹³ S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 59-60.

⁴⁹⁴ Oğuz Erol, aynı makale, s. 31.

⁴⁹⁵ 1455 tarihli Maliyeden Müdevver Defterde "*Aspendos iskelesi Halil Fakih uhdesinde yılda 3000 akça yaru hasılım Kepez Seğrin yiyen kullar padişahdan hükm getirdiler yarı hasıl subaşı üzerine yazıldı 1500 akça*" (*MAD 14*, s. 177/b); ve yine bu defterde, "*Aspendos suyunda işleyen gemi Manavgad subaşıyla münaza'a iderlermiş Oruç Bey ve Edhem Bey defter suretin gönderüb dergâh-ı muallaya arz bu gemiden mahsûlât yılda ne hâsıl olursa Manavgad subaşıyla Köprü Seğri yiyen kullar yarusun tasarruf idüb yarusun subaşı tasarruf ide deyu hükm-i hümayûn geldi ol vechile deftere kayd olundu*" denilmesi bunu bütün açıklığıyla gözler önüne sermektedir (*MAD 14*, s. 276/a).

⁴⁹⁶ *MD 73*, s. 554/1208.

⁴⁹⁷ Bu konuda Antalya limanında gemi inşası ve İstanbul başta olmak üzere çeşitli yerlere gönderilen zahire ve ticari faaliyetler hakkında daha ilerde ayrıntılı bilgi verilecektir.

⁴⁹⁸ Vital Cuinet, aynı eser, s. 862-863.

⁴⁹⁹ S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 59-60.

eksik olmadığını ileri sürmektedir. Ayrıca O, limanın bu özelliğinden dolayı gemilerin palamarlarını sahildeki yüksek kayalara bağladıklarını belirtmektedir⁵⁰⁰.

XIX. yüzyılın sonlarında Antalya İskelesi'nin kifayetsizliği ve elverişsizliği düşünülerek devletten yardım istenmiş, fakat devlet buna yanaşmayarak işin yerinde halledilmesini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine ithal ve ihraç edilen mallardan vergi alınmak suretiyle bunu çözmeye çalışmışlardır⁵⁰¹.

Asırlar boyu yörenin ticarî ve ekonomik merkezi halinde etkinlik gösteren bu kentin limanı, bugün artık yetersiz kalmış ve daha batıda *Konyaaltı plajı* kumsallarının anakayaya eriştiği bir çay ağzında yepyeni ticarî yapay liman inşa edilmiştir. Eski liman ise, halen turistik amaçla kullanılmaktadır⁵⁰².

b- Limanın İdaresi, Bakımı ve Korunması

Küçük iskelelerde en önemli kişi, gümrük vergisini ve diğer vergileri toplayan merkezi idare görevlisi *emin* ya da *mültezim*'lerdir. Sözleşme şartlarını düzenlerlerken çoğu mültezimin atama hakkını kendine sakladığı asları arasında genellikle bir katip ve tüccarın mallarını gözden geçiren hizmetkarlar bulunmaktadır. Limandaki kalede asker bulunuyorsa, kale kethüdası veya dizdar, limanın günlük işlerine bakmaktadır. Ancak, merkezî idare umumiyetle bölge kadısını muhatap kabul etmektedir. Sancakbeyinin yakınındaki yerlerde ise, önemli limanların idaresine ilişkin fermanlar doğrudan sancakbeyine yazılmaktadır.

İskele idaresinin karşı karşıya bulunduğu en önemli teknik mesele, limanın dolmasını önlemek ve limandan büyük gemilerin yararlanabilmesini sağlamaktır. Bu dönemde, bir vergi muafiyeti karşılığında, beş ya da on köy, limanın taş ve kumdan temizlenmesinde sorumlu tutulmaktadır⁵⁰³. Antalya kalesinin muhafazasında kale görevlileriyle birlikte müslim ve gayri müslim bazı köy ve cemeatlerin vergi muafiyeti karşılığında memur olduklarını gördüğümüz halde limanla ilgili böyle bir bilgiye kesin olarak sahip değiliz. Fakat bu tür uygulamaların liman için de olması kuvvetle ihtimal dahilindedir.

Ayrıca, 14 Ağustos 1570/12 Rebiyülevvel 978 tarihinde Antalya kadısına yazılan *Mühimme* hükmünde, ondan İskeleyi koruyup gözetmesi istenmiş, fakat onun iskeleyi bırakıp yaylağa gitmesi üzerine ise uyarılmıştır⁵⁰⁴.

Yine, 27 Mayıs 1576/ 28 Safer 984 tarihli *Mühimme* hükmü, limanın korunması ve karşı karşıya kaldığı problemler hakkında güzel bilgi içermektedir. Buna göre; Antalya kadısı ve degah-ı mualla çavuşlarından *Nazır Mustafa Çavuş*, Antalya limanına gelen gemilerin yükünü boşalttıktan sonra içindeki safrayı limana döktüklerini, ayrıca, kalenin içinden limana akan bazı suların içerisine oradaki hane sahiplerinin süprüntü döktüklerini bildirmişler buna mukabil merkezden onlara gelen hükümde, bunların yapılmaması, yapan olursa isimlerinin yazılıp bildirilmesi istenmiştir⁵⁰⁵. Bu hükümden de anlaşıldığı gibi limanın korunması için devlet büyük bir titizlik göstermektedir. Liman temizliğinde, bazen dibi temizleyecek taraklı özel tekneler de kullanılmıştır⁵⁰⁶.

⁵⁰⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, s. 25.

⁵⁰¹ *Konya Vilayeti Salnamesi-1317 (1901-1902)*, s. 197.

⁵⁰² Oğuz Erol, aynı makale, s. 30-31.

⁵⁰³ Surayı Faroqı, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 117-118.

⁵⁰⁴ MD 14, s. 390/467.

⁵⁰⁵ *Mühimme Zeyli 3*, s. 155/394.

⁵⁰⁶ Surayı Faroqı, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 118.

c- Antalya Gümrüğü

Antalya, öteden beri ticaret ve endüstri ile tanınmış bir yerdir. Bu bölgenin nergis, zafran v.s. gibi kokulu çiçeklerinden yapılan itıryat, şarabı, kerestesi, metin ve zarif kayık ve gemileri dünyanın her tarafında tanınmış ve her tarafta satılmıştır. Bu havalide dokunan altın ve sırmalı kilim ve seccade ile diğer mensucat her yerde rağbet görmüştür. Bu ticaret, *Bizanslılar* zamanında dahi devam etmiş ve bilhassa *Cenevizliler* ve *Venedikliler* vasıtasıyla her tarafa sevk edilmiştir. Bilhassa Venediklilerin ilgisini buraya çeken husus Mısır ile Antalya arasındaki ticarî trafiğin yoğun olmasıdır. Eski çağlardan beri Mısır ile olan ticaret çok canlıdır. Mısır'dan baharat, keten, şeker gibi maddeler Antalya'ya gelmekte, oradanda az önce de belirttiğimiz gibi meşe palamutu, kitre zamkı, şap, kereste zift gibi mallar gönderilmektedir. Antalya Limanı, Selçuklular ve sonra Tekeoğulları zamanında da ticarî ehemmiyetini muhafaza etmiştir⁵⁰⁷.

Antalya Limanı, Osmanlılar zamanında bilhassa XV. ve XVI. yüzyıllarda Anadolu'nun önemli ihraç merkezi durumundadır. *Antalya-İskenderiye* deniz yoluyla, Anadolu'dan büyük ölçüde sanayi ürünü çıkarılmakta ve Arap ülkeleriyle bağlantı bu noktadan sağlanmaktadır.

XV. asırda Türk tacirleri yükte ağır pahada hafif malları (kereste, demir, sahtiyan, zift) Antalya'da deniz yolu ile, kıymetli mallarını ise, kervanlarla çapraz kara yolu ile göndermektedirler. Osmanlılar, Anadolu çapraz yoluna *Karaman-eli*'ni aldıktan sonra tamamıyla hakim olmuşlar ve bu ticareti kolaylaştırmak üzere bir takım tedbirler almışlardır. Bu meyanda, evvelce Toros geçitlerinde Türkmen beylerinin kervanlarından aldıkları resimleri kaldırmışlardır. Karamanoğulları ülkesi Osmanlı Devleti'ne ilhak olmadan önce Osmanlılar, Arap ülkeleri ile doğrudan doğruya münasebetlerini Antalya deniz yolundan temin etmeye çalışmışlardır. *Antalya-Bursa* yolu, Bursa için erkenden en ehemmiyetli ticaret yollarından biri haline gelmiştir. Osmanlıların daha I. Murad devrinden başlayarak *Hamid-eli*'ni tamamıyla ele geçirmek ve Karamanlılara karşı korumak için mücadele etmelerinin en mühim sebebi hiç şüphesiz bu olmalıdır. 1390'da I. Bayezid, *Çarşamba-suyunu* Karaman Osmanlı hududu olarak tesbit etmişti. Bu ırmağın sağındaki arazinin *Antalya-Karahisar* ve *Antalya-Akşehir* yolları için ehemmiyetli olduğu bilinen bir gerçektir. XIV. asır sonlarında *Şemseddin Cezeri* ve I. Beyazid'in nezdine gelen Mısır elçileri de *Antalya-İskenderiye* deniz yolunu kullanmışlardır. Antalya ve Alanya ile İskenderiye arasındaki ticaret yolu Selçuklular devrinde ehemmiyet kazanmıştır. *Antalya-İskenderiye* ve *Antalya-Trablusşam* deniz yolu Kıbrıs ve Rodos'da yuvalanmış olan hıristiyan korsanların daimî tehdidi altında bulunmaktadır⁵⁰⁸. 1476-1477 tarihinde Antalya iskelesi gümrük gelirleri Finike iskelesiyle birlikte 450.000 akçadır. Burada müslüman tüccarlarla harac gûzar tüccarlardan % 4, harac gûzar olmayan yabancı tüccarlardan ise % 5 gümrük resmi alınmaktadır⁵⁰⁹.

Bu asırda, Antalya'dan Arabistan'a yalnız hamûleli eşya (kereste, ağaç, demir, zift v.s.) değil kumaş ve Ankara softları da ihraç olunmaktadır. İskenderiye'den şeker, kumaş boyaları, baharat, Suriye limanlarından bilhassa sabun idhal olunmaktadır. Mısır ve Rodos'un fethinden sonra XVI. asırda, İstanbul ile İskenderiye arasında doğrudan doğruya muntazam deniz seferlerinin ehemmiyetle yapılması imkan dahiline girince, *İskenderiye-Antalya-Bursa* yolu bu yüzyılın sonlarına doğru eski önemini kaybetmeye başlamıştır⁵¹⁰. Bu yüzyılın sonlarında

⁵⁰⁷ S. Fikri Erten, *Antalya Vilayeti Tarihi*, s. 95-96; Feridun Emecen, "Antalya", TDVİA, III, s. 234.

⁵⁰⁸ Halil İnalçık, "Bursa I: XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, 1993, s.205-206.

⁵⁰⁹ MAD 7387, s. 86-87.

⁵¹⁰ Halil İnalçık, aynı makale, s. 207.

dünya ticaret yollarının dışında kalması, dolayısıyla Hint ticaret yolunun değişmesiyle Antalya limanı Hint ticaretindeki eski önemli fonksiyonunu da kaybetmiştir⁵¹¹.

XVI. yüzyılda Anadolu'da *Trabzon*, *Sinop* ve *Antalya* dışında, hatırı sayılır büyüklükte hiç bir kentin limanının olmadığını görmekteyiz. Bu üç kent bile oldukça mütevazı yerleşmeler olarak karşımıza çıkmaktadır⁵¹².

TD 107 nolu deftere göre Antalya İskelesi gümrüğü padişah hasları arasında, “*mahsûl-i iskele-i Antalya ma'a tevabi' ber-vech-i maktu*” şeklinde geçmekte olup hasılı ise 206.667 akçadır. Bu tahrirde göre, mezkur tarihte *Alanya* iskelesi geliri ise 70.000 akçadır⁵¹³. 1530 tahririnde ise “*Mukâta'a-i iskele-i Antalya ma'a tevabi'hâ fi sene 206.667*” şeklinde kaydedilmiştir. Burada da görüldüğü gibi hasıl değişmemiştir. Aynı tahrirde *Alanya* iskelesi mukata'ası ise senelik yine daha önceki tahrirde olduğu gibi 70.000 akçadır⁵¹⁴. Bu verilerden de anlaşıldığı gibi Antalya iskelesi *Alanya*'dan daha büyük ve gelişmiş durumdadır. Fakat, hem Antalya hem de *Alanya* iskelesi İstanbul ile Mısır arasında deniz yolu bağlantısının doğrudan sağlanmaya başlamasıyla birlikte gerilemeye girmiştir⁵¹⁵. 1568 tahririnde ise, Antalya iskelesi gelirlerine, *Manavgad*, *ihtisab*, *duhunchane*, *beyt-ül-mal*, *mal-ı gaib* ve *mal-ı mevku'd*, *yave* ve *kaçkun* gibi vergiler de dahil olmuş olup, bunların toplam hasılı ise 393.333 akçadır⁵¹⁶.

Limanın ve şehrin ekonomik canlılığını Antalya'dan alınan *ihtisab* ve *bac-ı bazar* vergileri de göstermektedir. TD 107 nolu defterde, *bac-ı bazar*, *niyabet* ve *keyl* vergisi 60.000 akçadır⁵¹⁷. II. Bayezid'in ölümünden sonra yapıldığı anlaşılan tahrirde bu vergi hasılı 85.000 akçadır⁵¹⁸. 1530 tahririnde, 45.000 akça⁵¹⁹, 1568 tahririnde ise 57.100 akçadır⁵²⁰. Tahrir Defterleri haricinde Antalya iskelesi gümrüğünün durumunu çeşitli tarihlerde iltizama verilmiş olmasından anlamaktayız. Buna göre;

20 Ocak 1550/Gurre-i Muharrem 957'den üç yıla 805 bin akçaya *Murad* iltizam edip emin olmuştur. 24 Mart 1553/8 Rebiyülahir 960 tarihinde de Antalya kadısı *Mevlana Cafer*'e hüküm yazılarak onun hesabının görülmesi belirtilmiştir⁵²¹. Onun iltizamı 18 Aralık 1552/Gurre-i Muharrem 960'da sona ermiş ve mezkur tarihte *Hacı Ali* Antalya iskelesine yevmi 10 akça ile dizebân, *Ali* de emin olmuştur. Ayrıca, 25.000 akça ziyade ile 18 Aralık 1552/Gurre-i Muharrem 960'dan geçerli olmak üzere üç yıla 830 bin akçaya iltizama almıştır⁵²².

“*Mukâta'a-i İskele-i Antalya ve tevabi'hâ*” 1567/975 senesinden 5 Haziran 1570/Gurre-i Muharrem 978 senesine kadar yevmi 40 akça emânet usûlü ile *Ahmed b. Hacı Mehmed* uhdesinde iken (üç yıl için 1.190.000 akça) *Nebi b. İvaz* mukata'a-i mezburu 19 Kasım 1571/Gurre-i Receb 979'da 10.000 akça ziyâde ile 1.200.000 akçaya iltizam ve kabul eylemiştir⁵²³.

⁵¹¹ Feridun Emecen, “Antalya”, TDVİA, III, s. 235.

⁵¹² Suraya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 93.

⁵¹³ TD 107, s. 1, 235.

⁵¹⁴ TD 166, s. 576, 613.

⁵¹⁵ Suraya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 147.

⁵¹⁶ TKA 107, s. 12/b.

⁵¹⁷ TD 107, s. 3.

⁵¹⁸ MAD 253, s. 55.

⁵¹⁹ TD 166, s. 578.

⁵²⁰ TKA 107, s. 40/b.

⁵²¹ KK Ahkam Defteri 63, s. 240.

⁵²² 2 Ocak 1553/16 Muharrem 960 tarihinde Liva-i Teke, Hamid ve Alaiye mukataatına nazır olan Antalya kadısı *Mevlana Cafer* yazılan hüküm: KK Ahkam Defteri 63, s. 18.

⁵²³ MAD 18092, s. 95.

27 Haziran 1586/20 Receb 994 tarihli Teke, Hamid ve Alâiye Mukata'ası bekâyâ defterine göre Antalya İskelesi gümrüğü üç yıl için 1.588.000 akçadır⁵²⁴. Karahisar-ı Teke kadısına 7 Nisan 1553/22 Rebiyülahir 960 tarihinde yazılan hükümden Antalya iskelesine gemilerle Mısır'dan pirinç geldiğini ve bunun miri pirinç satılmak için tutulan pazarda satılması üzerine yasakladığını görmekteyiz. Yasaklanmasının sebebi ise pirinç fiyatlarının düşecek ve devlete ait pirincin satılamıyacak olmasıdır⁵²⁵.

Bunlarla birlikte, 1560/967 tarihli Maliyeden Müdevver 102 nolu defter bize Antalya iskelesi gümrüğüyle ilgili olarak çok tafsilatlı bilgi vermektedir. Bu defterde, mezkur tarihte Antalya'ya gelen ve giden gemi ve sandallar belirtilmiş, ayrıca bu gemi ve sandallarda kimlerin mallarının bulunduğu ve metaların nelerden meydana geldiği ve bunlardan da ne kadar gümrük alındığı hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre; 27 Mart 1560/28 Cumadelahire 967 ile 20 Eylül 1560/29 Zilhicce 967 tarihleri arasında 10 sandal, 29 gemi Antalya limanına giriş yapmıştır. Sandallardan *Zımmî Turmuş*'un sandalı iki defa limana gelmiştir. Gemilerden ise *Sinan Reis* ve *Aydoğmuş Reis*'in sefineleri ikişer defa Antalya limanına yük getirmişlerdir. Gelen sandal ve gemilerin bir kısmının nereden geldiği belirtilmemekle birlikte, bazılarının geldiği yer deftere kaydedilmiştir. Bu bilgilere göre, 20 gemi Mısır'dan, 2 gemi Kalkan'dan, 4 gemi de Trablus'dan Antalya Limanına gelmiştir. Antalya'ya gelen sandal sahiplerinden 4'ü, sefine sahiplerinden ise, 7'si zımmî'dir. Sandal ve sefinelerdeki mal sahiplerinin arasında *zımmî*, *Arap*, *Acem*, *merdan-ı ka'a* ve *gulâm* gibi özelliklere sahip olan kişilerle *Elmalu*, *İskele*, *Manavgad*, *Karahisar*, *Isparta*, *Kaş*, *Eğridir*, *Alâiye*, *Aksu*, *Antalya* ve *Çorum* gibi yerlerden olan insanlar bulunmaktadır.

Bu dönemde Antalya Limanına gelen mallara baktığımız da ise, umumiyetle, *sabun*, *çuka*, *göğër*, *ades*, *keten*, *çerağ*, *şem*, *çuka pastav*, *gulâm-ı siyah*, *cariye-i siyah*, *alaca-ı sorh*, *kise*, *cild-i câmus*, *cild-i bakar*, *dülbend*, *dest-mâl*, *saban*, *acuhur (?)*, *asel*, *kalkan* ve *cebe*, *ürz*, *penbe*, *alaca-ı terhin*, *kalay*, *cariye-i beyaz*, *kirpas*, *kuşak*, *sahtiyân-ı Mısırî*, *kuşak-ı Mısır*, *kuşak-ı Hindî*, *dest-mâl-ı Hindî*, *atlas*, *hurma*, *sahtiyân*, *şeker*, *revgan-ı bedid*, *çoltar*, *kirpas-ı tak*, *bisat*, *yorgan*, *boncuk*, *günlük*, *revgan* gibi malları görmekteyiz. Bunlar içerisinde *gulma-ı siyah*, *cariye-i siyah*, *kalkan* ve *cebe*, *sabun*, *cild-i câmus* ve *cild-i bakar* büyük bir yekun tutmaktadır. Diğerleri ise pek fazla öneme sahip değildir. Bu mezkur tarihler arasında gelen mallardan alınan gümrük ise defterdeki rakamlara göre 153.030 akça çıkmasına karşın, her mal sahibinin vermiş olduğu gümrük vergisinin toplanması sonucu 146.805 akça olduğu hesaplanmıştır.

27 Mart 1560/28 Cumadelahire 967 ile 20 Eylül 1560/29 Zilhicce 967 tarihleri arasında Antalya limanından giden sandalların adedi 23, sefinelerin adedi ise 22'dir. Sandallardan *Caliszade*, *İbrahim*, *Yusuf*, *Zımmî Arnağud* ve *Zımmî Bali*'nin sandalları ikişer defa gitmişler ve toplam sayıya dahil edilmişlerdir. Giden sandallardan 9'u zımmilere aittir. Sefinelerden *Hamza Reis*, *Sinan Reis* ve *Zımmî Dimitri*'ninkiler ikişer defa sayılmış ve bunlar Antalya limanından ikişer defa çıkış yapmışlardır. Antalya'dan giden gemi ve sandalların malları genellikle, *gendüm*, *keten*, *ades*, *şa'ir*, *şem*, *sahtiyân*, *findık*, *halı*, *halı-ı vasat*, *halı-ı kebir*, *kilim*, *afyon*, *ceviz*, *alu*, *esrar*, *aba*, *badem*, *cariye-i beyaz*, *çuval*, *hırka-ı keten*, *kaşık*, *bıçak*, *pekmes*, *çuval-ı civid*, *iksir*, *meşin*, *gulâm-ı beyaz*, *sandık*, *palamud*, *serasar*, *kızılcağ*, *hayme*, *bogas*, *tabak*, *peştimal*, *kirpas*, *leğen* gibi şeylerden oluşmaktadır. Bunlar arasında *gendüm*, *sahtiyân*, *keten*, *halı*, *kilim* gibi metalar büyük ekseriyeti sağlamakta diğerleri ise pek fazla öneme sahip bulunmamaktadır. Giden mallardan alınan gümrük vergisi 19.351 akça yazılmasına karşın 19.974 akça olduğu hesaplanmıştır.

⁵²⁴ MAD 3277, s. 43-44.

⁵²⁵ KK Ahkam Defteri 63, s. 290.

27 Mart 1560/28 Cumadelahire 967 ile 20 Eylül 1560/29 Zilhicce 967 tarihleri arasında Antalya Limanına 1580 *gulma-ı siyah*, 270 *cariye-i siyah* ve 2 *gulâm-ı beyaz* değişik yerlerden gemilerle giriş yapmıştır. Ayrıca, aynı tarihler arasında Antalya'dan da 6 *cariye-i beyaz*, 11 *gulâm-ı beyaz* gitmiştir.

Eylül 1560/Muharrem 968'den Ocak 1561/Cumadelula 968 tarihine kadar geçen sürede ise, Antalya limanına 4 sefîne gelmiştir. Bunlardan 3'ü Mısır'dan gelmiş birinin ise nereden geldiği belirtilmemiştir. Bu gemilerden 2'si zımmilere aittir. Getirdikleri mallar, *gulâm-ı beyaz*, *cariye-i siyah*, *gulâm-ı siyah*, *dülbend*, *sahtiyan-ı Mısır*, *kuşak*, *erz*, *cild-i câmus*, *cild-i bakar*, *keten çuval* ve *deste-i keten* gibi şeylerden müteşekkildir. Bunlardan alınan gümrük 16.726 akçadır. Antalya limanından mezkur tarihler arasında 2 sandal, 7 sefîne gitmiştir. Sandallardan ve sefinelerden biri zımmilere aittir. Giden mallar arasında ise, *gendüm*, *sandık*, *armud*, *pekmez*, *findık*, *halı*, *kilim*, *ceviz*, *şem*, *afyon*, *gulâm-ı beyaz*, *seccade*, *sahtiyan*, *alud*, *cariye-i beyaz*, *meşin*, *kese*, *esrar*, *kızılcağ* gibi şeyler yer almaktadır. Bunlar arasında *sahtiyan*, *halı*, *kilim*, *ceviz*, *afyon* gibi metaların yekun tuttuğunu görmekteyiz. Giden mallardan alınan gümrük ise, 11.554 akçadır. Eylül 1560/Gurre-i Muharrem 968 ile 1 Şubat 1561/15 Cumadelula 968 tarihleri arasında Antalya'ya 1 *gulâm-ı beyaz*, 27 *cariye-i siyah* ve 107 *gulâm-ı siyah* gelmiştir. Aynı tarihlerde ise 5 *gulâm-ı beyaz* ve 11 *cariye-i beyaz* Antalya'dan ayrılmıştır. Bütün bunlar bize Antalya'nın köle ticaretindeki yerini de göstermekte ve Antalya'dan Anadolu'ya kölelerin giriş ve çıkışları hakkında fikir vermektedir.

Antalya İskelesi gümrüğünden 9 Nisan 1559/Gurre-i Receb 966 tarihinde 144.510 akça ise, *beyt-ül male* ayrılmıştır⁵²⁶.

Antalya'ya Mısır'dan çeşitli sebeplerle gemiler gelmekte ve zahire götürmektedir⁵²⁷. Mısır'dan gelen ve buraya giden gemilerin sefer-i hümayunda zahire naklinde kullanılmak üzere zaman zaman Antalya'da alıkonuldukları görülmektedir⁵²⁸. Aynı durumun İskenderiye'den gelen gemilere de yapıldığını görmekteyiz⁵²⁹.

Çeşitli belgelerden İstanbul'un zahire ihtiyacı için Antalya limanından hububat gönderildiğini görmekteyiz. Bunun için yabancılara zahire satımı çoğu zaman yasaklanmıştır. Buna mukabil İstanbul'a zahire satmaya gitmek isteyenlere ise izin ve kolaylık gösterilmiştir⁵³⁰.

Devlet İstanbul'un ihtiyacından dolayı çoğu zaman limanlardan küffara *zahire*, *terike*, *at* ve *sığır* verilmesini yasakladığı halde buna riayet edilmediğini ve sancağın kıyısında bulunan küçük yerel liman ve koylardan kaçak olarak bu işlemlerin yapıldığını görmekteyiz. Çünkü küffara bu metalar yüksek fiyatlarla satıldığı için hiç bir zaman devlet bunun önüne geçememiştir⁵³¹. Bunun içindir ki, limanların gümrük vergileri o bölgenin ihracat ve ithalatını tam anlamıyla yansıtmamaktadır. Aynı durumun Antalya için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu bölgede birçok liman ve koyun bulunması, ayrıca kıyıya yakın çeşitli adaların yer alması bunu teyid etmektedir.

Rodos Adası'nın zahire, koyun v.b. ihtiyacının büyük çoğunluğunun da Teke Sancağı'ndan sağlandığını görmekteyiz. Birçok *Mühimme* hükmü bunu teyid etmektedir⁵³².

⁵²⁶ MAD 102, s. 1/b-28/b.

⁵²⁷ 25 Ekim 1568/4 Cumadelula 976 tarihli hüküm: MD 7, s. 858/2351.

⁵²⁸ MD 12, s. 238/50, 268/547; MD 14, s. 1013/1406, 9/13; MD 9, s. 23/62.

⁵²⁹ MD 12, s. 267/543; MD 14, s. 96/127.

⁵³⁰ MD 7, s. 922/2533; MD 27, s. 24/70, 30/84; MD 27, s. 125/295, 125/296; *Mühimme Zeyli* 3, s. 52/118; MD 31, s. 300/666; MD 69, s. 235/467; MD 69, s. 359/516; MD 70, s. 141/278; MD 73, s. 554/1208.

⁵³¹ MD 10, s. 111/178; MD 51, s. 69/213; MD 53, s. 94/257; MD 69, s. 373/543.

⁵³² MD 5, s. 206/513; MD 5, s. 206/514; MD 7, s. 395/1131, 394/1130; MD 26, s. 244; MD 27, s. 43/115; MD 12, s. 111/237; MD 27, s. 201/463; MD 30, s. 116/282; MD 46, s. 314/716.

Antalya İskelesinden *Yemen*'e silah kiralandığını ve gönderildiğini de görmekteyiz⁵³³. Ayrıca Kıbrıs'da Magosa kalesi fethi için Antalya'dan metris ağaçları ve çıra kütükleri tedarik edilerek gönderilmiştir⁵³⁴. Yine, Kıbrıs'a peksimed gönderildiğini görmekteyiz⁵³⁵. Yine, Kıbrıs'da Magosa ve Lefkoşe kalelerinde zahire için gerekli olan tahta ve ağaçların buradan gönderildiği görülmektedir⁵³⁶. Saray-ı amire için limon suyu da gönderilmektedir⁵³⁷.

Yukarda da bahsettiğimiz gibi XVI. yüzyıldan itibaren Antalya gümrüğü gelirleri devamlı düşüş göstermiştir. XVII. yüzyılın ikinci yarısında milyon akçayı geçen Antalya gümrüğü gelirleri, bu yüzyılın sonunda iki milyon akçaya yaklaşmıştır. Daha sonra, Haremeyn muhasebesinden alınmasının ardından, XVIII. yüzyılın başlarından itibaren önemli seviyede gelir kaybederek durumunu devam ettirmiştir⁵³⁸. Gelir kaybetmesinde başka limanların önem kazanması da etkili olmuştur.

XVIII. yüzyılda başlayan, Antalya gümrüğündeki düşüş seyri, özellikle ihracattaki gerilemeye paralel olarak devam etmiştir. 1814 Haziran ayından 1815 Mayıs ayna kadar, bir sene sonunda *resm-i gümrük* miktarı 276.246 paradır⁵³⁹. Gümrük gelirlerinin düşüş göstermesinde, çevre gümrüklerinin gittikçe artan bir önem arzemesi, ayrıca iskelelerden devlet dışına kaçırılan hububat kaçakçılığının olması etkilidir. Çünkü, İngiltere ile Avrupa'da hakimiyet kurmuş olan Fransa arasındaki savaşlar 1810'larda kızışmış ve hububat ihtiyacı her yerde artmıştır. Bu dönemde getirilen mallar arasında en önemli yeri yiyecek maddeleri tutmaktadır. Bunların hemen hemen tümü bitkisel kökenlidir. Ayrıca ham ipek, sabun gibi maddeler de görülmektedir. Antalya'ya gelen gemiler, *Meis*, *Kıbrıs*, *İskenderiye* ve *Mısır* gibi yerlerden gelmektedirler. Antalya'dan dönen gemilerde ise genellikle, deriden üretilen mallar göze çarpmaktadır⁵⁴⁰.

Antalya'da ihracatın XIX. yüzyılın sonunda eskisi kadar olmasa da devam ettiği görülmektedir. *Vital Cuinet*'e göre, ihrac edilen mallar arasında *tahıl*, *un*, *hayvan*, *inşaat kerestesi*, *susam*, *yün*, *deri* ve *meyan kökü* gibi mallar bulunmaktadır. Toplam ihracat 104.000.000. kuruş olup o da 24 milyon frank'a tekabül etmektedir. İthal edilen mallar ise, *şeker*, *pirinç*, *karabiber*, *pamuk*, *pamuk ipliği*, *çuha kumaş*, *ipek*, *tuz*, *cam eşya*, *hırdavat*, *saçma*, *Paris çivisi*, *kına*, *rakı*, *şarap*, *kuru hurma*, *Rus petrolü* gibi mallardan meydana gelmektedir. Toplam tutarı ise, 37.160.000 kuruş olup bu da 8,5 milyon frank civarında etmektedir. Görüldüğü üzere, ihracat malları ithalat rakamlarının yaklaşık üç katı civarındadır. Antalya limanına 1-13 Mart 1889'dan 28 Şubat 1890 yılına kadar 180 vapur, 1084 yelkenli olmak üzere toplam 1264 gemi gelip gitmiştir. Yıllık ortalama gümrük vergisi 25.000 Türk lirası veya 575.000 frank'tır.⁵⁴¹

XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başında Antalya limanı eskisi kadar olmasa da Anadolu'nun önemli limanlarından biri olarak faaliyetlerini devam ettirmektedir. Bilhassa bu dönemde *kereste ihracı* önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönemde Antalya limanına senevi 1852 aded kebir ve sagir Osmanlı 289 aded kebir ve sagir Ecnebi sefinesi gelmiştir. Bu gemilerle 105.000 liralık idhalat 213.000 liralık da ihracat yapılmıştır⁵⁴².

⁵³³ 25 Eylül 1567/21 Rebiyülevvel 975 tarihli hüküm: MD 7, s. 755/2070.

⁵³⁴ 6 Şubat 1571/11 Ramazan 978 tarihli hüküm: MD 14, s. 865/1160.

⁵³⁵ 27 Aralık 1571/19 Şaban 979 tarihli hüküm: MD 18, s. 107/240.

⁵³⁶ 17 Mayıs 1572/23 Zilhicce 979 tarihli hüküm: MD 16, s. 180/344.

⁵³⁷ 25 Ağustos 1573/26 Rebiyülahir 981 tarihli hüküm: MD 22, s. 277/545.

⁵³⁸ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Giren Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 1985, s. 90-93.

⁵³⁹ Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*, s. 102.

⁵⁴⁰ Suraya Faroğlu, "Ondokuzuncu Yüzyılın Başlarında Antalya Limanı", VIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara 11-15 Ekim 1976), Kongereye sunulan Bildiriler, II, Ankara, 1981, s. 1461-1471.

⁵⁴¹ Vital Cuinet, *aynı eser*, s. 857-859.

⁵⁴² *Konya Salnamesi-1317 (1901-1902)*, s. 199.

1925 yıllarında Antalya limanının önemini az çok yine koruduğunu görmekteyiz. Bu dönemde de limandan ihracat ve ithalat yapılmaktadır. İthal olunan maddeler arasında, *kahve, şeker, çay, piriç, manifatura, şapka, iplik, gaz ve benzin, hurma, boş çuval ve ip, alet-i ziraat ve manda derisi* başlıcalarını oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde sırayla *şeker, manifatura, kahve, boş çuval ve ip, alet-i ziraat, gaz ve benzin, piriç ve manda derisi* önemli bir yekun tutmaktadır. İhrac edilen mallar arasında ise, *dakik ve hububat, hayvanat, susam, kereste, tahta, meyva ve sebze, sade yağ ve yoğurt, bal mumu, meyan kökü, tütüin, anason, kömür* gibi şeyleri görmekteyiz. Bunlardan *hayvanat, dakik ve hububat, susam, kereste, tahta* önemli bir yer tutmaktadır⁵⁴³.

d- Antalya'da Gemi İnşası

Muhtelif kaynaklardan Antalya'da gemi inşası için bir tersanenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Gemi inşa faaliyeti, Antalya'nın ticaret, ulaşım ve sosyal hayatında mühim rol oynamıştır⁵⁴⁴.

3 Kasım 1571/14 Cumadelahire 979 tarihli *Mühimme* hükmünde, Antalya ve Alaiye'de kadirga yapılmaya karar verildiği fakat bu iki sancakta kaç gemi yaptırmanın mümkün olduğu ve oralarda ziftin bulunup bulunmadığı sorulmaktadır. 27 Ocak 1572/11 Ramazan 979 tarihli hükümde ise, Antalya'da inşa olunan gemilerden üç kıt'a geminin kaloçe küreklerinin orada tedarik edilerek gönderilmesi istenmektedir. Antalya'da inşa olunan gemiler için Rodos kalesinden top alındığını ve gemilere konulduğu görülmektedir⁵⁴⁵. Yine, inşası biten kadirgalara Antalya kalesinden topçu, hisareri ve anbardan barut verilmektedir⁵⁴⁶.

1-10 Haziran 1593/Evail-i Ramazan 1001 tarihli *Mühimme* hükmünden de anlaşıldığı gibi mezkur tarihte yapılması emredilen beş geminin tamamlanmasıyla birlikte *Tersane-i Amire*'ye götürülmesi istenmektedir⁵⁴⁷.

Devletle birlikte bazı kişiler de gemi inşa ettirmektedirler⁵⁴⁸. 11 Şubat 1591/16 Rebiyülahir 999 tarihinde Teke-ili Beyi'ne ve Mehmed Çavuş'a gönderilen hükümde, Vezir-i azam Sinan Paşa için 6 kadirga ve kendisi için 1 kadirga inşa edip, parasını bakaya tahsilinden verip, nevrüza kadar gemileri hazır etmesi ve masrafı kendi yanından verip, tahsil olundukça masrafını oradan alması ve fazlasını İstanbul'a göndermesi istenmektedir⁵⁴⁹.

Antalya'da inşa olunan gemilerin işesi ve bu gemilerde görev yapacakların kimler olması gerektiği konusunda ise bazı *Mühimme* kayıtları ip uçları vermektedir. 20 Şubat 1572/5 Şevval 979 tarihli olan ve Mehmed Çavuş'a gönderilen hükümde, burada yapılmakta olan on kadirgadan üçünün harcı Mustafa Paşa'nın vermesi, Teke, Alâiye ve Hamid Livaları'nda olan, evkaf re'âyâsının, muaf olan sair re'âyânın her yedi hanesinden bir kürekçi alınması, yine oradan kendir ve sair levazımla kadirgaların techiz edilip peyderpey donanmaya gönderilmesi ve mezkur sancakdan çıkarılan kürekçiler defterinin de gönderilmesi, ayrıca siyaset edilmesi gereken mücrimlerin siyaset edilmeyip gemilere kürekçi konması istenmektedir. Bütün bunlarla birlikte, top ve sair silahlarının da Menteşe, Alâiye ve Teke

⁵⁴³ Türkiye Salnamesi (Salname-i Devlet)-1927, s. 465-468.

⁵⁴⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Ankara, 1984, s. 125, 145-146; Aynı Müellif, *Osmanlı Devleti'nin Merkez Bahriye Teşkilatı*, s. 445-446; Aynı Müellif, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 577; Oktay Aslanapa, "Türk Denizciliği ve Selçuklu Tersaneleri", *Türk Kültürü*, sy. 146, Aralık, 1974, s. 72, 75; ayrıca Alâiye tersanesi hakkında bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, aynı eser, s. 209-232.

⁵⁴⁵ MD 16, s. 250/487, 251/489, 326/574.

⁵⁴⁶ MD 21, s. 148/360, 319/753.

⁵⁴⁷ MD 71, s. 1/1.

⁵⁴⁸ 3 Ocak 1572/16 Şaban 979 tarihli hüküm: MD 18, s. 105/235; 16 Aralık 1571/18 Receb 979 tarihli hüküm: MD 10, s. 268/417; 2 Ocak 1591/6 Rebiyülevvel 999 tarihli hüküm: MD 67, s. 80/207.

⁵⁴⁹ MD 67, s. 78/204.

sancaklarından tedarikini kafi gelmezse bakiyyesinin Rodos'dan temin edilmesi istenmektedir⁵⁵⁰.

Yine, 14 Mart 1572/27 Şevval 979 tarihli Kaptana ve Mehmed Çavuş'a gönderilen iki *Mühimme* hükmünde, Antalya'da bina olunan gemilere reis, yelkenci ve odabaşı Tersane-i Amire'den tayin ve irsal olunması, ayrıca ol canibde yarar yiğitlerden de Mehmed Çavuş'un yazması emredilmiştir⁵⁵¹.

Antalya'da yapılan gemilerin ihtiyacı olan topçu, tüfenk, barut, gülle ve hisareri gibi malzeme ve diğer ihtiyaçlarının Antalya kalesi, Rodos kalesi ve Antalya ve çevresinde paralanmış kalitelerden kalan malzemeden de verildiklerini ve böylece bunlarının teçizat meselesinin çözülmeye çalışıldığını görmekteyiz⁵⁵².

Burada inşa olunan gemilerin ağaç ve kereste gibi ihtiyaçları bu çevreden sağlanmaktadır. Kerestelik ağaçların miri kadırgalar için muhafaza olup rençber taifesine kestirilmediği görülmektedir⁵⁵³. Bu bölgedeki kereste sadece Antalya'da yapılan gemiler için kullanılmamakta, İskenderiye v.b. yerlere gönderilerek oralarda gemi inşasında da kullanılmaktadır⁵⁵⁴. Bilindiği gibi her dönemde kereste ihracı en önemli ihrac malları arasında görülmektedir.

Antalya iskelesi ve burada yapılan gemiler, sadece ithalatta, ihracatta ve donanmada kullanılmamakta aynı zamanda, Mısır gibi bu bölgede kendisine sancak tahsis edilen bir kimsenin buraya ulaşmasında⁵⁵⁵, hassa-ı hümayuna ait bir iş için yine bu çevredeki sancaklara önemli devlet adamlarının gelip-gitmesinde⁵⁵⁶, önemli kişilerin Kıbrıs'dan gelip-gitmesinde⁵⁵⁷, asker sekinde⁵⁵⁸ ve yine, çeşitli yerlere ordunun seferi esnasında⁵⁵⁹ bunlardan istifade edilmektedir.

e- Antalya'nın Mahalleleri ve Bunların Demografik Durumları

Mahalleler, önemli işlevleri olan şehir kesimlerindedir. Şehri diğer iskan yerlerinden ayıran faktörlerin başında da mahallelere bölünmüş olması gelmektedir⁵⁶⁰.

Mahalleli arasında sosyal dayanışma, zamanla örgütlenerek bazı teşekküllerin doğmasına sebep olmuştur. Mahalle ahalisinin ortaklaşa karşılaması gereken masrafların görülmesi için kurulan "*avvarız akçası vakfı*" bu türdendir. Bu konuda 1567 tarihli vakıf defteri güzel bilgiler içermektedir. *İbni Mariya (?) Mescidi* vakfında gelirin bir kısmının avarız akçası için ayrıldığı görülmektedir. *Kara Paşa Mescidi* vakfının gelirinin 300 akçası mahalle

⁵⁵⁰ MD 10, s. 140/216, 177/265.

⁵⁵¹ MD 12, s. 548/1044, 548/1045.

⁵⁵² 8 Mart 1573/4 Zilkade 980 tarihli iki hüküm: MD 21, s. 148/361, 148/363.

⁵⁵³ 30 Mayıs 1568/3 Zilhicce 975 tarihli hüküm: MD 7, s. 531/1517; 21 Şubat 1572/6 Şevval 979 tarihli hüküm: MD 10, s. 129/203.

⁵⁵⁴ 22 Ağustos 1568/28 Safer 976 tarihli hüküm: MD 7, s. 719/1973.

⁵⁵⁵ 11 Kasım 1554/15 Zilhicce 961 tarihli hüküm: MD 1, s. 171/978; 2 Kasım 1565/8 Rebiyülahir 973 tarihli hüküm: MD 5, s. 185/452.

⁵⁵⁶ 1564-1565/972 tarihli hüküm: MD 6, s. 574/1259; 29 Mart 1572/14 Zilkade 979 tarihli hüküm: MD 16, s. 106/209; 3 Nisan 1572/19 Zilkade 979 tarihli hüküm: MD 10, s. 198/298; 2 Haziran 1572/20 Muharrem 980 tarihli hüküm: MD 19, s. 58/129.

⁵⁵⁷ 4 Haziran 1570/29 Zilhicce 977 tarihli hüküm: MD 9, s. 97/248; 2 Temmuz 1583/11 Cumadelahire 991 tarihli hüküm: MD 49, s. 115/397.

⁵⁵⁸ 19 Haziran 1570/15 Muharrem 978 tarihli hüküm: MD 8, s. 6/70.

⁵⁵⁹ 1 Ocak 1566/9 Cumadelahire 973 tarihli hüküm: MD 5, s. 293/757; 2 Ocak 1572/15 Şevval 979 tarihli hüküm: MD 18, s. 116/256; 24 Mart 1572/9 Zilkade 979 tarihli hüküm: MD 16, s. 109/215; 1 Nisan 1572/17 Zilkade 979 tarihli hüküm: MD 12, s. 640/1214; 8 Mart 1573/4 Zilkade 980 tarihli hüküm: MD 21, s. 148/362; 6 Nisan 1573/3 Zilhicce 980 tarihli hüküm: MD 21, s. 241/582.

⁵⁶⁰ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara, 1989, s. 47.

halkının avarızına sarf olunmak şartıyla verilmiştir. Yine, *Temurcu (Demirci) Süleyman Mescidi* vakfının gelirinin 200 akçası mahalle avarızına sarf olunmak kaydıyla verilmiştir. Ayrıca, İstanos şehrinin avarız akçasının karşılanması amacıyla “*beray-ı avarız-ı nefis-i İstanos*” ismiyle vakıf kurulmuş olup, 620 akça hasıla sahip bulunmaktadır. Bütün bunlarla birlikte, bazı şahısların avarız akçasının karşılanması amacıyla da vakfların bulunduğunu görmekteyiz. Yine, 1567 tarihinde *Hüseyin Çelebi* vakfında, Hüseyin Çelebi, Şeyh Hacı Efendi'nin akraba-ı taallukatından her kim sakin olursa ona sarf olunmak, ziyade olursa zaviyede sakin fukaranın avarızına harcanmak maksadıyla vakıfda bulunmuştur. Bu vakfın şartında, vakfın gelirini mahalle halkının kendi avarız akçasına ilhak etmemesi de özellikle belirtilmiştir⁵⁶¹.

Bu kısa açıklamalardan sonra Antalya şehri hakkında şunları söylemek mümkündür: Antalya Bizans döneminde fiziki yönden pek fazla gelişme göstermemiştir. Şehir Hellenistik dönemde limanı kuşatan ve doğuya doğru uzanan kesimde iken daha sonra güney doğudaki geniş alan surlarla çevrilerek şehre katılmıştır. X. yüzyılda kara tarafına ikinci bir sur yapılarak şehrin gelişmesi ve yapılaşması sağlanmıştır. Böylece liman ve çevresi bir iç kale durumunda kalmış ve idarecilere ayrılmıştır. Tersaneyi kuşatan alanda ikinci bir duvar inşasıyla, tersane arkasındaki *Ahi Yusuf Mescidi* merkez olmak üzere bir yerleşme şeridi ortaya çıkmıştır. Selçuklu döneminde surlarla çevrili kapalı bir şehir olan Antalya, Osmanlı döneminde fiziki yönden gelişerek sur dışına doğru yayılmaya başlamıştır. Çarşı ve pazarların sur dışında yer alması bu gelişmeyi yönlendirmiştir⁵⁶².

Bilhassa XVI. asırda, kale, liman, han-hamam, bedesten, kervansaray, pazar yerleri, çarşı, sanayi işletmeleri, idare binaları, ibadethaneleri, mekteb ve medreseler gibi fiziki unsurları ve başta sancakbeyi ve kadı olmak üzere, askerî ve mülkî idarecileriyle Antalya tam bir şehir hüviyetine sahip olan yerlerden birisi durumundadır. Antalya'daki mahallelerin dağılımında ve fizikî ve sosyal yapılarının oluşmasında saydığımız siyasî, ictimai, dinî ve kültürel binaların çok büyük tesirinin olduğunu görmekteyiz. Vakıflardan bahsederken de belirttiğimiz gibi bir çok cami, mescid, zaviye, medrese v.b. yapılar mahallelerin kurulup gelişmesinde birinci derecede rol oynamışlar ve mahalleler bu yapıların çevresinde teşekkül etmişlerdir. Mahalle ve vakıflarla ilgili tabloların incelenmesiyle görüleceği üzere, kale içindeki *Ahi Kızı* ve *Ahi Yusuf Mescidi* ile zaviyeleri, *Atik Camii*, *Baba Doğan Mescidi* ve zaviyesi, *Karatay Mescidi*, *Liman Mescidi*, *Teke Bey Türbesi* veya mezarı buradaki mahallelerin dağılımı ve yerleşmesinde çok büyük tesir yapmıştır. Kale dışında yer alan *Bali Bey Camii*, *Kara Paşa Camii*, *Şeyh Şüca' Türbesi* gibi yapılar da kale haricindeki mahallelerin dağılımında etkili olmuşlardır.

Evliya Çelebi'nin de belirttiği üzere, XVII. yüzyılda da şehir han, hamam, bedesten, dükkan v.b. yapılarıyla önemini korumaktadır. Yine 200 kadar çeşme olup bunların suları Düden nehrinden gelmektedir⁵⁶³. XVI. yüzyıldaki vakıf kayıtlarında da Düden'den su geldiğini ve su arklarının tamiri işlerine bakan vakıflar kurulduğu bilinmektedir⁵⁶⁴.

Cami veya mescidde vazife ifa eden imam mahallenin temsilcisi ve lideri olarak önemli bir fonksiyona sahiptir. Antalya şehrindeki mahallelerin büyük çoğunluğunda *imam*, *müezzin* ve *hatib* gibi görevliler yer almaktadır⁵⁶⁵.

XV. asırda (1455 tahririnde) Antalya'da 3 mahalle zikredilmiştir. Defterde mahalleler hakkında bilgi verilirken konu bitmeden başka bir konuya geçilmesi ve defterin genel

⁵⁶¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için vakıflar kısmına ve Ekler Tablo 4'e bkz.

⁵⁶² Feridun Emecen, “Antalya”, TDVİA, III, s. 234; ayrıca, Antalya kalesinin geçtiği kısma bkz.

⁵⁶³ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, s. 25.

⁵⁶⁴ Vakıflarla ilgili altıncı bölüme bkz.

⁵⁶⁵ Tablo 5 ve Tablo 8'e bkz.

muhtevassından bunun eksik olduğu ortaya çıkmaktadır⁵⁶⁶. Bundan dolayı bu rakam gerçekleri tam olarak yansıtmamaktadır. Bunun için mahalle adedi daha fazla olmalıdır. Zikredilen mahallelerden ikisi şahıs ismi taşımakta olup, bunlara daha sonraki tahrirlerde bir daha rastlanmamaktadır. Mezkur tarihte kaydedilen mahallelerden bir tanesi de mescid ismi (Ahi Yusuf Mescidi) taşımaktadır. Ahi Yusuf Mescidi ve Türbesi bugün kaleiçi diye tabir edilen yerde hâlâ durumunu muhafaza etmektedir. Az önce de bahsettiğimiz gibi bu mahallenin gelişmesinde büyük tesirinin olduğu muhakkaktır (Tablo 5'e bkz.).

Mezkur tarihte Antalya'da gelirleri çeşitli vakıflara ait 100'ün üzerinde dükkan bulunmaktadır (140-150 civarında). Bunlar arasında; *şerbet, helvacı, tahinhane, başhane, kassab, kalaycı, aş, tabak, kazancı, bozahane, kıyumcu, salhane* dükkanları sayılabilir. Ayrıca, çeşitli vakıf gelirleri içerisinde 3 tane de *hamam* sayılmıştır. Bütün bunlar o dönemdeki ticarî, sosyal ve kültürel yapıyı göstermektedir⁵⁶⁷.

1530 tahririnde Antalya'da 20 mahalle bulunmaktadır. Gayri müslimler ise "*Cema'at-i Gebran ve Ceme'at-i Yahudiyan*" adı altında ayrı ayrı kaydedilmişlerdir. Bunların oturdukları mahalle belirtilmemiş olmasına rağmen 1754 tarihinde avarız tesbiti için yapılan tahrirde gayri müslimlerin *Cami-i Cedid, Baba Doğan ve Makbul Ağa* mahallelerinde kaydedilmiş olması aynı durumun 1530 yılı için de geçerli olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir⁵⁶⁸. Tablo 5'de de görüldüğü üzere 1530 tahririnde ismi geçen mahallelerden üçü cami ismiyle anılmaktadır. Yani, camiler (C. Atik, C. Cedid ve C. Bali Bey) mahalleye isimlerini vermiştir. 15 mahalle de mescid ismiyle zikredilmişlerdir. Bir mahalle ise imaret ismiyle anılmaktadır. Başka bir mahalle de esnaf ve ticaret örgütünün tesirinin bir neticesi olarak "*Cüllah Kara*" olarak zikredilmiştir. Bu mahallelerin bugün kesin olarak nereye tekabül ettiğini bilemesek de kale içinde veya dışında olup olmadığı konusunda 1754 tarihli avarız tesbiti için yapılan tahrir önemli bilgiler vermektedir. Burada mahalleler, kale içerisinde olanlar ve olmayanlar olarak iki başlık altında kaydedilmişlerdir. Buna göre, *Cami-i Atik, Karadayı, Ahi Kızı, Tuzcular, İskender Çelebi, Seftavi (?), Liman (Limon), Mariya (?), Has Balaban, Cüllah Kara, Ahi Yusuf, Hatib Süleyman, Cami-i Cedid, Baba Doğan, Makbul Ağa ve Müceddin* mahalleleri kale içerisinde, *Elmalu, Kızılsaray, Kirişçiler, Divane Piri, Bali Bey, Sağırcı Ali (Sağır Bey), Tahin Pazarı, Timurcu Süleyman, Takyeci Mustafa, Arab Mescidi, İğdirli Hasan, Sofular, Şeyh Şüca', Araban, Kızıl Harım, Aşık Doğan, Kici Bali, Yüksek, Çavuş Bahçesi, Şeyh Sinan, Timurcu Kara ve Meydan* mahalleleri ise kale haricindedir⁵⁶⁹.

1568 tahririnde ise Antalya'da 39 mahalle kaydedilmiştir. Gayri müslimler ise tablo 5'de de görüldüğü üzere üç başlık altında zikredilmişlerdir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bunların mahalleleri belirtilmemiştir. 1754 yılında *Baba Doğan, Makbul Ağa ve Cami-i Cedid* mahallelerinde kaydedildiklerine göre bu tarihte de aynı mahallelerde yaşıyor olmalıdırlar. Mahalle sayısında daha önceki tahrire göre neredeyse yüzde yüze varan bir artışın olduğu görülmektedir. 3 mahalle cami ismiyle, 31 mahalle ise, mescid ismiyle kaydedilmiştir. 1 mahalle de imaret ismiyle anılmaktadır. Bu mahallelerden birisinin ismi okunamamıştır. Geri kalan mahallelerden biri meslek ismi taşımakta diğer ikisi ise "*Muhyiddin*" ve "*Mahmud Reis*" gibi şahıs isimleri taşımaktadır (Tablo 5).

Mahalle adlarının genellikle Türk-İslam adlarını taşıdıkları görülmektedir. Mahalle adlarının incelenmesi, burada Ahi esnaf geleneğinin yagınlığını ve esnaf ile ticaret erbabının etkisini de göstermektedir (Tablo 5).

⁵⁶⁶ MAD 14, s. 1/b-6/a; ayrıca, Tablo 5'e bkz.

⁵⁶⁷ MAD 14, s. 412/b-422/b.

⁵⁶⁸ D. MKF 29778, s. 5-8; D. MKF 29752, s. 8-12.

⁵⁶⁹ D. MKF 29778, s. 1-18; D. MKF 29752, s. 4-24.

Evliya Çelebi'nin belirttiğine göre, XVII. yüzyılda 20 müslüman, 4 Rum mahallesi bulunmaktadır. Rumlar'ın 190 ev olup, onların Rumca bilmediklerini belirtmiştir⁵⁷⁰. Antalya'nın XVIII. yüzyılın ortalarına ait durumunu ise yukarda da bahsettiğimiz gibi 1754 tarihli iki avarız defterinden öğrenmemiz mümkün olmaktadır. Buna göre, kale içerisinde 16, kale dışında ise 22 olmak üzere toplam 38 mahalle bulunmaktadır. Bu rakamlardan ve mahalle isimlerinden de anlaşıldığı gibi şehir hemen hemen XVI. yüzyıldaki durumunu muhafaza etmiştir (Tablo 5).

Rıfat Özdemir, 1809 tarihli "*Mahallât Defteri*"ne göre mahalle sayısının 35 olduğunu 1837 tarihli çeşitli "*Mahallât Defterleri*"nde ise bu rakamın 47'ye çıktığını tesbit etmiştir. Ayrıca, bu mahallelerin tamamında Türk-İslam nüfusunun yaşadığını, sadece *Cami-i Cedid* ve *Makbul Ağa* mahallelerinde çok az sayıda Rum nüfusun Türklerle karışık olarak bulduklarını belirtmiştir⁵⁷¹. Hasan Moğol ise, XIX. yüzyılın ilk yarısındaki Şeriyye Sicillerinden Antalya şehrinin 41 mahallesinin olduğunu tesbit etmiştir. Fakat gayri müslim mahallesinin bulunup bulunmadığı konusunda birşey söylememektedir⁵⁷².

TABLO 5
XV-XVI ASIRDA VE 1754 TARİHİNDE ANTALYA ŞEHİRİNİN MAHALLELERİ VE NÜFUS DURUMLARI

Mahalle Adı	1455		1530				1568			1754		
	Nf	Mf	Hane	M	K	Mf	Hane	Nf	Mf	Nf	Bera-yı askeri neferen	Bera-yı re'âyâ neferen
Ahi Güncü v. Davud Kethüda*	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Araban	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32	14	18
Cami-i Atik	-	-	24	4	-	6	23	42	13	47	33	14
Cami-i Bali Bey	-	-	23	2	1	2	12	25	3	61	40	21
Cami-i Cedid	-	-	32	4	-	1	25	42	11	49	21	28
Çavuş Bahçesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	15	8
Divane Piri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32	18	14
İmaret-i Mecnun Çelebi	-	-	14	1	-	2	-	-	-	-	-	-
İmaret-i Muhsin Çelebi n.d. Hatib Süleyman	-	-	-	-	-	-	21	51	18	20	12	8
Karadayı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	10	13
Kassab Kici Bali	-	-	-	-	-	-	21	41	-	27	11	16
Kızılsaray	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47	35	12
Kirişçiler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	5
Mahmud Reis	-	-	11	-	-	-	12	17	5	-	-	-
Mescid-i Abdülkerim	-	-	-	-	-	-	17	25	3	-	-	-
Mescid-i Ahi Kızı	-	-	25	-	-	5	9	44	4	41	20	21
Mescid-i Ahi Yusuf**	51	2	51	5	-	3	20	44	4	46	20	26
Mescid-i Arab	-	-	-	-	-	-	26	61	9	17	5	12
Mescid-i Aşıkdoğan	-	-	-	-	-	-	7	9	1	25	13	12
Mescid-i Baba	-	-	20	2	-	5	16	35	10	24	16	8

⁵⁷⁰ Evliya Çelebi Seyahannamesi, IX, s. 25.

⁵⁷¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Rıfat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII, s. 149-166.

⁵⁷² Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*, s. 41-42.

Doğan													
Mescid-i Bali Halife n.d. Kızıl Harım	-	-	-	-	-	-	9	21	2	29	12	17	
Mescid-i Çotayın Ali (?)	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mescid-i Cülah Kara	-	-	18	-	-	2	13	24	5	-	-	-	-
Mescid-i Hacı Turmuş	-	-	-	-	-	-	4	12	1	20	13	7	
Mescid-i Hacı İlyas	-	-	14	1	-	1	18	29	3	-	-	-	-
Mescid-i Has Balaban	-	-	34	4	-	2	42	72	13	31	16	15	
Mescid-i Hasan n.d. Taşalan	-	-	-	-	-	-	7	13	4	-	-	-	-
Mescid-i Hurmalı	-	-	-	-	-	-	3	6	-	-	-	-	-
Mescid-i Hızır Sofu (Sofular)	-	-	-	-	-	-	7	12	-	56	34	22	
Mescid-i Kara Ayvaz	-	-	-	-	-	-	11	24	2	-	-	-	-
Mescid-i Kara Paşa n.d. Elmalu (Taşpazarı)	-	-	24	1	-	1	22	38	5	79	47	32	
Mescid-i Karatay	-	-	13	-	-	2	8	13	3	-	-	-	-
Mescid-i Kavakyeri	-	-	-	-	-	-	3	7	-	-	-	-	-
Mescid-i Limon (Liman)	-	-	11	-	-	1	3	7	1	Sev- tavi	-	-	-
Mescid-i Mariya (?)	-	-	8	-	-	1	5	13	3	10	9	1	
Mescid-i Mehmed Çelebi v. Musa	-	-	-	-	-	-	9	18	2	-	-	-	-
Mescid-i Mücdeddin	-	-	16	4	-	4	-	-	-	23	10	13	
Mescid-i Mukbil Ağa	-	-	71	2	-	8	46	62	11	116	81	35	
Mescid-i Sağırıcı Ali (?)	-	-	10	-	-	1	8	12	1	58	27	31	
Mescid-i Seftavi (?)	-	-	-	-	-	-	6	12	2	6	2	4	
Mescid-i Takyacı Mustafa n.d. Eşekli	-	-	-	-	-	-	16	33	2	74	41	33	
Mescid-i Temürcü Süleyman	-	-	29	1	-	4	20	42	1	58	40	18	
Mescid-i Tuzcu	-	-	26	3	-	2	13	17	3	43	26	17	
Mescid-i İğdirli Hasan	-	-	-	-	-	-	8	13	-	33	12	21	
Mescid-i İmecikli	-	-	-	-	-	-	8	11	3	-	-	-	-
Mescid-i İskender	-	-	-	-	-	-	8	17	4	29	13	16	
Mescid-i Şehruz Hatun	-	-	-	-	-	-	8	17	8	-	-	-	-
Mescid-i Şüca' Halife	-	-	-	-	-	-	7	10	1	22	11	11	
Meydan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	89	35	54	
Muhyiddin	-	-	-	-	-	-	15	28	6	-	-	-	
Şeyh Sinan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	178	105	73	
Tahin Pazarı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	8	9	
Timurcu Kara	-	-	-	-	-	-	-	-	-	109	69	40	
Yüksek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	
MÜSLİM TOPLAM	104	2	474	34	1	53	536	1019	117	1601	894	707	

Cami-i Cedid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	106	1	105
Cami-i Cedid (Muhafaza-i Kal'a-i Antalya)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	-	-
Baba Doğan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-
Baba Doğan (Muhafaza-i Kal'a-i Antalya)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-
Makbül Ağa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	1	16
Makbül Ağa (Muhafaza-i Kal'a-i Antalya)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	-	-
Cema'at-i Gebran	-	-	96	10	1	-	79	121	4	-	-	-
Cema'at-i Gebran-ı Harnub-ı Tahtan-ı Kal'a-i Antalya	-	-	-	-	-	-	54	78	1	-	-	-
Cema'at-i Yahudiyan	-	-	18	2	-	-	4	9	-	-	-	-
G. MÜSLİM TOPLAM	-	-	114	12	1	-	137	208	5	244	2	121
MÜSLİM VE G. MÜSLİM TOPLAM	104	2	588	46	2	53	673	1227	172	1845	896	828

Nf: Nefer, Mf: Muaf, M: Mücerred, K: Kara
MAD 14'deki notlar

* Bu mahalledeki şahıslardan iki kişi hallac bir kişi cüllahdır. Ayrıca, bir kişinin dükkamı ve başka birinin de değirmen ve bahçesi vardır.

** Bu mahalledeki kişilerden 13'ünün şerbet, pabuç, paşmak ve işkenbe gibi dükkanları vardır. Ayrıca, iki kişi cüllah bir kişi imam ve bir kişi de hattatdır. İki kişinin de bağ ve bahçesi bulunmaktadır.

*** Bu mahalledeki beş kişinin dükkamı vardır ve bir kişi cüllahdır.

1- Antalya'nın mahallelerinin Nüfus vaziyeti

Şehrin tahmini nüfusu hakkında bilgi vermeden önce, Tablo 5'de de görüldüğü üzere nüfusla ilgili birkaç noktayı aydınlatmak faydalı olacaktır. 1455 tahririnde şehir nüfusu, hane, mücerred ve benzeri şekilde kategorize edilmek yerine, nefer ile imam ve hattat gibi muaf zümrelerden meydana geldiği belirtilmiştir. Bu durum, şehrin nüfusunun hesaplanmasında önemli bir problem meydana getirmektedir. Fakat biz bu tahrirde neferin hane'ye tekabül ettiğini tahmin etmekteyiz. Çünkü defterde, cemaatlerde veya kazaların sonunda verilen toplam rakamlarda "ev" tabiri kullanılmıştır. Bu ibareye dayanarak mezkur tarihteki değerlendirmede neferi hane olarak kabul ettik ve "5" kat sayısıyla çarpmak suretiyle sonuca gitmeye çalıştık. Aynı buna benzer durumun 1568 tahririnde de yeraldığını görmekteyiz. Fakat burada şehirlinin, çiftçi-köylü re'âyânın ve konar-göçer re'âyânın niteliği belirtilirken hane, nefer ve imam, müezzin, sipahi gibi muaf zümre ayrı ayrı belirtilmiştir. Yani hem hane olarak hem de nefer olarak nüfusun belirtildiğini görmekteyiz. Buradaki uygulâmada ise neferi "3" kat sayısıyla çarpmak suretiyle sonuca gitmeye çalıştık. Çünkü buradaki kayıtlarda hem hane hem de nefer tabirinin kullanılması ve neferin kesin olarak neye tekabül ettiğinin belirtilmemiş olması dolayısıyla bu yolu seçtik.

Aynı bu tür kayıtlar, XVI. asrın sonlarında yazılan muhtelif sancaklara ait pek çok defterde görülmektedir⁵⁷³. Her bir neferi hane olarak değerlendirenler bulunmaktadır. Mesela,

⁵⁷³ Bu konuda misal olarak bkz. Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri*, I, Ankara, 1988, s. 11 vd.

1584 tarihli deftere dayanarak Trabzon şehri nüfusunu tesbit etmeye ve değerlendirmeye çalışan *Heath W. Lowry* nefer olarak kaydedilmiş olan isimlerin tamamını hane olarak kabul etmiştir⁵⁷⁴. “*XVI. ve XVII. yüzyıllarda Lazkıyve (Denizli) Kazası*” isimli doktora tezini hazırlayan *Turan Gökçe* de, Kütahya Sancağı'nın XVI. yüzyıldaki nüfus vaziyetini değerlendirirken her neferi hane kabul eden *M. Ç. Varlık* ve mücerred belirsizliğini dikkate almak suretiyle nefer x 3 formülünü kullanan *Jennings*'i örnek almış ve böyle hesaplamaya gitmiştir⁵⁷⁵. Biz de Antalya şehrinin tahmini nüfusunu hesaplarken bu formülleri dikkate alacağız. Bütün bunlarla birlikte, hanenin bir nüfus ünitesi olarak ifade ettiği kişi sayısı konusunda da bir fikir birliği söz konusu değildir. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda en çok *Barkan* tarafından ortaya atılan “5” rakamı kullanılmaktadır⁵⁷⁶. Bununla birlikte, coğrafi ve sosyal şartları da göz önünde bulunduran *M. Ali Ünal*⁵⁷⁷ ve yine, *F. Sümer*⁵⁷⁸ hane birimini 7 kişi olarak kabul etmişlerdir.

Biz Antalya şehrinin nüfusunu hesaplarken yaygın halde benimsenmiş olan “5” rakamını tercih ettik. Burada, hane ve muafıları “5” kat sayısı ile çarpıp, ayrıca buna mücerred de eklemek suretiyle tahmini nüfusu bulmaya çalıştık. Bununla birlikte, 1455 tahririnde nefer x 5 formülü, 1568'de ise nefer x 3 formülünü de uygulayarak, bir başka açıdan tahmin yapmaya çalıştık (Tablo 6 ve 7'e bkz.).

Bu hesaplamalara göre 1455 tarihinde Antalya, 1020 kişilik bir nüfusa sahiptir. 1530'da 3284 müslim, 582 gayri müslim nüfus bulunmaktadır. 1568'de müslim nüfus 4205'e gayri müslim nüfus ise 685'e yükselmiştir (Tablo 5 ve 6). Görüldüğü üzere pek fazla bir artış olmamıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz havzasındaki şehirlerde⁵⁷⁹ ve Osmanlı Devletinde büyük nüfus artışı meydana geldiği halde⁵⁸⁰ Antalya şehrinde nüfus artışının az olmasında bu bölgede çıkan Şahkulu ayaklanması, ve bu ayaklanma öncesinde İran'a yapılan göçler ile Modon, Koron gibi adalara sürgünler etkili olmuş olmalıdır⁵⁸¹. Yine Kıbrıs Adası'nın fethiyle birlikte buranın ihyası ve imarı için bu bölgeden sürgünler olmuştur. Bundan dolayı XVI. yüzyılın sonlarına doğru demografik yapı değişmiştir. Mesela, 16 Mart 1574/23 Zilkade 981 tarihinde Antalya kadısına yazılan hükümde, Kıbrıs'a Antalya kazasından sürgün edilecek 94 haneden bakiye kalanların sevki istenmektedir⁵⁸². 94 hane ise aşağı yukarı 470 kişiye tekabül etmektedir. Yine, 3 Mayıs 1574/11 Muharrem 982 tarihinde Alâie Beyine ve Manavgad kadısına yazılan hükümde, Kıbrıs'ın ihyası ve imarı için her 10 haneden bir hane tefrik edilip Kıbrıs'a gönderilmesi istenmektedir⁵⁸³. Bu bölgeye bu konuda gelen hükümleri çoğaltmak mümkündür. Kıbrıs'ın fethiyle Anadolu'dan insanlar buraya gittikleri gibi Kıbrıs'dan da Anadolu'ya gelenler olmuştur. Bu gelenlerin büyük çoğunluğu yerli ahali yani hristiyanlar olup burada huzursuzluk çıkartanlardır. 7 Aralık 1593/13 Rebiyülevvel 1002 tarihli Antalya, Kızılkaya ve Ağlasun kadılarına yazılan *Mühimme* hükmü

⁵⁷⁴ Heath W. Lowry, *Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1483*, İstanbul, 1977, s. 95 vd.

⁵⁷⁵ Turan Gökçe, aynı tez, s. 114-116.

⁵⁷⁶ Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul, 1953, s. 12 vd.; Bahaddin Yedi Yıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara, 1985; F. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s. 55; Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara, 1991; Halime Doğru, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, İstanbul, 1992, s. 52-53; İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara, 1990, s. 141-143.

⁵⁷⁷ M. Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, s. 63-64.

⁵⁷⁸ F. Sümer, “Kayı”, *İA*, VI, s. 461.

⁵⁷⁹ Fernan Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I (Çev. M. Ali Kılıçbay), s. 217-218, 265-279.

⁵⁸⁰ Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, s. 14-24.

⁵⁸¹ Birinci bölüme bkz.

⁵⁸² MD 23, s. 319/710; Ayrıca Kıbrıs'a sürgün konusunda daha ayrıntılı bilgi için birinci bölüme bkz.

⁵⁸³ MD 24, s. 183/490.

bunu teyid etmektedir. Bu hükümden, Fetihle birlikte erkek kadın 300 reaya'nın Antalya taraflarına tavattun ettikleri anlaşılmaktadır⁵⁸⁴. Böylece, Kıbrıs'ın fethiyle birlikte Antalya'daki zimmilerin sayısı artmış olmalıdır.

S. Faroqhi'nin 1520-1540 yılları arasında Anadolu'daki kent dağılımıyla ilgili haritasında⁵⁸⁵ ve bizim yaptığımız hesaplamalarda da görüldüğü üzere Antalya orta büyüklükte şehirlerdendir.

TABLO 6
TAHRİR VE AVARIZ DEFTERLERİNE GÖRE XV-XVIII ASIRDA ANTALYA ŞEHRİNİN
TAHMİNİ NÜFUSU

TARİH	1455		1530		1568		1754	
	Müslim	Müslim	Gayri Müslim	Müslim	Gayri Müslim	Müslim	Gayri Müslim	
NEFEREN	104	-	-	1019	208	1601	244	
HANE	-	474	114	536	137	-	-	
MÜCERRED	-	34	12	-	-	-	-	
KALE MUHAFLAR	98	123 *	-	133	-	-	-	
MUAFLAR	2	53	-	172	-	-	-	
NEFER X 3 FORMÜLÜNE GÖRE TAHMİNİ NÜFUS	-	-	-	3057	624	-	-	
HANE X 5 FORMÜLÜNE GÖRE TAHMİNİ NÜFUS	1020	3284	582	4205	685	8005	1220	

*TD 107 nolu defterdeki kale muhafızlarının sayısı esas alınmıştır.

Şehrin XVII Yüzyıldaki Nüfus durumuna gelince: Tahrir Defterleri gibi düzenli defterlerin bulunmaması bu asırdaki nüfus durumunu incelerken büyük problemler doğurmaktadır. Bununla birlikte, XVII. asırda, şehrin nüfusuna ışık tutan kaynakların başında, genel olarak, olağanüstü hallerde Padişah emriyle toplanan vergiyi ifade eden *avarız-divaniyye*⁵⁸⁶ ye esas teşkil etmek üzere tertip edilmiş olan avarız defterleri gelmektedir. Fevkalade vergilerden biri olan nüzül⁵⁸⁷ de bu avarız hanesi hesabı üzerinden tevzi ve tahsil edilmektedir. Avarız defterlerinde, genellikle, esas, idari ünite olarak bir kaza bünyesinde mevcut nüfusu teşkil eden ve re'âyâ ve askeriler neferen kaydedildikten sonra, muaf olanların dışında, bu vergiye esas olan avarız haneler hesap edilmek suretiyle yazılmaktadır⁵⁸⁸. Avarız hanesinin kaç gerçek haneye tekabül ettiği konusu ise kesin bir neticeye bağlanamamıştır. Barkan avarız hanesininin 3-15 evden müteşekkil bir vergi ünitesini ifade ettiğini belirtmiş ise de⁵⁸⁹ bu yer ve zamana göre değişmektedir. 1530 tarihli tahrir defterinde Antalya şehrinin toplam (müslim ve gayri müslim) avarız hanesi 588 olup, bunun 474'ü müslümanlara, 114'ü ise gayri müslimlere aittir. Buradaki avarız hanesi gerçek hane'ye tekabül etmektedir⁵⁹⁰.

⁵⁸⁴ MD 71, s. 157/313.

⁵⁸⁵ Suraya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 15.

⁵⁸⁶ Barkan, "Avarız", *İA*, II, s. 13-18.

⁵⁸⁷ Nüzül, Osmanlıca kelime manası ile bir yere inme, konma manasına gelmektedir. Askerî-malî bir terim olarak da bir askerî kıtanın beslenmesi için muayyen miktardaki zahirenin temini belli bir yerde hazır ve âmade bulundurulmasını ifade etmektedir, Lütfi Güçer, *XVI-XVII Asırda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul, 1964, s. 69.

⁵⁸⁸ Lütfi Güçer, *aynı eser*, s. 70-71.

⁵⁸⁹ Barkan, "Avarız", *İA*, II, s. 15.

⁵⁹⁰ TD 166, s. 575.

Çeşitli tarihlerde *avarız* ve *bedel-i nüzül* defterlerine göre Antalya Kazasının sadece avarız haneleri belirtilecektir. Nüfusunu hesaplama gibi bir işleme girilmeyecektir. Çünkü avarız hanelerinin bu sırada kaç kişiye veya gerçek haneye tekabül edip etmediği konusunda kesin bir bilgimiz bulunmamaktadır. Fakat, 1530 tahririnde avarız hanesi gerçek haneye tekabül ettiğine ve bundan sonraki dönemde de pek önemli bir artış söz konusu olmadığına göre verilen avarız haneleri gerçek haneye tekabül etmelidir.

1646-1647/1056 tarihli *Avarız Defterinde*; Antalya Kazası; "H: 439, N: 62, Kûsur-ı Hane: 5

Teslim-i be-hazine-i amire neferan 30, be-hesab 120.000, el-baki neferan: 32, kûsur-ı hane: 5" olarak verilmiştir⁵⁹¹.

1648/1058 tarihli *Bedel-i Nüzül Defterinde*, Kaza-i Antalya'da nüzül akçasına tabi hane sayısı 438'dir. 1649/1059 tarihli *Bedel-i Nüzül Defterinde ise*, Antalya kazası nüzül haneleri 432'ye düşmüştür⁵⁹².

Antalya XVIII ve XIX yüzyıllarda ise, fizikî ve nüfus bakımından yine fazla bir gelişme göstermemiştir. 1754'te avarız tesbiti için yapılan bir tahrirre göre 38 mahalleden müteşekkil (Liman ile Sevtavi (?) mahallesi birlikte verilmiş) ve yaklaşık 9.000-10.000 nüfuslu bir şehir durumundadır. En kalabalıkları tabloda da görüldüğü üzere *Cami-i Cedid*, *Baba Doğan*, *Makbul Ağa*, *Elmalu*, *Balı Bey*, *Şeyh Sinan*, *Temürcü Kara*, *Meydan* gibi mahallelerdir. Şehirde 1200-1300 civarında gayri müslim bulunmakta ve tamamı kale içindeki mahallelerde oturmaktadır. Ayrıca bir kısmı da kale muhafızlığı görevini yapmaktadır⁵⁹³.

TABLO 7
MUHTELİF TARİHLERDE ANTALYA ŞEHRİNİN NÜFUSU

TARİH	1455 (a)	1530 (b)	1568 (c)	1754 (d)	1832 (e)	1837 (f)	1882 (g)	1901-1902 (ğ)	1990 (h)
TAHMİNİ NÜFUS	1020	3866	3681- 4890	9.000- 10.000	15.000- 18.000	14.065- 14.836	25.000	42.130	378.208

(a) MAD 14.

(b) TD 166.

(c) TKA 107.

(d) D.MKF 29752 ve 29778.

(e) Bunu Texier belirtmiştir, Besim Darkot "Antalya", İ.A, I, s. 459-461).

(f) Rıfat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)", Tarih İncelemeleri Dergisi, VII, İzmir, 1992, s. 162-164.

(g) Bu rakam Vital Cuinet'den alınmıştır. Bu rakamının 15.664'ü müslüman, 8.967'i ortadoks Rum, 300'ü Yahudi, 40'ı Ermeni, 20'si katolik, 9'u ise protestandır. (Turguie D'Asie Geographie Administrative, Paris, 1890, s. 860)

(ğ) Antalya kazasının köyler ve aşiretler de dahil nüfus-ı umimiyesi 42.130 neferden ibaret olup, bunların 37.574'ü müslüman, 4270'i Rum, 235'i Yahudi, 51'i Ermeni ve 278 kadarı da Ecnebi'dir. Burada 1 hükümet dairesi, 77 cami ve mescid, 8 tekke, 17 medrese, 31 mekteb, 4 kütüphane, 4585 hane, 1170 dükkan ve mağaza, 10 fabrika, 4 destekah, 16 fırın, 17 değirmen, 42 kahvane ve kırathane, 1 karantehane, 6 han, 7 hamam bulunmaktadır. (Salname-i Konya (Konya vilayeti salnamesi)-1317, s. 199)

(h) Bu rakam sadece şehir nüfusunu belirtmektedir. (21.10.1990 Genel Nüfus Sayımı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü).

⁵⁹¹ MAD 2907, s. 38.

⁵⁹² MAD 3029, 24, 37.

⁵⁹³ D. MKF 29778, s. 1-18; D. MKF 29752, s. 2-24; ayrıca tablo 5, 6 ve 7'ye bkz.

2- Şehrin Nüfusunu Teşkil Eden İctimaî Zümreler

Şehir nüfusu, şehrin mahallelerinde meskun ahali, yani şehirli ile, başta idareciler olmak üzere, muaf olarak kabul edilen askerî zümrelerden meydana gelmektedir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, şehirde idareci sınıfa mensup olarak, sancakbeyi ve mahiyeti birinci derecede önemlidir. Antalya'nın şehzade sancaklarından birisi olması bu önemi bir kez daha arttırmıştır.

Şehrin idari-mülki bakımdan önemli idarecilerinden olan kadıları da zikretmek gerekir. Kadılar, şehrin beledi işlerini, şehir kethüdası, muhtesib, pazarbaşılar, çöpçübaşılar, esnaf kethüdalrı vasıtasıyla görmektedirler⁵⁹⁴.

Bu idareci zümrelerin yanında, şehirde vergi muafiyetine sahip kimseler de büyük bir yekun oluşturmaktadır. Bunların sayısı 1530 tahririnde 53 iken, 1568 tahririnde büyük bir artış göstererek bu sayının 172'ye çıktığını görmekteyiz. Tabloda da görüldüğü gibi imam, müezzin ve hatiplerin sayısında büyük bir artış söz konusudur. Yine, 1530 tahririnde yer almayan hisar gedüğünden ve hisar tımarından mazul olan zümre 1568 tahririnde dikkati çekecek bir rakama ulaşmıştır (Tablo 8).

Tabloda verilmiş olmasına rağmen, üzerinde durulması gereken zümrelerden birisi de 1530 tahririnde yer almayan, fakat 1568 tahririnde önemli bir yer tutan *mu'tak*'lardır. Mezkur tarihte bunların sayısı 24 olarak verilmiştir. Bunlar esasen kul olmakla beraber, sipahiler tarafından azad edilmek suretiyle hürriyeti iade edilmiş olan kimselerdir⁵⁹⁵. Antalya'nın önemli ticaret limanına sahip olması ve buradan bu dönemde ihrac ve ithal edilen meta'lar arasında *gulâm-ı beyaz* ve *gulâm-ı siyah* ile *cariye-i siyah* ve *cariye-i beyaza* rastlanması *mu'tak*ların burada çok olmasını açıklamaktadır. Bu gelen *gulâmların* bir kısmının bu bölgede kaldıkları ve bunların bir müddet sonra azad edildikleri anlaşılmaktadır. Çünkü, köy, hatta cema'atler ve müsellemler çiftliklerinde bunlara yoğun bir şekilde tesadüf edilmesi başka bir şekilde izah edilemez (Tablo 8).

Bundan sonra, şerifzade, Al-i Resul, Dai'-i Padişah, mütevellî ve muhassıl gibi muaf sınıf gelmektedir (Tablo 8).

Muaf zümrenin dağılımında göstermediğimiz fakat Kale örgütünden bahsederken değindiğimiz üzere, 1568 tahririnde normal kale muhafızları dışında 121 nefer ve 79 hane gebran eskiden beri Antalya kalesi hizmeti mukabelesinde harac, ispenç, avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellemdirler. Yine, *İğdir, Kökez-i Ulu, Kardıç Deresi* karyeleri halkı ile *Akcık nam-ı diğer Tekürak* cema'ati de avarızdan muafdır⁵⁹⁶.

1754 tarihli avarız defterinde mahallelerin nüfusu "*bera-yı askeri neferen*" ve "*bera-yı re'âyâ neferen*" olmak üzere ayrı ayrı belirtilmiştir. "*Bera-yı askeri*"ler ise imam, mustahfız, kethüda, kayyum, sipahi, kul, müezzin, zaim, topcu,, ser-bölük, hatib, dizdar, kapucu, dul, şahinci, alaylı, müderris, duacı, yeniçeri, vaiz gibi muaf zümreden meydana gelmekte olup, toplam nefer olarak 894'dür. Bununla birlikte kale muhafızlığı karşılığı vergiden muaf olan gayri müslimleri de belirtmek gerekmektedir⁵⁹⁷.

⁵⁹⁴ Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s. 57.

⁵⁹⁵ Halil Sahillioğlu, "Onbeşinci Yüzyıl Sonunda Bursa'da Dokumacı Köleler", *Atatürk Konferansları (1975-1976)*, VIII, Ankara, 1983, s. 217-229; İzzet Sak, "Konya'da Köleler (16. Yüzyıl sonu- 17. Yüzyıl)", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, İstanbul, 1989, s. 159-197; Halil İnalçık, "Bursa I: XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, s. 197-201.

⁵⁹⁶ Kale görevlileri ve bunların dağılımı hakkında daha geniş bilgi için ikinci bölüm ile Tablo 3'e bkz.

⁵⁹⁷ Daha geniş bilgi için D. MKF 29778 ve 29752 nolu avarız defterlerine bkz.

TABLO 8
1530-1568 TARİHİNDE ANTALYA'DA MUAF ZÜMRELERİN DAĞILIŞI

Muaf zümre	1530	1568
Al-i resul	-	9
Cabi	2	-
Cüzhân	1	-
Dai' Padişah	4	9
Ehl-i berat	-	2
Emir ile timara çıkan	-	1
Gaib	-	1
Hafız	2	-
Hisar gedüğünden ma'zul	-	26
Hisar tımarından ma'zul	-	10
İmam, müezzîn ve hatip	14	46
Kayyum	-	1
Kethüda	-	2
Kud-ı zade	-	2
Ma'lul	1	1
Merd-i Kal'a	5	1
Mermici	2	-
Mu'tak	-	24
Muaf	6	-
Müderris	-	1
Muhassıl	2	6
Mütevelli	2	8
Neccar-ı Kal'a-i Antalya	1	1
Reis-i liman	-	1
Sarrafi	1	-
Sipah-ı kal'a	-	1
Sipahi	8	1
Sipahizade	-	4
Şerifzade	-	10
Şeyh-i zaviye	2	1
Topçu-ı Kal'a-i Antalya	-	2
Zaviyedar	-	1
TOPLAM	53	172

Antalya şehrinde farklı etnik grup olarak *Yahudi ve Rumlar*'ı görmekteyiz. XI. yüzyılda Bizanslılar döneminde, İskenderun'daki Yahudi cemaatiyle birlikte çalışan Yahudi tüccarlar Antalya'ya gelmişler ve Selçuklular devrinde de mevcudiyetlerini muhafaza etmişlerdir. Böylece bu bölgenin etnik yapısının oluşmasında eski devirlerden itibaren ticaret etkili bir rol oynamıştır⁵⁹⁸. Ünlü Arap seyyahı *İbni Batuta* burayı ziyaret ettiğinde şehrin, ırk ve dinlere göre ayrı ayrı mahallelere ayrıldığını görmüştür. O, hristiyan tüccarların *Mina-Liman* adıyla anılan mahallede oturduklarını, bu mahallenin çevresini bir sur kuşattığını ve Cuma vakti ile geceleri bu surun kapılarının kapalı tutulduğunu belirtmektedir. Ayrıca, diğer Rumların başka bir mahallede, kendi başlarına oturduklarını, onların oturdukları yerin de bir surla çevrildiğini, Yahudilerin de kendilerine ait yerleşme alanlarının olduğunu ve burasının da bir surla çevrildiğini zikretmektedir. Yine O, şehrin hakimi ile ailesinin, devlet erkânı ile kapıkullarının

⁵⁹⁸ Barbara Flemming, aynı eser, s. 11-12.

yaşadıkları yerler şehrin öteki halkından ayrı olarak çevresi bir surla çevrili kalede bulunmaktadır demektir. Şehrin müslüman ahalisi ise, bunların asıl büyük şehirde yaşadıklarını, burasının Cuma mescidi, medrese, bir çok hamam, tertipli ve büyük çarşıları ihtiva ettiğini ve bütün mahalleleri içine alan büyük bir surla şehrin kuşatıldığını belirtmektedir⁵⁹⁹. Müslim ve gayri müslimlerin bu şekilde mahallelere ayrılmış olmaları ve etraflarının surlarla çevrili olması, hiç şüphesiz Selçuklular zamanında şehrin bir kaç defa el değiştirmesi ile kanlı olaylara sahne olması, ayrıca Teke Beyliği döneminde de bu tür kanlı olaylarla karşılaşılmasından kaynaklansa gerektir.

Gayri müslimlerin daha sonraki sayısı ve yerleşimiyle ilgili olarak 1530 tahririne kadar bilgiye sahip değiliz. Çünkü, 1455 tahririnin eksik olması dolayısıyla Antalya'daki gayri müslimlerin sayısı ve özellikleri hakkında bilgi sahibi olamıyoruz. Büyük bir ihtimalle bu dönemde de Rum ve Yahudiler varlıklarını muhafaza etmiş olmalıydılar. Ayrıca, İbni Batuta'nın bahsettiği gibi artık bu dönemde çok sıkı kurallarla ayırdıklarını da tahmin etmiyoruz. Bu dönemde bölgede huzur ve istikrarın sağlanması, gayri müslimler arasında islam dinini kabul etme gibi olaylar iki toplumun arasındaki uçurumu ve ayrılıkları yok etmiştir. Az önce de bahsettiğimiz gibi 1455 tahririnden Antalya şehrinin içtimai yapısıyla ilgili olarak pek fazla bilgiye sahip olamasak da aynı tahrirde bu bölgedeki bazı köylerin hasılı ve özellikleri hakkında bilgi verirken gayri müslimlerden bahsedilmiştir. *İbradi* karyesi hakkında bilgi verilirken " *kafirler varmış müslüman olmuşlar baş haracı alırlarmış müslüman olmağın şimdi alınmaz*" yine, *Kabalu* karyesinde " *Merhum sultan zamanında has imiş sonra Edhem Bey Teke Vilayetin yazacak Kemer köyün kul tımarı yazmış bu mezkur Kabalu has üzerine yazmış ol vakitten berü hasdır. Hassa maslahat için deftere kaydedilmiş beylerbeyi Hamza Bey merhum Hüdavendigâr zamanında Mihaliç'den 8 nevbetçi kafir getirmişler mezkur Kabalu köyün yerlermiş fevt olmuşlar oğlanlarından ikisi kalmış bu ikisine verilecek... bu mezkur Kabalu köyünden olan hasılı nevbetciler üleşirlermiş birer ortakları varmış nevbetcilerin dördü ölü imiş ikisi müslüman olmuş hisareri tımarı etmişler...*"⁶⁰⁰ denilmesi onların bölgedeki durumunu göstermektedir. 1530 tahririnde ise, Antalya'daki gayri müslimler belirtilmiş ve sayıları verilmiştir. Mezkur tarihte " *cema'at-i gebran*" adı altında zikredilen gayri müslim grup 96 hane, 10 mücerred ve 1 de kara'dan meydana gelmektedir. Yine aynı tarihte Yahudiler 18 hane ve 2 mücerred'den müteşekkildirler. Tabloda da görüldüğü gibi bu gayri müslimlerin toplamı 114 hane, 12 mücerred ve 1 kara'dan meydana gelmektedir. Bu ise 582 nüfusa tekabül etmektedir. 1568 tahririnde gayri müslimler " *cema'at-i gebran*", " *cema'at-i gebran-ı Harnub-ı Tahtan-ı Kala-i Antalya*" ve " *cema'at-i Yahudiyân*" başlıkları altında kaydedilmişlerdir. Bu tarihte gayri müslimlerin toplamı ise 137 hane, 208 nefer ve 5 muaf'dan meydana gelmiştir. Nüfus olarak 685 kişiye tekabül etmektedir (Tablo 5, 6 ve 7).

1608-1609/1017 tarihli *Yahudi Cizyelerinin Tesbiti Defterinde*, Yahudilere *Fatih Sultan Mehmed* tarafından muaf-nâme verildiği belirtilmekte ve Antalya'daki Yahudi cema'ati şu şekilde tesbit edilmektedir;

Der-beyan-ı âlâ neferen 6, der-beyân-ı evsat neferen 20, der-beyan-ı ednâ neferen 11 ve bunların toplamı ise 37 neferdir. Bu defterden mezkur tarihte Antalya'da Yahudilerin varlıklarını ve sayılarını anlamamız mümkün olmaktadır⁶⁰¹.

1754 tarihinde, gayri müslimler kale içinde bulunan *Cami-i Cedid*, *Baba Doğan* ve *Makbül Ağa* mahallelerinde kaydedilmişlerdir. Bu mezkur mahallelerde Türkler de

⁵⁹⁹ İsmet Parmaksızoğlu, *İbni Batuta Seyahatnamesi Seçmeler*, s. 6-7.

⁶⁰⁰ MAD 14, s. 206/b, 283/ab.

⁶⁰¹ MAD 20198, s. 1/b, 7/b, 8/a.

bulunmaktadır. Yine bu tarihte her üç mahallede gayri müslimler re'âyâ ve bazı vergilerden muaf olmak üzere *Antalya Kalesi* muhafazasında bulunanlar diye ayrı ayrı belirtilmişlerdir. Toplam olarak üç mahallede 244 nefer gayri müslim kaydedilmiş olup bunlardan 102 neferi ise Antalya Kalesi muhafazasında bulunmaktadır. Toplam olarak ise mezkur tarihte bunların nüfusu 1220 kişi civarındadır⁶⁰².

Rıfat Özdemir, XIX. yüzyıl başlarında (1837) şehirde müstakil bir zımmi mahallesi tesbit edememiş, sadece *Makbül Ağa* ve *Cami-i Cedid* mahallelerinde müslüman Türklerle Ortadoks Rumların karışık olarak yaşadıklarını belirtmiştir. Bu iki mahalledeki zımmi unsurun nüfuslarının da azınlıkta olduğunu bildirmiştir. Bu iki mahallede toplam olarak 1260 kişi ile 1344 kişi arasında değişen bir nüfusun var olduğunu, bu nüfusun toplam 14.836 kişilik nüfus içindeki oranının ise, % 9 civarında kaldığını, bunun da yarısından fazlasının, müslüman Türk olduğunu tahmin etmiştir. Buna göre, şehirdeki zımmi nüfusun % 4 veya % 5'lik bir oranı teşkil ettiği belirtilmiştir⁶⁰³. *Ch. Texier* XIX. yüzyıl ortalarına doğru toplam şehir nüfusunun 15.000 ile 18.000 kişi arasında olduğunu tahmin etmektedir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru yapılan başka tahminlerde ise toplam nüfus 13.000 ile 25.000 kişi arasında gösterilmektedir⁶⁰⁴.

f- Antalya Şehirdeki İktisadî ve Ticarî Hayat

Antalya şehri asırlardan beri önemli ticaret yolları üzerinde bulunduğu için siyasî, iktisadî bakımdan daima mühim bir mevki'e sahip olmuştur. Antalya'nın ayrıca liman şehri olması ve ulaşımın kara ve deniz yoluyla yapılması buranın önemini bir kez daha arttırmıştır. Bu bölgeden *Mısır*, *Trablus*, *Kıbrıs* v.b. yerlerle ticarî ilişkilerin olduğunu gümrük defterlerinden öğrenmemiz mümkün olmuştur⁶⁰⁵.

Bütün bunlarla birlikte, Tahrir Defterleri'nden yeterli derecede aydınlatıcı olmamakla beraber şehre ait vergi gelir birimlerinin tedkiki bu hususta az çok fikir vermektedir.

Aşağıda tabloda da görüldüğü gibi Antalya şehri ticari faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelerdendir.

TABLO 9
ANTALYA'DAN TİCARİ V. B. FAALİYETLERDEN ALINAN VERGİLER

Gelir Nevî	TD 107	MM 253	1530	1568
Antalya zımmilerinin üzüm yükünden bac altına gelmiş	-	-	-	1500
Mahsul-i bac-ı bazar-ı Antalya ma'a niyâbet ve kevl	45.000	45.000	45.000	57.100
Mahsul-i ihtisâb-ı nefis-i Antalya	15.000	-	15.000*	-
Mahsul-i Duhnane-i Antalya	12.000	-	12.000*	-
Mahsul-i iskele-i Antalya ma'a tevabiha	206.667	-	206.667*	393.333*
İhzar-ı mahkeme-i Antalya ma'a İstanos	1400	1400	1400	2800
Resm-i bab-ı kal'a-i Antalya	5400	5400	5400	9000

⁶⁰² D. MKF 29778, s. 5-8; D. MKF 29752, s. 8-12; ayrıca tablo 5, 6 ve 7'ye bkz.

⁶⁰³ Rıfat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII, s. 162-164.

⁶⁰⁴ B. Darkot, "Antalya", *İA*, I, s. 459-461; *Yurt Ansiklopedisi*, II, s. 758-761, 778-791, ayrıca tablo 7'ye bkz.

⁶⁰⁵ Ulaşım ve yol sistemi hakkında ilerde bilgi verilmiştir; ayrıca, Selçuklular döneminde şehrin iktisadi ve ticari hayatı hakkında birinci bölümde, Antalya limanı ve gümrüğüyle ilgili olarak da daha önce bilgi verildiği için Antalya'nın ticarî ve iktisadî yapısı üzerinde burada fazla durulmamıştır.

* Bu tarihte mukata'a kaleminde verilmiştir.

** Buraya Manavgad, ihtisab-ı duhnane, beyt-ül mal mal-ı gaib ve mal-ı mevkud ve yave kaçkun da dahildir.

Ayrıca, Antalya ve çevresinin bahçe, yönünden de zengin olduğunu görmekteyiz. Yine, günümüzde Antalya'nın bir mahallesi olan ve 1568 tahririnde köy olarak geçen *Zeytun* önemli yerlerdendir. Burası Düden nehrinin kenarında bulunmaktadır. Mezkur tarihte burasının dükkan, zemin ve bağçeler yönünden çok zengin olduğu anlaşılmaktadır. 1568 tahririnde burada, hemen hemen her meslekten dükkanlara ve dükkan sahiplerine rastlamak mümkündür. Yine, *Tirebolid (?)* ve *Ada* köylerinde de bahçe ve zemin yönünden zengindir⁶⁰⁶. Fakat burasının neresi olduğu konusunda bilgi sahibi olmamakla birlikte, zemin ve bahçelerin çok olması dolayısıyla yine Düden nehri çevresinde Antalya'ya yakın bir mevkide olduğunu tahmin etmekteyiz. Çünkü Karahisar-ı Teke'de de pazar yerleri ve dükkanlar suyun olması ve önemli geçit yerinde bulunması dolayısıyla Aspendos köprüsü (Köprüçay) kenarında yer almaktadır.

2- İSTANOS (KORKUTELİ) ŞEHİRİ

Bugün Korkuteli adıyla bilinen ilçe, M.Ö. 300'lerde *Pisidokya* sınırları içerisinde bulunmaktadır. İlçe daha sonra Yunanlılar, Romalılar, İskender ve Bizans yönetimleri sırasında *İstafonasia* adıyla anılmıştır. XII. asırda ise, Selçuklu sınırları içerisine girmiştir. Günümüzde bu ilçenin mahallelerinden biri Selçuklu sultanının adı ile yani *Alaaddin* olarak anılmaktadır. Bu bölge Selçuklulardan sonra *Hamidoğulları* ve *Tekeoğulları* sınırlarının içerisine katılmış ve sonra Osmanlı Devletinin eline geçmiştir.

Bu şehir adını, *Bayezid*'in şehzadelerinden *Korkud*'dan almıştır. 1879'da bucak, 1915'de de Antalya mutasarrıflığına bağlı bir ilçe olmuş ve Korkuteli ismini almıştır⁶⁰⁷. Korkuteli Fatih dönemindeki defterlerde *İstanoz* veya *İstanos*⁶⁰⁸ şeklinde kaydedilmiştir. XVI. yüzyıla ait defterlerde de *İstanos* şeklinde kaydedildiğini ve bu şekilde geçtiğini görmekteyiz⁶⁰⁹.

Bu bölgenin ulaşımında ve coğrafyasında *Beydağı*'nın büyük etkisi bulunmaktadır. Bu, kıyı hinterlandından iç bölgeleri Akdeniz'den ayırmaktadır. Bu dağlar üç ulaşım hattı dışında iç bölgelerdeki vadileri kıyıdan koparmaktadır. Dağların oluşturduğu duvardaki üç aralıktan ikisi kuzeyde diğeri de güneydedir. Birinci aralık yukarı *Pamfilya* ovasından *Dağ* ve *Bademağaç* vadisine ve buradan *Kızılkaya* ve *Bucak* vadilerine ulaşımı sağlamaktadır. İkinci hat, Antalya'nın üzerindeki yukarı *Pamfilya* ovasından, iç bölgelere de ulaşımı sağlar. Bu eski adıyla *Termessos*'un aşağısından geçen ve *Yazır*'ın kuzeyindeki *Bozova*'ya doğru batıya uzanan yoldur. Dağ sırasındaki üçüncü aralık *Finike* ve *Kumluca* bölgesinden *Elmalu* çevresindeki iç bölge vadilerine ulaşımı sağlar. Korkuteli ve Elmalu arasında coğrafi açıdan kolay ve doğrudan bir yol bulunmaktadır. Bu yollar Romalılar zamanında ve daha sonraki dönemlerde kullanılmıştır⁶¹⁰. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Antalya ile Isparta ve iç kesimleri bağlayan yollardan birisi de Korkuteli'nden geçmekte ve İzmir'e ulaşmaktadır. Nitekim XVII. asırda Evliya Çelebi *Finike-Elmalu-İstanos* üzerinden *Isparta*'ya buradan da

⁶⁰⁶ TKA 107, s. 74/a-78/a.

⁶⁰⁷ Yurt Ansiklopedisi, II, s. 795.

⁶⁰⁸ KK 3357, s. 7-8; MAD 14, s. 17/a, 426/a, 427/a.

⁶⁰⁹ TD 107; TD 166; TKA 107...

⁶¹⁰ Bu bölgenin coğrafyası, tarihi ve ulaşımı ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz. Alan Hall, Nicholas Milner, Stephen Mitchell, David French, *Studies In The History And Topography Of Lycia And Pisidia In Memoriam A.S. Hall, The British Institute Of Archaeology, Ankara, 1994.*

Antalya'ya gitmiştir⁶¹¹. Bütün bunlar İstanos'un *Antalya* kadar olmasa da yine önemli bir kavşakta bulunduğunu ve ticaretin etkisinin burada da hissedildiğini göstermektedir.

İstanos'un gelişmesinde ve fiziksel yapısının oluşmasında *Tekeoğulları*'nın büyük etkisi olmuştur. Çünkü, *Teke Bey*'in *Hatunu Valide-i Sultan Korkud*'un vakfının olması, ayrıca Fatih dönemine ait olan vakıf defterlerinde *Teke Beyliği* döneminden kaldığı anlaşılan bir çok cami, mescid ve zaviye vakıflarına rastlanması bunu teyid etmektedir. Burada, Türklerin eline geçmesiyle birlikte istikrar ve huzur sağlanmıştır⁶¹². Şehrin içerisinden geçen akarsu ve bölgedeki yol şebekesinin imkanlarından faydalanma arzusu, şehrin kuruluşunda ve gelişmesinde birinci derecede etkili olmuş olmalıdır.

Evliya Çelebi, buranın kalesinden bahsetmiştir. O, şehrin batı tarafında, viranca küçük bir kale olduğunu, batıya bakan bir kapısının bulunduğunu ve güneyindeki mağaraların kayalar ve kaleye havale olduğunu belirtmesine rağmen⁶¹³ biz incelediğimiz belgelerde kalesiyle ilgili bilgiye rastlamadık. Buraya yaptığımız gezi ve incelemede kale kalıntılarına rastlamamakla beraber *Evliya Çelebi*'nin de bahsettiği gibi şehrin batısında yüksek ve kayalık bir yer olması en azından burasının tabii bir kale olduğunu ve Türklerden önce kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir.

Bu tabii kale görünümünde olan yerin güneyindeki mağaralar bugün de varlıklarını devam ettirmektedirler. Bunların, Osmanlılar döneminde şehirdeki ahalinin peynir ve yağ gibi bozulmaya müsait yiyeceklerini sakladıkları bir yer olarak, şehir hayatında önemli yeri vardır. 1567 tarihli Evkaf defterinde *Ahi Bakkalcı Zaviyesi*'nin gelir kalemleri arasında "*icare-i ma'ara-ı peynir hasıl 700*" denilmesi bunu teyid etmektedir⁶¹⁴. Buraya yaptığımız gezi ve incelemede de bir çok kişi bu mağaraların son zamanlara kadar bu amaçla kullanıldığını doğrulamıştır.

Evliya Çelebi'nin de belirttiği gibi İstanos, Osmanlılar döneminde *Antalya*'nın yazlığı olarak kullanılmıştır. Müftüsü, nakibi, kethüdası, serdarı *Antalya*'da oturmaktadır. Fakat, bunların sekiz ayı burada geçmektedir⁶¹⁵. Günümüzde de İstanos'un bu amaçla kullanıldığını ve yayla turizminin yavaş yavaş geliştiğini görmekteyiz.

Yine burada mahalleli arasında sosyal dayanışma neticesi oluşan "*avarız vakıfları*"ndan bahsetmek gerekir. *Antalya*'da olduğu gibi bu tür vakıflara burada da rastlamaktayız. 1567 tarihli vakıf defterinde İstanos vakıfları içerisinde "*vakf-ı beray-ı avarız-ı nefis-i İstanos*" şeklinde bir kaydın bulunması bunu teyid etmektedir. Bu vakfın hasılı ise 3100 akça nakdi paranın ribhı olan 620 akçadan ibarettir⁶¹⁶.

a-İstanos'un Mahalleleri ve Demografik Durumu

İstanos Türklerin eline geçmesiyle birlikte huzur ve istikrara kavuşmuş, bir çok dinî, sosyal yapılarla Türk şehri hüviyetini kazanmıştır. Han-hamam, bedesten, kervansaray, pazaryeri, ibadethane, mektep ve medreseler şehir özelliğine bürünmesinde etkili olmuştur. İstanos, fizikî ve sosyal yapının vazgeçilmez parçaları olan mahallelere taksim edilmiştir. Mahallelerin dağılımında dinî ve sosyal yapılarla şehrin ortasından akan su da etkili olmuştur. 1455 tahririnde 26 nefer "*gebran*" kaydedilmiş olmasına rağmen *Evliya Çelebi*

⁶¹¹ Zeki Arıkan, aynı eser, s. 17.

⁶¹² Vakıflarla ilgili altıncı bölüme ve Ekler tablo 4'e bkz; Aynıca, MAD 14, s. 426/a-431/ab; KK 3357, s. 7-8.

⁶¹³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 22.

⁶¹⁴ TKA 567, s. 14/b.

⁶¹⁵ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 22.

⁶¹⁶ TKA 567, s. 15/a.

Seyahatnamesi ve XIX yüzyılın başına ait olan *Salnamede* gayri müslimlere rastlanmamaktadır⁶¹⁷.

1455 tahririnde İstanos'da dört mahalle yer almaktadır. Az önce bahsettiğimiz gibi birisi gayri müslimlere üçü ise müslümanlara aittir. Bu mahallelerin ikisi mescid ve diğeri ise cami ismi taşımaktadır. *Kebkebir mahallesi*, mahallelerin kaydedildiği yerde mescid olduğunun belirtilmemesine rağmen vakıflar kısmında mescid olarak zikredilmiştir. Bu durum da mahallelerin dağılışı ve isim almalarında dini yapıların tesirini göstermesi açısından önemlidir. Mezkur tarihte İstanos'un mahallelerinde 91 hane, 18 bive, 201 nefer (neferin 26'sı gebrana ait) ve 8 muaf kaydedilmiştir⁶¹⁸. 1455 tahririnin vakıfların kaydedildiği kısımda "*Nefs-i İstanos'da Köçeği oğlu mahallesindeki mescid*"den bahsedilmesine karşın mahallelerle ilgili kısımda *Köçeği oğlu mahallesi* diye bir mahallenin kaydedilmediğini görmekteyiz. Vakıflar kısmında bu mescidden bahsederken "*mescid battal kalmış*" diye belirtildiğine göre bu mahallenin terkedilme ihtimali vardır. Mezkur tahrirde çeşitli vakıflar içerisinde 80 civarında dükkan zikredilmesi ayrıca buranın o tarihteki ticarî ve ekonomik fonksiyonunu gözler önüne sermektedir. Bilhassa *İstanos Camii* önünde 54 dükkan yerinden bahsedilmesi dikkat çekmektedir⁶¹⁹.

II. Bayezid'in ölümünden sonra yazıldığı anlaşılan deftere (*MAD 253*) göre, İstanos'da beş mahalle kaydedilmiştir. Bu mahallelerde 44 hane, 3 mücerred 5 muaf yer almaktadır. Daha önceki tahrirde olan müslüman mahallelerine iki mahalle daha eklenmiştir. Gayri müslimlerle ilgili bilgi yoktur. 1530 tahririnde yine beş mahalle kaydedilmiş olup daha önceki tahrirde yer alan mahalleler durumlarını muhafaza etmektedirler. Mezkur tarihte 44 hane, 3 mücerred ve 7 muaf kaydedilmiştir. 1568 tahririnde ise, yedi mahalle kaydedilmiştir. Daha önceki tahrirden farklı olarak üç tane yeni mahallenin kaydedildiğini görmekteyiz. *MAD 253* nolu defterde ve 1530 tahririnde ismi geçen "*Mescid-i Halife*" mahallesi 1568 tahririnde kaydedilmemiştir. Bu tarihteki mahallelerin 5'i mescid, 1'i cami, 1'i de şahıs ismi taşımaktadır. Mezkur tarihte 92 hane, 183 nefer ve 11 muaf kaydedilmiştir. İstanos'daki vakıfların incelenmesi sonucunda da görüleceği gibi mescidler mahallelerin kurulmasında etkili olmuşlar ve mahallelere isimlerini vermişlerdir. Mesela; vakıf kayıtlarında mescid vakıflarıyla tahrirlerde geçen mahallelerin isimleri ve kayıtları paralellik göstermektedir. *Kebkebir oğlu* mahallesi bütün tahrirlerde olduğu gibi 1479 tarihli vakıf defteri haric diğer vakıf kayıtlarında zikredilmiştir. Yine *Mescid-i Halife* mahallesi *MAD 253* nolu defter ile 1530 ve 1568 tahririnde geçmektedir. Aynı isimli mescid vakfı da 1530 tahririnde ilk defa zikredilmiştir. Öyleyse büyük bir ihtimalle bu mahalle ve mescidin kurulması 1530 tarihine yakın bir zamanda olmuş olmalıdır. Yine, *Mescid-i Hasan Bey* mahallesi ve aynı isimli mescid bütün tahrir ve vakıflarda (1479 tarihi hariç) geçmektedir. Ayrıca *Mescid-i Menteş Fakih* mahallesi ve mescidi sadece 1567 tarihli vakıf ve 1568 yılına ait tahrirde zikredilmektedir. Bu mahalle ve mescidin ortaya çıkması da 1530 tarihinden sonra olmuş olmalıdır. Bütün bu misaller az önce de belirttiğimiz gibi dinî yapıların mahallelerin teşekkülündeki rolünü göstermektedir⁶²⁰.

⁶¹⁷ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, IX, s. 22; Konya Vilayeti *Salnamesi-1317*, s. 200; Tablo 10.

⁶¹⁸ Tablo 10'a bkz.

⁶¹⁹ *MAD 14*, s. 426/a-431/ab.

⁶²⁰ Tablo 10 ve Ekler Tablo 4'e bkz.

TABLO 10
XV- XVI. ASIRDA İSTANOS'UN MAHALLELERİNİN NÜFUS DURUMU

Mahalle Adı	1455			MAD 253			1530			1568		
	Hane	Nf	Mf	Hane	M	Mf	Hane	M	Mf	Hane	Nf	Mf
Cami (MAD 14'de Cami-i Mescid)*	-	38	2	8	1	5	8	1	5	12	35	8
Kebkebir Oğlu (?) (MAD 14'de Kepegur Oğlu)***	-	31	1	7	-	-	7	-	-	11	17	-
Mescid-i Belegirli (Bilekarlu)	-	-	-	7	2	-	7	2	-	16	38	1
Mescid-i Emir Mehmed	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	16	-
Mescid-i Halife	-	-	-	15	-	-	15	-	-	-	-	-
Mescid-i Hasan Bey**	91	106	5	7	-	2	7	-	2	6	9	-
Mescid-i Kavraf Oğlu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29	53	1
Mescid-i Menteş Fakih	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	15	1
Gebran	-	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	91	201	8	44	3	7	44	3	7	92	183	11

Nf: nefer, Mf: muaf, M: mücerred'dir.

* Bu mahallede 1 bostancı, 2 helvacı, 1 börkçü (börekçi), 2 tabakçı, 1 kürekçi, 1 boyacı, 2 sipahi oğlu oturmaktadır

** Bu mahallede 1 imam, 2 helvacı, 3 sipahi oğlu, 1 kürekçi, 1 kethüda, 3 cüllah, 1 boyacı, 1 etmekçi, 1 kuyumcu, 1 fırıncı oturmaktadır.

*** Bu mahalledeki kişilerden biri imamdır.

1- İstanos Şehrinin Nüfus Vaziyeti ve Nüfusu Teşkil Eden İctimâî Zümreler

İstanos şehrinin tahmini nüfusunu Antalya'nın nüfusunu da hesaplarken yaptığımız gibi hem nefer hem de hane deyimlerini esas alarak bulmaya çalışacağız. 1455 tahririnde bir mahalle (*Mescid-i Hasan Bey*) dışında diğer mahallelerin hanesinin belirtilmemiş olması dolayısıyla mezkur tarihteki değerlendirme sadece nefer üzerinden yapılacaktır. Ayrıca, MAD 253 nolu defterde ve 1530 tahririnde mahallelerde nefer sayısının verilmemesi dolayısıyla da burada *hane* baz alınacaktır. Hane katsayısı olarak yaygın biçimde benimsenen "5" rakamı tercih edilecek buna mücerred toplamının ilavesiyle tahmini nüfus bulunmaya çalışılacaktır.

TABLO 11
TAHRİR DEFTERLERİ VE DEĞİŞİK KAYNAKLARA GÖRE İSTANOS ŞEHRİNİN TAHMİNİ NÜFUSU

TARİH	1455	MAD 253	1530	1568	1901-1902**	1990**
NEFER	201	-	-	183	-	-
HANE	-	44	44	92	-	-
MÜCERRED	-	3	3	-	-	-
MUAFLAR	8	7	7	11	-	-
NEFER X 3 FORMÜLÜNE GÖRE TAHMİNİ NÜFUS	-	-	-	549	-	-
HANE X 5 FORMÜLÜNE GÖRE TAHMİNİ NÜFUS	1045 *	223	223	460	-	-
TOPLAM NÜFUS	1045	258	258	515-549	16202	13381

* Bu rakama 26 nefer yani 130 nüfusa sahip gayri müslimler de dahildir.

** Bu nüfusa İstanos'un köyleri de dahildir. (Konya Vilayeti salnamesi-1317, s. 200).

*** Şehir nüfusedir. (21.10.1990 Genel Nüfus Sayımı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü).

Tablonun incelenmesiyle görüleceği üzere, 1455 tahririnde şehir nüfusu 1045 kişi civarındadır. İstanos bu nüfusuyla orta büyüklükte bir kasaba görünümündedir. Tabiki buranın nüfusunun az olması *Evliya Çelebi*'nin de bahsettiği gibi halkın kışın Antalya ve çevresine göç etmesinden kaynaklanmakta olup, bir nevî yaylak olarak kullanılmaktadır. O, bilindiği gibi burada 100 evin kışladığını gerisinin ise göç ettiğini belirtmiştir⁶²¹.

MAD 253 tarihli *Tapu Tahrir Defteri*'nde ve 1530 tarihli tahrir de ise burasının nüfusunun 258 kişi civarında olduğu görülmektedir. Nüfusun tabii seyrine göre artması gerekirken ve XVI. asırda, hemen hemen bütün Akdeniz dünyası⁶²² ile Osmanlı Devleti'nde görülen önemli nüfus artışına rağmen⁶²³ buranın nüfusunun artmamış olmasının çeşitli sebepleri olması icap etmektedir. Nüfusun artmaması ve daha önceki tarihlere göre önemli ölçüde düşüş göstermesinin en önemli sebebi Teke Sancağı'ndan yeni fethedilen *Modon*, *Koron* adalarına yapılan sürgünler, yine *Şahkulu* isyanı dolayısıyla bir çok insanın bu bölgede zayıf görmesi başlıca amilleri oluşturmaktadır. Yine, bu isyandan sonra İran'a bir çok insanın göç etmesi ve sürülmesi etkili olmuş olmalıdır. Ayrıca, *suhte* ayaklanmaları sonucunda da sürgünler vardır⁶²⁴. Bunlarla birlikte, daha sondaki dönemde *Kıbrıs*'in fethini müteakip oranın ihyası ve iskanı için Anadolu'nun çeşitli yerlerinden sürgünler olduğu gibi bu bölgeden de sürgünler gerçekleştirilmiş olmalıdır⁶²⁵.

1568 tahririnde ise şehrin nüfusunun 515-549 kişi civarında olduğunu görmekteyiz. Daha önceki tahrire göre yüzde yüzün üzerinde bir artış olmuştur (Tabloya 8'e bkz.).

Şehrin XVII. yüzyıldaki durumunun da XVI. yüzyıldan pek farklı olmadığını görmekteyiz. *Evliya Çelebi*'nin bahsettiği gibi küçük bir yer olup halkın büyük bir kısmı kışın Antalya ve çevresine göçetmektedir. Şehir bağ ve bahçeleriyle önem arz etmekte olup, istanos nehrinin iki tarafında kat kat hamamlı, havuzlu saraylarıyla meşhurdur. Ayrıca, caddeleri geniş olup her köşesinde değirmenler vardır. Bütün bunlarla birlikte, medrese, han, hamam, cami, mescidlerinin bol olması ve 300 civarındaki dükkan şehrin siyasi, sosyal, kültürel ve dinî yapısını göstermektedir⁶²⁶. Burası her dönem bağlık bahçelik olarak önemini muhafaza etmiştir. Şehir halkı bağ ve bahçeler arasında hayatlarını idame etmişlerdir. 1455 tahririnde şehirdeki müslümanların bağ haracının 3981 akça olması bunu teyid etmektedir⁶²⁷.

Şehrin nüfusunu teşkil eden ictimai zümrelere gelince; daha önce de bahsettiğimiz gibi şehirde sadece 1455 tahririnde gayri müslimlerin bulunduğunu görmekteyiz⁶²⁸. Tablo 10'da görüldüğü üzere bunlar 26 nefer kaydedilmişlerdir. Bu da tahminen 130 kişiye tekabül etmektedir. Daha sonraki tahrirlerde gayri müslimlerin izine rastlanmamaktadır.

İdareci zümrenin yanında şehirde vergi muafiyetine sahip olan kimseler de tahrirlerde belirtilmişlerdir. Fakat bunların sayısının pek fazla olmadığını görmekteyiz. *MAD 253* nolu defterde İstanos'da 7 muaf belirtilmiştir. Bunlar içerisinde imam ve hatiplerin sayısı 4 olup,

⁶²¹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 22.

⁶²² Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I (Çev. M. Ali Kılıçbay), s. 217-218, 265-279.

⁶²³ Ö.L. Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları", s. 14-24.

⁶²⁴ Şahabettin Tekindağ, "Teke-eli Ve Teke-oğulları", s. 59-61; Ayrıca, birinci bölüme bkz.

⁶²⁵ Birinci bölüme bkz.

⁶²⁶ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 22.

⁶²⁷ *MAD 14*, s. 23/b-24/a.

⁶²⁸ Hasan Bey oğlu Mescid'inin gelir kalemleri arasında "*kafirlerin arasında bir dükkan*" ibaresine rastlanması gayri müslimlerin burada bulduklarını teyid etmektedir (*MAD 14*, s. 430/b).

diğerleri pek fazla öneme sahip değillerdir. 1568 tahririnde ise imam ve hatip sayısı 2'ye düşmüştür. Bu tarihte muaf sayısı ise 11'e yükselmiştir (Tablo 12).

TABLO 12
İSTANOS ŞEHRİNDE MUAF ZÜMRELERİN DAĞILIŞI

Muaf Zümre	MAD 253	1530	1568
Dai' padişah	-	-	1
İmam ve hatip	4	4	2
Kassab	-	-	1
Kayyum	1	1	1
Merd-i Kal'a-i Antalya	-	-	1
Meremmetçi	1	-	-
Mu'tak	-	-	1
Müezzin	-	1	1
Muhassıl	1	1	-
Pir-i fani	-	-	1
Şair	-	-	1
Timardan ma'zul sipahi	-	-	1
TOPLAM	7	7	11

b- İstanos'da İktisadî ve Ticarî Hayat

Daha önce bahsettiğimiz gibi ikinci derecede öneme sahip olan *Antalya-Korkuteli-Isparta, Antalya-Korkuteli-Tefenni-Denizli-İzmir* yollarının bu bölgeden geçmesi buranın ticarî ve iktisadî hayatında etkili olmuştur. Yine, Elmalu üzerinden Finike ve Kumluca'ya bağlanması bu bölgeyle içerelelere olan bağlantının bu çevreden geçmesinde etkili olmuştur. Antalya kadar olmasa da Finike, Kumluca ve Kaş civarında bir çok limanların olması ve buralardan legal ve illegal ticaretin yapılması İstanos'a da ister istemez bir canlılık getirmektedir. Şehrin ticarî ve iktisadî yönden aydınlatılmasında şehirden alınan *bâc-ı bazâr, ihtisab, adet-i mizân* gibi vergiler gösterge olmaktadır. TD 107 nolu defterde, İstanos'da 514 dönüm bağ olup vergisi 3600 akçadır. *Adet-i mizân* vergisi 1500 akça, *resm-i dest-vane* 400 akça, *ihzâr-ı mahkeme-i Antalya ma'a İstanos* 1400 akça ve *bac-ı bazâr vergisi cürm-i cinâyet* ve *bâd-ı hevâ* ile birlikte 12.250 akçadır⁶²⁹. MAD 253 nolu deftere göre, İstanos'un *adet-i mizan* vergisi daha önce olduğu gibi 1500 akça, *ihzar-ı mahkeme* vergisi Antalya ile beraber yine 1400 akçadır⁶³⁰. 1530 tahririnde ise *adet-i mizan* vergisi 1000 akçaya gerilemiştir⁶³¹. 1568 tahririnde *bac-ı bazar* ve *ihtisab* vergisi *cürm-i cinayet* ve *bad-ı heva* ile beraber kaydedilmiş olup, *Emir Mehmed* mahallesinin hasılı içerisinde verilmiştir. Bunun toplam hasılı ise 21.000 akçadır. Bu tarihte *ihzar-ı mahkeme* vergisi Antalya ile beraber 2800 akçadır. Bagat resmi ise daha önceki tahrirlere göre yine artış göstererek 4260 akçaya çıkmıştır⁶³². İstanos'dan alınan bütün bu vergiler şehrin ticarî ve iktisadî hayatını yansıtmakta, ayrıca bağ ve bahçenin buradaki önemini göstermektedir.

⁶²⁹ TD 107, 3, 6, 16, 68; ayrıca Tablo 49 ve 51'e bkz.

⁶³⁰ MAD 253, s. 7, 80.

⁶³¹ TD 166, s. 579; ayrıca Tablo 49 ve 52'ye bkz.

⁶³² Tablo 49 ve 53'e bkz.

3- KARAHİSAR-I TEKE ŞEHİRİ

a- Karahisar-ı Teke Şehrinin Mahalleleri, Demografik Durumu ve Nüfusu

Karahisar-ı Teke'nin yeri konusunda ihtilaflar vardır. Buranın, *Yanköy (Silyon)*, *Selge (Zerk)*, *Murtana* ve *Perge* olabileceği belirtilmektedir. *Barbara Flemming*, *Evliya Çelebi*'nin verdiği bilgileri de göz önünde bulundurarak Karahisar-ı Teke'nin antik *Perge* şehri kalıntılarının olduğu yere tekabül ettiğini ileri sürmüştür⁶³³. Fakat, *Evliya Çelebi*'nin izahatına göre tam olarak yerini anlamak ve belirtmek mümkün değildir⁶³⁴. *S. Fikri Erten*, *Silyon*'dan bahsederken, *Silyon* camii ve Selçuklulardan kaldığını söylediği mescid ve saraylara dikkat çekmiş olmasına rağmen Karahisar-ı Teke'nin *Murtana* olabileceğini belirtmiştir⁶³⁵. Buraya yaptığımız gezi ve incelemede de gördüğümüz gibi Karahisar-ı Teke olarak adlandırılan ve XV. ve XVI. yüzyılın ilk yarısında bölgenin önemli kalelerinden birisi olarak durumunu muhafaza eden yerin tabii şartlar itibarıyla *Yanköy (Silyon)* olması ihtimali çok yüksektir. Antik bir şehir olan *Yanköy* veya *Silyon*'un etrafı surlarla çevrili olmakla beraber, az önce bahsettiğimiz gibi zaten tabii bir kale görünümündedir. Bundan dolayı savunmasının kolay olması ve çevreye hakim bir konumda bulunması fikrimizi kuvvetlendirmektedir. Yine, bu harebeler içerisinde Osmanlılardan kaldığı anlaşılan harab bir caminin bulunması ile bazı Türk eserlerinin izlerine rastlanması bunu teyid etmektedir.

Bütün bunların yanında, buraya yakın olan *Tekke* köyün daha sonraki dönemlerde nahiye merkezi olması⁶³⁶ ve *Sultan Alaaddin* devrinden kaldığı anlaşılan *Bali Zaviyesi*'nin bulunması bu görüşü destekleyen diğer bilgilerdir⁶³⁷.

Anadolu Selçuklu Devleti 1207'de Antalya, 1223 tarihinde de Alaiye'yi alınca⁶³⁸ bu iki şehir arasında olan Karahisar-ı Teke bölgesi de Türklerin eline geçmiştir. Daha sonra ise, *Tekeoğulları*nın eline geçmiş, bundan sonra da Osmanlıların hakimiyeti altına girmiştir⁶³⁹. 1455 tahririnde burası kazadır⁶⁴⁰. TD 107 nolu defterde de kaza olarak geçmektedir. 1530 ve 1568 tahriri ile bütün müsellemlerinde genelde kaza olarak geçtiğini görmekteyiz⁶⁴¹. Bütün bunlarla birlikte, burası günümüzde *Serik* ilçesinin sınırları dahilinde kalmaktadır. *Serik* ise, bütün Tapu Tahrir Defterlerinde mezra'a ve "*serik yörükleri*" şeklinde geçmiştir. Buradan da anlaşıldığı gibi *Serik* son döneme kadar küçük bir yerleşim yeri olarak varlığını sürdürmüştü⁶⁴², buna karşılık Karahisar ise bu bölgenin merkezi olmuştur. Antalya-Alanya yolu üzerinde bulunan *Kökez* çeşmesi civarına 1888/1304 yılında Rumeliden gelen göçmelerin

⁶³³ Barbara Flemming, aynı eser, s. 99-101.

⁶³⁴ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, s. 25.

⁶³⁵ S. Fikri Erten, Antalya Livası Tarihi, s. 92, 150-156.

⁶³⁶ Muhammet Güçlü, "XX. Yüzyılın Başlarında Serik", Türk Kültürü, sy. 391, yıl XXXIII, Kasım 1995, s.684.

⁶³⁷ "Mezra'a-i Kiçici vakfıdır Bali Zaviyesine. Kadimi Sultan Alaaddin ve kadimi Beylerden nişanı vardır deyu Edhem Bey yazduğu deftere kayd etmiş. Defter suretin iledüb merhum Hünkardan hüküm almış. Elinde hüküm-i şerifin görüb deftere kayd olundu. Şimdiki halde oğlu Sofu Seydi elindedir" (MAD 14, s. 431/b); ayrıca bkz. Vakıflarla ilgili altıncı bölüme.

⁶³⁸ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, s. 283-284, 331.

⁶³⁹ Tarihi ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için birinci bölüme bkz.

⁶⁴⁰ MAD 14, s. 228/b...

⁶⁴¹ İdari bölüme bkz.

⁶⁴² Bu konuda Tablo 21, 26, Ekler tablo 6'ya bkz.; MAD 14 nolu Tapu Tahrir Defterinde *Serik*'in neden mezra'a olarak kaydedildiğini şu kayıt çok güzel açıklamaktadır. "Mezra'a-i Serik Edhem Bey defter yazacak Cüdi elinde bulunmuş sonra oğlu Mustafa'ya verilmiş şimdiki halde Saruca oğlanları Yunus ve Mustafa elindedir. Bulgar'dan on ev gelmişmiş gitmişler Edhem Bey defter yazacak ev yok imiş şimdiki halde dahi evi yok taşradan ekerler"

yerleştirilmesiyle *Şevketiye* köyü kurulmuş ve böylece ilk önce *Kökez* sonra *Serik* olarak anılan idari ünitenin de temeli atılmıştır. 1901-1902 tarihli salnameye göre Serik, nahiye olarak görülmektedir⁶⁴³. Daha sonra merkezi Kökez olan Serik nahiyesi 25 Haziran 1926 tarihinde kaza olmuştur⁶⁴⁴. Serik tarihi ve ticarî Antalya-Alanya yolu üzerinde bulunduğu ve köprüçay pazarına yakın olduğundan önce nahiye sonra kaza olmuş olup hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir. Buna mukabil Karahisar ise eski önemini yitirmiş ve unutulmuştur.

Karahisar-ı Teke ve Serik'in tarihî ve idarî gelişimini bu şekilde kısaca belirttikten sonra kalesi hakkında bilgi verebiliriz. Az önce de belirttiğimiz gibi zaten tabii bir kale görünümünde olan Yanköy veya Silyon antik şehri Türkler tarafından da kullanılmıştır. Etrafının surlarla çevrili bulunması buraya yerleşmeyi kolaylaştırmıştır. Kaledeki görevliler hakkında daha önce kale örgütünden bahsederken bilgi verildiği için burada sadece kalenin özellikleri üzerinde durulacaktır. Kalesinin özellikleri hakkında Evliya Çelebi şu bilgileri vermektedir: "*Kayser yapısı imiş, Frenklerin eline geçmiş. Sultan Keyhüsrev ve ondan da Orhan Gazi fethidir. Teke Paşasının hassıdır. 150 akça şerif kazadır. Yetmiş köyü vardır. Kalesi dört köşedir. Ensesinde havalesi vardır. Hendeği yoktur. Yetmiş seksen Türkmen evi vardır*"⁶⁴⁵ demektedir.

Tablo 13'de de görüldüğü üzere, Karahisar-ı Teke şehri mahalle mahalle ayrılmamış, sadece "*müslüman*" ve "*gebran*" şeklinde belirtilerek burada yaşayanların sayısı verilmiştir. Buna göre, 1455 tahririnde 14 nefer müslüman 41 nefer gayri müslim yaşamaktadır. Toplam nefer sayısı ise 55'dir. Bunun ise 275 kişi civarında olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu sayının 70'i müslüman 205'i ise gayri müslimdir. 21 nefer kale muhafızını da aileleriyle birlikte hesaplarsak 105 kişi civarında da onlar yapmaktadır. Bunun sonucunda mezkur tarihte buranın nüfusu tahminen 380 kişi civarında olmaktadır. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi bu tarihte gayri müslimler burada çoğunlukta dırlar. 1530 tahririnde ise, 27 müslüman hane ve 4 muaf ile 27 gayri müslim hane kaydedilmiştir. 1530'da müslümanlar gayri müslimleri geçmiştir. Tablo 13'de de görüldüğü üzere kale muhafızlarıyla birlikte tahminen 405 kişi burada yaşamaktadır (Tablo 13).

1568 tahririnde ise, Karahisar-ı Teke şehrinde ve gayri müslimlerden bahsedilmemektedir. Antalya'daki ictimai zümrelerden bahsederken belirttiğimiz üzere bu bölgenin Türklerin eline geçmesiyle bazı gayri müslimlerin müslüman olduklarını ve islamlaşmanın arttığını görmekteyiz. İşte bunun neticesi olarak olsa gerek, 1568 tahririnde gayri müslimlerden bahsedilmemiştir. Yine, Evliya Çelebi bu kale hakkında bilgi verirken 70-80 Türkmen evi vardır diyerek başka etnik zümreye değinmemiştir. Buradan hareketle bu gayri müslimler, ya müslüman olmuşlar ya da başka bir yere göçmüş olmalıdırlar.

Buradaki nüfusun sadece kaleyi korumak ve kollamak amacıyla burada bulduklarını söylersek yanılmış olmayız. Bölgede istikrarın ve huzurun sağlanmasıyla da kalenin eski önemi kalmamış ve son tahrirde zikredilmemiştir.

Buranın XVII. yüzyıldaki nüfusu hakkında Evliya Çelebi ile avarız defterlerinden ve nüzül defterlerinden bilgi sahibi olmaktayız. 1646-1647/1056 tarihli *Avarız Defteri*'nde Karahisar-ı Teke kazasının avarız haneleri şu şekilde kaydedilmiştir; H: 80, nefer: 11, kusur-ı hane 3, teslim-i be-hazine-i amire neferen 5,5, be-hesab 23.200 ve el-baki neferen 5,5'dur⁶⁴⁶. 1648/1058 tarihli *Bedel-i Nüzül Defteri*'nde Karahisar-ı Teke kazasının bedel-i nüzül haneleri 80'dir. 1649/1059 tarihli *Bedel-i Nüzül Defter*'inde ise nüzül haneleri 86'ya çıkmıştır⁶⁴⁷.

⁶⁴³ Konya Vilayeti Salnamesi-1317, s. 202.

⁶⁴⁴ Muhammet Güçlü, aynı makale, s. 685-688.

⁶⁴⁵ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, s. 25.

⁶⁴⁶ MAD 2907, s. 38.

⁶⁴⁷ MAD 3029, s. 24, 37.

TABLO 13
1455-1530 TAHRİRİNDE KARAHİSAR-I TEKE ŞEHİRİ NÜFUSU

Mahalle Adı	1455	1530	
	Nefer	Hane	Muaf
Nefs-i Karahisar (Müslüman)	14	27 *	4 **
Cema'at-i Gebran	41	27 *	-
Kale muhafızları	21	23	-
TAHMİNİ MÜSLİM NÜFUS	175	270	-
TAHMİNİ G. MÜSLİM NÜFUS	205	135	-
TOPLAM NÜFUS	380	405	-

* Kal'a-i mezbure halkı müslüman ve gebran Karahisar kalesi muhafazası için rüsum-ı arakıyye ve avarız-ı divaniye'den muaf ve müsellemlerle gelmişlerdir.

** Muaf zümrelerin 3'ü sipahi, 1'i ise Dai'-i Padişahdır.

1- Şehrin ve Havalisinin İktisadî ve Ticarî Hayatı

Bölgenin ulaşım ağundan bahsederken değindiğimiz üzere, Karahisar ve Serik eski çağlardan beri önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde, Doğu-batı istikametinde *Alanya-Antalya* ve yine kuzey doğu istikametindeki bütün ticaret yolları buradan geçmektedir. Karahisar-ı Teke bu coğrafi konumu dolayısıyla önemini her zaman muhafaza etmiştir⁶⁴⁸. Tarihi çağlarda ve Osmanlıların ilk dönemlerinde varlığı anlaşılan ve faal bir nehir iskelesi olan *Aspendos (Köprüçayı)* iskelesiyle denizle irtibatını sağlamıştır. Bu iskelenin olması da buranın önemini bir kez daha arttırmıştır. Ayrıca *Perge, Side, Manavgat* antik şehirlerinin aynı isimle anılan nehirleriyle denizle bağlantısı bilinen bir gerçektir. Bahsedilen nehir iskeleleri ve yerlerden önemini Osmanlıların son dönemine kadar muhafaza eden ise Karahisar pazarı ve iskelesi (*Aspendos*) olmuştur⁶⁴⁹.

1455 tahririnde bu durum bütün çıplaklığı ile görülmektedir. Burada "*Aspendos iskelesi*"nden ve "*Aspendos suyunda işleyen gemi*"den bahsedilmektedir. Yine, ticaretin ve iktisadî hayatın göstergesi olarak 1455 tahririnde, "*Karahisar'da zevahil niyabeti Nasuh uhdesinde olup yılda 7500 akça*", "*Köprü bazarı ve Karahisar bazarı Nasuh uhdesinde olup yılda kıstı 6000 akça*", "*Köseler'deki tahinhanenin yarı hasılı subaşının olup 300 akça*", ayrıca, "*muhtesiplik ve mahzarlık*" vergisi 200 akçadır. Bu gibi kayıtların olması bunu bütün açıklığıyla gözler önüne sermektedir. Yine, Nefs-i Karahisar'da gebran yükünden subaşı bac almakta olup yılda 400 akça tutmaktadır. Bütün bunların yanında, bu bölgeye yakın olan *Taşil* niyabeti Hamza uhdesinde olup yılda kıstı 3000 akçadır⁶⁵⁰. Bütün bu vergiler ve bilgiler XV. asırda Karahisar ve çevresinin ekonomik ve ticarî potansiyelini göstermektedir.

XVI. yüzyılda da bu bölgenin önemini muhafaza ettiğini görmekteyiz. TD 107 nolu defterde, yine bu bölgede olan "*Aksu bac-ı bazar vergisinin 1000 akça*", "*ih̄tisab-ı bazar-ı Karahisar ve bazar-ı Köprü ma'a ih̄zarı'nın 20.000 akça*", "*Niyabet-i sahil Karahisar an rüsum-ı rea'ya-yı sipahiyan ve merdan-ı kal'a'nın 8000 akça*" ve buraya yakın olan "*Taşili niyabet resminin de 2000 akça*"⁶⁵¹ olduğunu görmekteyiz. 1530 tahririnde bu bölgenin ticarî fonksiyonunun devam ettiği görülmektedir. "*ih̄tisab-ı bazar-ı Karahisar ma'a Köprü ve ih̄zar-ı bazar-ı mezkurin 10.000 akça*", "*Sahil Karahisar niyabeti re'âyâ-yı sipahiyan ve*

⁶⁴⁸ Daha ayrıntılı olarak Ulaşım ve yol ağı ile ilgili aşağıdaki kısma bkz.

⁶⁴⁹ Bu konuda Antalya limanı ve bu bölgedeki tarihi limanlardan bahsederken ayrıntılı bilgi verilmiştir.

⁶⁵⁰ MAD 14, s. 177/b, 245/b, 276/a, 287/a.

⁶⁵¹ TD 107, s. 4, 31, 33, 36.

boğaz ile güneşe ve münbit bir ovaya nazır bulunmaktadır. Bundan dolayı ancak güney-batı tarafından Elmalu şehrini görmek mümkündür. Elmalu'nun denizden yüksekliği 1175 m. olduğu için kışı sert geçmesine karşın yazı gayet güzeldir. Şehrin güney tarafı bahçe, bağ ve ağaçlarla müzeyyendir. Elmalu'nun 6-7 asırlık bir maziye malik olduğu ve Finike'nin yaylağı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Elmalu'nun Türkler tarafından bugünkü yerde kurulması ve yerleşim alanı olarak kullanılması ise çok eski zamanlara kadar gitmektedir⁶⁵⁸. Elmalu, Karagöl'ün taşıma sahasından uzakta, Elmalu dağ eteğinden çıkan büyük bir karst kaynağının yanında kurulduğu için de, bu sudan her yönüyle faydalanmaktadır. Bu su, şehrin ihtiyacını karşıladıktan başka bir çok değirmenleri çevirmekte, bahçeleri sulamakta, şehri aydınlatan hidro-elektrik santralini harekete geçirmektedir⁶⁵⁹.

Elmalu, ayrıca Teke yöresinin önemli bir ticaret merkezi olup, Finike'den, Kaş'dan ve Fethiye'den gelen yolların düğümlendiği bir yeredir. Korkuteli'nden geçen bir yolla da Antalya ile bağlanmaktadır⁶⁶⁰.

Elmalu, Türklerin bu bölgeye hakim olmasıyla birlikte bir çok dinî, sosyal ve kültürel yapılarla bezenmiştir. 1455 tahririnde, Elmalu şehrinde Tekeoğlu vakfi olan *Bey Hamamı*'ndan⁶⁶¹ bahsedilmesi Tekeoğullarından itibaren buranın imar ve ihya edildiğini göstermektedir. 1530 ve 1567 tarihlerindeki vakıflarda şehir merkezinde, *Zaviye-i Ahi Ya'kub*,

⁶⁵² TD 166, s. 593, 596.

⁶⁵³ Tablo 49 ve 53'e bkz.

⁶⁵⁴ Vakıflarla ilgili olan altıncı bölüme bkz.

⁶⁵⁵ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, s. 26.

⁶⁵⁶ Muhammet Güçlü, aynı makale, s. 691.

⁶⁵⁷ Yurt Ansiklopedisi, II, s. 794.

⁶⁵⁸ S. Fikri Erten, Antalya Livası Tarihi, s. 176-179.

⁶⁵⁹ Talip Yücel, aynı makale, s. 198.

⁶⁶⁰ Şahabettin Tekindağ, "Teke-eli ve Teke-oğulları", s. 73; Talip Yücel, aynı makale, s. 198.

⁶⁶¹ MAD 14, s. 432/a.

Zaviye-i Baba Haydar, Zaviye-i Seydi Ahmed, Zaviye-i Seydi Hızır, Hamam-ı Teke Bey, Mekteb-i Hacı Hasan, Mekteb-i Mehmed b. Abdullah Kethüda-i Rüstem Paşa, Mektebhane-i Mehmed Çelebi b. Muslihiddin gibi dinî ve kültürel yapıların geçmesi hiç şüphesiz bunların şehrin gelişmesindeki fonksiyonunu göstermektedir. Yine, XVII. yüzyılın başında yapılan *Ömer Paşa Camii* ve caminin yanındaki *Ahi Baba Türbesi*'ni de zikretmek gerekmektedir⁶⁶². Ayrıca, Elmalu'da bulunan *Vahab-i Ümmi, Ümmi Sinan, Baltası Gedik, Debbağ Baba Türbeleri*'ni de belirtmeliyiz⁶⁶³.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi üç tarafının dağlarla çevrili olması ve su imkanlarının bol olması şehrin kurulmasında birinci derecede etkili olmuştur. 822/1419 tarihli *Nuh Çelebi İbni Hasan Bey* vakfı vakfiyesinde, “*Elmalu'nun ortasından inen nehirden*”, “*Budalya karyesi yakınındaki gölden*” ve “*şehirdeki değirmenlerden*”⁶⁶⁴ bahsedilmesi, ayrıca, *Evliya Çelebi*'de de şehirdeki sular ile Elmalu'da etkili olan su baskınları, bataklık ve Könye Gölü'nün belirtilmesi konuyu daha iyi açıklamaktadır⁶⁶⁵. Buraya yaptığımız gezi ve incelemede şehrin ortasında akan suyun şehre katkısını, ayrıca son zamanlara kadar bir çok değirmenin varlığını müşahade ettik. S. *Fikri Erten*⁶⁶⁶ ve XX. yüzyılın başına ait olan Konya Vilayeti Salnamesinde⁶⁶⁷ su baskınları ve bataklıklardan bahsedildiği halde bu bölgeye yaptığımız gezide artık bu tür olayların olmadığını, kanalların açılması dolayısıyla bataklıkların kurduğunu müşahade ettik.

a- Elmalu'nun Mahalleleri, Demografik Durumu ve Nüfusu

1455 Tahririnde Elmalu, “*Nefs-i Elmalu*” şeklinde kaydedilmiş olup mahalleleri verilmemiştir. Burada 107 nefer, 1 bennak ve 3 muaf kaydedilmiştir. *Musa Fakih O. Seydi Fakih*'in mahallede kendi mescidine imam olup, bağ haracını ve öşrünü verdiği belirtilmiş⁶⁶⁸ olduğuna göre bu isimle bir mahalle olması gerekmektedir. Gayri müslimlerden ise bahsedilmemiştir. Mezkur tarihte tahminen Elmalu'nun nüfusu ise 330 kişi civarında olmalıdır.

Tablo 14'de de görüldüğü üzere, MAD 253 nolu Tapu Tahrir Defteri'nde, Elmalu'da 22 mahalle kaydedilmiştir. Bu mahallelerin 3 tanesi cami ve 2 tanesi de mescid ismi taşımaktadır. Geri kalanının 2'si meslek ismi, diğerleri ise bu bölgede etkili olan şahsiyet isimleri taşımaktadır. Mezkur defterde, Elmalu şehrinde toplam olarak 233 hane, 6 kara ve 62'i muafın yaşadığı kaydedilmiştir. Bu verilerden tahminen mezkur tarihte 1475 kişi yaşadığını çıkarmamız mümkündür.

1530 tarihinde de Elmalu'da 22 mahalle bulunmaktadır. Yine, mahalleler, cami, mescid, meslek ve bölgeye damgasını vuran önemli şahsiyetlerin isimlerini taşımaktadır. MAD 253 nolu defterde olan *Börekçiler* veya *Börkcüler* ve *Savruk* mahalleleri 1530 tahririnde kaydedilmemişlerdir. Bununla birlikte, *Çalavren (?)* ve *Kutranlar (?)* mahalleleri daha önce olmamalarına karşın bu tahrirde kaydedilmişlerdir. Toplam olarak 240 hane, 6 kara, 1 nim çift ve 62 muaf zümre kaydedilmiştir. Tahmini nüfusu ise 1510 civarındadır (Tablo 14).

1568 tarihinde ise, Elmalu'da 24 mahalle bulunmaktadır. Daha önceki tarih ve tahrirlerde yer alan *Alaaddin Halife, Çalevren (?)*, *Kund-oğlu (?)* ve *Veysi Fakih* mahalleleri mezkur tarihte yer almamaktadır. *Karatabak, Mescid-i Seyyid Mustafa* ve *Mescid-i Süleyman Efendi* mahalleleri ise sadece mezkur tarihte geçmektedir. Bu tarihte toplam olarak Elmalu

⁶⁶² Vakıflarla ilgili altıncı bölüme bkz.

⁶⁶³ S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 176-179, 186-192; ayrıca vakıflarla ilgili altıncı bölüme bkz.

⁶⁶⁴ A.V.G.M.A. 581, s. 330.

⁶⁶⁵ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 20.

⁶⁶⁶ S. Fikri Erten, *aynı eser*, s. 179.

⁶⁶⁷ *Konya Vilayeti Salnamesi-1317*, s. 220.

⁶⁶⁸ MAD 14, s. 75/b-77/a.

şehrine, 213 hane, 369 nefer ve 37 muaf zümre kaydedilmiştir. Tahmini nüfus ise 1250 civarında olup daha önceki tahrirlere göre önemli ölçüde bir düşüş söz konusudur. Bunun en önemli sebebi daha önce de belirttiğimiz gibi Şahkulu İsyanı öncesi ve sonrası İran'a göç, bu isyanlarda telef olma ve bu bölgeden çeşitli yerlere yapılan sürgünler başlıca amilleri oluşturmaktadır. Mahallelerin nüfuslarının karşılaştırılmasıyla görüleceği gibi artmak bir yana bazılarının nüfuslarının azalması başka birşeyle açıklanamaz. Yine, 1567 tarihli evkaf defterindeki bir kayıttan *Şahkulu* isyanının tesirini ve bölgede meydana getirdikleri zararı anlamamız mümkün olmaktadır⁶⁶⁹. Buranın XVII. yüzyıldaki durumu hakkında ise avarız ve nüzül defterlerinden bilgi sahibi olmaktayız. 1646-1647/1056 tarihli *Avarız Defteri*'ne göre, Elmalu kazasının avarız haneleri şu şekilde kaydedilmiştir; "*Hane 250, nefer 35, kusur-ı hane 5, be-hazine-i amire neferan 17,5, be-hesab 72000 ve el-baki nefer 17,5*"⁶⁷⁰. 1648/1058 tarihli *Bedel-i Nüzül Defteri*'nde ise, Elmalu kazasının nüzül haneleri 250'dir. 1649/1059 tarihli *Nüzül Defteri*'nde ise nüzül haneleri 200'e düşmüştür⁶⁷¹.

Elmalu'da gayri müslimler bulunmakla beraber çok fazla nüfusa sahip değildiler. 1455 tahririnde Elmalu'da gayri müslim zikredilmemiştir. MAD 253 nolu defterde ise *Bağköy*'de gayri müslimlerin yaşadığı belirtilmiş ve 16 bennak, 1 mücerred ve 6 nim çift olarak kaydedilmişlerdir⁶⁷². 1530 tahririnde 10 hane Elmalu şehrinde, 22 hane, ve 1 mücerred *Bağköy*'de gayri müslim kaydedilmiştir⁶⁷³. 1568 tahririnde ise, Elmalu şehrinde 17 nefer, 12 hane, 13 bennak ve 4 mücerred gayri müslim kaydedildiğini görmekteyiz.

Bu gayri müslimlerin Elmalu'da XX. yüzyılın başlarına kadar geldikleri görülmektedir. 1901-1902/1317 tarihli Konya Vilayeti Salnamesinde, Elmalu kazasının toplam nüfusunun 14.358 nefer olduğu belirtilmiştir. Bunların da 13.795'nin müslüman, 230'nun Rum, 331'inin Ermeni ve 2'sinin de Musevi olduğu kaydedilmiştir⁶⁷⁴.

TABLO 14
XVI. ASIRDA ELMALU ŞEHRİNİN MAHALLELERİ VE NÜFUS DURUMLARI

Mahalle Adı	MAD 253			1530				1568		
	Hane	Kara	Muaf	Hane	Kara	N.Ç.	Muaf	Hane	Nefer	Muaf
Alaaddin Halife	6	-	3	6	-	-	3	-	-	-
Aybey	3	2	1	4	1	-	1	2	3	1
Bezirgan Ali	11	-	2	11	-	-	2	6	10	-
Börekçiler (Börkcüler)	17	-	2	-	-	-	-	12	28	1
Çalevren (?)	-	-	-	10	-	-	2	-	-	-
Cami	23	-	3	14	-	-	2	39	70	7
Cami-i Köhne	3	2	2	4	1	-	2	5	9	1
Cema'at-i Cami	-	-	14	-	-	1	12	10	15	15
Hacı Mustafa	5	-	3	17	-	-	6	9	18	1
Hacı Mustafa n.d. Nuh Oğlu	6	1	4	6	1	-	4	10	19	-
Hacı İsmail n.d. Tarıcı	18	-	2	18	-	-	2	18	36	2
İmamlar n.d. Tacaddin Halife	15	-	2	15	-	-	2	8	14	-
Kand-oğlu (?)	12	-	2	12	-	-	2	-	-	-
Karabatak	-	-	-	-	-	-	-	4	6	-

⁶⁶⁹ TKA 567, s. 21/b-22/a.

⁶⁷⁰ MAD 2907, s. 38.

⁶⁷¹ MAD 3029, s. 24, 37.

⁶⁷² MAD 253, s. 92.

⁶⁷³ TD 166, s. 599, 601.

⁶⁷⁴ Konya Vilayeti Salnamesi-1317, s. 221.

Kutranlar (?)	-	-	-	14	-	-	2	13	19	-
Mescid-i Hacı Hızır	10	-	2	10	-	-	2	5	7	-
Mescid-i Seyyid Mustafa	-	-	-	-	-	-	-	7	10	-
Mescid-i Süleyman Efendi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Mescid-i Şevh Sinan	17	1	3	17	1	-	3	13	17	6
Mustafa Fakih n.d.	10	-	2	15	-	-	2	6	8	-
Kurgancılar (?)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Okunamadı	-	-	-	-	-	-	-	4	7	-
Resul Fakih	16	1	2	16	1	-	2	5	10	-
Savnik	10	-	2	-	-	-	-	4	12	1
Sinan Fakih n.d. Hacı Ca'fer	2	-	2	2	-	-	2	8	15	1
Sofular	15	-	2	15	-	-	2	9	9	-
Şeyh Mehmed	9	-	2	9	-	-	2	8	14	-
Veysi Fakih	8	-	3	8	-	-	3	-	-	-
Yenişehir	17	1	2	17	1	-	2	8	13	-
TOPLAM	233	8	62	240	6	1	62	213	369	37
TAHMİNİ NÜFUS	1475			1510			1250			

Şehirdeki idareci ve vergi mensubu zümrelerin yanında vergi muafiyetine sahip kimseler de büyük bir yekun tutmaktadır. MAD 253 nolu defterde ve 1530 tahririnde 62 kişi muaf zümredendir. MAD 253 nolu nefterde ve 1530 tahririnde şehirde kaydedilen nüfusun % 26,6'sı muafdır. 1568 tahririnde ise, 37 kişi muaf kaydedilmiş olup bu da belirtilen nüfusun (hane baz alındığında) % 17'sine tekabül etmektedir. Daha önceki tahrirlere göre, muafalarda büyük bir düşüşün olduğu gözlenmektedir. Muafaların bu kadar çok olmasında hiç şüphesiz buradaki dinî, kültürel ve sosyal yapıların fazlalığıyla erenler diyarı olması etkili olmuş olmalıdır. Çünkü en kalabalık sayıyı imam, hatip, müezzin, ve hafız grubu oluşturmaktadır. 1530 tahririnde 20 imam ve hatip kaydedildiği halde 1568 tarihinde bu sayı 8'e düşmüştür. Yine, MAD 253 nolu defterde 23, 1530 tahririnde 21 müezzin kaydedildiği halde 1568 yılında bu sayı 1'e düşmüştür (Tablo 15/A).

TABLO 15/A
XVI. ASIRDA ELMALU ŞEHİRİNDE MUAF ZÜMRELERİN DAĞILIŞI

Muaf Zümre	MAD 253	1530	1568
Dai' padişah	-	-	2
Hafız	7	7	9
İmam ve hatip	21	20	8
Kayyum	1	-	-
Kötürüm	1	1	-
Kuduzade	-	-	2
Merd-i Kal'a-i İğdir	-	-	2
Mesud (?)	-	1	-
Mu'tak	-	2	5
Muarrif	1	1	1
Müezzin	23	20	1
Muhassıl	2	4	1
Mülazım	-	-	1
Mütekaid sipahi	-	-	2
Müteveli	2	-	1
Nazır	1	1	-
Seyyid	-	1	-
Sipahi	2	3	-

Sipahizade	-	-	2
Şeyh	1	1	-
TOPLAM	62	62	37

b- Elmalu Şehirinin İktisadî ve Ticarî Hayatı

Elmalu Teke'nin önemli ticaret yerlerinden birisidir. Kaş, Finike ve Kumluca ile Fethiye'den gelen yolların kavşak noktasında bulunmakta ve buralarla iç kesimlerin bağlantısını sağlamaktadır. Korkuteli üzerinden de Antalya ile bağlandığını daha önce belirtmiştik. Elmalu bu özelliğinden dolayı uğrak yerlerindedir. Şehirin ticarî ve iktisadî hayatını buradan alınan bazı vergiler göz önüne sermektedir. 1455 tahririnde "*Elmalu bazarından yevmi üç akça toplam 1080 akça*" vergi alınmaktadır⁶⁷⁵. Yine, aynı tarihte Elmalu muhtesipliği 1300 akçadır⁶⁷⁶. TD 107 nolu defterde, Elmalu'nun ve bugün Kaş'ın köylerinden olan Geledos'un ayak bazarı resmi 900 akça, Elmalu'nun bac-ı bazar resmi ve mezkur bazarın ihzarı 2500 akça ve Elmalu'nun ihtisab resmi Geledos, Pınarbaşı ve Ayanoz bazarıyla birlikte 6000 akçadır. Yine, "*mahsul-i Elmalu 8595 akça*"dır. Ayrıca, Elmalu Başhane vergisi de 300 akçadır⁶⁷⁷.

MAD 253 nolu deftere göre, Elmalu ve Alahisar bac-ı bazar vergisi 2500 akçadır. Yine, mezkur defterde "*Mahsul-i yuva paki (?) bazar-ı Elmalu*" olarak kaydedilen vergi geliri 100 akçadır⁶⁷⁸. 1530 tahririnde ise, Elmalu ve Alahisar bac-ı bazar vergisi 2500 akçadır. Elmalu'nun ayak bacı 900 akça, ihtisab resmi Geledos, Pınarbaşı ve Ayanoz ile beraber 3000 akça, Yave resmi 100 akça ve "*nefs-i Elmalu*" başlığı altında zikredilen vergi hasılı 8.595 akçadır. Elmalu başhane mukata'ası ise 300 akçadır⁶⁷⁹.

1568 tarihinde ise, bac-ı bazar resmi yine Ayanoz, Pınarbaşı ve Alahisar ile beraber 4568 akçadır. Ayva bacı 700 akça, Başhane vergisi 300 akça ve yine Elmalu şehrinden alınan ve "*Nefs-i şehr-i Elmalu*" başlığı altında kaydedilen vergi de 12.000 akçadır. XV. ve XVI. yüzyılda şehirden alınan bütün bu vergiler şehrin ekonomik ve ticarî hayatını yansıtmaktadır (Tablo 49-53). Talip Yücel de XX. yüzyılın ikinci yarısının başında Elmalu'nun ticarî ve ekonomik önemine değinmiştir⁶⁸⁰.

C- TEKE SANCAĞI'NDA ULAŞIM İMKANLARI VE YOL SİSTEMİ

Yollar, insanlar arasında çeşitli münasebetlerin temin edilmesine, insanların ihtiyaç maddelerinin bir yerden başka bir yere taşınmasına imkan veren nakil vasıtalarının hareket etmesine müsait yerlerdir. Karada olduğu gibi deniz ve havada araçların takip etmek zorunda kaldıkları muayyen güzergahlar da yol olarak telakki edilmektedir. Bu tür yolların kullanılmak suretiyle ihtiyaç maddelerinin taşınması ve haberin nakli genel olarak ulaşım olarak ifade edilmektedir. Eskiden yollar çukur sahaları, düz yerleri takip ettiği ve muayyen dağ geçitlerinden güçlükle geçebildiği halde, bugün güzergahlar daha çok ekonomik esaslara göre çizilmektedir. Fakat buna rağmen yine de karayolları muayyen tabii güzergahlara bağlı kalmak zorundadır⁶⁸¹. Teke Sancağı'nın güneyini boydan boya Akdeniz'in kaplaması, tarihin

⁶⁷⁵ MAD 14, s. 107/a.

⁶⁷⁶ MAD 14, s. 17/a.

⁶⁷⁷ TD 107, s. 4, 5, 50, 53, 56.

⁶⁷⁸ MAD 253, s. 81.

⁶⁷⁹ TD 166, s. 598, 602.

⁶⁸⁰ Talip Yücel, aynı makale, s. 199.

⁶⁸¹ Cevat R. Gürsoy, "Türkiye'nin Tabii Yolları", *Türk Coğrafya Dergisi*, yıl 22-23, s.(No): 26, İstanbul, 1974, s. 24-25; Erol Tümertekin, *Ulaşım Coğrafyası*, İstanbul, 1987, s. 1.

her devrinde diğ er bölge ve adalarla limanlar vasıtasıyla irtibat kurmaya itmiştir. Bu bölgede bulunan bir çok tarihi liman bunu teyid etmektedir. Bu durum sonraları da devam etmiş ve ulaşım imkanlarından en önemlisi deniz olmuştur. Bu bölgedeki dağların doğ u batı istikametinde uzanmaları ve büyük bir alanı kaplamaları güney-kuzey istikametinde ulaşımı ister istemez zorlaşt ırılmıştır. Fakat bazı vadi, geçit ve ırmakların kullanılması ve daha önce kullanılan tarihî ve tabiî yollar⁶⁸² Antalya ile Anadolu içlerine ve hatta Karadenize olan karayolu bağlantısını kurmuştur.

Antalya bölgesinden göller bölgesi ve iç bölgelere değışik yollarla ulaşım sağlanabilmektedir. Bunlardan eskiden en işlek olanı *Burdur-Antalya* yoludur. *Çubuk* ve *Güllük* boğazları ulaşımı kolaylaşt ır an geçitlerdir. Antalya ile ulaşımı sağlayan ikinci bir yol da Korkuteli (İstanos)'dan geçerek Tefenni ovasına oradan da Karaağaç'a ulaşmakta, Kazaklıbeli üzerinden Denizli'ye varmaktadır. Aşağı yukarı bugünkü *Denizli-Yeşilova-Korkuteli-Antalya* karşılığı olan bu yol Osmanlılar döneminde de işlerliğini korumuştur. Antalya ile İzmir arasındaki kervan yolu buradan geçmekteydi. Yine Osmanlılar döneminde *İstanosla Isparta* arasında bir yolun bulunduğu anlaşılmaktadır. XVII. yüzyılda Evliya Çelebi, *Finike-Elmalu-İstanos* üzerinden Isparta'ya gelmiş buradan da Antalya'ya gitmiştir⁶⁸³.

Selçuklular döneminde Anadolu'da ticaret canlanmıştır. Selçuklu kervansaraylarının incelenmesi, XIII. asırdaki Türkiye'nin iktisadi vaziyetini, memlekette cerayan eden ticari faaliyetleri ve devletin bu hususta takip ettiğı politikayı ortaya çıkarmaktadır. Selçuklular, ticaretin en parlak devrinde sahil ovalarını yukardaki iç yüksek yaylalara bağlayan rota üzerinde kervansaraylar yapmışlardır. Bu yollar Anadolu'yu doğ u-batı, kuzey-güney istikametinde kateden milletlerarası bir öneme haizdir. Doğ u-batı istikametinde Antalya ve Alaiye'den başlayarak *Konya-Aksaray-Kayseri-Sivas-Erzincan-Erzurum* gibi büyük merkezlerden geçerek İran ve Türkistan'a varmaktadır. Batı istikametinde Konya-Akşehir üzerinden, Batı Anadolu ve İstanbul'a bağlanmaktadır⁶⁸⁴. Antalya'dan ülkenin iç kesimine doğ ru çeşitli mesafelerde kervansarayların bulunduğu iki kervan yolu bulunmaktadır. Kuzey istikametindeki kervansaraylar; *Evdirhan, Kırkgözhan, Susuzhan, İncirhan, Ağlasun* civarında harap bir şekilde *Ardı hanı, Eğirdir hanı, Gelendost* ya da *Selçuk hanı*. Ayrıca, Kuzeydoğ u yönü (en kısa rota Antalya- Konya); Perge'nin güneyinde Aksu'nun sağ kıyısında dinlenme yeri, *Aspendos, Kargı hanı, Tol hanı, Orta payam hanı, Seydişehir ve Beyşehir hanları*.

Sahil Rotası ise; Alanya'dan çıkan bir kervan Konya'ya gidebilmek için önce batıya Antalya'ya doğ ru gitmelidir. *Şarafs a hanı, Alara hanı, Pazarcık, Kargı hanı*; burada bu kervan Antalya'dan gelen kervanla birleşir *Tol hanla Orta payam hanı* üzerinden Konya'ya ulaşır ya da *Aspendos* üzerinden Perge ve Antalya'ya ulaşır.

Batı uç istikameti; Ladike giden Selçuklu kervan yolu Ladike ve Menderes nehrinin sınır bölgesindeki doğ u-batı istikametine (Eğirdir-Ladik) muhtemelen Eğirdir, Keçiborlu ve Dinar yakınındaki duraklar (Eski Apemya), *Çardak han, Akhan-Ladik*. Bütün bunlarla birlikte, Selçuklu devrinde Antalya-Ladik arasında bağlantıyı sağlamak için kısa olması dolayısıyla İstanos üzerinden Tefenni oradan da Acıpayam ovasına ulaşan bir güzargah kullanıldığı tahmin edilmektedir.

⁶⁸² Pamfilya Bölgesi ve çevresindeki eski yol sistemleri ve ulaşım imkanları ile ilgili olarak bkz. Giray Ercenk, "Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", *Bellekten*, LVI, sy. 216, Ağustos 1992, Ankara, 1992, s. 361-370; ayrıca aşiretlerin göç yolları ve yaylalarıyla ilgili olan Harita 5'e bkz.

⁶⁸³ Zeki Arıkan, *XV-XVI Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, s. 17.

⁶⁸⁴ Osman Turan, "Selçuklu Kervansarayları", *Bellekten*, X, sy. 39 (1946), Ankara, 1946, s. 471-474.; Barbara Flemming, aynı eser, s. 12.

Antalya'nın liman şehri olması bahsettiğimiz yolların kullanılmasında etkili olmuştur. Antalya Limanı, XV. ve XVI. yüzyıllarda, Anadolu'nun önemli ihraç merkezi durumundadır. Antalya- İskenderiye deniz yoluyla, Anadolu'dan büyük ölçüde sanayi ürünü çıkarılmakta ve Arap ülkeleriyle bağlantı bu noktadan sağlanmaktadır⁶⁸⁵.

XV. asırda Türk tacirleri yükte ağır pahada hafif malları Antalya'da deniz yolu ile, kıymetli mallarını ise, kervanlarla çapraz kara yolu ile göndermektedirler. Osmanlılar, Anadolu çapraz yoluna Karaman-eli'ni aldıktan sonra tamamıyla hakim olmuşlar ve böylece Antalya ve çevresi önemli ticaret merkezleri durumuna gelmiştir. Fakat, Mısır ve Rodos'un fethinden sonra XVI. asırda, İstanbul ile İskenderiye arasında doğrudan doğruya muntazam deniz seferlerinin ehemmiyetle yapılması imkan dahiline girince, İskenderiye-Antalya-Bursa yolu eski önemini kaybetmiştir⁶⁸⁶.

Bahsettiğimiz yol şebekesine bazı kalıntılar ve ayakta kalabilmiş olan bazı yapılar tanıklık etmektedir. Teke Sancağı'nın sınırları dahilinde Selçuklulardan, Osmanlılardan kalan ve daha sonra da kullanılan bir çok han ve kervansaray bulunmaktadır. Osmanlılar döneminde kullanılan kervansarayların vakıflarının olduğu görülmüştür⁶⁸⁷. Bütün bunlar, şehirin ticari ve sosyal durumu hakkında bilgi vermektedir. Kervansaray ve hanları ise şu şekilde sıralayabiliriz:

Ağlasun hanı: Antalya-Isparta yolunda, Bucak'tan 28-30 km. Ağlasun içinde Isparta'ya ise 27 km. civarındadır. Bu han şimdi mevcut olmamakla birlikte, hanın bulunduğu mevkiye bugün bile "*Han-ardı*" denilmesi ve burada pazar kurulması bunun varlığını ispatlamaktadır.

Alara hanı: Antalya-Alanya yolunda Antalya'dan 105 km. Alara çayı sol kenarında Okurcalar köyü yakınındadır. Kitabesine göre, Sultan I. Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılmış ve 629/1232 yılında tamamlanmıştır. Bugün harap bir şekildedir.

Evdir hanı: Antalya-Isparta yolunda Antalya'nın 18 km. kuzey batısında, Uzunkuyu mevkiindedir. Kitabesine göre, Sultan I. İzzeddin Keykavus (1210-1219/607-616) tarafından yaptırılmıştır⁶⁸⁸.

İncir hanı: Burdur ili, Bucak ilçesi, İncirdere köyü, İnciraltı mevkiinde yer almaktadır. İncirhan Anadolu Selçuklu döneminde Antalya-Isparta kervanyolu üzerinde yeralan Evdir, Kırkgöz, Susuz Han'dan sonraki menzil noktasındadır. Yapı inşa kitabesine göre 1239-1240/636 yıllarında Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır. Kitabedeki bu tarih inşaatın başlangıcını göstermektedir⁶⁸⁹.

Kargı hanı: Seydişehir-Alanya yolunda Mutbeli hanının 10 km. güneyinde, Kargı suyu yakınında, Kesik beldedir. Kitabesizdir.

Kırkgöz hanı: Antalya-Isparta yolunda Evdir hanından 14 km. kuzeyde, Çubuk boğazı yakınında, kitabesine göre, II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1236-1246) tarafından yaptırılmıştır.

Köprü-suyu hanı: Antalya-Alanya yolunda, Antalya'dan 45 km. köprü suyu sağ sahilinde Aspendos harabelerine yakın bir yerde olduğu tahmin edilen bu han şimdi mevcut değildir.

Susuz hanı: Antalya-Isparta yolunda Bucak ilçesinin Susuz köyündedir. Kitabesiz olup XIII. yüzyıl ortalarında yapılmış olmalıdır.

⁶⁸⁵ Halil İnalçık, "Bursa I. XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, s.205-206.

⁶⁸⁶ Antalya Limanı ve ticaretle ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için Antalya gümrüğü ile ilgili kısma bkz.

⁶⁸⁷ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için vakıflarla ilgili bölüme bkz.

⁶⁸⁸ Kemal Özergin, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", Tarih Dergisi, XV/20, 1965, s. 141, 149.

⁶⁸⁹ Abdullah Ş. Duymaz, Isparta-Antalya Arasında Yer alan Anadolu Selçuklu Hanlarından "İncirhan", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996, s. 13, 16.

Şarapsa hanı: Antalya-Alanya yolunda Alara'dan 20 km. Şarapsa köyü yakınında, Alanya'ya 15 km. mesafede bulunmaktadır. Kitabesinde Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde (1236-1246) inşa edildiği belirtilmekte ise de inşa tarihi yoktur⁶⁹⁰.

Bu bölgedeki köprüler de az çok bu güzargahları, ulaşım ağını belirtmemizde ve ticaretin önemini anlamamızda etkili olmaktadır. Bunlardan önemli olanlar ve vakıf defterlerinde geçenler; *Düden Köprüsü*, *Mimad Bey Köprüsü* ve *Aspendos Nehri Köprüsü* gibi köprülerdir⁶⁹¹. Ayrıca tali yollarda ve iç kesimlerde eskiden kalma bir çok köprü kalıntısı bulunmaktadır.

Bu bölgeye yaptığımız gezi çerçevesinde gördüğümüz üzere, sahille yayla arasında bağlantıyı sağlayan bir çok tali yollar bulunmaktadır. Bunlar bilhassa aşiretlerin göç yollarıdır. Bu yol güzargahlarındaki sarnıç ve kuyular bu yolların birer canlı şahidi durumundadır. Burada gördüğümüz üzere, *Bucak-Kocaaliler* yol güzargahında bir çok sarnıç ve kuyu bulunmaktadır. Bunlar, bu bölgenin su yönünden fakir olması dolayısıyla hem bu çevrede yaşayanların su ihtiyaçlarını hem de bu güzargahtan gelip geçenlerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu sarnıçlar, halkın isimlendirmelerine göre Bucak'tan Kocaaliler'e (Melli) doğru, Gerce mevkiinde bir sarnıç vardır. Yine Beşkonak mevkiinde *Paşa sarnıcı* olarak adlandırılan bir sarnıç vardır. Ayrıca, yine bu mevkiide *Memiş* ya da *Aksarnıç* olarak zikredilen bir sarnıç daha vardır. Kocaalilere 18 km. kala *Yokuşaşağı* sarnıcı diye anılan bir sarnıç daha vardır. Kocaalilere 6 km kala *Top sarnıç* ya da *Aksarnıç* bulunmakta olup bunun kitabesi vardır ve 1907-1908/1325 senesine aittir.

Belirttiğimiz bu sarnıçlarla birlikte bu bölgede bugünkü *Antalya-Korkuteli* yolu üzerinde de bir çok sarnıç bulunmaktadır. Bunlar; Antalya çıkışında, *Yeşilbayır* ve çevresinde, buradan epey bir mesafe katettikten sonra kuzeye yönelmekte ve *Bayatbademlisi*, *Kemerağzı*, *Büyük Ali Fahrettin* köyünden *Bozava*'ya kadar uzanan güzargahta bulunmaktadır. Bunların daha çok göçebelere ve zaman zaman su sıkıntısı çeken yerlilere hizmet verdikleri müşahade edilmiştir.

Ayrıca, *Kaş* ile *Kasaba* ve *Gömbe* arasında da bir çok sarnıç yer almaktadır. Bunlar az önce de bahsettiğimiz gibi *güney-kuzey* istikametindeki yörüklerin göç yollarını göstermektedir. Bölgedeki tali yollar veya yörüklerin göç yolları ile bu güzargahlarda bulunan sarnıçlarla ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür.

⁶⁹⁰ Kemal Özerin, aynı makale, s. 154-156, 163.

⁶⁹¹ Bu köprüler hakkında daha ayrıntılı bilgi için altıncı bölüme ve Ekler tablo 4'e bkz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEKE SANCAĞI'NDA KIR İSKAN MERKEZLERİ VE NÜFUS

A- SANCAĞIN GENEL İSKAN ÖZELLİKLERİ

1- Kır İskan Yerlerinin Kuruluşu, Gelişmesi ve Tasnifi

İlkçağdan kalma bir çok tarihi şehir ve harabeler bu bölgenin eskiden beri yerleşme yeri olduğunu ve farklı medeniyetlere beşiklik ettiğini göstermektedir. Türklerin bu bölgelere gelişine kadar buralar önemli bir yerleşme yeri olarak kullanılmışlardır. Daha önce de değindiğimiz gibi buraların Türkleşmesinde ve Türk vatani olmasında ise hiç şüphesiz X. ve XI. asırda meydana gelen büyük Türk muhacereti etkili olmuştur. Nitekim, Selçuknâmeler Oğuzlar'ın bu göçlerini hep "*nüfus kesafeti, otlak darlığı ve hayvan çokluğu*" sebepleri ile izah etmişlerdir⁶⁹². Bilhassa, Selçuklu Devletinin yıkılmaya yüz tutmasıyla birlikte Anadolu'yu istilaya başlayan Moğolların önünden kaçan Türkmen boyları özellikle Batı Anadolu'ya Bizans Devleti hududuna kadar gelmişler bu bölgelere yığılmışlardır⁶⁹³.

Bu faaliyetler sonucunda Teke yöresinin de bu göçlerden nasibini aldığını görmekteyiz. Türkler bu bölgeye yerleştiklerinde boy isimlerini ve Orta Asya'da kullandıkları adları buralara da taşımışlardır. Tapu Tahrir Defterlerinde geçen köy ve yer isimleri bunu bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Yine, aradan geçen uzun zamana rağmen bugünkü isimler bunun canlı birer şahidi durumundadır. Teke yöresinde Oğuz boylarının iskanda etkili olduklarını görmekteyiz. Oğuz boylarından Yuva, İğdir, Çavdır, Kınık, Kayı, Dodurga, Salur, Bayad, Bayındır isimli köy ve cemeatlere bu bölgede sıkça rastlamamız bunu teyid etmektedir. İşte bu konar göçer grupların yerleşmeleriyle bu tür yerleşim yerleri meydana gelmiştir (Tablo 15'e bkz.).

Bu bölgedeki kır iskan yerlerinin kurulmasında bunlardan başka, zaviyelerin de çok etkili olduklarını görmekteyiz. Şehir merkezlerinden çok zaviyeler, kır iskan merkezlerinde yer almakta olup vakıf şartları arasında da "*ayende ve revendeye*" hizmet vermeleri özellikle belirtilmiştir. Bu tür yerleşme yerlerine örnek olarak, *Viranşehir, Andiya, Fığla, Gilevgi, Ernaz, Semaeyük* ve *Gömbe* gibi yerleri sayabiliriz. Zaten bu zaviyelerin çoğunluğu da yol güzergahlarında ve önemli geçit yerlerinde kurulmuşlardır⁶⁹⁴.

Yerleşme ve kır iskan merkezlerinin gelişmesinde etkili olan faktörlerden birisi de su, değirmen ve ticarî fonksiyonların olmasıdır. Bunlara güzel bir örnek olarak yine *Fığla, Andiya, Gilevgi* ve *Geledos* gibi yerleri gösterebiliriz⁶⁹⁵. Bazı köyler de derbend yerlerde kurulmuşlardır. Tabii ki buraların gelişmesinde bu da etkili olan bir diğer özelliktir.

Bazı köylerin aynı zamanda cema'at ismi olarak da kullanıldığını görmekteyiz. Yani cema'at köyler bulunmaktadır. *Karagöl, Ovacık, İğdir* buna örnek olarak verilebilir. Bilhassa *İğdir nahiyesinde* yani bugün *Antalya-Kemer* ve çevresine tekabül eden bölgede bu tür yerlere rastlanılmaktadır.

⁶⁹² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, s.1-13.

⁶⁹³ O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1980, s. 304; Aynı müellif, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, s. 505.

⁶⁹⁴ Daha geniş bilgi için vakıfların bulunduğu altıncı bölüme ve ekler tablo 4'e bkz.

⁶⁹⁵ Ekler tablo 15'e bkz.

Kır iskan merkezleri, köyler ve köy altı iskan merkezleri olan mezra'alar ile çiftliklere ayrılmaktadır. Diğer taraftan, XV. ve XVI. yüzyılda tapu tahrir, evkaf ve müselleme defterlerinde kayıtlı bulunan kır iskan merkezlerini, tasarruf şekillerine göre de tasnif etmek mümkündür. Buna göre; 1. Has, zeamet veya timara tahsis edilmiş olan iskan yerleri. 2. Tamamıyla vakfa tahsis edilmiş veya mülk olarak verilmiş iskan yerleri. 3. Sadece müselleme defterlerinde tesbit edilebilen iskan yerleri.

Bunlardan birinci ve ikinci kategoriye dahil olan köyler hakkında elimizde bulunan mufassal, icmal ve evkaf defterlerinden bilgi sahibi olmaktayız. Fakat tamamıyla vakfa tahsis edilmiş olan yerleri tesbit etmek pek mümkün olmamıştır. Çünkü vakıfların gelirleri çoğu zaman icmal olarak belirtilmiş, ayrıca vakfa ayrılan yerler umumiyetle *dükkan*, *bahçe*, *değirmen*, *hamam* ve *nakit para* gibi şeylerden meydana gelmiştir. Üçüncü kategoriye giren köyler hakkında ise isimleri ve hududları dahilinde çiftlikler haricinde herhangi bir kayda tesadüf edilmemektedir. Yine, çoğu zaman çiftliklerin hangi köyde olduğu belirtilmemiş, kaza, nahiye veya daha küçük yerleşim yerleri baz alınmıştır. Bu durumda buradaki köyleri ve diğer yerleşim yerlerini tesbit etmek güçleşmiştir. Mesela, "*Müselleman-ı İstanos*", "*Müselleman-ı Turaliler*", "*Müselleman-ı Sökle*", "*Müselleman-ı Kaş*" gibi başlıklar altında çiftlikler kaydedilmiş fakat çoğu zaman bunların köyleri belirtilmemiştir. Bunun için biz sadece müselleme defterlerinde geçen köylerin isimlerini vermekle yetineceğiz (Ekler Tablo 7 ve 3).

Bazı karyeler de işgal ettiği yer, nüfus yoğunluğu, iktisadi bünye hususiyetleri itibarıyla civardaki bazı köylere merkezlik etmektedirler. *Geledos*, *Gilevği*, *Ernaz*, *Margaz* ve *Yüreğir* gibi.

TABLO 15
TAPU TAHRİR DEFTERLERİNDE OĞUZ BOYLARININ ADLARINI
TAŞIYAN KÖY, MEZRA'A, CEMAAT VE MERKEZLERİN SAYILARI

Boyun Adı	1455	TD 107	1530	1568	Hamid Sancağı *
Afşar (Avşar)	-	-	-	-	5
Bayat	-	1	2	2	3
Bayındır	4	3	4	4	6
Beydili	-	-	-	-	1
Büğdüz	1	2	2	2	4
Çaruklu (Çarıkcılar)	-	1	1	-	-
Çavındır (Çavdır)	2	4	5	3	4
Dodurga	-	1	1	1	2
Döğer	-	-	-	-	4
Eymir	1	1	2	2	2
İğdir	5	5	5	6	1
Kargın	1	1	1	2	4
Kayı	1	1	1	1	7
Kınık	2	2	1	2	3
Kızık	-	-	-	-	1
Salur	1	1	1	1	3
Yazır	1	1	2	2	5
Yüreğir	2	2	1	4	3
Yuva (Yiva)	2	2	2	2	11
TOPLAM	23	28	31	34	69

* Zeki Arıkan, XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı, s. 82.

2- Kır İskan Yerlerinin Toponomik Özellikleri

Yerleşme mahallerini öncelikle Türkçe olanlar ve yerli isimlerin devamı mahiyetinde olanlar diye mütâlaâ edebiliriz. Türkçe olanlar, sancakta büyük bir yekun tutmaktadır. Buna karşılık ikinci grupta köy isimlerine az sayıda rastlanılmaktadır ki, bunlar bilindiği gibi daha önceki iskan yerlerinin harabeleri üzerinde veya civarında kurulmuşlardır. Bunun için umumiyetle isimlerine *höyük*, *viran*, *hisar*, *kilise* gibi takılar almışlardır. *Akçakilise*, *Akkilise*, *Baş Eskihisar*, *Eskihisar*, *Edrihin (Adrahun)*, *Fığla*, *Gendive*, *Kafırbükü*, *Kanlıcaeyük*, *Karakilise*, *Kiliselü*, *Viranşehir*, *İğdirhisarı*, *Asas* gibi (Ekler Tablo 1'e bkz.).

Türkçe köy ve yer isimleri genellikle boy-oymak-aşiret ve şahıs isimleri taşıyan iskan yerlerinden meydana gelmektedir. Boy-oymak-aşiret ve şahıs isimleri taşıyanlara misal olarak; *Abdülğazi*, *Abdurrahman*, *İsmail*, *Şerafeddin*, *Delü Evren*, *Kılıççı Balaban*, *Bayat*, *Bayındır*, *Bayır*, *Çavdır*, *Çavındır*, *Dodurga*, *Karakoyun*, *Kınık*, *Kayı*, *İğdir*, *Yuva*, *Salur*, *Yüreğir*, *Yazır*, *Kızılca Keçilü* gibi isimleri verebiliriz (Tablo 15 ve Ekler Tablo 1'e bkz.).

Ayrıca, tabii şartlardan istifade etmek suretiyle verilmiş olan isimler de bulunmaktadır. Bunlar tasviri yer adları olup, büyük çoğunluğu tabii şartlara izafeten verilmişlerdir. Ayrıca, bitki örtüsünü, hayvanlara, kuzey, güney gibi iklim hususiyetlerine ilaveten verilenler de bulunmaktadır. *Akyaka*, *Aladağ*, *Eşen*, *Eşen Deresi*, *Karabayır*, *Aklar*, *Akyar*, *Çayır*, *Karadağ*, *Kızılağaç*, *Kızilot*, *İğdeağacı*, *İncirağacı*, *Armudağacı*, *Bademağacı*, *Kuzköy* gibi (Ekler Tablo 1'e bkz.).

Bu bölgede yaygın olarak icra edilen meslek adlarına ve ticari fonksiyona izafeten verilmiş isimler de vardır. *Kürekeçi*, *Çiftçi*, *Bezirgan* ve *Bazarağaç* gibi. Yine, dini hüviyete haiz kişi, müessese ya da manevi hayat ile ilgili isimlere de rastlanmaktadır. *Dede Ali*, *Şeyh Mehmed*, *Kılıççı Balaban* gibi. Resmi vazifeye izafeten verilmiş olan köyler de bulunmaktadır. *Kaş Kethüdalari*, *Mirahur (Emir-i Ahur)* gibi (Ekler Tablo 1'e bkz.).

Bütün bunlarla birlikte, bu bölgedeki ırmak, çay, göl ve bunlarla ilgili olan kemer, köprü gibi yapıların da isimlendirmede büyük bir yekun tuttuğu görülmektedir. *Aksu*, *Çay*, *Çukurca*, *Eşen deresi*, *Gönbet*, *Göcek Susuz*, *Susuz*, *Düden*, *Dere*, *Kemer*, *Kiciköprü*, *Köprüseğri*, *Sarnıç* gibi. Yine, Türkler'in kendi kültürlerinin bir parçası olan alacık ve çardağ da (*Alacık*, *Çardak* ve *Çardağın* gibi) yer ismi olarak kullandıklarını müşahade etmekteyiz (Ekler Tablo 1'e bkz.).

Yer ve köy isimleriyle ilgili olarak işaret edilmesi gereken önemli hususlardan bir tanesi de, tahrir defterlerindeki bazı isimlerin farklı imla özellikleriyle kaydedilmiş olmasıdır. Bilhassa anlamı olmayan veya Türk kültüründe pek yeri olmayan isimlerin tahrirlerde farklı farklı yazıldıkları görülmüştür. *Endebe*, *Fığla*, *Adrahun*, *Gendive* gibi.

Komşu sancaklarından olan Alâiye'de de köy ve yer isimlerinin adlandırılmasında hemen hemen bu özelliklere dikkat edildiğini görmekteyiz. Burada, çevrenin coğrafi özellikleri ve jeolojik yapısı, çevredeki renkler, çevrenin genel nitelikleri, çevredeki varlıklar, bitki örtüsü, hayvanlar, yapılar, kişi adları ve ünvanları, dinle ilgili adlar, mesleklerle ilgili ve eski adların biraz değiştirilmesi suretiyle kullanıldığı görülmektedir. Burada 1530 ve 1553 tahrirlerinde boy ve oymak isimleri ise yok denecek kadar az bulunmaktadır. Oğuz boy isimlerini taşıyan yer olarak sadece *Salur* ismi görülmektedir. Buna mukabil, bir çok defa belirttiğimiz gibi Teke sancağında ve komşu olan Hamid sancağında oğuz boy isimlerini taşıyan yerlere çok rastlanmaktadır⁶⁹⁶.

⁶⁹⁶ TD 166, s. 613-618; Mehmet Ali Hacıgökmen, "XVI. Yüzyıl'a Ait Tahrir Defterlerine Göre Alanya'da Yer Adları Hakkında Bir Araştırma", *Türk Kültürü*, sayı 393, yıl XXXIV, Ocak 1996, s. 29-38; Tablo 15.

B- BAŞLICA KIR-İSKAN MERKEZLERİ: KÖYLER

XV. ve XVI. yüzyılda, diğer Osmanlı sancaklarında olduğu gibi, Teke Sancağı'nda da içtimaî ve iktisadî hayatın ağırlık noktasını kır iskanının bir parçası olan köyler teşkil etmektedir. Halkın geçimini genellikle tarım yoluyla temin etmesi, nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde toplanmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda devletin mali gücünü sağlayan vergilerin önemli bir bölümü de köylerde yaşayan re'âyâdan alınmaktadır. Şehir halkı re'âyâ sayılmamaktadır⁶⁹⁷. *Resm-i çift* ve *resm-i bennâk* gibi bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Nitekim XV. ve XVI. yüzyılda şehirlerden alınan vergiler sancağın toplam gelirlerinin çok az bir kısmını ihtiva etmekte, buna karşılık büyük çoğunluğu köy ve mezra'alardan hasıl olmaktadır (Tablo 54-55).

XV. yüzyılın ortasına ait olan yani 1455 tahririnde 217 köy bulunmaktadır. Fakat daha önce de değindiğimiz gibi bu tahrirde ait defterin *İğdir*, *Kürt* ve *Antalya* nahiyelerini ihtiva eden yerlerinin az bir kısmının eksik olması dolayısıyla kesin sonucu tesbit edemiyoruz. Ancak bununla birlikte, elde ettiğimiz sonuçlara dayanarak bu bölgede o dönemde huzur ve istikrarın sağlanmış olduğunu söyleyebiliriz. XVI. yüzyılda ise, *suhte* isyanları ve *Şah Kulu* isyanı buradaki huzur ve istikrarı sekteye uğratmıştır. Çünkü şehir ve köylerdeki nüfusun pek fazla artmadığını, ayrıca 1455'de 38 olan mezra'a sayısının XVI. yüzyılın başlarında 100'ü geçtiğini, ikinci yarısında da 174 civarında olduğuna bakılırsa bu daha iyi anlaşılacaktır. Durumun böyle olmasında buradaki bu karışıklıklar öncesinde ve sonrasında *İran*'a yapılan göçler, ayrıca *Modon*, *Koron* ve *Kıbrıs* gibi yerlere yapılan sürgünler etkili olmuş olmalıdır (Tablo 1, 24, 26'ya bkz.).

Köylerin ekseriyetinin verimli ovaların eteklerinde toplanmış olduğu görülmektedir. Bu bölgeye yapmış olduğumuz gezi ve inceleme esnasında da bu durumu yakinen müşahade etmiş bulunmaktayız. Elmalu ve çevresinde bulunan köyler önemli bir yekun tutmaktadır. Fakat, Elmalu ve çevresinde bataklıkların olması, su baskınlarının bulunması sadece XV. ve XVI. asırlarda değil son zamanlara kadar yerleşmeyi ve nüfus hareketlerini etkilemiştir. Antalya Körfezinin kuzeyinde yeralan kıyı ovalarında da yerleşmenin ve tarımın önemli bir yeri vardır. İstanos ve çevresi genellikle kurak olmasına rağmen yine de kuru tarımın yapıldığı önemli yerlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada daha çok Korkuteli çayının inhisar ettiği alanlarda nüfusun ve tarımın yoğun olduğu gözlenmektedir. Hayvancılığın ise daha çok yüksek yerlerde kısacası Torosların zirvelerinde yapıldığı görülmektedir⁶⁹⁸.

1455 tahririnde 100 hâne ya da neferi geçen köy sayısı 13 adeddır. Bunlar, *Yazır*, *Teküryaka*, *Özükend*, *Örtekiz*, *Kökez*, *Gilevgi*, *Geledos*, *Ernaz*, *Burgaz*, *Depecik*, *Çay*, *Aksu*, *Aklar* gibi köylerdir. Bu köylerde nüfusun yoğun olmasının başlıca amilleri bir çoğunun cemaat köyleri olması ve bunların yerleşmeleriyle ortaya çıkmasıdır (*Kökez*, *Yazır*, *Teküryaka*, *Özükend*, *Depecik* gibi). Ayrıca, bir kısmının da buldukları bölgedeki köylere merkezlik yapmaları, ticari fonksiyonlarının olması, önemli ovalara sahip olmaları (*Gilevgi*, *Geledos*, *Ernaz*, *Burgaz* gibi). Diğer bir önemli sebep de akarsu boylarında kurulum gelişmeleridir (*Çay*, *Aksu* gibi). Burada sadece *Özükend* karyesinde müslümanlarla gayri müslimler karışık diğerlerinde ise sadece müslümanlar bulunmaktadır (Tablo 16 ve Ekler Tablo 12'ye bkz.).

⁶⁹⁷ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Devletinin Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", *Bellekten*, XII/51 (1949), s. 540 vd.; bütün bunlarla birlikte 1754 tarihinde avarız hanelerini tesbit amacıyla yapılan tahrirde Antalya mahallelerinde oturan halk "*bera-yı askerî*" ve "*bera-yı re'âyâ*" diye ayrı ayrı belirtilmiştir. (Tablo 5'e bkz.).

⁶⁹⁸ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için ikinci ve beşinci bölüme bkz.; TKA 107 numaralı Tapu Tahrir Defterindeki bazı kayıtlar da İstanos ve çevresinde su problemi olduğunu teyid etmektedir (TKA 107, s. 55/a).

1530 tahririnde de 100 haneyi geçen köy sayısında değişiklik olmamıştır. Bunlar, *Ayanoz, Bezirgan, Budalya, Çay, Bağköy (Gebran), Ernaz ve Burgaz, Eynesé, Gerdan, Kardiç ve Kardiç Deresi, Kargu n. d. Mahmudlar, Kiriş ve Kökez, Kundu, Murtana* gibi köylerdir. Bu belirttiğimiz köylerde nüfusun yoğun olmasında yukarıda değindiğimiz amillerle birlikte çeltikçiliğin de etkili olduğunu görmekteyiz. *Kundu* bunlara güzel bir örnektir. Bu köylerden *Bağköy* haric diğerleri tamamen müslim nüfustan oluşmaktadır (Tablo 16 ve Ekler Tablo 12'ye bkz.).

1568 tahririnde 100 haneyi geçen köy sayısında yine değişiklik olmamıştır. Ancak, nefer bazında 100 neferi geçen köy sayısı 37 tanedir. Fakat bu rakamlar tam olarak gerçekleri yansıtmamaktadır. Çünkü bu tahrirde birçok köy birleştirilmek suretiyle kaydedilmiştir. Ama aşağı yukarı aynı köylerin bu sayıyı geçtiklerini söyleyebiliriz. Yine burada da *Bağköy* gayri müslimlerden oluşmaktadır (Tablo 16 ve Ekler Tablo 12'ye bkz.)

TABLO 16
TAHRİRLERE GÖRE 100 HANE YA DA NEFERİ GEÇEN KÖYLER

No	Köy İsmi	1455	1530	1568	
		Nefer	Hâne	Hâne	Nefer
1	Ada	-	-	-	106
2	Aklar	129	-	-	-
3	Akkilise	-	-	-	163
4	Aksu	129	-	-	-
5	Alan	-	-	-	141
6	Ayanoz (Ayvaköy)	-	222	166	302
7	Bayköy (gebran)	-	149	114	180
8	Bademağacı	-	-	-	115
9	Bayat	-	-	-	164
10	Bazarağaç	-	-	-	111
11	Bezirgan	-	127	-	114
12	Boğazak	-	-	-	103
13	Budalya	-	106	-	-
14	Çay	114	205	-	228
15	Çerçioğlanları	-	-	-	111
16	Çuylu	-	-	-	163
17	Dereköy	-	-	105	205
18	Depecik	141	-	-	-
19	Ernaz ma'a Burgaz	126	166	-	144
20	Eynesé (?)	-	127	-	-
21	Geledos	136	-	-	-
22	Gerdan	-	222	-	-
23	Geyikler	-	-	-	200
24	Gilevgi	133	-	-	-
25	İğdir	-	-	-	181
26	İğdirhisarı	-	-	129	164
27	Karabayır	-	-	-	116
28	Karasekid	-	-	100	173
29	Karagöl	-	-	193	349
30	Karahisar	-	-	-	134
31	Karataş	-	-	-	133
32	Kardiç ve Kardiçderesi	-	219	234	522
33	Kargu n. d. Mahmudlar	-	126	-	157
34	Kiriş ve Kökez	-	385	277	595

35	Kökez	354	-	-	-
36	Kökez-i Ulu	-	-	251	478 (488)
37	Köy	-	-	-	100
38	Kundu	-	152	245	390
39	Mandırla	-	-	-	158
40	Murtana	-	106	101	212
41	Okunamadı	124	-	-	-
42	Örtekiz	184	-	-	100
43	Özükend (?)	106	-	-	-
44	Ramus (?)	-	-	105	191 (196)
45	Semakın	-	-	-	142
46	Soğurdu (?)	-	-	-	107
47	Şerafeddin	-	-	121	224
48	Tekince Belse (?)	-	-	-	135
49	Teküryaka	100	-	-	-
50	Yazır	102	-	-	-
	TOPLAM ADEDİ	13	13	13	37

Köyler ve mezra'alarla ilgili tabloların incelenmesi sonucu görüleceği gibi bazı köyler, meskun durumda iken sonraları harap olup mezra'a yazılmışlardır. 1455 tahririnde, *Bolad Çiftliği* mezra'ası kaydedilirken “dağılmış” ibaresinin düşülmesi ve yine, *Serik* mezra'ası hakkında bilgi verilirken “*Bulgardan 10 ev gelmiş gitmişler. Edhem bey defter yazıcak ev yok imiş. Şimdiki halde dahi ev yok taşradan ekilir*” ibaresinin düşülmesi hem bu durumu hem de buraların sosyal ve ekonomik yapısını yansıtmaktadır⁶⁹⁹.

Köy halkı bütünüyle bir tarım toplumdur. Köylü, sakin olduğu köyün çevresinde bulunan ve arazinin verimine, sulanabilirliğine göre büyüklüğü değişen “çiftlik”leri ekip biçmekte elde ettiği mahsulden de devlete veya sipahiye *öşür* vermektedir. İşlediği toprağın karşılığında *tapu resmi*, tasarruf ettiği yer için de *çift* veya *dönüm resmi* adı altında değişik vergiler ödemektedir. Hayvancılığın yapılabileceği yerlerde de hayvan başına muayyen vergileri ödemek şartıyla bunu yapmaktadır⁷⁰⁰. Köylü nerede raiyyet yazılmış ise orada oturmak mecburiyetindedir. Toprağını terketmesi halinde, *çift bozan akçesi* adı altında vergi ödemek zorunda kalmaktadır. Aksi durumda kaçışının üzerinden 10 yıl geçmemiş ise, yakalanıp tekrar köyünde durmaya mecbur edilmektedir.

Köylü için esas en büyük sıkıntı, geçim kaynağı olan toprağının verimsizleşmesi, kıtlık, kuraklık, su baskınları gibi tabii afetlerdir. Yukarda da değindiğimiz gibi *Elmalu* ve çevresinde son zamanlara kadar bataklıkların, su baskınlarının olması, *Kestel Gölü* ve çevresindeki olumsuz şartlar, Antalya körfezinin kıyısındaki kıyı ovalarında bulunan bataklıklar ile bazı elverişsiz durum köylünün ürün konusunda başlıca zorluklarını teşkil etmektedir. 1455 tahririnde bu konuda güzel ve aydınlatıcı kayıtlar yer almıştır. *İsmail, Deniz, Yağmur Hacı*⁷⁰¹ karyelerinin hasılları buraları su basması dolayısıyla az ya da eksik yazılmıştır. Bunun yanında “*ehl-i örf*” tabir edilen devlet görevlilerinin kanunsuzlukları ve toprağına dışardan yapılan müdahaleler köylünün toprağını terketmesine sebep olmaktadır. Bundan dolayı tam anlamıyla istakrar ve huzur sağlanamamaktadır.

⁶⁹⁹ MAD 14, s. 11, 281/a.

⁷⁰⁰ Beşinci bölümde vergiler kısmına bkz.

⁷⁰¹ MAD 14, s. 59/b-60/b, 266/a-b, 271/a-b.

XV. asırda az önce de bahsettiğimiz gibi sancağın bir çok yerinde su baskınlarının olması, bataklıkların bulunması yerleşmeyi ve köylünün durumunu etkilemiş olaylardandır. Bütün bunlarla birlikte, bu bölgenin Osmanlı Devleti'nin eline geçmesiyle Karamanoğulları'nın buralarda faaliyetleri baş göstermiş, bir kaç defa Antalya ve çevresine saldırmışlardır. İster istemez bu tür olaylar da buradaki istikrarı bozmuştur. Ayrıca, kıyı bölgelerine korsan saldırıları da bölgedeki huzur ve istikrarın bozulmasının diğer bir sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır⁷⁰².

1- Köylerdeki Müslim ve Gayri Müslim Nüfus

Teke Sancağı'nda müslüman köylerin bölgenin Türkler tarafından fethiyle birlikte XI. asırda kurulduğunda şüphe yoktur. Türkmenlerin kesif bir şekilde buraya akın ettiklerini ve bu bölgelerde köyler kurduklarını görmekteyiz. Daha önce de bahsettiğimiz gibi köy isimleri bunu teyid etmektedir. Bir çok köy zaten ya cemaat ismi ya da boy ismi taşımaktadır. Anadolu Selçukluları zamanından, Tekeoğulları zamanından ve Osmanlıların ilk yıllarından kalma bir çok vakıf eserleri ve abideleri bu bölgedeki Türk kültürünün kesafetini ve Türkleşmeyi göstermektedir. Ayrıca, köyüyle şehiriyle her yerde zaviyelerin olması da buna kanıt olarak gösterilebilir⁷⁰³.

XV. yüzyıla gelindiğinde bölgenin büyük ölçüde Türkleştiğini görmekteyiz. Çünkü 1455 tahririnde ve daha sonraki tahrirlerde fazla gayri müslim nüfusa rastlanmamaktadır. Fetihle birlikte zaten az olan gayri müslimlerin bir kısmının bölgeyi terkettiklerini, bazılarının şehirlere gittiklerini, diğer bir kısmının da müslüman olduklarını tahmin etmekteyiz. Bilhassa 1455 tahriri bazı gayri müslimlerin müslüman olmaları konusunda önemli ip uçları vermektedir. *Kabalu* köyündeki hasıldan bahsedilirken, “*Kabalu köyünden olan hasılı nevbetciler üleşirlermiş bir ortakları varmış nevbetcilerin 4'ü ölmüş 2'si müslüman olmuş...*” denilmesi, yine *Serik* mezra'asından bahsedilirken, “*Bulgardan 10 ev gelmiş gitmişler. Edhem Bey defter yazıcak ev yok imiş. Şimdiki halde dahi ev yok taşradan ekilir*” diye kayıt düşülmesi, ayrıca *İbradi* karyesi bahsinde “*Kafirlermiş müslüman olmuşlar baş haracı alırlarmış müslüman olmağın şimdi alınmaz*”⁷⁰⁴ ibaresinin düşülmesi buna misal olarak verilebilir. Zaten 1455 tahririnde Elmalu'da bulunan *Özükend* (?), Kaş'a tabii *Demre* haricindeki köylerde gayri müslim nüfusa rastlanmamaktayız. Bu köylerin de karışık olduğu görülmektedir. *Demre*'de 29 nefer, 5 bennâk, 16 tam çift, 4 nim çift, 3 ortak ve 1 muaf kaydedilmiştir. *Özükend*'de ise 29 nefer, 21 bennâk, 16 tam çift, 66 nim çift, 3 bive ve 3 muaf zümre kaydedilmiştir. Bunların da büyük çoğunluğu müslüman olmalıdır.

1530 ve 1568 tahririnde ise yine *Bağköy* ve *Demre*'de gayri müslim unsurların olduğu belirtilmiştir. Bunlar da “*cemaat-i gebran*” diye yazılmışlardır. Bu yerlerin haricinde 1568 tahririnde *Cemaat-i Saruca*'larla birlikte gebran zümre verilmiş, yine bir yerde “*gebran-ı Antalya*” başlığı altında 78 neferden meydana gelen bir zümreden bahsedilmiştir. 1530 tahririnde *Bağköy*'de 149 hane, 12 mücerred, 3 kara, *Demre*'de ise 65 hane, 3 mücerred, 3 kara kaydedilmiştir. 1568 tahririnde ise *Bağköy*'de 114 hane, 180 nefer, 108 bennâk, 39 mücerred, 2 tam çift, 27 nim çift ve 4 muaf, *Demre*'de ise 37 hane, 71 nefer, 19 bennâk, 25 mücerred, 2 tam çift, 23 nim çift ve 3 muafın kaydedildiği görülmektedir. Bunlar da müslümanlarla karışıktır. Hal böyle olunca Teke Sancağı'nda şehirler de dahil olmak üzere çok az miktarda gayri müslim unsur bulunmaktadır. Sancağın Akdeniz kıyısında olması ve

⁷⁰² Birinci ve ikinci bölüme bkz.

⁷⁰³ Bu konuda daha geniş bilgi için sancağın tarihçesinin verildiği birinci bölüme ve vakıflarla ilgili altıncı bölüme bkz.

⁷⁰⁴ MAD 14, s. 204/b-207/a, 281/a, 283/a-b.

burada bazı adaların bulunması dolayısıyla bu adalarda bulunan bazı gayri müslimlerle de irtibatların kurulduğu ve onların da devlet için çalıştıklarını görmekteyiz. Mesela “*Meis Adası keferesi hassa-i tuzcular olup feth-i hakaniden beri kendi örfü hususiyetleri ile tahkin ve ihrac eyledikleri tuzun her müddüne miri hesabından 30 akça alıp memla tuzu ehline teslim edip hizmet mukabelisinde cizye ve avarız-ı divaniyeden muaf*” olmuşlardır⁷⁰⁵. Bununla birlikte, şehir hayatından bahsederken değindiğimiz üzere şehirdeki bazı gayri müslimlerin avarız gibi bazı vergilerden muaf olmak şartıyla Antalya Kalesi hizmetinde bulduklarını görmekteyiz. Bu durum XVIII-XIX. asra kadar bu şekilde devam etmiştir⁷⁰⁶. Antalya Kalesi muhafazası hizmeti mukabelesinde avarızdan muaf olmak şartıyla, *İğdir hisarı, Kökez-i Ulu, Kardiç ve Kardiçderesi* köyleri ile *Akcık* diğer namıyla *Tekürak Sofular* cema'atinin de XVI. yüzyılda görev yaptıklarını görmekteyiz⁷⁰⁷.

1455 tahririne ait defter eksik olmasına rağmen 217 köy tesbit edilmiştir. Bunların hepsinin meskun olduğu görülmektedir. Meskun olmayanlar zaten mezra'a olarak kaydedilmişlerdir. Mezra'aların sayısı ise 38'dir. Köylerde yukarıda da bahsettiğimiz gibi sadece 2'sinde gayri müslimlerle müslümanlar karışık olarak yaşamakta, diğerlerinde ise müslümanlar bulunmaktadır (Tablo 1, 24 ve Ekler Tablo 12'ye bkz.).

TD 107 nolu deftere göre 260 köy bulunmakta olup bunların da hepsinin meskun olduklarını meskun olmayanların ise yine mezra'a olarak belirttiklerini görmekteyiz. Bu dönemde mezra'alar hızlı bir artış göstermiş ve bu sayı 106'ya çıkmıştır. Köylerden, *Demre* ve *Bağköy*'de müslümanlar ile gayri müslimler karışık yaşamaktadırlar (Tablo 1, 24 ve Ekler Tablo 12'ye bkz.).

1530 yılında ise köy sayısı 259 adeddır. Bu tarihte mezra'aların sayısı 95'dir. Köylerde gayri müslimlerle müslimlerin karışık olarak yaşadıkları yerler de yine *Bağköy* ile *Demre*'dir (Tablo 1, 24 ve Ekler Tablo 12'ye bkz.).

1568 tahririnde ise köylerin büyük bir artış göstererek 302'ye çıkmış olduğunu görmekteyiz. Buna paralel olarak mezra'alarda da büyük bir artış söz konusudur. Mezra'aların bu tarihteki sayısı 174'dür (Tablo 1, 24 ve Ekler Tablo 12'ye bkz.).

Öte yandan 1455 tahririne göre, köylerdeki vergiye tâbi nüfus nefer olarak 6981, mücerredleri ise 11'dir. Bu tahrirde köy sayısının 217 olduğunu dikkate aldığımız takdirde, köy başına 32 nefer düşmektedir⁷⁰⁸. Müslümanlarla gayri müslimlerin karışık yaşadıkları *Demre* ve *Bağköy*'ün nüfusu ise 58 neferden müteşekkildir.

1530 tahririnde köylerdeki vergi hanesi 8418 hane ve 640 mücerredten meydana gelmektedir. Köy sayısı 259 olduğuna göre, köy başına 32 hane düşmektedir⁷⁰⁹. Mezkur tarihte daha önceki tahrirde olduğu gibi yine *Demre* ve *Bağköy*'de müslümanlarla gayri müslimler karışık yaşamakta diğer yerlerin tamamında ise müslümanlar bulunmaktadır. Buna göre, iki köyde 214 hane, 15 mücerred ve 6 kara kaydedilmiştir. Yukarıdaki hesaplama bunlar da dahil olmuşlardır.

1568 tahririnde ise, köylerdeki vergi hanesi 8178 hane, 4425 (4429) mücerred, 15701 (15710) neferden meydana gelmektedir. Meskun durumdaki köy sayısı 302 olduğuna göre,

⁷⁰⁵ TKA 107, s. 247/a.

⁷⁰⁶ Şehirdeki nüfus ve ictimai zümreler hakkında üçüncü bölüme bkz.

⁷⁰⁷ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için ikinci bölüme bkz.

⁷⁰⁸ Mezkur tahrirde bazı mezra'alarda az da olsa nüfus kaydedilmiştir. Buna göre, bu tahrirde mezra'alarda 101 neferin kaydedildiğini görmekteyiz. Bunlar mezra'alar kısmında değerlendirildiğinden buradaki hesaplama ve rakamlara dahil edilmemiştir (Tablo 25'e bkz.).

⁷⁰⁹ Bu tahrirde de bazı mezra'alarda nüfus kaydedilmiştir. Biz bunları mezra'alar kısmında değerlendireceğimizden buradaki rakamlara bunlar dahil değildir. Mezra'alarda 153 hane, 11 mücerred, 1 kara ve 9 muaf zümre kaydedilmiştir (Tablo 25'e bkz.).

köy başına 27 hane düşmektedir. Nefer baz alındığı zaman 52 nefer düştüğü görülmektedir. Daha önceki tahrirde göre hanelerde önemli bir düşüş söz konusudur. Daha önce de bahsedildiği gibi bu tahrirde nüfus hem hane hem de nefer olarak kaydedilmiştir. Fakat rakamlardan da anlaşıldığı gibi düşüş söz konusudur (Tablo 17, 18 ve Ekler Tablo 11 ile 12'ye bkz.).

Buraya kadar sadece vergi mükellefi müslim ve gayri müslim hane ve nefer sayılarını esas alarak değerlendirmeler yaptık. Buna mukabil vergi muafiyeti olan askeri sınıf mensuplarının mühim bir kitle teşkil ettiklerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Gerçekten Tahrir defterleri'nde açıkça belirtilmemekle beraber, sancak genelinde fiilen askerlikle uğraşan *sipahi*, *zaim*, *cebelü*, *kale muhafızı* ve benzeri zümrelerle, *kadı*, *naip*, *müfti*, *nazır*, *vakıf görevlileri*... gibi bazı zümreler şer'i ve örfi vergilerden muaf tutuldukları için defter harici kalmaktadırlar.

1455 tahririnde köylerde 143 muaf zümre kaydedilmiştir. Bunların 117'si *imam*, 9'u *hafız* ve 17'si *tımara mutasarrıf sipahi*'dir. Rakamlardan da anlaşıldığı gibi imamlar büyük bir yekun tutmaktadır.

1530 tahririnde, 249 muaf zümre kaydedilmiştir. Bunların içerisinde *kud-ı zâde (?)*, *sipahi* ve *imam* önemli bir yekun tutmaktadır. Fakat imamlarda önemli bir düşüş söz konusudur. Bu tahrirde vakıfların ve dini müesseselerin arttığı göz önüne bulundurulursa tabii olarak artışın olması gerekmektedir. İmamlar vakıflar kısmında yazılmış oldukları için bu sayı az gibi görülmektedir.

1568 tahririnde ise, 644 muaf zümre kaydedilmiştir. Bunların içerisinde *sipahizade*, tımardan *ma'zul sipahi*, *sipahi*, *muhassıl*, *kud-ı zâde (?)* ve *imam* gibi zümreler önemli bir yer tutmaktadır (Tablo 19'a bkz.).

TABLO 17
BÜTÜN KÖYLERE VE HER ÜÇ TAHRİRDE DE MEVCUT OLAN
124 KÖYE GÖRE HANE, NEFER VE MÜCERREDLER

	1455		1530		1568		
	Nefer	Müc.	Hane	Müc.	Hane	Nefer	Müc.
ÜÇ TAHRİRDE DE MEVCUT KÖYLERE GÖRE	4732	8	4353	292	3832	7543	2163
BÜTÜN KÖYLERE GÖRE	6981	11	8418	640	8178	15701 (15710)	4425 (4429)

TABLO 18
BÜTÜN KÖYLERE VE HER ÜÇ TAHRİRDE DE MEVCUT OLAN
124 KÖYE GÖRE TAM ÇİFT, NİM ÇİFT, BENNAK VE KARALAR

	1455			1530	1568		
	Tam çift	Nim çift	Bennak	Kara	Tam çift	Nim çift	Bennak
ÜÇ TAHRİRDE DE GEÇEN KÖYLERE GÖRE	1297	2066	936	80	217	1637	2717
BÜTÜN KÖYLERE GÖRE	1955	2884	1308	158	422	3217 (3220)	5969 (5970)

TABLO 19
KÖYLERDEKİ MUAF ZÜMRELERİN DAĞILIŞI

Muaf Zümre	1455	1530	1568
Hafız	9	-	-
Muhassıl	-	-	56
Al-i Resul	-	-	18
Dai-i Padişah	-	9	10
İmam	117	16	24
Hatip	-	-	14
Müezzin	-	1	1
A'ma	-	5	8
Mecnun	-	5	2
Kötürüm	-	2	2
Muaf	-	12	7
Ma'lul	-	-	5
Şeyhzade	-	4	-
Kethüda	-	1	-
Mütevelli-i Zaviye	-	-	2
Sahib-i Zaviye	-	7	3
Şeyh-i Zaviye	-	4	3
Şeyh	-	5	-
Zaviyedar	-	-	3
Ferraş	-	-	1
Kayyum	-	-	2
Sofu	-	-	1
Ma'lul	-	7	-
Seyyid	-	2	4
Merd-i Kal'a	-	-	2
Mermici	-	8	9
Sipahi	17	51	24
Ma'zul Sipahi	-	-	53
Mütekaid Sipahi	-	-	10
Doğancı	-	-	1
Sipahizade	-	-	314
Şerifzade	-	-	5
Zaimzade	-	-	1
Kud-ı zâde (?)	-	110	59
Kınacı ve Kınacızade	-	-	2
TOPLAM	143	249	644

2- Yerleşme, nüfus ve Nüfus Hareketleri

Bugün ve incelediğimiz dönemdeki yerleşme, nüfus ve nüfus hareketleri konusunda ise şunları söylemek mümkündür: Günümüzde Teke yöresi orta bölümünde yani Elmalu, Kaş, Kalkan ve Finike ve çevresinde yerleşme yerlerinin Beydağları; Elmalu silsilesinin, Elmalu ovasıyla temas alanında sıralandığını, miktarlarının Semaeyük ovasından Kaşçiftliği ovasına doğru arttığını, iskan noktalarının kesafetini kaybetmekle beraber, Kıbrıs Deresi yukarı mecrasına doğru uzandığını, Kasaba ovasının az kesif olduğunu ve köylerin daha ziyade Susuz Dağ güney eteklerinde toplandığını görmekteyiz. Kasaba ovası ile sahil arasında ise mahalleler şeklinde yeniden sıklık kazandığı görülmektedir. İskan noktalarının dağla ovanın temas alanında bulunmasının sebebi ise bölgenin genellikle yüksek olmasıdır. Filhakika 1000

metrenin üstünde olan Elmalu ovasında Bey Dağlarına, Elmalu silsilesine doğru çıkıldıkça iklim sertleşerek zirati inkansız hale sokmakta ve ekime elverişli genişçe topraklar hemen hemen bulunmamaktadır. Bu alanda hayvancılıkla meşgul *Hacıyusuf, Macun, Dere* gibi bazı köyler, bakı şartlarının müsaadesi nisbetinde, yükseklere çıkabilmiştir.

Kaşçiftliği ovası tabanındaki yerleşme yerleri sayısının, Elmalu Ovasının diğer bölümlerinden daha fazla olduğu bir vakiadır. Semayük Ovasında: *Semayük Müğren*, kısmen *Gilevgi*, ova düzlüğünde bulunduğu halde; Eskihisar deresinin geçtiği düzlük ıssız gibidir. *Müğren, Karaköy* önündeki bataklıkların evvelce birer sıtma yatağı olmaları, *Semayük* bölümündeki iskan sayısının azlığının sebebidir. Eskihisar civarında da *Karagöl*'den maada küçük bataklıklar bulunması ayrıca, *Eskihisar Deresi*, her yıl taşarak, ovayı günlerce su altında bırakmaktadır ve bundan dolayı iskan yerleri bu civarda seyrek olup, kenar bölgelerdedir.

Kıyı bölgesinde, *Kasaba Ovası* az meskun bir alandır. *Alaca-Gülmez* eteklerindeki köyler (*Çağman, Muska, Köşkerler, Beymelek*) mevcudiyetlerini su kaynaklarına borçludurlar. Buna mukabil, kıyı bölgesindeki yerleşme yerlerinin ekserisi, dolin tabanlarına inhisar etmektedir. *Gürses*'te olduğu gibi, suyunu sarnıçtan sağlayan köylerin bulunuşu, bu bölgede, su kadar ekilecek toprağın da köy kurulmasında rolü olduğunu ortaya koymaktadır. Demre ovasında yerleşme yerleri, Kıbrıs Deresi'nin taşma alanından uzak kalmışlardır. Kaş, kıyım dalgalarından mahfuz bir kıyıda, bir yarımadaanın en dar kısmında yer almaktadır. Fırtınalı havalarda, şehrin batısında uzanan iç limanda kayıklar ve büyük motorlar barınır. Fakat büyük gemiler limana uğrayamaz. İç bölge ile kıyı bölümü arasında münakalenin kabil olduğu Kıbrıs Deresi yukarı bölümünde *Sütleğen, Kazanpınarı, Kabaseki* gibi uğrak ve dinlenme mahalleri gelişir. Ve bu köyler Kalkan'dan Elmalu'ya giden yol üzerinde bulunmaktadırlar. XV. ve XVI. asra ait köylerin nüfuslarının incelenmesi, zirai ve ekonomik bünyelerinin değerlendirilmesi de günümüzdeki yerleşme ve nüfus hareketleriyle eski durumun paralellik gösterdiğini müşahade etmemizi sağlamıştır (Ekler Tablo 12'ye bkz.)

Bahsi geçen bölgede toplu yerleşmenin; Demre ovasında *Kumköy*; Elmalu ovasında *Gömbe* etrafındaki köylerde olduğu görülmektedir. Kasaba ovasındaki *Karadağ* hariç bu bölgede de toplu yerleşme görülmektedir. Toplu yerleşmeyi, sulanabilir olma, ekime elverişli toprakların bulunması gibi faktörler olumlu etkilemektedir. Bataklık, kuraklık v.b. amiller de olumsuz etkilemektedir. Bu durumun Osmanlılar döneminde de hemen hemen aynı olduğu görülmektedir.

Bu bölgede dağınık yerleşme ise; muntikanın mütebaki kısmında hakim mevkii işgal etmektedir. Dağınıklık emareleri, adı geçen ovaların sonlarında ve kenarlarında belirmeğe başlar. Semayük ovasındaki *Çuğun*, bunun iyi bir misalini teşkil etmektedir. Muntıkada dağınık iskan, münferid çiftliklerden ziyade mahaller halinde kendini göstermektedir. Bu hal *Demre-Kasaba-Kaş-Kalkan* arasında azami haddini bulmaktadır. Her küçük dolin, her kuyu, her ekime elverişli küçük alanda bir tesbih dizisi gibi sıralanmış bir kaç evli mahaller yer almakta, böylece halk tarlasının yanbaşına yerleşmiş görünmektedir. Her muhtarlığın bir kaç mahallesi bulunur. Bu kısımda yerleşmenin dağılışını zaruri kılan amiller, suyun; ekilebilir toprakların aralıklı dağılışıdır. Ekime müsaaid toprakların mahdut oluşu, onunla beslenecek nüfus sayısını, bölgenin arızalı yapısı ziraat aletlerinin, hatta insanın⁷¹⁰ tarlaya gidış gelişini güçleştirir. Bu saydığımız şartlar bu tür yerleşmeyi ortaya çıkarmıştır.

⁷¹⁰ Talip Yücel, "Teke Yöresi Orta Bölümünün Mevzii Coğrafyası", DTCFD, XVI, sy. 1-4, Ankara, 1958, s. 176-178; Buraya yapmış olduğum gezi ve incelemede de görmüştür ki, günümüzde iskan sayısı bu bölgede az olmakla birlikte son zamanlarda yapılan ıslah çalışmaları dolayısıyla verimli alanlar meydana getirilmiş ve artezyen sularıyla da sulanarak tarıma büyük katkı sağlanmıştır.

Antalya Körfezi'nin kuzeyinde yer alan kıyı ovaları ve buraların nüfus özellikleri hakkında ise şunları söylemek mümkündür: Bu ovalar, Kemer'den başlayarak Gazipaşa'ya kadar uzanmaktadır. Fakat bilindiği gibi bizim bölgemiz, Köprü suyuna kadarki alandır. Yer yer daralan ve kesintiye uğrayan bu düzlükler çok eski dönemlerden beri, insanın yaşamasına imkan veren çok elverişli ve her dönemde altınatifi bol şartlarıyla, insanın yaşadığı, geçim faaliyetlerini sürdürdüğü bir saha olarak gözlenmiştir. Bölge birçok medeniyetler tarafından yerleşmeye sahne olmuş, çeşitli medeniyetlerin hakimiyeti altına girmiştir⁷¹¹.

Fiziki ve beşerî şartların karşılıklı uyumu sağlanana kadar bölge az bir nüfusa sahip olmuştur. Antalya ovası 50-60 yıl öncesinde dahi yaz aylarında göçebelerin, bir kısım köylülerin yaylalara çıktıkları sıralarda ıssız kalmaktadır. XV. ve XVI. yüzyıldaki tapu defterlerinde bu bölgede çeltik nehirleri, saz v.b. ürünlerin bolluğu ve bölgede nüfusun azlığı bunu teyid etmektedir. Birçok defa belirttiğimiz gibi su baskınları v.b. olaylar genelde buralarda meydana gelmiştir. Bu da yerleşmeyi ve nüfusu etkilemiştir.

Burada yaşayan insanlar bu şartları hafifletmek, ortadan kaldırmak için yaz aylarında yaylalara çıkmışlardır. Bu olumsuz şartlar ova ile yayla arasındaki hareketle biraz olsun telafi edilmiştir. Bu hayat tarzı, burayı uzun süre hakimiyeti altında tutmuştur. Bu sahalarda eski kır yerleşmelerine ilaveten daha sonraları göçebelerde gelip yerleşmişler ve köyler oluşturmuşlardır. XV. ve XVI. asırda konar-göçer zümrelerin yoğun olduğu bölgelerden birisi hiç şüphesiz burasıdır. Bu bölgede hayvancılığın temel olduğu dönemlerde insanlar, ancak hayvanlarını otlatmak için kıyıya inmişler ve zamanla burada yerleşmişler, kışlarını geçirmişlerdir. Ancak daha sonraları arazi ıslahı ve diğer gelişmelerle ziraat, birinci dereceden geçim faaliyeti haline gelmiş, göçebe yaşam zamanla gerilemiş ve değişime uğramıştır. Antalya ovasında nüfusun bir kısmı yaz kış köylerinde kalmakta, yaylalara çıkmamaktadır. Bunlar yerli nüfusu oluşturmaktadırlar. Genellikle bunlar Aksu çayı ile Manavgat çayı arasında yer almaktadırlar. Gebiz tarafında yaylaya çıkış azalmıştır. Döşemealtı mevkiinde ise hemen hemen görülmemektedir. Bütün bunlarla birlikte, nüfusun bir bölümü, ova ile yayla arasında hareket halindedir. Her iki yerde de ev ya da arazi yer almaktadır. Yaylalarda ziraat az da olsa yapılmakta ve buralarda köylüler kışlık yiyeceklerini hazırlamaktadırlar⁷¹². Yine bu bölgede görülen şeylerden bir tanesi aynı ismi taşıyan yerleşim yerlerinin varlığıdır. Böylece, bazı köylerin hem yaylada hem de sahilde aynı ismi taşıyan veya farklı isimle de olsa mevsime göre göçüp yerleştikleri bölgeler mevcuttur.

Antalya ovasında yarı göçbeciliği özellikle Aksu batısındaki köyler uygulamaktadırlar. Bunlar *Yenice* boğazından geçerek *Korkuteli* ötesinde *Bozmusa* dağlarına, *Söğüt* gölü etrafına, buralardan *Beydağlarına* doğru yayılmaktadırlar. Antalya ovasının diğer kesimlerinde yarı göçbecilik batısı kadar önemli değildir. Gebiz köylerinden bazıları *Sanlı*'ya giderler, Manavgat tarafı ise Seydişehir arkasındaki dağlardan Geyik Dağına doğru uzanmaktadırlar⁷¹³. Eskiden yaz mesiminde ovada köyler hemen hemen boş kalır iken, son yıllarda sulamalı tarımın gelişmesi, tarımın bütün yıl devam etmesi kıyıda nüfusu ovaya bağlamıştır⁷¹⁴. Sulamalı tarımla birlikte seracılık ve turizm de etkili olmuştur.

Bütün bunlarla birlikte, Milli, Kızılkaya, Mükerrrem Köminin yer aldığı yüksek alanlarda suyun olduğu yerlerde tarım ve nüfus kesafeti görülmektedir. Buralarda daha çok tabi şartların gereği hayvancılık ön plandadır. Bu bölgede su en önemli problem olarak

⁷¹¹ Bölgenin tarihçesinin geçtiği birinci bölüme bkz.

⁷¹² Süheyla Balcı Akova, "Antalya Körfezi'nin Kuzeyinde Yer Alan Kıyı Ovalarında Nüfus Özellikleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 29, İstanbul, 1994, s. 422, 424; ayrıca konar göçer zümrelerle ilgili olarak Tablo 21 ve Ekler Tablo 6'ya bkz.

⁷¹³ Hüseyin Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi*, İstanbul, 1989, s. 552.

⁷¹⁴ Süheyla Balcı Akova, aynı makale, s. 424.

karşımıza çıkmaktadır. Halk umumiyetle içecekleri suyu dahi samıç ve kuyulardan temin etmektedirler. Yine Teke sancağının kapladığı alana yaptığımız gezide dikkatimizi çeken unsurlardan birisi de Osmanlılar döneminde yerleşme yeri olan Büğüş, Budalya gibi bazı yerlerin çeşitli nedenlerden dolayı terkedilmeleridir⁷¹⁵.

C- KONAR- GÖÇER ZÜMRELER: YÖRÜKLER

Osmanlı toplumunu teşkil eden önemli unsurlardan birisi de, konar-göçer teşekkülleridir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda, umumiyetle aşiret şeklinde zikredilmiş olup,⁷¹⁶ Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren Ege ve Marmara'ya kadar uzanan batı kısmı ile Rumeli'de yaşayanlarına Yörük, Anadolu'nun Kızılırmak'tan itibaren doğu ve cenupta kalan bölgeleri ile Suriye ve Irak'ta yaşayanlarına ise Türkmen adının verildiği görülmektedir⁷¹⁷. Bu zümreler, ağırlıklı olarak koyun ve keçi olmak üzere, at, katır ve deve gibi hayvanlardan meydana gelen sürüleriyle, kışın kasaba ve köy gibi iskan yerleri civarında konan ve zamanı geldiğinde de yaylalara göçen, dolayısıyla, yaylak ile kışlak arasında daimi hareket halinde bulunan insanlardan oluşmaktadır.

Konar-göçerlerin bu hayat tarzı, göçebe hayat yaşayan diğer unsurlardan büyük farklılıklar göstermektedir. Gerçek anlamda göçebe hayatı yaşayan aşiretlere nazaran, bazı konar-göçer grupların, yazın hayvancılıkla uğraşmaları yanında, kışlaklarında ekinlik, yani bir nevi küçük ziraat yaptıkları da gözönünden uzak tutulmamalıdır. Bundan dolayı bu gruplar için kanunnamelerde ve resmi kayıtlarda konar-göçer tabiri kullanılmıştır.

İl veya ulus adı altında gruplandırılan konar-göçerler, sırasıyla *boy (kabile)*, *aşiret*, *cemaat*, *oymak*, *mahalle*, *oba (aile)* şeklinde bölümlere ayrılmışlardır. Her boy başında bulunan *boy-beyi* tarafından, *kethüda* başta olmak üzere sair bazı görevlilerin yardımıyla idare olunmaktadır⁷¹⁸. Devlet bunların kontrol altında tutulması için, yaşayış tarzlarını da göz önüne alarak, hususi ve mali bir idare teşkilatı kurmuş, yerleşik ahaliden olduğu gibi, bunlardan da çeşitli yollardan istifade etmek yoluna gitmiştir. Kurulan bu teşkilatta, konar-göçer halk, üzerinde yaşadığı toprağın ayrıldığı şekle göre, yani tumar, zeamet, has veya evkaf toprağında, raiyyet olarak mükellefiyet altına girmiş ve böylece hukuki bir nizame bağlanmıştır. Buna göre, Türkmenler has re'âyâsı, Yörükler ise umumiyetle tumar ve has re'âyâsıdır⁷¹⁹. Teke Sancağı'ndaki cemaatler de tumar, zeamet, mustahfiz tumarı, mirliha hassı ve padişah hassı içerisinde yer almışlardır. Bilhassa nüfus ve vergi bakımından büyük olan cematlerin has içerisinde buldukları görülmektedir (Tablo 56, 57 ve 58'e bkz.).

⁷¹⁵ Ekler Tablo 12'ye bkz.; ayrıca bu bölgeye yaptığımız gezi ve incelemede bu durumun günümüzde de devam ettiği müşahade edilmiştir.

⁷¹⁶ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, İstanbul, 1987, s. 112-120; Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul, 1989, s. 1; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara, 1988, s. 43-124; Mükrimin Halil Yinanç, "Aşiret", *İA*, I, İstanbul, 1993, s. 710.

⁷¹⁷ Yörük kavramı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Faruk Sümer, "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'da Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bakış", *İFM*, XI/1-4, İstanbul, 1952, s. 511 vd.; Selahaddin Çetintürk, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yörük Sınıfı ve Hukuki Statüleri", *DTCFD*, II, Ankara, 1943, s. 107-108; Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul, 1957, 1-9; Mehmet Eröz, *Yörükler*, İstanbul, 1991, s. 15-24; Mehmet Eröz, *Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük-Türkmen Köyleri*, İstanbul, 1966; Ahmet Caferoğlu, "Anadolu Etnik Yapısının Oğuz-Türkmen-Yörük Üçlüsü", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, V/1-4, İstanbul, 1973, s. 75-86; Halil İnalcık, "The Yürüks: Their Origins, Expansion and Economic Role", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire Essays on Economy and Society*, Bloomington/USA, 1993, s. 97-136.

⁷¹⁸ Yusuf Halaçoğlu, aynı eser, s. 14, 16-18; Cengiz Orhonlu, aynı eser, s. 14-15.

⁷¹⁹ Cengiz Orhonlu, aynı eser, s. 16.

Birbirinden yaşadıkları bölgelerle ayrılan ve mali ve hususi bir nizam tabii tutulan konar-göçer teşekküller, idari yönden bir arada bulunmak gayesi ile, yaşadıkları yerlerdeki köyler, mezra'alar ve yurdlarla beraber, bazen muhtelif kazalar da teşkil etmişlerdir. Muhtemelen konar-göçer hayatın icabına göre teşkil edilen bu kazalar, devlet tarafından konar-göçerleri bir idare altında toplamak gayesi ile meydana getirilmiştir. Teşkil edilen bu kazalar, konar-göçer teşekküllerin yaşayış ve hayat tarzları hususunda, cazip bir hale gelmiş olmalıdır ki, bazı teşekküllerin hukuki bakımdan kazai bir statüye sahip olmak istedikleri dahi görülmektedir⁷²⁰. Teke Sancağı'nda da bu tür uygulamalara rastlamaktayız. *İğdir* ve *Bayındır* nahiyesi gibi yerler bu tarzda meydana gelmiş yerler olmalıdır. Bilhassa *İğdir* ve çevresi cemaatlerin kesif olarak buldukları bölgelerden birisidir (Tablo 1).

Teke Sancağı aşiretlerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerdendir. Konar-göçer hayat yaşamaları sebebiyle XV. ve XVI. asır tahrir defterlerinde, meskun nüfustan ayrı, yörük taifesinden cemaat olarak kaydedilmişlerdir. Türklerin bu bölgelere gelmesiyle birlikte Oğuz boylarının büyük çoğunluğu buralara gelmiştir. Bunların bir kısmı yerleşerek kendi isimleriyle köyler ve yerleşim merkezleri kurduğu gibi bir kısmı da konar-göçer olarak hayatlarını idame ettirmişlerdir. Oğuz boy isimlerini taşıyan köylerin, mezra'aların, nahiyelerin ve cemaatlerin bulunması bunu teyid etmektedir. Ayrıca köylerden bahsederken de belirttiğimiz gibi büyük köylerin çoğunluğu cemaatlerin yerleşmesi neticesinde meydana gelmiştir. Bu anlamda bazı cemaatlerin yerleştiklerini, köy kurduklarını ve hayvancılık dışı işlerle de meşgul olduklarını söyleyebiliriz. cemaatlerden alınan vergilerin incelenmesi ve bazı yerlerin hem cemaat hem de karye olarak kaydedilmesi bunu ortaya koymaktadır (Tablo 12 ve 21).

Bütün bunlarla birlikte, *Menteşe*, *Saruhan* ve *Karamanoğulları*'nın zayıflamaları veya dağılmaları üzerine bazı Türkmen (yörük) zümreleri Teke-ili'ne gelerek yerleşmişlerdir. Bazı cemaatler de *Hamid-ili* ve *Alâiye* gibi yerlerden gelerek buraya yerleşmişler köy ve kasabalar kurmuşlardır. *Varsak*, *Yalnızbağ*, *Bozdoğan*, *Ulyörük*, *Ali Fahreddin*, *Dirikmiş* gibi cemaatler bunlardandır. Hamid Sancağı'ndaki en önemli cemaat gruplarından olan *Ali Fahreddin*, *Firuzlu*, *Hasan Paşa* ve *Dirikmiş* cemaatleri⁷²¹ az önce de belirttiğimiz gibi Teke yöresinde de görülmektedir. Hatta bunlardan Ali Fahreddin cemaati bugünkü Korkuteli kazasındaki Büyük ve Küçük Ali Fahreddin köylerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. *Zeki Arıkan*, Hamid Sancağı'ndaki göçebe ve aşiretlerden bahsederken 1568 tahririnde *Ali Fahreddin*, *Firuzlu* ve *Dirikmiş* cemaatlerinin sayılarının azaldığından ve *Cemaat-i Tefenni*'nin ise tahrirde yeralmadığından bahsetmektedir⁷²². Halbuki bu cemaatlerin mezkur tarihte Teke sancağında bulduklarını görmekteyiz. Şöyleki; bilhassa Hamid'den ve Alaiye'den geldikleri anlaşılan ve 18 hane, 36 nefer olan *Hasan Paşa*, 53 hane, 93 nefer olan *Taşkesüğü*, *Taşluca*, 23 hane, 37 nefer kaydedilen *Tefenni*, *Kızılali*, *Firuzlu*, *Ahilü* ve *Homa* kazasından oldukları anlaşılan 3 hane ve 5 neferlik cemaatler bunu teyid etmektedir. Netice itibarıyla, bu komşu sancaklardaki cemaatlerin azalmasını, bahsedilmemesini, cemaatlerin sancaklararası ilişki ve dolaşımını ortaya koymaktadır (Tablo 21'e bkz.).

Yine, Teke-ili'ndeki cemaatlerin bir kısmı *Safevi Devleti*'nin kuruluşunda etkili olmak gibi önemli siyasi ve sosyal olaylara katılmışlardır. Ayrıca, Şahkulu isyanı öncesi ve sonrası

⁷²⁰ İlhan Şahin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukuki Nizamları", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı 227, yıl XX, Mart 1982, s. 292.

⁷²¹ 1455 tahririnde Manavgad kazasında kaydedilen bir cemaatten "*Kastamonulu yörükleridir. Yertü içinde müsellemler Hamza sınırında oturur evlermiş, geçüb Karaman'a gitmişler. Merhum hünkar Beyşehirin alıcak geri gelmişler...*" diye bahsedilmesi sancaklararası gidip gelmelere güzel bir örnektir (MAD 14, s. 165/b); Zeki Arıkan, aynı eser, s. 83-856;

⁷²² Zeki Arıkan, aynı eser, s. 85-86.

bir kısmı İran'a gitmiş bir kısmı da bu olaylar neticesinde yeni fethedilen *Modon. Koron* gibi adalara sürülmüşlerdir.

Aşiretlere ait tabloların incelenmesiyle de görüleceği üzere Teke Sancağı'ndaki konar-göçer zümrelerin çoğunluğunun Oğuz boylarının adlarını taşıdıkları görülmektedir. Bununla birlikte bir kısmı, coğrafi saha olarak buldukları yerlere, siyasi bir hüviyete sahip olan beyliklerin bakiyyeleri olmalarına, meskun olup olmamalarına, ictimai bir takım hadiseler, göçebe kültürünün bir neticesi olarak kullandıkları eşyalara (*çardak, çarık* gibi), iktisadi faaliyetlerine (*doğancı, kalburcu, küreci, ziftci* gibi), mükellefiyetlerine, boy-beyi ailesi ile büyük ölçüde kethüdalarının adlarına, bütün bunlarla birlikte, cemaat ihtiyarlarının, ileri gelenlerinin veya muteber kimselerinin adlarına müsteniden isimlendirildikleri görülmektedir (Tablo 15 ve 21).

Teke ve çevresinde, aşiretler için elverişli yaylak ve kışlaklar bulunduğu tahrir defterlerinde bütün çıplaklığıyla ortaya konulmuştur. Aşiretler için Gömbe ve çevresi, Girdev yaylası, Susuz Dağları, Söbüce Yaylası, Milli ve çevresi ile Eğridir ve Beyşehir Gölünün güney taraflarının yayla hayatı için önemli yerler olduğu görülmektedir. Bu durum günümüz için de geçerliliğini korumaktadır (Tablo 20).

Tahrir defterlerinde Teke sancağı'nda kuru, yaylak ve kışaktan alınan vergilerin ayrı ayrı belirtilmesi, ayrıca bir kısmının isimleriyle kaydedilmesi bizleri bu konuda yeterince aydınlatmaktadır. Bu bilgilerden yürüklerin nerelerde yaylak ve kışlak faaliyetlerinde bulduklarını çıkarmamız mümkün olmaktadır. 1455 tahririnde Alaiye sancağına bağlı olan Manavgad kazasında subaşına teallik *Gembos, Viremtok, Koru, Toraz, Eynif* yaylaları olup bunlardan elde edilen mahsulat 1300 akçadır. Hiç şüphesiz Teke Sancağı'ndaki konar-göçer zümreler de buralara çıkmaktadır⁷²³. Bununla birlikte 1455 tahririnde Teke Sancağı'nda ise müstakil olarak 8 kuru ve yaylak kaydedilmiş olup bunların hasılı 2191 akçadır. Ayrıca köy hasılı içerisinde 2538 ve mezra'a hasılı içerisinde 100 akça kuru ve yaylak geliri belirtilmiştir. TD 107 nolu defterde ise 4549 akça kuru ve yaylak hasılı kaydedilmiştir. 1530 tahririnde ise, 7449 akça kuru ve yaylak hasılı kaydedilmiştir. 1568 tahririnde müstakil olarak verilen kuru ve yaylak hasılı 7350 olmakla birlikte köy, mezra ve cemaat hasılı içerisinde kaydedilenlerle bu rakam yükselmektedir. Buna göre, *resm-i yaylak* 4610 akça, *resm-i kışlak* 6283 akça, *resm-i yonca ve otlak* 7311 akça, *resm-i kuru* 9185 akça, *resm-i çayır* 1551 akça, *resm-i ağıl* ise 674 akça olarak kaydedilmiştir. Bu rakamlardan anlaşıldığı gibi bu bölge kuru ve yaylak açısından zengindir (Tablo 20 ve vergilerle ilgili bölüme bkz.).

Burada şunu da belirtmeden geçemeyeceğiz; XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı köylülüğünün son derece hareketli olduğu söylenebilir. Göçerlerin ve yerleşik köylülerin yaşam biçimleri oldukça birbirlerine yakındır. Akdeniz kıyısında yaşayan kentli ve köylüler, her yıl Toros dağlarındaki yaylalara çıkmaktadırlar⁷²⁴. 1455 tahririnde müsellemlerinde müsellemlerden bahsedilirken *Mürim Oğulu Resul* ve *Mürim Oğlu Mustafa* müsellemlerin "*Hamid-ili'nde yazlıyorum*" dedikleri belirtilmiştir. Hatta 14 Ağustos 1570/12 Rebiyülevvel 978 tarihli *Mühimme* hükmünde, Antalya İskelesi'ni görüp gözetmekle yani korumakla görevli Antalya kadısının burayı bırakıp yaylağa gittiği anlaşılmaktadır⁷²⁵. Bu misallerden de anlaşıldığı gibi bu bölgedeki halk köylü olsun konar-göçer olsun yaylaya göçetmekte ve kıyıdağı sıcaktan kaçmaktadır. Yaylacılık ve yayla turizmi bu bölgede günümüzde de gittikçe önem kazanmaktadır.

⁷²³ MAD 14, s. 177/a.

⁷²⁴ Suraya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, s. 329; ayrıca Teke Sancağındaki aşiretlerin yetiştirdikleri ürünler ve verdikleri vergiler ile ilgili olarak Tablo 21'e bkz.

⁷²⁵ MD 14, s. 296/b, 390/467.

Yaylaya göçeden köylü veya göçebeler göç esnasında önemli zorluklarla da karşılaşmaktaydılar. Bilhassa yolların sarp ve dağlık olmasından eşkiya ile karşılaşmaları muhtemeldi. Bunun için bazı tedbirlerin alınmış olduğunu görmekteyiz. Mesela, 1455 tahririnde Manavgad kazasında subaşı *Ayas Bey* hassı içerisinde 12 nefer, 9 nim çift, 5 bennâk ve 1 bive olarak kaydedilen Yörükler yol artırmak için görevlendirilmişlerdir⁷²⁶. 24 Ocak 1576/22 Şevval 983 tarihinde Alaiye ve Manavgad kadılarına yazılan hüküm de yaylaya göç esnasında karşılaşılan zorlukları ve alınabilecek tedbirleri göstermesi açısından önemlidir. Burada, yaylaya göçeden halkın eşkiyadan muhafazası için tekalifden muaf 40-50 kadar tüfenk kullanmaya kadir adam yazılması istenmekte, böylece bu tür olayların önüne geçilmeye çalışılmaktadır⁷²⁷. Bütün bunlarla birlikte, bazı yörük taifesinin yola inip şekavet eyledikleri ve sohtaları himaye ettikleri de rastlanan olaylardandır⁷²⁸.

Günümüzde Antalya ve çevresindeki yörükler batıdan doğuya doğru şu yaylalara gitmektedirler; Kaş'ın köylerindeki yörükler Akdağ'ın ve Susuz Dağları'nın üzerindeki yaylalara ve Dereboğazı'na çıkmaktadırlar. Finike, Kumluca düzlüklerinde kışlayan *Saçıkaralı, Yeniosmanlı, Karahacılı, Töngüşlü, Hacıkaralı, Karakoyunlu, Hayta, Suyabatmaz Yörükleri* Kızılcaadağ'ın Elmalı'ya bakan yüzlerindeki yaylalarda yazlarlar. Antalya Döşemealtı düzlüklerinde kışlayan *Varsak, Yeniosmanlı, Karakoyunlu, Hanamlı* yörükleri yazı Korkuteli'nin üzerindeki Söbüce yaylasında geçirirler. Bir kısmı ise Tefenni ve Karamanlı yakınlarındaki Eşeler Dağı yakınlarına göçerler. Serik ve Manavgat ilçelerinin düzlüklerinde kışlayan *Karakoyunlu, Karahacılı, Çoşlu, Eskiçörük, Hacı Babalar, Töngüşlü, Saçıkaralı, Hacıabalı, Sariabalı, Hacıhamzalı, Özgünlü, Karatekeli, Saçıkeçili, Kötekli, Honamlı, Hacıahmetli, Recepli, Hacıveliler, Adıgüzelli, Elekli, Karaevli* v.b. yörük grupları büyük bir yayla olan Anamas yaylasında, Yalvaç ile Akşehir arasındaki Sultan Dağları'nda ve Beyşehir, Seydişehir çevresinde yazı geçirmektedirler. Yine, Manavgat düzlüklerinde kışlayan *Sülekli, Hacıabalı, Saraçlı* gibi yörük aşiretleri ise Yedikaza yaylasına çıkmaktadırlar. *Alanya yörükleri, Yemce Pazar, Söbüçimen, Gevre, Eşek Kınıldığı* yaylalarına, Gazipaşa'nın kuytu alanlarında kışlayan *Kırahmetli, Bahşişli Yörükleri* ise, Feslekan, Barçın yaylalarında yazı geçirmektedirler. *Anamur yörüklerinin* bir kısmı da Feslekan ve Barçın yaylalarına çıkmaktadırlar. Diğer kısmı ise Mahram Dağı'nın güneyine dek uzanmaktadır⁷²⁹.

Yukarıda da değindiğimiz gibi *Melli (Milli), Sarıkeçili, Saçıkaralı, Karahacılı, Fettahlı* v.b. cemaatlerin bir kısmı yazları bilhassa Isparta ve çevresine gelmekte, kışları ise tekrar Antalya'ya gitmektedirler⁷³⁰.

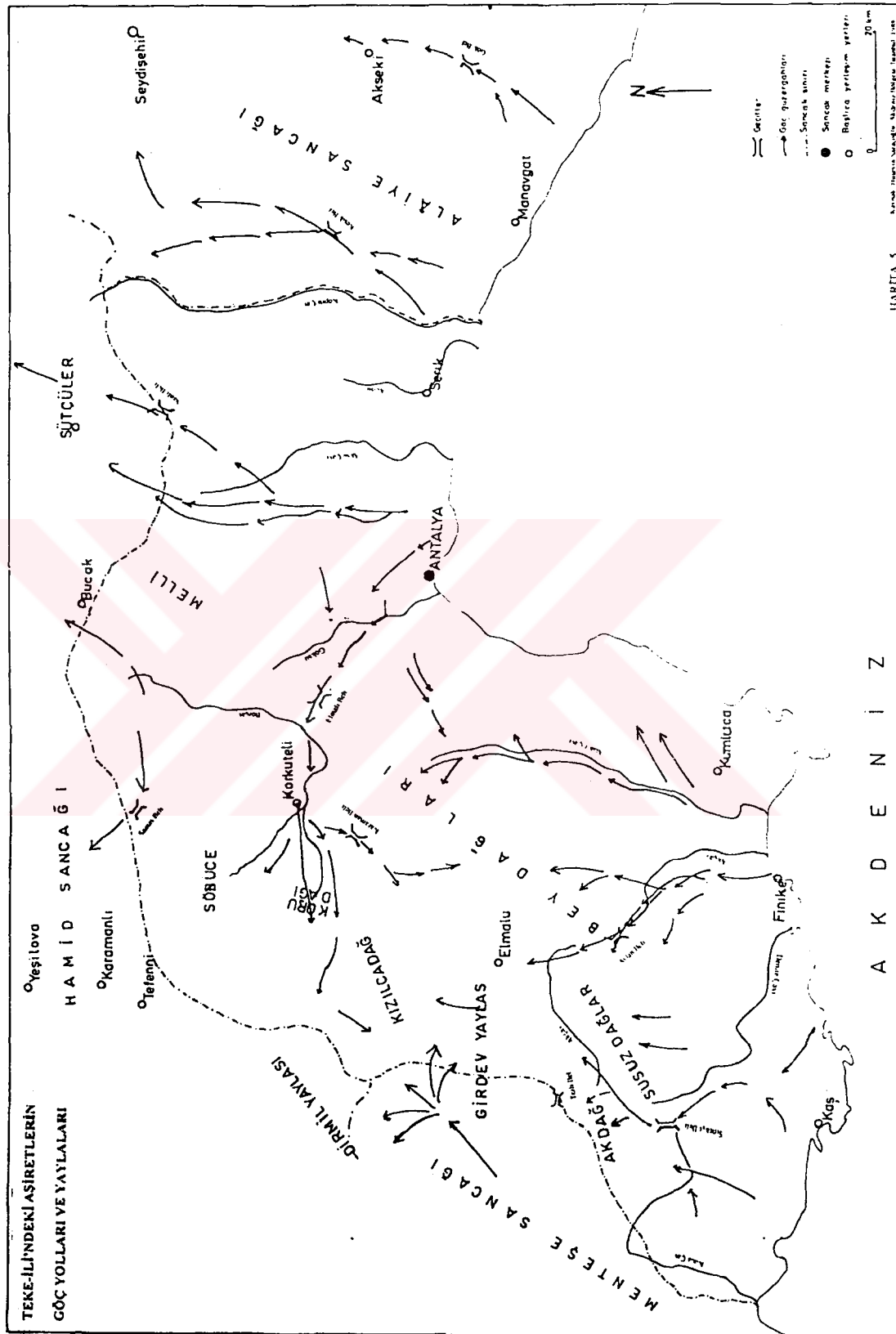
⁷²⁶ MAD 14, s. 164/ab.

⁷²⁷ MD 27, s. 222/509.

⁷²⁸ 4 Eylül 1580/24 Receb 988 ve 30 Mayıs 1583/8 Cumadelula 991 tarihli hükümler: MD 43, s. 231/425; MD 49, s. 73/254.

⁷²⁹ Musa Seyirci, "Batı Akdeniz'de Yörükler", I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri (25-26 Nisan 1994 Antalya), Ankara, 1996, s. 195; Ayrıca son zamanlardaki, Teke'deki Yörük Oymakları, il ve ilçeler üzerine yayılışları, göç bölgeleri, nüfus ve çadır sayıları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Naci Kum Atabeyli, "Teke (Antalya) Yörükleri hakkında Notlar", Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi, İstanbul, 1940, s. 213-224; bunun yanında aşiretlerin göç yolları ve yaylaları ilgili olarak harita 5'e bkz.

⁷³⁰ Böcüzade Süleyman Sami, Kuruluşundan Bugüne-Kadar Isparta Tarihi, (Çev. Suat Seren), İstanbul, 1983, s. 68-69; ayrıca harita 5'e bkz.

TABLO 20
XV-XVI. ASIRDA TEKE SANCAĞI'NDA KORU VE YAYLAKLAR

		1455	TD 107	1530	1568
Koru ve Yaylak ismi	Nahiye	Hasıl	Hasıl	Hasıl	Hasıl
Koru- İn (?)	Antalya	-	-	250	400
Koru-i Akdağ	Antalya	375	550	500	500
Koru-i Arlasun (?) ma'a mezra'a-i O	Antalya	1050	-	1000	m.b.
Koru-i Dağ	Antalya	-	-	250	250
Koru-i Eğrek	İstanos	200	-	-	-
Koru-i Elvanbağları	İstanos	*	-	-	-
Koru-i Kızılcaadağ	Antalya	-	1000	2000	2000
Koru-i Subaşı (Gömbe Akdağ'da 7 kazvedir)	Kaş	36	-	-	-
Koru-i Tirebolu	Antalya	150	-	150	150
Koru-i Yaylak-ı İmecik	Antalya	-	-	2000	2400
Koru-i İn -i diğer	Antalya	-	-	50	50
Korudağ	İstanos	330	-	-	-
Kışlak-ı Çakır ve Zekarya Kapusu	Elmalu	-	400	-	-
Yaylak-ı Akdağ	Kaş	-	-	550	1000
Yaylak-ı Fesliken	Antalya	-	-	200	600
Yaylak-ı Komaz (?)	Bağovası	-	100	-	-
Yaylak-ı Koru ekmek	Karahisar	-	2000	-	-
Yaylak-ı Soylucaak	Antalya	-	499	499	k.b.
Yazır içinde Gürçayır	İstanos	50	-	-	-
TOPLAM		2191	4549	7449	7350

* Elvan Bağları Korusu satılmaz kendi atları yürür.

Tahrirlerde ismi geçen konar-göçer zümreler yani aşiretler ve cemaatler hakkında daha ayrıntılı bilgi vermeye çalışalım:

1455 tahririnde Teke Sancağı'nda 40 cemaat kaydedilmiştir. Fakat daha önce bir kaç defa belirttiğimiz gibi bu tahrire ait defterlerin eksik olması dolayısıyla bu rakamlar tam olarak gerçekleri yansıtmamaktadır. Cemaatlerin tarımla da meşgul oldukları görülmektedir. Toplam olarak bunların hasılları 63.644 akçadır. Bu gelir kalemleri arasında çift ve bennâk'dan alınan resm 18.336 akça ile en fazla yeri oluşturmaktadır. İkinci sırada, çeltik ve üçüncü sırada da hububattan alınan vergi gelmektedir. Koyundan alınan vergi ancak 5219 akça ile dördüncü sırayı almaktadır. Buradan da anlaşıldığı gibi yerleşik zümreler gibi aşiret ve cemaatlerin hayvancılıktan daha ziyade tarım ile geçimlerini sağladıkları görülmektedir. 1455 tahririnde Teke Sancağı'ndaki cemaatler 2527 neferden meydana gelmektedirler. Ayrıca burada, 248 çift, 545 nim çift, 223 bennâk, 18 imam, 20 bive, 3 baş ev ve 1 ortak kaydedilmiştir (Tablo 21).

TD 107 nolu Tahrir Defteri'nde ise, Teke Sancağı'nda 62 adet cemaatin kaydedilmiş olduğunu görmekteyiz. Fakat bu tahrire ait defterin icmal olması dolayısıyla sadece hasılları ve isimleri belirtilmiştir. Ayrıca, bazı aşiretlere ait alt gruplar verilmemiştir. Bundan dolayı sayı az gibi görülse de bu rakamın çok üstündedir. Mezkur tahrirde cemaatlerin toplam hasılları ise 240.801 akçadır (Tablo 21).

1530 tahririnde toplam olarak 126 cemaat bulunmaktadır. Daha öncesine göre sayının fazla olması az önce de belirttiğimiz gibi burada cemaatlerin alt gruplarının isminin zikredilmesinden kaynaklanmaktadır. Bunların toplam hasılları ise 218.131 akçadır. Bu tarihte cemaatlerin nüfusu, 6946 hane, 573 mücerred, 99 kara, 3 da'i, 30 imam, 17 mermici, 4 mecnun, 4 ma'lul, 2 sahib-i zaviye, 3 kethüda, 15 sipahi, 6 a'ma, 13 kadimi, 15 muaf, 1 müderris, 14 muhassıl, 1 müteveli, 1 lal, 2 şeyh-i zaviye, 4 şeyh, 1 al-i resul, 1 ahi, 9 kötürüm, 1 yolcu ve 1 merhun (?)'dan meydana gelmektedir (Tablo 21).

II. Bayezid'in ölümünden sonra yazıldığı belirtilen ve Maliyeden Müdevver Defterler katoloğunda bulunan 253 numaralı icmal tapu tahrir defterinde de bu bölgedeki cemaatler ve bunların nüfusları ile hasılları konusunda ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bu defterin muhtevassından anlaşıldığına göre 1530 tahririne yakın bir zamanda tutulmuş olması gerekmektedir. Defterin eksik olması ve tarihinin belirtilmemiş olması dolayısıyla tam ve kesin bilgi edinmek mümkün olmamıştır. Ancak bir tabloda buradaki cemaatleri ve bunların özelliklerini belirtmek suretiyle yetindik (Ekler Tablo 6).

1568 tahririnde, Teke Sancağı'nda 100 civarında cemaat bulunmaktadır. Bunların toplam hasılları 241.287 akçadan ibarettir. Bu defterin mufassal olması dolayısıyla hasıllarının neden meydana geldiği konusunda daha ayrıntılı bilgiye sahip olabilmekteyiz. Burada da çift, bennâk, mücerred ve ağnam resminden alınan vergiler yine en önemlileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, hububat ve sanayi ürünleri olan pamuk, susam, keten ve çeltik gibi mahsullerden alınan vergi de önemli bir yekun tutmaktadır. Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi konar-göçer zümreler hayvancılıktan ziyade tarımla geçinmekte ve meşgul olmaktadır. Mezkur tahrirde Teke Sancağı'ndaki cemaatler, 6442 nefer, 5007 hane, 1405 bennâk, 846 mücerred, 389 nim çift, 4 çift, 6 muhassıl, 3 al-i resul, 2 da'i padişah, 5 imam, 3 hatib, 2 timara mutasarrıf sipahi, 1 muaf, 6 sipahizade, 8 kud-ı zade, 25 mu'tak, 1 mermici, 1 mütekaid sipahi, 1 a'ma, 3 pir-i fani, 1 şeyh-i zaviye, 1 merd-i Kal'a-i Antalya, 1 kethüda-i cekaat-i İğdir, 1 kötürüm, 1 doğancı tumarına mutasarrıf olarak kaydedilmişlerdir⁷³¹.

XV. ve XVI. yüzyıla ait tahrirler, bu bölgedeki cemaatlerin hayvancılığın yanında tarımla da uğraştıklarını göstermektedir. Bunlar kendi tahıl ve pamuk ihtiyaçlarının yanında fazlasını dahi yetiştirmektedirler. Hemen hemen köylerde yerleşik ahalinin yetiştirdiği ürünlerin büyük çoğunluğunun bunlar tarafından da yetiştirildiği görülmektedir. Türkmen-Yörük ekonomik etkinliklerinden önemli birisi de halı dokumacılığı ve ihracıdır. Antalya limanından ihraç edilen maddelerin en önemlisi daha önce bahsedildiği gibi halı, kilim gibi dokumaya ait eşyalardır⁷³².

Bütün bunlarla birlikte, Toros yörüklerinin en önemli ekonomik etkinliklerinden biri de keresteciliktir. Bu yöredeki çoğu aşiret oluşumlarına, yaygın ekonomik aktivitelerinden dolayı "Tahtacı" olarak atıfta bulunmaktadır⁷³³. Buradaki konar-göçer zümrelerin ya da köy ahalsinin hangilerinin tahtacı olduklarını bilemiyoruz. Tahtacılar, başlarındaki "kahya" denilen oymak ağalarının adlarını almaktadırlar. Naci Kum Atabeyli Antalya ilindeki Tahtacıları son yıllardaki durumlarına göre 13 oymak olarak tesbit etmiştir⁷³⁴. Tahtacıların son zamanlarındaki durumu, yaşayışı ve oymakları hakkında Süleyman Fikri Erten de bilgi vermiştir⁷³⁵. Fakat hiç birisi Osmanlılar dönemindeki durumları üzerinde durmamıştır. Bizim,

⁷³¹ Bu rakamlara yukarıda bahsettiğimiz üzere Alaiye ve Hamid'den geldikleri veya oraya kayıtlı oldukları bildirilen cematler dahil değildir (21'e bkz.)

⁷³² Antalya Limanı ve Gümrüğünün bahsedildiği üçüncü bölümü bkz.

⁷³³ İnalçık, aynı makale, s. 114-115.

⁷³⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Naci Kum Atabeyli, "Antalya Tahtacılarına Dair Notlar", Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi, İstanbul, 1940, s. 203-212.

⁷³⁵ Süleyman Fikri Erten, Antalya Vilayeti Tarihi, s. 127 vd.

Tahrir Defterleri ile diğer bazı belge ve vesikalardan bunu çıkarmamız da pek mümkün değildir. Ancak, 1455 tahririnde *Manavgad Vilayeti*'nin bazı köy ve cemaatlerinden bahsederken "*Karye-i Bıçkıcılar*". "*Cemaat-i Bıçkıcılar*" gibi zümrelerden bahsedilmiş, ayrıca onların bazı vergilerden muaf olarak Manavgad ve Antalya hisarlarına tahta ile ağaç verdikleri belirtilmiştir. Burada da görüldüğü gibi onlar yapmış oldukları işlerden dolayı "*tahtacı*" ismiyle anılmış ve bu isimlendirme de günümüze kadar gelmiştir⁷³⁶.

Konar-göçer zümrelerle ilgili bu kısa açıklamalardan sonra Teke Sancağı'nda bulunan, siyasi, sosyal ve kültürel olaylarda etkisi görülen önemli cemaatler hakkında biraz daha tafsilatlı bilgi vermeye çalışalım:

1- Alacadağ Cemaati

Sadece 1530 tahririnde ismi geçen bu cemaat Elmalu'da kaydedilmiştir. İsmi Alacadağ'dan aldığı için hiç şüphe yoktur. 15 hane olarak kaydedilmiştir⁷³⁷.

2- Antalya Cemaati

Bu isimde cemaate sadece TD 107 nolu defterde rastlamaktayız. Bunların hasılları ise 3500 akçadır⁷³⁸.

3- Azaklar Cemaati

Sadece 1530 tahririnde zikredilen bu cemaat Antalya kazasında 7 hane olarak kaydedilmiştir. Bunların hasılları ise 3500 akçadır⁷³⁹.

4- Alasakal Yörükleri

Bozulus aşiretinden olup, Karaman, Aydın, Karahisar-ı Sahib ve Ankara sancaklarında da bulunmaktadır⁷⁴⁰. 1455 tahririnde Karahisar nahiyesinde bugünkü Serik kazasında kaydedilen bu aşiretin 9 nefer'den meydana geldiğini görmekteyiz. Bu cemaatin hasılı 290 akça olarak kaydedilmiştir⁷⁴¹. Bu cemaatden daha sonraki tahrirlerde bahsedilmemiştir.

5- Alaylu Yörükleri

Konar-Göçer Yörükleri taifesinden olan bu cemaate Teke'den başka Bolu, Hamid ve Çirmen sancaklarında da rastlanılmaktadır⁷⁴². 1455 tahririnde Kürt nahiyesinde Emirceler, Kara Sekid ve Yağca sınırı'nda olmak üzere üç yerde kaydedilmişlerdir. Emirceler'de olanlar 82 nefer, 1 imam, Kara Sekid'de olanlar 73 nefer, 1 imam ve Yağca sınırında olanlar 40 nefer, 1 imam'dan meydana gelmektedir⁷⁴³. Bu cemaate daha sonraki tahrirlerde rastlanılmamıştır.

⁷³⁶ MAD 14, s. 161/b-164/a, 212/a, 214, 255/a.

⁷³⁷ TD 166, s. 601; Tablo 21.

⁷³⁸ TD 107, s. 3; Tablo 21.

⁷³⁹ TD 166, s. 582; Tablo 21.

⁷⁴⁰ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul, 1979, s. 194.

⁷⁴¹ MAD 14, s. 231/ab; Tablo 21.

⁷⁴² C. Türkay, *aynı eser*, s. 195.

⁷⁴³ TD 1082, s. 4-7; Tablo 21.

6- Arablar Cemaati

Beğdili Aşiretinden olan Arablar, Teke Sancağı'ndan başka, Alâiye, Sivas, Maraş, Saruhan, Hamid ve daha bunlar gibi bir çok sancakta yer almaktadır⁷⁴⁴. Sadece 1455 tahririnde Karahisar nahiyesinde kaydedilmiştir. Mezkur tarihte 21 neferden meydana gelmektedir.

Buradaki Araplar cemaati etnik bir farklılığı belirtmemektedir. Bunların ismi Araplar olup, az öncede bahsettiğimiz gibi Beğdili aşiretindedirler ve Türk'türler. Fakat çeşitli belgelerdeki bazı kayıtlardan bu bölgede Türk olmayan ve etnik olarak Arap olan cemaatlerin de bulunabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. 1570/977 tarihli olup Teke-ili Beyine gönderilen bir *Mühimme* hükmünde özetle, "Alayie ve çevresinde şekavet yapan müslim Arap ve çıplak Arap taifesinin Teke ve Beyşehir taraflarına kaçdıklarının bildirilmesi ve bunlardan fesadları sabit olanların tutuklanarak İstanbul'a gönderilmelerinin istenilmesi" yine, 1455 tahririnde "Manavgad tevâbi'ında oturur Araplar vardır subaşına taallik evlerdir"⁷⁴⁵ denilmesi ve bölüklerinin sayılması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Fakat bunların daha çok Alâiye sancağında olduklarını tahmin etmekteyiz. Çünkü Teke sancağı ile ilgili defter ve belgelerde pek böyle bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

7- Ayanozlar Yeri Cemaati

1455 tahririnde 63 nefer ve 1 imam olarak kaydedilen bu cemaatin Karahisar nahiyesinde olduğu belirtilmiştir⁷⁴⁶. 1530 tahririnde ise 54 hane, 15 mücerred ve 2 kara'dan meydana gelmektedir. Bu cemaatin Serik Yörüklerine tâbi olduğu görülmektedir⁷⁴⁷. 1568 tahririnde başka cemaatlerle birlikte verilmiş olduğundan nüfus durumu hakkında bir şey söylememiz mümkün değildir (Tablo 21).

8- Bayındır Cemaati

Teke Sancağından başka bir çok sancakta bu isme rastlanmaktadır. Bu cemaatin Oğuzların Bayındır boyundan geldiğinde hiç şüphe yoktur. Bayındır Oğuzların Üçok kolundan gelmektedir. XVI. yüzyılda Anadolu'da 52 köy ve ekinliğin Bayındır adını taşıması bunların Anadolu'nun iskanı ve Türkleşmesindeki rolünü göstermektedir. Bunların Türk tarihindeki diğer önemli rolü de Akkoyunlu Devleti'ni kurmalarındır⁷⁴⁸. Teke Sancağı'nda 1455 tahririnde Kaş kazasında 23 nefer, 3 çift, 14 nim çift, 5 bennâk ve 1 bive olarak kaydedilmişlerdir. Hasılları ise 545 akçadır. Tablonun incelenmesiyle görüleceği gibi bunların hayvancılığın yanında tarım ve bağcılıkla da meşgul olduklarını görmekteyiz⁷⁴⁹. TD 107 nolu defterde bunların hasılı 2200 akçadır⁷⁵⁰. 1530 tahririnde 24.200 akça hasılları bulunmaktadır. Bu tarihte 80 hane, 3 mücerred, 4 kara ve 3 muaf kaydedilmişlerdir⁷⁵¹. 1568 tahririnde ise "Bayındır (Elsüz yeri)" şeklinde kaydedildiklerini görmekteyiz. Mezkur tarihte 37 nefer, 16 hane, 19 bennâk, 13 mücerred, 4 nimve 1 çiftten meydana gelmektedirler. Bayındır ismiyle cemaatin haricinde köy ve nahiyelerin olması Bayındır boyunun bu bölgedeki etkisini ve fonksiyonunu bizlere göstermektedir (Tablo 15 ve Tablo 21).

⁷⁴⁴ C. Türkay, aynı eser, s. 203-204.

⁷⁴⁵ MAD 14, s. 175/a-176/a, 235/a; Tablo 21.

⁷⁴⁶ MAD 14, s. 244/ab; Tablo 21.

⁷⁴⁷ TD 166, s. 591; Tablo 21.

⁷⁴⁸ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, İstanbul, 1992, s. 236-238.

⁷⁴⁹ MAD 14, s. 128/b-129/a; Tablo 21.

⁷⁵⁰ TD 107, s. 67; Tablo 21.

⁷⁵¹ TD 166, s. 605-606; Tablo 21.

Ayrıca, 1530 tahririnde Antalya kazasında Bayındır ismiyle başka bir cemaatin kaydedilmiş olduğunu görmekteyiz. Bu cemaat 20 hane, 1 kara ve 1 imamdan meydana gelmektedir. Bayındır cemaati Uluyörük cematine bağlıdır⁷⁵².

9- Beğcük Cemaati

TD 107 nolu defterde, İğdir nahiyesinde kaydedilen bu cemaatin hasılı 9800 akçadır⁷⁵³. 1530 tahririnde Antalya kazasında kaydedilmiş olup, 287 hane, 27 mücerred, 5 kara, 1 mecnun ve 1 ma'luldan meydana gelmektedir. Hasılları ise 9800 akçadır⁷⁵⁴. 1568 tahririnde ise 359 (369) nefer, 190 hane, 162 bennâk, 135 mücerred, 68 nim çift ve 4 muaf'dan meydana gelmektedirler. Hasılları ise, 11.745 akçaya yükselmiştir (Tablo 21).

10- Beğmelik Cemaati

Bu cemaat bütün tahrirlerde Kaş kazasında kaydedilmiştir. TD 107 nolu defterde hasılları 598 akçadır⁷⁵⁵. 1530 tahririnde, 10 hane olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise, yine 598 akçadır⁷⁵⁶. 1568 tahririnde ise, 8 nefer, 5 hane, 3 bennâk, 3 mücerred ve 1 nim çift olarak kaydedildiğini görmekteyiz (Tablo 21).

11- Bölük-i Halil Aşık ve İbrahim b. Bektaş Cemaati

TD 107 nolu defterde iki cemaat birlikte kaydedilmişlerdir. Bunların hasılları 990 akçadır⁷⁵⁷. 1530 tahririnde ise ayrı ayrı kaydedildiklerini görmekteyiz. B. Halil Aşık cemaati Emirgazi karyesinde kaydedilmiştir. Bunlar 9 hane, 2 mücerred'den meydana gelmekte olup hasılları 220 akçadır. B. İbrahim b. bektaş ise, 16 haneden meydana gelmekte olup hasılları 500 akçadır⁷⁵⁸. 1568 tahririnde, B. Halil Aşık, 20 nefer, 10 hane olarak kaydedilmiştir. Hasılı 500 akçadır. B. İbrahim v. Bektaş ise, 44 nefer, 21 hane kaydedilmiştir. Hasılı da 1000 akçadır (Tablo 21).

12- Çardağın Cemaati

Bu cemaat de Teke Sancağı'nda önemli bir yere sahip olan cemaatlerdendir. Bu cemaate tâbi olan bir çok cemaat bulunmaktadır. İlk defa TD 107 nolu defterde zikredilmiştir. Hasılları 10.000 akçadır⁷⁵⁹. 1530 tahririnde Çardağın'a bağlı cemaatler *Bölük-i Balak*, *B. Gümüşdeğın*, *B. Karaçardağın* ve *Kaş* gibi ayrı ayrı belirtilmişlerdir⁷⁶⁰. 1568 tahririnde *Bölük-i Balak*, *B. Karaçardağın*, *B. Gümüşdeğın*, *Meğri*'de sakin olan *Kara Çardağın*, *Kaş* ve *Çardağın* ve *Kızılca Keçilü* ve *Nusretlü* gibi cemaatlerden meydana gelmektedir. Bunların toplam hasılları 19.000 akçadır (Tablo 21).

⁷⁵² TD 166, s. 578; Tablo 21.

⁷⁵³ TD 107, s. 77; Tablo 21.

⁷⁵⁴ TD 166, s. 585; Tablo 21.

⁷⁵⁵ TD 107, s. 59; Tablo 21.

⁷⁵⁶ TD 166, s. 606; Tablo 21.

⁷⁵⁷ TD 107, s. 3; Tablo 21.

⁷⁵⁸ TD 166, s. 579; Tablo 21.

⁷⁵⁹ TD 107, s. 4; Tablo 21

⁷⁶⁰ TD 166, s. 599; Tablo 21.

13- Çarıkçılar Cemaati

Yörükân taifesinden olan bu cemaate Teke'den başka *Alâiye, Hamid, Aydın, İçel, Kütahya* ve *Niğde* sancakları gibi yerlerde de rastlanılmaktadır. 1455 tahririnde Karahisar kazasında kaydedilmiştir. Mezkur tahrirde 13 nefer, 1 nim çift ve 1 imam olarak belirtilmişlerdir. Hasılları ise, 230 akçadır⁷⁶¹. Bu cemaat, TD 107 nolu defterde yine kaydedilmiş olup hasılları değişmemiştir⁷⁶². 1530 tahririnde, 10 hane ve 1 mücerred kaydedilmişlerdir. Hasılları yine değişmemiştir⁷⁶³.

14- Çavdır Cemaati

Bu cemaatin ismi de Oğuzların *Çavuldur (Çavundur)* boyundan gelmiştir. XVI. yüzyılda Anadolu'da 21 yer bu ismi taşımaktadır. Çavuldurlar, Faruk Sümer'in Oğuz boylarına ait yer adları cetvelinde 18. sırada yer almaktadır. Bu boya mensup mühim bir kolun batıya göç etmeyerek Mengışlak yarımadasında kalması Anadolu'da varlığının zayıf bir durumda görülmesinin sebebi olmakla birlikte asıl amilin Oğuz boyları içerisinde az nüfusa sahip bir boy olmasıdır⁷⁶⁴. Anadolu'da en yoğun olduğu bölgelerden birisi ise Teke sancağı olmalıdır. Çünkü Çavdır isimli aşiretin yanında Çavındır ve Çavdır gibi köylerin de bulunması bunu teyid etmektedir (Tablo 15).

1455 tahririnde Kaş kazasında görülen bu cemaat 59 nefer, 21 çift, 26 nim çift, 11 bennâk, 1 imam, 1 bive ve 2 baş ev olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 2661 akça olup daha çok tahıldan meydana gelmektedir. Yani hayvancılıktan ziyade tarımla uğraştıklarını görmekteyiz⁷⁶⁵. TD 107 nolu defterde de Kaş'da kaydedilmiş olup hasılları 1050 akçaya düşmüştür⁷⁶⁶. 1530 tahririnde, Kaş'da iki tane Çavdır cemaati görmekteyiz. "Çavdır" olarak kaydedilen 16 hane, 1 mücerred'den meydana gelmektedir. "Çavdır-ı diğer" başlığı altında kaydedilen ise 24 hane, 1 mücerred ve 1 kara'dan meydana gelmektedir⁷⁶⁷. 1568 tahririnde ise cemaatlerin içinde Çavdır ismine raslamıyoruz. Bunun sebebi yerleşik hayata geçerek köylerin içerisinde kaydedilmiş olmalarıdır. Çünkü mezkur tarihte Kalkanlı ve Kaş'da Çavdır isimli köyler bulunmaktadır (Tablo 21 ve Ekler Tablo 1).

15- Çaylı Cemaati

İlk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Elmalı kazasında kaydedilmiş olup, 22 hane ve 1 la'l'dan meydana gelmektedirler. Hasılları ise 6475 akçadır⁷⁶⁸. 1568 tahririnde 30 nefer, 15 hane, 17 bennâk ve 13 mücerred olarak kaydedilmişlerdir (Tablo 21).

16- Çuhsan Cemaati (?)

İlk defa TD 107 nolu defterde Kürt nahiyesinde kaydedilmişlerdir. Bunların hasılları ise 280 akçadır⁷⁶⁹. 1530 tahririnde, 10 hane kaydedilmiş olup hasılları değişmemiştir⁷⁷⁰. 1568

⁷⁶¹ MAD 14, s. 232/b; Tablo 21.

⁷⁶² TD 107, s. 86; Tablo 21.

⁷⁶³ TD 166, s. 596; Tablo 21.

⁷⁶⁴ Faruk Sümer, *aynı eser*, s. 240-241.

⁷⁶⁵ MAD 14, s. 123/ab, 141/ab; Tablo 21.

⁷⁶⁶ TD 107, s. 58; Tablo 21.

⁷⁶⁷ TD166, s. 605; Tablo 21.

⁷⁶⁸ TD 166, s. 601; Tablo 21.

⁷⁶⁹ TD 107, s. 16; Tablo 21.

⁷⁷⁰ TD 166, s. 580; Tablo 21.

tahririnde ise, 25 (35) nefer, 4 hane, 1 imam, 1 kud-ı zade, 1 l mermici, 1 mütেকaid sipahi kaydedilmiştir. Hasılları ise 400 akçadır (Tablo 21).

17- Depecik Cemaati

Depecik yörüklerinin Teke'den başka *Saruhan* ve *Karahisar-ı Şarki* sancaklarında da buldukları anlaşılmaktadır⁷⁷¹. 1455 tahririnde Teke Sancağında İğdir nahiyesinde kaydedilmiştir. 26 nefer, 7 çift, 13 nim çift ve 7 bennâk'dan oluşmaktadır. Bunların hasılları 783 akçadır. Hayvancılığın haricinde tarımla da uğraştıkları verdikleri vergilerden anlaşılmaktadır⁷⁷². TD 107 nolu defterde hasılları 3072 akçaya yükselmiştir⁷⁷³. 1530 tahririnde Antalya'ya bağlı olarak görülen Depecik cemaati 82 hane, 7 mücerred ve 1 kara olarak kaydedilmiş olup hasılları yine değişmemiştir⁷⁷⁴. 1568 tahririnde ise, bu cemaatin Depecik karyesinde sakin oldukları belirtilmiştir. Bunlar 111 nefer, 66 hane, 59 bennâk, 32 mücerred, 19 nim çift olarak kaydedilmişlerdir. Bu cemaatle birlikte tahrirlerde Depecik karyesi de zikredilmektedir (Ekler Tablo 1 ve Tablo 21).

18- Devlethanoğlanları ve Tula Cemaati

İlk defa TD 107 nolu defterde ismi geçmekte olup hasılları 260 akçadır⁷⁷⁵. 1530 tahririnde, nüfus durumları yine belirtilmemiş olup hasılları da değişmemiştir⁷⁷⁶. 1568 tahririnde ise, 4 nefer kaydedilmişlerdir. Hasılları ise 100 akçaya düşmüştür (Tablo 21).

19- Doğancıyan Cemaati

İlk defa TD 107 nolu defterde İğdir nahiyesinde kaydedilmiş olup hasılları 510 akçadır⁷⁷⁷. 1530 tahririnde ise aynı isimle iki cemaat kaydedilmiştir. Birisi Antalya kazasında, diğeri ise Elmalu kazasındadır. Elmalu'da kaydedilende "*sancakbeyine matufdur*" diye not düşülmüştür. Birincisi 16 hane ve 1 mücerred olarak kaydedilmiştir. İkincisi ise 6 hane olarak kaydedilmiştir. Bunların hasılları ise sırasıyla 510 ve 200 akçadır⁷⁷⁸. 1568 tahririnde Elmalu kazasında kaydedilen bu cemaat 11 nefer ve 5 haneden meydana gelmekte olup hasılları 200 akçadır (Tablo 21).

20- Duşe Cemaati (?)

Bu cemaatin sadece 1568 tahririnde ismi geçmekte olup Kaş kazasında 19 nefer, 10 hane olarak kaydedilmiştir. Hasılları ise 900 akçadır (Tablo 21).

21- Emirhan Oğlanları Yörükleri

1455 tahririnde bu cemaatin Mükerrerem Kömi'de 41 nefer kaydedildiğini görmekteyiz. Bunların hasılı 400 akça olup tamamı koyun bacından meydana gelmektedir⁷⁷⁹. TD 107 nolu

⁷⁷¹ C. Türkay, aynı eser, s. 320.

⁷⁷² TD 1082, s. 50-51; Tablo 21

⁷⁷³ TD 107, s. 74, 76; Tablo 21.

⁷⁷⁴ TD 166, s. 583; Tablo 21.

⁷⁷⁵ TD 107, s. 69; Tablo 21.

⁷⁷⁶ TD 166, s. 260; Tablo 21.

⁷⁷⁷ TD 107, s. 49; Tablo 21.

⁷⁷⁸ TD 166, s. 583, 598; Tablo 21.

⁷⁷⁹ MAD 14, s. 262/b; Tablo 21.

defterde yine Mükerrer Kömi'de kaydedilmiş olup hasılı 750 akçadır⁷⁸⁰. 1530 tahririnde ise, 31 hane, 2 mücerred olarak kaydedilmişlerdir. Hasılları ise yine 750 akçadır⁷⁸¹.

22- Eskiciyan Cemaati

Yörükân taifesinden olup bu cemaatin *Edirne kazası, Timur Hisarı kazasında* da bulunmuş olduklarını görmekteyiz. Ayrıca *Eski, Ekşi* ismiyle *İçel, Teke, Hamid* sancaklarında cemaatler bulunmaktadır⁷⁸². Bu cemaate tahrir defterlerinde ilk defa 1530 yılında rastlanılmakta olup Antalya kazasında 5 hane olarak kaydedilmişlerdir. Bunların hasılları ise 150 akçadır⁷⁸³. 1568 tahririnde ise 10 nefer, 7 hane, 7 bennâk, 3 mücerred olarak kaydedilmişlerdir. Hasılları da 110 akçaya düşmüştür (Tablo 21).

23- Etrak-ı Kalburcular Cemaati

Adana, Tarsus ve Konya sancaklarında da bulunan bu cemaat,⁷⁸⁴ 1455 tahririnde Karahisar kazasında 60 nefer olarak kaydedilmiştir. Bunların hasılı Ozanlar karyesiyle beraber verilmiştir⁷⁸⁵. TD 107 nolu defterde bunların hasılı 3000 akça kaydedilmiştir⁷⁸⁶. 1530 tahririnde 207 hane, 40 mücerred, 2 kara, 3 imam, 2 mermici, 3 muhassıl kaydedilmişlerdir. Hasılları yine 3000 akçadır⁷⁸⁷. 1568 tahririnde ise, bu isimde bir cemaate rastlanılmamaktadır.

24- Etrak-ı Kargın Cemaati

Bu cemaatin de Oğuz boylarından geldiğini görmekteyiz. *Faruk Sümer*'in belirttiğine göre XVI. yüzyılda Anadolu'da 62 yer adı bu isimle tesbit edilmiş olup onun listesinde beşinci sırada bulunmaktadır. XVI. yüzyılda Anadolu'daki Kargın oymakları başlıca *Haleb Türkmenleri, Boz Ulus, Dulkadirli Ulusu* ile *Hamid Sancağı*'nda yaşamaktadır⁷⁸⁸. Bu cemaatin Teke Sancağı'nda XV. yüzyıldan itibaren yaşadığını ve 1455 tahririnde Karahisar yakınındaki Taşilinde olduklarının belirtildiğini görmekteyiz. Mezkur tahrirde 42 nefer kaydedilmişlerdir. Hasılları ise 1200 akçadır⁷⁸⁹. TD 107 nolu defterde Mükerrer Kömi nahiyesinde kaydedilen bu cemaatin hasılı 210 akça gösterilmiştir⁷⁹⁰. 1530 tahririnde, 27 hane, 1 kara, 1 sipahi kaydedilmiş olup hasılları 430 akçadır⁷⁹¹. 1568 tahririnde ise, 20 nefer ve 9 hane kaydedildiklerini görmekteyiz. Bunların hasılları ise 310 akçadır (Tablo 21).

25- Gerdan Cemaati (?)

İlk defa TD 107 nolu defterde zikredilmekte olup, *Çeriler, Gelemen, Sarular, Kayalu, Süleymanlu ve Tulaşalu* cemaatlerinden meydana gelmektedir. Bu cemaatler 1530 ve 1568

⁷⁸⁰ TD 107, s. 40; Tablo 21.

⁷⁸¹ TD 166, s. 594; Tablo 21.

⁷⁸² C. Türkay, *aynı eser*, s. 357.

⁷⁸³ TD 166, s. 576; Tablo 21.

⁷⁸⁴ C. Türkay, *aynı eser*, s. 452.

⁷⁸⁵ MAD 14, s. 234/ab; Tablo 21.

⁷⁸⁶ TD 107, s. 4; Tablo 21.

⁷⁸⁷ TD 166, s. 592; Tablo 21.

⁷⁸⁸ F. Sümer, *aynı eser*, s. 234.

⁷⁸⁹ MAD 14, s. 233/b-234/ab; Tablo 21.

⁷⁹⁰ TD 107, s. 40; Tablo 15 ve Tablo 21.

⁷⁹¹ TD 166, s. 591; Tablo 21.

tahririnde ayrı ayrı kaydedilmiş olmasına rağmen Gerdan (?) cemaatine bağlı olup olmadıkları belirtilmemiştir⁷⁹².

26- Gevenes (?) ve Hisarderesi Cemaati

Bu cemaatler sadece 1530 tahririnde Elmalu kazasında *Ortalaz* karyesinde kaydedilmiştir. Gevenes cemaati 70 hane, 1 a'ma, Hisarderesi cemaati 57 hane, 1 mücerred, 4 kara ve 1 kötürüm olarak kaydedilmiştir. Bunların hasılları ise 11.890 akçadır⁷⁹³.

27- Hacı Oğlanı Yeri Cemaati

Sadece 1455 tahririnde ismi zikredilen bu cemaat Kaş kazasına bağlı gösterilmektedir. Bunlar, 47 nefer, 24 çift, 21 nim çift, 2 bennâk ve 1 imam olarak kaydedilmiştir. Bunların hasılları 1440 akçadır. Bu cemaat *Samanlı, Çakırbağ, Katurlu* ve *Rodos*'da yer ekip öşürlerini toprak eşene verilermiş⁷⁹⁴.

28- Halacan Cemaati

Teke Sancağı'nda Elmalu kazasından başka *Maraş* ve *Kilis* sancaklarında da bulunan bu cemaat, Yörükân taifesindedir⁷⁹⁵. İlk defa TD 107 nolu defterde Elmalu'da kaydedilen bu cemaatin hasılları 950 akçadır⁷⁹⁶. 1530 tahririnde, 50 hane, 2 mücerred, 1 kara, 2 muaf olarak kaydedilmişlerdir. Hasılları yine 950 akçadır⁷⁹⁷. 1568 tahririnde 45 nefer, 27 hane, 25 bennâk, 12 mücerred, 7 nim çift ve 1 da'i padişah olarak kaydedilmişlerdir. hasılları ise 1000 akçadır (Tablo 21).

29- Halanlar nam-ı diğer Kancılar Cemaati (?)

Bu cemaat sadece 1568 tahririnde kaydedilmiştir. Bunun Kürt nahiyesinde sakin olduklarını ve 28 nefer, 16 hane'den müteşekkil olduklarını görmekteyiz. Hasılları ise 200 akçadır(Tablo 21).

30- İğdir Cemaati

Tarihi ve coğrafi kaynaklarda adı az geçen boylardan biri de İğdirler'dir. Faruk Sümer XVI. yüzyılda bu boya ait 43 köy ve ekinlik tesbit etmiştir. Ayrıca bunlardan başka aynı yüzyılda muhtelif bölgelerde bazı İğdir oymaklarının da bulunduğunu belirtmiştir. Yine O, *Yazıcı-Oğlu Ali*'ye dayanarak, Antalya'nın Selçuklu hükümdarı *Gıyaseddin Keyhüsrev* tarafından fethi sırasında memleketin sahralarının İğdir yörük evleriyle dolduğunu aktarmaktadır⁷⁹⁸. XVI. yüzyılda Teke ve Hamid sancaklarında bunların yaşadıkları görülmektedir. Özellikle bu devirde İçel'de yoğun olarak Karataş ve Mut'un Türkmen bölgelerinde yerleşmişlerdir ki, orada II. Bayezid zamanına kadar önemli rol oynamışlardır. Hamid sancağı'nda belirtilen devirde Eğirdir kazasında İğdir boyunun bir alt boyu bulunmaktadır. Onların buradaki dağılımını yer isimleri işaret etmektedir⁷⁹⁹. Tahrir

⁷⁹² Tablo 21.

⁷⁹³ TD 166, s. 599; Tablo 21

⁷⁹⁴ MAD 14, s. 129/b-130/a; Tablo 21.

⁷⁹⁵ C. Türkay, aynı eser, s. 399.

⁷⁹⁶ TD 107, s. 4; Tablo 21.

⁷⁹⁷ TD 166, s. 599; Tablo 21.

⁷⁹⁸ F. Sümer, aynı eser, s. 259-260.

⁷⁹⁹ Barbara Flemming, aynı eser, s. 98-99.

defterlerindeki kayıtlar bu bilgileri doğrulamaktadır. Hatta Teke Sancağı'nda bunların XV. yüzyıldan itibaren buldukları görülmektedir. Şöyleki, 1455 tahririnde Teke Sancağı'nda İğdir cemaatinin Kaş'da kaydedilmiş olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, daha önce belirttiğimiz üzere Serik yörükleri içerisinde İğdir Cemaatine rastlanmaktadır. Kaş'da kaydedilen İğdir cemaati 27 nefer, 6 çift, 14 nim çift, 5 bennâk, 1 imam, 2 bive'den meydana gelmektedir. Bunların hasılları 903 akçadır. Vergilerinden anlaşıldığına göre hayvancılığın yanında tarımla da uğraşmaktadırlar. Yine aynı dönemde İğdir cemaatiyle birlikte İğdir nahiyesini de görmekteyiz. İğdir nahiyesi ise bugünkü Kemer ve çevresine tekabül etmektedir. Burada bir nahiyenin kurulması ve bu ismi alması bize buraya toptan yerleşildiğini ve isimlerinin verildiğini göstermektedir. Yine aynı tarihte, Muslu nahiyesinde İğdir köyünün olması bu boyun buradaki etkisini göstermektedir⁸⁰⁰. 1530 ve 1568 tahririnde, Serik yörükleri içerisinde İğdir cemaati görülmektedir. Kaş'daki İğdir cemaati belirtilmemiştir. Fakat, Köyler tablosunun incelenmesiyle görüleceği gibi İğdir burada kaydedilmiştir. Yani bu cemaatin yerleşik hayata geçtiğini görmekteyiz⁸⁰¹.

31- İncelü Yörükleri

Yörükler taifesinden olan bu cemaate *Hamid, Arabgir ve Sivas sancakları*⁸⁰² ile *Teke sancağı*nda rastlamaktayız. Teke Sancağı'nda sadece 1455 tahririnde ismi geçmektedir. Mezkur tahrirde İstanos'da bunlar 123 nefer, 1 imam kaydedilmişlerdir. Hasılları ise 5955 akçadır⁸⁰³.

32- Karagöl Cemaati

1455 tahririnde İğdir nahiyesinde 368 *nefer*, 54 *çift*, 206 *nim çift*, 102 *bennâk*, 1 *imam*, 6 *bive* olarak kaydedilmişlerdir. En kalabalık yörük grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayvancılığın yanında tarımla da meşgul olduklarını görmekteyiz. 22.744 akça vergi hasılları bulunmaktadır⁸⁰⁴. TD 107 nolu defterde 3129 akça hasılları bulunmaktadır⁸⁰⁵. 1530 tahririnde iki tane Karagöl cemaati kaydedilmiştir. Birisinin diğer ismi *Burdurcuk*'tur. Karagöl başlığı altında kaydedilen 62 *hane*, 2 *mücerred*, *Karagöl nam-ı diğer Burdurcuk ve Çaltı* adı altında zikredilen 62 *hane*, 4 *mücerred*'den meydana gelmektedir. Birincisinin hasılı 3349, ikincisinin ise, 2620 akçadır⁸⁰⁶. 1568 tahririnde ise, yine iki cemaatin bu isimle kaydedildiklerini görmekteyiz. Birincisi, 39 *nefer*, 21 *hane*, 8 *bennâk*, 12 *mücerred*, 19 *nim çift* kaydedilmiştir. İkincisi ise, 419 *nefer*, 235 *hane*, 165 *bennâk*, 113 *mücerred*, 137 *nim çift*, 2 *çift* olarak kaydedilmiştir.

1568 tahririnde ise, *Karagöl benam-ı Burdurcuk ve Karağağaç* ismiyle kaydedilen cemaat 419 *nefer* 235 *hane*, 165 *bennâk*, 113 *mücerred*, 137 *nim çift*, 2 *çift*, 2 *hatib*, 1 *pir-i fani*'den meydana gelmektedir. Bunların hasılları 3665 akçadır. Aynı tahrirde *Karagöl nam-ı diğer Çaltı ve Çukurca* ismiyle kaydedilen cemaat 39 *nefer*, 21 *hane*, 8 *bennâk*, 12 *mücerred*, 19 *nim çift*'ten oluşmaktadır. Bunların hasılları ise, 2300 akçadır (Tablo 21).

⁸⁰⁰ MAD 14, s. 142/ab-143/a, 242/b-243/b; Ekler Tablo 1.

⁸⁰¹ TD 166, s. 591; Tablo 15 ve 21.

⁸⁰² C. Türkay, aynı eser, s. 434.

⁸⁰³ MAD 14, s. 10/b-11/b; Tablo 21.

⁸⁰⁴ TD 1082, s. 52-54, 58, 65-67, 82-91; Tablo 21.

⁸⁰⁵ TD 107, s. 75-77; Tablo 21.

⁸⁰⁶ TD 166, s. 583-585; Tablo 21.

33- Karakeçilü Cemaati

Türkman yörügân taifesinden olan bu cemaat doğudan batıya bir çok sancakta bulunmaktadır.⁸⁰⁷ Teke Sancağı'nda ise sadece 1568 tahririnde ismi geçmekte olup, Kalkanlı nahiyesinde 137 nefer, 69 hane, 93 bennâk, 44 mücerred olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 6055 akçadır (Tablo 21).

34- Karalar Cemaati

Bu cemaat de sadece 1568 tahririnde kaydedilmiş olup, Antalya iskelesine tabi oldukları belirtilmiştir. Büyük bir ihtimalle iskelenin bakım ve onarımından sorumlu olmalıdırlar. Bunlar 66 bennâk, 7 mücerred kaydedilmişlerdir (Tablo 21).

35- Karaköy Cemaati

Yörükân taifesinden olan bu cemaat Teke'den başka Adana ve Aksaray sancaklarında da bulunmaktadır. İlk defa TD 107 nolu defterde İğdir nahiyesinde kaydedilmiş görülen bu cemaatin hasılı 28.286 akçadır⁸⁰⁸. 1530 tahririnde ise 355 hane, 57 mücerred, 6 kara ve 2 kötürüm olarak kaydedilmişlerdir. Hasılları ise 26.968 akçaya düşmüştür⁸⁰⁹.

36- Kayaluca Cemaati

Sadece 1568 tahririnde Kaş kazasında kaydedilmiştir. 130 nefer, 79 hane'den meydana gelmektedir. Hasılı ise 8000 akçadır (Tablo 21).

37- Kevzerler ve Yeleme Yörükleri

Bu cemaat sadece 1568 tahririnde İstanos'da kaydedilmiştir. 42 nefer, 20 hane, 15 bennâk, 10 mücerred, 13 nim çift, 1 tımara mutasarrıf sipahi, 3 sipahizade'den meydana gelmektedir (Tablo 21).

38- Kışla Cemaati

Sadece TD 107 nolu defterde Mükerrerem Kömi nahiyesinde kaydedilmiştir. Bunların hasılı ise *Kardaşlar* karyesinde verilmiştir (Tablo 21).

39- Kardıç ve Derlü Cemaati

Sadece 1455 tahririnde zikredilen bu cemaat İğdir'de 163 nefer, 50 çift, 92 nim çift, 21 bennâk, 3 bive olarak kaydedilmiştir. Bunların hasılları 3195 akçadır. Bunun daha sonraki tahrirlerde cemaat olarak yeralmamasının sebebi yerleşik hayata geçerek köy olarak kaydedilmesindedir. Çünkü daha sonraki tahrirlerde köy olarak *Kardıç* ve *Kardıç Deresi*'ne tesadüf edilmesi bunu teyid etmektedir⁸¹⁰.

⁸⁰⁷ C. Türkay, aynı eser, s. 476.

⁸⁰⁸ TD 107, s. 3, 24; Tablo 21.

⁸⁰⁹ TD 166, s. 578; Tablo 21.

⁸¹⁰ TD 1082, s. 68-70, 93-94; Tablo 21 ve Ekler Tablo 1.

40- Kaş Talallukatından Yörük Evleri

Sadece 1455 tahririnde zikredilen bu cemaat 89 neferden meydana gelmektedir. Bunların hasılları 1800 akçadır⁸¹¹.

41- Kayırton Cemaati (?)

İlk defa TD 107 nolu defterde Elmalu'da kaydedilen bu cemaatin hasılı 3576 akçadır⁸¹². 1530 ve 1568 tahririnde ise Kaş kazasında kaydedilmiştir. 1530 tarihinde 86 hane, 12 mücerred, 2 kara ve 1 imam olarak kaydedilmiştir. Hasılı değişmemiştir⁸¹³. 1568 tahririnde 68 nefer, 34 hane kaydedildiğini görmekteyiz. Hasılı ise 2000 akçaya düşmüştür (Tablo 21).

42- Kethüda-i Kaş Cemaati

TD 107 nolu defterde ve daha sonraki tahrirlerde Kaş kazasında kaydedilmiştir. Bunların mezkur tarihteki hasılları 1042 akçadır⁸¹⁴. 1530 tahririnde 59 hane, 1 mücerred, 1 kara ve 4 muaf olarak kaydedilmiş olup hasılları yine 1042 akçadır⁸¹⁵. 1568 tahririnde, *Kethüda-i Kaş ve Çavdır* cemaatleri ile beraber kaydedilmiştir. Bunlar, 83 nefer, 45 hane, 36, bennâk, 34 mücerred, 8 nim çift, 2 çift ve 3 kud-ı zade olarak kaydedilmişlerdir (Tablo 21). 23 Rebiyülevvel ve 23 Zilhicce 975 tarihli iki *Mühimme* hükmünde bu cemaatden ve bunların yaptıkları şekavetten bahsedilmektedir⁸¹⁶.

43- Kiriş Cemaati

1455 tahririnde İğdir'de 21 nefer, 7 çift, 11 nim çift ve 3 bennâk olarak kaydedilmişlerdir. Hasılları 1079 akçadır. Bunların vergi hasıllarından hayvancılığın yanında tarımla da uğraştıkları anlaşılmaktadır⁸¹⁷. 1530 tahririnde, Antalya kazasına tabi olarak görülen bu cemaat 19 hane, 3 mücerred, 1 kara olarak kaydedilmiştir. Hasılları 500 akçadır⁸¹⁸. 1568 tahririnde yine İğdir nahiyesinde kayıtlı olarak görülmekte olup, 26 nefer, 20 hane, 19 bennâk, 4 mücerred, 3 nim çift olarak kaydedilmişlerdir. Bunların hasılları ise, 1100 akçadır (Tablo 21).

44- Koçaklu Cemaati

Sadece 1568 tahririnde Kaş'ın *Karadağ* karyesinde sakin oldukları kaydedilmiştir. Bunlar, 57 nefer, 40 hane, 44 bennâk, 11 mücerred 1 muhassıl, 3 kud-ı zade ve 1 pir-i fani'den meydana gelmektedir. Hasılları ise 2558 akçadır (Tablo 21).

⁸¹¹ MAD 14, s. 146/b-147/a; Tablo 21.

⁸¹² TD 107, s. 49; Tablo 21.

⁸¹³ TD 166, s. 605; Tablo 21.

⁸¹⁴ TD 107, s. 58; Tablo 21.

⁸¹⁵ TD 166, s. 605; Tablo 21.

⁸¹⁶ MD 17, s. 105/276, 532/1520.

⁸¹⁷ TD 1082, s. 60-61, 67; Tablo 21.

⁸¹⁸ TD 166, s. 583; Tablo 21.

45- Kökez Cemaati

1455 tahririnde İğdir nahiyesinde 16 nefer, 5 çift, 9 nim çift, 2 bennâk olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise, 782 akçadır⁸¹⁹. TD 107 nolu defterde hasılı 1400 akçaya çıkmıştır⁸²⁰. 1530 tahririnde ise, hasılı 500 akça olup, 76 hane, 9 mücerred, 1 imam olarak kaydedilmiştir⁸²¹. 1568 tahririnde ise iki tane Kökez ismiyle zikredilen cemaat vardır. Bir tanesi daha önce bahsedildiği gibi Serik Yörüklerine bağlıdır. Diğeri ise İğdir nahiyesine kayıtlı olup, 72 nefer, 35 hane, 10 bennâk, 1 mücerred ve 1 şeyh-i zâviye'den meydana gelmektedir (Tablo 21).

46- Küreciyan Cemaati

TD 107 nolu defterde Mükerrerem Kömi ve Antalya'da olmak üzere iki tane aynı isimli cemaat kaydedilmiştir. Bunların hasılları 600 ve 100 akçadan meydana gelmektedir. Antalya'da kaydedilen *Kara Sekid* karyesinde sakindir⁸²². Bu cemaat 1530 tahririnde Karahisar ve Antalya'da kaydedilmiş olup Antalya'dakilerin *Ovacık* karyesinde buldukları belirtilmiştir. Karahisar'da bulunan cemaat 24 hane, 3 mücerred, Ovacık'da bulunan ise, 74 hane, 4 mücerred, 1 imam ve 1 kethüda olarak kaydedilmiştir. Hasılları ise birincilerinki 600, ikincilerinki 1600 akçadır⁸²³. 1568 tahririnde ise dört yerde Küreciyan cemaati kaydedilmiştir. Bunlar Antalya, Karahisar, İğdir ve Kürt nahiyelerindedir. Kürt nahiyesinde olanların Alâiye'den geldiği belirtilmiştir. Bunların toplam neferinin 297, hanelerinin ise 168 olduğunu görmekteyiz. Toplam hasılları ise 2604 akçadır (Tablo 21).

47- Kürtler Cemaati

1455 tahririnde bu cemaat Kaş kazasına kayıtlıdır. 33 nefer, 8 çift, 19 nim çift, 4 bennâk, 1 bive ve baş ev'den meydana gelmektedir. Hasılı ise, 1391 akçadır⁸²⁴. 1530 Tahririnde ise '*Yörükân-ı Kürd*' şeklinde kaydedilmiş olup Antalya kazasında bulunmaktadır. Bu cemaat, mezkur tarihte 13 hane'den müteşekkil olup hasılı 212 akçadır⁸²⁵. 1568 tahririnde ise Kürt nahiyesine kayıtlı olup "*Yörükân-ı Kürd*" şeklinde belirtilmiştir. Bu tarihte 36 nefer, 19 hane ve 17 mücerred'den meydana gelmektedir. Hasılı ise 800 akçadır (Tablo 21).

48- Kımızcı Cemaati

İsmini kımızdan aldığında hiç şüphe olmayan bu cemaat sadece 1455 tahririnde zikredilmektedir. Bu tahrirde, Karahisar kazasında kayıtlı olup, 25 neferden meydana gelmektedir. Bunların hasılları ise 1020 akçadır. Bu cemaat de diğerlerinde olduğu gibi hayvancılığın yanında tarımla uğraşmaktadır⁸²⁶.

⁸¹⁹ TD 1082, s. 51-52; Tablo 21.

⁸²⁰ TD 107, s. 76-77; Tablo 21.

⁸²¹ TD 166, s. 580; Tablo 21.

⁸²² TD 107, s. 69, 88; Tablo 21.

⁸²³ TD 166, s. 579-580, 593; Tablo 21.

⁸²⁴ MAD 14, s. 140/ab; Tablo 21.

⁸²⁵ TD 166, s. 584; Tablo 21.

⁸²⁶ MAD 14, s. 232/ab; Tablo 21.

49- Kızıl İshaklar Cemaati

1455 tahririnde Karahisar kazasında kaydedilmiş olup, 10 neferden meydana gelmektedirler. Bunların hasılları 150 akçadır⁸²⁷. TD 107 nolu defterde Mükerrerem Kömi nahiyesinde kayıtlı olup 200 akça hasılları vardır⁸²⁸. 1530 ve 1568 tahririnde isimleri zikredilmemiştir.

50- Kızılca Keçilü Cemaati

Yörük taifesinden olup Aydın sancağı Yenişehir kazasında da yer aldıkları görülmektedir⁸²⁹. 1455 tahririnde İstanos ve Kürt kazalarında kaydedilmişlerdir. İstanos'dakiler, 40 nefer, 1 imam, Kürt'dekiler ise 101 nefer, 37 çift, 25 nim çift, 12 bennâk ve 1 imam'dan meydana gelmektedir. Birincilerin hasılı 150, ikincilerinki ise 500 akçadır⁸³⁰. TD 107 nolu defterde başka cemaatlerle birlikte kaydedilmişlerdir. 1530 tahririnde Antalya kazasında *UluYörük* cemaatine bağlı oldukları belirtilmiştir⁸³¹. 1568 tahririnde yine Antalya'da kaydedilmişlerdir. Bunlar mezkur tarihte 47 nefer, 25 hane, 29 bennâk, 11 mücerred, 1 tımara mutasarrıf sipahi olarak yer almaktadırlar (Tablo 21).

51- Kızıroğlu Diraz, Kilbayır ve Koçaklı Cemaati

Bu cemaatler sadece TD 107 nolu defterde kaydedilmiştir. Kızıroğlu Diraz İstanos'da, *Kilbayır* (?) Karahisar'da ve *Koçaklı Kaş*'ın *Karadağ* karyesinde kaydedilmiştir⁸³².

52- Kürüş Cemaati

Sadece TD 107 nolu defterde Elmalu kazasında kaydedilmiştir. Bunların hasılı ise *Örtekiz* karyesinde verilmiştir.

53- Merdan Yörükleri

Ekrad yörük taifesindedirler. *Merdanlı*, *Merdanlı* ismiyle *Çermük* sancağı, *Paşa*, *Diyarbakir* ve *Gelibolu* sancaklarında da buldukları görülmektedir⁸³³. 1455 tahririnde bu cemaat, Karahisar'da 17 nefer, 1 imam olarak kaydedilmiştir. Bunların hasılları 385 akçadır⁸³⁴. TD 107 nolu defterde hasılları 450 akçaya yükselmiştir⁸³⁵. 1530 tahririnde 37 hane ve 2 mücerred olarak kaydedilmiş olup hasılları değişmemiştir⁸³⁶.

54- Mihmad Cemaati

Türkman yörük taifesinden olan bu cemaat, *Aksaray*, *Ankara*, *Karaman*, *Aydın* ve *Erzurum* sancaklarında da bulunmaktadır. Bunlar *Bozulus* aşiretindedirler⁸³⁷. TD 107 nolu defterde *Ulucalu*, *Kızılca Keçilü*, *Eskiciyan* ve *Zifticiyan* cemaatleri ile birlikte kaydedilmiş

⁸²⁷ MAD 14, s. 233/ab; Tablo 21.

⁸²⁸ TD 107, s. 38; Tablo 21.

⁸²⁹ C. Türkay, aynı eser, s. 524.

⁸³⁰ MAD 14, s. 9/b-10/a; Tablo 21.

⁸³¹ TD 166, s. 576; Tablo 21.

⁸³² TD 107, s.5, 9; Tablo 21.

⁸³³ C. Türkay, aynı eser, s. 583.

⁸³⁴ MAD 14, s. 232/b-233/a; Tablo 21.

⁸³⁵ TD 107, s. 30; Tablo 21.

⁸³⁶ TD 166, s. 593; Tablo 21.

⁸³⁷ C. Türkay, aynı eser, s. 586.

olup hasılları 9003 akçadır⁸³⁸. 1530 tahririnde ise müstakil olarak Antalya kazasında 20 hane olarak kaydedilmişlerdir. Bunların hasılları ise 550 akçadır⁸³⁹.

55- Müceddid Cemaati

1568 tahririnde Karahisar nahiyesinde 36 nefer, 16 hane olarak kaydedilmiştir. Bunların hasılları ise 550 akçadır (Tablo 21).

56- Necimler Cemaati (?)

1568 tahririnde Antalya'da 42 nefer, 22 hane olarak kaydedilmişlerdir. Bunların hasılları ise 900 akçadır (Tablo 21).

57- Ovacık Cemaati

Türkman taifesinden olup, Sivas, Halep ve Karahisar-ı Şarki sancaklarında da yer aldığı görülmektedir⁸⁴⁰. 1455 tahririnde İğdir nahiyesinde kaydedilmişlerdir. Bunların kalabalık bir cemaat oldukları görülmektedir. 177 nefer, 26 çift, 94 nim çift, 49 bennâk, 1 imam, 6 bive ve 1 ortak olarak kaydedildiklerini görmekteyiz. Hasılları da 9017 akçadır. Hayvancılığın yanında tarımla da meşgul olmaktadır⁸⁴¹. TD 107 nolu defterde ise iki tane Ovacık cemaati kaydedilmiştir. Bunlar “Ovacık nam-ı diğer Bey” ve “Ovacık nam-ı diğer Ak Ak” olmak üzere İğdir nahiyesinde kaydedilmişlerdir. Birincilerinin hasılları 2035, ikincilerinki ise 3500 akçadır⁸⁴². 1530 tahririnde ise, üç başlık altında kaydedildiklerini görmekteyiz. Şöyle ki, “Ovacık”, Ovacık nam-ı diğer Yeni Bey” ve “Akova ve Ovacık”. Bunlardan birincileri 54 hane, 8 mücerred 2 kara, ikincileri, 12 hane ve üçüncüleri ise, 57 hane, 8 mücerred ve 1 kara'dan müteşekkildirler. Hasılları ise sırayla, 1815 ve 220 ve 3500 akçadır⁸⁴³. 1568 tahririnde ise, “Ovacık nam-ı diğer Tekürak”, “Ovacık nam-ı diğer Tekürak Sofular” ve “Ovacık nam-ı diğer Yeni Bey” olmak üzere üç tane Ovacık cemaati kaydedilmiştir. Bunlar yine İğdir nahiyesine bağlıdırlar. Birincileri, 248 nefer, 130 hane, 169 bennâk, 108 mücerred, 40 nim, 1 kud-ı zade, 2 mu'tak, 1 a'ma, 1 İğdir cemaati kethüdası, 1 kötürüm, ikincileri, 12 nefer, 6 hane, 5 bennâk, 3 mücerred, 4 nim çift, üçüncüleri ise, 16 nefer, 8 hane, 3 bennâk, 2 mücerred, 11 nim çift kaydedilmişlerdir. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi kalabalık bir cemaat grubudur. Ovacık nam-ı diğer Tekürak Sofular cemaati Kemer karyesinde sakin olup bunlar, Antalya kalesi hizmeti mukabili avarızdan muafdırlar. Günümüzde Antalya Kemer'e bağlı olan Ovacık köyü de bu cemaatten gelmiş olmalıdır (Tablo 21).

58- Urbân Cemaati

Bu cemaat TD 107 nolu defterde, 1530 ve 1568 tahrirlerinde zikredilmektedir. “Urbân” çöl Arapları ve aşiretler anlamına gelmekte olup, burada aşiretler anlamında kullanılmıştır⁸⁴⁴. Urbân cemaati, bir çok beğlerinin isimlerine göre gruplara ayrılmakta ve bunlar da Varsak Türkmenlerine dayanmaktadır. Bu cemaat Antalya kazasına bağlı Zeytin karyesinde kaydedilmiş olup, 1530 tahririnde 40 hane, 4 mücerred, 2 kara ve 3 mermici'den meydana

⁸³⁸ TD 107, s. 1; Tablo 21.

⁸³⁹ TD 166, s. 576; Tablo 21.

⁸⁴⁰ C. Türkay, aynı eser, s. 617.

⁸⁴¹ TD 1082, s. 46-50, 54-56, 61-62; Tablo 21.

⁸⁴² TD 107, s. 24, 76; Tablo 21.

⁸⁴³ TD 166, s. 583, 585; Tablo 21.

⁸⁴⁴ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s. 1349.

gelmiştir. Bunların hasılları ise TD 107 nolu defterde ve 1530 tahririnde 2000 akçadır⁸⁴⁵. 1568 tahririnde ise, Kürt nahiyesinde gösterilen bu cemaat 71 nefer, 41 hane'den meydana gelmektedir. Hasıllarının ise 1000 akçaya düştüğü görülmektedir (Tablo 21).

59- Urbân-ı benâm-ı Karacalar Cemaati

İlk defa TD 107 nolu defterde zikredilen ve Elmalu'da kaydedilen bu cemaatin hasılı 3000 akçadır⁸⁴⁶. 1530 tahririnde de hasılı ve kaydedildiği yer değişmemiştir. Bu cemaat, 87 hane, 2 mücerred, 3 kara, 1 imam, 1 ma'lul olarak kaydedilmiştir⁸⁴⁷. 1568 tahririnde ise, 110 nefer, 64 hane kaydedilmiştir. Hasılı ise 3880 akçadır (Tablo 21).

60- Pir Alem Cemaati

Sadece TD 107 nolu defterde Antalya kazasında kaydedilmiştir. Hasılları ise 250 akçadır⁸⁴⁸.

61- Re'âyâ-yı Finike Cemaati

1530 tahririnde Elmalu kazasında 19 hane, 1 kara olarak kaydedilmiştir⁸⁴⁹. 1568 tahririnde ise 12 nefer, 7 hane, 8 bennâk, 4 mücerred olarak kaydedilmiştir (Tablo 21).

62- Saruca Yazır Cemaati

İlk defa 1530 tahririnde Elmalu kazasında 47 hane, 2 mücerred, 3 kara ve 1 kötürüm olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 14.000 akçadır⁸⁵⁰. 1568 tahririnde, 105 nefer, 59 hane, 50 bennâk, 29 mücerred, 25 nim çift ve 1 muhassıl olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 12.000 akçaya düşmüştür (Tablo 21).

63- Saru Resuller Cemaati

1568 tahririnde ismi geçen bu cemaat Kürt nahiyesinde 23 nefer, 9 hane olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 400 akçadır (Tablo 21).

64- Sarular Cemaati

Sadece 1568 tahririnde ismi geçen bu cemaat Kaş kazasında 180 nefer, 108 hane, 3 mu'tak olarak kaydedilmiştir (Tablo 21).

65- Serik Yörükleri

Konar göçer yörükler taifesinden olan Serik yörükleri, Teke sancağından başka, *Hamid-ili*, *Beyşehir*, *Alâiye*, *Aydın*, *Karahisar-ı Sahib*, *Aksaray*, *Konya* ve *Kütahya* gibi sancaklarda da bulunmaktadır⁸⁵¹. 1455 ve daha sonraki tahrirlerde Serik yörükleri bir çok alt gruplardan oluşmuşlardır. Daha doğrusu cemaatlerin bir kısmının bunlara tabi olduklarını görmekteyiz.

⁸⁴⁵ TD 107, s. 3; TD 166, s. 578; Tablo 21.

⁸⁴⁶ TD 107, s. 34; Tablo 21.

⁸⁴⁷ TD 166, s. 599; Tablo 21.

⁸⁴⁸ TD 107, s. 3; Tablo 21.

⁸⁴⁹ TD 166, s. 599; Tablo 21.

⁸⁵⁰ TD 166, s. 601; Tablo 21.

⁸⁵¹ C. Türkay, aynı eser, s. 671.

Ayanozlar yeri, Çütlü yeri, Gelemen yeri, Hurti (?) yeri, İğdir yeri, Kemercikli yeri, Kökez yeri, Sarular yeri, Tari yeri gibi cemaatlerin Serik yürüklerine tabi olduklarını görmekteyiz. Toplam olarak bunlar defterde 732 ev yazılmasına rağmen gerçekte 727 ev oldukları görülmüştür. Bunların toplam hasılları ise 25.000 akça olup koyun bacı ve bad-ı heva'dan oluşmaktadır. Serik yürüklerine tabi olan cemaatlerin nüfuslarının dökümü ise tabloda belirtildiği için burada üzerinde fazla durulmayacaktır (Tablo 21).

TD 107 nolu defterde “*Yörükân-ı Serik*” olarak bu cemaatin belirtilmiş olduğunu görmekteyiz. Bu tarihte bunların hasılları 30.000 akçadır⁸⁵². 1530 tahririnde, *Ayanos, Çoban, Durnos (?), Gelin, Kemercik, Meyşa (?), Saru yeri, Surlu Kökez, Surlu, Tariyeri, İncir (?), İğdir, İsalor ve İvaz Fakih* cemaatleri Serik yürüklerine bağlı olarak gösterilmiştir. Toplam olarak cemaat-i mezkurin 1224 hane, 142 mücerred, 11 kara, 5 (7) imam, 2 mermici, 1 a'ma, 1 müderris, 4 muhassıl, 1 merd-i hisar kaydedilmişlerdir (Tablo 21).

1568 tahririnde ise, *Çoban, Dürkuş (?), Elciler, Gelemen, Huriye, Ayanos, Kemercik, Kökez, Menşe (?), Sarular, Tariyeri, İğdir, İsalor, İvaz Fakih* cemaatlerinin Serik yürüklerine tabi oldukları görülmektedir. Bu cemaatlerin hasılları ise 32.000 akçadır. Toplam olarak Serik yürükleri, 2337 nefer ve 1218 hane'den meydana gelmektedir (Tablo 21).

66- Sıçan Cemaati

Bu konar-göçer zümre de bir çok cemaatlerden oluşmaktadır. “*Sıçan*” ismine sadece 1568 tahririnde rastlamaktayız. Fakat bu cemaatin alt gruplarının bir çoğu daha önceki tahrirde *Varsak* yürükleri arasında gösterilmiştir. 1568 tahririnde *Urbân, Urbân-ı Askerler, U. Bayramlar, U. Benam-ı Hunlular, U. Gedük Aliler, U. Hacı salihler nam-ı diğer Kum, U. Hacılar, U. Kaşakçıyan, U. Okçular, U. Ramazanlar, U. Tahirler nam-ı diğer Çerçiler, U. Timurlar, U. Şahinler, Hacılar, Hatibler, Kevzer, Kalaçlar, Okçular, Ozanlar, Ozanlar benam-ı Süleymanlu ma'a Oğuzhanlu, Ozanlar benam-ı Burmalu, Pirlor benam-ı Başlıca Kilise, Rumcalar (?), Saruca Sular ve Şamlucalar* gibi cemaatlerden oluşmaktadır. Sıçan'a bağlı cemaatlerin hasılları 45.000 akçadır. Haneleri defterde toplam olarak 898, neferleri ise 1836 olarak verilmiş olmasına rağmen, yapılan toplam sonucu 785 hane ve 1487 nefer oldukları görülmüştür (Tablo 21).

67- Sığırlı Cemaati

Sadece 1568 tahririnde ismine rastlanan bu cemaatin Kürt nahiyesinin Kundu karyesinin canibinde, Düden kenarında bulunduğu belirtilmiştir. 7 nefer, 5 hane olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 300 akçadır (Tablo 21).

68- Tula Bayındır Cemaati

Sadece 1568 tahririnde ismine rastlanan bu cemaat Kaş'da 25 nefer, 11 hane, 11 bennâk, 10 mücerred ve 4 nim çift olarak kaydedilmiştir. Bunların hasılları 2000 akçadır (Tablo 21).

69- Tular Cemaati (?)

Bu cemaat sadece 1530 tahririnde Antalya kazasında 6 hane ve 3 mücerred olarak kaydedilmişlerdir⁸⁵³.

⁸⁵² TD 107, s. 4; Tablo 21.

⁸⁵³ TD 166, s. 582; Tablo 21.

70- Ozanlar (Karaniler) Cemaati

Türkman Yörükân taifesinden olup, *Bozulus Aşiretinden* olan bu cemaat, Teke Sancağı haricinde başka bir çok sancakda da bulunmaktadır⁸⁵⁴. 1455 tahririnde, Karahisar kazasında 7 nefer olarak kaydedilmiştir⁸⁵⁵. 1530 tahririnde ise Karaman Vilayeti'nden geldikleri belirtilen Varsak Yörüklerine bağlı olarak üç aded Ozanlar cemaati kaydedilmiştir. Bunlar, “*Ozanlar benam-ı Burmalu*”, *Ozanlar benam-ı Süleymanlu*” ve “*Ozanlar*”dır. Mezkur tarihte Antalya kazasına kayıtlı olan bu cemaatlerden ilki, 67 hane, 3 mücerred ve 1 ma'lul, ikincisi, 36 hane, 5 mücerred, 1 kara ve üçüncüsü ise, 46 hane, 3 mücerred'den oluşmaktadır⁸⁵⁶. 1568 tahririnde ise Sıçan cematine bağlı olarak gösterilmişlerdir. Yine kalabalık bir cemaat grubu olarak görülmektedirler (Tablo 21).

71- Taradık Cemaati

1455 tahririnde bu cemaat Karahisar kazasında kaydedilmiştir. 34 neferden meydana gelmektedir. Bunların hayvancılığın yanında deveyle tahıl ve un götürme işleriyle de uğraştıklarını görmekteyiz. “*Yılda 7 deve tahıl götürür kıymeti 70 akça, 8 deve yükü un götürür 8 akça*” diye defterde not düşülmesi ve vergi alınması bunu teyid etmektedir⁸⁵⁷. TD 107 nolu defterde hasılları 2000 akçadır⁸⁵⁸. 1530 tahririnde de hasılları değişmemiş olup, 90 hane, 8 mücerred, 1 kara, 1 mermici, 2 sipahi, 1 şeyh olarak kaydedilmiştir⁸⁵⁹. 1568 tahririnde 70 nefer, 56 bennâk, 14 mücerred olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise yine 2000 akçadır (Tablo 21).

72- Turali Yörükleri

Konar-Göçer Türkman taifesinden olan bu cemaat Teke Sancağı'ndan başka *Karahisar-ı Şarki*, *Sis*, *Maraş*, *Hüdavendigâr* sancakları gibi sancaklarda da bulunmaktadır⁸⁶⁰. 1455 tahririnde Muslu nahiyesinde 13 nefer olarak kaydedilmiştir⁸⁶¹. 1530 tahririnde ise, *UluYörük* cemaatine bağlı olarak gösterilen bu cemaat, 12 hane olarak kaydedilmiştir⁸⁶². 1568 tahririnde ise ismi geçmemektedir.

73- UluYörük Cemaati

Faruk Sümer, bu cemaatin başlıca *Sivas*, *Amasya* ve *Tokat* bölgelerinde yaşamakta olup, bazı oymaklarının da batıda, *Kırşehir* ve *Ankara* civarlarına kadar yayılmış olduklarını, daha sonraları ise bazı oymaklarının *Eskişehir* bölgesine, oradan da *Balıkesir* yöresine gittiklerini belirtmektedir. Fakat bunların Teke yöresinde bulunup bulunmadıkları hakkında bir malumat vermemiştir. Ancak Teke sancağı ile ilgili Tapu Tahrir defterlerinde UluYörük cemaati kaydedilmiş ve bunlar hakkında tafsilatlı bilgi verilmiştir. Yine O, UluYörük cemaatinin *Yüzde-Pâre*, *Orta-Pâre* ve *Şark-Pâre* olmak üzere başlıca üç kümeye ayrıldığını

⁸⁵⁴ C. Türkay, *aynı eser*, s. 618.

⁸⁵⁵ MAD 14, s. 235/b; Tablo 21.

⁸⁵⁶ TD 166, s. 577; Tablo 21.

⁸⁵⁷ MAD 14, s. 231/ab; Tablo 21.

⁸⁵⁸ TD 107, s. 26; Tablo 21.

⁸⁵⁹ TD 166, s. 592; Tablo 21.

⁸⁶⁰ C. Türkay, *aynı eser*, s. 736.

⁸⁶¹ TD 1082, s. 28-29; Tablo 21.

⁸⁶² TD 166, s. 578; Tablo 21.

belirttikden sonra bu topluluğun geçmişinin ve teşkilatının İlhanlılara kadar gittiğini yazmaktadır⁸⁶³.

Yörükân Taifesinden⁸⁶⁴ olan bu cemaat az önce de belirttiğimiz üzere Teke Sancağı'nda önemli bir yere sahiptir. TD 107 nolu defterde bu cematın hasılı 30.000 akça olarak kaydedilmiştir⁸⁶⁵. 1530 tahririnde ise “*Uluyörük*” cemaati adı altında *Bayındır, Bozca Bahadır Gençlüsü, Büyük Dirikmiş, Emre Oğlu, Kabil ve Beğlerhan, Karakoyunlu, Karpenk (?), Kullular, Kızılca Keçilü, Memaç ve Ali Fahreddin Yörükleri, Nusretler, Saruhan Oğlu Gençlüsü, Solak ma'a Kırcı, Tavaslar, Taşkesük, Tire Gençlüsü, Tur Ali, Hamid Sancağı'nda mütemekkin olan Uluyörük, Veli Fakih, Yörükân-ı Bektaş Gençlüsü, Yörükân-ı Şeyh Bey* gibi yörük grupları kaydedilmiştir. Bunlar toplam olarak 775 hane kaydedilmiş olmasına rağmen yapılan tasnif sonucunda 703 hane hesaplanmışlardır. Ayrıca, 56 mücerred, 8 (7) kara, 10 imam, 3 mermici, 1 mecnun, 4 ma'lul, 2 sahib-i zaviye, 1 kethüda, 5 (21) sipahi, 4 muhassıl, 1 müteveli, 2 şeyh-i zaviye, 1 (5) şeyh, 1 Al-i Resul, 1 ahi ve 3 kötürüm'den meydana geldikleri belirtilmiştir. Bunların hasılları ise, 30.000 akçadır (Tablo 21).

1568 tahririnde ise Uluyörük cemaati, *Ali Fahreddin ve Memeceler, Bozca Bahadır Gençlüsü, Çundayasın (?), Dirikmişler, Kılçak (?), Oyumca, Garcucık ve İstavras, Perakende-i Alâiye, Tara Gençlüsü ve Yörükân-ı İnış (?)* gibi yörük gruplarından meydana gelmektedir (Tablo 21).

Perakende (dağınık) olarak adlandırılan yörük grupları'nın yukarıda da belirtildiği gibi Alâiye'den geldiğini görmekteyiz. Bu tür “*perakende*” olarak adlandırılan beş on çadırılık (oba) yörüklerle Hamid sancağı'nda da rastlanılmaktadır⁸⁶⁶.

XVI. asırda Uluyörük cemaatinin önemli kollarından olan ya da ona bağlı olarak gösterilen Karakoyunlu aşireti Teke ve çevresinde etkisini son zamanlara kadar sürdürmüş ve bu isimle varlıklarını devam ettirmiştir. *Mehmet Eröz, Karakoyunlu Aşireti'nin İbişli, Kuşçular, Hacıalılar, Könterli, Dayılar, Balıklar ve Ebişler* gibi obalardan meydana geldiğini belirtmiştir. Ayrıca, bunların Anamas dağlarında yaylalayıp, Antalya'da kışladıklarını, çoğunun yarı göçebe olduğunu ve köylerinin bulunduğunu yazmaktadır. Bununla birlikte, bu aşiretin bir koluna Bulgar dağlarında da rastlandığını ve bunların buraya 40-50 sene evvel gitmiş olduklarını yine, Karakoyunluların Doğu Anadolu ve İran'da büyük roller oynadıklarını belirtmektedir⁸⁶⁷.

74- Varsak Yörükleri

Cevdet Türkay'ın, *Mamalu* aşiretinden olup Türkmân Yörükânı taifesinden meydana geldiğini belirttiği bu cemaat, *Kırşehirli, Bozok ve Adana* sancakları ile *Maraş* eyaletinin *Zülkadriye* kazasında yaşamaktadır⁸⁶⁸. Belirtilen bu sancak ve kazalarla birlikte yoğun bir şekilde Teke Sancağı'nda da yer aldığı görülmektedir. 1455 tahririnde belirtilmeyen Varsaklar, daha sonraki tahrirlerde hep kaydedilmiş olup, “*Karaman Vilâyeti'nden geldikleri*” belirtilmiştir. TD 107 nolu defterde “*Yörükân-ı Garibân-ı Haymana*” şeklinde kaydedilmiş olmasına rağmen Karaman diyarından geldikleri belirtilmiştir. Bu kayda dayanarak Varsak cematının “*Haymana*” şeklinde de isimlendirilmiş olduğunu söyleyebiliriz⁸⁶⁹.

⁸⁶³ Faruk Sütner, aynı eser, s. 146.

⁸⁶⁴ C. Türkay, aynı eser, s. 748.

⁸⁶⁵ TD 107, s. 3; Tablo 21.

⁸⁶⁶ Zeki Arıkan, aynı eser, s. 83.

⁸⁶⁷ Mehmet Eröz, Yörükler, s. 47.

⁸⁶⁸ C. Türkay, aynı eser, s. 755.

⁸⁶⁹ TD 107, s. 1; TD 166, s. 576-577; Tablo 21.

Varsaklar, Bozkırlı, Turgut, Kosun ve Gögez gibi boy ve oymaklarla birlikte Karamanlı devlet adamlarının yardım ve desteklerini aldıkları bir cemaattir. Varsaklar ve diğer aşiretlerin yardımıyla Karamanoğulları Osmanlı Devleti'ni uzun süre uğraştırmış ve yıpratmıştır. *Fatih Sultan Mehmed* bu bölgeyi almasına rağmen tam olarak burada istikrarı sağlayamamıştır. Ancak, II. Bayezid, Cem Sultan olayına da karışan Karaman beyinin taraftarlarını dağıtmak suretiyle Karaman-ili'ni kati olarak Osmanlı eyaleti haline getirebilmiştir. Bu bölgede Osmanlı Devleti hakimiyetini sağlayabilmek için Fatih zamanında *Larende, Ereğli, Aksaray* gibi Karamanlılara taraftar şehirlerin müslüman ve bir kısım hristiyan halkını 1471'de İstanbul'a sürmüştür. 1487'de de *Vezir-i Azam Davud Paşa*'nın Varsak-ili'ne (Silifke'nin kuzey bölgesi, Tarsus ile Karaman-ili arasında üzeri büyük ağaçlarla örtülü sarp dağlar) seferi bulunmaktadır⁸⁷⁰. *Halil İnalçık* da II. Mehmet zamanında 1468-1474 yılları arasında Toros-Karaman yöresinin Osmanlıların eline geçirilmesine karşı yapılan direnişin omurgasını oluşturan çok sayıda Yörük/Türkmen'in zorla Rumeline sürülüp sınır dışı edildiğini belirtmektedir⁸⁷¹. Varsaklar da sürülen bu yörüklerden olmalıdırlar. 1500 yılında ise, Karaman eyaleti gayet fena tahrir olunmuş, her tımarı bir misli arttırmak suretiyle tahriri tamamlanmış, bu da *Turgut ve Varsak* aşiretlerinin ayaklanmalarına sebep olmuştur⁸⁷². Bu seferler ve ayaklanmalardan sonra, az önce de belirttiğimiz üzere bu bölgeden çeşitli bölgelere sürgünler olmuştur. Teke sancağına da bu bölgenin ele geçirilmesi neticesinde buradaki huzurun ve istikrarın sağlanması, ayrıca orada onların toplu olarak bir güç olmalarını engellemek amacıyla sürgün edilmiş olduklarını tahmin etmekteyiz. Çünkü 1455 tahririnde yeralmamaları buna karşılık daha sonraki tahrirlerde kaydedilmeleriyle birlikte "*Karaman diyarından geldiklerinin*" belirtilmesi bunu teyid etmektedir. Bütün bunlarla birlikte, "*Yalnızbağ*" cemaatinin Alâiye'den geldiğinin belirtilmesi⁸⁷³ de bu tür uygulamanın bir neticesi olsa gerektir. Faruk Sümer de, İç-il'in Osmanlı devrinde bitmez tükenmez bir insan kaynağına sahip olduğunu, buradan komşu bölgelere, her asırda göçler vuku bulduğunu ve II. Bayezid devrinde *Bozdoğan*'dan ve *Bozkırlı*'dan olmak üzere mühim kolların Orta Anadolu'daki Koç-hisar yöresine, yine aynı devirde az ehemmiyetli oymakların Teke bölgesine göç ettiklerini belirtmektedir. Yine O, buradan sonraki asırlarda da bilhassa komşu bölgelere mühim göçlerin olduğunu ve bunların başında da *Boz-Doğan* ile ona mensup *Melemenci* (Menemenci), *Kara-Hacılu*, *Kürkçülü* ve *Tekelü* obalarının bulunduğunu belirtiyor. Teke Sancağı'nda Varsak yörüklerine tabi olan cemaatler arasında *Boz-Doğan*'nın da olması Faruk Sümer'in bilgilerini teyid etmektedir.

Varsak Türklerinin kudretini ve varlığını son zamanlara kadar devam ettirdikleri görülmektedir. Mesela, XIX. yüzyılda Çukur-Ova'da derebeylik idaresi devam etmektedir. Bu derebeylerin de en kuvvetlisi Kozan-Oğulları olup bunlar, adlarını ormanlık dağlarda oturdukları için bundan alan Varsak Türklerine dayanmaktadırlar⁸⁷⁴. Bugün Antalya yakınında Varsak beldesinin olması yine, Korkuteli'ne bağlı olarak Varsak yaylasının ve yerleşim yerinin bulunması bu cemaatin etkisini ve tesirini göstermekte, ayrıca yerleşim yerlerine de delalet etmektedir. *Mehmet Eröz* de bu cemaatin son zamanlardaki durumu ve oynadıkları fonksiyonlar hakkında şunları yazmaktadır: Farsak ya da Varsak aşiretinin Korkuteli'nin üstünde *Yelten Köyü* civarında *Farsak Yaylasında Karacalı, Dağlı ve Yağbasan Obaları*'ndan meydana gelmek suretiyle yaşadıklarını, bunların esas büyük kolunun ise

⁸⁷⁰ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, X, İstanbul, 1992, s. 238-244, 270.

⁸⁷¹ Halil İnalçık, "The Yürüks: Their Origins, Expansion and Economic Role", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire Essays on Economy and Society*, s. 106.

⁸⁷² Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 35-36.

⁸⁷³ TD 107, s. 3; Tablo 21.

⁸⁷⁴ Faruk Sümer, *Oğuzlar...*, s. 148, 157.

Kozan, Saimbeyli, Kadirli civarında 30-40 köy teşkil ettiklerini ve hatta *Karacaoğlan*'ın bu aşiretten olduğunun söylendiğini belirtmektedir. Ayrıca O, Osmanlılar devrinde büyük bir rol oynayan kalabalık bir aşiret olduğunu ve dillerinin hayli kaba olduğunu ve aralarına zamanla abdalların karışmış olduğunu yazmaktadır⁸⁷⁵.

Bütün bunlarla birlikte, Varsak Türkleri'nin Anadolu'dan giden diğer boylarla birlikte Safevi Devleti'nin kurulmasında da önemli rol oynadıkları bilinen bir gerçektir⁸⁷⁶.

Varsaklar hakkındaki bu genel açıklamalardan sonra Teke Sancağı'ndaki durumları hakkında şunları söylememiz mümkündür: Bu cemaat TD 107 nolu defterde, "*Yörükân-ı Garibân-ı Haymana*" şeklinde kaydedilmiş olup, 33.040 akça hasılı vardır⁸⁷⁷. 1530 tahririnde ise Varsaklar, *Urbân, Urbân-ı Askerler, Urbân-ı Ayaslar, Urbân-ı Bayramlar, Urbân-ı benâm-ı Haculular, Urbân-ı Gedük Aliler, Urbân-ı Hacı Salihler, Urbân-ı Hacular, Urbân-ı Hurslar (?), Urbân-ı Kızıl Tahir, Urbân-ı Mahmudlar, Urbân-ı Musular (?), Urbân-ı Ramazanlar, Urbân-ı Sefciyan, Urbân-ı Sultanlar, Urbân-ı Timurlu, Bozdoğan, Gülnar (?), Ozanlar benâm-ı Burmalu, Ozanlar benâm-ı Süleymanlu, Ozanlar ve Şahiler* gibi cemaatlerden meydana gelmektedir. Bunlar toplam olarak 914 hane kaydedilmiş olmalarına rağmen 856 hane oldukları görülmüştür. Ayrıca, 47 mücerred, 11 kara, 2 da-i padişah, 3 imam, 2 mermici, 1 mecnun, 1 ma'lul ve 1 ama'dan meydana gelmekte olup hasılları 33.040 akçadır. 1568 tahririnde ise, Varsak yörükleri *Bozdoğan* ve *Varsak-ı seklanaz (?)* cemaatlerinden meydana gelmektedir. Diğer grupların büyük çoğunluğu ise *Sıçan* cemaatine bağlı olarak gösterilmiştir (Tablo 21).

75- *Yalnızbağ Cemaati*

İlk defa TD 107 nolu defterde zikredilen bu cemaat Antalya kazasında kaydedilmiştir. Ayrıca bu cemaatin "*Alâiye Livası'ndan geldiği*" belirtilmiştir. Mezkur tarihte bu cemaatin hasılı 11.000 akçadır⁸⁷⁸. 1530 tahririnde de Alâiye'den geldiği belirtilmiştir. Bu cemaat 127 hane, 5 mücerred, 1 kara, 1 imam, 1 kethüda, 3 sipahi olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise, 10.000 akçaya düşmüştür⁸⁷⁹. 1568 tahririnde, böyle bir cemaat ismi geçmemektedir.

76- *Yazırhâ-i Sipah Cemaati*

Sadece 1568 tahririnde ismine rastlanılan bu cemaat Elmalu'da 98 nefer, 52 hane, 37 bennâk, 33 mücerred, 26 nim çift, 2 çift olarak kaydedilmiştir (Tablo 21).

77- *Yörükân Cemaati*

Bu isimle TD 107 nolu defterde Kürt nahiyesinde bir cemaat kaydedilmiştir. Bu cemaatin hasılı ise 185 akçadır⁸⁸⁰. 1530 tahririnde ise *Boğazak, Karatay, Taradık, İstavras, Sancaklar* ve *Kargucuk* karyelerinde iki adet aynı isimle bu cemaat kaydedilmiştir. Bunlar toplam 108 hane, 9 mücerred, 1 da'i, 3 mermici, 2 sipahi ve 3 muaf'dan meydana gelmektedir. Bunların hasılları ise *Eyneşe* cemaati ile beraber verilmiştir⁸⁸¹. 1568 tahririnde ise

⁸⁷⁵ Mehmet Eröz, *Yörükler*, s. 46.

⁸⁷⁶ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara, 1992.

⁸⁷⁷ TD 107, s. 1; Tablo 21.

⁸⁷⁸ TD 107, s. 3; Tablo 21

⁸⁷⁹ TD 166, s. 579; Tablo 21.

⁸⁸⁰ TD 107, s. 72; Tablo 21.

⁸⁸¹ TD 166, s. 580; Tablo 21.

sadece Yörükân ismiyle Kürt nahiyesinde bir cemaat kaydedilmiştir. Bu, 15 nefer, 8 hane, 8 bennâk ve 7 mücerred'den meydana gelmektedir. Hasılı ise 185 akçadır (Tablo 21).

78- Yörükân-ı Çay

İlk defa TD 107 nolu defterde Bağovası nahiyesinde kaydedilmiştir. Hasılı ise Çay karyesi'nde verilmiştir. Bu cemaat, ismini köye de vermiştir⁸⁸². 1530 tahririnde Karahisar kazasında 54 hane ve 9 mücerred olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 8174 akçadır⁸⁸³. 1568 tahririnde 150 nefer, 130 hane, 146 bennâk ve 104 mücerred olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 8022 akçadır (Tablo 21).

79- Yörükân-ı Çobansa Cemaati

Çobanlı, Çabanlı isimleriyle Kütahya, Adana, Alâiye gibi sancaklarda da yörükân taifesinden olan bu cemaate rastlanmaktadır⁸⁸⁴. Teke sancağında ilk defa TD 107 nolu defterde Elmalu kazasında kaydedilmiş olup hasılının 2500 akça olduğu belirtilmiştir⁸⁸⁵. 1530 tahririnde ise Antalya kazasında kaydedilmiş olup 83 hane, 6 mücerred ve 2 kara'dan meydana gelmektedir. Hasılı yine değişmemiştir⁸⁸⁶. 1568 tahririnde yine bu cemaatin Teke'de bulunduğunu görmekteyiz. Fakat mezkur tarihte Karahisar kazasında "Çoban" ismiyle kaydedilmiştir. Bu cemaat 245 (240) nefer, 108 hane ve 1 mu'tak'dan meydana gelmektedir (Tablo 21).

80- Yörükân-ı Hotaş Cemaati

Sadece 1568 tahririnde ismi geçen bu cemaat Kaş'da 141 nefer, 73 hane olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 3200 akçadır (Tablo 21).

81- Yörükân-ı İniş Cemaati (?)

İlk defa 1530 tahririnde Antalya kazasının İniş karyesinde 127 hane ve 22 mücerred olarak kaydedilmiştir. Hasılı 1000 akçadır⁸⁸⁷. 1568 tahririnde ise 76 (81) nefer, 46 hane kaydedilmiştir (Tablo 21).

82- Yörükân-ı Ulucalu Cemaati

Yörükân taifesinden olan bu cemaat Karahisar-ı Şarkî sancağında da bulunmaktadır. Teke sancağında ilk defa TD 107 nolu defterde Antalya'da kaydedilmiştir⁸⁸⁸. 1530 tahririnde hasılı 750 akça olan bu cemaatin 75 hane'den meydana geldiğini görmekteyiz⁸⁸⁹. 1568 tahririnde ise Karahisar nahiyesinde 81 nefer, 38 hane, 44 bennâk, 34 mücerred ve 3 muaf olarak kaydedilmiştir (Tablo 21).

⁸⁸² Ekler Tablo 1.

⁸⁸³ TD 166, s. 593; Tablo 21.

⁸⁸⁴ C. Türkay, aynı eser, s. 302.

⁸⁸⁵ TD 107, s. 2; Tablo 21.

⁸⁸⁶ TD 166, s. 576; Tablo 21.

⁸⁸⁷ TD 166, s. 580; Tablo 21.

⁸⁸⁸ TD 107, s. 1; Tablo 21.

⁸⁸⁹ TD 166, s. 576; Tablo 21.

83- Yörükân-ı Kavacık Cemaati

İlk defa 1530 tahririnde Kalkanlı'da 24 hane, 4 mücerred ve 2 sipahi olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise 550 akçadır⁸⁹⁰. 1568 tahririnde ise, 18 nefer ve 13 hane olarak kaydedilmiştir. Hasılı mezkur tarihte 500 akçaya düşmüştür (Tablo 21).

84-Yörükân-ı Kaş Cemaati

İlk defa TD 107 nolu defterde kaydedilmiştir. Hasılı 7400 akçadır⁸⁹¹. 1530 tahririnde 122 hane, 3 kara olarak kaydedilmiş olup, hasılı değişmemiştir⁸⁹². 1568 tahririnde ise 114 nefer, 70 hane 7 bennâk, 1 mücerred'den meydana gelmektedir. Hasılı ise, 1900 akçaya düşmüştür (Tablo 21).

85- Yörükân-ı Menimak Cemaati (?)

İlk defa TD 107 nolu defterde Antalya'da kaydedilmiştir. Hasılı ise 700 akçadır⁸⁹³. 1530 tahririnde isimleri geçmemektedir. 1568 tahririnde ise Kürt nahiyesine kayıtlı olarak gösterilmiş olup, 68 nefer, 38 hane kaydedilmiştir. Hasılı ise 1500 akçaya yükselmiştir (Tablo 21).

86- Yörükân-ı Sıcak Cemaati

Sadece 1530 tahririnde Antalya'da kaydedilmiştir. Bu cemaat 24 hane, 1 mücerred ve 1 kara'dan meydana gelmektedir. Hasılı ise 700 akçadır⁸⁹⁴.

87- Yörükân-ı Şehr-i Finike Cemaati

İlk defa TD 107 nolu defterde zikredilen bu cemaat Elmalu kazasında kaydedilmiş olup, hasılı 400 akçadır⁸⁹⁵. 1530 tahririnde, 27 hane, 1 imam ve 1 muaf zümre olarak kaydedilmiştir. Hasılı ise değişmemiştir⁸⁹⁶.

88- Ziftciyân Cemaati

İlk defa TD 107 nolu defterde ismi geçmekte olan bu cemaat Antalya'da kaydedilmiştir. Hasılı başka cemaatlerle birlikte 9003 akçadır⁸⁹⁷. 1530 tahririnde, 4 hane, 1 mücerred kaydedilmiştir. Hasılı 150 akçadır⁸⁹⁸. 1568 tahririnde ise 7 nefer, 6 hane, 61 bennâk olarak kaydedildiğini görmekteyiz. Hasılı ise 90 akçadır (Tablo 21).

Tapu Tahrir Defterlerinde geçen bu cemaatlerin yanında müsellemler defterlerinde kaydedilmiş ve müsellemler çiftliklerinde bazı vergilerden muaf olmak kaydıyla görevli cemaatler de bulunmaktadır. Burada kaydedilmiş olan cemaatler Milli nahiyesinde Milli müsellemleri olarak belirtilmişlerdir. Bir iki köy hariç Milli müsellemlerinin büyük

⁸⁹⁰ TD 166, s. 609; Tablo 21.

⁸⁹¹ TD 107, s. 46; Tablo 21.

⁸⁹² TD 166, s. 605; Tablo 21.

⁸⁹³ TD 107, s. 3; Tablo 21.

⁸⁹⁴ TD 166, s. 578; Tablo 21.

⁸⁹⁵ TD 107, s. 5; Tablo 21.

⁸⁹⁶ TD 166, s. 599; Tablo 21.

⁸⁹⁷ TD 107, s. 1; Tablo 21.

⁸⁹⁸ TD 166, s. 576; Tablo 21.

çoğunluğunu bu cemaatler teşkil etmektedir. Milli ve çevresinin yüksek ve yayla niteliğinde olması aşiretlerin yaşaması ve yerleşmesine elverişli zemin hazırlamıştır. Buradaki cemaatlerin bir kısmının Oğuz boylarından geldiğini görmekteyiz. Bunlar, *Bayad*, *Kayı*, *Kayı Ece* gibi yörüklerdir. Bazı cemaatler ise yer isimleri taşımakta olup adlarını bazı köy ve yerleşim yerlerinden almışlar veya buralara vermiş olmalıdırlar. Milli'de müselleme çiftliklerinde kaydedilen ve burada yaşayan cemaatlerin ismi ve durumlarıyla ilgili olarak çeşitli tarihlerde tutulmuş olan müselleme defterlerinden bilgi sahibi olmak mümkündür. Biz burada sadece bu defterlere dayanarak vermiş olduğumuz tablolarla yetineceğiz (Tablo 22).

TABLO 21
TEKE SANCAĞINDA CEMAATLERİN NÜFUSU VE HASILLARI
1455-1568

Cemaat Adı	Nahiye	1455					1530					1568							
		Nf	Ç	NÇ	B	İM	Hasıl	H	M	K	Mf	Hasıl	Nf	H	B	M	NÇ	Mf	Hasıl
Akova ve Ovacık	Antalya	-	-	-	-	-	3500	57	8	1	-	3500	-	-	-	-	-	-	-
Alaçadağ	Elmalu	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	Çamlı'da	-	-	-	-	-	-	-
Alasakal Yörükleri	Karahisar	9	-	-	-	-	290	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alaylu Yörükleri (Emirceler'de)	Kürt	82	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alaylu Yörükleri (Kara Sekid'de)	Kürt	73	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alaylu Yörükleri (Yağca Sınırmında)	Kürt	40	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Antalya	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arablara	Karahisar	21	-	-	-	-	Ozanlar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ayanos***/xxxx	Karahisar	63	-	-	-	1	-	54	15	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Azaklar (?) (1)	Antalya	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	3500	-	-	-	-	-	-	-
Bayındır (Eliştir Yeri)	Kaş	23	3	14	5	-	2200	80	3	4	3	24200	37	16	19	13	4	1	2100
Bayındır**	Antalya	-	-	-	-	-	-	20	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Beğçitk	Antalya, İğdir	-	-	-	-	-	9800	287	27	5	2	9800	359	190	162	135	68	-	11745
Beğmelik	Kaş	-	-	-	-	-	598	10	-	-	-	598	8	5	3	3	1	-	1000
Bölük-i Balak ****/xxxx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	71	-	-	3	-	49	27	-	-	-	-	-
Bölük-i Gümüüşdeğin****/xxxx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	75	2	1	2	-	21	15	-	-	-	1	-
Bölük-i Halil Aşık (K. Emirgazi)	Antalya, İğdir	-	-	-	-	-	990	9	2	-	-	220	209	10	-	-	-	-	500
Bölük-i Karaçardağın****/xxxx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	71	1	1	2	-	43	33	-	-	-	-	-
Bölük-i İbrahim b. Bektaş	Antalya,	-	-	-	-	-	Halil	16	-	-	-	500	44	21	-	-	-	-	1000

Gelemen Yeri xxxxx	Karahisar	132	-	-	-	-	-	-	-	-	-	102	53	-	-	-	-	-	-
Gelin***	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	63	5	2	1	-	-	-	-	-	-	-
Gevenes (4)	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	70	-	-	1	11890	-	-	-	-	-	-
Gülnar (?)*	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	195	4	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Oğlanı Yeri	Kaş	47	24	21	2	1	1440	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacılar xx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	13	-	-	-	-	-
Halacan	Elmalu	-	-	-	-	-	-	950	50	2	1	2	950	45	27	25	12	7	1
Halanlar n. d. Kancılar (?)	Kürt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	16	-	-	-	-	200
Hatibler xx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41	29	-	-	-	-	-
Hisareresi (K. Ortalaz)	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	57	1	4	1	C. Kuş	-	-	-	-	-	-
Huriye xxxxx	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	61	38	-	-	-	-	-
Hurtı Yeri	Karahisar	39	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İğdir	Kaş	27	6	14	5	1	903	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İğdir***/xxxxx	Karahisar	129	-	-	-	-	-	-	264	43	2	2	-	272	148	4	7	-	1
İnceğin Yörtükleri	İstanoz	123	-	-	-	1	5955	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İncir (?)***	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	86	24	-	1	-	-	-	-	-	-	-
İsalar***/xxxxx	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	42	6	-	1	-	60	23	-	-	-	-
İvaz İ'akih***/xxxxx	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	60	3	1	1	-	184	89	-	-	-	-
Kabil ve Beglerhân**	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	108	4	-	16	-	-	-	-	-	-	-
Kalaçlar (?) xx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32	21	-	-	-	-	-
Kalburcıyan (Etrak-1 Kalburcular)	Karahisar	60	-	-	-	-	Ozanlar	3000	207	40	2	8	3000	-	-	-	-	-	-
Kara Çardağın xxxx	Meğri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	16	-	-	-	-
Karagöl	Antalya, İğdir	368	54	206	102	1	22744	-	62	2	-	-	3349	39	21	8	12	19	-
Karagöl n. d. Burdurçuk ve Çaltı	Antalya, İğdir	-	-	-	-	-	-	3129	62	4	-	-	2620	419	235	165	113	139	3
Karakeçitli	Kalkanlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	137	69	93	44	-	-
Karaköy	Antalya	-	-	-	-	-	-	28286	355	57	6	2	26968	-	-	-	-	-	-

Ozanlar (Karamiler)* /xx	Karahisar Antalya	7	-	-	-	-	-	-	-	3000	-	46	3	-	-	-	58	31	-	-	-	-
Ozanlar Burmali* /xx	benâm-i Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	67	3	1	-	-	28	23	-	-	-	-
Ozanlar Sitleymanlı ve Oğuzhanlı * /xx	benâm-i Antalya, Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Sarular	36	5	1	-	-	122	56	-	-	-	-
Perâkende-i Alâiye xxx	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	79	50	-	-	-	-
Pir Alem	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	250	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pirler benâm-i Başlıca	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	62	42	-	-	-	-
Kilise xx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	7	8	4	-	-
Refâ-i Fimike	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	1	-	-	14	7	-	-	-	-
Rumcalar (?) xx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	9	-	-	-	-
Saru Resuller	Kürt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	18	-	-	-	-
Saruca Sular xx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	105	59	50	29	25	1
Saruca Yazır (5)	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47	2	3	1	14000	105	59	50	29	25	1
Saruhan Oğlu Gençüstü**	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarular	Kaş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15702	192	19	6	5	5178	180	108	-	-	-	3
Sarular yer*** / xxxxx	Karahisar	65	-	-	-	-	-	-	-	-	-	89	21	1	-	-	250	133	-	-	-	5
Solak ma'a Kırcı (?)**	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	3	2	5	-	-	-	-	-	-	-
Sitleyman	Kaş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	178	1	4	-	4536	104	60	-	-	-	2
Surlu (?) Köker***	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	89	4	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Surlu (?)***	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	48	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Sığırlı	Kürt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	5	-	-	-	300
Şahiler (?)*	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şamhecalar (?) xx	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	6	-	-	-	-
Şehir-i Fimike	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400	27	-	2	400	-	-	-	-	-	-	-
Taradık	Karahisar	34	-	-	-	-	-	-	-	930	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tariyeri*** / xxxxx	Karahisar	142	-	-	-	-	-	-	1	-	-	71	3	1	-	-	611	326	-	-	-	1
Tavaslar**	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-

Urbân-ı Sultanlar*	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Urbân-ı Timurî*/xx	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	34	3	-	-	-	-	24	14	-	-	-	-	-	-
Urbân-ı Şahinler xx	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	4	-	-	-	-	-	-
Varsak-ı Seklanaz (?) x	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	337	147	-	-	-	-	-	-	-
Veli Fakih**	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yalnızbağ ki an livâ-i Alâiye	Alâiye	-	-	-	-	-	-	-	11000	127	5	1	7	10000	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yazırhâ-i Sipah	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	98	52	37	33	26	2	-	-	-
Yörükân (K.Boğazak, Karatay ve Taradık)	Antalya, Kûrt	-	-	-	-	-	-	185	-	58	3	-	7	Eyneşe	15	8	8	7	-	-	-	185	
Yörükân (K.İstavras, Sancaklar ve Kargucuk)	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	55	6	-	2	Eyneşe	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yörükân-ı Bektaş Gençlîsîl**	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	76	8	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yörükân-ı Çay (8)	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	54	9	-	-	8174	150	130	146	104	-	-	-	8022	
Yörükân-ı Çobansa	Beğovası	-	-	-	-	-	-	K. Çay	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yörükân-ı Garibân-ı Haymana	Antalya	-	-	-	-	-	-	2500	-	83	6	2	-	2500	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yörükân-ı Hotaş	Antalya	-	-	-	-	-	-	33040	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yörükân-ı Kavacık	Kaş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	141	73	-	-	-	-	-	3200	
Yörükân-ı Kaş	Kalkanlı	-	-	-	-	-	-	-	-	24	4	-	2	550	18	13	-	-	-	-	-	500	
Yörükân-ı Kürt	Kaş	-	-	-	-	-	-	7400	-	122	-	3	-	7400	114	70	7	1	-	-	-	1900	
Yörükân-ı Menimak (?)	Antalya, Kûrt	-	-	-	-	-	-	212	-	13	-	-	-	212	36	19	-	17	-	-	800		
Yörükân-ı Serik xxxxx	Antalya, Kûrt	-	-	-	-	-	-	700	-	-	-	-	-	-	68	38	-	-	-	-	1500		
Yörükân-ı Şıçak	Karahisar	-	-	-	-	-	-	30000	-	-	-	-	-	-	30	13	16	13	-	1	-	-	
Yörükân-ı Taradık	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	24	1	1	-	700	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yörükân-ı Ulucalu	Karahisar	-	-	-	-	-	-	2000	-	90	8	1	4	2000	70	-	56	14	-	-	-	2000	
Yörükân-ı İniş (?) xxx	Antalya	-	-	-	-	-	-	9003	-	25	-	-	-	750	81	38	44	34	-	1	1350	-	
Yörükân-ı İniş (?) xxx	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	127	22	-	-	1000	76	46	-	-	-	-	-	-	-

(K.i.yneşe)																				
Yörtükân-ı Şeyh Bey**	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	57	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ziftciyan	Antalya	-	-	-	-	-	Ulucalu	-	4	1	-	-	150	-	-	-	-	-	-	-
Hamid ve Alâiye'den gelen cemaatler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hasan Paşa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Homa Kazası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Taşkesöğü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Taşluca	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tefenni, Kızıllı, Firuzlu ve Ahıl	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
xx Sıcan'a bağlı cemaatler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
xxx Uluyörtük'e bağlı cemaatler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
xxxx Çardağın'a bağlı cemaatler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
xxxxx Bu cemaatler birlikte verilmiştir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM		2527	248	545	223	18	63644	240801	6946	573	99	148	188131	9625	5104	1405	846	393	72	240.899

1455'deki notlar:

Ayanozlar Yeri, Çütül Yeri (?), Gelemen Yeri, Hurti Yeri, İğdir Yeri, Kemercikli Yeri, Kökez Yeri, Sarular Yeri, Tanyeri cemaatleri Serik Yörtüklerinden olup defterde 732 ev yazılmış olmasına rağmen gerçekte 727 ev dirler. Bunların hasılları ise 25000 akçadır.

Sarular Yeri cemaatinin neferlerinin toplamı gerçekte 63'dür. İğdir Yeri cemaatinin neferlerinin gerçekte toplamı 127'dir. Kardıç ve Derlü cemaatlerinin nefer sayıları tablodakinden daha fazla olmalıdır. Çünkü toplam verilmeden defter bitmiştir.

TD 107 notlar:

Çeriler, Gelemen, Sarular, Kayalu, Süleymanlı ve Tulaşalu cemaatleri Gerdan (?) cemaatindedirler. Yalnızbağ cemaati Alâiye livasından gelmiştir. Yörtükân-ı Gariban-ı Haymana Karaman dışından gelmiştir.

TD 166 Notlar:

* Cema'at-i Yörtükân-ı Varsahân ki der vilayet-i Karaman

Yekun-ı cemaat-i mezkurin: Hane 914 (856), müccerred 47, kara 11, Dai-i Padişah 2, imam 3, mermici 2, mecnun 1, mal'lul 1, ama 1(-) ve hasıl 33.040 akçadır.

** Bu cemaatler Uluyörtük cemaatine bağlıdır.

Yekun-i cema'at-i mezkurin : Hane 775 (703), mücterred (56), kara 8 (7), imam 10, mermici 3, mecnun 1(-), ma'lul (4), sahib-i zaviye 2 (-), kethüda 1 (-), sipahi 5 (21), muhassıl 4(-), müteveli 1(-), şeyh-i zaviye 2 (-), şeyh 1 (5), al-i resul 1 (-), ahi 1 (-), köttürüm 3 (-) ve yekun hasıl 30.000 akçadır.

*** Bu cemaatlar Yörtükân-ı Serik'e tabidirler.
Yekun-i cema'at-i mezkurin: Hane 1224, mücterred 142, kara 11, imam 5 (7), mermici 2, a'ima 1, müderris 1, muhassıl 4, merd-i hisar (1) ve yekun hasıl 30.000 akçadır.

**** Bu cemaatlar Cema'at-i Çardagın'a tabidirler.

Bu cemaatlerdeki muafatların dağılımı: Dai-i Padişah 3, imam 30, mermici 17, mecnun 4, ma'lul 4, sahib-i zaviye 2, kethüda 3, sipahi 15, a'ima 6, kadimi 13, muaf 15, müderris 1, muhassıl 14, müteveli 1, lal 1, şeyh-i zaviye 2, şeyh 4, Al-i Resul 1, ahi 1, köttürüm 9, yolcu (?) 1 ve merhun (?) 1.

(1) Hasılı karye-i Kiciköprü ile beraber verilmiştir. (2) Hasılma K. Tire ve C. Alacadağ'ın nisfi da dahildir. (3) Sancakbeyine manufdur. (4) K. Ortalazda mittemekkin olup, hasılma hisarideresi de dahildir. (5) Hasılma K. Özükend de dahildir. (6) "Mezkurun hasılı defterde mukayyed bulunmadı" kaydı vardır. (7) Liiva-i İlamid'de mittemekkindir. (8) Hasılma K. Çay da dahildir

TKA 107'deki (1568) notlar:

x Yörtükân-ı Varsak ki ez vilâyet-i Karaman

xx Sıçan'a bağı cemaatlar olup bunların haneleri defterde 898, neferleri ise 1836 olarak verilmiştir. Fakat yaptığımız toplam sonucunda 1487 nefer, 785 hane olduğu görülmüştür.

Defterde yazılan neferlerin toplamı 9732 çıkmasına karşılık gerçekte bunların 9625 olduğu hesaplanmıştır. Nim çiftlerin içerisinde 4 aded tam çift bulunmaktadır. Muafatların dağılımı ise şöyledir: 6 muhassıl, 3 Al-i Resul, 2. D. Padişah, 5 imam, 3 hatip, 2 sipahi, 6 sipahizade, 8 kud-i zade, 25 mu'tak, 1 mermici, 1 mütekaid sipahi, 1 a'ima, 3 pir-i fani, 1 şeyh-i zaviye, 1 merd-i kal'a-i Antalya, 1 kethüda-i cemaat-i İğdir, 1 köttürüm, 1 doğancı tumarına mutasarrıf, 1 muafdur. 58 bennak ve 2 imam aynı zamanda mu'takdır.

TABLO 22

1476 (?), 1545, 1560 VE 1568 TARİHLERİNDE MİLLÎDE MÜSELLEM ÇİFTLİKLERİNDE GÖREVLİ CEMAATLER VE NÜFUS DURUMLARI

Cema'at ismi	1476										1545					1560					1568									
	H	Nf	M	B	N.	K	Mf	Mt.	Mş	Ym.	Mü	Mş	Ö.ol	M	t.	Ce	Mş	NÇ	Ca	Mf	M.z	Mt	Mü	Mş	M.z	Mf	Mt	İm		
Adil v. Umur	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	32	-	8	1	5	-	-	-	-	-	1	43	19	9	12	23	1	-
Akbülk	17	19	-	-	-	-	-	-	2	-	13	5	20	-	6	1	5	-	-	-	-	-	-	20	4	5	-	20	-	-
Akçakılıse	-	12	-	-	-	-	1	-	6	7	12	7	25	-	11	1	7	2	-	-	-	-	-	30	14	8	-	23	1	-
Bayad	38	69	4	-	-	2	6	2	14	40	91	16	100	1	29	4	24	-	-	-	-	-	5	84	37	34	5	165	4	1
Bayır	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	29	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çakırlar	-	61	3	-	-	-	2	-	10	49	18	3	28	-	9	1	6	-	-	-	-	-	-	39	4	5	4	31	-	1

TABLO 23
XV. VE XVI. ASIR TAHRİR VE MÜSELLEM DEFTERLERİNE GÖRE TEKE SANCAĞI
YÖRÜKLERİNİN (CEMAATLERİNİN) TOPLAM NÜFUSU

	1455		MAD 253			1530			1568			
	Nefer	Mf	Hane	M	Mf	Hane	M	Mf	Nefer	Hane	M	Mf
Tahrir Defterlerindeki Cemaatler	2527	18	4483	402	118	6946	573	148	9625	5104	846	72
Müsellem Def. Cemaatler	-	-	-	-	-	476*	911*	-	-	590**	1161**	-
T. D. Cemaatlerin Tahmini Nüfusu	12.725	-	23.407	-	-	36.043	-	-	-	26.726	-	-
Müsellem Def. Cemaatlerin Tahmini Nüfusu	-	-	-	-	-	3291	-	-	-	4111	-	-
GENEL TOPLAM	12.725 ***		23.407			39.334			30.837			

M: Mücerred, Mf: Muaf.

* 1530 Tahriri icmal olduğu için müsellem çiftliklerinde kayıtlı cemaatler belirtilmemiş ve sadece toplam olarak müsellem çiftlikleri ve bunların nüfusları hakkında bilgi verilmiştir. Bu tahrir öncesi ve sonrasında Milli Müsellem çiftliklerinde görevli cemaatlerin bazı vergilerden muaf olmak şartıyla çalıştıkları bilinmektedir. Bundan dolayı bu tahrirde yakın olan 1545 tahririndeki nüfusu esas almak suretiyle hesaplamaya gittik. Burada çiftlik esas alındığı için bu çiftliklerde görevli cemaatler muaf, eşer cebeli, müşterek olmak kaydıyla belirtilmişlerdir. Müsellem ocaklarında bulunan yamakların ve görevli olanların ekseriyeti "mücerred" denilebilecek bekar nüfusdan meydana geldiğinden, burada toplam rakamların 1/3'ünü hane, 2/3'ünü ise mücerred kabulüyle yukardaki tablodaki rakamları elde etmeye çalıştık. 1545'de Milli'deki cemaatlerin toplam sayısı 1427'dir. Bu hesaplamaya göre 476 hane, 911 mücerred çıkmakta olup, toplam nüfus ise 3291'dir.

** TD 466 nolu müsellem defterinde yani 1568 tarihinde Milli Müsellem teşkilatında görevli toplam olarak 1771 müşterek, müsellemzade ve muaf gibi grup yer almaktadır. Yukardaki hesaplamaya göre, 590 hane, 1161 mücerred bulunmaktadır. Buradan da toplam nüfusun 4111 olduğunu çıkarmak mümkündür.

*** Burada Neferler hane kabul edilmek suretiyle 5 ile çarpılmış ve nüfus hesaplanmıştır. Çünkü tahrirde neferler "ev" olarak belirtilmiştir. Bu da hane'ye tekabül ettiğinin göstergesidir.

Not:

Vital Cimet XIX. yüzyılın sonlarında Adalya ya da Teke Sancağı'nın toplam nüfusunu 224.000 olarak vermiştir. Yörükler ise bu rakamın içerisinde 15.000 civarındaki bir sayıya tekabül etmektedirler. Sancağın nüfusunun daha öncesine göre artmış olmasına karşılık yörük veya göçebelerin sayısının düşüş göstermesinin sebebi ancak yerleşik hayata geçmeleriyle izah edilebilir (Vital Cuinet, Turguie D'Asie Geographue Administraue, Paris, 1890, s. 854.

D- MEZRA'ALAR

Umumiyetle ahalişi dağılmış eski iskan yerlerine *mezra*'a veya *ekinlik* denilmektedir. Bir yerin müstakil mezra'a olduğunu tayin için, harabesi, suyu veya mezarlığı olup olmadığına bakılmaktadır. Bir mezra'a bir tumar erine gelir olarak yazılabilir. Zira mezra'alar, defterlerde yakın bir köyün ekinliği, yani ziraat edip işlediği yer olarak tayin edilebildiği gibi, haymana, yörük veya umumi bir tabirle haric ra'yyetin gelip işledikleri topraklar olarak da kaydedilmektedirler

Bir kısım mezra'alar, tumar sahipleri tarafından üzerine haric re'âyâ yerleştirilmek suretiyle şenlendirilmiş ve çiftlik verilmiştir. Fakat bu gibi yerlere 1, 2 veya 3 hane gibi pekaz nüfus toplanmış olduğundan mezra'a adını muhafaza etmiş olmalıdırlar. Aynı durumu H. 835

tarihli Arvanid⁸⁹⁹ ve Kiğı⁹⁰⁰ Sancaklarında da görmekteyiz. Teke Sancağında da 1455 ve 1530 tahrirlerinde böyle mezra'alara rastlanmaktadır. 1455 tahririnde, bu tür mezra'alarda 101 nefer, 30 çift, 40 nim çift ve 18 bennâk, 1530 tahririnde ise, 153 hane, 11 mücerred, 1 kara ve 9 muaf kaydedilmiştir. 1455 tarihinde mezra'alarda kayıtlı olanların tahminen nüfusu 505 kişi civarındadır. 1530 tahririnde ise, 821 kişi civarındadır (Tablo 25).

Mezra'alardan elde edilen gelirler de diğer gelirler gibi sipahi tımarı, mustahfız tımarı, zaimin ve miriliva hassının içerisinde yer almaktadır. Hatta az da olsa padişah hasları içerisinde yer alanlar bulunmaktadır.

Teke Sancağı'ndaki mezra'aların gelirleri ve sayısı XVI. yüzyılda daha önceki asra göre önemli ölçüde artmıştır. 1455 tahririnde mezra'aların geliri 24.488 akça iken, TD 107 nolu defterde 72.436 akçaya yükselmiş, 1530'da 64.601 akçaya gerilemiş, 1568 tarihinde ise tekrar yükselerek 128.488 akçaya çıkmıştır. Çoğunlukla XVI. yüzyıldaki mezra'aların bir çoğunun geliri "karye hasılı" içerisinde kaydedildiği için tam olarak mezra'aların gelirlerini tesbit etmek mümkün olmamaktadır. Mezra'aların toplam gelirlerinin değerlendirilmesi konusunda bu durumun da göz önünde bulundurulması gerektiğini söylemeliyiz.

Teke Sancağındaki mezra'alar sadece hububatın ekildiği birer ekinlik durumunda değildir. Bu tür yerlerde başka ürünlerin de yetiştirildiği görülmektedir (Tablo 27).

Köyler ve mezra'alarla ilgili tabloların incelenmesi sonucu görüleceği gibi bazı köyler, meskun durumda iken sonraları harab olup mezra yazılmışlardır. Böyle yerler tahrirlerde kaydedilirken "dağılmış, ev yok imiş taşradan ekilir" gibi ibareler düşülmüştür. XV. yüzyıl ile XVI. asır arasında mezra'aların dağılımında büyük farklılıklar görülmektedir. 1455 tahririnde 38 olan mezra'a sayısı, TD 107 nolu defterde 106, 1530'da 174 sayısına ulaşmıştır. Mezra'alardaki bu artış hiç şüphesiz buranın demografik yapısındaki değişimleri yansıtmaktadır.

TABLO 24
TAHRİRLERE GÖRE MEZRA'A SAYILARI

	1455	TD 107	1530	1568
Mezra'a sayısı	38	106	95	174
Haric ez-Defter olanlar	-	7	-	11

TABLO 25
1455 VE 1530 TARİHLERİNDE HANE KAYDEDİLEN MEZRA'ALAR

Mezra'a İsmi	Nahiye veya kaza	1455				1530			
		Nefer	T.Ç	N.Ç	B	H	M	K	Mf.
Ahi Devlethan	Kalkanlu	-	-	-	-	2	-	-	-
Avcı (Avcı Evreni Kiriş)	Karahisar	1	1	-	-	-	-	-	-
Azeb Kuru ve Bahadır yeri	İğdir	-	-	-	-	3	1	1	-
Bağluca Çifliği (Köseler'de)	İstanos	-	1	-	-	-	-	-	-
Balancık (Balancak)	Karahisar	-	1	1	1	-	-	-	-
Çirkün	Karahisar	-	-	-	-	9	-	-	-
Deli Halil	Elmalu	-	-	-	-	5	-	-	-
Dokuzağaç	Antalya	-	-	-	-	6	2	-	-
İbrahim	Elmalu	-	-	-	-	6	-	-	-

⁸⁹⁹ İnalçık, *Sûret-i Defter-i Sancak-ı ...*, Giriş, s. XXIX.

⁹⁰⁰ Behset Karaca, *1518 (H.924) Tarihli Tahrir Defterine Göre Kiğı Sancağı*, (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun, 1991), s. 50.

Kafirovası	Karahisar	-	-	-	-	14	1	-	-
Karadon	Antalya	-	-	-	-	18	1	-	1
Karatoka O. İsmail Çiftliği	İstanos	11	9	3	-	-	-	-	-
Kaymarı	Karahisar	-	-	1	1	-	-	-	-
Korubüğüş	İstanos	6	4	-	2	-	-	-	-
Korubükü	Kalkanlu	-	-	-	-	2	-	-	-
Kullarköy	Karahisar	-	-	-	-	2	-	-	-
Kıbrısı (Kıbrıs)	Karahisar	2	-	-	-	2	-	-	-
Melik	Karahisar	-	-	-	-	8	3	-	3
Oğulbeyi	Elmalu	-	-	-	-	8	2	-	-
Osman	Kalkanlu	-	-	-	-	9	-	-	-
Polad	Elmalu	3	-	3	-	3	-	-	-
Pınara	Elmalu	-	-	-	-	6	1	-	5
Saadeddin ve Kara Hasan Çiftliği	Kürt	11	1	9	1	-	-	-	-
Sakalluzade	Elmalu	-	-	-	-	12	-	-	-
Saraycık	İstanos	3	2	1	-	-	-	-	-
Saru Kemer	Kürt	13	-	-	-	-	-	-	-
Saruca	Karahisar	4	1	1	1	-	-	-	-
Sultan	Antalya	-	-	-	-	4	-	-	-
Sultan n. d. Hacı Bali Çiftliği der K. Karaoyuk	İstanos	11	-	10	1	-	-	-	-
Şeyh Yahya	Kalkanlu	-	-	-	-	2	-	-	-
Timurhan	Elmalu	-	-	-	-	6	-	-	-
Türbece ve Fazıl Pınarı	İstanos	28	7	10	11	-	-	-	-
Ulağı	Karahisar	2	-	1	-	-	-	-	-
Yağmur Hacı	Karahisar	-	-	-	-	10	-	-	-
Yorakçı (?)	Antalya	-	-	-	-	16	-	-	-
Yüreğir	İstanos	3	3	-	-	-	-	-	-
TOPLAM		101	30	40	18	153	11	1	9
TAHMİNİ NÜFUS				505			821		

Muaf ların 6'sı kadimi, 3'ü şeyh-i zaviye

TABLO 26
TEKE SANCAĞINDA MEZRA'ALAR VE GELİRLERİ
1455-1568

			1455	TD 107	1530	1568	1568
1	Mezre'a İsmi	Nahiye	Geliri	Geliri	Geliri	Geliri	*
2	Ada n. d. Belkısönü	Karahisar	-	300	300	k.b.	300
3	Ağullu (?)	Karahisar	-	-	100	-	-
4	Ahi Devlethan	Kalkanlu	-	200	200	200	200
5	Akal (?)	Karahisar	-	-	600	-	-
6	Akbük	M. Kömi	2500	1950	1950	2000	2000
7	Akcaalan ve Kavalupınarı	Kalkanlı	-	-	-	m.b.	m.b.
8	Akcaovacık	Karahisar	1274	k.b.	k.b.	-	-
9	Akcık	Elmalu	-	-	-	600	600
10	Aralık	Karahisar	-	1000	-	-	-
11	Arklıca (?)	Kürt	-	600	600	900	900
12	Arlasun*	Karahisar	-	-	1000	1266	1266
13	Arslantaş	Muslu	-	-	-	k.b.	200
14	Avcı (Avcı Evreni Kiriş)	Karahisar	160	505	505	-	-
15	Azeb Kuru ve Bahadır yeri	İğdir	-	1000	1000	k.b.	-
16	Azeb Oğlu t. Kemer	İstanos	-	200	200	-	-

17	Bağluca Çiftliği (Köseler'de)	İstanos	356	-	-	-	-
18	Badık (?)	İstanos	-	-	-	k.b.	5
19	Bahadır Çiftliği	Karahisar	570	-	-	k.b.	700
20	Bakan (?)	Elmalu	-	-	-	3730	3730
21	Bakırcı	Karahisar	-	200	-	-	-
22	Balancık (Balancak)	Karahisar	m.b.	k.b.	k.b.	k.b.	-
23	Balıklagu	Elmalu	-	200	-	-	-
24	Bayad Yörükleri	Antalya	-	-	400	-	-
25	Bayındır	Kaş	-	-	-	1750	1750
26	Bayırbaşı der-kurb-ı Çavıldır	Muslu	-	600	600	1160	1160
27	Beğ yeri t. Karadon	İstanos	-	200	200	200	200
28	Beyanköy	İstanos	2442	-	-	-	-
29	Bil-i Alan	M. Kömi	-	-	-	k.b.	100
30	Bil-i Pınar	M. Kömi	-	-	-	500	500
31	Bil-i Pınar Būğüşü ve İncirçukuru	İstanos	-	-	-	1000	1000
32	Boklu Yalak	İstanos	-	-	-	k.b.	-
33	Bozan (?)	İstanos	-	150	150	k.b.	100
34	Būğütüz	M. Kömi	-	1084	220	600	600
35	Būğüşçe (Emir Būğüşçe)	M. Kömi	350	640	640	1030	1030
36	Bükbeği	Kürt	-	-	-	k.b.	-
37	Burçak (Karahisar-ı hariç)	Karahisar	-	300	-	-	-
38	Çadma (?)	Muslu	-	424	424	-	-
39	Çakır Kışlası ve Zekarya Kapusu	İstanos	-	-	-	800	800
40	Çaldır Pınarı ve Belovası	Muslu	-	900	-	-	-
41	Çaltu Çayırı	Muslu	500	378	378	k.b.	800
42	Çardağın	Elmalu	-	-	-	m.b.	m.b.
43	Çardak	İstanos	-	405	405	2885	2885
44	Çatak Bayat	Kaş	-	-	-	1000	1000
45	Çavuş ve Ordu Çiftliği	Antalya	-	-	1000	-	-
46	Çaylaki (Kurb-ı Düden)	Kürt	-	-	-	k.b.	590
47	Çaylıkönü (der-kurb-ı Düden)	İğdir	-	500	-	-	-
48	Çingen	İstanos	230	-	-	-	-
49	Çirkün	M. Kömi	-	640	640	1100	1100
50	Çomar (?)	M. Kömi	-	-	-	2540	2540
51	Delü Halil	Elmalu	-	1800	1800	2430	2430
52	Delü Hızır (Alacatlu)	İstanos	260	-	300	1800	1800
53	Dirmisin (?)	Kaş	-	-	-	2500	2500
54	Doğan	Karahisar	-	1000	-	-	-
55	Doğankayası	İstanos	-	1300	1300	1400	1400
56	Dokuzağaç ve Virankömi	Kürt	-	456	456	300	300
57	Dürli Nebi Kökezi (Kurb-ı Ulu Kökez)	İğdir	-	-	-	2000	2000
58	Elvan boğazı	Elmalu	-	400	-	k.b.	500
59	Emir Būğüş	Karahisar	-	1033	1033	-	-
60	Erik ve Üveys Pınarı	İstanos	-	-	-	k.b.	200
61	Evir (?) ve Şanlıbey	İstanos	-	-	-	k.b.	-
62	Eynecük	Karahisar	k.b.	-	-	-	-
63	Feles (?) (kurb-ı k. Yuva)	Elmalu	-	-	-	400	400
64	Firuz	Karahisar	-	-	-	1410	1410
65	Gevrastan, Bengömi ve Ağrama (?)	Kalkanlı	-	-	-	1800	1800
66	Gölden çıkmış ver	M. Kömi	-	100	-	-	-

67	Gözü der Yüreğil	M. Kömi	-	-	-	1162	1162
68	Güğü	Karahisar	-	-	-	k.b.	-
69	Hacı Nasuh der-Karadağ	İstanoş	-	300	300	600	600
70	Hacı İsalır	İstanoş	-	114	-	200	200
71	Halil Fakih Malikanesi	Kaş	-	-	-	400	400
72	Hisarlık	Elmalu	-	300	-	k. b.	400
73	Hisarönü	Elmalu	-	-	-	k.b.	-
74	Hunlu Kesik	Kürt	-	-	-	m.b.	100
75	Hızır	M. Kömi	-	-	-	k.b.	-
76	İbrahim	Eskihisar	-	2000	1000	2200	2200
77	İğdebükü Boğazı	İstanoş	-	-	-	k.b.	200
78	İmık (?)	M. Kömi	-	-	-	k.b.	-
79	İnceulağı, Kurugöl ve Sikköprü	Kürt	-	-	-	k.b.	60
80	İnlıcepınarı	M. Kömi	-	1000	1000	1200	1200
81	Kabuzcu (?)	Karahisar	-	1444	-	2359	2359
82	Kafir Akbaşı	Karahisar	-	-	-	1550	1550
83	Kafırovası (Kafıryazısı)	Karahisar	400	1000	640	-	-
84	Kalemlu	Karahisar	-	650	650	720	720
85	Karabük	Elmalu	-	1000	1000	1180	1180
86	Karabük	Karahisar	-	-	-	k.b.	200
87	Karaca	Elmalu	-	-	-	c.b.	-
88	Karaca Şerif Seydi	Karahisar	-	800	800	1572	1572
89	Karadon	İstanoş	-	2204	2724	-	-
90	Karagöl	İğdir	-	500	-	-	-
91	Karakoyunlu	İstanoş	-	600	600	-	-
92	Karamürsel	Kaş	-	-	-	k.b.	200
93	Karapınar n.d. Köşeler	Karahisar	-	-	k.b.	4160	4160
94	Karatoka O. İsmail Çiftliği	İstanoş	892	-	-	-	-
95	Karayid	Finike	-	-	-	3000	3000
96	Kargucak	Karahisar	350	-	-	-	-
97	Kargı ve Azeb	Muslu	-	200	-	200	200
98	Katran	İğdir	-	-	-	k.b.	50
99	Kaydaş	Elmalu	-	-	-	200	200
100	Kaymarı	Karahisar	495	-	-	-	-
101	Kaykağıl	İstanoş	-	460	460	1100	1100
102	Kazallu	Elmalu	-	-	-	3148	3148
103	Kemerardı	Kalkanlı	-	-	-	k.b.	900
104	Kızıroğlu Çiftliği	Antalya	-	-	1193	-	-
105	Kokarı	İstanoş	-	523	-	1200	1200
106	Koru-i Emir Bevler	Karahisar	-	-	-	k.b.	-
107	Korubüğüş	İstanoş	1206	1475	1475	k.b.	241
108	Korubük	Kalkanlı	565	1100	100	3000	3000
109	Köse	Bağovası	-	-	-	k.b.	260
110	Köyovası	İstanoş	-	850	850	1200	1200
111	Kullar	M. Kömi	-	-	-	1200	1200
112	Kullarköy n.d. Alışar	M. Kömi	-	928	928	1000	1000
113	Küran Gök (?)	Muslu	-	550	550	k.b.	538
114	Kürtbucağı	İstanoş	-	-	-	k.b.	500
115	Kuruca Kepez der k. Ulu Kökez	İğdir	-	-	-	244	244
116	Kuruca Köprühan	Antalya	-	-	500	-	-
117	Kıbrısı (Kıbrıs)	Karahisar	500	702	705	-	-
118	Kırkköy	Muslu	-	-	-	k.b.	-
119	Kızıl Dünder, Kocagedük ve Karacaviran	M. Kömi	-	300	-	1000	1000

120	Kızılca Gendive	İstanbul	-	-	-	k.b.	476
121	Kızılca Pınar	M. Kömi	-	180	180	416	416
122	Kızılcaak (Kızılcapınar veya Kızıl Dündar)	M. Kömi	500	600	1500	700	700
123	Kışla der Atıdiden	İstanbul	-	-	-	k.b.	20
124	Lala (?) (Hamza Lala Çiftliği)	İstanbul	-	594	594	1400	1400
125	Manastır Çiftliği	Elmalı	-	2591	2591	-	-
126	Mehmed v. Aziz	Elmalı	-	500	500	-	-
127	Melik Çiftliği	Karahisar	-	-	1633	-	-
128	Merhume Kayası ve Hacı Dede	Kürt	-	-	-	k.b.	250
129	Merya (?)	M. Kömi	-	-	-	k.b.	-
130	Mesud O. Turdu n.d. Ozan Yeri	Elmalı	-	-	-	k.b.	60
131	Milcik	Antalya	1400	1014	1400	1500	1500
132	Milli	M. Kömi	-	600	-	1000	1000
133	Mübaşir Çiftliği	Elmalı	-	-	-	3300	3300
134	Muhsin	İstanbul	-	-	-	k.b.	500
135	Murt Geçidi	Karahisar	-	823	823	-	-
136	Müteferrika	Kaş	-	200	200	1500	1500
137	Nasırlar	Karahisar	-	-	-	k.b.	-
138	Nuh (Nuh O. Hasan Bey)	Muslu	1000	700	700	k.b.	-
139	Oğulbeği	Elmalı	-	600	600	1100	1100
140	Ömerhan	Kaş	-	-	-	k.b.	40
141	Ortalı	Muslu	-	-	-	k.b.	-
142	Osman	Kalkanlı	-	800	800	1600	1600
143	Paşmakçı	Muslu	-	-	-	k.b.	100
144	Polad	Elmalı	324	669	600	1140	1140
145	Polad Çiftliği	Kürt	-	-	100	1000	1000
146	Pınara	Elmalı	-	1000	1000	-	-
147	Pınara Oğlu Çiftliği	Karahisar	-	124	124	-	-
148	Rumşa (?)	Kalkanlı	-	-	-	k.b.	400
149	Rüstem Çiftliği t. Avdan	Bağovası	-	629	629	1000	1000
150	Saadeddin ve Kara Hasan Çiftliği	Kürt	658	1100	1100	1770	1770
151	Saka	İstanbul	-	-	-	k.b.	300
152	Sakalluzade	Elmalı	-	800	800	1510	1510
153	Samsam (?) n. d. Gömü	Bağovası	-	524	524	k.b.	280
154	Saraycık	İstanbul	641	670	670	1200	1200
155	Saru Kemer	Kürt	700	-	-	-	-
156	Saruca	Karahisar	m.b.	-	-	-	-
157	Saruhan ve Kıbrıs Deresi	Kaş	-	1300	-	2570	2570
158	Sazak	M. Kömi	-	237	237	300	300
159	Sazlık	Karahisar	-	-	-	k.b.	-
160	Selmanönü	İstanbul	-	-	m.b.	m.b.	m.b.
161	Semayük Özü	Kürt	-	-	-	m.b.	-
162	Serik	Karahisar	280	945	600	1500	1500
163	Seybel (?)	Muslu	-	m.b.	-	k.b.	100
164	Söğüd	Kürt	880	1500	1500	2890	2890
165	Söğüd	Antalya	-	-	-	k.b.	-
166	Söğüdü Gölçük	M. Kömi	-	-	-	k.b.	-
167	Subaşı Yeri	Elmalı	-	200	200	366	366
168	Sultan Çiftliği der (10 çiftlik vardır)	İstanbul	-	899	484	600	600
169	Sultan n. d. Hacı Bali Çiftliği	İstanbul	725	1540	1540	2100	2100
170	Surt	Kaş	-	1330	-	2500	2500

171	Susuz	Muslu	-	900	900	1000	1000
172	Şerafeddin	Kürt	-	-	-	k. b.	420
173	Şerif ve Kızılbucağ	Kürt	-	1418	1418	3000	3000
174	Şeyh Mehmed	Kalkanlı	-	1206	-	-	-
175	Şeyh Oğlu Çiftliği	Karahisar	100	-	-	-	-
176	Şeyh Yahya	Kalkanlı	-	319	319	429	429
177	Tekinoglu Çiftliği	M. Kömi	-	-	-	355	355
178	Tekturyaka	İstanbul	-	-	-	m. b.	m. b.
179	Timurhan	Elmalı	-	1200	1200	1600	1600
180	Tula	Kaş	-	500	500	550	550
181	Türbece ve Fazıl Pınarı	İstanbul	1100	200	200	100	100
182	Turunç	M. Kömi	-	200	200	1000	1000
183	Ulağu	Karahisar	350	-	-	1000	1000
184	Urvan (?)	Kaş	-	-	-	2948	2948
185	Veled-i Yakub Beğ	Kaş	-	150	150	300	300
186	Yağmur Hacı	M. Kömi	-	1821	1821	2020	2020
187	Yağraeyük (?)	Kaş	-	2500	-	-	-
188	Yassı Eyük	Kaş	1200	-	2500	4020	4020
189	Yazar	Antalya	-	-	k. b.	m. b.	m. b.
190	Yeleme Yörtükleri	İstanbul	-	-	-	3500	3500
191	Yelemebaşı n. d. Diyar meydanı	İstanbul	-	-	-	50	50
192	Yenes (?)	Kaş	-	-	-	b. b.	-
193	Yetelse (?)	İstanbul	-	388	388	-	-
194	Yorakçı (?)	İstanbul	-	1500	1500	1500	1500
195	Yüleke Karşusu (?)	Karahisar	-	-	-	308	308
196	Yumrutaş	Kaş	-	-	-	k. b.	120
197	Yüreğir	İstanbul	1580	-	-	750	750
198	Yüreğir (40 Çiftlik)	Bağovası	-	-	-	k. b.	550
199	Yüreğirler	Elmalı	-	-	-	k. b.	230
200	Yürenlü	Kürt	-	-	-	k. b.	15
	TOPLAM		24488	72436	64601	128488	139493

k. b.: karyesi ile beraber, m. b.: mezra'a ile beraber, c. b.: cemaat ile beraber.

* Karye hasılına dahil olan fakat bu hasılının içinde müstakil olarak kaydedildiği için mezra'a hasılının ne kadar olduğunu belirtmek için biz bu hasılı ayrıca bu şekilde de verdik.

TABLO 27
1455 VE 1568 TARİHLERİNDE MEZRA'ALARDA
YETİŞEN ÜRÜNLER VE ALINAN ÖŞÜR MİKTARI

Mezra'ada yetişen ürünler ve alınan vergiler	1455	1568
Galle-müd	468	-
Gallat	11560	6292
Ö. Hint-müd	-	458
Ö. Hint hasılı	-	28120
Ö. Şa'ir-müd	-	262
Ö. Şa'ir hasılı	-	13150
Erzen-müd	10	4
Erzen hasılı	100	200
Ö. Bostan	270	535
Ö. Ceviz	-	60
Ö. İncir	15	175

Ö. Susam-müd	24,5	33
Ö. Susam hasılı	1615	4200
Mercimek ve bakla	120	-
Penbe-batman	34,5	25
Penbe hasılı	690	714
Ö. Keten	-	140
H. Bağ-dönüm	15	-
H. Bağ	176	1752
B. Heva	-	1991
R. Kovan	-	277
R. Zemin	-	1813
Deştani	-	571
R. Dühan	200	200
Kötürüm resmi	16	-
Koyun bacı	994	-
R. Ding hasılı	-	50
Asiyab-kıt'a	2	7
Asiyab hasılı	60	210
R. Yaylak	-	190
R. kışla	-	410
R. Yonca ve otlak	-	430
R. Koru	-	200
R. Çayır	-	430
R. Saz	-	20
R. Ağıl	-	240
Çiftlik-i hassa adedi	-	1
Çiftlik adedi	38	7
Çiftlik hasılı	-	150
Mukata'a hasılı	-	200
Ö. Çeltik	3450	1900
Bac-ı bazar	-	190

E- TEKE SANCAĞI'NDA MÜSELLEM TEŞKİLATI VE MÜSELLEM ÇİFTLİKLERİ

Piyade ve müsellemler teşkilatı, devletin ilk maaşlı merkezi kuvvetini oluşturan bir müessesese olarak, ilk defa *Alaaddin Paşa* ve *Çandarlı Kara Hayreddin Paşa*'nın gayretleri ve çalışmaları neticesinde, *Orhan Bey* zamanında kurulmuştur. Fakat bu teşkilat köken itibarıyla daha eskilere dayanmaktadır⁹⁰¹. Devlet merkezinde oturmamalarına rağmen, maaşlarını sultandan aldıkları için bunlara merkezi kuvvet deyimi kullanılmıştır. Yeniçeri teşkilatının kurulmasından sonra, yaya ve müsellemlerin statülerinde önemli değişiklik yapılmış, maaşları kesilerek eyalet askerleri statüsüne tabi olmuşlardır. Yeniçeri teşkilatının teşkilinden önce, avarız-ı divaniyye karşılığı sefere giden, sefer esnasında masraflarına karşılık günde bir akçe alan, barış zamanı köyünde ziraatle uğraşan yarı asker yarı sivil bir kuruluş olan yaya ve müsellemler, bunların merkezi bir kuvvet olarak teşkilinden sonra ise, ulufelerine karşılık bir

⁹⁰¹ Halime Doğru, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellemler-Taycı Teşkilatı (XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sultanönü Sancağı)*, İstanbul, 1990; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, I, Ankara, 1984, s. 1-2.

takım şahıs ve arazi vergilerinden bağışlanmak suretiyle eyalet askerleri statüsüne dahil edilmişlerdir⁹⁰².

Kaynağını, büyük ölçüde yörükler ile gönüllü Türk köylülükleri teşkil etmektedir. Yaya ve müsellemler, yeniçeri ocağının kurulmasıyla Kapıkulu askerinin ihdası ve genişlemesi neticesinde aktif harpçi karakterini kaybederek geri hizmete alınmışlar ve gözden düşmüşlerdir. Ayrıca, meşakkatli hizmetlerde kullanılmaya başlanmaları yüzünden bu mesleğe rağbet kalmamış, yine barış zamanında tarım yaptıkları için savaş sırasında işletmeleriyle bağlarını tamamen koparamamışlar, bu da onların gözden düşmelerinde etkili olmuştur⁹⁰³.

Yaya ve müsellemler kuruluşlarından itibaren ocak esasına üzerine teşkilatlanmışlardır. “Ocak” ise, maaşlarına mukabil bir çiftlik tasarruf eden, avarız-ı divaniyyeye karşılık bir hizmetle yükümlü tutulan, görevleri ve vergi bağışlıkları nedeniyle, askeri sayılan, bir yaya ve muhtelif yamaklardan mürekkep bir üniteye, yaya teşkilatında bir ocak denilmektedir. Bu tanım müsellemler için de aynıdır. Ancak müsellemler, yayalara nazaran daha fazla imkanlara sahip olup atlı olarak sefere gitmektedirler⁹⁰⁴.

XV. ve XVI. asırlarda, kısaca işaret olunan ocak nizami çerçevesinde varlık gösteren müsellemler teşkilatı, zamanla ocak nüfusunda meydana gelen artış, toprak tasarrufu ve muafiyet şartlarında meydana gelen bazı önemli değişikliklerle değişime uğramıştır. İşte bu ocak nizamının bozulmasıyla birlikte, yukarıda zikrettiğimiz asıl kaynaklar yanında, haymana taifesinden, bağışlanmış kul ve kul oğlanlarından kimselerin ocaklara dahil edilmesi, XVI. asrın sonlarına doğru, bu teşkilatta çok önemli problemlere yolaçmış ve nihayet bunların tamamıyla lağvını gündeme getirmiştir⁹⁰⁵. İlerde bahsedeceğimiz gibi Teke sancağında XV. ve XVI. yüzyıl defterlerindeki müsellemler çiftliklerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi bunu bütün açıklığıyla ortaya koyacaktır. Mesela, XVI. asra ait müsellemler çiftliklerinde mu’taklar bu teşkilatın vazgeçilmez insan kaynağını oluşturmaktadır. Bunlar, müsellemler teşkilatının her kademesinde görev almaya başlamışlardır.

Muzaffer Arıkan, müsellemleri toprak tasarruflarına göre, 1- *Anadolu Müsellemleri*, 2- *Rumeli Müsellemleri* ve 3- *Re’âyâlı Müsellemler Ocakları*⁹⁰⁶ olmak üzere üç grupta mütalaa etmiştir. Biz de Teke sancağındaki müsellemler teşkilatının daha iyi anlaşılması ve değerlendirilebilmesi için kısaca bunlar hakkında bilgi vermeye çalışacağız:

1- *Anadolu müsellemlerinin toprak tasarrufu*, Teke sancağına bağlı müsellemlerle, Alâiye’ye bağlı Manavgad müsellemleri⁹⁰⁷ haricinde Anadolu yayalarının aynıdır. Şöyleki, yasal olarak her müsellemin birer çiftlik yerleri vardır. O çiftlikte hasıl olan mahsülden,

⁹⁰² Muzaffer Arıkan, “Yaya ve Müsellemlerde Toprak Tasarrufu”, *Atatürk Konferansları VIII (1975-1976)*, Ankara, 1983, s. 175; ayrıca, mahalli araştırmalar dışında, Osmanlı Devleti’nin genelinde, müstakil bir konu olarak yaya ve müsellemler hakkında yapılmış olan bir önemli çalışma için bkz. Aynı Mütellif, *XV. Asırda Yaya ve Müsellemler Ocakları (Basılmamış Doçentlik Tezi)*, Ankara, 1968.

⁹⁰³ Halime Doğru, *aynı eser*, s. 7-8.

⁹⁰⁴ Muzaffer Arıkan, “Yaya ve Müsellemlerde Toprak Tasarrufu”, s. 175-176.

⁹⁰⁵ F. Emecen, *aynı eser*, s. 143; M. Arıkan, *aynı makale*, s. 175-176.

⁹⁰⁶ M. Arıkan, *aynı makale*, s. 186-193.

⁹⁰⁷ M. Arıkan, 1455 tahririne dayanarak Manavgad müsellemlerini Teke sancağına bağlı olarak göstermiştir. Fakat Manavgad kazası ve müsellemleri hem XV. asırda hem de XVI. asırda Alâiye sancağına bağlıdır. Alâiye sancağında müsellemler çiftlikleri sadece Manavgad’da bulunmaktadır (Müsellemler Defterlerinin tanıtımı konusunda Giriş kısmına bkz.). Bundan dolayı da Manavgad Müsellemleriyle Teke Müsellemleri hemen hemen bütün tahrirlerde aynı defterlerde kaydedilmişlerdir. 1455 tahririnde de aynı defterde kaydedilmiştir. Defterin eksik olması ve tamir edilirken bir iki yaprağın farklı yere konarak yapıştırılması, ayrıca Arıkan’ın XVI. asırda Teke ve Manavgad kazasına ait olan fakat aynı defterde kaydedilen Müsellemler Defterlerini göz önünde bulundurmamış olması, sanırım böyle bir yanlışlığa düşmesinde etkili olmuştur. Hatta, 1455 tahririnde, Teke müsellemleriyle ilgili toplam verilmiş ve bu toplama Manavgad dahil edilmemiştir (*MAD 14*, s. 353/b).

hububat, bağ ve değirmeninden kimseye öşür ve vergi vermedikleri gibi koyun vergisine de kimse karışmaz. Çiftliklerin satılması, tapuya verilmesi yasalara aykırıdır. Müsellemler ve yamakları devlete karşı yükümlülüklerini yayalarda olduğu gibi, ortaklaşa nöbetle yerine getirirler. Bu çiftliği eşit haklarla ortaklaşa tasarrufun doğal sonucudur.

2- Rumeli Müsellemleri,

M. Arıkan, bu müsellemleri de kendi aralarında üç gruba ayırmıştır.

a) Yayadan yazılma müsellemler.

Bu grupta, Gelibolu defterinde (1518/924), adı geçen “*Cemaat-ı müselleman ez piyadegan*” yer almaktadır. Bunların toprak tasarrufu ve yükümlülükleri Gelibolu yayalarının aynıdır. Zira bunlar, kuruluşları bozulmadan yayadan müsellemler teşkilatına geçmişlerdir.

b) Eşkinci Müsellemler

Bunlara Rumeli’de *çatalı müsellemler*, Teke-ili sancağında *müşterekli müsellemler* veya “*Müselleman-ı eşkincüyan*” denilmektedir. Gelibolu müsellemlerinin yukarıda adı geçen grubu hariç, bütün Rumeli müsellemleri bu ikinci grubu teşkil etmektedirler. Bunlar meydana çıkış ve gelişme bakımından diğerlerinden oldukça farklı bir oluşum göstermişlerdir. Fatih devrinde umumî olarak bir baş müsellemler, iki veya üç çatal (müşterek), altı-sekiz yamaktan oluşan eşkincili müsellemler ocaklarının ortaya çıkmasında toprak tasarrufunun kendisine özgü bir gelişme göstermesinin rolü büyük olmuştur. Nitekim ideal ölçüleriyle bu tip bir müsellemler ocağı bir baş müsellemler, iki çatal müsellemler, üç çiftlik ve altı yamaktan oluşmaktadır. Bu, bir müsellemler, iki yamak ve bir çiftlikten oluşmuş ayrı ayrı üç müsellemler ocağının birleşmesi demektir. Bu yeni kuruluşta artık yamaklar sefere gitmemekte, buna karşılık sefere giden müsellemler harçlık vermektedir. *Eşkinci ise*, başta kaydedilen müsellemler ve çatalar arasında, başka bir deyimle müşterekler arasında nöbetleşe yapılmaktadır. Genel olarak, 1464 tarihinde yamakların sayısı 9’a yükselmiştir. Bu tarihte ocaklar, 1 müsellemler, 2 çatal, 9 yamaktan oluşmuş 12’şer kişilik muntazam gruplar halindedir. 1483 tarihinde ise çatal sayısı 3’e çıktığı gibi, yamakların sayısı da 10-18 kişiyi bulmuştur.

Bu gruba giren Teke müsellemleri ise, Tablo 28’de de görüldüğü üzere 1455 tahririnde, genellikle bir baş müsellemler, bir müşterek (363 çiftliğe 180 müşterek düşmektedir) ve ortalama 10 yamaktan oluşan 12 kişilik ocaklar halinde teşkilatlanmıştır. Bunlar Rumeli müsellemleriyle aynı kuruluş ve kadroya sahiptirler. Yalnız Rumeli müsellemlerinde *çatal* adı verilen *müşterek* sayısı farklı olup genellikle iki kişidir. Buna karşılık her ocakta dokuz yamak kayıtlı olup ocaklar iki kuruluşta da on ikişer kişilik düzenli gruplar teşkil etmektedir⁹⁰⁸.

Müsellemler ve müştereklerin tasarruf ettikleri topraklar, Rumeli’de bulunan çiftlikler gibi baş ve yamak hissesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Baş müsellemler, baş hissesine kendi akrabalarından birini, genellikle oğlunu veya kardeşini, müşterek yazdırmaktadır. Bununla beraber, bu hisseyi tasarruf hakkına da haizdir⁹⁰⁹.

II. Murad’ın tahta geçmesiyle ortaya çıkan *Düzmece Mustafa* olayında, *Düzmece Mustafa*’nın vezirliğini üzerine alan *İzmir-oğlu Cüneyd Bey*, askeri alanda birtakım tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden birisi de Rumeli’nin yayasının müsellemler kaydedilmesi, bir kısmının diğerlerine harçlıkçı tayin edilmesidir. Sadece eşkincili ocaklarda, eşkinci müsellemler nöbetleşe sefere gitmekte, yamakları da onlara harçlık vermektedir. Aynı tip eşkincili müsellemler teşkilatının Teke bölgesinde bulunması da ilginçtir. Bunda Antalya ve Alanya’nın deniz ticareti ve sanayi bakımından taşıdıkları önem ve bölgenin Hıristiyan korsan ve şövalyelerinin devamlı saldırılarına açık olması yanında, merkeze karşı ayaklanmış olan

⁹⁰⁸ M. Arıkan, aynı makale, s. 187-190; Tablo 28.

⁹⁰⁹ MAD 14, s. 288/b, 308/b, 309/b, 310/b...

Şehzade Küçük Mustafa'nın Rumeli'den esinlenmiş olmasının rolü olsa gerektir. Ayrıca bu bölgedeki müsellemler teşkilatının eşkıncili müsellemler teşkilatı şekline dönüşmesinde Karamanoğlu tehlikesinin de rolü büyük olmuştur. Karamanoğullarına karşı savaşlarda yararlılık gösteren müsellemler ocaklarının birleştirilerek ödüllendirildikleri bilinmektedir⁹¹⁰. Ayrıca burada şunu da belirtmeliyiz ki, Teke Sancağı'nda 1455 tahririnde ve daha sonraki tahrirlerde piyade teşkilatı görülmemektedir. Sadece müsellemler teşkilatı vardır. Ancak, 1455 tahririndeki bazı bilgiler ve ipuçları burada daha öncesinde piyade teşkilatının var olduğunu göstermektedir⁹¹¹. Büyük bir ihtimalle yukarıda bahsettiğimiz ödüllendirme, bölgenin Karamanoğulları ile korsan saldırılarına açık olması dolayısıyla muhafazasının daha iyi yapılması için yayalar müsellemler yapılmışlardır⁹¹².

Teke sancağında, yukarıda da bahsettiğimiz üzere sadece 1455 tahririndeki müsellemler ocakları bu gruba girmektedir. Daha sonraki tahrirlerde ise Teke sancağındaki müsellemler bazı hususiyetleri dolayısıyla re'âyâlı müsellemler ocakları grubuna sokmamız gerekecektir.

c) Harçlıklı Müsellemler

Eşkıncili müsellemler gibi bunlar da padişah hükmüyle müsellemler olmuşlardır. Ancak, aralarında çok önemli fark vardır. Eşkıncili müsellemlerin aksine, harçlıklı müsellemler toprak tasarruf etmemekte, yamaklarının ellişer akçalık harçlığı ile sefere gitmektedirler. Bu yüzden yamaklarına "elliciler" adı da verilmektedir⁹¹³.

3- Re'âyâlı müsellemler ocakları

Muzaffer Arıkan, tamamıyla ayrı bir karakter taşıyan bu müsellemlerin sadece Manavgad ve Niksar müsellemleri olduğunu belirtmiş olmasına rağmen, Teke sancağı'ndaki müsellemlerin de bu gruba girmesi gerektiğini belirtmeliyiz. Çünkü, XV. asrın sonundan itibaren yani 1455 tahririnden sonraki bütün tahrirlerde Teke Sancağı'ndaki müsellemler re'âyâlı müsellemler ocaklarının özelliklerini taşımaktadır. Bu müsellemlere, tımarlı sipahilerle müsellemler arasında, sipahiliğe daha yakın bir yer vermek daha uygun olacaktır. Bu tip müsellemler ocaklarında tımarlı sipahilerde olduğu gibi, eşkınci müsellemler üzerine, re'âyâ haneleri kaydedilmiştir. Ortalama onbeş ev olan bu re'âyâ, koyun resmi de dahil, öşür ve vergilerini eşkınci müsellemlere vermektedirler. Genellikle bu müsellemlerin bir de müşterekleri vardır. Adı geçen re'âyâlı müsellemler ocaklarının, Süleyman Kanunnamesindeki bazı kayıtlardan, Fatih devrinde bozulmuş olduğu anlaşılmaktadır⁹¹⁴.

Yukarıda da değindiğimiz gibi Fatih döneminden itibaren Teke sancağına ait olan müsellemler ocakları bu gurubun içerisinde mütalaa edilmelidirler. Burada re'âyâ hane'lerinin kaydedilmiş olduğunu, yani *mücerred*, *bennak*, *çift*, *nim çift*, *caba* ve *muaf* zümrelerin ayrı ayrı yazıldığını, ayrıca *müştereklerin* ve *eşer cebelilerin* de belirtildiğini görmekteyiz. Müştereklerin ortalamaları ise, tahrirlere göre artmakta olup 5-6 arasında değişmektedir (Ekler Tablo 8, 9 ve 10'a bkz.).

⁹¹⁰ M. Arıkan, aynı makale, s. 190-193; ayrıca, Teke sancağının maruz kaldığı saldırılar konusunda ikinci bölüme bkz.

⁹¹¹ "Cema'at-i Ovacık Hüdâvendigar zamanında yayaymışlar..." (TD 1082, s. 46); "Cema'at-i Ovacık asılda yayaymışlar..." (TD 1082, s. 49); "Cema'at-i Depecük asılda yayaymışlar..." (TD 1082, s. 50); "Cema'at-i Kökez asılda yayaymışlar..." (TD 1082, s. 51).

⁹¹² Sancağın muhafazası ve Karamanoğulları tehlikesikonusunda ikinci bölüme bkz.

⁹¹³ M. Arıkan, aynı makale, s. 193.

⁹¹⁴ M. Arıkan, aynı makale, s. 193.

Buraya kadar genel hatlarıyla müselleme teşkilatını ve Teke müsellemlerinin arzettiği hususiyetleri belirtmeye çalıştık. Buradan itibaren Teke sancağındaki müsellemler ve onların özellikleri konusunda daha ayrıntılı bilgi vermeye çalışacağız.

Müsellemlerin yoğun olarak bulunduğu Anadolu Eyaleti dahilinde en kesif sancaklardan birisi de Teke sancağıdır. Giriş kısmında belirttiğimiz üzere, 1455 tarihinden itibaren buraya ait müselleme defterleri hemen hemen tam olarak yer almaktadır. Bu defterlerden sadece 1501-1502 tarihli defter, olmasına rağmen eksik olup, diğerleri hiç bir ihtimale yer bırakmadan Teke sancağındaki müsellemlerle ilgili çok güzel bilgiler vermektedir. Teke sancağıyla ilgili olarak *mensuh müselleme defterleri* de bulunmaktadır. Bilindiği gibi bu defterler, müselleme teşkilatının ilgası ve çiftliklerin tımara dahil edilmesiyle birlikte tertip edilmişlerdir. Bu defterlerden, müselleme çiftliklerinin daha sonraki durumu ile buranın iktisadi ve sosyal yapısı hakkında bilgi sahibi olmamız mümkündür. Biz bu defterlere dayanarak, bazı tablolar yapmak suretiyle konuyu icmal olarak aydınlatmaya çalıştık.

Buradaki müselleme çiftlikleri nahiyeler, kazalar veya önemli yerleşim yerleri baz alınmak suretiyle kaydedilmişler ve bu yerlerin isimleriyle adlandırılmışlardır. Burada tahrir defterlerindeki daha fazla nahiye ismi yer almaktadır. Ayrıca, önemli yerleşim yerleri de az önce bahsettiğimiz gibi müsellemlerin adlandırılmasında etkili olmuştur. 1455 tahririnde Teke sancağı müsellemleri; *Bağovası, Kızılkaya, Milli, Karahisar, Kürt, Kaş, Geledos, Çavdır Yeri, İğdir Yeri, Bayındır Yeri, Kalkanlı, Eskihisar, Sökke, İstanos, Memeca Oğlanları Müsellemleri, Muslu, Turali ve İmecik Müsellemleri* olmak üzere edgışik başlıklar altında kaydedilmişler ve adlandırılmışlardır. TD 14 nolu defterde ise daha önceki tahrir göre, *Memeca Oğlanları, İmecik, Çavdır Yeri ve Turali* yer almamakta buna karşı, *Elmalu ve Cema'at-i Serkiz Yeri* müsellemleri belirtilmektedir. 1545 tahririnde ve daha sonraki tahrirlerde hemen hemen aynı isimlerle kaydedilmişlerdir. Burada ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki, çiftliklerin kaydedildiği bazı köyler sadece müselleme defterlerinde bulunmaktadır. Teke-ili'nin siyasi, sosyal, demografik ve iktisadi yapısının tam olarak ortaya çıkarılabilmesi için müselleme çiftliklerinin kaydedildiği müselleme defterleri çok büyük önem arz etmektedir (Tablo 28, 29, 30 ve Ekler Tablo 3, 8, 9, 10 ve 15'e bkz.).

TABLO 28
MAD 14'E GÖRE 1455 TAHRİRİNDE TEKE SANCAĞI MÜSELLEMLERİ

	Baş müselleme	Yamak	Müşterek
Müselleman-ı Bağovası tabi'-i Karahisar (Subaşı Aydın Bey O. Ya'kub Bey)	35	259 (258)	6 (8)
Ta'allukat-ı Kızılkaya t. Karahisar (Subaşı Çakıroğlu Adil)	21	163 (160)	3 (2)
Ta'allukat-ı Karahisar (Subaşı Karacaoğlu)	30	217	2 (1)
Milli (Padişah emriyle müselleme olmuştur. Yerleri yoktur. Yazılan yamakları eşerler (s. 301/b)	8	88	8
Ta'allukat-ı müselleman-ı Kürt t. Antalya	12	99	6 (5)
Ta'allukat-ı Kaş	6	61	6
Ta'allukat-ı Geledos	24	229	9
Gömbe Çavdır Yeri Müsellemleri	29 (27)	417 (389)	16 (14)
İğdir Yeri Taallukatu t. Gömbe	9	120 (110)	9
Bayındır Yeri t. Gömbe	36	503	33 (32)
Vilavet-i Kalkanlı	6	96	6
Müselleman-ı Eskihisar t. Elmalu	57 (58)	502	37
Müselleman-ı Sökke t. Elmalu	39	344	6
Müselleman-ı İstanos	10	107	7
Memeca Oğlanları Müsellemleri	3	28	3

Muslu Müsellemleri t. Antalya	10	85	6
Müselleman-ı Turali	4	37	4
Müselleman-ı İmecik	24	270	13
TOPLAM	363 (361)	3625 (3763)	180 (172)

Parantez içindeki rakamlar nahiyelerin bitiminde onların toplamını göstermek için defterde verilmişlerdir. Diğer rakamlar ise tek tek toplanmak suretiyle bulunmuş olup gerçek sayıları göstermektedir.

Bu tarihte mezkur müsellemlerden “1 kişi kendü bürüme, bir oğlanıyla tenektürüyle 2 kişi de kendü bürüme” sefer esnasında eşmektedir.

Toplam baş müsellemler, müşterek, yamak ve içinde bürüme eşen: 4296

Edhem Bey Defterinde ise baş müsellemler: 283

Yamakları: 2242’dir.

Ayrıca 1455 tarihli defterde şu kayıt yer almaktadır: “Bu zikr olan müsellemleri teftiş ettik 65 müsellemler eşmez bulundu kiminin yamağı baka ve kimi ölmüş ve kimi müflis (?) olmak sebebiyle eşmez imiş bu mezkurlara yamakların yaturub deftere muvafik olub hiç eksik kalmadı. Oruç Bey defterinde yazılan müsellemlerden bazıları kullara ve sipahilere zamime olmuş idi bunların gibileri teftiş idüb 79 müsellemler ayıklanub fevt olub hiç kusuru kalmayub Padişahın Leşker-i Mansuruna kaim olub mülazemet iderler el-cümle Teke sancağına teallik padişah emiriyle ... şimdiki halde yazılan baş müsellemler: 361 müşterekleri 172”.

1455 tahririnde çiftliklerde baş müsellemler, müşterek ve yamaklar kaydedilmiş, tasarruf ettikleri yer belirtilmiştir. Daha önce de değindiğimiz üzere bu defter ve bu tarihteki müsellemler daha sonrasına göre farklılık arz etmektedir. Mezkur tarihte Teke sancağında 364 çiftlik bulunmaktadır. Eşer cebeli 363, yamakları 3625 ve müşterekleri ise 180’dir. Fatih dönemine ait olan 14 numaralı müsellemler defterinde 416 çiftlik, 477 eşer cebeli ve 2030 müşterek kaydedilmiştir. Görüldüğü gibi bu tarihte çiftlik adedi artmıştır. Burada belirtilmesi gereken Milli müsellemleridir. Bunlar avarızdan muaf olarak asakir-i mansureye mülazemet etmektedirler. Burada görev yapanların çoğu da cemaatlerdir.

1530 tarihinde müsellemler çiftliklerinde 366 çiftlik, 465 eşer cebeli ve 2022 müşterek kaydedilmiştir. 1545 tahririnde ise 387 çiftlik, 466 eşer cebeli ve 2082 müşterek, 1560-1561 tahririnde 379 çiftlik, 411 eşer cebeli ve 2111 müşterek, 1568 tahririnde 383 çiftlik, 370 eşer cebeli ve 2531 müşterekin yine müsellemler çiftliklerinde kaydedildiğini görmekteyiz. 1585-86 ve III. Mehmed dönemine ait olan veriler ise mensuh piyade çiftliklerini bildirmektedir. Her iki tahrirde de 358 adet çiftlik kaydedilmiştir (Tablo 29, 30 ve Ekler Tablo 8, 9, 10).

TABLO 29
TAHRİRLERE GÖRE TOPLAM OLARAK TEKE SANCAĞI MÜSELLEM VE MENSUH
MÜSELLEM ÇİFTLİKLERİNİN HANE, NEFER, MÜŞTEREK, ÇİFT, NİM ÇİFT V. B. OLARAK
NÜFUSU VE HUSUSİYETLERİ

DEFTER NO	MAD 14	TD 14	TD 166	TD 241	TD 321	TD 466 TKA 107	TD 624	TKA 163
TARİHLERİ	1455	Fatih (1476)	1530	1545	1560	1568	1585	III. Mehmed
Eşer Cebeli	363 (361)	477 (462)	465	466 (463)	411 (410)	370	-	-
Yamak	3625 (3763)		-	-	-	-	-	-
Yekun Hane	-	4715	4781	-	-	3684	-	-
Müşterek	180 (172)	2030 (2097)	2022	2082	2111	2531	-	-
Mücerred		717	1252	3175	2080	1765	2606	2563
Bennak	-	1547	-	3328	5659	3957	2144	2154

Nim Çift	-	1784	1	689	187	3	58	58
Tam Çift	-	447	-	103	4	2	9	8
Kara	-	257	10	-	-	-	-	-
Caba	-	-	-	-	-	-	-	-
A'ma	-	16	7	-	-	1	-	4
Bayrak-ı şerif	-	-	-	-	-	-	-	6
Çeribaşı	-	-	-	-	1	-	-	1
Da'i- Padişah	-	-	-	-	3	3	-	2
Fakih	-	3	-	-	-	-	-	-
Gaib	-	35	53	-	-	-	-	-
Gudek	-	148 (143)	192	-	-	-	-	-
Hafız	-	-	1	-	-	-	-	-
Hiçbir Özelliği olmayan	-	-	-	1353	1059	1416	-	7
İmam ve Hatip	-	91	5	1	14	22	-	16
Kadimi	-	1	-	-	-	-	-	-
Kadı	-	3	-	-	-	-	-	-
Kethüda	-	1	-	-	-	-	-	1
Lal	-	-	1	-	-	-	-	-
Ma'lul	-	-	1	-	-	8	-	-
Mecnun	-	20	16	-	-	1	-	4
Merd-i Kal'a-i Meis	-	-	-	-	-	-	-	5
Mu'tak	-	115	-	461	725	19	-	-
Muaf Zümre	-	-	-	-	-	-	128	-
Mücvir-i Teke	-	1	-	-	-	-	-	-
Müderris	-	-	2	2	-	-	-	-
Muhassıl	-	114	32	9	9	21	-	25
Mukaddem	-	-	-	-	-	4	-	4
Mürde	-	3868 (3604)	6096	3642	4795	-	-	-
Müsellemezade	-	-	-	10	11	884	-	-
Nabedid	-	-	-	-	1	-	-	-
Nama'lum	-	7	72	-	-	-	-	-
Nefer	-	-	8465	-	-	5706	-	-
Pir-i Fani	-	18	7	31*	41*	16	-	13
Sahib-i berat	-	1	-	2	-	-	-	-
Sipahi	-	4	-	4	1	2	-	-
Sipahizade	-	-	-	2	-	-	-	1
Şerifzade	-	-	2	-	-	-	-	2
Şevh-i zaviye	-	-	5	-	-	-	-	1
Yolcu	-	-	3	-	-	-	-	-
Çiftlik Adedi	364	416	366	387	379	383	358	358
Zemin- dönüm	-	65116	-	58715	57874	58032	59941	58606

TABLO 30
TAHRİRLERE GÖRE TOPLAM OLARAK TEKE SANCAĞI MÜSELLEM VE MENSUH
MÜSELLEM ÇİFTLİKLERİNDEN ALINAN ÖŞÜR VE RESİM MİKTARI

DEFTER NO	MAD 14	TD 14	TD 166	TD 241	TD 321	TD 466 TKA 107	TD 624	TKA 163
TARİHLERİ	1455	Fatih (1476)	1530	1545	1560	1568	1585	III. Mehmed
Ö. Gallat-müd	-	4715	-	5520	5221	5108	-	-
Ö. Gallat hasılı	-	121910	-	234930	243390	240320	-	-
Ö. Nohud-müd	-	15	-	7	1	1	-	-
Ö. Nohud hasılı	-	580	-	950	720	820	-	-
Ö. Şa'ir-müd	-	17	-	85	27	12	1480	-
Ö. Şa'ir hasılı	-	340	-	3400	900	300	60459	281162
Ö. Hınta-müd	-	-	-	-	-	70	2259	-
Ö. Hınta hasılı	-	-	-	-	-	800	149858	424165
Ö. Bostan ve piyaz	-	620	-	1065	1170	1590	2042	2534
Ö. Keten	-	65	-	75	10	10	16	-
Ö. Penbe-batman	-	137	-	-	-	-	-	-
Ö. Penbe hasılı	-	2462	-	2090	1935	1635	1862	2434
Ö. Susam-müd	-	10	-	-	10	10	12	-
Ö. Susam hasılı	-	800	-	815	1000	1000	3150	2800
Ö. Afyon	-	-	-	60	60	210	1020	100
Ö. Bakla	-	-	-	20	-	-	-	-
Ö. Palamud	-	-	-	210	110	110	110	220
Ö. Çeltik	-	280	-	200	200	200	1220	1100
Ö. Kovan	-	2980	-	3320	3340	4120	4578	22291
Ö. Sumak	-	-	-	-	30	-	-	-
Ö. Şire	-	-	-	-	-	-	45	40
Ö. Meyva	-	-	-	-	-	-	-	100
Eşcar-ı ceviz	-	10	-	155	120	160	240	366
H. Bağ-döntüm	-	899	-	-	-	-	-	-
H. Bağ hasılı	-	11302	-	17867	22359	19417	31741	25371
R. Ağnam-re's	-	-	-	-	-	-	19106	-
R. Ağnam	-	24145	-	-	-	52300	9578	35092
R. Mış., yamak, müc., ben, kara, çift ve nim çift	-	118583	-	74571	82136	-	42617	42466
Asiyab- harab bab	-	14	-	-	5	-	-	-
R. Asiyab-bab	-	65	-	76	75	73	71	48
R. Asiyab	-	1406	-	1930	2080	2125	2340	2390
R. Bad-ı Heva	-	10733	-	12567	16965	15831	21031	79516
R. Otlak	-	50	-	105	567	550	798	1038
R. Kışla	-	30	-	-	50	50	90	100
R. Yavlak	-	250	-	510	-	-	-	-
R. Tahinhane	-	-	-	50	50	-	-	-
R. Bayrak	-	-	-	15	-	-	-	-
R. Katranocağı	-	-	-	10	10	20	20	20
R. Ding	-	-	-	50	80	80	80	80
R. Duhan	-	-	-	-	40	-	62	150
R. Zemin	-	-	-	-	15	15	27434	27544
R. Deştbanı ve R. Tapu-i zemin	-	-	-	-	50	30	15344	29379

R. Sarnuç	-	-	-	-	-	30	-	-
Hasıl	-	299094	286109	354309	375382	340573	374301	983975

Parentez içindeki rakamlar defterde nahiyelerin sonunda verilen toplam sonucunda bulunmuştur. Diğerleri ise gerçek rakamlardır.

* Burdaki pir-i fani'ye ma'lul ve a'ma da dahildir.

Not: 1545 yılı tahririnde defterin en sonunda toplam olarak eşer cebeli 453 olarak belirtilmiştir. Ayrıca "rûsum-ı ağnam re'âyâ-yı müselleman-ı liva-i Teke ifraz şud ber-muceb-i emr-i ali deyu mukarrer der defter-i atik" kaydı düşülmüştür.

1560 tahririnde defterin sonunda yekun eşer 414 olarak belirtilmiştir. Burada da rûsum-ı ağnamın durumu aynıdır.

1568 tahririnde resm-i bennak, mücerred, ağnam, cürm-i cinayet ve bad-ı heva'dan elde edilen 52.300 akça hasıl padişah hassına ayrılmıştır.

Müsellemler defterlerinde ve çiftliklerde kaydedilen zümreler arasında dikkati çeken önemli noktalardan birisi ocak ahfadının ölülerinin *mürde* kaydedilmesidir. Hem eski hem de yeni tahrirdeki durumu aksettiren bu uygulama, halihazırdaki ocak efradının, herhangi bir karışıklığa meydan vermeden sıhhatli bir biçimde belirlenmesinde önemlidir. Bu kayıtlardan daha önceki ocak efradının durumunu çıkarmamız, defterlerin tarihlerini tesbit etmemiz mümkün olmaktadır.

Eklerdeki çiftliklerle ilgili tabloların incelenmesiyle görüleceği üzere müsellemler çiftlik isimleri, genellikle ocağın ilk yayasının veya müselleminin ismiyle kaydedilir hale gelmiştir. Çünkü defterlerde müsellemler veya çiftlik isimleri kaydedilirken, *Abdül oğlu Davud müsellemlerine Osman oğlu Hasan müsellemler*⁹¹⁵ gibi ifadelerin konması bizleri o çiftliğin ilk yayasına veya müsellemine dolayısıyla da ismine götürmektedir. Bu konuda XV. yüzyıla ait olan müsellemler defterleri çok aydınlatıcı bilgi vermektedir. Hatta bu durum hem defterlerin tarihini saptamamızı hem de müsellemin yaşayıp yaşamadığını veya yerine kimin geçtiğini tesbit etmemizi mümkün kılmaktadır. Dikkati çeken önemli unsurlardan birisi de hem çiftlik isimleri hem de burada kayıtlı yamak, müşterek ve müsellemler gibi askerî zümrelerin isimlerinin halis Türkçe olmasıdır. Bu da Teke sancağındaki müsellemlerin *Türkmen-Yörük* menşei olduğunu göstermektedir. Cemaatler kısmında belirtildiği üzere milli müsellemleri tamamen yörüklerden meydana gelmiştir. 1568 tahririnde Milli müsellemleri ile ilgili olarak "*çiftlikleri olmayub hizmet-i padişahı vaki oldukça re'âyâ-yı avarız vermeyib birer miktar harçlık verirlermiş*" denilmesi onların statülerini de belirtmektedir.

XV. asırda ve XVI. asrın başlarında müsellemler umumi olarak babadan oğula veyahud akrabalara taalluk etmiştir. Çok nadir olarak çeşitli sebeplerden yamağa veya başkasına geçmiştir. Bunu defterdeki bazı kayıtlardan çıkarmak mümkündür. Ayrıca, buradaki kayıtlardan müsellemin veya yamağın görevine ne gibi durumlarda son verildiğini de öğrenmemiz mümkün olmuştur. *Kötürüm* olmak, *pir zaif* ve *gözleri görmez* olmak⁹¹⁶, *deni* (soysuz) olmak, *yaramaz* olmak, *sefere varmadığı için asılmak* veya *cezalandırılmak* ve *eşmememek* gibi durumlarda müsellemler görevden uzaklaştırılmakta ve yerine başkası geçmektedir. *Kimsesi kalmadığı zaman* veya *oğlu ma'sum olduğu zaman*⁹¹⁷ aile dışından birine görev verilmektedir.

Fakat müsellemler ve piyade teşkilatı XVI. asırda bilhassa ikinci yarısında büyük sarsıntı geçirmiş, boşalan ocakların nüfuslandırılması ve insan gücü temini için hür kul veya cariyeler

⁹¹⁵ TD 14, s. 251-252.

⁹¹⁶ MAD 14, s. 316/b, 336/a-b, 340/b, 343/b.

⁹¹⁷ MAD 14, s. 289/a, 296/a, 307/a, 311/b, 321/a, 330/a, 341/b, 393/a.

oğullarının, başıboş olanların kaydedilmesi ocakların ihyası bakımından hal çaresi olarak düşünülmüş, bunun neticesinde de daha önce var olan hiyerarşi bozulmuştur. Müsellemlere ait tabloların incelenmesiyle görüleceği üzere çiftliklerde hem askeri hem de re'âyâ olarak kaydedilen mu'takların çokluğu bunu teyid etmektedir (Tablo 29, 30 ve Ekler Tablo 8, 9, 10).

Teke sancağı müsellemlerinin idari teşkilatına gelince; Yaya ve müsellemler, tımarlı sipahi teşkilatının dışında ayrı sancak teşkilatlarına sahiptirler. Bu durum, bir bölgede iç içe girmiş üç ayrı sancak teşkilatının varlığı sonucunu doğurmuştur. Beylerbeyi kademesinde birleşen bu üç teşkilat kuruluş itibarıyla birbirlerine çok benzemektedirler. Yaya ve müsellemler sancaklarında, tımarlı sancakbeylerine karşılık, yaya ve müsellemler sancakbeyleri, subaşlarına karşılık yayabaşı ve çeribaşılar, tımarlı sipahilere karşılık yaya ve müsellemler, cebelülere karşılık da yamaklar bu iki teşkilatın kuruluş kademelerini teşkil etmektedir. Bu durumda; yaya sancağına bağlı yerlere *yayalık yer*, müsellemler sancağına bağlı yerlere *müsellemlik yer*, tımarlı sipahi sancağına bağlı yerlere de *sipahi yeri* denilmektedir. Bütün bunlarla birlikte Osmanlı toprak tasarruf sisteminin bütünü sözkonusu olduğu zaman, bu yerlere *vakıf* ve *mülk yerleri* de eklemek gerekecektir⁹¹⁸. Müsellemler sancakbeylerinin, umumi olarak, hizmet öncesi nöbeti gelen müsellemleri gözetip, eşip eşmediklerini kontrol etmek, gaib olanları bulup, çiftliğe getirmek, bulunmaması halinde yerine birini tayin etmek, sancakta düzeni temin etmek gibi görev ve sorumlulukları vardır. Müsellemler sancakbeyinin hasılatı ise, umumi olarak, çiftliklerden tahsil edilen kanun ve defterde belirtilmiş olan muayyen miktarlarda gelir ve üzerine has kaydedilmiş olan bazı çiftliklerin iradından meydana gelmektedir. Buraya tahsis edilen gelir kalemleri arasında, ocaklardan alınan *resm-i galle*, *niyabet*, yaya toprağında tutulan esir veya davar ile ilgili vergiler ile *bedel akçesi* önemli bir yer tutmaktadır⁹¹⁹.

Müsellemler çiftlikleri ve tasarruf şekline gelince; Bilindiği gibi, çiftlik ziraat yapılan yer anlamında ve umumiyetle, *bir çift öküzün işleyebileceği arazi* olarak tanımlanmaktadır⁹²⁰. Fakat resmi tanıma göre, bir çiftlik arazi, bulunduğu mahalle ve toprağın yetiştirme kabiliyetine bağlı olarak değişmek üzere, *âlâ* (verimli) yerden 60-80, *evsât* (orta halli) yerden 80-100 ve *ednâ* (kırac) yerden 100-150 dönüm olarak belirlenmiştir⁹²¹. Bu ölçülerden noksan olan çiftlikler için “*az*” veya “*nataman*”, fazla olanlar için de “*ziyade*” deyimleri kullanılmıştır⁹²². Teke sancağındaki müsellemler çiftliklerinin büyüklükleri ise, genel olarak 100-150 arasında değişmektedir. Bütün bunlarla birlikte, 300, 500 hatta zaman zaman daha fazla dönüm büyüklüğünde çiftliklere de rastlanmaktadır. Ancak, umumiyetle bu tür yerler *kuhistan* veya *dağlık yerler* olup verimi düşük ve *kabil-i ziraat olmayan yerlerdir*⁹²³. Büyüklüğü de bundan kaynaklanmaktadır. Ziraate kabil olup büyük olan çiftliklerden toprağı yetersiz veya verimsiz olan bazı çiftliklere *zamime* ya da çiftliklerin zevâidinden diğer çiftliklere *zamime* yapılmaktadır⁹²⁴. Bütün bunlarla birlikte, yeri olmayan veya yetersiz olan ocaklara “*bazı yerlerin ağaçlarını kesmek suretiyle ziraate açmaya*” da müsadde edilmekte ve böylece çiftliğin eksikliği giderilmeye çalışılmaktadır⁹²⁵. Ayrıca, bazı çiftliklerden veya yerlerden “*bir*

⁹¹⁸ M. Arkan, aynı makale, s. 178; H. Doğru, aynı eser, s. 31-43.

⁹¹⁹ H. Doğru, aynı eser, s. 33-38.

⁹²⁰ H. İnalcık, “Osamanlılar’da Raiyyet Rüşümü”, *Belleten*, XXIII/92, (1959), s. 582.

⁹²¹ Barkan, “Çiftlik”, *İA*, III, s. 393.

⁹²² M. Arkan, aynı makale, s. 181.

⁹²³ TD 14, s. 265-267.

⁹²⁴ Mesela, “*Halil O. Ali çiftliğinin yeri ziyade olduğu sebepten emr-i padişah üzere 50 dönüm yer alınub Tekesakalı’nda Mahmud O. İvaz çiftliğine verildi*” (TD 14, s. 4-5). Yine, aynı şekilde “*Tatar O. Musa ocağın yeri olmadığı ecilden Serkiz yerinden Hacı Musa O. Muhammedî yerinden 90 dönüm yer verildi*” (TD 14, s. 44). Bu misalleri çoğaltmak mümkündür. Çünkü defterlerde zamime ile ilgili bir çok kayıt vardır. (Mesela bkz. TD 14, s. 50-51, 67-68, 118-119; TD 466, s. 12, 19-20, 44, 93).

⁹²⁵ TD 241, s. 30; TD 466, s. 22.

meralık" yerin de zamimeye tabi tutulduğu olmaktadır⁹²⁶. Yine, "*bazı yerlerin ihya edilmek*" suretiyle de tasarruf edildiğini görmekteyiz. Ocak nüfusunun artması nedeniyle geçindirme gücünü yitirmiş, *gaib-i zaif* olan çiftlikler de bulunmakta ve bu tür çiftlikler birbirlerine zamime olunmakta veya bunlara da belirli ilaveler yapılmaktadır. Çoğu çiftliğin ne kadar dönümden meydana geldiği, fazla ise kime zamime yapıldığı, eksik ise kimin zevaidinden buraya ne kadar verildiği belirtilmiştir. Bazılarında ise "*ellerinde yiyü geldikleri yerlerine mutasarrıf olalar*" veya "*iyü geldikleri yerlerine ve yamakları yerlerine mutasarrıf olalar*" gibi ibareler düşülmüş fakat miktar belirtilmemiştir⁹²⁷. Miktarı belirtilen çiftliklerin dönümlerini toplayıp sancaktaki müsellemler çiftliklerinin adedine böldüğümüz zaman ortalama olarak çiftlik başına 150 dönüm düşmektedir. Burada şunu da belirtmeliyiz ki, bazı müsellemlerin müsellemler çiftliklerinin yanı sıra "*kendilerine ait mülk yerleri ve değirmenleri*" de bulunmakta ve bunu tasarruf etmektedirler⁹²⁸.

Buraya kadar, işaret olunan zamime uygulaması yanında, bir de tam aksi istikamette, mevcut yaya-yamak sayısının azalmasıyla birlikte, çiftliklerin işgücünün düşmesi üzerine, yapılan yamak liveleri üzerinde de durmak gerekmektedir. Bunlar bir başka ocağın zaidinden ifraz olup eksik ocağa verilmek suretiyle olmaktadır⁹²⁹. Bütün bu uygulamalara rağmen müsellemler teşkilatının bozulmasına ve zayıflamasına paralel olarak *eşer cebeli* sayısının gün geçtikçe düşmüş olduğunu da belirtmeliyiz. Daha önce de bahsettiğimiz gibi 1455 tarihinde 363 olan eşer cebeli sayısı 1476 (?)'da 477'ye çıkmış, fakat bu tarihten sonra düşüşe geçmiştir. 1530'da 465, 1545'de 466 (463), 1560 tarihinde 411 ve 1568'de ise 370'e düşmüştür. Bu düşüşün nedeni ocakların bozulması veya çiftliklerin yetersizliği dolayısıyla daha önce iki eşer yerlerden bir eşmeye başlanmasıdır⁹³⁰.

Defterlerdeki kayıtlardan anlaşıldığına göre, müsellemler teşkilatında dikkati çeken önemli hususlardan birisi de, yaşlanan, ma'lul olan, hasta ve sakat olan müsellemler ve müşterek gibi askeri zümrenin sefere "*bedel gönderme*"sidir Devlet önceden belirlenmiş eşkin sayısının azalacağını gözönüne alarak, nöbete gidemeyecek durumda olanlar için, yerlerine bedel gönderebilme imkanını tanımıştır. Bu tür kayıtlar ve durumlar defterlerde, "*ma'lul bedeli makbul*", "*pir-i fani bedeli makbul*" gibi ibarelerle belirtilmiştir⁹³¹. Önceleri düzenli bir şekilde işleyen "*bedel gönderme*" hususu, zamanla asıl amacından sapmıştır. Geleneksel olarak tarım toplumu olan yaya ve müsellemler, son zamanlarda tehlike sezdikleri zaman çiftliklerinden uzaklaşmak istememişler ve kendileri yerine "*bedel gönderme*" yoluna gitmişlerdir⁹³².

Müsellemler çiftlik tasarrufu ile ilgili olarak, dikkati çeken önemli hususlardan birisi de, gerek ocaklar arasında gerekse müsellemler-sipahi arasında zuhur eden anlaşmazlıklardır. Bu tür anlaşmazlıklar vergilerin alınması esnasında veya ne kadar ve nasıl alınacağı konusunda zaman zaman çıkan olaylardır. Mesela, Milli müsellemlerinin çiftlikleri olmayıp rea'ya-yı avarız vermeyen, buna karşı padişaha hizmet vaki oldukça birer miktar akça harçlık vermektedirler. Fakat müsellemler taifesi bunlara hiddeten tecavüz edip ziyade akça talep

⁹²⁶ TD 14, s. 131.

⁹²⁷ TD 466, s. 13, 14, 20, 21, 161...

⁹²⁸ TD 14, s. 199, 227-228, 251-252.

⁹²⁹ Mesela, "*Bir nim ve müşterek evladiyla Nahiye-i İmcek'de Mimad O. Baki O. Muhammedi ocağı zaidinden ifraz olunub bu ocağa (Muhammedi O. Savcı yerine İlyas O. Hızır) verildi*" (TD 14, s. 13-14); TD 14, s. 19-20, 29-30.

⁹³⁰ Mesela, "*Melik Bayram çiftliğinden iki müsellemler eşermiş, şimdiki halde yamakları fevt olup 2 eşmek iktidarları olmadığı sebepten bir müsellemler eşmeğe mukarrer kılını*" gibi kayıtların bulunması bunu teyid etmektedir (TD 14, s. 165); ayrıca Tablo 29 ve 30'a bkz.

⁹³¹ TD 241, s. 111-112; TD 466, s. 135, 136, 142, 181-183.

⁹³² H. Doğru, aynı eser, s. 24.

etmişlerdir. Devlet de bunun üzerine onların alâsından 30, evsatından 20 ve ednâsından da 15 akça alınmasını belirtmiştir⁹³³. İşte bu tür olaylar anlaşmazlık konusu olmaktadır. Yine, 25 Zilkade 989 tarihili bir *Mühimme* hükmü vergiden kaynaklanan şikayetlerle ilgilidir⁹³⁴. Bütün bunlarla birlikte bazı müsellemlerin fesad ve şenaatı görülmekte⁹³⁵ bazıları ise tüfenk v.b. silahlar kullanmakta ve hırsızlık ve haramiliğe karışmaktadır⁹³⁶. Ancak, Teke müsellemlerinin daha önce bahsettiğimiz suhte veya başka ayaklanmalara sipahi zümresi kadar pek fazla karışmamış olduklarını da belirtmeliyiz. Çünkü karışıklarına dair belge ve hükümler yok denecek kadar azdır.

Teke sancağında mevkuf ya da mahlûl yazılan çiftliklere gelince; Bu türde çiftliklerin müsellemlerine sadece 1560 tahririnde kaydedildiğini görmekteyiz. Öncesinde ve sonrasında bu şekilde çiftlikler belirtilmemiştir. Bunun sebebi ise, boş ve battal kalan çiftliklerin birbirlerine ilaveler yapılmak suretiyle canlandırılmaya çalışılmasıdır. 1560 tarihinde ise, Antalya'da 12 ve Karahisar-ı Teke'de 7 çiftlik mahlûl kaydedilmiştir.

TABLO 31
TD 321'E GÖRE 1560'DA ANTALYA VE KARAHİSAR-I TEKE
KAZALARINDAKİ MAHLUL ÇİFTLİKLER

1560'da Antalya Kazasındaki Mahlul Çiftlikler		1560'da Karahisar-ı Teke Kazasındaki Mahlul Çiftlikler		
Çiftlik Adı	Bulunduğu Karye	Çiftlik Adı	Bulunduğu Karye	
1	Dirikmiş	Sığırlu (?)	Halil	Bademlütü
2	Hacı Müslim	Mandırla	Resul O. Mustafa	Bademlütü
3	Kalaycı İsmail	Kızılca	Mehmed O. Ahmed	Kızılca
4	Ordi ve İlyas	Sığırlu (?)	Evhad Oğlu	-
5	İmirza O. Kasım	Sığırlu (?)	Ahmed O. Ömer	-
6	Ahî ve İlyas	Sığırlu (?)	Necbeddin (?)	Kızılkaya
7	Gudel v. Adil (?)	Sığırlu (?)	Mustafa	Susuz
8	Hasan O. Mezid	Ahî Oğlu	-	-
9	Beneruz (?)	Arlasun	-	-
10	Bayezid karındaşı Hamza	Emir-i Ahur	-	-
11	Çerçi (?) Mahmud	Yazır	-	-
12	Derzi Davud	-	-	-

Teke Sancağı müsellemlerinin tayin edildikleri hizmetlere gelince; Bunu, *Mühimme* defterlerindeki bazı hükümlerden çıkarmamız ve takip etmemiz mümkün olmaktadır. Bunlara göre, 15 Haziran 1568/19 Zilhicce 975 tarihinde Teke sancağibeyi *Mehmed Bey* 'e gönderilen hükümde, sancağın bir nöbetli müsellemlerinin 550 nefer olduğu, hepsinin *Bilecik madenine*

⁹³³ TD 466, s. 191; yine bu konuya bir misal olarak şunu verebiliriz; 2 Kasım 1579/12 Ramazan 987 tarihli bir *Mühimme* hükmünden, Teke sancağı mevkufatına mültezim olan Hızır'ın iltizamına 40 ocak müsellemlerin bad-ı hevaları ve haric ez defter müsellemlerinin rüsum ve adet-i ağnamı dahil olduğu halde haric ez defter emirlerinin müdahale ettiklerini öğrenmekteyiz. Böylece bu olay şikayet ve anlaşmazlık konusu olmuştur (MD 41, s. 131/292).

⁹³⁴ MD 46, s. 252/564.

⁹³⁵ 27 Mayıs 1565/26 Şevval 972 tarihli hüküm: MD 6, s. 545/1181.

⁹³⁶ MD 26, s. 189/518.

gönderilmesi ve noksan gönderirse vazifeden azl olunacağı belirtilmektedir⁹³⁷. Bundan sonra 23 Temmuz 1568/28 Muharrem 976 tarihinde *Bilecik ve Ermeni Pazarı* kadılarına yazılan bir hükümden gidenlerin altı aydır bu hizmeti eda ettiklerini öğrenmekteyiz⁹³⁸. 1571-1572/979 tarihinde Alâiye, Hamid ve Teke kadılarına yazılan hükümden, ilkbaharda sefere çıkacak donanma için bu sancakların kazalarında olan müsellemler, evkaf, havas ve sair muaf re'âyânın her yedi hanesinden bir kürekçinin Antalya'da yapılan gemilere gönderilmesi gerektiğini öğrenmekteyiz⁹³⁹. Böylece, Teke sancağındaki müsellemler sefer esnasında donanmada *kürekçi* olarak çalışmaktadırlar. Bütün bunlarla birlikte, 1571-1572/979 tarihinde, Teke ve Manvagağ müsellemlerinin ilk nöbetlisi olan 458 neferin, mukaddemler ve altı aylık erzakları ile *tersaneye* çağrıldıkları ve burada çalıştıklarını da görmekteyiz⁹⁴⁰. Yine, 23 Şubat 1572/5 Şevval 979 tarihinde Mehmed Çavuş'a gönderilen *Mühimme* hükmünde daha önce sefer için kürekçi toplanması için buraya gönderilen hüküm hatırlatılmakta ve bunun yerine getirilmesi istenmektedir⁹⁴¹. Bütün bunlarla birlikte, Teke müsellemlerinin 1573-1575/981-982 tarihlerinde Kütahya'ya *güherçile hizmetine* götürüldüklerini görmekteyiz⁹⁴². Müsellemlerin *güherçile hizmetleri* Bilecik ve Kütahya'da 1579-1580/987 tarihinde devam etmiştir⁹⁴³. Bütün bu vazifelerin dışında diğer sancaklarda olduğu gibi derbendci ve köprücü olarak da hizmetlerde bulunmuşlardır⁹⁴⁴.

Daha önce de değindiğimiz gibi XVI. yüzyılın sonlarına doğru müsellemler teşkilatında önemli ölçüde bozulmalar olmuş ve bu asrın son yıllarında tımarlı sipahi geri hizmete doğru çekilince yaya ve müsellemler fonksiyonunu tamamen yitirmişlerdir⁹⁴⁵. Genel olarak yaya ve müsellemler teşkilatındaki bu bozulmalardan Teke müsellemleri de nasibini almıştır. 5 Zilhicce 975/1 Haziran 1568 tarihinde Lazkiye kadısı olup Teke ve Hamid-ili sancaklarını tahrire memur olan *Yahya*'ya gönderilen *Mühimme* hükmü, buradaki bozulmayı bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır. Buna göre, müsellemler yazılı olan raiyyet avarız akçası vermediğinden sipahi zaptında olan raiyyet dahi müsellemler kaydolanmış, bunun üzerine müsellemlere verilen çiftlikler kendilerine kafi iken mürur-ı zamanla her ocak elli altmış raiyyet peyda ettiğinden yetmez olmuştur⁹⁴⁶. Devlet bunları ayırt etmek istediye de pek başarılı olduğunu söyleyemeyiz.

Teke sancağındaki müsellemler teşkilatı XVI. asrın sonlarına doğru ref olunmuş ve 1582/990 tarihli *Mühimme* hükmünde Hamid ile Teke sancağı piyade ve müsellemlerinin re'âyâ yazılması belirtilmiştir⁹⁴⁷. Bundan sonra 1585-1586/994 ve III. Mehmed döneminde kaydedilmiş olan defterlerde de müsellemler çiftlikleri "*mensuh müsellemler çiftliklerine*"

⁹³⁷ MD 7, s. 555/1568.

⁹³⁸ "Bilecik ve Ermeni Pazarı kadılarına hükümki, Liva-i Teke müsellemleri tarafından dârende Mustafa gelüp emirle Bilecik madenine hizmete ta'yin olunup emr-i şerif mücebince altı ay tamâm edâ-ı hizmet etmişlerken icâzet verildiğün ve emînleri olan kimesne selâmlık deyü birer altın talep ettiğün bildirmeğün buyurdum ki göresin bunlar hizmete mübâşeret edeli altı ay olmuş ise yoklayup yoklama defterin mühürleyip sütte-i sa'âdetime gönderesin ve selâmlık deyü bir akçe ve bir habbelerin aldırmağın şöyle bilesin" (MD 7, s. 642/1790).

⁹³⁹ MD 10, s. 145/222.

⁹⁴⁰ MD 16, s. 10/19.

⁹⁴¹ MD 10, s. 140/216, 177/265.

⁹⁴² MD 24, s. 56/158, 307/832.

⁹⁴³ MD 41, s. 30/62, 108/247.

⁹⁴⁴ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı*, İstanbul, 1990, s. 51-74.

⁹⁴⁵ H. Doğru, *aynı eser*, s. 51-52.

⁹⁴⁶ MD 7, s. 532/1519.

⁹⁴⁷ MD 47, s. 164/393.

çevrilmiştir. Buradaki müsellemler çiftlikleri artık tımar ve zeamete kaydedilmiş, ocaklardaki askeri zümreler de muafiyetlerinden arındırılarak raiyyet statüsüne indirilmiştir⁹⁴⁸.

F- TEKE SANCAĞI'NDA CAN-BAZLAR

Canbaz'ın cem'i olan *canbazân* Osmanlıların ilk devirlerinde teşkil olunan askeri kuvvetlerden birinin adıdır. Farsça bir kelime olan canbaz “*can ile oynayan, canını tehlikeye koyan*” demektir⁹⁴⁹. *Orhan Gazi* devrinde veya ondan az sonra teşkilatlanmış oldukları sanılmaktadır. Bilindiği gibi, Osmanlıların ilk fütihat devirlerinde, muvazzaf yaya ve atlı askerlerle aşiret kuvvetlerinden başka *Gaziyan-ı Rum*, *Ahiyân-ı Rum*, *Abdalân-ı Rum*, *Bacıyân-ı Rum* isimleriyle gazaya iştirak eden Babâiler gibi Bâtını zümrelerin yanında, *Azap*, *Canbaz*, *Garip*, *Cerehor* isimleriyle de bazı muasır devletlerde olduğu gibi daimi ve muvakkat kuvvetler de bulunmaktaydı⁹⁵⁰.

Osmanlı ordusunun ilk muvazzaf kuvvetlerini teşkil eden yaya ve müsellemler esas vazifelerini yeniçerilere bırakarak, ordunun geri hizmetinde istihdam edildiklerinde, bunlara Rumeli'deki diğer askeri sınıflardan yürükler, tatarlar ve canbazan da iltihak etmiştir. Canbazan-ı Vilâyet-i Rumeli adını alan, XVI. asır ortasında kendine has bir kanunnamesi mevcut olan, teşkilatı ise, 10 canbazın bir ocak teşkil ettiği, sefer vukuunda bunlardan birinin nöbetle sefere gittiği, diğer dokuzunun da buna yürük ve müsellemler yamaklarında olduğu gibi, avarız-ı divaniyye karşılığı olarak, 50'şer akça harçlık verdiği bu sınıfın⁹⁵¹ Teke Sancağı ve Manavgad kazasında XV. asırda (1457- 473/862-878) var olduğunu görmekteyiz. Öyleyse bu sınıf, sadece Rumeline has bir sınıf değildir. XV. asırda Teke sancağı ve Manavgad kazasında cem'an sefere eşer 8 nefer cân-bâz bulunmaktadır. Bunların yamaklarının adedi ise, 71'dir. Sefere eşer cân-bâzlardan 2 adedi Manavgad'da olup, bunların da yamaklarının sayısı 21'dir. Geri kalan 6 cân-bâzân ve 50 yamağa daha önce Karahisar Subaşı mutasarrıf iken şimdi bunlar Padişahın emri altındadırlar. Bu cân-bâzân çiftliklerinden iki tanesinde cemâ'atler görevli olup, bunlar ise, “*Cemâ'at-i Habib-i Uzun*” ve “*Cemâ'at-i Turmuş v. Dündar Uzun ve oğlu Tulaşa*”dır. Bu cemâ'atlerden ikincisinin elinde *Beylerbeyi Ahmed Paşa*'dan mektup vardır⁹⁵².

Osmanlı Devleti'nde canbazân taifesi, 1543'te 39 ve 1557'de 41 ocaktır. Bu askeri sınıf, XVI. asrın sonlarına doğru, yaya ve müsellemler gibi lağvedilerek, çiftlikleri tumara ve kendileri de deryaya memur re'âyâ kaydolmuşlardır. Canbazânların müsellemler gibi süvarilerden müteşekkil bir sınıf olması hazar zamanlarında ordu için at beslemeleri veya at satın almaları, bu teşkilat kalktıktan sonra, bu tabirin bugüne kadar “*at dellali*” manasına “*at canbazı*” suretinde yaşamasına sebep olmuştur⁹⁵³.

G- TEKE SANCAĞI'NDA DOĞANCILAR, AVCILAR VE SAYYADLAR

Teke sancağında 1455 tarihinde *avcı*, *sayyâd* ve *doğancı* adı verilen bazı zümreler de bulunmaktadır. Bilindiği gibi, hükümdarla birlikte ava giden veya sarayda av kuşlarına bakan,

⁹⁴⁸ Bu konuda bkz. TD 624, s. 1-134; TD 844, s. 17-22; TKA 163, s. 1-103/a.

⁹⁴⁹ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul, 1983, s. 256.

⁹⁵⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*, I, s. 1.

⁹⁵¹ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s. 257.

⁹⁵² İstanbul Büyükşehir Belediye Kütüphanesi, A. K. M. C. 0. 93 numarada kayıtlı Defter, s. 80/a-81/a.

⁹⁵³ Pakalın, aynı sözlük, s. 257-258.

yahut da dışarıda saray için av kuşu yetiştirenlerin hepsine birden avcı denilmektedir. Fakat avcılar, ulufeli, tımarlı, muaf olmak üzere üç kısma ayrılmaktadırlar. Ulufeli avcılar, ya yeniçeri ocağından veya saraydan olmaktadır. Tımarlı avcılara hassa kuşbazları denilmektedir. Bunlar da doğancı (padişahların şikâr halkından olan avcılardan bir grup), çakırcı, şahinci ve atmacacı olup buldukları bölgede arpalık şeklinde zeamete sahip olmaktadır⁹⁵⁴. Mezkur tarihte Teke sancağında bulunan avcılarının ise, muaf avcılar grubuna girdiğini söyleyebiliriz⁹⁵⁵. Bunlar bilindiği gibi, *kayacı*, *yuvacı* ve *yavrucu*'lardır. Bunların bir kısmı sarp ve kayalık yerlerde yuvaları arayıp bulmakta, bir kısmı onlara bakmakta, yavruların büyümesini ve kanatlanmasını sağlamakta, bir kısmı ise vakti gelince yavruları yuvalarından alıp Görünççülere teslim etmektedirler. Bunlar, padişah emriyle avcı, doğancı ve sayyad olup eşmektedirler. Bu hizmetlerine karşılık emirlerine verilen çiftliklerde ziraatle uğraşır ve vergilerden muaf olurlardı. Mirî sayyad denilen grup ise, tuzak kurarak av kuşu veya ayı, kaplan, zerduva, sansar, tilki gibi hayvanları avlayıp postlarını teslim ederek, bir teslim vesikası alan topluluktur⁹⁵⁶. Tablo 32'de de görüldüğü üzere, mezkur tarihte buradaki yuvacıların, sayyadların ve doğancıların padişah emriyle eşkinici olduklarını baş doğancı ve sayyadın 14, cebelülerinin 3 ve müştereklerinin 8 ve toplam neferin 131 olduğunu tesbit etmiş bulunmaktayız. Buna karşılık defterde, toplam olarak "her yıl eşer baş doğancı ve sayyad 13, cebelüsü 3, müşterekleri 7 ve raiyyetleri 106 cümle neferen 129" diye kaydedilmiştir⁹⁵⁷. Tabloda da görüldüğü üzere buradaki doğancı, sayyad ve avcılarının toplam yamakları 76'dır. Bunlar 24 yuvaya hizmet etmektedirler. Sancaktan bunlara ayrılan gelir ise 40.655 akçadır.

TABLO 32
MAD 14'E GÖRE 1455 TARİHİNDE PADİŞAH EMRİYLE AVCILARIN
VE SAYYADLARIN EŞKİNCİ OLUP EŞENLERİ

No	Bulunduğu yer	Eşkinici	Yamak adedi	Not	Hizmet ettiği yuva	Geliri
1	Adrasun	Oğul Beyi (kayacıymış) yerine O. Ümmet	10	Her yıl eşe, kendü çiftliğine eşe	3	-
2	Fimike Sağşan (?)	Ali (kayacıymış) yerine O. Mustafa	6	Çiftliğine Soyran Beleği ve Ali Bey Sarnıççısı çiftliği derler	4	-
3	Karahisar tevâbi'inde Mil içinde	İbrahim (kayacı) O. Davud ve Orhan O. Ya'kub	13	Yılda biri nevbetce eşe, Kargu mezre'asının yarısı ellerinde	4	-
4	Ta'allukat-ı Kaş	Sakallu O. Yusuf (kayacıymış) yerine O. İsa	11	Yılda eşe	3	-
5	Nefs-i Elmalu'da Kandaş ç.	Kutbeddin yerine O. Çelebi (eşkinici) ve Gebelek (?) O. Resul (müşterek)	3	Yılda biri eşe, bu çiftlik 15 çiftlik yerdir dışardan ekilir	-	400
6	Alanyer (?)	Ahmed, Mes'ud ve Şeyh Mustafa (evvelden yuvacılar ve sayyadlar imiş fevt olmuşlar) yerine Mes'ud O. Yetilmiş ve	12	Yılda biri eşe, evvelden kayacının duta geldiği çiftliğine ve evvel 10 yuvaya hizmet ederlerdi	10	-

⁹⁵⁴ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, s. 24-25; Pakalın, aynı eser, s. 470.

⁹⁵⁵ MAD 14, s. 65/b-69/b.

⁹⁵⁶ Mithad Sertoğlu, aynı lûgat, s. 25.

⁹⁵⁷ MAD 14, s. 69/b.

		Ahmed O. Yusuf				
7	Kalkanlu tevâbi'inde	Gümci Sadık yerine Güvendik O. Mahmud ve Solak O. Ali müşterek	3	Yılda biri eşe	-	-
8	Kalkanlu tevâbi'inde	Tula (kayacıymış fevt olmuş oğlu eşmeğe razı olmamamış) yerine kendi rızasıyla Kuzulu O. Ahmed	14	Yılda eşe, Tula çiftliği ve Osman çiftliğine	-	-
9	Muhammedî Çiftliği ve Elmalu Bazarı	Aziz O. Muhammedî (Doğancıymış şimdi eşkinci olmuş) ve Muhammedî O. Mahmud'la müşterek	4	Yılda bürüme biri eşe, Elmalu bazarından yevm 2 akça yılda 720 akça	-	1068
10	Eskihisar'da İbrahim ç. ve Mürsal köyünde Delü Halil ç.	Göyntüklü Ali	-	2 cebelü ve bir çadır	-	5668
11	Dikmen mezre'ası derler 2 çiftlik yerdir tabi'-i Karahisar	Doğancı Davud (sayyad imiş fevt olmuş kimsesi kalmamış) yerine kendi rızasıyla Ummur O. Aydın, kardaşı Durasan ve kardeşi Emir Hasan	-	Yılda biri eşe, 6. galle 12 müd 24 akça ve penbe 1 batman 132	-	372
12	İznebolu	Ahmed'in O. Yahşi (kendi rızasıyla Padişahın Leşker-i Mansuruna mülazemet idecek ol sebeble doğancı yazılmış)	-	Bürüme eşe (Oruç Bey d. Timurhan oğlu müsellemler imiş Doğancı Şeyh Ahmed adına yazılmış Edhem Bey d. dahi onun adına yazılmış)	-	1190
13	Kaş'da Gömbe Sağşan'da ve Bayındır içinde Firuz Deresi'nde	Doğancı Yusuf O. Ayvaz ve kardaşı Sekid müşterek	-	Has Bey Ç. Kaş'da Gömbe Sağşanda Bayındır içinde Firuz Deresi'nde yuvacılara verildi evvelkileyn kendü bürüme bir oğlanıyla eşe kardaşı Sekid müşterek yılda biri eşe	-	1957
14	Vilayet-i İstanos	Konarı O. Ali Paşa (haric ez- defter Müsellemligi tasarruf idüb eşkinciymiş) şimdi ise karındaşı Seydi ile bürüme piş cebelüyle dergah-ı hümâyûna mülazemet etmek için mültezim olmuşlardır	-	Suçıkdı argı 30.000 akçaya üzerlerine hasıl bağlanmış	-	30000
	TOPLAM		76	3 cebelü ve 8 müşterek	24	40655

* Defterde Toplam olarak; "Yuvacılar ve Sayyadlar ve Doğancılar ki Padişah emriyle eşkinci oldular baş doğancı ve sayyad her yıl eşerler 13 içinde cebelüsü 3 ve müşterekleri 7 ve raiyyetleri 106 cümle neferen

129" denilmekle birlikte, bunlardan baş doğancı ve sayyad'ın 14 ve müştereklerinin 8 toplam neferin ise 131 olduğu görülmüştür.

H- TEKE SANCAĞI'NIN TAHMİNİ NÜFUSU

Buraya kadar, Teke sancağıdaki şehirlerin, kır iskan merkezlerinin, müsellemlerin ve konar-göçer teşekküllerin nüfuslarını, hukuki statülerini, özelliklerini ve durumlarını tafsilatıyla açıklamaya çalıştık. Burada ise bütün elde ettiğimiz rakamlardan hareketle, sancağın genel nüfus vaziyetini ortaya çıkarmaya ve tablolar halinde göstermeye çalışacağız. Konuyu değerlendirirken, *şehirli, çiftçi-köylü rea'ya (mezra'a ve köyde bulunan re'âyâ), konar-göçer teşekküller, müsellemler çiftliklerindeki re'âyâ ve askeri zümreler, sipahi ve kale muhafızları* olmak üzere altı zümre baz alınacaktır. Burada sancağın genel nüfusu hakkında bilgi verirken 1455, 1530 ve 1568 tahrirleri esas alınmıştır. Daha önce de zaman zaman belirttiğimiz üzere 1455 tahririne ait defterlerin biraz eksik olması o tarihe ait durumu tam olarak yansıtmasa da önemli bir fikir vermektedir. Teke sancağının nüfusunu hesaplarken, hane'yi umumiyetle kabul gören "5" katsayısıyla çarptık, elde edilen rakama mücerredleri ve aynı işlemde geçirilen muaf'ları ilave etmek suretiyle sonuca gitmeye çalıştık.

TABLO 33
1455, 1530 VE 1568'DE TEKE SANCAĞININ HANE VE MÜCERRED OLARAK TOPLAM NÜFUSU

ZÜMRELER		HANE			MÜC.		
		1455	1530	1568	1455	1530	1568
Şehirli (Antalya, Elmalı, İstanos ve Karahisar-ı Teke)	Müslim	390	785	841	-	37	-
	G. müslim	67	141	208	-	12	-
	Muaf	13	128	220	-	-	-
Kale Muhafızı (Antalya ve Karahisar-ı Teke)	-	119	150	133	-	-	-
	Toplam Şehir	589	1204	1402	-	49	-
Konar-göçer Teşekküller	Yörük	2527	7422	5694	-	1484	2007
	Muaf	18	148	72	-	-	-
	Toplam	2545	7570	5766	-	1484	2007
Çiftçi-köylü reâyâ (Mezra'a ve Köyler)	Müslim ve G. müslim	7082	8571	8178	11	651	4429
	Muaf	143	258	644	-	-	-
	Toplam	7225	8829	8822	11	651	4429
Müsellemler Çiftliklerindeki Re'âyâ	-	-	4305	3094	-	341	604
			*	**		*	**
	Muaf	-	210	-	-	-	-
	Toplam	-	4515	3094	-	341	604
Müsellemler Çiftliklerindeki Askeri zümreler ***	-	1476	155	123	2951	310	247
Sipahi ve Zaim	****	167	231	232	-	-	-
YEKUN	-	12002	22504	19434	2962	2835	7287

*TD 166 nolu Tapu Tahrir Defterinde müsellemlere ait hane 4781 olarak gösterilmiştir. Fakat biz bunun 476 hane kadarının cemaatlere ait olduğunu 1545 tarihli müsellemler tahrir defterine göre tahmin etmekteyiz. Ayrıca mücerredler de 1252 olarak verilmiş olmasına rağmen yine aynı müsellemler defterine dayanarak 911 civarında mücerred'in cemaatlere ait olduğunu tahmin etmekteyiz. Bunun için cemaatlere ait olduğunu tahmin ettiğimiz hane ve mücerredleri cemaatlere ekliyerek müsellemler çiftliklerine ait re'âyâ'nın nüfusundan çıkardık ve hesaplama işlemi buna göre yaptık.

TKA 107 ve TD 466 nolu defterlerin nüfuslarının toplamı sonucu hane 3684, mücerred 1765 ve muaf zümre 962 çıkmasına karşılık, bu toplamın içerisinde cemaatlere ait nüfus olup bu da konar göçer zümrede verildiği için genel toplamdan çıkarılarak belirtilmiştir. Buna göre, hane 3094 ve mücerredler 604 olmaktadır.

*** Müsellemler çiftliklerinde eşer cebeli, yamak ve müşterek gibi askeri zümreler bulunmaktadır. 1455 tahririnde müsellemler çiftliklerinde 361 eşer cebeli, 3763 yamak ve 172 müşterek kaydedilmiştir. Ayrıca yine aynı tahrirde baş doğancı ve sayyad eşer 14, cebelüsü 3, müşterekleri 8, raiyyetleri 106 olup toplam neferan 131'dir. 1530 tahririnde ise 2022 baş müsellemler ve müşterek, 465 eşer cebeli kaydedilmiştir. 1568 tarihinde müsellemler çiftliklerinde 370 eşer cebeli, 2531 müşterek kaydedilmiştir. Bu verilen askeri zümrelerden hareketle, nüfusla ilgili bazı hesaplamalar yapmaya çalıştık. Şöyle ki, 1455 tarihine ait müsellemler çiftliklerindeki toplam nüfus binmedikinden hesaplama yaparken müsellemler ocaklarında bulunan yamakların ekseriyetini "mücerred" denebilecek bekar nüfus teşkil ettiğinden, burada, yamaklar için tesbit olunan rakamların 1/3'ünü hane, 2/3'ünü ise mücerred kabulüyle yukarıdaki sayıları elde etmeye çalıştık. 1530 ve 1568 tarihlerinde müsellemler çiftliklerinde nüfusa ait rakamlar verildiği için burada sadece eşer cebelileri bu işleme tabi tuttuk.

**** 1455 tahririnde diğer tahrirlerden farklı olarak zaim bulunmamaktadır. Fakat subaşılar bulunmakta ve bunlar da gelirleri karşılığı sefere cebelü ve oğlan götürmektedirler. Bunların 60 civarında cebelü ve oğlan getirdiklerini tahmin etmekteyiz. Hal böyle olunca 107 sipahiyi de buna eklersek toplam 167 şrakamı çıkmaktadır (Bkz. Dirlikler kısmı). Bütün bunlarla birlikte sipahi, zaim ve sancakbeyi de kılıç hissesinden sonraki geliri için cebelü beslemek ve sefere götürmekle yükümlüdür. Toplam rakamlara bunların da katılması gerekirse de biz sadece verilen rakamlardan hareket ettiğimizden dolayı bunları hesaplama dışı bıraktık.

TABLO 34
TEKE SANCAĞININ TAHMİNİ NÜFUSU VE ZÜMRELERİN BİRBİRİNE GÖRE NİSBETİ

ZÜMRELER	1455		1530		1568	
	Nüfus	Toplam Nüfusa nisbeti	Nüfus	Toplam nüfusa nisbeti	Nüfus	Toplam nüfusa nisbeti
Şehirli	2945	4.67	6069	5.26	7010	6.70
Konar-Göçerler	12725	20.20	39334	34.09	30837	29.51
Çiftçi = Köylü	36136	57.38	44796	38.83	48539	46.45
Müsellemler Çiftliklerindeki re'âyâ ve askeri zümreler	10331	16.40	24001	20.80	16936	16.20
Sipahi ve Zaim	835	1.32	1155	1	1160	1.11
TOPLAM	62972	-	115355	-	104482	-

Yukarıdaki tablolarda görüleceği üzere, bütün tahrirlerde çiftçi=köylü re'âyâ en kalabalık zümreyi teşkil etmektedir. Çiftçi=köylü re'âyânın 1455 tahririnde toplam nüfusa oranı % 57.38, 1530'da % 38.83, 1568'de ise 46.45'dir. Tabloda da görüldüğü üzere, her tahrirde toplam nüfusa en yüksek nisbeti oluşturmakla birlikte, çiftçi= köylü re'âyâ'nın oranı 1530 yılında daha öncesine göre biraz düşmüş, 1568'de ise tekrar yükselmiştir.

Çiftçi=köylü re'âyâdan sonra sancakta en kalabalık nüfusu konar-göçerler teşkil etmektedir. 1455 tahririnde konar göçerlerin toplam nüfusa oranları % 20.20'dir. 1530 tarihinde, % 34.09'a yükselmiş ve 1568 yılında ise tekrar düşüş göstererek % 29.51'e

gerilemiştir⁹⁵⁸. Fakat az önce de bahsettiğimiz gibi bütün tahrirlerde nüfus kalabalıklığı yönünden ikinci sıradaki yerini korumuştur. 1568 tarihinde konar-göçerlerin nüfusunun azalmasının sebebi yerleşik hayata geçmeye başlamaları, güneyden kuzeye göç ve umumi olarak sancak nüfusundaki düşüştür.

Halil İnalçık, yörüklerle ilgili makalesinde Anadolu eyaletindeki yörüklerin nüfusunu değerlendirirken, 1520-1530 döneminden, 1570-1580 dönemine kadar Anadolu eyaletinin göçebe nüfusunda % 50'lik bir artış olduğunu, aynı dönemde Çanakkale boğazına (Biga ve Saruhan) yakın kuzey-batı Anadolu'da % 20'lik bir artış olduğunu buna mukabil güneybatıda (Teke ve Menteşe'de) düşüş olduğunu belirtmektedir ki, bu bizim yaptığımız çalışmalarda da görülmüştür. Tabloda da görüldüğü üzere, 1530 ile 1568 tarihleri arasında göçebe nüfusta önemli ölçüde düşüş olmuştur. Yine aynı müellif, bu bölgedeki düşüşü, göçebelerin önceki yüzyıllardaki gibi XVI. asırda da doğudan batıya ve güneyden kuzeye göçmelerleriyle açıklamaktadır⁹⁵⁹. Bu durum, bu bölgedeki hem göçerler hem de diğer zümrelerdeki düşüşün açıklanmasında etkili bir faktördür. Bununla birlikte, birçok defa zikrettiğimiz üzere bu bölgeden yeni fethedilen bölgelere iskan amacıyla sürgünler, çeşitli ayaklanmalar ve isyanlar neticesinde sürgünler ve Safevi Devletine sığınmalar veya göçler de önemli amiller olarak sayılabilir.

Sancakta nüfus yoğunluğu bakımından bütün tahrirlerde üçüncü sırada müsellemler çiftliklerindeki re'âyâ ve yine burada bulunan askeri zümreler gelmektedir. 1455 tarihinde toplam sancak nüfusunun % 16.40'ını, 1530'da % 20.80'nini ve 1568 de ise % 16.20'sini bu zümre oluşturmaktadır. Bu zümrenin 1530 tarihinde, 1455'e göre nüfusunun ve oranının yükseldiği görülmektedir. Fakat 1568'de nüfus ve oran tekrar 1455 ve 1530'a göre düşmüştür. Hiç şüphesiz bunun böyle olmasında müsellemler teşkilatının ve çiftliklerinin eski önemini gittikçe yitirmesidir.

Nüfusun çokluğu ve toplam nüfusa oranı bakımından bütün tahrirlerde dördüncü sırada şehirli zümre gelmektedir. Şehirli zümrenin toplam nüfusa oranının 1455'den 1568'e gelinceye kadar devamlı artmış olduğunu görmekteyiz. Fakat bu artış çok cüzi olmuştur. Toplam sancak nüfusuna oranları 1455'de % 4.67, 1530'da % 5.26, 1568 tarihinde ise % 6.70'dir.

Nüfus yoğunluğu ve toplam nüfusa oranları bakımından bütün tahrirlerde son sırada bulunan sipahi ve zaim gibi askeri zümreler gelmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi hemen hemen bütün tahrirlerde durumlarını korumuşlar ve % 1 civarında bir oranı oluşturmuşlardır.

Tabloda dikkatimizi çeken unsurlardan bir tanesi de toplam sancak nüfusunun tahrirlerle göre artışı veya azalması ile ilgilidir. 1455 tahririnde toplam sancak nüfusu 62.972 kişiden ibarettir. Fakat daha önceleri bir kaç defa belirttiğimiz üzere bu tahrire ait defterin eksik olması tam rakamı yansıtmamaktadır. Fakat defterin çok az bir kısmının eksik olması dolayısıyla bu rakamın hemen hemen gerçek nüfusa yakın olduğunu söyleyebiliriz. Yani kısacası bu tarihte sancak nüfusu en fazla 70.000-75.000'ni geçmeyecektir.

⁹⁵⁸ Hemen hemen aynı tarihlerle (1520-1530) ilgili olarak Halil İnalçık, Barkan'ın değerlendirmelerini esas alarak göçebelerin nüfusları hakkında bazı mülâhazalarda bulunmuştur. Ona göre, Anadolu eyaletinde tüm nüfusun yaklaşık % 15'ini ve göçebe kökenli askerler (yaya ve müsellemler) bunlarla birlikte düşünülürken de % 27'sini göçebeler oluşturmaktadır. Balkanlarda ise yörükler, (yörük kökenli askeri gruplar da dahil) toplam nüfusun % 4,5'ni oluşturmaktadır. 1520-35 ve 1570-1580 dönemlerinde göçebelerin en yoğun olduğu bölgeler Kütahya, Ankara, Menteşe, Aydın, Saruhan, Teke ve Hamid sancaklarıdır. Bu değerlendirmede 1520-35 döneminde göçebelerin yoğunluğu açısından, Anadolu eyaletindeki sancaklar içerisinde Teke sancağı dördüncü, 1570-80 döneminde ise altıncıdır (Halil İnalçık, "The Yürüks: Their Origins, Expansion and Economic Role", *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire Essays on Economy and Society*, s. 103-106).

⁹⁵⁹ Halil İnalçık, aynı makale, s. 104-106.

1530 yılında ise sancak nüfusunun 115.355 kişiden oluştuğu görülmektedir. XV. asra göre yani 1455 tahririne göre bu yüzyılda önemli bir artış meydana gelmiştir. 1455 tarihindeki nüfusu, defterin eksikliğini de göz önünde bulundurarak 70.000 civarında kabul edersek, 1530 yılında daha önceki tahririne göre % 60.68'lik bir artış meydana gelmiştir. Fakat bu nüfus artışının bu tarihten itibaren durduğunu hatta azaldığını söyleyebiliriz. 1568 tarihinde sancak nüfusu 1530 tarihine göre 10.873 kişi düşerek 104.482'ye gerilemiştir. Bu düşüşün oranı ise 1530 tarihine göre % 9 civarındadır. Sancak nüfusunun doğal olarak artması gerekirken düşmesinin kesin sebeplerini bilemiyoruz. Fakat daha önce birçok defa ifade ettiğimiz üzere, Şahkulu isyanı neticesinde buradan sürgünlerin olması, İran'a ilticalar ve yeni fethedilen ada ve bölgelere iskan amacıyla gönderilmeler ve güneyden kuzeye göçmeler bu düşüşde etkili olmuş olmalıdır.

Fakat daha sonraki dönemlerde doğudan batıya doğru sürekli bir yörük göçü olmuştur. Şöyleki; 1596'dan 1610'a kadarki dönemde Anadolu'daki Celali isyanlarının neticesinde merkez hükümetin kontrolü kaybetmesi üzerine önce orta sonra da batı Anadolu'ya geniş çaplı yörük göçü olmuştur. *Balıkesir, Aydın, Saruhan, Menteşe, Muğla, Hamid, Teke, Hüdavendigâr, Alaiye, Biga, İçel* ve bazı *Ege adaları* bu yerlerden bazılarıdır⁹⁶⁰.

⁹⁶⁰ İnalçık, aynı makale, s. 109-110.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ YAPI

Teke Sancağı'nın XV. ve XVI. asırdaki iktisadi yapısının ortaya çıkarılmasında tahrir defterleri bizim en önemli kaynağımız olmuştur. Tahrir defterlerinin toprak tasarrufu, üretim, vergiler ve ticarî ve sınaî faaliyetler ile ilgili olarak ihtiva ettiği bilgiler sonraki dönemdeki belgelere nisbetle mukayese edilemeyecek derecede büyük öneme haizdir⁹⁶¹. Bütün bunların yanında tahrir defterleri, bir sancaktaki yerleşim alanları, ekilebilen toprakların miktarı ve tasarruf şekilleri, üretilen ürünler, vergi nisbet ve çeşitleri, hayvancılık v.b. alanlarda hem o döneme, hem de sonraki döneme ışık tutacak önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu sebeple imparatorluğun tımar sisteminin uygulandığı, tahrir yapılan yörelerin diğer bölgelere göre iktisadi yapısının incelenmesi açısından bir hayli şanslı olduğunu söylememiz mümkündür.

Teke Sancağı'nın iktisadi yapısını ortaya koymamızda 1455, 1530 ve 1568 tahrirleri bize yardımcı olacaktır. 1455 tahriri XV. asırdaki durumunu ortaya çıkarmamızda çok önemlidir. Fakat, bu tahrire ait defterlerin bir kısmının eksik olması tam anlamıyla bu bölgeyi değerlendirmemizi zorlaştırmıştır. Buna karşılık, defterin mufassal olması ve çok önemli bilgiler ihtiva etmesi dolayısıyla bu yüzyıldaki durumunu da az çok çıkarmamız mümkün olmuştur. 1530 tahriri ise icmal olup burada sadece nüfus durumu ve hasılları belirtildiğinden yetiştirilen ürünler ve bölgenin ziraî bünyesi hakkında bilgi sahibi olamıyoruz. Ancak, bu tahrirden bölgenin çiftlik durumu ve kısmen de sınaî durumu hakkında bilgi edinmemiz mümkün olmuştur. En önemli ve güzel bilgileri ise, 1568 tahririnden öğrenmekteyiz. 1568 tahririne ait defterin mufassal olması dolayısıyla bölgenin sosyal, iktisadi ve kültürel durumunu tam olarak ortaya çıkarmaya çalıştık. Ayrıca, tapu tahrir defterleriyle birlikte müsellemler defterleri, mukata'a defterleri v.b. defterlerden de faydalandık. Böylece sancağın belirli tarihteki durumunu tam anlamıyla yansıtmamız daha kolay olmuştur.

A- TOPRAK

Osmanlı Devletinde toprağın hukuki statüsü ve tasarruf şekli bakımından imparatorluğun her tarafına şamil tek bir sistem uygulanmamıştır. Osmanlı idarecileri, umumiyetle fetih yoluyla imparatorluğa katılan geniş ülkelerde eskiden beri tatbik edilen örf ve adetleri, hukuki ve fiili durumları göz önüne alarak her bölgenin kendi özelliğine göre şekillenen istikrarlı bir yapı oluşturmaya çalışmışlardır. İmparatorluğun genelinde ise toprağın hukuki vaziyetini ana hatlarıyla şu şekilde tasnif etmek mümkündür. Buna göre, Osmanlı imparatorluğunda umumi olarak arazi, *miri*, *mülk* ve *vakıf* olmak üzere üç şekilde bulunmaktaydı.

Miri araziler, rakabesi devlete ait olan topraklardır. Fakat bunların tasarruf hakkı tapu resmi denilen peşin bir kira bedeli alındıktan sonra, daimi ve irsi bir nevi kiracılık sözleşmesiyle onları işleyecek olan köylülere bırakılmıştır. Miri arazi rejimine tabi olan yerler, *tarla*, *çayır*, *yaylak*, *kışlak*, *koru* ve buna benzer topraklardır. Miri araziye işleyen köylü elde ettiği mahsülden devletin tayin ettiği sipahiye, "*öşür*" denilen ve nisbeti bölgelere göre 1/10 ila 1/2 arasında değişen bir vergi ödemekle mükelleftir⁹⁶².

⁹⁶¹ Tahrir defterlerinin istatistiki verimliliği hakkında bkz. Ö. L. Barkan, "Tahrir Defterlerinin İstatistiki Verimliliği Hakkında Bir Araştırma", IV. Türk Tarih Kongresi, 10-14 Kasım 1948, Kongereye Sunulan Tebliğler, Ankara, 1952, s. 290-294; Aynı müellif, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, s. 1-27.

⁹⁶² Ünal, aynı eser, s. 89.

Mülk arazi, rakabe ve tasarruf hakkının kayıtsız şartsız aynı şahsa ait olduğu arazidir⁹⁶³. Vakıf arazinin kaynağı ise mülk arazi idi. Mülk sahipleri, arazilerini, herhagi bir hayır kurumu yararına vakf edebilirdi. Bu takdirde mülkiyet vakfa geçmekteydi. Toprağın tasarrufu ve gelirinden faydalanma da vakfedilen maksada ait olurdu. Rakabe kimsenin değildir⁹⁶⁴.

1- Çift ve Çiftlik

Timar sistemi dahilindeki miri araziler (bağ ve bahçeler bunun dışındadır) toprağı işleyecek olan re'âyâya belli birimlere, yani bir çiftçi ailenin işleyebileceği büyüklükteki parçalara ayrılmaktaydı. Bu parçalara *çift* veya *çiftlik* denilmekteydi. *Çiftlik* ziraat yapılan yer demek olup, umumiyetle “bir çift öküzün işleyebileceği arazi” olarak tanımlanmıştır⁹⁶⁵. Ancak resmi tanıma göre bir çiftlik arazi bulunduğu mahalle ve toprağın ürün yetiştirme kabiliyetine bağlı olarak değişmektedir. Buna göre, *âlâ* (verimli) yerden 60-80, *evsat* (orta halli) yerden 80-100 ve *ednâ* (kıraç) yerden 100-150 dönüm arası olarak tesbit edilmiştir⁹⁶⁶. Dönüm ise, “yürümek adımı ile eni ve uzununu kırk adım yer”e denilmektedir⁹⁶⁷.

Yukarıda değindiğimiz ölçüler içerisinde yer tasarruf eden re'âyâ, tahrir defterlerine *tam* (bütün) ya da 1 çift, yarısı kadar yer tasarruf eden de *nim çift* olarak kaydediliyordu⁹⁶⁸. Bazı bölgelerde ise çiftçi ailesine bir buçuk, iki veya üç çift verildiği de olmaktadır⁹⁶⁹. Nim çiftten az yerler ise ekseriya 2 dönüme 1 akça olarak tayin edilmiş bulunan *resm-i zemin* (dönüm resmi) eda etmesi şartıyla topraksız re'âyâya verilmekteydi. Çiftlik tasarruf eden re'âyânın evli (müzevvec) olması şarttı⁹⁷⁰.

Re'âyâ, kendisine bir nevi kiracılık sözleşmesiyle bırakılmış olan çiftlik için her yıl *resm-i çift* denilen bir vergi ödediği gibi, elde ettiği üründen de öşür verirdi. Çiftçi elindeki araziye satamaz, hibe, rehin ve vakf edemezdi. Ayrıca sebepsiz yere üç yıldan fazla üst üste nadasa bırakamaz, ekip biçtiği yeri *boş* (*boz*) bırakıp gidemez ve başka bir sanatla meşgul olunmasına izin verilmezdi. Toprağı bırakıp “*terk-i diyar*” ettiği takdirde, öşür bedeli ile çift resmini sipahiye ödemek zorundaydı. *Çift bozan* akçesi denilen bu resim, bir defaya mahsus olarak alınmaktadır⁹⁷¹. Bu resmi ödeyen re'âyâ istediği yere gidebilirdi. Aksi halde sipahi, toprağını terketmiş olan ra'ıyyetini köyüne dönmeye mecbur edebilirdi⁹⁷².

a- Teke Sancağında Toprak ve Çiftlik Durumu

Teke bölgesinin coğrafi özelliklerinden bahsederken belirttiğimiz üzere, kısaca burasının fiziki yapısını şu şekilde özetlememiz mümkündür: Burası diğer kıyı bölgelerinden tamamıyla farklı arazi şekillerine maliktir. Toplu olarak, bütün Türkiye'nin en çetin engebeli bölgelerinden birisidir. Kayalık ve pek sarp dağlar, taraklı sivriler, pek dar ve derin vadiler, karstik şekillerin her türlü, geniş yaylalar ve kapalı havzalar, büyük bir isabetle, kıyılarda

⁹⁶³ Barkan, “Çiftlik”, İA, III, s. 392.

⁹⁶⁴ Mithat Sertoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Toprak Dirliklerinin Çeşitli Şekilleri”, VI. Türk Tarih Kongresi, 20-26 Ekim 1961, Kongereye Sunulan Tebliğler, Ankara, 1967, s. 282.

⁹⁶⁵ H. İncelik, “Osmanlılar'da Ra'ıyyet Rütumu”, Belleten, XXIII/92, (1959), s. 582.

⁹⁶⁶ Barkan, “Çiftlik”, İA, III, s. 393.

⁹⁶⁷ Barkan, Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları: Kanunlar, I, İstanbul, 1943, s. 131(1540 Tarihli Diyarbekir Vilayeti Kanunu).

⁹⁶⁸ Ünal, aynı eser, s. 90.

⁹⁶⁹ Feridun Emecen, aynı eser, s. 223.

⁹⁷⁰ Ünal, aynı eser, s. 90.

⁹⁷¹ “Osmanlı kanunnameleri”, Milli Tetebbular Mecmuası, I, s. 305.

⁹⁷² Nejat Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Reyanın Miri Arazide Toprak Tasarrufu ve İntikal Tarzları”, IV. Türk Tarih Kongresi (10-14 Kasım 1948), Kongereye Sunulan Tebliğler, Ankara, 1952, s. 428-433.

oluşmuş geniş ve zengin ovalar, bu engebenin başlıca belirgin nitelikleridir. İklim ve bitki örtüsüne, insanların sosyal bünyesine, çeşitli yönlerdeki iktisadî faaliyetine, yaşayış biçimlerine, hatta ev tiplerine, ilişkilerine varıncaya kadar, burası, Anadolu'nun en karakteristik bölgelerinden bir tanesidir.

Yukarda da bahsettiğimiz gibi bölgenin önemli bir kısmı dağlarla kaplı olmasına rağmen, bunların bittiği yerlerde, kıyılarda ve iç kesimlerde büyük ovalara da malik olduğunu görmekteyiz. Antalya körfezinin kuzeyinde yer alan kıyı ovaları, burada önemli su kaynaklarının da olmasıyla birinci derecede önemli yerlerdendir⁹⁷³. Yine, Teke yöresi orta bölümünde yer alan, *Elmalu ve Kasaba ovaları*⁹⁷⁴, *Korkuteli* ve *Bucak kazası çevresindeki Bozovalar, Kızılkaya ovası, Karaaliler ovası, Bucak ovası, Kuzköy ovası, Sarnapa ovası*⁹⁷⁵, *Kaş'da Bezirgan ovası, Sidek ovası*, yine Kaş'ın kıyı yöresinde *Demre ovası*, ayrıca, *Finike ovası*, Antalya körfezinin batı kıyılarındaki *Adrasan ovası, Kemer ovası, Göynük ovası, Beldibi ovası, Antalya ovası*, ve körfezin doğusundaki birçok ovalar bu bölgenin tarım açısından uygun olan bölgelerinden bazılarıdır⁹⁷⁶. Tablo 35'de görüldüğü üzere, XV. ve XVI. asırdaki çiftliklerin dağılımı da bunu bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Burada, en çok çift ve nim çift kaydedilen yerlerin *Elmalu, Karahisar-ı Teke, Kaş, Muslu, İstanos ve İğdir* nahiyeleri olduğunu görmekteyiz.

1455 tahririnde Teke Sancağında 2233 *tam* ve 3469 *nim çift* kaydedilmiştir. 1568 tahririnde ise 122 *tam çift*, 3616 *nim çift* kaydedilmiştir⁹⁷⁷. Kanuni döneminde, komşu olan Alâiye sancağında ise, 3.021,5 *çift* ve *nim çift* kaydedilmiştir. Görüldüğü üzere Teke sancağı çiftlik konusunda buradan daha şanslıdır.⁹⁷⁸ 1568 tahririnde, 1455 tahririne göre tam çiftlerde çok büyük bir düşüş söz konusudur. Buna karşılık nim çiftlerde ise çok az bir artışın olduğu görülmektedir. Tam çiftteki düşüşün sebebini ise kesin olarak tesbit edememekle birlikte, *tam çift* ve *nim çifte* mütahammil olmayışı nedeniyle *resm-i zemin* kaydedilme yoluna gidilme olabilir. Çünkü 1455 tahririnde, *resm-i zemin* kaydedilmemiş ve bunun hasılı belirtilmemiştir. Buna mukabil 1568 tahririnde 40.449 akça *resm-i zemin* hasılı kaydedilmiştir. Ayrıca, bu tarihte, *Zeytun, Ada, Tirebolid (?)*, *Mirahur* ve *Kürdek* gibi karyelerde *bahçe, harım, dükkan, hane, icare-i bahçe, icare-i zemin, icare-i zemin-i yoncalık, icare-i zemin-i dükkan, icare-i zeminhane* gibi yerlerin belirli şahısların üzerine kaydedilmiş olduğunu görmekteyiz. Bunların toplam gelirleri 6.118 akça olup 5.740 akçası *bahçe, zemin, harım* gibi yerlerden alınmakta geri kalanı ise *asiyab, hane* ve *dükkanlardan* alınmaktadır⁹⁷⁹. Az önce de değindiğimiz gibi büyük bir ihtimalle *tam çift* ve *nim çift*'e kadir olmayan yerler *resm-i zemin* veya belli kişilerin üzerine yazılmış olmalıdır. Bütün bunlarla birlikte, 1455 tahririnde bütün köylerde 1308 *bennâk* kaydedilmişken, 1568 tahririnde bu sayı 5970'e çıkmıştır. Görüldüğü üzere *bennâk* sayısındaki artış çok büyük olup bir dengesizlik söz konusudur⁹⁸⁰. 1455 ve daha sonraki tahrir defterlerinde kanunnamelerin olmaması buradaki çift resminin kaç akça olduğu konusunda tereddütler doğurmaktadır. 1455'de Aydın sancağında 30 ve 1528'de ise 33

⁹⁷³ Süheyla Balcı Akova, aynı makale, s. 419-441.

⁹⁷⁴ Talip Yücel, aynı makale, s. 143-204.

⁹⁷⁵ Hüseyin Saraçoğlu, aynı eser, s. 260-274.

⁹⁷⁶ H. Saraçoğlu, aynı eser, s. 437-624.

⁹⁷⁷ Tablo 17 ve 35 ve 46'ya bkz.

⁹⁷⁸ Mehtap Akgül, 16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına Göre Alâiyye'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı ile Nüfus ve İdari Taksimatı, İÜSBE İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul, 1989, s. XXXI.

⁹⁷⁹ Üçüncü bölümde Antalya şehrinin ticarî ve iktisadî hayatıyla ilgili olan kısmına bkz.; ayrıca Tablo 54 ve 55'e bkz.

⁹⁸⁰ Tablo 17'ye bkz.

akçadır⁹⁸¹. Aynı durumun Manisa kazası için de geçerli olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, Anadolu eyaletinde çift resminin 1458'de 22 akçadan 33 akçaya yükseltildiği bilinmektedir⁹⁸². Teke sancağında ise, çift resmi 36 akça olmalıdır. Çünkü, *Avcı Ereni Kirişik* isimli mezra'ada 1455 tarihinde 1 nefer kaydedilmiş olup onun da nim çift tasarruf ettiğini görmekteyiz. Buradan alınan çift hakkı 18 akçadır. *Ulağı* mezra'asında da belirtildiği üzere nim çift hakkının 18 akça olduğu⁹⁸³. Buradaki kayıtlara göre 1455 tahririnde çift resmi 36 akça görülmektedir. Yine, Kanuni döneminde Alâiye'de de çift resmi 36 akçadır⁹⁸⁴.

Bütün bunlarla birlikte, 1455 tahririnde hususi olarak 1778 aded çiftlik kaydedilmiştir. Bu çiftliklerin 1731'i köylerde 47'si ise mezra'alarda kaydedilmiştir. Toplam 1778 çiftliğin 71'i *has* ve *mülk* çiftliktir. Bu hususi çiftlikler belirtilirken "*şu kadar çiftlik vardır, dışardan ekilir, şu kadar has veya mülk çiftlik vardır*" gibi ibareler düşülmüştür⁹⁸⁵. Ayrıca, mezra'a ve köy gibi ismi ve hasılı kaydedilen 5 aded çiftlik bulunmaktadır (Tablo 37). 1568 tarihinde ise, hususi olarak 480 çiftlik kaydedilmiş olup bunların 21'i *has* çiftliktir. Ayrıca burada da mezra'a ve köy gibi ismi ve hasılı kaydedilen 5 aded çiftlik bulunmaktadır (Tablo 39).

Bütün bu bilgilerden hareketle, Teke sancağında ziraate kabil olan veya ekilen toprakları dönüm olarak tesbit etmeye çalıştık. Bu hesaplamada müselleme çiftlikleri ve buradaki toplam dönüm miktarı, tapu tahrir defterlerindeki nim çift ve tam çiftten hareketle çiftlik sayısı ve bunların dönüm miktarı, *hassa* çiftlikler, *müstakil* olarak yazılan çiftlikler, *resm-i zemin* vergisinden hareketle dönüm miktarının hesaplanması gibi hususlar esas alınmış ve toplam olarak sancakta işlenen arazi verilmeye çalışılmıştır. Şüphesiz bu tesbit edilen rakamlar, "*zemin*" resminin bazan diğer vergilerle birleşik yazılması, vakıflara ait gelirler içerisinde kaydedilmesi, bağcılığa tahsis edilen sahalardan ve "*bennâk*" kayıtlı şahısların elindeki bir takım toprak parçalarının miktarlarının defterlerde ekseriyetle belirtilmemesi sebebiyle, asgari bir neticeyi gösterdiğini söylememiz gerekmektedir. Ancak ileride bahsedilecek olan mahsul çeşitlerinin ne kadar birim alana ekildiğinin tayini ve tesbiti açısından bir fikir vereceği düşüncesinden hareketle böyle bir tesbit denemesine teşebbüs olunmuştur.

Bölgedeki bazı suların taşması veya bataklık gibi yerler ekilebilir alanları kısıtlayan unsurların başında gelmektedir. Bilhassa, 1455 tahririnde bu konuda güzel örnekler vardır. Su baskınları neticesinde hasılın yazılmaması, düşürülmesi gibi misaller bu konuda fikir sahibi yapmaktadır⁹⁸⁶. Bu tür yerlerin şu anda *islah* edilen *Kestel Gölü* ve çevresinde, *Elmalu*'da ve *Antalya*'nın doğusunda deniz kenarındaki ovalarda olduğunu tahmin etmekteyiz. Çünkü defterdeki ipuçları ve son zamanlara kadarki bahsettiğimiz yerlerin bataklık, göl v.b. şekillerde olması bunu teyid etmektedir.

Toprağın verim kabiliyetinin sulama ile yakından ilgisi olduğu bilinen bir gerçektir. Yazları sıcak ve kurak olan Akdeniz ikliminin hakim olduğu bu bölgede su ziraatın can damarını oluşturmaktadır. Fakat tahrirlerde bu konuda pek fazla bilgiye tesadüf edilmemesi, bizim tam bir değerlendirme yapmamızı engellemektedir. Bununla birlikte, bu bölgede bol miktarda çeltik nehirlerinin olması ve çeltiğin yetiştirilmesi, ayrıca suya ihtiyaç duyan pamuk, susam, keten, bostan gibi ürünlerin de bol miktarda yetiştirilmiş olması su konusunda fazla sıkıntının olmadığını göstermektedir. Fakat bu ürünlerin çoğu Antalya'nın batısında ve doğusunda yer alan kıyı ovalarında yetiştirilmektedir. *Korkuteli*, *Milli*, *Kızılkaya* gibi

⁹⁸¹ H. İnalçık, "Ra'iyet rüsumu", s. 584.

⁹⁸² F. Emecen, *aynı eser*, s. 229.

⁹⁸³ MAD 14, s. 267/b-268/a.

⁹⁸⁴ Mehtap Akgül, *aynı tez*, s. XXXI.

⁹⁸⁵ MAD 14, s. 13/a, 16/a-b, 35/a-b, 38/a-b...

⁹⁸⁶ MAD 14, s. 60/b, 256/a, 258/b, 145/a.

nahiyelerde daha çok kuru tarımın yapılmış olduğunu tahmin etmekteyiz. Burada da bazı ufak çaplı ırmakların bulunması az da olsa sulu tarımı mümkün kılmaktadır. Mesela, II. Bayezid'in ölümünden sonra yazıldığı anlaşılan Tapu tahrir defterinden öğreğimize göre, İstanos'dan aşağıya doğru akan suyun darı ve mezra'alarda kullanılması neticesinde başka şeylere yetmediği bunun için darı ve mezra'aların ekilmemesi gerektiği hususudur⁹⁸⁷.

Bütün bunlarla birlikte, bir kısım *çayırılık yerlerde, otlak, yurd, koru* gibi sahalarda da ziraat yapıldığı konusunda 1455 ve 1568 tahririnde kayıtlar bulunmaktadır.

TABLO 35
1455 VE 1568 TARİHİNDE TEKE SANCAĞINDA NİM ÇİFT
VE TAM ÇİFTLERİN NAHİYELERE DAĞILIMI

Nahiyeler	1455			1568			
	Nefer	Nim Çift	Tam Çift	Nefer	Hane	Nim Çift	Tam Çift
Antalya	177	94	26	3430	1792	185	21
Bağovası	322	100	132	572	245	47	20
Elmalu	1707	841	487	4358	2574	675	114
Kalkanlu	515	225	87	985	552	279	22
Karahisar-ı Teke	1772	304	166	4050	2258	357	22
Kaş	1286	463	438	2075	1130	207	11
Kürt	441	89	80	1391	728	213	16
Kızılkaya	-	-	-	43	20	-	-
M. Kömi	169	56	40	910	377	161	43
Muslu	250	37	158	480	238	131	31
İğdir	1128	579	266	3807	1989	750	8
İstanos	1839	681	353	3234	1379	608	114
TOPLAM	9606	3469	2233	25335	13282	3613	422

Bu tabloda köylerde, mezra'ada ve cemaatlerde toprak tasarruf edenler verilmiştir. Şehirdeki nüfus verilmemiştir. 1530 tarihinde Elmalu şehrinde 1 nim çift kaydedilmiştir. Ayrıca, 1568 tarihinde müsellemler çiftliklerinde 5706 nefer, 3684 hane, 2 çift ve 3 nim çift bulunmaktadır.

TABLO 36
1455 VE 1568 TARİHİNDE TEKE SANCAĞINDA TOPRAK TASARRUFU

	1455				1568			
	T. Ç	N. Ç	Çiftlik sayısı	Tahmini Dönüm	T. Ç	N. Ç	Çiftlik Sayısı	Tahmini Dönüm
Müsellemler Defterlerine Göre	-	-	374	58.000 *	-	-	348	58.032
Tapu Tahrir Defterlerine Göre	2233	3469	3967	317.360 **	122	3616	1930	154.400 **
Tahmini Dönüm Miktarı	-	-	-	375.360	-	-	-	212.432
Hususi Çiftlik Sayısı ***	-	-	1778	142.240	-	-	480	38.400
Zemin (Dönüm olarak)	-	-	-	-	-	-	-	80.898
Zemin, bahçe, harım gibi yerlerden	-	-	-	-	-	-	-	11.480

⁹⁸⁷ MAD 253, s. 7.

Tahmini Dönüm Miktarı	Toplam	517.600	343.210
-----------------------	--------	---------	---------

* Mezkur tarihte müsellemlerin tasarruf etikleri çiftlikler belirtilmekle birlikte bunların dönümü hakkında bilgi verilmemiştir. Umumiyetle bundan sonraki müsellemler defterlerinde çiftliklerin dönümü de belirtilmiştir. Bu tahrirde ve bundan sonraki tahrirlerde müsellemler aşağı yukarı aynı çiftlikleri tasarruf etmektedirler. Bu çiftlikler ise, 58.000 dönüm civarındadır. Bundan dolayı biz de burada bu rakamı esas aldık.

** Bir çiftlik ortalama olarak 80 dönüm kabul edilmiştir.

*** Bu çiftlik adedine has çiftlikler de dahildir.

TABLO 37
MAD 14'E GÖRE 1455 TARİHİNDE TEKE SANCAĞI'NDAKİ MÜSTAKİL ÇİFTLİKLER

No	Çiftlik Adı	Bulunduğu yer	Hasıl
1	Beğlüt oğlu	Karahisar tevabi'inde	100
2	Solak çiftliği (5 çiftlik yerdir taşradan ekilir)	Karahisar	Yarba'da
3	Söylemez Oğlu Çiftliği (Eskihisar'da)	Elmalu	300
4	Karyağdı Çiftliği	Elmalu	200
5	Murtana ve Kızılöz çiftliği	Muslu	İğdir'de
	TOPLAM	-	600

TABLO 38
TD 107'YE GÖRE TEKE SANCAĞI'NDAKİ MÜSTAKİL ÇİFTLİKLER

No	Çiftlik İsmi	Nahiye	Geliri
1	Çiftlik-i Çavuş ve Ordu der kurb-ı Çukurca	Kürt	1000
2	Çiftlik-i mülk ma'a zemin-i Dikmen ve Korucu Pınarı	Bağovası	1633
	TOPLAM		2633

TABLO 39
TKA 107'YE GÖRE 1568 TARİHİNDE TEKE SANCAĞI'NDAKİ MÜSTAKİL ÇİFTLİKLER

No	Çiftlik İsmi	Nahiye	Hasıl
1	Çiftlik-i Çavuş ve Ordu der K. Çukurca	İstanoş	1000
2	Çiftlik-i Kızıroğlu	İstanoş	918
3	Çiftlik-i Melik	Bağovası	1407
4	Çiftlikha-i K. Murtana ve Kızıleder (?) (Kıt'a 5)	Muslu	İğdir
	GENEL TOPLAM		3325

b- Hassa Çiftlikler (Sipahi Çiftlikleri)

Sipahi tımarında, doğrudan doğruya sipahi tarafından işletilen ve "kılıç yeri" tabir edilen *hassa çiftlikler* ve çayır lar mevcuttur. Hatta bazen değirmen, bağ, bahçe de *hassa* olabilmektedir. Bizzat sipahiler tarafından işletilen, o zamanki deyimiyile "sipahinin çifti yürüyen" bu çiftliklerin menşei, Osmanlı öncesinde mevcut olan *malikane* sistemine bağlanmaktadır. Sipahinin kendisi ve ailesi efradı meşgul olmadığı takdirde, sipahi tarafından,

miri topraklardan ayrılıp, re'âyâ çiftliklerinden farklı olarak, tamamen şahsi ve serbest anlaşma usulüyle kiraya verilebilmektedir. Bu tür kiracılık münasebetleri, mahalli örf ve adetlere göre ayarlanan bir "ortakçılık" şeklini almaktaydı. Bu tür tarla, çayır, bağ ve değirmenler, sipahinin mutlak mülkü addedilmemektedir. Çünkü sipahi bunları satamaz, satsa dahi kendisinden sonraki sipahi satış işlemini durdurabilmektedir. Bu gibi hassa çiftlikler ile bağ, bağçe ve çayırlar, tumarın "kılıç yeri"ne bağlı demirbaşları olarak, bir nevi makam maaşı olarak korunmuşlardır⁹⁸⁸.

Hassa çiftlikler, umumiyetle 1 çiftlik kadar yeri ihtiva etmektedirler. Bu çiftlikler ilk zamanlardaki ehemmiyetini gittikçe kaybetmişler ve XVI. asırda pek az rastlanır olmuşlardır⁹⁸⁹. Teke Sancağında da bu doğrultuda olduğunu yani XV. yüzyılda 71 tane mülk ve hassa çiftlik varken bu sayı XVI. asırda (1568'de) 21 adede gerilemiştir. 1455 tahririnde, hassa çiftliklerin yanında, çayır, kozağacı, değirmen, bağ ve bahçe gibi şeylerin bazılarının da hassa kaydedildiğini görmekteyiz⁹⁹⁰. 1568 tahririnde ise bunlar azalmıştır.

Teke sancağında 1455 tarihinde dikkati çeken hususlardan bir tanesi yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi ortakçılığa tesadüf edilmesidir. İ. Beldiceanu-Steinher, tohumu ve çift hayvanını *sahib-i arz*'dan alan ve yetiştirdiği mahsulü onunla paylaşan çiftçiye ortakçı denildiğini, ortakçılara, *Karaman, İçel, Teke, Hamid, Aydın, Saruhan, Kütahya, Ankara, Bolu* ile *Hüdavendigâr* vilayetlerinde rastlandığını *Rum, Kayseri, Trabzon* ve *Anadolu*'nun diğer vilayetlerinde ise mevcut olmadıklarını belirtmektedir. Ortakçıları işledikleri toprakların hukuki statülerine göre, *re'âyâ toprağı üzerinde çalışanlar, hassa çiftlikleri üzerinde çalışanlar ve padişah haslarında çalışanlar* olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür. Osmanlı devrinde Anadolu'daki bütün ortakçılar müslümandır. Sadece *Hüdavendigâr* vilayetinde kayıtlı olanlar gayri müslimdirler. II. Bayezid'den itibaren ortakçıların durumunda önemli değişiklikler meydana gelmiş ve I. Selim devrinde artık sistemin ortadan kalkmıştır⁹⁹¹.

Teke sancağında ortakçılara ve ortak hasılına sadece 1455 tahririnde rastlanmaktadır. Burada normal re'âyânın yetiştirdiği mahsul ve onun hasılıyla birlikte, ortak hasılı da zaman zaman ayrı ayrı belirtilmiştir. Buradaki ortakçıların kul asıllı olmadıklarını, çoğunluğunun yörük menşeli olduklarını görmekteyiz.

B- ZİRAİ ÜRETİM VE ZİRAİ ÜRETİMDEN ALINAN VERGİLER

Osmanlı ekonomisinin temelini ziraat teşkil etmekte, halkın büyük bir kısmı da bu sahada çalışmaktaydı. Ziraat hayatı sadece kır iskan yerlerinde değil, kasaba ve hatta şehir niteliğine haiz olan yerlerde de nüfusun önemli bir kısmı ziraatle meşgul olmaktadır. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin küçük bir nüvesini oluşturan Teke sancağında XV. ve XVI. asırlardaki iktisadi hayatında hakim olan unsur da hiç şüphesiz ziraat idi.

Ziraat bitkilerinden herhangi birinin muayyen bir mahalde yetişip yetişmemesi, tabii şartlara; iklime ve toprağa bağlıdır⁹⁹². Bununla birlikte, yüzey şekilleri, yükselti ve eğim de ziraate etki eden önemli faktörlerdendir⁹⁹³.

Daha önce de birçok defa belirtilmiş olduğu üzere, buranın iklimi ve toprağı ziraate gayet uygundur. Bölgede deniz kıyısında ve iç kısımlarda verimli birçok ova bulunmaktadır. Teke sancağında üretilen tarım ürünleri içerisinde Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi

⁹⁸⁸ Barkan, "Çiftlik, s. 393.

⁹⁸⁹ Feridun M. Emecen, *aynı eser*, s. 223-224.

⁹⁹⁰ MAD 14, s. 24/a-b;33/b-35/a, 249/a...

⁹⁹¹ İrene Beldiceanu-Steinherr, "XV. ve XVI. Asırlarda Anadolu'da Ortakçılar", VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler, II, Ankara, 1981, s. 1321-1326.

⁹⁹² Talip Yücel, *aynı makale*, s. 184.

⁹⁹³ Erol Tümertekin, *Ekonomik Coğrafya*, İstanbul, 1982, s. 102-103.

hububat başta gelmektedir. Hububattan sonra *çeltik*, *susam* ve *pamuk* bu bölgede yetişen en önemli ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, iklimin iyi olması ve suyun da bazı yerlerde bol miktarda bulunması dolayısıyla hemen hemen bütün ürünlerin az da olsa bu bölgede yetiştiğini görmek mümkündür.

Teke sancağında hangi ürünlerin yetiştiği, bunların hasıllarının ne kadar olduğu gibi ayrıntılı bilgileri 1455 ve 1568 tarihli tapu tahrir defterlerinden öğrenmemiz mümkün olmaktadır. Diğer tahrir defterleri icmal olduğu için ayrıntılı olarak bu konuda bilgi vermemiz mümkün değildir. Biz de bütün değerlendirmelerimizi ve karşılaştırmalarımızı biri XV. diğeri ise XVI. asra ait olan iki deftere göre yapacağız. Diğer tahrirlerden ise *mukâta'alar*, *çeltik nehirleri*, *çiftlikler*, *bac-ı bazar* gibi bazı vergi ve resimler hakkında bilgi verirken faydalanacağız.

1- Tahrir Göre Narh Fiyatları

Mufassal tahrir defterlerinde nakdî olarak alınan vergi ve resimler akça olarak kaydedilmiştir. Yani *resm-i çift*, *resm-i nim çift*, *resm-i bennâk*, *resm-i mücerred* gibi miktarı belirli olan resimlerin akça olarak ne tuttuğu defterlerde görülmektedir. Bunun yanında, aynı olarak alınan *buğday*, *arpa*, *darı*, *susam*, *pamuk*, *börülce*, *mercimek* ve *keten* gibi öşür'e tabi olan ürünlerin kaç kile ya da müd olduğu belirtildikten sonra belli narh üzerinden akça olarak değerleri de verilmiştir. Bununla sipahilere tevcih edilen dirlik tutarı belirlenmiş olmaktadır.

Tahrir defterlerinde buğday, arpa, darı, pamuk v.b. için konulmuş olan narh fiyatları, tahrir işlemini yürüten tahrir komisyonlarınca değil, doğrudan doğruya padişah huzurunda yapılmaktadır. Hububatın miktar ve kıymeti tesbit edilirken kıtlık ve bolluk senelerinin farklarını ortadan kaldırmak için üç yıllık ürün ortalaması dikkate alınmakta ve öşür miktarı buna göre tesbit edilmektedir. Tahrir komisyonunca öşür miktarının belirlenmesinden sonra öşür'e tabi mahsullerin narh fiyatlarının belirlenmesi için defterler merkeze gönderilmekte ve bizzat padişah huzurunda narh verilmektedir⁹⁹⁴. Fakat tahrir emirleri, narhın doğru tesbit edilmesine yardımcı olmak amacıyla ilgili kadıliklardan mahalli narhı gösteren hüccetler getirmektedirler⁹⁹⁵.

Merkezde tesbit edilen fiyatların, halk arasında cari olan gerçek fiyatlardan tamamen farklı oldukları bilinmektedir. Nitekim, öşür'ün nakdî alındığı zamanlarda sipahilerin öşür bedellerini Tahrir defterlerinde öngörülen narh üzerinden değil de, günlük *narh* (*narh-ı ruzî*) üzerinden almak istemeleri halkın gadre uğramasına yol açtığından öşür'ün aynı olarak alınmasına karar verilmiştir⁹⁹⁶.

Teke sancağının kanunnamesinin bulunmaması dolayısıyla burada uygulanan narh fiyatlarını çıkarmakta bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Ancak, narh fiyatlarının tesbitinde, defterlerde öşür ile birlikte geçen *müd*, *kile*, *batman* ölçülerinden hareket edilmiştir. Tabloda da görüldüğü üzere bazı ürünlerin narh fiyatları buna göre çıkarılmaya çalışılmıştır (Tablo 40).

⁹⁹⁴ Barkan, "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, II, s. 40.

⁹⁹⁵ İnalçık, *Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid...*, Giriş, s. XIX.

⁹⁹⁶ Ünal, aynı eser, s. 155.

TABLO 40
TEKE SANCAĞINDA 1455 VE 1568 TARİHLİ
TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE NARH FİYATLARI

	1455	1568
Cinsi	Birim Fiyat	Birim Fiyat
Bakla (müd)	20 akça	-
Börtülce (müd)	40 akça	-
Burçak (müd)	20 akça	-
Çeltik (müd)	25-30 akça	100
Değirmen (aded)	20 akça	20-30
Ding değirmeni (aded)	25 akça	40
Erzen (müd)	10 akça	40 akça
Galle (müd)	20 akça	-
Hinta (müd)	-	50-60 akça
Keten (batman)	36 akça	-
Mercimek (müd)	20 akça	30 akça
Nohud (müd)	-	60 akça
Pamuk (batman ve müd)	20 akça	20 akça
Susam (müd)	70 akça	200 akça
Şa'ir (müd)	-	40-50 akça

2- Hubûbât, Bakliyat Üretimi ve Öşrü

Hubûbât, ekonomisi tarıma dayanan toplumların ve milletlerin vazgeçemeyeceği ürünlerin başında gelmektedir. Durumun böyle olmasında şüphesiz hububatın sadece halkın temel gıda maddesini teşkil etmesinin yanında stratejik ve askeri öneme sahip olması da gelmektedir. Böylece hububat mühim bir mali kaynak olduğu gibi, devlet müdafaasının en esaslı dayanağı ve askeri gücünün en mühim temellerinden birini teşkil etmektedir⁹⁹⁷. Fetihçi bir politika izleyen devletler kalabalık ordularının yaşesi için buğdaya şiddetle ihtiyaç duymuşlardır. Ayrıca sefer zamanlarında atların yiyeceği olan arpa ve saman da stratejik öneme sahiptir. Bunun için hububat üretimi devamlı teşvik edilmiş ve bu konularda çeşitli tedbirler alınmıştır.

Teke sancağında buğday ve arpa ise, istinasız hemen hemen bütün köylerde hasıl olmakta; bu mahsullerden alınan vergiler, “öşür” adı altında belirtilmektedir. Bilindiği gibi aynı olarak alınan öşürün miktarı, tahrir defterlerinde, kile veya müd gibi ölçülerle belirtildikten sonra, dirlik değerleri akça olarak gösterildiği için cari fiyatlar gözönüne alınmak suretiyle, birde bunun nakdî karşılığı yani “tahrir kıymeti” kaydedilmektedir⁹⁹⁸.

Teke sancağındaki hububat tahrir defterlerinde ayrı ayrı ismine göre kaydedildiği gibi bazen “ö. gallât ve gayri”, “gallavât” gibi isimlerle de belirtilmiştir. Bundan dolayı hububat ürünlerinden hangisinin ne kadar üretildiği ve ne kadar vergi alındığı konusunda bazı problemlerle karşılaşmıştır. Biz ayrı ayrı kaydedilenleri belirttikten sonra toptan kaydedilenler hakkında da bilgi vereceğiz. Yine Tablo 42’de nahiyelere göre yetiştirilen ürünler ve alınan öşür miktarları gösterilmiştir. Şimdi burada yetişen hububat ve bunların öşürleri hakkında bilgi vermeye çalışalım:

⁹⁹⁷ Geniş bilgi için bkz. Lütfi Güçer, XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan vergiler, s. 38-41.

⁹⁹⁸ Bkz. L. Güçer, aynı eser, s. 58-59.

a- Buğday (Hinta)

Buğday, tarım toplumunun en başta gelen ürünüdür. Buğday halkın temel gıdası olan ekmeğin ham maddesi, ayrıca, günlük hayatta en çok tüketilen *bulgur*, *nişasta*, *erişte*, *tarhana* v.b. gıdaların da ana malzemesidir. Her türlü iklim şartlarında yetiştirilebilmesi dolayısıyla her zaman en çok rağbet edilen ürün olmuştur.

Teke sancağında en fazla üretilen ürünlerin başında buğday gelmekle birlikte, bunun üretiminin ne kadar olduğu konusunda tam olarak bilgi sahibi olamıyoruz. Çünkü 1455 tahririnde hububat miktarı belirtilmeden “*gallât ve gayri*” olarak kaydedilmiştir. 1568 tahririnde hububat, hem ayrı ayrı kalemler altında zikredilmiş hem de “*gallât*” olarak kaydedilmiştir. Bunun için öşür miktarını ve üretimi tam olarak çıkarmamız güçleşmektedir. 1455 tahririnde “*gallât*” 159.000 müd/ 3.180.000 kile/ 81.726.000 kg üretilmektedir. Kişi başına ise 1297,8 kg gallat düşmektedir (Tablo 41). Kişi başına düşen miktara hem arpa, hem buğday, hem de diğer bazı hububat ürünleri dahildir. Fakat yine de kişi başına düşen miktarın çok olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle sancakta hububat üretiminin ihtiyaç fazlası olduğunu söyleyebiliriz. Kıyı bölgelerindeki bir çok tabii limanlardan XV. ve XVI. yüzyıl boyunca kaçak hububat ihracının yapılması ve bunun devlet tarafından yasaklanması bunu teyid etmektedir⁹⁹⁹.

1568 tahririnde “*gallât*” olarak kaydedilen ürünlerin üretimi 51.080 müd/ 1.021.600 kile/ 26.255.120 kg’dır. Bu tarihte kişi başına düşen miktar ise 251,28 kg’dır. Yine, mezkur tahrirde 102.050 müd/ 2.041.000 kile/ 52.453.700 kg buğday üretilmektedir. Bunun kişi başına düşen miktarı ise 502 kg’dır (Tablo 41). Hiç şüphesiz “*gallât*” içerisinde kaydedilen buğdayın da buna eklenmesiyle hem üretim hem de kişi başına düşen miktar artacaktır. XVI. yüzyıl köylüsünün hayatta kalabilmesi için umûmî olarak yılda 300 kg tahıl gerektiği varsayılmaktadır¹⁰⁰⁰. Bu rakamdan hareketle Teke sancağında bu asırda ihtiyaç fazlası tahıl bulunduğunu söyleyebiliriz. Az önce de bahsettiğimiz gibi fazla miktar legal ve illegal yollardan ihrac edilmektedir. Kıyı bölgelerden tahıl ihracı ise fiyatları artırmaktadır. Devlet ise kaçak hububat ihracını yasaklamış ve bu doğrultuda bu bölgedeki yöneticilere bir çok emirler göndermiştir¹⁰⁰¹. Halkın ihtiyaç fazlası zahire, az önce de bahsettiğimiz üzere pazarlarda satılmakta, kaçak yollardan ihrac edilmekte, bütün bunlarla birlikte İstanbul’un zahire ihtiyacı için ayrılmakta veya toplatılmaktaydı. Teke sancağı yöneticilerine İstanbul’un zahire ihtiyacının karşılanması için XVI. asrın ikinci yarısında yine birçok hüküm gönderilmiştir. Bu emirler neticesinde Teke sancağından İstanbul’a zahire gönderildiği ve buranın ihtiyacının karşılanmasına katkıda bulunduğunu görmekteyiz¹⁰⁰². Bununla birlikte *Rodos* adasının zahire ihtiyacının da Teke sancağı ile bu bölgedeki diğer sancaklardan sağlanmış olduğunu görmekteyiz. Bu bölgedeki kadı ve diğer yöneticilere yine aynı dönemde gönderilen *Mühimme* hükümleri bunu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır¹⁰⁰³. Yine, 1583 kılığı sırasında *Suriye*’deki *Trablusşam*’a *Antalya*’dan tahıl yollanmıştır¹⁰⁰⁴. Ayrıca, Seferlerde ordunun ihtiyacı olan nüzül’ün de diğer sancaklarda olduğu gibi Teke’den de karşılandığı görülmektedir¹⁰⁰⁵.

⁹⁹⁹ Daha ayrıntılı bilgi için Antalya Limanı, gümrüğü ve buradaki tabii limanlar konularına bkz.

¹⁰⁰⁰ Faroğlu, aynı eser, s. 266-267.

¹⁰⁰¹ MD 10, s. 111/178; MD 51, s. 69/213; MD 53, s. 94/257, 92/251; MD 69, s. 373/543.

¹⁰⁰² MD 7, s. 922/2533; MD 27, s. 24/70, 30/84, 125/295, 125/296; MD 31, s. 300/666; MD 69, s. 235/467, 359/516; MD 70, s. 141/278; MD 73, s. 554/1208; *Mühimme Zeyli* 3, s. 13/47, 52/118.

¹⁰⁰³ MD 5, s. 206/513, 206/514; MD 7, s. 394/1130, 395/1131; MD 9, s. 58/153; MD 12, s. 111/237; MD 26, s. 244/699; MD 27, s. 201/463; MD 30, s. 116/282; MD 46, s. 314/716.

¹⁰⁰⁴ Faroğlu, aynı eser, s. 103.

¹⁰⁰⁵ MD 61, s. 51/139.

“*Gallât*” ve buğday öşürüne gelince; 1455 tahririnde “*gallât*” öşürü 15.900 müd, nakdî olarak değeri ise 343.633 akçadır. Toplam sancak hasılatı içerisindeki payı ise % 73.399’dur. 1568 tahririnde “*gallât*”ın öşürü 5.108 müd, nakdî olarak değeri ise 313.719 akçadır. Toplam sancak hasılatı içerisinde ise % 8.14’lük bir orana sahiptir.

Buğdayın öşürü ise 1568 tahririnde 10.205 müd, nakdî olarak değeri ise 587.080 akçadır. Toplam sancak hasılatı içerisinde % 15.23’lük bir paya sahiptir (Tablo 41, 43, ve 54). Ayrıca şunu da belirtmeliyiz; Teke sancağndaki hububat üretimi ve bundan alınan öşür miktarı komşu olan Alâiye sancağından fazladır. Bunun sebebi ise bilindiği gibi Teke’nin daha fazla ekime müsait ovalara sahip olmasıdır. Alâiye’de ise daha çok dağlar hakimdir¹⁰⁰⁶.

b- Arpa (Şa’ir)

Arpa, buğdaydan sonra Anadolu’da en fazla üretilen hububattır. Bilhassa atların ve davarların beslenmesinde hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, buğday kadar makbul olmasa da gıda maddesi olarak da kullanıldığı görülmektedir. Teke sancağında arpanın daha çok üretildiği ve öşür alındığı Tablo 42’de verilmiştir.

1455 tahririnde arpa müstakil olarak kaydedilmemiş, buğday gibi “*gallât*” başlığı altında verilmiştir. Bunun için ne kadar üretildiği ve öşür alındığı konusunda bir şey söylememiz mümkün değildir. Ancak, “*gallât*” olarak kaydedilen hububatın önemli bir kısmının buğdaydan sonra arpaya ait olduğunu söyleyebiliriz. 1568 tahririnde ise arpa üretimi 69.030 müd/ 1.380.600 kile/ 35.481.420 kg’dır. Kişi başına düşen miktar ise 339,59 kg’dır. Ayrıca bu tahrirde, “*gallât*” başlığı altında da arpanın kaydedilmiş olabileceğini ve dolayısıyla miktarın da bundan fazla olması gerektiğini söyleyebiliriz (Tablo 41). Arpa öşürü ise, 1568 tahririnde 6.903 müd, nakdî olarak değeri ise 333.070 akçadır. Toplam sancak hasılatı içerisindeki payı ise % 8.64’dür (Tablo 42 ve 54).

c- Darı (Dıhn)

Darı (Dıhn) veya erzen de hem yiyecek hem de hayvan yemi olarak tüketilen bir besin bitkisidir. Darı haşlanıp, tuzlanıp yenildiği gibi, darı unundan ekmek, çorba, çörek v.b. şeyler yapılmaktadır. Ziraatinin kolay oluşu ve hemen hemen Anadolu’nun her bölgesinde yetiştirilmesi sebebiyle bol miktarda üretilmektedir.

1455 tahririnde 13.250 müd/265.000 kile/ 6.810.500 kg darı üretilmektedir. Mezkur tarihte kişi başına düşen miktar ise 108,15 kg’dır. 1568 tahririnde ise darı üretiminin düşmüş olduğunu görmekteyiz. Bu düşüşün sebebi kesin olarak bilinmemekle birlikte, darı ekimi yapılan yerlere diğer tahıl ürünlerinin ekilmiş olmasından kaynaklansa gerektir. Mezkur tahrirde 2250 müd/ 45000 kile/ 1.156.500 kg darı üretilmektedir. Kişi başına düşen miktar ise 11,06 kg’dır.

Darı öşürüne gelince; 1455 tahririnde 1325 müd, nakdî olarak değeri ise 16980 akçadır. Bunun toplam sancak hasılatı içerisindeki payı % 1.77’dir. 1568 tahririnde ise darı öşürü, 225 müd, nakdî olarak değeri ise 11.120 akçadır. Toplam sancak hasılatı içerisindeki oranı ise % 0.28’dir (Tablo 41, 42 ve 54).

d- Nohud

Nohud da önemli yiyecek maddelerindendir. Nohud, pişirilerek suretiyle hem yemek, hem de kavrulmak suretiyle çerez olarak tüketilen ürünlerdendir. Teke sancağında nohud üretiminin pek fazla olmadığı görülmektedir. 1455 tahririnde 50 müd/ 1000 kile/ 25700 kg nohud üretilmiştir. Bunun kişi başına düşen miktarı ise % 0,40 kg’dır.

¹⁰⁰⁶ Mehtap Akgül, aynı tez, s. XXXVIII-XXXIX.

1568 tahririnde 326 mūd/ 6520 kile/ 167.564 kg nohud üretilmektedir. Kişi başına düşen miktar ise 1,6 kg'dır (Tablo 41).

Nohudun öşür miktarı ise, 1455 tahririnde 5 mūd, nakdî olarak değeri ise 200 akçadır. Sancak hasılatı içerisindeki oranı % 0.02'dir. 1568 tahririnde 11 mūd, nakdî olarak değeri ise 1960 akçadır. Bunun sancak hasılatı içerisindeki payı % 0.05'dir (Tablo 41, 42 ve 54).

e- Mercimek (Ades)

Mercimek, önemli gıda maddelerindedir. Teke sancağında her iki tahrirde de üretildiği görülmektedir. Fakat üretim çok azdır. Sancakta Antalya, İğdir, Karahisar-ı Teke, Elmalu ve Kalkanlı'da üretildiği görülmektedir (Tablo 42). 1455 tahririnde 281 mūd/5620 kile/ 144.434 kg mercimek üretilmektedir. Mezkur tahrirde kişi başına düşen miktar ise 2,29 kg'dır. 1568 tahririnde 565 mūd/11300 kile/290.410 kg mercimek üretilmektedir. Bu tahrirde kişi başına düşen miktar ise 2,77 kg'a yükselmiştir (Tablo 41).

Mercimek öşrü ise, 1455 tahririnde 563 akçadır. Toplam sancak hasılatı içerisindeki payı % 0.05'dir. 1568 tahririnde ise mercimek öşrü 1699 akça olup sancak hasılatı içerisindeki payı % 0.04'dür (Tablo 54).

f- Burçak

Burçağın, Teke sancağında her iki tahrirde de üretildiği görülmektedir¹⁰⁰⁷. 1455 tahririnde 750 mūd/ 15000 kile/ 385.500 kg burçak üretilmektedir. Kişi başına düşen miktar ise 6,11 kg'dır. 1568 tahririnde ise, ne kadar üretildiğini tesbit edemiyoruz. Burçak öşrünün daha öncesine göre önemli ölçüde artması üretimin de arttığını göstermektedir (Tablo 41).

Burçak öşrü ise, 1455 tahririnde 75 mūd, nakdî olarak değeri ise 190 akçadır. Toplam sancak hasılatı içerisindeki oranı % 0.02'dir. 1568 tahririnde burçak öşrü 3395 akçadır. Toplam sancak hasılatı içerisindeki payı ise % 0.08'dir (Tablo 42 ve 54).

g- Börülce

Önemli gıda maddelerinden olan börülce mahalli bir üründür. Her yerde üretilmemektedir. Teke sancağında hem 1455 hem de 1568 tarihinde üretilmiş olduğu görülmektedir. 1455 tahririnde 30 mūd/ 600 kile/ 15.420 kg börülce üretilmektedir. Mezkur tahrirde kişi başına düşen miktar ise 0,24 kg'dır. 1568 tahririndeki üretimi kesin olarak bilememekle birlikte alınan öşrünün önemli ölçüde arttığına bakılırsa üretim de o oranda artmıştır (Tablo 41).

Börülce öşrü, 1455 tahririnde 3 mūd, nakdî olarak değeri ise 120 akçadır. Sancak hasılatı içerisindeki payı ise % 0.01'dir. 1568 tahririnde ise börülce öşrü 2956 akça olup, toplam sancak hasılatı içerisindeki oranı % 0.07'dir (Tablo 42 ve 54).

h- Bakla

Bakla da önemli gıda maddelerindedir. Bu bölgede her iki tahrirde de üretildiği görülmektedir. 1455 tahririnde 830 mūd/ 16600 kile/ 4.266.620 kg bakla üretildiği görülmektedir. 1568 tahririndeki üretimi tesbit edememekle birlikte alınan öşre göre üretimin biraz daha artmış olduğunu söyleyebiliriz (Tablo 41).

Bakla öşrüne gelince; 1455 tahririnde 83 mūd, nakdî olarak değeri ise 1048 akçadır. Toplam sancak hasılatı içerisindeki oranı ise % 0.11'dir. 1568 tahririnde ise bakla öşrü 1480 akça olup, sancak hasılatı içerisindeki oranı % 0.03'dür (Tablo 42 ve 54).

¹⁰⁰⁷ Nahiyeledeki üretimi ve öşür miktarı Tablo 42'de verilmiştir.

TABLO 41
TEKE SANCAĞINDA 1455 VE 1568'DE ZİRAİ ÜRETİM TOPLAMLARI

No	Cinsi	1455		1568		1568		Kişi	
		Toplam		Toplam		Üretim		başına	düşen
		Müd / Kile	Kg	Müd / Kile	Kg	Müd / Kile	Kg	Müd/ Kile	Kg
1	Buğday	-	-	-	-	102050/ 2041000	52453700	0,97/ 19,53	502
2	Arpa	-	-	-	-	69030/ 1380600	35481420	0,66/ 13,21	339,5
3	Darı	13250/ 265000	6810500	0,21/ 4,20	108,1 5	2250/ 45000	1156500	0,02/ 0,43	11,06
4	Susam	4335/ 86700	2228190	0,06/ 1,37	35,38	10320/ 206400	5304480	0,09/ 1,97	50,76
5	Penbe (batman ve müd)	11155 batman		0,17 batman		18876/ 377.520	9.702.264	0,1/3,6	92,8
6	Nohud	50/ 1000	25700	0,0007/ 0,015	0,40	326/6520	167564	0,003/ 0,06	1,6
7	Mercimek	281/ 5620	144434	2,29/ 0,08	2,29	565/ 11300	290410	0,005/ 0,1	2,77
8	Keten- batman	830		0,013 batman	-	-	-	-	-
9	Galle	159000 (171816)/ 3180000	81726000	2,52/ 50,49	1297, 8	51080/ 1021600	26255120	0,48/ 9,77	251,2
10	Burçak	750/ 15000	385500	0,01/ 0,2	6,11	-	-	-	-
11	Börülce	30/ 600	15420	0,0004/ 0,009	0,24	-	-	-	-
12	Bakla	830/ 16600	4266620	0,013/ 0,26	67,75	-	-	-	-

Not:

Burada İstanbul kilesi kullanıldığını tahmin etmekteyiz. Çünkü bazı yerlerde bu doğrultuda kayıtlar bulunmaktadır. Mesela, Murad Paşa vakfının şartları arasında İstanbul kilesinin kullanılması şart koşulmuştur (Vakıflarla ilgili altıncı bölüme bkz.). Yine, komşu olan Alâiye sancağında İstanbul kilesinin kullanıldığını görmekteyiz (Mehtap Akgül, aynı tez, s. XXXVIII). Ayrıca buradaki hesaplamalarda kolaylık olsun diye Walther Hinz'in 25,656 kg. olduğunu kabul ettiği İstanbul kilesi 25,7 kg. kabul edilmiştir. Bir müd de 20 İstanbul kilesi olarak kabul edilmiştir (Walther Hinz, İslâm'da Ölçü Sistemleri (Çev. Acar Sevim), İstanbul, 1990, s. 51, 57-58).

TABLO 42
1455 VE 1568 TAHRİRİNDE HUBUBAT VE BAKLIYATTAN NAHİYELERE GÖRE ALINAN
ÖŞÜR MİKTARI

	1455					1568								
	Galle	Mer	Darı	Burç.	Bk. Bör	Galle	Hinta	Şa'ir	Darı	Noh.	Bör.	Mer.	Bur ç	Bakla
Ant.	4586/ 94510	-/ 60	231/ 2832	70/ 70	-	-/ 37. 940	211/ 12870	99/ 4800	10/ 400	6/ 1130	- /1500	-/ 500	-	-
M. Kömi	65/ 1900	-	-	2/ 25	-	-/ 6385	806/ 49350	657/ 32100	-	-/ 30	-	-	-/ 45	-
Mus.	160/ -	-	10/ -	-	-	-/ -	493/ -	359/ -	-	-	-	-	-	-

	2900		110			1160	29700	18000						
İstan.	1280/ 27790	-	18/ 328	-	-	-/22. 907	1843/ 99760	1143/ 54920	8/ 480	-	-	-	-	-
Kürt	60/ 800	-	15/ 165	-	-	-/ 1900	540/ 32560	342/ 17100	35/ 1750	-	-/676	-	-	-
İğdir	398/ 8550	-/ 170	94/ 1020	-	-	-/ 2244	486/ 24800	312/ 13090	16/ 720	-	-	-	-	-
K.his	3826/ 91973	-/ 290	145/ 2530	1/55	3/ 185	-/29. 983	1166/ 68750	815/ 38825	-	-	-/780	-/295	-	-/880
Kaş	1601/ 33270	-	272/ 3560	2/40	-/3	-/71. 940	1019/ 56940	775/ 38650	-/ 470	-	-	-/250	-	-/600
B.ova	95/ 1500	-	-	-	-	-/37. 990	217/ 13220	225/ 11250	-	-	-	-	-	-
Elm.	3204/ 65800	-/ 40	463/ 5460	-	-/ 12	-/89. 291	3032/ 175. 610	1878/ 89235	132/ 6200	5/ 800	-	-/654	-/ 335 0	-
Kal.	625/ 13640	-/3	95/ 975	-	-/3	-/11. 979	392/ 23520	298/ 15100	24/ 1100	-	-	-	-	-
Top.	15900/ 343. 633	-/ 563	1325/ 16980	75/ 190	3/ 203	-/ 313. 719	10205 /587. 080	6903/ 333. 070	225/ 11. 120	11/ 1960	-/ 2956	-/1. 699	-/ 339 5	- /1480

Not:

Taksim işaretinden (/) önce verilen rakamlar müd'ü sonraki rakamlar ise akça olarak değerini göstermektedir (müd/akça).

Burada öşür miktarları verilmiştir. Bu rakamların "10" ile çarpılmasıyla nahiyelere göre üretim de elde edilecektir.

3- Sınâî Bitkileri

a- Pamuk (Penbe)

Pamuk eski çağlardan beri en önemli sanayi bitkilerindedir. Çoğunluğu sulak ve nemli bölgelerde yetiştirilmektedir. Teke sancağında bilhassa kıyı bölgelerde pamuk üretiminin yoğun olduğu görülmektedir. *Antalya, Karahisar, Elmalu, İğdir* nahiyeleri başta olmak üzere pamuk üretiminin nahiyelerin çoğunluğunda yapıldığı bilinmektedir (Tablo 44).

1455 tahririnde pamuk batman olarak kaydedilmiştir. Mezkur tarihte 11.155 batman pamuk üretilmektedir. Kişi başına ise mezkur tarihte 0,17 batman pamuk düşmektedir.

1568 tahririnde ise pamuğun müd olarak kaydedildiği görülmektedir. Bu tahrire ait defterde pamuğun müd'ünün 20 akça olduğu görülmektedir. Buna göre, 37.752 akça öşür alınmaktadır. Bundan hareketle 18.876 müd/377.520 kile/9.702.264 kg pamuk üretildiğini çıkarmak mümkündür. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi bu bölgede önemli ölçüde pamuk üretilmektedir (Tablo 41 ve 44).

Surayıya Faroqhi'nin 1500-1650 yıllarına ait tekstil üretimiyle ilgili haritasında, Antalya ve Karahisar kazalarında işlenmemiş pamuk ve pamuk ipliği işletmelerinin olması buradaki üretimi ve pamukla ilgili sanayiye göstermektedir¹⁰⁰⁸. Ayrıca, Antalya'dan yasadışı pamuk ticareti yapılması buradaki üretimin durumunu göstermektedir¹⁰⁰⁹.

Pamuk öşürüne gelince; 1455 tahririnde 1115,5 batman, nakdî olarak ise 22.821 akça pamuk öşürü alınmaktadır. Toplam sancak hasılatı içerisindeki payı ise % 2.38'dir. 1568 tahririnde ise 1887,6 müd, nakdî olarak ise 37.752 akça pamuk öşürü alınmakta olup, sancak hasılatı içerisindeki payı ise % 0.97'dir (Tablo 41 ve 54).

¹⁰⁰⁸ Faroqhi, aynı eser, s. 167.

¹⁰⁰⁹ MD 79, s. 353/893.

Alâiye'de ise, Yavuz veya II. Bayezid döneminde pamukdan 744,6 batman, akça olarak ise 7.447 akça öşür alınmaktadır. Kanuni döneminde ise 3.142,5 men, akça olarak ise 62.848 akça öşür alınmaktadır¹⁰¹⁰.

b- Susam (Simsim)

Teke sancağında istihsal edilen diğer önemli bir sanayi bitkisi ise, susamdır. Susam, başta yağı olmak üzere, tahin ve tahin helvası için üretilmektedir. Susamın yetiştirilmesinde pamuk ve çeltikde olduğu gibi daha çok kıyı ovalarının önemli olduğu görülmektedir. Yine, *Antalya, Karahisar, Kalkanlı, Elmalu, İğdir* nahiyeleri susam üretiminde en önemli yerler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 44).

1455 tahririnde 4335 müd/86.700 kile/2.228.190 kg susam üretilmektedir. Mezkur tahrirde kişi başına düşen miktar ise 35,38 kg'dır.

1568 tahririnde ise 10.320 müd/206.400 kile/5.304.480 kg susam üretilmekte olup, kişi başına düşen miktar ise 50,76 kg'dır. Mezkur tahrirde 1455 tahririne göre üretimde önemli ölçüde artış meydana gelmiştir (Tablo 41).

Susam öşrü ise, 1455 tahririnde 433,5 müd, nakdi olarak ise 28.413 akça olup, sancak hasılatı içerisinde % 2.97'lik bir orana sahiptir. 1568 tahririnde ise susam öşrü 1032 müd, nakdi olarak 178.900 akçadır. Bunun sancak hasılatındaki oranı ise % 4.64'dür (Tablo 54). Alâiye sancağında ise susamın öşür miktarı Yavuz döneminde 1.722 kile, 6.030 akça, Kanuni döneminde ise 7.120 kile, 35.601 akçadır¹⁰¹¹. Bu rakamlardan da anlaşıldığı üzere Teke sancağı susam üretimi ve öşür miktarı konusunda Alâiye'den çok üstündür.

c- Çeltik

Teke sancağında çeltik ya da pirinç üretiminin de önemli bir yeri vardır. Buradaki sulak arazinin önemli bir kısmında çeltik ekiminin ve üretiminin yapıldığını görmekteyiz. Bilhassa Akdeniz'in doğu ve batısındaki kıyı ovalarının su bakımından munasip olması hasebiyle çeltik üretimi buralarda daha çok yapılmaktadır. Çeltik üretiminin yapıldığı kaza ve nahiyeler olarak *Karahisar, Antalya, İstanos, İğdir, Finike, Kaş, Elmalu ve Kalkanlı*'nin başta geldiğini görmekteyiz (Tablo 44).

1455 ve 1568 tahrirleri mufassal olduğu için ekilen çeltik, hasıl olan çeltik ve bundan alınan vergiyi öğrenmemiz umumiyetle mümkün olmaktadır. Buna mukabil TD 107 nolu defterin ve 1530 tahririnin icmal olması dolayısıyla tam olarak çeltik üretimini tesbit edemiyoruz Fakat bu iki icmal tahrirde müstakil olarak isimleri belirtilen çeltik nehirlerini ve bunlardan elde edilen hasılı öğrenmemiz mümkün olmaktadır. Çeltik nehirlerinin gelirleri fazla olduğu için umumiyetle *padişah haslarına, mir-liva haslarına ve zeametlere* ayrılmıştır.

1455 ve 1568 tahririnde çeltik hasılı, köy, mezra ve cemaatlerin bulunduğu yerlerde bunların hasılıyla beraber kaydedildiği gibi müstakil olarak verilen çeltik arklarında da kaydedilmiştir. Buna göre, 1455 tahririnde 514,5 denk çeltik tohumu ekilmekte, buna mukabil 3449 denk çeltik hasıl olmaktadır. Bundan da 117.605 akça öşür alınmakta olup sancak hasılatı içerisinde % 12.31'lik bir orana sahiptir (Tablo 44 ve 54). Yukarda da görüldüğü gibi defterden 3449 müd çeltik hasıl olduğunu çıkarmak mümkündür. Fakat bazı yerlerde ekilen ve üretilen çeltik müd olarak verilmeyip sadece öşür miktarı akça olarak kaydedildiği için bu miktarın fazla olması gerekmektedir. Çeltiğin 1455 tarihindeki müd olarak narh fiyatı 25-30 akça olduğuna göre 3920-4704 müd civarında üretim yapılmalıdır.

¹⁰¹⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Mehtap Akgül, aynı tez.

¹⁰¹¹ Mehtap Akgül, aynı tez, s. XLI.

1568 tahririnde 813 denk tohm ekilmiş, 3684 denk çeltik hasil olmuş ve bundan da 32.490 akça öşür alınmıştır. Bunun sancak hasılatındaki oranı ise % 0.84'dür. Bu miktar mezra'a, köy ve cemaatlerde kaydedilmiştir. Bununla birlikte, 296.020 akça öşür çeltik nehirlerinden alınmaktadır. Bunun toplam sancak hasılatına oranı ise 7.68'dir. 1568 tahririnde 6.440 akça öşür kürecilerden alınmaktadır (Tablo 43, 44 ve 54). Görüldüğü gibi çeltik üretimi 3684 müd civarındadır. Üretilen çeltikler ding değirmenlerinde işlenmekte ve kabukları ayrıştırılmaktadır.

d- Afyon

Bugün önemli sanayi bitkilerinden fakat eskiden halkın besin maddelerinden biri olan ve daha çok ilaç ve benzeri şeylerin yapımında kullanılan afyon, Teke sancağında az miktarda üretilmektedir. Sadece 1568 tahririnde afyon öşrü kaydedilmiştir. M. Kömi'den 102 akça, Karahisar'dan 20 akça, Kızılkaya'dan 190 akça afyon öşrü alındığı görülmektedir. Toplam olarak 312 akça öşür alınmakta, bu da sancak hasılatında % 0.007'lik bir orana tekabül etmektedir (Tablo 44 ve 54).

e- Keten

1455 ve 1568 tahrirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Teke sancağında pamuk, susam ve pirinç kadar olmasa da keten de yetiştirilen sanayi bitkilerindendir. Bu ürünün ne kadar yetiştirildiğini bilemiyoruz. Fakat alınan öşürlerden nerelerde yetiştirildiği konusunda fikir sahibi olmaktayız.

1455 tahririnde İstanos'dan 40, Kalkanlu'dan 177, Elmalu'dan 2137, Kaş'dan 1373 ve Karahisar'dan 115 akça keten öşrü alınmaktadır. Toplam olarak 3.842 akça keten öşrü alınmakta olup sancak hasılatı içerisinde % 0.40'lık bir orana sahiptir (Tablo 44 ve 54).

1568 tahririnde, Kaş nahiyesinden 669 akça, Elmalu nahiyesinden 4936 akça, Antalya nahiyesinden 450 akça, Kürt nahiyesinden 190 akça, İğdir nahiyesinden 570 akça, İstanos nahiyesinden 100 akça ve Kalkanlu nahiyesinden 740 akça keten öşrü alınmaktadır. Toplam olarak 7.655 akça keten öşrü alınmakta olup toplam sancak hasılatı içerisinde % 0.19'luk bir orana sahiptir. Görüldüğü gibi Elmalu keten üretiminde en önemli yer olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 44 ve 54).

Teke sancağı keten öşrü ve üretimi konusunda komşu olan Alâiye'den yine üstün durumdadır. Buradan Yavuz döneminde 80 ve Kanuni döneminde 2514 akça keten öşrü alınmaktadır¹⁰¹².

f- Berg-i Sumak

Palamud ile birlikte sumak yaprağı ya da "*berg-i sumak*" dericilikte kullanılan maddelerdendir. Ayrıca bunun bir baharat çeşidi olarak da kullanıldığı görülmektedir¹⁰¹³. Sumak yaprağından 1568 tahririnde öşür üzerinden 334 akça vergi alınmıştır. Bu da sancak hasılatı içerisinde % 0.007'lik bir orana tekabül etmektedir (Tablo 54).

g- Palamud

Palamud önemli sanayi bitkilerindendir. Meşe palamudunun kabuklarından derileri tabaklamada kullanılan *tanen* çıkarılmaktadır. Çeşme yöresinde, Altınova'da, Tuzla'da ve Midilli Adası'nda çok miktarda *tanen* elde edilmektedir. Palamudun az olması ve talebin çokluğu dolayısıyla hristiyan tüccarlara satılması dahi yasaklanmıştır¹⁰¹⁴. Teke sancağında

¹⁰¹² Mehtap Akgül, aynı tez, s. XLIII.

¹⁰¹³ Emecen, aynı eser, s. 258.

¹⁰¹⁴ S. Faroğlu, aynı eser, s. 197-198.

hem 1455 tahririnde hem de 1568 tahririnde palamuddan öşür alındığı görülmektedir. 1455 tarihinde 210 akça, 1568 tarihinde ise 1810 akça öşür alınmaktadır. Bu bölgeye yaptığımız gezi ve inceleme neticesinde bugün Kaş'ın Sarılar, Cerler ve Belkonak köylerinde bol miktarda palamud ağacı gördük (Tablo 44 ve 54).

TABLO 44
1455-1568 TAHİRİNDE SİNAİ BİTKİLERİNDEN NAHİYELERE GÖRE ALINAN ÖŞÜR MİKTARI

	1455				1568							
	Pal.	Penbe	Keten	Susam	Pal.	Penbe	Keten	Susam	B. sum.	Afyon	Çeltik	Çeltik nehir. *
Ant.	-/50	170,5/410	2/80	79/7030	-	-/6670	-/450	126/22600	-	-	2261/-	-/152095
M. Kömi	-	-	-	-	-	7/795	-	-	-/255	-/102	-/155	-
Mus.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İsta.	-	-	-	2/130	-	-/690	-/100	4,5/900	-	-	130/1323	-/12005
Kürt	-	5/95	-	6/400	-	40/2104	-/190	76/12900	-	-	50/1050	-/7840
İğdir	-	40/734	5/200	9/190	-	-/2844	-/570	37/7500	-	-	134/1555	-
K.his	-/160	558/11450	-/80	315/19893	-	172/13580	-	448/86100	-	-/20	1437/7460	-/113220
Kaş	-	96/1945	37/1323	-	-/1250	40/2140	-/669	77,5/13500	-/9	-	-/250	-/300
B.ova	-	10/190	-	-	-	-/250	-	150/-	-/70	-/190	-	-
Elm.	-	128/2900	35,5/2022	6/280	-	60/4400	-/4936	61,5/25100	-	-	15/14997	-/1400
Kalk.	-	108/2097	3/137	16,5/490	-/450	42/4279	-/740	51,5/10300	-	-	30/5335	-/3200
Top.	-/210	1115,5/22821	82,5/3842	433,5/28413	-/1700	361/37752	-/7655	1032/178.900	-/334	-/312	4057/32490	-/302064

Not:

* çeltik nehirlerine öşür-i çeltik-i hisse-i kütreciyân da dahildir.

Taksim işaretinden (/) önce verilen rakamlar müd'ü sanraki rakamlar ise akça olarak değerini göstermektedir (müd/akça). Burada öşür miktarları verilmiştir. Bu rakamların "10" ile çarpılmasıyla nahiyelere göre üretim de elde edilecektir.

TABLO 43
1455-1568 TARİHİNDE TEKE SANCAĞI'NDA ÇELTİK NEHİRLERİ VE
HASILLARI

Nehir ismi	1455					TD 107		1530			1568		
	Nahiyesi	E. çeltik- mtd	Hasıl çeltik- mtd	Çeltik- akça	Hasıl	Karye v.b. ile beraber hasıl	Hasıl	T. çeltik- denk	Hasıl çeltik- denk	Hasıl	T. çeltik denk	Hasıl denk	Hasıl
Akak	İğdir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	C.Akcık
Aksezi, Suçküğü	Karamersin ve Antalya	-	-	-	-	-	-	-	100	-	334	33800	33800
Aksu	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Aksu ve Avcık
Aksu ve Gedikli	Kalkanlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Aklar
Alıkaraağaç ma'a karye-i O	Karahisar	-	-	-	-	43000	-	-	-	K.Alıkaraağaç	-	-	-
Alıcapınarı	Elmalu	1	-	500	500	-	-	-	-	-	-	-	-
Avraköy	Finike	-	-	-	-	-	22	-	20	-	200	10000	10000
Azeb Pınarı	Kürt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Yüregir ve İlyasalrı
Baba	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Aksu ve Avcık
Bağköy	Finike	-	-	-	-	-	21	-	10	-	40	2000	2000
Başluca	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	İkibaşluca
Bedel Arğı	Kürt	15	105	3150	K. Kıcıköprü	-	-	-	-	-	-	-	-
Boğazak	Karahisar	-	-	-	-	30000	-	-	-	-	-	-	Alıkaraağaç
Çağa (?)	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Çağa (?)
Çurtak (?)	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Çurtak
Defter-i Esami Kütreciyan-ı nehr-i Alıkaraağaç	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Deymek Arğı	Kürt	15	100	3000	K. Kıcıköprü	-	-	-	-	-	-	-	-
Dikenli	Finike	-	-	-	-	-	22	-	5	-	50	2500	2500
Eymir	Finike	-	-	-	-	-	-	-	100	-	300	9000	9000
Fırmaz	Kalkanlı	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-

Gencilik	Kalkanlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-										
Gendive	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Gendive									
Halac (?) n.d. Üçatıklı	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Toprakdepe									
Hisarık	İstanbul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Şerafeddin									
İncecik Argı	Kürt	6	50	1500	-	-	-	-	-	-	K. Kıcıköprü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-									
İncir	Elmalu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-									
İsmail	Kalkanlı	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-									
İğdir	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-									
İğdir	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kemer									
Kalemli (Kalemlik)	Karahisar	4	32	960	-	-	-	-	-	-	K. Kalemlik	650	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	İğdir								
Kandır Argı	Karahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	K. Kandır	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-								
Karaağaç Argı	Kürt	5	40	1200	-	-	-	-	-	-	K. Kıcıköprü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Alikaraağaç								
Karaali	Kalkanlı	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-								
Karakilise	İstanbul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Karakilise								
Karakilise	Karahisar	4	20	600	-	-	-	-	-	-	K. Karakilise	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Karakilise								
Karasekid, Eymen ve Bağçe	Antalya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	156	710	49700	-								
Katırlı (?)	Kaş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Katırlı (?)								
Kavacık Argı	Kalkanlı	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-								
Kayadibi Argı	Kalkanlı	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-								
Kepsud (?)	Finike	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	78	-	-	50	200	10000						
Keşek (?)	İğdir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	C. Akcık				
Kılıç (?)	Kalkanlı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
Kınık	Kalkanlı	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43	-	-	45	-	-	-	-	-			
Kızılca	M. Kömi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	200	-	-	-	-	-	300			
Kıcıköprü	Kürt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Kıcı Köprü		
Kokarı	Antalya	6	40	1200	-	-	-	-	-	-	K. Adaköy	22792	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Korubükü	Kalkanlı	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	22	-	-	-	-	-	-	-	
Küçük n.d.Seydi Hızır	Finike	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	33	-	-	-	12	60	3000	-	-	-	-	-	-

toplam olarak beraber verilmiştir.																			
TD 107'de ve 1530'da Gencelti, İsmail, Karaali, Korubükü, Kurnaz, Kımık, Margaz, Pınarbaşı nehirlerinin hasılları toplam olarak beraber verilmiştir	-	-	-	-	-	45000	-	750	45000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1568'de Firnaz, Gencelti, Karaali, Korubükü, Kımık, Margaz, Pınarbaşı, İsmail, nehirlerinin hasılları toplam TOPLAM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	206	707	21710	16750	277568	126900	1651	5848	407360	624	2072	115200							

1455 tarihinde İsmail, Karaali, Kavacak, Kayadibi, Korubükü, Kımık arklarına 100 müt tohm ekilir, 600 müt çeltik hasılı olur, bahası ise 16250 akçadır.

Yine, 1455 tarihinde Karakılıse argına daha önceden 6 müt tohm ekilirmiş fakat özü bulunmamak sebebiyle mezkur tarihte 4 müt tohm ekilmekte hasılı 20 müt olmakta ve 600 akça hasıl alınmaktadır.

4- Bağ, Bahçe ve Bostan Mahsulleri

Teke Sancağının birçok yeri bağ ve bahçeler yönünden zengindir. Bilhassa *İstanos*, *Elmalu*, *Karahisar* ve *Antalya*'da bağ ve bahçelerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bağ, bahçe gelirlerinin tahrirlerde umumiyetle vakıflara ayrılmış olduğunu görmekteyiz¹⁰¹⁵. Vakıflara ait gelirlerin de çoğu zaman icmal olarak belirtilmesinden dolayı bağ-bahçe gelirlerinin teferruatını tesbit etmek mümkün olmamıştır.

Bu bölgenin kıyı şeridinde bilhassa turunç bahçelerinin olduğu görülmektedir. Günümüzde de *Finike* başta olmak üzere kıyı bölgeleri bu tür bahçeler yönünden zengindir. 1568 tahririnde 4.794 akça hasıl "*turunç bahçesinden*" elde edilmektedir. Bu sancak hasılatı içerisinde % 0.12'lik bir orana tekabül etmektedir. Ayrıca *harım*'dan 153 akça hasıl elde edilmektedir. Yine, mezkur tarihte *Atrasun* yakınında bulunan hurmalardan 142 akça, "*günlük ağaçlarından*" ise 100 akça vergi alındığını görmekteyiz (Tablo 45 ve 54).

Bağcılık ise her türlü iklim şartlarında ve hububat ekimine elverişli olmayan dağlık ve kır arazide yapılabilir. Bundan dolayı bu tür yerlerin bu bölgede bu amaçla kullanıldığını ve bağcılığın gelişmiş olduğunu görmekteyiz. Osmanlı Devletinde bağdan bazı yerlerde dönümüne göre oşür alınmakta, bazı yerlerde ise, oşür talep olunmamakta, re'âyâyâ ağır gelmemesi için oşür miktarına bedel tahmini bir kıymet takdir edilerek "*harac*" itibar olunmaktaydı. Oşür alınan yerlerde ise, üzüm yetiştiği vakit muteber kişiler marifetiyle mahsul kıymete tutulup oşür alınırdı. Bağ haracı ise, bağın "*iki başu mühürlü urgan*" ile ölçülüp, dönüm miktarına göre takdir ve tesbit edilirdi¹⁰¹⁶. Teke sancağında ise bağdan harac üzere vergi alındığını görmekteyiz. Buna göre, 1455 tahririnde bağdan alınan harac 19.905 akçadır. Bu rakam 1568 tahririnde 84.467 akçaya yükselmiştir. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi bağ haracında 1455'e göre 1568'de önemli bir artış olmuştur. Bağ haracı, toplam sancak hasılatı içerisinde 1455'de % 2.08, 1568'de ise % 2.18'lik bir orana tekabül etmektedir (Tablo 45 ve 54).

Bağ haracının 1455'de "*her dönüme 7 akça*" alındığını görmekteyiz¹⁰¹⁷. 1568 tahririnde birçok köyde kaç dönüm bağdan ne kadar vergi alındığı belirtilmiştir. Bu bilgilerden hareketle dönüme 10 akça vergi alındığı görülmektedir. Aydın kanunnamesinde ise her dönüme 11 akça alınmaktadır¹⁰¹⁸. 1455 tahririnde "*her dönüme 7 akça*" vergi alındığına ve bağ hasılı da 19.905 akça olduğuna göre sancak genelinde 2843,5 dönüm civarında bağ bulunmaktadır. Mezkur tarihte bağlardan alınan vergiyle birlikte umumiyetle dönümü de verilmiştir. Dönümlerin toplanmasıyla da sonuç 2250,5 çıkmaktadır ki yaptığımız hesaplama yakındır. Fakat bazı yerlerde dönümünün belirtilmemiş olmasından dolayı 2843,5 rakamını baz almak daha doğru olacaktır. Yine, bu tarihte toplam olarak 69 dönüm bağ harabdır. 1568 tarihinde ise her dönümden 10 akça hesabı üzerinden sancakta 8446,7 dönüm bağ bulunmaktadır.

Bağlardan elde edilen üzüm umumiyetle kurutulmakla birlikte bunları gayri müslimler şarap ve rakı yapımında da kullanmaktadırlar. Bunun yanı sıra müslümanlar üzümünden, reçel, turşu, sirke, köfter, pekmez ve şıra gibi şeyleri elde etmekteydiler¹⁰¹⁹. Nitekim sadece 1568

¹⁰¹⁵ Vakıflar kısmına ve Şehir hayatına bkz.

¹⁰¹⁶ Emecen, *aynı eser*, s. 262.

¹⁰¹⁷ "*Nefs-i İstanos'da müslümanlar bağ haracı her dönüme 10 akça alurlarmış şimdi 7'şer akça öderler 400 dönüm bağ tamamı 2400 akça Edhem Bey defterinde böyle, şimdi 576 dönüm 7'şer akçadan 3981 akça*" (MAD 14, s. 7/b).

¹⁰¹⁸ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, V, İstanbul, 1992, s. 80

¹⁰¹⁹ Emecen, *aynı eser*, s. 263.

tahririnde üzümünden elde edilen bir yan mamul olarak “*öşr-i şıra*”ya tesadüf edilmektedir. Bunun hasılı ise 900 akçadır.

Bu bölgede arpa, buğday, darı, susam, pamuk, bağcılık dışında özellikle suyun bol olduğu yerlerde *sebze ve meyve* de yetiştirilmektedir. Bunlardan nakdî olarak resim alınmadığından hangi meyve ve sebzeden ne kadar üretildiği bilinmemektedir. Bu vergiler “*öşr-i meyve*”, “*öşr-i bostan*”, “*öşr-i ceviz*”, “*öşr-i harnub*”, “*öşr-i havuç*”, “*öşr-i piyaz*”, “*hisarcuk kurusu*” ve “*öşr-i incir*” gibi başlıklar altında zikredilmiş ve bunlardan muayyen bir resim alınmıştır. Bunların miktarlarını belirleyememekle beraber defterlere yansımış ve resim alınmaya baz teşkil etmiş olduklarından halkın ihtiyacından fazla yetiştigi ve ekonomik bir değer ifade ettiğini söyleyebiliriz. Tahrirlerde ismi zikredilen bu meyve ile sebzeler ve bunlardan alınan resimler ise şöyledir:

“*Hisarcuk kurusu*” sadece 1455 tahririnde geçmekte olup, alınan vergi ise 40 akçadır. “*Kozağacı*” hasılı da sadece 1455 tahririnde belirtilmiş olup 355 akça öşür alınmaktadır. “*Öşr-i ceviz*” 1568 tahririnde 808 akçadır. “*Öşr-i bostan*” 1455 tahririnde 3.642 akça, 1568 tarihinde ise büyük bir artış göstererek 23.794 akçaya çıkmıştır. Bu 1455 tarihinde sancak hasılatı içerisinde % 0.37’lik bir orana tekabül ederken 1568’de % 61’lik orana ulaşmıştır. “*Öşr-i harnub*” hasılı 1455 tahririnde 310 akça, 1568 de ise 1164 akçadır. “*Öşr-i havuç*” hasılı 1455 tahririnde belirtilmemiş, 1568 tahririnde ise 483 akçadır. “*Öşr-i piyaz*” hasılı 1455 tarihinde 265 akça, 1568 tarihinde ise 665 akçadır. “*Öşr-i incir*” hasılı 1455’de 40 akça, 1568’de ise 175 akçadır. “*Öşr-i zeytin*” 1455’de 170, 1568’de ise 250 akçadır (Tablo 45 ve 54).

Teke sancağı diğer birçok üründe olduğu gibi bostan, bağ ve bahçe yönünden de Alâiye sancağından üstün durumdadır. Yani daha fazla üretime ve vergi hasılına sahiptir¹⁰²⁰.

¹⁰²⁰ Bu konuda bkz. Mehtap Akgül, aynı tez, s. XLII-LV.

TABLO 45
1455-1568 TAHRİRİNDE BAĞ, BAHIÇE, BOSTAN VE KOVAN ÖŞRÜ'NÜN NAHIYELERE GÖRE DAĞILIMI

	1455							1568														
	Bağ	Hisar-cuk	İncir	Zeytin	Bost.	Soğan ve sarı.	Boy-nuz	Kovan	Bağ	Hür-ma	İncir	Zey.	Bost	Piyaz	Har-nub	Kov-an	Ceviz	Havuç	Şıra	E. gütük	Bahçe ve turunç	
Antalya	3966	40	-	-	710	110	140	410	1810	-	-	-	4830	-	-	1810	-	-	-	-	-	
M. Kömri	-	-	-	-	30	-	-	-	16319	-	-	-	865	49	-	901	94	-	-	-	-	
Muslu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	586	-	-	-	-	-	
İstanos	334	-	-	-	320	-	-	165	11100	-	-	-	826	145	114	1346	208	-	-	-	-	
Kırt	15	-	-	-	160	-	-	-	1039	-	-	-	1827	320	-	626	230	483	-	-	4708	
İğdir	-	-	-	-	-	-	120	235	-	-	-	-	160	20	480	1610	-	-	-	100	-	
K. hisar	2720	-	-	-	1212	-	-	1007	2495	-	-	-	3691	34	150	2231	-	-	-	-	86	
Kaş	7895	-	30	170	375	95	-	1280	5389	-	-	250	2350	-	320	3638	147	-	-	-	-	
Bağovası	-	-	-	-	50	-	-	50	12340	-	-	-	210	49	-	750	9	-	-	-	-	
Elmalı	1195	-	-	-	589	150	50	1390	15945	142	-	-	8573	48	100	7141	120	-	900	-	-	
Kalkanlı	3780	-	10	-	126	10	-	380	16080	-	175	-	462	-	-	1127	-	-	-	-	-	
Toplam	19905	40	40	170	3572	365	310	4917	84467	142	175	250	2369	665	1164	21766	808	483	900	100	4794	
													4									

Taksim işaretinden (/) önce verilen rakamlar mtd'ü sonraki rakamlar ise akça olarak değerini göstermektedir (mtd/akça). Burada öşür miktarları verilmiştir. Bu rakamların "10" ile çarpılmasıyla nahiyelere göre üretim de elde edilecektir.

C- DİĞER VERGİ VE RESİMLER

1- Teke Sancağında Hayvancılık ve Hayvancılıkla İlgili Resimler

Teke sancağının fizi yapısı ve coğrafi özelliklerinden bahsederken belirttiğimiz üzere önemli bir kısmının dağlık ve yüksek alanlarla kaplı olması dolayısıyla hayvancılık açısından son derece müsait şartlar ihtiva etmektedir. Burada bir çok yörük ve konar göçer zümrenin bulunması ve sancakta önemli bir yer tutması bunu teyid etmektedir. Daha önce bahsittiğimiz gibi aşiret ve cemaatlerin göç yollarının bulunması, yollar güzargahında sarnıç ve su kuyularının yer alması burada aşiretlerin önemini ve yaylacılık faaliyetlerini göstermektedir. Yörükler kışlak ile yaylak arasında bütün faaliyetlerini sürdürmektedirler. Ayrıca bir çok konar-göçer zümrenin ve köylünün hem sahilde hem de yaylada yerleşim yerlerinin olması buradaki faaliyeti açıklamaktadır. Yani aynı ahalinin kurduğu bazı yerleşim yerleri hem sahilde hem de yaylada aynı isimle bulunmaktadır. Bütün bunlar buradaki konar-göçer zümrenin durumunu açıklamaktadır.

Hayvancılığın Teke sancağının ekonomik hayatında çok önemli bir yeri vardır. Sancaktan alınan *adet-i ağnam*, *resm-i yaylak*, *resm-i kışlak*, *resm-i otlak*, *resm-i koru* türü vergilerin fazlalığı burada çok sayıda hayvan bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Koyun ve keçiyle birlikte, Teke sancağı eskiden beri develerin bulunduğu bölgelerdendir. Fakat ne kadar burada deve bulunduğunu tahmin etmemiz mümkün değildir. 1455 tahririnde deveyle un ve tahıl götürmeden vergi alınması burada develerin bulunduğunu göstermektedir (Tablo 54).

a- Adet-i Ağnam

Osmanlı imparatorluğunda koyun ve keçiden alınan vergiye *adet-i ağnam* denilmektedir. Bu vergi ayrıca koyun ve keçinin kuzu ve oğlaklarından alınmaz. Ağnam resmi; yerliden alınan, yörükten alınan, eşkinciden alınan, yüzdeciden alınan olmak üzere bir kaç çeşittir ve her birinden farklı alınmaktadır. *Ağnam resmi*, müslim ve gayri müslim ayırt edilmeksizin herkesden bazı yerlerde Mart sonunda veya Nisan başında 2 veya 3 koyuna 1 akça olarak alınmaktadır¹⁰²¹. *Resm-i ağnam*, Teke sancağında 2 koyuna 1 akça alınmaktadır. Nisan ayından evvel koyunlar sayılmakta ve bu resim alınmaktadır.¹⁰²² 1585 yılında da aynı 2 koyuna 1 akça alındığını görmekteyiz¹⁰²³.

1568 tarihli bir *Mühimme* hükmünde, Teke sancağındaki serbest olmayan tımarların *adet-i ağnamı'nın* havassı hümayuna kaydedilmesi tahrir memur olan *Yahya'dan* istenmektedir¹⁰²⁴. Tahririn de bu doğrultuda yapıldığını ve 1568 yılında *adet-i ağnam'ın* önemli bir kısmının padişah haslarına kaydedilmiş olduğunu görmekteyiz (Tablo 56).

Teke sancağının hayvancılığa elverişli olması hasabiyle koyun ve keçilerden alınan verginin mühim bir yekun tuttuğu görülmektedir. 1455 tahririnde bu vergi "*koyun bacı*" olarak zikredilmiş ve alınmıştır. Bu verginin içinde *bâd-ı hevâ* vergisinin de bulunması tam olarak rakamı vermemizi engellemektedir. Bu vergi 62.129 akçadır. Bununla birlikte Elmalu tevabiinde subaşılık resmi, çift resmi, koyun bacı ve *bâd-ı hevâ* ile Elmalu'nun muhtesiblik resminin toplamının 10.400 akça olduğunu görmekteyiz. Bu vergilerin toplamı 72.529 akça

¹⁰²¹ Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Re'âyadan Alınan Vergi ve Resimler", DTCFD, V, sayı 5, (1947), s. 483-511.

¹⁰²² MD 41, s. 180/397.

¹⁰²³ TD 624, s. 15, 27.

¹⁰²⁴ MD 7, s. 521/1496.

olup sancak gelirlerinin % 8'ine yakını oluşturmaktadır. Bâd-ı hevâ'nın müstakil olarak da geçmesi dolayısıyla 72.529 akçanın önemli bir kısmının koyun bacı olması gerektiğini söyleyebiliriz (Tablo 54). Mezkur tarihte en azından 100.000 civarında koyunun bulunduğunu bu vergiye dayanarak tahmin edebiliriz.

1568 tahririnde, *adet-i ağnam* vergisinin 90.000 akçası mukâta'a olarak kaydedilmiş, 4485 akçası da müstakil olarak kaydedilmiştir. Bu tarihte toplam olarak 94.485 akça *adet-i ağnam* resmi kaydedilmiştir. Bu sancak gelirlerinin % 2.44'üne tekabül etmektedir. Bununla birlikte, 250.905 akçası *bennâk*, *mücerred*, *çift resmiyle* birlikte kaydedilmiştir. Bu da sancak gelirlerinin % 6.51'ine tekabül etmektedir. Fakat bunun ne kadarının ağnam resmi olduğunu çıkarmamız mümkün değildir. Fakat önemli bir kısmının ağnam resmi olduğunda şüphe yoktur. Adet-i ağnam koyun başına sabit vergi olduğu için vergi toplamından hareketle koyun miktarını bulmak mümkündür. Buna göre kesin olan resimden hareketle, 1568 tahririnde $(94.485 \times 2) = 188.970$ koyun olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, çift, bennâk ve mücerred resimleriyle beraber kaydedilene de hesaba katmak gerekmektedir. Bu verginin en az 50.000 akçasının ağnam resmi olduğunu düşünürsek, bunun da 100.000 koyuna tekabül ettiğini söyleyebiliriz. Buradan toplam olarak Teke sancağında en az 240.000 civarında koyun olduğunu tahmin edebiliriz.

Yavuz döneminde Alâiye'den 33.745 akça ağnam resmi alınmaktadır. Buna mukabil 67.490 koyun bulunmaktadır. Kanuni döneminde ise 119.888 akça ağnam resmi alınmaktadır. Koyun miktarı ise 239.776 civarındadır¹⁰²⁵. Zirai ve sınai ürünlerde, bağ, bostan ve bahçe gelirlerinde geri olan ve az gelire sahip olan Alâiye sancağı ancak hayvancılık yönünden Teke sancağı ile boy ölçüşebilmektedir. Rakamlardan da anlaşıldığı gibi ağnam resmi ve koyun sayısı Teke'ye yakındır.

b- Ağıl Resmi

Koyun ve keçiye sahip olan re'âyâ, koyun ve keçiden alınan ağnam resmi'nden başka *ağıl resmi* de vermektedir. Eşkinici tairesi eştikleri yılın ağnam resmini vermedikleri halde, ağıl resmini vermektedirler. Ağıl resmini toprak sahibi yani sipahi almaktadır. Fakat Defter-i Hâkani'de bir köyün hasılı içerisinde *resm-i ağnam* ve *ağıl* yazılmamışsa mîrî için tahsil edilir¹⁰²⁶. Bu resim Teke sancağında sadece 1568 tahririnde zikredilmiştir. Bu tarihte *resm-i ağıl*, 694 akçadır. Toplam sancak geliri içerisinde % 0.01'lik bir orana sahiptir (Tablo 54).

1579-1580/987 tarihli bir *Mühimme* hükmünden bu resmin 300 koyundan 5 akça olarak alındığını öğrenmekteyiz¹⁰²⁷. Sancakta alınmış olan vergiden ve 300 koyuna 5 akça alınmasından hareketle, 41.640 koyunun bu vergiye tabi olduğunu tahmin edebiliriz.

c- Yaylak, Kışlak ve Kuru Resmi

Yaylak resmi, kanunnâmelerde *otlak resmi*, *resm-i merai*, *yatak resmi* şeklinde geçmektedir. Sürülerini başka tımar sahibinin tımarında otlatan veya miri yaylalarda yaylatan sürü sahipleri, göçebe kabilelerden ve yörüklerden, yılda bir defa olmak üzere bazı yerlerde sürü başına, bazı yerlerde de koyun başına alınan resimdir¹⁰²⁸.

Kışlak resmi ise komda kışlayan koyun ve davar sürülerinden alınan aynı mahiyetteki bir resimdir. Buna *köm resmi* de denilmektedir.

Yaylak, kışlak, çayır ve kuru resimleri 1455 tahririnde 2638 akça ile sancak gelirleri içerisinde % 0.28'lik bir nisbet oluşturmaktadır. Bu tarihte kuru resminin sürü başına bir kuzu

¹⁰²⁵ Mehtap Akgül, *aynı tez*, s. LVIII-LIX.

¹⁰²⁶ N. Çağatay, *aynı makale*, s. 484-485.

¹⁰²⁷ MD 41, s. 180/397.

¹⁰²⁸ N. Çağatay, *aynı makale*, s. 509 vd.

olduğunu görmekteyiz¹⁰²⁹. 1568 tahririnde ise 30.090 akça ile sancak gelirleri içerisinde % 0.75'lik bir nisbete sahiptir¹⁰³⁰.

2- Arıcılık (Bal Öşrü-Resm-i Asele)

Teke sancağında arıcılığın XV. ve XVI. asırda yaygın olduğunu görmekteyiz. Tahrir defterlerinde “*resm-i küvare*”, “*resm-i asele*”, “*resm-i zenburiye*” “*öşr-i kovan*” ve “*öşr-i petek*” gibi muhtelif isimler altında zikredilen bu vergi re'âyânın elindeki arı kovanlarının mahsulünden, yani baldan alınmaktadır. Bazı yerlerde aynı olarak alındığı gibi, nakdî olarak da alındığı olmaktadır. Öte yandan re'âyâ arılarını beslemek için kendi tâbi olduğu tımarın dışındaki bir sipahinin tımarı arazisine götürse, defterdeki kayıtlı resmin yarısını ra'iyet sahibi, yarısını da kovanların bulunduğu tımarı tasarruf eden sipahi almaktadır. Bal öşrü bölgelere göre farklılık göstermektedir. Bazı yerlerde 1/10, bazılarında 4 kovanda 1 akça ve bazılarında kovan başına 1 nügi bal şeklindedir¹⁰³¹.

Teke sancağının kanunnamesi bulunmadığı için Aydın kanunnamesi baz alınmıştır. Aydın kanunnamesinde “*bir kovana iki akça resm bağlanmıştır. Bir ra'iyet hangi toprakda ra'iyet kayd olunmuşsa, kovan resmi dahi ol ra'iyet yazıldığı köyün sipahisine hasıl kayd olunmuştur*” denilmektedir¹⁰³².

Teke sancağında 1455 tahririnde balın resim üzere kayd edildiğini görmekteyiz. Buna göre baldan 4917 akça resim alınmakta olup, sancak haslatı içerisinde % 0.51'lik bir orana sahiptir. Umumiyetle bir kovana iki akça resim alındığına göre, mezkur tarihte 9824 kovanın var olduğunu söyleyebiliriz (Tablo 45 ve 54).

1568 tahririnde baldan hem öşür hem de resim üzere vergi alınmıştır. Fakat büyük çoğunluğunun öşür üzerine alındığı görülmektedir. Bunun için yapılan hesaplama da öşür üzere olacaktır. Mezkur tahrirde baldan 21.766 akça öşür alınmakta olup bu da sancak hasilatının % 0.56'sını oluşturmaktadır. Mezkur tahrirde baldan öşür olarak vergi alındığına göre 217.660 akçalık bal elde edilmiş demektir (Tablo 45 ve 54). Bal öşrü de Alâiye sancağından fazladır. Burada Yavuz döneminde 2680, Kanuni döneminde ise 18295 akçadır¹⁰³³.

3- Şahıs Başına Alınan Vergi ve Resimler

Burada ele aldığımız resimler şahıslardan sosyal ve hukuki konumlarına göre tahsil edilen vergilerdir. Osmanlı istilahında bunlara *baş akçası* veya *kulluk akçası* gibi isimler de verilmekte olup, cizye dışında tamamı örfidir. Bu resimler Osmanlı vergi sistemi içerisinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu vergilerin, kanunnamelerde kimlerden nasıl, ne zaman ve ne kadar alınacağı tesbit edilmiştir.

Teke sancağında 1455 tahririnde, *ispenç*, *resm-i çift*, *resm-i bennâk*, *resm-i nim çift* ve *kötürüm resmi* bu tür vergilerden olup, bunların yekunu tahrirlere göre 1455'de 130.830 akça, 1568'de 440.210 akçadır. Fakat 1568 tahririnde Tablo 54'de de görüldüğü üzere 250.905 akçası *ağnam* resmiyle birlikte yazıldığı için kesin rakamı vermemektedir. 1455 tahririnde

¹⁰²⁹ MAD 14, s. 128/a.

¹⁰³⁰ Teke sancağında müstakil olarak kaydedilen, yaylak, kışlak, korular ve bunların gelirleri ile ilgili olarak cemaatlerin olduğu kısma ve Tablo 20'ye bkz, ayrıca Tablo 54'e bkz.

¹⁰³¹ N. Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Re'âyâdan Alınan Vergi ve Resimler”, DTCFD, V, s. 508 vd.; Ünal, aynı eser, s. 123.

¹⁰³² Ahmed Akgündüz, “935/1528 Tarihli Aydın Sancağı Kanunnamesi”, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, s. 79.

¹⁰³³ Mehtap Akgül, aynı tez, s. LX.

toplam sancak gelirleri içerisinde bu resimlerin yekun oranı ise % 13.96'dır. Bu vergilerden *resm-i çift* ve *bennâk resmi* % 13.02, *kötürüm resmi* % 0.44 ve *kafirlerden alınan baş haracı* ise % 0.24'lük bir orana sahiptir. 1568 tahririnde ise *resm-i çift*, *resm-i nim çift*, *mücerred* ve *ağnam*'dan oluşan resim % 6.51 ve *resm-i çift*, *nim çift*, *bennâk* ve *mücerred*'den oluşan grup ise % 4.91'lik bir orana sahiptir (Tablo 54).

Şimdi bu resimleri sırayla ele alalım:

a- Resm-i Çift ve Resm-i Dönüm

Osmanlı İmparatorluğu'nda miri arazi sisteminin tatbik edildiği bölgelerde, çift tabir edilen, muayyen büyüklükteki araziye tasarruf eden ra'yyetin ödediği resme *çift resmi* denilmektedir. Daha önce bahsettiğimiz gibi Osmanlı yönetimi arazinin verim durumuna göre tesbit edilen ve miktarı 60 ila 150 dönüm arasında değişen ziraat arazisini bir *çiftlik*(=çift) kabul etmektedir. Çiftlikler tahrir sırasında re'âyâya taksim edilmektedir. Buradaki kıstas ise ra'yyetin evli olmasıdır. Evli olmayana çiftlik verilmemektedir. Çiftliği tasarruf eden köylüler *resm-i çift* denilen bir resim ödemektedirler.

Çift resmi yahud *kulluk akçası* veya *ra'yyet resmi*, köylü ile eski senyörler arasındaki bazı feodal hizmetlerin Osmanlı devrinde paraya çevrilmiş karşılıklarının toplamından ibarettir. Osmanlı çift resmi, bir taraftan toprağa bağlı bir vergi, diğer taraftan şahsi bir vergi veya bir hane vergisi olarak görülmektedir. Tam çift resmi veya nim çift resmi bahis konusu olduğu zaman bu resim, herşeyden evvel toprağa bağlı sayılmıştır. Fakat yarım çiftten aşağı toprak tasarruf eden köylü için, evli olup olmadığı verginin miktarını tayin eden esas amildir. Çift veya çiftli, bir çiftlik genişlikte, nim çift ise onun yarısı kadar bir arazi parçasını tapu ile tasarruf eden köylüdür. Kısacası *resm-i çift*, çiftlik tasarruf şartına bağlı, şahsi bir vergidir. Nim çift'ten az toprak tasarruf eden re'âyâ ise 2 dönüme 1 akça olmak üzere *dönüm resmi* ödemektedir. Çift resmi gibi dönüm resmi de toprağa bağlı bir ra'yyet resmidir. Dönüm resmi ödeyen şahıslar, "*haric ra'yyet*" adı altında toplanır. Çift ve nim çift yazılmış re'âyâ da kendi arazisinin dışında, dönüm resmi ödemek şartıyla ayrıca toprak tasarruf edebilmektedir. Tasarruf ettikleri araziden dolayı onlar da "*haric ra'yyet*" sayılırlar¹⁰³⁴.

Ebussuud Efendi, çift resmi'ni *harâc-ı muvazzafa* saymaktadır. Ancak onun bu ifadesi, gerçekte örfi bir vergi olan *çift resmi*'ni "*şerileştirmek gayreti*" olarak yorumlanmıştır¹⁰³⁵. Az önce de bahsettiğimiz üzere, çift resmi, başlangıçta Osmanlı öncesinden kalma bir takım feodal hizmetlerin nakde çevrilmiş karşılığı örfi bir vergi iken sonradan re'âyânın çiftlik tasarruf etme şartına bağlı şahsi bir vergi haline gelmiştir. Resm-i çift'in, cizye, ispenç, bennâk ve mücerred resimlerinden farkı da bunlardır. Nitekim herhangi bir sebeple çifti elinden alınan re'âyâ, bennâk sayılmaktadır¹⁰³⁶.

Teke sancağının kanunnamesi olmadığı için burada aynı eyalette bulunan Aydın sancağı kanunnamesinden bazı hususlarda faydalanılacaktır. Aydın vilayetinde çift resmi, tam çiftten 33 akça, nim çiftten 16,5 akçadır. Çiftlik miktarı ise, has yerden 60 dönüm, mutavassıtül-hâl olan yerlerden 80 dönümdür. Edna yerlerden 130 ve 150 dönüm yer bir çiftlik olarak kabul edilmektedir¹⁰³⁷. Fakat, 1567-1568/975 tarihli bir *Mühimme* hükmü bizi çift resmi konusunda aydınlatmaktadır. Buna göre, Teke sancağında çift resmi 36 akçadır. Burada ayrıca çift resminin tamamının *erbab-ı tımara* hasıl kaydedilmesi belirtilmektedir¹⁰³⁸.

¹⁰³⁴ İnalçık, "Osmanlılar'da Ra'yyet Rütümü", *Bellekten*, XXIII/92, (1959), s. 581, 592.

¹⁰³⁵ Barkan, *Kanunlar*, s. 299.

¹⁰³⁶ Ünal, *aynı eser*, s. 129.

¹⁰³⁷ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, V, s. 74-76.

¹⁰³⁸ MD 17, s. 520/1494.

Bununla birlikte 1585 tarihine ait olan müselleme defterinde çift resminin 33 akça alındığını görmekteyiz¹⁰³⁹. Yavuz ve Kanuni döneminde Alâiye'de de 36 akça çift resmi alınmaktadır¹⁰⁴⁰.

1455 tahririnde daha önce de belirttiğimiz üzere toplam olarak, 2233 tam, 3469 nim çift kaydedilmiştir. 1568 tahririnde ise 422 tam, 3616 nim çift kaydedilmiştir. Mezkur tarihte tam çift sayısındaki düşüş dikkati çekicidir. Bunun böyle olmasında hiç şüphesiz daha önce de değindiğimiz üzere bennâklarda artışın olması, zemin kaydedilmeler gibi faktörler etkili olmuştur (Tablo 18, 35, 46).

Çift resmi, 1455 tahririnde bennâk resmi ile beraber kaydedildiği için kesin bunun ne kadar olduğunu tesbit edemiyoruz. Toplam olarak çift ve bennâk resmi 124.363 akça olup sancak gelirleri içerisinde % 13.02'lik bir nisbete sahiptir. 1568 tahririnde ise çift resmi, bennâk ve mücerred ile ayrıca bennâk, mücerred ve ağnam resmiyle birlikte kaydedildiği için yine kesin bir ramak vermek güçtür. Buna göre, çift, nim çift, bennâk ve mücerred resmi 189.305 akça olup toplam sancak gelirleri içerisinde % 4.91'lik bir nisbet teşkil etmektedir. Ağnam resmiyle birlikte yazılan ise 250.905 akça olup toplam sancak gelirleri içerisinde % 6.51'lik bir nisbete sahiptir (Tablo 54).

Alâiye sancağında Yavuz veya II. Bayezid döneminde çift, nim çift, bennak ve mücerredlerden alınan resim 60.886 akçadır¹⁰⁴¹. Görüldüğü üzere, Teke sancağıyla kıyaslanamayacak kadar düşüktür.

Teke sancağındaki çiftlikler ve bunların dağılımı hakkında daha önce durduğumuz için bilgi vermeyeceğiz. Fakat, 1455 ve 1568'de haricden ekilen yerler bulunmaktadır. Bunları ifade edecek olursak: 1455 tahririnde ayrı olarak *resm-i zemin* kaydedilmemiştir. 1568 tahririnde *resm-i zemin* gelirleri 43.701 akça olup sancak hasılatı içerisindeki oranı ise % 1.12'dir (Tablo 54).

b- Bennâk Resmi

Bennâk, çiftliği olmayan, evli ra'iyete denilmektedir. Fakat bennâklar nim çift'den az yerleri ekip biçebilir, yani evli, nim çiftten az yer tasarruf eden müslüman ra'iyete bennâk denilmektedir¹⁰⁴². Mücerred'den farkı evli oluşudur. Mücerred evlendiği zaman bennâk sayılırdı. Bennâk, *ekinlü (çiftlü) bennâk* ve *caba bennâk* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Nim çiftten az yer tasarruf edenler ekinlü, hiç çift tasarruf etmeyenler de caba bennâk addolunmuşlardır¹⁰⁴³. Ancak bazen caba-bennâk'ın, mücerred anlamında kullanıldığı görülmektedir¹⁰⁴⁴.

Bazı yerlerde *resm-i ra'iyet*¹⁰⁴⁵ de denilen bu resim, çift resmi gibi çiftlik tasarruf şartına bağlı değildir. Herhangi bir toprağı işlesin işleminin her evli olan müslüman re'âyâdan alınmaktadır. Yani kısacası şahsa bağlı bir baş vergisidir¹⁰⁴⁶.

Teke sancağında Aydın'da olduğu gibi bennâkların 12 akça verdiklerini tahmin etmekteyiz. Ayrıca bu kanunnameye göre, "*bir ra'iyet ki, bennâk yazılmış olsa, elinde beş on dönüm yeri olsa. onların gibi kimesneler hem bennâk resmini verirler ve hem tasarruflarında olan yerlere mikdarınca haric ra'iyet gibi dönüm akçesin vereler. Hususâ ki, Livâ-i Aydın'da yer ziyâde kıymetlüdür. Ekseriya bennâk kayd olunan kimesnelerin*

¹⁰³⁹ TD 624, s. 82-83.

¹⁰⁴⁰ Teke sancağında çift ve çiftliklerle ilgili kısma bkz.

¹⁰⁴¹ Mehtap Akgül, *aynı tez*, s. XXX.

¹⁰⁴² Barkan, *Kanunlar*, s. 47 (1528 Tarihli Bolu Livası Kanunu).

¹⁰⁴³ İnalçık, "Osmanlılar'da Ra'iyet Rûsümü", s. 589.

¹⁰⁴⁴ Ünal, *aynı eser*, s. 130.

¹⁰⁴⁵ N. Çağatay, *aynı makale*, s. 491.

¹⁰⁴⁶ Emecen, "Bennâk", *TDVİA*, V, s. 458.

*tasarruflarında beşer onar dönüm yer bulunub bu mikdarlu yere re'âyâ çift ve nim çift kayd olunmak münasib görülmeyüb bu minval üzere vaz' olundu" denilmektedir. Ve yine bu kanunnamede, "bir ra'iyet defterde bennâk kayd olunub sonradan çifte kadir olub çifte malik olsa, ahar ra'iyetin çiftliğin tapulayub alsa, ol aldığı yerin resmin vere. Ve bennâk resmin dahi vere. Zira aldığı yer resimli yerdir. Defterde bennâk yazıldım deyü heman bennâk resmin vermek sipahiye zarardır. Şol vakit ki, sonradan vilayet yazıla, ol kişinin bennâkliği ref' olunub çifte yazıla, ol vakit hemen çift resmin verüb bennâk resmin vermeye. Amma tekrar vilayet kitabet oluncaya değin hem bennâk resmin ve hem çift resmin vere" denilmesi bennâkların statüsünü ve 1568 tahririnde Teke'de bennâkların artmış olması, buna karşı çiftlerin azalmış olmasını da açıklamaktadır. 1567-1568/975 tarihli bir *Mühimme* hükmünden hem bennâk hem de mücerredlerin ödemesi gereken vergiyi öğrenmekteyiz. Buna göre, Teke sancağında yörükler evliden 12 ve mücerred'den 6 akça alındığı belirtilmektedir¹⁰⁴⁷. Yine komşu olan Alâiye sancağından Yavuz ve Kanuni döneminde bennak resmi 12 akça alınmaktadır.*

1455 tahririnde Teke Sancağı'nda toplam olarak 1549 bennâk mevcuttur. Bu bennâkların 1308'i köylerde, 223'ü cemaatlerde ve 18'i mezra'alardadır. Bennâkların toplam nefer (hane)'ye oranı % 15.37'dir. Bunlardan alınan gelir ise çift resmi ile beraber yazılmış olup, ikisi 124.363 akçadır. Bunun toplam sancak gelirleri içerisindeki nisbeti ise % 13.02'dir. 1530 tahririnde Teke sancağında bennâk kaydedilmemiştir. 1568 tahririnde ise toplam olarak 11.332 bennâk kaydedilmiştir. Bunun 5970'i köylerde, 1405'i cemaatlerde, 3957'si ise müsellemler çiftliklerinde kayıtlıdır. Bennâkların toplam hane'ye oranı ise % 63.15'dir. Görüldüğü gibi XVI. asırda daha önceki asra göre çok büyük bir artış söz konusudur. Bunlardan alınan bennâk resmi daha önce de bahsettiğimiz gibi çift, mücerred ve ağnam resmiyle beraber kaydedilmiştir. Bunun için tam olarak bunu tesbit etmek mümkün değildir. Bahsedilen bütün bu vergilerin toplamı 440.210 akça olup toplam sancak gelirlerindeki oranı % 11.42'dir (Tablo 46 ve 54).

Kanuni döneminde Alâiye sancağında ise 8.225 bennak bulunmakta olup, bunlardan alınan resim ise 98.700 akçadır¹⁰⁴⁸. Yine diğer birçok vergi ve resimlerde olduğu gibi Teke sancağı üstün durumdadır. Yani Teke'de daha fazla bennak bulunmakta ve resim alınmaktadır.

c- Mücerred Resmi

Resm-i mücerred de aynı bennâk resmi gibi bir baş vergisidir. Ondaki farkı henüz evlenmemiş fakat "*kisb ü kâra kadir*" olan erkek re'âyâ'dan alınmasıdır. Burada temel şart baliğ olmuş ve kendi başına iş tutabilir olmaktır. Mücerredlerin durumu bölgesine göre değişmektedir. Bazı bölgelerde bunlar tamamıyla vergiden muaf tutulmuşlardır. Bazı bölgelerde ise, iş ve kazanç sahibi olacak yaşa erişmiş olan bekarların resm-i mücerred adı altında 6 akça bir resim ödedikleri belirtilmiş, bazı kanunlarda ise bu zaman, az önce de bahsettiğimiz gibi ergenlik çağı ve bazılarında daha açık bir ifadeyle, 20 yaş olarak tayin edilmiştir¹⁰⁴⁹.

Aydın kanunnamesinde, "*atası yanında olan re'âyânın mücerred oğlanlarından resm alınmaz. Meğer ki, vilayet yazıldıktan sonra atası fevt olub atasının yeri kendüye intikal ede. Ol vakit tasarruf ettiği yerün resmin vere. Veyahud atası hayatta iken te'ehhül edüb başka ev olsa, ol vakit bennâk resmin vere*" denilmesi, ayrıca "*kisbe kadir oğlan yiğirmi yaşar*

¹⁰⁴⁷ MD 7, s. 520/1495.

¹⁰⁴⁸ Mehtap Akgül, aynı tez, s. XXXVII.

¹⁰⁴⁹ İnalçık, aynı makale, s. 587.

*oğlandır ve dahi ziyade. Bu vechile emrolundu ki yigirmi yaşında ve dahi ziyade olan mücerred resm-i kara vere, niza eylemeye, mücerredim, defterde bi-resm kayd olundum demeye*¹⁰⁵⁰ diye belirtilmesi bu resmin buradaki mahiyetini belirtmektedir. Teke sancağında mücerred resminin alındığı kayıtlardan ve alınan vergilerden görülmektedir. Bennâk resminde bahsettiğimiz üzere burada mücerred resminin diğer bir çok bölgede olduğu gibi 6 akça alınmış olduğunu görmekteyiz.

Teke sancağında 1455 tahririnde toplam olarak 19 mücerred kaydedilmiştir. Bunun toplam hane (nefer)'ye oranı ise % 0.18'dir. Görüldüğü gibi çok düşük bir orana sahiptir. Mezkur tarihte alınan vergi daha önce bahsettiğimiz gibi çift resmiyle birlikte kaydedilmiştir. 1530 tahririnde toplam olarak 2525 mücerred kaydedilmiştir. Bunların toplam haneye oranı ise % 11.89'dur. Görüldüğü gibi daha öncesine göre önemli ölçüde artış olmuştur. 1568 tahririnde ise 7040 mücerred kaydedilmiştir. Bunun toplam haneye oranı ise % 39.23'dür. Bu tarihteki mücerred resmi daha önce bahsedildiği gibi çift, bennâk ve ağnam resmiyle beraber verilmiştir (Tablo 46 ve 54).

¹⁰⁵⁰ Akgündüz, aynı eser, s. 74, 78.

TABLO 46
TEKE SANCAĞINDA TOPLAM OLARAK NİM ÇİFT, TAM ÇİFT, BENNÂK, MÜCERRED, KARA VE HANELERİN DAĞILIMI

	1455					1530					1568				
	Nf.	M	T.Ç.	N.Ç.	B.	Hane	Kara	Müc.	Hane	Nefer	T.Ç.	N.Ç.	B	Müc.	
ÜÇ TAHİRDE DE MEVCUT KÖYLER	4732	8	1297	2066	936	4353	80	292	3832	7543	217	1637	2717	2163	
BÜTÜN KÖYLER	6981	11	1955	2884	1308	8418	158	640	8178	15710	422	3220	5970	4429	
CEMEATLER	2527	-	248	545	223	6946	99	573	5104	9625	-	393	1405	846	
MEZRA'ALAR	101	-	30	40	18	153	1	11	-	-	-	-	-	-	
TOPLAM	9609	19	2233	3469	1549	15517	258	1224	13282	25335	422	3613	7375	5275	
MÜSELLEM ÇİFTLİKLERİ	-	-	-	-	-	4781	10	1252	3684	5706	2	3	3957	1765	
ŞEHİRLER	467	-	-	-	-	926	-	49	978	1779	-	-	-	-	
GENEL TOPLAM	10076	19	2233	3469	1549	21224	268	2525	17944	32820	422	3616	11332	7040	

Bu tablonun haricinde 1455 tarihinde Elmalu şehrinde 1 bennâk, 1530 tahririnde yine Elmalu şehrinde 6 kara, 1 nim çift, ve aynı tarihte Antalya şehrinde 2 kara kaydedilmiştir.

d- İспенç Resmi

Hristiyan re'âyânın tâbi olduğu resme kısaca ispenç resmi denilmektedir. İспенç resmi bazı yerlerde evli erkeklerden bazı yerlerde de evli olup olmadığına bakılmaksızın her hristiyan erkekten alınmıştır¹⁰⁵¹. Bu verginin hususiyetleri ise;

a- Büluğa ermiş her gayri müslim, hristiyan veya yahudi olsun ispenç ödemek mecburiyetindedir.

b- Bu vergi, örfi bir baş vergisidir.

c- Bu vergiyi yerleşik köylülerle birlikte, göçebe, şehir ve kasabada yaşayan halk da vermektedir.

d- İспенç, bazen bennâk resminin mukabili sayılmıştır. Gerçekten hristiyan müslüman olduğu takdirde bennâk resmine tabi olmaktadır. Fakat, umumiyetle çift resmi gibi tumara tahsis edilmiş bir vergidir¹⁰⁵².

Teke sancağında daha önce bahsettiğimiz üzere, gayri müslimlerin az olması, olanların da umumiyetle ispenç ve avarızdan muaf olarak Antalya ile Karahisar kalelerinin muhafazasında bulunmaları bu verginin burada düşük olmasında etkili olmuştur. Ayrıca *Meis* adası'nda memlahada çalışmaları dolayısıyla da muafdırlar. 1455 tahririnde “*kafirlerden baş haracı*” şeklinde alınan vergi bu olmalıdır. Mezkur tarihte kafirlerin baş haracının 24 akça olduğunu görmekteyiz¹⁰⁵³. Bu tarihte ispenç resmi 2294 akça olup toplam sancak gelirleri içerisinde % 0.24'lük bir nisbete sahiptir. 1568 tahririnde ise ispenç resminden alınan vergi *bâd-ı hevâ* ve *cürm-i cinayetle* birlikte 1200 akça olarak kaydedilmiştir. Az önce de bahsettiğimiz gibi gayri müslimler bu vergiden ve avarızdan muaf olarak bazı görevleri ifa etmektedirler (Tablo 54).

e- Cizye

Şahsi bir vergi mahiyetinde olan bu resim Osmanlılara daha önceki Türk-islâm devletlerinden intikal etmiştir¹⁰⁵⁴. Kanunnamelere göre bir zımmî re'âyâ'dan cizye alınabilmesi için, evinden, bağından ve evi içindeki örtü döşek eşyasından başka, koyun, keçi, hububat, şarap gibi mahsullerinden 300 akça tutarında malı olması şarttır¹⁰⁵⁵. 300 akça tutarında malı olması yanı sıra, vücut ve akılca da sağlam olması gerekmektedir¹⁰⁵⁶.

Cizye, toprağa bağlı olan harac ile zaman zaman aynı manaya kullanılmıştır. Müslümanlarla gayri müslimleri ayıran en önemli unsur cizyedir. Cizye miktarı devirlere göre, değişiklikler göstermektedir. Mesela, *Kanuni* zamanında 60 ila 75 akça arasında iken, *IV. Murad*'ın saltanatının sonlarında 333 akçaya kadar yükseldiği görülmüştür¹⁰⁵⁷.

Teke sancağında 1568 tahririnde, *Meis* adasında memlaha'da çalışan gayri müslimler *hassa-i tuzcular* olup feth-i hakaniden beri kendi örf ve hüsniyeleriyle tahkin ve ihraç eyledikleri tuzun her kalana miri hesabından 30 akça alup memlaha tuzu ehline teslim edip hizmet mukabelesinde cizye ve avarız-ı divaniyye'den muafdırlar.

Yine cizye ile ilgili olarak *Mühimme* hükmünde bir kayıt geçmekte ve *Bağköy*'deki gebran'ın cizyesinin Konya muharebesinde bulunan *Ulama Bey oğlu Bahaddin Bey'e*

¹⁰⁵¹ İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Giriş, s. XXXII.

¹⁰⁵² İnalçık, aynı makale, s. 603-605.

¹⁰⁵³ MAD 14, s. 148.

¹⁰⁵⁴ Pakalın, aynı eser, s. 297.

¹⁰⁵⁵ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Re'âyâdan Alınan Vergi ve Resimler”, DTCFD, V, s. 483-511.

¹⁰⁵⁶ Boris Christoff Nedkoff, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Cizye”, *Belleten*, VIII/32, s. 621.

¹⁰⁵⁷ Ünal, aynı eser, s. 133.

bedelinin buyrulduğu belirtilmektedir¹⁰⁵⁸. Bunların haricinde vergi hasılları içerisinde cizye resmine tesadüf etmiyoruz. Bunun sebebi ispençte olduğu gibi buradaki gayri müslimlerin az olması olanların da bazı vergilerden muaf olmak şartıyla bahsettiğimiz yerlerde çalışmalarıdır.

Antalya ve çevresindeki Yahudilere *Fatih Sultan Mehmed* tarafından muaf nâme verildiğini 1608-1609/1017 tarihli *Yahudi Cizyelerinin Tesbiti Defteri*'nden öğrenmekteyiz. Mezkur tarihte Antalya'daki yahudi cemaati 37 neferden müteşekkil olup 6'sı âlâ, 20'si evsat ve 11'i de ednâ nefer olarak kaydedilmiştir¹⁰⁵⁹.

f- Kötürüm Resmi

Bu resim Teke sancağında sadece 1455 tahririnde geçmektedir. Bunun bennâk resmine yani ekinli bennâk resmine tekabül ettiğini tahmin etmekteyiz. Daha önce de bahsettiğimiz gibi ekinli bennâk, nim çiftten az yer tasarruf edenlerdir. 1455 tahririnde bu resimden bahsedilirken "*kötürüm resmi Nefs-i Elmalu'da çift olmayanlardan 10'ar akça alınur*" denilmesi bunu teyid etmektedir¹⁰⁶⁰. Mezkur tarihte kötürüm resmi, 4173 akça ile sancak geliri içerisinde % 0.44'lük bir nisbet oluşturmaktadır (Tablo 54).

g- Kara Resmi

Mücerred, henüz kisbe kadir olmayan çocukları kara ise, kisbe kadir bülüğa ermiş bekar gençleri ifade etmektedir. Saruhan sancağında mücerred ve kara tabirleri hemen hemen aynı manada kullanılmış ve hepsi 6'şar akça vergi vermişlerdir¹⁰⁶¹. 1528 tarihli Aydın kanununda ise, mücerred ve kara tefriki ortadan kalkmış; ehl-i kisb olan 20 yaşındaki bekarların 6 akça resim ödemekle mükellef buldukları kaydedilmiştir¹⁰⁶². Teke sancağında kara sadece 1530 tahririnde kaydedilmiştir. Burada mücerredler ve karalardan 6 akça alınmaktadır. Yani hemen hemen ikisi de aynı şeyi ifade etmektedir. 1530 tahririnde 268 tane kara kaydedilmiştir (Tablo 46 ve 54).

h- Tütün Resmi (Duhan Resmi)

Tütün resmi, bir sipahinin arazisine muvakkat bir zaman için, umumiyetle kıslamak için, gelip yerleşen, fakat ziraat yapmayan haric ra'yyetin ödediği bir resimdir. Buna kanunlarda, *duhân resmi*, *duhâniye. resm-i dūd* ve *kışlak resmi* de denmektedir. Bu resim, XVI. asırda imparatorluğun her tarafında her evli ra'yyetten 6 akça olarak alınmakta idi. Umumiyetle mücerredlerden alınmadığı halde, 1540'dan sonra Doğu Anadolu sancaklarında Osmanlı vergi kanunları tatbik olduğu zaman orada mücerredlerden 4 akça olarak tütün resmi alındığı görülmektedir. Tütün resmi tipik bir osmanlı ra'yyet resmidir. Bu resim, ancak osmanlı tumar sistemi içerisinde tasavvur olunabilir, re'âyânın defterli ve haric olarak ayrılışına bağlıdır. Tütün resmi, cerimeler gibi zuhurata bağlı olduğundan bazıları onu bâd-ı hevâ vergileri arasında saymışlardır. Fakat, esas itibarıyla şahsa bağlı ra'yyet rüsümü arasına sokulmalıdır. Tütün resmi ödeyenler o yerde ikametlerini üç yıl uzatırlarsa, ondan sonra tütün resmi yerine bennâk resmi'ne tabii olurlardı¹⁰⁶³.

Teke sancağında *resm-i duhan* sadece 1568 tahririnde geçmektedir. Mezkur tahrirde 360 akça gelir kaydedilmiş olup sancak hasılatı içerisinde % 0.009'luk bir orana sahiptir (Tablo 54).

¹⁰⁵⁸ MD 4, s. 162/1669.

¹⁰⁵⁹ MAD 20198, s. 1/b, 7/b, 8/a.

¹⁰⁶⁰ MAD 14, s. 75/b-77/a.

¹⁰⁶¹ Emecen, aynı eser, s. 229.

¹⁰⁶² Akgündüz, aynı eser, s. 74.

¹⁰⁶³ İnalçık, "Osmanlılarda ra'yyet Rüsümü", s. 593-594.

4- Maktu' Vergiler ve Mukâta'alar

a- Maktu' Vergiler

Maktu' kelimesi; kesilmiş, bölünmüş manalarına gelmekte olup Osmanlı vergi sistemindeki karşılığı “*götürü usûl*”dür. Maktu' vergiler, önceden belirlenmiş olup, yapılan hizmet veya elde edilen ürün az veya çok olsa bile sabit kalmaktadır¹⁰⁶⁴. Koyun, keçi gibi hayvanlar ile su değirmeni, ding değirmeni gibi işletmelerden de maktu'iyet üzere, yani nakit olarak vergi alınmaktadır. Hatta bazı çiftlik, bağ, bağçe ve mezra'a gelirleri bir takım kişilere “*ber-vech-i maktu*” tasarruf etmeleri için tevcih edilmiştir. Bu vergilerden bazıları hakkında bilgi vermeye çalışalım:

1- Resm-i Asiyab

Değirmen klasik dönemin önemli sanayi tesislerinden biri durumundadır. Halkın temel gıda maddesi olan buğday, arpa ve darının öğütülerek un haline gelmesi burada meydana gelmektedir. Değirmenlerde hububatın öğütülmesini üst üste konulmuş iki büyük silindir taş gerçekleştirilmektedir. Bazı değirmenlerde birden fazla dönen taş mevcuttur ki, dönen taş sayısına tahrir defterlerinde “*bab*” denilmektedir. Nadir de olsa bazı değirmenler iki veya üç “*bab*” olabilmektedirler.

Değirmenin işleminde su ve değirmenin kurulduğu alan en önemli etkenlerdendir. Onun için her yerde değirmen bulunması mümkün değildir. Bu sebeple değirmen bulunan köyler çok önemli bir yere sahiptir. Komşu köy ile aşiretlerin uğrak yerleri oldukları için sosyal ve ekonomik yönden diğer yerlere nazaran önemli bir avantaja sahiptirler. Bilindiği gibi bir köyün gelişmesinde pazar yeri olup olmaması, önemli bir geçit noktasında bulunup bulunmaması, cami, türbe, zaviye ve medrese gibi dini ve sosyal müesseselerin varlığı ile bahsettiğimiz sınaî ve ticarî kuruluşların mevcudiyeti etkilidir.

Su veya yel ile dönen un değirmenlerinden alınan vergiye *resm-i asiyab* denmektedir. Değirmen resminin miktarı zaman ve mekana göre farklılık göstermektedir. Bazen değirmenin durumuna göre hububat olarak da resim alındığı olmaktadır¹⁰⁶⁵. Ancak daha çok her ay için belirli bir hesap üzerinden nakid olarak alınmaktadır. *Resm-i asiyab* değirmenlerin yılda kaç ay döndüğüne göre değişmektedir. Bazı değirmenler üç ay, bazıları altı ay, bazıları ise tam yıl çalışmaktadır.

Teke sancağı değirmenlerin bol bulunduğu bölgelerdendir. 1455 tahririnde burada 139 adet değirmen kaydedilmiştir. Bunlar faal olan değirmenlerdir. Bununla birlikte harab olan 13 adet değirmen daha bulunmaktadır. Faal olan değirmenlerden alınan resim 4772 akça olup sancak gelirleri içerisinde % 0.5'lik bir orana sahiptir (Tablo 47, 48, 54 ve Ekler Tablo 15). Mezkur tarihte burada bulunan değirmenlerin bir kısmı üç ay, bir kısmı altı ay diğer bir kısmı da tam yıl çalışmaktadır. Mezkur tarihte her ay için 3,5 akça civarında resim alınmaktadır. Bunu defterde bulunan bazı kayıtlardan çıkarmamız mümkün olmuştur. Şöyle ki, “ 3 değirmen hasılı 60 akça, değirmenler altı ay yürür”, “ 2 değirmen hasılı 40 akça, değirmenler altı ay yürür”¹⁰⁶⁶ gibi ibarelerin olması değirmenlerin kaç ay yürüdükleri ve ayda ne kadar resim alındığı konusunda fikir vermektedir. 1455 tahririnde değirmenlerin 111 adedi köylerde, 26 adedi cemaatlerin bulunduğu yerlerde ve 2 adedi de mezra'alarda kaydedilmiştir. Bu değirmenlerden bazıları mülk bazıları ise has değirmendir. Tabloda da

¹⁰⁶⁴ Ünal, aynı eser, s. 139.

¹⁰⁶⁵ N. Çağatay, aynı makale, s. 503.

¹⁰⁶⁶ MAD 14, s. 55/a-56/a, 121/b-122/a.

görüldüğü üzere resmi fazla olan değirmenlerin mülk olduğu görülmüştür (Tablo 47, 48 ve Ekler Tablo 15).

1568 tarihinde Teke sancağında 319 aded köylerde değirmen bulunmaktadır. bunlardan 11.230 akça resim alınmaktadır. Yine aynı tarihte 46 aded cemaatlerin bulunduğu yerlerde kaydedilmiş olup resimleri 1152 akçadır. Ayrıca 7 aded mezra'alarda kaydedilmiş olup bunların hasılları 210 akçadır. Bütün bunlarla birlikte 73 aded değirmen de müselleme çiftliklerinde kaydedilmiştir. Bunların hasılları ise 2161 akçadır. Toplam olarak mezkur tarihte burada 445 aded değirmen bulunmakta olup bunların resimleri 14.753 akçadır. Sancak gelirleri içerisindeki oranı ise % 0.37'dir (Tablo 47, 48, 54 ve Ekler Tablo 15). Ancak bu değirmenlerin sayılarının daha fazla olduğunu tahmin etmekteyiz. Çünkü birçok vakfın gelir kalemleri içerisinde asiyab resminin olması bunu teyid etmektedir¹⁰⁶⁷. 1568 tarihinde değirmenlerden ayda 5 akça üzerinden resim alınmaktadır. Bunu hem defterdeki bazı kayıtlardan çıkarmamız mümkündür. Hem de 1528 tarihli olup daha sonra da kullanılan Aydın kanunnamesinden öğrenmemiz mümkündür¹⁰⁶⁸.

Ayrıca burada şunu da belirtmeliyiz: Yavuz döneminde Alâiye'den alınan asiyab resmi 2190 akça, Kanuni döneminde ise 7590 akçadır¹⁰⁶⁹. Görüldüğü üzere yine değirmen adedi ve geliri yönünden Teke sancağı öndedir.

2- Resm-i Senghâ-i Asiyâb

Seng-i asiyâb, değirmen taşına verilen isimdir¹⁰⁷⁰. *Resm-i senghâ-i asiyâb* ise değirmen taşlarından alınan vergiye denilmektedir. Devlet değirmenlerle birlikte bunların taşlarından da vergi almaktadır. Bu resim *Yörükân-ı Çay* cemaatinin kayıtlı olduğu yerden 85 akça olarak alınmıştır (Tablo 47). Fakat bu verginin mahiyeti hakkında elimizdeki vesikalardan daha taferruatlı bilgi edinemiyoruz.

3- Resm-i Ding

Ding, su veya hayvan gücüyle çalışan ve umumiyetle çeltiğin kabuğundan ayrılması, susam veya zeytin yağının çıkarılması gibi işleri gören değirmenlere denilmektedir¹⁰⁷¹. Bu hizmetlerde çalışanlara ise, *dingci* adı verilmektedir. Sonuçta toplanıp dövülen ve kabuğundan ayrılan çeltikten 1/3 nisbetinde pirinç çıkmaktadır¹⁰⁷². Teke sancağında ding değirmenlerinin bulunduğu yerlerde, aynı zamanda çeltik ziraati de yapılmaktadır. Muhtemelen, buradaki dinglerin çoğu, çeltik dingleridir. 1455 tahririnde iki köyde (*Güzelovacık* ve *Kıçıköprü*) ding değirmeni kaydedilmiş olup birinin resmi 25 akça, diğeriinki ise 60 akçadır. Toplam 85 akça olup sancak gelirleri içerisinde % 0.009'luk bir nisbete sahiptir (Tablo 54 ve Ekler Tablo 15).

1568 tahririnde ding değirmenlerinin adedi ve bunlardan alınan resmin çoğaldığı görülmektedir. Köyler içerisinde 77 kıt'a ding değirmeni kaydedilmiş olup resimleri 4770 akçadır. Ayrıca, 90 akça cemaatlerin bulunduğu yerde kaydedilmiştir. 50 akça da mezra'alarda kaydedilmiştir. Yine bu tarihte 80 akça müselleme çiftliklerinde kaydedildiğini görmekteyiz. Bütün bunlarla birlikte bazı merkezlerde de 1340 akça ding değirmenlerinden hasıl kaydedilmiştir. Mezkur tarihte ding değirmenlerinden elde edilen toplam hasıl 6330 akça olup sancak gelirleri içerisinde % 0.16'lık bir orana sahiptir (Tablo 47, 48, 54 ve Ekler Tablo

¹⁰⁶⁷ Vakıflarla ilgili olan altıncı bölüme bkz.

¹⁰⁶⁸ Akgündüz, aynı eser, s. 78.

¹⁰⁶⁹ Mehtap Akgül, aynı tez, s. LXI.

¹⁰⁷⁰ Ferit Devellioğlu, aynı lûgat, s. 1124.

¹⁰⁷¹ Emecen, aynı eser, s. 260.

¹⁰⁷² Emecen, aynı eser, s. 249-250.

15). Bütün bunlarla birlikte vakıfların gelir kalemlerinde ding resmine rastlanması, bunun sayısının ve gelirinin daha fazla olması gerektiğini akla getirmektedir¹⁰⁷³.

TABLO 47
1455 VE 1568'DE CEMAATLERDEKİ DEĞİRMENLER VE RESİMLERİ

No	Cema'at ismi	Nahiyesi	1455		1568				
			A. Aded	A. Resm	R.Ding resm	A. Aded	A. Resm	A. Harab	R. Sengha-i asiyab
1	Akcık n.d. Tekürak	İğdir	-	-	30	4	90	2	-
2	Akcık n.d. Tekürak Sofular	İğdir	-	-	-	4	80	-	-
3	Begcik	İğdir	-	-	-	3	60	3	-
4	Karagöl benam-ı Burdurçuk ma'a Karaağaç	İğdir	13	222	-	18	342	-	-
5	Kardıç ve Derlü	İğdir	2	10	-	2	10	-	-
6	Kethüda-i Kaş ve Çavdır	Kaş	-	-	-	1	60	-	-
7	Kökez	İğdir	1	10	-	1	20	-	-
	Kürtler	Kaş	2	30	-	-	-	-	-
8	Ovacık	İğdir	6	100	60	6	100	-	-
9	Sarıca Yazır	Elmalu	2	340	-	6	360	3	-
10	Tula Bayındır	Kaş	-	-	-	1	30	-	-
11	Yörükân-ı Çay	Bağovası	-	-	-	-	-	-	85
	TOPLAM		26	712	90	46	1152	8	85

TABLO 48
1455 VE 1568 TARİHİNDE MEZRA'ALARDA BULUNAN DEĞİRMENLER VE RESİMLERİ

Mezra'a ismi	Nahiyesi	1455		1568		
		A. Aded	A. Resm	Ding Resm	A. Aded	A. Resm
Bakan (?)	Elmalu	-	-	-	-	30
Akbük	Karahisar	-	-	-	1	20
Gömü der Yüreğil	M. Kömi	-	-	-	3	60
Kazallu (hisse)	Elmalu	-	-	-	1	40
Kokarı ve Yazır	Antalya	-	-	-	1	40
Kullar	M. Kömi	-	-	-	-	20
Teküryaka ma'a m. Çardak	İstanos	-	-	-	1	-
Milcik	Antalya	-	-	50	-	-
Saadeddin Çiftliği	Kürt	1	40	-	-	-
Saraycuk	İstanos	1	20	-	-	-
TOPLAM		2	60	50	7	210

¹⁰⁷³ Vakıflarla ilgili olan altıncı bölüme bkz.

b- Mukâta'alar

İkta', kelimesinin cemi' olan mukâta'anın lügat manası *kesişmek, birbirinden kesilmek* anlamında olup, istilah olarak devlete ait bir varidatın bir bedel mukabilinde kiralanması demektir¹⁰⁷⁴.

Mukata'a, geliri kimseye dirlik olarak verilmeyip, doğrudan merkez hazinesine alınan vergi ve gelir kaynaklarıdır. Her mukata'a "emin" denen bir "iş eri"ne (memura) idare ettirilmekte olup yanına da defter tutmak için bir "katip" verilmektedir¹⁰⁷⁵. Ayrıca mukata'a usulu Osmanlı maliyesinin bir vergi toplama biçimidir. Buna göre, *maden işletmeleri, tuz, şap* v.s. gibi devlete ait kaynaklar, şehirlerdeki *bedesten, tabakhane, boyahane, kassabhane, şemhane, meyhane* v.s. gelirleri ve *sınai işletmeler, tamga, mizan, bac* v.s. gibi *gümrük vergileri* ile *iskeleler* mukata'a usulü ile işletilmektedirler. Bunların her birlerine ayrı ayrı boyahane mukata'ası, tabakhane mukata'ası gibi isimler verildiği gibi bir sancak veya kazadaki merkeze ait bütün gelir kaynaklarını ifade etmek için de mukata'a ve mukata'at tabiri kullanılmaktadır¹⁰⁷⁶.

Mukata'a gelirlerinin toplanması ise iki yolla olmaktadır. *İltizam* ya da *emânet* usulü ile. İltizam usulünde, her hangi bir mukata'a başkentte veya mukata'anın bulunduğu kadılıkta müzayedeye çıkarılır ve en fazla fiyatı teklif eden ve en fazla peşin vermeyi kabul eden iltizamı almaktadır. Şayet müzayedede esnasında mukata'ayı iltizam eden çıkmazsa devlet bu defa ulufeli bir memur (emin) görevlendirerek mukata'a gelirlerini toplama yoluna gitmektedir. Bu usule "*emanet usulü*" denilmektedir. İltizam müddeti genelde üç yıl veya bunun katları şeklinde olmaktadır¹⁰⁷⁷. XVII. yüzyılın sonlarından itibaren mukata'alar malikane şeklinde de işletilmeye başlanmıştır¹⁰⁷⁸.

Teke sancağında gelirleri önemli bir yekun tutan birçok şey mukata'alara ayrılmıştır. Bunların büyük bir kısmı padişah hasları arasındadır. Bunu sancakbeyi hasları ve diğer tumar erbabı takip etmektedir. Mukata'a olarak kaydedilen gelirlerin başında *iskele gelirleri, bâc-ı bazâr, memlaha, tahinhane, başhane, balıklagu, beytü'l-mâl, ihtisâb, çeltik nehirleri ve niyâbet* gelirleri gelmektedir. *Niyâbet, bac-ı bazar* ve *ihtisâb* gibi kalemlerin bir kısmının mukata'aya verildiğini diğer bir kısmının normal tasarruf edildiğini görmekteyiz. Bunların dağılımı, nelerden meydana geldiği ve hasılı tablolarla görüldüğü için hepsi hakkında ayrı ayrı malumat verilmeyecektir (Tablo 49).

TD 107 nolu deftere göre, 146.818 akça gelir mukata'alara ayrılmıştır. Bu deftere göre, mukata'a kalemleri içerisinde *memlahâ-i Meis, beytü'l-mâl ve mâl-ı gâib ve mâl-ı mevkûd ve yâve ve kaçkûn, tahinhane* ve *bac-ı bazar* gelirleri önemli bir yekun tutmaktadır (Tablo 49 ve 55).

1530 tahririnde, 351.726 akça gelir mukaatalara ayrılmıştır. Bu sancak gelirlerinin % 12.46'lık bir kısmını meydana getirmektedir. Görüldüğü gibi mukata'alar sancakta bu tarihte önemli bir yekun tutmaktadır. Bu tahrirde mukata'a kalemleri, *adet-i deştbanı, adet-i mizan, bac-ı bazar, balıklagu, başhane, bağçeğâ, iskele, ihtisâb, memlaha* ve *tahinhane* gibi şeylerden meydana gelmektedir (Tablo 49 ve 55).

1568 tahririnde ise 540.633 akça gelir mukata'alara ayrılmıştır. Bu da sancak gelirlerinin % 14.03'ne tekabül etmektedir. Görüldüğü gibi daha önceki tahrirlere göre önemli

¹⁰⁷⁴ Pakalın, aynı eser, II, s. 578.

¹⁰⁷⁵ Akdağ, Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihi, II, s. 231-232.

¹⁰⁷⁶ Ünal, "Sinop İskele Mukata'asına Ait Bir Temessükât Defteri", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (O.M.Ü.E.F.D), sayı 4, (1989), s. 91.

¹⁰⁷⁷ Ünal, "XVI. Yüzyıl Sonlarında Bir İltizam Sözleşmesi", Tarih İncelemeleri Dergisi, sy. VI, (1991), s. 59-

60.

¹⁰⁷⁸ Ahmet Tabakoğlu, aynı eser, s. 269.

ölçüde hem miktarda hem de oranda artış meydana gelmiştir. Bu tahrirde de mukâta'alara ayrılan kalemler hemen hemen daha öncekilerle aynıdır (Tablo 49, 54 ve 55).

1- Boyahâne Mukâta'ası

Boyahâne, dokuma sanayinin yan kollarından birisidir. İpeklerin renklendirilmesi ve kumaşların boyanması burada yapılmaktadır. Bir yerde boyahane gelirlerinin yüksek veya az olması dokuma sanayinin burada gelişip gelişmediğini göstermektedir. Teke sancağında pek fazla boyahane bulunmamaktadır. Boyahaneden elde edilen gelir 920 akçadır. Buradan da anlaşıldığı gibi burası bu konuda pek münasip şartlara haiz değildir. Boyahanelerden elde edilen gelirin bir kısmı vakfa ayrılmış olma ihtimali vardır. Vakıfların gelirlerinin icmal olarak verilmiş olmasından dolayı bunları da tesbit etmek zordur. Teke sancağından dokuma sanayine ait bir çok ürünün ihraç edilmesi burada boyahânelerin ve buna ayrılan gelirlerin daha fazla olması gerektiğini akla getirmektedir. Boyahâne geliri sadece 1568 tahririnde 920 akça olarak kaydedilmiş olup, bunun sancak gelirleri içerisindeki nisbeti ise % 0.02'dir (Tablo 49 ve 54).

2- İhtisab Mukâta'ası

İhtisâp kelimesi, hesap sorma, hesaba çekme anlamlarına gelmektedir¹⁰⁷⁹. Osmanlı Devleti'nde ise *damga, tartı, ölçü, panayır* ve *pazar resmi* adı altında alınan vergi ile hile yapan esnaftan alınan para cezalarına umumi olarak bu isim verilmektedir¹⁰⁸⁰. İhtisab işlerini düzenleyenlere ise *muhtesib* denmektedir¹⁰⁸¹.

Teke sancağında ihtisâb gelirlerinin bir kısmının mukâta'aya verildiğini bir kısmının ise verilmediğini görmekteyiz. Buradaki ihtisâb gelirlerini, çeşitli tarih ve defterlere göre verirken değişik tablolar üzerinde göstermeye çalıştık. Mukâta'a olarak verilenler mukâta'alarla ilgili tablolarda, diğerleri ise *bac-ı bazar, niyâbet* ve *ihtisâpla* ilgili tablolarda verilmiştir. Bu tablolarda mufassal olarak ihtisâb gelirleri ve yerleri belirtildiği için burada ayrıntılı üzerinde durulmayacaktır. Fakat daha önce Teke sancağındaki şehirler ve şehir özelliği taşıyan yerlerden bahsederken belirttiğimiz üzere, bu verginin alındığı yerler *Köprü, Karahisar, Geledos, İstanos* ve *Kalkanlı* gibi ticari faaliyetlerin yoğun olduğu, pazarların kurulduğu yerlerdir (Tablo 49-53).

1455 tarihinde ihtisâb vergisi "*muhtesiblikten ve mahsarlıktan 2000 akça ve Elmalu'nun muhtesibliği 1300 akça*" diye kaydedilmiştir. Toplam olarak buradan da anlaşıldığı gibi 3300 akçadır. TD 107 nolu defterde ise ihtisâb gelirlerinin toplamı 24.300 akça civarındadır. 1530 tahririnde, ihtisâb gelirlerinin toplamı 31.300 akçadır. 1568 tahririnde ise, ihtisâb gelirleri 13.500 akça civarındadır. Görüldüğü gibi ihtisâb gelirlerinde bu tarihte bir düşüş söz konusudur (Tablo 49-54.).

3- Tahinhâne (Dühnhâne) Mukâta'ası

Susamın yağının çıkarıldığı yere veya öğütüldüğü yere bu isim verilmektedir. Teke sancağı susamın bol yetiştiği yerlerden birisidir. Bilhassa sahil bölgesinde bu ürün çok yetiştirilmekte ve sonuçta tahinhâne de bunların yağının çıkarılma ve öğütülme işlemi yapılmaktadır.

Teke sancağında 1455 tahririnde 6050 akça tahinhâne hasılı kaydedilmiştir. TD 107 nolu deftere göre, 30.140 akça tahinhâne geliri kaydedilmiştir. Tahinhâneler *İğdir, Kayadibi, Finike, Kaş, Antalya* ve *Kıcıköprü*'de bulunmaktadır. 1530 tahririnde de tahinhânelerin yeri

¹⁰⁷⁹ Pakalın, aynı eser, II, s. 40.

¹⁰⁸⁰ Sertoğlu, aynı eser, s. 159.

¹⁰⁸¹ Ünal, aynı eser, s. 148.

ve hasılları aynıdır. 1568 tahririnde ise 14.350 akça müstakil olarak tahinhâne geliri kaydedilmiştir. Hasılın bir kısmı başka gelir kalemleriyle verildikleri için bunun ne kadar olduğunu tesbit edemiyoruz. Fakat toplam tahinhâne gelirlerinin daha önceki tahrirdekenden az olamayacağını da belirtmek zorundayız (Tablo 50-54 ve Ekler Tablo 15). Alâiye sancağından ise Yavuz döneminde 3600 ve Kanuni döneminde 8095 akça tahinhâne resmi alınmaktadır¹⁰⁸².

4- Başhâne Mukâta'ası

Hayvanların kesilip, temizlenip etlerinin işlendiği yere denilmektedir. TD 107 nolu deftere göre sadece Elmalu'da başhâne kaydedilmiştir. Bunun geliri 300 akçadır¹⁰⁸³. 1530 tahririnde de durumu değişmemiştir¹⁰⁸⁴. 1568 tahririnde ise başhâne geliri yine 300 akça olup sancak hasılatı içerisinde % 0.0007'lik bir nisbete sahiptir (Tablo 49). Başka başhâne, kassabhâne, kırıshâne, tabakhâne gibi mukâta'alara ait bilgilerin bulunmamasının sebebi büyük bir ihtimalle bunların vakıflara ayrılmış olmasındandır.

5- Balıklagu Mukâta'ası

Su ürünlerinin de Teke sancağının gelir kaynakları arasında yer aldığı görülmektedir. Burada balık yetişen göllerin, akar suların ve denizin vergi yönünden değerlendirildiği alınan resimlerden anlaşılmaktadır. Vergi hasılının arasında "balıklagu"nun bulunması bunu ortaya koymaktadır.

Göllerin dalyanlarında ağ ile tutulan balıklar satıldıktan sonra, hasıl olan paranın 2/3'si miriye, 1/3'ü ise avlayanlara verilmektedir¹⁰⁸⁵. Teke sancağında bir çok "balıklagu" bulunmakta ve bunların çoğu da mukâta'a olarak işletilmektedir. 1455 tahririnde "Kalkanlu subaşılık resmi, mukâta'aları, tahinhanesi, çeltik arkları ve balıklagusunun" hasılı 22.750 akça olarak verilmiştir. Bununla birlikte müstakil olarak da 790 akça "balıklagu" resmi kaydedilmiştir (Tablo 54).

TD 107 nolu defterde, başka resimlerle birlikte 4650 akça balıklagu mukâta'ası kaydedilmiştir. 1530 tarihinde ise Kalkanlu ve Antalya'da 1000 akça balıklagu mukâta'ası kaydedilmiştir. 1568 tarihinde Karahisar, Kaş ve Kalkanlu'da Balıklagu resmi kaydedilmiştir. Bunların resimlerinin bir kısmı karye içerisinde verilmiş, müstakil olarak ise 500 akça kaydedilmiştir (Tablo 49).

Yukarda belirtilenlerin haricinde, bazı mukâta'a defterleri, mukâta'a zimmet defteri, mukâtaaların iltizam defterleri ile muhasebe mukâta'a defterleri gibi defterlerden¹⁰⁸⁶ Teke sancağındaki mukâta'aların işleyişleri, nelerin mukâta'aya ayrıldığı ve değişik tarihlerdeki durumları hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bu ayrı bir çalışmayı gerektireceği için yeri geldikçe bunlar hakkında çok kısa bilgiler verilmiştir. 1571-1572/979 senesinde *Kundu, Tarlaözü* gibi nehirlerin hasılları iltizama verilmiştir. Yine aynı deftere göre, *Karakeçilü, re'âyâyı müselleman-ı Teke* hasıllarının¹⁰⁸⁷, yine Antalya iskelesi gümrüğünün iltizama verildiğini veya emanet üsülüyle işletildiklerini görmekteyiz¹⁰⁸⁸.

Mukâta'a mültezimlerinin zimmet defterine göre 1577-1578/985 ile 1585/993 tarihleri arasında, "gümrük-i iskele-i Antalya ve tevâbihâ", "Nehr-i Alikaraağaç, ve nehr-i Boğazak ve tevâbihâ", yine bu deftere göre, "nehr-i Tarlaözü, İncirağacı, Gedikiçi ve tevâbihâ"nın.

¹⁰⁸² Mehtap Akgül, aynı tez, s. LXII.

¹⁰⁸³ TD 107, s. 50.

¹⁰⁸⁴ TD 166, s. 602.

¹⁰⁸⁵ Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Re'âyâdan Alınan Vergi ve Resimler", s. 490.

¹⁰⁸⁶ MAD 3305; MAD 385; MAD 3985; MAD 399; MAD 3277; MAD 18092; MAD 619; MAD 4622 vb...

¹⁰⁸⁷ MAD 18092, s. 37, 72, 96.

¹⁰⁸⁸ MAD 18092, s. 95.

“çeltük-i enhar-ı Finike ve tevâbihâ”nın, “karye-i Eymir ve Ayvasıl ve tevâbihâ”nın, “çeltük-i enhar-ı Kalkanlu ve memlahâ-i cezire-i Meis”in ve “adet-i ağnam ve resm-i ağıl-ı liva-i Teke ve Hamid”in gelirlerinin iltizama ya da emanet usulüyle işletilmeye verilmiş olduklarını görmekteyiz¹⁰⁸⁹. Muhasebe Mukâta’a Defterine göre H. 960 ile 1552-1588/996 tarihleri arasında yukarıda saydığımız gelir kalemlerinin hemen hemen aynıısının yine iltizam ya da emanet usulüyle işletildiklerini görmekteyiz¹⁰⁹⁰.

TABLO 49
1530-1568 TARİHİNDE TEKE SANCAĞINDA MUKATA’ALAR

			TD 107	1530	1568
	Mukata’a ismi	Nahiyesi	Hasıl	Hasıl	Hasıl
1	Mukâta’a-i Adet-i ağnam-ı re’âyâ-i liva-i mezbûr	Antalya	-	-	90000
2	Mukâta’a-i Adet-i deştâni-i İstanos	Antalya	-	400	-
3	Mukâta’a-i Adet-i mizân-ı İstanos	Antalya	-	1000	-
4	Mukâta’a-i Asiyâb-ı Tahinhâne-i Ali Çelebi	Kaş	-	-	-
5	Mukâta’a-i Ada	Antalya	-	673	-
6	Mukâta’a-i bac-ı bazâr-ı Ayanoz ve Pınarbaşı ma’a Kürt nihâ-i bazâr-ı mezkûran	Elmalu	2000	-	-
7	Mukâta’a-i bac-ı bazâr-ı Köprü ve Karahisar	Karahisar	9000	9000	12000
8	Mukâta’a-i bâc-ı bazâr-ı Kızılkaya ve Yüreğil	Karahisar	7998	4999	-
9	Mukâta’a-i bâc-ı bazâr ve cürm-i cinayet ve bâd-ı hevâ	İstanos	-	-	Emir Mehmed
10	Mukâta’a-i Bağçe an Cevadlı	Kürt	-	-	Meydan ve Sığırlu
11	Mukâta’a-i Bağçehâ-i Zeytun	Antalya	1100	1100	Sürk (?)
12	Mukâta’a-i Balıklagu	Kaş	-	-	Demre
13	Mukâta’a-i Balıklagu k. İsmail	Kalkanlu	-	500	500
14	Mukâta’a-i Balıklagu	Antalya	-	500	İstavras
15	Mukâta’a-i Bazâr-ı Kalkanlu	Kalkanlu	-	1500	1100
16	Mukâta’a-i Başhâne-i Elmalu	Elmalu	300	300	-
17	Mukâta’a-i Beytü’l-mâl ve mâl-ı gaib ve mâl-ı mefkûd ve yâve ve kaçkûn ve gayri kaza-i Antalya ve Karahisar	Antalya Karahisar	50000	13333	-
18	Mukâta’a-i cema’at-i yörükân-ı Kavacık ve Balıklagu ve bazâr-ı Kalkanlu ve gayrihi	Kalkanlu	4650	-	-
19	Mukâta’a-i Çayır	İstanos	-	-	Garipçe, Anbağun ve Bozlu
20	Mukâta’a-i Ding	Antalya	-	-	M. Kokarı ve Yazır
21	Mukâta’a-i Ding	Kürt	-	-	Kiciköprü
22	Mukâta’a-i Gök an Sazı	Kürt	-	-	Meydan ve Sığırlu
23	Mukâta’a-i harac-ı bagât-ı nahiye-i İstanos	Antalya	3600	3600	-

¹⁰⁸⁹ MAD 3277, s. 44-51, 58.

¹⁰⁹⁰ MAD 619, s. 8-42.

24	Mukâta'a-i İskele-i Antalya ma'a tevabiha fi sene	Antalya	-	206667	393333
25	Mukâta'a-i İhtisâb-ı Antalya ve İstanos	Antalya, İstanos	-	15000	E. Mehmed
26	Mukâta'a-i Keş-i Karasu	Antalya	-	5333	-
27	Mukâta'a-i Memlahâ-i Meis	Kaş	40000	40000	40000
28	Mukâta'a-i Mir alem	Antalya	-	250	300
29	Mukâta'a-i Niyâbet-i Taşil	Karahisar	-	2000	-
30	Mukâta'a-i Niyâbet-i İğdir	Antalya	-	13000	-
31	Mukâta'a-i resm-i re'âyâ-i sipâhiyân ve yamakhâ-i müselle mân-ı nahiye-i İstanos	Antalya	2180	2081	-
32	Rûsum-ı re'âyâ-i sipahiyân der- nahiye-i Muslu	Muslu	4500	-	-
33	Mukâta'a-i Rûsum-ı re'âyâ-i sipahiyân ve re'âyâ-i merdân-ı kal'a -ı Antalya tabi'-i zeamet-i Kürt ve Müselle mân	Kürt	3000	-	-
34	Mukâta'a-i Tahinhâne-i Antalya	Antalya	-	12000	İstavras
35	Mukâta'a-i Tahinhâne-i Finike	Elmalu	7500	7500	2000
36	Mukâta'a-i Tahinhâne-i	Karahisar	-	-	Toprakdepe
37	Mukâta'a-i Tahinhâne-i K. Margaz	Kaş	700	700	Margaz
38	Mukâta'a-i Tahinhâne-i Kayadibi	Kalkanlu	3700	3700	1400
39	Mukâta'a-i Tahinhâne-i Kiciköprü	Antalya	2740	2740	Kiciköprü
40	Mukâta'a-i Tahinhâne-i İğdir	Antalya	3500	3500	-
41	Mukâta'a-i Tuzla	Karahisar	-	-	Belek
42	Mukâta'a-i Yörükân-ı Kaş	Kalkanlu	350	350	-
	TOPLAM		146818	351726	540633

5- Arızı Vergiler

Arızı vergiler, miktarı sabit olmayıp zuhurata bağlı olan vergi ve resimleri ihtiva etmektedir. Bunlara bâd-ı hevâ grubu vergiler de denilebilir. *Bâd-ı hevâ* veya *tayyârât*, *niyâbet*, *âdet-i deştânî*, *resm-i arûs*, *tapu resmi*, *cürüm* ve *cinâyet* resimleri gibi isimlerle karşımıza çıkan bu resimler için defterlerde çok defa tumar arazisinin genişliği ve re'âyânın nüfusuna göre tahrir emini tarafından tahmini bir meblağ takdir edilmiştir¹⁰⁹¹. Bu resimleri tasarruf hakkı tumarın statüsüne göre değişmektedir. Ancak serbest tumar sahipleri bunların tamamını tasarruf etmekte, serbest olmayan tumar sahipleri sadece yarısını tasarruf edebilmektedir. Diğer yarısını subaşı veya sancakbeyileri almaktadır¹⁰⁹².

a- Bâd-ı Hevâ

Bu vergi sadece bâd-ı hevâ olarak değil, çok defa *resm-i arûs* veya *kanlık* ve *kızlık değeri*, *cürm-i cinâyet*, *niyâbet*, *resm-i tapu*, *resm-i zemin*, *yâve*, *abd-ı abık*, *kenizek*, *âdet-i deştânî*, *tayyârât* gibi kalemler altında zikredilmektedir.

Teke sancağındaki tahrirlere ait defterlerin sadece 1455 ve 1568'e ait olanlarının mufassal olması dolayısıyla bu vergi ve resimleri ayrıntılı olarak ancak bu tarihlerde görmekteyiz. Bununla birlikte diğer icmal defterlerinde de bazen bir kaç yerin bu türden resimleri verilmiştir. Bunların hepsini göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapmaya

¹⁰⁹¹ Ünal, aynı eser, s. 147-148.

¹⁰⁹² Barkan, "Tımar", İA, XII, s. 311.

çalışacağız. Zikrettiğimiz bu resimler bazen mufassal defterler de bile birlikte ikisi üçü bir arada verildikleri olmuştur. Bundan dolayı ayrı ayrı değerlendirmekte de güçlük çekilmektedir.

1455 tahririnde *bâd-ı hevâ resmi cürm-i cinayet, adet-i ağnâm ve niyâbet* gibi çeşitli vergilerle beraber kaydedilmiştir. Bundan dolayı kesin olarak bu resmin miktarını tesbit etmek mümkün değildir. *Adet-i ağnâm* ile beraber kaydedilen 62.129 akça olup toplam sancak hasılatının % 6.50'sini teşkil etmektedir. Taşil niyâbeti ile birlikte verilen bâd-ı hevâ 3000 akça olup toplam sancak hasılatı içerisinde % 0.31'lik bir orana sahiptir. Müstakil olarak kaydedilen ise 2890 akça ile sancak hasılatının % 0.3'nü teşkil etmektedir (Tablo 54).

TD 107 numaralı defter ve 1530 tahriri icmal olduğu için bunu tesbit etmek mümkün değildir. Fakat bazı yerlerin bâd-ı hevâsı verilmiştir. Biz de bu tür olanları bac-ı bazar ve niyâbetleri gösteren tabloda verdik (Tablo 51). 1568 tahririnde ise bâd-ı hevâ gelirleri toplam olarak 155.309 akça ile sancak hasılatının % 3.3'ünü teşkil etmektedir. Fakat bu gelirin 70.000 akçası *cürm-i cinayet* resmiyle beraber kaydedilmiştir (Tablo 54). 1567-1568/975 tarihli bir *Mühimme* hükmünde, Teke ve Hamid sancaklarını tahrir eden Yahya'dan serbest olmayan tumarların *cürm-i cinayet ve bâd-ı hevâsı* hasılatının nısfını sancakbeyilerine has kaydetmesi, diğer nısfını ise erbab-ı tumara tahsis edip yeni deftere o suretle kaydetmesi istenmiş¹⁰⁹³ ve tahrirde de buna dikkat ettiği ve bu surette kaydettiği görülmüştür. 1573-1574/981 tarihli *Mühimme* hükmünde Teke sancağında vaki olan kadılarından, Teke beyi seferde iken *bâd-ı hevâ ve cürm-i cinayet* resimlerinin iade ettirildiği, şer'i temessükle aldığı cerimeleri istirdad etmeyüp geri vermeleri istenmektedir¹⁰⁹⁴.

Alâiye sancağında ise bâd-ı hevâ ve resm-i arûs beraber kaydedilmiştir. Yavuz döneminde 11.137 akça, Kanuni döneminde 46.419 akçadır. Yine Teke ile kıyaslanamayacak kadar düşüktür¹⁰⁹⁵.

b- Adet-i Deştbanî

1455 tahririnde bu isimle bir resim kaydedilmemiştir. 1530'da bazı yerlerin deştbanî resmi kaydedilmiş olup toplam durumunu tesbit etmemiz mümkün değildir. 1568 tahririnde ise adet-i deştbanî gelirleri 16.417 akça ile sancak hasılatı içerisinde % 0.42'sini teşkil etmektedir (Tablo 54).

c- Resm-i Arûs

Feodal bir düzenin kalıntısı olarak tefsir edilen *resm-i arûs*, serbest tımarlarda, sipahinin nikahlanan genç kız veya dul avretten aldığı resimdir¹⁰⁹⁶. Aydın kanunnamesine göre, resm-i arusu kadim-ül-eyyamdan serbest olmayan tımarlarda müstakil sahib-i tımarlar tasarruf edegelmişlerdir. Sipahiler üzerine kaydedilen bu resme sancakbeyi ve subaşların karışmaması belirtilmiştir. Yine bu kanunnameye göre evlenen kız ise bundan 60 akça, şayet dul ise 30 akça alınması belirtilmiştir¹⁰⁹⁷. Teke sancağında da aynı kuralların geçtiğini tahmin etmekteyiz.

Bu resim, 1455 tahririnde "*kanlık ve kızluk değeri*" olarak geçmekte olup geliri 4321 akçadır. Bunun toplam sancak hasılatı içerisindeki oranı ise % 0.45'dir. 1568 tahririnde bu resim müstakil olarak kaydedilmemiştir. Bâd-ı hevâ ile birlikte verilmiş olmalıdır. Ayrıca "*resm-i arûsâne-i merdân-ı kal'a-i Antalya*"dan bahsedilmektedir. Bu resim mezkur tarihte 400 akça olup sancak hasılatı içerisinde % 0.01'lik bir orana sahiptir.

¹⁰⁹³ MD 7, s. 520/1493.

¹⁰⁹⁴ MD 22, s. 62/127.

¹⁰⁹⁵ Mehtap Akgül, aynı tez, s. LXIII.

¹⁰⁹⁶ Barkan, "Tımar", s. 308.

¹⁰⁹⁷ Akgündüz, aynı eser, s. 81.

d- Tapu Resmi

Çiftlik tasarruf eden re'âyâ sipahisine *resm-i tapu* adı altında, miktarı mahalline göre değişen ve bir defaya mahsus olmak üzere bir resim ödemek mecburiyetindedir. Bu çoğunlukla arazinin bir yıllık mahsulünün kıymeti olarak telakki edilmiştir. Tapu resmini ödeyen çiftçi, artık o toprağı ölünceye kadar işler ve evladına irsen intikal eder. Fakat arazi sahipsiz kaldığında *sahib-i arz* yani sipahi veya vakıf mütevellisi, bir başka çiftçiye, yine tapu resmi mukabilinde tevcih edebilmektedir¹⁰⁹⁸. Bu resim Teke sancağında müstakil olarak zikredilmemiştir. Diğer arazi vergiler ile beraber verilmiş olmalıdır. Alâiye ssancağında ise resm-i tapu adet-i deştbâni ile beraber verilmiş olup Kanuni döneminde 24.223 akçadan oluşmaktadır¹⁰⁹⁹.

e- Cürm ve Cinayet Resmi (Resm-i cerâim)

Osmanlı ceza kanunlarına göre, suçlular işledikleri suçun derecesine ve mali kudretlerine göre para cezası ödemeye mahkum edilirdi. Yine, bunun gibi zina halinde yakalanan evli erkeklerden, at hırsızlarından ve diğer bazı şeyleri çalmaktan dolayı, mahkemece mahkum edilenler, muayyen miktarda para cezası ödemek zorundaydılar. Fakat bir kimseden böyle bir cezanın alınabilmesi için mutlaka kadının riyasetinde şeri mahkemede yargılanması ve suçunun sabit olması gerekmektedir. Kadı tarafından hüküm verildikten sonra, tımar sahipleri kendi üzerlerine kayıtlı re'âyâdan resim alabilirlerdi. Ayrıca para cezasının dışında, suçluları takip, tevkif ve cezaların tatbiki de serbest olan tımarlarda dirlik sahibinin yetkisi dahilindeydi¹¹⁰⁰.

1455 tahririnde bu isimle bir resim zikredilmemiştir. Büyük bir ihtimalle *bâd-ı hevâ* resminin içerisinde kaydedilmiş olmalıdır. 1568 tahririnde ise *bâd-ı hevâ* ile birlikte kaydedilmiş olup geliri 70.000 akça ve sancak hasılatı içerisinde % 1.8'lik bir yer teşkil etmektedir (Tablo 54). 1568 ve 1573 tarihlerinde Teke sancağındaki serbest olmayan tımarların *bâd-ı hevâ* ve *cürm-i cinayet* resimlerinin nisfinin sancakbeyilerine diğer nisfinin ise *erbab-ı tımara* tahsis edildiğini görmekteyiz¹¹⁰¹.

f- Niyâbet Resmi

Teke sancağında niyâbet resmi, 1455 tahririnden itibaren alınmaktadır. 1455 tahririnde, “İstanoş Vilayeti'nin subaşılığı naibliğı”, “Karahisar'da zevahil niyâbeti”, “Taşil niyâbeti” gibi isimler altında kaydedilmiştir. Bunların toplam geliri 13.500 akça olup sancak hasılatı içerisinde % 1.44'lük bir nisbete sahiptir (Tablo 54).

TD 107 nolu defterde “Taşil niyâbeti” 2000 akça ve “İğdir niyâbeti” 3000 akça¹¹⁰² kaydedilmiştir. 1530 tarihinde niyâbet resimlerinin bir kısmının mukâta'a olarak kaydedildiğini görmekteyiz. Mezkur tarihte “Sahil Karahisar niyâbeti” başka resimlerle beraber 8000 akça, “İğdir niyâbeti” 13.000 akça ve “Taşil niyâbeti” 2000 akça¹¹⁰³ kaydedilmiştir. 1568 tahririnde ise sadece Antalya'nın niyâbet resmi, Antalya'nın bac-ı bazar ve resm-i keyl'i ile birlikte kaydedilmiş olup 57.100 akçadan meydana gelmektedir (Tablo 53).

¹⁰⁹⁸ Ünal, aynı eser, s. 151.

¹⁰⁹⁹ Mehtap Akgül, aynı tez, s. LVI-LVII.

¹¹⁰⁰ Ünal, aynı eser, s. 149-150.

¹¹⁰¹ Bkz. Bâd-ı hevâ resmi.

¹¹⁰² TD 107, s. 25, 33; Tablo 51.

¹¹⁰³ TD 166, s. 583, 593; Tablo 52.

g- Tayyârât Resmi

Tayyârât, “*havadan beleşten gelen paralar*” anlamına gelmektedir¹¹⁰⁴. Bunun *bâd-ı hevâ* türü resimlerden olduğunu söyleyebiliriz. Sadece 1455 tahririnde 7910 akça olarak kaydedilmiştir. Bunun sancak hasılatı içerisindeki oranı ise % 0. 82’dir (Tablo 54).

Bütün bu saydığımız arazi vergilerin yanında *kuran haracı* diye bir resim sadece 1455 tahririnde geçmektedir. Bunun neyi ifade ettiğini kesin olarak bilememekteyiz. Büyük bir ihtimalle bu resim de arazi vergilerdendir. Bu mezkur tarihte 15 akça olarak kaydedilmiştir (Tablo 54).

6- Ticaret ve Gümrük Resimleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi Teke sancağındaki *Antalya, İstanos, Elmalu, Karahisar-ı Teke* gibi şehirler eski çağlardan beri mühim ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır. Buradaki bir çok han, kervansaray v.b. yapılar buranın ticari ehemmiyetini göstermektedir. Bütün bunlarla birlikte *Antalya, Alanya* gibi büyük limanların haricinde bazı ufak *liman* ve *koylara* da sahip olması ticaretin gelişmesinde en önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölgeden normal olarak devletin verdiği izin çerçevesinde ticaret yapıldığı gibi kaçak ticaret de yapılmıştır. *Antalya* ve çevresindeki küçük koy ve limanlardan zahire ticareti, koyun ve pamuk ticareti bunun en önemlilerini oluşturmaktadır.

Ticari faaliyetlerin eskiden olduğu gibi Osmanlılar döneminde de devam ettiğini ve önemini uzun süre koruduğunu tahrir defterlerine kaydedilen bazı vergi ve resimlerden çıkarmamız mümkündür. *Antalya iskelesi* ve *gümrüğü* ile burada bulunan şehirlerdeki ticari hayatla ilgili olarak daha önce tafsilatlı bilgi verildiği için burada kısmen bilgi verilecektir. 1455, 1530, 1568 tarihlerine ait bac-ı bazar ve niyâbet ile ilgili tablolardan da görüldüğü gibi burada ticari faaliyetlerden önemli ölçüde vergi alınmaktadır (Tablo 49-53).

Satış vergilerinin başında, kent pazarında taşınmaz mallar dışında her türlü malın satışından alınan *bac-ı bazar* gelmektedir. Bac oranları yöreden yöreye küçük farklılıklar göstermekte, bazı önemli pazarlardaki oranlar kimi zaman özel kanunamelerle düzenlenmektedir. Bazı yerlerde bac, çeşitli alt katagorilere ayrılmaktadır. Bunlardan en sık rastlanan *bac-ı meyve*’dir. Kent sakinlerinin bahçelerinin ürünleri ise şehirde pazarda satılmak için değil de, üreticinin kendi kullanımı hatta kendi evinde satılması için getirildiği sürece genellikle bac-ı bazardan muaf tutulurdu. Bütün bunlarla birlikte, pazar vergisi olarak kantar kullanımından *resm-i kantar* vergisi alınmaktadır. Ayrıca, gayrimüslimlerin yaşadığı kent ve kasabalarda şarap satışından da vergi alınırdı. Hristiyan ve Yahudilerin şarap alabileceği yerlere *meyhane* alınan vergiye de *resm-i meyhane* denilmekteydi¹¹⁰⁵. Teke sancağı *bac-ı bazar* vergisinin çok alındığı yerlerdendir. 1455 tahririnde ismi geçen pazarlar şunlardır; *Elmalu, Köprü ve Karahisar pazarı, Kızılkaya ve Yüreğil pazarı, Meis Adası ve Urar pazarı*, ayrıca *Antalya hisarı pazarı yani hisar içine ticaret için giren ve çıkan maldan alınan resim*, yine *Nefs-i Karahisar’da gebran yükünden subaşının aldığı bac* sayılabilir. Bunlar mukâta’alardaki ve bac-ı bazar ile ihtisâba ait tablolarda görüldüğü üzere mezkur tarihte önemli bir yekun tutmaktadır. 17.480 akça bahsettiğimiz yerlerden bac-ı bazar vergisi olarak alınmaktadır (Tablo 50 ve 54).

TD 107 nolu deftere göre, mukâta’a gelirleri içerisindeki vergiler de dahil olmak üzere, bac-ı bazar gelirleri 120.000 akça civarındadır. Bu rakama bac-ı bazar ile ilgili olmayan bazı ufak tefek vergiler de dahildir. Burada daha önceki tahrirden farklı olarak, *Aksu, karye-i Tepe*,

¹¹⁰⁴ Devellioğlu, aynı lûgat, s. 1247.

¹¹⁰⁵ Faroqhi, aynı eser, s. 84-86.

Geledos, Çay, Ebuzar, Kalkanlı, Pınarbaşı, Ayanoz, Kürt gibi pazarlar kaydedilmiştir. Yani XV. asra göre XVI. asırdaki pazar yerlerinde ve pazar vergisinde önemli ölçüde artış meydana gelmiştir. 1530 tarihinde, pazar yerleri hemen hemen aynı olmakla birlikte, *bac-ı* bazar gelirleri 90.000 civarına düşmüştür. 1568 tarihinde de durum pek fazla değişmemiştir (Tablo 49, 51, 52 ve 53).

Tablolarda görüldüğü üzere, 1530 ve 1568 tahrirlerinde *bac-ı bazar* vergileri içerisinde onun bir alt grubu olarak mütalaa edilebilecek olan *bac-ı ayak* ve *bac-ı ayva* gibi resimlerin de görülmüş olmasıdır. Yine, yukarda da bahsettiğimiz gibi kantar kullanımından pazar vergisi alınmaktadır. Teke sancağında *resm-i kabbân* olarak kaydedilmiş olan bu verginin hasılı 1568 tahririnde 20.300 akçadır. Sancak hasılatı içerisinde % 0.52'lik bir orana sahiptir. Yukarda da değindiğimiz gibi kaleye giren çıkan maldan vergi alınmaktaydı. Burada *resm-i bab-ı kal'a-i Antalya* olarak zikredilen bu resim 1568 tarihinde 9000 akça olup sancak hasılatı içerisinde % 0.2'lik bir oranı teşkil etmekteydi. Bütün bu vergiler buranın ticari ve iktisadî hayatını göstermektedir (Tablo 54).

Gümrük resimleri ise Teke sancağında önemli bir yer tutmaktadır. Antalya'nın eski çağlardan beri önemli bir ticaret limanı ve şehri olması dolayısıyla gümrük resimleri her zaman ehemmiyetini korumuştur. Antalya limanı hakkında bilgi verirken *Antalya gümrüğü* ile ilgili olarak da mufassal bilgi verildiği için burada üzerinde durulmayacaktır.

TABLO 50
MAD 14'E GÖRE 1455 TARİHİNDE TEKE SANCAĞINDA MUKÂTA'A
GELİRLERİ HARİCİNDEKİ BAC-I BAZAR, NİYABET, TAHİNHANE V.B. RESİMLER

	Gelir Nevî	Nahiye	Hasıl
1	Antalya hisarı içine ticaret için giren çıkan maldan 4 yükde 1 akça ve satılık kul hisar içine girse kul başına 1 akça alınmış	Antalya	6000
2	Elmalu Bazarından yevmi 3 akçe yılda	Elmalu	1080
3	Elmalu Subaşılığı girildiği yerün resminden	İstanos	2200
4	Elmalu tevabi'inde subaşılık resmi çift resminden ve koyun bacından ve bâd-ı hevâsından mahsulat 8000 akça Antalya tevabiinde nısfı Arlasundan 1100 akça Elmalunun muhtesibi 1300 akça	Elmalu	10400
5	İstanos Vilayeti'nin Subaşılığı Naibliğinden	İstanos	3000
6	Kalkanlı Subaşılığı ki Azeb Paşa tasarrufunda subaşılık resminden içinde alan mukata'alarından ve tahinhanesinden ve çeltük arklarından ve balıklagusundan	İstanos	22750
7	Karahisar'da Zevahil Niyâbeti	Karahisar	7500
8	Kaş vilayetinin Subaşılık resmi	Kaş	11384
9	Köprü bazarı ve Karahisar bazarı	Karahisar	6000
10	Köseler'deki tahinhanesinin yarı hasılı subaşınıdır	Karahisar	300
11	Kızılkaya bazarı ve Yüreğil bazarı	Karahisar	4000
12	Meis Adası ve Urar Bazarı	Kaş	-
13	Muhtesiblikden ve mahsarlıktan	Karahisar	2000
15	Nefs-i Karahisar gebran yükünden subaşı bac almış yılda	Karahisar	400
16	Sipahi re'âyâsından ve müsellemlerinden subaşılık resminden	Bağovası	450
17	Taşil Niyâbeti sipahi evlerinden ve müsellemlülerinden alınan çift akçasıyla bâd-ı hevâsıyla kadimden her nice gebirlü geldiyse ol üzere yılda	Karahisar	3000
	TOPLAM		80464

TABLO 51
TD 107'YE GÖRE TEKE SANCAĞINDA MUKÂTA'A GELİRLERİ
HARİCİNDEKİ BÂC-I BAZÂR, İHTİSAB, NİYABET V.B. RESİMLER

	Vergi Nevî	Nahiyesi	Geliri
1	Asiyab-ı bâz-ı bâc-ı mezbur	Bağovası	100
2	Asiyâb-ı Duhnâne-i Ali Çelebi der- mevzi' Ebuzar (?)	Kaş	100 müd
3	Bâc-ı bazâr-ı Aksu (haric ez- defter)	Karahisar	1000
4	Bâc-ı bazâr-ı K. Tepe (?) (haric ez- defter)	Kaş	200
5	Bâd-ı hevâ bab-ı Kal'a-i Karahisar	Karahisar	400
6	Bahcehâ-i Medrebolya	İğdir	1400
7	Mahsul-i adet-i mizan-ı İstanos der kaza-i mezbure	Antalya	1500
8	Mahsûl-i bâc-ı ayak (?) bazâr-ı Elmalu ve Geledos	Elmalu	900
9	Mahsûl-i bâc-ı bazâr ve cürm-i cinâyet ve bâd-ı hevâ nefis-i İstanos t. mezbure	Antalya	12250
10	Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Antalya ma'a niyâbet ve keyl	Antalya	45000
11	Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Çay (haric ez-defter)	Kaş	500
12	Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Ebuzar ma'a ihtisâb ve mezra'a-i Mesir (?) ma'a bağat	Kaş	2100
13	Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Elmalu ma'a İhsâr-ı bazâr-ı mezbure	Elmalu	2500
14	Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Geledos	Kaş	1400
15	Mahsûl-i Duhnâne-i Antalya-i mezbure	Antalya	12000
16	Mahsûl-i iskele-i Antalya ma'a tevabi' ber-vech-i maktu''	Antalya	206667
17	Mahsûl-i Memlehâ-i der Acısu der nezd-i K. Boğazak	Karahisar	2000
18	Mahsûl-i nefis-i Elmalu	Elmalu	8595
19	Mahsûl-i Niyâbet-i Sahil Karahisar an rûsum-ı re'âyâ-i Sipahiyân ve merdân-ı kal'a	Karahisar	8000
20	Mahsûl-i İhtisab ma'a İhzâr-ı bazâr-ı Kızilkaya ve Yüreğil	Bağovası	2800
21	Mahsûl-i İhtisab-ı bazâr-ı Kalkanlu ma'a Serik	Kaş	500
22	Mahsûl-i İhtisâb-ı nefis-i Antalya	Antalya	15000
23	Niyâbet-i Taşili gire geldüğü yerlerden	Karahisar	2000
24	Niyâbet-i İğdir t. Antalya	Antalya	3000
25	İhtisab-ı bazâr-ı Karahisar ve bazâr-ı Köprü ma'a İhzar	Karahisar	20000
26	İhtisâb-ı Elmalu ve bazâr-ı Geledos ve Pınarbaşı ve Ayanoz	Elmalu	6000
27	İhzar-ı Mahkeme-i Antalya ma'a İstanos	Antalya ve İstanos	1400
	TOPLAM		357212

TABLO 52
TD 166'YA GÖRE 1530'DA MUKÂTA'A GELİRLERİ HARİCİNDEKİ
BAC-I BAZAR, NİYABET, İHZAR V.B. RESİMLER

	Vergi Nevî	Nahiyesi	Geliri
1	Adet-i deştâni-i İstanos	Antalya	400
2	Adet-i mizân-ı İstanos	Antalya	1000
3	Asiyâb-ı Tahinhâne-i Ali Çelebi der mevzi' Ebuzar (?)	Kaş	-
4	Bağhâ-i Medrobolid	Antalya	1400
5	İhzâr-ı mahkeme-i Antalya ve İstanos	Antalya	1400
6	Mahsûl-i bâc-ı ayak der Nefis-i Elmalu	Elmalu	900
7	Mahsûl-i bâc-ı bazâr ve niyâbet ve r. keyl-i Antalya	Antalya	45000
8	Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Ayalun ve Pınarbaşı ma'a Kösek (?)	Elmalu	2000

9	Mahsül-i bac-ı bazar-ı Ebuzar (?) ma'a bagat fi sene	Kaş	2100
10	Mahsül-i bâc-ı bazâr-ı Elmalu ma'a Alahisar	Elmalu	2500
11	Mahsül-i bâc-ı bazâr-ı Geledos	Kaş	1400
12	Mahsül-i ihtisâb-ı bazâr-ı Elmalu ve Geledos ve Pınarbaşı ve Ayanoz	Elmalu	3000
13	Mahsül-i ihtisâb-ı bazâr-ı Karahisar ma'a Köprü ve İhzâr-ı bazâr-ı mezkurin	Karahisar	10000
14	Mahsül-i ihtisâb-ı Kızılkaya ve Yüreğil	Karahisar	2800
15	Mahsul-i İhtisab-ı bazar-ı Kalkanlu ma'a bazar-ı Serik	Kalkanlu	500
16	Mahsül-i Memlahâ-i Acısu	Karahisar	2000
17	Niyâbet-i Sahil Karahisar an r. re'âyâ-i sipâhiyân ve re'âyâ-i merdân-i kal'a-i Karahisar	Karahisar	8000
18	Niyâbet-i İğdir	Antalya	13000
	TOPLAM		97400

TABLO 53
TKA 107'YE GÖRE 1568 TARİHİNDE TEKE SANCAĞINDA MUKÂTA'A
GELİRLERİ HARİCİNDEKİ BAC-I BAZAR VE İHTİSAB RESİMLERİ

	Gelir Nevî	Kazası	Hasıl
1	Antalya zummilerinin getirdiği üzüm yükünden bâc alını gelmiş	Kürt	1500
2	İhtisâb-ı bazâr-ı Köprü ve Karahisar ma'a Alahisar	Karahisar	10000
3	Mahsül-i bâc-ı Ayva der bazâr-ı Ebuzar (?)	Kaş	300
4	Mahsül-i bâc-ı bazâr-ı Antalya ma'a niyâbet-i şehri ve resm-i keyl	Antalya	57100
5	Mahsül-i bâc-ı bazâr-ı Ayanoz ve Pınarbaşı	Elmalu	400
6	Mahsül-i bâc-ı bazâr-ı Çay	Kaş	200
7	Mahsül-i bâc-ı bazâr-ı Ebuzar (?) ma'a ihtisâb ve M. Yenes ma'a bagat	Kaş	4000
8	Mahsül-i bâc-ı bazâr-ı Elmalu ma'a Alahisar	Elmalu	4168
9	Mahsül-i bâc-ı bazâr-ı Geledos	Kaş	2000
10	Mahsül-i ihtisâb-ı bazâr-ı Kalkanlu ma'a bazâr-ı Serik	Kalkanlu	500
11	Mahsülât-ı bâc-ı ayva	Elmalu, Geledos	700
	GENEL TOPLAM		80868

7- Diğer Bazı Vergi ve Resimler

a- Resm-i Aşiyanhâ

Kuş yuvalarından alınan vergiye denilmektedir¹¹⁰⁶. Teke sancağında bilhassa 1455 tahririnde ve öncesinde bir çok kuşun yetiştirildiğini ve bakıldığını görmekteyiz. Doğancı ve sayyâdların bulunması bunu açıklamaktadır¹¹⁰⁷. Bu resim 1568 tarihinde zikredilmekte olup 1100 akçadan oluşmaktadır. Sancak hasılatı içerisinde ise % 0.02'lik bir nisbete sahiptir (Tablo 54).

¹¹⁰⁶ Devellioğlu, aynı lügat, s. 59.

¹¹⁰⁷ Doğancılarla ilgili olan dördüncü bölüme bkz.

b- Resm-i Sarnıç

Sarnıçlar insanların su ihtiyaçlarını karşıladıkları önemli su biriktirme yerlerindedir. Teke sancağına yaptığımız gezi ve inceleme neticesinde de gördük ki, bilhassa *Korkuteli (İstanos), Milli, Kızılkaya, Bucak ve Kaş*'ın kurak bölgelerinde insanlar içecek su ihtiyaçlarını dahi buralardan temin etmektedirler. Bu saydığımız yerlerde değişik tip ve yapılarda birçok sarnıç ve su kuyuları mevcuttur¹¹⁰⁸. Bu resim de bu tür yerlerden alınan bir vergi olmalıdır. Sadece 1568 tarihli müselleme defterinde zikredilmekte olup resmi 30 akçadır (Tablo 54).

c- Resm-i Vaşak

XV. ve XVI. asırlarda bu bölgede vaşak ve kaplanların bulunduğu bilinmektedir. Burada vaşak resminin geçmesi, ayrıca bir *Mühimme* kaydında vaşak ve kaplan postlarının havassı hümayuna ait olduğunun belirtilmesi bunu teyid etmektedir¹¹⁰⁹. Vaşak resmi sadece 1568 tahririnde zikredilmiştir. Mezkur tarihte 1000 akça resim alınmaktadır¹¹¹⁰. Sancak hasılatı içerisinde ise % 0.02'lik bir nisbete sahiptir (Tablo 54).

8- Tuzlalar ve Katran Resmi

Tuz madeninin çıkarıldığı yere *tuzla* veya *memlehâ* denilmektedir. Teke sancağında böyle tuzlaların bulunduğu görülmektedir. 1455 tahririnde Elmalu'nun Atrasun karyesinde 50 akça tuzla hasılı kaydedilmiştir. Yine, aynı tarihte Karahisar'ın Sürk karyesinde 2600 akça tuzla hasılı kaydedilmiştir¹¹¹¹. TD 107 nolu defterde "*Mukâta'a-i memlahâ-i Meis*" 40.000 akça kaydedilmiştir. Ayrıca, aynı defterde "*memlehâ-i Acısu*" 2000 akça olarak kaydedilmiştir¹¹¹². 1530 tahririnde ise "*mukata'a-i memlehâ-i Meis*"'in yıllığı 40.000 akçadır. "*Memlehâ-i Acısu*" ise yine 2000 akçadır¹¹¹³. 1568 tarihinde "*mukâta'a-i memlehâ-i Meis*" yine 40.000 akçadır. Meis Adasındaki gayri müslimler hassa-i tuzcular olup feth-i hakaniden beri tuzlalarda çalışmakta ve elde ettikleri tuzu devlete teslim etmektedirler. Bunun mukabilinde de bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır¹¹¹⁴.

1455 tahririnde "*Karaman ziftçileri*"nden bahsedilmekte ve 15 müd zifte karşılık 300 akça resim alınmaktadır¹¹¹⁵. 1568 tahririnde ise *resm-i katran* 20 akça alınmaktadır (Tablo 54).

TABLE 54
TEKE SANCAĞINDAKİ VERGİ VE RESİMLER
1455-1568

	MAD 14 1455		TKA 107 1568	TD 466 Müselleme (1568)	1568 Tarihi Toplam	
Vergi ve Resimler	Vergi Bedeli	x %	Vergi Bedeli		Vergi Bedeli	x %
Adet-i ağnam (MAD 14'de B. heva da var)	62129	6.50	4485	-	4485	0.11

¹¹⁰⁸ Teke'de ulaşım ve ticaret kısmına bkz.

¹¹⁰⁹ MD 41, s. 426/903.

¹¹¹⁰ TKA 107, s. 84/b.

¹¹¹¹ MAD 14, s. 84/b-85/a, 229/a-230/a.

¹¹¹² TD 107, s. 1-2

¹¹¹³ TD 166, s. 591, 605.

¹¹¹⁴ TKA 107, s. 247/a; Tablo 49; ayrıca dördüncü bölüme bkz.

¹¹¹⁵ MAD 14, s. 20/b-21/a.

Aksu bazarı	900	0.09	-	-	-	-
Antalya hisarı içine ticaret için giren çıkan maldan 4 yükde 1 akça ve satılık kul hisar içine girse kul başına 1 akça alınmış	6000	0.63	-	-	-	-
Antalya Zımmileri getirdüğü üzüm yükünden bâc alunu gelmiş	-	-	1500	-	1500	0.03
Aspendos suyunda gemi işlemeden	1500	0.16	-	-	-	-
Bac-ı Bazar	20735	2.17	16330	-	16330	0.42
Bâd-ı hevâ	2890	0.3	69478	15831	85309	2.21
Bâd-ı hevâ ve cürm-i cinayet	-	-	70000	-	70000	1.8
Bahçeha ve Bahçeha-i turunç	-	-	4794	-	4794	0.12
Balıklagu	790	0.08	500	-	500	0.01
Baş ev hasılı	2830	0.3	-	-	-	-
Beytü'l-mal-i kaza-i Antalya	-	-	1000	-	1000	0.02
Boyahâne	-	-	920	-	920	0.02
Çeltik Nehirleri Hasılı	-	-	296020	-	296020	7.68
Çiftlik Gelirleri	600	0.06	3287	-	3287	0.08
Çiftlik-i Hassa Gelirleri	-	-	1993	-	1993	0.05
Elmalu Subaşılığı girildiği yerin resminden	2200	0.23	-	-	-	-
Elmalu tevabii'nde subaşılık resmi çift resminden ve koyun bacından ve bâd-ı hevâsından mahsulat 8000 akça, Antalya tevabii'nde nısfı Arlasun'dan 1100 akça ve Elmalu'nun muhtesibi 1300 akça	10400	1.09	-	-	-	-
Eşcar-ı günlük	-	-	100	-	100	0.002
Harac-ı Bağ	19905	2.08	65050	19417	84467	2.18
Harım	-	-	153	-	153	0.003
Hassa-i Çeltik	-	-	5	-	5	-
Hisarcuk Kuruşu	40	0.004	-	-	-	-
İhtisâb-ı bazâr-ı Köprü ve Karahisar ma'â Alahisar	-	-	10000	-	10000	0.25
İhzar-ı mahkame-i Antalya ve İstanos	-	-	2800	-	2800	0.07
İstanos Vilayetinin Subaşılığı Naibliğinden	3000	0.32	-	-	-	-
Kafirlerden baş haracı	2294	0.24	-	-	-	-
Kalkanlu Subaşılığı ki Azeb Paşa tasarrufunda subaşılık resminden, içinde olan mukata'alarından, tahinhanesinden, çeltik arklarından ve balıklagusundan	22750	2.38	-	-	-	-
Kanlık ve kızlık değeri	4321	0.45	-	-	-	-
Karahisar'da zavahil niyâbeti	7500	0.8	-	-	-	-
Karamanlı ziftçileri	300	0.03	-	-	-	-
Kaş vilayetinin Subaşılık resmi	11384	1.2	-	-	-	-
Köseler'deki Tahinhanenin yarı hasılı subaşınındır	300	0.03	-	-	-	-
Kötürüm resmi	4173	0.44	-	-	-	-
Kozağacı	355	0.03	-	-	-	-
Kuran haracı	15	0.001	-	-	-	-

Kızılkaya ve Yüreğil Bazarı	4000	0.42	-	-	-	-
Mahsûl-i bâc-ı Ayva der bazâr-ı Ebuzar	-	-	1000	-	1000	0.02
Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Antalya ma'a niyâbet-i şehri ve resm-i keyl	-	-	57100	-	57100	1.48
Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Ayanoz ve Pınarbaşı	-	-	400	-	400	0.01
Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Çay	-	-	200	-	200	0.005
Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Ebuzar (?) ma'a ihtisâb ve M. Yenes ma'a bagat	-	-	4000	-	4000	0.1
Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Elmalu ma'a Alahisar	1080	0.001	4168	-	4168	0.1
Mahsûl-i bâc-ı bazâr-ı Geledos	-	-	2000	-	2000	0.05
Mahsûl-i ihtisâb-ı bazâr-ı Kalkanlu ma'a bazâr-ı Serik	-	-	500	-	500	0.01
Mahsul-i re'âyâ-i müselleman-ı liva-i Teke	-	-	50000	-	50000	1.29
Mahsul-i eşcar-ı hurma der kenar-ı derya-i nezd-i Atrasun	-	-	142	-	142	0.003
Memleha (Tuzla)	2650	0.28	780	-	780	0.02
Mezra'a gelirleri	*	-	139823	-	139823	3.62
Muhtesiblikten ve mahsarlıktan	2000	0.21	-	-	-	-
Mukata'a-i ihtisâb-ı İstanos	-	-	3000	-	3000	0.07
Mukata'a hasılı	560	0.05	8645	-	8645	0.22
Mukata'a-i Adet-i ağnam re'âyâ-i liva-i mezbur	-	-	90000	-	90000	2.33
Mukata'a-i Bac-ı bazar-ı Köprü ve Karahisar	6000	0.63	12000	-	12000	0.31
Mukata'a-i Bazar-ı Kalkanlu	-	-	1100	-	1100	0.02
Mukata'a-i Dühnhâne	-	-	10950	-	10950	0.28
Mukata'a-i Dühnhâne-i Kayadibi	-	-	1400	-	1400	0.03
Mukata'a-i Dühnhâne-i Finike	-	-	2000	-	2000	0.05
Mukata'a-i Memlaha-i Meis	-	-	40000	-	40000	1.03
Mukata'a-i Mir alem	-	-	300	-	300	0.007
Mukata'a-i İskele-i Antalya ve Manavgad	-	-	393333	-	393333	10.2
Nefs-i Karahisar'da gebran yükünden subaşı bac alırmış yılda	400	0.04	-	-	-	-
Ö. Afyon	-	-	102	210	312	0.007
Ö. Bakla	1048	0.11	1480	-	1480	0.03
Ö. Berg-i sumak	-	-	334	-	334	0.007
Ö. Börülce	120	0.01	2956	-	2956	0.07
Ö. Bostan	3642	0.37	22254	1540	23794	0.61
Ö. Burçak	190	0.02	3395	-	3395	0.08
Ö. Çeltik	117605	12.31	32290	200	32490	0.84
Ö. Çeltik-i hisse-i küreciyan	-	-	6440	-	6440	0.16
Ö. Ceviz	-	-	648	160	808	0.02
Ö. Erzen	16980	1.77	11120	-	11120	0.28
Ö. Gallat ve gayri	343633	35.98	73.399	240320	313719	8.14
Ö. Harnub (Keçi boynuzu)	310	0.03	1164	-	1164	0.03
Ö. Havuç	-	-	483	-	483	0.01

Ö. Hinta	-	-	586280	800	587080	15.23
Ö. Keten	3842	0.40	7645	10	7655	0.19
Ö. Kovan	4917	0.51	17646	4120	21766	0.56
Ö. Mercimek	563	0.05	1699	-	1699	0.04
Ö. Nohud	200	0.02	1140	820	1960	0.05
Ö. Palamud	210	0.02	1700	110	1810	0.04
Ö. Penbe	22821	2.38	36117	1635	37752	0.97
Ö. Piyaz	265	0.02	615	50	665	0.01
Ö. Susam	28413	2.97	177900	1000	178900	4.64
Ö. Tahin-i İskele-i Antalya	-	-	50	-	50	0.001
Ö. İncir	40	0.004	175	-	175	0.004
Ö. Zeytun	170	0.01	250	-	250	0.006
Ö. Şair	-	-	332770	300	333070	8.64
Ö. Şıra	-	-	900	-	900	0.02
R. Ağıl	-	-	694	-	694	0.01
R. Arusane merdan-ı kal'a-i Antalya	-	-	400	-	400	0.01
R. Asiyab	4772	0.5	12592	2161	14753	0.37
R. Aşiyanhâ	-	-	1100	-	1100	0.02
R. Bab-ı Kal'a-i Antalya	-	-	9000	-	9000	0.2
R. Başhane-i Elmalu	-	-	300	-	300	0.007
R. Çift, nim çift, bennâk ve mücerred (MAD 14'de sadece bennâk ve çift)	124363	13.02	189305	-	189305	4.91
R. Çift, nim çift, bennâk, mücerred ve ağnam	-	-	250905	-	250905	6.51
R. Deştbanı	-	-	16387	30	16417	0.42
R. Ding (ding değirmeni)	85	0.009	6250	80	6330	0.16
R. Dühân	-	-	360	-	360	0.009
R. Hatma	-	-	636	-	636	0.01
R. Kabban	-	-	20300	-	20300	0.52
R. Katran	-	-	-	20	20	-
R. Kışlak, yaylak, yonca, otlak, kuru ve çayır	2638	0.28	29490	600	30090	0.75
R. Sarnıç	-	-	-	30	30	-
R. Saz	-	-	806	-	806	0.02
R. Senghâ-i asiyâb	-	-	85	-	85	0.002
R. Sipahi ve sipahizadelerin tasarruf ettiği verden	-	-	291	-	291	0.007
R. Vaşak	-	-	1000	-	1000	0.02
R. Zemin	-	-	43686	15	43701	1.12
Sipahi re'âyâsından ve müsellemlerinden subaşılık resminden	450	0.04	-	-	-	-
Tahinhane kıstı	5750	0.6	-	-	-	-
Taşıl Niyâbeti sipahi evlerinden ve müsellemlerinden alınan çift akçası ve bād-ı hevâsı	3000	0.31	-	-	-	-
Tayyârât	7910	0.82	-	-	-	-
Yılda 7 deve tahıl götürme	70	0.007	-	-	-	-
Yılda 8 deve un götürme	8	-	-	-	-	-

TOPLAM	878111		3.275.863	289459	3565322	
Vakıflar	57291 (57671)	6.16	-	-	288383 (287591)	7.46
GENEL TOPLAM	955307 (955687)	-	-	-	3853705 (3.852.913)	-

TABLO 55
TEKE SANCAĞINDA VERGİ VE RESİMLERİN İCMAL OLARAK DAĞILIMI
1455-1568

	MAD 14 (1455)	x %	MAD 253	x %	TD 107	x %	TD 166 (1530)	x %	TKA 107 (1568)	x %
Bac-ı bazar ve ihtisâb vergisi	81264	8.50	80187	9.17	123.150	4.96	92.200	3.26	80.868	2.09
Müstakil Çiftlik gelirleri	600	0.06	-	-	2633	0.83	-	-	3325	0.08
Koru, Yaylak, kışlak ve saz vergileri	2191	0.22	2350	0.26	5393	0.21	8033	0.28	7550	0.19
Mezra'a gelirleri	18940	1.98	-	-	72.436	2.92	64.601	2.28	139823	3.62
Mahsul-i müselleman-ı Teke, Bâd-ı hevâ ve cürm-i cinayet müselleman-ı Teke	-	-	-	-	28.311	1.14	34516	1.22	128.400	3.33
Çeşitli Mukâta'alar	-	-	21950	2.51	146.818	5.92	351.726	12.46	540.633	14.03
Çeltik nehri gelirleri	16.750	1.75	245.000	28	126.900	5.11	407.360	14.43	115.200	2.98
Cemaat hasılı	63.644	6.6	183.567	21	240.801	9.7	188.131	6.66	240.899	6.25
Köy hasılı	652.703 (654.067)	68.4	340.576	38.98	1.490.065	60	1.289.895	45.71	1.942.159 (1.946.913)	50.52
Başhane, Bagat, bağçe, eşcar-ı hurma, palamud, icare, zeminha, vaşak, İhzar-ı mahkeme, r. bab-ı kal'a-i Antalya, r. kabban, İhzar-ı mahkeme vb.	19905	2.08	-	-	243.156	9.8	40.195	1.42	72.252	1.87
Müsellem çiftliklerinden elde edilen hasıl	-	-	-	-	-	-	286109	10.14	289459	7.51
Avcılara ayrılan gelir (Çeltik hasılı 30.000, 10655 çiftlik ve galle)	40655	4.25	-	-	-	-	-	-	-	-
Vakıflar	57291 (57671)	6.03	-	-	-	-	150729	5.34	288383 (287.	7.46

									591)	
TOPLAM	953943 (955. 687)	-	873. 630	-	2.479. 663	-	2.821. 295	-	3.848. 951 (3.852 .913)	-

Parentez içindeki rakamlar gerçek değerleri göstermektedir.

D- DİRLİKLER

Sancağın gelirlerinin hangi maksatlarla ve ne şekilde bölüştüğü konusunda Tahrir Defterleri'nden bilgi sahibi olmaktayız. Vakıflar dışında sancağın bütün geliri haslar, zeametler ve tımarlar arasında taksim edilmiştir. Bilindiği gibi tahrirlerin yapılışının esas gayesi, tımar sisteminin tesis edilmesi ve devletin asker ihtiyacının ne şekilde karşılanacağına tesbitidir.

Sancak gelirinin önemli bir kısmı padişah hasları olarak merkeze alınmaktadır. Geri kalanı ise dirlik sahipleri arasında taksim edilmektedir. Dirlik sahipleri içerisinde en büyük pay sancakbeyinindir. Onu zeamet ve tımar sahipleri takip etmektedir.

1-Haslar

a- Padişah Hasları (hasshâ-i hümayûn)

Osmanlı Devleti, miri arazi rejiminin uygulandığı bölgelerde devlete ait vergi gelirlerinin bir kısmını doğrudan "*hazine-i hümayun*" adı verilen merkez hazinesine almakta, bir kısmını ise tımarlı sipahilere dirlik olarak tevcih etmektedir. Merkeze alınan vergilere "*hassaha-i padişah-ı alem penah*" veya "*havass-ı hümayûn*" denmektedir. Padişah haslarını teşkil eden gelirler genel olarak köy ve mezreaların vergi geliri olan mahsullerle mukata'alardan meydana gelmektedir. Ayrıca, zeamet ve tımar köyleri içerisinde bulunan *cizye*, *adet-i ağnam* gibi bir kısım maktu' vergilerde padişah hası olarak merkeze alınmaktadır. Hükümet çoğu zaman "*hassha-i hümayun*"a dahil olan gelirleri iltizama vermektedir. İltizam alan kişi iltizam bedelinin muayyen bir kısmını peşin olarak hazineye yatırmaktadır¹¹¹⁶.

1455 tahririnde padişaha ait has yoktur. Aynı durumu 1431 tarihinde Arvanid Sancağın'da da görmekteyiz¹¹¹⁷. II. Bayezid'in vefatından sonra yazıldığı anlaşılan fakat kesin tarihi bilinmeyen *Maliyeden Müdevver 253* nolu tahrir defterine göre ise padişah hası 488.432 akça olarak hesaplanmış olmasına rağmen defterin eksik olması sebebiyle bu rakam kesin sonucu vermemektedir. Diğer tarihlerdeki padişah hasları gelirin bakarak bunun 900.000 civarında olması gerektiğini tahmin etmekteyiz. Yine, defterin eksik olması dolayısıyla sancak gelirinin ne kadarının padişah haslarına ayrılmış olduğu konusunda birşey söyleyemiyoruz. Toplam 488.432 akça olan hasların 466.182 akçası köy, cema'at, resm-i kuru, çeltük nehri ve mezra'aların gelirinden, 22.250 akçası da mukata'alardan hasıl olmaktadır. Mezkur tahrirde padişah haslarının % 95.44'ü köy, cemaat, r. kuru, çeltük nehri ve mezrea gelirlerinden, % 4.55'i ise mukataalardan meydana gelmektedir (Tablo 56).

¹¹¹⁶ M. Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, s. 167-168.

¹¹¹⁷ Halil İnalçık, "1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, s. 111.

TABLO 56
GELİR ÇEŞİDİNE GÖRE PADİŞAH HASLARI

Gelir Çeşidi	MAD 253	%	TD 107	%	1530	%	1568	%
Köy, cema'at, r. koru, çeltük nehri ve mezra'a	466.182	95.44	563.035	64.02	683.791	69.83	134.450	10.11
Mukata'alar	22.250	4.55	316.317	35.97	295.383	30.16	1.174.086	88.36
Resm-i kabban-ı İskele ve bazar-ı Antalya	-	-	-	-	-	-	20.200	1.52
TOPLAM	488.432*	-	879.352	-	979.174	-	1.328.736	

* Defter eksik olduğu için kesin sonucu vermemektedir. Diğer tarihlerdeki padişah haslarına bakılırsa bunun 850-900 bin civarında olması ihtimali yüksektir.

TD 107 nolu defterde, padişah haslarının sancak geliri içerisindeki nisbeti % 36'dır (Tablo 64). Bu tarihte padişah hasları 879.352 akça olup, bunun % 64.02'si köy, cemaat, resm-i koru, çeltük nehri ve mezrea gelirlerinden, % 35.97'si ise mukataalardan meydana gelmektedir (Tablo 56).

1530 tahririnde padişah haslarının daha önceki tahrire göre aşağı yukarı %10 nisbetinde arttığını ve 979.174 akçaya yükseldiğini görmekteyiz. Bunun sancak hasılatı içerisindeki payı ise % 33'dür (Tablo 64). Bu gelirin % 69.83'ü köy, cemaat, koru, çeltük nehri ve mezra'lardan, % 30.16'sı ise mukataalardan meydana gelmektedir (Tablo 56). Bu tahrirde padişah haslarının gelirinin 10 kurâ, 6 mezre'a, 8 mukata'a, 31 cema'at, 2 memlaha ve 22 enhardan meydana geldiği belirtilmiştir. Toplam hasıl da 980.174 akça olarak belirtilmesine rağmen yapılan hesaplamada 979.174 akça olduğu görülmüştür¹¹¹⁸.

TD 107 nolu deftere göre, köy, cemaat, koru, çeltük nehri ve mezra'alardan elde edilen gelirlerin nisbeti % 5.81 artmış, fakat aynı nisbette de mukataa gelirlerinden düşüş söz konusu olmuştur (Tablo 56).

1568 tarihli tahrirde padişah hasının daha önceki yıllara göre daha da arttığını görmekteyiz. 1530 tahririne nazaran % 26'lık bir artışla 1.328.736 akçaya yükselmiştir. Bu tarihte padişah hası toplam sancak hasılatı içerisinde % 33.46'ya tekabül etmektedir (Tablo 64). Bu gelirin % 10.11'i köy, cemaat, mezrea vs. % 88.36'sı mukataalardan, % 1.52'i ise "Resm-i kabban-ı iskele ve bazar-ı Antalya"dan meydana gelmektedir. Bu oranlardan da anlaşıldığı gibi mukataa gelirlerinde çok büyük bir artış söz konusudur. Daha önceki tahrire göre % 58.20'lik bir artış vardır (Tablo 56 ve Ekler Tablo 5).

b- Teke Sancakbeyi (Mir-liva) Hasları

Miri arazi sistemi içerisinde kalan sancaklarda, genellikle sancak gelirinin mühim bir kısmı padişah hası olarak ayrıldıktan sonra geri kalan miktarın bir kısmı sancakbeyine has olarak tevcih edilmekte, bundan arta kalan da tımar ve zeamet sahiplerine bırakılmaktadır. Normalde sancakbeyinin hasları en az 200.000 akçadan başlamak üzere onların kudem ve istihkaklarına göre 400.000 ile 600.000 akçaya kadar yükselbilmektedir. Sefer-i hümayunda hizmetleri olan ve başarılı olanlara terakki verilmektedir. Sancakbeyileri sefer-i hümayunda

¹¹¹⁸ TD 166, s. 611; Padişah haslarının gelir neveleri konusunda Ekler Tablo 5'e bkz..

gelirlerine göre her 5000 akçada bir cebelü götürmekle yükümlü tutulmuşlardır¹¹¹⁹. 1455 tahririne ait defterin eksik olması dolayısıyla olsa gerek sancakbeyi haslarından bahsedilmemiştir. Bundan dolayı bu konuda bir rakam vermemiz mümkün değildir. Fakat bir fikir vermesi açısından 1431 tarihinde Arvanid Sancağı'ndaki durum hakkında bilgi verebiliriz. Arvanid Sancağı'nda sancakbeyinin hassı takriben 330.000 akçadır. Sancakbeyi bu gelir mukabili sefere; 32 cebelü, 2 geçim, 2 çadır, 1 günlük, 1 mutbak götürmek mecburiyetindedir¹¹²⁰. *Beldiceanu* da Fatih Kanunnamesine dayanarak XV. yüzyılda umumi olarak sancakbeyinin gelirinin 300.000 hatta 400.000'in üstünde olduğunu belirtmektedir¹¹²¹. Buna göre 1455 tahririnde Teke Sancakbeyi hassının da 300.000 civarında olması gerektiğini söyleyebiliriz.

II. Bayezid'in ölümünden sonra yazıldığı anlaşılan fakat kesin tarihi belli olmayan ve eksik olan tapu tahrir defterine göre Teke sancakbeyi hasları 437.171 akçadır. Bu gelirin % 88.25'i köy, cemaat ve mezreadan, % 0.05'i mukataalardan, % 11.68 ise bac-ı bazar, niyabet, hamam ve adet-i mizan gibi gelirlerden meydana gelmektedir (Tablo 57).

TABLE 57
GELİR ÇEŞİDİNE GÖRE SANCAKBEYİ HASLARI

Gelir Cinsi	MAD 253	%	TD 107	%	1530	%	1568	%
Köy, cemaat, mezra'a	385.821	88.25	347.094	82.38	346.235	87.72	335.060	79.75
Mukâta'a	250	0.05	950	0.22	950	0.24	-	-
Bac-ı bazar, niyabet, hamam ve adet-i mizân	51.100	11.68	73.250	17.38	47.500	12.03	85.068	20.24
TOPLAM	437.171	-	421.294	-	394.685	-	420.128	-

TD 107 nolu deftere göre, Teke sancakbeyi olarak *İhtiyar Bey*'i görmekteyiz ve onun hasılı defterde 400.519 akça verilmesine rağmen 421.294 akça olduğu görülmüştür¹¹²². Bu hasılın % 82.38'i köy, cemaat ve mezreadan, % 0.22'i mukataalardan, % 17.38' i bac-ı bazar, niyabet, hamam ve adet-i mizan gibi kalemlerden meydana gelmektedir (Tablo 57).

1530 tahririnde sancakbeyinin geliri 394.685 akçaya düşmüştür. Bu tarihte sancakbeyi olarak kimin burada bulunduğunu tesbit etmemiz mümkün olmamıştır. Sancakbeyi gelirinin % 87.72'si köy, cemaat ve mezralardan, % 0.24'ü mukataalardan ve % 12.03'ü ise bac-ı bazar, niyabet, hamam, adet-i mizan gibi kalemlerden meydana gelmektedir (Tablo 57). Bu tahrirde sancakbeyi hasılının 3 nefis, 6 mukata'a, 17 kurâ, 4 mezra'a ve 56 cema'at gelirlerinden meydana geldiği belirtilmiştir¹¹²³.

12 Temmuz 1557/15 Ramazan 964 tarihinde Teke sancakbeyi olarak *Bali Bey*'e tezkere verilmiş ve 438.210 akça tevcih edilmiştir. Bu hasılın, 189.511 akçası *Antalya*'dan, 98.445 akçası *Karahisar*'dan, 97.585 akçası *Elmalu*'dan, 31.621 akçası *Kaş*'dan, 5.860 akçası *Kalkanlu*'dan ve 15.888 akçası da *Çermin* livasından verilmiştir¹¹²⁴. 22 Mayıs 1563/29 Ramazan 970 tarihinde Teke sancakbeyi olan *Mustafa Bey*'e 336.648 akça gelir tasarruf

¹¹¹⁹ Aynı Ali Efendi, *Kavânin-i Al-i Osman Der-Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Dîvân*, İstanbul, 1280, s. 37-39.

¹¹²⁰ Halil İncalcık, "1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, s. 111.

¹¹²¹ *Beldiceanu*, aynı eser, s. 45-47.

¹¹²² Teke sancakbeyilerinin kimler olduğu konusunda daha ayrıntılı bilgi için ikinci bölüme bkz.

¹¹²³ TD 166, s. 611.

¹¹²⁴ Bu tevcih 28 Kasım 1586/16 Zilhicce 964 tarihinde kaydedilmiştir: *Ruznamçe* 8, s. 243-244.

etmesi için tezkere verildiğini görmekteyiz. Bu gelirin, 147.769 akçası *Antalya*'dan, 98.445 akçası *Karahisar*'dan, 64.193 akçası *Elmalu*'dan, 21.121 akçası *Kaş*'dan, 5.160 akçası da *Kalkanlu* nahiyesinden verilmiştir¹¹²⁵. 13 Ağustos 1563/23 Zilhicce 970 tarihinde ise sancakbeyi olarak *Murad Bey*'e tezkere verildiğini ve 466.555 akçalık bir gelire sahip olduğunu görmekteyiz. Bu hasılın, 189.469 akçası *Antalya*'dan, 98.445 akçası *Karahisar*'dan, 95.585 akçası *Elmalu*'dan, 31.621 akçası *Kaş*'dan, 5.160 akçası *Kalkanlu*'dan ve geri kalanı da *Bahaddin ifrazından* olmak üzere toplam 466.555 akça verilmiştir¹¹²⁶. 1568 tahririnde sancakbeyi olarak görülen *Mehmed Bey*'in geliri ise 420.128 akçadır. Bu hasılın, % 79.75'i köy, cemaat ve mezrealardan, % 20.24'ü bac-ibazar, niyabet, hamam ve adet-i mizan gibi kalemlerden meydana gelmektedir (Tablo 57).

6 Mart 1574/13 Zilkade 981 tarihli bir hükümden, Teke sancakbeyi olan *Mehmed Bey*'in haslarınının 420.000 akça olduğunu öğrenmekteyiz. 11 Kasım 1577/29 Şaban 985 tarihli hükümden ise, sancakbeyiliğine daha önce *Ohri Beyi* olan *Sinan Bey*'in getirildiğini ve 330.000 akça haslarına berat eylendiğini görmekteyiz. 23 Haziran 1579/27 Rebiyülahir 987 tarihli bir hükümden ise sancakbeyinin 361.000 akça gelire terakkilerle birlikte müstahak olduğunu görmekteyiz. 14 Şubat 1580/27 Zilhicce 987 tarihinde ise *Hama Beyi* olan *Ahmed Bey*'e terakkileriyle ber-vech-i tekmin 450.000 akça gelir tahsis edilmiştir¹¹²⁷. 14 Haziran 1598/10 Zilkade 1006 tarihinde Teke sancakbeyi olarak *İbrahim Bey*'e 420.028 akça tasarruf etmesi için tezkere verilmiştir. Onun gelirin 271.900 akçası *Antalya*'dan, 56.670 akçası *Karahisar*'dan, 59.668 akçası *Elmalu*'dan ve 25.776 akçası da *Kaş* nahiyesinden verilmiştir¹¹²⁸. 27 Haziran 1598/23 Zilkade 1006 tarihinde ise sancakbeyi olarak *Mustafa Bey*'e 420.028 akça ber-vech-i tekmin 450.028 akça verilmiştir. Gelirleri *İbrahim Bey*'inki gibi yine aynı nahiyelerden, aynı miktardan meydana gelmektedir¹¹²⁹.

Sancakbeyilerin gelirlerinden de anlaşıldığı gibi XVI. yüzyıldaki Teke sancakbeyilerinin hasılları 330.000 ile 466.555 akça arasında onların istihkak ve kıdem durumlarına göre değişmiştir¹¹³⁰. XVII. yüzyılda ise bu meblağ artmış veya azalmış da olabilir. Bu konuda kesin birşey söylemek mümkün değildir. Fakat Ayn-ı Ali Efendi'nin kaydına göre, XVII. yüzyılın başlarında Teke Sancakbeyi hasları 328.000 akçadır¹¹³¹.

Teke sancakbeyilerinin asıl görev ve sorumlulukları sefer esnasında sefere gitmek olmaya birlikte, bazen sefere gitmeyip sancak muhafazasında kaldıklarını, suhte ayaklanmalarına ve korsan saldırılarına karşı tedbir aldıklarını görmekteyiz. Yine, bu sancakbeyileri arasında *Nahcivan seferine* katılan, *Çeşme iskelesinde* görev alanları da olmuştur. Sancakbeyilerin sancaktan zahire kaçakçılığını da önlemeye çalıştıklarını görmekteyiz. Bütün bunlarla birlikte, bazılarının sancakbeyiliğin *Finike*'de kale yapmak gibi şartlarla verildiğini ve böylece bu tür işlerle de meşgul olduklarını görmekteyiz¹¹³².

1568 tahririnde Teke sancakbeyi hassından başka bu sancakta *Muş sancakbeyi Bahaddin Bey*'in 20.970 akçalık geliri olduğunu görmekteyiz. Ayrıca *Hızır b. Nişancı Bey*'e 32.000 akça gelir bu sancaktan verilmiş ve bütün bunlar has olarak belirtilmiştir¹¹³³. Bu mezkur kişilerin başka sancaklarda da gelirleri olması gerekmektedir. Bunların sadece bu

¹¹²⁵ Bu tevcih 13 Haziran 1563/21 Şevval 970 tarihinde kaydedilmiştir: *Ruznamçe* 16, s. 314.

¹¹²⁶ Bu tevcih 17 Aralık 1562/20 Rebiyülahir 970 tarihinde kaydedilmiştir: *Ruznamçe* 17, s. 568-569.

¹¹²⁷ Teke sancakbeyileri ile ilgili olarak ikinci bölüme bkz.

¹¹²⁸ Bu tevcih 10 Haziran 1598/6 Zilkade 1006 tarihinde kaydedilmiştir: *Ruznamçe* 210, s. 506-507.

¹¹²⁹ Bu tevcih 21 Temmuz 1598/17 Zilhicce 1006 tarihinde kaydedilmiştir: *Ruznamçe* 210, s. 508-509.

¹¹³⁰ Teke sancakbeyileri ile ilgili olarak ikinci bölüm ve Tablo 58'e bkz.

¹¹³¹ Aynı Ali Efendi, *aynı eser*, s. 14.

¹¹³² Daha ayrıntılı bilgi için ikinci bölüme bkz.

¹¹³³ *TKA* 315, s. 7/a, 13/a.

sancaktan verilen gelirleri bu kadardır. *Bahaddin Bey*, bu sancakta zeamet sahibi olan *Eslemez Bey* ile tımar tasarruf eden *Mustafa Bey*'in kardeşidir¹¹³⁴.

TABLO 58
TAHRİRLERE GÖRE TEKE SANCAKBEYİ HASLARI

MAD 253		TD 107 (Mir-liva-i İhtiyar Bey)		1530		1568 (Mir-liva-i Mehmed Bey)	
Gelir Nevî	Geliri	Gelir Nevî	Geliri	Gelir Nevî	Geliri	Gelir Nevî	Geliri
C. Urbân der K. Zeytun	2000	C. Urbân-ı Zeytun	2000	C. Urbân-ı der K. Zeytun	2000	-	-
C. K. Karaköy tâbi-i İğdir	26968	C. Karaköy tâbi-i İğdir	26968	C. Yörükân-ı Karaköy	26968	-	-
-	-	C. Koçaklı ez-K. Karadağ	2500	-	-	-	-
C. Uluyörük; hasıl an resm-i bennak ve resm-i ağnam ve cürm-i cinayet	30000	C. Uluyörük tâbi-i mezbûre an resm-i bennak ve ağnam ve cürm-i cinâyet	30000	C. Uluyörük; hasıl an resm-i bennak ve adet-i ağnam ve bad-ı heva ve resm-i mücerred ve gayri	30000	C. Uluyörük; hasıl an resm-i bennak ve adet-i ağnam ve bad-ı heva ve resm-i mücerred ve gayri	28000
K. Aksu	22776	K. Aksu	22777	K. Aksu	22777	K. Aksu	30000
K. Bağköy, C. rea'ya-yı Finike, C. Gebran (K. Bağköy)	21580	K. Bağköy ma'a C. Şehr-i Finike ve Gebrân	21502	K. Bağköy, C. re'âyâ-i Finike, C. Gebrân (K. Bağköy)	21502	-	-
K. Beğçük	3714	K. Beğçük	3714	K. Beğçük	3714	K. Beğçük	6000
-	-	K. Bezirgan	9515	K. Bezirgan	9515	-	-
K. Budalya ma'a nısf-ı Budalya	18452	K. Budalya ma'a nısf-ı O	18474	K. Budalya ma'a nısf-ı Budalya	18474	K. Budalya ma'a nısf-ı Budalya	18400
K. Garipçe ma'a Anbağun ve Bozlar	10042	K. Garipçe tâbi-i nâhiye-i Kürt	10042	K. Garipçe ma'a Anbağun ve Bozlar	10042	-	-
K. Kal'a-i Gendive (C. Gebran tabi-i O)	15729	K. Gendive	15729	-	-	K. Gendive	19242 (19970)
-	-	K. Kabırlü (?)	1900	-	-	-	-
K. Karaöz	8272	K. Karaöz	8773	K. Karaöz	8703	-	-
K. Kokarı ma'a M. Yazır	22792	K. Kokarı (?) ma'a enhâr	22792	K. Kokarı (?) ma'a M. Yazır	22792	M. Kokarı ma'a M. Yazır ve Mihrak (?) Sazı ve Karamersin ve Suçkıdğı	35000
C. Küreciyân der K. Ovacık	1300	C. Küreciyân der K. Ovacık tâbi-i İğdir	1000	C. Küreciyân der K. Ovacık	1000	-	-

¹¹³⁴ TKA 107, s. 187/b, 190/b.

-	-	K. Kürt	600	-	-	-	-
K. Kınık	5160	-	-	K. Kınık	5160	K. Kınık	6114
K. Kındıra	20498	K. Kındıra	20498	K. Kındıra	20498	K. Kındıra	19970
-	-	K. Müğren	8958	K. Müğren, K. Deresuca (?)	8958	-	-
K. Örtেকiz C. Hisarderesi ve C. Kürüş	11890	K. Örtেকiz ma'a C. Kürüş (?)	11890	C. Hisarderesi, C. Gevenes (?) (K. Örtেকiz ?)	11890	-	-
-	-	K. Salur	1851	K. Salur	1851	-	-
K. Viranşehir n. d. Kullarköy ve Kargucuk	20000	K. Viranşehir nâm-ı diğer Kullarköy ve Kargucuk ve Kuşlu ve Çancı	20000	K. Viranşehir	20000	K. Viranşehir nâm-ı diğer Kullarköy, Kargucuk, Kuşlu ve Çancı	45000
K. İncirağacı	5187	K. İncirağacı	5187	K. İncirağacı	5187	K. İncirağacı	6100
Adet-i mizân-ı İstanoş	1500	Mahsül-i adet-i mizân-ı İstanoş	1500	Adet-i mizân-ı İstanoş	1000	Adet-i mizân-ı nefş-i İstanoş	2800
Mahsül-i bac-ı bazar-ı Elmalu ma'a Alahisar fi sene	2500	Mahsül-i bac-ı bazar-ı Elmalu ma'a İlzâr-ı bazar-ı mezbûr fi sene	2500	Mahsül-i bac-ı bazar-ı Elmalu ma'a Alahisar	2500	Mahsul-i bac-ı bazar-ı Elmalu ma'a Alahisar	4168
Nefş-i şehr-i İstanoş	12250	Mahsül-i bac-ı bazar ve cürm-i cinâyet ve bâd-ı hevâ nefş-i İstanoş tâbi'-i mezbûre fi sene	12250	Nefş-i İstanoş der- kaza-i Antalya	12250	Mahsul-i b. b. ve c. cinayet ve bad-ı heva nefş-i şehr-i İstanoş ve asiyab	21000
Mahsül-i bac-ı bazar ve niyâbet ve resm-i keyl-i Antalya fi sene	45000	Mahsül-i bac-ı bazar-ı Antalya ma'a niyâbet ve keyl	45000	Mahsül-i bac-ı bazar ve niyâbet ve resm-i keyl-i Antalya fi sene	45000	Mahsül-i bac-ı bazar-ı Antalya ma'a niyâbet-i şehr ve resm-i keyl	57100
-	-	Mahsül-i bac-ı bazar-ı Çay hâric ez-defter fi sene	500	-	-	-	-
Mukata'a-i Mir Alem C. Yörükân	250	Mahsül-i C. Mir Alem an r. bennâk ve r. ağnâm ve c. cinâyet ve bâd-ı hevâ fi sene	250	Mukata'a-i Mir Alem	250	-	-
Bölük-i Halil Aşık der K. Emirgazi ve Bölük-i İbrahim v. Bektaş	720	Mahsül-i C. Bölük Halil Aşık ve Bölük İbrahim ve C. mezkûrin ki der K. Kökez	990	Bölük-i Halil Aşık der K. Emirgazi ve Bölük-i İbrahim bin Bektaş	720	-	-
C. Çardağın	10000	Mahsül-i C. Çardeğın	10000	Mahsül-i C. Çardeğın	10000	Mahsul-i C. Çardağın	19000
C. Halacan	950	Mahsül-i C. Halacan fi sene	950	C. Halacân	950	-	-
C. Kalburcıyan	3000	Mahsül-i C. Kalburcıyan	3000	C. Kalburcıyan	3000	-	-

C. Yalnızbağ ki an liva-i Alaiye ve C. Urbân	33040	Mahsül-i C. Yalnızbağ ki an livâ-i Alaiye	11000	C. Yalnızbağ ki an liva-i Alâiye	10000	C. Yalnızbağ ki ez- liva-1 Alaiye	13000
C. Yörükân-1 Menımak (?)	700	Mahsül-i C. Yörükân-1 Menımak (?)	700	C. Yörükân-1 Sıçak	700	-	-
C. Yörükân-1 Serik	30000	Mahsül-i C. Yörükân-1 Serik	30000	C. Yörükân-1 Serik	30000	-	-
C. Şehr-i Finike	400	Mahsül-i C. Yörükân-1 şehr-i Finike	400	C. Şehr-i Finike	400	-	-
K. Depecik	591	Mahsül-i Depecik	591	K. Depecik	591	-	-
C. Doğancıyan	200	Mahsül-i Doğancıyan-1 Elmalu	200	C. Doğancıyan	200	-	-
Mahsül-i hamam der nefsi Antalya	3500	Mahsül-i hamam-1 Antalya	3500	-	-	Nısf-1 bad-1 heva ve cürm ve cinayet liva-i mezbur	70000
C. Kökez	928	Mahsül-i Kökez tâbi'-i nâhiye-i İğdir der kazâ-i Antalya fi sene	928	C. Kökez	928	-	-
Nefs-i Şehr-i Elmalu	8595	Mahsül-i nefsi Elmalu fi sene	8595	Nefs-i Elmalu	8595	Nefs-i Elmalu	12000
M. Sahil Karahisar an rüsüm-1 re'aya-yı sipahiyan ve re'aya-yı merdan-1 kal'a fi sene	8000	Mahsül-i Niyâbet-i sahil Karahisar an rüsüm re'âyâ-yı sipâhiyan ve merdân-1 kal'a fi sene	8000	-	-	-	-
Mahsul-i yuva paki (?) bazar-1 Elmalu	100	Mahsül-i rüsüm Yuva paki (?) ki der-dirahthâ-i Elmalu	100	Mahsül-i yâve-i kaza-i Elmalu	100	-	-
Mahsül-i rüsüm-1 re'âyâ-1 Sipâhiyan-1 Elmalu ma'a müselleman-1 Eskihsar fi sene	10787	Mahsül-i rüsüm-1 re'âyâ-1 Sipâhiyan-1 Elmalu ma'a müselleman-1 Eskihsar fi sene	10787	Resm-i re'âyâ-1 sipâhiyan-1 Elmalu	10787	-	-
M. Emir Büğüş	1033	M. Emir Büğüş	1033	M. Emir Büğüş	1033	-	-
-	-	M. Hacı Nasuh der Karadağ tâbi'-i İstanos	300	M. Hacı Nasuh der Karadağ	300	-	-
-	-	M. Kalemlü ma'a nehr-i O	650	M. Kullar	650	M. Kalemlü	700 (720)
-	-	M. Pah (?) ve Kaçılıpınarı (?)	200	-	-	-	-
-	-	Mukâta'a-i Tahinhâne-i kazâ-i Kaş	700	Mukâta'a-i Tahinhâne tâbi'-i K.	700	-	-

				Margaz			
C. Urbân-1 benâm-1 Karacalar	3000	-	-	C. Urbân-1 benâm-1 Karacalar	3000	-	-
K. Geledos	13767	-	-	-	-	K. Geledos	6534
GENEL TOPLAM	437. 171 *	-	421. 294 **	-	394. 685 ***	-	420. 128 ****

* Defter eksik olduğu için Mir-liva hassının toplamı da eksik olabilir.

** TD 107'de Mir-liva İhtiyar Bey'in toplam hasılı 400.519 akça olarak verilmesine rağmen gerçek hasılın 421294 akça olduğu hesaplanmıştır.

*** TD 166 Nolu Defterde Mir-liva hassına tabi': nefis:3, mukata'a:6, kura:17, mezarı':4, cema'at:56, neferan: 5044'dür.

**** Yapılan hesaplamada gerçek toplam 420.128 akçe olmasına rağmen TKA 315 nolu icmal defterinde cem'an 420.028 akçe yazılmıştır. Yine, bu Mehmed Bey'in hassının toplamı TKA 107 nolu deftere göre hesapladığımızda 407.150 akçe çıkmaktadır.

Parentez içindeki rakamlar TKA 107'deki hasılın toplamını göstermektedir.

c- Teke Sancağı Subaşları Gelirleri

Subaşı gelirleri sadece 1455 tahririnde ayrı ayrı belirtilmiş ve onlar hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Buna göre, Teke sancağında her nahiyeye bir subaşılığa ayrılmış ve idari bölünme bu şekilde oluşmuştur. Vakıf gelirleri dışındaki sancak gelirleri de sancakbeyi hasları, subaşı has ve gelirleri ile tımarlar arasında pay edilmiştir.

Subaşların gelirleri idari ve mali bakımdan bazı imtiyazlara sahip serbest tımarlar kategorisine girmektedir. Rûsum-ı serbestiye denilen ve bazı kısımları da niyabet ve bad-ı heva isimleri altında kaydedilmiş olan vergiler tam ve müstakil olarak dirlik sahibine ait bulunmaktadır. Serbest olan tımarlarda suçluları takib, tevkif ve kadı mahkemesinin kararı alındıktan sonra cezaların tatbik selahiyeti ile birlikte, adı geçen para cezalarının tamamını kendi hesaplarına tahsil imtiyazı da dirlik sahiplerinin elinde bulunmaktadır. Halbuki serbest olmayan tımarların sahipleri, kendi toprakları üzerinde işlenmiş olan suçlulardan alınacak para cezalarını bağlı bulunduğu sancakbeyilerinin veya subaşların adamları ile yarı yarıya paylaşmak zorundaydılar¹¹³⁵. Teke sancağında da bu duruma dikkat edildiğini görmekteyiz.

Teke sancağı subaşı gelirleri, 4163 (4263) akça ile 92389 (92377) akça arasında değişmektedir (Tablo 59). 1431 tarihinde Arvanid Sancağı'nda ise, sancakbeyinin ve vilayet adını taşıyan kazalardaki subaşların tımarları has adını taşımakta, subaşı hasları 20.000 ile 81.000 arasında değişmektedir¹¹³⁶. Subaşı gelirleri, subaşının başında bulunduğu nahiyeye veya kazanın büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Ayrıca, subaşların sefer esnasında götürmekle yükümlü oldukları araç gereçlerle cebelü, gulam v.b. şeyler de onların gelirlerine göre değişmektedir. Subaşı gelirlerinden iki tanesinin geliri has olarak zikredilmektedir. Bunlar da, 100.000 akçanın altında olup Karahisar kazası subaşısı *Yakub Bey*'in hassı 92.389 (92.377) akça diğeri ise İstanos subaşı *Azeb Bey*'in hassı 87.557 akçadır (Tablo 59).

Bu gelirlere mukabil Karahisar subaşısı *Yakub Bey* sefer esnasında "*kendü bürüme 23 cebelü. 3 geçim. 1 günlük. 1 çadır sağnyla ve tenketür*" götürmükle sorumludur. Edhem Bey'in yazdığı defterde Karahisar subaşısının geliri 49.191 akça olarak yazılmıştır. İstanos subaşısı *Azeb Bey*'in sefer sırasındaki yükümlülükleri ile ilgili birşey söylememiz mümkün değildir. Çünkü defter eksik olduğu için bu belirtilmemiştir. Fakat *Yakub Bey*'in gelirini göz

¹¹³⁵ Ö.L. Barkan "Tımar", s. 310-311.

¹¹³⁶ Halil İnalcık, "1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, s. 111.

önünde bulundurarak onunda aşağı yukarı aynı yükümlülüklerle sahip olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Karahisar kazasına bağlı Bağovası subaşı Aydın Bey oğlu Yakub Bey'dir ve geliri 9.102 (9.093) akçadır. Sefer esnasında "kendü bürüme 3 cebelü ve 1 çadır" ile sorumluluğunu yerine getirecektir¹¹³⁷.

Mükerrem Kömi veya Kazaca oğlu Mustafa Subaşılığı subaşı Mustafa oğlu Pir Muhammedî olup 4.163 (4.263) akçalık gelire sahiptir. Sefere "bürüme, 1 cebelü, 1 oğlan ve 1 tenketür" ile katılacaktır. Kürt subaşı Çelebi Kulu Yusuf olup 5.778 akça gelire sahiptir. Bunun sefer esnasında hangi şartlarda sefere katılacağı belirtilmemiştir. Kızıkaya subaşı Adil Bey'dir. Onun geliri 8.527 (8.522) akça olup, "kendü bürüme, 2 cebelü, 1 oğlan, 1 çadır" ile sefere katılacaktır. Kaş Vilayeti subaşı ve aynı zamanda sancağın beylerbeyisi Balaban Bey'dir. Onun geliri ise 21.245 (23.045) akça olup, "kendü bürüme, 7 cebelü ve 1 çadır" ile sefere katılacaktır¹¹³⁸.

TABLO 59
MAD 14'E GÖRE 1455 TARİHİNDEKİ
TEKE SANCAĞINDAKİ SUBAŞILAR VE GELİRLERİ

No	Subaşılar	Gelirleri
1	Kazâ-i Karahisar Subaşı Ya'kub Bey	92389 (92377)
2	Ta'allukât-ı Bağovası (Tabi'-i Karahisar) Subaşı Aydın Bey Oğlu Ya'kub Bey	9102 (9093)
3	Ta'allukât-ı Mükerrem Kömi (Kazaca Oğlu Mustafa Subaşılığı) Subaşı Mustafa Oğlu Pir Muhammedî	4163 (4263)
4	Kürt Subaşı Çelebi Kulu Yusuf	5778
5	Kızıkaya Subaşı Adil Bey	8527 (8522)
6	Kaş Vilâyeti Subaşı (aynı zamanda sancağın beylerbeyi) Balaban Bey	21245 (23045)
7	İstanos Subaşı Azeb Bey	87557*
	TOPLAM	

Parentez içindeki rakamlar gerçek değerleri göstermektedir.

* Edhem Beyin yazdığı defterde toplam hasılın 75242 akça olduğu söylenmiştir. Subaşı kendi bürüme 21 cebelü bir çadır sukağıyla ve bir günlük ve üç geçim ala.

2- Zeametler

Osmanlı tumar sisteminde yıllık hasılı 20.000 ile 100.000 arasında değişen dirliklere zeâmet adı verilmekte, bunlara mutasarrıf olan yüksek düzeydeki devlet memurlarına da zâim denilmektedir. Padişah hasları ile sultan ve vezir vakıflarından başka, beylerbeyi, sancakbeyi, nişancı, defterdar, divan katibleri, çavuşlar, çeribaşı, subaşılar ve dizdar gibi yüksek rütbeli idare amirleri ile diğer memur ve askerlerin has ve zeametleri, idari ve mali bakımdan bazı imtiyazlara sahip olmaları dolayısıyla serbest tumarlar olarak vasıflandırılmaktadırlar. Serbest tumarlarda umumiyetle *rûsum-ı serbestiye* denilen ve bazı kısımları da *niyabet* ve *bad-ı heva*

¹¹³⁷ MAD 14, s.246/a, 253/b.

¹¹³⁸ MAD 14, s. 148/1, 263/b, 260/b, 266/a, ; ayrıca subaşılardan yükümlülükleri ile ilgili geçen tabirler ve bunların mahiyetleri hakkında tumar kısmına bkz.

isimleri altında kaydedilmiş olan vergiler, tam ve müstakil olarak dirlik sahibine ait bulunmaktadır¹¹³⁹. Serbest tımarlar bu arada zeametler daha geniş bir serbestlik ve salahiyetle idare edildikleri için büyük kolaylıklar ve faydalar mevcuttur. Şöyleki, bu gibi tımarların sahiplerinin büyük idare amirleri olarak sık sık değiştirildiği ve bilhassa ölümlerinden sonra mevki ve vazifeleri gibi dirlikleri de oğullarına geçmediği için serbest ve geniş bir salahiyetle idare edildikleri halde devlet otoritesi için rakip ve tehlikeli bir asalet sınıfının teşekkülünü engellemektedir¹¹⁴⁰.

Elimizde bulunan tahrir ve tımar tevcih defterlerinden öğrendiğimiz kadarıyla, Teke sancağındaki miri arazinin önemli bir kısmının bazı büyük devlet adamlarının zeametlerine tahsis edildiklerini görmekteyiz. 1455 tahririne ait olarak zeamet tabirine hiç bir yerde rastlanmamaktadır. Aynı durumu 1431 tarihinde *Arvanid*'de de görmekteyiz. Buna mukabil XV. asrın ikinci yarısında II. Bayezid devrine ait *Avlonya* defterinde, subaşı tımarları daima zeamet adını taşımaktadır. Subaşının altında serasker, yahut öbür adı ile çeribaşılar vardır. Dizdarlar ile çeribaşılar alalede sipahiler gibi tımar tasarruf etmekte ve "bey" ünvanı taşımaktadırlar¹¹⁴¹.

1455 tahririnden sonra TD 107 nolu defter elimizde olup buna göre, sancaktaki zeametleri verebiliriz:

Mezkur defterde, sancakta 3 aded zaim bulunmakta olup zeametlerin toplamı ise 122.921 akçadır. Zaimlerden biri yüksek devlet memurlarından olup, Teke Sancağı *mir-alayı* olan *Ahmed Bey*'dir ve 25.997 akçalık bir gelire sahiptir. Ayrıca, *Mustafa Bey v. Sinan Paşa*'nın zeameti vardır ve 86.093 akça olan geliri 90.000 akçaya iltizama verilmiştir. Yine bunlardan başka, *Pir Mehmed Bey* zaim olarak bulunmakta ve 10.831 akçalık bir gelire mutasarrıf olmaktadır.

TABLO 60
TD 107'YE GÖRE TEKE SANCAĞI'NDA ZEAMET SAHİBLERİ

No	Adı	Vazifesi	Geliri	İltizam
1	Ahmed Bey (X)	Mir-alay-ı liva-i Teke	25997	-
2	Mustafa Bey v. Sinan Paşa	-	86093	90000
3	Pir Mehmed (XX)	-	10831	-
	TOPLAM		122.921	-

(X) Zaim Ahmed Beyin tasarruf ettiği bu zeamet 3 Şehr-i Cemaziyelevvel 939 tarihinde akrabalarından olan Hamza, Arslan ve Hasan'a ber-vech-i iştirak ber-vech-i zeamet olarak 7000'er akçaya üçüne hisseler halinde verilmiştir (Toplam 21000 akça).

(XX) Galiba daha sonraki bir tarihte bu ze'ameti Ca'fer v. Budak ve Erdoğan v. Pir Mehmed tasarruf etmişlerdir. Çünkü şu kayıt düşülmüştür: "*der-dest Ca'fer v. Budak ve Erdoğan v. Pir Mehmed Hisse-i Ca'fer 8831 Hisse-i Erdoğan 2000*".

1530 tarihli icmal defterinde zeametlerin ve zaimlerin sayısı verilmemiştir. Bundan dolayı bu konuda birşey söylememiz mümkün değildir. Fakat bütün bunlarla birlikte, tımarlı sipahiler ile zeamet sahiplerinin gelirlerinin nelerden meydana geldiği ve toplam olarak hasılın nekadar olduğu icmal olarak belirtilmiştir. Buna göre, 207 kurâ, 87 mezre'a, 14 mukata'a, 30 cema'at, 2 nehir ve 1 asiyâb'dan meydana gelmiş olup toplam hasıl ise 963.008 akça olarak

¹¹³⁹ Ö.L. Barkan, "Tımar", s. 310; N. Beldiceanu, aynı eser, s. 32-33.

¹¹⁴⁰ Ö.L. Barkan, "Tımar", s. 311.

¹¹⁴¹ Halil İncalcık, "1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomisi*, s. 111.

verilmiştir¹¹⁴². Gerçekte yaptığımız hesaplama sonucunda zeamet ve tımarlara ayrılan hasılın 1.008.428 akça olduğu ortaya çıkmaktadır.

Mezkur tarihten 1568 yılına kadar sancaktaki zeametlerin sayısı ve durumu hakkında toplu bilgiye sahip değiliz. Fakat, 16 Safer 964 tarihli bir *Mühimme* hükmünü de zikretmeden geçemeyeceğiz. Buna göre, Teke Livasında zeamet sahibi olan *Yusuf*'un fevt olduğunu ve zeametten bir kısmının tımar mazulu *İsa Çavuşa* ve bir kısmının da *Mahmud Çavuşa* verilmesi için hüküm verildiğini görmekteyiz¹¹⁴³. Yine, 24 Ramazan 976 tarihli *Mühimme* kaydında, Teke Livasının İstanos nahiyesine tabii Kızılca köyünden ve Hüseyin Çavuş'dan mahlul zeametın *Mehmed Çavuşa* tevcihi belirtilmektedir¹¹⁴⁴. Ayrıca, 3 Safer 976 tarihli ve Teke Beyine ve Kaş kadısına gönderilen bir *Mühimme* kaydında, zeamete mutasarrıf Cafer'in önüne çıkıp kılıç ile mecruh eden kişilerin cezalarının verilmesi istenmektedir¹¹⁴⁵.

1568 tahririnde ise, Teke Sancağında 10 aded zeamet bulunmaktadır. Bu zeamet sahiplerinin 3 tanesinin geliri 20.000 akçanın altındadır. Fakat mufassal ve icmal defterinde zeamet olarak belirtilmiştir. İcmal defterinin sonunda ise zeametlerin toplam sayısı verilirken 7 tane olduğu kaydı düşülmüştür. Büyük bir ihtimalle defter içerisinde zeamet olarak belirtilen, fakat geliri 20.000'den az olan dirlikler bu sayının dışında bırakılmış olmalıdır¹¹⁴⁶. Mezkur tarihteki zeametlerin toplam hasılı 268.987 akçadır. Daha önceki tahrirde zeametlerle tımarlara ayrılan hasılı ayrı ayrı belirtilmediği için bu tahrirle kıyaslama yapmamız mümkün olmamıştır. Fakat TD 107 nolu deftere göre zeametlerde % 118.82'lik bir artışın olduğunu söyleyebiliriz. Tabloda da görüleceği gibi bu tarihteki zeamet sahiplerinden 3'ü *mir-alay* 3'ü de *dergah-ı ali çavuşu*'dur. Yine, mezkur tarihte 42.275 akça gelir tasarruf eden *Mesih v. Evlat Bey*'in 21 Safer 971 tarihinden beri bu zeamete sahip olduğu anlaşılmaktadır. 21 Safer 971 tarihli ruznamçe defterindeki kayda göre 30.556 akça tasarruf etmektedir. 1568 tarihinde 42.475 akça zeamete sahip olan dergah-ı ali çavuşu Mehmed Çavuş'un 21 Ramazan 977 tarihli ruznamçe kaydına göre bu tarihte 20.523 akça tasarruf etmeye başladığını ve dolayısıyla gelirinin de düştüğünü görmekteyiz¹¹⁴⁷. Fakat 978 tarihli iki hükümde ise Kıbrıs Adası'nda ziyade hizmet ettiği için, daha önce 42.475 akça olan gelirine terakki verilmesi istenmektedir¹¹⁴⁸.

TABLO 61
1568 TARİHİNDE TEKE SANCAĞINDA ZEAMETLER

N o	Zeamet Sahibi	Vazifesi	Geliri
1	Eslemez Bey	-	51800
2	Mesih V. Evlat Bey	-	42275
3	Mehmed	Menteşe Sancağı Mir-alayı	20684
4	Mısır Bey	-	14948
5	Mehmed Çavuş	Dergah-ı Ali Çavuşu	42475
6	Mehmed	Alaive Sancağı Mir-alayı	17159
7	İlyas Çavuş	Dergah-ı Ali Çavuşu	20523
8	Hasan	-	20002
9	Mehmed	Kütahya Sancağı Mir-alayı	21428

¹¹⁴² TD 166, s. 611.

¹¹⁴³ MD 2, s. 199/1802.

¹¹⁴⁴ MD 4, s. 89/915.

¹¹⁴⁵ MD 7, s. 653/1817.

¹¹⁴⁶ TKA 315, s. 36/a.

¹¹⁴⁷ Ruznamçe 17, s. 559, 561.

¹¹⁴⁸ KK 64, s. 128, 93.

10	Bali Çavuş	Dergah-ı Ali Çavuş	17693
	TOPLAM		268.987

19 Ekim 1570/19 Cumadelula 978 tarihli hükümde, Elmalu nahiyesinde 14550 akça tımarı olan çeri sürücü *Pir Ahmed*'in Kıbrıs'da Lefkoşe kalesinde ziyade hizmette ve yoldaşlıkta bulunduğu için tımarının zeamete çevrildiğini görmekteyiz¹¹⁴⁹. Yine, 18 Nisan 1571/23 Zilhicce 978 tarihli *Mühimme* kaydına göre, Anadolu beylerbeyisine verilen hükümde, Teke sancağında 14.000 akça tımarı olan *Mehmed*'in Kıbrıs'da ziyade bahadırılık etmesi dolayısıyla 6000 akça eklenmek suretiyle tımarının zeamet olduğunu görüyoruz¹¹⁵⁰. 1 Şubat 1573/28 Ramazan 980 tarihli hükümden ise 1568 tarihinde zeamet mutasarrıf eden *Eslemez Bey*'in vefatıyla zeametinin mahlul olduğu ve 20.000 akçası *Mehmed*'e geri kalanı da iştirak üzere bir kaç kişiye verildiğini görmekteyiz¹¹⁵¹. 11 Temmuz 1574/21 Rebiyülevvel 982 tarihli hükümde, *Hasan*'ın *Hersek* sancağından 5 akça tımandan mazul olup terakkileriyle 15100 akça tımarı müstahak iken tımarı zeamet olmak için hükm-i şerif verilip Kıbrıs seferine gelmeyen *Ali* tahvilinden 20.000 akça zeamete hükm-i şerif verildiği belirtilmektedir¹¹⁵². 6 Eylül 1578/4 Receb 986, 11 Ekim 1578/9 Şaban 986 ve 22 Ekim 1578/20 Şaban 986 tarihli *Mühimme* kayıtlarından, Teke Sancağı muhafazasına 30 nefer sipahi ile bir zaimin kaldığını geri kalan erbab-ı tımar ve zuamanın Sivas ve Erzurum muhafazasına gittiğini görmekteyiz¹¹⁵³. Yine, 7 Mayıs 1585/7 Cumadelula 993 tarihli olan ve Antalya kadısına yazılan hükümde, Dergah-ı ali çavuşlarından Hüseyin'in Antalya'da olan zeameti mahsulünü Manisa'ya götürmesine mümanaat olunmaması istenmektedir¹¹⁵⁴.

1585-1586/994 tarihli müselleme mensuh çiftliklerini havi defterde *Mir-i müselleman ve Piyâdegân Hasan Bey*'in zeametinden bahsedilmektedir. Buradaki kayıtlara göre, Eskişehir nahiyesindeki 40 çiftliğin geliri olan 32.162 akça ile Elmalu kazasındaki 10 çiftliğin geliri olan 4840 akça onun hasılını oluşturmaktadır. Onun toplam hasılı ise 37.002 akça tumkatadır. Mensuh çiftlikleri havi olan defterlerden sadece zikredilen defterde dirliklerle ilgili bilgi verilmiş ve burada da sadece *Hasan Bey*'in zeametinden bahsedilmiştir¹¹⁵⁵.

1568 tarihinden sonra sancaktaki tımar ve zeametleri düzenli olarak ihtiva eden tahrir defterleri bulunmadığından XVI. yüzyılın sonlarında zeametlerin durumu hakkında bilgi sahibi olmak ve bunları değerlendirmek zor olmuştur. Mezkur tarihten sonraki zeametlerin durumu ve değerlendirilmesinde 690 numaralı *Tapu Tahrir Defteri* ile tımar ve zeamet tevcihlerini ihtiva eden *Ruznamçe Defterlerinden* faydalanma yoluna gittik. Ancak, *Ruznamçe defterleri* tahrir defterlerinde olduğu gibi muayyen bir tarihte sancak genelindeki tımar ve zeametleri toplu olarak yansıtmadıkları için bunları değerlendirmek ve kullanmak oldukça sınırlı olmuştur. Bu dönemdeki zeametlerin büyük çoğunluğu *Dergah-ı Ali çavuşları* tarafından tasarruf edilmektedir. Bununla birlikte, *Ser-çavuşan-ı Dergah-ı Ali*, *Müteferrika-ı Dergah-ı Ali*, *Katiban-ı Ali*, *Katiban-ı Defter-i Anadolu*, *Katiban-ı Divan-ı Hümayun*, *Mir-alay-ı Liva-i Teke*, *Mir-alem-i Liva-i Kütahya* ve *Dergah-ı Ali çavuşu* ve aynı zamanda *Vezir-i Azam İbrahim Paşa*'nın *Kethüdası* gibi ünvan ve rütbelere sahip olan kişilerin de Teke Sancağı'nda zeamet tasarruf ettiklerini görmekteyiz. Bu tür yüksek dereceli devlet memurlarının çok olması konunun önemini bir kat daha arttırmaktadır.

¹¹⁴⁹ MD 8, s. 33/392.

¹¹⁵⁰ MD 13, s. 87/614.

¹¹⁵¹ KK 224 D. H. Ruus Kalemî, s. 41/4.

¹¹⁵² A.RSK 1460, s. 67.

¹¹⁵³ MD 32, s. 3/18, 237/440, 241/446.

¹¹⁵⁴ MD 58, s. 56/165.

¹¹⁵⁵ TD 624, s. 38-42, 50-63.

TABLO 62
TD 690 NUMARALI DEFTERE GÖRE TEKE SANCAĞINDA
ZEAMET SAHİBİ ÇAVUŞLAR VE GELİRLERİ

No	Zeamet Sahibi	Geliri	Yılı
1	Ali b. Mehmed Çavuş	20999	1013
2	Ali Çavuş	20523	1009
3	Bali Çavuş	47990	1008
4	Hamza Çavuş	30000	1009
5	Hüseyin Çavuş	62400	1014
6	Hızır Çavuş	32000	1015
7	Karanlı (?) Çavuş	50000	1012
8	Mahmud Çavuş	20600	1013
9	Mahmud Çavuş	13984	1016
10	Mehmed b. Hüseyin Çavuş	36000	1011
11	Mehmed Çavuş	35000	1009
12	Mehmed Çavuş	29776	1015
13	Mehmed v. Bali Çavuş	20000	1013
14	Mustafa Çavuş	32991	1009
15	Mustafa Çavuş	70000	1016
16	Nazik Ali Çavuş	48121	1014
17	Nazik Ali Çavuş	60000	1015
18	Nebi Çavuş	22478	1009
19	Piyale Çavuş b. Abdullah	20100	1009
20	Rıdvan Çavuş	38885	1013
21	İbrahim Çavuş	34441	1009
22	İmirza Çavuş	10861	1009
23	Yusuf Çavuş	14450	1013

3- Tımarlar

Tımar, Osmanlı İmparatorluğu'nda geçimlerini veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara belli mükellefiyetler karşılığında devlete ait gelirlerin tevcih edilmesi olarak tanımlanabilir. Başka bir ifade ile senelik geliri 20.000 akçadan az olan gelir kaynaklarının muayyen bir hizmet ve vazife karşılığında ve belli şartlarla bir kimseye tahsisi anlamında kullanılan bir tabirdir.

Tımarlar gelirlerine göre tasnif edildiği gibi, mülk olarak verilir verilmediğine göre *mülk olan tımarlar* ve *mülk olmayan tımarlar*, tevcih şekillerine göre, *tezkereli tımarlar*, *tezkeresiz tımarlar*, statülerine göre ya da malî bakımdan *serbest* ve *serbest olmayan tımarlar*, sipahilerin vazifelerine göre *eşkinici*, *doğancı*, *mustahfiz* ve *hademe tımarları* gibi şekillerde tasnife tabi tutulabilirler. Bütün bunlarla birlikte gelirlerinin kökenine göre, *kırsal tımar*, *karma tımar* ve *kentsel tımar* gibi birçok şekilde tımarları tasnife tabi tutmak mümkündür. Yıllık hasılı 20.000 akçaya kadar olan dirliklerden meydana gelen tımarlar genellikle *sipahi tımarı* olarak değerlendirilmektedir¹¹⁵⁶. Sipahi tımarının, “*kılıç*” tabir edilen

¹¹⁵⁶ Tafsilat için bkz. Nicoara Beldiceanu, XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Tımar, s. 25-98; Ö. L. Barkan, “Tımar”, İ.A., s. 286-333; Halil Cin, Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, İstanbul, 1985, s. 60-63; L. Barkan, E. Merçil, Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri (1), Ankara, 1988, s. 97-100.

ve sipahilik hizmetine giren herkes için bir başlangıç kadro maaşı teşkil eden bir çekirdek kısmı bulunmaktadır. Bu kısım sipahinin zamanla göstereceği yararlılıklara göre, yapılacak terakki zamlarıyla büyüye bilmektedir. Fakat bu ilaveler ölüm vukuunda hizmete yeni girecek evlatlara aynen ve tamamen intikal etmemektedir. Bu suretle, tımar arazisinin zamanla türlü fırsatlardan faydalanılarak büyütülmüş olan şekilleriyle bir aile mülkü halinde nesiller boyunca aynı soydan gelen kimseler halinde kalması ve büyümesi önlenmiş olmaktadır.

Bu tasniflerden bazıları hakkında bilgi vermek gerekirse;

Tevcihi merkeze ait olan tımarlar *tezkereli*, beylerbeyi ve vezirler tarafından tevcih edilebilen tımarlar da *tezkeresizdir*¹¹⁵⁷. Anadolu eyaletinde, tezkeresiz tımarların en büyüğü 5000 akçadır. Bunun kılıcı ise, 2000 akça kadardır¹¹⁵⁸.

Statülerine göre tımarlar az önce de bahsettiğimiz gibi *serbest olan ve olmayan tımarlar* olarak ikiye ayrılmaktaydı. Bunlardan *serbest tımarlar*, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, nişancı, defterdar, subaşlar, divan katibleri v.s. gibi yüksek rütbeli subay ve devlet görevlilerinin tasarruf ettikleri tımarlardır. Serbest olmayan tımarlar ise daha çok sipahilerin tasarruf ettikleri tımarlardır. Serbest tımarlarda, niyabet veya bad-ı heva gibi vergiler tam ve müstakil olarak tımar sahibine ait bulunmaktadır. Fakat serbest olmayan tımar sahipleri bu gibi vergileri serbest dirlik tasarruf edenlerle paylaşmak zorundadırlar. Bununla birlikte serbest dirlik tasarruf edenler, kendileri bizzat sefere gitmekle mükellef olmayıp, yerlerine cebelü gönderebilmektedirler. Bunu yapmadıkları takdirde sadece dirliklerinin bir yıllık geliri müsadere edilmekle iktifa olunurdu. Fakat serbest olmayan tımar sahipleri mutlaka sefere gitmek zorundadırlar. Aksi takdirde tımarı elinden alınır veya daha ağır bir cezaya çarptırılabilir¹¹⁵⁹.

Tımarları tasarruf şekli yönünden *müstakil*, *hisseli* ve *müşterek* (be-nevbet veya münavebe) tımarlar olarak ayırmak da mümkündür. *Müstakil tımarlar*, tek bir sipahinin tasarrufunda olup sipahinin tımar geliri bir veya daha fazla köyün vergi hasılından oluşabilmektedir. Bazı tımarlar ise birkaç sipahiye müşterek olarak tevcih edilmiştir. Bu durumda şayet ellerine tek bir berat verilmişse sipahiler nöbetleşe olarak sefere giderler. Tımar müşterek ancak herbir sipahinin eline kendi hissesini belirten bir berat verilmişse bu durumda sipahinin hepsi sefere gitmekle yükümlüdür¹¹⁶⁰.

Müşterek tımar, umumiyetle ölen bir tımar erinin çocuklarına, yahut akrabalarına, tımarı parçalamak imkanı olmadığından tımarın toptan verilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır¹¹⁶¹.

a- Teke Sancağı'ndaki Tımarların Durumu

Teke Sancağı'ndaki tımarların durumunu, 1455 tarihli mufassal tahrir defteri, TD 107 nolu icmal defteri, 1530 tarihli icmal defteri ve 1568 tarihli mufassal ve icmal defterlerinden öğrenebilmekteyiz. Ayrıca, Ruznamçe defterlerinden de bilgi sahibi olmaktadır. Bütün bu defterlerle birlikte, II. Bayezid'in ölümünden sonra yazıldığı anlaşılan fakat kesin tarihi belli olmayan mufassal bir defter daha bulunmaktadır. Ancak, defterin eksik olması dolayısıyla tımarlarla ilgili olarak bu defterden faydalanamadık¹¹⁶². Bu tahrirlerden 1455 tahriri, Teke Sancağı'ndaki tahrirlerin tarihi seyri ile tımarlı sipahilerin yükümlülükleri ve daha önceki tımarlı sipahileri hakkında çok iyi bilgiler vermektedir. Bu defterden, mezkur tarihten en az

¹¹⁵⁷ Barkan, "Tımar", İA, s. 295, 315.

¹¹⁵⁸ Feridun M. Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazası, s. 291.

¹¹⁵⁹ Barkan, Merçil, aynı eser, s. 97-100; Barkan, "Tımar", İA, XII, s. 286-333.

¹¹⁶⁰ İsmet Miroğlu, Kemah Sancağı Ve Erzincan Kazası (1520-1566), s. 161-169.

¹¹⁶¹ İnalçık, Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid, Giriş, XXIV.

¹¹⁶² Bahsi geçen defterler, MAD 14, TD 107, TD 166, TKA 107, TKA 315, MAD 253.

40-50 yıl daha öncesi hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Olayın böyle olmasında hiç şüphesiz tahrir emini ve katibin olaylara vâkıf olmaları, kalemlerinin iyi olması ile dönemin tahrir tekniği gereği birçok konuda tafsilatlı bilgi vermeleri gelmektedir¹¹⁶³.

Yine, faydalandığımız TD 107 nolu icmal defterden de bahsetmek gerekmektedir. Bu defter, icmal ile mufassal arasında bir yapıya sahiptir. Tımarlardan bahsederken bir tımar tevcih defteri gibi umumi olarak tımarların yeri, eski tımar sahibinin adı, tevcih tarihi, bazen askeri yükümlülükleri gibi özellikler hakkında bilgi verilmiştir (Ekler Tablo 2).

Teke Sancağı'ndaki tımar sahipleri, tablolardan da görüleceği gibi, askeri hizmetliler, resmi devlet görevlileri, eşkinci tımar sahipleri, ilmiyye sınıfına mensub olanlar ve kale muhafızları gibi değişik zümre ve özelliklerden meydana gelmişlerdir. 1455 tahririnde Teke Sancağı'nda 107 civarında tımarlı sipahiye ait tımar bulunmaktadır. Bazı tımarlı sipahiler iki, üç kişi birlikte yazıldıklarından bu sayıyı biraz daha çoğaltmak mümkündür. Bütün bunlarla birlikte, mezkur tarihe ait defterin eksik olması tımar adedi ve bazı tımarlı sipahilerin gelirlerinin eksik olabileceği kanatını uyandırmaktadır. Yine, toplam gelirin biraz daha fazla olması gerektiği konusunu akla getirmektedir. Bu tarihte, tımarlı sipahilerin toplam geliri 341.103,5 akçadır (Ekler Tablo 2). Sipahilerin 23 tanesinin geliri 5000 akçanın üzerindedir. Sancakta tımarlar genelde 1000 ile 3000 akça arasında yoğunlaşmaktadır (Tablo 63). Halil İnalıcık'ın da belirttiği gibi bu devirde akçanın yüksek değeri dolayısıyla (34 akça bir filori idi) ortalama miktar oldukça yüksek görünmektedir¹¹⁶⁴.

Kale örgütünden bahsederken belirttiğimiz üzere, mezkur tarihte Antalya kalesinde 103 civarında kale muhafızı bulunmaktadır. Bunların geliri ise 272.978 akçadır. Karahisar-ı Teke kalesi muhafızları yine bu tarihte 28 civarındadır. Bunların toplam hasılları ise 72.783 akçadır. 1455 tarihine ait defterin eksik olması dolayısıyla verilen kale muhafızı sayısı ve hasıllarının eksik olma ihtimali vardır. Bu meyanda tesbit ettiğimiz kadarıyla 1455 tahririnde Antalya ve Karahisar-ı Teke kalesi muhafızlarının toplam sayısı 131, hasılları da 345.761 akçadır. Bu verilere göre, 1455'de Teke Sancağı'nda mustahfiz tımarları ve sipahi tımarlarına ayrılan hasılat 686.864,5 akçadır¹¹⁶⁵.

TD 107 nolu defterde, tımarlı sipahilere ait tımar sayısında büyük bir artışın olduğunu görmekteyiz. Sayı 228'e yükselmiştir. Bazı tımarlar müşterek ve iki kişiye beraber verildikleri için tımarlı sipahi sayısı ise bu rakamdan biraz daha fazladır. Çünkü defterde de tezkereli tımar 42 ve tezkeresiz tımar 191 olarak verilmiştir¹¹⁶⁶. Buna göre sayı 233 olmalıdır. 1530 tarihli icmal defterinde tımarlı sipahilerin sayısı verilmemiştir. Bundan dolayı bu konuda birşey söylememiz mümkün değildir. Fakat bütün bunlarla birlikte, tımarlı sipahiler ile zemet sahiplerinin gelirlerinin nelerden meydana geldiği ve toplam olarak hasılın ne kadar olduğu icmal olarak bulunmaktadır. Buna göre, sancakta 207 kurâ, 87 mezre'a, 14 mukata'a, 30 cema'at, 2 nehir ve 1 asiyâb olup toplam hasıl ise 963.008 akçadır¹¹⁶⁷. Gerçekte yaptığımız hesaplama sonucunda zemet ve tımarlara ayrılan hasılın 1.008.428 akça olduğu ortaya çıkmaktadır (Ekler Tablo 2).

Maliyeden Müdevver Defterler kataloğunun tarihsizler cildinde belirtilen 152 numaralı tımar ve zemetlerin yoklamasını havi defterde, Teke Sancağı'ndan da bahsedilmektedir. Buna göre, tezkerelü ve tezkeresiz toplam olarak zuama ve sipahiyan 260 nefer olup bunların cebelüleri 273'dür. Yine bu defterde zemet 2 aded olup cebelü eşen 24 neferdir. Ayrıca

¹¹⁶³ Bu konuda daha geniş bilgi için Giriş kısmına bkz.

¹¹⁶⁴ Halil İnalıcık, "1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi", **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, s. 112.

¹¹⁶⁵ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Kale örgütüne ve Tablo 3 ile Ekler Tablo 2'ye bkz.

¹¹⁶⁶ Tablo 63; TD 107, s. 89.

¹¹⁶⁷ TD 166, s. 611.

mezkur defterde Teke Sancağı'ndaki yekun tezkereli nefer 42 bunların eşen cebelüsü 77 ve tezkeresiz nefer 216, eşer cebelüleri ise 173 olarak belirtilmiştir¹¹⁶⁸. Burada geçen tımarlı sipahilerin ismi, geliri ve gelirlerinin nerede buldukları konusunu *Başbakanlık Arşivinde* bulunan 107 numaralı Tapu Tahrir Defteriyle karşılaştığımız zaman bazılarının tuttuğunu gördük. Bu defterdeki kayıtlar da 1521-1535 tarihleri arasındaki çeşitli tımar tevcihlerinden meydana geldiğine göre 152 numaralı defter de mezkur tarihler ile daha sonrasını ihtiva etmelidir.

1568 tahririnde ise sancak genelinde 222 tımar bulunmaktadır. Tımarlara ayrılan gelir ise 1.173.130 akçadır¹¹⁶⁹. Yine, Maliyeden Müdevver Defterler kataloğunun tarihsizler cildinde belirtilen 923 numaralı yoklama defterinde 223 tımar ve 3 zeamet geçmektedir. 1568 tahririnde Teke Sancağı'nda mîr-i alem olan Arslan Bey'in ismi mîr-i alem olarak 923 numaralı yoklama defterinde yine geçmektedir. Ayrıca, bazı tımarlı sipahilerin isimlerinin de geçtiğini görmekteyiz. Toplam tımar adedi ve bu kayıtlara bakılırsa bu defter, büyük bir ihtimalle 1568 tahririne yakın bir zamanı ihtiva etmektedir¹¹⁷⁰. XVI. yüzyıldaki tahrirler arasında gelir ve tımar adedi yönünden pek fazla değişikliğin olduğu söylenemez.

Daha öncede bahsettiğimiz üzere, 1568 tahririnden sonra Teke'de başka tahrirlerin yapılmamış olması sebebiyle, sancaktaki tımarları belirli bir tarihte topluca ihtiva eden defterler olmamakla beraber, dağınık olarak tımar tevcih kayıtlarını ihtiva eden ruznamçe defterleri bu noktada en önemli kaynakları oluşturmaktadır. Biz de bundan hareketle çeşitli tarihlerde tımar tevcih kayıtlarını ihtiva eden bu defterlerden sınırlı da olsa faydalanmaya çalıştık.

Ayn-ı Ali Efendi'nin kaydına göre, XVII. yüzyılın başlarında Teke Sancağı'nda 7 zeamet ve 257 tımar vardır. Ayrıca, Teke Sancağı bir gemi ile deryaya eşmektedir. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi 1568'e göre tımar ve zeamet adedinde biraz artış olmakla beraber aşırı bir artışın olduğunu söyleyemeyiz. Yine, bu yüzyılda yaya ve müselleme taifesi ref olunup cümlesi re'âyâ kaydolunmuşlardır. Ve bunların çiftlikleri zeamet ve tımara bağlanmışdır. Züama ve erbab-ı tımarı kapudan paşa ile derya seferine gitmektedir. Buna göre, XVII. yüzyılın başında müselleme çiftlikleri kaldırılıp 37 tanesi zeamete ve 35 tanesi de tımara verilmişlerdir¹¹⁷¹.

TD 107 nolu defterde, Antalya kale muhafızları, 1 dizdar, 1 kethüda ve 191 kale eri verilmiş olmasına rağmen kale erenlerinin sayısının 121 olduğu görülmüştür. Bunların toplam hasılı ise 181.654 akçadır. Aynı tahrirde Karahisar-ı Teke kalesinde, 1 dizdar, 1 kethüda ve 23 kale eri kaydedilmiştir. Fakat, kale erenlerinin sayısının 22 olduğu görülmüştür. Bunların toplam hasılları ise 33.771 akçadır. TD 107 nolu defterde, Antalya ve Karahisar-ı Teke kalesi muhafızlarının toplam hasılları 215.425 akçadır. Kale dizdarı ve kale kethüdasının gelirleri hariç muhafızların gelirleri 1400 akça civarındadır. 1530 tahririnde Antalya kalesinde 1 dizdar, 1 kethüda, 6 topçu ve 115 mustahfızan olmak üzere 123 nefer kaydedilmiştir. Bunların toplam hasılları ise 110.374 akça yazılmasına rağmen 110.274 akça olduğu görülmüştür. Aynı tahrirde Karahisar-ı Teke kalesinde, 1 dizdar, 1 kethüda ve 20 mustahfızan olmak üzere 22 nefer kaydedilmiştir. Bunların toplam hasılları ise, 33.075 akçadır. 1530 tahririnde Antalya ve Karahisar-ı Teke kalesi görevlilerinin toplam sayısı 145 ve toplam hasılları da 143.349 akçadır. 1568 tarihinde ise, Antalya kalesi görevlileri 133 kişidir. Bunların hasılları ise 202.121 akçadır. Bu tarihte Karahisar-ı Teke kalesi görevlilerinden bahsedilmemiştir. Bu

¹¹⁶⁸ MAD 152, s. 138/a-142/b.

¹¹⁶⁹ Ekler Tablo 2.

¹¹⁷⁰ MAD 923, s. 61-67.

¹¹⁷¹ Ayn-ı Ali Efendi, *Kavân-i Al-i Osman Der-Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, s. 44-46.

tarihte, tımarlı sipahi tımarları ile mustahfiz tımarlarının toplam hasılı ise 1.375.251 akçadır¹¹⁷².

Büyük tımar sahipleri, Ekler Tablo 2’de de görüldüğü üzere genellikle yüksek devlet vazifesinde yer alan kişilerdir. Bunlar da umumiyetle *ser-asker*, *çeri sürücü*, *çavuşalayı*, *ser-bölük*, *mir-i alem*, *mirliva*, *dergah-ı ali çavuşu*, *defter-i hakani katibi*, *çeribaşı*, *Anadolu vilayeti çavuşu*, *yeniçeri*, *ser-yardan* gibi görevleri yapan kişilerdir. Bilhassa 1568 tahririnde bu tür özelliklere diğer tahrirlere göre fazlaca rastlanmaktadır¹¹⁷³. Yine, tabloda görüldüğü gibi bazı tımar sahiplerinin menşeleri hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz. 1455 tahririnde *bey kulu* ve *gulam-ı mir*’lerin yer alışı görülmektedir. Mezkur tarihte 2 *bey kulu* ve 3 *gulam-mir* bulunmaktadır. 1568 tahririnde ise *Arnavud Nezir*, *Macar Behram* gibi isimlerin bulunması onların menşei konusunda az çok fikir vermektedir. Fakat bu konuda daha detaylı bilgiye sahip değiliz.

Küçük tımar sahiplerinin büyük kısmının vazifeleri yahud statüleri kaydedilmemiştir. Hatta büyük çoğunluğu sadece kendi adlarıyla belirtilmişler, baba isimleri dahi verilmemiştir.

Sancaktaki tımarların dağılımında dikkati çeken hususlardan birisi de, müstakil olarak bir sipahiye verilmiş olan tımarların yanında *hisseli* veya *müşterek* olarak birden fazla sipahiye tevcih edilmiş olan tımarların sayısının oldukça fazla olmasıdır. İnalıcık’ın bahsettiği gibi hisse, evvela bir tımarın parçasını ifade ettiği gibi tımara tahsis edilmiş olan bir köyün parçasını da ifade etmektedir. Bizzat bir tımar hissesi, muhtelif köy hisselerinden meydana gelebilmektedir. Bir tımarı hisseler halinde müştereken tasarruf edenlerin hisseleri umumiyetle, kendilerine verilmiş olan beratlardaki kayıtlara uygun olarak her birinin hissesi ayrı ayrı belirtilmiştir. Bundan dolayı da her zaman için sefere gitmeye mecburdurlar. Genel olarak bir köy, mezra’a veya başka bir gelir kalemi parçalanarak hisseler halinde tımarlı sipahilere tevcih edilmiştir. Müşterek tımarlar, umumiyetle ölen bir sipahinin çocuklarına veya herhangi bir şekilde birbirine yakın kimselere tımarı parçalamak imkanı olmadığı için toptan vermek suretiyle ortaya çıkmaktadır. Tımarlarda hisseler ayrılmamış, hepsi için tek bir berat verilmiştir. Bunun için tımarıda çoğunlukla sipahiler nöbetleşe eşmek zorundadırlar¹¹⁷⁴.

26 Eylül 1568/4 Rebiyülahir 976 tarihli *Mühimme* hükmünde " *mümkün mertebe tımarların iştirak üzere tevzi' edilmeyüp müstakil verilmesi*" emredilmiş¹¹⁷⁵ olmasına rağmen 1568 tahririnde bunun pek etkili olduğunu söyleyemeyiz. İlgili tabloda görüldüğü üzere 1455 tahririnde 24 müşterek tımar vardır. Burada "yıldı biri eşe", "müşterek yiyüb yıldı biri eşe", "yıldı biri nevbetce eşe" gibi ifadeler yer almaktadır. Bu kayıtlardan da onların sefer esnasındaki durumlarını ortaya çıkarmak mümkün olmaktadır. Bu tarihteki tımarların geri kalanı ise müstakil ve hisseler halinde tasarruf edilmektedir. TD 107 nolu defterde ise 146 aded hisseli tımar yer almıştır. Yani genelde bir veya bir kaç köy hisselerine bölünmüş ve bu sayıdaki tımarlar meydana gelmiştir. Bazı tımarlar bilindiği gibi tımar sahiplerinin vefatı veya sefere kudreti olmayacak derecede hasta, yaşlı bulunmaları halinde, tımarlarının kılıcı oğluna yahud oğullarına intikal etmesiyle oluşmuşlardır. Böylece bu tür tımarlar defterlerde, "10 yaşına varınca cebelü eşdirir", "iştirak ale's-seviyye cebelü eşdirmek üzere", "ber-vech-i iştirak ... cebelüsü eşmek üzere verildi" ve "yarayınca cebelü eşdirir" gibi kayıtlarla belirtilmektedir. "10 yaşına varınca cebelü eşdirir", kaydıyla 5 tımar kaydedilmiştir. Ayrıca, "iştirak ale's-seviyye cebelü eşdirmek üzere" ya da "ber-vech-i iştirak ... cebelüsü eşmek üzere verildi" kaydıyla ise 4 tımar kaydedilmiştir. Geri kalan tımarlar ise müstakil

¹¹⁷² Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kale örgütünün bahsedildiği kısma; ayrıca, Tablo 3’e bkz.

¹¹⁷³ Ekler Tablo 2.

¹¹⁷⁴ İnalıcık, *Arvanid*, Giriş, XXIV-XXV.

¹¹⁷⁵ MD 7, s. 788/2154.

tumarlardır. 1568 tahririnde ise yine tumarların büyük çoğunluğunun köy veya gelir kalemlerinin hisselerine bölünmesi sonucunda meydana geldiğini görmekteyiz (Ekler Tablo 2).

TD 107 nolu defterde, bazı tumarların kendilerine tahsis olunan köy, mezra'a v.b. hasıllarını ifade eden rakamların yanında, sipahiye verilmiş olan beratda gösterilen tumar miktarının *ber-vech-i iltizam* ya da *ber-vech-i tekmil* kaydıyla belirtilmesi dikkati çekmektedir. Bu tumarlar, kendilerine tahsis edilmiş olan köy, mezra'a v.b. gelirlerin berattaki miktarı doldurmamasından dolayı böyle kaydedilmişlerdir. Bu tür tumarlara sadece TD 107'de rastlanmaktadır. Tablodan da açıkça görüleceği gibi sancakta tahsis edilmiş olan hasılat berattaki miktarını tutmayan sipahi adedi TD 107 nolu defterde 44'dür ve bu tumarlara ait rakamlar tabloda parentez içerisinde verilmiştir. Mezkur tahrirde ait defterden sancaktaki tumarların hangi sebeplerden verildiklerini ya da el değiştirdiklerini öğrenmemiz de mümkün olmaktadır. Buradaki kayıtlardan umumiyetle tumarların, "*her hangi bir sancakta tumar tasarruf ederken ma'zul olma, kardaşı veya babası tumar tasarruf ederken fevt olma, feragat etme, mübadele, herhangi bir sipahinin oğlu olma, terakki, yeniden tayin, terfi, tahvil*¹¹⁷⁶ ve *cülus-ı hümayun vaki olduğu zaman beratı tecdid ettirmek*¹¹⁷⁷," gibi nedenlerle verilmiş veya el değiştirmiş olduğunu görmekteyiz.

Sancaktaki tumarların gelir katagorilerine dağılımı hakkında bilgi vermek gerekirse şunları söylemek mümkün olacaktır; Tablonun incelenmesiyle de anlaşılacağı üzere, 1455 tahririnde 21 tumarın yer aldığı ve % 25.92 nisbetiyle 1001-2000 akçalık tumar gelir katagorisi ilk sırayı almaktadır. TD 107 nolu defterde 59 tumarın yer aldığı ve % 25.87 nisbet ile 2001-3000 akçalık tumar katagorisinin ilk sırada bulunduğu görülmektedir. 1568 tarihinde ise 45 tumarın yer aldığı ve % 20 nisbet ile yine 2001-3000 akçalık tumar katagorisi ilk sıradadır. En az tumarın yer aldığı kategori ise, 1455 tarihinde 1 tumarın yer aldığı % 1.23 nisbet ile 9001-1000, TD 107'de yine 1 tumarın yer aldığı % 0.43 ile 9001-10000, 1568'de ise 5 tumarın yer aldığı % 2.25 ile 1000'den az akçalık tumar katagorisidir. Bütün bunlarla birlikte, yıllık hasılı 10.000'den fazla olan tumarlar 1455'de % 6.17, TD 107'de % 2.63, 1568'de ise % 8.10'dur. Bu tumarlar *mir-i alem, dergah-ı ali çavuşu, defter-i hakani katibi, ser-bölük, çeri sürücü* gibi görevlerde bulunanlara verilmiştir (Tablo 63).

TABLO 63
GELİR KATAGORİLERİNE GÖRE TUMARLARIN DAĞILIMI VE NİSBETİ

Gelir	1455		TD 107		1568	
	Tumar Sayısı	Nisbeti	Tumar sayısı	Nisbeti	Tumar sayısı	Nisbeti
1000'den az	14	14.14	9	3.94	5	2.25
1001-2000	28	28.28	49	21.49	28	12.61
2001-3000	18	18.18	59	25.87	45	20.27
3001-4000	13	13.13	39	17.10	18	8.10
4001-5000	3	3.03	33	14.47	36	16.21
5001-6000	6	6.06	13	5.70	15	6.75
6001-7000	5	5.05	7	3.07	18	8.10
7001-8000	2	2.02	8	3.50	17	7.65
8001-9000	3	3.03	4	1.75	11	4.95
9001-10.000	1	1.01	1	0.43	11	4.95
10.000'den fazla	6	6.06	6	2.63	18	8.10
TOPLAM	99	-	228		222	-

¹¹⁷⁶ Ekler Tablo 2'ye bkz.

¹¹⁷⁷ Ruznamçe 165, s. 357, 370, 376, 383, 385; Ruznamçe 183, sayfa no verilmemiş; Ruznamçe 196, sayfa no verilmemiş; Ruznamçe 210, s. 483, 487; Ruznamçe 260, s. 141-142.

Tımarlı sipahilerin görev ve sorumlulukları hakkında ise şunları söyleyebiliriz; tımar sisteminin bozulmasına kadar, Osmanlı Devleti'nin harp gücünün en mühim unsurlarından birini tımarlı sipahiler teşkil etmişlerdir. Tımarlı sipahinin tasarrufundaki gelir karşılığında, devlete karşı olan mükellefiyetlerinin başında, cebelileri ile sefer vaktinde orduya katılma oluşturmaktadır. XV-XVI. yüzyılda meydana gelen deniz ve kara harplerine bunların katıldıklarını görmekteyiz. Umumiyetle belli bir kesimi sancak muhafazasında kalmakta geri kalanları ise seferlere iştirak etmektedirler. Sancağın deniz kenarında olması dolayısıyla bu bölgedeki sipahilerin donanmaya katıldıklarını ve birçok deniz muharebesinde bulduklarını görmekteyiz¹¹⁷⁸. Az önce de belirttiğimiz gibi asli görev ve sorumluluklarından olan sefere katılma olayına bazen uymayan sipahilerin de bulunduğu bir gerçektir. Böyle durumlarda bu kişilerin tımarları ellerinden alınmakta, başkasına verilmekte ve sefere gitmeyenler cezalandırılmaktadırlar¹¹⁷⁹. Teke Sancağı'nın deniz kıyısında olması buranın korsan saldırılarına maruz kalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, suhte ayaklanmalarının en etkili ve yoğun olduğu bölgelerden birisidir. Bundan dolayı sancağın muhafazası o dönemde yapılacak olan deniz ve kara seferleri kadar önemlidir. Bunun için belli şartlarda olanlar mesela 3000'den aşağı tımarı olanlar bazen 5000 akçadan aşağı tımara sahip olanların sancak muhafazasında kaldıklarını görmekteyiz. Yine, sancak muhafazasında kalacak olan tımarlı sipahilere 10.000 akça geliri olan birisinin baş olacak olması muhafaza işleminde kalacak olanların durumlarını göstermesi açısından çok önemlidir. Bu bölgedeki sipahilerin buldukları sancağın muhafazasından başka, zaman zaman Rodos Adası'nın korunmasında da bulduklarını görmekteyiz. Bütün bunlarla birlikte, sipahiler ile kale erlerinin Kıbrıs'a yapılan sürgün ve diğer birçok buna benzer olaylarda görev yaptıklarını görmekteyiz. Zaman zaman suhte ve benzeri şekavet olaylarına katılan sipahileri ve bunların devletin düzen ve asayişinde oynamış oldukları rolü de belirtmeliyiz. Ayrıca, 10 Kasım 1570/11 Cumadelaire 978 tarihinde Anadolu Beylerbeyisine, yine 16 Haziran 1571/11 Zilhicce 978 tarihinde Anadolu Beylerbeyisine gönderilen hükümlerde Kıbrıs'ta ve Magosa'da hizmetlerine mukabil iki kişiye terakki verildiklerini görmekteyiz. Bütün bunlar onların görevlerinin ne olduğu konusunda bizlere fikir vermektedir¹¹⁸⁰. Teke Sancağı'ndaki serbest köy ve serbest tımarların fesad ehlini koruması dolayısıyla şekavetin ve fesad ehlinin artmış olması da belirtilmelidir. Bundan dolayı merkezden birçok defa bölgeye hükümler gitmiş ve bu tür davranış içerisinde bulunanların cezalandırılacağı ve dirliklerinin alınacağı belirtilmiştir¹¹⁸¹. Zaman zaman bazı erbab-ı tımar ehlinin cerh ve yaralama olaylarına katıldıklarını görmekteyiz¹¹⁸². Saydığımız bu olumsuzlukların yanında, 25 Mart 1573/21 Zilkade 980 tarihinde Antalya ve Kızılkaya kadılarına ve Mehmed Çavuşa gönderilen hükümde, Antalya'da Piri nam naibin oğlu Derviş'in sahte beratla tımar aldığı bildirilmiş olduğu buna rağmen ise, ibtida ve intiha beratlarını tetkik edip tımara ne vechile sahip olduğunun meydana çıkması ve yoldaşlık ve sipahizadelik ile tımar almaması istenmektedir¹¹⁸³.

¹¹⁷⁸ Sancak muhafazası konusunda daha geniş bilgi için ikinci bölüme bkz.

¹¹⁷⁹ 13 Eylül 1581 tarihli hüküm: **MD 45**, s. 185/2183; 25 Kasım 1581 tarihli hüküm: **MD 45**, s. 375/4553; 12 Aralık 1581 tarihli hüküm: **MD 45**, s. 344/4137.

¹¹⁸⁰ **MD 11**, s. 72/506; **MD 13**, s. 58/408.

¹¹⁸¹ 4 Nisan 1568 tarihli hüküm: **MD 7**, s. 418/1202; 3 Mayıs 1580 tarihli hüküm: **MD 43**, s. 6/10; 16 Kasım 1581 tarihli hüküm: **MD 46**, s. 226/494.

¹¹⁸² 22 Haziran 1577 tarihli hüküm: **MD 30**, s. 290/669; 10 Ekim 1577 tarihli hüküm: **MD 31**, s. 354/788; 14 Şubat 1579 tarihli hüküm: **MD 36**, s. 75/224.

¹¹⁸³ **MD 21**, s. 208/496.

Bilhassa, 1455 tarihli tahrir defterinde sipahilerin görev ve yükümlülükleri konusunda çok detaylı bilgi bulunmaktadır.

Fatih Kanunnamesine göre yıllık gelir büyüklüğüne dayanan sınıflandırma şu şekillerde olmaktadır:

1. Basamakların alt kademesinde, yılda 1000 ve 2000 akçeden daha az bir gelire sahip sipahiler yer almaktadır. Gelir tutarı XV. yüzyıl boyunca değişiklikler göstermiştir. Osmanlı merkezi bu katogoriden tımar tasarruf edenlerin sefer halinde hafif bir *zırh* (cebe) ile techiz olmuş olarak sefere katılmalarını istemektedir.

2. 2000 ile 3000 akçe arasında gelir elde edenler, seferberlik halinde *cebe* kuşanmış ve yanlarında bir *gulam* olduğu halde orduya katılacaklardır.

3. 3000 akçelik bir gelirden başlayarak yıllık 15000 akçelik gelir civarında sona ermektedir.

4. Bu kategori subaşılardan oluşmaktadır. 15.000 ile 150.000 akçelik gelirler arasında değişmektedir.

5. Sancakbeyine ait olanı 300.000 hatta 400.000 akçenin üstündeki gelirleri ihtiva etmektedir¹¹⁸⁴.

Askeri yükümlülüklerle ilgili bu tasnif bize açıkça göstermektedir ki, Osmanlı Devleti'nde tımarlar çeşitli şekillerde sınıflandırılmakta ve sefere gideceklerin hangi şartlarda katılacakları belirlenmektedir. Buradan hareketle, 1455 tahririnde sefer sırasında sipahilerin, kale erlerinin ve bunlar gibi askeri yükümlülüklerle sahip olanların hangi şartlarda sefere gidecekleri ya da tımarlarının ne gibi görevleri yerine getirmek şartıyla verildiğini çıkarmamız mümkün olmaktadır. Bu defterde İstanos subaşılığı'nda çeribaşı ve eşkincüler 25 ve cebelüleri 21 denilmiştir. Bütün bunlarla birlikte, daha önce de belirttiğimiz gibi bu defterden daha öncesi hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bilhassa, Edhem Bey'in zamanı ve tahririndeki durumu öğrenmemiz mümkün olmaktadır. Buna göre, Edhem Bey defterinde, Elmalu subaşılığında cebelü sipahi 2 ve cebelüsü 2, bürüme'nin ise 5 olduğu belirtilmiştir. 1455 tahririnde ise cebelü sipahi 11 ve cebelüleri 19, bürüme sipahinin ise 5 olduğu kaydedilmiştir. Yine, Kaş subaşılığında Edhem Bey defterinde sipahi yerinin 9 olduğu 1455'de Beylerbeyisi Balaban Beyle eşer sipahi ve çeribaşısıyla 10 ve cebelüleri 30 diye kaydedilmiştir. Kürt subaşılığı ve Muslu'nun Edhem Bey zamanındaki durumu ise eşer sipahi 30 ve cebelü 2, 1455'de ise 35 sipahi ve 15 cebelü kaydedilmiştir. Bu konuda sonuç olarak, ilgili tablolar da açıkça görüleceği gibi mezkur tarihteki tımar sahiplerinin askeri yükümlülüklerinin toplamı konusunda şunları söylememiz mümkündür; bürüme 38, cebelü 51, oğlan 24, tenketür 9, eşer 19, müşterek olarak 27 ve çadır ise 14'dür¹¹⁸⁵. Burada geçen savaşılar ve savunma techizatlarının ne anlama geldiği konusunda da şunları belirtmemiz yerinde olacaktır.

Bürüme: Bu kelime vekâyi'nâme kaynaklarında sıklıkla yer almaktadır. Ayrıca, askeri yükümlülüklerin yer aldığı tahrir defterlerinde de bulunmaktadır. Fatih Kanunnamesinde de geçtiğini görmekteyiz. Bu bir zırh çeşitidir. Fakat cebeden daha önemlidir ve "*kendü bürüme*" deyimini de "*bizzat bir bürüme taşıyan*" anlamına gelmektedir¹¹⁸⁶. Bu kelimenin ve yukardaki deyim 1455 tarihli defterde sık sık geçtiğini ve kullanıldığını görmekteyiz. Beldiceanu'nun da belirttiği gibi bu bir çeşit zırhtır. Defterden misal vermek gerekirse, "*kendü bürüme iki cebelü ve bir çadır*", "*kendü bürüme üç cebelü ve bir oğlan ve bir çadır*", "*kendü bürüme eşe*", "*kendi başına bürüme eşe*", "*kendü bürüme bir cebelü bir oğlan bir tenketür getüre*", "*kendü bürüme bir oğlan yarağıyla eşe*"¹¹⁸⁷ gibi kayıtlar bize bu kelimenin anlamı ve özelliği

¹¹⁸⁴ Beldiceanu, *aynı eser*, s. 45-47.

¹¹⁸⁵ Tablo 59 ve Ekler Tablo 2.

¹¹⁸⁶ Beldiceanu, *aynı eser*, s. 87-89.

¹¹⁸⁷ MAD 14, s. 26/a, 29/a, 39/b, 68/b, 180/a, 209/b, 210/b, 216/a, 217/a ...

konusunda fikir vermektedir. Yukarda da belirttiğim üzere, sancak genelinde 52 bürüme ile sefere katılımın olacağını görmekteyiz. Bu rakamlara subaşların yükümlülükleri ve onların sefer esnasında götürecekleri malzeme dahil değildir. Sancakta bulunan bütün subaşlar bürüme olark savaşa katılmaktadırlar. Ayrıca, defter eksik olduğu için bu rakam tam sancağın durumunu yansıtmamaktadır (Tablo 59 ve Ekler Tablo 2).

Cebelü: Bu terim iki kısımdan meydana gelmektedir: cebe+ lü. Cebe Moğolca kökenli bir terim olup, zırh, vücut zırhı anlamına gelmektedir. Cebelü ise cebeyle ya da zırhla techiz olmuş, cebeye sahip, zırhlı anlamlarına gelmektedir. Tahrir defterlerinde alışılmış formül “kendü cebelü”, yani “bizzat zırh taşıyarak” veya “kendü bürüme ve bir cebelü eşe” (bizzat kendi bürüme ile techiz olmuş olarak ve yanında zırhlı biri olduğu halde sefere katılsın) biçiminde olmaktadır. 1455 tahririnde cebe kelimesine sık sık raslanmaktadır. Ekler Tablo 2’de de görüldüğü üzere hangi gelire sahip olanların ne tür bir yükümlülük altında olacakları az çok belli olmaktadır. Toplam olarak tımarlı sipahilerin cebelüleri 54 çıkmakla birlikte, İstanos subaşlığında “Çeribaşı ve eşkincüler 25 ve cebelüleri 21”, Elmalu subaşlığında “cebelü sipahi 11 ve cebelüleri 19 ve bürüme sipahi 5”, Kaş subaşlığında ise “Beylerbeyisi Balaban Beyle eşer sipahi ve çeribaşıyla 10 ve cebelüleri 30, Kürt subaşlığı ve Muslu’da 35 sipahi ve cebelüleri 15” diye kaydedilmesi bu sayının az olduğunu gözler önüne sermektedir. Sancaktaki subaşların sefere götürmekle yükümlü oldukları cebelü sayısı ise 58’dir. Bütün bu rakamlar bize sancağın askeri yönden önemini göstermektedir (Tablo 59 ve Ekler Tablo 2).

Kanun, yıllık geliri 4000 akçadan itibaren yukarı doğru olan her tımarlının sefer halinde bizzat katılacağını ve yanında bir cebelü getireceğini hükme bağlamıştır. Yıllık geliri 15.000 akçanın üstünde olan sipahi her 3000 akçalık gelir kesri için bir cebelü sağlamak zorundadır. Subaşı gelirinin her 4000 akçası ve sancakbeyi de her 5000 akçası için birer cebelü sağlayacaklardır. En düşük geliri olan tımarlının sefere bürümeli olarak değil de, cebeli olarak katılıyor olması, cebenin çok basit bir vücut zırhı olduğunun ek delilini meydana getirmektedir¹¹⁸⁸.

Geçim: Moğolca olan bu terime, tımarların askeri yükümlülüklerini işaret eden tahrir defterlerinde ve Fatih Kanunnamesinde rastlanmaktadır. Her subaşı, yıllık gelirinin 30.000 akçalık kesri başına bir geçim sağlamak zorundadır. Sancakbeyinin aynı yükümlülüğü 50.000 akçalık gelir dilimi başımadır. Bu kelime, bir at örtüsü veya at zırhı ya da hem at hem de insan zırhı anlamına gelmelidir. Bir geçim getirmek için önemli miktarda gelir tasarruf ediyor olması, bunun fiyatının çok yüksek olması ihtimalini arttırmaktadır¹¹⁸⁹. 1455 tahririnde bu terime subaşı haslarında rastlamaktayız. Geliri 87.557 akça olan *İstanos Subaşısı Azeb Bey* sefere 3 geçim götürecektir. Yine, geliri 92.389 (92.377) akça olan *Karahisar Subaşısı Yakub Bey* sefere 3 geçim götürecektir. Diğer subaşların her birinin geliri 30.000 akçayı doldurmadığı için sefere geçim götürmekle yükümlü değillerdir. Buradaki rakamlardan da anlaşıldığı gibi 30.000 akçaya bir geçim sefere götürülmektedir. Buna göre, 1455 tahririnde sancaktan toplam 6 geçim sefere götürülmektedir¹¹⁹⁰. Yine bu bölgede olan ve 1455 tahririnde aynı deftere kaydedilen Manavgad vilayetinin subaşısı olan *Ayas Bey*’in geliri 85.583 (83.741) akça olup, sefere 3 geçim götürmektedir. Bütün bunlar bize bu terimin neyi ifade ettiğini açıkça göstermektedir¹¹⁹¹.

Gulam, oğlan ve nöker: Osmanlılar bu üç terimi, bir sefer esnasında bazı tımarlara refaket eden kimseleri ifade etmek için kullanmışlardır. Fatih Kanunnamesi ise askeri yükümlülüklerden bahsederken gulam terimini kullanmaktadır. *Gulam* arapça kökenli bir

¹¹⁸⁸ Beldiceanu, aynı eser, s. 90.

¹¹⁸⁹ Beldiceanu, aynı eser, s. 91-92.

¹¹⁹⁰ Tablo 59’a bkz.

¹¹⁹¹ MAD 14, s. 177/b.

kelime olup, erkek çocuk, genç erkek, köle anlamına gelmektedir. *Oğlan* kelimesi ise Türkçedir ve oğul, şehzade, çocuk, erkek çocuk, genç adam veya genç hizmetkar anlamlarına gelmektedir. Moğolca kökenli olan *nöker* kelimesine gelince bu, arkadaş ve askeri yardımcı anlamına gelmektedir. Osmanlılar bu sonuncu terimi gulam ve oğlanla aynı anlamda kullanmışlardır¹¹⁹². 1455 tahririnde *nöker* kelimesi de burada kullanılmıştır¹¹⁹³. Tahrir defterlerinde bir de *gulam-ı mîr* sınıfı yer almaktadır. Burada söz konusu olanlar, gelirlerine göre refakatlerinde cebelü veya gulamlar olduğu halde sefere katılmak zorunda olan tımarlılardır. Tahrir eminleri yalnızca gulam-ı mîr yani “*komutanın (beyin) askeri hizmetkari*” ifadesini yazmakla yetinmektedirler. Bunların köle kökenli olması ihtimali fazladır¹¹⁹⁴. 1455 tahririnde tımarlı sipahiler içerisinde daha önce de bahsettiğimiz gibi 2 bey kulu ve 3 gulam-ı mîr yer almaktadır. Yine, bu tahrirde tımar erbabı toplam olarak, 27 oğlan sefere götürmekle yükümlüdürler¹¹⁹⁵. Bu rakama Kızılkaya subaşı Adil Bey’in götürmekle yükümlü olduğu bir oğlanı da eklersek sayı 25 olacaktır¹¹⁹⁶.

Tenketür ve çadır: Fatih Kanunnamesi, yıllık 4000 akçalık gelir düzeyinden itibaren her tımarlının sefer halinde bir çadır getirmesini öngörmektedir. Çadırların cins ve sayıları tevcih edilen gelirin büyüklüğünün fonksiyonuna göre. *Tenketür* veya *tengetür* teriminin kökeni meçhuldür. Kanunnameye göre, yıllık geliri 4000 ile 9000 akça arasında olan her tımarlı sefere bir tenketür ile, 9000 ile 15000 akça arasında gelirleri olanlar ise bir çadır ile katılacaklardır. Tahrir defterleri çoğu zaman tenketür ile çadır arasında fark gözetmemektedirler¹¹⁹⁷. 1455 tahririnde bu iki terimin de kullanıldığını görmekteyiz. Tımarlı sipahilerin gelirlerine göre yükümlülükleri konusunda, Kanunnamede bahsedilen rakamlara pek uyulmadığını görmekteyiz. Bazen bu rakamların azına veya fazlasına sahip olanlar *tenketür* veya *çadır* götürmekle sorumlu tutulmuşlardır. Çünkü sipahilerin gelirlerinden bu anlaşılmaktadır. Mezkur tarihte tımarlı sipahiler 13 tenketür ve 14 çadır götüreceklerdir¹¹⁹⁸. Subaşılar ise 4 çadır bunlardan 2’si su kağınyla olacaktır. Ayrıca, 2 tenketür götüreceklerdir¹¹⁹⁹.

Günlük: Yukarıda bahsettiğimiz çadırların haricinde subaşı veya sancakbeyileri gibi büyük tımarlıların getirmek zorunda oldukları başka çadır tipleri bulunmaktadır. Büyük tımarlılar 50.000 akçalık gelir dilimi başına iki *sayebân* veya *günlük*, kendi için bir perdeli çadır (sokaklu çadır), hazine için bir çadır (çadır-ı hazine), bir yiyecek çadırı (kilâr), bir tane mutfak olarak kullanılmak üzere çadır (matbah) bir tane de eğer ve deri işleri için kullanılmak üzere (serraçhane) getirmekteydi. Günlük güneşe karşı korunmayı sağlayan bir çadırı ifade etmektedir¹²⁰⁰. 1455 tahririnde 92.389 (92.377) akça gelire sahip olan Karahisar subaşı Yakub Bey ile 87.557 akça gelire sahip olan İstanos subaşı Azeb Bey’in günlükle yükümlü tutulduklarını görmekteyiz¹²⁰¹.

Teke sancağının tasarruf edenlere göre vergi hasılatının dağılımı konusunda ise, şunları söylememiz mümkündür:

¹¹⁹² Beldiceanu, aynı eser, s. 92.

¹¹⁹³ MAD 14, s. 178/b, 180/b, 202/b...

¹¹⁹⁴ Beldiceanu, aynı eser, s. 93-94.

¹¹⁹⁵ Ekler Tablo 2’ye bkz.

¹¹⁹⁶ Tablo 59’a bkz.

¹¹⁹⁷ Beldiceanu, aynı eser, s. 94-95.

¹¹⁹⁸ Ekler Tablo 2’ye bkz.

¹¹⁹⁹ Tablo 69’a bkz.

¹²⁰⁰ Beldiceanu, aynı eser, s. 996-97.

¹²⁰¹ Tablo 59’a bkz.

1455 tahririnde sancak gelirleri subaşı hasları, sipahi ve müstahfiz tımarları ayrıca vakıf hasılları olmak üzere ayrılmıştır. Mezkur tahrirde en çok gelirin müstahfiz tımarlarına ayrıldığını görmekteyiz. Bu, sancak haslatının % 35.4'üne tekabül etmektedir. Aynı tahrirde ikinci sırada tımarlar gelmekte olup sancak haslatının % 35'ine, üçüncü sırada ise subaşı gelirleri % 23.6 ve vakıf gelirleri ise dördüncü sırada olup % 6'sına tekabül etmektedir. Burada sancakbeyi ve padişah haslarının yer almadığı görülmektedir. Bunun sebebini bilemiyoruz. Defterin eksikliğinden kaynaklanmış olabilir. TD 107 nolu deftere göre ise, % 37.8 ile tımar ve zeametler ilk sırada, % 36 ile padişah hasları ikinci sırada, % 17.2 ile sancakbeyi hasları üçüncü sırada ve % 8.83 ile ise müstahfiz tımarları dördüncü sırada yer almaktadır. 1530 tarihinde, tımar ve zeametlere ayrılan gelir % 34 ile ilk sırada, padişah hasları % 33 ile ikinci sırada, sancakbeyi hasları % 13.3 ile üçüncü sırada, müselleme çiftlikleri hasılı % 9.65 ile dördüncü sırada, vakıflara ayrılan gelir % 5.08 ile beşinci sırada ve müstahfiz tımarı % 4.83 ile son sırada yer almaktadır. 1568 tahririnde ise, daha önceki sıralama değişmemiş, sadece sancak haslatındaki oranları değişmiştir. Buna göre, tımar ve zeametler % 36.31, padişah hasları % 33.46, sancakbeyi hasları % 10.57, müselleme çiftlikleri hasılı % 7.28, vakıflar % 7.26 ve müstahfiz tımarı % 5.09'lık bir orana sahiptir. Tahrirler arasındaki değişiklikleri ve dağılımı tablodan takip etmek mümkündür (Tablo 64).

TABLO 64
TASARRUF EDENLERE GÖRE TEKE SANCAĞI VERGİ HASILATININ DAĞILIMI

Cinsi	1455	(x)	TD 107	(x)	1530	(x)	1568	(x)
Padişah Hasları	-	-	879352	36	979174	33	1328736	33.46
Sancakbeyi Hasları	-	-	421294	17.2	394685	13.3	420128	10.57
Subaşı Gelirleri	230647	23.6	-	-	-	-	-	-
Tımar ve Zeametler	341103,5	35	922137	37.8	1008428	34	1442117	36.31
Müstahfiz Tımarı	345761	35.4	215425	8.83	143349	4.83	202211	5.09
Müselleme Çiftlikleri Hasılı	-	-	-	-	286109	9.65	289459	7.28
Vakıflar	57291	6	-	-	150729	5.08	288383	7.26
TOPLAM	974802,5	-	2438208	-	2962474	-	3971034	-

(x) Toplam vergi haslatı içindeki payı (%)

ALTINCI BÖLÜM

TEKE SANCAĞINDA VAKIFLAR

Fiil olarak sözlük anlamı, *hapsetmek* ve *alıkoymak* olan *vakf* veya *vakıf* kavramı hukuki manada ise, bir şeyin *intifa'* hakkının (mülkiyetinin) kamu yararına (Allahı'nın kullarına) tahsis edilerek, devamlı olarak başkalarının *intifa'* ve temellükünü engellemek ve durdurmak gibi anlama gelmektedir¹²⁰². Başka bir deyişle, bir kimsenin dinî ve hayrî mülâhazalarla bazen daha farklı gaye ve düşüncelerle menkûl bir veya daha fazla mal veya mülkünü ya da, mülkiyete dönüştürülmüş mîrî arâziyi, dîmî, hayrî ve içtimaî bir gaye uğruna tahsis etmesidir. Vakıf müessesesi, Türk ve İslâm dünyasının etkisini gösterdiği geniş coğrafyada asırlarca tatbik edilmiş ve bunun sonucunda günümüze kadar gelen maddi ve manevi eserler bırakılmıştır¹²⁰³. Türk tarihinde en yaygın ve en fonksiyonel olarak uygulandığı dönem ise, hiç şüphesiz Osmanlılar zamanıdır. Osmanlı Devleti, diğer birçok müessesede olduğu gibi, burada da Selçukluları örnek almıştır. *Sultan Orhan*'ın İznik'in fethinden hemen sonra, ilk Osmanlı medresesini kurarak, idaresi için yetecek miktarda gayrimenkullar vakfettiği bilinmektedir¹²⁰⁴. Osmanlı şehir ve kasabaları fizikî, içtimaî ve iktisadî bakımdan şehre merkezlik eden vakıf kuruluşları etrafında gelişmişlerdir¹²⁰⁵. Teke Sancağı'ndaki şehir ve kasabalar da bu geleneğe uygun olarak vakıf eserlerinin etrafında gelişmişlerdir¹²⁰⁶.

Teke Sancağı vakıflar açısından çok zengin bölgelerden biridir. Bu bölgenin, Türkler'in eline geçmesiyle birlikte bir çok vakıfların kurulduğunu ve bunların insanların hizmetine sunulduğunu görmekteyiz. 1455, 1479-80, 1530 ve 1567 tarihlerine ait tahrir ve evkaf defterleri bu bölgenin vakıfları ile dini ve sosyal yaşantısı hakkında çok güzel bilgiler vermektedir¹²⁰⁷. Bu defter ve belgelerden buradaki vakıfların, *Teke Beyliği* ve *Osmanlı Devleti* zamanındaki durumu ve gelişmelerini izleyebilmekteyiz. Hatta bazı yerlerdeki atıflar bizi *Anadolu Selçukluları*'na kadar götürmektedir. Teke Sancağının kapladığı alana yaptığımız gezi ve incelemeyle de, bunların günümüze gelenleri var ise bunların durumu, bu bölgedeki insanlar üzerinde bıraktıkları tesirler ve geçirdikleri evreler hakkında bilgi sahibi olmuş bulunmaktayız.

Anadolu Eyaletinin 1530-1540 tarihleri arasındaki tahrirlere göre toplam geliri olan 79.784.960 akçanın % 17'si (13.641.684 akçası)¹²⁰⁸, Karaman Eyâletinin % 14'ü Rum Eyâletinin % 15,7'si ve Dulkadiyriye'nin % 5'nin vakıfların elinde bulunması konunun önemini açıkça ortaya koymaktadır¹²⁰⁹. O dönemde yukardaki gelirin büyük bir kısmı ile Anadolu

¹²⁰² Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara, 1988, s. 29.

¹²⁰³ Bahattin Yediyıldız, "Müessese Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi", *VD*, XV(1982), s. 26; Ahmet Akgündüz, *aynı eser*, s. 29-45.

¹²⁰⁴ A. Hikmet Berki, "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahu", *VD*, V, (1962), s. 127-129.

¹²⁰⁵ Vakfın şehir hayatındaki rolü ve Türk şehirciliği hakkında daha geniş bilgi için bkz. Osman Ergin, *Türk Şehirciliğinde İmâret Sistemi*, İstanbul, 1939; Aynı Müellif, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul, 1936 ve H. Ziya Ülken, "Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği", *VD*, IX (1971), s. 30-31.

¹²⁰⁶ Şehirlerin kuruluşu ve hususiyetleri konusunda daha geniş bilgi için üçüncü bölüme bkz.

¹²⁰⁷ Tahrir Defterleri ve Vakıf Defterleri hakkında daha geniş bilgi için Giriş kısmına bkz.; ayrıca, *MAD 617* nolu defter katalogda Evâsıt-ı Zilkâde 1015 tarihli gösterilmesine rağmen bunun *TKA 567* nolu defterle aynı tarihli olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü içindeki bilgiler aynıdır. Bundan dolayı bu defterden sadece Giriş kısmında bahsedilmiş burada değerlendirilmeye alınmamıştır.

¹²⁰⁸ Zeki Arıkan, *XV-XVI Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, s. 132.

¹²⁰⁹ M. Akif Erdoğan, "Seydişehir Seydi Harun Külliyesi Vakıfları Üzerine Bir Araştırma", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII, İzmir, 1992, s. 81.

Eyâletinde 342 cami, 1055 mescid, 110 medrese, 626 zaviye ve hankah, 154 muallimhane, 1 kalenderhane, 1 mevlevihane, 2 darülhuffaz, 75 büyük han ve kervansaray işletilmekte; 121 müderris, 3756 hatip, imam ve müezzîn ile 3299 şeyh, şeyhzade, kayyum, öğrenci ve mütevellîye maaş verilmekteydi¹²¹⁰. Bütün bunlar bize vakıf müessesesinin Osmanlı Devleti'ndeki idarî ve sosyal fonksiyonunu göstermektedir. Teke Sancağı da yukarıda bahsettiğimiz gibi vakıf ve vakıf müesseseleri açısından son derece nasibini almış bölgelerden birisidir¹²¹¹.

1455 tarihli tahrir defterinde, Teke Sancağı'ndaki toplam evkaf sayısı 51 ve râi'yyetleri 120, mahsûlatı ise 42.550 akça kaydedilmiş¹²¹² olmasına rağmen yapılan hesaplamada bunun biraz farklı olduğu görülmüştür. Şöyleki; Kaza ve nahiyelere göre yapılan tasnif sonucunda *Antalya*'da 26 evkaf ve mahsulatları 39.331 (39.639), *İstanos*'da 16/10.940 (11.012), *Karahisar*'da 1/400, *Elmalu*'da 4/4220, *Kaş*'da 12/1700, *Kalkanlu*'da 4/700 akça olmak üzere toplam 63/57292 (57671) akça olduğu hesaplanmıştır.

1479-80 tarihli evkaf defterinde ise evkaf sayısı 27'ye ve toplam mahsulatları ise 37.084 akçaya düşmüştür. Bu evkafın dağılışı ise, *Antalya*'da 9 evkaf ve mahsulatları 29.464, *İstanos*'da 4/1150, *Karahisar*'da 1/400, *Elmalu*'da 2/3520, *Kaş*'da 7/1850, *Kalkanlu*'da 4/700 akçadır. Bu düşüşde bilindiği gibi *Fatih Sultan Mehmed*'in bazı vakıfları ilga etmesinin büyük etkisi olmuştur¹²¹³.

1530 tarihli tahrir defterinde, toplam 151 kıt'a evkaf ve bunların hasıllarının da 142.862 akça olduğu belirtilmesine rağmen¹²¹⁴ yapılan tasnifte, *Antalya*'da 39 evkaf ve mahsulatları 51.779, *İstanos*'da 28/34.294, *Karahisar*'da 14/6.172, *Elmalu*'da 38/36.526, *Kaş*'da 26/16.978 ve *Kalkanlu*'da 9/4980 akça olmak üzere toplam 154/150.729 akça olduğu görülmüştür. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi daha önceki tahrir ve evkaf kayıtlarına göre büyük bir artış söz konusudur¹²¹⁵.

1567 tarihli evkaf defterinde ise, Teke Sancağı'nda toplam 216 evkaf ve bunların hasılları da 288.383 (287.591) akçadır. Bunların genel dağılımı ise, *Antalya*'da 68 evkaf ve mahsulatı 146.633 (146.915), *İstanos*'da 37/63.245 (62.776), *Muslu* nahiyesinde 2/1200, *Karahisar*'da 17/8045, *Elmalu*'da 49/40.571 (40.646), *Kaş*'da 33/23.219 (22.569), *Kalkanlu*'da 10/5440 akçadır. Buradan da anlaşıldığı gibi daha önceki defterlere göre evkaf sayısında ve hasıllarında büyük bir artış söz konusudur¹²¹⁶.

Bu evkaf sayısının daha sonraki asırlarda da artarak devam ettiğini görmekteyiz. Mesela, XIX. yüzyıl sonlarında oldukça artmıştır. Bilhassa *İstanos*, *Antalya* ve *Elmalu*'da çok sayıda vakıf bulunmaktadır¹²¹⁷. XX. yüzyılın başlarında *Antalya* vilayetinin sınır ve kazaları XV-XVI. yüzyıla göre farklı olmakla birlikte bir fikir vermesi açısından burada bulunan eserler ve yapıların sayısı hakkında şunları söylememiz mümkündür; *Antalya kazasında*, 1 hükümet dairesi, 77 cami ve mescid, 8 tekye, 17 medrese, 31 mekteb, 4, kütüphane, 1170 dükkan ve mağaza, 10 fabrika, 4 destekah, 16 firun, 17 değirmen, 42 kahvahane, 1 karantinahane, 6 han ve 7 hamam bulunmaktadır.

¹²¹⁰ Zeki Arıkan, aynı eser, s. 132.

¹²¹¹ Teke Sancağındaki vakıfların sayısı ve dağılışı konusunda Ekler Tablo 4'e bkz.

¹²¹² MAD 14, s. 432/a, 434/b.

¹²¹³ Ekler Tablo 4'e bkz.

¹²¹⁴ TD 166, s. 611.

¹²¹⁵ Ekler Tablo 4'e bkz.

¹²¹⁶ Ekler Tablo 4'e bkz.

¹²¹⁷ Daha geniş bilgi için Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde 2285 nolu *Antalya Fihristine* bkz.

İstanos nahiyesinde, 1, hükümet dairesi, 40 cami ve mescid, 12 medrese, 35 mekteb, 175 dükkan, 3 firun, 35 değirmen, 14 kahvahane, 2 yağhane, 3 han ve 3 hamam bulunmaktadır.

Kızılkaya nahiyesinde, 1 hükümet dairesi, 10 cami ve mescid, 3 medrese, 5 mekteb, 5 dükkan, 1 fabrika, 1 firun, 2 kahvehane, 1 han bulunmaktadır. *Bucak nahiyesinde*, 1 hükümet dairesi, 13 cami ve mescid, 4 medrese, 5 mekteb, 25 dükkan, 1 firun, 1 değirmen, 2 kahvahane ve 1 han bulunmaktadır. *Milli nahiyesinde*, 1 hükümet dairesi, 3 cami ve mescid, 1 medrese, 15 mekteb ve 6 değirmen bulunmaktadır.

Beşkonak nahiyesinde, 1 hükümet dairesi, 3 cami ve mescid, 1 medrese, 3 mekteb, 8 değirmen, 1 han bulunmaktadır. *Serik nahiyesinde*, 1 hükümet dairesi, 25 cami ve mescid, 1 medrese, 15 mekteb, 6 dükkan, 1 fabrika, 17 değirmen, 2 yağhane, 1 han bulunmaktadır.

İğdir ma'a Kardıç'da, 1 hükümet dairesi, 13 cami ve mescid, 10 mekteb, 25 dükkan, 1 firun, 25 değirmen ve 3 kahvahane bulunmaktadır.

Alaiye kazasında, 1 hükümet dairesi, 29 cami ve mescid, 11 medrese, 26 mekteb, 417 dükkan, 9 firun, 53 değirmen, 9 kahvahane bulunmaktadır. *Düşenbe nahiyesi*, 1 hükümet dairesi, 7 cami ve mescid, 5 medrese, 15 dükkan, 1 firun, 25 değirmen, 2 kahvehane bulunmaktadır.

Manavgat nahiyesi, 1 hükümet dairesi, 4 cami ve mescid, 8 medrese, 14 mekteb, 27 dükkan, 2 firun, 21 değirmen ve 2 kahvahane bulunmaktadır. *Akseki kazasında*, 1 hükümet dairesi, 85 cami ve mescid, 5 tekye, 24 medrese, 60 mekteb, 228 dükkan, 3 firun, 86 değirmen ve 9 kahvahane bulunmaktadır.

Elmalu kazasında, 1 hükümet dairesi, 35 cami ve mescid, 1 tekye, 22 mekteb, 10 medrese, 2 kilise, 3 han, 3 hamam, 293 dükkan, 24 değirmen, 8 debbağhane, 10 kahvahane, 3 kütüphane vardır.

Finike nahiyesinde, 1 hükümet dairesi, 20 cami ve mescid, 1 tekye, 14 mekteb, 4 medrese, 200 dükkan, 17 değirmen ve 6 kahvahane bulunmaktadır. *Kaş kazasında*, 1 hükümet dairesi, 72 cami ve mescid, 15 medrese, 58 mekteb, 199 dükkan, 13 fabrika, 9 firun, 66 değirmen ve 9 kahvahane bulunmaktadır¹²¹⁸.

Genel olarak XV-XVI. sırada Teke sancağındaki vakıflar ile daha sonraki dönemlerde burada bulunan tarihi ve dini yapılar hakkındaki bu kısa malumattan sonra, incelediğimiz döneme geçebiliriz. XV-XVI. yüzyılda, Teke Sancağında bulunan vakıfları *camii, mescid, zaviye, imaret, köprü, medrese, mezar-türbe, kilise, kişi vakıfları* gibi başlıklar altında incelememiz mümkündür. Ayrıca, bu vakıfları kazalara göre ayırarak inceleyeceğiz ve böylece, kaza ve nahiyelerin fiziki, sosyal v.b. durumlarını da yansıtmaya çalışacağız.

A- CAMİ VE MESCİD VAKIFLARI

Cami ve mescidlerin en önemli özelliği, namaz kılınan yani ibadet görevinin yerine getirildiği yer oluşlarıdır. Mescidler daha çok mahalle cemaatinin veya çarşıdaki esnafın müdavimi olduğu ibadethanelerdir ve çoğu kez bir mescid bir mahalleyi belirlemektedir. Camiler ise, genellikle şehrin en önemli yerlerinde, bütün şehirliyi ve hatta pazara gelen köylüyü de kapsayan cemaatleri ile daha büyük dinî yapılardır. Camiler, ibadet yeri olmanın yanı sıra, bir takım başka fonksiyonlar da yüklenmişlerdir. Burada cuma günü hutbe okunması, dinî ve sosyal konularda va'azlar verilmesi, cemaat arasında bazı konuların

¹²¹⁸ Konya Vilayeti Salnamesi-1317, s. 199-203, 210-212, 216, 221-224.

tartışılması ile çeşitli haberlerin duyulma ve yayılma merkezleri olması, ayrıca kitle eğitimi ve öğretimini de yerine getirmesi onların önemini arttırmaktadır¹²¹⁹.

XV. ve XVI. yüzyılda Teke Sancağı cami ve mescidler yönünden çok zengin olan bölgelerden birisidir. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde izah etmeye çalışacağımız bu konuda sadece zikredilecek tarihlerde tahrir ve evkaf defterlerinde ismi geçen cami ve mescidler hakkında özetle şunları söylememiz mümkündür: 1455 tarihinde Teke Sancağının kaza ve nahiyelerinde toplam olarak aşağı yukarı 2 cami ve 11 civarında da mescid bulunmaktadır. 1479-80'de ise cami ve mescid ismi zikredilmemiştir. Bunun sebebi aşağıda yeri geldikçe açıklanacaktır. 1530 yılında 32 cami ve 26 mescid bulunmaktadır. 1567 tarihinde ise 40 cami ve 48 mescid yer almaktadır.

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında Teke Sancağı ya da Antalya vilayetinin kapsadığı alan XV. ve XVI. yüzyıldaki durumundan farklı ve daha geniş bir coğrafi alandan meydana gelmekle birlikte bir fikir vermesi açısından cami ve mescidler konusunda şunları söylememiz mümkündür:

XIX. yüzyılın sonunda Antalya şehrinde 3'ü anıt eser olmak üzere 62 cami bulunmaktadır¹²²⁰. 1901-1902/1317 tarihli Konya Vilayeti Salnamesinde Antalya kazasında 77, İstanos Nahiyesinde 40, Kızılkaya Nahiyesinde 10, Bucak Nahiyesinde 13, Millü Nahiyesinde 3, Beşkonak Nahiyesinde 3, Serik Nahiyesinde 25, İğdir ma'a Kardiç'da 13, Alaiye Kazasının'da 29, Düşenbe Nahiyesinde 7, Manavgad Nahiyesinde 4, Akseki Kazasında 85, İbradi Nahiyesinde 18, Elmalu Kazasında 35, Finike Nahiyesinde 20, Kaş Kazasında 72 cami ve mescid bulunduğu belirtilmektedir¹²²¹.

Bu genel açıklamalardan sonra Antalya kazasındaki cami ve mescidler ile bunların özellikleri hakkında daha geniş bilgi vermeye çalışalım:

1- Antalya Kazasındaki Cami ve Mescidler

Antalya'da 1455 tarihli tahrir defterinde 1 cami, 8 mescid kayıtlıdır. 1479-80 tarihli vakıf defterinde ise, cami ve mescid ismi geçmemektedir. Bunun sebebi bilindiği gibi *Fatih Sultan Mehmed* Osmanlı Devleti'nin başına geçtikten sonra bazı vakıfları ilga etmiş ve gelirlerine el koymuş olmasıdır. Bundan dolayı bu cami ve mescid vakıfları zikredilmemişlerdir. Çünkü bu tarihte ismi geçmeyen birçok cami ve mescid vakıflarının 1567 tarihli evkaf defterinde tekrar yer almaları başka bir sebeple izah edilemez. 1530 yılına ait olan tahrirde Antalya'da, 4 cami, 16 mescid ismi geçmektedir. 1567 tarihine ait olan vakıf defterinde ise, 4 cami, 30 mescid geçmektedir. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi XVI. yüzyılın sonlarına doğru mescid sayısında hızlı bir artış olmuştur (Ekler Tablo 4).

Ayrıca şunu da belirtmeliyiz; 1530 tahririnde Antalya şehrinde 9 imam, 5 müezzin, 1 cüzhan ve 2 hafız kayd edilmiştir. Bunlar merkezde yer alan cami ve mescidlerde vazifeli olmalıdırlar. 1568 tahririnde ise yine Antalya şehrinde 31 imam, 13 müezzin, 2 kayyum, 1 hatip kayd edilmiştir. Bunlar da büyük bir ihtimalle şehirde bulunan cami ve mescidlerde görevlidirler¹²²².

XVII. yüzyılda Antalya şehrinin durumu hakkında ise *Evliya Çelebi*'den faydalana biliriz. Evliya Çelebi, bu dönemde en meşhur cami olarak 1570-1571/978 tarihinde yapılmış olan *Kuyucu Murad Paşa Camii*'ni göstermektedir. Bundan sonra ise *Tekeli Paşa Camii*'nin

¹²¹⁹ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 23, 151.

¹²²⁰ Vital Cunet, *Turquie D'Asie Geographie Administrative*, s. 861.

¹²²¹ *Konya Vilayeti Salnamesi-1317*, s. 182-225.

¹²²² Tablo 8 ve 11'e bkz.

geldiğini ve üstünün kurşunlu ve sanatlı olduğunu, sonra ise *Eski Cami* ya da *Sultan Alaaddin Camii*'nin geldiğini söylemektedir. Bunlardan sonra ise evvelce kilise olan *Hünkar Camii*, ayrıca *Yeni Cami* ya da *Sultan Korkud Camii* ve *Karadayı Camii*'ni saymaktadır. Kal'anın dışında ise *Murad Paşa*, *Bakçızade*, *Bali Paşa*, *Yassı Minare*, *Sofular*, *Şeyh*, *Közergah* camilerinin bulunduğu diğerlerinin ise mescid olduğunu belirtmektedir¹²²³. Buradan da anlaşıldığı gibi XVII. yüzyılda Antalya'da 13 caminin bulunduğunu geri kalanlarının ise mescid olduğunu görmekteyiz. Mescidlerin sayısı hakkında ise birşey söylememiz mümkün değildir. Fakat camilerdeki artış göz önünde bulundurursak bunların da artmış olabileceğini söyleyebiliriz.

a- Camiler

- Vakf Defterlerinde ve Diğer Belgelerde Geçen Camiler

1. Cami-i Atik benâm-ı Runkuş:

Bu cami, *Cami-i Atik* mahallesindeki ya da yeni ismiyle *Selçuk* mahallesindeki *Alaaddin* veya *Yivlim* ismiyle anılan camidir¹²²⁴. Antalya'nın en tanınmış altı eserini bir araya toplamış olan *Yivli Minare Külliyesi* içinde yer alan ve külliyyeye de ismini veren *Ulu Cami*'nin *I. Alaaddin Keykubad* zamanında 1219-1236 tarihleri arasında yapıldığı söylenmektedir. Caminin üst örtüsünü teşkil eden altı kubbeye ilaveten batı cephede boydan boya uzanan beşik tonoz dolayısıyla de eski bir hristiyan yapısının üzerine yapıldığı yani eski bir kiliseden camiye çevrildiği söylenmekte ise de aslında orta kubbe üzerindeki fener ile kubbe, Ulu camilerin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Caminin mimarisinden ziyade, hemen yanında bulunan muhteşem minaresinden dolayı büyük şöhret kazanmış olan bu eser, aynı zamanda külliyenin en büyük yapısıdır¹²²⁵. *S. Fikri Erten* caminin eski bir kiliseden çevrilme olduğu fikri yerine Selçuklular zamanında bir imarethane olarak te'sis edildiğini ve böylece onlardan kalmış olabileceği tezini daha uygun bulmaktadır¹²²⁶. *Evliya Çelebi* de bunun evvelce kilise olduğunu ve Milattan önce yapıldığını işaret eden bir kitabe bulunduğunu yazmaktadır. Caminin kitabesini de kopya etmiştir. Ancak onun dediği gibi kitabede, burasının camiye çevrildiği yazılmamaktadır. 1373/774 tarihli kitabesinden anlaşıldığına göre Antalya'yı Kıbrıs kralından geri alan Sultanü's sevahil emirü'l kebir *Mübarizüddin Mehmed Bey* bunu onarmıştır. En altta *Mimar Balaban et-Tavaşi*'nin ismi okunmaktadır¹²²⁷. Bu eser sağlam durumdadır ve ibadete açıktır¹²²⁸.

1455 tarihine ait Tapu Defterindeki vakıflar kısmında ve 1479-80 yılına ait vakıf defterinde bu caminin ismi geçmemektedir¹²²⁹. 1530'daki tahrirde, icâre-i hanha, dekâkin, bağçe ve asiyâb kalemlerinden müteşekkil olan bu cami vakfının geliri 1217 akçadır¹²³⁰. Bu caminin 1567 tarihindeki geliri ise 12.517 akça olup, icâre-i zeminhâ, icâre-i yoncalık, icâre-i dükkan, asiyâb ve nakit paranın ribhî kalemlerinden oluşmaktadır. Bu gelirin 3600 akçası

¹²²³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 24-25.

¹²²⁴ S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 89-91; Aynı müellif, *Antalya Tarihi*, III, s. 86.

¹²²⁵ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 509-510.

¹²²⁶ S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 91.

¹²²⁷ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 24; Ahmet Tevhit, *Antalya Kitabelerine Dair*', TTEM, 6/83 (1340), s. 336; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*...; s. 68.

¹²²⁸ H. Mehmet Aykun, "Antalya'daki Selçuklu Eserlerinin Kimlikleri", *Antalya 1. Selçuklu Eserleri Semineri (22-23 Mayıs- 1986)*, Antalya, 1986, s. 65; Bu bölgeye yaptığımız gezi ve incelemede de sağlam ve ibadete açık bulunduğunu müşahade ettik.

¹²²⁹ MAD 14, s. 412/b-434/b; KK 3357, s. 2-10.

¹²³⁰ TD 166, s. 588.

hatib, imam, müezzin, kayyum ve mu'arrif için harcanmaktadır. Ayrıca, 300 akçası da revgan, kandil ve hasır için sarf edilmektedir. Bu caminin bu tarihteki hitabeti Şa'ban elindedir. 1567 tarihindeki gelirinde 1530 yılına göre hızlı bir artış söz konusudur¹²³¹. 1568 tarihinde *Cami-i Atik* mahallesinde imam kaydedilen *İslam Fakih v. Musa*, müezzin kaydedilen *Selahaddin Fakih v. Abdullah* ile mütevellî kaydedilen ve cami-i mezburda görevli olduğu kesin olarak belirtilen *Mehmed v. Şahmur* zikredilen caminin vazifelilerindedirler¹²³².

2. Cami-i Bali Bey:

Bu cami, *Murat Paşa* mahallesi *Balibey* sokakta bulunmakta ve *Bali Bey* tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir. Tarihte *Malkoçoğlu* lakabı ile tanınan *Bali Bey II. Bayezid* devrinin akıncı beylerindedir ve eserin XV. asra ait olduğu tahmin edilmekte¹²³³ ise de bunun 1455 ve 1479-80 tarihine ait tahrir ve evkaf defterlerinde isminin zikredilmemesi ve eserin mimari tarzı daha sonraki döneme ait olmasını kuvvetlendirmektedir. *S. Fikri Erten* de bu caminin *Antalyalı Mehmed Paşa*'nın yaptırdığı yönündeki rivayeti daha doğru bulmaktadır¹²³⁴. Bu cami 1964 yılında Vakıflarca restore edilmiştir¹²³⁵.

Kuzey batı köşedeki minare 1963 yılında *Vakıflar Genel Müdürlüğü*'nce yaptırılmıştır. Yine, iç mekanda kubbe intikali pandantiflerle sağlanmakta olup, bütün duvarlar beyaz badanalı bir sıva tabakası ile kaplanmış, minber ve mihrabı yeniden yapılmıştır¹²³⁶. 1530 tarihinde İcâre-i asiyâb, zemin-i bağçe ve akça-i muamele kalemlerinden oluşan geliri 2820 akçadır¹²³⁷ ve ilk defa burada ismi geçtiğine göre 1479-80'den sonra 1530'dan önce yapılmış olmalıdır. 1567'de geliri ise, icâre-i hamam-ı Bali Bey, icâre-i kerbansaray der kurb-ı hamam, asiyâb, icâre-i zemin ve bağçe ile nakit paranın rıbhı gibi kalemlerden oluşmakta olup, 21.050 akçadır. Bu gelirin, 450 akçası *Asmendos (Aspendos) Köprüsü*'nün meremmetine, cami-i mezbur vazifelilerine, asiyâb'dan hasıl olan galleden 5 müd tereke mezburun bina ettiği *muallimhane* muallimine, bir müdü mah-ı muharremde aş bişüb fukaraya, 3 müddü kendi evladından mütevellî olana ve buradan baki kalanı eytama gön, pabuç alınmak ve bütün bu gelirden baki kalanın da mezburun *Yenişehir*'de olan imaretine sarf olunmak şartıyla vakfedildiği görülmektedir¹²³⁸. 1568 tahririnde, *Balı Bey Camii* mahallesinde imam kaydedilen *Süleyman v. Veli* ve *Ca'fer v. Hacı Ali* ile müezzin yazılan *Hasan v. İsmail* mezkur camide vazifeli olmalıydılar¹²³⁹.

3. Cami-i Cedid:

Bu caminin 1530 tarihindeki geliri 4320 akça olup, *Kara Sekid* karyesinin mahsulünden meydana gelmektedir¹²⁴⁰. 1567 yılında ise gelirinin 7082 akça olduğunu ve bunun da *Kara Sekid* karyesinin mahsulü, icare-i dükkan, zemin ve nakit para kalemlerinden oluştuğunu görmekteyiz. Tevliyeti *Muhammed* elindedir ve hatib, imam, huffaz, müezzin, kayyum, revgan ve hasır için bir senede 4320 akça harcanmaktadır. Bütün bunlarla birlikte, bazı vakf sahiplerinin hatm okuma, beray-ı handen-i dua, beray-ı rakabe-i cami, beray-ı şem'-i berat,

¹²³¹ TKA 567, s. 3/a-b.

¹²³² TKA 107, s. 1/b; Ekler Tablo 4.

¹²³³ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 538; Bali Paşa yada Bali Bey hakkında daha geniş bilgi için bkz. S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 119.

¹²³⁴ S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 101.

¹²³⁵ Hüseyin Çimrin, *Antalya Tarihi ve Turistik Rehberi*, İstanbul, 1982, s. 62.

¹²³⁶ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 539.

¹²³⁷ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹²³⁸ TKA 567, s. 3/b-4/a; Ekler Tablo 4.

¹²³⁹ TKA 107, s. 8/a; Ekler Tablo 4.

¹²⁴⁰ TD 166, s. 588; Ekler Taslo 4.

beray-ı ab-ı kûp ve beray-ı tathir-i hela karşılığında vakıfda buldukları görülmektedir¹²⁴¹. 1568 tahririnde *Mariya (?)* mahallesinde kaydedilen *Davud v. Ayvaz* mezkur caminin kayyumu, *İmecikli Mescidi* mahallesindeki *Abdî Halife v. Nu'man* bu caminin hatibi, *Cami-i Cedid* mahallesindeki *Himmet Halife v. Hasan* imamı ve *Muharrem Halife v. Mehmed* ise müezzindir¹²⁴². Bu cami hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

4. Cami-i Hayreddin b. Ahmed:

Viranşehir karyesinde bulunan bu caminin ismi de 1530 tahririnde geçmekte ve geliri asiyâbdan oluşmakta olup, 400 akçadır¹²⁴³. 1567'de geliri ve gelir kalemi yine aynıdır. Tevliyeti ise *Hüseyin v. Hayreddin*'dedir ve *Ali Fakih v. Mustafa* ise bu caminin hatibidir¹²⁴⁴. Bu cami hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

5. Cami-i Hızır Bey (Teke Bey'in ammusu Hızır Bey'in cami vakfı):

Sadece 1455 yılına ait tahrirde ismi geçen bu caminin *Teke Beyliği* döneminden kaldığında hiç şüphe yoktur. *Teke Bey*'in yani *Mehmed Bey*'in amcası *Hızır Bey*'e ait olan bu caminin XIV. yüzyılın başlarında yapıldığını söyleyebiliriz. 1327 yılında *Mahmud Bey*'in yerine biraderi olup, Korkudeli emiri bulunan *Sinanüddin Hızır Bey* Antalya emiri olmuştur ve yine, *İbn Batuta* 1333'de Antalya'ya geldiği zaman burada *Hızır Bey*'in emir bulunup hasta olduğunu beyan etmiştir¹²⁴⁵. Bütün bunlardan da anlaşıldığı gibi bu cami bu tarihlere yakın bir zamanda yapılmış olmalıdır. Fakat kesin tarihini söylememiz mümkün değildir¹²⁴⁶. 1455 tarihinde 33 dükkan yeri icaresinden hasılı 300 akçadır (Ekler Tablo 4).

6. Cami-i Murad Paşa:

Antalya çarşısı içinde aynı adla bilinen mahallede büyük bir meydanda yer almaktadır. Vakfiye ve kitabesinde de belirtildiği gibi 1570/978 tarihinde *Sadrazam Kuyucu Murad Paşa* tarafından yaptırılmıştır¹²⁴⁷. Bu cami vakfiyesinde *Abdüselam oğlu Murad Paşa* yazmaktadır. Bu vakfiye de 28 Ağustos-7 Eylül 1574/*Evasıt-ı Cemaziyelula* 982 tarihinde yazılmıştır¹²⁴⁸. On kenarlı kubbe kasnağının çok alçak olmasına mukabil kubbe normal yüksekliğinden daha fazladır. Doğu ve batı cephelerde, beden duvarlarının üst kısmındaki alçı şebekeli ikiz pencereler ve üzerindeki daire pencere ile kubbenin karekteri, eserin XVII. veya XVIII. yüzyılda büyük bir onarım geçirdiğini göstermektedir. Kuzeybatı köşesinde bulunan silindirik kesme taş gövdeli minare eserin yapıldığı XVI. yüzyıl karekterinden farklı ve daha çok XVIII. yüzyıl minareleri karekterindedir. Beden duvarları üzerinde basit bir pabuç kısmını takiben, caminin yüksekliğine göre nisbetsiz bir şekilde olan minare gövdesi iki şerefelidir¹²⁴⁹. Bu cami son defa 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce onarılmıştır¹²⁵⁰.

¹²⁴¹ TKA 567, s. 3/a.

¹²⁴² TKA 107, s. 5/b, 6/a.

¹²⁴³ TD 166, s. 589.

¹²⁴⁴ TKA 567, s. 18/a.

¹²⁴⁵ Teke Beyliği ve Hızır Bey ile ilgili daha geniş bilgi için birinci bölüme bkz.

¹²⁴⁶ 1455 tarihindeki defterde " bu zikr olan vakf Oruç Bey defterinde Antalya hatibi Mevlânâ Şeyh Mehmed üzerine yazılmış, Edhem Bey'in yazdığı defterde hafızlarındır denilmiş, sonra Antalya hatibi Mahub tasarruf ider imiş... Antalya kadısı İstanoz hatibi Celaleddin'e hükm eyleyip eline hüccet vermiş tarih-i sene tis'a ve selâsin semanemie yılından beri tasarruf idermiş şimdiki halde elindedir amma Antalya hatibi ve hafızlar ve İstanoz hatibleriyle nizalıdır" denilmesi bunun kesin olarak 1435-1436/839 tarihinden önce yapıldığını göstermektedir (MAD 14, s. 415/b).

¹²⁴⁷ Türkiye'de Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler, I, s. 526.

¹²⁴⁸ A.V.G.M.A. 596 (1967), s. 67 (186-195).

¹²⁴⁹ Türkiye'de Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler, I, s. 526-530.

¹²⁵⁰ Hüseyin Çimrin, aynı eser, s. 62.

Vakfiyeden Abdüsselam oğlu Murad Paşa'nın Karaman vilayeti emirü'l-ümarası olduğunu öğrenmekteyiz. Özetle vakfiyeyi değerlendirecek olursak şunları söylememiz mümkündür:

Bu vakfın Gelir neveleri;

- Antalya kasabasında kain 2 oda, bir sofa ve birbirine bitişik 3 hücre, bir fırın, bir mahzeni ve ortasında akan nehri ve bir bahçeyi müştemil menzilin tamamı,
- Zikredilmiş olan menzile muttasıl bir ahuru, meyvalı ağaçları ve ortasından akan bir nehri havi bostanın tamamı,
- Mezkur bostana muttasıl meyvalı ve meyvasız ağaçları ve ortasından akan bir nehri müştemil bostanın tamamı,
- Dizdaralanı'nda meyvalı ve meyvasız ağaçlar ve bağ,
- Mezbur vâkıfın hanı kurbunda olan arz kıt'ası,
- Mezbur han kurbunda kain bademağaçlarını havi arz kıt'ası,
- Cami mahallinde kain menzilin tamamı,
- Mezbur kaza tevabiinde *Karadeğin* karyesinde kain tarla,
- İstanos nahiyesine bağlı *Karakilise* karyesinde ve Sandıbucağı nam mahalde vaki arz mahsulünün tamamı,
- *Dizdaralanı* ve *Kumanönü* nam mahalde geniş bir araziye kaplayan kıt'anın mahsulünün tamamı,
- *Aspendos* nehrinden vâkıfın kazdırdığı arktan sulanan ve *Çeltiklik* nam ile ma'ruf mezra'alardaki yarı hissenin tamamı,
- Aslını tekid için yarısı 4500 dinar olan 8900 altın miktar meblağın tamamından meydana gelmektedir.

Gelirin nerelere harcanacağı;

- Antalya kasabasında bina eylediği cami-i şerifin masalihi ve mezbur kasabanın haricindeki imaretin mesalihi,
- Antalya tevabi'inde biri *Dizdaralanı* nam mevzide diğeri *Çonayın* nam ile maruf mevzide bina eylediği hanın mesalihi,
- *Aspendos* nehri üzerinde bina eylediği köprünün tamiri,
- *Karahisar-ı Teke* kazası ile *Manavgad* kazası arasında cari *Aspendos* nam ile meşhur nehrin ve diğeri *Dizdaralanı* ortasından akan *Düden* nehrinin ıslahı için nukud ve akardan sülüsü malinde tasarrufatı nafız olduğu bir sırada ve hal-i hayatında müebbed bir vakf olmak üzere vasiyyet etmiştir ve mezbur müdde aleyhi mezbur vasiyyetin infazine vasiyyi muhtar tayin etmiştir. Ayrıca, mezbur vasi dahi malının sülüsünden ve nakitten 8900 altın lira parayı ve vakfiyenin içinde zikredilecek olan akarları kabz ve tesellüm etmiştir.

Yine bu gelirin hangi cihetlere harcandığı konusunda da şunları söyleyebiliriz:

- Nukud ve akaratın mahsulünü rakabenin tamirine ve müsakkaf ebniyenin termimine sarf edilmesi,
- Mütevellie yevmi 20 dirhem,
- Nazıra yevmi 5 dirhem,
- Katibe yevmi 4 dirhem,

- Cabiye yevmi 4 dirhem verilmesini ve aralarında münazaa olmamasını şart kılmış ve cami hatibine yevmi 5 dirhem,
- 2 nefer müezzinden her birine 3'er dirhem,
- Yalnız Cuma günü sala okuyan 2 müezzinden her birine yevmi birer dirhem,
- Cuma namazından evvel Kuran okuyan 4 hafıza yevmi birer dirhem ve mezbur hafızların reisine 1,5 dirhem,
- Muarrife yevmi bir dirhem,
- Vakfi, hacette kapıları açıp kapayan iki kayyumdan her birine ...(yıpranmış),
- Eda namazı eda olunduktan sonra birer cüz okuyan kimselerden her birine birer dirhem,

....(yıpranmış) sandığı okuyanların önüne getirip okuduktan sonra kaldırarak mahalline koymak vazifesiyle noktacıya yevmi bir dirhem,

- Düden nehrini ıslah eden kimseye yevmi bir dirhem,
- İmaret şeyhi (imareti idare eden) olan kimseye yevmi 2 dirhem,
- İmaretin nakibine yevmi bir dirhem,
- Nöbetle yemek pişiren iki aşçıdan her birine yevmi ikişer dirhem,
- Nöbetle ekmek yapan 2 ekmekçiden her birine yevmi ikişer dirhem,
- Kiler muhafızına yevmi bir dirhem,
- Kapıları ve çanakları yıkayan kimseye yevmi gümüş bir dirhem,
- Buğday döven (Gendüm Kûb) kimseye yevmi bir gümüş dirhem,
- Pirinç ve buğday ayıklayan kimseye yevmi bir gümüş dirhem,
- İmaret bevvabına bir gümüş dirhem,
- İmaretin su hallerini ıslah eden kimseye yevmi bir dirhem,
- Ayak yolunu temizleyen ferraşa yevmi bir gümüş dirhem,
- İmaretin yanında vaki han ahurunun ferraşına yevmi bir dirhem,

Bütün bu saydığımız şeylerle birlikte mumaileyh vâkıf, yazılı olan evkafın mahsulatından imarete pişecek şeylere sarfiyat yapılmasını şart eylemiş ve masrafların cümlesini zıkr etmiştir. Burada sabah, öğle ve akşam hangi yemeklerin pişeceğini, bunlara ne kadar erzakın ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Cuma günleri, Bayram günleri, Ramazan'da yani kısacası önemli gün ve gecelerde pişecek yemekleri ve bunlara ayrılan erzakların neler olduğu belirtilmiştir.

- Yine müşarünileyh vâkıf, mihrabın iki tarafında yakılmak ve her birileri 15'er okka olmak üzere bal mumundan mamul iki mum tayin eylemiştir ve evkafın mahsulatından 40 okka iç yağı alınarak mihrabın iki tarafındaki kandillerde yakılması emredilmiştir,

- Yine vâkıf, cami-i şerifin dahil ve haricinde her gece 30 kandil yakılmak için 30 okka şırlağan yağ ve Regaip, Berat, Ramazan ve Bayram ve Cuma gecelerinde 80 kandil yakılarak her kandil için 20'şer dirhem şırlağan yağ ve Ramazan'da minarede yakılacak olan 20 adet kandil için her gece 2 okka şırlağan yağ tayin etmiştir,

- Ramazan'da kandilleri yakan kimseye 50 dirhem gümüş verilecektir,

- Ahali sayfiye ve yaylaya çıktıkları zaman nazır, müteveli, katib, cabi ve hadame-i imaret ve Düden nehri hâdimi müstesna olmak üzere ashab-ı cihet hizmetlerini eda edemeyeceklerinden dolayı kendilerine tayin kılınmış olan muhassasatın verilmemesini şart eylemiştir.

- Misafirler hana ve tabhane denilen menzile gelip konduklarında onlar için hangi yemeklerin pişirilmesi gerektiği ve nelere kaç para ayrıldığı burada belirtilmiştir. Ayrıca, mezkur vâkıf, bina etmiş olduğu menzile kim olursa olsun duhulden men edilmemesini ve üç günden fazla kalmamalarını şart eylemiştir.

- Vâkif, nazır, müteveli, hatib ve Cuma namazlarından evvel aşır okuyan hafızlar ve cüz okuyanlar müstesna olmak üzere erbab-ı vezâife sabah ve akşam birer kepçe çorba ile ikişer ekme ve 70 dirhem pişmiş et verilmesini şart eylemiştir.

Vâkif bu vakfiyede yazılı olan kile ve okkaların Antalya kileleri ve okkaları değil İstanbul kileleri ve okkaları olmalarını şart kılmıştır.

- Bütün bunlardan sonra bu zikredilen şartların yerine getirilmesi, getirmeyenlerin cezalandırılması istenmiş, ayrıca suistimalleri olanlar için beddua edilmiştir.

-Vâkif, hali hayatında ve kemal-i sıhhatında 9-19 Ağustos 1564/Evail-i Muharrem 972 tarihinde 9000 gümüş dirhem meblağı vakfedip mülkünden ihrac ederek müteveli *Ali oğlu Mehmed Kethüda*'ya teslim eylemiş ve şahitler buna şahadet etmişlerdir. Bu mezkur paranın nemasından müteveliye senevi 350 dirhem ve Antalya tevabi'inde İstanos beldesinde *Cami-i Kebir*'in önünde vâkifin bina eylediği ve insanlar arasında *Şadırvan* denilen mahallin su mecrasını termim eden kimseye 350 dirhem tayin etmiştir. Ve bundan artan fazlayı ihtiyaç hasıl olursa su yolunun termimine sarf etmesini ve eğer ihtiyaç olunmazsa asıl vakfa ilhak olunmasını şart eylemiştir.

- Ve yine vâkif, 16 Ocak 1566/24 Cemaziyelahir 973 tarihinde 1000 dirhem meblağı *Kuran-ı Azim*'den iki cüzün kıraatine ve yemek pişirilmesine vakfeylemiş ve bu paranın dahi senevi her onu onbir buçuk hesap ile nemalandırılmasını şart eylemiş ve bu paranın mahsul ve nemasından iki cüzün okuyucularından her birine birer dirhem ve Receb ayında Regaib gecesinde pişecek taam için senevi gümüş 300 dirhem tayin etmiştir.

- Vâkif, cüzlerden birinin tilavetini *Mevlana Veli Halife*'ye ve diğer cüzün tilavetini *Mustafa oğlu Mevlana Musa Halife*'ye senevi 330 dirheme sevabını *Haydar Kethüda* ve *Ali Kethüda*'nın ruhlarına hediye eylemek ve bunların vefatından sonra Antalya'daki cami-i şerifde sabah namazını müteakip okunmak üzere Antalya hakiminin reyine tevfiz eylemiştir.

- Vâkif, mezbur vakıfların nezaretini hayatta oldukça 20 dirhem vazife ile *Harun Bey*'e ve vefatından sonra vakfın rakabesine sarf edilmesini şart eylemiştir. Ve yine vâkif, bu cihet ve benzeri şeylerin utekasının aslahına sonra utekası oğullarının aslahına ve neslen ba'de neslin hizmetlerindeki istihkaklarına göre onların oğullarının oğullarına ve onlar münkarız olduklarında Antalya kazası hakiminin reyine ve tafviz eylemiştir. Bu zikrolunan vakıflar şahitlerin huzurunda 30 Ağustos 1574/Cumadelula 982 senesinde cari olup yazılmıştır¹²⁵¹. Bu vakfın mütevellisi ve durumuyla ilgili olarak çeşitli tarihlere ait birçok *Mühimme* hükmü bulunmaktadır. Bunlara göre:

Antalya kadısına 3 Ekim 1577/20 Receb 985 tarihinde yazılan hükümden ise, Murad Paşa evkafının mütevellisinin ve nazırının Mahmud olduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca, bu hükümde, mütevellinin cami ve imarete vakfedilen asıl paraya zarar vermemesi yani harcamaması, bunun ribhını kullanması istenmektedir. Yine, aynı tarihli Antalya kadısına yazılan bir hükümde ondan, Kazadaki *Murad Paşa* evkafı mütevellisinin evkaf işlerini kadı marifeti olmadan arz etmemesi, vakıfnamede yazılı olmasına rağmen müteveli olanın kendiliğinden arzlar yaptığının işitildiği buna rağmen hiç birşeyi müstakilen arz etmemesini ihtar etmesi istenmektedir¹²⁵².

Yine, 18 Mart 1578/9 Muharrem 986 tarihinde Antalya kadısına yazılan bir hükümden mezkur evkafın mütevellisi olan *Hüseyin*'in mübaşeret tarihinden hesabının görülüb defterinin teftiş edilmesi gerektiğini öğrenmekteyiz¹²⁵³. Yine, 25 Haziran 1578/19 Rebiyülahir 986 tarihli iki *Mühimme* hükmünde, *Hüseyin*'in azl edilmişken tekrar müteveli olduğu fakat

¹²⁵¹ A.V.G.M.A. 596 (1967), s. 67 (186-195).

¹²⁵² MD 31, s. 330/734, 331/738.

¹²⁵³ MD 34, s. 13/28.

bunun bir çok suistimallerinin ve vakf akçasından hayli şey yediğinin bildirildiği bunun için Teke Beyi ve kadısından teftiş edilip muhasebesinin görülmesi istenmektedir¹²⁵⁴. 24 Haziran 1585/25 Cumadelaire 993 tarihinde Teke Beyine ve Antalya kadısına yazılan hükümde de, Murad Paşa evkafının mütevellisi olan Mehmed'in mektup gönderip mezkur evkafa müteveli olan zaim Hüseyin ve Mustafa'nın hesaplarının görülmesini talep ettiği belirtildikten sonra, mezkurları şerle teftiş edip zimmetlerinde vakf malı zuhur ederse tahsil etmeleri istenmektedir¹²⁵⁵. Bütün bunlarla birlikte, Teke Beyine ve Antalya kadısına yazılan başka bir hükümde, Kiler-i amire kethüdası Sinan'ın nazır olduğu Murad Paşa imareti evkafının sabık ve lahık mütevellilerinin bir çok malı zimmetlerine geçirdiklerini bildirmekle bunların muhasebesini görüp kimin zimmetinde vakf malından para varsa tahsil etmeleri istenmektedir¹²⁵⁶.

Bütün bu *Mühimme* hükümlerinden de anlaşıldığı gibi mezkur evkafa müteveli olan kimseler bir çok suistimallerde bulunmuşlar ve bu vakfa zarar vermişlerdir. Ayrıca, bütün bu hükümler bize, dini ve sosyal amaçlı da olsa bir çok alanda rüşvetin, suistimalin ve yolsuzluğun yeni birşey olmadığını her dönemde var olduğunu göstermektedir.

- Diğer Camiler

XV ve XVI. yüzyıl tahrir ve evkaf defterlerinde ismi geçmeyen ya da daha sonraki dönemlerde yapılmış bulunan ve tarihi değeri olan camiler hakkında ise şunları söylememiz mümkündür;

1. Şeyh Sinan Cami ve Türbesi:

Şeyh Sinan mahallesi *Recep Peker Caddesi* üzerinde bulunan eserin Şeyh Sinan tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir. Eserin genel karakteri XVII. yüzyıla ait olduğunu göstermektedir. Caminin karşısında bulunan türbe kitabesi¹²⁵⁷ ve ayrıca, Evliya Çelebi'nin Antalya'daki camiler arasında Şeyh Camii'nin ismini zikretmesi bunu teyid etmektedir¹²⁵⁸. Kuzeybatı köşede caminin beden duvarlarına bitişik olan minare daha sonra yapılmıştır. Tipik XVII.-XVIII. yüzyıl yapısı olan minarenin kaidesi çok alçak ve pabuç kısmındaki üçgen intikaller oldukça basittir. Kuzey cephede son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin karşısında bulunan türbe kare planda küçük ve basit bir yapı olup, duvarları yontma taşdan ve taşlar arası derzli olarak yapılmıştır. Saçak kısmı pahlı silmelerle nihayetlenen türbenin üstü kiremitli bir çatı ile örtülmüştür. Güney cephede söveleri ve kemeri kesme taşdan yapılmış büyük bir hacet penceresi ve bu pencere üzerinde 3 ayrı kitabe duvara gömülmüştür. Buraya yaptığımız gezi ve incelemede bu iki yapının da restorasyondan geçmiş olduğunu gördük.

2. Müsellim Cami:

Tekeli Oğlu Camii adıyla da bilinen Müsellim Camii *Kışla Mahallesi*, Belediye Caddesindedir. Kitabesinde eserin 1796/1211 tarihinde *Hacı Osman Ağa Kapıcıbaşı Mehmed Ağa* tarafından yaptırıldığı kaydedilmiştir. Bütünüyle kare planda yapılmış olan caminin güneybatı köşesinde yine kare planda küçük bir kütüphane binası ile kuzeybatı köşesinde beden duvarlarına bitişik minare kaidesi yer almaktadır. Muntazam kesme taştan yapılmış olan beden duvarları 3 kademe halinde yükselmekte ve mekanın üzerini tek bir kubbe örtmektedir. Kuzey cephede bulunan ahşap son cemaat yeri sonradan yapılmış ise de,

¹²⁵⁴ MD 35, s. 18/38, 54/126.

¹²⁵⁵ MD 58, s. 169/449.

¹²⁵⁶ MD 62, s. 112/245.

¹²⁵⁷ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 530.

¹²⁵⁸ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, IX, s. 25.

kuzeydoğu kenarda son cemaat yeri duvarının mevcut oluşu evvelce de burada sundurmalı bir son cemaat yerinin bulunduğunu göstermektedir. Güneybatı köşede caminin kable duvarlarından ileri doğru çıkıntı meydana getiren kütüphanenin, caminin beden duvarlarındaki kesme taş malzemeden farklı olarak moloz taşdan yapılmış olması, sonradan ilave edildiğini ortaya koymaktadır¹²⁵⁹.

3. Korkud (Kesik Minare) Camii:

Kılıçarslan Mahallesi Hesapçı Sokak'ta bulunan ve Korkud Camii veya Kesik Minare diye tanınan, diğer bir adıyla *Cumanin Camii* ismiyle adlandırılan bu eser Antalyanın en eski yapısı olarak büyük önem arz etmektedir. Roma devrine ait olan ilk yapı V. yüzyılda Bizans Kilisesi haline getirilmiş ve Meryem'e ithaf edilmiştir. Selçukluların Antalya'yı fethetmeleri ile cami haline getirildiği ileri sürülmekte ise de asıl camiye çevrilmesi Sultan II. Bayezid'in oğlu ve I. Selim'in kardeşi Şehzade Korkud zamanında (1470-1509) olmuştur. Batı yönünde ilave edilen bir minare ve diğer yapılarla birlikte esere cami hüviyeti verilmiştir. Cami haline getirilmiş olan esere Korkud zamanında ilave edilen minarenin külah kısmı uçmuş, külahsız oluşundan dolayı da kesik minare ismini almıştır. Eserin doğu cephesinde bulunan Bizans devrine ait Apsisinin güney duvarına, cami haline getirildiğinde, kesme taşdan sade bir mihrab ilave edilmiştir. Bugün için Türk devrine ait kısımların çoğu harab olmuş ve daha çok Roma ve Bizans devri kalıntılarının görüldüğü yapı tam bir harabe haline gelmiş bulunmaktadır. 1896/1314 yılında büyük bir yangından sonra tamamen kendi haline terk edilmiş olan Kesik Minare Camii'nde sadece batı cephede Türk devrine ait büyük bir kapı ve kapı üzerinde okunamayacak derecede silik bir kitabesi bulunmaktadır¹²⁶⁰. Az önce de belirttiğimiz gibi çok harab bir durumda olan bu eserin dikkati çeken özelliği büyüklüğü ve mermer işçiliğidir¹²⁶¹. 1530 tahriri ile 1567 tarihli evkaf defterinde de Merhum Sultan Korkud vakfından bahsedilmektedir. Bu vakfın her iki tarihte de geliri 4860 akça olup beray-ı rakabe-i cami-i mezbur maksadıyla verildiği görülmektedir. Buradaki ifadelerden bu cami hakkındaki bütün ihtilaflar ortadan kalkmaktadır¹²⁶².

4. Mehmed Paşa Camii:

Kale kapısı semtinde, *Yivli Minare Külliyesi* karşısında bulunmaktadır. Mahalli şahıslar tarafından, Antalya mütesellimi *Tekeli Mehmed Ağa*'ya maledilen caminin XVIII. yüzyılda yapılmış olduğu ileri sürülmekte ise de, Tekeli Mehmed Ağa vakfiyesinde Müsellim camii ismi geçmekte, bu camiden bahsedilmemektedir. Diğer taraftan Müsellim Camiinin kitabesinde de Mehmed Ağa'nın ismi bulunmaktadır. Caminin mimarisinde yanlarda ve kuzeydeki kısımlar hariç en geç XVII. yüzyıl özelliğini göstermektedir. Muhtemelen mevcut caminin XVII. yüzyılda yeniden onarılarak kuzeydeki son cemaat yeri camiye dahil edilmiştir. Yivli Minare Külliyesi içinde bulunan Mevlevihanenin aynı şahıs tarafından tekke haline getirildiği, bu caminin de XVIII. yüzyılda yapılan onarımdan sonra *Tekeli Mehmed Paşa* ismini almış olmasının akla en yakın hipotez olduğu¹²⁶³ söylene de Evliya Çelebi'nin Antalya'daki camiler hakkında bilgi verirken, en meşhur cami olarak, Kuyucu Murad Paşa Camiini, bundan sonra

¹²⁵⁹ **Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler**, I, s. 530-35.

¹²⁶⁰ **Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler**, I, s. 535-38; S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 89.

¹²⁶¹ Hüseyin Çimrin, *aynı eser*, s. 64.

¹²⁶² **TD 166**, s. 588; **TKA 567**, s. 11/a; Ekler Tablo 4.

¹²⁶³ **Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler**, I, s. 546-550; Tekeli Mehmed Paşa'nın şahsiyeti hakkında bilgi için bkz. S: Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 102-103.

da Tekeli Paşa Camiini sayması ve üstünün kurşunlu ve sanatlı olduğunu belirtmesi, bu caminin daha önceden Tekeli ismiyle anıldığını göstermektedir¹²⁶⁴.

5. Varsaklı Camii:

Yerebakan Müftü veya *Takkacı Mustafa Camii* isimleriyle de tanınan bu cami, Yüksekalan mahallesi'nin Köse sokağında bulunmaktadır. İnşa tarihi bilinmemekte, ancak Varsaklı adında bir şahıs tarafından inşa edildiği ve Takkacı Mustafa tarafından tamiri yapıldığı tahmin edilse de¹²⁶⁵ 1568 ve 1754 tarihlerinde "Mescid-i Takyeci Mustafa mahallesinin" bulunması bu tahmini çürütmektedir. Bu cami, ya Osmanlılar dönemindeki mescidin onarımıyla meydana gelmiş ya da mahalle ile mescidin tesiri neticesinde bu isimle zikredilmiştir¹²⁶⁶. Vakıflar tarafından 1976 yılında onarım görmüş olan bu eser, kare planda ve tek kubbelidir¹²⁶⁷. Eserin kuzey cephesinde bugün sundurmalı bir son cemaat yeri bulunmakta ise de orijinal değildir. Fakat cümle kapısının sağında küçük bir mihrab nişinin bulunması, evvelce de bir son cemaat yerinin bulunduğunu göstermektedir¹²⁶⁸.

6. Osmaniye Camii:

Hamidiye ve *Şarampol Camii* olarak da isimlendirilen bu cami, *Murad Paşa mahallesinde, Matbaa sokak, Cumhuriyet İlkokulu* yanındadır. Cami 1908/1326 yılında inşa edilmiştir. Kurşunla kaplı olan minaresini Sultan Reşad yaptırmıştır. Eser 1975 yılında Vakıflarca restore edilmiştir.

7. Karakaş Camii:

Cafer Ağa Camii olarak da bilinen bu cami, Hadrianus kapısı karşısında olup, Cumhuriyetten önce yapılmıştır. 1954 senesinde Vakıflarca onarılan camiye bir de minare eklenmiştir

8. Demirci Kara Ali Camii:

Eskiden *Timurcu Kara Ali Camii* adı ile de zikredilen bu cami, Demirci Kara mahallesinde olup, minaresi üzerinde 1737-1738/1150 tarihi yazılıdır.

9. Ayanağa (Ayanoğlu) Camii:

XIX. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen cami, Şarampol caddesinde, alt katı dükkan olan bir binadadır. Çevredeki esnafın bilhassa öğle vakitlerinde namaz kıldığı bir yerdir.

10. Kara Ömer Çaybaşı Camii:

Sinan mahallesindeki bu caminin XIV. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. Kare planlı cami, yedi dikdörtgen pencere ile aydınlanır. Ahşap çatılı ve minaresi yoktur.

11. Kır Camii:

Alan mahallesi, meydan civarındadır. Daha önce mevcut eski caminin yerine Cumhuriyet devrinde yeniden inşa edilen camiye 1964 yılında bir minare eklenmiştir¹²⁶⁹.

¹²⁶⁴ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, s. 24.

¹²⁶⁵ Hüseyin Çimrin, aynı eser, s. 63.

¹²⁶⁶ Antalya'nın mahalleleriyle ilgili kısma bkz.

¹²⁶⁷ Hüseyin Çimrin, aynı eser, s. 64.

¹²⁶⁸ Türkiye'de Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler, I, s. 551-52.

¹²⁶⁹ Hüseyin Çimrin, aynı eser, s. 63-64.

b- Mescidler

- Vakıf ve Tahrir Defterlerinde Yer Alan Mescidler

1. Mescid-i Ahi Kızı:

Eski adıyla *Ahi Kızı* yeni ismiyle ise *Selçuk* mahallesinde bulunmaktadır¹²⁷⁰. 1455 tahririnde ve 1479-80 tarihli evkaf defteri ile 1530 tahririnde mescidin ismi geçmemekle birlikte, *Ahi Kızı*'nın zaviyesinden bahsedilmektedir¹²⁷¹. Bunun isminin geçmemesi zaviye ile beraber gelirin kaydedilmesi ve anılmasından kaynaklanmıştır. Çünkü bu eser bilindiği gibi XIV. yüzyıla yerleştirilmekte ve Hamidoğlu Beyliği döneminde inşa edilmiş eserlerden bir tanesi olarak zikredilmektedir¹²⁷². Bu yapı, 1958 yılında Vakıflarca onarılmıştır¹²⁷³. 1567 tarihinde bu mescidin geliri mukata'a-i bağçe, icâre-i dekâkin, icare-i zemin-i dekâkin, icâre-i zeminhâne ve nakit paranın rıbhı kalemlerinden oluşmakta olup, 2340 akçadır. Bu gelirden vazife-i müteveli'ye yevm 2, cabi'ye 1 ve baki kalanı da be-cihet-i zâviye-i mescid-i mezburaya harcanmaktadır¹²⁷⁴. 1568 tahririnde, aynı isimli mahallede *Hüsâm Fakih* v. *Ali* imam kaydedilmiştir. Büyük bir ihtimalle bu kişi bu mescidin imamıdır¹²⁷⁵.

2. Mescid-i Ahi Yusuf:

Selçuk mahallesi *Mermerli sokakta* bulunmaktadır. Kitabesine göre 1249/647 tarihinde *Ahi Yusuf* adına yapıldığı bilinen bu eser, daha çok güney ve doğu cephelerinde orjinal durumunu muhafaza etmektedir. Bazı kalıntılardan ve eski resimlerden evvelce kuzey cephede bir son cemaat yeri bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat, bugün son cemaat yeri sütunları avlu duvarı giriş kapısı kenarlarında kalmış bulunmaktadır. Mescidin güney tarafında kale duvarlarının kalıntıları arasına *Ahi Yusuf* adına yapılmış türbe yer almaktadır. Doğru yönündeki sokak üzerinde mescide bitişik olarak bir de çeşme bulunmaktadır¹²⁷⁶. Burası 1962 yılında Vakıflarca onarım görmüştür¹²⁷⁷. *Ahi Yusuf* hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte, Selçuklular zamanında Anadolu'nun her tarafına yayılarak tekeler inşa eden ve halkı aydınlatan ahilerden birisi olduğunda hiç şüphe yoktur. 1455 tarihinde ismi geçen bu mescidin gelirleri yer, dükkan, ev gelirleri ve icâresinden oluşmakta olup defterde 352 akça olarak verilmiştir. Fakat, yaptığımız hesaplama sonucu 389 akça olduğu görülmüştür. Bu mescidin ismi 1479-80 tarihli evkaf defterinde geçmemektedir. Bunun da sebebi bilindiği gibi *Fatih Sultan Mehmed* başa geçtikten sonra birçok vakıfları kaldırmıştır. Büyük bir ihtimalle bu da her halde bundan nasibini almış olmalıdır. Çünkü 1455'te zikredilen birçok vakf 1479'da geçmemekte, buna rağmen 1530 ve 1567 tarihlerinde tekrar vakıf defterlerinde yerlerini almaktadır¹²⁷⁸. "Eskiden vakf olarak kullanıldığı halde defterde vakfiyeti mukayyed olmayan

¹²⁷⁰ S. Fikri Erten, *Antalya Tarihi*, III, s. 86.

¹²⁷¹ MAD 14, s. 412/b-434/b; KK 3357, s. 2-10; TD 166, s. 588-89; Ekler Tablo 4.

¹²⁷² Birinci bölüme bkz.

¹²⁷³ Hüseyin Çimrin, aynı eser, s. 65.

¹²⁷⁴ TKA 567, s. 4/a; Ekler Tablo 4.

¹²⁷⁵ TKA 107, s. 7.

¹²⁷⁶ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 524-26.

¹²⁷⁷ Hüseyin Çimrin, aynı eser, s. 65.

¹²⁷⁸ Daha geniş bilgi için Ekler Tablo 4'e bkz; ayrıca TKA 567'de "Seydi Hızır Zâviyesi'nin Finike'de bir arg çeltik evelden sarf oluna gelmiş sonra merhum Sultan Muhammed tabe serahu zamanında evkaf fesih olunacak bu dahi fesih olunub hassa-i hümayûna ilhak olunmuş imiş sonra dergah-ı muallaya arz olunduktan mezkur bir arg çeltüğün vakfiyesi ber-karar-ı sabık mukerrer tutub deyu merhum Sultan Bayezid Han tabe serahu emriyle defter-i köhnede mukayyed olunmağın deftere kayd olundu" (TKA 567, s. 30/b); yine Çeltik

bazı yerlerin yeni deftere vakf kayd olunması..." şeklinde Teke ve Hamid Sancaklarını tahrirle me'mur olan Yahya'ya hüküm verilmesi¹²⁷⁹ de bu görüşümüzü yani daha önce bir çok vakfın kaldırıldığını, bu tahrirle birlikte tekrar bunların vakf defterlerindeki yerlerini aldıklarını ispatlamaktadır. 1530 tarihinde bu mescidin gelirleri icâre-i zemin, dekâkin, zimin-i hanhâ ve akça-i muameleden oluşmakta olup, 1254 akçadır. 1567 yılında ise, icâre-i zemin-i dükkan, icâre-i zemin, bağçe ve nakdiyeden oluşmaktadır. Bunun toplamı da 3103 akçadır. Bu meblağdan şu cihetlere sarf olunmaktadır; revgan, müezzin ve akçaların ribhından mescid-i mezburun meremmetine¹²⁸⁰. 1568 tahririnde Ahi Yusuf Mescidi mahallesinde imam olarak kaydedilen *Bahaddin v. Mahmud* ile müezzin olduğu belirtilen *Ali v. Kasım Reis* mezkur mescidin vazifelileri olmalıdır¹²⁸¹.

3. Mescid-i Ali Reis:

Antalya'da bulunan bu mescid, sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. Bunun geliri icâre-i dekâkin'den meydana gelmektedir. Geliri 240 akça olup, ciheti hasıra sarf olunmaktadır.

4. Mescid-i Arab nâm-ı diğer Saftavi (?):

Aynı isimle anılan mahallede bulunan mezkur mescid sadece 1567 tarihindeki evkaf defterinde geçmekte olup geliri, icâre-i dekâkin, icâre-i zemin-i bağçe ve nakdiye kalemlerinden oluşmaktadır. Geliri ise, defterde toplam olarak 1352 akça verilmesine rağmen 1962 akça olduğu hesaplanmıştır. Bu vakfın nakdiyesi, beray-ı rakabe, beray-ı kıraat-ı aşr ve hatm okumak şartıyla verilmiştir¹²⁸². 1568 tahririnde *Seftavi Mescidi (?)* mahallesinde imam kaydedilen *Sefer Fakih v. Veli* mezkur mescidde vazifeli olmalıdır¹²⁸³.

5. Mescid-i Arab:

Eski adıyla *Arap Mescid* veya *Yüksekalan* mahallesinde¹²⁸⁴ bulunan bu mescid de eski eserlerdendir. Bugün *Bali Bey* mahallesinde 432 ile 433 sokak arasındadır. Tamirattan geçmiş ve özelliğini kaybetmiştir. Bunun *Hacı Melike Bileydi* tarafından 6 Ocak 1994 yılında tamir ettirildiğini görmekteyiz¹²⁸⁵. *Edhem Bey* defterinde *İsmail Fakih* ve 1455 tarihinde ise oğlu *Hacı* elinde bulunan bu mescidin geliri, Antalya'da 4 pare yer ile 13 dükkan kirasından oluşmakta olup, 600 akçadır¹²⁸⁶. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ismi geçmemektedir. 1530 tarihli defterde ise icâre-i dekâkin ve zemin-i bağçeden oluşan geliri 512 akçadır¹²⁸⁷. 1567 tarihinde mescidin ismi sadece "*Arab*" olarak geçmektedir. Geliri, icâre-i dükkan-ı bozahane, icâre-i hâne, beray-ı revgan-ı kandil v.b. kalemlerden oluşmaktadır ve 870 akçadır. Bu gelirin bir kısmının beray-ı imam ve müezzine sarf olunduğu görülmektedir¹²⁸⁸. 1568 tahririnde *Arab*

arglarından Seydi Hızır Arğu hakkında bilgi verilirken Fatih zamanında burasının hassaya ilhak edildiği, Bavezid döneminde ise tekrar vakfa ayrıldığı kaydının düşülmesi de konuyu açıklamaktadır (TKA 107, s. .

¹²⁷⁹ MD 7, s. 521/1497.

¹²⁸⁰ TKA 567, s. 7/a-b; Ekler Tablo 4.

¹²⁸¹ TKA 107, s. 3/b.

¹²⁸² TKA 567, s. 7/b, 9/a-b; Ekler Tablo 4.

¹²⁸³ TKA 107, s. 6/b.

¹²⁸⁴ S. Fikri Erten, *Antalya Tarihi*, III, s. 86.

¹²⁸⁵ Bölgeye yapmış olduğumuz gezi ve incelemede bu bilgilere sahip olduk.

¹²⁸⁶ MAD 14, s. 418/a; Ekler Tablo 4.

¹²⁸⁷ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹²⁸⁸ TKA 567, s. 5/b; Ekler Tablo 4.

Mescidi mahallesinde imam kaydedilen *Hüsam Halife v. Ahmed* mezkur mescidde vazifeli olmalıdır¹²⁸⁹.

6. *Mescid-i Ayşe Hatun:*

Sadece 1567 tarihindeki vakf defterinde zikredilen bu mescid, *Akçakilise* karyesinde yer almakta ve *İsa Halife* tasarrufunda bulunmaktadır. Bu tarihte bunun geliri 400 akça olup, 2000 akça nakdiyyenin rıbhından oluşmaktadır. *Meman* (?) isimli mezra'a ile bunun gelirinin Düden nehrinden *Kızılöz mevzi'*ine götürülen su yoluna ve 100 akçasını da miriye harcadıklarını görmekteyiz¹²⁹⁰.

7. *Mescid-i Baba Doğan:*

1530 tahririnde ilk defa ismi geçen bu mescidin bu tarihteki geliri icâre, bağçe, firun, hanhâ ve dekâkin kalemlerinden oluşmaktadır ve 860 akçadır¹²⁹¹. 1567 tarihli defterde ise icâre-i dekâkin-i bazaz, dekâkin, hanha, zeminhâne ve zimin-i dükkan ile bazı şahısların vermiş oldukları nakit paralardan oluşan bu mescidin geliri 1380 akçadır. Bu gelirin bir kısmının handen cüzü ve müezzine sarf olduğunu, ayrıca kandil ve revgana harcanmak üzere vakfedildiğini görmekteyiz. Gelirin bir kısmının da imama sarf olduğunu görülmektedir¹²⁹². 1568 tahririnde *Baba Doğan Mescidi* mahallesinde imam olarak kaydedilen *Bahaddin Fakih v. Mustafa* mezkur mescidde vazifeli olmalıdır¹²⁹³.

8. *Mescid-i Bâb-ı Kal'a:*

*Antalya Kal'*ası kapılarından birisinde bulunmaktadır. Fakat nerede bulunduğu konusunda kesin bir şey söylememiz mümkün değildir. *Rıfat Özdemir* Antalya Kal'ası'nın 1815-1836 tarihleri arasında 13 kapısı olduğunu belirttiğine¹²⁹⁴ göre bu mescid de bu kapılardan birisinin yanında bulunsa gerektir. Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçen bu mescidin o tarihteki geliri 4000 akça nakdiyyenin rıbhından oluşmakta ve 800 akça tutmaktadır. Geliri ise şuralara sarf olunmaktadır; beray-ı handen-i aşr kim imam olursa fi sene 350, beray-ı handen-i aşr her kim müezzin olursa 300, vazife-i nazır 50 (dizdar oldu), vazife-i müteveli 100 (hisar kethüdarları oldu). Ayrıca *Sinan Ağa* vakfının hasılı olan 6418 akçanın bu mescidin rakabesine sarf olduğunu görmekteyiz.

9. *Mescid-i Cüllah:*

Cüllah Kara mahallesinde olan ve bu mahalleye ismini veren mezkur mescidin ismi, sadece 1567 tarihli defterde geçmektedir. Bu mescidin geliri, icâre-i zeminhâne, bağçe, firun, dekâkin ve nakdiye kalemlerinden oluşmaktadır ve yekun 1899 akça yazılmıştır. Fakat yaptığımız hesaplama sonucunda 2014 akça olduğu görülmüştür. Bu mescide vakıfda bulunan bazı kişilerin, beray-ı revgan, her kim imam olursa cüzü okuması ve beray-ı ab-ı küp der piş-i

¹²⁸⁹ TKA 107, s. 7.

¹²⁹⁰ "...Karaman Beylerbeyisi emir'ül-ümarâil kirâm Murad Paşa damet ma'liyehu Düden nâm nehirden Kızılöz dimekle ma'ruf mevzi'e götürdüğü su yolu için cânib-i miriden şura-i şeriyye ile alub haliya zikr olunan mahellerden şimdiden sonra ziraat olunan mezra'adan ve bağ ve bağçe ve gayriden her sene bedel-i öşr 100 akça mukâta'asını miriye eda itükdüden sonra zikr olunan arazi-i müşarünileyhin getürdüğü su yolunun ta'mirine vakf ola deyu asitane-i devlet aşiyandan hükm-i hümvân vârid olmağın defter-i cedide sebt olundi"(TKA 567, s. 10/ab).

¹²⁹¹ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹²⁹² TKA 567, s. 5/b-6/a; Ekler Tablo 4.

¹²⁹³ TKA 107, s. 4/a.

¹²⁹⁴ Rıfat Özdemir, Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII, s. 136.

mescid maksatlarıyla hayırda bulduklarını müşahade etmekteyiz. Yine, Nefs-i Antalya'da *Pervane Subaşı b. Abdullah*'ın kendü ruhu için günde bir cüzü kelam-ı kadim kıraat etmek için 2000 akça vakf edib kıraatına da *Mevlana Sinan Halife b. Halil*'i ta'yin ettiğini görüyoruz¹²⁹⁵. 1568 tarihinde *Mescid-i Cüllah Kara* mahallesinde imam yazılan *Şa'ban v. Hamza Fakih* mezkur mescidde vazifeli olmalıdır¹²⁹⁶.

10. Mescid-i Çotayın ve İskender Çelebi:

Çotayın Mescid'i hakkında pek fazla bilgiye sahip olmamakla birlikte, *İskender Çelebi Mescidi*'nin 1507-1508/913 tarihinde *İskender Çelebi b. Seydi Ali* tarafından yaptırıldığını söyleyebiliriz¹²⁹⁷. Bu mescidin nerede bulunduğu konusunda ise malumata sahip değiliz. 1567 tarihli evkaf defterinde geçen bu mescidlerin geliri, icare-i bağ, hane, dekâkin ve bazı kişilerin vakfetmiş oldukları nakit paralardan oluşmaktadır ve tutarı da 1660 akçadır. Fakat yaptığımız toplamda gelirin 1687 akça olduğu görülmüştür¹²⁹⁸. Bu mescidlerden *İskender Çelebi Mescidi* 1530 tahririnde de geçmekte olup *Kubail (?) Mescidi* ile beraber verilmiştir.

1568 tahririnde, *İskender Çelebi Mescidi* mahallesinde *Kasım Fakih v. Hacı Mustafa* imam ve *Mehmed v. Mahmud* ise müezzin kaydedilmişlerdir. Bu mezkur kişiler zikredilen mescidde vazifeli olmalıdırlar¹²⁹⁹.

11. Mescid-i İbni Tuzcu:

1530 ve 1567 tarihli defterlerde ismi geçen bu mescid hakkında da pek fazla bilgiye sahip değiliz. Bu tarihte, icare-i dekâkinden meydana gelen geliri 130 akçadır¹³⁰⁰. 1567 tarihinde ise, icare-i dekâkin ve nakit paradan meydana gelen geliri yine 130 akçadır. 20 akça beray-ı revgan için vakfedilmiştir¹³⁰¹.

12. Mescid-i İbni Mariya (?):

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçmektedir. O tarihte bunun geliri icare-i zemin, dekâkin, icare-i zemin-i hanhâ ve akça-i muameleden oluşmakta olup, 420 akçadır¹³⁰². Bu mescid 1567 tarihli evkaf defterinde de geçmekte olup, geliri icare-i dükkan, icare-i hâne der-civar-ı mescid ve çeşitli kimselerin vermiş olduğu nakit paraların ribhından meydana gelmektedir. Bu vakfın nakit para gelirlerinin imamın cüzü kıraat itmesi, beray-ı avarız-ı mahal şartlarıyla tahsis olunduğunu ve buralara sarf olunduğunu görmekteyiz¹³⁰³. 1568 tahririnde *Mariya (?)* mahallesinde imam kaydedilen *Muslihiddin v. Ya'kub* ve müezzin yazılan *Hüseyn v. Mehmed* mezkur mescid de vazifeli olmalıdırlar¹³⁰⁴.

13. Mescid-i Hacı İlyas:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçen bu mescid hakkında pek fazla bilgimiz yoktur. O dönemde *Hacı İlyas* ismini taşıyan mahallede bulunup ve bu mahalleye ismini vermiş olmalıdır¹³⁰⁵. Bu tarihte mescid'e tahsis edilen gelir kalemlerinin başlıcaları şunlardır;

¹²⁹⁵ TKA 567, s. 6/b, 7/a, 9/b-10/a; Ekler Tablo 4.

¹²⁹⁶ TKA 107, s. 2/b.

¹²⁹⁷ S. Fikri Erten, *Antalya Tarihi*, III, s. 86.

¹²⁹⁸ TKA 567, s. 4/b; Ekler Tablo 4.

¹²⁹⁹ TKA 107, s. 6/b.

¹³⁰⁰ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³⁰¹ TKA 567, s. 13/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁰² TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³⁰³ TKA 567, s. 6/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁰⁴ TKA 107, s. 3/b.

¹³⁰⁵ Üçüncü bölümde Antalya şehrinin mahalleleriyle ilgili tabloya bkz. (Tablo 5)

icare-i zeminhâne 6 kıt'a ve 7 kişinin vermiş olduğu nakit para. Mescidin gelirinin toplamı 910 akça yazılmış ise de 1185 akça olduğu hesaplanmıştır. Bu mezkur mescidin geliri şu cihetlere sarf olunmaktadır; imam, müezzin, beray-ı revgan ve rakabe¹³⁰⁶. 1568 tahririnde, mezkur mahallede imam kaydedilen *Tur Hoca Fakih v. Mehmed* bu mescidde vazifeli olsa gerektir¹³⁰⁷.

14. Mescid-i Hacı Mahmud:

Mezkur mescid sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. Bu mescidin geliri ise bağ an malikane, eşcar-ı ceviz ve nakdiyeden oluşmakta ve 300 akça tutmaktadır. Bu gelirin bir kısmının ise imama sarf olunduğunu görmekteyiz¹³⁰⁸.

15. Mescid-i Hacı Yusuf:

Bu mescid sadece 1530 tarihli defterde geçmektedir. Geliri ise mukata'a-i bağçe, dekâkin ve muamele-i akçadan meydana gelmekte ve 1125 akça tutmaktadır¹³⁰⁹. Bu mescid hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

16. Mescid-i Halvet (?):

Bu mescid 1530 tarihine ait defterde geçmektedir. Bunun geliri icare, bağçe, firun, dekâkin ve hanhâ gibi kalemlerden meydana gelmekte ve 6090 akça tutmaktadır¹³¹⁰. Bu mescid hakkında başka bir bilgiye sahip değiliz.

17. Mescid-i Has Balaban:

Osmanlı Devleti zamanında *Has Balaban* mahallesine¹³¹¹ de ismini veren bu mescid, 1455 tahririnde yer almasına rağmen 1479-80 tarihli evkaf defterinde bulunmamaktadır. 1455 tarihinde mezkur mescidin gelir kalemlerinin bazıları şunlardır; hamam, dükkan, ev kirası, firun, değirmen, tahinhane v.s. Bunlardan elde edilen toplam gelir ise 2021 akçadır. Bu mescidin vakfı daha önce Antalya Hatibi *Mevlana Muhyiddin* elindeymiş, defterin yazıldığı tarihte ise Padişah Hazretlerinin tasarrufundadır¹³¹².

1530 tahririnde ise mezkur mescidin gelirinin icare-i hanhâ, hamam, zeminhâ v.b. kalemlerden meydana geldiğini görmekteyiz. Bu tarihte toplam geliri 1867 akçadır ve daha öncesine göre biraz düşmüştür¹³¹³. 1567 tarihinde, mukata'a-i *hamam-ı Balaban*, icare-i dükkan-ı kazzaz, icâre-i hâne, icare-i zeminhâne-i firunhâne, icare-i zemin, icare-i asiyâb-ı zeminhâne, icare-i dükkan-ı serrac v.b. kalemlerden oluşan geliri 4567 akçadır. Bu gelirin bir kısmını imam ile müezzin bir hatm okumak şartıyla eşit olarak tasarruf etmektedir¹³¹⁴. 1568 tarihinde *Has Balaban* mahallesinde imam olarak kaydedilen *Musa Halife v. Hüdaverdi Şerifzade ve Abdurrahman Fakih v. Nasuh* ile müezzin kaydedilen *Hacı Mahmud v. Hızır Bali* zikredilen mescidde görevli olmalıdırlar¹³¹⁵.

¹³⁰⁶ TKA 567, s. 9/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁰⁷ TKA 107, s. 9/b.

¹³⁰⁸ TKA 567, s. 14/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁰⁹ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³¹⁰ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³¹¹ Bu bölgeye yapmış olduğumuz gezi çerçevesinde Antalya Vakıflar idaresindeki bazı kişiler ve buranın ileri gelenlerinden edindiğimiz bilgiye göre, limana inen merdivenlerin yakınında yani kal'a içiresinde bulunmaktaymış. Fakat şu anda yerinde başka binalar yer almaktadır.

¹³¹² "El-cümle bu zıkr olan evkaflardan 2991 akça bu cümlemin 880 akçasına hafızlar niza' ider nizasız hatib elinde olan mahsulât 2021 akça" (MAD 14, s. 413/b-415/b).

¹³¹³ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³¹⁴ TKA 567, s. 5/a-b; Ekler Tablo 4.

¹³¹⁵ TKA 107, s. 2/a.

18. Mescid-i Hasan nâm-ı diğer Taşalan (?):

Bu mescidin ismi sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmekte ve ismini verdiği mahallede bulunmaktadır. Bu mahallenin günümüzde nereye tekabül ettiği konusunda bir bilgimiz yoktur. Bu tarihte mescidin geliri, icâre-i hâne, icare-i dükkan v.b. kalemlerden oluşmakta ve 2013 akça tutmaktadır. Bu gelirin bir kısmının imam ve müezzine sarf olunduğunu ve imam olanın ise her sene iki hatm okumasının şart olduğunu görmekteyiz¹³¹⁶. 1568 tahririnde *Mustafa v. Mimad Üveys*, imam ve *Musa v. Ali*, müezzin olarak mezkur mahallede kayd edilmişlerdir. Bu kişiler zikredilen mescidde vazifeli olmalıdırlar¹³¹⁷.

19. Mescid-i Hoca Nebi:

Bali Bey mahallesinde¹³¹⁸ iskele kapısında yer alan bu mescid sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilmektedir. Bu mescidin geliri, icare-i hücerât, icare-i bab, ma'ara, icare-i dükkan-ı sinusa, hane-i bâlâ ve nakdiyeden oluşmakta olup, 5920 akça yazılmasına rağmen 5420 akça olduğu hesaplanmıştır. Bu gelir şu cihetlere sarf olunmaktadır; vazife-i imam fi yevm 2 yarım akça dahi sabah sure-i Yasin okuya, cihet-i müteveli yevm 2, cihet-i halife-i mektebhane fi yevm 1,5, cihet-i müezzin fi yevm 2, be-cihet-i duhn-ı serrac ve kandil ve hasır-ı mescid ve tathirü'l-ayn ve mukata'a-i zemin, cihet-i ferraş-ı helâ fi sene 300, be-cihet-i termim-i karbansaray der-nezd-i Köprü-ü Ferş haric-i Antalya 50, cihet-i imam der kurb-ı bab-ı tin, cihet-i müezzin, bâlâ-yı mahzen, be-cihet-i termim-i karbansaray der Bil-i Pinar 50, be-cihet-i hizmet-i cami-i İstanos der eyyam-ı şita 100, be-cihet-i imam-ı *Mescid-i Isparta Bazarı* haric-i Antalya. Bütün bunlarla birlikte şu şartla deftere kayd olunmuştur: "Antalya kadıları zıkr olunan evkafın her yıl mütevellisin getirüb muhasebesin görüb gözede ol mukabelede yılda bir altın virile deyu şart idüb mezkur talebiyle defter-i cedide kayd olundu"¹³¹⁹. *S. Fikri Erten*, *Hoca Nebi* hakkında şunları yazmaktadır; Antalya'da Şarampol caddesinde medfun olan bu zat, Zincirli Han'ın şimal tarafına muttasıl bir bina inşası suretiyle tul müddet fukaraya melceen te'min etmiş ve binanın duvarına ber-vech-i ati bir mermer kitabe ta'lik etmiştir. Kitabeta Hoca Nebi'nin evkafının masrafını da beyan eder dedikten sonra bunları açıklamaktadır¹³²⁰.

20. Mescid-i İğdirlü Hasan:

XVI. yüzyılda aynı ismi taşıyan mahallede yapılmış ve bu mahalleye ismini vermiştir. Bu isim 1567 tarihli evkaf ve tapu defterinde yer almaktadır. Fakat daha önceki defterlerde hem mahalle adı hem de vakıf olarak bulunmamaktadır. Bundan da mezkur mescidin 1530 tarihinden sonra yapılmış olduğunu hiç tereddütsüz söyleyebiliriz. Bu tarihte bu mescidin geliri 4300 akça nakit paranın ribhından meydana gelmekte olup 860 akçadır¹³²¹. Bu mescid hakkında bugün fazla bilgiye sahip değiliz. Fakat *S. Fikri Erten*, yeni adıyla *Yüksekalan* mahallesinde yer aldığını belirtmiştir¹³²².

¹³¹⁶ TKA 567, s. 5/a; Ekler Tablo 4.

¹³¹⁷ TKA 107, s. 5/a.

¹³¹⁸ S. Fikri Erten, *Antalya Tarihi*, III, s. 86; Bu bölgeye yapmış olduğumuz gezi ve inceleme çerçevesinde Vakıflar idaresinden ve bazı kişilerden edindiğimiz bilgiye göre Bali Bey mahallesinde tamirattan geçmiş ve özelliğini kaybetmiş olarak yer almaktadır.

¹³¹⁹ TKA 567, s. 2/a-b; Ekler Tablo 4.

¹³²⁰ S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 103.

¹³²¹ TKA 567, s. 5/b; Ekler Tablo 4; ayrıca, Antalya'nın mahallelerini gösteren Tablo 5'e bkz.

¹³²² S. Fikri Erten, *Antalya Tarihi*, III, s. 86.

21. Mescid-i İmecüklü Hamza:

XVI. yüzyılda aynı isimle zikredilen mahallede yer alan ve bu mahalleye ismini veren mescidin günümüzdeki durumu ve nerede bulunduğu konusunda kesin bilgiye sahip değiliz. Bu mescid ve aynı isimli mahalle 1567 tarihli evkaf ve tahrir defterinde ilk defa geçmektedir. Mescidin zikredilen tarihteki geliri nakit para ve icare-i bağçeden oluşmakta olup, 780 akçadır. Bu gelirin şu cihet ve şartlarla vakf edildiklerini görmekteyiz: cihet-i imam, beray-ı kıraat-ı sure-i Tebareke meşrut-ı be-imam, beray-ı rakabe. Ayrıca, 6 ay 10 kimesne birer cüzü okuyub 180'er akça verilüb 180 akça dahi türbedâra bakisi müteveli vazifesi için verile denilmiştir. Bu tarihte vakfın mütevellisi *Mevlana Mahmud Halife*'dir¹³²³.

22. Mescid-i Kara İlyas:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçen bu mescidin Antalya'nın haricinde olduğu "*haric-ı Antalya*" şeklinde belirtilmiş olmasına rağmen nerede bulunduğunu tesbit edemedik ve fazla bilgiye sahip olamadık. Bu mescidin zikredilen tarihte geliri, harım-ı Kara İlyas an malikane, icare-i hâne ve bazı kişilerin nakit paralarından meydana gelmektedir ve 640 akçadan müteşekkildir. Bu vakfın gelirini oluşturan nakit paraların imamın hatm okuması, beray-ı handen-i sure-i Tebareke ve beray-ı revgan-ı kandil maksatlarıyla verildiklerini görmekteyiz¹³²⁴.

23. Mescid-i Karatay:

Antalya Limanı üzerinde, *Turşucular Mahallesi Karadayı Sokakta* yer almakta ve daha çok *Karatay Medresesi* olarak kaynaklar da geçmektedir. Fakat bu medresede mihrabın bulunması cami ya da mescid olarak da kullanıldığının en büyük kanıtıdır. Ayrıca, mahalle ismi olarak ve mescid olarak XVI. yüzyıl tahrir ve evkaf defterlerinde yerini alması hiç bir ihtimale yer bırakmamaktadır. *Karatay Medresesi*, kitabesine göre 1250/648 yılında yapıldığı kayd edilmekte ise de yaptıranın ismi belirtilmemiştir. Fakat, Dar-üs Suleha ismi verilen medrese, II. İzzeddin Keykavus döneminde saltanat naipliği yapmış olan *Celaleddin Karatay*'ın vakfiyesinde kayıtlıdır. *Karatay Medresesi*, bugün için çok eksik ve karışık görünmesine rağmen iki eyyamlı medreseler tipine girmektedir. Doğu cephedeki büyük eyvanın kible duvarında mihrabın bulunması ve eyvanın önünün kapatılmış olmasından cami ya da mescid olarak tanımlanmıştır¹³²⁵. XVI. yüzyılda Karatay mahallesine de ismini veren bu mescid ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Bu tarihte muamele-i akçadan meydana gelen geliri, 570 akçadır¹³²⁶. 1567 tarihinde ise bazı kişilerin vakfetmiş oldukları nakit para ve aynı isimli mahallede *Hacı Bali*'nin hanesinin gelirinden müteşekkil olup, 660 akçadır. Bu gelirin 450 akçası imama, 60 akçası beray-ı revgan ve hasır, 100 akçası be-cihet-i rakabe ve 50 akçası da be-cihet-i müezzine sarf olunmaktadır¹³²⁷. 1568 tahririnde *Karatay Mescidi* mahallesinde imam olarak kaydedilen *Nurullah v. Hacı Hüseyin* mezkur mescidde görevli olmalıdır¹³²⁸.

¹³²³ TKA 567, s. 9/a; Ekler Tablo 4; ayrıca Antalya'nın mahalleleriyle ilgili olan Tablo 5'e bkz.

¹³²⁴ TKA 567, s. 10/a; Ekler Tablo 4.

¹³²⁵ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 540-545; TD 166, s. 588; TKA 567, s. 10/b; Ekler Tablo 4; ayrıca Antalya'nın mahalleleriyle ilgili olan Tablo 5'e bkz.

¹³²⁶ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4; ayrıca mahallelerle ilgili Tablo 5'e bkz.

¹³²⁷ TKA 567, s. 10/b; Ekler Tablo 4.

¹³²⁸ TKA 107, s. 4/a.

24. Mescid-i Kara Paşa:

Kal'a haricinde ve *Kara Paşa nam-ı diğer Elmalu Mescidi* mahallesinde bulunan bu mescid ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bu tarihte icare-i bağçe, hanhâ ve zeminhânenen meydana gelen geliri 182 akçadır¹³²⁹. 1567 tarihli evkaf defterinde ise geliri icare-i bağçe, hane, icare-i zeminhâne, icare-i zemin-i dükkan v.b. kalemlerden oluşmakta olup, 1873 akçadır. Bu gelirin 300 akçası beray-ı hatm-ı kelam-ı kadim be-cihet-i imam, 150 akçası beray-ı kıraat-ı sure-i Yasin be-cihet-i imam, 290 akçası be-cihet-i müezzin, 140 akçası beray-ı revgan ve 300 akçası *beray-ı avarız-ı ahali-i mahalle-i mezbure* maksatlarıyla vakfedilmiş ve sarfolunmaktadır. Yine, "icare-i dükkan-ı malikhane der nezd-i bab-ı kal'a der yed-i Yunus" olarak gelir kaydedilen dükkan mahsulünden müezzin olan kimesne yılda bir hatm okuyub 150 akça, 20 akça iki kandil hizmetine, 60 akça kandil yakana, 120 akça ta'ama ve 40 akça mütevelliyeye bakisi ise mescid meremmetine sarf olunacaktır¹³³⁰. 1568 tahririnde, mezkur mahallede imam olarak kaydedilen *Ali Fakih v. Hamza Fakih ve Ramazan Fakih v. Ali* ile müezzin yazılan *İlyas v. Hızır* bu mescidde vazifeli olmalıdırlar¹³³¹.

25. Mescid-i Kızıl Harım:

Bu mescid, *Bali Halife Mescidi* mahallesi diğer adıyla *Kızıl Harım* diye anılan mahallede yer almakta olup, bu mahalleye de ismini vermiştir. Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçen bu mescidin o tarihteki geliri icare-i dükkan ve nakdiye kalemlerinden oluşmakta olup, yekun 280 akçadır. Nakit para beray-ı revgan için vakfedilmiştir¹³³². 1568 tahririnde mezkur mahallede imam kaydedilen *Nebi v. Halil* bu mescidde vazifeli olsa gerektir¹³³³. Bu mescid hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

26. Mescid-i Kubail (?) ve İskender Çelebi:

İkisi birlikte verilen bu mescidden *Kubail (?) Mescidi* hakkında pek fazla bilgiye sahip değiliz. *İskender Çelebi Mescidi* ise yukarda bahsettiğimiz gibi 1507-1508/913 tarihinde *İskender Çelebi b. Seydi Ali* tarafından yapılmıştır. 1530 tahririnde zikredilen bu mescidlerin geliri icare-i bağçe, dekâkin ve muamele-i akça kalemlerinden müteşekkil olup, 1360 akçadır¹³³⁴. Bu mescidlerden *İskender Çelebi Mescid'i* 1567 tarihli evkaf defterinde *Çotayın Mescidi* ile beraber verilmiştir.

27. Mescid-i Limon (Liman):

Bu mescid ilk defa 1455 tarihli tahrirde geçmektedir. Bu mescid liman civarında aynı isimli mahallede bulunmaktadır. O tarihteki geliri liman kapısında bir dükkan ve bir mahzen kirası, Kazancılar'da dükkan kirası, Gavur kapısında 2 dükkan yeri kirası, Tabak İbrahim dükkanı yerinden 2 okka yağ ve Hoca İbrahim dükkanları kirası 2 okka yağ kalemlerinden meydana gelmekte olup, toplam 216 akçadır. Fakat, yaptığımız hesaplama sonucunda 223 akça olduğunu gördük¹³³⁵. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ismi zikredilmeyen bu mescid 1530 tahririnde tekrar yerini almaktadır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi bir çok vakf 1479-80 tarihli defterde yer almamıştır. Bunun sebebinin bu vakfların Fatih Sultan Mehmed'in başa geçmesiyle birlikte gelirlerine el konduğunu tahmin etmekteyiz. 1530 tahririnde icare-i

¹³²⁹ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³³⁰ TKA 567, s. 8/b; Ekler Tablo 4.

¹³³¹ TKA 107, s. 8/b.

¹³³² TKA 567, s. 10/b; Ekler Tablo 4.

¹³³³ TKA 107, s. 8/b.

¹³³⁴ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³³⁵ MAD 14, s. 419/b-420/a; Ekler Tablo 4.

dekâkin, hanhâ, zeminhâ ve muamele-i akçadan meydana gelen geliri, 2134 akçadır¹³³⁶. 1567 tarihli evkaf defterinde 1717 akça olan geliri şu kalemlerden meydana gelmektedir: icare-i zemin-i dükkan, icare-i vakfhâne, bağçe ve bazı hayır sahiplerinin nakit paraları. Bu gelirin bir kısmının, beray-ı revgan, cihet-i müezzin, cihet-i imam ve imamın günde üç cüzü okuması şartlarıyla verildiğini ve sarf olunduklarını görmekteyiz¹³³⁷. 1568 tahririnde zikredilen mahallede imam olarak kaydedilen *Mehmed v. Hüseyin* burada görevli olmalıdır¹³³⁸.

28. Mescid-i Makbul Ağa:

İlk defa 1530 tahririnde ismi zikredilen bu mescid aynı isimle anılan mahallede yer almaktadır ve bu mahalleye de ismini vermiştir. Fakat bunun günümüzde nereye tekabül ettiği konusunda bilgiye sahip olmamakla birlikte kal'a içinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Mezkur mescidin bu tarihteki geliri mukata'a-i *hamam-ı büzürg* ve dükkandan oluşmakta olup, 1300 akçadır¹³³⁹. 1567 tarihinde ise geliri yine kıst-ı hamam-ı büzürg, dükkan, icare-i bağçe ve icare-i hâne gibi kalemlerden meydana gelmektedir ve toplam 6080 akça yazılmıştır. Fakat, yaptığımız hesaplamada 6280 akça olduğu görülmüştür¹³⁴⁰. 1568 tahririnde mezkur mahallede imam yazılan *Emrullah Fakih v. Abdüsselam* ve müezzin kaydedilen *Hasan Fakih v. Mehmed* zikredilen mescidde vazifeli olsa gerektirler¹³⁴¹.

29. Mescid-i Mücdeddin:

Aynı isimle anılan ya da günümüzdeki ismiyle *Barbaros* mahallesinde¹³⁴² yer alan bu mescid 1455 tahririnde ilk defa zikredilmiştir. Bu tarihte şehrin içinde bir dükkan, şehrin dışında bir dükkan, bir ev (müezzin oturur), Mücellid oğlu bağçesi demekle meşhur bir bağçe kalemlerinden meydana gelen geliri, 240 akçadır¹³⁴³. 1479-80 tarihli evkaf defterinde yer almayan bu mescid 1530 tarihinde yine zikredilmektedir. Bunun bu tarihteki geliri, mukata'a, bağçe, dekâkin, icare-i zemin-i dükkan ve bağdan meydana gelmekte olup, 640 akçadır¹³⁴⁴. 1567 tarihli evkaf defterinde ise geliri mukata'a-i bağçe, icare-i dükkan, icare-i bağçe, icare-i zemin-i dükkan, icare-i zeminhâne ve nakdiyye v.b. kalemlerden oluşmaktadır. Toplam geliri ise 1180 akça yazılmasına rağmen yapılan hesaplamada 1110 akça olduğu görülmüştür. Bu vakf gelirlerinden bazıları, beray-ı Talak cüzü 1000 akça, beray-ı tilavet cüzü, beray-ı cihet-i müezzin, beray-ı revgan maksatlarıyla verilmiş ve buralara sarf olunmuşlardır. Bu mescide imam olan *Mahmud* aynı zamanda bu vakfi tasarruf etmektedir¹³⁴⁵. 1568 tahririnde de yine, *Mahmud Fakih v. Mustafa* bu mescidin imamı olarak kaydedilmiştir¹³⁴⁶.

30. Mescid-i Penbeci Mustafa nam-ı diğer Eşeklü Delü:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçen mezkur mescid hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Mezkur mescid, *Mescid-i Takyacı Mustafa nam-ı diğer Eşeklü* mahallesinde yer alıyormalıdır. Çünkü bu isimle mahallenin olması buna delalet etmektedir. Bu mescidin

¹³³⁶ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³³⁷ TKA 567, s. 6/b; Ekler Tablo 4.

¹³³⁸ TKA 107, s. 4/a.

¹³³⁹ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³⁴⁰ TKA 567, s. 5/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁴¹ TKA 107, s. 4/b.

¹³⁴² S. Fikri Erten, *Antalya Tarihi*, III, s. 86.

¹³⁴³ "Mücdeddin Mescid'i vakfi defterden sonra olmuşdur kadı huzurunda teftiş olundu şimdiki halde İmam Seydi Ali elindedir" (MAD 14, s. 419/a).

¹³⁴⁴ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³⁴⁵ TKA 567, s. 7/b-8/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁴⁶ TKA 107, s. 5/b.

1567 tarihinde geliri icare-i dükkan-ı arakiyyeci ve nakit paradan oluşmakta olup, asıl mal 4810 akça ondan hasıl olan rıbh ise 970 akçadır. Bu gelirin bazılarını vakfeden kişiler beray-ı handen cüzü, beray-ı müezzin ve beray-ı rakabe maksatlarıyla vakfetmişler ve bu zikredilen yerlere ve şahıslara sarf olunmasını istemişlerdir¹³⁴⁷. 1568 tahririnde, mezkur mahallede imam kaydedilen *Hızır Fakih v. Musa* ve müezzin yazılan *Seydi Mahmud v. Yusuf* bu mescidde görevli olmalıdırlar¹³⁴⁸.

31. Mescid-i Sağrıçı (?) Ali:

Aynı isimli mahallede bulunan bu mescid sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilmektedir. Fakat bu mahallenin 1530 tahririnde de ismi geçmektedir¹³⁴⁹. Bu tarihteki vakflar kısmında ise yer almamasının sebebini bilemiyoruz. 1567 tarihinde geliri nakdiye ve icare-i zemin-i dükkan-ı debbağ gibi kalemlerden oluşmakta olup, 430 akçadır¹³⁵⁰. 1568 tahririnde, aynı isimli mahallede imam kaydedilen *Mustafa v. Mehmed (?)* mezkur mescidde vazifeli olsa gerektir¹³⁵¹. Bu mescid hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

32. Mescid-i Temürcü (Demirci) Süleyman:

Bu mescid, XVI. yüzyılda *Demirci Süleyman* mahallesine de ismini vermiş ve bu mahallede yer almıştır. Fakat bugün Bali Bey mahallesinde Çölekçi Otelin (?) oturduğu alanın altında kalmış yani bunun üzerine otel inşa edilmiş ve bundan bir eser kalmamıştır¹³⁵². İlk defa 1530 tahririnde yer alan bu mescidin geliri, icare-i bağçe, han ve zemin-i dükkandan alınan vergilerden oluşmakta olup 250 akçadır¹³⁵³. 1567 tarihli evkaf defterinde ise geliri, icâre-i hâne, icare-i bağçe, icare-i zemin-i dükkan, icare-i zemin-i bağçe, zemin ve nakdiye gibi kalemlerden oluşmuş olup yekun 1440 akçadır. Nakit para vakfeden bazı şahıslar şu maksatlarla vakfetmişler ve zikredilen cihetlere sarf olunmasını beyan etmişlerdir. Buna göre; imam olan cüzü okuya 200 akça, beray-ı revgan 100 akça, cihet-i imam 400 akça, beray-ı handen-i Fatiha cihet-i imam 100 akça, *beray-ı avarız-ı mahalle-i mezbur* 200 akça. Yine, aynı mahalledeki bağçe ve hane-yi Budak Bey, Şemseddin Hacı Sinan'ın hayatta olduğu müddetçe ruhu için yevmi bir cüzü kırat edip tasarruf etmesini, kendinden sonra da evladının neslen ba'de neslin mutasarrıf olmasını ve bunların da yevmi bir cüzü kıraat etmelerini şart koşturmuştur. Zikredilen bağçe ve haneyi o anda tasarruf eden *Hamza* (an evlad-ı O)'dır. Bu mescidin o tarihteki imamlığını yürüten ve tasarruf eden ise, *Mevlana Yusuf* dur¹³⁵⁴.

33. Mescid-i Tuzcu Zekarya (Tuzcu Zekarya'nın Mahalle Mescidi):

XV. yüzyılda *Tuzcu Zekarya* mahallesinde yer alan bu mescid ilk defa 1455 tahririnde zikredilmektedir. Bunun o tarihteki geliri, Antalya'da 4 dükkan kirası, bağçe ve ding değirmeni nısfından meydana gelmekte olup, 150 akçadır. Bu mahalle mescidinin vakfı *Edhem Bey*'in yazdığı defterde *Hızır Fakih* elinde imiş 1455 tarihinde ise *Acem Ahmed Fakih* elindedir. Mezkur mescidin ismiyle anılan mahalle 1530 ve 1567 tahrirlerinde yer almakla birlikte, vakıflar kısmında bu mescide rastlamadık. Büyük bir ihtimalle bu mescid mezkur tarihlerde harab olmuş olmalıdır¹³⁵⁵.

¹³⁴⁷ TKA 567, s. 4/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁴⁸ TKA 107, s. 9/b.

¹³⁴⁹ Tablo 5'e bkz.

¹³⁵⁰ TKA 567, s. 4/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁵¹ TKA 107, s. 9/a.

¹³⁵² Bölgeye yapmış olduğumuz gezi neticesinde çeşitli kişilerden bu bilgiyi elde ettik.

¹³⁵³ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³⁵⁴ TKA 567, s. 9/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁵⁵ MAD 14, s. 419/a; Tablo 5.

34. Mescid-i İskender Bey:

XVI. yüzyılda Kal'a kapısında aynı isimle anılan mahallede bulunmaktadır. Günümüzde bununla ilgili bir kalıntıya ve bilgiye rastlamadık. İlk defa 1530 tahririnde zikredilen bu mescidin o tarihteki geliri, bağçe, icare-i dekâkin ve akça-i muameleden meydana gelmekte olup 980 akçadır¹³⁵⁶. 1567 tarihli evkaf defterinde ise geliri yine 980 akça olup, mahsul-i bağçe-i hurma (1 kit'a), icare-i bağçe el-mezbur, icare-i dekâkin-i eskici ma'a kassab ve zemin-i bağçe, icare-i nakdiye ve nakit paradan meydana gelmektedir. Bu gelirin 280 akçası müezzine sarf olunmaktadır. Yine, *Hoca Ali* kendi ruhu için bir cüz aşr-ı kalam-ı kadim kıraat etmek için imamına 1500 akça ve müezzine de 500 akça vakf eylemiş ve bunlardan hasıl olan 400 akça onların cihetindedir¹³⁵⁷.

35. Mescid-i Yaren Oğlu (?):

Sadece 1455 tahririnde zikredilen bu mescid hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Bu mescidin nerede bulunduğu konusunda da bilgimiz yoktur. O tarihte mescidin geliri, bir dükkan kirası ve bir evden müteşekkil olup, 50 akçadır.

36. Bir mahalle Mescidi:

1455 tahririnde bu şekilde geçen mescid hakkında daha fazla bilgiye sahip değiliz. Mezkur mescid sadece bu tarihte yer almaktadır. Onun geliri ise 260 akça olup, bir fırın kirası, bir ev kirası, bir dükkan kirası, 2 ev yeri icaresiyle Narinç bağçesi, Uzun Çarşı'da bir dükkan kirası ve Bozahane icaresi yerinden meydana gelmektedir. Bu mescidi *Calmakara* (?) ihya etmiştir. Ayrıca zaviye olarak da zikredilen bu mescidden 3 hafız yevmi birer akça almaktadırlar¹³⁵⁸.

Buraya kadar Vakıf ve Tahrir Defterlerinde yer alan mescidler hakkında bilgi verilmiştir. Buradan itibaren Antalya'da tarihi öneme sahip olan diğer mescidler hakkında da bilgi verilmeye çalışılacaktır.

- Diğer Mescidler

1. Kesik Minare Mescidi:

Balı Bey mahallesi Kavaklı Mescid sokağında olup kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Eserin mimari yapısı XIX. yüzyıla ait olduğunu göstermektedir. Enine dikdörtgen planda, moloz taş duvarlı ve kiremitli kırma çatı ile örtülü basit bir yapı olan Kesik Minare Mescidi'nin dikkate değer tarafı kesme taştan yapılmış minaresidir. Evvelce minaresinin üst kısmı, Korkud Camiinde olduğu gibi kesik olduğundan bu ismi almıştır¹³⁵⁹.

2. Hacı Zeliha Mescidi:

Kemiklik Mescidi diye de isimlendirilen bu mescid, *Kışla mahallesi* Çamlı sokakta bulunmaktadır. Bu eser, 1341/1922-1923 yılında yapılmıştır.

¹³⁵⁶ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹³⁵⁷ TKA 567, s. 13/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁵⁸ MAD 14, s. 420/a-b; Ekler Tablo 4.

¹³⁵⁹ Türkiye'de Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler, I, s. 539-40.

3. Zerdalık Mescidi:

Sinan mahallesi, Taşlık sokakta olup, inşa tarihi hakkında bilgi yoktur. Minaresi mevcuttur.

4. Kavaklı Mescid:

Balibey mahallesi, Kavaklı Mescid sokaktaki bu eserin yapılış tarihi bilinmemektedir.

5. Kara Molla Mescidi:

Barbaros mahallesi, Kocetepe sokağının başında yer alan bu mescidin, mimarisine göre XV. yüz yılda yapıldığı tahmin edilmektedir¹³⁶⁰. Fakat bu isimde tahrir ve evkaf defterlerinde bir mescide rastlanmamıştır.

2- İstanos'da Bulunan Cami ve Mescidler:

Diğer bölgelerde olduğu gibi İstanos da cami, mescid ve diğer sosyal kurumların etrafında teşekkül etmiş merkezlerden biridir. Şehirin yayılmasında bu sosyal kurumlarla birlikte merkezden akan nehrin de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü tarihî yapılar, mahallelerin yayılışı ve Osmanlı dönemindeki mahalle isimleri bunu açıkça göstermektedir. 1455 tahririnde İstanos'da bir cami ve 3 mescid zikredilmektedir. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ise cami ve mescid ismi geçmemektedir. 1530 tahririnde, 3 cami ve 3 de mescid yer almaktadır. 1567 tarihli evkaf defterinde ise, 6 cami ve 7 mescid bulunmaktadır. 1530 tahririnde İstanos şehrinde 4 imam ve hatip, 1 cüzhan ve 1 kayyum kaydedilmiştir. 1568 tahririnde ise yine şehir merkezinde 1 hatip, 1 imam, 1 müezzin ve 1 kayyum kaydedilmiştir. Bunlar da bu cami ve mescidlerde vazifeli olmalıdırlar¹³⁶¹.

Cami ve mescidlerin XVII. yüzyıldaki durumunu ise Evliya Çelebi'den öğrenmemiz mümkün olmaktadır: Evliya Çelebi, bu şehirde 205 mihrab vardır demektedir. Yine O, mescidlerinin çok olduğunu ve bunlarının çoğunun evkafının bulunmadığını belirtmektedir. Bundan sonra cuma namazı kılınan üç camisinin olduğunu yazmakla birlikte, sadece şehrin batı ucunda bulunan *Alaaddin Camii*'nden bahsetmektedir. Bu caminin evvelce kurşun örtülü olduğunu söyledikten sonra, *Celali Karayazıcı*'nın kurşununu söküp sekbanlarına verdiğini ve bunun üzerine de caminin yıkıldığını belirtmektedir. Caminin *Kuyucu Murad Paşa* tarafından daha sonra tamir edildiğini, ayrıca bu caminin ortasının Bursa'daki *Ulu Camii* gibi açık olduğunu, avlusunun beyaz mermer döşeli olduğunu, müezzin mahfilinin caminin ortasında olduğunu, kible kapısından 12 basamakla inildiğini ve minaresinin kapısında "*Büniye hazihil minaratışşerif Murad Paşa Evail-i Rebiyülahir sene 979*" yazılı olduğunu belirtmektedir¹³⁶². XX. yüzyılın başında ise İstanos'da 40 cami ve mescid bulunmaktadır¹³⁶³.

Genel olarak bu açıklamaları yaptıktan sonra tahrirlerde ve vakıf defterlerinde zikredilen cami ve mescidler hakkında biraz daha ayrıntılı malumat vermeye çalışalım:

a- Camiler:

1. Cami-i Alaaddin Halife:

Bugünkü Korkuteli'nin 3 km. batısında bahçeler arasında bulunmakta olan eserin yapılışına ait hiç bir yazıt yoktur. Az önce Evliya Çelebi'den de aktardığımız gibi kuzey

¹³⁶⁰ Hüseyin Çimrin, aynı eser, s. 65.

¹³⁶¹ Tablo 10'a bkz.

¹³⁶² Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, s. 22.

¹³⁶³ Konya Vilayeti Salnamesi-1317, s. 200.

cephedeki minarenin kaidesinde bulunan kitabede, minarenin 1571/979 tarihinde *Murat Paşa* tarafından yaptırıldığı kaydedilmektedir. Cami'in XIV. yüzyıla ait, üzerinde Moğol tesirleri de görülen bir Selçuklu sonrası eseri olduğu söylenmektedir. Bütünüyle büyük bir dikdörtgen plan teşkil eden eser Selçuklu devrinin ahşap örtülü camilerinden olup, bugün ayakta kalan beden duvarları, spoli malzemenin de yer aldığı kesme ve moloz taştan yapılmıştır. Yakın yıllara kadar büyük bir cami iken harap olması sonunda büyük caminin içinde, mihrabı içine alan ve kible duvarı orjinal, ikinci bir küçük cami yapılmıştır. Mimari bir değeri bulunmayan ikinci cami yarı ahşap olup kiremitli bir çatı ile örtülmüştür. Toprak olduğu kuvvetle muhtemel olan eski caminin üst örtüsünün göçmesi sonunda caminin zemini bugün toprak altında kalmış bulunmaktadır. Beden duvarı moloz taştan ve ağaç palastırlarla takviye edilmiş olan eserin kuzey ve batı cephesindeki kapılarında blok kesme taş kullanılmıştır. Caminin en enterasan tarafı şüphesiz kuzey cephe ortasında beden duvarlarından çıkıntı meydana getiren ve kesme taştan yapılmış ana portaldir. Selçuklu mimarisinin alışıla gelmiş tezyini taş işçiliği yanısıra, çok daha değişik taş işlerini ihtiva eden portalin beyaz köfeki taşından olan malzemesi yüzyıllar boyunca yıpranarak bir kısmı belirsiz hale gelmiştir. Bununla birlikte, orjinal vaziyette hâlâ durumunu muhafaza etmekte olan motifler, gerek kompozisyon ve gerekse işçilik itibarıyla büyük sanat değeri taşımaktadır.

Bugünkü cami içinde kalan mihrap tamamen çinilerle kaplanmış olup orjinal durumunu muhafaza etmektedir. Caminin ilk yapılışına ait minaresi bulunmamaktadır. Az önce de bahsettiğimiz gibi kuzey batı köşede Osmanlılar devrinde Murat Paşa tarafından yaptırılmış ve beden duvarlarından ayrı minare dikkati çekmektedir¹³⁶⁴. Bu cami ve minare şu anda ayakta ve buranın cemaatine hizmet vermektedir¹³⁶⁵.

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçen bu caminin, az önce de belirtildiği gibi en azından 1571 tarihli minaresinden önce yapıldığı ve hizmet verdiğini kesin olarak söyleyebiliriz. Bu tarihte mezkurun geliri şu kalemlerden meydana gelmektedir: Bağçe ma'a bağ, hane, anbar, ahur ve 4 dönüm der civar-ı cami-i mezbur, 3 dönümü imam 1,5 dönümü hatib meşrutdur hasıl an malikane be-cihet-i imam 300 be cihet-i hatib 80, icâre-i hâne der mahalle-i İmecüklü Hamza der Antalya vakf-ı Humar Hatun 50 ve cihet-i imam, zemin-i çiftlik der karye-i Bayat 300 ve cihet-i imam 100, cihet-i hatib 100, cihet-i müezzin 100, icare-i zemin der haric-i Antalya der-yed-i Şa'ban 50, nakdiye 1000 akça hasıl an rıbh 200 ve be cihet-i hatib, nakdiye vakf -ı Mehmed b. Evronos 3000 beray-ı aşr-ı handen der mahsul 600 ve cihet-i imam 200, cihet-i müezzin 200, cihet-i hatib 200, V. Alaaddin el-mezbur 500 hasıl an rıbh 100 ve be-cihet-i müezzin, vakf-ı mezbure 1000 hasıl an rıbh 100 ve be-cihet-i imam, V. Humar (?) Hatun el-mezbure hasıl an rıbh 200 ve be-cihet-i rakabe-i harım-ı cami ve hane-i vakf der Antalya bundan ziyadesi revgan kandil içindir. Bu caminin hatibliği ise *Emrullah Halife* üzerindedir¹³⁶⁶. 1568 tahririnde *Cami* mahallesinde imam kaydedilen *Ali v. Abdülkerim*, müezzin kaydedilen *Derviş Mehmed v. Ahmed*, hatip kaydedilen *Ali v. Mustafa* ile kayyum yazılan *Ca'fer v. Abdullah* muhtemelen bu mezkur camide vazifelidirler¹³⁶⁷.

¹³⁶⁴ **Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler**, I, s. 599-602.

¹³⁶⁵ Teke Sancağının yer aldığı bölgeye yaptığımız 3 haftalık gezi çerçevesinde 29-30 Ekim 1996 tarihinde Korkuteli ilçesinin merkezinde incelemede bulunduk. Bunun neticesinde buradaki dini ve sosyal yapıların özellikleri, son durumları ve şehrin genel görünümünü hakkında bilgi sahibi olduk. Bu cami ve minarenin son durumu hakkında da bu çerçevede bilgi sahibi olduk.

¹³⁶⁶ **TKA 567**, s. 11/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁶⁷ **TKA 107**, s. 53/b.

2. Cami-i Bayat:

Bu cami de sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. *Bayat* karyesinde olmalıdır. Fakat kesin olarak nerede bulunduğu konusunda bilgiye sahip değiliz. Ayrıca günümüzdeki durumu hakkında da bilgi sahibi olamadık. Büyük bir ihtimalle bundan eser kalmamıştır. Bu tarihteki geliri 300 akçadır. Bu tarihte bu vakfı tasarruf eden *Abdurrahim v. İshak*'dir¹³⁶⁸.

3. Cami-i Çavuş Hacı Sinan:

Bu cami hakkında tahrir ve evkaf defterlerinde geçen bilgiden başka bilgiye sahip değiliz. Korkuteline yaptığımız gezi ve incelemede de bununla ilgili bir bilgi bulamadık. Bundan günümüze bir eser kalmamıştır. Bu cami ilk defa 1530 tahririnde zikredilmekte ve geliri de asiyâb ve akça-i muamele kalemlerinden meydana gelmekte olup, 960 akçadır¹³⁶⁹. 1567 tarihli evkaf defterinde ise geliri 760 akçaya gerilemiş ve şu kalemlerden meydana gelmiştir: nısf-ı asiyâb der İstanos kıt'a 2 hasıl an malikhane 300, mezra'a-i Gölcük der karye-i Karunç (?) mülk-i Hacı Sinan 220, bağ ma'a asma der nezd-i Cami-i Çavuş Sinan (harab), nısf-ı rub-ı asiyâb-ı Hamza Fakih (harab) ve nakdiye 2400 ber-vech-i muamele 240 akça¹³⁷⁰.

4. Cami-i Kürekçi İlyas v. Başkara:

XVI. yüzyılda *Aydın* karyesinde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bunun geliri akça-i muamele ve zeminden meydana gelip 960 akçadır¹³⁷¹. 1567 tarihli evkaf defterinde geliri yine 960 akçadır ve şu kalemlerden müteşekkildir: akça-ı muamele ve zemin. Bu gelirin 200 akçası her kim hatib olursa yevmi bir cüzü kıraat etmek üzere, yine 200 akçası her kim hatib olursa yevmi nısf-ı cüzü kıraat etmek üzere, 100 akçası ise be-cihet-i imama sarf olunmaktadır¹³⁷².

5. Cami-i İmirza Bey:

Özkudlu (?) karyesinde yer alan bu cami, ilk defa 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. 1100 akça olan geliri, nısf-ı asiyâb der karye-i *Anbahan*(*Anbahun*) hasıl an malikane, bağçe der civar-ı cami-i mezbur hasıl an malikane ve nakit paranın ribhı gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Bu vakfı İmirza Bey *Sekizoluk* ve *Akpınar* nam çeşmeleri kendi akçasıyla mesafe-i yakından (?) ayırıp tamir edip, karye-i mezbure halkına vakfetmiştir. Hitabeti tasarruf eden *İbrahim Halife*'dir¹³⁷³.

6. Cami-i İstanos:

1455 tahririnde "asılda camii yapan Teke Bey aslından ki vakf konulmuş" denilmektedir. Camii yapan kişinin Teke Bey aslından geldiğini böylece ifade etmekle birlikte, kim olduğu konusunda kesin bir şey söyleyemiyoruz. Caminin mezkur tarihteki geliri 2072 akça yazılmakla birlikte, 2047 akça olduğu hesaplanmıştır. Bu gelir ise şu kalemlerden müteşekkildir: nefis-i İstanos'da cami önünde 54 dükkan yeri ücreti, caminin gündeğusundan yana 2 dükkan, Nacak Ayvaz elinde dükkan yeri, Taftacı dükkanı imaret kirası, Çilingir oturduğu dükkan imaret kirası, küçük dükkan kirası, Şeyh Resul elindeki dükkanları,

¹³⁶⁸ TKA 567, s. 20/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁶⁹ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹³⁷⁰ TKA 567, s. 19/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁷¹ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹³⁷² TKA 567, s. 20/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁷³ TKA 567, s. 11/b; Ekler Tablo 4.

Senameri (?) camiye vakf ettiği yer, Sucah (?) camiye vakf ettiği yer, bağ, harım, Çiftbozan'da 8 dönüm yer, 12 dönüm yer, öşr, değirmen, İstanos'da Teke Bey oğlu Yunus Bey'in hamam vakfidir kadı tasarrufundadır yılda 3000 akça yevm 2 akçası hatibindir deyu Edhem Bey'in yazdığı defter suretinde bu şekilde olmakla birlikte bu tarihte hamam harabdır ve yıkılmıştır¹³⁷⁴. 1479-80 tarihli evkaf defterinde mezkur cami yer almamaktadır. 1530 tahririnde ise icare-i dekâkin, zemin ve akça-i muameleden meydana gelen geliri 4761 akçadır¹³⁷⁵. 1567 tarihinde gelirinin biraz daha arttığını ve 6188 akçaya yükseldiğini görmekteyiz. Bu gelir, icare-i zemin-i dekâkin, icare-i dükkan, icare-i bağ, icare-i harım, akça-i muamele gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Bu gelirin şu şartlarla şu yerlere harcandıklarını görüyoruz: 800 akçası cihet-i imam cami-i İstanos, beray-ı imam el-mezbur 120 akça, beray-ı kırat-ı Yasin cihet-i imam 300, beray-ı kıraat-ı Fatiha ve İhlas be-cihet-i imam 100, beray-ı Fatiha ve ihlas be-cihet-i imam, cihet-i müezzin 100, cihet-i müezzin beray-ı dua 200, beray-ı dua be-cihet-i müezzin 100, beray-ı dua be-cihet-i müezzin 100, be-cihet-i rakabe-i Cami-i İstanos 1400, der-yed-i kayyum Cami-i İstanos beray-ı revgan-ı kandil-i cami 100, beray-ı kıraat-ı ecza der tasarruf-ı hatib 100 akça. Ayrıca bu tarihteki hitabeti berat-ı hümayun ile tasarruf eden *Mevlana Alaaddin*'dir¹³⁷⁶.

b- Mescidler

1. Mescid-i Halife:

Aynı isimli mahallede yer alan bu mescid ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bu tarihte geliri icare-i bağçe ve dekâkin kalemlerinden müteşekkil olup 150 akçadır¹³⁷⁷. 1567 tarihli evkaf defterinde de zikredilen bu mescidin geliri 4580 akçaya yükselmiştir. Geliri ise icare-i bağçe, icare-i harım, icare-i dekâkin, vakf-ı *Hamam-ı Teke Bey* der nefsi Elmalu ve asiyâb gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Bu gelirin 20 akçası beray-ı revgan ve Elmalu şehrindeki Teke Bey Hamamı gelirinin 30.000 akçasını medrese-i mezkure müderris olanlar tasarruf ede gelmişlerdir. O tarihte tasarruf eden *Mevlana*'dır¹³⁷⁸. Mezkur mescid ile ilgili günümüzde herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

2. Mescid-i Hasan Bey:

1455, 1530 ve 1567 tarihli tahrir defterlerinde zikredilen bu mescid, en eski mahallerden biri olan *Mescid-i Hasan Bey* mahallesine de ismini vermiştir¹³⁷⁹. 1455 tahririnde "*Hasan Bey Oğlu Mescidi*" şeklinde geçen bu mescidin Padişah emriyle o tarihte *Mevlana Muhyiddin* elinde olduğunu, fakat defterden haric bulunduğunu görmekteyiz. Geliri ise, kafirlerin arasında bir dükkan, Uzun Çarşı'da bir yaycı dükkanı kirası, Ayvaz elinde 2 harım, Hacı Karaca ve Yazucu Mehmed'in elindeki harım ve 3 dükkan yeri (harab) gibi kalemlerden

¹³⁷⁴ MAD 14, s. 427/b-428/b; Yine bu vakf ile ilgili olarak şu kayıt geçmektedir "*İstanos Câmî'nün vakfını Edhem Beye yazdırmadılar deyu deftere yazmış kadı naibinin Hasan Fakih huzurunda nefsi-i İstanos'un cem'-i a'yanların Antalya'dan İsa Fakih kadı hayli kişiler huzurunda (?) teftiş olundu kadimi eyyâmdan vakfdır eğer bu kere deftere yazılmazsa zayi' olur didiler öyle ise bu sebeble kaleme kıldı, amma bu mezkûr vakf için Antalya kadısı kadı İbrahim merhûm hantekardan hüküm gelmiş İstanos Câmî'inin vakfını teftiş idüb temyiz idesin zayi' olmaya deyu kadı İbrahim üzerine varub ol bahş (?) alınub ellerinde olan vakflar her yere mukarrer itmiş bunlar ki zikr olunur*".

¹³⁷⁵ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹³⁷⁶ TKA 567, s. 18/b-19/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁷⁷ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹³⁷⁸ TKA 567, s. 20/b-21/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁷⁹ Tablo 10'a bkz.

meydana gelmekte ve 100 akça tutmaktadır¹³⁸⁰. 1530 tahririnde geliri 570 akçaya yükselmiş ve icâre-i dekâkin, bağ ve harımdan elde edilen gelirlerden oluşmuştur¹³⁸¹. 1567 tarihinde gelirinin yine değişmediğini görmekteyiz. Bu tarihteki geliri, icare-i dükkan, icare-i harım, icare-i bağ, icare-i zemin gibi kalemlerden meydana gelmektedir.

3. Mescid-i Kamer Hatun:

Kargın karyesinde bulunan bu mescid, sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilmekte ve geliri 2000 akçanın ribhından olan 400 akçadan meydana gelmektedir. Bu gelirin 300 akçası imama sarf olunmaktadır¹³⁸². Mezkur mescid ile ilgili başka herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

4. Mescid-i Kebkebir (?):

Aynı isimle zikredilen mahalleye de ismini veren bu mescidin 1455 tahririndeki geliri 470 akçadır ve Kervansaray muttasıl 4 dükkan kirası ile kervansaray önünde kervansaray vakfı olan 3 dükkan kirasından meydana gelmektedir. Bu mescidin vakfı mezkur tarihte defterden haricdir¹³⁸³. 1530 tahririnde ise geliri icare-i dekâkinden meydana gelmekte olup 300 akçadır¹³⁸⁴. Görüldüğü gibi daha önceki tahrirdeki gelirinden önemli bir düşüş söz konusudur. 1567 tarihinde geliri 400 akçaya yükselmiş olup yine icare-i dekâkinden meydana gelmektedir. Bu gelirin 100 akçası kervansarayın meremmeti için ayrılmış ve bu şartla vakfedilmiştir¹³⁸⁵.

5. Mescid-i Mentеш Fakih:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilen bu mescidin mütevellisi *Mentеш Fakih* olup aynı zamanda bu vakfı tasarruf etmektedir. Geliri toplam 810 akçadır ve icare-i dükkan, icare-i zemin ve akça-ı muameleden meydana gelmektedir. Bu gelirin 280 akçası imama, yine 300 akçası beray-ı kıraat-ı Yasin şartıyla imama, 100 akçası da beray-ı kıraat-ı Ayete'l-kürsi şartıyla vakfedilmiştir. Bu mescid hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

6. Mescid-i Piri Çelebi:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde yer alan bu mescidin o tarihteki geliri 2600 akçadır. Bir değirmen yakınında bulunduğu belirtilen bu mescidin geliri 11.500 akça nakit paranın ribhı, başka bir şahsın (Zinnun Hoca) vakfettiği 1000 akça nakdiyenin ribhı ve Ahmed v. Zinnun'un vakfettiği nakit paranın ribhından meydana gelmektedir. Bu gelirin şu cihetlere harcandığını görmekteyiz: Be-cihet-i imam 400, be-cihet-i müezzin 400, be-cihet-i müteveli 400, be-cihet-i rakabe-i mescid ma'a hasır 200, be-cihet-i handen-i dua der cami-i şerif 200, be-cihet-i beray-ı kıraat-ı aşr cami-i şerif 200, be-cihet-i revgan 100 ve Zinnun Hoca 1000 akçayı imama sarf olunmak üzere vermiş olup, bunun ribhı olan 200 akça bunun için harcanmaktadır. Yine, Ahmed v. Zinnun'un vakfetmiş olduğu 500 akçanın ribhı olan 100 akça beray-ı kıraat-ı Ayete'l-kürsi şartıyla ciheti imama verilmiştir¹³⁸⁶.

¹³⁸⁰ MAD 14, s. 430/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁸¹ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹³⁸² TKA 567, s. 15/b-16/a, 20/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁸³ MAD 14, s. 430/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁸⁴ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹³⁸⁵ TKA 567, s. 19/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁸⁶ TKA 567, s. 15/a-b; Ekler Tablo 4.

7. Köçeği Oğlu Mahallesindeki Mescid:

Sadece 1455 tahririnde ismi geçen bu mescid bir ara battal kalıp imaret olmuştur. Mezkur tarihte İstanoz hatibi *Celal* tasarrufundadır. 1455 tarihinde İstanoz hatibi *Celal* elinde cami ve *Sermeddin* vakfından hasıl 2572 akçadır¹³⁸⁷. Bu mescid ile ilgili başka bir bilgiye sahip değiliz.

3- Muslu Nahiyesinde bulunan Cami ve Mescidler

Burada sadece 1567 tarihli evkaf defterinde bir cami ve bir de mescid ismi yer almaktadır.

a- Camiler

1. Cami-i Seydi Bey:

Yukarda da belirttiğimiz gibi sadece 1567 tarihinde zikredilen bu cami hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bu tarihte hitabeti ve tasarrufu *Muhyiddin* elinde olan bu caminin geliri 900 akça olup, *Yelten* karyesindeki bir değirmen gelirinin nısfından meydana gelmektedir. Fakat defterde “*mezkur değirmenin nısfını merhum Seydi Bey vakf etmiş imiş haliya oğlu Mehmed Bey vakf ettim deyu vicahen takrir itmeğin cümlasi vakf yazıldı*” denilmektedir. Bu gelirin şu cihetlere sarf olunduğunu görmekteyiz: cihet-i hitabet hamse şuhur 300, cihet-i ba-harab 1, cihet-i tevliyet 1, 300 akçasına dahi her sene üç hatm-ı kelimullah ola ve tevliyet neslen ba’de neslin evlad deyu şart ve vakf etmeğin *Mehmed Bey* talebiyle deftere kayd olunmuştur¹³⁸⁸.

b- Mescidler

1. Mescid-i Bademle:

Yine Muslu nahiyesinde olduğunu tahmin ettiğimiz bu mescid hakkında 1567 tarihli evkaf defterinde geçen bilgilerden başka malumata sahip değiliz. Bu tarihteki geliri 300 akça olan bu mescidin imameti ve tasarruf edeni *İshak*’tır. Müezzin ve kayyumu ise *Seyyid Mahmud v. İshak*’tır.

4- Karahisar-ı Teke Kazasındaki Cami ve Mescidler

Bu kazada sadece 1567 tarihli evkaf defterinde bir cami ve bir mescid ismi geçmektedir. Bu bölgeye yapmış olduğumuz gezide *Yanköy hisarı* denen yerde ya da İlkçağdaki ismiyle *Silyon*’da eski bir camiye rastladık. Osmanlılardan kaldığı kati surette belli olan bu cami hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Buradaki cami ve bunla birlikte bazı Selçuklu ve Osmanlı eser kalıntıları *Karahisar-ı Teke*’nin burası olduğunda hiç bir şüphe bırakmamaktadır. Harab bir şekilde de olsa ayakta kalmayı başaran cami veya mescidin 1567 tarihli defterde geçen ile bir ilgisinin olup olmadığını ise bilemiyoruz. Ancak bu cami veya mescidin Osmanlıların son dönemlerine ait olması kuvvetle muhtemeldir.

¹³⁸⁷ MAD 14, s. 428/b; Ekler Tablo 4.

¹³⁸⁸ TKA 567, s. 17/b; Ekler Tablo 4.

a- Camiler

1. Cami-i Göçer:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçen bu caminin o tarihteki hitabeti ve tasarrufu *İbrahim* elindedir. Geliri se 4500 akça nakit paranın ribhından meydana gelmekte olup 900 akçadır¹³⁸⁹. Az önce de bahsettiğimiz gibi bu caminin *Karahisar-ı Teke Kal'ası*'nda olma ihtimali vardır. Fakat bu konuda kesin bir şey söylememiz mümkün değildir.

Bu caminin dışında Osmanlılardan kalma XIX. yüzyıla ait olarak bu bölgede bir camiye daha zikredebiliriz. Bu cami Serik İlçesinde **Boztepe Köyü Hacı Hasan Ağa Camii**'dir. Serik İlçesine 10 km. mesafede Boztepe Köyünün içinde bulunan cami kitabesine göre 1236/1820 yılında yapılmıştır. Kuzey cephe ortasında bulunan giriş kapısının yay kemeri üzerinde iki satır halinde yazılmış caminin inşa kitabesi yer almaktadır. Caminin karşısında evvelce bir de medresesi olduğu söylenmekte ise de bugün medrese tamamen ortadan kalkmıştır¹³⁹⁰. Buraya yaptığımız gezi ve incelemede caminin kullanılamaz durumda olduğunu ve bazı tamiratların yapılacağını öğrendik ve gördük. Bu caminin kenarında zikredilmeye değer su sarnıcı ya da kuyusu yer almaktadır¹³⁹¹.

Yine, Serik kazasına 5 km. mesafedeki *Kürüş köyünde Kürüş Köyü Mescidi* Osmanlılardan kalan önemli eserlerdendir. Kitabesi bulunmayan eserin XVIII. yüzyılda yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Kare planda küçük bir mescid olan Kürüş Köyü Camii'nin beden duvarları moloz taşdan yapılmış ve kalm beyaz badanalı bir sıva tabakası ile kaplanmıştır¹³⁹². Son cemaat yeri sonradan yapılmıştır ve bu cami günümüzde köy halkı tarafından kullanılmaktadır¹³⁹³.

Bütün bu saydığımız bu eserlerle birlikte yine Serik ilçesine 10 km. mesafede *Ala Cami köyünde Ala Camii Köyü Mescidi* bulunmaktadır. Bunun hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Kare palanda tek kubbeli basit bir yapı olup, beden duvarları tamamen moloz taştan yapılmıştır. Kuzey cephede itinasız yapılmış giriş kapısı sağında bir ve diğer cephelerde ikişer dikdörtgen penceresi bulunmaktadır. Eserin çevresinde bir takım eski mezarlar yer almaktadır¹³⁹⁴. Bir zamanlar harap durumda olan bu mescid günümüzde kullanılabilir hale getirilmiştir.

Ayrıca bu bölgede *Yurtpınar* (Murtana)'da bulunan **Ağalar Camii**'ni de belirtmeden geçemeyeceğiz. Bu cami de tarihi bir öneme haiz yapılarındandır¹³⁹⁵.

b- Mescidler

1. Mescid-i Sağrıçı Ali (?):

Bu mescid ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir Bu tarihteki hasılı 190 akça olup dekâkin ve bağçe kalemlerinden meydana gelmektedir. 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçen bu mescidin o tarihteki geliri 755 akçadır. Geliri ise, resm-i *Hamam-ı Küçük*, icare-i bağ ma'a yoncalık, icare-i bağ, icare-i hâne ve nakdiyye, dekâkin ve bağçe kalemlerinden meydana

¹³⁸⁹ TKA 567, s. 17/b, 36/b-37/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁹⁰ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 563-566.

¹³⁹¹ Bu bölgeye yaptığımız gezi ve incelemede yakinen bunları müşahade ettik.

¹³⁹² *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 566-67.

¹³⁹³ Gezi ve inceleme sonucunda edindiğimiz izlenimler.

¹³⁹⁴ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 568-69.

¹³⁹⁵ Gezi ve inceleme sonucunda edindiğimiz izlenimler.

gelmektedir. 1000 akçalık nakdiyyenin ribhı beray-ı kıraat-ı imam için verilmiştir. *Mehmed* mescidin mütevellisidir. Bu mescidin imameti *Mevlana Süleyman Fakih* elindedir¹³⁹⁶.

5- Elmalu Kazasındaki Cami ve Mescidler

Bu kazanın da diğer kaza ve nahiyelerde olduğu gibi dinî ve sosyol kurumlar etrafında teşekkül ettiğini görmekteyiz. Bilhassa günümüzde de bina olarak varlıklarını sürdüren ve insanlar üzerinde çok büyük tesirler bırakan önemli şahsiyetlerin türbe ve mezarlarının etrafının mahalle ve şehrin yayılışındaki etkisini gözardı edemeyiz. Bütün bunlarla birlikte, Osmanlı Devleti zamanında ve hatta günümüzde de varlığını sürdüren su arkları ve kanallarının yani kısacası su imkanlarının olması şehrin kuruluş ve gelişmesinde etkili olmuştur. Elmalu kazasında 1455 tahriri ile 1479-80 tarihli evkaf defterinde cami ve mescid ismi geçmemektedir. 1530 tarihli tahrirde ise 9 cami ve 3 mescid zikredilmiştir. Bu tarihte camilerin toplam geliri 9962 akçadır. Mescidlerin geliri ise 2792 akçadır. 1567 tarihli evkaf defterinde ise 11 cami ve 6 mescid isminin yer aldığını görmekteyiz. Bunlardan camilerin gelirinin toplamı 10669 akça çıkmakla birlikte bazı camilerin gelir toplamları yaptığımız hesaplamada farklı çıkmıştır. Böylece gerçek toplam biraz farklıdır. Bu ise 10854 akça çıkmaktadır. Mescidlerin 1530 tahririndeki toplam geliri 2792 akça 1567 tarihli evkaf defterde ise 4867 akçadır. Yukardaki tarihlerde zikredilen cami ve mescidlerin hepsi Elmalu şehrinde değildir. Bir kısmı Elmalu'ya bağlı köylerde ve yine Elmalu'ya bağlı olan Finike nahiyesinde¹³⁹⁷. 1530 tahririnde Elmalu şehrinde 20 imam ve hatip, 20 müezzin, 8 hafız kaydedilmiştir. 1568 tahririnde ise 2 hatip, 6 imam, 1 müezzin, 9 hafız yazılmıştır. Bunlar da büyük bir ihtimalle zikredeceğimiz cami ve mescidlerde vazifeli olmalıdırlar¹³⁹⁸.

XVII. yüzyılda Elmalu'ya gelen Evliya Çelebi şehirde 32 mihrabın bulunduğunu ve bunlar içerisinde de en güzelinin *Ketenci Ömer Paşa Camii*'nin (1016 H.) olduğunu belirtmektedir. Yine, *Eski Cami* bulunduğunu ve her hangi bir kimsenin bu camide iki rekat namaz kılması halinde bütün muratlarına nail olacağını belirtmektedir. Bunlardan başka, *Şeyh Yusuf Efendi Camii*, *Ümmi Sinan Efendi Camii* ve *Yeni Camii*'nin bulunduğunu, ayrıca 32 de mescidin burada yer aldığını belirtmektedir. Bütün bunlarla birlikte, o yüzyılda Elmalu'ya bağlı *Gerenler* köyünde bir cami ve bir hanın bulunduğunu ve bu köyün 170 ev olduğunu yazmaktadır¹³⁹⁹. Şimdi tahrir ve evkaf defterlerinde ismi geçen cami ve mescidler hakkında daha ayrıntılı bilgi vermeye çalışalım:

a- Camiler

1. Cami-i Ali Fakih ve Bali Fakih ve Ahi:

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçen bu cami *Ortalaz* (?) karyesinde görünmektedir. Geliri asiyâb, zeminhâ ve akça-i muameleden meydana gelmekte olup 805 akçadır¹⁴⁰⁰. 1567 tarihinde ise *Eranlar* karyesinde yer aldığı söylenen bu caminin geliri yine asiyâb, zeminhâ ve akça-i muamele gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Toplam geliri 580 akça yazılmasına rağmen yaptığımız hesaplamada 735 akça olduğu görülmüştür. Bu tarihte caminin hitabeti

¹³⁹⁶ TKA 567, s. 15/a, 38/a; Ekler Tablo 4.

¹³⁹⁷ Ekler Tablo 4.

¹³⁹⁸ Tablo 10 ve 12'ye bkz.

¹³⁹⁹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, s. 20-21.

¹⁴⁰⁰ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

berat-ı şerif ile *Mevlana Bali* elindedir¹⁴⁰¹. Az önce de bahsettiğimiz gibi Evliya Çelebi'nin *Gerenler köyünde bahsettiği cami* bu olmalıdır.

2. Cami-i Cedid:

İlk defa 1530 tahririnde ismi zikredilen bu caminin geliri icare-i bağçe, icâre-i zemin, akça-i muamele gibi bazı kalemlerden müteşekkil olup 2082 akçadır¹⁴⁰². 1567 tarihli evkaf eferinde “*camii mezburu kızılbaş ta'yin ihrak (?) idecek Körpe oğlu Muhammed Fakih nam kimesne camii mezburun yerine bir yeni cami bina etmiş deyu defter-i atikte mukayyed bulmağın yine defter-i cedide kayd olundu*” denilmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi bu cami *Şahkulu* isyanından sonra *Körpe oğlu Muhammed Fakih* tarafından yapılmıştır. Geliri ise icare-i bağçe, icare-i zemin-i dekâkin, icare-i zeminhâne, asiyâb ve akça-i muamele gibi kalemlerden müteşekkil olup 4704 akçadır. Nakit paraların beray-ı hatm-ı şerif, beray-ı hatm-ı kelam ve beray-ı cihet-i hatib gibi maksatlar için verildiklerini ve bu camiye her kim imam olursa akçaların rıbhından tasarruf edib hatm-ı kelamullah etmesi şart koşulmuştur¹⁴⁰³. Yukarıda bahsettiğimiz gibi *Evliya Çelebi* Elmalı şehrindeki camileri sayarken bu caminin ismini de zikretmiştir.

Cami mahallesinde 1568 tahririnde imam kaydedilen *Revş (?) v. Mahmud Fakih* ve hatip kaydedilen *Ferahşar v. Ya'kub* ve *Seydi v. Mustafa* ile müezzin yazılan *Mefruh (?) v. Abdi* bu camide görevli olmalıdırlar. Yine, bu mahallede 9 tane hafız kaydedilmiştir¹⁴⁰⁴.

3. Cami-i Finike:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen bu cami isminden de anlaşıldığı gibi Finike'de bulunmaktadır. Geliri asiyâb, zemin-i bağçe ve icare-i harım gibi kalemlerden müteşekkil olup 1180 akçadır¹⁴⁰⁵. 1567 tarihli evkaf defterinde hitabeti berat-ı şerif ile *Mevlana Seydi Ahmed Halife* elindedir. Hasılı 420 akçaya düşmüş ve asiyâb, zemin-i bağçe, icare-i harım ve akça-i muamele gibi kalemlerden meydana gelmiştir. Bu gelirin 200 akçası imam olan *Kasım v. Hasan* ve mu'arrif olan *Yusuf v. Hasan* tarafından tasarruf olunmaktadır. Buraya hatib olan ise hükm-i hümayun ile çeltük arglarından elde edilen mahsulden fi yevm 2 fi sene 720 akça tasarruf etmektedir. Yine, muallim 100 akça tasarruf etmektedir¹⁴⁰⁶.

4. Cami-i Gök Ali:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen bu cami *Subaşı* karyesinde bulunmaktadır. Geliri zeminhâ-i malikaneden meydana gelip 540 akçadır¹⁴⁰⁷. 1567 tarihli evkaf defterinde de geliri değişmemiş olup aynı kalemlerden meydana gelmiştir. Bu hasılın 330 akçası cihet-i hatib (*Sefer Fakih v. İsmail*), 150 akçası cihet-i imam, 60 akçası cihet-i müezzin için harcanmaktadır¹⁴⁰⁸.

¹⁴⁰¹ TKA 567, s. 24/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁰² TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁰³ TKA 567, s. 21/b-22/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁰⁴ TKA 107, s. 56/b; Tablo 10.

¹⁴⁰⁵ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁰⁶ TKA 567, s. 23/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁰⁷ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁰⁸ TKA 567, s. 30/a; Ekler Tablo 4.

5. Cami-i Hamza b. Yahşi:

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçen bu cami Elmalu'nun *Yozgad* köyünde bulunmaktadır. Geliri zeminhâdan meydana gelip 160 akçadır¹⁴⁰⁹. 1567 tarihinde ise geliri 240 akçaya yükselmiş ve bağ, zemin, harım ve akça-i muamele gibi kalemlerden teşekkül etmiştir. Bunun 50 akçasının hatibe sarf olduğu görülmektedir. Bu cami vakfının hitabeti berat-ı şerif ile *Sinan* elindedir¹⁴¹⁰.

6. Cami-i Hamza Kethüda v. Hasan:

Elmalu'nun *Eymir* karyesinde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Hasılı 1000 akçadır¹⁴¹¹. 1567 tarihinde ise geliri yine 1000 akçadır¹⁴¹². Bu bölgeye yapmış olduğumuz gezi çerçevesinde köy halkıyla yapmış olduğumuz sohbet esnasında daha önceleri köylerinin, şu andaki köyün ovasında yer aldığını söylediler. Ayrıca, köyün yerleşme yerinin daha önceki tarihlerde ovada olduğunu belirttiler. Bu ovada, etrafını çevirdikleri bir mezara rastladık ve buna "*Hamza Kethüda*" dediklerini ifade ettiler. Yine, yakın zamanlara kadar bu ovada bazı yerleri muaf tarla, vakf yer gibi isimlerle zikrettiklerini söylediler. Bütün bu söylenti ve ifadelerden, görmüş olduğumuz kalıntı ve mezarın mezkur Hamza Kethüda'nın mezarı veya onun camisi ya da bu döneme ait kişilerden birisinin olması gerektiğini söyleyebiliriz. Şu anki köyün camisinin yanında bulunan mezarlıkta yaptığımız incelemede ise, 1859-1860/1276 tarihli bir mezar taşına rastladık. Fakat bu tarihten daha eski mezar taşlarının olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü yazıtı olmayan bundan eski birçok mezar taşı bulunmaktadır. Bütün bunlar bize bu köyün eski ve önemli bir yerleşim yeri olduğunu göstermiştir¹⁴¹³.

7. Cami-i Semaüyüğü:

İsiminden de anlaşıldığı gibi Elmalu'nun *Semahöyük* karyesinde yer alan bu cami sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilmektedir. Bu köyde *Halil Baba Zaviyesi*'nin de olması buranın önemini bir kat daha arttırmıştır. Bu caminin geliri akça-i muameleden oluşmakta olup 870 akçadır. Bu hasılın beray-ı cihet-i hatib, beray-ı cihet-i imam, beray-ı hatm-ı kelim-ı kadim, beray-ı hasır-ı cafi, beray-ı mu'arrif-i cami-i mezbur, beray-ı müezzin-i cami ve beray-ı revgan-ı çerağ gibi şartlarla vakfedildiğini ve buralara sarf edildiklerini görmekteyiz¹⁴¹⁴. Yine, buraya yaptığımız gezi ve incelemede bu köyün 200-220 civarında hanesinin olduğunu gördük. Köyün şu anki yeni camisinde cemeatle yaptığımız sohbette burada aş evinin olduğunu ve son zamanlara kadar gelip geçenlere yemek verildiğini öğrendik. Köyün caminin ve *Halil Baba Türbesi*'nin yanında köyün mezarlığı bulunmakta olup, büyük bir alana yayılmıştır. Burada çok eskiden kaldığını tahmin ettiğimiz mezar taşları bulunmaktadır. Yine, caminin önündeki yol üzerinde bir çeşme vardır. Bu çeşme onarılmış ya

¹⁴⁰⁹ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴¹⁰ TKA 567, s. 30/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴¹¹ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴¹² TKA 567, s. 22/b; Yine, bu defterde "*mezkûr Hamza Bey tasarrufunda olan 15 küt'a yerler ki tahminen 8 çiftlik olur imiş Hasan mezbûrun tasarrufu mahsûli hâl-i huyutunda iken kendü Bey olub ve kendüden sonra zükür evladına ondan sonra inas evladına batnen ba'de batmin neslen ba'de neslin ba'de vereseye andan sonra mesâkine ve fukaraya sarf oluna ve bu zaman içinde cami-i mezbûr meremmete muhtaç oldukça bu mahsûlden kifayet mikdarı sarf olunub andan ma'dasına ta'yin olunan kimesneler mutasarrıf ola deyu şart-ı vakıfda mukayyed olmağın hâlâ mezkûrun evladından Hasan ve Mehmed ve Musa nâm karındaşlar mutasarrıflardır, mezkûrlar talebiyle deftere kayd olundu*" denilmektedir.

¹⁴¹³ Teke Sancağı'nın geçmiş olduğu alana yapmış olduğumuz gezi çerçevesinde 01. 11. 1995 tarihinde bu köyde bulunarak bahsettiğimiz izlenimlerde bulunduk.

¹⁴¹⁴ TKA 567, s. 21/a; Ekler Tablo 4.

da Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmıştır. Çünkü kitabesinde “*sene 1342 Ovacık karyesi Hatibi Abdullah O. Osman Efendi*” yazmaktadır. Bütün bunlar bize buranın eski bir yerleşim yeri olduğunu, zikredilen cami ile ilgili bir kalıntı bulunmamakla birlikte Halil Baba Zaviyesinin günümüze kadar geldiğini ve etkisini gösterdiğini hissettirmektedir¹⁴¹⁵.

8. Cami-i Sofu Muslihiddin:

Finike'nin *Ernaz* karyesinde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bu tarihte geliri 270 akça olup, zemin ve bağçeden oluşmaktadır¹⁴¹⁶. 1567 tarihinde ise geliri zemin, bağçe ve bağ gibi kalemlerden teşekkül etmekte olup toplam 240 akça yazılmasına rağmen 270 akça olduğu hesaplanmıştır. Bu vakfın hitabeti berat-ı şerif ile *Mevlana Muhyiddin Mustafa v. Bali* elindedir¹⁴¹⁷.

9. Cami-i Sülayman Dede v. Emirce:

Finike'nin *Seydi Melik* karyesinde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Geliri zemin, asiyâb ve akça-i muamele gibi kalemlerden oluşmakta olup 1350 akçadır¹⁴¹⁸. 1567 tarihli evkaf defterinde ise yine aynı kalemlerden meydana gelen geliri değişmemiştir.¹⁴¹⁹ Bu köyde her iki tarihte de *Seydi Melik Zaviyesi*'nin bulunması buranın önemini ve yol güzargahında bir yer olduğunu göstermektedir¹⁴²⁰.

10. Cami-i Tur Hoca v. Yusuf v. Mes'ud:

Bağköy'de bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Akça-i muamele'den meydana gelen geliri 425 akçadır¹⁴²¹. 1567 tarihinde de geliri değişmemiş olup yine akça-i muamele'den meydana gelmektedir. Bu cami mezkur *Tur Hoca* talabıyla bu deftere kayd edilmiştir. Bu tarihte burada *Bahaddin Fakih* imam ve hatib, *İbrahim v. Ali* müezzin, *Mehmed v. Tur Hoca* hafız ve *Ali birader-i O* ser-mahfildir.

11. Cami-i Yenice:

Yenice karyesinde yer alan bu cami sadece 1567 tarihinde zikredilmiştir. Geliri 1000 akça nakit paranın ribhı olan 300 akçadır. Hitabeti *Receb Fakih* üzerindedir¹⁴²².

XVI. yüzyıla ait saydığımız bu camilerden başka XVII. yüzyılın başında yapılan ve Evliya Çelebi'nin de bahsettiği Elmalu'nun en önemli camii olan **Ömer Paşa Camii** hakkında da bilgi vermemiz gerekmektedir;

Elmalu ilçe merkezinde yer almakta olan cami, kapısı üzerinde bulunan kitabesine ve vakfiyesine göre *Ketenci Ömer Paşa* tarafından 1602/1016 tarihinde yaptırılmıştır. Az sonra da bahsedeceğimiz gibi uzun yıllar bakımsızlıktan harab olmuş olan eser 1938 ve 1968 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarılmıştır. Elmalu'nun olduğu kadar Antalya ilinin de en büyük mabedi olup klasik Osmanlı mimari tarzındadır. Caminin birinci sıradaki dikdörtgen pencerelerinin üzerleri sivri kemer alınlıklı panolar halinde kitabeli çinilerle

¹⁴¹⁵ 01. 11. 1995 tarihinde köyde yaptığımız inceleme sonucunda öğrendiklerimiz.

¹⁴¹⁶ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴¹⁷ TKA 567, s. 24/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴¹⁸ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴¹⁹ TKA 567, s. 25/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴²⁰ TD 166, s. 603; TKA 567, s. 25/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴²¹ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴²² TKA 567, s. 23/a, 24/a; Ekler Tablo 4.

süslenmiştir. Gerek son cemaat yeri ve gerekse ibadet mekanı kubbesi kalem işleri ile tezyin edilmiştir¹⁴²³.

Bütün bunlarla birlikte Elmalu çarşı meydanında ve *Ömer Paşa Camii* karşısındaki isimsiz minareyi de belirtmeden geçemeyeceğiz. Kûlah kısmı yıkılmış olan esirin kaidesi kesme taştan ve sekizgendir. Kaide üzerinde yükselen silindirik gövde yarı hizaya kadar tuğladan yapılmış ve tuğla sıraları arası taş kuşaklarla süslenmiştir. Yarıdan itibaren daha sık konmuş olan taşlar arasına tuğla işlenmiş fakat tuğla daha çok ikinci planda kalmıştır. Kesme taşdan yapılmış şerefe çıkıntısının üzerinde petek kûlahsız olup şerefe korkulukları yoktur.

Vakıflar Genel Müdürlüğünde 582 numaralı defterin 424 sahife ve 332 sırasında yazılı **Ömer Paşa ibni Ali Bey** vakfına ait 1608/1017 tarihli vakfiye hakkında özetle şunları söylememiz mümkündür:

Bu vakfiye **Ömer Paşa**'ya dua cümleleriyle başlamakta ve sonra vakfettiği şeyler sıralanmaktadır. Özetle;

- Antalya kasabası dahilinde 2 kişi mülkü ve *Yeni Han*'ın tamamı,
- Antalya kale haricinde dört tarafı cadde ile mahdud *bedestenin* tamamı,
- Mezkur bedesten kurbunda vaki' dükkanların tamamı,
- Elmalu'da *Yeni Han*'ın tamamı,
- Finike kazası tevabi'inde *Pınarbaşı* karyesinde cereyan eden nehir üzerinde dönen değirmenin tamamı,
- İstanbul'da *Mirahur* karyesinde vaki' *Kûlahçı değirmenleri* namı ile meşhur 3 değirmenin tamamı,
- Mezbur değirmenlerin bulunduğu *Mirahur* karyesinde vaki' 4 harımın tamamı,
- Mezbur nahiyenin (İstanbul) eteğinde vaki' ve bir bina içinde dönen 2 aded değirmenin anbar ve oradaki bahçenin tamamı,
- Elmalu kasabasında mumaileyh vâkıfa mensup cami-i şerif kurbunda vaki' 2 dükkanın tamamı,
- Elmalu kasabasında vaki' bedesten tabir olunan ticarethanenin tamamı,

Muma ileyh vâkıf, zikrolunan evkafı tescil için *Abdullah oğlu Rıdvan*'ı mütevellî nasb etmiştir.

Vâkıf bu zikrolunan evkafın gelirinin şuralara sarf olunmasını istemiştir:

- Elmalu kasabasında bina ve inşa eylediği cami-i şerifin mühimmatına ve medresenin levazımına sarf olunması,
- Cami-i şerifin hatibine gümüş akça olarak yevmi 10 dirhem,
- Cuma günleri ile sair mübarek günlerde mezkur cami-i şerife vaaz eden zata yevmi 5 dirhem,
- Caminin imamına yevmi 7 dirhem ve bu imamın cami-i mezkurda sabah namazından sonra mihrabda her gün tecvid ve benzeri şeylere riayet ederek *Yasin-i Şerif* okumasını ve bu kıraat mukabilinde ona yevmi bir dirhem verilmesini, öğle namazından sonra *Tebareke* suresini okumasını ve bunun mukabilinde yevmi bir dirhem ve ikindiden sonra *Amme* suresini okuyup bunun mukabilinde yevmi bir dirhem verilmesini ve bunların cümlesinin sevabını mumaileyh vâkıfın ruhuna hediye eylesesini şart kılmıştır.
- Bu camide vakitleri ve makamları bilen iki müezzin olup bunlardan herbirine yevmi beşerden 10 dirhem,

¹⁴²³ Daha geniş bilgi için bkz. *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 609-616.

- Salih ve güzel sadaya malik iki kimse mezbur cami-i şerifte cumalarda salacı olup bunlara da yevmi birer dirhem,
 - Mezbur caminin mahfilinde kuran okumak için 6 nefer hafız tayin edilip bunlardan her birine yevmi ikişer dirhem,
 - Mezbur cami-i şerifte mahfilde cuma günlerinde vech-i maruf üzere naat-ı resul okuya bilen bir naathan tayin edilip buna yevmi 2 dirhem,
 - Ferraş yevmi 3 dirhem,
 - Kayyuma yevmi 3 dirhem,
 - Beyti helayı temizleyen tayin edilip yevmi 3 dirhem,
 - Medrese ile cami-i şerife bevâb tayin edilip yevmi 2 dirhem,
 - Mezbur camide sabah namazından sonra 10 nefer kimse ictima edip her birine birerden on cüz-ü şerif ve bunlardan her birine ikişer dirhem ve vâkıfın babasının ruhu için yevmi bir cüz-ü şerif ve anasının ruhu için yine yevmi bir cüz-ü şerif okunup her bir cüz-ü şerif için 2 dirhem verilmesini ve 10 nefer zatın mezbur camide öğleden sonra vâkıfın hayatında def-i beliyat için... enam... sure-i şerifini okumalarını ve vâkıfın vefatından sonra 10 adet cüz-ü şerife tahvil edilmesini ve bu 10 neferin her birine yevmi ikişer dirhem verilmesi,
 - Hademenin devamlarını mürakabe etmek için bir noktacı tayin edilip buna da yevmi 1 dirhem,
 - *Ahi Baba Türbesi*'ne hizmet eden zata yevmî bir dirhem,
 - Elmalu kasabası ahalisinden *Abdullah oğlu Ca'fer* namındaki zata hayatta oldukça mahz-ı iane olmak üzere yevmi 3 dirhem... bu Ca'fer'in vefatından sonra mezkur 3 dirhem vâkıfın mesalihine sarf olunacaktır,
 - Cami-i mezkurda muarrif olan kimseye yevmi bir dirhem,
 - Müteveliye yevmi 10 dirhem,
 - Vakfın katibine yevmi 4 dirhem,
 - Cabiye yevmi 2 dirhem,
 - Su yolcusuna yevmi 4 dirhem,
 - Elmalu kasabasındaki 12 hücreyi havi medresenin müderrisine 30 dirhem,
 - Mezkur 12 hücrede sakin olan tahsil-ü ilum ile meşgul talabenin her birine yevmi birer dirhem,
 - Vâkıfın Elmalu kasabasında vakı' sıbyan mektebinin muallimine yevmi 4 dirhem ve kalfasına yevmi 2 dirhem,
 - 60 okkalık iki mum döktürülüp mezbur cami-i şerifin mihrabının iki tarafına konmasını şart kıldı,
 - Mezbur camide Ramazan-ı şerif gecelerinde ve sair gecelerde yakılan kandiller için de senede 400 okka susam yağı sarf olunmasını ve kandiller ve fitilleri ve sair lazım olan alâtı için her sene 1000 dirhem,
 - Hasır için her sene 1200 dirhem,
 - Mum yağı için yevmi 3 dirhem tayin etmiştir.
- Vâkıf, bu vakfın tevliyetini evladının ve batnen ba'de batnin evladının tevliyete ehil ve layık olanına ve bunlar münkarız oldukda utekasına ve evladı utekasına şart ve bunlar dahi münkarız oldukda hakimin reyine tefviz etmiştir.
- Mezkur vezâiften sonra galle vakıfdan artarsa bu artanı zükur ve inas hissede müsavi olmak şart ile vâkıfın evladına ve inkırazlarına kadar batnen bade batnin evladı evladına ve vâkıfın evlad ve silsilesi tamamen münkarız oldukda mezbur artanı Resulullah'ın Medine-i Münevveresi'nin fukarasına sarf olunmasını şart kılmıştır¹⁴²⁴.

¹⁴²⁴ A.V.G.M.A. 582 (1967), s. 424 (399-401), sıra 332.

Bu caminin 1957 yıllarında namazlara açık bulunduğu, helanın mevcut ve su yolunun ise münderis olduğu bilinmektedir. Bu tarihlerde emaneten idare edilen bu vakfın şartlarının ifası mümkün olmadığı için tebdili istenmektedir. Sonuçta, 10. 9. 957 tarihinde vakıflar kanununun 17. maddesi uyarınca daha önceki bir çok şartın değiştirildiğini görmekteyiz¹⁴²⁵.

Yine burada zikredilmesi gereken camilerden birisi de **Finike Hasköy Camii**'dir. Finike ilçesinin 15 km. doğusundaki *Hasköy*'de bahçeler arasında bulunmakta olan camii'in ne zaman yapıldığına dair her hangi bir yazıt bulunmamaktadır. Ancak eserin mimari tarzı XVI. veya XVII. yüzyıla ait olabileceği kanaatını uyandırmaktadır. Kare plan üzerine kurulmuş beden duvarları moloz taştan yapılmıştır. Beyaz badanalı bir sıva tabakası ile kaplanmış olan duvarlar kirpi saçaklarla nihayetlenmektedir. Mekanı örten kubbe dıştan oluklu kiremitlerle kaplanmıştır. Caimi'in kuzey cephesinde, evvelce sütunlu ve üç bölümlü bir son cemaat yerinin izleri bulunmakta ise de, bugün sadece sundurma ile kapalı bir kısım vardır. Minare camiden 4 m. mesafede ayrı yapılmış olup sekizgen ve kesme taştandır. Şerefe altında beyaz renkli taş bileziği takiben kirpilerle genişleyen şerefenin korkulukları bulunmamaktadır¹⁴²⁶. Camii günümüzde kullanılmaktadır.

Elmalu kazasında bütün bu saydığımız camilerle birlikte, 1530 tahririnde "*vakf-ı Hacı Mehmed b. Hızır*" şeklinde geçen fakat 1567 tarihli evkaf defterinde ise "**Cami-i Mehmed v. Hızır**" diye zikredilen camiyi de belirtmemiz gerekmektedir. Bu cami *Kağaz* karyesinde yer almakta olup hasılı 1420 akçadır¹⁴²⁷.

b- Mescidler

1. Mescid-i Ahmed Fakih:

Finike'nin *Yaycılar* karyesinde bulunan bu mescid ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Geliri icare, akça-i muamele ve zeminden meydana gelmekte olup 800 akçadır¹⁴²⁸. 1567 tarihli evkaf defterinde de geliri yine 800 akça olup icare-i zemin, nısf-ı ding ve akça-i muameleden meydana gelmektedir. Bu mescid *Ahmed Fakih* talabıyla deftere kayd olunmuştur. 100 akça yılda bir hatm okunmak maksadıyla vakfedilmiştir.

2. Mescid-i Hacı Mustafa (Tahta Mescid):

Elmalu'nun merkezinde yer alan bu mescid sadece 1567 tarihinde zikredilmektedir. Aynı isimli mahallede yer almaktadır. Bu tarihte geliri, icare-i dekâkin ve akça-i muameleden meydana gelmekte olup 850 akçadır¹⁴²⁹. 1568 taririnde, imam kaydedilen *Mehmed v. Abdi Fakih* mezkur mescidde vazifeli olmalıdır¹⁴³⁰. Günümüzde *Yeni Cami* olarak zikredilen cami *Tahta Mescid*'in olduğu alana yapılmıştır.

3. Mescid-i Hatice Hatun:

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçen bu mescidin o tarihteki geliri, çiftlik, asiyâb ve dekâkin'den meydana gelmekte olup 792 akçadır¹⁴³¹. Bunun geliri 1567 tarihinde 557 akçaya düşmüştür ve çiftlik, nısf-ı asiyâb, firun-ı habbaz (2 kit'a), dekâkin ve icare-i harım

¹⁴²⁵ Elmalu Kazasında Ömer Paşa vakfının bazı şartlarının tebdili hakkında idare meclisinin 10/ 9 /957 tarihli ve 234/331 numaralı kararı örneğidir (A.V.G.M.A. 582 (1965), s. 424-332 (297)).

¹⁴²⁶ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 620-622.

¹⁴²⁷ TD 166, s. 603; TKA 567, s. 23/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴²⁸ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴²⁹ TKA 567, s. 22/a, 26/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴³⁰ TKA 107, s. 57/b.

¹⁴³¹ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

kalemlerinden müteşekkildir. Bu tarihte bunun imameti *Mehmed* ve *Kemal Ahi* elinde olup müşterek olarak tasarruf etmektedirler.

4. Mescid-i Kadı Yusuf:

Ebuzar Pazarı'nda (?) bulunan bu mescid sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. Bu tarihte imameti ve tasarrufu *Hızır v. Yusuf* elinde olan mescidin geliri 1000 akça nakit paranın ribhı olan 200 akçadan oluşmaktadır.

5. Mescid-i Sinan Fakih:

Elmalu'da *Sinan Fakih* mahallesinde bulunan bu mescid sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. Geliri akça-i muamele kaleminden meydana gelmekte olup 1460 akçadır. Bunun 300 akçasının muamelesi çerağ yağına ve meremmetine bakisi imama meşruttur¹⁴³². 1568 tahririnde *Şeyh Sinan* mahallesinde imam *kaydedilen Ali Fakih v. Yusuf* ile müteveli yazılan *Hızır Ferhad* mezkur mescidde vazifeli olmalıdırlar¹⁴³³. *Sinan Fakih* tarafından yaptırılan bu mescid günümüzde restora edilmiş olup halka hizmet vermektedir. Burada *Sinan-ı Ümmi* Hazretlerinin türbesi vardır. 1993 tarihinde Elmalu Belediyesi tarafından yaptırılan kitabede *Sinan-ı Ümmi*'nin doğum ve ölüm tarihi 1563-1657 olarak gösterilmiştir¹⁴³⁴.

6. Mescid-i Veli Fakih:

Pirmeğir (?) karyesinde bulunan bu mescid ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bunun o tarihteki geliri malikane olan bağ ve zeminhâdan müteşekkil olup 1200 akçadır¹⁴³⁵. 1567 tarihinde ise geliri 1000 akçaya düşmüş ve bağ ile zeminhâ kalemlerinden oluşmuştur. Bunun tevliyeti ve tasarrufu *Abdi v. Veli Fakih* elindedir. Mezkur defterde, "*Veli Fakih Karağağaç önünde Çay üzerinde bir köy bina idüb ve Sekekçi belinde (?) bir kerbarsaray ve Tekkeköy (?) önünde ve Ulualanda iki kuyu kazdurub ve meremmeti için ba'zı nesne vakf -ı evlad edüb mahsullerine evladları mutasarrıf olub meremmet ve ihya-yı ayanlar deyu şart edüğü ecilden deftere kayd olundı*" denilmektedir¹⁴³⁶.

6- Kaş Kazasındaki Cami ve Mescidler

Kaş kazasında 1455 ve 1479-80 tarihli tahrir ve evkaf defterlerinde cami ve mescid ismi zikredilmemiştir. 1530 tahririnde ise 13 cami ve 3 mescid yer almıştır. Bu tarihte camilerin toplam geliri 10.480 ve mescidlerin geliri ise 1620 akçadır. 1567 tarihli evkaf defterinde ismi zikredilen cami sayısı 17 geliri ise 14.074 akçadır. Mescidlerin sayısı ise 4 olup geliri 1920 akçadır. Fakat mescidlerden birinin gelirinin hangi kalemlerden meydana geldiği yazılmakla birlikte, hasılı zikredilmemiştir. Bu mezkur cami ve mescidlerin hepsi kaza merkezinde olmayıp bir kısmı köylerde bulunmaktadır.

¹⁴³² TKA 567, s. 22/a-b, 25/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴³³ TKA 107, s. 59/b.

¹⁴³⁴ 1.11. 1995 tarihinde yaptığımız gezi ve inceleme sonunda görülmüştür.

¹⁴³⁵ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁴³⁶ TKA 567, s. 24/b; Ekler Tablo 4.

a- Camiler

1. Cami-i der Bazar-ı Geledos:

İsminden de anlaşıldığı gibi *Geledos Bazarı*'nda bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde yer almakta ve pazara gelen-gidenlere hizmet vermektedir. Bu tarihte geliri icare-i dekâkin ve zeminden oluşmakta olup 1450 akçadır¹⁴³⁷. 1567 tarihinde ise geliri artmış ve 2810 akçaya yükselmiştir. Geliri ise icare-i dekâkin, zeminhâ ve akça-i muamele gibi kalemlerden oluşmaktadır. Hitabeti *Yunus Halife* ve tevliyeti ise *Hüseyin b. Ali* elindedir. Vâkıfın şartı mebla'-i mezbur vaki' oldukça rakabesine sarf olunması bundan geri kalanın ise hudamaya sarf olunması şeklindedir.

2. Cami-i Ahmed ve Yusuf:

Davas (?) karyesinde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Geliri bağ'dan oluşmakta olup 350 akçadır. 1567 tarihinde de geliri değişmemiş ve yine bağdan oluşmuştur. Bu gelirin 350 akçası beray-ı rakabe-i cami için ayrılmıştır¹⁴³⁸.

3. Cami-i Ali Çelebi:

Burman (?) karyesinde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Geliri bağ ve akça-i muamele kalemlerinden müteşekkil olup 1150 akçadır¹⁴³⁹. 1567 tarihinde ise gelir toplamı 1500 akça yazılmakla birlikte yaptığımız toplamda 950 akça olduğunu gördük. Yine bağ ve akça-i muamele kalemlerinden müteşekkildir¹⁴⁴⁰.

4. Cami-i Ali Çelebi b. Hacı Bey:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen bu caminin geliri bağ ve zeminden müteşekkil olup 1550 akçadır¹⁴⁴¹. 1567 tarihli evkaf defterine bu cami mezkur *Ali Çelebi* talabıyla kaydedilmiştir. Geliri bağ ve zeminhâ gibi kalemlerden oluşmakta, bunun tutarı ise 1560 akçadır. Bu gelirin 200 akçası beray-ı revgan için ayrılmıştır. *Bahaddin v. İsa* caminin hatibi, *Sinan Fakih v. İbrahim* imamı, *Ali v. Pir Ahmed* mütevellisi, *Hasan v. Mehmed* müezzini ve *Muhammedi v. Abdi* ise kayyumudur¹⁴⁴².

5. Cami-i Bali b. Yusuf:

Viran karyesinde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Geliri zemin ve akça-i muameleden müteşekkil olup 1950 akçadır¹⁴⁴³. 1567 tarihinde ise geliri yine değişmemiş ve aynı kalemlerden meydana gelmiştir. *Bali b. Yusuf* talebiyle deftere yazılmıştır. *Seydi Fakih v. Hayreddin* berat-ı hümayun ile mu'arrifdir.

6. Cami-i Dere:

Dere karyesinde bulunan bu cami sadece 1567 tarihli evkaf defterinde yer almaktadır. Geliri 520 akça olup zeminhâ ve akça-i muamele gibi kalemlerden müteşekkildir¹⁴⁴⁴.

¹⁴³⁷ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴³⁸ TKA 567, s. 33/a-b, 34/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴³⁹ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁴⁰ TKA 567, s. 34/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁴¹ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁴² TKA 567, s. 34/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁴³ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁴⁴ TKA 567, s. 32/b-33/a, 35/a; Ekler Tablo 4.

7. Cami-i Hamza Bali v. İlyas:

Çomaklı köyünde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde yer almakta ve “*Cami-i Hamza Bali*” şeklinde geçmektedir. Geliri ise bağ ve akça-i muameleden meydana gelmekte olup, 350 akçadır¹⁴⁴⁵. 1567 tarihinde geliri ve gelir kalemleri değişmeyen bu cami “*Cami-i Hamza Bali v. İlyas*” şeklinde deftere kaydedilmiştir.

8. Cami-i Hasan:

Baraları’nda bulunan bu cami, sadece 1567 tarihinde geçmektedir. Geliri 500 akça olup bağdan oluşmaktadır¹⁴⁴⁶.

9. Cami-i Hisarbeyli:

Sadece 1567 tarihinde ismi geçen bu caminin geliri 160 akça olup akça-i muameleden meydana gelmektedir. *Veli* ise caminin hatibidir (Ekler Tablo 4).

10. Cami-i Kadı Nasreddin:

Ebuzar Pazarı’nda bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Geliri icare-i dekâkin, icare-i zemin ve akça-i muamele gibi kalemlerden müteşekkil olup 670 akçadır¹⁴⁴⁷. 1567 tarihinde ise geliri 908 akçaya yükselmiştir. Bu gelir icare-i dekâkin ve anbar, nısf-ı bağ ve bostan, icare-i zeminhâ ve akça-i muamele gibi kalemlerden müteşekkildir. Bu caminin tevliyeti berat-ı hümayun ile *Ni’madullah v. Kadı Nasreddin* üzerindedir. *Seyyid Abdurrahman v. Seyyidgazi* hatib, *Ni’madullah v. İbrahim* müteveli, *Sofu v. Pir Ali* müezzin ve *Ramazan v. Hamza* ise ferraşdır¹⁴⁴⁸.

11. Cami-i Kara Nasuh:

Dermisin (?) karyesinde bulunan bu cami, ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Geliri 1000 akça olup bağ ve zemin kalemlerinden müteşekkildir¹⁴⁴⁹. 1567 tarihinde gelirinde büyük bir düşüş olduğu görülmektedir. 210 akçaya düşen geliri yine bağ ve zemin gibi kalemlerden müteşekkildir. Hitabeti berat-ı hümayun ile *Bali Fakih* üzerindedir¹⁴⁵⁰.

12. Cami-i Mustafa Kethüda:

Çukurbağ karyesinde bulunan bu cami, ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Geliri 800 akça olup bağın hasılından oluşmaktadır¹⁴⁵¹. 1567 tarihinde geliri yine değişmemiştir. Bu tarihte bu caminin tevliyeti *Ali Çelebi v. Mustafa Kethüda* üzerindedir¹⁴⁵².

13. Cami-i Salih Kethüda:

Demre’de bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bunun bu tarihteki geliri bağ ve zemin kalemlerinden müteşekkil olup 200 akçadır¹⁴⁵³. 1567 tarihinde ise yine

¹⁴⁴⁵ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁴⁶ TKA 567, s. 33/b, 35/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁴⁷ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁴⁸ TKA 567, s. 31/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁴⁹ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁵⁰ TKA 567, s. 34/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁵¹ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁵² TKA 567, s. 32/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁵³ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

zemin ve bağ kalemlerinden meydana gelip 1000 akçaya yükseldiğini görmekteyiz. Hitabeti berat-ı hümayun ile *Ali Fakih* üzerindedir¹⁴⁵⁴.

14. Cami-i İbrahim Fakih:

Gömbe'de bulunan bu cami 1530 ve 1567 tarihlerinde defterlerde geçmektedir. 1530'de geliri zeminden meydana gelmekte olup 320 akçadır¹⁴⁵⁵. 1567 tarihli ekaf defterinde ise geliri yine değişmemiştir. Caminin hitabeti berat-ı hümayun ile *İbrahim Fakih*'in evladı *Mevlana Muslihiddin* elindedir¹⁴⁵⁶.

15. Cami-i İlyas:

Öz (?) karyesinde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Geliri zemin ve bağ kalemlerinden müteşekkil olup 110 akçadır¹⁴⁵⁷. 1567 tarihinde de geliri değişmemiştir. Bu tarihte bu cami "*Cami-i İlyas v. Tekürdon (?)*" şeklinde geçmektedir. Hitabeti berat-ı hümayun ile *Yusuf Fakih* üzerindedir.

16. Cami-i Seydi Ahmed:

Sarular karyesinde bulunan bu cami sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. Bu tarihteki geliri akça-i muameleden meydana gelmekte olup 446 akçadır¹⁴⁵⁸.

17. Cami-i Yunus Çelebi b. Ahmed Efendi:

Armud ya da *Armudağacı* karyesinde bulunan bu cami ilk defa 1530 tahririnde yer almıştır. Geliri zemin ve bağ kalemlerinden müteşekkil olup 580 akçadır¹⁴⁵⁹. 1567 tarihinde geliri yine değişmemiştir. Bu cami vakfı, hatib olan *Mevlana Alaaddin* talebiyle defter-i cedide kayd olunmuştur¹⁴⁶⁰.

XVI. yüzyıl tahrir ve evkaf defterlerinde geçen yukardaki camilerden başka XVIII. yüzyıla ait olan ve bu bölgede Osmanlıdan günümüze kadar varlığını sürdüren en önemli eserlerden biri olarak *Kaş-Kasaba Camii*'ni belirtmemiz gerekmektedir. Kasaba bucağı içinde bulunan bu cami kitabesine göre 1772/1186 tarihinde *Yusuf Ağa* isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Kare palanda ve tek kubbeli camii'in beden duvarları tamamen kesme taştandır. Cami'in kubbe üzeri oluklu kiremitlerle kaplanmıştır. Kuzey cephede meyilli bir çatı ile örtülü ahşap son cemaat yeri camiye sonradan ilave edilmiştir. Kuzeybatı köşede camiye bitişik bulunan minare, gene kesme taştan olup, sekizgen kaideli ve silindirik gövdelidir. Şerefe, kirpi çıkıntılarla genişlemektedir. Kuzey cephede cümle kapısı basık yay kemerli olup kapı kemeri üzerinde 5 satır halinde yazılmış inşa kitabesi bulunmaktadır. Camii'in bugün ahşap olan son cemaat yerinin kalıntılarından evvelce üç kubbeli ve sütunlu olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁶¹. Yapılan gezi ve incelemede bu caminin durumunun iyi olduğu ve günümüzde de kullanıldığı görülmüştür.

¹⁴⁵⁴ TKA 567, s. 35/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁵⁵ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁵⁶ TKA 567, s. 34/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁵⁷ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁵⁸ TKA 567, s. 32/b, 34/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁵⁹ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁶⁰ TKA 567, s. 31/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁶¹ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 622-624.

b- Mescidler

1. Mescid-i Hacı Mustafa:

İlk defa 1530 tahririnde yer alan bu mescidin geliri 740 akçadır ve dekâkin ile akça-i muamele kaleminden meydana gelmektedir¹⁴⁶². 1567 tarihinde ise geliri yine değişmemiştir. Bu tarihte imameti *Hacı Piri* elindedir.

2. Mescid-i Kadı Yusuf:

Ebuzar Pazari'nda bulunan bu mescid sadece 1567 tarihinde yer almaktadır. Geliri ise bağçe, mezra'a-i Karaçayır ve akça-i muameleden müteşekkil olup 680 akça yazılmasına rağmen 580 akça hesaplanmıştır. Mescidin imameti *Hızır v. Yusuf* elindedir¹⁴⁶³.

3. Mescid-i Mahmud b. Yusuf:

Armutlu karyesinde bulunan bu mescid ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Bunun bu tarihteki geliri 500 akça olup, asi-yâb ve akça-i muamele kalemlerinden müteşekkildir¹⁴⁶⁴. 1567 tarihinde de geliri 500 akçadır. Bu cami vakfı, *Mahmud* talabıyla defter-i cedide kaydedilmiştir¹⁴⁶⁵.

4. Mescid-i Şeyh Bayezid:

Gömbe'de bulunan bu mescid ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Geliri mezra'a kaleminden müteşekkil olup 380 akçadır¹⁴⁶⁶. Bu mescid 1567 tarihli defterde yer almakla birlikte geliri yazılmamıştır. Bu tarihte imameti berat-ı şerif ile *Muhammed Fakih* elindedir¹⁴⁶⁷.

7- Kalkanlı Kazasındaki Cami ve Mescidler

Kalkanlı Kazası'nda 1455 tahriri ve 1479-80 tarihli evkaf defterinde cami ve mescid ismi geçmemektedir. 1530 tahriri ve 1567 tarihli evkaf defterinde ise 3 cami ve bir mescid zikredilmiştir. 1530 tarihinde camilerin gelir toplamı 230 ve mescidin geliri ise 630 akçadır. 1567 tarihinde ise camilerin toplam geliri 2440 akçadır. Mescidin geliri değişmemiştir (Ekler Tablo 4).

Şimdi bu camiler ve mescid hakkında daha detaylı bilgi vermeye çalışalım:

a- Camiler:

1. Cami-i Abdülkerim b. Şeyh Baba:

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçen bu cami Kalkanlı'nun *Bezirgan* köyünde bulunmaktadır. Geliri ise zeminden meydana gelmekte olup 250 akçadır¹⁴⁶⁸. 1567 tarihinde de geliri değişmemiştir. Bu cami vakfı, *Abdülkerim b. Şeyh Baba* talebiyle deftere yazılmıştır¹⁴⁶⁹. Bu cami hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

¹⁴⁶² TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁶³ TKA 567, s. 34/a, 35/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁶⁴ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁶⁵ TKA 567, s. 35/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁶⁶ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁶⁷ TKA 567, s. 35/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁶⁸ TD 166, s. 610; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁶⁹ TKA 567, s. 27/b; Ekler Tablo 4.

2. Cami-i Hacı Ahmed b. Çavuş:

Bu cami de ilk defa 1530 tahririnde zikredilmiştir. Bunun geliri 630 akça olup bağ, zemin ve asiyâb kalemlerinden müteşekkildir¹⁴⁷⁰. 1567 tarihinde geliri ve gelir kalemleri değişmemiştir. Bu caminin hitabeti berat-ı şerif ile *Ali Fakih* üzerindedir¹⁴⁷¹.

3. Cami-i Hayreddin Halife:

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçen bu cami *Bezirgan* karyesinde bulunmaktadır. Bunun o tarihteki geliri zemin ve bağ gibi kalemlerden meydana gelmekte olup 1470 akçadır¹⁴⁷². 1567 tarihinde geliri 1560 akçaya yükselmiştir. Gelir kalemleri ise zemin, bağ ve nakit paradan elde edilen rıbh'dır. Bu caminin hitabeti *Ahmed Fakih* üzerindedir¹⁴⁷³.

b- Mescidler

1. Mescid-i Şeyh Kemal:

Kalkanlı'nın Margaz karyesinde bulunan bu mescid ilk defa 1530 tahririnde zikredilmiştir. Bu tarihte onun geliri asiyâb ve bağ gibi kalemlerden müteşekkil olup 630 akçadır¹⁴⁷⁴. 1567 tarihinde de geliri ve hasıl kalemleri değişmemiştir. *Şeyh Kemal* talebiyle kayd olunmuştur. Gelirin 80 akçası "*beray-ı meremmet-i mescid ve misafirhane ber-muceb-i şart*" maksadiyla vakfedilmiş ve buraya harcanmaktadır¹⁴⁷⁵.

B- TEKE SANCAĞI'NDA ZAVİYELER

Her hangi bir tarikata mensup dervişlerin, bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek ve yatacak yer sağladıkları, yerleşme merkezlerinde veya yol üzerindeki bina yahut bina topluluğu olarak ifade edilen zaviyelerin Osmanlı toplum hayatındaki yeri ve önemi çok büyüktür¹⁴⁷⁶. Anadolu ve Rumelinin Türkleşmesinde, ıssız yerlerin şenlendirilmesinde ve yol üzerinde bulunan yerlerde gelen geçene hizmet etmek suretiyle iskan ve ulaşım konusunda oynadıkları rol bilinen bir gerçektir¹⁴⁷⁷.

Teke Sancağı'nda gerek şehir merkezinde ve gerekse ücra köşelerde, bilhassa önemli yollar üzerinde birçok zaviyenin bulunduğu görülmektedir. Bu bölgedeki zaviyelerin bir kısmı az sonra belirteceğimiz gibi Osmanlılardan önce kalmıştır. 1455 tahririnde sancak genelinde 21 civarında zaviye geçmektedir. 1479-80 tarihli evkaf defterinde, 12 civarında zaviyenin yer aldığı görülmektedir. 1530 tahririnde sancakta zaviyelerin hızlı bir artış gösterdiğini görmekteyiz. Bu sayı o tarihte 53'e yükselmiştir. 1567 tarihli evkaf defterinde sayının yine arttığı görülmekte olup 59 civarındadır¹⁴⁷⁸. Bütün bu veriler bize Teke Sancağı'nda zaviyelerin

¹⁴⁷⁰ TD 166, s. 610; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁷¹ TKA 567, s. 28/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁷² TD 166, s. 610; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁷³ TKA 567, s. 28/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁷⁴ TD 166, s. 610; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁷⁵ TKA 567, s. 27/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁷⁶ Zaviye kelimesi, Zaviyelerin tarihçesi, Gelir kaynakları, yapı tarzı, zaviyelerde kültür, siyasi rolleri v.b. konularda bkz. A.Y. Ocak-S. Faruki, "Zaviye", İA, XIII, s. 468-476.

¹⁴⁷⁷ Zaviyelerin ve Dervişlerin iskan ve kolonizasyon konusunda oynadıkları önemli roller konusunda bkz. A. Yaşar Ocak, "Zaviyeler", VD, XII, Ankara, 1978, s. 247-269; Ö. L. Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri", VD, II, Ankara, 1942, s. 279-386.

¹⁴⁷⁸ Ekler Tablo 4.

ne kadar çok olduğunu ve buranın sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel v.b. yönlerden yapılanmasına ne derece tesiri olduğunu göstermektedir (Ekler Tablo 4'e bkz.).

1- Antalya Kazasındaki Zaviyeler

1455 tahririnde Antalya merkez ve köylerinde toplam 5 zaviye yer almaktadır. Bunların geliri ise 9170 akça tutmaktadır. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ise sadece bir zaviyenin yer aldığını görmekteyiz ve bunun da geliri 300 akçadır. 1530 tahririnde zaviye sayısının 5 olduğu görülmüştür. Bunların toplam hasılı ise 10.450 akçadır. 1567 tarihinde de zaviye sayısının 5 olduğu görülmüştür. Bunların toplam hasılı da 9170 akça olmakla birlikte zaviyenin birisinin gelir kalemleri yazılmasına rağmen hasılı belirtilmemiştir¹⁴⁷⁹. Ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki, 1530 tahririnde Antalya şehrinde 2 şeyh-i zaviye kaydedilmiştir. 1568 tahririnde ise 1 şeyh-i zaviye ile 1 zaviyadâr kaydedilmiştir. Bunlar da şehir merkezinde bulunan zaviyede vazifeli olmalıdırlar¹⁴⁸⁰. Şimdi tahrir ve evkaf defterlerinde ismi geçen bu zaviyeler hakkında ayrıntılı bilgi vermeye çalışalım:

a- Zaviye-i Ahi Kızı:

Eski ismiyle *Ahi Kızı* yeni ismiyle ise *Selçuk* mahallesinde bulunan bu zaviye, mescidinin yanında yer almaktadır. Mescidi ve türbesi günümüze kadar gelmiştir. Teke Beyliği döneminden kaldığı söylenmektedir¹⁴⁸¹. 1455 tarihinde geliri dükkan, yer icaresi, bağ, ev yeri ve icaresi, fırın, harım gibi kalemlerden müteşekkil olup 3595 akça yazılmasına rağmen 3605 akça olduğu görülmüştür. Bu zikredilen evkafların bir kısmı *İstanos*'dadır. Bu zaviye vakfını bu tarihte padişah *Mevlana Muhyiddin*'e vermiş ve surların hakkını vermesini şart koşmuştur¹⁴⁸². 1479-80 tarihinde zikredilmeyen bu zaviyenin 1530 tarihindeki geliri 4360 akçadır. Mukata'a-i başhâne, dükkan, icâre-i hâne, dekâkin ve zeminhâ gibi kalemlerden meydana gelmektedir¹⁴⁸³. 1567 tarihinde geliri ve gelir kalemleri yine değişmemiştir. Meşihatı *Hasan* ve tevliyeti ise *Sinan Halife* elindedir¹⁴⁸⁴.

b- Zaviye-i Doğan Baba:

Taşbazar'da *Mescid-i Baba Doğan* mahallesinde mescidi ile beraber yer alan¹⁴⁸⁵ bu zaviye sadece 1455 tahririnde zikredilmiştir. Diğer tahrir ve evkaf defterlerinde yer almadığına göre harab olmuş olmalıdır. Mezkur zaviye'ye *Uzun Çarşı*'da *Köse Mustafa* su çıkarıp götürmeğe akça komuş Fakat su çıkarıp götürmemişler, bir dükkan almışlar hasılı 50 akçadır. Bu vakfimezkur tarihte *Şeyh Hüseyin* tasarrufundadır¹⁴⁸⁶.

c- Zaviye-i Hatib Süleyman:

Antalya şehrinde *Hatib Süleyman* mahallesinde¹⁴⁸⁷ bulunan bu zaviye de sadece 1455 tahririnde yer almaktadır. Bu tarihteki geliri bir kervansaray, dekâkin kirası, İstanos'da hamam kısı, bir değirmen ve dekâkin gibi kalemlerden müteşekkil olup 4195 akçadır. Bu

¹⁴⁷⁹ Ekler Tablo 4.

¹⁴⁸⁰ Tablo 5 ve 8'e bkz.

¹⁴⁸¹ Ahi Kızı Mescidi'ne bkz.

¹⁴⁸² MAD 14, s. 416/a-b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁸³ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁸⁴ TKA 567, s. 2/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁸⁵ Tablo 5'e ve Baba Doğan Mescid'ine bkz.

¹⁴⁸⁶ MAD 14, s. 420/b.

¹⁴⁸⁷ Tablo 5'e bkz.

zaviye, *Edhem Bey*'in yazdığı defterden sonra yapılmıştır. Bu zaviye hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

d- Zaviye-i Hoca İbrahim:

Antalya şehrinde yer alan bu zaviyenin 1455 tarihindeki hasılı dekâkin ve ev kirası, bağçe ve mahzen gibi kalemlerden meydana gelmekte olup 1020 akçadır. Bu zaviye *Edhem Bey* defterinden sonra yapılmıştır. Hoca İbrahim 120.000 akça vasiyyet etmiş mülk alıb vakf olsun diye, alınan vakflar zikredilenlerdir. 120.000 akçadan eminleri ikrarıyla 24.175 akça alınmıştır. Baki kalan mebla' 95.800 akçadır ve vakf olarak hesabı görülecektir¹⁴⁸⁸. 1479-80 tarihli evkaf defterinde yer almayan bu zaviye tekrar 1530 tahririnde yer almıştır. Bu tarihte geliri icâre, bağçe, dekâkin, zeminhâ, hanhâ-i zemin ve asiyâb gibi kalemlerden meydana gelmekte olup 1480 akçadır¹⁴⁸⁹. 1567 tarihinde geliri yine daha önceki tahrirde yer alan kalemlerden oluşmaktadır. Fakat, hasılı yazılmamıştır. Bundan dolayı rakam vermemiz mümkün değildir¹⁴⁹⁰.

e- Zaviye-i Kılıççı Yusuf:

Antalya'da bulunmaktadır. Bu zaviyenin hasılı 1455 tarihinde 300 akça olup bir değirmen ve bir pare yerin gelirinden meydana gelmektedir. *Edhem Bey* defterinde satmamak şartıyla yer almış. Bu tarihte ise *Kılıççı Yusuf kızı oğlu Abdülcelil* elindedir¹⁴⁹¹. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de yukarıda bahsettiğimiz durum hiç değişmemiştir¹⁴⁹². Diğer tahrir ve evkaf defterinde yer almamıştır.

f- Zaviye-i Saru Halil:

İlk defa 1530 tahririnde yer alan bu zaviye *Viranşehir* karyesinde bulunmaktadır. Mezkur zaviyenin geliri bu tarihte 600 akça olup asiyâbdan müteşekkildir¹⁴⁹³. 1567 tarihinde geliri ve gelir kalemi değişmemiştir. Meşihatı ve tevliyeti mezbur elindedir. Kendi hayatta oldukça kendi elinde kalacak, kendinden sonra *evlad-ı evlad neslen ba'de neslin* diye şart kılınmıştır¹⁴⁹⁴.

g- Zaviye-i Şeyh Bayezid:

Yüreğir karyesinde bulunan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almıştır. Geliri resmi çiftlik, bağçe, zemin ve nisf-ı asiyâb gibi kalemlerden müteşekkil olup 3760 akçadır¹⁴⁹⁵. 1567 tarihli evkaf defterinde gelir toplamı 3860 akça olarak belirtilmesine rağmen 3542 olduğu görülmüştür. Gelir kalemleri ise ö. gallat ve rüsum, çiftlik, yer, bağ, bād-ı hevâ, çeltik gibi şeylerden meydana gelmektedir. Bu tarihte meşihatı *Seydi Ahmed v. Seyyid Sinan* elindedir. *Yüreğir* karyesinde 1 nim, 5 bennak, 1 mücerred ve 17 muaf kişi bulunmaktadır¹⁴⁹⁶.

¹⁴⁸⁸ MAD 14, s. 419/a-420/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁸⁹ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁹⁰ TKA 567, s. 20/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁹¹ MAD 14, s. 418/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁹² KK 3357, s. 4; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁹³ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁹⁴ TKA 567, s. 18/a; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁹⁵ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁹⁶ TKA 567, s. 2/a; Ekler Tablo 4.

h- Zaviye-i Şeyh İsmail:

Kıcıköprü karyesinde bulunan bu zaviye de ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Bu tarihte ö. gallat ve gayriden meydana gelen geliri 250 akçadır¹⁴⁹⁷. 1567 tarihinde geliri 350 akçaya yükselmiş ve gelir kalemleri değişmemiştir. Meşihatı *Mehmed* elindedir. Bu zaviyede *Şeyh İsmail*'in evladlarından 7 nefer bulunmaktadır¹⁴⁹⁸.

2- İstanbul'da Bulunan Zaviyeler

Şehir merkezinde ve yol güzargahı bazı köylerde zaviyeler bulunmaktadır. Güzargah üzerindeki zaviyeler daha önce de belirttiğimiz gibi ayende ve revendeye hizmet vermektedirler. Zaviyeler de cami ve mescidler gibi şehrin fiziki ve sosyal yapısının teşekkülünde birinci derecede rol oynamışlardır. 1455 tahririnde İstanbul'da köyleriyle birlikte toplam 6 zaviye bulunmaktadır. Bunların toplam geliri 3106 akçadır. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ise 3 zaviye ismi geçmektedir. Bunların toplam geliri 1100 akçadır. 1530 tahririnde zaviyelerin sayısında artış olmuştur. Toplam olarak mezkur tarihte, 16 zaviye bulunmakta olup gelirleri ise 12657 akçadır. 1567 tarihli evkaf defterinde zaviye sayısı değişmemiştir. Toplam gelirleri ise 16300 akçaya çıkmıştır¹⁴⁹⁹. Şimdi tek tek bu zaviyeler hakkında bilgi vermeye çalışalım:

a- Zaviye-i Ahi Na'lı:

İstanbul şehrinde bulunan bu zaviyenin 1455 tarihindeki geliri 1083 akça yazılmasına rağmen yapılan hesaplamada 1180 akça olduğu görülmüştür. Bunun gelir kalemleri ise dekâkin ve bağdır. Bir de değirmen ocağı olmasına rağmen harabdır. Mezkur tarihte bu vakf *Ahi oğlu* elindedir¹⁵⁰⁰. 1479-80 ve 1530 tarihlerinde ismi zikredilmeyen bu zaviyenin 1567 tarihindeki geliri 1080 akça olarak verilmesine rağmen 990 akça olduğu hesaplanmıştır. Geliri zeminhâ, icare-i harım, asiyâb, icare-i ma'ara-i peynir gibi kalemlerden müteşekkildir. Meşihatı *Alaaddin v. Abdülkerim* üzerindedir¹⁵⁰¹.

b- Zaviye-i Ahi Muallim:

Sadece 1530 tahririnde ismi geçen mezkur zaviyenin geliri 1120 akçadır. Bu zaviye de şehir merkezinde bulunmaktadır. Geliri mukâta'a-i harım, zemin, asiyâb ve dekâkin gibi kalemlerden meydana gelmektedir¹⁵⁰².

c- Zaviye-i Budak Bey:

Sa'adeddin Çifliği'nde bulunan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Geliri resm-i çift ve ö. gallattan oluşmakta olup 1650 akçadır¹⁵⁰³. Bu zaviyenin 1567 tarihinde geliri 2400 akçaya çıkmıştır. Gelir kalemleri ise asiyâb, bağ ve bağçedir. *Budak Bey* zaviyenin meşihatını ve tevliyetini kendi evladına neslen ba'de neslin bırakmıştır¹⁵⁰⁴. *Budak Bey*'in *Andiya* ve *Kayır* karyelerinde de zaviyesi vardır.

¹⁴⁹⁷ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁹⁸ TKA 567, s. 2/b; Ekler Tablo 4.

¹⁴⁹⁹ Ekler Tablo 4.

¹⁵⁰⁰ MAD 14, 430/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁰¹ TKA 567, s. 14/b-15/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁰² TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁰³ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁰⁴ TKA 567, s. 15/b; Ekler Tablo 4.

d- Zaviye-i Budak Bey:

Budak Bey'in *Andiya* karyesinde bulunan bu zaviyesi ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihteki geliri 400 akça olup asiyâb ve öşür gibi kalemlerden meydana gelmektedir¹⁵⁰⁵. Mezkur zaviyenin geliri 1567 tarihinde 200 akçaya düşmüş olup yine aynı kalemlerden meydana gelmiştir. Fakat bu zaviyenin zikredilen tarihte binasından bir eser kalmadığı için *Saadeddin Çiftliği*'ndeki zaviyeye ilhak olduğunu görmekteyiz¹⁵⁰⁶.

e- Zaviye-i Budak Bey:

Budak Bey'in *Kayır* karyesinde bulunan bu zaviyesi ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Mezkur tarihteki geliri asiyâb ve bağ gibi kalemlerden müteşekkil olup 400 akçadır¹⁵⁰⁷. 1567 tarihinde de gelir ve gelir kalemleri değişmemiştir¹⁵⁰⁸.

f- Zaviye-i Çavuş Hacı Sinan:

1530 tahririnde *Karabağ* karyesinde bulunduğu zikredilen bu zaviyenin hasılı 350 akça olup asiyâb ve akça-i muamele kalemlerinden müteşekkildir¹⁵⁰⁹. 1567 tarihli evkaf defterinde ise Antalya'ya bağlı *Karaağaç* karyesinde yer aldığı belirtilen ve "Zaviye-i Hacı Sinan" şeklinde geçen bu zaviyenin geliri 550 akçaya yükselmiştir. Gelir kalemleri ise aynıdır. Bu zaviyenin tevliyeti *Nasuh* ve meşihatı *Abdülvahhab* üzerindedir¹⁵¹⁰.

g- Zaviye-i Çomaklı Dede:

Kürt nahiyesine bağlı *Fiğla* karyesinde bulunan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihte geliri ö. gallat ve bağdan meydana gelip 400 akçadır¹⁵¹¹. 1567 tarihinde ise geliri 1500 akçaya yükselmiş olup zemin, bağ ve asiyâb gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Buranın şeyhi *Çomaklı Dede*'nin evladıdır. An evlad-ı şeyh-i mezbur 11 neferdir. Mezbur zaviyenin rea'yası olarak, 3 nim çift, 11 bennak, 11 mücerred bulunmaktadır¹⁵¹². Bu köy yol güzargahında bulunmakta ve Antalya ve çevresinden gelen bazı yürükler buradan geçerek *Söbüce yaylasına* ulaşmaktadırlar. Zaviye de onun için burada kurulmuş olmalıdır. 28.10.1995 tarihinde bu köye yaptığımız gezi ve incelemede *Çomaklı Dede*'nin mezarını gördük. Şu anda köyün yerleşim yeri değişmiştir. Fakat eskiden bu mezarın bulunduğu alanda olduğunu köy halkı söylediler. Mezarın bulunduğu alanda çok eskiden aş evinin olduğunu ve gelen geçene yemek verildiğini belirttiler. Bütün bu kalıntılar ve rivayetler burada zaviyenin varlığını ve etkisinin günümüze kadar geldiğini göstermektedir.

h- Zaviye-i Erdiroğlu:

1455 tarihinde bu zaviyenin geliri 200 akçadır. *Akçahisar*'da *Eyman* köyünde Şeyh İlyas'ın 3 çiftlik yeri vardır ve Barak çiftliği derler ve bu çiftlik Teke beylerinden vakf imiş mezkur zaviyeye. Bu tarihte bu zaviye *Ahmed* ve *Mahmud*'un üzerindedir¹⁵¹³. 1479-80

¹⁵⁰⁵ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁰⁶ "Bu zaviyenin eser-i binası kalmayub vakf dahi şey-i kalil olmağın Sa'adeddin Çiftliği'nde olan zaviyeye ilhak olundu. Zaviye-i mezbûrede âyende ve revendeye sarf oluna" (TKA 567, s. 15/b).

¹⁵⁰⁷ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁰⁸ TKA 567, s. 15/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁰⁹ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁵¹⁰ TKA 567, s. 1/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵¹¹ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁵¹² TKA 567, s. 20/a-b; Ekler Tablo 4.

¹⁵¹³ MAD 14, s. 427/a-b; Ekler Tablo 4.

tarihinde de geliri değişmeyen mezkur zaviyenin mutasarrıfı *Murad Han* hünkar nişanıyla yine *Ahmed ve Mahmud*¹⁵¹⁴ dur.

ı- Zaviye-i Ahi Eskici:

İstanos şehrinde bulunan mezkur zaviyenin 1455 tarihindeki geliri 623 akça olup, dekâkin, bağ ve harab değirmen ocağı kalemlerinden müteşekkildir. *Ahi Bekir* elinde olan bu zaviye daha önceki defterde yazılı bulunmamıştır¹⁵¹⁵. 1479-80 tarihli evkaf defterinde yer almayan bu zaviyenin 1530 tarihindeki geliri 590 akçadır ve mukâta'a-i başhane, icare-i dekâkin, bağ ve asiyâb gibi kalemlerden müteşekkildir. Bu zaviye mezkur tarih ile 1567'de *Eskci Zaviyesi* diye geçmektedir¹⁵¹⁶. 1567 tarihinde geliri ve gelir kalemleri değişmemiştir¹⁵¹⁷.

j- Zaviye-i İl-bağı:

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçen bu zaviyenin mezkur tarihteki geliri 320 akçadır. Gelir kalemleri ise oşır ve harac-ı bagatdır¹⁵¹⁸. 1567 tarihinde ise geliri 1000 akçaya yükselmiştir. *Mezra'a-i İl-bağı* ve *Çiftlik-i Devekli-delik* ve *Söğüd ve Kulmaç* yerlerinin oşır ve harac-ı bağatından meydana gelmektedir. *İl-bağı* mezra'asındaki 7 nefer kimse buraya hizmet etmektedir. Buranın meşihatı *Seyyid Yusuf an evlad-ı O* üzerindedir¹⁵¹⁹.

k- Zaviye-i Germiyan Seydi:

Mezkur zaviye de ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Onun bu tarihteki geliri resm-i bağ ve zeminhâ kalemlerinden meydana gelip 174 akçadır¹⁵²⁰. Mezkur zaviyenin 1567'de gelirinin 334 akçaya yükseldiğini görmekteyiz. Hasılı koru, değirmen ocağı, harım ve zemin-i bağ gibi kalemlerden müteşekkildir. Meşihatı *Salih v. Yusuf* üzerindedir¹⁵²¹.

l- Zaviye-i Has Balaban:

Evkaflarla ilgili zikrettiğimiz bütün defterlerde bu zaviye yer almaktadır. Buradan da anlaşıldığı gibi çok eskiden beri varlığını sürdürdüğünü söylememiz mümkündür. Çünkü 1455 tahririnde "*Teke Bey zamanından vakfiyet üzere bulunu gelmiş Oruç Bey Çelebi defterinde Şeyh Hasan adına yazılmış merhum Sultan bir kişiye vermiş nice zaman tasarruf etmiş buldu harab olmuş ve değirmenleri imarete muhtaç olmuş şimdiki halde Şeyh Hasan'a verildi deyu Edhem Bey yazdığı defter sureti budur Şeyh Hasan fevt olmuş şimdiki halde Padişah hükmüyle Halil oğlu Şeyh Hüseyin elindedir*" denilmesi zaviyenin hem eskiden beri yer aldığını hemde tarihi seyrini bize göstermektedir. Mezkur tahrirde 2 pare bağ, 3 pare yer ve 2 değirmen kalemlerinden müteşekkil olan geliri 400 akçadır. *Has Balaban*'ın yukarda da bahsettiğimiz gibi Antalya'da mescidi vardır. Bu zaviyenin ise İstanos'da olduğunu görmekteyiz¹⁵²². 1479-80 tarihli evkaf defterinde de geliri ve gelir kalemleri değişmeyen bu zaviyenin mutasarrıfı *Murad Han Hünkar* nişanıyla yine *Şeyh Hüseyin*'dir¹⁵²³. 1530 tarihinde geliri 445 akçaya yükselmiş olup mukâta'a-i bağ ve asiyâb kalemlerinden meydana

¹⁵¹⁴ KK 3357, s. 8; Ekler Tablo 4.

¹⁵¹⁵ MAD 14, s. 430/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵¹⁶ TD 166, s. 590; TKA 567, s. 18/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵¹⁷ TKA 567, s. 18/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵¹⁸ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁵¹⁹ TKA 567, s. 12/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵²⁰ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁵²¹ TKA 567, s. 11/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵²² MAD 14, s. 427/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵²³ KK 3357, s. 8; Ekler Tablo 4.

gelmektedir¹⁵²⁴. 1567 yılında gelirinin biraz daha yükseldiğini ve 451 akça olduğunu görmekteyiz. Mezkur tarihte bunun gelir kalemleri mukâta'a-i bağ, asiyâb ve zeminhâ gibi şeylerden oluşmaktadır¹⁵²⁵.

m- Zaviye-i Mansur:

İstanos'un Karaca Mematlar karyesinde bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Geliri zeminhâ-i malikhaneden meydana gelmekte olup 100 akçadır¹⁵²⁶. 1567 tarihinde geliri ve gelir kalemi değişmemiştir. Bu tarihte de hala meşihati Mansur üzerindedir ve kendinden sonra meşihati utekasına şart eylemiştir. Bu zaviyede Hamza mu'tak-ı Mahmud savakcı, Nasuh mu'tak-ı Mansur el-mezbur oduncu, Yusuf mu'tak-ı mezbur oduncudur. Zaviyeye ismini veren Mansur hala meşihati elinde bulundurduğuna göre mezkur zaviye XVI. yüzyılın başlarında bina edilmiş olmalıdır¹⁵²⁷.

n- Zaviye-i Sultan Hatun benam-ı Hanekâh:

İstanos şehrinde yer alan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Geliri 2040 akça olup resm-i zemin, icare-i asiyâb ve resm-i bağ kalemlerinden meydana gelmektedir¹⁵²⁸. 1567 tarihinde geliri 1915 akça yazılmasına rağmen zemin, bağ, icare-i zemin, mukâta'a-i bağ ve asiyâb v.s. kalemlerinin toplamı 1651 akça çıkmaktadır. Defter-i köhnede mukkayyed olan bu vakfın hâlâ meşihati berat-ı hümayun ile Katib Mehmed üzerindedir¹⁵²⁹.

o- Zaviye-i Şerif Seydi:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen bu zaviyenin mezkur tarihteki geliri 3225 akça olup ö. gallat ve bad-ı hevedan meydana gelmektedir¹⁵³⁰. 1567 tarihinde ise geliri biraz artarak 3265 akçaya ulaşmıştır. Mezra'a-i Karaca 30 çiftlik yerdir buranın öşrü, karye-i Kirtebolu'nun öşrü, karye-i Karakuyuca'nın öşrü ve k. Avdan'da 2 çiftlik yerin öşrü gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Bu zaviyenin meşihati berat-ı hümayun ile Şerif Seydi'nin evladlarından Yusuf Seydi üzerindedir¹⁵³¹.

p- Zaviye-i Şeyh Kara:

Kara Şeyh karyesinde bulunan bu zaviye zikredilen tahrir ve evkaf defterlerinin hepsinde yer almaktadır. 1455 tarihinde Çardağın Çiftliği dedikleri bir çiftlik yeri vardır ve hasılı 500 akçadır. Bunların, kadimi Teke Beylerinden bitileri vardır. Edhem Bey defterinde ve Oruç Bey defterinde yazılmıştır. Kara Şeyh fevt olmuş oğlu Mahmud Seydi ve oğlu Ahmed Seydi üzerindedir. 20 nefer bulunmaktadır¹⁵³². 1479-80 tarihli evkaf defterinde de durum değişmemiştir¹⁵³³. 1530 tahririnde geliri 878 akçaya yükselmiş olup resm-i çift, ö. gallat ve resm-i asiyâb kalemlerinden teşekkül etmektedir¹⁵³⁴. 1567 tarihinde geliri 1500 akçaya yükselmiştir. K. Kara Şeyh ve mezra'a-i Çardağın Çiftlikleri'nin hasılından meydana gelmektedir. Meşihati Memi Dede üzerindedir. K. Kara Şeyh, M. Çardağın ve C. Evlad-ı

¹⁵²⁴ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁵²⁵ TKA 567, s. 16/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵²⁶ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁵²⁷ TKA 567, s. 18/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵²⁸ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁵²⁹ TKA 567, s. 14/a-b; Ekler Tablo 4.

¹⁵³⁰ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁵³¹ TKA 567, s. 11/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵³² MAD 14, s. 426/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵³³ KK 3357, s. 7; Ekler Tablo 4.

¹⁵³⁴ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

Kara Şeyh'de 22 bennak , 9 nim, 7 mücerred, 1 nazır, 1 muhassıl olmak üzere 40 nefer bulunmaktadır¹⁵³⁵.

r- Zaviye-i Şeyh İlyas:

Şuayb karyesinde bulunan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihte geliri 165 akça olup resmi zeminden meydana gelmiştir¹⁵³⁶. 1567 tarihinde ise geliri 515 akçaya yükselmiş ve zemin ve harım gibi kalemlerden meydana gelmiştir¹⁵³⁷.

s- Zaviye-i Şeyh İshak:

Gönbet karyesinde bulunan ve buradaki *Kara Şeyh* yeri kadimi Teke Beylerinden vakf olan mezkur zaviyenin, 1455 tarihindeki geliri 300 akçadır. Bu zaviyeyi *Oruç Bey* defterinde *Şeyh İshak* tasarruf etmektedir. *Edhem Bey* defterinde ise bulunmamıştır. Mezkur tarihte *Kara Şeyh oğlu İsmail Seydi* tasarrufundadır¹⁵³⁸. 1479-80 tarihinde ismi geçmeyen bu zaviyenin 1530 tarihindeki geliri 400 akçaya yükselmiş olup ö. gallatdan meydana gelmektedir¹⁵³⁹. 1567 tarihinde ise geliri yine yükselmiş ve 500 akçaya çıkmıştır. Ö. gallat ve bağdan meydana gelmektedir. M. *Kara Şeyh*'de 7 nefer bulunmaktadır. Meşihatı ise *Zeyneddin* üzerindedir¹⁵⁴⁰.

3- Karahisar Kazasında Bulunan Zaviyeler

Mezkur kazada 1455 tahririnde 1 zaviye geçmekte ve geliri de 400 akçadır. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de durum değişmemiştir. 1530 tahririnde ise kazada 8 zaviye yer almaktadır. Bunların toplam geliri 4722 akçadır. Fakat zaviyenin birinin hasılı yazılmamıştır. 1567 tarihinde zaviye sayısı 10'a yükselmiştir. Bunların toplam geliri ise 5490 akçadır. Fakat yine daha önceki tarihte hasılı yazılmayan zaviyenin hasılı yine yazılmamıştır (Ekler Tablo 4).

Şimdi sırayla tahrir ve evkaf defterlerinde zikredilen zaviyeler hakkında biraz daha ayrıntılı malumat vermeye çalışalım:

a- Zaviye-i Ali Baba:

Aksu sınırında bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Bu tarihte geliri 460 akça olup resm-i çeltük, asiyâb ve susam kalemlerinden müteşekkildir¹⁵⁴¹. 1567 tarihinde ise geliri 1000 akçaya yükselmiştir. Hasılı zemin-i çeltik, asiyâb-ı duhnane (harab) ve ö. gallat kalemlerinden oluşmaktadır. Meşihatı berat-ı hümayun ile *Ahmed* üzerindedir¹⁵⁴².

b- Zaviye-i Bali v. İvaz:

Saraycık karyesinde bulunan bu zaviye kazadaki en eski yapılardandır. 1455 tarihinde hasılı 400 akça olup mezra'a-i *Kiçici*'den oluşmaktadır. "*Mezra'a-i Kiçici vakfıdır Bali Zaviyesi'ne kadimi Sultan Alaaddin ve kadimi Beylerden nişanı vardır deyu Edhem Bey yazdığı deftere kayd etmiş defter suretin eyledüb merhum Hünkardan hükm almış elinde hükm-i şerifin görüb deftere kayd olundu şimdiki halde oğlu Sofu Seydi elindedir*" denilmesi

¹⁵³⁵ TKA 567, s. 1/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵³⁶ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁵³⁷ TKA 567, s. 16/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵³⁸ MAD 14, s. 427/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵³⁹ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁴⁰ TKA 567, s. 12/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁴¹ TD 166, s. 597; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁴² TKA 567, s. 37/a; Ekler Tablo 4.

bu vakfın ne kadar eski olduğunu ve *Anadolu Selçuklularına* kadar gittiğini göstermektedir. Bu mezra'a'da 7 nefer bulunmaktadır¹⁵⁴³. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de bu zaviyenin durumu değişmemiştir¹⁵⁴⁴. 1530 tahririnde ismi geçmeyen bu zaviyenin 1567 tarihli evkaf defterinde geliri 360 akça olarak görülmektedir. Haslı ise K. *Saraycık*'daki bir değirmenin gelirinden oluşmaktadır. Bu tarihte meşihati *Mehmed v. Ali*, müteveli ise *Süleyman*'ın üzerindedir¹⁵⁴⁵. S. *Fikri Erten*, *Bali Baba Türbesi* hakkında şunları söylemektedir; *Yanköy* hisarının kuzeyinde *Tekke* ismiyle maruf bir karyededir. Bu türbe o civar köylerde meşhur olup her perşembe günü burada kurbanlar kesilerek fukaraya verilmektedir. Türbe etrafında hiç bir imaret bulunmamaktadır. Bazıları tarafından burada imarethane olduğu rivayet edilmektedir. Türbe'nin üstü açık ve dört tarafı duvarla çevrilidir. Türbe etrafında bir kabristan ve tepede mukaddema mevcut iken 50-60 sene evel küçültülerek inşa olunmuş bir cami mevcuttur¹⁵⁴⁶. Bu türbe son zamanda tamir edilmiş ve yine ziyaret edilmektedir.

c- Zaviye-i Budak Bey:

Karahisar'ın *Sarnıç* karyesinde bulunmaktadır. Sadece 1567 tarihinde geçmekte olan mezkur zaviyenin o tarihteki hasılı 500 akça olup bağ ve asiyâb gibi kalemlerden müteşekkildir. *Budak Bey* meşihati ve tevliyeti kendi evladına neslen ba'de neslin ta'yin ve şart etmiştir ve evladı talebiyle deftere yazılmıştır¹⁵⁴⁷. İstanos'un köylerinde bulunan Budak Bey zaviyeleriyle bunun bir ilişkisinin olup olmadığını yani bu zaviyeyi de aynı Budak Bey'in mi yaptırıp yaptırmadığını bilemiyoruz.

d- Zaviye-i Derviş Bali:

Mezra'a-i *Kecice*'de bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Bunun mezkur tarihteki hasılı 2332 akça olup resm-i bennak, ö. hınta ve şa'ir, susam, penbe, asiyâb ve tahinhane gibi kalemlerden oluşmaktadır¹⁵⁴⁸. 1567 tarihinde ise hasılı 1700 akçaya düşmüştür. Gelir kalemleri ise hemen hemen aynıdır. Hâlâ meşihati berat-ı şerif ile *Hamza Bali* üzerindedir. *Hamza Bali v. Şeyhi*, *Hasan birader-i O*, *Süleyman v. Bozca* ve *Şerafeddin v. İshak* mezkur şeyhin evladlarından olup al-i resul durlar. Cema'at-i Dervişan-ı Zaviye-i mezbure; mücerred 24, nim çift 5, bennak 30, muaf 2 ve imam 1'dir¹⁵⁴⁹.

e- Zaviye-i Derviş Hamza:

Muslu nahiyesinin *Eşen* karyesinde bulunan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Hasılı yazılmamıştır. 3 kişinin zaviyeye hizmetkar olduğu belirtilmiştir¹⁵⁵⁰. 1567 tarihinde de hasılı yazılmayan mezkur zaviyeye yine 3 kişi hizmet etmektedir. Bu kişilerden biri oduncu diğeri ferraşdır. 3 nefer kimesne mezkur *Hamza*'nın atıkları olup ayende ve revendeye hizmet ede gelmişlerdir¹⁵⁵¹.

¹⁵⁴³ MAD 14, s. 431/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁴⁴ KK 3357, s. 9; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁴⁵ TKA 567, s. 37/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁴⁶ Burada 50-60 yıl önce caminin küçültülerek yerine başka bir caminin yapıldığı söylenmektedir. Bu kitabın 1338-1340'da yazıldığına göre eski cami aşağı yukarı 1860-70 yıllarında yıkılmış ve yerine yenisi yapılmıştır (S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 150).

¹⁵⁴⁷ TKA 567, s. 37/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁴⁸ TD 166, s. 596; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁴⁹ TKA 567, s. 36/b-37/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁵⁰ TD 166, s. 597; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁵¹ TKA 567, s. 38/a; Ekler Tablo 4.

f- Zaviye-i Derviş Lâle:

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçen bu zaviyenin mezkur tarihteki geliri 100 akça olup zemin ve bağdan oluşmaktadır¹⁵⁵². 1567'de de hasılı değişmemiştir. Meşihati *Mehmed v. Mahmud* ve oğlu *Hızır* üzerindedir¹⁵⁵³.

g- Zaviye-i Gök Seydi:

Aksu sınırında bulunan bu zaviye de ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Mezkur tarihteki hasılı 400 akça olup *Kızılca Ak*'daki zeminden meydana gelmektedir¹⁵⁵⁴. 1567 tarihinde de hasıl durumu değişmemiştir. Meşihati *Seydi Ahmed v. Şebli (?)* üzerindedir¹⁵⁵⁵.

h- Zaviye-i Kasım b. Ahmed:

Kumköy yakınında bulunan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Mezkur tarihteki hasılı 200 akça olup bağdan meydana gelmektedir. 1567 tarihinde de hasıl durumu değişmemiştir. Hala meşihati mezbur *Kasım* üzerinde olup kendinden sonra evladına şart eylemiştir¹⁵⁵⁶.

ı- Zaviye-i Mustafa b. Mehmed:

Mezidi (?) karyesinde bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde zikredilmiştir. Hasılı 500 akça olup asiyâb ve bağ kalemlerinden meydana gelmektedir¹⁵⁵⁷. 1567 yılında ise hasıldaki durum değişmemiştir. Hala meşihati kendisindedir ve kendisinden sonra evladına şart etmiştir¹⁵⁵⁸.

j- Zaviye-i Seydi Ali Fakih b. İsa Fakih:

Komarı (?) karyesinde bulunmaktadır. İlk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir ve hasılı 730 akça olup zemin ve asiyâb kalemlerinden müteşekkildir¹⁵⁵⁹. 1567 tarihinde de hasıl durumu değişmemiştir. Hala meşihati *Ali v. İvaz* ve tevliyeti ise kendi üzerindedir. Kendinden sonra ise evladına şart eylemiştir¹⁵⁶⁰.

4- Elmalu Kazasındaki Zaviyeler

Elmalu Kazası da zaviye ve tekkeler yönünden zengin olan bölgelerdendir. Bunların bir kısmı türbe ve tekke şeklinde günümüze kadar gelmiştir. Bunları yeri geldiği zaman belirtmeye çalışacağız. 1455 tarihinde Elmalu merkez, köyleri ve Finike'de olmak üzere 3 zaviye geçmektedir. Bunların toplam hasılları 2720 akçadır. Ancak, bu zaviyelerden birinin gelir kalemleri belirtildiği halde hasılı yazılmamıştır. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ise 2 zaviyenin yer aldığı görülmektedir. Mezkur tarihte toplam hasılları ise 3520 akçadır. 1530 tahririnde zaviyelerin sayısında büyük bir artış söz konusudur. Mezkur tarihte 15 zaviye yer almaktadır ve bunların toplam hasılı 11.060 akçadır. Fakat, 2 zaviyenin gelir kalemleri belirtilmesine rağmen hasılı yazılmamıştır. 1567 tarihinde zaviye ve hasıl toplamında yine artış

¹⁵⁵² TD 166, s. 597; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁵³ TKA 567, s. 38/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁵⁴ TD 166, s. 597; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁵⁵ TKA 567, s. 37/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁵⁶ TKA 567, s. 37/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁵⁷ TD 166, s. 597; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁵⁸ TKA 567, s. 37/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁵⁹ TD 166, s. 596; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁶⁰ TKA 567, s. 37/a; Ekler Tablo 4.

söz konusudur. Bu tarihte zaviye sayısı 17'ye yükselmiş, toplam hasıl ise 12.585 akça olmuştur. Yine, burada da 3 zaviyenin hasılı yazılmamıştır¹⁵⁶¹. 1530 tahririnde şehir merkezinde 1 şeyh kayd edilmiştir. Muhtemelen bu kişi burada bulunan zaviyelerde vazifeli olmalıdır¹⁵⁶². Bu zaviye ve tekkeler hakkında daha ayrıntılı olarak şunları söylememiz mümkündür:

a- Zaviye-i Abdal Musa:

Abdal Musa, XIV. asırda Batı Anadolu'da şöhret kazanarak menkıbeleri Osmanlı Devletinin ilk devirlerine ve hatta yeniçeriliğin kuruluşuna ait rivayetlerle çok karışmış ve Bektaşî ananesinde eskiden beri mühim bir mevki almış olan erenlerdendir. O, Hacı Bektaş'ın doğrudan doğruya müridlerinden olmasa bile, XIII.-XIV. asırda Anadoluyu dolduran *Babaî-Abdal* dervişlerindendir. Bursa'nın fethinde bulunduktan bir müddet sonra, Denizli yoluyla Finike'ye gelmiş ve orada yerleşmiştir. *Kaygusuz Abdal*, Abdal Musa'ya Finike'deki tekkede intisap etmiş ve o sırada İskenderiye ile sıkı ticaret münasebetleri olan Finike limanından Mısır'a gitmiştir. XVI. asırda Anadolu'nun mezhebi vaziyeti itibariyle Bektaşîlik inkişaf edince Elmalu civarındaki tekke kurulmuş ve Abdal Musa ananesi yavaş yavaş oraya nakledilmiştir. Finike civarındaki dergah Kafi Baba'nındır. O da eski ananenin tesiriyle Abdal Musa'nın müridlerinden olarak gösterilmektedir¹⁵⁶³.

Abdal Musa, az önce de değindiğimiz gibi XV. yüzyılda Bektaşîliğin teşekkülüyle büyük bir önem kazanmış, hakkında bir *menâkıbnâme* (*Velâyetnâme-i Abdal Musa*) kaleme alınmıştır. Abdal Musa, *Hoy* (Azerbaycan)'dandır. Abdal Musa Geyikli Baba'nın çağdaşdır. Bu Rum Abdalları içinde en mühim simalardandır. Çünkü Hacı Bektaş kültürünü yayarak ve işleyerek ilerde Bektaşîliğin teşekkülüne zemin hazırlamıştır. *Velâyetnâme-i Abdal Musa* ile, Abdal Musa'nın halifesi Kaygusuz Abdal'ı anlatan *Menâkıb-ı Baba Kaygusuz*'da onun *Kalenderi şeyhi* yani *Haydarî şeyhi* olduğu konusunda ip uçları vardır. Onun Elmalu-Tekkeköy'deki zaviyesi, XIV. yüzyıl Anadolu'sunda en nüfuzlu Kalenderi zaviyelerindendir. Bektaşîliğin teşekkülünde, doktrin ve edebiyatının meydana gelişinde önemli rolü ve katkısı bulunan *Kaygusuz Abdal* da burada yetişmiştir¹⁵⁶⁴.

Tekke köyünde bulunan Abdal Musa Zaviyesi veya Tekkesinin yapılışına ait herhangi bir yazıt bulunmamakta ise de eserin ilk defa XIII. yüzyılda yapıldığı ileri sürülmektedir. Türbe üzerinde mevcut iki kitabesine göre bir defa 1874/1291 tarihinde, bir defa da 1910/1328 tarihinde büyük onarım görmüştür. Son olarak da 1968'de Vakıflar Genel Müdürlüğüne onarılmıştır¹⁵⁶⁵. *Evliya Çelebi* buradan bahsederken şunları söylemektedir; Dağ eteğinde 100 ev vardır. Abdal Musa evkafıdır. O tekkenin yiyip içeceğine memurdurlar. Bu köyün kiblesinde etrafı 4000 adımlık bir bağ ortasında bir ulu kubbe altında *Abdal Musa Baba* gömülüdür. Bir sivri kubbedir, alemi altındır. Peygamber sülalesinden Horasan erenlerinden *Hacı Bektaş-ı Veli* fukarasındandır. Kubbenin dört tarafı bahçedir. Ondan dışarıda misafirhane ve meydanlar, mutfaklar, mescidler, akar sular, köşkler vardır. 300'den fazla başı ayağı çıplak dervişler ki, gece ve gündüz ibadetle meşguldürler. Gelip geçene nimetleri boldur. Fukaraya meydanı önünde söğüt, çınar, kavak ağaçları ile süslü çimenlik, fukara yeridir. Orada bir namazgah köşkü vardır. Bir de kaynak vardır ki hasta içse sıhhat bulur. Binden fazla koyunu, bir camusu, on katar katırı, binden fazla sığırı, 700 kısrağı, 7

¹⁵⁶¹ Ekler Tablo 4.

¹⁵⁶² Tablo 14.

¹⁵⁶³ M. Fuad Köprülü (Orhan Köprülü), "Abdal Musa", *Türk Kültürü*, sy. 124, Şubat 1973, s. 198-207.

¹⁵⁶⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süflük: Kalenderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara, 1992, s. 88-93.

¹⁵⁶⁵ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 618.

değirmeni, bağ ve bahçesi vardır. Anadolu halkı bu sultana inanırlar. Birçok kerametleri görülmüştür¹⁵⁶⁶.

Türbenin ön kısmında XIX yüzyıl yapısı olan bir ziyaret kısmı mevcut olup, her iki kısmının üst örtüsü kurşunla kaplanmıştır. Türbenin her cephesinde bir adet dikdörtgen penceresi bulunmakta olup, türbe içinde *Abdal Musa* ve iki hemşiresi annesi ve babasının kabirleri yer almaktadır¹⁵⁶⁷. Ayrıca, Türbenin iç kısmında kutsal emanetler bulunmaktadır. Söylentiye göre, *Hacı Bektaş Veli* Hakka yürümeden önce dervişlerine “*beni ararsanız Abdal Musa’da bulun, dört emaneti de ona teslim edin*” demiştir. Bu emanetler ise şunlardır: 1. Kara Sancak: Hz. Peygamberin sancağı olduğu söylenir. Bugün yoktur ancak temsilen bir sancak bulunmaktadır. 2. Mermer Çıracık: Hz. Peygamberin kızı Fatma’ya çeyiz olarak verdiği çerağdır ve bu türbede vardır. Çok önemli günlerde kullanılmaktadır. 3. Biat Değneği: Hz. *İmam Hüseyin*’e ait olup özel bir ağaçtan yapılmıştır. Topuz gibi şimşir, halen türbededir. 4. Hüccat: Hacı Bektaş-ı Veli’nin Abdal Musa’ya verdiği berattır. Fakat nerede olduğu bilinmemektedir¹⁵⁶⁸.

Bu Tekke 1455 tahririnde Finike, 1479-80 tarihli evkaf defterinde de Finike tevabi’inde gösterilmiştir.

1455 tahririnde “*Aydal Musa*” şeklinde yazılan bu tekkenin Elmalu ve Kaş tevabi’inde vakf yerleri vardır taşradan ekilir, bunun ö. galesi, ayrıca çeltük hasılı gibi kalemlerden meydana gelen geliri 2320 akçadır. Bu tekke defterde bulunmamış amma kadimi eyyamdan vakf imiş, bu tarihte Padişah *Saki Mehmed*’in eline hüküm vermiş, bu defteri yazanlar hüküm görüb kaydetmişlerdir. Mezkur tarihte 3 aded derviş zikredilmektedir¹⁵⁶⁹.

1479-80 tarihli evkaf defterinde de hasılı değişmemiştir. 3 hanesi vardır. Yine aynı sakinin elindedir¹⁵⁷⁰. 1530 tahririnde Elmalu’da yer aldığı görülmektedir. Hasılı 5590 akçaya yükselmiş ve çiftlik ve zemin kalemlerinden meydana gelmektedir¹⁵⁷¹. 1567 tarihinde ise hasılı 5940 akça olmuştur. Gelir kalemleri ise 5 çiftlik, *Akçay*’da 61 arg, *İncirlü* nam *Hasköy* kurbunda çeltük ekilir, zemin-i benam-ı *Karaçukur* ve değişik yerlerden zemin. Bu tarihte meşihatı berat-ı hümayun ile *Seyyid Şa’ban* üzerindedir. Burada 4 bennak, 4 mücerred, 1 nim çift ve 1 de muaf rea’yâ kaydedilmiştir¹⁵⁷². Buraya yaptığımız gezi ve incelemede bunun gelir kalemleri içerisinde geçen zemin ve yer isimlerinin şu anda bu bölgede kullanıldığını gördük.

Abdal Musa zaviyesi, 1826 tarihinde diğer beктаşi zaviyeleri gibi kapatılmıştır. Bunun sonucunda zaviyenin bütün mal ve emlakına el konmuş, eşyaları satılmıştır. Bu zaviye Anadolu ve Rumeli’deki Beктаşi zaviyelerinin en büyüklerinden biridir. Bu nedenle arazileri, emlakları, hayvanları ve diğer gelirleri oldukça fazladır¹⁵⁷³.

Abdal Musa ile ilişkisi olan ve onun aşçısı olduğu söylenen **Budala Sultan**’a ait türbeyi de zikretmeden geçemeyeciğiz. Abdal Musa Türbesi’nin batısında ve türbeye yaklaşık 150 m. uzaklıktadır. **Budala Sultan Türbesi** görünüm olarak Abdal Musa Türbesi’ne benzemektedir. Budala Sultan’ın sandukasında kitabe yoktur. Türbenin hemen yanında kutsal sayılan taşlarla çevrili *Kırklar Makamı* vardır. Kim nefes almadan bu makamı dolaşırsa cennete gideceğine

¹⁵⁶⁶ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, IX, s. 19.

¹⁵⁶⁷ *Türkiyede Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler*, I, s. 619.

¹⁵⁶⁸ Musa Seyirci, *Abdal Musa Sultan*, İstanbul, 1994, s. 49-50.

¹⁵⁶⁹ MAD 14, s. 422/b-423/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁷⁰ KK 3357, s. 4; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁷¹ TD 166, s. 602; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁷² TKA 567, s. 29/b-30/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁷³ Abdal Musa Zaviyesinin 1826 tarihinde kapatıldığı zaman sahip olduğu binaları, gelir kalemleri v.b. konularda daha geniş bilgi için bkz. Kemal Daşcıoğlu, *1827 (H. 1243) Tarihli Muhallefât Defterine Göre Beктаşi Zâviyeleri*, (S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 1996, s. 24-26.

inanılmaktadır. Ayrıca, **Kafi Baba** ve türbesini de zikertmeliyiz. Bunun türbesi *Finike* ilçesine bağlı *Limyra* antik kentinin yakınında bulunmaktadır. Yakın zamanlara kadar bu tekkenin çevresinde, cami, fırın, aşevi, misafirhane, çile odalarının bulunduğu söylenmektedir. Bugün söz konusu binaların çoğunun çatısı yıkılmış, bir kısmının ise temel kalıntıları ve duvarları kalmıştır. Bu türbe 1960 yılında restore edilmiştir¹⁵⁷⁴. Yine bu bölgede Elmalu ilçesinin *Özdemir (Gilevci)* köyünde köy mezarlığının içerisinde, üstü örtülü olan ve Abdal Musa Tekkesi'nin kilercisi olduğu söylenen **Kilerci Baba Türbesi**'ni de sayabiliriz. Yine Elmalu ilçesinde Kokuteli yolunda Abdal Musa'nın biraderi ve Abdal Musa Tekkesi'nin oduncusu ya da baltacısı olduğu söylenen **Baltası Gedik Türbesi** bulunmaktadır. Onun türbesinin yanı sıra burada dergahı da bulunmaktaymış fakat, 1925'lerde dergah yıkılmıştır¹⁵⁷⁵. Bu bölgeye yaptığımız gezi ve inceleme çerçevesinde 1. 11. 1995 tarihinde bu türbeyi ziyaret ettik. Bu tarihte restore işlemleri devam etmekteydi.

b- Zaviye-i Ada Dede:

Aşan (?) karyesinde bulunan mezkur zaviye sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. Hasılı ö. gallas ve harc-ı bağ gibi kalemlerden meydana gelmekte olup 200 akçadır. Bu zaviyenin hitabeti o tarihte *Seydi* üzerindedir¹⁵⁷⁶. Bu zaviye hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

c- Zaviye-i Ahi Mustafa b. Ahi Yusuf

Bu zaviye'yi *Ahi Mustafa b. Ahi Yusuf* bina etmiştir¹⁵⁷⁷. Elmalu şehrinde bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Hasılı 200 akça olup resm-i zeminden meydana gelmektedir¹⁵⁷⁸. 1567 tarihinde hasılı 483 akçaya yükselmiş ve zeminhâ, bağçe ve bağ gibi kalemlerden meydana gelmiştir. *Ahi Bey* evleri kurbunda tahminen 1,5 dönüm mülk bağçenin geliri olan 15 akça, zaviye'ye sarf olunmaktadır. Yine, *Eymir* sınırında *İznebolu* (?) nam karyede *Elekler* demekle ma'ruf yerin hasılı olan 450 akça *Bayezid Hanın* nişan-ı hümayunuyla bu zaviyeye zam edilmiştir¹⁵⁷⁹.

d- Zaviye-i Ahi Ya'kub:

Bu zaviye'de Elmalu şehrinde bulunmakta olup ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Mezkur tarihteki hasılı 250 akçadır. Bu gelir ise, icare-i dekâkinden meydana gelmektedir¹⁵⁸⁰. 1567 tarihinde de hasılı değişmemiştir¹⁵⁸¹.

¹⁵⁷⁴ Musa Seyirci, *aynı eser*, s. 50, 59-62, 90.

¹⁵⁷⁵ Musa Seyirci, *aynı eser*, s. 62-63; S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 192.

¹⁵⁷⁶ TKA 567, s. 26/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁷⁷ "Zâviye-i Ahi Mustafa v. Ahi Yusuf ki neslen sipahi imiş nefis-i mezbûrda bir zâviye bina idüb kendü verlerin ve bir tud bağçesin vakf-ı evlâd idüb neslen ba'de neslin tasarruf idüb âyende ve revendeye hudmet iderlermiş mezkûrun evladından merhum Sultan Bayezid Handan elinde mukerrernamesi olan Emir Seydi fevt oldukda evladı zûkur kalmayub mezkûrun kızı Aşşe ve mezkûrenin kızı Hanife nam hatunlara merhûm Sultan Süleyman Han tabe serahü mukerrer idüb berat-ı şerife ihsan eylemiş hâlâ mezkûretan hatunlar talebiyle defter-i cedide kayd olundi" (TKA 567, s. 21/b).

¹⁵⁷⁸ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁷⁹ TKA 567, s. 21/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁸⁰ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁸¹ TKA 567, s. 26/a; Ekler Tablo 4.

e- Zaviye-i Işık İlyas:

Finike'ye tabi' *Gilevği* karyesinde bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bu tarihte hasılı 360 akça olup zeminhâdan meydana gelmektedir¹⁵⁸². 1567 tarihinde de hasıl ile ilgili durum değişmemiş ve meşihatı evladından *Mahmud* üzerindedir¹⁵⁸³.

f- Zaviye-i Baba Haydar:

Elmalu şehrinde bulunmaktadır. Günümüzde "*Haydar Baba Türbesi*" Elmalu Şehrinde yer almaktadır. Büyük bir ihtimalle zaviyenin de bu türbenin yanında olması gerekmekte ise de bununla ilgili bir eser yoktur¹⁵⁸⁴. İlk defa 1530 tahririnde ismi geçen bu zaviyenin hasılı 120 akça olup zemin, bağ ve dekâkin kalemlerinden müteşekkildir¹⁵⁸⁵. 1567 tarihinde geliri ve hasıl kalemleri yine değişmemiştir. Mezkur tarihte meşihatı *Hamza* üzerindedir¹⁵⁸⁶.

g- Zaviye-i Çeke Dede:

Ernaz karyesinde bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Bu tarihte hasılı 200 akça olup zeminhâdan meydana gelmektedir¹⁵⁸⁷. 1567'de de geliri değişmemiştir¹⁵⁸⁸.

h- Zaviye-i Hacı Garib:

Finike'de bulunmaktadır. İlk defa 1530 tahririnde yer alan bu zaviyenin o tarihteki hasılı 20 akça olup icare-i bağ ve asiyâb (harab) kalemlerinden oluşmaktadır¹⁵⁸⁹. 1567'de geliri yine icare-i bağ ve asiyâb (harab) kalemlerinden oluşmakta ve 20 akça tutmaktadır. Meşihatı *Hızır* üzerindedir. Bu zaviyede 3 nefer bulunmaktadır¹⁵⁹⁰.

ı- Zaviye-i Hacı Baba:

Sökle'de bulunan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Fakat bu zaviyenin hasılı yazılmamıştır. 3 nefer vakf-ı mezbure hizmet için kayd olunmuşlardır¹⁵⁹¹. 1567 tarihinde de hasılı yazılmamış olan zaviyeye *Yusuף* mutasarrıfıdır. Yine, 3 nefer ayende ve revendeye hizmet için kayd edilmişlerdir¹⁵⁹².

j- Zaviye-i Halil Baba:

Semaeyük karyesinde bulunan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Hasılı 300 akça olup zeminhâ ve bağdan meydana gelmektedir¹⁵⁹³. 1567 tarihinde de geliri ve gelir kalemleri değişmemiştir. Meşihatı *Ömer* üzerindedir¹⁵⁹⁴. Bu tarihte geçen birçok zemin isimleri (Kızıl, Bozyer, Salıncak, Gölyeri, Yeniceöz, Kilisacık Yakası, Çayır Argı, Kızılyaka, Bozyazı, Ayvasıl Argı, Kınık v.s.) günümüzde de bu bölgede kullanılmaktadır. Ayrıca bu

¹⁵⁸² TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁸³ TKA 567, s. 24/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁸⁴ Sancağın kapsadığı alana yaptığımız gezi çerçevesinde 1.11.1995 tarihinde bu türbeyi gördük.

¹⁵⁸⁵ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁸⁶ TKA 567, s. 25/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁸⁷ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁸⁸ TKA 567, s. 30/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁸⁹ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁹⁰ TKA 567, s. 25/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁹¹ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁹² TKA 567, s. 25/a; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁹³ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁹⁴ TKA 567, s. 21/a; Ekler Tablo 4.

köyde “*Halil Baba Türbesi*” vardır. Bu da bize bu zaviye ile ilgili ananenin günümüze kadar yaşadığını göstermektedir¹⁵⁹⁵.

k- Zaviye-i Kalkantaş:

Elmalu’da bulunan bu zaviye de ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu zaviyenin 2 çiftlik yeri vardır. Öşrünü tımar erine verirler ve malikanesini zaviyeye tasarruf etmektedirler¹⁵⁹⁶. 1567 tarihinde meşihati *İlyas Fakih* üzerinde olan bu zaviyenin hasılı değişmemiştir¹⁵⁹⁷.

l- Zaviye-i Göceyan (?):

Mahmudlar karyesinde bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bu tarihte hasılı 270 akça olup, zeminhâ ve asiyâb kalemlerinden meydana gelmektedir¹⁵⁹⁸. 1567 tarihli evkaf defterinde hasılı ve kalemleri değişmemiştir. Meşihati *Veli* üzerindedir¹⁵⁹⁹.

m- Zaviye-i Kırk Dede:

Asan (?) karyesinde bulunan mezkur zaviye sadece 1530 tahririnde yer almaktadır. Hasılı 200 akça olup ö. gallat v.b. kalemlerden müteşekkildir. Bu zaviye hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

n- Zaviye-i Mevlana Bedreddin v. Lütü:

Finike’nin *Hallaçlar* karyesinde bulunan bu zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Mezkur tarihte hasılı 2000 akça olup asiyâb ve zeminhâ kalemlerinden meydana gelmektedir¹⁶⁰⁰. 1567 tarihli evkaf defterinde ise hasılı yine 2000 akça yazılmasına rağmen yapılan hesaplamada 2100 akça olduğu görülmüştür. Hasıl asiyâb, zeminhâ ve bağ gibi kalemlerden müteşekkildir¹⁶⁰¹. Bu bölgeye yaptığımız gezi ve incelemede böyle bir zaviyeye rastlayamadık. Fakat bahçeler arasında eskiden kalma mezarların bulunduğu yerde halkın belirli günlerde gelerek dua ve dilekte bulunduğu ve *Ali Baba* dedikleri bir mezar vardır. Diğerlerinden farklı olan bu mezar önemli kişilerden birine ait olmalıdır. Bütün bunlar, bu zaviye ya da burada görevli önemli kişilerden birinin olma ihtimalini arttırmaktadır.

o- Zaviye-i Musa Fakih ve Hacı Fakih:

Mezkur zaviye *Mürsal* köyünde bulunmaktadır. 1455 tarihli tahrir defterinde *Musa Fakih* ve *Hacı Fakih* muaf müsellemler olarak kaydedilmişler ve hasılları yazılmamıştır¹⁶⁰². Zaviye olarak ise 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. Bu zaviyenin *Mürsal* karyesinde 7 pare yeri vardır¹⁶⁰³.

¹⁵⁹⁵ Bu bölgeye yaptığımız gezi ve incelemede köy halkı ile yapılan sohbet esnasında görülmüş ve bununla ilgili bilgiler alınmıştır.

¹⁵⁹⁶ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁹⁷ TKA 567, s. 25/b; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁹⁸ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁵⁹⁹ TKA 567, s. 24/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁰⁰ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁰¹ “Zâviye-i mezbûre mezkûr Bedreddin kendü hayatda oldukça meşihata mutasarrıf olub ve kendüden sonra evlâdına ta'vin edüb batnen ba'de batın ve evladi munkarız olduktan sonra karındaşlarına ve anlardan sonra evladlarına batnen ba'de batın ta'vin edüb ve anlardan sonra ammularına ve anlardan sonra evladlarına ve anlar munkarız olduktan sonra zevilhtiram ta'allukatlarına ala tertibü'l-irs ta'vin edüb ve anlar munkarız olduktan sonra hakimü'l-vakt olanlar ulemada ve sulehada her kimi ta'vin ederlerse tefviz edüb mutasarrıf olalar deyu defter-i köhmede mukeyyed ve meşrut olmağın deftere kayd olundu” (TKA 567, s. 23/b).

¹⁶⁰² MAD 14, s. 426/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁰³ TKA 567, s. 22/b; Ekler Tablo 4.

p- Zaviye-i Seydi Ahmed:

Elmalu şehrinde bulunan mezkur zaviye sadece 1567 tarihli evkaf defterinde yer almaktadır. Bu tarihe yakın bir zamanda yapılmış olmalıdır. Çünkü defterde “zaviye-i mezbureyi mezkur bina edüb haftada iki gece tarık-ı zeyni ihyası cem’ olub dua ve sena edeler deyu şart eylemiş” kaydının olması ve daha önceki defterlerde zikredilmemesi bunu teyid etmektedir. Mezkur tarihteki hasılı 1560 akçanın ber-vech-i mualmelesi olan 234 akçadır¹⁶⁰⁴.

r- Zaviye-i Seydi Hızır (Dervişan-ı Tekye):

Elmalu şehirinde bulunan bu zaviye zikredilen bütün tahrir defterleri ve evkaf defterlerinde yer almaktadır. 1455 tahririnde hasılı 400 akça olup *Sultan Hatun* vakfından 10 müdlük yer ve zaviye önünde 5 dönüm bağ mezkur zaviyenindir. Bu zaviye bundan önceki defterde yer almamış fakat bütün müslümanların şahadetiyle yeni deftere yazılmıştır. Bu tarihte zaviye *Seydi Hızır’ın oğlu oğlanlarından Seydi Ali* elindedir. Dervişleri ise evvelden beri *Şeyh Mahmud kardaşı Adil (?)* ve *Şeyh Muhammedi Yusuf oğlu Mimad*’dır¹⁶⁰⁵. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ise hasılı 1200 akçaya yükselmiştir. Bu zaviye için 10 müdlük yer vakfdır. Ayrıca, *Yenice Arg*’ında 15 müd çeltük tohumu ekilmektedir¹⁶⁰⁶. 1530 tahririnde hasılının yine artarak 1400 akçaya ulaştığını görmekteyiz. Gelir kalemleri ise mukata’a-i bağ ve zeminden meydana gelmektedir. Bu tarihte Tekkede 12 nefer derviş bulunmaktadır¹⁶⁰⁷. 1567 tarihli evkaf defterinde ise geliri 2008 akçaya yükselmiş olup mukata’a-i bağ, zemin ve çeltük gibi kalemlerden meydana gelmiştir. Seydi Hızır Zaviyesi’nin Finike’de bir arg çeltük evvelden zaviyeye sarf oluna gelmiş fakat *Fatih Sultan Mehmed* zamanında evkaf fesh edilmiş sonra merhum *Sultan Bayezid Han* emriyle defter-i köhneye sonra da buraya kayd olunmuştur. Bu zaviyede yer alan kişilerden 7’si al-i resul, 12’si bennak ve 9’u mücerreddir. Mezkur tarihte zaviyenin meşihati ve tasarrufu *Seydi Hızır*’ın evladlarından *Seydi Mahmud* ve *Seyyid Hüseyin* üzerindedir¹⁶⁰⁸.

s- Zaviye-i Seydi Melik:

Finike’de bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bu tarihteki hasılı 150 akça olup zemin ve asiyyâb gibi kalemlerden oluşmaktadır¹⁶⁰⁹. 1567’de ise hasılı 200 akçaya yükselmiştir. Hasılı ise zemin ve bağçe gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Meşihati *Mehmed* ve *Seydi Melik*’in evladı *Süleyman Şeyh* üzerindedir¹⁶¹⁰.

Bütün bu saydığımız tekke ve zaviyelerden başka, 1004/1595-1596 tarihinde vefat eden önemli şahsiyetlerden birisi olan *Şeyh Vahab-i Ümmi* hazretlerini ve onun türbesini, ayrıca burada yaşayan ve türbesi bulunan *Ümmi Sinan* hazretlerini de zikretmeden geçemeyeceğiz¹⁶¹¹.

¹⁶⁰⁴ TKA 567, s. 23/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁰⁵ MAD 14, s. 426/b-427/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁰⁶ KK 3357, s. 8; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁰⁷ TD 166, s. 602; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁰⁸ TKA 567, s. 30/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁰⁹ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁶¹⁰ TKA 567, s. 25/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶¹¹ S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 186-189; Bu şahısların türbeleri şu anda iyi durumda olup ziyaretlere açık bulunmaktadır. Bunu buraya yaptığımız gezi ve incelemede müşahade ettik.

5- Kaş Kazasında Bulunan Zaviyeler

Kaş'ın köy ve nahiyeleri de dahil olmak üzere burada 1455 tahririnde 5 zaviye yer almaktadır. Bunların toplam hasılı 950 akçadır. Fakat bir zaviyenin ismi ve gelir kalemleri zikredilmesine karşılık hasılı yazılmamıştır. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ise 4 zaviyenin yer aldığı görülmektedir. Toplam hasılları ise 1150 akçadır. 1530 tahririnde zaviye sayısında ve toplam hasıllarında artış meydana gelmiştir. Bu tarihte 8 zaviye yer almakta olup toplam hasılları 4618 akçadır. 1567 tarihli evkaf defterinde sayının ve hasıllarının biraz daha arttığını görmekteyiz. Mezkur tarihte 10 zaviye yer almakta ve toplam hasılları da 6085 akça tutmaktadır¹⁶¹². Diğer yerlerde olduğu gibi burada da zaviyeler şehirlerin fiziki ve sosyal yapılarının şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Köy ve kasabalarda bulunan zaviyelerin de ayende ve revendeye hizmet ettikleri ve bu amaçlar doğrultusunda yol güzargahlarında kuruldukları bilinen bir gerçektir. Şimdi ayrıntılı olarak bu kazada yer alan zaviyeler hakkında bilgi vermeye çalışalım:

a- Zaviye-i Ali Çavuş b. Hamza Bali:

Ebuzar Pazarı'nda bulunan bu zaviye sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. Hasılı 1150 akça olup zemin-i bostan, asiyâb ve nakit paranın ribhından meydana gelmektedir. Mezkur *Ali Çavuş* zikr olunan evleri kendi malıyla satın almış ve mezkur bostan ve değirmen ve akçanın hasılından 200 akça odunla hasıra sarf olunmasını geri kalanın ise fukaradan ayende ve revende'nin ta'amlarına harcanmasını şart koşmuştur. Nezaret'in hayatta olduğu sürece kendisinde, kendinden sonra ise evladına geçmesini şart kılmıştır.

b- Zaviye-i Kavad Kusur (?):

Gömbe'de bulunan mezkur zaviye sadece 1567 tarihli evkaf defterinde yer almaktadır. Bu tarihteki geliri 615 akça olup çiftlik ve bağ gibi kalemlerden müteşekkildir. Bu zaviyenin meşihatı ve tasarrufu *Karaca Mansur*'un evladından *Ahmed b. Mehmed* üzerindedir¹⁶¹³.

c- Zaviye-i Muraggi Dede (?):

Sidre karyesinde bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Hasılı 800 akça olup bağ ve zeminhâ kalemlerinden müteşekkildir¹⁶¹⁴. 1567 tarihinde de hasılı ve hasıl kalemleri değişmemiştir. Meşihatı *Hamza Fakih* üzerindedir¹⁶¹⁵.

d- Zaviye-i Kulaksuz:

Kaş'da bulunan bu zaviye 1455 tahririnde zikredilmiştir. *Şeyh Melikşah oğlanlarının* *Gömbe*'de 1 çiftlik yeri ve 2 dönüm bağı varmış, *Şeyh Melikşah oğlanları* ölmüş kardeşleri *Şeyh İvaz* adına mezkur çiftlik ve bağ verilmiştir¹⁶¹⁶. Daha sonra 1530 tahririnde zikredilen bu zaviyenin o tarihteki geliri 615 akça olup ö. çiftlik ve bağ kalemlerinden müteşekkildir. Bu zaviye hakkında başka bilgiye sahip değiliz.

¹⁶¹² Ekler Tablo 4.

¹⁶¹³ TKA 567, s. 32/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶¹⁴ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁶¹⁵ TKA 567, s. 35/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶¹⁶ MAD 14, s. 425/b; Ekler Tablo 4.

e- Zaviye-i Mehmed b. Sofu:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen bu zaviyenin geliri 600 akça olup zemin ve bağdan meydana gelmektedir¹⁶¹⁷. 1567 tarihinde geliri ve hasıl kalemleri değişmemiştir. Tevliyeti *Veli* üzerindedir¹⁶¹⁸.

f- Zaviye-i Şeyh Bereket:

Zikredilen bütün tarihlerde yer almaktadır. 1455 tahririnde geliri 300 akçadır. Bu ise *Gömbe Çukurbağ*'da *İdris Şeyh*'in 8 müdlük yeri ve 18 dönüm bağının hasılıdır. *İdris Şeyh*'in *Teke Beylerinden, II. Bayezid*'den, *İsa Bey* ve *Mustafa Çelebi*'den nişanları vardır. *Oruç Bey* defterinde yer almış olan mezkur vakf *Edhem Bey* defterinde de yer almış ve *İdris Şeyh oğlu Şeyh Ahmed* üzerine kayd edilmiştir¹⁶¹⁹. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de kayıtlı olan bu zaviyenin geliri ve gelir kalemleri değişmemiştir¹⁶²⁰. 1530 tarihinde ise geliri 400 akçaya yükselmiş olup zemin ve bağdan meydana gelmektedir¹⁶²¹. 1567 tarihinde ise geliri biraz daha artarak 500 akçaya yükselmiştir. Gelir kalemleri yine bağ ve zemindir. Bu zaviyenin meşihati *Ayvaz b. Muhammed* ve tevliyeti *Hacı b. Mustafa* üzerindedir¹⁶²².

g- Zaviye-i Şeyh Bey:

Bu zaviye de çok eski olup zikredilen bütün tarihlerde yer almıştır. 1455 tahririnde geliri 250 akça olup *Kızılcabelen* yeri vakfdır, *Eymir* içinde yerleri dahi vardır¹⁶²³. 1479-80 tarihli evkaf defterinde geliri 200 akçaya düşmüştür. Yine *Kızılcabelen* ve *Eymir* içindeki yerleri vakfdır¹⁶²⁴. 1530 tahririnde geliri 473 akçaya yükselmiş ve yine zeminden meydana gelmiştir¹⁶²⁵. 1567 tarihinde ise gelirinin 640 akçaya yükseldiğini görmekteyiz. Gelir kalemi yine zeminden meydana gelmektedir. Tevliyeti neslen ba'de neslin evlada meşrut eynlenmiş olup mezkur tarihte *Muhammed* üzerindedir¹⁶²⁶.

h- Zaviye-i Şeyh Mustafa:

Gömbe'de bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bu tarihte geliri 780 akçadır ve bağ, değirmen, resm-i ağnam, kovan ve zemin gibi kalemlerden meydana gelmektedir¹⁶²⁷. 1567 tarihli evkaf defterinde ise gelirinin 830 akçaya yükseldiğini görmekteyiz. Yine daha önceki tahrirde geçen kalemlerden meydana gelmektedir. Fakat bu kalemlerden değirmenin harab olduğu kaydedilmiştir. *İbrahim v. Mehmed şeyh, Mahmud v. O türbedar, Hızır v. Mehmed* mütevellidir. Ayrıca bu zaviyede *Hamza v. Mehmed* de görevli olarak bulunmaktadır¹⁶²⁸.

¹⁶¹⁷ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁶¹⁸ TKA 567, s. 35/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶¹⁹ MAD 14, s. 424/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶²⁰ KK 3357, s. 6; Ekler Tablo 4.

¹⁶²¹ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁶²² TKA 567, s. 32/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶²³ MAD 14, s. 431/a-b; Ekler Tablo 4.

¹⁶²⁴ KK 3357, s. 9; Ekler Tablo 4.

¹⁶²⁵ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁶²⁶ TKA 567, s. 33/b-34/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶²⁷ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁶²⁸ TKA 567, s. 32/a; Ekler Tablo 4.

ı- Zaviye-i Şeyh Yahya:

İlk defa 1530 tahririnde yer alan bu zaviyenin o tarihteki geliri 450 akça olup zemin, asiyâb v.b. kalemlerden meydana gelmektedir¹⁶²⁹. 1567 tarihinde de geliri ve gelir kalemleri aynıdır. Zikr olunan zâviye hakkında mezkur tarihli evkaf defterinde, “*kırk elli yıldan berü harab olub eser-i binası kalmayub vakf-ı mezburun ayende ve revendeye sarf olunacak yeri yoktur deyu a'yan-ı vilayet şehadet edüb Mevlana Kaş kadısı vech-i mezbur üzere olduğunu sicill edüb suret-i sicill vermeğin zikr olunan zâviyenin vakfı kaza-i mezburda Ebuzar Bazarı'nda Ali Çavuş bina etdüğü külliyyede ayende ve revendeye sarf oluna deyu defter-i cedide kayd olundu*” denilmektedir¹⁶³⁰.

j- Zaviye-i Şeyh İshak:

Bahsedilen tahrir ve evkaf defterlerinin hepsinde yer almaktadır. Bu zaviyenin 1455 tarihindeki geliri 250 akça olup *Gömbe*'deki *Kara Şeyh* yeri vakfdır. *Oruç Bey* ve *Edhem Bey* defterlerinde yer almıştır. Vakf, *Oruç Bey* defterinde *Şeyh İshak* elinde bulunmuş, *Edhem Bey* defterinde ise *Şeyh İshak*'ın fevt olduğu belirtilmiştir. Bu tarihte ise *Şeyh İshak oğlanları Musa Fakih* ve *kardaşı Osman oğlu Süleyman* elindedir¹⁶³¹. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ise geliri 500 akça olarak kaydedilmiştir. Vakf olan yeri *Kara Şeyh* yeridir¹⁶³². 1530 tahririnde de geliri 500 akça olup zemin ve bağdan meydana gelmektedir¹⁶³³. 1567'de ise gelir ve gelir kalemleri yine değişmemiştir. Bu vakfın meşihatı *Hasan b. Ali*, tevliyeti ise *Ramazan b. Hamza* üzerindedir¹⁶³⁴.

k- Zaviye-i Şeyh Orhan:

Bu mezkur zaviyenin 1455 tarihindeki geliri 4 dönüm bağ ve 10 dönüm yerin hasılından meydana gelmekte olup, 150 akçadır¹⁶³⁵. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de geliri değişmemiştir. Yine, *Behlül* mutasarrıftır¹⁶³⁶.

6- Kalkanlı Kazasındaki Zaviyeler

1455 tarihli tahrir defterinde mezkur kazada 1 zaviye kaydedilmiştir. Bu zaviyenin geliri ise 300 akçadır. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de durum değişmemiştir. 1530 tahririnde 3 zaviye zikredilmekte olup toplam hasılları ise 2000 akçadır. 1567 tarihinde ise 4 zaviyeden bahsedildiğini görmekteyiz. Bunların toplam hasılları da 2370 akçadır (Ekler Tablo 4). Bu bilgilerden de anlaşıldığı gibi mezkur kazada fazla zaviye yer almamaktadır. Şimdi bunlar hakkında bilgi vermeye çalışalım:

¹⁶²⁹ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁶³⁰ TKA 567, s. 33/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶³¹ MAD 14, s. 425/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶³² KK 3357, s. 6, 9; Ekler Tablo 4.

¹⁶³³ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁶³⁴ TKA 567, s. 33/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶³⁵ “*Şeyh Orhan Zâviyesi defterde yazılmamış amma çok eski zamandan beri zâviye imiş mahsûlatını varise satmışlar hiç nesne kalmamış hayrat edenü bir kişiye 4 dönüm bağ vakf etmiş bu mezkûr zâviyeye amma haracın sipahi alurmuş Has Bey ve İbrahim Fakih adlu kişiler Kesik (?) adlu bir pâre yer komuş 10 dönüm vardır dediler öşrün sipahi alurmuş bakine çok az hasil olur ise Orhan'ın oğlu Behlül bu mezkur zâviyede âyendeye ve revendeye yedirir imiş şimdiki halde elinde Padişahumuz hükmü vardırda vakıfda bir pâre bağ vakf amma haracın verir*” (MAD 14, s. 425/b).

¹⁶³⁶ KK 3357, s. 7; Ekler Tablo 4.

a- Zaviye-i Ahi Devlathan:

Bu zaviye 1455 tarihli tahrir defteri ve 1479-80 tarihli evkaf defterinde yer almaktadır. 1455 tahririndeki hasılı 300 akçadır. *Arsa*'da *İmam Ahi Yusuf* derler 10 müdlük yeri mezkur zaviyeye vakfdır. *Hünkardan (Bayezid)* ve *Mustafa Çelebi*'den nişanları vardır. *Oruç Bey* ve *Edhem Bey* defterlerinde de yer almıştır. Bu tarihte, *İmam Ahi Yusuf* fevt olduğu için oğlu *Halil Fakih* üzerinde yer almaktadır¹⁶³⁷. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de bu zaviyenin durumu değişmemiştir¹⁶³⁸. Fatih dönemine ait olan tahrir ve evkaf defterinden de anlaşıldığı gibi bu bölgede kurulan en eski zaviyelerden bir tanesidir. Yani kuruluşu Osmanlıların bölgeyi fethine kadar gitmektedir. Bu zaviye 1530 tahriri ile 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilmediğine göre harab olmuş olmalıdır.

b- Zaviye-i Ahi Sevri:

İlk defa 1530 tahririnde yer alan mezkur zaviyenin hasılı zemin ve icare-i asiyâb gibi kalemlerden meydana gelmekte olup 430 akçadır¹⁶³⁹. 1567 tarihinde hasılı ve gelir kalemleri yine değişmemiştir. *Margaz* karyesinde bulunmaktadır. Meşihatı *Yahşi v. Yunus* üzerindedir. *Margaz*'da bulunan 5 çiftliğin öşrü ve değirmenin resmi eskiden beri zaviye-i mezbureye sarf oluna gelmiştir¹⁶⁴⁰.

c- Zaviye ve Kerbansaray-ı Mustafa Bey:

Sidek karyesinde bulunan bu zaviye ve kerbansaray ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Hasıl zemin ve bağdan meydana gelmekte olup 950 akçadır¹⁶⁴¹. 1567 tarihinde ise hasılı ve gelir kalemleri yine değişmemiştir. Bu zaviyeyi *Mustafa Bey* bina ettirmiştir¹⁶⁴².

d- Zaviye-i Timurcu Ahmed:

Bağluğaç karyesinde bulunan mezkur zaviye ilk defa 1530 tahririnde geçmektedir. Bu tarihteki hasılı 620 akça olup zemin, bağ ve asiyâb gibi kalemlerden meydana gelmektedir¹⁶⁴³. 1567 tarihinde de hasıl ve hasıl kalemleri yine değişmemiştir. Bu tarihte *Ahmed v. İbrahim* tasarruf etmektedir.

e- Zaviye-i Yusuf Fakih:

Sidek karyesinde bulunan bu zaviye sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilmektedir. Hasılı 370 akçadır ve zeminhâ, asma ve nakit paranın ribhı gibi kalemlerden müteşekkildir. Meşihatı da *Ali b. Süleyman* üzerindedir¹⁶⁴⁴.

¹⁶³⁷ MAD 14, s. 423/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶³⁸ KK 3357, s. 5; Ekler Tablo 4.

¹⁶³⁹ TD 166, s. 610; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁴⁰ TKA 567, s. 31/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁴¹ TD 166, s. 610; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁴² "Mezkûr Mustafa Bey kazâ-i Kaş'da Bezirgan nam mevzi'de bir cami ve bir medrese bina edüb bir mikdar bağat ve yerler vakf edüb defter-i atike kayd ittirmiş imiş sonra cami ve medrese harab olmağın mezkûr Mustafa Bey'ün oğlu Ali Çelebi zâviye -i mezbûre yer ilhak edüb defter-i atikte mukeyyed olmağın defter-i cedide kayd olundı" (TKA 567, s. 31/a); ayrıca Ekler Tablo 4'e bkz.

¹⁶⁴³ TD 166, s. 610; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁴⁴ TKA 567, s. 31/a; Ekler Tablo 4.

C- DİĞER VAKIFLAR: İMARET, KÖPRÜ, MEDRESE, MEKTEBHANE, MUALLİMHANE, KİLİSE, TÜRBE-MEZAR VE KİŞİ VAKIFLARI

1- Antalya kazasındaki Diğer Vakıflar

Antalya kazasında cami, mescid ve zaviye haricinde tahrir ve evkaf defterlerinde geçen başka eserler de mevcuttur. Bunların bir kısmı günümüze kadar gelmiş olmakla birlikte, bir kısmı hakkında hiç bir kalıntıya rastlanmamıştır. Bunlar hakkında yeri ve zamanı geldikçe bilgi verilmeye çalışılacaktır.

a- İmaretler:

Medrese talebelerine, fakirlere, gariplere ve her isteyene bedava yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş hayır müesseseleridir. Bilindiği gibi bunların zengin vakıfları bulunmaktadır. Meşrutiyetten sonra medrese talebelerine ait olanlardan gayrileri kapatılmış, medreselerin ilgasıyla tamamen tarihe karışmışlardır. İkinci Dünya Harbi sırasında ise *Kızılay* tarafından buna benzer bir teşekkül olarak *aş ocakları* kurulmuştur¹⁶⁴⁵. 1530 tahriri ve 1567 tarihli evkaf defterinde Antalya'da sadece bir imaret yer almaktadır. *Fakat Murad Paşa* evkafında imareten bahsedilmesi ve imaret görevlilerine verilecek yevmiyenin belirtilmesi bu caminin yanında da bir imaretin olduğu konusunda kuşku bırakmamaktadır¹⁶⁴⁶.

1. İmaret-i Hoca Süleyman Hatib:

Bu imaret *Muhsin Çelebi* nam-ı diğer *İmaret-i Hatib Süleyman* mahallesinde bulunmalıdır¹⁶⁴⁷. Çünkü imaretin ismiyle anılan bir mahalle bulunması bunu göstermektedir. İlk defa 1530 tahririnde mezkur imareten bahsedilmektedir. Bu tarihte imaretin hasılı 2148 akça olup mukata'a-i *Hamam-ı İstanos*, icare-i bağ, hanha, dekâkin, *kerbarsaray* ve zeminhâ gibi kalemlerden müteşekkildir¹⁶⁴⁸. 1567 tarihinde yine hemen hemen aynı kalemlerden meydana gelen hasılı 3339 akçaya yükselmiştir. Fakat gelir kalemlerinin ayrı ayrı toplanması sonucu hasılın 3282 akça olduğu görülmüştür¹⁶⁴⁹.

b- Köprüler:

Antalya kazasında XVI. yüzyılda 2 tane köprü vakfi bulunmaktaydı. Bu kazada kuzeyden güneye denize dökülen bir çok nehrin olması ve doğu-batı istikametinde geçişleri engellemesi dolayısıyla mamur şekilde köprülerin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Bunların bakım ve onarımının yapılması da bilindiği gibi vakıflar vasıtasıyla mümkün olmaktadır.

1. Köprü-i Düden:

Düden nehri üzerinde olan bu köprü vakfi ile ilgili kayda sadece 1567 tarihli evkaf defterinde rastlanmaktadır. Bununla birlikte, *Murad Paşa* vakfında *Düden nehrini* ıslah çalışmalarından bahsedilmektedir¹⁶⁵⁰. 1567 tarihli evkaf defterinde mezkur köprünün hasılı 34.040 akçanın ribhî olan 6800 akçadan meydana gelmektedir. Tevliyeti ise *Hasan* üzerindedir¹⁶⁵¹.

¹⁶⁴⁵ Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul, 1986, s. 161.

¹⁶⁴⁶ Ekler Tablo 4; ayrıca Murad Paşa Camii vakfına bkz.

¹⁶⁴⁷ Tablo 5.

¹⁶⁴⁸ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁴⁹ TKA 567, s. 8/a-b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁵⁰ Murad Paşa Camii vakfına bkz.

¹⁶⁵¹ TKA 567, s. 3/b; Ekler Tablo 4.

2. Köprü-i Mimad Bey:

Bu köprü de *Düden nehri* üzerinde bulunmaktadır. İlk defa 1530 tahririnde zikredilmiştir. Mezkur tarihteki hasılı 520 akça olup resm-i kışlak ve yaylakdan meydana gelmektedir¹⁶⁵². 1567 tarihli evkaf defterinde de hasılı ve gelir kalemleri yine değişmemiştir. Antalya'ya su getirmek için yapılmış argm terimine sarf olunmaktadır¹⁶⁵³.

c- Medreseler:

Antalya Kazası medrese yönünden de şanslı bölgelerimizden birisidir. Burada 1455 tahrir defterinde 3 medrese kayıtlıdır. 1479-80 tarihli evkaf defterinde ise 1 medresenin kayıtlı olduğunu görmekteyiz. 1530 tahririnde yine, 1 medrese yer almaktadır. 1567 tarihinde de 1 medresenin yer aldığını görmekteyiz¹⁶⁵⁴. 1568 tahririnde *Abdülkerim Mescidi* mahallesinde *Şa'ban v. Hüseyin* müderris olarak kaydedilmiştir. Bu kişi büyük bir ihtimalle buradaki medresede vazifeli olmalıdır¹⁶⁵⁵.

1. Medrese-i Has Balaban:

Antalya şehrinde, mezkurun ismiyle zikredilen mahallede yer alan medrese sadece 1455 tahririnde yer almaktadır. Bu medresenin hasılı 400 akça yazılmasına rağmen 490 akça olduğu görülmüştür. Bu hasıl da 8 dükkan ve 1 harım kalemlerinden meydana gelmektedir. Mezkur defterde, Oruç Bey zamanında Has Balaban Medresesi'nin *Ahmed*'in üzerinde olduğu, sonra ise Elmalu kadısının tasarruf ettiği 1455 tarihinde ise *Müderris Mevlana Muslihiddin* üzerinde bulunduğu belirtilmiştir.¹⁶⁵⁶

2. Medrese-i Mevlana Muhyiddin v. Zinnun:

Antalya şehrinde bulunan bu medrese ilk defa 1455 tahririnde zikredilmektedir. Hasılı 5175 akçadır. Bu medrese vakfında 31 hane kaydedilmiştir¹⁶⁵⁷. 1479-80 tarihli evkaf defterinde kaydedilmeyen mezkur medrese 1530 tahririnde tekrar geçmektedir. Bu tarihteki hasılı 1500 akça olup icare-i zeminden meydana gelmektedir¹⁶⁵⁸. 1567 tarihinde de hasıl ile ilgili durumu değişmemiştir¹⁶⁵⁹.

3. Teke Bey'in Anası Enbiya Sultan Hatun Medresesi:

İlk defa 1455 tahririnde zikredilen bu medrese Antalya şehrinde bulunmaktadır. *Selametboğazı* karyesi bu medreseye *Sultan Hatun* vakfidir. Toplam hasılı 5175 akçadır. *Müderris Mevlana Muslihiddin* üzerindedir. Bu vakfin raiyyetleri çift 12, bennak 3, nim çift

¹⁶⁵² TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁵³ "Köprü-i Mamad Bey der âb-ı Düden cisr-i nehr-i Kördan olub mutasarrıf olan kimesneler mahsûli kendü maişetlerine sarf etdikleri ecilden nefsi-i Antalya'ya cari olan Ağılıca nâm nehrin meremmetçisi ve zabiti olmayub su Antalya'ya eskilüb müslümanlar müzayaka çeküb muzdaribü'l-hal oldukları sebebden a'yan-ı vilayet talepleriyle mezbûr harab köprünün vakf-ı mahsûli ile mezbûr argı ta'mir ve termim etmeğe Antalya hisarı erenlerinden Mehmed v. Katib Piri mültezim olduğu ecilden Antalya kadısı arz-ı mücebince defter-i cedide kayd olundu" (TKA 567, s. 13/b).

¹⁶⁵⁴ Ekler Tablo 4.

¹⁶⁵⁵ TKA 107, s. 5/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁵⁶ MAD 14, s. 417/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁵⁷ MAD 14, s. 433/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁵⁸ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁵⁹ "Medrese-i Mevlânâ Muhyiddin v. Zinnûn kendü hayatta oldukça tedrisine ve tevliyetine kendü mutasarrıf olub ve kendüden sonra evladı müderris ve mütevellî ola neslen ba'de neslin ve tedrisi kendü hayatta oldukça genci ihtiyar iderse ana tevcih ola eğer evladın aslı olmazsa emr-i Padişah Hazretleri ile öyle haricden ehil kimesneye verile deyu şart etdüğü sebebden defter-i cedide kayd olundu" (TKA 567, s. 13/a-b).

10, ortak 2 ve muaf 1 olmak üzere 28 neferdir¹⁶⁶⁰. 1479-80 tarihli evkaf defterinde bu medresenin hasılı 5855 akçadır. Yine, *Müderriş Mevlana Muslihiddin* üzerindedir. Bu tarihte hane 31'dir¹⁶⁶¹.

d- Mektebhaneler:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde Antalya şehrinde *Demirci Süleyman* mahallesinde 1 adet mektebhane vakfı zikredilmektedir. İsmi *Katib Seyyid Sefer Çelebi b. Seyyid Sinan* olan bu mektebhanenin o tarihteki hasılı 2700 akçadır¹⁶⁶². Fakat bununla birlikte, *Balı Bey Camii* vakfında onun mektebhanesinden ve elde edilen gelirin bunun meremmetine harcanmasından bahsedilmektedir¹⁶⁶³.

e- Muallimhaneler:

1. Muallimhane-i Hacı İbrahim:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde kayıtlı olan mezkur muallimhanenin bu tarihteki hasılı 3250 akçadır. Bu hasıl icare-i dükkan, icare-i hâne ve nakit para gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Bu gelirin 850 akçası cihet-i ta'lim'e, 400 akçası hatm okumaya, 300 akçası halife'ye, 600 akçası termim'e ve 600 akçası da mütevelliyeye sarf olunmaktadır¹⁶⁶⁴.

2. Muallimhane-i Hoca Genç:

Antalya şehrinde *Mescid-i Cami-i Cedid* kurbunda bulunan bu muallimhane ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihteki hasılı 60 akça olup icare-i hânedan meydana gelmektedir¹⁶⁶⁵. 1567 tarihli evkaf defterinde de hasılı ve gelir kalemi değişmemiştir. Mezkur defterde bu vakıf ile ilgili olarak, "*Defter-i köhnede mukeyyed sabikan muallimhâne-i mezbure mescid olub sonra merhum Sultan Korkud tabe sarehu Mescid-i mezburun kurbunda emr-i Padişah ile bir kiliseyi cami edüb ol ecilden Mescid-i mezbur muallimhâne olmuş haliya muallim olan Mehmed talebiyle defter-i cedide kayd olundu*" denilmesi bu muallimhanenin durumunu çok güzel açıklamaktadır¹⁶⁶⁶.

¹⁶⁶⁰ MAD 14, s. 416/b-417/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁶¹ KK 3357, s. 3; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁶² "*Mektebhâne-i fahrü's-sadat katib Seyyid Sefer Çelebi b. Seyyid Sinan der mahalle-i Demirci Süleyman ve mahalle-i mahrûse-i Antalya müşarünileyh işbu değirmenleri kendü maliyla satun alub rûsûm-ı sipahiye bedel olunduktan sonra mahsûlat mekteb-i mezbûrun masarîfına sarf oluna deyu vakf eylemiş tafsil budur ki zikr olunur mekteb-i mezburun muallimine vakîfın ruhuçün günde bir Yâsin ve sûre-i Tebâreke tilavetiyle yevmi üç akça vazifesine günde bir cüz ve tilavetiyle yevmi iki buçuk akça ve mütevellisine yevmi iki akça ve mekteb-i merkûmun her sene rakabesiçün 50 akça rakabeye ihtiyaç olmadığı senede isti'lal olunub rakabe hissesine hatm oluna ve mekteb-i mezbûr kurbunda bina eyledüğü küpün karına her senede 300 akça ve su getürüb küpe hizmet edene ve ferraşına her sene 150 akça virile ve mekteb-i merkûmede her gün ikündü namazından sonra vâkıfın ruhuçün muallim üç ayete'l-kürsi ve oğlancıkları 200 ihlas ve 200 salavat ve Pençşenbe gün muallim ve halife ayete'l-kürsi ve oğlancıkları 500 ihlas ve 300 salavat kıraat edüb oğlancıklar âmin deyub muallim dua ede ve muallim okuduğu hatm-ı şerifenin duası oğlancıklar ile bile kıla ve tevliyet mademki hayatta ola kendüye olub tebdil ve te'yir kendü elinde ola kendüden sonra aslih evladına sümme evladı evladına neslen ba'de neslin ve batnen ba'de batnın nesli münkarız oldukda hakimü'l-vakt olan bir müteşerri kimesneyi mütevellî nasb eyleye ve muallim ve halife ehl-i Kuran ola deyu şart-ı vakfetmeğın mumailiyh Seyyid Sefer Çelebi talebiyle kayd olundu. Rıdvan Seydi Sefer Çelebi el-mezbur (mu'tak), Süleyman (mu'tak), Mekteb-i mezbure mezkur Rıdvan meremmetçi ve Süleyman ferraş kayd olundu ki hemin bade tebdil ve tagvir olunmayalar"* (TKA 567, s. 12/a).

¹⁶⁶³ Bali Bey Camii vakfına bkz.

¹⁶⁶⁴ TKA 567, s. 5/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁶⁵ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁶⁶ TKA 567, s. 13/a; Ekler Tablo 4.

f- Mezar ve Türbeler:

1. Merhum Teke Bey Mezarı veya Türbesi:

Yivli Minare külliyesi avlusunda yer alan bu türbeye günümüzde “Zincir Kıran Mehmet Bey Türbesi” denilmektedir.

Bu türbeyi Mehmed Bey, oğlu Ali Bey için yaptırmış ve kendisi de buraya defn olunmuştur. Türbenin kapısında mermer taşa mahkuk iki satırlık kitabe yer almaktadır¹⁶⁶⁷.

Selçuklu kümbetleri tarzındaki bu türbenin kitabesinden 1377/779 tarihinde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Mevlevihanenin doğusunda bulunan küçük terasta kurulmuş olan türbe kare kaide üzerine sekizgen planlı olup tamamı kesme taştan yapılmıştır. Sekiz kenarlı prizmatik gövde üzeri gene sekizgen piramit taş bir külah ile örtülmüştür. Sekizgen gövdenin yedi yüzünde birer dikdörtgen pencere yer almakta 8. kenar olan güneybatı kenarda türbeye giriş kapısı bulunmaktadır. İç mekan dıştaki kesme taş işçiliğinden farklı olarak tamamen kireçli bir sıva tabakası ile kaplanmıştır. Türbe içinde 3 sanduka bulunmaktadır¹⁶⁶⁸. Bu sandukaların Selçuklu çinileri dökülmüştür. 1954 yılında restore edilmiştir¹⁶⁶⁹.

Bu türbe ya da mezar hakkında ilk defa 1455 tarihli tahrir defterinde bahsedilmektedir¹⁶⁷⁰. Hasılı toplam 2190 akça yazılmasına rağmen 2120 akça olduğu görülmüştür. Bu geliri de hamam, bağçe ve kerbansaray gibi kalemlerden meydana gelmektedir¹⁶⁷¹. 1479-80 tarihli evkaf defterinde yer almayan bu türbe 1530 tahririnde tekrar zikredilmektedir. Bu tarihteki hasılı 2170 akça olup mukata'a-i hamam, bağçe, icare-i zeminhâ, mukata'a-i asiyâb ve icare-i dekâkin kalemlerinden müteşekkildir¹⁶⁷². 1567 tarihli evkaf defterinde de hasılı ve gelir kalemleri değişmemiştir¹⁶⁷³.

2. Mezar-ı İbrahim Edhem:

Bu mezar ilk defa 1530 tahririnde zikredilmekte ve “Mezar-ı İbrahim Edhem” diye geçmektedir. Bu tarihte hasılı 30 akça olup harım ve bağ kalemlerinden meydana gelmektedir¹⁶⁷⁴. 1567 tarihli evkaf defterinde ise “Mezar-ı İbrahim Edhem Oğlu” diye kaydedilen bu mezara ayrılan hasıl yine 30 akça olup mezkurun yakınındaki harım ve bağ kalemlerinden müteşekkildir¹⁶⁷⁵.

g- Büyük Kilise (Beniyye):

Antalya şehrinde olan bu kilise ilk defa 1455 tahririnde zikredilmektedir. Toplam hasılı 1214 akça yazılmasına rağmen bağçe, dükkan kirası, bozahane , ev kirası, meyhane gibi kalamlerin toplanması sonucu 1268 akça çıkmaktadır. Bu gelir kalemlerinin bir kısmı

¹⁶⁶⁷ Ahmed Tevhid, “Antalya Kitabelerine Dair”, TTEM, 14. sene, No:6-83, 1340, s. 337.

¹⁶⁶⁸ Türkiye Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler, I, s. 519-20.

¹⁶⁶⁹ M. Orhan Bayrak, Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu, İstanbul, 1979, s. 78.

¹⁶⁷⁰ “Merhûm Teke Bey Türbesi vakfı ki şehir içindedir. Edhem Bey defter yazacak Mevlana Mücdeddin elinde bulunmuş şimdiki halde Kabadin oğlu Mehmed Çelebi elindedir. Bu vakf amma şol ki defterden haric yazılmışdır. Kadı huzurunda İsa Fakih ve şehrin cem' i ayanları şehadet ettiler kim kadimü'l-ayyamdan vakfdır hiç kimse niza' etmedi deyu eğer niza' ederse görüle” (MAD 14, s. 417/b); ayrıca Ekler Tablo 4'e bkz.

¹⁶⁷¹ MAD 14, s. 417/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁷² TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁷³ TKA 567, s. 10/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁷⁴ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁷⁵ TKA 567, s. 13/b; Ekler Tablo 4.

taşradadır ve *Haydarabolid* tasarruf etmektedir¹⁶⁷⁶. 1479-80 tarihli ekaf defterinde hasılı 1214 akça olup yer ve bağçelerden meydana gelmektedir. Bu vakfi *Medropolid* tasarruf etmektedir. Bu vakf daha önceki defterde yazılı bulunmamakla birlikte *Murad Han Hünkardan* hükümleri vardır¹⁶⁷⁷.

h- Kişi Vakıfları

1. Vakf-ı Karye-i Ada:

Sadece 1479 tarihli evkaf defterinde zikredilen bu karye *Teke Bey* zamanından beri vakıftır ve bir çok kişi tarafından tasarruf edilmiştir. Bu tarihte Antalya kadısı *Mevlana Seyyid Ahmed* mutasarrıftır. Bu köyde 21 hane vardır ve vakf edilen mahsulü ise 11.955 akçadır. Bu vakıf ile ilgili kayıta bu bölgenin tarihi seyri ile ilgili çok güzel bilgi verilmiştir¹⁶⁷⁸.

2. Vakf-ı Akil Seydi Oğlu Gazali Seydi:

Kiciköprü karyesinde *Çakıllica Arg* vakıflarıdır. Buraya buçuk müd çeltük ekilmekte olup hasılları 1455 tahririnde 150 akçadır. *Teke Beylerinden, İsa Bey ve Mustafa Çelebi*'den nişanları vardır. *Edhem Bey* defterinde de zikredilmektedir. *Gazali Seydi oğlu Halil Seydi* elindedir¹⁶⁷⁹. 1479-80 tarihli evkaf defterinde bu vakfın durumu değişmemiştir¹⁶⁸⁰.

3. Vakf-ı Bürümce (?):

Antalya kal'ası içerisinde *Limon (Liman)* mahallesinde bulunmaktadır. Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde geçmektedir. 5 bab dükkan ve 50 bab hucurat evladına vakf edip evlad-ı evladına batnen ba'de batnın neslen ba'de neslin evladı mutasarrıf olacaktır. Bundan sonra ise *Medine-i münevvereye* vakf olacaktır.

4. Vakf-ı Canbaz-zade:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde yer almaktadır. Hasılı 400 akça olup 2000 akçanın rıbhından meydana gelmektedir. Bu gelirin 250 akçası beray-ı handen-i aşr, 50 akçası beray-ı handen-i Fatiha ve 100 akçası beray-ı vazife-i müteveli için sarf olunmaktadır.

5. Vakf-ı Ca'fer Kethüda:

Bu vakf da sadece 1567 tarihinde geçmektedir. Bu tarihte geliri 3340 akça olup icare-i dekâkin, hane ve nakit paradan meydana gelmektedir. Bu gelirin 60 akçası beray-ı revgan ve hasır, 600 akçası be-cihet-i imam ve müezzin için sarf olunmaktadır.

¹⁶⁷⁶ "Bu kafirlerin vakfi defterde yazulu değil idi kim görse tamah edüb alurlar imiş zayi' olmasun deyu deftere kayd olundu yazulan yerleri mahsulâtı kadimden şimdideğün tasarruf eddikleri yerlerdir" (MAD 14, s. 421/a-422/b).

¹⁶⁷⁷ KK 3357, s. 3; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁷⁸ "Karye-i Ada Merhum Teke Bey Antalya şehrin kafirden feth edecek vakf edüb Fenari oğlu Mevlânâ Şemseddin'e vermiş andan sonra Mevlânâ Kutbeddin tasarruf etmiş andan sonra Bayezid Bey handekar Teke ilin alıcak İsa Bey Çelebi'ye viricek has etmişler hazinedar (?) Ali'ye virmişler tasarruf ederken girü Mevlana Şemseddin'e virmişler andan sonra Kadı Ahmed tasarruf etmiş sonra Mevlânâ kadı Velidin yemiş andan sonra Teke oğlu Kulu hazinedar Şahi tasarruf etmiş sonra Karaman zamanı olıcak girü Mevlânâ Şemseddin'e vermişler ve Merhûm Sultan Teke ilin alıcak Halil Bey il yazmağa çıkıcak tımardır deyu üç kula virmiş sonra Mevlânâ Kutbeddin yemiş şimdiki halde Mevlânâ Muslihiddin elindedir deyu Ethem Bey defterde kayd olunmuş ve hem ulukatdanberü kadılar tasarruf edermiş şimdiki halde Mevlânâ Antalya kadısı Seyyid Ahmed mutasarrıftır" (KK 3357, s. 4).

¹⁶⁷⁹ MAD 14, s. 413/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁸⁰ KK 3357, s. 2; Ekler Tablo 4.

6. Vakf-ı Ferruh Kethüda:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilmekte olup 2760 akça olan geliri bazı kişilerin verdiği nakit paralardan meydana gelmektedir. Bu hasılın 250 akçası beray-ı handen-i aşr, 50 akça beray-ı handen her kim müezzin olursa, 100 akça vazife-i mütevellî (Hisar kethüdarları ola), 250 akça musluk-ı su çekene, yine 150 akça vazife-i mütevellîye ve baki 600 akça Temmuz'da kaba sarf olunmak şartlarıyla vakf edilmiştir¹⁶⁸¹.

7. Vakf-ı Güngel Bahçesi (Teke Bey):

Sadece 1455 tahririnde zikredilen bu vakfin hasılı 248 akça olup ev kirası ve bağ gibi kalemlerden müteşekkildir. Bu vakf *Edhem Bey*'in yazdığı defterde *Hızır Fakih* ve *Hafız Muhammedi* elinde bulunmuş mezkur tarihte ise *Hafız Hacı Mehmed* elindedir¹⁶⁸². Bu vakfın diğer tahrir ve evkaf defterlerinde bahsedilmemektedir.

8. Vakf-ı Hadice Hatun:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde kaydedilen mezkur vakfin hasılı 300 akça olup nakit paradan meydana gelmektedir. Bu vakf beray-ı handen-i cüzü maksadıyla verilmiştir¹⁶⁸³.

9. Vakf-ı Hoca Ken'an:

Mezkur vakf ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihteki hasılı 2000 akçanın ber-vech-i muamelesi olan 360 akçadır¹⁶⁸⁴. 1567 tarihinde de hasılı ve gelir kalemi değişmemiştir. Mezkur Hoca Ken'an hayatta iken kendi ruhu için yevmi bir cüz kiraat olunması için bahsedilen 2000 akçayı vakf eylemiştir. Mezkur tarihte *Mevlana Muhibbi* cüzhandır.

10. Vakf-ı Hüseyin Çelebi:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçen mezkur vakfin bu tarihteki hasılı 200 akça olup 1000 akçanın rıbhından meydana gelmektedir. Zikr olan akçayı Divan-ı Hümayun katiblerinden *Hüseyin Çelebi* vakf edüb merhum Şeyh Hacı Efendi'nin akraba-i taallukatından her kande sakin olursa olsun onlardan avarızına sarf olunup onlardan ziyade kalursa merhum dervişlerden olup zâviyede sakin olan fukaranın avarızına onlardan avarız alınmak lazım gelmediği takdirde fukaranın me'külâtına sarf oluna ve mahalle halkı akçasıdır deyu kendü avarızlarına ilhak etmeyeler diye şart etmiştir.

11. Vakf-ı İbrahim Çelebi:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde yer alan mezkur vakfin bu tarihteki hasılı 2174 akça olup 10.870 akçanın ber-vech-i muamelesinden meydana gelmektedir. Mezkur akçayı *İbrahim Çelebi*, kelâm-ı kadimi günde 2 defa olmak üzere 5 gün okunmak maksadıyla vakfetmiştir¹⁶⁸⁵.

¹⁶⁸¹ TKA 567, s. 6/a-b, 31/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁸² MAD 14, s. 418/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁸³ TKA 567, s. 6/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁸⁴ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁸⁵ TKA 567, s. 4/a, 12/a, 13/a; Ekler Tablo 4.

12. Vakf-ı Kara Kasım:

Bu vakf ilk defa 1530 tahririnde yer almaktadır. Mezkur tarihteki hasılı 200 akça olup ber-vech-i muameleden meydana gelmektedir¹⁶⁸⁶. 1567 tarihinde hasılı ve gelir kalemi yine değişmemiştir. Bu vakf imam olanın yevmi bir cüzü tilavet eylemesi şartıyla vakfedilmiştir¹⁶⁸⁷.

13. Vakf-ı Mehmed b. Yazıcı:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu vakf beray-ı cısr-i değirmen ve bağçeden oluşmaktadır¹⁶⁸⁸. 1567 tarihli evkaf defterinde ise bu vakf ile ilgili şu kayda rastlamaktayız: “Mehmed v. Yazıcı defter-i köhnede mukayyed Düden suyu demekle ma'rûf su üzerinde bir ağaç köprü binâ edüb ve meremmet maslahatı için bu köy kurbunda bir ding değirmen ve bir bağçe vakf edüb vakfiyesinde tevliyeti evlâdına ta'yîn edüb bu üslûb üzere merhûm Sultan Bayezid Han'dan berât-ı şerîf sadaka olunmuş haliyâ mezbûr Muhammed fevt olmağın oğulları Yazıcı ve Resul ve Mustafa müteveli ve meremmetçi kayd olundular”¹⁶⁸⁹.

14. Vakf-ı Mama v. Çalı Bey:

İlk defa 1530 tahririnde yer alan mezkur vakfin hasılı 300 akça olup ber-vech-i muameleden meydana gelmektedir¹⁶⁹⁰. 1567 tarihinde ise hasılı 200 akçaya gerilemiştir. Cami-i mezbure müezzin olanın bir cüzü kıraat etmesi şartıyla vakfedilmiştir¹⁶⁹¹.

15. Vakf-ı Merhum Sultan Korkud:

Mezkur vakf ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir ve hasılı 4860 akça olup icare-i dekâkin kaleminden meydana gelmektedir¹⁶⁹². 1567 tarihinde ise hasılı yine 4860 akça olup dekâkin ve nakit paradan meydana gelmektedir. Bu vakfin geliri mezbur kişinin camisinin rakabesine harcanmaktadır¹⁶⁹³.

16. Vakf-ı Paşa Çelebi:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen bu vakfin hasılı 150 akça olup icare-i dekâkin'den meydana gelmektedir¹⁶⁹⁴. 1567 tarihinde de hasılı ve gelir kalemi değişmemiştir. Merhum Paşa Çelebi kendi ruhu için yevmi bir cüzü kelam-ı kadim kıraat etmek için dükkanları vakfeylemiştir. Bu vakfin cüzhanı *Mevlana Abdülvahhab*'dir¹⁶⁹⁵.

17. Saru Ada Karyesinde Çeltük Arğı Vakfı:

Edhem Bey defterinde bu karyeye 4 müd tohum ekildiği ve hasılının 25 müd be-hesab ise 625 akça olduğu yazılmıştır. 1455 tarihinde ise 14 müd tohum ekilmekte bunun mahsulü 110 müd olmakta ve bundan da 3300 akça hasıl alınmaktadır. Daha önceki tahrirde ve mezkur tarihteki tahrirde *Mevlana Kadı* üzerindedir¹⁶⁹⁶. Bu vakfin durumu 1479-80 tahririnde de değişmemiştir¹⁶⁹⁷.

¹⁶⁸⁶ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁸⁷ TKA 567, s. 12/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁸⁸ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁸⁹ TKA 567, s. 18/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁹⁰ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁹¹ TKA 567, s. 13/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁹² TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁹³ TKA 567, s. 12/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁹⁴ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁹⁵ TKA 567, s. 12/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁹⁶ MAD 14, s. 413/a; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁹⁷ KK 3357, s. 3; Ekler Tablo 4.

icâre-i hâne ve bazı kişilerin verdiği nakit paraların rıbhından meydana gelmektedir. Bu gelirin 135 akçası beray-ı revgan, 400 akçası beray-ı tilavet-i cüzü be-cihet-i imam, 400 akçası da beray-ı tilavet-i cüzü be-cihet-i müezzın için sarf olunmaktadır¹⁷⁰⁰.

21. Vakf-ı Sultan Hatun:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen bu vakfın hasılı 300 akça olup icare-i bağçeden meydana gelmektedir¹⁷⁰¹. 1567 tarihinde de hasılı değişmemiş ve *Sultan Hatun*, der-piş-i kal'a tesbih-hun için bir pare bağçe vakf eylemiştir. Tesbih-huneş ise *Şeyh Şüca' Halife'* dir.

22. Vakf-ı Süleyman Ağa:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde kayıtlı bulunan mezkur vakfın hasılı 400 akça olup 2000 akça nakit paranın rıbhıdır. Bu gelir şuralara harcanmaktadır: Beray-ı handen-i aşr 250 akça, beray-ı handen-i Fatiha 50 akça ve vazife-i müteveli 100 akça.

23. Vakf-ı Şhribanu Hatun:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde kayıtlıdır. Bu tarihteki hasılı 206 akça olup 1030 akça nakdiyyenin rıbhıdır. Bu gelir beray-ı aşr-ı kelam-ı kadim için sarf olunmaktadır¹⁷⁰².

24. Vakf-ı Şeyh Bayezid Oğlanları Şeyh Nebi ve Şeyh Enbiya:

1455 tarihli tahrirde mezkur kişilerin *Yüreğir* karyesinde 2 çiftlik vakf yerlerinin bulunduğu belirtilmiştir. Bu çiftliklere kiçi müddü ile 5 müd çeltük tohumu ekilmekte ve 35 müd hasıl elde edilmektedir. Ayrıca 50 müd de galle elde edilmektedir. Bunlardan toplam hasıl 2450 akçadır¹⁷⁰³. 1479-80 tarihli evkaf defterinde bu vakfın hasılı 2490 akça olmuştur¹⁷⁰⁴.

¹⁶⁹⁸ MAD 14, s. 412/b; Ekler Tablo 4.

¹⁶⁹⁹ KK 3357, s. 2; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁰⁰ TKA 567, s. 7/a, 8/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁰¹ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁰² TKA 567, s. 6/b, 7/b, 13/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁰³ MAD 14, s. 412/b-413/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁰⁴ KK 3357, s. 2; Ekler Tablo 4.

25. Vakf-ı Şeyh İsmail:

1455 tahririnde mezkur kişinin *Kiciköprü* karyesinde 6 müdlük vakf yeri vardır. *Kadimi Teke Beylerinden, İsa Çelebi*'den ve *Mustafa Çelebi*'den nişanları vardır ve buçuk müd tohum ekilir deyi *Oruç Bey Çelebi* defterine kaydedilmiş fakat *Edhem Bey* defterinde bulunmamıştır. Bu vakfın hasılı 200 akça olup *Arif Seydi* mutasarrıfır¹⁷⁰⁵. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de vakfın durumu değişmemiştir¹⁷⁰⁶.

26. Vakf-ı Trabuzanlı (Trabzonlu) Ali:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen mezkur vakfın geliri 300 akça olup ber-vech-i muameleden meydana gelmektedir¹⁷⁰⁷. 1567 tarihinde de geliri değişmemiştir. Bu vakf, *Sultan Korkud Camii*'ne hatib olanın yevmi bir cüzü kıraat etmesi şartıyla olmuştur¹⁷⁰⁸.

27. Vakf-ı Tuzcu Değirmeni:

Sadece 1455 tahririnde ismi geçen bu vakfın hasılı 300 akçadır. Bu vakfın kim tarafından tasarruf edildiği ma'lum olmamıştır¹⁷⁰⁹.

28. Vakfın İsmi Yazılmamış:

Bu vakf sadece 1567 tarihli evkaf defterinde kayıtlıdır. Bu tarihteki hasılı 1509 akça olup nakit paranın rıbhı ve icare-i dekâkin'den meydana gelmektedir. Bu vakf beray-ı tathir-i hark-ı *Ağılca Düden Cami-i Cedit*'e gelince herkim su yolcu olursa tasarruf etmesi şartıyla verilmiştir. Vazife-i mütevellî'ye 300 akça sarf olunmaktadır.

29. Vakfın İsmi Yazılmamış:

Bu vakf da sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilmektedir. Hasılı 6900 akça nakdiyenin rıbhı olan 1380 akçadan meydana gelmektedir. Antalya kadısının hükmüyle kuyu içinde kara sarf olmak şartıyla vakfedilmiştir. İsmail mütevellisi olup mütevellî vazifesi için 270 akça almaktadır¹⁷¹⁰.

2- İstanos Kazasındaki Diğer Vakıflar

a- Medreseler

1. Medrese-i Sultan Hatun:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen mezkur vakfın bu tarihteki hasılı 7588 akçadır. Gallavat, resm-i ağnam, bad-ı heva, asiyâb, mukata'a-i hamam, dekâkin, bağ ve icare-i zemin gibi kalemlerden müteşekkildir¹⁷¹¹. 1567 tarihinde hasılı 10.137 akçaya yükselmiştir. Hasılı ise karye-i *Selametboğazı*, mukata'a-i asiyâb, eşcar-ı ceviz, mukata'a-i hamam, icare-i dekâkin, icare-i bağçe, bağ, harım, Karye-i *Yeleme*, icare-i zemin, ö. bostan, resm-i otlak,

¹⁷⁰⁵ MAD 14, s. 413/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁰⁶ KK 3357, s. 3; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁰⁷ TD 166, s. 588; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁰⁸ TKA 567, s. 13/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁰⁹ MAD 14, s. 420/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷¹⁰ TKA 567, s. 7/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷¹¹ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

haricden ekilirden resm-i zemin gibi kalemlerden meydana gelmektedir. Bu medresenin mezkur tarihteki müderrisi ve tasarruf edeni *Mevlana Mehmed*'dir¹⁷¹².

Bu medrese, *Alaaddin Camii* yakınında bulunan ve medrese kitabesine göre Hamidoğullarından *El Emin Sinaneddin Calis* tarafından 1319/719 tarihinde yaptırıldığı anlaşılan *Sinaneddin Medresesi* olsa gerektir. Bu medrese kitabesinden de anlaşıldığı gibi beylikler devrinde Korkud-ili'nin Hamidoğulları idaresinde bulunduğu zamanda yapılmıştır¹⁷¹³.

b- Hamamlar

1. Hamam-ı Teke Bey Oğlu Yunus Bey:

1455 tahririnde İstanos Camii'nin gelir kalemleri arasında zikredilmektedir. *Edhem Bey*'in yazdığı defterde yılda 3000 akçaya kadı tasarrufunda olduğu belirtilen bu hamamın mezkur tahrirde harab olup yıkılmış olarak bulunduğunu görmekteyiz¹⁷¹⁴.

c- Çeşmeler

1. Çeşme-i Cemale Hatun (Zevce-i Ahmed Bey b. Ayas Paşa):

Ayas Paşa'nın¹⁷¹⁵ oğlu *Ahmed Bey*'in hanımına ait olan çeşme vakfı sadece 1567 tarihli evkaf defterinde yer almaktadır. İstanos şehrinde bulunan bu çeşmenin mezkur tarihteki hasılı 1260 akça olup 7650 akça nakdiyenin ribıdır. Bu gelirin 360 akçası mütevellî ve 300 akçası tilavet-i cüz-i şerif için sarf olunmaktadır. Mezbur hatun, zikr olunan çeşmeyi kendi malıyla icra edip, mütevellî vazifesi ve cüz-i tilavet için verilenden arta kalanının çeşmenin rakabesine sarf olunmasını şart eylemiştir. Ayrıca O, çeşme-i mezburenin ayağından akan suyu ihya ve vakf eylediği müteferrik üç kıt'a hurda bağçelere ondan sonra *Haddad Ali* bağına akmasını vakf ve şart eylemiştir.

d- Kişi ve Diğer vakıflar

1. Beray-ı meremmet-i rah-ı çeşmehû:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde kayıtlı bulunmaktadır. Mezkur tarihteki hasılı 785 akça yazılmasına rağmen 790 akça olduğu görülmüştür. Hasılı ise hamam, nakdiye, bağçe, ve icare-i dükkan gibi kalemlerden müteşekkildir. Çeşme meremmeti maksadıyla yapılan bu vakfdan, 30 akçası beray-ı meremmet-i *Çeşme-i Boyacızade* ve dükkan kirasından alınan para meremmet-i *Çeşme-i Hacı Ömer* der-yed-i Ayvaz ve Bali için sarf olunmaktadır. Ayrıca Karamanlu oğlu bağçesi demekle maruf bağçe zikr olunan sudan neşv ü nema bulmağın tasarruf eden kimesne her sene 20 akçalık şurub verir¹⁷¹⁶.

2. Beray-ı Avarız-ı nefsi İstanos:

Bilindiği gibi mahalledeki en önemli kurumlardan biri "*avarız akçası vakfi*"dir. Bu kurum, aslında mahalle ahalisinin ortaklaşa karşılaması gereken masraflarının görülmesi için tesis edilmiş bir fon niteliğindedir. Biriken paradan ihtiyaç sahiplerine borç verilmesi

¹⁷¹² TKA 567, s. 16/a-17/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷¹³ Türkiye'de Vakıf Abideleri Ve Eski Eserler, I, s. 603-606.

¹⁷¹⁴ MAD 14, s. 428/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷¹⁵ 1455 tahrir defterinde Manavgad Subaşısının Ayas Bey olduğunu görmekteyiz. Bu vakıfda Ahmed Beyin babası olarak zikredilen Ayas Bey de büyük bir ihtimalle bu kişi olsa gerektir (MAD 14, s. 157/b).

¹⁷¹⁶ TKA 567, s. 15/a, 17/b; Ekler Tablo 4.

sebebiyle, bir ölçüde sosyal yardımlaşmayı da sağlamaktadır. Ortak masraflar için gereken para, mahallede mevcut olan bina adedine göre taksim edilerek toplanmaktadır. Hayır olsun diye veya icap ettiği zaman kendisinden veya evlatlarından avarız akçası talep edilmemek şartıyla bu husus için bazı kimselerin nakit veya gayri menkullerini vakfötmeleri üzerine fon, vakfa dönüşmüş ve bir müteveli yönetiminde mahallenin sandığı haline gelmiştir. Mahallenin ortaklaşa karşıladığı masraf yerleri ise mahallenin cami, mescid, sıbyan mektebi, çeşme v.b. yapıların tamiri ve buralara mum, kandil gibi ihtiyaçların temini, ayrıca imam, müezzin, muallim gibi görevlilerin ücretleri ile “*tekalif-i örfiyye ve avarız-ı divaniyye*” diye adlandırılan ve başlangıçta olağanüstü ihtiyaçlar için alınırken zamanla devamlı hale gelen verginin karşılanması gibi şeylerdir¹⁷¹⁷.

1567 tarihli evkaf defterinde zikredilen bu vakf İstanos şehrinin avarız akçasını karşılamak amacıyla yapılmıştır. Bu vakfin geliri 620 akça olup 3100 akça nakdiyyenin ribhıdır¹⁷¹⁸.

3. Vakf-ı Alpağın (?) Seydi:

Sadece 1455 tahririnde ismi geçmektedir. *Delük Söğüd* demekle meşhur yer vakf yerleridir ve hasılı 320 akçadır. Mezkur tarihte *Şeyh Sinan* tasarruf etmektedir.

4. Vakf-ı Candar Seydi Oğlu Mustafa:

Mezkurun kadimi *Teke Beylerinden* vakf bir çiftlik yeri vardır. *Oruç Bey Çelebi* ve *Edhem Bey* defterlerine kayd edilmiştir. 1455 tahririnde Mustafa Seydi kardeşi oğlu Lütfi, Abdi ve Ahmed elinde olup hasılı 50 akçadır¹⁷¹⁹. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de hasılı değişmemiştir. Fakat bu tarihte tekrar *Candar Seydi oğlu Mustafa* tasarruf etmektedir¹⁷²⁰.

5. Vakf-ı Göynüklü Bahçesi (Teke Beyi vakfıdır):

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen mezkur vakfın hasılı 290 akça olup resm-i zemin, bağ ve hane gibi kalemlerden müteşekkildir¹⁷²¹. 1567 tarihinde ise hasılı 500 akça yazılmasına rağmen gelir kalemlerinin toplanmasından 380 akça olduğu ortaya çıkmaktadır. Hasılı bağçe, icare-i bağçe, icare-i zeminhâne gibi kalemlerden müteşekkildir. Bu tarihte tasarruf eden *Mevlana Şa'ban*'dir¹⁷²².

6. Vakf-ı Merhum Çavındır Oğlu Mustafa:

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçmektedir. Bayat karyesinin ö. gallatından meydana gelen hasılı 50 akçadır¹⁷²³. 1567 tarihinde de hasılı değişmemiştir¹⁷²⁴.

7. Vakf-ı Sermeddin Bağı:

1455 tahririnde hasılı 300 akça olup Köçeği Oğlu mahallesindeki Mescid'e vakftır. Daha önce hasılı 800 akça imiş¹⁷²⁵. 1530 tahririnde hasılı 465 akçaya yükselmiş olup mukata'a-i bağhâ'dan meydana gelmektedir¹⁷²⁶. 1567 tarihli evkaf defterinde hasılı 445 akça

¹⁷¹⁷ Özer Ergenç, XVI. Yüzyılda Ankara Ve Konya, s. 149.

¹⁷¹⁸ TKA 567, s. 15/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷¹⁹ MAD 14, s. 426/b, 430/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷²⁰ KK 3357, s. 7; Ekler Tablo 4.

¹⁷²¹ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁷²² TKA 567, s. 4/b-5/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷²³ TD 166, s. 590; Ekler Tablo 4.

¹⁷²⁴ TKA 567, s. 20/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷²⁵ MAD 14, s. 428/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷²⁶ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

olup 10 kıt'a bağ ve bağçeden meydana gelmektedir. İmameti ve tasarrufu berat-ı hümayun ile *Mevlana Alaaddin* üzerindedir¹⁷²⁷.

8. Vakf-ı Şeyh Hacı Muhammedi ve Şeyh Turasan:

Oruç Bey defterinde *İsa Bey Çelebi* ve *Sultan* nişanı dahi vardır denilmiş fakat *Edhem Bey* defterinde yazılı bulunmamıştır. 1455 tahririnde Şeyh Hacı Muhammedi'nin fevt olduğu yerine ise oğlu Arif kardaşı Halil kardaşı İbrahim kardaşı Yusuf'un Şeyh Turasan'ın yerine de oğlu Beğtimurun geçtiği kaydedilmiştir. Bunların *Emir-i hur* köyünde 1 dönüm bağ ve bir müdlük yerleri vardır.

9. Vakf-ı Valide-i Sultan Korkud (Hanakah-ı Sultan Hatun ki Teke Bey'in Hatunu vakfidir):

Oruç Bey Çelebi defterinde Süleyman tasarruf eder deyi yazılmıştır. *Edhem Bey* defterinde ise kaydedilmemiştir. Padişah hükmüyle 1455 tahririnde *Mevlana Rumi* elindedir. Mezbur tarihte hasılı 1920 akça olup bağçe, harım, yer gibi kalemlerden müteşekkildir¹⁷²⁸. 1530 tahririnde hasılının 5543 akçaya yükselmiş olduğu görülmüştür. Hasıl ise resm-i çift ve ö. galledan meydana gelmektedir¹⁷²⁹. 1567 tarihli evkaf defterinde ise hasılın 9500 akçaya yükselmiş olduğu görülmüştür. Hasıl *Kayır* karyesinden alınan resm-i çift, bennak ve mücerred ile ö. galledan meydana gelmektedir. Bu karyede bulunan 8 nim çift, 3 bennak, 8 mücerred ve 2 çift bu vakfa bağlıdır. *Valide-i Sultan Korkud* bu vakfı *beray-ı ecza* ve diğer giderlere harcanmak maksadıyla vakfetmiştir. Mezkur vakfın tevliyeti *Mehmed* elinde olup türbedar ise *Abdülkerim*'dir¹⁷³⁰. Sultan Korkud'un validesinin Antalya'da bir de zaviyesi olmalıdır. Çünkü 1568 tahririnde *Baba Doğan Mescidi* mahallesinde yer alan *Alaaddin Fakih v. Hacı Hasan*'ın *Sultan Korkud Zaviyesinde* zaviyadar olduğu belirtilmiştir¹⁷³¹. Bu vakfın yanında onun bir de zaviyesi olmalıdır.

10. İmecük'de İmam İshak Fakih (muaf müselleme) Vakfı:

1455 tahririnde, *Oruç Bey* defterinde mezkur kişiyi Teke bey oğlunun muaf ve müselleme ettiği, fakat *Edhem Bey* defterinde yazılı bulunmadığı belirtildikten sonra *İsa Fakih*'in fevt olduğu yerine *Yusuf Fakih*'in geçtiği kaydedilmiştir¹⁷³².

3- Karahisar Kazasındaki Diğer Vakıflar

Karahisar kazasında cami, mescid ve zaviye dışında başka eserler ve kişi vakıfları tahrir ve evkaf defterlerinde yer almıştır. Bunlar:

a- Köprüler

1. Köprü-i Nehr-i Uspendos (Aspendos) :

S. Fikri Erten, bu köprünün Selçuklular tarafından yapıldığını korkuluklarında görülen ayrı yazılı kitabeden ortaya çıkarmıştır. Köprünün korkuluklarında altı parçalı mermer taş üzerinde görülen Selçuk kitabesini layıkıyla okuyamamıştır. Çünkü köprü mürur-u zamanla

¹⁷²⁷ TKA 567, s. 19/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷²⁸ MAD 14, s. 429/a-430/a, 431/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷²⁹ TD 166, s. 589; Ekler Tablo 4.

¹⁷³⁰ TKA 567, s. 11/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷³¹ TKA 107, s. 4/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷³² MAD 14, s. 431/a; Ekler Tablo 4.

harab olmuş ve kitabe parçalanarak öteye beriye dağılmıştır. Ayrıca O, bilahare köprü tamir edilirken elde edilen kitabe parçalarının acami ustalar tarafından yerli yerine konmadığını bundan dolayı da kitabenin okumasının güçleştiğini belirtmektedir. Bu kitabeden 1220-1237 tarihinde saltanatta kalan *I. Alaaddin Keykubad* tarafından yapıldığını ortaya çıkarmıştır¹⁷³³. *Murad Paşa* evkafında *Aspendos* nehri üzerindeki köprüden bahsedilmekte ve *Murad Paşa*'nın bina eylediği söylenmekte ise de bunun Selçuklular zamanından kalan bu köprü ile ilişkisinin olup olmadığı konusunda kesin bir şey söylememiz mümkün değildir. Ancak *Murad Paşa* bu köprüyü tamir ettirmiş olabilir. Bununla birlikte, *Murad Paşa*, vakfının bazı gelirlerini *Aspendos nehri* üzerinde olan bir köprüye tesis etmiştir.¹⁷³⁴

1567 tarihli evkaf defterinde bu konu teyid edilmekte ve harab olan köprüünün yerine ağaç ile köprü bina edildiği belirtilmektedir.¹⁷³⁵

b- Kişi ve Diğer Vakıflar

1. Vakf-ı Mezra'a-i Ağullu:

Karahisar'a bağlı *Serik* nahiyesinde yer alan mezkur mezra'a ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihteki hasılı 100 akçadır¹⁷³⁶. 1567 tarihinde de hasılı değişmemiştir. Bu mezra'a'nın vakfı evladından *Mevlana İmadeddin* üzerindedir¹⁷³⁷.

2. Vakf-ı Mezra'a-i Bali b. İvaz:

Sadece 1530 tahririnde kayd edilmiş olan mezkur mezra'anın hasılı 360 akça olup asiyâb kaleminden meydana gelmektedir.

3. Vakf-ı Hacı Ahmed:

Sarnıç karyesinde olan mezkur vakf ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihteki hasılı 400 akça olup resmi bağ'dan meydana gelmektedir¹⁷³⁸. 1567 tarihinde de hasılı değişmemiştir. Hacı Ahmed kendi ruhu için karye-i mezburda 8 dönüm bağ vakf etmiştir. Haliya har-u haş tasarruf eden *Mevlana Muhyiddin*'dir¹⁷³⁹.

4. Vakf-ı Himmet b. Ali (Beray-ı nehr-i Cısr):

İlk defa 1530 tahririnde ismi geçen mezkur vakfın hasılı 300 akça olup tahinhane kaleminden meydana gelmektedir¹⁷⁴⁰. 1567 tarihli evkaf defterinde de 300 akça hasılı olup *İstavras* karyesindeki tahinhane değirmenin gelirinden meydana gelmektedir. *Himmet v. Ali* Antalya kazasında Sucaksu demekle ma'ruf nehr-i azimin üzerinde olan cisrin tamiri için bir

¹⁷³³ S. Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 165-168; Aynı Müellif, *Antalya Vilayeti Tarihi*, s. 64.

¹⁷³⁴ *Murad Paşa Camii*'ne bkz.

¹⁷³⁵ "Köprü-i nehr-i Uspendos (*Aspendos*) der kazâ-i mezbûr Köprü-i mezbûr nehr-i azim üzerinde vaki' olub sabıkan harab oldukda Selatin mâziye ağaç ile binâ edüb Şeytankulu hurûcuna imtizac-ı ihrak edüb sonradan bazı sahib-i hayr ağaç ile binâ edüb her sene ademden ve hayvanatdan nice nüfus helak olurmuş haliyâ Karaman Beğlerbeğisi *Murad Paşa* kendü malıyla binâ edüb nehr-i mezbûrun *Manavgad* tarafında bir harab çeltük argı olub mirimaya ve sipahiye ber-vech-i öşr-i hâsıl olmayub haric ez-defter olub zikr olunan çeltük argı dahi kendü malıyla ihyâ edüb köprü-i mezbûrun meremmetine vakf etmek için dergah-ı muallâdan hükûm-i hümâyûn virilmeğın ber-mûceb-i fermân-ı hümâyûn defter-i cedide kayd olundu" (TKA 567, s. 37/b).

¹⁷³⁶ TD 166, s. 597; Ekler Tablo 4.

¹⁷³⁷ TKA 567, s. 37/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷³⁸ TD 166, s. 596-597; Ekler Tablo 4.

¹⁷³⁹ TKA 567, s. 37/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁴⁰ TD 166, s. 597; Ekler Tablo 4.

mülk tahinhane vakf edip tevliyetini evladına şart etmiştir. Mezkur tarihte oğlu Mehmed mütevellî'dir¹⁷⁴¹.

5. Vakf-ı Seydi Ahmed Çelebi:

İlk defa 1530 tahririnde simi geçen bu vakfın hasılı 100 akça olup 500 akça nakdiyenin ber-vech-i muamelesidir¹⁷⁴². 1567 tahrirli evkaf defterinde *Isparta Pazarı*'nda olduğu belirtilmiştir. Bu tarihte de hasılı değişmemiştir. 100 akça be-cihet-i imam için harcanmaktadır. İmamet ise *Mevlana Nasuh Fakih* elindedir¹⁷⁴³.

4- Elmalu Kazasındaki Diğer Vakıflar

a- Hamamlar

1. Hamam-ı Teke Bey:

Elmalu şehrinde bulunan mezkur hamamın çok eski yapılardan biri olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü 1455 tahririnde kaydedilmiş ve hasılının 1500 akça olduğu yazılmıştır. Bu tarihte *Mevlana Ali* üzerindedir¹⁷⁴⁴. 1479-80 tarihli evkaf defterine kaydedilmemiş olan mezkur vakf 1530 tahririnde tekrar zikredilmektedir. Bu tarihte hasılının 3000 akçaya yükseldiği görülmektedir¹⁷⁴⁵. 1567 tarihli evkaf defterinde de hasılı 3000 akça olarak kaydedilmiştir. Mezkur tarihte *Yunus Fakih* tasarruf etmektedir¹⁷⁴⁶.

Bugün *Elmalu Ömer Paşa Camii* batısında bulunmakta olan hamam mezkur hamam olmalıdır. Bu hamamın soyunmalık kısmı yanmıştır. Bu hamamın XVI. sonu veya XVII. yüzyıl başında yapıldığı belirtilmiş olmasına karşılık¹⁷⁴⁷ yukarıda da bahsedildiği gibi 1455 tahririnde yer alması daha önce yapıldığını göstermektedir.

Evliya Çelebi Elmalu şehrinde 5 hamamın bulunduğunu bunların ise Tahtalı Hamam, Eski Hamam, Çavuş Hamamı, Bey Hamamı ve Karkalı Hamam olduğunu belirtmiştir¹⁷⁴⁸. Bu hamamlardan Bey Hamamı olarak zikredilen hamam *Teke Bey Hamamı* olmalıdır. Fakat kesin olarak bunu söylememiz mümkün değildir.

b- Kervansaraylar

1. Kerbansaray-ı Haslar Oğlu:

Elmalu şehrinde bulunan mezkur kerbansaray ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihteki hasılı 332 akça olup dekâkin ve diğer gelirlerden meydana gelmektedir¹⁷⁴⁹. 1567 tarihinde ise hasılının 270 akçaya gerilediği görülmektedir. Bu tarihte berat-ı şerif ile *Ömer* tasarruf etmektedir¹⁷⁵⁰.

¹⁷⁴¹ TKA 567, s. 37/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁴² TD 166, s. 597; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁴³ TKA 567, s. 38/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁴⁴ MAD 14, s. 432/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁴⁵ TD 166, s. 602; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁴⁶ TKA 567, s. 26/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁴⁷ Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler, I, s. 616.

¹⁷⁴⁸ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, s. 21-22.

¹⁷⁴⁹ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁵⁰ TKA 567, s. 26/a; Ekler Tablo 4.

c- Köprüler

1. Köprüyan-ı Ahmed Fakih b. Sofu Mustafa benam-ı Göksu, Küçükark ve Nehr-i Azim:

İlk defa 1530 tahririnde kayd edilmiş olan mezkur köprülerin hasılı 210 akça olup zemin kaleminden meydana gelmektedir¹⁷⁵¹. 1567 tarihinde de hasılı değişmemiştir. Mezkur *Ahmed Fakih* nehri mezburun tevliyetin ve köprülerin meremmetçiliğine evladını ta'yin etmiştir. Yusuf, Mustafa ve Hacı İbrahim mezkur Ahmed'in evladlarıdır¹⁷⁵².

d- Medreseler

1. Medrese-i Ahi b. Hızır:

Elmalu'ya bağlı *Ortalaz* (?) nahiyesinde bulunmaktadır. Fakat buranın günümüzde nereye tekabül ettiği konusunda bir şey söylememiz mümkün değildir. İlk defa 1530 tahririnde ismi geçmektedir. Bu tarihte hasılı 2100 akça olup asiyâb, bağçe, zemin ve akça-i muamele gibi kalemlerden müteşekkildir¹⁷⁵³. 1567 tarihinde hasılı 2000 akçaya düşmüştür. Hasıl kalemleri yine aynıdır. *Ahi v. Hızır* kendi cami kurbunda 6 oda ve bir dersane bina edip *Mevlana Alaaddin*'in hayatta olduğu müddetce müderris olmasını sonra ise evladına geçmesini şart etmiştir¹⁷⁵⁴.

2. Medrese-i Hacı İvaz b. Yayla:

Elmalu'ya bağlı *Finike* şehrinde bulunan bu medrese ilk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihteki hasılı 2880 akça olup asiyâb, zeminhâ ve dekâkin kalemlerinden meydana gelmektedir¹⁷⁵⁵. 1567 tarihli evkaf defterinde ise hasılının 700 akçaya düştüğü görülmüştür. Hasılın düşmesinde Pınarbaşı'nda 3 hisse değirmenin harab olması, ayrıca *Finike*'de 2 ding değirmenin de harab olması etkili olmuş olmalıdır. Mezkur Hacı İvaz kendine müteallik olan mülk değirmenlerinden ve yerlerinden medresesine vakf eylemiştir. Mezkur vakf *Mevlana Bali* tasarrufundadır.

e- Mektebhaneler

1- Mektebhane-i Hacı Hasan:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilen bu vakfın hasılı mezkur tarihte 1200 akçadır. Hasıl 6000 akça nakdiyenin ber-vech-i muamelesidir. Bu mekteb *Tahta Mescid* mahallesinde bulunmaktadır. Mezkur Hacı Hasan mekteb-i mezburun tevliyetini neslen ba'de neslin evladına ola deyu şart eylemiştir. Bu vakfın tevliyeti ise biraderi *Hüseyin* elindedir ve mezkur *Hüseyin* talebiyle bu deftere kayd edilmiştir.

2- Mektebhane-i Mehmed b. Abdullah Kethüda-i Rüstem Paşa:

Elmalu şehrinde bulunan mezkur mektebhane sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilmektedir. Bu tarihteki hasılı 1450 akçadır ve dekâkin ile nakdiye'nin ribhundan meydana gelmektedir. Hasılı *Finike* nahiyesinin *Ayalun Pazarı*'ndaki dükkanlar ile Antalya kadısı olan müteveffa *Abdi Efendi*'nin vakf ettiği akçaların ribhundan meydana gelmekte olup

¹⁷⁵¹ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁵² TKA 567, s. 25/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁵³ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁵⁴ TKA 567, s. 25/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁵⁵ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

toplam 1450 akçadır. Mezur Antalya kadısı 2000 akça vakf edüb rıbhından 400 akçayı her kim mezkur muallimhanede muallim olursa alıp tasarruf etmesini ve mukabelesinde de her gün bir kerre sure-i Amme okumasını şart etmiştir. Yine O, 1000 akça dahi vakf edip rıbhının mektebin meremmetine sarf olunmasını şart eylemiştir. Bu vakın tevliyeti berat-ı hümayun ile *Hızır b. Abdullah* elindedir¹⁷⁵⁶.

3- Mektebhane-i Mehmed Çelebi b. Muslihiddin:

Elmalı şehrinde *Hacı Mustafa* mahallesinde bulunmaktadır. Mezkur mektebhane ilk defa 1530 tahririnde zikredilmiştir. Bu tarihteki hasılı 2000 akça olup 5000 akça nakdiyenin ber-vech-i muamelesidir¹⁷⁵⁷. 1567 tarihinde hasılı 1000 akça olup 5000 akça nakdiyenin ber-vech-i muamelesidir. Bu vakfın tevliyeti berat-ı hümayun ile *Muhammed* elindedir¹⁷⁵⁸.

f- Kişi ve Diğer Vakıflar

1. Vakf-ı Ermeni Davud Oğlu Süleyman Bey:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu tarihteki hasılı 450 akça olup çiftlik kaleminden meydana gelmektedir. 1567 tarihinde ise hasılı yine değişmemiştir. Mezkurun hasılı *Eymir* sınırında *İznebolu (?)* nam karyede *Elekler* demekle ma'ruf yerden elde edilmektedir. Ahi Mustafa Zaviyesi'nin vakfı olmayıp memerr-i nas olduğu sebebden *Merhum Sultan Bayezid Han* zıkr olunan yeri mezbur zaviyeye zam edip nişan-ı hümayun ihsan ettiği defter-i atikte belirtilmiş ve yeni deftere de böyle kaydolunmuştur.

2. Vakf-ı Hacı Mehmed b. Hızır:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen mezkur vakfın hasılı *Kağaz* karyesindeki zeminhâ ve akça-i muameleden meydana gelmekte olup 1590 akçadır. 1567 tarihli evkaf defterinde bu vakf "*Cami-i Mehmed v. Hızır*" şeklinde geçmektedir. Hasılı 1420 akçadır ve yine aynı kalemlerden meydana gelmektedir.

3. Vakf-ı Hasan Çelebi:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterine kaydedilmiştir. Mezkur her sene dört hatm-i kalamullah için 2000 akça vakf itmiş olup hasıl ise ber-vech-i muamele 300 akçadır¹⁷⁵⁹.

4. Hızır İlyas Bey demekle ma'ruf bağ ve bağçe vakfı:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilmektedir. *Merhum Eşref Paşa* neslen ba'de neslin batnen ba'de batnin vakf-ı evlad etmiştir. *Sinan* ve kardeşi *Bedreddin* tasarrufundadır. Mezkur Eşref Paşa'nın evladından *İskender*, kardeşi *Bedreddin*, *Ahmed*, *İman (?)* ve *Ali* tamirine mültezimdirler¹⁷⁶⁰. 1567 tarihinde de bu vakfın durumu değişmemiştir.

5. Vakf-ı Ferhad-i b. Abdullah Mu'tak-ı Abdi Efendi:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde ismi geçmektedir. Mezkur her gün nısf cüzü kıraat olunmak için 4000 akça vakf etmiş ve bundan hasıl ber-vech-i muamele 300 akçadır¹⁷⁶¹.

¹⁷⁵⁶ TKA 567, s. 22/b, 23/a, 30/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁵⁷ TD 166, s. 603; TKA 567, s. 22/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁵⁸ TKA 567, s. 22/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁵⁹ TKA 567, s. 21/b, 22/b, 23/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁶⁰ TD 166, s. 602; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁶¹ TKA 567, s. 22/b, 25/a; Ekler Tablo 4.

6. Pınar yanında Doğan vakfı ile ve Nuh Çelebi vakfı ile ve tarık-ı amle ve ma-i cari ile mahdud olan bağ ve bağçe vakfı:

Bu bağ ve bağçeye 1530 tahririnde *Turpaşa*'nın iki kızı *Fatıma* ve *Cevriye* mutasarrıflardır¹⁷⁶². 1567 tarihli evkaf defterinde de yine aynı kişiler mutasarrıfıdır¹⁷⁶³.

7. Vakf-ı Şeyh Turud:

1530 tahririnde *Müğren* karyesindeki zeminden meydana gelen hasılı 150 akçadır¹⁷⁶⁴. 1567 tarihli evkaf defterinde de hasılı değişmemiştir. meşihatı berat-ı hümayun ile *Seydi Ahmed* üzerindedir¹⁷⁶⁵.

Bütün bu vakıflarla birlikte Elmalu'da bulunan *Nuh Çelebi ibni Hasan Bey* vakfını da belirtmemiz gerekmektedir. *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*'nde 581(1989) numaralı defterin 330 (223-230) sahife ve 323 sıra numarasında kayıtlı olan vakfın vakfiyesi 1419/822 tarihli¹⁷⁶⁶.

Mezkur *Nuh Çelebi*, aşağıda belirteceğimiz arazisinin cümlesini biri Elmalu teva'biinde İstanos'da diğeri harap kal'a dahilinde *Finike* mevziinde Pınarbaşında vaki' iki mescid-i şerife ve üç köprüye ki harap kal'a altında Elmalu'dan inen su üzerinde vaki' *Özükend Köprüsü*'ne (?) ve *Karaşam* mevzi'inde vaki' *Karaşam Köprüsü*'ne ve *Seydimelik* karyesi ile *Kavastin* (?) karyesi arasında vaki' *Göksu* üzerindeki köprüye vakf etmiştir. Nuh çelebi'nin mevkufatı ise özetle şunlardır;

- *Çukur Harım* namıyla ma'ruf arz kit'ası,
- *Değirmen Argı* namındaki arz kit'ası,
- Budalya mevzi'inde *Yenibağ* namı ile meşhur arz kit'ası,
- Elmalu'nun içinde kain harım ki yoncalıktır,
- Elmalu'nun ortasında *Tahta Mescid* mahallesindeki nehr-i cari üzerinde dönen müstakil değirmen,
- İstanos'un dahilinde beş bab dükkan, değirmen arazisi ve harım vakfidir. Bunların cümlesinin gallatı İstanos'un dahilinde kain mezburun mescidine sarf olunacaktır,
- Elmalu tevabi'inde *Finike* nahiyesinde *Bağ* yanındaki arz kit'ası,
- *Genceli* karyesinde bir arz kit'ası,
- *Cağlı* nam ile meşhur arz kit'ası,
- *Ada* nam ile meşhur arz kit'ası,
- Mescidin yanında kain Elma ağaçlarını havi kit'a olup bunun gallatı harap kal'a dahilinde kain mescid-i mezbure sarf olunacaktır,
- *Özükend* (?) mevzi'inde dört kit'a ve *Karaşam* mevzi'inde olan kit'a olup, *Özükend* (?) kurbunda kain arazinin gallatı orada kain köprüye ve *Karaşam* mevzi'inde kain arazinin galleli de oradaki köprüye sarf olunacaktır.
- *Kavastin* (?) karyesinde bir kit'a,
- *Harım* denilen bir kit'a olup, galleleri iki karye arasındaki (*Seydimelik* ve *Kavastin*) köprüye sarf olunacaktır.
- *Sarukavak* denilen arz kit'ası,
- *İncirağacını* havi arz kit'ası,
- *Çayboğazı* denilen arz kit'ası,

¹⁷⁶² TD 166, s. 604; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁶³ TKA 567, s. 24/b-25/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁶⁴ TD 166, s. 603; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁶⁵ TKA 567, s. 21/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁶⁶ A.V.G.M.A. 581(1989), s. 330 (223-230).

- *Kır* denilen arz kıt'ası,
- *Kedosdan önü* denilen arz kıt'ası,
- *Uzun Hendek* denilen arz kıt'ası,
- *Paşa Hendeki* denilen arz kıt'ası,
- *Şehirbaşı* denilen arz kıt'ası,
- *Çayır* denilen arz kıt'ası,
- *Koğalı* denilen arz kıt'ası,
- *Alibey Üyüğü* denilen arz kıt'ası,
- *Söğüt* denilen arz kıt'ası,
- *Kürt* deresi denilen arz kıt'ası,
- *Yassı* denilen arz kıt'ası,
- *Gölcük* denilen arz kıt'ası,
- *Gülşektaş* denilen arz kıt'ası,
- *Alibey Öreni* denilen arz kıt'ası,
- *Yuvalı* kulube ve *Örencik* denilen arz kıt'ası olup, hududu kıbleten Budalya karyesine şarken Göle, şimalen Öze, garben Selim mülküne müntehidir,
- *Kum* denilen arz kıt'ası,
- *Bucak* karyesi kurbundaki arz kıt'ası,
- *Üyüğü* denilen arz kıt'ası,
- *Uzunkesik* denilen arz kıt'ası,
- *Uzunburun* denilen arz kıt'ası,
- *Erşed* namındaki arz kıt'ası,
- *Ulupare* denilen arz kıt'ası,
- *Bulgurcu* denilen arz kıt'ası,
- *Sekre (?)* denilen arz kıt'ası,
- *Cekur (?)* denilen arz kıt'ası,
- *Düden* mevzi'inde *Selencik* denilen arz kıt'ası,
- *Kazancık* denilen arz kıt'asıdır.

Bütün bu kıt'aların sınırları ve nerede buldukları tarif edilmiş ise de biz burada bunları belirtmedik.

Zikr ve tahdid edilen evkafın cümlesi müseccel olup vakfiyeti sabık hakimlerin yazısı ve kısmen de vâkıf *Nuh Çelebi*'nin ikrarı ile sabit olmuştur. Buraya kadar zikr ve tahdid edilen arazinin toplamı iki mescid ile üç köprüye ve vâkıfın neslen ba'de neslin ve karnen ba'de karnin ve batnen ba'de batnin evladı zükuruna ait vakıftır. Ve evladı zükur münkarız olur ise evladı inasına ait vakıftır. İki mescid ve üç köprüden biri harab olur ve diğerleri meremmete muhtaç olmaz ise iki mescide ve üç köprüye ait olan evkafdan hasıl olan galle harab olanın tecdidine sarf olunacaktır. Ve eğer diğerleri meremmete muhtaç olursa meremmete ihtiyaç miktarı sarf olunacaktır. Zikr olunanın cümlesine hükm ve tahrir ve işhad H. 822 senesi Cemaziyel-ula ayı evvelinde vaki' olmuştur¹⁷⁶⁷.

¹⁷⁶⁷ A.V.G.M.A. 581(1989), s. 330 (223-230).

5- Kaş Kazasınınaki Diğer Vakıflar

a- Medreseler

1. Medrese-i Şeyh Sinan:

Sadece 1567 tarihli evkaf defterinde zikredilen bu medrese *Ebuzar Pazarı*'nda bulunmaktadır. Hasılı 4400 akçanın ber-vech-i muamelesi olan 880 akçadır. Bu vakfı tasarruf eden *Mevlana Muslihiddin b. Hasan*'dır¹⁷⁶⁸.

b- Kişi ve Diğer Vakıflar

1. Vakf-ı Şeyh Halil:

1455 tahririnde, "*Margaz'da mezkurun 10 müdlük yeri ve 1 değirmeni vardır vakf ve 1 asma bağ vardır kadimi Teke Beylerden ve Sultanımızın babalarından hükümleri vardır Oruç Bey çelebi dahi vakf defterine yazmış deyu Edhem Bey yazduğu defter sureti budur deftere yazılan Hasan fevt olmuş kardeşi Yahşi suret-i defter eyledib Padişahdan hükm almış elinde hükm görüb defter hazır edüb mukarrer vakf deftere kayd olundu*" denilmektedir. Bu vakfın hasılı 300 akçadır¹⁷⁶⁹. Bu vakfın durumu 1479-80 tarihli evkaf defterinde de değişmemiştir¹⁷⁷⁰.

2. Vakf-ı Şeyh Ahmed:

1455 tahririnde, *Armudağacı*'nda 1 çiftlik yer ve 4 dönüm bağı vardır denilmektedir. Bu vakfın hasılı 100 akçadır. Şeyh Ahmed oğlu Hasan oğlu Ahmed elindedir. Bu vakf çok eskidir. Çünkü *Mustafa Çelebi* ve *İsa Bey Çelebi* vermişlerdir¹⁷⁷¹. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de bu vakfın durumu değişmemiştir¹⁷⁷².

3. Vakf-ı Zekarya Fakih:

Gömbe İğdir'de Zekarya Fakih'in 1 çiftlik yeri ve 1 pare bağı vardır. *Oruç Bey Çelebi* defterinde Zekarya Fakih ve Mustafa Fakih oğlu Musa tasarruf eder diye yazılmış, 1455 tahririnde *Zekarya Fakih oğlu Süleyman Fakih, Mahmud, İbrahim, Hızır, Ahmed Mustafa Fakih oğlu Musa ve Hamza b. Ali Fakih oğlu Pir Muhammedi* elindedir. Hasılı 200 akçadır¹⁷⁷³. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de durumu değişmemiştir¹⁷⁷⁴.

4. Vakf-ı Şeyh Mahmud Fakih:

Margaz'da bazı yerlerin *Edhem Bey* defterinde muaf müsellemler olduğundan ve avarız vermediğinden dolayı *Hacı Mahmud*'un oğlu *Muhammedi*'nin elinde bulunduğu belirtilmiştir. 1455 tahririnde ise *Hacı Muhammedi* fevt olduğu için kardaşı *Celal Fakih* ve *Resul Fakih*'e verilmiştir. Yine daha önce olduğu gibi muaf müsellemler ve avarız vermiyecektir¹⁷⁷⁵.

¹⁷⁶⁸ TKA 567, s. 33/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁶⁹ MAD 14, s. 424/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁷⁰ KK 3357, s. 6; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁷¹ MAD14, s. 424/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁷² KK 3357, s. 5; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁷³ MAD 14, s. 425/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁷⁴ KK 3357, s. 6; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁷⁵ MAD 14, s. 423/b; Ekler Tablo 4.

5. İsa Fakih oğlu Ali Fakih ve Yahya Fakih oğlu Fakih:

Mezkurlar eskiden beri muaf müsellemler olmuşler ayrıca öşürü de vermemişlerdir. 1455 tahririnde de aynı durumu muhafaza etmişlerdir.

6. Yunus Çelebi Evladı vakfı:

Bazı yerlerinden, bağlarından ve dinglerinden sahib-i tımar öşür almaktadır. Bu vakfın hasılı yazılmamıştır¹⁷⁷⁶. *Yunus Çelebi v. Ahmed Efendi* kendü tasarrufunda olan müteferrik yerlerinden ve bağlarından bir miktar yer ve bağ ve ding vakf-ı evlad eylemiş olduğun ellerinde evelden vakfiyeleri mucebince 1567 tarihli evkaf defterine yeniden kayıtlı olmuştur¹⁷⁷⁷.

7. Vakf-ı Kazancı Yusuf:

İlk defa 1530 tahririnde zikredilen mezkur vakfın hasılı *Gömbe* nahiyesine bağlı *Kösederesi*'ndeki bağ ile akça-i muameleden meydana gelmekte olup 260 akçadır¹⁷⁷⁸. 1567 tarihli evkaf defterinde hasılı yine değişmemiştir. Bu vakfın tevliyeti ise berat-ı hümayun ile Ali elindedir¹⁷⁷⁹.

8. Vakf-ı Ya'kub Fakih:

1455 tahririnde, Edhem Bey'in yazdığı defterde Finike'de oturmuş oldukları kardaşlarıyla (Yusuf ve Yahya Fakih) muaf müsellemler buldukları ve Sultan hazretleri için ayda bir hatm okuyup sevabını bağışladıkları bunun karşılığında ise buçuk müdlük yeri ve 2 dönüm bağlarının olduğu belirtilmiştir. Bu durum mezkur tarihte de devam etmiştir.

9. Gömbe'de Kaş tevabi'inde Şeyh Mustafa oğlanları Şeyh Büğüş (?) ve Şeyh Saltuk bir pare bağ ve bir değirmeni vardır vakfı:

Mezkurların kadimi *Teke Beylerinden*, *Bayazid Hünkardan*, *İsa Bey* ve *Mustafa Çelebi*'den nişanlarının olduğu belirtildikten sonra mesellemler olarak *Oruç Bey Çelebi* defterine yazılmıştır. *Edhem Bey* defterinde de bu vakf mukarrer tutulmuştur. 1455 tahririnde mezkurların fevt oldukları yerlerine oğulları olan Şeyh Mustafa oğlu Mahmud, Şeyh Saltuk oğlu Ahmed Fakih ve kardaşı Mustafa, Satılmış ve Hızır'ın buldukları beyan edilmiştir.

6-Kalkanlı Kazasındaki Diğer Vakıflar

a- Kişi Vakıfları

1. Aklar'da Şeyh Halil oğlanlarının 1 çiftlik yerleri vardır vakfı:

Mezkurların *Teke Beylerinden*, *İsa Bey Çelebi* ve *Sultanın babasından* nişanlarının olduğu *Edhem Bey* defterinde belirtilmiştir. Ayrıca bu defterde bu yerin Şeyh Osman Fakih ve Şeyh Süli elinde buldukları da belirtilmiştir. 1455 tahririnde ise Osman Fakih oğlu

¹⁷⁷⁶ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁷⁷ TKA 567, s. 31/b-32/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁷⁸ TD 166, s. 607; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁷⁹ TKA 567, s. 34/b; Ekler Tablo 4.

Mehmed, kardeşleri Ahmed ve İbrahim ile Halil ve Seydi Ali elindedir¹⁷⁸⁰. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de bu vakfın durumu değişmemiştir¹⁷⁸¹.

2. Aklar'da Şeyh Mehmed oğlanlarının 2 müdlük yer vakfı:

Oruç Bey Çelebi defterinde *Bayezid Hünkardan* nişanları olduğu ve müsellemler oldukları yazılmıştır. *Edhem Bey* defterinde de bu vakf zikredilmiştir. 1455 tahririnde Menteşe oğlu Bayezid, Muhammedi oğlu Ali, Mustafa oğlu Yusuf, Mustafa oğlu Halil, Mustafa oğlu Ahmed, Muhammedi oğlu Hamza, Muhammedi oğlu İbrahim ve Mahmud elindedir. Ayrıca bunlar Ahi Devlethan Zaviyesi'ne hizmet etmektedirler. Bu vakfın hasılı 200 akçadır¹⁷⁸². 1479-80 tarihli evkaf defterinde de zikredilen bu vakfın hasalı yine değişmemiştir. Mezkur tarihte Bayezid, Muhammed oğlu Ali, Halil ve Ahmed elindedir¹⁷⁸³. 1530 tahririnde de bu vakf zikredilmiş ve Mehmed oğlanlarının 2 müdlük yerlerinin olduğu kaydedilmiştir¹⁷⁸⁴. 1567 tarihinde de bu vakf zikredilmiş ve Seydi'nin elinde olduğu belirtilmiştir¹⁷⁸⁵.

3. Aklar'da Şeyh Yahya Bali'nin 4 müdlük yer vakfı:

Bu vakfın *Oruç Bey* ve *Edhem Bey* defterlerinde de zikredilmiş oldukları 1455 tahririnden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kişilerin *Teke Beylerinden* beri muaf müsellemler oldukları anlaşılmaktadır. 1455 tahririnde ise Musa kardaşı Yusuf ve kardaşı Ali Şeyh Musa oğlu İbrahim elindedir. Bunların *Sultan Murad Han*'dan ellerinde hükümleri vardır. Bu vakfın hasılı 150 akçadır¹⁷⁸⁶. 1479-80 tarihli evkaf defterinde de mezkur vakfın durumu değişmemiştir¹⁷⁸⁷.

4. Musa Fakih'in İğdir karyesinde 1 çiftlik yer ve bağ vakfı:

Musa Fakih'in karye-i *İğdir*'de bir çiftlik yer ve bağ vakfiyet üzere tasarruf etmekte olduğunun defter-i köhnede mukayyed olduğu belirtildikten sonra 1567'de meşihatının *Mustafa b. Piri Fakih* (an evlad-ı O) elinde olduğu kaydedilmiştir¹⁷⁸⁸.

5. Vakf-ı İmam Salih:

Bu vakf sadece 1530 tahririnde zikredilmektedir. Bu defterde, mezkurun *Margaz* karyesinde 10 müdlük yer ve 1 değirmenin ve asmasının olduğunun defter-i atıkde kayıtlı olduğu belirtildikten sonra mezkur tarihte *Hacı Hasan* ve *Halil* elinde bulunduğu kaydedilmiştir¹⁷⁸⁹.

¹⁷⁸⁰ MAD 14, s. 424/b, 425/a, 431/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁸¹ KK 3357, s. 10; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁸² MAD 14, s. 423/a-b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁸³ KK 3357, s. 5; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁸⁴ TD 166, s. 610; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁸⁵ TKA 567, s. 27/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁸⁶ MAD 14, s. 423/b; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁸⁷ KK 3357, s. 5; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁸⁸ TKA 567, s. 31/a; Ekler Tablo 4.

¹⁷⁸⁹ TD 166, s. 610; Ekler Tablo 4.

SONUÇ

Teke sancağının kapladığı alan, ilkçağdan itibaren yerleşme yeri olarak önemini günümüze kadar devam ettirmiştir. Burası ilkçağlardaki bölge adıyla *Pamfilya*'nın tümünü, *Likya*'nın doğudaki büyük bir bölümünü, ve *Pisidya*'nın güneyini içine almaktadır. Şartları birbirine çok benzeyen bu bölgeler, tarih boyunca Anadolu'nun en eski ve en önemli yerleşim yerleri olarak hemen hemen aynı tarihi yaşamışlardır. Burasının geçirdiği tarihi devirler: *Prehistorik, Hititler, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Ptolemaioslar, Selevkoslar, Bergamalılar, Roma Eyaleti Klilikia, Amyntas, Roma İmparatorluk Devri ve Bizans Devri* olarak mütala edilmektedir.

Türkler'in eline ise bu bölge, XI. asrın sonlarına doğru geçmesine rağmen bu hakimiyet uzun sürmemiş ve 1103 tarihinde Bizans imparatoru *Alexis Komnen* tarafından geri alınmıştır. Daha sonra 1207'de *I. Gıyaseddin Keyhüsrev* tarafından tekrar ele geçirilmiştir. 1212'de Antalya ve çevresi Kıbrıslıların eline geçmiş, 1216'da yine Türkler tarafından alınmıştır. 1223 tarihinde Alanya da ele geçirilince bu bölgede huzur ve istikrar ancak sağlanabilmiştir. Bu bölgenin sık sık el değiştirmesinin en önemli sebebi hiç şüphesiz ticaret yolları üzerinde bulunmasıdır. Ayrıca mühim limanlara sahip olması da başlıca amil olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi Selçuklular döneminde tersanesi ve limanıyla Antalya çok büyük öneme haizdir. XIII. asrın sonu ile XIV. asrın başlarında burası Hamidoğullarının Antalya şubesinin eline veya Tekeoğullarının eline geçmiştir. Tekeoğulları döneminde huzur ve istikrar devam etmiş, imar ve kültürel faaliyetler artmıştır. Tekeoğulları döneminde Antalya ve çevresi birara Kıbrıslıların eline geçtiyse de *Mehmed Bey* veya *Teke Bey* burayı tekrar almayı başarmıştır. Tekeoğulları Beyliğinin sahip olduğu Teke-ili Osmanlılar'ın eline 1390-1393 tarihleri arasında geçmiş Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Teke-ili Osmanlıların elindeyken Karamanoğullarının ve bazen de bazı Avrupalı devletlerin saldırılarına uğramıştır. Antalya Osmanlıların eline geçtikten sonra Anadolu eyaletine bağlanmış ve bu durumunu sonraki dönemlerde de devam ettirmiştir. Ayrıca, Antalya bir süre şehzade sancağı olarak Osmanlı sancakları içerisinde yerini almıştır. Bunun sonucunda *Sultan Korkud* 1502'den 1511 yılına kadar sekiz sene burada valilik yapmıştır. Bu bölge, Osmanlı idaresi altındayken 1511 yılında ortaya çıkan *Şahkulu isyanı* ve yine XVI. asırdaki *suhte ayaklanmaları* hariç önemli bir olayla karşılaşmamıştır. Bu isyanlar ve ayaklanmalar neticesinde yeni fethedilen *Modon, Koron* gibi adalara büyük sürgünler olmuştur. Yine, bu olaylar sonucunda İran'a büyük miktarda göçler vukuu bulmuştur. Bunlarla birlikte, bazı olumsuz davranışta bulunanlar daha sonraki yıllarda yani Kıbrıs'ın fethiyle birlikte buranın iskanı ve imarı amacıyla sürgün olmuşlardır. Bu tür olaylar buranın siyasi, sosyal, kültürel ve demografik yapısını etkilemiştir.

Osmanlı idaresi, Teke sancağını coğrafi özelliklerini ve mahalli örf ve adetlerini dikkate alarak *Antalya, Elmalu, Kaş, Kalkanlı, İğdir, Muslu, Mükerrerem Kömi, Karahisar, Bağovası, İstanos, Kürt* gibi nahiyelere ayırmıştır.

Teke sancağındaki yerleşme ve nüfus hareketleri şehir ve kırsal olmak üzere ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Tapu tahrir defterlerinde yukardaki nahiyelerden Antalya, İstanos, Elmalu ve Karahisar'ın mahalleleri verilmiştir. Yani buralar şehir özelliği taşıyan yerlerdir. Bu şehirlerden Antalya sancak merkezi olması, liman ve kaleye sahip bulunması dolayısıyla en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Antalya limanı ilkçağlardan itibaren en önemli limanlardan biri olarak görev yapmıştır. Ayrıca, Karahisar-ı Teke'nin de kalesi arşiv kayıtlarında belirtilmiş olup XVI. asrın ortalarına kadar faal olarak kullanılmıştır. Bunlarla birlikte, bu bölgede Antalya kadar fazla öneme sahip olmayan başka kalelerle limanlar da bulunmaktadır. Finike kalesi ve limanı, köprüçay limanı gibi. Teke sancağında şehir özelliği taşıyan yerlerde nüfusun tamamına yakını müslümandır. Enfazla gayri müslim Antalya'nın

bazı mahallelerinde bulunmakta, ayrıca Karahisar-ı Teke şehrinde yer almaktadır. Çok az miktarda Eimalu'da da bulunmaktadır. Gayri müslimler kır iskan merkezlerinde de yok denecek kadar azdır. Ancak iki, üç köyde yer aldıkları görülmektedir. Şehirler iktisadi ve ticari yönden gelişmiş olup önemli kavşak noktalarında bulunmaktadır. Şehir nüfusu 1455 tahririnde 2945 olup toplam nüfusa oranı % 4.67'dir. 1530'da 6069 olup toplam nüfusa oran % 5.26'ya yükselmiştir. 1568 tahririnde ise şehir nüfusu 7010'dur. Toplam nüfusa oran % 6.70'e çıkmıştır.

Bütün tahrirlerde sancağın en önemli yerleşim yeri ve iktisadi faaliyetlerin ağırlık merkezini köyler oluşturmaktadır. Köy sayılarında 1455 tahririnden 1568 tahririne kadar önemli ölçüde artışlar meydana gelmiştir. Köylerde meydana gelen artışa paralel olarak mezra'alarda da artış olmuştur. Mezra'alardaki artışın sebebi *Şahkulu isyanı, suhte isyanları* gibi olaylar neticesinde yeni fethedilen yerlere sürgünler, İran'a sığınmalar ve güneyden kuzeye vukuu bulan göçler olmalıdır. Çiftçi=köylü nüfus 1455 tahririnde 36.136 olup toplam nüfusa oranı % 57.38'dir. 1530 tahririnde 44.796, oranı % 38.83, 1568 tahririnde ise 48.539, oranı ise % 46.45'dir.

Teke sancağı piyade ve müselleme teşkilatının uygulandığı en önemli sancaklardan birisidir. Teke-ili'nde bu teşkilatın Osmanlı Devletinde kurulmasıyla birlikte, faaliyete geçtiğini müselleme ve Tapu Tahrir defterlerinden öğrenmekteyiz. İlk zamanlar burada müselleme teşkilatıyla birlikte piyade teşkilatının da olduğunu tahmin etmekteyiz. Çünkü 1455 tahririne ait birçok kayıtlar bunu teyid etmektedir. Fakat müstakil olarak piyade teşkilatına ait deftere rastlamamaktayız. Piyade teşkilatı burada kurulmasından çok kısa bir zaman sonra müselleme teşkilatına dönüştürülmüş olmalıdır. Bu bölgeye ait müselleme defterleri 1455 tahririnden itibaren bulunmaktadır. Müselleme çiftliklerindeki reaya ve askeri zümreler 1455 tahririnde 10.331 kişi olup sancak nüfusunun % 16.40'ına tekabül etmektedir. 1530 tahririnde 24.001 ile % 20.80, 1568 tahririnde ise 16.936 kişi ile % 16.20'sini oluşturmaktadır.

Teke sancağı konar-göçer zümrelerin yani yörüklerin de yoğun olarak bulunduğu bölgelerden birisidir. Bilhassa bu bölgenin Türklerin Anadolu'ya ilk gelişleriyle birlikte Oğuz boylarıyla dolduğu görülmektedir. Oğuz boylarının isimlerinin büyük çoğunluğuna burada köy, cemaat, mezra'a ve nahiye merkezi olarak rastlanması bunu teyid etmektedir. Konar-göçer zümrelerin nüfusu 1455 tahririnde 12.725 olup, toplam sancak nüfusa oranı % 20.20, 1530'da 39334 ile % 34.09 ve 1568 tarihinde ise 30.837 ile % 29.51'dir. 1530 tarihinde 1455 tarihine göre önemli bir artış olmuştur. 1568 tarihinde ise cemaatlerin nüfusunun daha önceki tahrirde göre biraz azaldığı görülmektedir. Bunun sebebi ancak, çeşitli bölgelere yapılan sürgünler, yerleşik hayata geçme ve güneyden kuzeye yapılan göçler ile açıklanabilir.

Teke sancağında ticari ve sanayi faaliyetlerindeki gelişme son derece yüksektir. Bunda en büyük pay, Antalya başta olmak üzere buranın önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması ve limanının olmasıdır.

Vergi gelirlerinde de iktisadi gelişmeye paralel olarak bir yükselme görülmektedir. 1455 tarihinde 955.000 akça civarında olan toplam sancak hasılatı, 1530'da 2.800.000 akçaya, 1568 tarihinde de 3.850.000 akça civarına çıkmıştır.

Teke sancağının iktisadi yönden ağırlık noktasını yine köyler oluşturmaktadır. Köylerde her türlü ürünün yetiştiği görülmektedir. Bununla birlikte, cemaatler de hayvancılıktan daha ziyade tarımla uğraşmaktadırlar. Bunlardan alınan vergi ve resimler bunu bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Zirai ürünlerden alınan vergi ve resimler sancağın en önemli vergi hasılını oluşturmaktadır. Geri kalan ise, şahsa bağlı vergilerle, ticari ve sanayi faaliyetlerin vergilendirilmesinden elde edilen gelirler ve bad-ı heva türündeki vergilerden müteşekkildir.

Teke sancağı, miri arazi rejiminin uygulandığı bölgelerdendir. 1455 tahririnde padişah hasları ve sancak beyi hasları bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti'nde umumiyetle bu

dönemde sancakların gelirlerinin padişah hassına ayrılmadığı görülmektedir. Sancak hassının bulunmamasının sebebi ise bilinmemekle beraber, büyük ihtimalle bu döneme ait tahrir defterinin eksik olmasından kaynaklanmaktadır. 1455 tahririnde sancak hasılının 230.647 akçası subaşılaraya ayrılmış olup, toplam sancak hasılının % 23.6'sını oluşturmaktadır. 341.103,5 akçası ise tımara ayrılmıştır. Bu da toplam sancak hasılının % 35'ine tekabül etmektedir. Yine aynı tarihte 345.761 akçası müstahfiz tımarına bu da toplam hasılın % 35.4'ünü oluşturmaktadır. 57.291 akçası da vakıflara ayrılmış olup toplam sancak hasılının % 6'sına tekabül etmektedir.

1530 tarihinde 979.174 akça olan toplam sancak hasılının % 33'ü padişah hasılarına, 394.685 akça toplam sancak hasılının % 13.3'ü sancakbeyi hasılarına, 1.008.428 akça, % 34'ü tımar ve zeametlere, 143.349 akça, % 4.83'ü müstahfiz tımarına, 286.109 akça, % 9.65'i müsellemler çiftliklerine ve 150.729 akçası, % 5.08'i de vakıflara ayrılmıştır.

1568 tarihinde toplam sancak hasılatındaki artışa paralel olarak padişah haslarında, sancakbeyi haslarında, tımar ve zeametlerde yani bütün kalemlerde artış olmuştur. Mezkur tarihte, padişah hasları 1.328.736 ile % 33.46'ya, sancakbeyi hasları 420.128 ile % 10.57'ye, tımar ve zeametler 1.442.117 ile % 36.31'e, müstahfiz tımarı 202.211 ile % 5.09'a, müsellemler çiftlikleri 289.49 ile % 7.28'e ve vakıflara ayrılan hasıl da 288.383 akça ile % 7.26'ya çıkmıştır. Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi çiftliklere ayrılan hasıl hariç diğerlerinde önemli oranda yükselme söz konusudur.

Teke sancağının vakıflar yönünden de çok zengin olduğu görülmektedir. Vakıfların buradaki durumu hakkında 1455, 1479-1480, 1530 ve 1567 tarihli tahrir ve evkaf defterlerinden bilgi sahibi olmuş bulunmaktayız. Bu bölgedeki vakıfların çoğunun Teke Beyliği döneminden kaldığı görülmektedir. Hatta Anadolu Selçuklu döneminden kaldığı anlaşılan dini ve sosyal yapılar bile bulunmaktadır. 1455 tahririnde Teke sancağında toplam olarak 63 evkaf olup bunlar cami, mescid, zaviye, türbe, imaret, çeşme, medrese, muallimhane gibi dini ve sosyal yapıları kapsamaktadır. 1479-1480 tarihinde evkaf sayısı 27'ye düşmüştür. Bunun düşüş sebebi ise Fatih'in genel politikasında aranmalıdır. 1530 tarihinde 151 kıt'a evkaf bulunmaktadır. 1567 tarihinde ise evkaf sayısında büyük bir artış olmuştur. Mezkur tarihte bu sayının 216'ya çıktığını görmekteyiz. Burada bulunan cami, mescid, zaviye, medrese, köprü, imaret, muallimhane v.b. yapılar bölgenin sosyal ve kültürel yönden gelişmesinde çok önemli rol oynamışlardır. İncelediğimiz döneme ait birçok yapının günümüze kadar varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Son olarak şunları söylemek mümkündür; Bu tür çalışmaların sayısının artması klasik dönem Osmanlı sosyal ve iktisadi tarihinin tamamının yazılmasında ve değerlendirilmesinde büyük katkısı olacaktır. Ayrıca, günümüze ait birçok meselelerin çözülmesinde ve çıkış yollarının aranmasında da önemli olacaktır. Bu tarzda çalışmaların daha da yaygınlaşmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun daha iyi anlaşılması ve bütün hakikatlerin ortaya çıkması kolaylaşacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

A- ARŞİV VESİKALARI

a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1. Tapu Tahrir Defterleri (TD): 14, 107, 166, 241, 321, 466, 471, 624, 690, 844 ve 1082.
2. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 14, 253, 24, 102, 233, 152, 153, 385, 399, 619, 923, 617, 1583, 2907, 3029, 3277, 3305, 3851, 3985, 15311, 15549, 18092, 20198.
3. Mühimme Defterleri (MD): 1-78.
4. Mühimme Zeyli Defterleri: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 15.
5. Ruznamçe (Timâr ve Zeâmet Tevcih) Defterleri: 8, 16, 17, 29, 31, 41, 76, 97, 129, 165, 180, 183, 196, 198, 210, 215, 238, 260, 1120, 2113.
6. Bâb-ı Asâfi, Nişancı (Tahvil) Kalemî Defterleri (A.NŞT): 1064
7. Bâb-ı Asâfi, Ruus Kalemî Defterleri (A.RSK): 1457, 1460, 1461, 1471, 1478.
8. Bâb-ı Asâfi, Defterhane-i Amire Defterleri (A.DFE): 580.
9. Bâb-ı Defterî Mevkufat Kalemî Defterleri (D.MKF): 29752, 29778 nolu defterler.
10. Kamil Kepeci Tasnifi (KK)
 - a- Divân-ı Hümâyûn Ahkam Defterleri: 63, 64, 67, 69.
 - b- Diân-ı Hümâyûn Divan Kalemî Defterleri: 79, 80, 81, 85, 87, 88, 89, 90, 96, 105, 106, 108, 109, 111, 117, 121, 123, 124, 132, 139, 141, 143.
 - c- Divân-ı Hümâyûn Ruus Kalemî Defterleri: 209, 213, 219, 224, 229, 230, 235, 242, 244, 253.
 - d- Baş Muhasebe Kalemî Defterleri: 2282.
 - e- Kamil Kepeci 262 nolu Tapu Defteri.
 - f- Harameyn Mukâta'ası Defterleri: 3357 Teke Vilayeti evkafı (KK 3357).
11. İbnülemin Tasnifi
 - Maliye: 2301.

b. Ankara, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi (TKA):
107 163, 315, 567.

c. Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (A.V.G.M.A):
581, 582, 596.

d. İstanbul, Büyük Şehir Belediyesi Kütüphanesi:
M.C.0.117/4, ve A.K, M.C. 0.93.

e. Ankara, Millî Kütüphane:
Antalya Şeriyye Sicilleri: 1,2, 5,

B- SALNAMELER

Konya Vilâyeti Salnâmeleri: 1306, 1310, 1317.
Türkiye Salnâmesi (Salnâme-i Devlet): 1927.

C- BASILI ESERLER

- AHMED REFİK “Fatih Zamanında Teke-ili”, **TTEM**, sene 14, sayı 2 (79), İstanbul, 1340, s. 65-76.
- AKDAĞ, Mustafa, **Anadolu’da Türk Aşiretleri (966-1200)**, İstanbul, 1989.
- AKDAĞ, Mustafa, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Ankara, 1975.
- AKGÜL, Mehtap, “Celâli İsyanlarının Başlaması”, **DTCFD**, IV, Ankara, 1946, s. 23-37.
- AKGÜL, Mehtap, “Celâli Fetreti”, **DTCFD**, XVI, sy. 1-2, Ankara, 1958, s. 53-107.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, **Türkiye’nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi**, II, İstanbul, 1995.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye’nin İktisadi Vaziyeti”, **Belleten**, XII/51 (1949), s. 497-568.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, **16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına Göre Alâiyye’nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı ile Nüfus ve İdari Taksimatı**, İÜSBE İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1989.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri**, I, İstanbul, 1990.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri**, V, İstanbul, 1992.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, **İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi**, Ankara, 1988.
- AKOVA, Süheyla Balcı, “Antalya Körfezi’nin Kuzeyinde Yer Alan Kıyı Ovalarında Nüfus Özellikleri”, **Türk Coğrafya Dergisi**, sayı 29, İstanbul, 1994, s. 419-441.
- ALAGÖZ, Cemal Arif, “Karst Olayları Üzerine Yeni Bir Müşahade “Antalya Liman-Koyağı””, **Jeomorfoloji Dergisi**, Sy. 5, Yıl: 5, Ankara, 1973, s. 33-41.
- I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri (25-26 Nisan 1994 Antalya), Ankara, 1996.
- Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri (1992-1995), 1996.
- ALİ “Teke Emareti”, **TTEM**, XIV, (1924), s. 77-84.
- ARIKAN, Muzaffer, “Yaya ve Müsellemlerde Toprak Tasarrufu”, **Atatürk Konferansları VIII 1975-1976**, Ankara, 1983, s. 176-201.
- ARIKAN, Muzaffer, **XV. Asırda Yaya ve Müsellem Ocakları (Basılmamış Doçentlik Tezi)**, Ankara, 1968.
- ARIKAN, Zeki, **XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı**, İzmir, 1988.
- ARIKAN, Zeki, “Evliya Çelebi’nin Elmalı-Alanya Yolculuğu”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, sayı 4, yıl 1988, Ankara, 1989, s. 185-213.
- ARİF, Mehmet, “Anadolu Tarihinden: Hamid-Oğulları”, **TTEM**, Cüz 15, 1 Ağustos, 1328, s. 938-947.
- ASLANAPA, Oktay, “Türk Denizciliği ve Selçuklu Tersaneleri”, **Türk Kültürü**, sy. 146, Aralık 1974, s. 69-77.
- ATABEYLİ, Naci Kum, “Teke (Antalya) Yürükleri Hakkında Notlar”, **Türk Tarih-Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi**, İstanbul, 1940, s. 213-224.

- _____ “Antalya Tahtacılarına Dair Notlar”, **Türk Tarih-Arkeolojya ve Etnografya Dergisi**, İstanbul, 1940, s. 203-212.
- AYKUN, H. Mehmet, “Antalya’daki Selçuklu Eserlerinin Kimlikleri”, **Antalya 1. Selçuklu Eserleri Semineri (22-23 Mayıs-1986)**, Antalya, 1986.
- AYNI ALİ EFENDİ, **Kavânîn-i Al-i Osman Der-Hülâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Dîvân**, İstanbul, 1280.
- BARKAN-MERÇİL E. **Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri**, Ankara, 1988.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “Türkiyede İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri (I-II)”, **İFM**, III/1 (1940), II/2 (1940-41) s. 20-59; 214-247.
- _____ “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, **Türkiyat Mecmuası**, X (İstanbul, 1953), s. 1-26.
- _____ “Avarız”, **İA**, II, s. 13-18.
- _____ “Çiftlik”, **İA**, III, s. 392-397.
- _____ “Tımar”, **İA**, XII, s. 286-333.
- _____ “Öşür”, **İA**, IX, s. 485-488.
- _____ “Tahrir Defterlerinin İstatistiki Verimliliği Hakkında Bir Araştırma”, **IV. Türk Tarih Kongresi, 10-14 Kasım 1948, Kongereye Sunulan Tebliğler**, Ankara, 1952, s. 290-294.
- _____ **Osmanlı İmparatorluğu’nda Ziraî Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları: Kanunlar**, I, İstanbul, 1943.
- _____ **Türkiye’de Toprak Meselesi**, İstanbul, 1980.
- _____ “Kolonizatör Türk Dervişleri”, **VD**, II, Ankara, 1942, 279-386.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**, Ankara, 1992.
- BAYIK, Hüdai, **Kaş Tarihi-BeşbinYıl-Milattan Önce Milattan Sonra**, Ankara, 1982.
- BAYKARA, Tuncer, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu’nun İdarî Taksimatı**, Ankara, 1989.
- _____ “Selçuklu Devri Antalyası Üzerine Bazı Düşünceler”, **I. Millî Türkoloji Kongresi (İstanbul 6-9 Şubat 1978)**, Tebliğler, İstanbul, 1980, s. 191-196.
- BAYRAK, M. Orhan, **Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu**, İstanbul, 1979.
- BELDİCEANU, Nicoara, **XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti’nde Tımar**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara, 1985.
- BERKİ, A. Hikmet, “Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı”, **VD**, V, (1962), s. 127-129.
- BİLİCİ, Z. Kenan, “Antalya Müzesi’ndeki Selçuklu Kitabesi Üzerine Düşünceler”, **Antalya 3. Selçuklu Semineri “Bildiriler” 10-11 Şubat 1989**, İstanbul, 1989, s. 45-49.
- BOSCH, Clemens Emin, **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler**, (Çev. Sabahat Atlan), Antalya Bölgesinde Araştırmalar no: 1, Ankara, 1957.
- BÖCÜZADE SÜLEYMAN SAMİ, **Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi**, (Çev. Suat Seren), İstanbul, 1983.
- BRAUDEL, Fernand, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul, 1989.
- CAFEROĞLU, Ahmet, “Anadolu Etnik Yapısının Oğuz-Türkmen-Yörük Üçlüsü”, **İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, V/1-4, İstanbul, 1973, s. 75-86.

- CİN, Halil, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, İstanbul, 1985.
- CUİNET, Vital, **Turquie D'Arie Geographie Administrative**, Paris, 1890.
- ÇAĞATAY, Nejat, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Reyanın Miri Arazide Toprak Tasarrufu ve İntikal Tarzları", **IV. Türk Tarih Kongresi (10-14 Kasım 1948)**, Kongereye Sunulan Tebliğler, Ankara, 1952, s. 428-433.
- _____, "Osmanlı İmparatorluğunda Re'âyâdan Alman Vergi ve Resimler", **DTCFD**, V, sayı 5, (1947), s. 483-511.
- ÇAKIR, Sabri, ERBAŞ, Mehmet, "Giresun'da Kentleşme ve Kentsel Yerleşmelerin Kademelenmesi", **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (1-3 Haziran 1988) Bildirileri**, Samsun, 1990, s. 24-43.
- ÇETİNTÜRK, Selahaddin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yürük Sınıfı ve Hukuki Statüleri", **DTCFD**, II, Ankara, 1943, s. 107-108.
- ÇİMRİN, Hüseyin, **Antalya Tarihi ve Turistik Rehberi**, İstanbul, 1982.
- DARKOT, Besim, "Antalya", **İA**, I, s. 459-462.
- DAŞCIOĞLU, Kemal, **1827 (H. 1243) Tarihli Muhallefât Defterine Göre Bektâşî Zâviyeleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi S.B.E.), Isparta, 1996.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 1986.
- DOĞRU, Halime, **XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı**, İstanbul, 1992.
- _____, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellemler-Taycı Teşkilatı (XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sultanönü Sancağı)**, İstanbul, 1990.
- Doğuştan Günümüze **Büyük İslam Tarihi**, X, İstanbul, 1992.
- DURUKAN, Aynur, "Alaeddin Keykubad Döneminde Antalya", **Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri (26-27 Aralık 1987)**, Antalya, 1988, s. 26-51.
- DUYMAZ, Abdullah Ş., **Isparta-Antalya Arasında Yer Alan Anadolu Selçuklu Hanlarından "İncirhan"**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi S.B.E.), Ankara, 1996.
- EBÜLGAZİ BAHADIR HAN, (Yay. Haz. Muharrem Ergin), **Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)**, Tercüman 1001 Temel Eseri Serisi, No: 39.
- EMECEN, Feridun, "Antalya", **TDVİA**, III, s. 232-236.
- _____, "Bennak", **TDVİA**, V, s. 458-459.
- ERCENK, Giray, "Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", **Bellekten**, LVI sayı 216, Ağustos 1992, s. 361-370.
- ERDOĞRU, M. Akif, "Seydi Şehir Seydi Harun Külliyesi Vakıfları Üzerine Bir Araştırma", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, VII, İzmir, 1992, s. 81-132.
- EREL, T. Levent, GÜMÜŞ, Ergin, ÜÇÜNCÜ, Oktay, "Kalkan ve Çevresinde (Antalya İli) Ekonomik Yapıdaki Değişimler ve Turizm Olgusu", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sy. 28, İstanbul, 1993, s. 123-142.
- EREL, T. Levent, "Antalya İlinde 1935-1980 Yılları Arasındaki Devrede Nüfus Hareketleri", **Coğrafya Dergisi**, s.1, İstanbul, 1985, s. 191-201.
- ERGENÇ, Özer, **XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara, 1995.

- ERGİN, Osman, **Türk Şehirciliğinde İmâret Sistemi**, İstanbul, 1939.
- EROL, Oğuz, **Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı**, İstanbul, 1936.
 “Türkiye Kıyılarındaki Terkedilmiş Tarihi Limanlar ve Bir Çevre Sorunu Olarak Kıyı Çizgisi Değişimlerinin Önemi”, **İstanbul Üniversitesi Deniz Bilim ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni**, Sy. 8, No: 8, İstanbul, 1991, s. 1-44.
- ERÖZ, Mehmet, **Yörükler**, İstanbul, 1991.
Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük-Türkmen Köyleri, İstanbul, 1966.
- ERTEN, Süleyman Fikri, **Antalya Livası Tarihi**, İstanbul, 1338-1340.
Antalya Vilayeti Tarihi, İstanbul, 1940.
Tekelioğulları, Antalya, 1955.
- EVLIYA ÇELEBİ, **Seyahatnâme**, IX, İstanbul, 1985.
- FAROQHI, Suraiya, **Osmanlı’da Kentler ve Kentliler**, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul, 1994.
 “Ondokuzuncu Yüzyılın Başlarında Antalya Limanı”, VIII. **Türk Tarih Kongeresi (11-15 Ekim 1976)**, Kongereye Sunulan Bildiriler, II, Ankara, 1981, s. 1461-1471.
- FLEMMING Barbara, **Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien Im Spätmittelalter**, Wiesbaden, 1964.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Nahiye”, **İA**, IX, s. 36-39.
Rumeli’de Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan, İstanbul, 1957.
- GÖKÇE, Turan, **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1994.
- GÖYÜNÇ, Nejat, **XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı**, Ankara, 1991.
- GÜÇER, Lütfi, **XVI-XVII. Asırda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**, İstanbul, 1964.
- GÜÇLÜ, Muhammet, “XX. Yüzyılın Başlarında Serik”, **Türk Kültürü**, sy. 391, yıl XXXIII, Kasım 1995, s. 681-694.
- GÜNALTAY, Şemseddin, **Yakın Şark II Anadolu En Eski Çağlardan Ahameniş’ler İstilasına Kadar**, Ankara, 1987.
- GÜRSOY, Cevat R., “Türkiye’nin Tabii Yolları”, **Türk Coğrafya Dergisi**, yıl 22-23, s. (No): 26, İstanbul, 1974, s. 24-33.
- HACIGÖKMEN, M. Ali, “XVI. Yüzyıl’a Ait Tahrir Defterlerine Göre Alanya’da Yer Adları Hakkında Bir Araştırma”, **Türk Kültürü**, sayı 393, yıl XXXIV, Ocak 1996, s. 29-38.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, 1988.
- HALL, Alan-MILNER, Nicholas-MITCHELL, Stephen-FRENCH, David, **Studies In The History And Topography Of Lycia And Pisidia In Memoriam A. S. Hall**, The British Institute Of Archaeology, Ankara, 1994.
- HINZ, Walther, **İslamda Ölçü Sistemleri**, (Çev. Acar Sevim), İstanbul, 1990.
- HOCA SADEDDİN EFENDİ, **Tacüt-Tevârih**, (Sad. İsmet Parmaksızoğlu), I, İstanbul, 1974.
- İDİL, Vedat, **Likya Lahitleri**, Ankara, 1985.

- İNALCIK, Halil, **H. 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid**, Ankara, 1987.
- _____, "1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar Sistemi", **Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul, 1993, s. 109-114.
- _____, "Osmanlılarda Raiyyet Rûsûmu", **Belleten**, XXIII (1959), s. 575-609.
- _____, "Bursa I: XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", **Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul, 1993, s. 203-258.
- _____, "The Yürüks: Their Origins, Expansion and Economic Role", **The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire Essays on Economy and Society**, Bloomington/USA, 1993, s. 97-136.
- _____, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", **V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Tebliğler, (21-25 Ağustos)**, Ankara, 1990, s. 1-11.
- İRENE BELDICEANU STEINHERR, "X. ve XVI. Asırlarda Anadolu'da Ortakçılar", **VIII. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler, II**, Ankara, 1981, s. 1321-1326.
- KARACA, Behset, **1518 (H. 924) Tarihli Tahrir Defterine Göre Kiğı Sancağı**, (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi S.B.E. Tarih Anabilim Dalı), Samsun, 1991.
- _____, "1518 (H. 924) Tarihli Tahrir Defterine Göre Kiğı Sancağı", **Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan**, Samsun, 1993, s. 137-169.
- KINAL, Firuzan, **Eski Anadolu Tarihi**, Ankara, 1987.
- KODAMAN, Bayram, **Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdâri Durumu**, Ankara, 1986.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, **Alanya (Alâiyye)**, İstanbul, 1946.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, İstanbul, 1986.
- _____, "Abdal Musa", **Türk Kültürü**, sy. 124, Şubat 1973, s. 198-207.
- Köylerimiz, İstanbul, 1933.
- Köy Envanter Etüdlerine Göre Antalya, Köy İşleri Bakanlığı Yayınları: 76, Ankara, 1968.
- KUNT, Metin, **Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi**, İstanbul, 1978.
- LOWRY, Heath W., **Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1483**, İstanbul, 1977.
- Lehçe-i Osmani, I, 1955.
- LLOYD, Ston, RICE, D. Storm, **Alanya (Alâiyya)**, (Çev. Nermin Sinemoğlu), Ankara, 1989.
- MANSEL, Arif Müfid, **İlkçağda Antalya Bölgesi, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları no: 1**, İstanbul, 1956.
- _____, **Side 1947-1966 Yılları Kazıları Ve Araştırmalarının Sonuçları**, Ankara, 1978.
- _____, "Antalya Bölgesinde (Pamfilya) 1943 Yılı Sonbaharında Yapılan Arkeoloji Gezisine Dair Kısa Rapor", **Belleten**, IX, s. 135-145.

- MEHMET NEŞRİ (Haz. M. A. Köymen), **Neşri Tarihi, I**, Ankara, 1983.
- MİROĞLU, İsmet, **Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)**, Ankara, 1990.
- MOĞOL, Hasan, **XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya**, Ankara, 1991.
- _____, "Antalya Şer'iyye Sicilleri", **Diyanet Dergisi**, cilt 24, sayı 2, 1988, s. 79-93.
- NEDKOFF, Boris Christoff, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Cizye" (Çev. Şinasi Altundağ), **Belleten**, VIII/32 (1944), s. 599-652.
- NUMAN, İbrahim, "Antalya Mevlevi Hânesinin Aslı Hâli Hakkında Bâzi Düşünceler", **Vakıflar Dergisi**, XIV, Ankara, 1982, s. 125-137.
- OCAK, A. Yaşar- FAROQHI, S. "Zaviye", **İA**, XIII, s. 468-476.
- OCAK, A. Yaşar, "Zaviyeler", **VD**, XII, Ankara, 1978, s. 247-269.
- _____, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sûfilik: Kalanderiler (XIV-XVII. Yüzyıllar)**, Ankara, 1992.
- ORHONLU, Cengiz, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, (Derleyen Salih Özbaran), İzmir, 1984.
- _____, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul, 1987.
- _____, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı**, İstanbul, 1990.
- ÖZDEMİR, Rıfat, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fizikî ve Demografik Yapısı (1800-1867)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, VII, s. 133-166.
- _____, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (Fizikî, Demografik, İdarî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı), 1785-1840**, Ankara, 1986.
- ÖZERGİN, Kemal, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", **Tarih Dergisi**, XV/20, 1965, s. 141-170.
- ÖZSAİT, Mehmet, "Burdur Çevresinde Yeni Prehistorik Yerleşmeler", **VII. Türk Tarih Kongresi Kongereye Sunulan Bildiriler**, Ankara, 1979, I., s. 101-106.
- _____, "Burdur Çevresinde Prehistorik Araştırmalar", **IX. Türk Tarih Kongresi Kongereye Sunulan Bildiriler**, I, Ankara, 1986, s. 63-66.
- _____, "1985 Yılı Burdur-Bucak Çevresi Tarih Öncesi Araştırmaları", **X. Türk Tarih Kongresi Kongereye Sunulan Bildiriler**, I, Ankara, 1990, s. 97-100.
- _____, **Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi**, İstanbul, 1985.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-III**, İstanbul, 1983.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, **İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler**, İstanbul, 1989.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi, I**, Ankara, 1982.
- _____, **Osmanlı Tarihi, II**, Ankara, 1983.
- _____, **Osmanlı Tarihi, III**, Ankara, 1983.
- _____, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, 1984.
- _____, **Osmanlı Devleti'nin Merkez Bahriye Teşkilatı**, Ankara, 1984.

- _____, “Rodos Şövalyeleri Hakkında Antalya Valisi Sultan Korkud’a Gönderilmiş Bir Mektub”, *Belleten*, XVIII/71 (1954), s. 347-355.
- _____, **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı**, Ankara, 1984.
- _____, **Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal**, Ankara, 1984.
- _____, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları**, I, Ankara, 1984.
- ÜLKEN, H. Ziya, “Vakıf Sistemi ve Türk Şehirciliği”, *VD*, IX, (1971), s. 13-37.
- ÜNAL, Mehmet Ali, **Mühimme Defteri 44**, İzmir, 1995.
- _____, **XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)**, Ankara, 1989.
- _____, “Sinop İskele Mukâta’asına Ait Bir Temessükât Defteri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (O.M.Ü.E.F.D.)**, sayı 4, (1989), s. 91-130.
- _____, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Bir İltizam Sözleşmesi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, VI, (1991), s. 59-77.
- _____, “XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı-İdari Yapısı-”, **Osmanlı Araştırmaları**, sayı XII, (İstanbul, 1992), s. 367-390.
- _____, “XVII. Yüzyıl Başlarında Harput Mukâta’atına Ait Bir İcmal Muhasebe Defteri”, **O.M.Ü.E.F.D.**, sayı 3, (1988), s. 93-107.
- _____, “Çemişgezek Sancağında Yerleşme ve Nüfus” **Prof. Dr. Bayram Kodaman’a Armağan**, Samsun, 1993, s. 317-341.
- _____, “XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağında Aşiretler ve Cemâ’atler”, **O.M.Ü.E.F.D.**, sayı 6, (1991), s. 303-319.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Onbeşinci Yüzyıl Sonunda Bursa’da Dokumacı Köleler”, **Atatürk Konferansları (1975-1976)**, VIII, Ankara, 1983, s. 217-229.
- SAK, İzzet, “Konya’da Köleler (16. Yüzyıl Sonu-17. Yüzyıl)”, **Osmanlı Araştırmaları**, IX, İstanbul, 1989, s. 159-197.
- SARAÇOĞLU, Hüseyin, **Akdeniz Bölgesi**, İstanbul, 1989.
- SELEN, Hamit Sadi, “XV. XVII. Yüzyıllarda Anadolu’nun köy ve küçük şehir hayatı”, **III. Türk Tarih Kurumu Kongresi (1943)**, Ankara, 1948, s. 390-398.
- SERTOĞLU, Midhat, **Osmanlı Tarih Lügatı**, İstanbul, 1986.
- _____, “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Toprak Dirliklerinin Çeşitli Şekilleri”, **VI. Türk Tarih Kongresi, 20-26 Ekim 1961, Kongereye Sunulan Tebliğler**, Ankara, 1967, s. 281-291.
- SEVİM, A., YÜCEL, Y., **Türkiye Tarihi**, I, Ankara, 1990.
- SEYİRCİ, Musa, “Batı Akdeniz’de Yörükler”, **I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri (25-26 Nisan 1994 Antalya)**, Ankara, 1996, s. 191-202.
- _____, **Abdal Musa Sultan**, İstanbul, 1994.
- SÖZER, A.Necdet, MUTLUER, Mustafa, IŞIK, Şevket, **Akdeniz Bölgesi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları**, No: 2, İzmir, 1989.
- SÜMER, Faruk, “Teke”, **İA**, XII/I, s. 123-124
- _____, **Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Ankara, 1992.

- _____ "Kayı", **İA**, VI, s. 459-464.
- _____ "XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'da Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bakış", **İFM**, XI/1-4, İstanbul, 1952 s. 509-523.
- _____ **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları**, İstanbul, 1992.
- SÜMER, Mürsel-ERGİN, M. Emin, **Antalya Bibliyografyası**, Antalya, 1985.
- ŞAHİN, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukuki Nizamları", **Türk Kültürü Dergisi**, sayı 227, yıl XX, Mart 1982, s. 285-294.
- ŞİŞMAN, Fuat-ÇELİK, Bekir S. "Antalya Yivli Minare Külliyesi Hamamı", **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, V, Ankara, 1983, s. 37-46.
- TABAKOĞLU, Ahmet, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, İstanbul, 1985.
- TANKUT, Gönül, "Osmanlı Şehrinde Ticarî Fonksiyonların Mekansal Dağılımı", **VII. Türk Tarih Kongresi, (25-29 Eylül 1970) Kongereye Sunulan Bildiriler**, II, Ankara, 1973.
- TEKİNDAĞ, Şahabettin, "Teke-eli veya Teke-ili", **İA**, XII/I, s. 124-128.
- _____ "Teke-eli ve Teke-Oğulları", **TED**, sayı: VII-VIII (1977), s. 55-94.
- _____ "Karamanlılar", **İA**, VI, s. 316-330.
- _____ "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, 1-3, 1967, s. 34-39.
- _____ "Şahkulu Baba Tekeli İsyanı", **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, 4, Ocak 1968, s. 54-59.
- TEVHİD, Ahmed, "Antalya Kitabelerine Dair", **TTEM**, sene 14, no 6 (83), 1 Teşrin-i sani 1340, s. 336.
- _____ "Zincir Kıran Türbesi", **TTEM**, sene 14, no 6 (83), 1 Teşrin-i sani 1340, 337.
- _____ "Sultan Korkud'un Validesi Türbesi", **TTEM**, sene 14, no 6 (83), 1 Teşrin-i sani 1340, s. 338.
- _____ "Antalya Surları Kitabeleri", **TTEM**, 15. sene, No: 9-86, 1 Mayıs 1341, s. 165-176.
- TİGREL, Gülay, "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman", **Bellekten**, XXXIX, no: 156, Ankara, 1975, s. 613-628.
- TÖNÜK, Vecihi, **Türkiye'de İdari Teşkilat**, Ankara, 1945.
- TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi**, İstanbul, 1984.
- _____ **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar**, Ankara, 1988.
- _____ "Selçuklu Kervansarayları", **Bellekten**, X, sy. 39, Ankara, 1946, s. 471-496.
- _____ "Keykubad I", **İA**, VII, s. 646-661.
- _____ **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul, 1980.
- TURAN, Şerafettin, "Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri", **OMÜEF-Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)**, Samsun, 1988, s. 147-158.
- TÜMERTEKİN, Erol, **Ulaşım Coğrafyası**, İstanbul, 1987.
- _____ **Ekonomik Coğrafya**, İstanbul, 1982.

- TÜRKAY, Cevdet, **Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler**, İstanbul, 1979.
- Türkiye Mülkî İdare Bölümleri Belediyeler, Köyler, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü seri: II, sayı: 5, Ankara, 1977.
- Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler, I, Ankara, 1983.
- WITTEK, Paul (Çev. O. Ş. Gökyay), **Menteşe Beyliği 13-15 inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine ait Tetkik**, Ankara, 1986.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, **Ordu Kazası Sosyal Tarihi**, Ankara, 1985.
- _____ "Müessese Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi", **VD**, XV (1982), s. 23-54.
- YILMAZ, Fikret, **XVI. Yüzyılda Edremit Kazası**, (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 1995.
- YİNANÇ, M. Halil, "Bayezid I", **İA**, s. 369-392.
- _____ "Aşiret", **İA**, I, s. 710.
- YİNANÇ, Refet-ELİBÜYÜK, Mesut, **Maras Tahrir Defteri**, I, Ankara, 1988.
- Yurt Ansiklopedisi, "Antalya", II, s. 747-882.
- YÜCEL, Talip, "Teke Yöresi Orta Bölümünün Mevzî Coğrafyası", **DTCFD**, XVI, s. 1-4, Ankara, 1958, s. 143-204.
- _____ Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler", **Türk Coğrafya Dergisi**, Yıl 16, S (No) 20, İstanbul, 1960, s. 23-35.
- _____ "Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri", **Türk Coğrafya Dergisi**, Yıl 17, S (No) 21, İstanbul, 1961, s. 31-44.

EKLER

EKLER TABLO 1
TAHRİRLERE GÖRE NAHİYELER VE KÖYLERİ
1455-1568

	1455		TD 107		1530		1568
No	İSTANOS NAHİYESİ	No	ANTALYA NAHİYESİ	No	ANTALYA KAZASI	No	ANTALYA NAHİYESİ
1	Akkilise	1	Bağçe	1	Acami aşağı	1	Acemi
2	Akyol	2	Çancı (?)	2	Acami Yukarı	2	Akkilise
3	Avcıbeği	3	Eyman	3	Ada	3	Çobansa
4	Avdaki (?)	4	Gökeyük	4	Akkilise	4	Eyman
5	Bayırköy	5	Kara Sekid	5	Akova	5	Eyük
6	Büğüş Tekesakalı	6	Kargucuk	6	Akyol	6	Garipçe
7	Çavındır	7	Kokarı	7	Alpagud	7	Genceli (?)
8	Çoğun	8	Kundu	8	Anbağun	8	Hotaş
9	Çukurca	9	Kuşlu	9	Anbarözü	9	İğdir
10	Delü Evren	10	Viranşehir n. d. Kullarköyü	10	Arlasun	10	Kara Sekid
11	Dereköy	11	Yazır	11	Bağçe	11	Karahisar
12	Emir-i hurlu	No	İSTANOS NAHİYESİ	12	Bayat	12	Kum
13	Eymanköy	1	Akkilise	13	Bayır	13	Kundu
14	Eyük	2	Akyol	14	Bozlar	14	Kurdoğlu
15	Eşen deresi	3	Bayat	15	Büğüş	15	Manay
16	Geyikler	4	Bayır	16	Çavındır	16	Mimadlar (Mimad Beğler)
17	Hacıköy	5	Büğüş	17	Çayır	17	Müselleman
18	İğde ağacı	6	Çavındır	18	Çerçioğlanları	18	Orkunlu (?)
19	İmecük	7	Çukurca	19	Çukurca	19	Paşmakçı
20	Karabayır	8	Dere	20	Delü Evren	20	Tabaklu
21	Karadeğın	9	Emir-i Ahurlu (Mirahurlu)	21	Denizpınarı	21	Taşkestüğü
22	Karakilise	10	Eşenderesi	22	Depecik	22	Tokuzağaç
23	Karakuyu	11	İğde ağacı	23	Dereköy	23	Tur Ali
24	Karatay	12	İmecik	24	Dodurga (Todurga)	24	Yazır
25	Karataş	13	Karabayır	25	Emir-i Ahurlu	25	Yeleme
26	Kevzer	14	Karadeğın	26	Emirgazi	No	İSTANOS NAHİYESİ
27	Korusınuru	15	Karaeyük	27	Endebe	1	Akyol
28	Köseler	16	Karakilise	28	Eyman (?)	2	Anbağun
29	Kularsın (?)	17	Karakoyun	29	Eymir	3	Avdan
30	Kürdek	18	Karatay	30	Eyneşe (?)	4	Avdan
31	Kızılca köy	19	Karataş	31	Eşen	5	Bahtılı
32	Özükend	20	Karluorta (?)	32	Eşenderesi	6	Bayat
33	Özükend Sarucalar	21	Kevzer	33	Fığla	7	Bayır
34	Semakır	22	Koçak	34	Garipçe	8	Bayır (Avcıbayır)
35	Semandar	23	Korusınuru	35	Gevikler	9	Beğış
36	Sökülü	24	Köseler	36	Gönbet (?)	10	Belşeozü (?)
37	Sığırlu	25	Kullarköyü der- kurb-ı Alaeyük n. d. Alışar	37	Hacı	11	Bozlu
38	Şerafeddün	26	Kürdek	38	Hacı Deresi	12	Çavındır

	hisarcuğu						
39	Tatköy	27	Kürüş	39	İğdebağacı	13	Çukurca n.d. Leklek (?)
40	Tekeşakalı	28	Kızılcaköy	40	İğdir	14	Deltü Evren
41	Tektüryaka	29	Ramus	41	İğdirhisarı	15	Dere
42	Yakaköy	30	Samandır	42	İdirne (?)	16	Eşenderesi
43	Yazır	31	Semakırı	43	İlyasalanı	17	Garipçe
44	Yeleme	32	Sokullu (?)	44	İmecik	18	Geyikbayırı
	KARAHİSAR NAHİYESİ	33	Sığırlı (?)	45	Kara Sekid	19	Hacı
1	Ahur Kiriş	34	Serefeddin	46	Karabayır	20	İğdebağacı
2	Akçaev	35	Tekeşakalı	47	Karadeğın	21	İmecik
3	Aklar	36	Tektüryaka	48	Karaeyük	22	Karabayır
4	Aksu	37	Uçbeği	49	Karakilise	23	Karadeğın
5	Alikaraağacı	38	Yüreğir Eyük	50	Karakoyunlu	24	Karadon
6	Arabi	No	KARAHİSAR NAHİYESİ	51	Karatay	25	Karaeyük
7	Avdan	1	Akçaok	52	Karataş	26	Karakilise
8	Bağırcaakaya	2	Aksu	53	Kardıç	27	Karakoyunlu
9	Bakırıcı	3	Akyar	54	Kardıçderesi	28	Karakuyu
10	Bazarağaç	4	Aran (?)	55	Kemer	29	Karatay
11	Başluca	5	Bademağacı	56	Kevzer	30	Karataş
12	Belek	6	Bağırcaakaya	57	Kıçıköprü	31	Kargın
13	Berendi	7	Bazarağacı	58	Kilisele	32	Kevzerle
14	Boğazak	8	Başluca	59	Kiriş	33	Koru sınırı n.d. Sünüler (?)
15	Candar	9	Beğçük	60	Kokarı	34	Köseler
16	Çaka	10	Belek	61	Kökez	35	Kürdek
17	Çatırköy	11	Boğazak	62	Koru Susuzu	36	Kurdılar
18	Çiftçi	12	Çancı	63	Köseler	37	Kızılca
19	Çurtak	13	Çandır	64	Kullarköy	38	Mirahur
20	Donuz Depeciği	14	Çomar (?)	65	Kundu	39	Özkend (?)
21	Emreşe	15	Çurtak	66	Kürdek	40	Samandır
22	Eynedeğın	16	Dokuzdepecik	67	Kurdoğlu	41	Sekçi
23	Göçeşer	17	Emürgen	68	Kurnaz	42	Semakırı n.d. Ali Fahreddin
24	İıcak	18	Eynedeğın	69	Kızılca Keçiltü	43	Semandır
25	İkibaşluca	19	İğdir	70	Kızılcaaköy	44	Sokullu (?)
26	İstavros	20	İkibaşlu	71	Manay	45	Sultan n.d. Hacı Bali
27	Kabaağaç	21	İstavras	72	Mandırla	46	Şerafeddin
28	Kabalu	22	Kabaağaç	73	Merhume Kavası	47	Tat
29	Kafirbüktü	23	Kafirbüktü	74	Mevdan	48	Tekeşakalı
30	Kalemlik	24	Karakilise	75	Mırhak (?)	49	Uçbeğ
31	Kandıra	25	Karaöz	76	Ovacık	50	Yeleme Yörükleri
32	Kapuzcu	26	Karatay	77	Ovacık n.d. Tekürak	51	Yukarı Bağçe
33	Karaöz	27	Kayalu	78	Pelit (?)	52	Zenbilli
34	Karatay	28	Kazallu	79	Ramus (?)	No	KARAHİSAR NAHİYESİ
35	Kemer	29	Kemer	80	Sarukemer	1	Akçaark
36	Kepez	30	Kilbayır (?)	81	Semakırı	2	Aksu
37	Kirişin	31	Koçmaz	82	Semandır	3	Akyar

38	Köprüseğir	32	Komarı (?)	83	Sokullu (?)	4	Alikaraağaç
39	Koru (Korucuk)	33	Köprüseğri	84	Sığırlu	5	Arabi
40	Köseler	34	Korucuk	85	Şerafeddin	6	Aralık
41	Kürüş	35	Köseler	86	Tat	7	Aylancık (?)
42	Merdeşe	36	Kozcu (?)	87	Tekesakalu	8	Bakırcıkaya
43	Mükerremköy	37	Kürüş	88	Teküryaka	9	Bazarağacı
44	Murd Geçidü	38	Kuzca	89	Uçbeği	10	Başkapu (?)
45	Öksüzkoca	39	Kındıra	90	Virânşehir	11	Beğçük
46	Oyumca	40	Merdaş (?)	91	Yamak (?)	12	Belek
47	Sancakdar	41	Mezidi	92	Yazır	13	Boğazak
48	Sülek	42	Öküzkoç (?)	93	Yüreğir	14	Çağa (?)
49	Sürk	43	Saka (?)	94	Zeytun	15	Çandır
50	Topalak	44	Sancaklar		KARAHİSAR-I TEKE KAZASI	16	Çiftçi
51	Toprak Depeçük	45	Sarıç	1	Abdülğazi	17	Çubuk
52	Ulukoca	46	Saruca	2	Abukça	18	Çurtak (?)
53	Ya'mur Hacı	47	Sürek (?)	3	Akaslar (?)	19	Dikmen
54	Yarbaş	48	Taşluca	4	Akçaak	20	Emreşe (?)
No	KÜRT NAHİYESİ	49	Topalak	5	Akçakilise	21	Ermur Kuşe n.d. Ağnılığı (?)
1	Adaköy	50	Toprak Depeçik	6	Aksu	22	Eynedeğın
2	Arlasun	51	Ulağı (?)	7	Alacık	23	Gendive
3	Denizpınarı	52	Ulukoç (?)	8	Alan	24	İğdir
4	Gönbet (?)	53	Yarbaş (?)	9	Alikaraağaç	25	İkibaşluca
5	Menamak (?)	No	KÜRT NAHİYESİ	10	Aralık	26	İstavras
6	Ramus (?)	1	Acem-i Aşağı	11	Arla (?)	27	Kabağaç
7	Yelten	2	Acem-i Yukarı	12	Avdan	28	Karaöz
8	Yüreğir	3	Ada	13	Badamağacı	29	Karatay
9	Zeytun	4	Denizpınarı	14	Bağırcıkaya	30	Kargucuk
No	M. KÖMİ NAHİYESİ	5	Endebe	15	Bazarağaç	31	Kasımlar
1	Akçakilise	6	Fığla	16	Başluca	32	Kayalu
2	Divri	7	Garıpçe	17	Beğçük	33	Kemer
3	Gerfiye (?)	8	Gönbet	18	Belek	34	Kepez
4	Germeği	9	Kabir (?)	19	Boğazak	35	Kırşık (?)
5	İğdir	10	Kiciköprü	20	Büğdüz	36	Koçmaz (?)
6	Karakilise	11	Kızılca Keçilü	21	Büğüşce	37	Komarı (?)
7	Karapınar	12	Mandırla	22	Çandır	38	Köprüseğri
8	Kışlacık	13	Sarukemer	23	Çay	39	Koru
9	Küçük Susuz	14	Tat	24	Çiftçi	40	Köseler
10	Kureşler	15	Yamak (?)	25	Çurtak (?)	41	Kürüş
11	Milçük	16	Yelten	26	Deniz	42	Kuzçık
12	Susuz	17	Yüreğir	27	Devri	43	Mezidi (?)
No	MUSLU NAHİYESİ	18	Zeytun	28	Donuz Depeçigi	44	Murtgeçidi
1	Alpagud	No	M. KÖMİ NAHİYESİ	29	Duğlu	45	Öksüzkoca
2	Anbarözü	1	Abukca (?)	30	Emreşe (?)	46	Oyumca
3	Dodurga	2	Akçakilise	31	Emürgen	47	Sancaklar
4	Eymir	3	Alacık	32	Evnedeğın	48	Saruca
5	Eşen	4	Büğdüz	33	Germeği	49	Sülek (?)
6	İğdir	5	Çardak	34	İğdir	50	Sürk (?)
7	Karacah (?)	6	Deniz	35	İkibaşluca	51	Takur Depeçigi

8	Kiliseler	7	Emreşe	36	İnlince Kağaz	52	Topalak
9	Kurdoğlu	8	Germeği	37	İstavras	53	Toprakdepe
10	Manay	9	Gömbe	38	Kabağaç	54	Ulukoca
11	Ortalı	10	Kardaşlar	39	Kadifiye (?)	55	Yarbaş
No	BAĞOVASI NAHİYESİ	11	Kargucuk	40	Karakilise	56	Yavlı
1	Abdülgazi	12	Kengir	41	Karaöz	57	Yenice
2	Alan	13	Kepez	42	Karapınar	No	KÜRT NAHİYESİ
3	Bademağacı	14	Koru	43	Karatay	1	Acemi Aşağı
4	Bügdüz	15	Kozağacı	44	Kargucuk	2	Ada
5	Büğüşce	16	Kızılağaç	45	Katurcu (?)	3	Avdaki (A. Bağçe)
6	Çayköy	17	Sülük (?)	46	Kayalu	4	Denizpınarı
7	Çomarköy	18	Susuz n. d. Karapınar	47	Kemer	5	Endebe
8	Çubuk	No	MUSLU NAHİYESİ	48	Kengir	6	Fiğla
9	Deniz	1	Alpagut	49	Kepez	7	Gökçeeytik
10	Duğlu	2	Anbarözül	50	Koçmaz	8	Gönbet (?)
11	Kozağaç	3	Arlasun	51	Komarı (?)	9	Harun
12	Kızılağaç	4	Dodurga	52	Köprüseğri	10	İlyasalanı
13	Sarıç	5	Eşen	53	Koru	11	İn
No	ELMALU NAHİYESİ	6	İğdir	54	Köseler	12	Karaca Şerif Seydi
1	Abdurrahman	7	Kiliselü	55	Kozağacı	13	Karaid
2	Alacadağ	8	Kurtoğlu	56	Kozcu (?)	14	Kayır
3	Atrasun	9	Manay	57	Kozcık (?)	15	Kiciköprü
4	Ayvaköy	10	Uğur (?)	58	Küçük Susuz	16	Kızılca Keçiltü
5	Ayvasıl	No	BAĞOVASI NAHİYESİ	59	Kursad (?)	17	Mandırla
6	Balıklağı	1	Abdülgazi	60	Kürüş (?)	18	Menimak (?)
7	Bayındır	2	Alan	61	Kındıra (?)	19	Meydan
8	Baş Eskihsar	3	Avdan	62	Kızılağaç	20	Ramus (?)
9	Budalya	4	Büğüşce	63	Merdeşe (?)	21	Sarukemer
10	Burdurcuk	5	Çay	64	Mezidi (?)	22	Solak
11	Çapalı	6	Çay-ı diğer	65	Öksüzkoca (?)	23	Sığırlı
12	Çukurkoğa	7	Çubuk	66	Sancaklar	24	Sınur-ı Kızılbucak
13	Düden	8	Dede Ali	67	Sarıç	25	Tirebolid (bağçehâ)
14	Emircü	9	Göcek Susuz	68	Saruca	26	Viranşehir
15	Ernaz	10	Karacaali n. d. Tavır (?)	69	Sazak (?)	27	Yelten
16	Gilevği	11	Karapınar	70	Süleç (?)	28	Yüreğir
17	Kağas	12	Sarıç-ı diğer	71	Sürk (?)	29	Zeytun (bağçehâ)
18	Kazallı	No	ELMALU NAHİYESİ	72	Susuz	No	M. KÖMİ NAHİYESİ
19	Kortan	1	Abdurrahman	73	Topalak	1	Abdülgazi
20	Köy	2	Aladağ	74	Toprakdepecik	2	Akçakilise
21	Kuzköy	3	Alikabaca (?)	75	Ulağı	3	Altıkapı
22	Kızılağaç	4	Atrasun	76	Ulukoç (?)	4	Avdan
23	Kızılsaray	5	Avanoz	77	Yaka (?)	5	Badamağacı
24	Müğren	6	Ayvasıl	78	Yarbaş	6	Bügdüz n.d. Kullılar

25	Mursal	7	Bağköy (Gebran)	79	Yüksek (?)	7	Büğüçce
26	Murtana	8	Balıklagu	No	ELMALU KAZASI	8	Büyük Susuz
27	Ortalaz (?)	9	Bayındır	1	Abdurrahman	9	Deniz (?)
28	Özükend Yazırı	10	Baş Eskihişar	2	Alacadağ	10	Germeği
29	Pirmeğir (?)	11	Bucak	3	Alikabaca (?)	11	Huriye (?)
30	Salur	12	Budalya	4	Atrasun	12	Kadifiye (?)
31	Semaeyüğü Yazırı	13	Burdurcuk	5	Ayanoz	13	Karaahiler
32	Semaeyük	14	Burgaz	6	Ayvasıl	14	Karakilise
33	Tepese (?)	15	Çakalbayat	7	Bağköy (Gebran)	15	Koparan
34	Tire	16	Çoğun	8	Balıklagu	16	Küçük Susuz
35	Yalnızdam	17	Çukurkoğa	9	Bayındır	17	Kullular (?)
36	Yenice Tepese (?)	18	Çuylu	10	Baş Eskihişar	18	Kurşad (?)
No	KALKANLU	19	Düden	11	Belse (?)	19	Kızılcaağaç
1	Aklar	20	Ernaz	12	Bucakköy	20	Kışla
2	Arsa	21	Eymir	13	Budalya	21	Sarnıç
3	Gençlü	22	Gemiçaltı (?)	14	Burdurcuk	22	Togad
4	Güzelovacak	23	Gilevği	15	Burgaz	23	Yarya (?)
5	İsmail	24	İmircik	16	Çuylu	No	MUSLU NAHİYESİ
6	Kargalı	25	İncirağacı	17	Deresuca	1	Alpagud
7	Kavacık	26	Kağaz	18	Düden	2	Anbarözü
8	Kılıççı Balaban	27	Kandaş (?)	19	Ernaz	3	Arlasun
9	Kımk	28	Karaağaç	20	Eymir	4	Dodurga
10	Kızılot	29	Kargu n. d. Mahmudlar	21	Gilevği	5	Eymir
No	KAŞ NAHİYESİ	30	Kazallu	22	İmircik	6	Eşen n.d. Bucak (Memedler)
1	Adrahun	31	Kortan	23	İncirağacı	7	Katrak (?)
2	Akyaka	32	Köy	24	Kağaz	8	Kilisalar
3	Armudağacı	33	Kuzköy	25	Karaağaç	9	Koçak
4	Arvas	34	Kızılağaç	26	Kargu n.d. Mahmudlar	10	Kurdoğlu
5	Asas	35	Kızılsaray	27	Kaydaş	11	Manay
6	Bayındır	36	Milcik	28	Kazallu	12	Yassı
7	Bayındır yeri	37	Müğren	29	Kortan	No	BAĞOVASI NAHİYESİ
8	Besen (?)	38	Mürsel	30	Köy	1	Alan
9	Bezirgan (Kazcayeri)	39	Murtana	31	Kuzköy	2	Çay
10	Kılıç yeri	40	Örtekiz	32	Kızılağaç	3	Kozağacı
11	Çakalbayat	41	Özkend (?)	33	Kızılsaray	No	ELMALU NAHİYESİ
12	Çukurbağ	42	Pirmeğir (?)	34	Müğren	1	Abdurrahman
13	Demre	43	Semaeyük	35	Mursal	2	Alacadağ
14	Dermisin	44	Tire	36	Murtana	3	Alikabaca (?)
15	Geledos	45	Yalnızdam	37	Örtekiz	4	Atrasun
16	Gürbe (?)	46	Yenşe (?)	38	Özükend (?)	5	Ayanoz
17	Kanlıcaeyük	47	Yuva	39	Pirmeğir (?)	6	Ayvasıl
18	Karadağ	No	KALKANLU NAHİYESİ	40	Salur	7	Bağyakası
19	Karani	1	Aklar	41	Semaeyük	8	Bayındır
20	Katırlu	2	Arsa	42	Semaeyük Yazırı	9	Baş Eskihişar

21	Kaş Kethüdaları	3	Bezirgan	43	Son (?)	10	Bucak
22	Kemeçaltı	4	Çavdırlar	44	Sorgun	11	Budalya
23	Kınık	5	Fırnaz	45	Tekince Belse (?)	12	Burdurcık
24	Suğurdu	6	Gencelü (?)	46	Tire	13	Burgaz
25	Surt	7	Güzel Ovacık	47	Yalnızdam	14	Çoban (?)
26	Yaycı oğlu Çakırcı	8	İsmail	48	Yuva	15	Çoğun
No	İĞDİR NAHİYESİ	9	Karaali		KALKANLU KAZASI	16	Çukurkoğa
1	Depecik	10	Kılınççı Balaban	1	Aklar	17	Çuylu
2	Kökez	11	Kınık	2	Arsa	18	Deremnun (?)
		12	Kızilot	3	Bezirgân	19	Düden
		13	Margaz	4	Çavdarlar	20	Ernaz
		14	Pir Kılıç (?)	5	Fırnaz	21	Eymir
		15	Salur	6	Gencelü (?)	22	İmirçik
		16	Suğurdu (?)	7	Güzel Ovacık	23	İncirağacı
		No	KAŞ NAHİYESİ	8	İsmail	24	Kağaz
		1	Akyaka	9	Karaali	25	Karaağaç
		2	Armudağacı	10	Kazan (?)	26	Kargu n.d. Mahmudlar
		3	Asas	11	Kılıç (?)	27	Kazallu
		4	Avras (?)	12	Kılıççı Balaban	28	Kortan
		5	Bayındır	13	Kınık	29	Köy
		6	Bestine (?)	14	Kızilot	30	Kuzköy
		7	Çavdır	15	Soğurdu (?)	31	Kızılağaç
		8	Çukurbağ	16	Şeyh Mehmed	32	Kızılsaray
		9	Demre ma'a Gebran		KAŞ KAZASI	33	Müğren
		10	Dermisin (?)	1	Adrihin (Adrahun)	34	Mürsel
		11	Edrihin ma'a Balıklıgu	2	Akyaka	35	Murtana
		12	Geledos	3	Armudağacı	36	Örtেকiz
		13	Gendive	4	Asas	37	Özükend
		14	İğdir	5	Bayındır	38	Pirmeğir (?)
		15	Kabirlü (?)	6	Bestine (?)	39	Salur
		16	Kanluca Eyük	7	Çakalbayat	40	Saruca Yazır
		17	Karadağ	8	Çavdır	41	Semaeyük
		18	Karanı	9	Çukurbağ	42	Semaeyük Yazarı
		19	Katırlu (?)	10	Demre	43	Tepe
		20	Koçaklar	11	Dermisin (?)	44	Tire
		21	Körebe (?)	12	Gerdan (?)	45	Yalıklığı (?)
		22	Kürt	13	Gevren (?)	46	Yalnızdam
		23	Kutlucaeyüğü	14	İğdir	47	Yenicetepe
		24	Kınık	15	Kabirlü	48	Yuva
		No	İĞDİR NAHİYESİ	16	Kanlucaeyük	No	KALKANLU NAHİYESİ
		1	Çaltı	17	Karadağ	1	Aklar
		2	Çerçioğlanları	18	Koçaklar	2	Arsa
		3	Depecik	19	Koçaklı (?)	3	Bezirgan
		4	İğdirhisar	20	Kozanlar (?)	4	Çavdırlar n.d. Aklar
		5	Kardıç	21	Margaz	5	Fırnaz
		6	Kardıç Deresi	22	Sulucaeyük	6	Gencelü (?)
		7	Kemer			7	İsmail

	8	Kökez		8	Karaali
	9	Küreciyan		9	Karani
	10	Kürüş		10	Korubüki
	11	Kürüş Kökez		11	Kılıççı Balaban
	12	Ovacık		12	Kınık
	13	Ovacık n. d. Tekürak		13	Kızılot
				14	Pir Kılıç
				15	Suğurdu (?)
				16	Şeyh Muhammed n.d. Kehsen (?)
				No	KAŞ NAHİYESİ
				1	Akyaka
				2	Armudağacı
				3	Asas
				4	Bestine (?)
				5	Çavdır
				6	Çeriler
				7	Çukurbağ
				8	Demre
				9	Duşe (?)
				10	Geledos
				11	Gelemen
				12	Gemiçaltı (?)
				13	Gevren (?)
				14	Güzel Akcık
				15	İğdir
				16	İdrisine (?) ve Balıklagu
				17	Kal'a-i Gendive n.d. Şamlu
				18	Kanlucaevük
				19	Karadağ
				20	Katırlu (?)
				21	Kayırtın (?)
				22	Kürtler
				23	Kınık
				24	Margaz
				25	Urvan (?)
				No	İĞDİR NAHİYESİ
				1	Çerçioğlanları
				2	Depecik
				3	İğdirhisarı
				4	Karagöl
				5	Kardıç
				6	Kardıçderesi
				7	Kemer
				8	Kiriş
				9	Kökez
				10	Kökez-i Ulu

EKLER TABLO 2
TEKE SANCAĞI'NDA TIMAR BEYLERİ

		MAD 14'e Göre 1455 Tarihinde Timar Beyleri				TD 107'ye Göre Timar Beyleri				TKA 107 ve TKA 315'e Göre 1568'de Timar Beyleri	
No	Timar Adı	Beyinin Adı	Geliri	Not	Timar Beyinin Adı	Geliri	Timarın Nevi	Verildiği Tarih	Veriliş Nedeni	Timar Beyinin Adı	Geliri
1	Adil Bey (Resul O.)	Resul	880	kendü bürümeye eşe	Abdi	2814 (3000)	-	5 M 934	Beğ (?) S. 3000 akçalık t. ma'zul olmamış	Abdi	4448
2	Ahmed		8818	kendü bürümeye 1 cebelü, 1 oğlan ve 1 tenketür	Abdi (kardaşı Süleyman)	3400	10 yaşına varınca cebelü eşdirir	2 N 936	Kardaşı Süleyman bu t. tas. iderken fevt olmamış	Abdülhalil	8000
3	Ahmed (Halil O.)		4043	her yıl başına eşer	Abdi v. Hızır	2500	hisseli	9 C 936	Babası Mentеше S. 7206 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Abdullatif	6200
4	Ahmed (Hızır kardaşı O.) ve Halil (Hızır O.)		728	yılda biri eşe,	Abdülkerim v. Mustafa	1542 (1850)	hisseli	17 M 934	Babası Saruhan S. 5500 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Ahmed	2900
5	Ahmed (İbrahim O.)		3220	eşkinci, kendü bürümeye, 1 cebelü ve 1 tenketür	Abdurrahman	6200 (7200)	hisseli	2 M 936	Menteşe S. 7200 akçalık t. ma'zul olm.	Ahmed	6000
6	Ali		2708,5	bürümeye bir oğlanıyla eşe	Ağa (1)	6500	hisseli	-	-	Ahmed	2100
7	Ali (Carpaşa Kardaşı) ve Mustafa		8086	ikisi her yıl bürümeye eşeler 2 cebelü, 1 oğlan ve 1 çadır	Ahmed	1912	-	-	-	Ahmed	4999
8	Ali (Şerefeddin O.) ve Bali		2255	müşterek yiyüb yılda biri bürümeye 1 oğlanıyla eşe	Ahmed	1665 (2169)	hisseli	29 CA 936	Saruhan S. 2169 akçalık t. ma'zul olm.	Ahmed	2047
9	Ali Hoca		2270	kendü bürümeye 1 oğlanıyla eşe	Ahmed	2118	hisseli	25 B 930	Kangırı S. 2500 akçalık t. ma'zul olm.	Ahmed	3000

10	Ali, Hamza, Bali ve Seydi (Şeyh Bey'tin Oğlancıkları)	5700	yılda biri nevbette eşe, kendü bürümeye 2 cebelti ve 1 çadır	Ahmed	2000	-	-	-	Ahmed	14538
11	Alihan	1350	bürümeye eşe	Ahmed	3594	-	-	-	Ahmed	1514
12	Alihan ve Yahşi	3046	her yıl ikisi bir oğlanıyla eşeler	Ahmed	2400	hisseli	-	-	Ahmed	5000
13	Ayvaz (Doğancı Şahin O.)	1187	kendü bürümeye eşe	Ahmed	2360	hisseli	28 Z 936	Kangırı S. 2000 akçalık t. ma'zul olm.	Ahmed	2500
14	Ayvaz (Hasan O.)	644	eşkinici	Ahmed Hamza	1538	hisseli	25 RA 928	Babası girtü bu t. mutasarrıf olub mimbad kendüye t. olurnmak üzere feragat etmeğin	Ahmed (?)	4400
15	Bahşayış	1200	yılda biri nevbette eşe	Ahmed Kemal ve kardeşi Yahya	3000	iştirak ala's- seviyye, cebelti eşdirmek üzere	23 B 933	Babalari bu t. 12200 akça ile tas. iderken fevt olm.	Ahmed (Çeri sirtüct)	4999
16	Bali	2536	kendü bürümeye ve 1 cebelti	Ahmed v. Piri	2995 (3500)	hisseli	2 ZA 935	Ankara S. 3500 akçalık t. ma'zul ol.	Ali	3500
17	Beglerhan ve O. Emirşah	2955	yılda biri eşe, kendü bürümeye, 1 cebelti ve 1 tenketür	Ahmed v. Sinan Sübaşı	4745	hisseli	4 B 931	Murad'ın babası Seydi Ahmed bu sancağda 5155 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Ali	2200
18	Beki (Hasan Bey O.)	5968	kendü bürümeye 1 oğlan, 1 cebelti ve 1 tenketür	Ali	3687	hisseli	-	-	Ali	4300
19	Bey Kulu Katib Hayreddin (Şahin O.)	1733	-	Ali	4281 (5137)	-	-	-	Ali	1000
20	Bey Kulu Ya'kub	3133	-	Ali	6000	hisseli	-	-	Ali	2010
21	Çavuş Hızır ve O.	2000	yılda biri nevbette	Ali	4272	-	-	-	Ali	7100

22	Ali Cebeci Muhammedi	3723	eşe	Ali	3818	hisseli	-	-	Ali	4200
23	Çeribaşı Solak İbrahim (Gulam-ı Mir)	10261	kendü 3 cebelü, 1 oğlan ve 1 çadır	Ali	2150	hisseli	24 L 935	Karasi S. 3000 akçalık t. ma'zul olmıgın	Ali	1890
24	Çomakeri Muhammedi ve kardeşi Dirikmiş *	658	müşterek tas. edüb yılta biri eşe	Ali	1800	hisseli	7 M 931	Karahisar S. 1036 akçalık t. ma'zul ol.	Ali	2047
25	Doğancı Mezd	3568	kendü bürüme, 1 cebelü, 1 oğlan ve 1 tenketür	Ali	4113	hisseli	22 B 929	Kastamonu S. 3500 akçalık t. ma'zul olm.	Ali	1363
26	Efendi (Hacı Yusuf O.)	1638	eşkinçi	Ali	2084	-	-	-	Ali	6460
27	Emirşah (Çuğa O.)	2350	eşkinçi, bürüme eşe	Ali	1000	hisseli	29 ZA 934	-	Ali	2050
28	Fışkinci Mustafa	5656	bürüme eşe	Ali	6500	-	9 N 932	An tahvil Süleyman ber-vech- i mübadele ber-muceb-i tezkere	Ali	6000
29	Hacı Halil (Meahmed O.)	2127,5	Cebelüstüyle eşe	Ali Paşa	6448	hisseli	20 Z 928	Aydın S. 6448 akçalık t. ma'zul olm.	Ali	4652
30	Hacı Karaca	3796	-	Ali Mahmud v.	3903 (4000)	hisseli	20 Z 936	Babası Saruhan S. 14400 akçalık t. tas. iderken fevt ol.	Ali	1529
31	Hacı Süleyman	2110	kardaşı Murad müşterek oldu, Hacı Süleyman kendü cebelü ve 1 oğlan	Ali v. Mustafa	2512	10 yaşına varınca cebelüstü eşmek üzere	4 C 935	Babası bu t. mutasarrıfken fevt olm.	Ali	6284
32	Hacı Yusuf (Yazır O.) ve Veys (Ahi Sevrî O.)	6222	ikisi müşterek yiyip yılta biri eşer	Ali v. Pir Ahmed	1960	hisseli	15 B 931	Babası Hamid S. 3123 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Ali (Ser-asker)	8800

33	Halil (İlyas O.) ve Beglerhan	2300	nevbetce yılda biri oğlamıyla eşe	Arslán	4999	hisseli	-	-	Ali (?)	2100
34	Hamza	14452	kendü bürümce 5 cebelüt ve 1 çadır yılda biri eşe	Aydın	1900 (2382)	-	4 N 932	Bu sancakda 2382 akçalık t. ma'zul olm.	Ali (Çavuş Alay)	4511
35	Hamza (Hacı O.) ve Dirikmiş	1238	yılda biri eşe	Bâli v. Mus tafa	1900	eşer	10 R 933	Babası bu sancakda 4270 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Ali (Ser-bötkük)	8000
36	Hamza (Karaca O.) ve Mustafa ve Ahmed (Karagöz oğlanları)	1351	-	Bektaş v. Hüseyin	1941	-	7 M 934	Babası Aydın S. 968 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Alişah	5214
37	Hamza (Menteşe O.) ve Muhammedi	736	müşterek	Bostân	1579	-	-	-	Arnavud Nezir (?)	2200
38	Hamza (Sungur O.)	2493	-	Budâk	4000	hisseli	-	-	Arslán (Mîr-alem İvâ-i Teke)	7794
39	Has Beyi	712,5	eşkinici, eşer	Budâk	3500 (3670)	hisseli	29 CA 936	Bu sancakda 3670 akçalık t. ma'zul olm.	Ayvaz	1590
40	Hasan Bali (Hızır O.) ve Veli (Dede Bali O.) *	1200	yılda biri bürümce eşe	Budâk	4400	hisseli	-	-	Bâli (Yeniçeri)	9150
41	Hisar Beyi	1221	-	Budâk	4500	hisseli	-	-	Bayezid	15000
42	Hızır (Çavuş O.)	1072	yılda bürümce eşe	Ca'fer (Abdi nam sipahiyan Oğlu)	2382	hisseli (cebelüt eşer)	4 B 929	Müteveffa Abdi nam sipahinin oğlu olm.	Behram	6400
43	Hızır (Firuz O.)	1221	-	Câmsib (?)	2350	hisseli	-	-	Birhan (?)	2000
44	Hızır (Sülek O.)	2350	kendü cebelüt ve 1 oğlan	Çavuş Emir Mustafa	4500 (4999)	-	28 S 934	Kastamonu S. 4999 akçalık t. ma'zul olm.	Boz Ali	9376
45	Kara Muhammedi (Ahmed O.)	712,5	eşkinici, eşer	Çavuş Hoca Şah	5000	hisseli	27 RA 932	Saruhan S. 5000 akçalık t. ma'zul ol.	Ca'fer	7234
46	İbrahim (Umur O.)	1072	yılda bürümce eşe	Dula b. Yusuif	1500	-	7 RA 937	An tahvil Nazır (?) ber-vech-i mübadele	Ca'fer	1500

47	Ilyas ve Hızır	1012,5	yılda biri nevbetteki bürüme eşe	Emin	4837 (5804)	-	-	-	Ca'fer	2700
48	İsa (Emre O.)	3960	kendü bürüme 1 cebelü, 1 oğlan ve 1 tenketür	Emir	2400	hisseli	-	-	Ca'fer	4951
49	İshak	1520	kendü bürüme başına eşe	Emre	3934	hisseli	29 CA 936	Bu sancakda 4000 akçalık t. ma'zul ol.	Ca'fer	5000
50	İshak (Halil O.) ve Mema	4043	müşterek yiyüb yılda biri nevbetteki eşe, 2 cebelü, 1 oğlan ve 1 çadır	Emrullah	3576	hisseli	-	-	Cafer	6000
51	İshak Çelebi (Defterdar)	18570		Erdogdu	2000	hisseli (eşer)	15 Z 928	Babalari bu t. mutasarrıfken fevt olın.	Cafer (Yeniçeri)	9400
52	İsmail ve Muhammedi (Bahadır O.)	2165	müşterek yiyüb yılda biri eşe, kendü bürüme 1 oğlanıyla eşe	Evrenos	1345	hisseli	4 C 934	Bu sancakda 1663 akçalık t. ma'zul olın.	Cemi (?)	4996
53	İsmail ve O. İbrahim ve O. Halil	736	nevbetteki yılda biri eşe	Evrenos	3000	hisseli	-	-	Cihan	2202
54	Karaca	2220	eşe	Ferhad v. Ali Paşa	1841	-	20 N 932	Babası bu sancakda 4000 akçalık t. tas. iderken fevt olın.	Derviş Mehmed (Çavuşân-ı Dergâh-ı Ali)	11125
55	Karaca (Gulam-1 Mir)	8610	çakırca başıymış tumar bozulub olımuş şimdi eşe, kendü bürüme 2 cebelü, 1 oğlan ve 1 çadır	Ferruh	4900	hisseli	4 C.ah. 935	Kitahya S. 4000 akçalık t. ma'zul ol.	Derviş v. Bahaddin Bey	5700
56	Karagöz (Gulam-1 mir)	6156	Kaş Çeribaşısıdır, kendü bürüme 2 ccbelü ve 1 tenketür	Güneri	2020	hisseli	25 Ş 936	Babası bu t. mutasarrıfken fevt olın.	Derviş Bahşayış v.	7000

57	Kasım (Eşkinici)	5121	kendü bürüme, 1 cebelü, 1 oğlan ve 1 tenketür	Hacı	1250	-	5 N 936	Hamid S. 959 akçalık t. ma'zul ol.	Divane Mustafa	8000
58	Kasım (Yörküç O.)	906	-	Hacı İvaz	4864	-	-	-	Erdogdu	14182
59	Mehmed (Nasuh'un kardesi)	1206	eşer	Hacı Hasan	5090	-	-	-	Hacı	4000
60	Muhammedi (Arab O.)	7071	kendü yerine 2 cebelü, 1 oğlan ve 1 çadır	Hacı v. Emre	700	-	6 C 936	Babası Hamid S. be-neybet 1276 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Halil	9885
61	Muhammedi (Depedelen O.)	10613	kendü bürüme 3 cebelü, 1 oğlan ve 1 çadır (İshak Paşa hitcet vermiş)	Hacı İlyas	2600 (3120)	hisseli	-	-	Halil Abdullah	7000
62	Muhammedi (Hacı Bey O.)	3111	kendü bürüme, 1 cebelü, 1 oğlan ve 1 tenketür	Halil	2700	hisseli	3 RA 937	Kocaali S. 3242 akçalık t. ma'zul olm. kusuru tekmiil olunmak üzere	Halil İbrahim	6076
63	Muhammedi (Lızır O.)	292	-	Halil	3168 (3801)	hisseli	-	-	Hamza	11641
64	Muhammedi (Kuş İbrahim O.) ve Aşık (Arab O.)	4609	müşterek yerler eşkiniciler, yılda biri bürüme, 1 cebelü 1 oğlan ve 1 tenketür	Halil	4688 (5624)	-	-	-	Hasan	4900
65	Muhammedi (Mustafa O.)	6330	kendü bürüme 1 cebelü ve 1 tenketür	Hamza	3000 (3600)	hisseli	-	-	Hasan	4462
66	Muhammedi (Toyran O.)	1856	-	Hamza	4999	hisseli	5 L 927	Bu sancakda 4044 akçalık t. feragat et.	Hasan	4032
67	Muhammedi ve Davud	1472	ikisi müşterek yiyüb yılda biri bürüme eşe	Hamza	1800	hisseli	25 RA 927	Hamid S. 1744 akçalık t. ma'zul olm.	Hasan	2448
68	Muhammedi ve	2465	yılda biri eşe,	Hamza	3837	hisseli	-	-	Hasan	2900

	Yusuf		kendü cebelü ve 1 oğlan	(4603)									
69	Muhtesib Turasan	3305	muhtesib	4549	Hamza v. Hasan Divane	-	-	-	Hasan	5000			
70	Musa (Alişir O.)	1640	kendü bürüme başına eşe	3578	Hamza v. Musa	hisseli	10 Z 938	Babası sipahi olmağın	Hüseyin	1540			
71	Musa (Yahşi O.), Mustafa (Mahmud O.), Muhammedi (Dirikmiş O.) ve Ahi (Hoca O.)	6435	dördü her yıl bürüme 1 tenkettirle eşeler	3590	Hasan	hisseli	-	-	Hüseyin	2378			
72	Mustafa (Hasan O.) ve Hüseyin (Turgud O.)	1717	müşterek yiyü b yıl da biri eşer	4914	Hasan	hisseli	5 Z 932	Beğ (?) S. 2000 akçalık t. ma'zul olmağın	Hüseyin	6000			
73	Mustafa (Ömer O.) ve Atası kardeşi Timurhan	1461	yıl da biri bürüme eşe	4842	Hasan (Ser- asker) (2)	-	-	-	Hüseyin	2000			
74	Mustafa (Şerafeddin O.)	5200	kendü bürüme 2 cebelü ve 1 çadır	10000	Hasan Kethüda	-	25 RA 928	Mezkura 2000 akçalık şam terakkisine teknil olunmak üzere	Hüseyin	2600			
75	Muzaffer (eşkinci)	5496		3051	Hasan v. Ali	-	29 RA 935	Babası Mentеше S. 5529 akçalık t. mutasarrifken fevt olmağın	Hüseyin	4990			
76	Mısıri Kethüdası *	509	-	3000	Hasan v. Evrenos	hisseli	20 S 935	Babası mimbud kendüye t. olmamak şartıyla feragat etmeğin	Hüseyin	2652			
77	Ömer	1180	bürüme eşe	2000	Hüdaverdi	-	-	-	Hüseyin	5000			
78	Oruc (Firuz O.)	2402	-	1500	Hüdaverdi v. Hamza	-	21 CA 936	Babası Hamid S. 2450 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Hüseyin	4100			
79	Oruchan	1350	bürüme eşe	2094 (2512)	Hüseyin	-	-	-	Hüseyin	2500			

80	Padişah Karahisar'a imam olana hüküm etmiştir mevkufdur	2033	mevkuf	Hüseyin	7520	hisseli	-	-	Hüseyin Hamza	7000
81	Paşa (Emre O.)	9800	kendü bürüme 3 cebelü, 1 çadırı eşe	Hüseyin	14000	hisseli	10 M 929	Bu sancakda 11566 akçalık t. ma'zul olup ve şam terakkisine müstehak olmamış	Hüseyin	8000
82	Sarıçlı Bali	1900	kendü bürüme ve 1 oğlan	Hüseyin (3)	5835	hisseli	18 C 939	-	Hıdır	3700
83	Sinan Bey (Ağa Bey O.)	12467	kendü bürüme 4 cebelü ve 1 çadır	Hüseyin (Ser-asker Müsellemân-1 Kaza-ı Karahisar)	6500	hisseli	-	-	Hızır	5056
84	Süleyman (Salsal O.) ve Kuvvet	1180	eşkindir yılda biri eşer, kendü bürüme eşe	Hüseyin v. Hızır	2500	hisseli	9 C 936	Babası Mentşe S. 7206 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	İbrahim	5200
85	Süleyman ve Hoca Ahmed (Ya'kub O.)	3108	müşterek yiyüb yılda biri eşe	Hüseyin v. Mehmed	672	hisseli	12 R 934	Babası Sultanönü S. 1263 akça t. tas. iderken fevt olm.	İbrahim	3114
86	Şeyh (Yusuf O.)	1154	yılda bürüme eşe	Hüseyin v. Mehmed (4)	3250 (3500)	hisseli	11 B 930	Babası bu sancakda 4000 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	İbrahim	4092
87	Şeyh Bey (Şerafeddin O.)	5200	kendü bürüme 2 cebelü ve 1 çadır	Hüseyin v. Süleyman	2048	-	26 C 929	Mütkeaid Süleyman nam sipahinin oğlu olmamış	İbrahim	9000
88	Şeyh Bey ve Mustafa	1100	müşterek yiyüb ikisi de eşeler	Hüseyin v. Yunus	4217	hisseli	29 RA 935	Babası bu sancakda 11000 akçalık t. tas. iderken fevt ol.	Yeni (?)	4530
89	Topçu Kara Hamza	3723	-	Hızır	3823	hisseli	18 N 931	Karahisar S. 3614 akçalık t. ma'zul ol.	İlyas	3064
90	Tüfenkçi Saruca	2220	eşer	Hızır	4795	-	10 M 928	Vilayet-i Karaman'da 4570 akçalık t. ma'zul olup vilayet-	İlyas (Yeniceri)	9200

91	Tür Hoca (Yusuf O.)	1164	her yıl bütüme eşe	Hızır v. Hızır	2000	hisseli	4 CA 929	i Anadolı'da bedelin idesin deyu hitkm-i şerif irad etmeğin Babaları bu t. mutasarrıfken fevt olmağın	İmir (?)	615
92	Ürkmez (Ya'kub O.)	3723	-	İbrahim	2063	-	15 Z 928	Karasi S. 1860 akçalık t. ma'zul ol.	İmirza	14591
93	Veys ve Seydi (Ömer Efendi Oğlanları)	7064	müşterek tas. edüb yılda biri eşe, kendü bütüme 2 cebelti ve 1 oğlan ve 1 çadır	İbrahim	2800	hisseli	-	-	İnicelti Hüseyin (?)	6000
94	Ya'kub (Yolboğa O.)	13918	Karahisar Çeribaşısı (kendü bütüme 2 cebelti, 1 oğlan ve 1 çadır)	İbrahim	2800 (3360)	hisseli	-	-	İshak	1500
95	Ya'kub (Yusuf Aydın Bey O.) ve Hoca	2742	yılda biri oğlanıyla eşe	İbrahim	5500 (6600)	-	-	-	İskender (Yeniçeri)	10011
96	Yusuf (Alihan O.)	3030	kendü bütüme 1 cebelti ve 1 tenkettir	İbrahim (Ser- asker Müselleman-ı Millî)	3024	hisseli	-	-	İsmail	4200
97	Yusuf (Beki Bey O.) *	700	Antalya kapucusu	İbrahim v. Kâtip Sinan	4600	-	10 M 929	Müteveffa Katib Sinan oğludur deyu	İvaz	4600
98	Yusuf (Mukbil O.)	545	eşkindir	İbrahim v. Kemal	1484	hisseli (cebelti eşmek üzere)	28 B 933	Babası bu sancakda 12200 akçalık t. tas. iderken fevt ol.	Kasım	8090
99	Yusuf (İsmail O.) ve İsa Fakih	892	müşterek yılda biri eşe	İbrahim v. Yusuf	1842	hisseli	2 CA 928	Babaları bu t. mutasarrıfken fevt olmağın	Katib İsmail (Katibân-ı Defter-i Hakanî)	10495

100									13 L 929	Saruhan S. 2500 akçalık t. tas. iderken ber-vech-i mübadele Yusuf ile istibdal etmegin	Kernal	9143
101									-	-	Kurd	2000
102									29 L 935	An tahvil Süleyman ber-vech-i mübadele	Kutlu Ümmet ve	2000
103									6 N 929	Babası sipahi olmağın Teke Beği i'lam etmegin	Kılıç	6160
104									-	-	Laçın	2300
105									-	-	Lutfi	9293
106									28 Z 936	Kangırı S. 3261 akçalık t. ma'zul olm. kusuru tekmiil olunmak üzere	Macar Behram	8000
107									24 L 935	Karasi S. 3000 akçalık t. ma'zul olmağın	Mahmud	2188
108									-	-	Mahmud	1860
109									2 C 936	Babası Karasi S. 2087 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Mahmud	3000
110									17 B 929	Bu sancağda 3158 akçalık t. ma'zul ol.	Mahmud	7050
111									5 M 934	Babası Saruhan S. 5950 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Mahmud	2407
112									-	-	Mahmud	3000
113									-	-	Mahmud	2082
114									10 Z 928	Bu sancağda 7590 akçalık t. ma'zul olmağın şam terakkisine müstehak	Mahmud	2496

115					İskender	4120 (4999)	hisseli	23 ZA 934	olmadığı Küttahya S. 4923 akçalık t. ma'zul ol.	Mahmud *****	4000
116					İvaz	4294 (5152)	hisseli	20 M 929	Bu sancakda 4735 akçalık t. ma'zul olmadığı	Mahmud (Çeribaşı.)	7297
117					İvaz	2001	hisseli	-	-	Maksüd	2076
118					İvaz	5400	hisseli	10 Ş 930	Alaiye S. 5400 akçalık t. tas. itm.	Malikoç v. Veli	7000
119					İvaz v. Abdi	1752	-	12 M 934	Babası bu sancakda 2818 akçalık t. tas. iderken fevt olmadığı	Mansur	6000
120					Karaman	1500	hisseli	-	-	Mehmed	2000
121					Kasım	2266	-	7 Ş 936	Babası İva-i mezburede 5392 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Mehmed	1400
122					Kasım	6281	hisseli	-	-	Mehmed	1900
123					Kasım (5)	10500	-	-	-	Mehmed	666
124					Kasım v. Dede	3167 (3800)	hisseli	18 Ş 930	Babası bu sancakda 7234 akçalık t. mutasarrıfken fevt olmadığı	Mehmed	2300
125					Kasım Halil	3500 (4200)	hisseli	19 RA 930	Babası bu sancakda 4200 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Mehmed	1500
126					Kaya v. Ali	4000	hisseli (eşer)	15 Z 928	Babaları bu t. mutasarrıfken fevt olmadığı	Mehmed	2224
127					Kulu Mustafa	890	hisseli	11 L 928	Babası girtü bu t mutasarrıf iken mimbad kendüye olmamak üzere oğluna verildi	Mehmed	2094
128					Kurd	3291	-	-	-	Mehmed	5000
129					Lütfi	4600	-	-	-	Mehmed	2750
130					Lütfi v. Hacı	1124	10 yaşına varınca cebelü	29 S 934	Babası Aydın S. 4513 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Mehmed	2500

131	Mahmud	3800	esdire hisseli	10 C 936	Beğ (?) S. 3600 akçalık t. ma'zul ol.	Mehmed	2600
132	Mahmüd	4513 (5463)	hisseli	-	-	Mehmed	5000
133	Mahmüd	4480 (5480)	-	-	-	Mehmed	1540
134	Mahmüd	7305	hisseli	-	-	Mehmed	3600
135	Mahmüd v. Abdurrahman (6)	3250 (4350)	hisseli	25 CA 936	Babası Alaiye S. 6500 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Mehmed	5400
136	Mehmed	2400	-	-	-	Mehmed	2429
137	Mehmed	7600	-	13 Ş 934	Üsküb an tahvil resul-i an dergah-i ali	Mehmed (Çeri stırlıctı)	10000
138	Mehmed	4999	hisseli	12 CA 936	Saruhan S. 4999 akçalık t. feragat et.	Mehmed v. Abdullah (Serbölük)	13000
139	Mehmed	4000	hisseli	3 B 929	Bu sancakda 3000 akçalık t. ma'zul olub ve şam terakkisine müstehak olub ziyadesiyle	Mehmed v. Mehmed *****	3537
140	Mehmed	3576	-	-	-	Mehmed v. Mustafa	8000
141	Mehmed	4500 (4999)	hisseli	2 N 936	Kastamonu S. 4999 akçalık t. ma'zul ol.	Mehmed ve İbrahim	8000
142	Mehmed	2408	hisseli	-	-	Memi (Çeri stırlıctı)	4999
143	Mehmed	6500	hisseli	-	-	Mesih	3804
144	Mehmed (7)	1800 (2160)	hisseli	12 S 942 (?)	Karındaşı Hasan Bali mimbad kendüye t. olmamak şartıyla feragat etmişim	Mezid	2000
145	Mehmed v. Abdurrahman	3317	hisseli	24 CA 936	Alaiye S. 3250 akçalık t. ma'zul ol.	Murad	8044

146				Mehmed v. Rüstem	2781	hisseli	27 RA 933	Babası bu t. mutasarrıfken fevt olmağın	Musa	18443
147				Mehmed v. Seydi Gâzi	4558	-	-	-	Musa ve Mehmed	2844
148				Meikgâzi	2118	hisseli	21 CA 936	Bu sancakda 2800 akçalık t. ma'zul olmağın	Müslim	4637
149				Memi	4600	hisseli	-	-	Mustafa	6000
150				Müdebber	4900 (4976)	hisseli	23 B 933	Karasi S. 4976 akçalık t. ma'zul ol.	Mustafa	3000
151				Murad v. Seydi Ahmed	4999	hisseli	4 B 931	Babası bu sancakda 5155 akçalık t. tas. iderken fevt olmağın	Mustafa	2016
152				Musa v. Bayramlı	397	hisseli	2 N 936	Babası Kutahya S. 536 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Mustafa	2750
153				Mustafa	1800	eşer	7 C 936	Babası Aydın S. 2577 akçalık t. tas. ederken fevt olm.	Mustafa	4642
154				Mustafa	860	-	25 Ş 930	Beg (?) S. 1138 akçalık t. ma'zul ol.	Mustafa	2100
155				Mustafa	1800	-	-	-	Mustafa	10050
156				Mustafa	7508	hisseli	16 Z 928	Bu sancakda 6000 akçalık t. ma'zul olub şam terakkisine müstehak olmağın	Mustafa	2000
157				Mustafa	4236	hisseli	5 ZA 928	Menese S. 4500 akçalık t. ma'zul olmağın kusurun taleb itmenek üzere	Mustafa	1280
158				Mustafa (karındaşı Süleyman)	8920	10 yaşına varınca cebelü eşdirir.	2 N 936	karındaşı Süleyman bu t. tas. iderken fevt olmağın	Mustafa	2030
159				Mustafa v. Çavuş İsa	4000 (4030)	hisseli	19 N 936	Saruhan S. 4030 akçalık t. ma'zul olmağın	Mustafa	3148
160				Mustafa v.	3000	hisseli	11 Z 928	-	Mustafa	1860

161	Hızır	Mustafa v. Karaman	1753	hisseli	6 CA 936	Babası Karahisar S. 1700 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Mustafa (Çeri şüretci)	20046
162	Mustafa v. Mehmed	3029 (3635)	hisseli (eşer)	-	Mehmed nam sipahinin sulb oğludur deyu Alaybeği i'lam etm.	Mustafa v. Eslemmez Bey	6500	
163	Mustafa v. Pir Mehmed (8)	3500	hisseli	7 N 929	Babası bu t. tas. iderken fevt olm.	Mustafa v. Mehmed Çavuş	15000	
164	Mustafa ve Mehmed Mahmûd	4654	müşterek ala's- seviyye beratınca cebelti eşdireler	15 B 931	Babası bu t. mutasarrıfken fevt olmağın Mehmed ile bervec-i iştirâk verildi	Mustafa v. Yusuf	7000	
165	Nakkaş Hasan	14666	hisseli	10 C 936	Menteşe S. 14666 akçalık t. ma'zul olm. noksanı tekml olunmak üzere	Mustafa ve Ali	1800	
166	Nasuh	5393	-	-	-	Mutasarrıf Omer *****	9000	
167	Nasuh	3823	hisseli	-	-	Nasuh	15108	
168	Nasuh v. Hızır	2670	hisseli	4 CA 929	Babaları bu t. mutasarrıfken fevt olmağın	Nurullah	3190	
169	Nebi	1500	-	-	-	Oruç (Yeniçeri)	9090	
170	Nebi v. Pir Gâib	1400	hisseli	5 R 937	Babası bu t. mutasarrıfken fevt olmağın	Osman	8000	
171	Osman	3000	hisseli	3 RA 937	Bu sancağda 4745 akçalık t. ma'zul ol.	Osman v. Ferrec (?)	7000	
172	Osman Mehmed	1500	hisseli	6 Z 934	Babası Hamid S. 2603 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Pir Ahmed ve Yuva (?) (Çeri şüretci)	17250	

173										12 S 935	Menteşe S. 3120 akçalık t. ma'zul ol.	Pir Ali	4000
174						2727 (3120)	-			28 Z 936	Babalari Mentese S. 4884 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Piri (silik)	7756
175						1200	hisseli (eşerler)			9 B 935	Menteşe S. 5150 akçalık t. ma'zul ol.	Pirsun (?)	3176
176						5150	hisseli			2 CA 928	Babalari bu t. mutas. fevt olm.	Ramazan	4224
177						1842	hisseli			3 Ş 930	Bu livada 2446 akçalık t. ma'zul ol.	Receb	4258
178						1147	hisseli			Selh CA 936	Kastamonu S. 1000 akçalık t. ma'zul ol.	Resul	1100
179						837 (1000)	hisseli			-	-	Rıdvan	4276
180						2448	hisseli			15 Z 928	Alaiye S. 2500 akçalık t. ma'zul ol.	Salur	3900
181						3000	hisseli			25 ZA 927	Karasi S. 11331 akçalık t. ma'zul olm. kusuru tekmiil olunmak üzere	Samsam	2100
182						10730	-			5 L 936	Hamid S. 2239 akçalık t. ma'zul ol.	Sefer	9699
183						2500	-			26 RA 933	Babalari bu t. mutasarrıfken fevt olmagın	Sevinç	2016
						2524	Ber-vech-i işirak Piri'nin cebelitsü eşmek üzere verildi			15 RA 935	Babasi Beğ (?) S. 5206 akçalık t. tas. iderken fevt olm.	Sevindük	3529
184						2800	hisseli			2 N 936	Hamid S. 1845 akçalık t. ma'zul ol.	Seydi (?)	2122
185						1885	hisseli						

186				Rüstem	1810	-	-	-		-	Seydi Ahmed	5400
187				Savcı	8000	hisseli	20 Z 936	Hamid S. 8000 akçalık t. ma'zul ol.			Seydi Gazi	5350
188				Seydi	3804	-	20 L 929	Yine bu t. ma'zul olmağın			Seydi Mustafa Halife *****	14000
189				Seydi	1940	hisseli	-	-			Sinan Çavuş (Çavuşân-ı Vilâyet-i Anadolı)	7360
190				Seydi	5000	hisseli	23 S 934	Bu sancakda 4914 akçalık t. ma'zul ol.			Sofu Mahmud	7400
191				Seydi Ahmed	5400	hisseli	-	-			Süleyman	4912
192				Seydi Ali	8523	-	-	-			Süleyman (Yeniçeri)	9000
193				Seydi Mahmud Ya'kub v.	1278	hisseli	11 ZA 935	Babası Karahisar S. be- nevbet 1676 akçalık t. tas. iderken fevt olm.			Sultangazi	4000
194				Seydi v. Hızır	3000	hisseli	11 Z 928	-			Şaban	5144
195				Süleyman	2015 (2095)	hisseli	14 Ş 933	Hamid S. 2095 akçalık t. ma'zul ol.			Şah Ali	4999
196				Şahkulu	1800	-	Seih CA 936	Saruhan S. 1800 akçalık t. ma'zul olmağın			Şahbende	1134
197				Şeyh	7919	hisseli	-	-			Şahveli	1000
198				Şeyhi Behlül v.	1500	hisseli (eşer)	6 C 936	Babası Kangırı S. 3603 akçalık t. tas. iderken fevt olm.			Şeyullah	4999
199				Timür Dede v.	1086	hisseli (eşerler)	28 Z 936	Babalari Menteşe S. 4884 akçalık t. tas. iderken fevt olm.			Timur	2900
200				Turahan	2900 (3051)	hisseli	14 Ş 933	Bu sancakda 3051 akçalık t. ma'zul ol.			Tur Ali	7000
201				Turgud	600	-	-	-			Tırabı	8111
202				Turmuş v.	500	hisseli	22 RA	Babası bu sancakda 970			Turahan	2200

203					Mehmed					935	akçalık t. tas. iderken fevt olm.					
204					Umûr	2220	hisseli	20 Z 936			Bu t. mutasarrıfken ma'zul olmağın girtü mezbur sefer-i hizmetten eda etmeğın	Türmuş	9000			
205					Umûr	3030	hisseli	24 CA 936			Kastamonu S. 3030 akçalık t. ma'zul ol.	Umur	4510			
206					Veli	2118	hisseli	10 Ş 930			Alaiye S. 2400 akçalık t. ma'zul ol.	Üveys	2000			
207					Veli v. Mahmûd	2663	hisseli	17 N 936			Karasi S. 2694 akçalık t. ma'zul ol.	Veli	15410			
208					Veli v. Yusuf	2535	hisseli	16 B 931			Babası bu sancakda 1584 akçalık t. tas. iderken tekatid-i ihtiyar etmeğın	Yahya	4999			
209					Veli v. Yusuf	2500	hisseli	29 Ş 929			Babası bu t. mutasarrıf iken fevt olmağın	Yahya v. Bahaddin Bey	10042			
210					Velid (?) v. İvaz	2261	Ber-vech-i İştirak Piri Bey'in cebelıstı eşmek üzere verildi	26 RA 933			Babaları bu t. mutasarrıfken fevt olmağın	Yahşi Çavuş	7000			
211					Yağmur	3470	hisseli	-			-	Yardımcı (Yeniçeri)	3300			
212					Yahya Kemal	3000	hisseli	23 B 933			Babaları bu t. 12200 akça ile tas. iderken fevt olmağın, ber-vech-i İştirak alasseviyye cebeli eşdirmek üzere kardeşi Ahmed ile beraber verildi	Yunus	9500			
					Yahşi	2500 (2814)	hisseli	6 M 935			Bu sancakda 2814 akçalık t. ma'zul ol.	Yunus Çavuş (Çavuşan-ı)	9000			

213					Yaramış	1929	hisseli	5 Z 929	Beğ (?) S. 1038 akçalık t. feragat et.	Yusuf	3100
214					Yardım	3400 (3620)	-	24 CA 936	Menteşe S. 3669 akçalık t. ma'zul ol.	Yusuf	1665
215					Yayla	1821	-	-	-	Yusuf	233
216					Yunus	1525	-	10 Ş 930	Menteşe S. 1400 akçalık t. ma'zul ol.	Yusuf	8050
217					Yusuf	2800	-	15 B 931	Sabikan bu t. ma'zul olmağın girtı verildi	Yusuf	1250
218					Yusuf	3000	hisseli	-	-	Yusuf	6627
219					Yusuf	6500 (7800)	hisseli	-	-	Yusuf (Ser- yardan-ı Mıraş)	8400
220					Yusuf v. Yusuf	1542 (1850)	hisseli	29 Ş 929	Babası bu t. mutas. iken fevt olmağın	Yusuf (Serbölük)	7000
221					Yusuf v. Behlül	1500	hisseli (eşer)	6 C 936	Babası Kangırı S. 3603 akçalık t. tas. iderken fevt olın.	Yusuf v. Abdullah	7000
222					Yusuf v. Hızır	3000	hisseli	4 CA 929	Babalrı bu t. mutasarıfken fevt olmağın	(silik okunamadı)	7039
223					Yusuf v. Yaşlı	2200	-	18 Ş 936	Kütahya S. 2180 akçalık t. ma'zul olmağın	-	-
224					Zem (?)	7612 (8225)	hisseli	20 Ş 934	Aydın S. 8225 akçalık t. ma'zul ol.	-	-
225					Zeynelabidin v. Hacı Hasan	2085	hisseli	29 ZA 934	Babası Kütahya S. 6000 akçalık t. mut. iken fevt olın.	-	-
226					(İsmi yazılmamış)	3000	hisseli	-	-	-	-
227					(İsmi yazılmamış)	10000	-	-	-	-	-
228					(İsmi)	2800	-	-	-	-	-

TOPLAM	34110 3,5	Yazılmamış) TOPLAM	799. 216	TOPLAM	117313 0
--------	--------------	-----------------------	-------------	--------	-------------

* MAD 14 nolu defterde toplam olarak; İstanos Subaşılığında Çeribaşı ve eşkıncüler 25 ve cebeltileri 21 denilmiştir. Yine, "Antalya tevabiinde Kırt Subaşılığında ve Muslu'da Edhem Bey'in yazdığı defterde eşer sipahi 30 ve cebelti 2 ve hisareri nekadar yazıldığı bilinmemektedir denilmekte olup 1455 tahririnde 35 sipahi ve 15 cebelti kaydedilmiştir.

** MAD 14 nolu defterde "Elmalu subaşılığı Edhem Bey defterde cebelti sipahi 2 ve bürümce 2 ve cebeltüsti 2 ve bürümce 5 yazılmış şimdiki teftişde Şerefaddin oğlanları sonradan subaşı olmuşlardır mezkurlarıyla cebelti sipahi 11 ve cebeltileri 19 ve bürümce sipahi 5 hisar erinden ve doğancından ve şimdiki teftişden ziyade olmuş ve raiyyetleri müfradat defterinde zikr olunmuştur" denilmektedir.

*** MAD 14 nolu defterde "Edhem bey defterde sipahi yeri 9 şimdiki halde Kaş subaşılığında Beyler beyisi Balaban beyile eşer sipahi ve çeri başıyla 10 ve cebeltileri 30" denilmiştir.

**** MAD 14 nolu defterdeki Tımar sahiplerinin askerî yükümlülüklerinin topları; bürümce 52, cebelti 54, oğlan 27, tenketür 13, eşer 19, müşterek 27, çadır 14'dür.

***** TKA 315 Nolu İcmal Defter sonraki yıllarda da kullanılmış ve büyük puntolarla notlar düşülmüştür. Bu tımar sahipleri de bu sonradan yazılanlardır.

TD 107 nolu Defterdeki Notlar:

TD 107 Notu Sipahinin hasılı defterde 6500 yazıldığı halde gerçekte 6050 olduğu görülmüştür.

(1) Bu tımarlı sipahinin hasılı defterde 6500 yazıldığı halde gerçekte 6050 olduğu görülmüştür.

(2) Der-dest-i Mustafa v. Ustad Ahmed fi 8 rebiy'ül-evvel sene 940

(3) Der-dest-i Mustafa b. Pir Mehmed fi 18 cemaziy'el-ahir sene 939

(4) Der-dest-i fi 16 Şa'ban sene 938

(5) Der-dest-i Ahmed ve Mahmud veledan-ı Kasım el-mezbur ber-vech-i iştirâk

(6) Der-dest-i Veli ve Hasan fi 16 Şa'ban sene 938

(7) Der-dest Bahaddin ve Eslemiz ve Dönmez veledan-ı Evliya Paşa ber-vech-i yurt fi 12 Safer sene 942 ber-mab-ı hulkm-i şerif

Hasıl karye-i Firnaz ve hisse-i k. Margaz hisse-i Ahmed : 5000 , hisse-i Mahmud: 3000 fi 7 şehr-i receb'ül-mitreceb sene 939

(8) Der-dest-i Mehmed v. Hüseyin beratınca cebelti eşirmek üzere an ibtida fi 18 cemaziy'el-evvel sene 939

EKLER TABLO 3
NAHİYELERE GÖRE MÜSELLEM VE MENSUH MÜSELLEM
ÇİFTLİKLERİNİN NÜFUSU VE DİĞER ÖZELLİKLERİ

MÜSELLEMAN-I NAHİYE-İ İSTANOS

	1476 (?)	1545	1560
	İstanos	İstanos	Antalya ve İstanos
Eşer cebeli	10	13 (11)	30 (31)
Yekûn-ı Hane	38	-	-
Müşterek	59	54	165
Mücerred	17	62	217
Bennak	44	88	557
Nim	52	56	19
Çift	11	-	2
Kara	1	-	-
Caba	-	-	3
Muhassıl	1	-	2
Gâib	1	-	-
İmam, hatip	2	-	3
Mecnûn	1	-	-
A'ma, pir-i fani, malul	-	1	9
Özelliği olmayan	-	2	1
Sahib-i tımar	-	1	1
Çeribaşı	-	-	1
Müsellemezade	-	-	1
Muaf	-	-	17
Mu'tak	-	38	78
Mürde	88	60	319
Hasıl	8049	10770	36728
Zemin-dönüm	1630	1860	4420
İşlemli Zemin-dönüm	1730	1960	4420
Çiftlik sayısı	10	12	30

MÜSELLEMAN-I TURALİLER TABİ-İ İSTANOS

	1476 (?)	1545	1560
Eşer cebeli	25 (33)	25 (24)	22
Yekûn-ı Hane	364	-	-
Müşterek	134 (192)	123	117
Mücerred	57 (82)	198	109
Bennak	74	267	373
Nim	119	59	5
Çift	45	7	-
Kara	17	-	-

Caba	-	-	2
Muhassıl	10	3	1
Gâib	(1)	-	-
İmam	4	-	-
Gûdek	3	-	-
A'ma, p. fani, ma'lul	-	14	3
Özelliği olmayan	-	1	-
Sipahizadeler	-	2	-
Muaf	-	-	5
D. Padişah	-	-	1
Mu'tak	6	29	115
Na ma'lum	1	-	-
Mürde	289 (374)	174	208
Hasıl	23311 (27489)	-	23731
Zemin-dönüm	5880 (4120)	-	4670
İşlemlı zemin	5880 (4120)	-	4670

MÜSELLEMAN-I SÖKLE

	1476 (?)	III. Mehmed
Eşer cebeli	15	-
Müşterek	86	-
Mücerred	32	101
Bennak	61	77
Nim	84	2
Çift	3	-
Kara	20	-
Kadı	1	-
Muhassıl	6	2
Gâib	2	-
İmam	3	-
Gûdek	6	-
Mecnûn	1	-
P. Fani	1	1
Mu'tak	4	-
Na ma'lum	4	-
Mürde	118	-
D. Padişah	-	1
Hasıl	12021	59655
Zemin-dönüm	1770	2534
İşlemlı zemin-dönüm	1830	-
Çiftlik sayısı	14	17

CEMA'AT-İ SERKİZ YERİ

	1476 (?)	1545	1560	1568	1585
	Serkiz Yeri ve Sökle	Serkiz Yeri	Serkiz Yeri	Kaza-i Elmalu	Serkiz Yeri
Eşer cebeli	25 (39)	40	37	40	-
Yekûn-ı Hane	(455)	-	-	-	-
Müşterek	133 (218)	212	211	263	-
Mücerred	58 (95)	444	239	-	208
Bennak	105	442	808	-	162
Nim	107	62	38	-	2
Çift	6	10	-	-	1
Kara	22	-	-	-	-
Muhassıl	-	1	1	-	2
Gâib	3 (7)	-	-	-	-
İmam, hatip	7	-	2	-	-
Güdek	5 (11)	-	-	-	-
Mecnûn	1	-	-	-	-
A'ma, p. fani, ma'lul	7	1	3	-	3
Ö. Olmayan	-	38	1	2	-
Müsellemezade	-	4	5	78	-
Muaf	-	-	11	-	-
Mu'tak	9	32	74	-	-
Mürde	173 (295)	392	575	-	-
Mukaddem	-	-	-	-	2
Divane	-	-	-	-	1
D. padişah	-	-	-	-	1
Hasıl	16716	29885	35460	24595	27842
Zemin-dönüm	2460	3560	3300	3410	4034
İşlemlili zemin-dönüm	2415	3690	3430	3290	2624
Çitlik adedi	24	38	37	38	37

MÜSELLEMAN-I ESKİHİSAR VE GİLEVGİ TABİ-İ ELMALU

	1476 (?)	1545	1560	1568	1585	III. Mehmed
	Eskihisar	Eskihisar	Eskihisar ve Gilevği	Eskihisar ve Gilevği	Eskihisar ve Gilevği	Eskihisar ve Gilevği
Eşer cebeli	58 (57)	60	58	57	-	-
Yekûn-ı Hane	(475)	-	-	-	-	-
Müşterek	297 (286)	307	338	394	-	-
Mücerred	96 (94)	709	386	-	340	440
Bennak	160	659	1005	-	234	320
Nim	213	137	40	-	-	-
Çift	57	16	-	-	-	1
Kara	43	-	-	-	-	-
Bayrak-ı şerif	-	-	-	-	-	1
Çeribaşı	-	-	-	-	-	1

Muhassıl	13	2	1	-	2	2
Gâib	1	-	-	-	-	-
İmam, hatip	5	-	1	-	4	3
Gûdek	15 (12)	-	-	-	-	-
Mecnûn	3	-	-	-	-	-
Köttürüm	3	-	-	-	-	-
A'ma, p. fani, malul	5	7	14	-	-	2
Ö. Olmayan	-	71	2	-	-	-
Müsellemezade	-	3	-	133	-	-
Mukaddem	-	-	-	1	-	2
Müderris	-	1	-	-	-	-
Muaf	-	-	17	-	-	-
Mu'tak	24	75	93	-	-	-
Sipahi	-	-	1	-	1	-
Na ma'lum	1	-	-	-	-	-
Mücvir-i Teke	1	-	-	-	-	-
Mürde	441(442)	675	910	-	-	-
Divane	-	-	-	-	1	2
Hasıl	47553	73113	75140	50845	49850	110380
Zemin-dönüm	10011	6964	8174	7379	7149	8649
İşlemlı zemin- dönüm	9911	7334	8294	7329	8809	-
Çiftlik adedi	57	57	57	54	52	73

MÜSELLEMAN-I GELEDOS TABİ-İ KAŞ

	1476 (?)	1545	1560
Eşer cebeli	40	39	83 (81)
Yekûn-ı Hane	(425)	-	-
Müşterek	139 (138)	153	346
Mücerred	76	315	340
Bennak	186	331	894
Nim	192	38	21
Çift	28	-	-
Kara	20	-	-
Caba	-	-	1
Muhassıl	8	-	2
Gâib	3 (2)	-	-
İmam, hatib	15	1	2
Gûdek	20	-	-
Mecnûn	3	-	-
Kethûda	1	-	-
Ö. olmayan	-	-	3
A'ma, p. fani, ma'lul	3	2	3
Sahib-i berat	-	-	1
D. Padişah	-	-	2
Mu'tak	11	14	175

Muaf	-	-	10
Mürde	271	308	992
Hasıl	29805	36603	67471
Zemin	5750	6441	10900
İşlemli zemin	5080	6441	11310
Çiftlik adedi	25	25	60

MÜSELLEMAN-I KAŞ

	1476 (?)	1545	1560	1568	1585	III. Mehmed
Eşer cebeli	63	61 (62)	47	123	-	-
Yekûn-ı Hane	(683)	-	-	-	-	-
Neferen	-	-	-	-	-	484
Müşterek	189	198	200	696	-	-
Mücerred	110	286	108	-	508	500
Bennak	341	330	411	1	362	374
Nim	286	52	8	-	2	2
Çift	18	1	1	-	-	-
Kara	28	-	-	-	-	-
Müsellemzade	-	-	-	214	-	-
Bayrak-ı şerif	-	-	-	-	-	5
Kethüda-i kale-i Meis	-	-	-	-	-	1
Muhassıl	20	-	2	-	9	10
Gâib	3	-	-	-	-	-
İmam	20	-	-	-	3	2
Güdek	12 (15)	-	-	-	-	-
Mecnûn	6	-	-	-	-	-
A'ma	1	-	-	-	1	1
Kethüda	-	-	-	-	1	-
Ö. Olmayan	-	-	-	2	-	5
Mukaddem	-	-	-	2	3	2
P. Fani	1	-	-	2	9	7
Muaf	-	-	2	-	-	-
Mu'tak	3	16	33	-	-	-
Mürde	431(279)	390	445	-	-	-
Merd-i kala-i Meis	-	-	-	-	4	5
Divane	-	-	-	-	1	1
Merd-i tımar	-	-	-	-	2	-
Kadimi	1	-	-	-	-	-
D. padişah	-	-	-	-	-	1
Hasıl	32209	27506	27791	73277	92050	269992
Zemin	3670	3950	4185	14362	14787	15027
İşlemli zemin	4050	4330	4545	14362	16017	-
Çiftlik adedi	32	32	33	92	92	91

MÜSELLEMAN-I BAYINDIR TABİ'-İ GÖMBE

	1476 (?)	1545
Eşer cebeli	54 (52)	50
Yekûn-ı Hane	(563)	-
Müşterek	207 (257)	200
Mücerred	66 (74)	344
Bennak	279	343
Nim	244	31
Çift	27	11
Kara	26	-
Muhassıl	17	1
Gâib	7	-
İmam	14	-
Fakih	3	-
Güdek	14 (12)	-
Mecnûn	2	-
Köttürüm	1	-
A'ma, p. fani, malul	1	2
Ö. olmayan	-	28
Mu'tak	3	51
Na ma'lum	1	-
Mürde	494 (455)	410
Hasıl	31149	32043
Zemin	4910	4760
İşlemlı zemin	5290	5230
Çiftlik adedi	36	35

MÜSELLEMAN-I İĞDİR TABİ'-İ KAŞ

	1476 (?)	1545
Eşer cebeli	14	13
Yekûn-ı Hane	(133)	-
Müşterek	55	48
Mücerred	16 (14)	50
Bennak	45	48
Nim	65	9
Çift	10	1
Kara	8	-
Muhassıl	4	-
İmam	6	-
Güdek	3	-
Mecnûn	1	-
Ö. olmayan	-	1
Mu'tak	-	2
Mürde	84 (72)	92

Hasıl	7682	7262
Zemin	1030	1030
İşlemli zemin	1110	1180
Çiftlik adedi	9	9

NAHIYE-İ KALKANLU

	1476 (?)	1545	1560	1568	1585	III. Mehmed
Eşer cebeli	11	11	10	22	-	-
Yekûn-ı Hane	(118)	-	-	-	-	-
Müşterek	36	38	38	116	-	-
Müsellemezade	-	-	-	37	-	-
Mücerred	11	16	9	-	99	94
Bennak	53	36	55	-	78	79
Nim	56	5	1	-	-	-
Çift	4	-	-	-	-	-
Kara	5	-	-	-	-	-
Muhassıl	5	-	-	-	1	1
Gâib	1	-	-	-	-	-
İmam	3	-	-	-	1	1
Güdek	1	-	-	-	-	-
A'ma	1	-	-	-	1	1
Kethüda	-	-	-	-	1	-
Ö. olmayan	-	-	-	2	-	-
P. Fani	-	-	-	2	1	1
Mu'tak	2	3	4	-	-	-
Mürde	96 (82)	72	74	-	-	-
Hasıl	6761	5190	5476	13160	17143	33832
Zemin	836	890	890	2270	2200	1780
İşlenmiş zemin	836	890	890	2270	1780	-
Çiftlik adedi	6	6	6	14	14	14

NAHIYE-İ KÜRT TABİ-İ KAZA-İ ANTALYA

	1476 (?)
Eşer cebeli	21
Müşterek	96
Mücerred	26
Bennak	38
Nim	49
Çift	35
Kara	8
Gâib	3
Güdek	21
A'ma	1
Mu'tak	4
Mürde	172

Hasıl	13180
Zemin	3204
İşlenmiş zemin	3204
Çiftlik adedi	20

MÜSELLEMAN-I NAHIYE-İ MUSLU, KÜRT, SIĞIRLU VE ANTALYA

	1476 (?)	1545	1560	1568	1585	III. Mehmed
	Muslu	Kürt, Muslu	Muslu, Kürt, Siğırlu	Kaza-i Antalya	Kaza-i Antalya	Kaza-i Antalya
Eşer cebeli	11	32	31	53	-	-
Yekûn-ı Hane	-	(235)	-	-	-	-
Müşterek	56	152	137	314	-	-
Mücerred	9	35	114	-	236	234
Bennak	14	52	168	-	169	169
Nim	51	100	66	-	30	30
Çift	21	56	9	-	4	4
Kara	3	11	-	-	-	-
Şerifzade	-	-	-	-	-	2
Muhassıl	2	2	-	-	-	-
Gâib	-	3 (2)	-	-	-	-
İmam	-	-	-	-	2	2
Güdek	1	22 (25)	-	-	-	-
A'ma	-	1	-	-	1	1
Müsellemzade	-	-	1	101	-	-
müşterek mutak	-	-	-	3	-	-
Ö. olmayan	-	-	-	1	-	1
Mu'tak	5	9	71	-	-	-
Sipahi	-	-	1	-	-	-
Mürde	85	257 (235)	194	-	-	-
Merd-i tımar	-	-	-	-	1	-
Divane	-	-	-	-	1	1
Şerifzade	-	-	-	-	2	-
Hasıl	7947	21127	22126	45061	59144	14042
Zemin	2600	5804	4970	9500	9870	10016
İşlenmiş zemin	2150	5354	4970	9500	10016	-
Çiftlik adedi	10	30 (32)	29	52	51	51

NAHIYE-İ BAĞOVASI TABİ'İ-İ KARAHİSAR

	1476 (?)	1545
Eşer cebeli	35	37 (36)
Yekûn-ı Hane	(278)	191
Müşterek	144 (152)	338
Mücerred	45 (43)	328
Bennak	67	83
Nim	101	28

Çift	99	79
Kara	24	-
Muhassıl	8	2
Gâib	2	-
İmam	1	-
Güdek	23 (19)	-
Mecnûn	1	-
Ö. Olmayan	-	6
Sahib-i tımar	-	1
Müderriş	-	1
P. Fani	5 (3)	2
Mu'tak	18	-
Sipahi	-	1
Mürde	239 (223)	270
Hasıl	28034	35533
Zemin	9465	9265
İşlenmiş zemin	9465	9265
Çiftlik adedi	35	35

MÜSELLEMAN-I KIZILKAYA TABİ'İ KARAHİSAR

	1476 (?)	1545	1560	1568
Eşer cebeli	18	18	74	52
Yekûn-ı Hane	(156)	-	-	-
Müşterek	72	75	427	339
Mücerred	21 (18)	98	558	-
Bennak	45	108	1463	-
Nim	78	24	47	-
Çift	33	2	-	-
Kara	3	-	-	-
Caba	-	-	2	-
Muhassıl	1	-	-	-
İmam, hatip	1	-	2	-
Güdek	3 (2)	-	-	-
Mecnûn	1	-	-	-
Muaf	-	-	15	-
Müsellemzade	-	-	4	157
A'ma, malul, p. fani	1	-	8	-
Na bedid	-	-	1	-
Ö. olmayan	-	-	1	1
Mu'tak	14	34	121	-
Sipahi	3	-	-	-
Mürde	147	82	750	-
Hasıl	16442	19873	95256	48795
Zemin	6270	6175	20365	14771
İşlenmiş zemin	6270	6175	20365	14771

Çiftlik adedi	18	18	74	51
---------------	----	----	----	----

MÜSELLEMAN-I KARAHİSAR

	1476 (?)	1545	1568	1585	III. Mehmed
Eşer cebeli	28	28	21	-	-
Yekûn-ı Hane	(165)	-	-	-	-
Müşterek	142 (163)	138	139	-	-
Mücerred	47 (44)	201	-	375	1183
Bennak	33	180	-	314	1128
Nim	86	67	-	24	24
Çift	50	18	-	4	3
Kara	12	-	-	-	-
Kadı	2	-	-	-	-
Muhassıl	3	-	-	1	10
Gâib	8	-	-	-	-
İmam	1	-	-	4	8
Güdek	15 (13)	-	-	-	-
A'ma	2	-	-	1	3
Müsellemzade	-	2	72	-	-
Ö. olmayan	-	5	-	-	1
Sahib-i berat	-	1	-	-	-
P. Fani	1	2	-	1	2
Mu'tak	8	6	-	-	-
Sipahi	1	-	-	1	-
Mürde	201 (200)	191	-	-	-
Şeyh-i zaviye-i ahi	-	-	-	1	1
Sipahizade	-	-	-	-	1
Muallim	-	-	-	-	1
Kadimi	-	-	-	-	-
Hasıl	18235	26976	21695	95826	357456
Zemin	5530	4830	6190	19701	19780
İşlenmiş zemin	5530	4830	6190	19820	-
Çiftlik adedi	30	28	21	71	108

NAHIYE-I MİLLİ

	1476 (?)	1545	1560	1568	1585
Eşer cebeli		40	40	-	-
Yekûn-ı Hane	241	208	-	-	-
Nefer	695	-	-	-	-
Müşterek	185	-	219	258	-
Mücerred	30	-	-	-	829
Bennak	2	-	-	-	818
Nim	1	-	2	-	-
Kara	17	-	-	-	-
Caba	-	-	1	-	-

Muhassıl	-	-	-	3	9
İmam, hatip	-	-	4	5	4
A'ma	-	-	-	-	1
Ö. olmayan	-	1201	1050	1392	-
Muaf	41	-	6	-	-
Müsellemzade	-	-	1	92	-
P. Fani	-	-	1	2	1
Mu'tak	4	11	19	19	-
Mürde	539	332	413	-	-
Muallim	-	-	-	-	1
Ya'mak	401	-	-	-	-
Hasıl	-	-	-	-	28227
Zemin	-	-	40	-	-
İşlenmiş zemin	-	120	40	-	-
Çiftlik adedi	-	40	40	-	37

**TD 321'DE KARYE-İ NAHİYE-İ GÖMBE'DE TALCİD (?)
OĞLU MEHMED MÜFİD MÜLKİNE TABİDİR**

	1560
Eşer cebeli	10
Müşterek	50
Mücerred	114
Bennak	93
Nim çift	6
Çift	1
Ö. Olmayan	1
Mutak	13
Mürde	109
Hasıl	8329

FİNİKE MÜSELLEMLERİ

	1568	1585	III. Mehmed
Eşer cebeli	2	-	-
Müşterek	12	-	-
Mücerred	-	11	11
Bennak	-	7	7
Hasıl	2350	4219	12258
Zemin	320	880	820
İşlenmiş zemin	320	820	-
Çiftlik adedi	2	4	4

Notlar:

İşlemlerli zemin, çiftliklere yapılan zamların veya başka çiftliklere verilen toprakların toplanması ya da çıkarılması sonucunda bulunmuştur.

Parentez içindeki rakamlar defterde nahiyelerin bitiminde verilmiş olup nahiyelerin toplamını göstermektedir. Fakat parentez dışındaki rakamlar çiftliklere ait sayıların toplamı sonucu bulunmuş olup gerçek rakamları göstermektedir.

EKLER TABLO 4
1455, 1479-80, 1530, 1567 VE 1607 (?) TARİHLERİNDE TEKE SANCAĞI VAKIFLARI VE GELİRLERİ

	KAZA-İ ANTALYA		1455	1479-1480	1530	1567	1607 (?)
N o	Vakfın Nevi	Bulunduğu Yer	Geliri	Geliri	Geliri	Geliri	Geliri
1	Cami-i Atik benâm-ı Runkuş	Nefs-i Antalya	-	-	1217	12517	12517
2	Cami-i Bali Bey	Nefs-i Antalya (haric-i kal'a)	-	-	2820	21050	22490
3	Cami-i Cedid	Nefs-i Antalya	-	-	4320	7082	7082
4	Cami-i Hayreddin b. Ahmed	K. Viranşehir	-	-	400	400	400
5	Cami-i Hızır Bey (Teke Beyin ammusu Hızır Bey Camii)	Nefs-i Antalya	500	-	-	-	-
6	Mescid-i Ahi Kızı	Nefs-i Antalya	-	-	-	2340	2340
7	Mescid-i Ahi Yusuf	Nefs-i Antalya	352 (389)	-	1254	3103	2921
8	Mescid-i Ali Reis	Antalya	-	-	-	240	240
9	Mescid-i Arab nâm-ı diğer Savtavi (?)	Antalya	-	-	-	1352 (1962)	1352
10	Mescid-i Arab Reis	Nefs-i Antalya	600	-	512	870	870
11	Mescid-i Ayşe Hatun	K. Akçakilise	-	-	-	400	400
12	Mescid-i Baba Doğan	Nefs-i Antalya	-	-	860	1380	-
13	Mescid-i Bab-ı Kal'a	Nefs-i Antalya	-	-	-	800	800
14	Mescid-i Cülah	Antalya	-	-	-	1899 (2014)	1899
15	Mescid-i Çotayın ve İskender Çelebi	Antalya	-	-	-	1660 (1687)	1660
16	Mescid-i Eyne Tuzcu	Nefs-i Antalya	-	-	130	130	130
17	Mescid-i Eyne Marta (?)	Nefs-i Antalya	-	-	420	540	540
18	Mescid-i Hacı İlyas	Antalya	-	-	-	910 (1185)	910
19	Mescid-i Hacı Mahmud	Antalya	-	-	-	300	300
20	Mescid-i Hacı Yusuf	Nefs-i Antalya	-	-	1125	-	-
21	Mescid-i Halvet (?)	Nefs-i Antalya	-	-	6090	-	-
22	Mescid-i Has Balaban	Nefs-i Antalya	2991	-	1867	4567	4567
23	Mescid-i Hasan nâm-ı diğer Taşalan	Antalya	-	-	-	2013	2013
24	Mescid-i Hoca Nebi	Bab-ı İskele	-	-	-	5920 (5420)	5920
25	Mescid-i İğdirlü Hasan	Antalya	-	-	-	860	860
26	Mescid-i İmecüklü Hamza	Antalya	-	-	-	780	3380
27	Mescid-i Kara İlyas	Haric-i Antalya	-	-	-	640	640
28	Mescid-i Karatay	Nefs-i Antalya	-	-	570	660	660
29	Mescid-i Kara Paşa	Nefs-i Antalya Haric-i Kal'a	-	-	182	1873	1873
30	Mescid-i Kızıl Harım	Antalya	-	-	-	280	280
31	Mescid-i Kubail (?) ve İskender Çelebi	Nefs-i Antalya	-	-	1360	-	-
32	Mescid-i Limon (Liman)	Nefs-i Antalya	216 (223)	-	2134	1717	1717

33	Mescid-i Makbul Ağa	Nefs-i Antalya	-	-	1300	6080 (6280)	6080
34	Mescid-i Müceddin	Nefs-i Antalya	240	-	640	1180 (1110)	1180
35	Mescid-i Penbeci Mustafa nâm-ı diğer Işıklı Delü	Antalya	-	-	-	970	970
36	Mescid-i Sağrıçı (?) Ali	Nefs-i Antalya	-	-	-	430	430
37	Mescid-i Timurcu Süleyman	Nefs-i Antalya	-	-	250	1440	1440
38	Mescid-i Tuzcu Zekerya	Antalya	150	-	-	-	-
39	Mescid-i İskender Bey	Bab-ı kal'a Nefs-i Antalya	-	-	980	980	980
40	Mescid-i Yaren (?) Oğlu	Antalya	50	-	-	-	-
41	Bir Mahalle Mescidi	Antalya	260	-	-	-	-
42	Zâviye-i Ahi Kız	Nefs-i Antalya	3605 (3595)	-	4360	4360	4360
43	Zaviye-i Doğan Baba	Taşpazar	50	-	-	-	-
44	Zaviye-i Hatib Süleyman	Nefs-i Antalya	4195	-	-	-	-
45	Zâviye-i Hoca İbrahim	Nefs-i Antalya	1020	-	1480	*	400
46	Zaviye-i Kılıççı Yusuf	Antalya	300	300	-	-	-
47	Zâviye-i Sarı Halil	K. Viranşehir	-	-	600	600	600
48	Zâviye-i Şeyh Bayezid	K. Yüreğir	-	-	3760	3860 (3542)	3860
49	Zâviye-i Şeyh İsmail	K. Kiciköprü	-	-	250	350	350
50	Zâviye-i Yusuf Seydi	Antalya	-	-	-	-	*
51	İmaret-i Hoca Süleyman Hatib	Nefs-i Antalya	-	-	2148	3339 (3282)	3339
52	Köprü-i Düden	Antalya	-	-	-	6800	6800
53	Köprü-i Mamad Bey	Ab-ı Düden Nefs-i Antalya	-	-	520	520	520
54	Medrese-i Has Balaban	Nefs-i Antalya	400 (490)	-	-	-	-
55	Medrese-i Mevlânâ Muhyiddin v. Zinnun	Nefs-i Antalya	5175*	-	1500	1500	1500
56	Sultan Hatun Medresesi vakfı (Teke Bevin anası)	Antalya	5175 (5375)	5855	-	-	-
57	Mektebhane-i Katib Seyyid Sefer Çelebi b. Seyyid Sinan	Mah. Demirci Süleyman	-	-	-	2700	1050
58	Muallimhâne an Hacı İbrahim	Antalya	-	-	-	3250	3250
59	Muallimhâne-i Hoca Genç	Kurb-ı Mescid-i Cami-i Cedid	-	-	60	60	60
60	Mezâr-ı Merhum Teke Bey (Merhum Teke Bey Türbesi)	Nefs-i Antalya	2190 (2120)	-	2170	2170	2170
61	Mezar-ı İbrahim Edhem	Nefs-i Antalya	-	-	30	30	30
62	Büyük Kilise (Beniyye)	Nefs-i Antalya	1214 (1268)	1214	-	-	-
63	Karye-i Ada	Antalya	-	11955	-	-	-
64	Akil Seydi oğlu Gazali Seydi	Kiciköprü	150	150	-	-	-
65	Bürtmece (?)	Mahalle-i Limon (Liman)	-	-	-	*	-
66	Canbazzade	Antalya	-	-	-	400	400
67	Ca'fer Kethüda	Antalya	-	-	-	3340	3340
68	Ferruh Kethüda	Antalya	-	-	-	2760	2160
69	Güngel bahçesi ki Teke Bey vakfidir	Antalya	248	-	-	-	-

70	Hadice Hatun	Antalya	-	-	-	300	300
71	Hoca Ken'an	Nefs-i Antalya	-	-	360	360	360
72	Hüseyin Çelebi	Antalya	-	-	-	200	200
73	İbrahim Çelebi	Nefs-i Antalya	-	-	-	2174	2174
74	Kara Kasım	Nefs-i Antalya	-	-	200	200	200
75	Mehmed b. Yazıcı	Antalya	-	-	*	*	-
76	Memâ (?) v. Çalı Bey	Nefs-i Antalya	-	-	300	200	200
77	Merhum Sultan Korkud	Nefs-i Antalya	-	-	4860	4860	4860
78	Paşa Çelebi	Nefs-i Antalya	-	-	150	150	150
79	K. Saru Ada çeltük Arğı	Antalya	3300	3300	-	-	-
80	Seydi Gazi oğlu Şeref oğlu Seydi	K. Kirtebolu	4000	4000	-	-	-
81	Sinan Ağa	Antalya	-	-	-	6418	6418
82	Sinan Reis	Antalya	-	-	-	4274	4274
83	Sultan Hatun	Nefs-i Antalya	-	-	300	300	300
84	Süleyman Ağa	Antalya	-	-	-	400	400
85	Şehribanu Hatun	Antalya	-	-	-	206	206
86	Şeyh Bayezid oğlanları Şeyh Nebi ve Şeyh Enbiya	K. Yüreğir	2450	2490	-	-	-
87	Şeyh İsmail	K. Kıcıköprü	200	200	-	-	-
88	Trabuzanlı Ali	Nefs-i Antalya	-	-	300	300	300
89	Tuzcu Değirmeni vakfi	Antalya	300	-	-	-	-
90	Vakfin İsmi yazılmamış	Antalya	-	-	-	1509	1500
91	Vakfin İsmim yazılmamış	Antalya	-	-	-	1380	1380
92	Vakfin İsmim yazılmamış	Antalya	-	-	-	-	1380
93	Asiyab ve beray-ı Katib ve Bahçe-i Nebi Halife	Antalya	-	-	-	-	1000
	Antalya Toplam	-	39331 (39639)	29464	51779	146633 (146.915)	149632
NAHIYE-İ İSTANOS DER KAZA-İ ANTALYA							
1	Cami-i Alaaddin Halife	K. Bayat	-	-	-	1980	1980
2	Cami-i Bayat	İstanos	-	-	-	300	300
3	Cami-i Çavuş Hacı Sinan	İstanos	-	-	960	760	2920
4	Cami-i Kütrekçi İlyas v. Başkara	K. Aydın	-	-	960	960	960
5	Cami-i İmirza Bey	K. Özkudlu (?)	-	-	-	1100	-
6	Cami-i İstanos	İstanos	2072 (2047)	-	4761	6188	2027
7	Cami-i Valide-i Sultan Korkud	İstanos	-	-	-	-	1100
8	Mescid-i Halife	İstanos	-	-	150	4580	150
9	Mescid-i Hasan Bey	İstanos	100	-	570	570	570
10	Mescid-i Kamer Hatun	K. Kargın	-	-	-	400	-
11	Mescid-i Kebkebir (?)	İstanos	470	-	300	400	400
12	Mescid-i Kuyumcu Yahya (?)	İstanos	-	-	-	-	565
13	Mescid-i Menteş (?) Fakih	İstanos	-	-	-	810	810
14	Mescid-i Piri Çelebi	İstanos	-	-	-	2600	3300
15	Nefs-i İstanos'da Köçeği oğlu mahallesindeki Mescid	İstanos	2572	-	-	-	-
16	Zaviye-i Ahi Nalci (?)	İstanos	1083 (1180)	-	-	1080 (990)	1080
17	Zâviye-i Ahî Muallim (?)	İstanos	-	-	1120	-	-
18	Zâviye-i Budak Bey	Ç. Sa'adeddin	-	-	1650	2400	2400

19	Zaviye-i Budak el-mezbur	K. Andiya	-	-	400	200	200
20	Zaviye-i Budak el-mezbur	K. Kayır	-	-	400	400	400
21	Zâviye-i Çavuş Hacı Sinan	K. Karabağ	-	-	350	550	550
22	Zâviye-i Çomaklu Dede	K. Fıçla	-	-	400	1500	1500
23	Zaviye-i Erdiroğlu	İstanos	200	200	-	-	-
24	Zâviye-i Eskici (Ahi Eskici)	İstanos	623	-	590	590	590
25	Zâviye-i Eyne Yayı	İstanos	-	-	320	1000	1000
26	Zâviye-i Germiyan Seydi	İstanos	-	-	174	334	334
27	Zâviye-i Has Balaban	İstanos	400	400	445	451	451
28	Zâviye-i Mansur	K. Karaca Mematlar	-	-	100	100	100
29	Zâviye-i Sultan Hatun benam-ı Hanekah	Nefs-i İstanos	-	-	2040	1915 (1651)	1915
30	Zâviye-i Şerif Seydi	İstanos	-	-	3225	3265	-
31	Zâviye-i Şeyh Kara	K. Kara Şeyh	500	500	878	1500	1500
32	Zâviye-i Şeyh İlyas	K. Şuayb	-	-	165	515	515
33	Zâviye-i Şeyh İshak	K. Gönbet (?)	300	-	400	500	500
34	Medrese-i Sultan Hatun	İstanos	-	-	7588	10137	10137
35	Teke Bey oğlu Yunus Bey Hamamı	İstanos	-	-	-	-	-
36	Çeşme-i Cemâle Hatun zevce-i Ahmed Bey b. Ayas Paşa	Nefs-i İstanos	-	-	-	1260	1260
37	Vakf-ı beray-ı meremmet-i rah-ı Çeşme-hâ	İstanos	-	-	-	785 (790)	785
38	Vakf-ı Beray-ı Avarız-ı Nefs-i İstanos	İstanos	-	-	-	620	620
39	Ali Çelebi	İstanos	-	-	-	-	4180
40	Alpağın (?) Seydi vakfı	İstanos	320	-	-	-	-
41	Candar Seydi oğlu Mustafa	Bayadköy	50	50	-	-	50
42	Göynüklü Bağçesi (Teke Beyi vakfidir)	İstanos	-	-	290	500 (380)	500
43	Merhum Çavındar Oğlu Mustafa	K. Bayat	-	-	50	50	-
44	Sermeddin	İstanos	300	-	465	445	445
45	Şeyh Hacı Muhammedî ve Şeyh Turasan	İstanos	30	-	-	-	-
46	Valide-i Sultan Korkud (Hanakah-ı Sultan Hatun ki Teke Beyin Hatunu)	İstanos	1920	-	5543	9500	9500
47	İmecük'de İmam İshak Fakih	K. İmecük	*	-	-	-	-
	Nahiye-i İstanos Top.		10940 (11012)	1150	34294	63245 (62776)	55594
NAHIYE-İ MUSLU							
1	Cami-i Seydi Bey	Muslu	-	-	-	900	900
2	Mescid-i Bademle	Muslu	-	-	-	300	*
	Nahiye-i Muslu Toplam		-	-	-	1200	900
KAZA-İ KARAHİSAR							
1	Cami-i Göçer	Karahisar	-	-	-	900	-
2	Mescid-i Safrancı Ali	Karahisar	-	-	190	755	-
3	Zâviye-i Ali Baba	Sınır-ı Aksu	-	-	460	1000	-
4	Zaviye-i Bali v. İvaz	K. Saravcık	400	400	-	360	-
5	Zaviye-i Budak Bey	K. Sarnıç	-	-	-	500	-
6	Zâviye-i Derviş Bali	M. Keçice	-	-	2332	1700	-
7	Zâviye-i Derviş Hamza	Ç. Eşe (?)	-	-	*	*	-

8	Zâviye-i Derviş Lâle	Karahisar	-	-	100	100	-
9	Zâviye-i Gök Seydi	Sınır-ı Aksu	-	-	400	400	-
10	Zâviye-i Kasım b. Ahmed	Kurb-ı Kumköy	-	-	200	200	-
11	Zâviye-i Mustafa b. Mehmed	K. Mezidi (?)	-	-	500	500	-
12	Zâviye-i Seydi Ali Fakih b. İsa Fakih	K. Komarı (?)	-	-	730	730	-
13	Köprü-i Nehr-i Uspendos (Aspendos)	Karahisar	-	-	-	*	-
14	Mezre'a-i Ağullu (?)	Nahiye-i Serik	-	-	100	100	-
15	Mezre'a-i Bali b. İvaz	Karahisar	-	-	360	-	-
16	Hacı Ahmed	K. Sarıç	-	-	400	400	-
17	Himmat (?) b. Ali (beray-ı nehr-i cısr)	Karahisar	-	-	300	300	-
18	Seydi Ahmed Çelebi	Bazar-ı Isparta t. Karahisar	-	-	100	100	-
	Toplam Karahisar		400	400	6172	8045	-
KAZA-İ ELMALU							
1	Cami-i Ali Fakih ve Bali Fakih ve Ahî	K. Ortalaz (?)	-	-	805	580 (735)	580
2	Cami-i Cidid	Nefs-i Elmalu	-	-	2082	4704	4704
3	Cami-i Finike	Elmalu	-	-	1180	420	420
4	Cami-i Gök Ali	K. Subaşı	-	-	540	540	540
5	Cami-i Hamza b. Yahşi	K. Yozgad	-	-	160	240	240
6	Cami-i Hamza Kethüda v. Hasan	K. Eymir	-	-	1000	1000	1000
7	Cami-i Semaüylüğü	Elmalu	-	-	-	870	870
8	Cami-i Sofu Muslihiddin	Ernaz	-	-	270	240 (270)	-
9	Cami-i Süleyman Dede v. Emirce	K. Seydi Melik	-	-	1350	1350	1200
10	Cami-i Tur Hoca v. Yusuf v. Mes'ud	Bağköy	-	-	425	425	425
11	Cami-i Yenice	K. Yenice	-	-	-	300	300
12	Mescid-i Ahmed Fakih	K. Yayılar	-	-	800	800	800
13	Mescid-i Hacı Mustafa (Tahta Mescid)	Elmalu	-	-	-	850	850
14	Mescid-i Hadice Hatun	Elmalu	-	-	792	557	557
15	Mescid-i Kadı Yusuf	Bazar-ı Ebuzar	-	-	-	200	200
16	Mescid-i Sinan Fakih	Elmalu	-	-	-	1460	1460
17	Mescid-i Veli Fakih	K. Pirmeğir (?) Elmalu	-	-	1200	1000	1000
18	Zâviye-i Abdal Musa	Elmalu	2320	2320	5590	5940	5940
19	Zâviye-i Ada Dede	K. Aşan (?)	-	-	-	200	200
20	Zâviye-i Ahî Mustafa b. Ahî Yusuf	Elmalu	-	-	200	483	483
21	Zâviye-i Ahî Ya'kub	Nefs-i Elmalu	-	-	250	250	250
22	Zâviye-i Işık İlyas	K. Gilevci	-	-	360	360	360
23	Zâviye-i Baba Haydar	Nefs-i Elmalu	-	-	120	120	120
24	Zâviye-i Çeke Dede (?)	Ernaz	-	-	200	200	200
25	Zâviye-i Hacı Garib	Finike	-	-	20	20	20
26	Zâviye-i Hacı Baba (reaya-i mezbur 3 neferan)	Sökke	-	-	*	*	*
27	Zâviye-i Halil Baba	K. Semaeyük	-	-	300	300	300
28	Zâviye-i Kalkantaş	Elmalu	-	-	*	*	*
29	Zâviye-i Göceyan (?)	K. Mahmudlar	-	-	270	270	270

30	Zâviye-i Kırk Dede	K. Asan (?)	-	-	200	-	-
31	Zâviye-i Mevlana Bedreddin v. Lütüfi	K. Halaçlar	-	-	2000	2000 (2100)	2000
32	Zaviye-i Musa Fakih ve Hacı Fakih	K.Mürsal	*	-	-	*	*
33	Zâviye-i Seydi Ahmed	Nefs-i Elmalu	-	-	-	234	1560
34	Zâviye-i Seydi Hızır Dervişan-ı Tekye	Elmalu	400	1200	1400	2008	2008
35	Zâviye-i Seydi Melik	Finike	-	-	150	200	150
36	Hamam-ı Teke Bey	Nefs-i Elmalu	1500	-	3000	3000	3000
37	Kerbansaray v. Haslar	Nefs-i Elmalu	-	-	332	270	270
38	Köprüyan-ı Ahmed Fakih b. Sofu Mustafa benam-ı Göksu ve Küçükark ve Nehr-i Azim	Elmalu	-	-	210	210	210
39	Medrese-i Ahî b. Hızır	Nahiye-i Ortalaz (?)	-	-	2100	2000	2000
40	Medrese-i Hacı İvaz b. Yayla	Nefs-i Finike	-	-	2880	700	4580
41	Mekteb-i Hacı Hasan	Mah. Tahta Mescid	-	-	-	1200	1200
42	Mektebhâne-i Mehmed b. Abdullah Kethüda-i Rüstem Paşa	Nefs-i Elmalu	-	-	-	1450	100
43	Mektebhâne-i Mehmed Çelebi b. Muslihiddin	Mahalle-i Hacı Mustafa	-	-	2000	1000	1000
44	Ermeni Davud Oğlu Süleyman Bey	K. Eymir sınırı	-	-	450	450	450
45	Hacı Mehmed b. Hızır (Cami-i Mehmed v. Hızır)	K. Kağaz	-	-	1590	1420 (1210)	1420
46	Hasan Çelebi	Elmalu	-	-	-	300	300
47	Hızır İlyas Bey demekle ma'ruf bağ ve bahçe	Nefs-i Elmalu	-	-	*	*	*
48	Ferhad b. Abdullah mu'tak Abdi Efendi	Elmalu	-	-	-	300	300
49	Pınar yanında Doğan vakfı ile ve Nuh Çelebi vakfı ile ve tarık-ı amle ve mâ-i cari ile mahdud olan bağ ve bahçe	Nefs-i Elmalu	-	-	*	*	*
50	Şeyh Turud	K. Müğren	-	-	150	150	150
	Elmalu Toplam		4220	3520	36526	40571 (40646)	43987

KAZA-İ KAŞ

1	Cami der bazar-ı Geledos	Kaş	-	-	1450	2810	3410
2	Cami-i Ahmed ve Yusuf	K. Davas	-	-	350	350	-
3	Cami-i Ali Çelebi	K. Burman (?)	-	-	1150	1500 (950)	-
4	Cami-i Ali Çelebi b. Hacı Bey	Kaş	-	-	1550	1560	-
5	Cami-i Bali b. Yusuf	K. Viran	-	-	1950	1950	-
6	Cami-i Dere	K. Dere	-	-	-	520	520
7	Cami-i Hamza Bali v. İlyas	K. Çomaklu	-	-	350	350	-
8	Cami-i Hasan	Baraalanı	-	-	-	500	500
9	Cami-i Hisarbeyli (?)	Kaş	-	-	-	160	800
10	Cami-i Kadı Nasreddin	Bazar-ı Ebuzar	-	-	670	908	908
11	Cami-i Kara Nasuh	K. Dermisin (?)	-	-	1000	210	-
12	Cami-i Mustafa Kethüda	K. Çukurbağ	-	-	800	800	800

13	Cami-i Salih Kethüda	K. Demre	-	-	200	1000	-
14	Cami-i İbrahim Fakih	Gömbe t. Kaş	-	-	320	320	-
15	Cami-i İlyas	K. Öz (?)	-	-	110	110	-
16	Cami-i Seydi Ahmed	K. Sarular	-	-	-	446	446
17	Cami-i Yunus Çelebi b. Ahmed Efendi	K. Armud	-	-	580	580	580
18	Mescid-i Hacı Mustafa	Kaş	-	-	740	740	-
19	Mescid-i Kadı Yusuf	Bazar-ı Ebuzar	-	-	-	680 (580)	-
20	Mescid-i Mahmud b. Yusuf	K. Armudlu	-	-	500	500	-
21	Mescid-i Şeyh Bayezid	Gömbe t. Kaş	-	-	380	*	-
22	Zaviye-i Ali Çavuş b. Hamza Bali	Bazar-ı Ebuzar	-	-	-	1150	1150
23	Zaviye-i Kavad Kusur (?)	Gömbe t. Kaş	-	-	-	615	615
24	Zâviye-i Muraggi Dede (?)	K. Sidre	-	-	800	800	-
25	Zâviye-i Kulaksuz	Kaş	*	-	615	-	-
26	Zâviye-i Mehmed b. Sofu	Kaş	-	-	600	600	-
27	Zâviye-i Şeyh Bereket	Kaş	300	300	400	500	500
28	Zâviye-i Şeyh Bey	Kaş	250	200	473	640	*
29	Zâviye-i Şeyh Mustafa	Gömbe t. Kaş	-	-	780	830	830
30	Zâviye-i Şeyh Yahya	Kaş	-	-	450	450	450
31	Zâviye-i Şeyh İshak	Kaş	250	500	500	500	500
32	Zaviye-i Şeyh Orhan	Kaş	150	150	-	-	-
33	Medrese-i Şeyh Sinan	Bazar-ı Ebuzar	-	-	-	880	880
34	Margaz'da Şeyh Halil'in 10 müdlük yeri ve bir değirmi ve bir asma bağı	Kaş	300	300	-	-	-
35	Armudağacı'nda Şeyh Ahmed'in 1 çiftlik yeri ve 4 dönüm bağı	Kaş	100	100	-	-	-
36	Gömbe İğdir'de Zekarya Fakihin 1 çiftlik yeri ve 1 pare bağ	İğdir t. Kaş	200	200	-	-	-
37	Margaz'da Şeyh Mahmud Fakih	K. Margaz	*	-	-	-	-
38	İsa Fakih oğlu Ali Fakih ve Yahya Fakih oğlu Fakih	Kaş	*	-	-	-	-
39	Evlad-ı Yunus Çelebi	Kaş	-	-	*	*	-
40	Kazancı Yusuf	Köşederesi-Gömbe t. Kaş	-	-	260	260	-
41	Ya'kub Fakih	Kaş	*	-	-	-	-
42	Gömbe'de Kaş tevabi'inde Şeyh Mustafa oğlanları Şeyh Buğuş (?) ve Şeyh Saltuk'un 1 pare bağ ve 1 değirmi	Gömbe- Kaş	150	-	-	-	-
	Kaş Toplam		1700	1850	16978	23219 (22569)	12889
KAZA-İ KALKANLU							
1	Cami-i Abdülkerim b. Şeyh Baba	Bezirgan	-	-	250	250	250
2	Cami-i Hacı Ahmed b. Çavuş	Kalkanlu	-	-	630	630	630
3	Cami-i Havreddin Halife	Bezirgan	-	-	1470	1560	1560
4	Mescid-i Şeyh Kemal	K. Margaz	-	-	630	630	-
5	Zaviye-i Ahi Devlethan	Kalkanlu	300	300	-	-	-
6	Zâviye-i Ahî Sevri	Kalkanlu	-	-	430	430	430

7	Zâviye ve Kerbansaray-ı Mustafa Bey	K. Sidek	-	-	950	950	950
8	Zâviye-i Timurcu Ahmed	Bağluağaç	-	-	620	620	620
9	Zaviye-i Yusuf Fakih	K. Sidek	-	-	-	370	370
10	Aklar'da Şeyh Halil oğlanlarının 1 çiftlik yeri	Kalkanlu	50	50	-	-	-
11	Aklar köyün'de Şeyh Mehmed Oğlanlarının 2 müdlük yeri	Kalkanlu	200	200	*	*	*
12	Aklar'da Şeyh Yahya Bali'nün 4 mudluk yeri	Kalkanlu	150	150	-	-	-
13	Musa Fakih k. İğdir'de 1 çiftlik yer ve bağ	K. İğdir	-	-	-	*	-
14	Salih'in evladından Hacı Hasan ve Halil	K. Margaz	-	-	*	-	630
	Kalkanlu Toplam		700	700	4980	5440	5440
	TEKE SANCAĞI GENEL TOPLAM		57291 (57671)	37084	150729	288383 (287.591)	268442

* Vakfın ismi zikredilmesine rağmen hasılı yazılmamıştır.

** Bu defter *Maliyeden Müdevver Defter kataloğunda Evası-ı Zilkade 1015* tarihli kaydedilmesine rağmen 1567 tarihli olduğunu tahmin etmekteyiz. Çünkü vakıflar ve gelir kalemleri TKA 567 nolu defterle aynıdır. Ancak defter eksik olmalıdır. Çünkü Karahisar evkafı defterde görülmemektedir. Biz burada sadece bir fikir vermesi açısından bu defterde geçen vakıfları ve hasıllarını verdik.

Parentez içindeki rakamlar gelir kalemlerinin toplanması sonucunda çıkan gerçek hasılı göstermektedir 1455 tarihli Tahrir Defterinde Teke Sancağı'ndaki toplam evkaf sayısı 51 ve riyyetleri 120 mahsulatı ise 42.550 akça yazılmıştır. Fakat yapılan tasnif sonucunda evkaf sayısının 63 olduğu mahsulatlarının ise 57.292 (57671) akça olduğu hesaplanmıştır.

1530 tahriri evkafı ile ilgili notlar:

Toplam: Evkaf-ı Nefs-i Antalya hasılı 41709 akça verilmesine rağmen 46769 akça olarak hesaplanmıştır.

Antalya şehrinin dışındaki yerler bu dahi Antalya diyerek yazılmış ve 5010 akça verilmiştir.

Nahiye-i İstanos t. Kaza-i Antalya evkafı toplam hasılı defterde 34.242 akça yazılmasına rağmen 34.294 akça olarak hesaplanmıştır.

Toplam: Kaza-i Antalya'da medrese 2, cami 7, mescid 18, zaviye 21 ve muallimhane 1 olarak defterde kaydedilmiştir.

Cem'an Evkaf-ı Kaza-i Antalya hasılı 80.961 akça olarak yazılmış olmasına rağmen 86.073 akça hesaplanmıştır.

Karahisar Evkafı toplam hasılı 6172 akçadır ve evkaf 14, zaviye ise 8'dir.

Toplam Evkaf-ı Elmalu hasılı defterde 33.876 akça verilmesine rağmen 36.526 akça olduğu görülmüştür. Ve nefis 1, cami 9, mescid 3, zaviye 15, hamam 1, kervansaray 1 ve medrese 2'dir.

Toplam Evkaf-ı Kaş 16.878 akça yazılmasına rağmen 16.978 akça olduğu görülmüştür. Toplam burada 13 cami, 3 mescid, 8 zaviye yer almaktadır.

Toplam Evkaf-ı Kalkanlu: hasılı 4980 akçadır. Toplam olarak 3 cami, 1 mescid ve 3 zaviye bulunduğu kaydedilmiştir.

1530 tahririnde Teke Sancağı'nda toplam olarak 151 kıt'a evkaf kayıtlı olduğu ve bunların hasılının ise 142.862 akça tuttuğu kaydedilmiştir. Ancak yaptığımız tasnif ve hesaplamada 154 kıt'a evkaf ve hasıllarının da 150.29 akça olduğu görülmüştür.

EKLER TABLO 5
TEKE SANCAGINDA PADİŞAH HASLARI

No	MAD 253 **		TD 107		1530		1568	
	Gelir Nevî	Geliri	Gelir Nevî	Geliri	Gelir Nevî	Geliri	Gelir Nevî	Geliri
1	Karye-i Eyman (990) ve k. Bağçe (2917)	3907	Karye-i Kundu ve Kara Sekid ve Eyman (?) ve Bağçe ma'a enhâr-i kurây-i mezkûrin ve nehr-i Aksu fi sene	254126	Karye-i Kundu (24707), k. Karasekid (17432), k. Eyman (990), k. Bağçe (2917) ve enhâr-ı Kara Sekid, Eyman ve Bağçe tohum-ı çeltük 156 denk hasıl çeltük 710 denk (49700), nehr-i karye-i Kundu tohum-ı çeltük 160 denk hasıl 1178 denk fi 70 (82460)	178206	Mukata'a-i rûsum ve bad-ı heva ve aşar-ı karye-i Kundu ve Müselleman ve Tabaklı ve Gençlü ve Keçilti ve Keş-i Aksu ma'a enhâr-i Sucaksu ve Gökçeeytük ve () ab-ı Rûstem ve Aksu ve Ahi Su hasıl fi sene	155000
2	Karye-i Yazır (4159), Cema'at-i Kızılca Keçilti (400), C. Mihmad (550), C. Yörükân-ı Ulucalu (750), C. Eskiçiyan (150), C. Ziftçiyan (150)	6159	Karye-i Yazır ve cema'at-i yörükân-ı Ulucalu ve Kızılca Keçilti ve Mihmad (?) ve cema'at-ı Eskiçiyan ve Ziftçiyan ma'a mezre'a-i Paymamat (?) ve koruhâ-i hassa fi sene	9003	Karye-i Yazır (459), Cema'at-ı Ziftçiyan (150), C. Eskiçiyan (150), C. ez-Kızılca Keçilti (400), C. Mihmad (550) ve C. Ulucalu (750)	2459	Mukata'a çeltük-i enhâr-ı Tarlaözütü ve Bağçe ve Kesikiçi (?) ve İncirağacı ve rûsum ve bad-ı heva ve a'şar-ı karye-i Kara Sekid ve Yazır ve Eyman ma'a mezre'a-i () mezre'a-i Sultan çiftliği ma'a rûsum ve bad-ı heva-ı Cema'at-ı yörükân-ı Ulucalu ve Kızılca Keçilti ve Mihmad ve Eskiçiyan ve Ziftçiyan hasıl fi sene	87700
3	-	-	Mahsûl-i Duhnhâne-i Antalya-i mezbûr fi sene	12000	Mukâta'a-i tahinhâne-i Antalya fi sene	12000	-	-
4	Karye-i Kargu n. d. Mahmudlar (21333) ve karye-i Ayanoz (44000)	65333	Mahsûl-i karye-i Kargu nâm-ı diğer Mahmudlar ve karye-i Ayanoz	65333	Karye-i Kargu nâm-ı diğer Mahmudlar (21333) ve karye-i Ayanoz (44000)	65333	Mahsul-i rûsum ve bad-ı heva ve a'şar-ı karye-i Kargu nâm-ı diğer Mahmudlar ve Memi (?) ve Kepsud ve Ayanoz hasıl fi	40000

5	-	-	Mahsûl-i memlah der Acısu der nezd-i karye-i Boğazak fi sene	2000	Mahsul-i memlahâ-i Acısu	2000	-	sene	-
6	Cema'at-i Varsahan ki vilayet-i Karaman amede end (?)	33040*	Mahsûl-i rûsum-i yörükân-ı Urbân-ı Haymana ki an diyar-ı Karaman amede end tâbî'-i kazâ-i mezbur fi sene	33040	Cema'at-i yörükân-ı Varsâhân ki der vilâyet-i Karaman amede ende (?)	33040	Mukata'a-i rûsum ve bad-ı heva ve beyt-ül mal ve mal-ı gaib ve mal-ı mevku'd ve yave ve kaçkun Cema'at-i yörükân-ı Urbân-ı Haymana ve Varsak ve Ozan livâ-i mezbur hasil fi sene	150000	
7	C. Yörükân-ı Çobansa	2500	Mahsûl-i yörükân-ı Çobansa	2500	Cema'at-i yörükân-ı Çobansa	2500	-	-	
8	-	-	Mahsûl-i ihtisâb nefsi-i Antalya fi sene	15000	Mukata'a-i ihtisâb Mukata'a-i İhtisab-ı Nefs-i Antalya fi sene	15000	-	-	
9	-	-	Mahsûl-i iskele-i Antalya ma'a tevâbi' ber-vech-i mahtû' fi sene	206667	Mukata'a-i Antalya ma'a tevâbihâ fi sene	206667	Mukata'a-i gümrük-i iskele-i Antalya ve ihtisab ve () Manavgat ve Duhhane-i Antalya ve beyt-ül-mal ve mal-ı gaib ve mal-ı mevku'd ve yave ve kaçkun kaza-i mezbur der coz havassı hûmayun ahar fi sene	393333	
10	Karye-i Eymir (52393) ve Ayvasıl (11500)	63893	Mahsûl-i karye-i Eymir ma'a mezre'a-i Eskihisar ve karye-i Ayvasıl	64833	Karye-i Eymir (53333) ve karye-i Ayvasıl (11500)	64833	Mukata'a-i mahsul-i rûsum ve bad-ı heva ve a'şar-ı karye-i Eymir ve Ayvasıl ma'a mezre'a-i Eskihisar ve rûsum ve bad-ı heva-i cema'at-i yörükân-ı Çobansa ve beyt-ül mal ve mal-ı gaib ve mal-ı mevku'd ve yave ve kaçkun kaza-i mezbur coz rea'ya-i	106670	

										müsellemen hasil fi sene	
11	-	-	Mukâta'a-i beyt-ül mâl der kazâ-i Kaş ve Kalkanlu fi selase sinin	5000	-	-	-	-	-	-	-
12	-	-	Mukâta'a-i beyt-ül mâl ve mâl-î gâib ve mâl-î mefkûd ve yave ve kaçkun der kazâ-i mezbur ve Karahisar ve Manavgad hasil fi selase sinin	40000	13333	Mukâta'a-i beyt-ül-mâl ve mâl-î gâib ve mâl-î mefkûd ve yave ve kaçkun ve gayri kaza-i Antalya ve Karahisar	-	-	-	50000	Mukâta'a-i rûsum ve cîrmi-i cinayet ve bad-î heva ve beyt-ül mal ve mal-î gaib ve mal-î mevkud ve yave ve kaçkun re'aya-i müsellemen-î livâ-i Teke coz re'aya-i müsellemen-î Millî ve Manavgad hasil fi sene
13	-	-	Mukâta'a-i beyt-ül mâl ve mâl-î gâib ve mâl-î mefkûd ve yave ve kaçkun fi sene	5000	-	-	-	-	-	-	-
14	Cema'at-i Yörükân-î der Kavacık (550), mukâta'a-i Balıklıu ve Bazâr-î der k. Ismail (500), mukâta'a-i Bazâr-î Kalkanlu (1100)	2150	Mukâta'a-i cema'at-î yörükân der Kavacık Balıklıu ve Bazâr-î Kalkanlu ve gayrihi fi sene	4650	2550	Cemâ'at-î yörükân-î der Kavacık (550), mukâta'a-i Balıklıu der k. Ismail (500), mukâta'a-i Bazâr-î Kalkanlu (1500)	-	-	-	2100	Mahsul-î rûsum ve bad-î heva-i yörükân der Kavacık ve Balıklıu ve bazar ve kaza-i mezbur
15	Mukâta'a-i memlahâ-î Meis fi sene	20100	Mukâta'a-i memlahâ-î Meis tâbi'-î kazâ-i Kaş fi sene	40000	40000	Mukâta'a-i memlahâ-î Meis fi selase sinin 120000 fi sene 40000	-	-	-	40000	Mukâta'a-i memleha-î Cezire-i Meis ma'a beyt-ül mal ve mal-î gaib ve mal-î mevkud ve yave ve kaçkun kaza-i mezbur ve kaza-i Kalkanlu coz re'aya-i müsellemen hasil fi sene
16	Karye-i Alikaraağaç	43000	Nehr-i Alikaraağaç ve karye-i Evdir fi sene	43000	43000	Nehr-i Alikaraağaç ma'a karye-i O	-	-	-	-	-
17	Nehr-i Avda Gölü (?), Bağ Gölü, İncir, Kepsud (?), Seydimelik, Uluarık,	200000	Nehr-i Avda Gölü (?), Bağ Gölü, İncir, Kepsud (?), Seydimelik, Uluarık,	1200	200000	Enhâr-î Finike; Yekun tohm-î çeltük 622 denk hasil çeltük 2817 denk fi 70	-	-	-	80000	Mukâta'a-i çeltük-i enhâr-î Avra Gölü ve Bağ Gölü ve İncir ve Kepsud (?) ve

18	Mahmudlar, Yaka, Dikenli, Küçükkark n. d. Seydi Hızır (tohm-i çeltük 612 denk, hasıl çeltük 2857)	-	Mahmudlar, Yaka, Dikenli, Küçükkark nâm-i diğer Seydi Hızır der nahiyе-i Finike kıtaat=10	30000	Nehr-i Boğazak tohm-i çeltük 55 müd hasıl 500 müd fi 60	30000	Seydi Melik ve Uluark ve Mahmudlar ve Yaka ve Dikenli, Küçükkark nâm-i diğer Seydi Hızır der nahiyе-i Finike kıt'at 10 hasıl fi sene	93333
19	Nehr-i benam-ı İsmail, Gencelti, Kınık, Karaali, Korubükü, Pınarbaşı, Firmaz ve Margaz (hasıl-ı çeltük fi sene 750 denk)	45000	Nehr-i Boğazak der karye-i O fi sene	30000	Nehr-i Boğazak der karye-i O fi sene	30000	Mukata'a-i çeltük-i enhar-i Boğazak ve Ali Karaagaç ve mahsul-i karye-i Ali Karaagaç ve beyt-ül mal ve mal-ı gaib ve mal-ı mevkuud ve yave ve kaçkun kaza-i mezbur ve kaza-i Kızılkaya coz re'aya-i müsellemen hasıl fi sene	12000
20	Rüsum-i rea'ya-yı sipahiyan ve rea'ya-yı müsellemen-i kaza-i Kalkanlı bütün çiftten üç akça ve nim çiftten üç akça ve resm-i ganemden ve bâd-ı hevâdan nisfi	1000	Nehr-i İsmail ve Gencelti ve Karaali ve Korubükü ve Pınarbaşı ve Margaz ve Firmaz ve Kınık fi sene	45000	Nehr-i Kalkanlı : Yekum: hasıl çeltük 750 müd fi 60 (45000) ve karye-i Firmaz (5000)	50000	Mukata'a-i çeltük-i enhar-i Kınık ve Gencelti ve Karaali ve İsmail ve Firmaz ve Pınarbaşı ve Korubükü ve Margaz kıt'at 8	-
21	-	-	Rüsum-i re'âyâ-i sipahiyan ve re'âyâ-i müsellemân-ı kazâ-i Kalkanlı bütün çiftten altı ve nim çiftten üç akça ve resm-i ganemden ve bâd-ı hevâdan nisfi	1000	Resm-i re'âyâ-i sipahiyan ve müsellemân	10000	-	-
22	-	-	-	-	Cemâ'at-i Kargın tabi'i nahiyе-i Mülkerrem Kömi	220	-	-
23	-	-	-	-	Mukâta'a-i Balıklagu	500	-	-
	-	-	-	-	Mukâta'a-i Keş-i Karasu (?) fi sene	5333	-	-

24	Resm-i kuru-i Arlasun ma'a mezre'a-i O ve resm-i kuru-i İn (1400), R. Kuru-i Akdağ (500), R. Kuru-i Tirebolu (150), R. Kuru-i Akdeniz (50)	2350	-	Resm-i Kuru-i Arlasun ma'a mezre'a-i O hasil an r. otlak ve ö. gallat, r. kuru-i İn (250) r. kuru-i İn-i diğer (50), r. kuru-i Akdağ (500), r. kuru-i Tirebolu (150) ve r. kuru-i Dağ (250)	2200	Resm-i Kuru-i Arlasun ma'a mezre'a-i O, kuru-i İn ve kuru-i Akdağ ve kuru-i Tirebolu ve Kuru-i Dağ ve kuru-i İn-i diğer hasil fi sene	2350
25	-	-	-	-	-	Resm-i Kabban-ı İskele ve bazar-ı Antalya hasil fi sene	20200
26	-	-	-	-	-	Mahsul-i adet-i ağnam ve rea'aya-i liva-i mezbur coza havassı hümayun ve yörtükün-i Serik ve Uluyörtük ve Perakende-i Alaiye hasil fi sene	90000
27	-	-	-	-	-	Mukata'a-i rüsum ve cürm-i cinayet ve bad-ı heva beyt-ül mal ve mal-ı gaib ve mal-ı mevkuud ve yave ve kaçkun cema'at-ı yörtükün-i Kızılcık Keçilün an ferman-ı emed yed haric kazada ve uc vilayet Perakendeleriyle	6050
	TOPLAM	488432 **	TOPLAM	TOPLAM	TOPLAM		1328736

* Defter eksik olduğu için bu cema'atlerin ismi zikredildiği halde toplam hasılın belirtildiği yer yoktur. Fakat diğer tahrir defterlerindeki hasılı esas alarak bu rakamı verdik.

** Maliyeden Müdevver 253 nolu defter eksik olduğu için toplam hasıl da eksik çıkmıştır. Buna yakın tarihte yapılan tahrirlerde toplam hasıllar 900.000 civarında çıktığına göre bunun da buna yakın olması gerekmektedir.

EKLER TABLO 6
MAD 253'E GÖRE TEKE SANCAĞI'NDA CEMAATLER VE GELİRLERİ

	Cemaat ismi	Hane	Mücerred	Kara	Tam Çift	Nim çift	Muaf	Hasıl
1	Ayanoz**	53	15	2	-	-	-	-
2	Bayındır**	20	-	1	-	-	1	-
3	Bölük-i Balak++	71	-	-	-	-	4	-
4	Bölük-i Gümüşdeğın++	75	2	1	-	-	3	-
5	Bölük-i Halil Aşık*** (1)	9	2	-	-	-	-	220
6	Bölük-i Kara Çardağın++	71	1	1	-	-	2	-
7	Bölük-i İbrahim v. Bektaş ***	16	-	-	-	-	-	500
8	Bozca Bahadır Gençlüsü+	33	5	1	-	-	2	-
9	Bozdoğan+++	54	2	1	-	-	4	-
10	Büyük Dirikmiş**	24	1	-	-	-	-	-
11	Çoban*	122	22	-	-	-	-	-
12	Çurti+	38	3	-	-	-	1	-
13	Depecik***	15	6	-	-	11	-	591
14	Doğancıyan	6	-	-	-	-	-	200
15	Dürkuş (?)**	103	9	2	-	-	5	-
16	Elciler**	86	23	-	-	-	1	-
17	Eskiciyan	5	-	-	-	-	-	150
18	Gülınar+++	195	4	1	-	-	1	-
19	Halacan	27	2	1	-	-	2	950
20	Hisar Deresi (K. Ortalaz)	20	1	4	2	35	1	-
21	Hocayan (?)	-	-	-	-	-	-	280
22	Hocayan (?)	-	-	-	-	-	-	300
23	İsalar**	32	6	-	-	-	1	-
24	İvaz Fakih+	60	3	1	-	-	1	-
25	İmre-oğlu**	25	-	-	-	-	2	-
26	Kabil-i Beğlerhan (?)**	121	4	8	-	-	8	-
27	Kalburcıyan	207	30	2	-	-	6	3000
28	Karagöl ***	202	57	6	3	150	2	26968
29	Karakoyunlu**	29	1	-	-	-	1	-
30	Karpenk (?)+	13	2	-	-	-	-	-
31	Kaş ++	131	11	4	-	-	3	-
32	Keleş (?)**	63	5	2	-	-	2	-
33	Kemercik**	90	2	-	-	-	-	-
34	Kökez**	68	2	1	-	-	2	-
35	Kökez***	22	7	-	-	23	-	928
36	Kullular**	13	5	-	-	-	-	-
37	Kuraşlar**	21	1	-	-	-	2	-
38	Küreciyan (K. Ovacık) ***	52	1	-	-	-	3	1000
39	Küreciyan***	15	2	-	-	-	1	300

40	Kürüş	5	-	-	-	45	1	11890
41	Kızılca Keçili	27	1	-	-	-	-	400
42	Kızılca Keçilü+	22	3	-	-	-	1	-
43	Memeca ve Ali Fahreddin**	32	-	-	-	-	1	-
44	Menteşe**	31	2	-	-	-	-	-
45	Mihmad	20	-	-	-	-	-	550
46	Nusretler+	95	13	-	-	-	2	-
47	Ozan benam-ı Burçlu+++	36	2	-	-	-	1	-
48	Ozanlar benam-ı Burmalu+++	31	1	-	-	-	-	-
49	Ozanlar+++ (2)	36	5	1	-	-	-	-
50	Ozanlar+++	46	3	-	-	-	-	-
51	Reaya-yı Finike	8	-	1	-	11	-	-
52	Saru Yazır**	89	21	-	-	-	2	-
53	Saruhanoğlu Gençlüsü+	32	3	-	-	-	1	-
54	Solak ve Kımızcı +	56	3	2	-	-	4	-
55	Şahsalar+++	19	1	-	-	-	-	-
56	Şehr-i Finike	27	-	-	-	-	2	400
57	Tara Gençlüsü+	21	-	-	-	-	-	-
58	Tarla Yatırı (?)*	71	3	1	-	-	-	-
59	Taşkesiği**	37	1	1	-	-	5	-
60	Tur Ali**	12	-	-	-	-	-	-
61	UluYörük+ (3)	123	2	-	-	-	3	-
62	Urbân (Zeytun) ***	30	3	2	-	-	3	2000
63	Urbân***	11	-	-	-	-	-	-
64	Urbân+++	-	-	-	-	-	-	-
65	Urbân-ı Asakirler+++	26	2	1	-	-	1	-
66	Urbân-ı Ayaslar+++	34	1	-	-	-	-	-
67	Urbân-ı Bayramlar+++	20	-	-	-	-	1	-
68	Urbân-ı benam-ı Karacalar	78	2	3	-	-	5	3000
69	Urbân-ı Gedük Aliler+++	26	4	3	-	-	-	-
70	Urbân-ı Hacı Salihler+++	34	2	-	-	-	-	-
71	Urbân-ı Hacılar+++	44	1	-	-	-	-	-
72	Urbân-ı Hurslar (?)+++	34	3	-	-	-	-	-
73	Urbân-ı Kaşıkçıyan+++	36	4	2	-	-	-	-
74	Urbân-ı Kızıl Tahirler+++	33	2	-	-	-	-	-
75	Urbân-ı Mahmudlar+++	24	2	-	-	-	-	-
76	Urbân-ı Mukbiller+++	-	-	-	-	-	-	-
77	Urbân-ı Musular (?)+++	62	2	-	-	-	-	-
78	Urbân-ı Ramazanlar+++	18	-	-	-	-	-	-
79	Urbân-ı Sultanlar+++	14	-	-	-	-	-	-
80	Veli Fakih**	10	-	-	-	-	2	-
81	Yalnızbağ (Liva-i Alaiye)***	101	6	2	-	-	2	-
82	Yörükân* (4)	58	3	-	-	-	7	-
83	Yörükân* (5)	55	6	-	-	-	2	11000
84	Yörükân***	8	1	-	-	-	-	250
85	Yörükân-ı Bektaş Gençlüsü+	76	8	-	-	-	4	-
86	Yörükân-ı Çobansa	83	6	2	-	-	-	2500
87	Yörükân-ı Kavacık+	24	4	-	-	-	2	550
88	Yörükân-ı Menimak***	23	1	1	-	-	-	700

89	Yörükân-ı Ulucalu	25	-	-	-	-	-	750
90	Yörükân-ı İniş (?)**	263	33	2	-	-	3	-
91	Yörükân-ı Şeyh Bey**	57	2	1	-	-	1	-
92	Ziftciyan	4	1	-	-	-	-	150
93	(Defter eksik belli değil)*	89	2	1	-	-	1	-
	Bu cematler birlikte verilmiş *	-	-	-	-	-	-	11000
	Serik Yörükleri **	-	-	-	-	-	-	30000
	Bu cematler de birlikte verilmiş ***	-	-	-	-	-	-	33040
	Uluyörük cematleri +	-	-	-	-	-	-	30000
	Çardağın Cemaatleri ++	-	-	-	-	-	-	10000
	Varsak Yörükleri +++(6)	-	-	-	-	-	-	-
	TOPLAM	4483	402	65	5	275	118	183567

* Bu cemaatler toplam olarak defterde, 359 hane, 36 mücerred, 1 imam, 2 şeyh, 1 da'i padişah, 1 kethüda, 5 sipahi, 3 meremmetci, 1 kara, 2 muhassıl, kaydedilmişlerdir. Defter eksik olduğu için bu cemaatin hepsi bu tabloda yer almamaktadır.

** Serik Yörükleri toplam olarak defterde, 803 hane, 56 mücerred, 7 kara, 21 sipahi, 3 meremmetci, 10 imam 5 şeyh ve 3 ma'lul kaydedilmişlerdir.

*** Bu cemaat ise, toplu olarak defterde, 858 hane, 47 mücerred, 11 kara, 2 meremmetci, 2 dai padişah, 3 imam 1 malul kaydedilmişlerdir.

Uluyörük Cemaati toplam olarak defterde, 1223 hane, 132 mücerred, 1 kara, 3 muhassıl, 2 meremmetci, 7 imam, 1 merd-i hisar, 1 ma'lul ve 1 müderris kaydedilmiştir.

Çardağın cemaati ise toplam olarak defterde, 348 hane, 14 mücerred, 6 kara, 2 meremmetci, 3 imam olarak kaydedilmiştir.

Tablodaki Muafaların dağılımı ise; 13 muhassıl, 4 muaf, 11 sipahi, 14 meremmetci, 3 dai padişah, 31 imam, 3 müezzin, 4 kethüda, 1 merd-i hisar, 2 şeyh-i zaviye, 1 şeyhzade, 2 mümeyyiz, 1 körpe, 5 kadimi, 1 şeyh, 6 ma'lul, 1 sahib-i zaviye, 5 a'ma, 1 al-i resul, 6 kötürüm ve 1 müderrisdir.

(1) Emirgazi karyesinde sakindirler.

(2) Benam-ı Süleymanlı ve Oğuzhanlı

(3) Liva-i Hamid'de mütemekkindirler.

(4) Karye-i Boğazak, Karatay ve Taradık'da sakindirler.

(5) Karye-i İstavras, Sancaklar ve Kargucak'da sakindirler.

(6) Varsak Yörüklerinin Karamandan geldiği belirtilmiştir. Ayrıca bunların tamamı defter eksik olduğu için belirtilememiştir. Bundan dolayı hasılları da belli değildir.

EKLER TABLO 7
MAD 14'E GÖRE 1455 TARİHİNDE
MÜSELLEM ÇİFTLİKLERİNDE İSMİ GEÇEN KÖYLER

No	Karye	Nahiye	Çiftlik Adedi	No	Karye	Nahiye	Çiftlik Adedi
1	Abdülgazi	Bağovası	3	47	Kanlucaeyük	-	1
2	Abdurrahman	-	1	48	Kara Ya'kub	Karahisar	3
3	Ada	-	1	49	Karadağ	Kaş	6
4	Ahad O. Polad yeri	-	1	50	Karapınar	Karahisar	2
5	Akçakilise	Karahisar	1	51	Karasekid (?)	Kızilkaya	1
6	Alan	Bağovası	17	52	Garipçe	Kızilkaya	5
7	Ali Hoca köyü	Karahisar	1	53	Kayı	-	2
8	Alpagut	-	2	54	Kıcıköprü	Kürt	1
9	Arlasun	-	2	55	Koparan	-	1
10	Armudağacı	-	3	56	Kortan	-	3
11	Arsa	-	6	57	Köy	-	2
12	Avdan	Bağovası	1	58	Koyazı(?)	-	1
13	Avdan	Kızilkaya	3	59	Kozköy	-	1
14	Ayas çiftliği	-	1	60	Kürdek	-	1
15	Ayvasıl	-	2	61	Küre çiftliği	-	1
16	Baba Büğüş	-	1	62	Kürüş	Karahisar	1
17	Bağovası	Bağovası	1	63	Kılıççı çiftliği	-	1
18	Balaklagu	-	1	64	Kızılağaç	Bağovası	2
19	Bayamağacı	Kızilkaya	1	65	Kızılcağaç	Bağovası	2
20	Bayamlu	Kızilkaya	3	66	Kışlacık	Karahisar	5
21	Bayat	-	2	67	Manay	-	1
22	Bayındır	-	37	68	Mandırla	Kürt	6
23	Beğlü	-	4	69	Müğren	-	2
24	Birmeğir(?)	-	2	70	Mükerremköy	Karahisar	2
25	Budalya	-	2	71	Mürsal	-	1
26	Büğüş	-	2	72	Nefs-i Elmalu	-	2
27	Çakurca	-	3	73	Sağırluköyü	-	6
28	Çavdır	-	6	74	Salur	-	4
29	Çay	Bağovası	8	75	Sarnuç	Bağovası	5
30	Çeri	Karahisar	2	76	Semaeyük	-	1
31	Cice (?)	-	1	77	Sökle	-	39
32	Çomar	Kızilkaya	1	78	Suğurd	-	2
33	Demre	-	1	79	Sünüler (?)	-	2
34	Devri	Karahisar	2	80	Surt	-	3
35	Emir-i Hurlu	-	5	81	Susuz	Karahisar	7
36	Eskihisar	-	7	82	Tat	-	1
37	Finike	-	3	83	Tekesakalı	-	2
38	Fığla	Kürt	5	84	Tire	-	2
39	Geledos	-	10	85	Tuğlı	Bağovası	1
40	Gerfiye	Karahisar	2	86	Yakuboğlanı	-	2

41	Germeği	Karahisar	2	87	Yalnızdam	-	7
42	Gilevği	-	6	88	İğdebağacı	-	1
43	Gömbe	-	18	89	İğdir	-	4
44	Hacı	-	1	90	İmecük	-	12
45	Hacıoğlu	-	2	91	Yuva	Kızılkaya	12
46	Kanlıcaeyük	-	1	92	Belirsiz	-	9
			187				178
TOPLAM						365	

EKLER TABLO 8
MÜSELLEMAN-I LİVA-İ TEKE

MÜSELLEMAN-I İSTANOS VE TURALİLER

	Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
1	Ahî O. Hasan O. Mezid	1		6	2		5	3		1	13	988	100
2	Ahmed	1	23	6	1	6	9		1		9	746	120
3	Arslan	1		2	2	4	1	3		1	11	1133	250
4	Bahşayış	1	18	5	2		5	3	2	1	5	870	200
5	Bayezid kardaşı Hamza	1		5		7	9				12	811	150
6	Bedir	1		5	1		4	5			7	968	150
7	Beğlü	1		6	1	2		2		2	10	640	150
8	Burcu	1		6	6	6	4			1	12	1196	350
9	Çank	1	15	6	1	6	2	1		1	11	993	300
10	Çerçi Mahmud	1		7		6	3	5			6	967	200
11	Evladı O. Ali O. Hacı Ya'kub	1		5	3	3	8	1		1	20	1054	300
12	Hacı Ahmed y. Yahya v. Musa	1		6	1	1	3				7	693	200
13	Hacı Müsellem	1		6	3	2	6		2	1	7	904	300
14	Halil O. Ali	1		6	4	3	7				7	894	300
15	Hasan v. Ali	2		6		2	4	1	1	1	12	790	200
16	Hızır	1		6		2	9	1			7	729	200
17	Hızır kardaşı Yeni	1		5		2	10	1	2	3	5	766	150
18	İbrahim kardaşı Timur	1		6	4	3	5	1	2	2	15	942	200
19	Kara Kasım	1		5	2	2	4	4			18	1001	330
20	Keberiz (?)	1		6		2	1	2			6	659	200
21	Kulfal Oğlu	1		6	4	5	6	4			15	1135	550
22	Mahmud O. İvaz	1		6		5	6	3			11	770	70
23	Mimad O. Yeni	2		6	8	13	7	2	3	2	15	1277	350
24	Muhsin Müsellem	1		6	3	5	3		1		15	739	200
25	Nasuh O. Hacı Yusuf	1		6	4	3	7	3		1	17	1035	200
26	Savcı y. İlyas O. Hızır	1		5	4	1	7	2			9	912	120
27	Şah Muhammedi v. Oruç Bey	1		5		3	2	3			11	996	150
28	Şemseddin O. Davud	1		6	2	1	6			1	10	800	100
29	Temurci Kaşlu Oğlu	1		6	4	10	6			2	16	1364	250
30	Turgud	1		6		2	3	4	1	3	7	1402	500
31	Turgud O. Alaaddin	1		6	4	2	5		2		15	1005	300
32	Turud	1		6	1	3	4			1	10	682	50
33	Yusuf O. Hasan	1		6	2		8	2	1	1	20	918	300
34	Yusuf O. İsmail	1		6	5	6	2			3	6	581	120
	GERÇEK TOPLAM	36	56	193	74	118	171	56	18	29	377	31360	7610
	DEFTERDEKİ TOPLAM	36	364	192	82	-	-	-	-	4	374	-	-

MÜSELLEMAN-I SÖKLE VE SERKİZ YERİ TABİ'İ ELMALU

	Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
1	Ali y. Timur O. Muhammedi	1		5		4	5	1		1	6	618	
2	Alihan Oğlu	1		6	7	5	5		1	1	10	748	500

3	Arg (?) O. İbrahim	1		6	2	4	6		1		5	708	20
4	Asıl Bey O. İlyas	1		5	1	3	5			1	8	670	120
5	Aydın y. Sulb (?) O. İsmail	1		6	2	5	7		2		9	788	120
6	Bahşiş Oğlu	1		6	2	4	7		1	1	7	951	120
7	Beğlerhan y. Ali v. Ya'kub	1		6	3	8	7		2	7	15	1085	
8	Bekir O. İsmail	2		8	10	15	9		1	4	6	1653	180
9	Büksüz O. Mehmed	1		6	2	4	5				7	675	120
10	Didar (?) O. Mustafa	1		6	3	3	2		3		7	610	40
11	Erdir O. Muhammedî	1		4	4	1	10				5	916	400
12	Firuz y. Büksüz O. Mustafa	1		6	1	2	7		1	2	10	921	150
13	Gülci O. Mahmud	1		5	7	6	4			0	7	805	120
14	Halid O. Mustafa	1		7		5	7		4	1	10	1531	300
15	Halim O. y. İbrahim v. Musa	1		6	1	4	5		2	12	10	606	120
16	Hasan v. Hacı Kökez	1		3	1	3	5				11	503	120
17	Hoca O. Bahşayış	1		7	3	1	3	1			11	675	120
18	Hızır kardaşı İlyas	1		6	2	8	4	1	3	2	10	757	30
19	Hızır Nebi kadimi y. O. Yusuf	1		6	2	2	2		1	1	10	694	120
20	Hızır O. Mehmed	1		6	1	6	5			1	8	829	120
21	İbrahim Halil O. Muhammedî	1		6		7	5		1	1		635	120
22	İdris O. Aziz	1		4	3	6	4			1	10	590	70
23	İnal Hacı y. Dünder kr. Alihan	1		6	2	4	3		2	2	5	888	40
24	İsmail O. Ali Seydî	1		6	1	5	3		2	2	5	672	120
25	Kasun O. Hızır y. kardaşı Hacı	1		6		1	7		2	1	7	610	
26	Kaşıkkara O. Bayram Bey	1		6	4	4	3	2		2	8	832	
27	Köçek İshak O. Hacı	1		6	1	5	2				5	500	70
28	Kozlu (?) Resul	1		6	2	3	6				7	650	60
29	Polad Hızır O. Nasuh	1		6	1	1	5	1	2	3	6	612	50
30	Şadgeldi O. Muhammedî	1		6	1	2	2		2	1	8	532	120
31	Tatar O. Musa	1		6	1	4	7	1	3	1	5	507	-
32	Tuğrul O. Turak	1		5	3	1	3	1			9	595	350
33	Tur Bey v. Muhammedî	1		5	3	8	4				8	664	120
34	Türkmen Oğlu Devlethan	2		6	5	7	8			1	7	820	120
35	Ya'kub y. Tur Ali Devlethan	1		6	1	1	7		1		6	624	
36	Yunus O. Muhammedî	1		6	2	3	5	1	2		4	783	120
37	Yunus y. O. Süleyman	1		5	4	5	4		3	3	5	570	
38	Yusuf O. Ali	1		6	2	6	3			4	14	910	50
	GERÇEK TOPLAM	39	-	219	90	166	191	9	42	56	291	28737	4230
	DEFTERDEKİ TOPLAM	39	455	218	95	-	-	-	-	22	295	-	-

MÜSELLEMAN-I ESKİHİSAR TABİ'-İ ELMALU

Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
1 Ahî Kuşlu	1		6	4	2	3	4	2		5	868	135
2 Ahmed O. Nasuh	1		5		2	2	2	1	1	5	560	180
3 Ayvaz	1		4	2	1	3	5	4	3	8	684	130
4 Ayvaz Hoca O. Ali	1		5		2	10			1	7	714	130
5 Balıklagu'da y. geldiği yerine	1		6	1	1	3	1	1	1	5	675	
6 Bayezid Oğlu	1		6		2	1		2	1	3	795	170
7 Bereket y. Ali O. Davud	1		5	2	5	5		2		8	745	150

8	Beşir O. Kasım	1		4	2	2	4				11	849	250
9	Büksüz Oğlu	1		5		3	3	1			9	1011	180
10	Çancı İlyas O. Rüstem	1		4		2	6	2		2	5	1000	250
11	Çavuş O. Yunus	2		4	2	7	7	1		2	11	1300	200
12	Çepni Timur Oğlu	1		4	2	2	3	1		4	8	781	250
13	Çirkin O. Şeyh	1		6	2	5	2	1	4	3	7	1180	250
14	Davud	1		4	2	2	1		1		5	447	150
15	Davud O. Yahşi	1		6	4	3	8	1	2	1	13	892	72
16	Dirikmiş	1		6	1	3	6		1	2	5	728	150
17	Eyne Gazi O. Bali	1		6	3	2	5	1	2		7	630	120
18	Güllü (?) Oğlu	1		5	1	3	6			3	5	617	160
19	Hacı	1		4	5	2	3	1		1	9	1174	350
20	Hacı Ali Oğlu	1		5	1	6	1	2		2	3	1333	
21	Halife O. Kara	1		5	2	3	1	2		1	8	583	120
22	Han Oğlu	1		6	2	1	2				12	669	200
23	Has Bey	1		5	1	10	6		2	2	5	728	120
24	Has Bey	1		5	2	1	2	1			8	1048	500
25	Hasan v. İsa	1		5	1	2	5			5	7	610	120
26	Hoca	1		5	2	1				1	4	639	200
27	Hızır	1		2			2		1	1	6	3586	
28	İdris	1		5	2	8	5		1	1	11	614	250
29	İnlince ve Hamza	1		6	2	2	5				16	726	244
30	İsa	1		6	4	1	1	2			6	675	250
31	İsmail y. O. Mahmud	1		6	1	3	7	1			6	681	120
32	Kara	1		6		3	7			2	8	736	180
33	Kara Ya'kub Oğlu	1		6	4	2	4			1	5	991	300
34	Kolay Oğlu	1		5	2	1	2				8	535	140
35	Koparan	1		5	2	5	5	2			9	1052	200
36	Kul İlyas O. Arab Ahmed	1		4		3	5	3		1	9	652	120
37	Mahmud v. Mustafa	1		6	1	2	2			4	7	665	190
38	Malkoç	1		5		2	3	4	1	3	9	835	50
39	Memlü (?) Oğlu	1		5	2	4	2		2		13	1061	120
40	Muhammedî	1		6	1	1	6		2	1	10	980	120
41	Muhammedî v. Aşık Ömer	1		5	3	2	1	2		1	7	667	150
42	Müsellem Esed (?)	1		6			5	4			12	970	50
43	Oğuzhan Oğlu	1		6	3	1	3	2	1		9	508	70
44	Ömer O. Yusuf	1		5		7		4	1	1	11	710	150
45	Osman	1		5	2	2	4		1	1	10	677	200
46	Pirmeğir'de (?) y. g. Ali yerine	1		5		2	5	1			5	675	180
47	Pınarı Oğlu	1		5	1	1	2		2	1	4	550	120
48	Sekid O. Hızır	1		6	1	3	3		1	4	7	596	150
49	Sindel	1		6		8	5			4	5	846	280
50	Timurhan Oğlu	1		5	1	2	4	2		1	6	765	200
51	Yabani	1		6	1	2	5	1	2	1	6	793	175
52	Yahşihan Oğlu	1		5	1		2			1	6	881	500
53	Yaya Ahmed	1		6	3	5	5	1	1		8	730	170
54	Yayabaşı Köçek Saruca	1		5	3	2	2	1		1	9	638	120
55	Yenice Tur Bey	1		5	4	4	6			3	7	907	125
56	Yusuf	1		6	2	2	3		2	2	15	683	250

57	Zekerya O. Ahmed	1		6	6	5	4	1	1		8	908	300
	GERÇEK TOPLAM	58	-	297	96	160	213	57	43	71	441	47553	10011
	DEFTERDEKİ TOPLAM	57	475	286	94	-	-	-	-	14	442	-	-

MÜSELLEMAN-I GELEDOS TABİ'-İ KAŞ

	Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
1	Ahî O. Ali Beğtimur	1		5	3	6	8			2	10	835	150
2	Baysuz (?)	1		5		4	7	1	1		5	1114	250
3	Davud Müsellem	2		6	3	12	14		1	2	5	1393	250
4	Doğan	1		5	3	3	7	4		1	5	944	120
5	Hoca Yusuf	1		6	5	3	8		1		10	1057	170
6	İdris	2		5	5	12	12		1	2	17	1065	150
7	İlyas Bey	2		7	2	9	11	1	1	3	12	2397	
8	Kanluca eyük'de Yahya	2		6	7	7	9	1		3	15	1298	250
9	Kara Davud O. Yusuf	2		6	5	6	9			6	14	1167	250
10	Kara İshak	2		5	3	8	8	2		2	7	989	400
11	Kilise yerine İlyas Fakih	2		6	4	10	5	1		4	15	1054	400
12	Koşud	2		7	10	8	4	1	2	5	14	1278	250
13	Küre	2		3		2	9	6			10	1052	170
14	Mahmud	3		3	7	25	16	7	4	3	16	3566	400
15	Mahmud O. Muhammedî	1		5	1	3	4	1	2	2	11	576	120
16	Melik Bayram çiftliğinin nısfı	1		4	1	6	4	1	1	2	18	1118	300
17	Mes'ud	1		6	2	2	4		2	1	7	813	250
18	Mimad (?)	1		6		6	3			3	10	872	300
19	Muhammedî	2		7	4	5	13	1	1	3	11	1475	250
20	Musa O. Muhammedî	2		7	5	18	8		1	6	10	1105	150
21	Naib İsa	1		5	1	3	5			2	7	922	440
22	Receb Oğlu ve Sadî O. İlyas	2		6		10	4		1	4	13	1421	300
23	Şeyh İsa	1		6		4	5			3	12	709	160
24	Yakub O. Ali	2		6	2	7	12		1	1	9	802	120
25	Yusuf O. İsa	1		6	3	7	3	1		4	8	783	150
	GERÇEK TOPLAM	40	-	139	76	186	192	28	20	64	271	29805	5750
	DEFTERDEKİ TOPLAM	40	425	138	76	-	-	-	-	27	271	-	-

MÜSELLEMAN-I KAŞ

	Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
1	Ahmed O. Polad	2		6	4	12	9		1	3	9	1183	150
2	Akça Paşa	3		7	3	22	9			2	12	1652	210
3	Asil Bey O. Süleyman	2		6		9	6		1	2	21	756	120
4	Bayezid O. Mezid	1		6	4	9	3		2	1	12	697	30
5	Bekir	3		6	11	17	12		2	5	18	1423	150
6	Burcu (?) Müsellem O. Yusuf	3		6	7	18	14		1	2	20	1271	120
7	Çandar O. İlyas	1		6	2	5	8			2	16	684	70
8	Çoban Hamza	2		6	3	16	6			1	12	900	70
9	Davud	1		6	4	3	5		1	1	11	829	80
10	Davud O. Ahmed	2		6	1	9	9		2	1	10	741	70

11	Davud O. Yusuf	1		5	1	3	8				11	722	50
12	Demre	1		5	2	4	5	4	1	3	11	863	150
13	Derzi O. Mustafa	2		6	3	9	9	3		1	14	915	50
14	Devlethan	2		6	6	8	14		1	1	13	1025	120
15	Emre v. Yakub Bey	2		6	3	12	5				11	932	120
16	Evren	4		6	10	26	27	1	3	8	24	2280	400
17	Felhet (?)	2		6	4	8	9			2	22	805	80
18	Hoca Yusuf	2		6	2	10	10		1	1	14	886	120
19	Karaca O. Sadık	2		6		8	11			3	7	1031	150
20	Köy yerinde Dirikmiş	2		6	5	8	7	1			14	936	200
21	Mürsel	1		6	4	2	7	2		4	13	888	-
22	Musa	2		6	2	7	10	1	1	1	18	834	40
23	Oğuzhan	3		6	5	18	7	3		5	8	1073	50
24	Polad	2		6	3	12	10		1	2	17	962	120
25	Sancar O. Yunus	2		6	4	10	14		2	2	19	971	60
26	Sekid	2		6	2	11	8			1	10	851	120
27	Süleyman O. İbrahim	3		6	5	25	11	1	4	3	13	2054	150
28	Şemsi O. Mustafa	2		6	4	8	11			1	13	960	150
29	Tursun O. Hacı	1		6		4	5	1		2	9	768	220
30	Yusuf Müsellem	2		6	2	15	7		1	1	13	807	110
31	Yusuf O. Şeyh	1		4		4	4	1	1	4	9	602	20
32	Yusuf v. İdris	2		6	4	9	6		2	2	7	908	120
	GERÇEK TOPLAM	63	-	189	110	341	286	18	28	67	431	32209	3670
	DEFTERDEKİ TOPLAM	63	683	189	105	-	-	-	-	18	279	-	-

MÜSELLEMAN-I BAYINDIR TABİ'-İ GÖMBE

	Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
1	Abdül O. Davud	1		6	1	5	3		1	3	9	726	100
2	Ahmed O. Osman Fakih	2		6	1	8	5		2	1	12	751	120
3	Altıparmak O. Muhammedi	2		6	3	11	11	1			15	1060	300
4	Ard (?) O. Süleyman	1		6		5	7	1	1	3	19	935	20
5	Ayvaz	2		4	1	6	15		1	1	11	805	120
6	Bereket O. Bahşayış	1		6	3	6	7			1	21	870	50
7	Çarşı'da Nasuh Fakih	3		6	5	14	5	6	2	5	19	2585	2000
8	Derzi O. Muhammedi	2		6	5	14	10	2	2	1	16	720	
9	Devlethan	2		6	2	12	7				10	801	120
10	Duacı O. Ahmed	1		6	4	3	6		1		13	943	120
11	Güneri Ayvaz	2		6	5	10	7	2	3	4	11	893	
12	Hamza O. Resul Faki	1		6	1	4	3			1	14	849	10
13	Hamza ve Mezid O. Yusuf	2		8	1	6	6	1	2	3	16	1045	120
14	Hüseyin	2		6	1	7	11	1	1		13	897	120
15	Hızır Müsellem	2		6		15	5		1	1	10	1130	300
16	İbrahim	1		6	2	6	6			1	10	640	120
17	İbrahim O. Hızır	1		6		4	7	1		2	13	693	30
18	İlyas O. Hamza Fakih	1		3	4	2	9	3		4	15	796	120
19	İsa	1		6	1	5	4	1			13	710	10
20	İsmail	2		6	2	17	6		2	1	14	1076	40
21	Kara Ahmed	2		6	2	6	14	3	1	3	21	1094	

22	Karaca Ahmed Müsellem	2		6	3	10	7			2	18	750	40
23	Karaca Mustafa	1		6	1	7	9				18	900	120
24	Kayırhan Sevindik	1		6	1	11	3			2	13	703	
25	Köse İbrahim	1		0	1	5	2			1	10	45	
26	Muhammedî O. Ali O. İlyas	2		6	4	15	7			3	13	1139	
27	Nasuh	2		5	1	8	8	3		7	16	954	120
28	Oğuzhan	1		6		5	11			3	7	925	210
29	Osman Müsellem	1		6		7	7		2	2	10	765	60
30	Resul O. Nasuh	1		6		10	4			2	8	640	
31	Sahib	1		7	2	6	3				17	683	120
32	Saruhan	1		6	4	2	7	1			14	685	70
33	Sevinç Müsellem	1		6	1	6	5		1	3	15	677	80
34	Toğan O. Ayvaz	1		6	1	4	6			1	18	684	120
35	Ya'kub Müsellem	1		6	1	7	3		2	1	9	709	150
36	Yusuf Siddık	2		6	2	10	8	1	1	1	13	871	
	GERÇEK TOPLAM	53	-	207	66	279	244	27	26	63	494	31149	4910
	DEFTERDEKİ TOPLAM	52	563	257	74	-	-	-	-	21	455	-	-

MÜSELLEMAN-I İĞDIR TABİ'-İ KAŞ

	Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
1	Davud Erden (?)	2		6	4	6	8		1	3	13	974	40
2	Dirikmiş	2		6	1	7	10		3	2	10	898	40
3	Gök Halil O. Ali	2		7	2	7	8	1			11	816	120
4	İshak O. Ya'kub	1		6	1	3	3	5			7	932	120
5	Kazancı Hızır	1		6		4	8				11	838	120
6	Mes'ud y. ve Paşaca	2		6	2	7	12			2	12	941	200
7	Nasuh Oğlu	2		6	2	6	7	2	2	6	5	827	120
8	Osman	1		6	3	5	5		1	1	7	761	150
9	Yunus müsellem	1		6	1		4	2	1		8	695	120
	GERÇEK TOPLAM	14	-	55	16	45	65	10	8	14	84	7682	1030
	DEFTERDEKİ TOPLAM	14	133	55	14	-	-	-	-	3	72	-	-

NAHİYE-İ KALKANLU

	Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
1	Evsun Bey	1		6	1	3	6		1	2	11	760	120
2	Hoca Yusuf	3		6	4	15	13	1		4	20	1669	120
3	Kokarı Oğlanları	2		6	1	6	16	1	1	2	19	1184	120
4	Kuş İsa O. Kulfal	2		6	4	11	9		1	3	14	1010	120
5	Mustafa O. Turgud	1		6		6	4	2		2	21	832	150
6	Oğlakçı O. Ali	2		6	1	12	8		2		11	1306	206
	GERÇEK TOPLAM	11	-	36	11	53	56	4	5	13	96	6761	836
	DEFTERDEKİ TOPLAM	11	118	36	11	-	-	-	-	3	82	-	-

NAHİYE-İ KÜRT VE MUSLU TABİ'-İ KAZA-İ ANTALYA

	Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
--	--------------	----	---	-----	---	---	-----	-----	---	-----	-----	-------	-------

1	Abdül v. Adil	1		2	2						11	300	
2	Ağam Oğlanı	1		6	2	1	3	5	3		8	1000	204
3	Akdoğan	1		6		4	3	4			8	633	200
4	Ali	1		5		5	4			6	16	630	50
5	Ayas	1		5	4		3	3		1	13	829	220
6	Başlamış O. Mustafa	1		2	1		2			1	9	246	200
7	Çaylak	1		4			3	3			8	760	150
8	Derzi Davud	2		6	4	7	5	1		3	9	1356	
9	Dirikmiş v. Bahşayış	1		6	1			3			9	346	150
10	Emre v. İlyas	1		7	2	4	1	2		1	8	590	100
11	Evrüz Oğlu	1		5	1	1	2	7			7	938	240
12	Hacı	1		4		7	4	1				576	
13	Hacı O. Süleyman	1		5	1	1	1	2		1	9	567	120
14	Hamza O. İbrahim	2		6	6		9		1		11	1065	300
15	Hasan	1		6		2	8	2	1	3	7	576	300
16	İbrahim	1		6			6	2		2	6	1080	300
17	İmirza O. Kasım	1		6	2	1	2	1		3	6	444	100
18	İshak	1		6		3	7	1			10	1084	300
19	İsmail	1		5	2	3	5	2	1	1	7	499	150
20	İsmail	1		6		1	5	3		1	10	987	600
21	Karlu ve Balancak (?)	1		3			2	1		2	7	305	
22	Kuşluhan	1		6	1	1	2	1	2	2	5	566	150
23	Kuşluhan	1		3	3	2	4	1	1		9	402	150
24	Kılıççı	1		6		3	2	7		3	13	777	100
25	Kızılca İsmail ve Halil	1		4		1	2				6	486	120
26	Ordu ve İlyas	1		6	1	3			1	2	13	500	100
27	Orhan	1		4		1	5			2	4	677	200
28	Saruhan	1		6	1		1	4			9	681	150
29	Şemsi kr. Ya'kub	1		5		1	4			1	9	582	150
30	Şerafeddin Oğlu	1		5	1		5		1	2	10	1645	1000
	GERÇEK TOPLAM	32	-	152	35	52	100	56	11	37	257	21127	5804
	DEFTERDEKİ TOPLAM	32	235	152	35	-	-	-	-	27	235	-	-

NAHIYE-İ BAĞOVVASI TABİ'-İ KARAHİSAR

Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin	
1	Ali Fakih y. İmadeddin	1		2	1	2	10	4		7	700	120	
2	Ali O. Sevinç	1		6	6		1	5	1	4	753	200	
3	Azeb	1		6	3	1	1	4		1	790	150	
4	Bahadır Hüsameddin	1		4	2	4	6	2		1	610	100	
5	Bedreddin	1		5		1	2	4	1	3	652	130	
6	Beldaraset y. ve Ayet-i Kuş	1		2		1	4		1		1600		
7	Beşir ve Muhammedi	1		4	2	2	2	2		4	690	300	
8	Çaka Oğlu	1		4	2	1	2	2	2	2	7	891	200
9	Çavuş ve Kızıl Dünder	1		5	2	4	6	3		2	8	774	350
10	Cebrail Oğlu	1		7				1	1		4	660	200
11	Çiftlik-i vakıf			0									150
12	Devletgazi Oğlu İshak	1		4	3	1	3	1	1	4	11	884	300
13	Devlethan O. Mustafa	1		5	1	1	3	4		3	7	637	150

23	Hızır	1		1	2	1	4	1				8	439	200
24	İbrahim	1		0		4	3	1					400	
25	Karçın O. Mahmud	1		6	1		1	6				8	986	400
26	Kargın	1		4			4	4		2	6		700	380
27	Nasuh	1		4		1	3	2	1	2	6		706	400
28	Necbeddin	1		2				1			4		340	60
29	Paşmakçı	1		5		4		3		1	9		1318	800
30	Sultan çiftliğinin nısfı	1		4	2	5		1	1	5	6		700	150
31	Sultan çiftliğinin nısfı	1		4		1				1	7		602	150
32	Şikem	1		4			3			3	7		557	400
33	Tur Hoca	1		5				1	2		6		744	250
34	Turmuş	1		1			8	8	2	1	9		812	300
35	Ya'kub Ece	1		5	3	1	4	3	1		9		1045	350
36	Yanıkçı	1		7	1	3	5	3	3	1	11		1025	300
	GERÇEK TOPLAM	36	-	144	45	67	101	99	24	58	239		28034	9465
	DEFTERDEKİ TOPLAM	-	278	152	43	-	-	-	-	24	223		-	-

MÜSELLEMAN-I KIZILKAYA TABİ'İ KARAHİSAR

	Çiftlik ismi	C.	H	Mş.	M	B	Nç.	Tç.	K	Mf.	Mr.	Hasıl	Zemin
1	Ahmed O. Ömer	1		4	6	2	2	3		4	3	665	130
2	Azeb Köpür (?) Yunus O. Ali	1		2		7	2	4		1	7	874	150
3	Bahaddin O. Kasım	1		1		1	2				7	700	200
4	Bayaram Bey Oğlu	1		5		1	1	2		1	11	817	450
5	Bostan	1		5	1	1	9	1		2	5	778	120
6	Davud	1		4	2	2	5	1		4	13	1030	1500
7	Emir Yusuf	1		4	1	5	9	2		2	13	1011	350
8	Ersel O. Mustafa	1		4	2		6			1			
9	Hızır	1		5		2	3	1		1	11	870	100
10	İlbeyi	1		6		3	6	3		1	9	1000	550
11	Kara Sekid kr. İsa	1		4		3	8	2		1	12	821	150
12	Muhammedî O. Ahmed	1		4	1	2	4	1	1	2	9	856	350
13	Musa	1		3		4	3	1			4	1613	300
14	Nasuh	1		3		2	2	3		3	9	1004	500
15	Okçu Oğlu	1		6	2	1	5	6		1	9	1015	300
16	Osman	1		3			3				4	1425	300
17	Rüstem	1		0	3	1	1					550	
18	Saru Yunus yeri	1		5	2	2	2	1	1		9	657	200
19	Şeyh Tuğrul	1		4	1	6	5	2	1	0	12	756	620
	GERÇEK TOPLAM	19	-	72	21	45	78	33	3	24	147	16442	6270

	O.	1		4	4	1	1		1		6	530	150
11	Hızır	1		5	3	1	2		1	8	522	150	
12	İsa	1		4		2	2	6	1	6	634	150	
13	İsmail	1		5	1	1	3	2	2	1	4		
14	İzzeddin	1		4	2		4	3	1	1	8	562	120
15	Kara Hacı O. Yusuf	1		5	2		3	2		10	587	200	
16	Kızılca Ömer	1		6	2		3		1	1	4	550	300
17	Muhammed Şah	1		4			4	2		4	1030	400	
18	Mustafa	1		5			4		1	9	381	200	
19	Nasuh v. İsa	1		5	2	2	5	1	1	1	6	763	200
20	Necbeddin	1		3	1		2	3		2	2	466	300
21	Sa'id	1		4	3		3	1	1		5	824	200
22	Satılmış	1		3	1	1		1	1	2	8	864	400
23	Şamlu	1		7	2	1	1	2		3	5	649	150
24	Timur	1		6	2		4	1		5	897	300	
25	Topçu O. Ömer v. Topçu	1		5	2	1	4	4		1	8	670	220
26	Tur Bey O. İskender	1		5	2		4		4	16	500		
27	Ya'kub Hacı	1		5	1	1	3	2		3	4	478	150
28	Yusuf	1		5	2	2	2	1		1	8	716	200
29	Zabtaddin	1		5		5	4	2		3	4	925	160
30	Zekarya O. Satılmış	1		0							15		
	GERÇEK TOPLAM	29	-	142	47	33	86	50	12	41	201	18235	5530
	DEFTERDEKİ TOPLAM	28	165	163	44	-	-	-	-	21	200	-	-

Notlar:

C: eşer cebeli, H: hane, Mş: müşterek, M: mücerred, B: bennak, Nç: nim çift,

Tç: tam çift, K: kara, Mf: muaf, Mr: mürde

y: yerine, O: oğlu, kr: kardeşi

78	Çavdır'da n.d. Meşaniç (?)	2	5	20		14	2	6	23		8	1	7	5	5	7		5	9		14
79	Çavuş O. Yunus	2	6	49	1	14	1	6	36	1	27	2	24	11	9	1	24		5	11	16
80	Çavuş ve Kızıl Dündar	1	5	38		12	1	7	45		18	1	48	33	7	3	47		6	5	1
81	Çay içinde Devlethan yerine	2	4			12	1	4	9		4	1	3	2	4	3			4	6	10
82	Çay Yakub Ece	2	9	41	1	6	1	11	27	1	13	2	24	13	16	7	24		9	11	20
83	Çay-1 Çeke (?)	1	5	16	2	6	1	5	12	1	10	1	9	5	7	9			2	2	4
84	Çaylak	1	4	5	3	7	1	4	26	1	1	1	17	9	6	4	17		5	2	7
85	Cebrail Oğlu	1	5			11	1	7	43	5	4	1	3	2	5	3			2	3	1
86	Celal Oğlu	1	5	13	1	5	1	5	21	4	2	5	1	3	3	5	3		1	3	1
87	Çepkim (?)	1	5	27	2	9	1	7	12	2	19	1	25	16	5	24		1	2	4	6
88	Çerçi (?) Mahmud	1	3			5															
89	Çirkin	1	5	36		15	1	8	21	1	12	1	18	9	7	4	17	1	2	6	1
90	Çoban Hamza ve Oynaz	2	5	15		13	1	5	4		18	1	4	1	6	3	4		4	2	6
91	Danişmend Oğlu	1	6			10	1	5			54	15			6	3		86	32	44	1
92	Davud	1	6	11	1	3	1	8	21	6	1	10	1	5	4	5	1	5	1	6	7
93	Davud	1	4	10		7	1	5	6		10	1			8	2					
94	Davud Kethüda O.	1	6	23		12	1	6	17	1	8	1	30	21	6	6	30		6	6	12
95	Davud O. Ahmed	1	5	3		10	1	5	14	2	3	1	11	8	13	5	10		4	11	1
96	Davud O. Yahşi n.d. Dedeler	1	6	23	1	10	1	6	23	2	17	1	15	9	8	2	15		4	7	11
97	Davud O. Yusuf n.d. Kurban Oğlu	1	4	11		9	1	5	15	1	2	6	2	14	7	16	9	14	10	19	29
98	Davuczade Hacı Emir										14	1	18	9	11	3	18	2	5	11	16
99	Debbağ O. Kara	1	4	19		14	1	5	8	1	22	1	2		6	1	2		3	3	6
100	Demre	1	7	39		10	1	5	25	1	15	1	23	15	6	5	23		7	7	14
101	Demre	1	4	52		19	1	7	29		1	12	2	23	14	13	8	23	3	8	11
102	Demre'de Kilise yerine n.d. Hacı İbrahim	2	7	34		16	1	6	15		24	2	8	7	9	3	8		3	2	1
103	Demürci O. Kutluhan	1	5	28	1	1	12	1	5	23	1	2	21	1	23	17	6	3	2	7	2
104	Derzi Davud	2	5	10	1	9															
105	Derzi Davud ve n.d. Kaviye (?)	1	5	16	6	9	1	5	20	4	8	1	7	6	6	4	7		7	5	12
106	Derzi O. Muhammedî	2	5	10		10	1	5	9	1	9	1			5	1			3	2	6

107	Devlet Gazi	1	5	7							6	1	5	47	4											1	5	5			10		
108	Devlethan O. Mustafa	1	5	19							10	1	5	11															5	3		8	
109	Devlethan v. Bedir	2	7	27							14	2	5	42	3													1	5	4		1	
110	Devletşah	1	5	27							9	1	5	29															4	9	2	13	2
111	Dirikmiş	1	3																										3	12		15	
112	Dirikmiş Oğlu	1	5	28	1						14	1	6	24	3														4	3		7	
113	Dişi Akçe	1	6	25	4						8	1	5	29	4														5	11		16	
114	Dişi Akçe nısfına Nureddin	1	6	25	2						12	1	5	22	2														5	2		7	
115	Doğan	1	6	26							12	1	5	18	2														2	5		7	
116	Doğan O. Ayyaz	1	5	25	4						10	1	5	18	2														2	6		8	
117	Duacı O. Ahmed	1	5	26	2						14	1	5	14	2														4	5		9	
118	Duğlı'da Paşmakçı	1	7	17	2						8	1	8	28															2	10		1	
119	Dündar	1	5	26	1						14	1	5	34	1														13	1		1	
120	Dündar O. Mustafa n.d. Çavuşlar	1	6	27	1						8	1	5	33															2	3		10	
121	Duralı v. Resul																																
122	Elçik (?) O. Ayyaz	1	4	22	1						8	1	3	21	2														16	1		13	
123	Emir Yusuf	1	5	27							9	1	5	79															10	1		15	
124	Emre Karadag'da	2	5	24							12	2	7	31	2														14	2		5	
125	Emre Oğlu																																5
126	Ermiş (?) Eysun Bey	1	5	4	1						13	1	5	10	2														5	1		15	
127	Esed	1	6	31							14	1	8	22															31			4	
128	Evdır O. Muhammedî	1	5	12							9	1	5	25																9	1		11
128	Evhad O. Polad	2	9	35	5						12	2	5	32	4														18	2		1	
130	Evhad Oğlu																																2
131	Evladı Oğlu	1	8	23							1	12	1	7	37	2													8	1		8	2
132	Evrên yerine Mimad	4	13	33	1						24	2	11	39	3														25	2		1	
133	Evrenler																																
134	Evrüz Bey	1	5	28	5						8	1	5	48															2	8		11	
135	Evrüz Bey O. ve Saruhan ve Salur Bey	1	5	11							8	1	5	8	2														2	7		5	

1	İbrahim v. Halil b. Mehmed n.d. H. Yunus	1	5	13				5	1	5	34	2	12	1	43	29	6	3	36			5	6			11	
5	İbrahim yerine Karçın Nisfina	1	7	50	12	3	10	1	8	53		1	15	1	28	18	9	5	28			5	8			13	
5	İğde Ağacı	2	4	14				4	1	5	18		10	1	7	5	5		7			2	3			5	
7	İdris	1	5	28	1		14	2	5	15		2	18	2	16	10	5	2	16			1	3	5		8	
3	İdris n.d. Ali Oğlu	2	6	24			12	1	5	24		2	2	20	1	20	13	7	3	20			5	14		19	
2	İdris O. Aziz	1	5	23	1		6	1	4	31		4	2	16	1	20	14	5	3	20			2			2	
2	İli O. Abdî Fakih	1	5				9	1	5			1	56	14				5	1			47	24	24		1	47
1	İlyas O. Hamza Fakih	1	4	18			9	1	4	18			5	1	24	16	6	2	24			2	3			5	
2	İlyas O. Rüstem	1	6	24			11	1	7	23		1	2	7	1	12	8	8	2	12			2	5		7	
3	İmadeddin	1	5	59	6		9	1	4	64			12	1	50	25	7	7	50			1	3	8	2	11	2
4	İmam Oğlani n.d. Kenan (?)	1	5	6				1	4	4		1	10	1			4					1	3	1		4	
5	İmirza O. Kasım	1	6	4			8																				
5	İnal Hacı	1	5	26	2		10	1	5	29		4	12	1	19	12	5	6	19			4	7			11	
7	İnce (?) ve Hamza Bey	1	4	46			14	1	8	59		6	6	32	1	19	11	9	4	18			3	1		4	
8	İsa	1	6	21	3		7	1	6	29		3	14	1	3		3	2	3			3	4			7	
9	İsa yerine Hüseyin	1	5	32			8	1	5	33			18	1	23	19	5	2	23			4	4			8	
0	İsa yerine O. Hasan	1	5	8			9	1	4	11			7	1	5	3	4	1	5			1	3			4	
1	İshak	1	7	19			14	1	6	27		4	13	1	28	21	9	7	28			2	8	2		10	2
2	İshak n. d. Köpek														36	22			35								
3	İshak O. Yakub	1	6	16			10	1	6	10			15	1	4	3	8	6	4			6	13			1	14
4	İsmail n.d. Köçek Ali	2	6	33	1		14	2	7	47		3	2	18	2		9	2				3	9			12	
5	İsmail n.d. Tat (?) Muhammedî	1	2					1	6	34		6	3	1	20	11	5	3	20			1	4	1		5	
6	İsmail ve Turmuş O. Hamza	1	3	10	1		8	1	6	16		3	7	1	5	3	5	1	5			2	4	2		6	2
7	İzzeddin	1	5	10			8	1	5	9			11	1	1	1	7	9	1			4	6			10	
8	Kadimi Türkmen O. Devlethan	2	5	31	3		14	1	7	61		16	15	2	60	34	12	1	60			1	9	4		13	
9	Kalaycı İsmail	1	5	18	4		5																				
0	Kanlıca Oyak'da Kara Yahya	2	6	46			12	2	7	13		3	37	1	30	16	11	5	29			1	9	7		1	16
1	Kara Ahmed ve Çakırcılar Yunus	2	7	26	1		14	2	7	7			25	1	9	6	10	2	7			2	3	3		6	
2	Kara Davud O. Yusuf	2	9	37			12	2	8	13			29	1	11	8	10		10			1	2	3		5	5

223	Kara Hacı	1	5	21				8	1	5	22			14	1	17	15	8	2	17			5	1		6	
224	Kara Hamza O. Seydi	2	5	18				12	1	4	9			15	1			5	5	10			3	7		10	
225	Kara Hoca	1	5	23	1			6	1	6	12	2		6	1	5	4	7	1	5			1	1		2	
226	Kara Kasım	1	5	17	2			12	1	5	14			9	1	10	8	6		10			3	1		4	
227	Kara Sekid	1	5	18				4	1	6	15			17	1	29	20	5		28			2	3	2	5	
228	Kara Ya'kub	1	7	43				14	1	7	37			22	1	22	17	7	3	21			1	5	7	12	
229	Kara Yakub	1	6	23	1			14	1	6	24			2	16	1	15	15	7	3	15		5	11		16	
230	Kara Yakub n.d. Köpek	1	6	25				9	1	5	18			10	1	20		7		18			2	4	7	11	
231	Kara İshak	2	7	20				16	1	5	4	2		23	1	5	5	5		5			1	2	3	5	
232	Kara İsmail													1	6	49				1	35		1	1	6	7	
233	Karaca Mustafa ve Hasan v. Yavi (?)	1	4	22	2			10	1	4	20	2		1	1	29	12	7	10	27		1	1	3	13	16	
234	Karaca Umur	2	5	11				8	1	4	8			10	1			4					2	4		6	
235	Karacalar	1	6		1			8	1	5		2	31	11				7	6			49	39	46	3	85	
236	Karacaviran	1	5					10																		3	
237	Karaoğlan	1	6	33				15	1	6	33	8		25	1	16	12	8	5	16			4	9		13	
238	Karçın	1	6	16	1			7	1	6	57	7		13	1	5	4	7	3	5			4	6		4	
239	Karçın ve Karabucağı	1	5	17	4			9	1	4	25	1		10	1	19	11	5	2	14			5	5		10	
240	Karlı ve Balancak (?)	1	5	11	4			9	1	6	9	4		9	1	2		5	1	2			2	2		7	
241	Kasun (?) O. Hızır	1	5	16	1			10	1	5	19	2		10	1	26	17	4	1	26		1	1	10		11	
242	Kayadibi ve Kabaagaç	1	5		1			9	1	5			27	12				6				28	22	10		32	
243	Kayadibi ve Kabaagaç	1	4		1			9	1	4			43	20			5					57					
244	Kayadibi ve Kabaagaç																	7				24					
245	Kayağlu O. Yunus	1	6	43	2			10	1	6	39	2		3	1	60	42	8	4	59		1					
246	Kayı	1	6					5	1	6			23	5				5	4			35	16	16		32	
247	Kayı	1	5					6	1	5			17	6				8	3			20	14	11		25	
248	Kayı Ece	1	5					8	1	5			5	5													
249	Kayı Esenlü O. İlyas yerine	1	9					6	1	10			35	6				7	4			91	49	30		79	
250	Kazılcaagaç ve Şeyh Tuğrul	1	3	7	3			4	1	5	25	2		8	1	11	8	8		11			4	5		1	
251	Kaşıkara O. Bayram Bey	1	5	36	2	1		9	1	5	27	9	2	23	1	34	22	6	1	32		2	5	3		1	

310	Necbeddin	1	6	9		6	1	5	9	1	11	1	4	4	7	1	4	7	7	14				
311	Nureddin	1	5	15		5	1	5	10		11													
312	Oğlakçı	2	9	11		12	2	13	18		12	2	35	22	17	14	35		12	17	1	29		
313	Oğuzhan	1	5	22	1	11	1	6	23	1	17	1	19	8	5	2	19		2	2		4		
314	Oğuzhan v. Yahşı	1	6	8		14	1	6	16	2	7	1	6	3	5		6		6	6		12		
315	Oğuzhan ve Altuparmak	1	6	13	1	9	1	5	10	3	14	1	5	4	6		5		2	3		5		
316	Oğuzhan ve Divane Hacı	3	8	9		16	2	7	17		9	2	29	12	9	3	29		3	6		9		
317	Okçular	1	2				1	5			20	11				5	2		49	23	34	1	57	
318	Ordi ve İlyas	1	5	8		6																		
319	Orhan	1	5	12		9	1	4	14	1	8	1			5				2	1		3		
320	Orhan	1	6			6	1	5			8	3			5						8			
321	Osman	1	5	6		9	1	5	19		8	1	7	3	5	2	7		7	11		18		
322	Osman	1	2	10	7	4	1	6	54	16	3	1	14	8	7	5	14		5	9		14		
323	Osman	1	6	19		13																		
324	Osman	1	6	16		9	1	6	15	1	10	1	10	8	6	5	10		2	3		5		
325	Osman n.d. Eşref	1	7	27	4	7	1	7	22		16	1	17	15	8	1	17		4	1		5		
326	Ozanlar	1	5			10	1	5			36	12												
327	Patukçu (?)	1	6	33	3	10	1	7	42	1	13								4	3		10		
328	Payallu (?)	1	6	26		14																		
329	Piri ve Köse İvaz ve Şadgeldi	1	5	15		9	1	7	47	8	2	16	1	33	26	9	6	33	12	4		16		
330	Polad	1	7	29	3	8	1	5	28		14	1	38	21	9	2	38		2	6		8		
331	Polad ve Beytimur Oğlu	2	6	24		12	1	6	11		14	1	27	16	5		27		1	6		7		
332	Pınarı	1	6	15	1	11	1	7	7	1	14	1	6	5	8	1	6		5	11		1	16	
333	Pınarı O. Aydın n.d. Kuşlar	1	6	30		7	1	6	21		2	21	1	37	22	7	3	37	3	5		1	8	
334	Receb Oğlu	2	10	12		12	2	11	29	6	15			10	7		10							
335	Resul O. Mustafa	1	3																					
336	Resul O. Nasuh	1	5	22	4	12	1	5	19	7	3	15	1	15	11	5	3	15	4	5		1	9	
337	Rum Beyi	1	5	29	1	1	14	1	5	19	1	2	22	2	7	5	11	1	7	5	11		16	
338	Rüstem O. Has Bey	1	6	18		10	1	6	11		13	1	18	15	7	1	18		5	3		8		

339	Saferlü Ayvaz	1	6	23	1	14	1	6	27	4	6	13	1	13	11	5	2	13			1	8			9	
340	Sahib n.d. İsa	1	6	14		8	1	6	38			13	2	24	11	13	3	24			14	11			25	
341	Said ve Alihan	1	5	11		1	7	1	6	10		2	10	1	9	6	5	3	8			5	7		12	
342	Sakulu O. Yunus																								1	
343	Sancar O. Yunus n.d. Gök Hamza	2	5	21		12	2	5	13			16	2	15	9	9		15			5	10		14	1	
344	Saru Ahmed ve Hamza Piri	1	5	8	1	6	1	8	27			5	1	4	3	6	6	4			2	4		1	6	
345	Saru Yahşi	1	7		1	9	1	8				24	12			8	7				37	26	15		41	
346	Saru Yunus	1	5	12	2	7	1	5	11	2		9	1	7	6	4	2	7			2	4		6		
347	Saruhan	1	5	18	1	5	1	4	20	4		15	1	7	5	9		6			1	2	4	2	6	2
348	Saruhan	1	4			8	1	4				19	6			7					33	11	12		23	1
349	Saruhan ve Kara Mezid	1	5	11		9	1	5	11			10	1	12	6	5	3	12			2	6		8		
350	Sekid O. Hızır	1	6	21		14	1	7	13			13	1	6	6	7	4	6			1	3	5		8	
351	Sekid O. Hızır	1	5	12		9	1	5	-			6	1			6										
352	Sevinç v. Kutluhan O. Musa	1	5	26		14	1	5	5			21	1	17	13	6	2	17			1	4			5	
353	Sindel	1	6	29	1	7	1	6	38	2		31	1	26	18	7	4	25			1	2	9		11	
354	Sorkun'da Mes'ud n.d. Arık Baysur	1	5	18		12	1	4	11	1		15	1	18	10	5		17			2	1	2		3	
355	Suğurdu (?)	2	7	27		13	2	7	17	5		19	2	23	16	12	4	23			8	11		1	19	1
356	Suğurdu (?) n.d. Kapucu	2	6	25		1	12	2	5	6		1	2	27	2	14	7	14			2	7	8		1	15
357	Süle O. Evhad yerine Nasuh v. Alihan	1	6			8	1	7				1	40	8			7	5			27	22	14		35	
358	Süleyman O. İbrahim	3	8	35		14	2	8	17	1		2	25	2	40	21	10	4	40		1	8	10		18	
359	Sultan	1	5	16	2	8	1	6	44	8		9	1	10	7	5	4	10			1	3	4		7	
360	Sultan	1	5	17	1	5	1	5	26	2		2	2	7	1	11	10	6	1	11		3	3		6	
361	Susuz Mustafa	1	2	1		6									36	27		36								
362	Şah Mehmed	1	2									3	1			4					2	1			3	
363	Şamlu ve n.d. Yağmur Hacı	1	5	18		6	1	6	16			10	1	6	5	6	6	6			6	8			14	
364	Şemseddin O. Davud	1	5	4		3	1	5	9	2		4	1	6	4	6	3	4				7	5		12	
365	Şemsi Karındaşı Yakub	1	5	24	1	9	1	5	31	3		4	9	1	22	11	12	3	20		2	6	6	2	12	2
366	Şemsi O. Mustafa ve Abdüsselam	2	6	34		12	1	9	13	1		28	1	27	13	6		27				7	3		10	
367	Şengeldi v. Mehmed n.d. Saruhanlar	1	5	17		1	9	1	5	17	1	15	1	19	12	6	3	19			2	4			6	

368	Şerafeddin Oğlu	1	5	25	17	13	1	7	40	15	19	1	16	10	7	6	16	6	7	13				
369	Şeyh Musa n.d. Dere Hargında	1	5			7	1	5			32	17			7	5		63	26	30	56			
370	Şeyh O. Yusuf n.d. Süleyman Fakih	1	7	29	2	10	1	6	24	1	21	1	33	15	7	6	33		3	4	4	7	4	
371	Şeyh Tur Bey	1	6	26	6	14	1	6	9	1	11	1	19	13	5		19		2	4		6		
372	Şeyh İsa	1	4	19		12	1	6	43	2	1	13	1	19	14	11	5	19	3	3		6		
373	Tatar Oğlu	1	5	25	2	10	1	5	32	3	13	1	32	23	5	3	33	1	2	7		9		
374	Tazlık ve Beğlerhan	3	6	25	1	14	2	7	27	1	17	2	25	16	11	3	23	2	4	17		21	1	
375	Taşçı	1	3			9	1	1			4	9			5			4						
376	Timur ve Bezaz (?) O. Beşkoz (?)	1	5	33		8	1	5	48	1	2	24	1	30	17	6	7	30	9	10		1	19	1
377	Timurhan Oğlu	1	6	34		7	1	6	41		12	1	13	10	10	4	13		6	5		11		
378	Toklu Davud	2	6	38	6	12	2	6	33	3	27	2	34	17	6		32	1	5	2		1	7	1
379	Tulu Oğlu	1	5		2	10	1	5			24	14	1	1	7	5	1		40	54		94		
380	Tur Hoca	1	5	24	2	9	1	5	18		9	1	7	7	4	1	8		4	4		8		
381	Tur Hoca	1				6	1	5	24	2	9	1			5				2	2		4		
382	Turgud	1	5	42		12	1	4	49	1	2	16	1	16	13	7	2	15	1	6	5		11	
383	Turgud O. Alaaddin	1	5	13		7	1	6	17		2	6	1	17	16	5	17		3	6		9		
384	Turhan O. Hamza Hacı	1	5	19		8	1	5	31		19	1	22	16	5	1	22		6	5		11		
385	Turmuş n.d. Şchiroğlu	2	10	70	1	6	1	12	51		19	1	77	47	14	6	77		4	2		6		
386	Turud ve Turgud	1	3			5	1	4			1	1			3				2	2		4		
387	Tuyçe O. Ömer	1	6	20		6	1	6	44	1	2	7	1	51	35	9	8	50	1	10	8	2	18	2
388	Ümit oğlu											2			10	3								
389	Ya'kub	1	5	15		5	1	5	14		7	1	12	8	5		12		2	2		4		
390	Yahya O. Yusuf	1	6	12		13	1	6	27		9	1	19	13	10		19		3	8		11		
391	Yahşihan	1	5	14	2	9	1	5	17	1	5	1	6	4	6	4	6		4	3		7		
392	Yakub Hacı	1	5	21		8	1	7	54	1	16	1	18	13	7	4	18		3	10		1	13	1
393	Yaya Ahmed	1	6	24	1	1	14	1	6	45		20	1	46	32	7	3	46	4	8		1	12	1
394	Yaya Yahşi	1	6	24	4	1	12	1	5	24	1	15	1	7	5	10	7		4	5		9		
395	Yayabaşı Köçek Saruca n.d. Kayalu	1	3	22		12	1	5	28	1	1	13	1	22	12	8	4	22	6	4		10		
396	Yunus O. Muhammedi	1	6	33		5	1	6	38	1	13	1	30	23	6		30		4	9		1	13	1

EKLER TABLO 10
MÜSELLEM VE MENSUH MÜSELLEM ÇİFTLİKLERİNİN HASILI VE DÖNÜM MİKTARI

	Çiftlik ismi	1545		1560		1568		1585		III. Mehmed	
		Hasıl	Zemin	Hasıl	Zemin	Hasıl	Zemin	Hasıl	Zemin	Hasıl	Zemin
1	Abdül O. Davud	843	100	955		681		800	60	2900	60
2	Abdülgazi	1360	400	1182	400	1050	400	1170	400	4700	400
3	Adil v. Umur							703		3216	
4	Adil v. Umur n.d. Oruç Oğlu							459		2557	
5	Ahi (Ahmed) yerine Bali O. n.d. Nebizade	856	120	927	120	556	120	669	120	1600	120
6	Ahi Kuşlu	1055	135	981	135	870		750	60	750	60
7	Ahi O. Beğtimur ve Firuz	1048	150	1132	150	880	150	742	150	2600	150
8	Ahi ve İlyas	678	100								
9	Ahmed O. Fakih y. Balluca Ali	758	120	596	120	520	125	485	125	2300	125
10	Ahmed O. Nasuh n.d. Hacı Gök	1336	170	1606	170	1290	170	1147	170	1147	170
11	Ahmed Oğlu Ömer	796	120								
12	Ahmed v. Davud							278		812	
13	Ahmed ve Salih Bey	936	280	1106	280	860	280	1515	280	4400	280
14	Ahmed y. Bâli v. Mustafa	726	260								
15	Akça Paşa	869	200	1029	200	880	200	1367	200	3987	200
16	Akdoğan	604	200	1934	200	670	200	1829	200	2878	200
17	Ali	756		746		950	120	1139	120	3250	120
18	Ali Fakih ve Kafirbükünde Orhan							187		632	
19	Ali O. Büksüz	976	120	1030	120	580	120	680	120	1958	120
20	Ali O. Davud	960		912	120	660	120	955	120	3796	120
21	Ali O. Sevinç	764	200	832	200	740	400	1024	200	2932	200
22	Alihan	1752		2297		2140	120	2427	120	5000	120
23	Alihan					575	500	676		2622	
24	Alihan n.d. Ömerceler	642	120	764	500			936	500	2000	500

25	Alpagud'da Hızır yerine	620	150	892	150	550	150	707	150	3306	150
26	Armudağacı	784	120	1004	120	800	120	1080	120	3106	120
27	Arslan	1446	250	1748	250	1250	250	1687	250	4355	250
28	Arik O. İbrahim	820	20	735		550		747	60	2591	60
29	Asilbey O. İlyas	723	120	790	120	555	120	811	120	3700	120
30	Asil Bey O. Süleyman	1005	120	1148		900		1057	60	3106	60
31	Ayfer (Ulhad) (?) ma'a Garipçe							1616		4650	
32	Ayvaz n.d. Polat	948	120	761	120	570	120	708	120	1284	120
33	Ayvaz O. Süleyman, Danişmend O. İbrahim	1000	20+100	986	120+220	660	120+100	880	120+100	2699	120+100
34	Azeb	638	150	668	150	530	150	1012	150	3387	150
35	Azeb Getür (?) Yunus	1430	150	1748	150	1340	150	3153	150	3969	150
36	Azeb ve Dirikmiş	602	150	812	250	530	250	1059	250	3256	250
37	Azeb Yusuf	674	150	620	150	590	150	676	150	2549	150
38	Bahadır	970	100	1321	200	1100	200	1154	200	3333	200
39	Bahşayış	1098	200	1412	150	1000	150	1191	150	2900	150
40	Bahşayış Oğlu	786	120	660	120	560	120	781	120	3600	120
41	Balakçı (?)					1800	300				
42	Bayat	1464	440	656	440	520	440	773	440	3062	440
43	Bayat			1061	175			1515	175	1515	175
44	Bayat							1030		3057	
45	Bayezid karındaşı Hamza	582	150								
46	Bayezid O. Mezd n. d. Kızılca Aliler	640	30+90	650	30+90	470	30+90	726	30+90	3000	30+120
47	Bayezid Oğlu	1312		1599		1180		867	60	867	60
48	Bayram Bey O. Yeni Bey	1385	400	1690	400	1390	400	2766	400	7773	400
49	Bayram Bey Oğlu	730		872		650		680		2549	
50	Bayram Bey ve Avdan	814	450	1109	450	870	450	1156	450	2360	450
51	Baysur	2064	241	2278	240	1810	240	1968	240+40	3269	240+40
52	Bayır										
53	Başlamış (Şemsi) O. Mustafa	334	200	402	200	300	200	423	200	1663	200

54	Bedir	964	150	1492	150	550	150	662	150	2240	150
55	Beğlerhan	762	150	830	150	590	150	1014	150	3036	150
56	Beğli Kurt O. Satılmış	1930	240	1060	250	700	250	903	250	2624	250
57	Bekir O. İsmail	652	280	864	280	430	280	1273	280	5252	280
58	Beldaraş ve Ayet-i Kuş	1906	50	2730	50	380	50	3963	50	6000	50
59	Bereket O. Bahşayış	895	50	849	50	795	50	1139	50	3599	50
60	Beşir O. Kasım	849	250	1221	250			1719	200	4660	200
61	Beşir ve Muhammedî	792	300	868	300	820	300	866	300	1904	300
62	Birikmiş	866	150	776	150						
63	Budalya	578		750	120	600	120	463	120	467	120
64	Büğüşde Hoca Yusuf	1674	70	1470	70	1110	70	1138	70	3350	70
65	Büksüz O. n. d. Kara Memik	1260		1329		1125		994	60	994	60
66	Buhba (?) ve Yahya	1250	160	710		520	301	596	301	2640	300
67	Burcu	750	120	636	120	560	120	755	120	2524	120
68	Burcu ve hisse-i Avdan	2054		1302		960		912	60	2393	60
69	Çaga (?) O. Beğlerhan	1722		1991		1520		1408	60	2252	50
70	Çakır Ayvaz Nisfina							662		2439	
71	Çakırlar ve Hızırzade (Sarı Hızırlar)							708		3219	
72	Çalış							379		1276	
73	Candar O. İlyas	522	70	654	70	450	70	582	70	2765	70
74	Çardak	436	150								
75	Çaruk	843	300	848	200	590	200	1196	200	2000	200
76	Çavdar n.d. Gömleksiz (?)	1086	300	962	300			1383	150	3800	150
77	Çavdır'da Birikmiş yerine	733	40+80	992	40+80	1200	150				
78	Çavdır'da n.d. Meşanic (?)	650	40+70	790	150	550	150	844	150	1255	
79	Çavuş O. Yunus	2243	200	1802	200	1300	200	1718	200	4626	200
80	Çavuş ve Kızı Dündar	850	350	1185	350	640	350	1277	350	2604	350
81	Çay içinde Devlethan yerine	660		154		250		432	60	2600	60
82	Çay Yakub Ece	1610	350	1568	350	1350	350	1749	250	5900	350

83	Çay-1 Çeke (?)	870	200	1584	200	1440	200	2021	200	5399	200	200
84	Çaylak	574	150	1080	150	800	150	972	150	2700	150	150
85	Cebrail Oğlu	840	200	1236	200	780	200	932	200	2685	200	200
86	Celal Oğlu	846	300	1038	300	800	300	1013	300	2000	300	300
87	Çepkım (?)	1054	400	1014	400	830	400	998	400	2314	400	400
88	Çerçi (?) Mahmud	490	200									
89	Çirkin	1372	250	1364	250	1110	120	754	120	754	120	120
90	Çoban Hamza ve Oynaz	828	100	676	100	640	100	780	100	2620	100	100
91	Danişmend Oğlu							1449		4377		
92	Davud	1176	1500	2382	1500	400	150	2748	1500	6840	1500	1500
93	Davud	616	150	448	150	2160	1500					
94	Davud Kethüda O.	835	80	822	80	640	80	1123	80	3200		
95	Davud O. Ahmed	450	70	588	70	400	70	744	70	2961	70	70
96	Davud O. Yahşi n.d. Dedeler	797		834	120	590	120	877	120	2499	120	120
97	Davud O. Yusuf n.d. Kurban Oğlu	559	50+70	623	50+70	455	50+70	1074	150+70	3196	150+70	150+70
98	Davudzade Hacı Emir			812	40+70	470	400+70	981	400+70	1316	400+70	400+70
99	Debbağ O. Kara	1093	120	963	120	885	120	636	120	636	120	120
100	Demre	888	220	749	150	635	150	1156	150	3328	150	150
101	Demre	962	150	1338	220	1080	120	1537	120	4376	150	150
102	Demre'de Kilise yerine n.d. Hacı İbrahim	1384	400	980	400	890	400	1168	400	3266	400	400
103	Demürci O. Kutluhan	1424	250	1330	250	1110	250	1269	250	3557	250	250
104	Derzi Davud	964										
105	Derzi Davud ve n.d. Kavliye (?)	570	150	994		820		964	60	1200	60	60
106	Derzi O. Muhammedi	376		360		270		365	30	2790	30	30
107	Devlet Gazi	1022	300	1585	300	1050	30	1245	30	3504	30	30
108	Devlethan O. Mustafa	694	150	780	150	660	150	1083	150	2968	150	150
109	Devlethan v. Bedir	1330	120	1472	120	1070	120	1230	60	3600	60	60
110	Devletşah	896	150	1110	150	710	150	950	150	2906	150	150
111	Dirikmiş	250	150			570	150	893	150	2561	150	150

112	Dirikmiş Oğlu	1081	160	1102	160	880	100	558	100	558	100
113	Dişi Akçe	914	130	1084	255	1950	580	2246	580	3000	580
114	Dişi Akçe nisfına Nureddin	1528	380	1532	380	720	130	867	130	2500	130
115	Doğan	941	150	688	150	490	150	649	150	2600	150
116	Doğan O. Ayyaz.	709		658		450	120	620	120	3000	120
117	Duacı O. Ahmed	592	120	690	120	540	120	738	120	3100	120
118	Duğlı'da Paşmakçı	1402	800	1512	800			1778	800	5000	800
119	Dünder	1194	150	1472	150	1160	150	973	150	973	150
120	Dünder O. Mustafa n.d. Çavuşlar	817	140	1024	140	600	120	853	120	3812	120
121	Duralı v. Resul					510					
122	Elçik (?) O. Ayyaz.	776	130	784	130	590	130	897	130	2587	130
123	Emir Yusuf	1134	350	2414	350	1670	350	1873	350	4330	350
124	Emre Karadağ'da	876	120	916	120	670	120	722	120	2960	120
125	Emre Oğlu							1979	400	5600	400
126	Ermiş (?) Evsun Bey	768	120	834	120	760	120	1020	120	2950	120
127	Esed	1434	170	1093	170	920	170	595	170	595	170
128	Evcir O. Muhammedî	898	400	1030	400	790	400	1171	400	5934	400
128	Evhad O. Polad	1398	150	1389	150	1070	150	1420	150	1370	
130	Evhad Oğlu							839		2902	
131	Evladı Oğlu	966		1622		1280	300	1552	300	2266	300
132	Eyren yerine Mimad	2078	400	2085	395	1700	395	1914	390	2379	390
133	Eyrenler										
134	Evrüz Bey	1760	500	2058	500	1530	500	1878	500	5200	500
135	Evrüz Bey O. ve Saruhan ve Salur Bey	872	240	846	240	770	240	823	250	1200	250
136	Eylük	900	500	1118	500	890	500	1214	500	3024	500
137	Eşen							144		343	
138	Firuz	692	150	1371		840		1132	60	3763	60
139	Gaflet (?)	702	80	654	80	540	80	644	80	3000	80
140	Gariççe'de Bostan ve Köpek	908		1095	120	820	120	1056	120	3132	120

141	Gariipçe'de Eyne Bey	816	550	816	550	540	550	817	550	2838	550
142	Gërmeği					780	150				
143	Göçen Hacı	518	200	712	200	685	200	901	200	2666	200
144	Göçen İsmail	884	115	1078	115	850	115	885	115	2766	115
145	Göçeri	842	150	1142	150			957	150	3326	150
146	Gök Halil	924	120	726	120	720	120	853	120	2500	120
147	Gudel v. Adil (?)	738									
148	Güloğlu	996	160	1135	160	730	160	488	160	1896	220
149	Güvenç	1064	120	1116	120	980	120	1281	120	3900	120
150	Güvenç			1204	120						
151	Güvenç		120		0+40		0+40	622	0+40	2988	0+40
152	H. Musa O. Muhammedî n.d. Bahşayışlar	531		927		710		793	44	2380	44
153	Hacı	1114	350	1904	350	1420	350	1336	350	3926	350
154	Hacı Ahmed	1284	200	1255	200	740	200	856	200	2000	200
155	Hacı Ali Oğlu	3034		3323		2880		635	60	635	60
156	Hacı Kökez	602	120	780	120	580	120	443	120	443	120
157	Hacı Mahmud							668		2350	
158	Hacı Müsellem	860	400	881		560		832	60	2200	66
159	Hacı Müslim	770									
160	Hacı O. Süleyman	594	120	884	120	620	120	764	120	2000	120
161	Hacı Oğlanında n.d. Sadık	725	150	1047	150	860	150	1512	150	2335	
162	Hacılar							656		2666	
163	Halid O. Mustafa	532		1357		650		878	60	2474	60
164	Halil	876	100								
165	Halim					660	120	919	120	3974	120
166	Hamza O. Resul Fakih n.d. Mahmud Ağa	1202	10+110	1076	10+110	850	10+110	965	10+110	2750	120+110
167	Hamza O. İbrahim	1232		1541		1250		1040	60	1599	60
168	Hamza, Musa, Hüseyin ve Aziz O. Hamza	710	40+80	924	40+80	590	40+80	663	40+80	3300	40+80
169	Han Oğlu	1560	250	2554	250	2140	170	1108	170	1108	170

199	İdris O. Aziz	870	70	893	120	580	120	586	120	586	120	586	120
200	İli O. Abdî Fakih							1882				5299	
201	İlyas O. Hamza Fakih	918	200	1164	200	960	200	1128	200	1128	200	3130	200
202	İlyas O. Rüstem	1372	250	1381	250	1165	250	856	250	856	250	856	250
203	İmadeddin	1198	120	1598	120	880	120	1094	120	1094	120	3300	120
204	İmam Oğlani n.d. Kenan (?)	861	240	907	240	820	240	992	240	992	240	2000	240
205	İmirza O. Kasım	450	100										
206	İnal Hacı	830	40	899	140	580	140	234	140	234	140	232	140
207	İnce (?) ve Hamza Bey	1475	244	1456	244	775	264	584	264	584	264	584	264
208	İsa	1104		1726		1380		1508	60	1508	60	3260	60
209	İsa yerine Hüseyin	790	150	825	150	380	150	527	150	527	150	1801	150
210	İsa yerine O. Hasan	460	10+110	558	100+110	450	100+110	540	100+110	540	100+110	3450	100+110
211	İshak	1224	300	1349	300	1050	200	2210	200	2210	200	5900	200
212	İshak n. d. Köpek												
213	İshak O. Yakub	980	120	818	120	810	120	1180	120	1180	120	3000	120
214	İsmail n.d. Köçek Ali	1036	40	760		310		480	60	480	60	3000	60
215	İsmail n.d. Tat (?) Muhammedi	750	150	1456	250	900	120	874	120	874	120	2066	120
216	İsmail ve Turmuş O. Hamza	410	150	432	150	800		671	150	671	150	2650	150
217	İzzeddin	1136	120	526	150	450	150	542	150	542	150	2416	150
218	Kadimi Türkmen O. Devlethan	1196		1897		1190		359	60	359	60	359	60
219	Kalaycı İsmail	774	100										
220	Kanlıca Oyuk'da Kara Yahya	1812	200	1330	250	1180	250	1590	250	1590	250	4427	250
221	Kara Ahmed ve Çakırcılar Yunus	1098		962		880		984	60	984	60	3400	60
222	Kara Davud O. Yusuf	1932	250	1726	250	1600	250	617	250	617	250	2755	250
223	Kara Hacı	850	200	897	200	760	200	846	200	846	200	1033	200
224	Kara Hamza O. Seydi	831	150+70	901	150+70	800	150+70	1073	150+70	1073	150+70	3450	220+70
225	Kara Hoca	1050		1002		930		515	60	515	60	515	60
226	Kara Kasım	1256	330	1064	330	800	120	917	120	917	120	1350	120
227	Kara Sekid	908	150	1022	150	950	150	1327	150	1327	150	4570	150

228	Kara Ya'kub	1242		924		600		775	60	2408	60
229	Kara Yakub	1286		1868	150	1630	150	1924	150	5002	150
230	Kara Yakub n.d. Köpek	902	130	841	150	650	150	727	150	2600	150
231	Kara İshak	1228	400	883	400	835	400	1132	400	3151	400
232	Kara İsmail			1210	130	700	130	723	130	2710	130
233	Karaca Mustafa ve Hasan v. Yavi (?)	1090	120	1039	120	850	120	1129	120	3330	120
234	Karaca Umur	672	40	523	40	438	40	648	40	2800	40
235	Karacalar							1219		5006	
236	Karacaviran										
237	Karaoğlan	1308	180	1328	180	980	180	763	180	763	180
238	Karçın	1316	400	1714	400	800	400	1604	400	2000	150
239	Karçın ve Karabucağı	525	380	1066	380	910	280	1278	280	3818	280
240	Karlı ve Balançak (?)	894	150	896	150	800	150	896	150	5300	300
241	Kasun (?) O. Hızır	649		765		555		239	60	239	60
242	Kayadibi ve Kabağaç							514		1994	
243	Kayadibi ve Kabağaç										
244	Kayadibi ve Kabağaç										
245	Kayağlu O. Yunus	1048		984		600					
246	Kayı							484		2397	
247	Kayı							384		2586	
248	Kayı Ece										
249	Kayı Esenlü O. İlyas yerine							1363		3967	
250	Kazılcağaç ve Şeyh Tuğrul	737	270	1768	620	1410	1000	2763	630	3881	620
251	Kaşkara O. Bayram Bey	1213	80	1208	80	885	80	404	180	404	180
252	Keberuz Oğlu (?)	500									
253	Kehtüda							1089		3136	
254	Köçek İlyas	1039	120	1028	120	710	120	808	120	808	120
255	Köçek İshak O. Hacı Aydın	528	70+20	680	70+20	350	70+20	419	80+20	419	80+20
256	Kokarı	868	120	918	120	780	120	1159	120	1333	120

257	Kökçü O. Mahmud	888	120	884	120	680	120	859	120	3836	120
258	Kolay Oğlu	837		1585	100	1344	120	1519	120	4220	120
259	Konarı Ayvaz	1823		1543		1265		1101	60	3221	60
260	Koparan	1624		1583		1090		1045	60	1045	60
261	Konucu Hızır	899	120	959	120	785	120	928	120	2666	120
262	Köse Piri							703		3240	
263	Köselü Ayas	653	150	948	300	830	220	986	220	1450	240
264	Köy yerinde Dirikmiş	874	200	832	200	670	200	849	200	2800	200
265	Kozlu v. Resul	554		750				822		2340	
266	Koşud (?)	1404	250	1674	250	1350	250	1864	250	3368	250
267	Kulfal Oğlu	1206		1742		1350		1451	60	4133	60
268	Kulmas							774		3199	
269	Küre	780	170	1128	170	910	170	1027	170		
270	Kuş İsa v. Kulfal	787	120	818	120	710	120	984	120	1220	
271	Kuşlu ve Nalcılar n.d. Helvacı (?)	524	120	1069	120	850	120	810	60	2140	
272	Kuşluhan	730	150	754	150	550	150	781	150	3133	150
273	Kılıç ve Muhammedi	1577		873	120	1340	120	1456	120	2400	120
274	Kırkyalan Hoca Yusuf	819	120	611	120	553	120	719	120	2990	120
275	Kızılca Ömer	740		1123	200	710	300	672	200	2834	200
276	Kızılca İsmail ve Kara Halil	559	120	1438	120	1000	120	1134	120	2420	120
277	Kızılcağağaç	669	400	942	400	1350	40	1324	40	3936	40
278	Kışlacık ve İsmail	1016	130	1016	130						
279	Mahmud O. İvaz	696	70	612	70	450	70	857	70	2585	70
280	Malçoğ	1004	50+70	954	50+70	860	50+70	578	50+70	578	50+70
281	Malçoğ							554		2216	
282	Mehmed O. Ahmed	1080	350								
283	Mehmed O. Ali n.d. İbrahim	996		908		680		781	60	2660	60
284	Mehmed n.d. Firaklar (?)	1926	250	1673	250	1590	250	1871	250	5118	250
285	Melik Bayram Çiftliğinin nısıfı	1354	300	2414	300	1940	300	1890	300	5000	300

286	Memadî (?) n.d. Eyne Hacı	1460	300	1436	300	1310	300	1376	300	4332	300
287	Memlu Oğlu	1222	120	1237	120	850	120	749	120	749	120
288	Meşud O. Davud	1010	50	916	50	660	50	750	50		
289	Mesud	1616	400	1656	400	1450	400	1661	400	4300	400
290	Mesud ve Bali ve Kürdek	996	200	972	200	630	200	890	200	2680	200
291	Mirmad O. Yeni	2328	350	1495	350	1000	350	1340	350	5550	350
292	Mirhan b. Sevindik ve Davud Kayyun (?)	683		533		455		536	60	3131	60
293	Muhsin	802	200	976		610	150	1097	150	4540	150
294	Mükerrem Kömi ve Kızı Bey							754		2547	
295	Mürsel ve Şamlu	986	200	1695	200	1570	200	1362	200	1362	200
296	Mürsel yerine Hacı Kerimüddin	822	250+70	1007	250+70	650	250-70	780	250+70	3648	250+70
297	Musa							378		2999	
298	Musa O. Mehmed n.d. Ya'kub	714	150	947	150	718	150	761	150	2500	150
299	Musa v. Salih	1468		1143		1100	120	1455	120	3895	120
300	Muzaffer							462		2300	
301	Naib İsa	1402	440	1524	440	1260	440	1667	440	4646	440
302	Nasuh	2060		1924		2630	2000	1339	60	2600	60
303	Nasuh	2770	2000	3354	2000	1230		3352	1000	3332	2000
304	Nasuh n.d. Tatar (?)	1024	500	2189	150	1850	150	1994	150	5269	150
305	Nasuh O. Kapucu Mehmed	782	120	712	120	570	120	786	120	2500	120
306	Nasuh ve Emir Yunus					660	300				
307	Nasuh ve Emir Yunus	821	200	854	200	1490	300	1125	300	3333	300
308	Nasuh yerine İlyas	562	120	816	120	270	120	595	120	2660	120
309	Necbeddin	500	60								
310	Necbeddin	1348	300	1378	300	1490	300	1756	300	5266	300
311	Nureddin	724	130	840	130						
312	Oğlakçı	942	260	1069	260	860	260	1536	260	2444	260
313	Oğuzhan	761	70+50	823	0+50	616	0+50	259	60+50	259	60+50
314	Oğuzhan v. Yahşi	892	50	610	50	460	50	665	50	2880	50

315	Oğuzhan ve Altıparmak	826	300	738	300	520	300	722	300	3220	300	300
316	Oğuzhan ve Divane Hacı	830	50	1080	50	900	50	1036	50	3196	50	50
317	Okçular	1250	300					885		3046		
318	Ordi ve İlyas	591	100									
319	Orhan	704	200	1774	300	1250	300	1340	300	2526	300	300
320	Orhan											
321	Osman	710	150	730	150	500		933	150	1240	150	150
322	Osman	1714	335	2272	335	561	60	2111	375	3000	375	375
323	Osman	741	500									
324	Osman	710	60	708	60	2000	375	670	60	2880	60	60
325	Osman n.d. Eşref	1338	200	1324	200	1090	200	721	200	721	200	200
326	Ozanlar											
327	Patukçu (?)	1636	300	2256	300			1916	300	4666	400	400
328	Payallı (?)	1098	175			870	175					
329	Piri ve Köse İvaz ve Şadgeldi	2722	290	1210	290	1060	290	2163	290	2020	290	290
330	Polad	500	50+20	856	50+20	580	50+20	655	50+20	2413	50+20	50+20
331	Polad ve Beytimur Oğlu	908	120	749	120	683	120	852	120	1255	120	120
332	Pınarı	1228	120	1102	120	1030	120	913	120	913	120	120
333	Pınarı O. Aydın n.d. Kuşlar	842	120	794	120	560	120	764	120	2464	120	120
334	Receb Oğlu	1229	400-70	2008	400-70							
335	Resul O. Mustafa	750	200									
336	Resul O. Nasuh	728		610		430	120	613	120	2800	120	120
337	Rum Beyi	1542	400	2265	400	2080	400	1853	400	1853	400	400
338	Rüstem O. Has Bey	726	120	712	120	540	120	763	120	3652	120	120
339	Saferili Ayvaz	1129	130	1335	130	930	130	590	130	590	130	130
340	Sahib n.d. İsa	564	120	1436	120	780	130	1444	130	3500	130	130
341	Said ve Alihan	1512	200	1468	200	1300	200	1039	200	3309	200	200
342	Sakulu O. Yunus							449	60	449	60	60
343	Sancar O. Yunus n.d. Gök Hamza	696	60	1405		845		1120	60	3000	60	60

344	Saru Ahmed ve Hamza Piri		929	200	1163	200	880	700	988	700	3390	700
345	Saru Yahşi								677		2906	
346	Saru Yunus		718	200	1244	200	1060	200	1208	200	4300	200
347	Saruhan		1436	250	1476	250	1350	350	1621	230	4460	350
348	Saruhan								339		2956	
349	Saruhan ve Kara Mezid		586	70+70	610	70+70	520	70	665	70	2660	70
350	Sekid O. Hızır		720	120	631	120	480	120	681	120	1220	
351	Sekid O. Hızır		641	150	415	150	1500	200				
352	Sevinç v. Kutluhan O. Musa		850	50	480	50	500	50	779	500	2533	500
353	Sindel		1192		1168	120	860	120	584	120	584	120
354	Sorkun'da Mes'ud n.d. Arık Baysur		1214	250	1160	250	1040	250	1169	250	2690	250
355	Sugurdu (?)		2792	300	2502	300	2310	300	2722	300	2000	300
356	Sugurdu (?) n.d. Kapucu		2930	400	2392	400	2320	400	2802	300	2000	
357	Süle O. Evhad yerine Nasuh v. Alihan								537		2233	
358	Süleyman O. İbrahim		1446	150	898	150	700	150	1081	150	1295	150
359	Sultan		551	50	1272	150	1050	150	1135	150	3312	150
360	Sultan		1243	150	1296	150	840	150	819	150	3052	150
361	Susuz Mustafa		540									
362	Şah Mehmed		480	150	600	300	600	300	780	300	2000	300
363	Şamlu ve n.d. Yağmur Hacı		796	150	1315	150	1150	300	882	60	2620	60
364	Şemseddin O. Davud		670	100	996		800	150	1094	150	3300	150
365	Şemsi Karındaşı Yakub		790	150	222		1110	120	2544	120	4455	120
366	Şemsi O. Mustafa ve Abdüsselam		1000	150	842	150	680	150	867	150	1254	
367	Şengeldi v. Mehmed n.d. Saruhanlar		690	120	787		580		691	60	2663	60
368	Şerafeddin Oğlu		2088	1000	2265	1000	1940	1000	3797	1000	5100	1000
369	Şeyh Musa n.d. Dere Hargında								1082		3333	
370	Şeyh O. Yusuf n.d. Süleyman Fakih		605	20	1032	20+100	840	20+100	670	120+100	2990	120+100
371	Şeyh Tur Bey		1164	200	1182	200	1090	300	917	200	917	200
372	Şeyh İsa		1213	160	1375	120	875	120	1024	120	3021	120

373	Tatar Oğlu	530	0+90	724	0+90	370	0+90	446	0+90	2784	0+90
374	Tazlık ve Beğlerhan	1246	150	895	650	570	150	988	150	3500	150
375	Taşçı										
376	Timur ve Bezzaz (?) O. Beşkoz (?)	1169	300	1430	300	850	300	1278	300	3985	300
377	Timurhan Oğlu	1148		1287		880		719	60	719	60
378	Toklu Davud	1456	350	1445		1030		1062	60	2733	60
379	Tulu Oğlu					1230	800	1329		4273	
380	Tur Hoca	906	250	1164	250	960	290	757	250	3292	250
381	Tur Hoca	500		906	250	540	250	1021	290	2296	290
382	Turgud	1902	200	1934	200	540	150	1247	150	3600	150
383	Turgud O. Alaaddin	696	600	1223	600	1050	600	1242	600	2500	600
384	Turhan O. Hamza Hacı	488	120	796	120	470	120	612	120	3436	120
385	Turmuş n.d. Şehiroğlu	1824	300	1790	300	1230	300	1280	300	3500	300
386	Turud ve Turgud	520	50+100	520	150	520	150	671	150	1448	150
387	Tuvçe O. Ömer	1136	220	1522	220	1140	230	1330	230	4000	230
388	Ümit oğlu					1720	400-70				
389	Yakub	673	150	697	150	530	150	661	150	2500	150
390	Yahya O. Yusuf	612	120	1096	120	800	130	1027	120	4358	120
391	Yahşhan	1080	500	2224	500	2030	500	1010	500	3500	500
392	Yakub Hacı	618	150	932	150	440	150	651	150	2400	150
393	Yaya Ahmed	1262	170	1453	170	1010	170	767	170	767	170
394	Yaya Yahşi	1120	130	1121	130	880		793	60	793	60
395	Yayabaşı Köçek Saruca n.d. Kayalu	812	120	838	120	580	120	373	120	373	120
396	Yunus O. Muhammedi	778		1025		710		924	60	2664	60
397	Yunus Oğlu	588	120	529	120	430	120	620	120	2525	120
398	Yusuf müselleme yerine O. Hızır	816	110	788	110	650	110	788	110	2999	110
399	Yusuf O. Hasan	1880		1822		1360		1223	60	2593	60
400	Yusuf O. İsa n.d. Dertli Hızır	1078	150	965	150	820	150	937	150	3100	150
401	Yusuf O. İsmail n.d. Yavcı O.	1644		1744		1250	120	1558	120	2900	120

402	Yusuf Siddik ve Savcı	878		790		692		798	60	3210	60
403	Zabteddin (?) ve Kulağuz	1284	160	1278	160	1140	100	1281	100	3733	100
404	Zekerya O. Ahmed	1769		2043		1680		2059	60	5028	60
		354309	60535*	375382	59214*	289563	58032*	374301	59886*	985995	59886*

* Çiftliklere dönüm olarak yapılan zamlar ve çıkarmalar yapıldıktan sonra bu rakam bulunmuştur.

EKLER TABLO 11
ÜÇ FAHİRDE DE MEVCUT 124 KÖYE GÖRE TEKE SANCAĞI

No	Köyler	1455							1530				1568											
		Nefer	Mücerred	Bennak	Tam Çift	Nim Çift	Bive	Ortak	Baş ev	Muar	Hane	Mücerred	Kara	Muar	Hane	Mücerred	Nefer	Bennak	Tam Çift	Nim Çift	Muar			
1	Abdülgazi	9			4	1	1						1					15	29	6	15	2	1	4
2	Abdurrahman	24		9	6	8							38	3				39	74	30	23	3	18	
3	Ada	21		2	11	6		1					15					61	106	17	30	2	10	2
4	Akçaak	16		8	2	3							12						15	3	12			
5	Akçakilise	36		2	8	19		7					21	7				22	56	18	17	5	16	
6	Akılise	47		13	10	20		3					26	2				87	163	56	33	15	47	1
7	Aklar	129		4	8	54		1					87	3	5			46	76	26	9		38	3
8	Aksu	129		44	25	46		2					75	5	1			36	61	17	35		9	
9	Akyaka ve Kınık	25		7	17			1					35	2	1			14	25	24	12		31	
10	Akyol	33		9	15	8							51	1	1			22	42	3	9	5	14	7
11	Alacadağ (Alacadağ)	43		1	5	11		1					38	2				22	29	4	21		4	
12	Alan	34		7	6	15		2					59	5					141	43	52	14	27	6
13	Alikaraağaç	5			3	2							4					8	17	2	5	1	8	1
14	Alpagud	31		2	20	8		1					22	1				11	35	9	10		8	9
15	Anbarözü	7			6			1					5					5	10	4			4	
16	Arlusun	16		1	12	3							19					16	34	3	8	3	11	1
17	Armutdağacı	42		7	20	10		2					69	6				33	65	28	21	3	10	2
18	Arsa	74		16	11	45		2					98	2	1			46	73	14	35	3	19	3

19	Atrasun	19	2	3	13	1				23	4				53	93	37	35	19	2
20	Avdan	13		9	3	1				20	1			3	28	63	26	19	1	14
21	Ayanoz (Ayyaköy)	38	2	8	9	17			1	222	3	3	1		166	302	50	55	19	38
22	Ayvastı	29		5	9	14				32	4	2	1		30	42	7	17	8	10
23	Badamağacı	18		1	10	6			1	15	1		7		48	115	29	33		
24	Bağrıçıkaya	15		4	1	9	1			14	1	1	1		34	68	25	36		3
25	Bayındır	42		8	11	20	2		1	62	3	2	1		47	96	37	22	3	32
26	Bayırköy (Avcıbayır)	31		9	6	11			1	12				1	35	99	44	28	2	23
27	Bazarağaç	22		8	3	9	2		1	8	1				72	111	17	59		35
28	Baş Eskihisar	5		1	2	1			1	30	2	1			10	23	14	9		
29	Belek	5			1	2	2			5	1	1		1	10	14	2	7	1	4
30	Bestine (?)	17		4	10	3				8					4	5	1	4		
31	Bezirgân	81		10	37	30	1	2	1	127	5	2	1		55	114	50	32	7	23
32	Boğazak	33		9	19	2	1			58	3		7		37	69	15	26	4	12
33	Budalya	95		18	44	38	2	3		106	13	1			41	68	10	21		32
34	Büğdüz n.d. Kullular	3			3					7	1				34	49	9	13	6	21
35	Büğüşçe	11			10				1	9		1			8	23	1	3		6
36	Burdurcuk	27		7	13	6		1		48		4			16	24	4	8		12
37	Çandır	15		4	8		1			22	3	1			38	85	30	28		8
38	Çavındır	44		2	16	22	1	3		16					14	31	9	12	1	9
39	Çay	114		21	30	26	3		1	205	7	4	6		95	228	53	116	6	15
40	Çukurbağ	9							14	32					30	74	40	21		11
41	Çukurca	35		4	9	19	1		1	32	4		16		20	73	9	16		6
42	Çurtak	6		3	2		1			1					6	10	3	2		5
43	Demre (Gebran)	29		5	16	4	3		1	65	3	1			37	71	25	19	2	23
44	Denizpınarı	15		4		11				7	1	1		1	9	14	3	7		4
45	Depecik	141		17	35	82	3		1	71	6	1			9	27				
46	Dereköy	41		4	9	17	1	6	4	45	3		3		105	205	51	122		9
47	Dodurga	7			5			2		16		1			12	21	4	3	2	7

48	Donuzdepeciği	25		5		17	1	1	1	1	36	4				10	17	2	2	9		1	1
49	Düden	15		1	5	9					18	1				14	24	9	5	1		9	
50	Emir-i Ahurlu ve Kurnaz	59		9	12	33		2	1	2	5					47	78	9	21	3	15	1	
51	Emreşe (?)	6		1	1	2		2			3					5	9	3	3	1	2		
52	Ernaz ma'a Burgaz	126		14	52	58	1			1	166	7	6	2		81	144	53	49		32	7	
53	Eynedeğin	24		9	4	10		1			18	1				10	20	8	7	4	1		
54	Eşen	44		1	30	6	1		4		65	4		6		53	88	15	37	3	28	1	
55	Genceli (?)	86		22	32	27	1		3		19					16	32	3	14				
56	Gemeği	25			3	19		2			21	1	1	1		27	71	30	20		19	2	
57	Geyikler	85		21		51			1		46	5				94	200	74	98		26	5	
58	Güzelovacak	15		4	2	7			2		16			2		16	18	2	4		12		
59	İğdir	5		2	2	1					10	1	1			9	21	8	11		2		
60	İğdir	25		2	19			1			49	2		11		82	181	26	32	7	19	21	
61	İmecik	63		16	11	34			2		9					12	17	1	8		7	1	
62	İsmail	62		23	1	36		2			72		1			25	33	5	15	2	11		
63	Kabağaç	5			1	4					8					1	2		2				
64	Kağaz	41		12	12	16	1				38	1	1	1		21	35	9	11		15		
65	Kadıfiye (?)	10			4	3		2			17	1		2		20	38	6	14	6	10	2	
66	Kanlıcaeyük	81	2	18	31	22	4	1	3		56	3		1		46	99	40	21	2	31	5	
67	Karadağ	35		8	15	11			1		39	1	3			19	39	17	8	1	13		
68	Karadeğin	19		13		5			1		50	1		1		37	63	20	26	5	10		
69	Karakilise	3			2	1					18	3	1			27	60	18	30		11	1	
70	Karakilise	23		3	5	11	1	2			38	6				23	58	27	18	7	4	2	
71	Karaöz	15		2	5	8					22	3	1			12	20	5	7		8		
72	Karatay	38		16	11	9	1		1		57			4		5	30	4	7			11	
73	Kazallu	5				3		2			21	1				35	68	20	22	8	17		
74	Kemer	31		7	5	13		2			24	2				47	83	21	38	4	18	2	
75	Kepez	8		2		4		2			2	1				5	8	3	2		3		
76	Kevzer	16		2	5	8					12	1	1			35	78	26	20		24		

77	Kıçıköprü	70		19	15	28		3		1	41	4				18	36	7	19	2	8
78	Kiliseler	11			9				2		21	2				21	36		9	1	17
79	Kökez	354		120	30	199	2			5	49	9		1		41	88	32	40		14
80	Köprüseğri	19		2	5	8	1	2		1	18	3				11	17	4	8		5
81	Koru	15		1	2	10		2		1	20					5	21	1	4		6
82	Köseler	13		2	1	8		1		1	8					24	58	17	15	4	12
83	Köseler	29		4	3	7	1	1			16		1			54	79	19	43		17
84	Köy	29		7	10	12					78	5	1			49	100	45	38		17
85	Kozagacı	39		3	21	14		1			70	4	1	1		20	53	23	25		5
86	Kürdek	24		1	3	20					28	2				23	43	10	13	2	17
87	Kürüş (?)	9		2	1	5				1	6	1		3		12	26	8	7	1	9
88	Kuzköy	13	1	1	3	8					23	2				11	13	2	4	1	6
89	Kılıççı Balaban	79		20	26	32	1			1	6	1				3	3		2		1
90	Kızlağaç	27	1	5	12	9					26	1		1		16	23	4	14		5
91	Kızlağaç	39		2	17	19				1	18	1		2		20	43		13		4
92	Kızılcaköy	47		15	7	24				1	11					13	25	5	6		14
93	Kızılol	13		3	3	7					9					33	37	1	6	3	25
94	Kızılsaray	96		19	16	57		2	1	1	25	4				42	91	35	34		21
95	Müğren	32		6	14	8			3	1	21	7	1			49	67	19	27	4	17
96	Mursal	43		10	14	15	2			2	13					3	5	2	2		1
97	Murtana	54		4	34	13		3		1	106	9	5	8		101	212	90	72	2	44
98	Öksüzköca (?)	10		5	2	1		1		1	9	5	1			9	21	9	8		4
99	Örtelik	184		42	23	114	1			2	70			1		56	100	33	43	1	22
100	Pirneğir (?)	7		1	1	4				1	18	1				11	15	4	7		3
101	Ramus (?)	37		4	13	19					69	3				105	191	59	75	1	53
102	Salur	10		2	1	7					31	4	1			10	16	6	7		3
103	Sancaklar	8		1		1		1			2					1	3	2	1		
104	Sarıç	30		4	10	10		5		1	20	1		1		38	73	9	42	1	9
105	Semayük	82		10	32	37			2	1	79	17	4	2		42	63	13	29	4	17

106	Semaeyük Yazını	47		6	19	22				19	1	1		10	16	4	12			
107	Semandır	20		2	6	11				10				14	29	6	14		8	
108	Sokullu (?)	32		11	4	15		1		2				9	12		4	1	7	
109	Suğurdu (?)	85		20	11	52		1		93	4	4		59	107	35	40	2	27	
110	Sülek (?)	22		3	5	13		1		7				21	63	36	17		10	
111	Sürk (?)	36		12	15	6		3		20				48	88	25	34		26	
112	Şerafeddin	25		2	11	12				31	10			121	224	62	99	2	57	
113	Şeyh Mehmed	13								24				12	22	6	7		9	
114	Tat	6			4	1		1		7	1			8	18	7	7		2	
115	Tekince Belse (?)	46		5	16	23			2	65	1	4	1	69	135	50	56		20	
116	Tire	79		13	17	47		1		20	1		3	11	31	4	8		8	
117	Topalak	17		2	2	11		1		22	3			11	18	8	8		2	
118	Toprakdepecik	8		3		4		1		22				15	28	4	16	1	7	
119	Ulukoç (?)	22		3	8	8		1		3	2			10	17	2	7		8	
120	Yalnızdam	55		14	17	21		1	1	67	12	3	1	56	90	23	36	4	28	
121	Yarbaş	14		6		6		1		11	1	1		28	48	16	16		15	
122	Yazar	102		9	39	51			1	12	4			23	53	17	10	8	18	
123	Yüreğir ve İlyasalanı	5		3		2				14				44	81	23	31		18	
124	Zeytun	2								45	7	2	3	2	3		3			
	TOPLAM	4732	8	936	1297	2066	39	105	17	98	292	80	142	3832	7543	2163	2717	217	1637	
																				285

Not:

Abdülgazi ile Kopran, Aksu ile Avcık, Bademağacı ile Altıkapu, Emir-i Ahurlu ile Kurdlar, Zenbilli, Kargın, Bahtlı, Sekçi Kezzer ile Yelme; Köprü seğri ile Yenice, Kızılağaç ile Kullular, Karaaliler, Müğren ile Deremnun, Yarbaş ile Arabi, İğdir ile Kurdoğlu, Eyük, İmecik ile Avdan beraber verilmişlerdir.

EKLER TABLO 12

İ HANE, NEFER, MÜCERRED, BENNAK, KARA, TAM ÇİFT, NİM ÇİFT
V.S.

KOYLER	1455							1530				1568										
	Nefer	Mücerred	Bennak	Tam Çift	Nim Çift	Bive	Ortak	Bay ev	Muaf	Hane	Mücerred	Kara	Muaf	Hane	Nefer	Bennak	Mücerred	Tam Çift	Nim Çift	Muaf	Mu'tak	
6				4	1	1	1		1					15	29	15	6	2	1	4		
24			9	6	8			1	38	3				39	74	23	30	3	18			
									*					*								
									7		1			13	20	4	5		11			
									9	1		1		8	15	1	3					
21			2	11	6	1	1	1	15					61	106	30	17	2	10	2		
4														13	32							
13														*								
														4	9	3	3		3			
									6	1												
16			8	2	3				12						15	12	3					
36			2	8	19		7		21	7				22	56	17	18	5	16			
47			13	10	20		3	1	26	2				87	163	33	56	15	47	1		
129			4	8	54		1	3	87	3	5	1		46	76	9	26		38	3		
									57	8	1											
129			44	25	46	2	2	1	75	5	1			36	61	35	17		9			
25			7	17		1			35	2	1	1		14	25	12	24		31			

76	Çakalbayat	24	4	10	9					1	6															
77	Çaltı																									
78	Çancı																									
79	Çandır	15	4	8		1	1	22	3	1									38	85	28	30	8			
80	Çapalı	27	8	6	13																					
81	Çardak																									
82	Çatırköy	5	2	2	1																					
83	Çavdır							17											6	11	3	5	3			
84	Çavdırlar n.d. Aklar							55	1	3	2							19	37(36)	3	15	18				
85	Çavındır	44	2	16	22	1	3	16										14	31	12	9	1	9			
86	Çay	114	21	30	26		3	205	7	4	6							95	228	116	53	6	15	30		
87	Çayır																									
88	Çerçioğlanları							32	3	1								61	111	70	23	10	7			
89	Çeriler																	27	54					3		
90	Çiftçi	4	1	1	1	1												48	87	18	34	13	22			
91	Çoban (?)																	*								
92	Çobansa																									
93	Çoğun	47	13	18	16													49	81	21	23	10	27			
94	Çomar (?)	4		2	1	1																				
95	Çubuk	11		10	1																					
96	Çukurbağ	9						14	32									16	34	20	11			3		
97	Çukurca	35	4	9	19	1		1	32	4								30	74	21	40			11	3	
98	Çukurkoğa	13	3	5	3		1	1										20	73	16	9			6	32	
99	Çurtak	6	3	2		1												30	41	26	10			5		
100	Çayıtlı							1										6	10	2	3			5		
101	Dede Ali							39	1	2								78	163	63	68	1	26	5		
102	Delü Evren	21	2	11	8													*								
103	Demre (Gebran)	29	5	16	4	3		1	65	3	1							37	71	19	25	2	23	3		
104	Deniz ve Kengir	8		5	3				20	2		4						*								

105	Denizpınarı	15	4	11				7	1	1	1	9	14	7	3	4	
106	Depecik	141	17	35	82	3	1	71	6	1		9	27				
107	Dereköy	41	4	9	17	1	6	45	3	3	3	105	205	122	51	9	6
108	Deresuca							9	1			53	71	2		2	
109	Devri							31	1	1	1						
110	Dikmen											30	57	21	17	2	17
111	Dodurga	7		5			2	16		1		12	21	3	4	2	7
112	Donuzdespeciği	25	5		17	1	1	36	4			10	17	9	2		1
113	Düden	15	1	5	9			18	1			14	24	5	9	1	9
114	Duğlu	8		4	4			18	2	1							
115	Duşe (?)											10	19				
116	Elaman (?)											6	14				
117	Emir-i Ahurlu ma'a Kurnaz	59	9	12	33	2	1	5				47	78	21	9	3	15
118	Emircü	14	4	4	6							*					
119	Emirgazi							9	2			*					
120	Emreşe (?)	6	1	1	2	2		3				5	9	3	3	1	2
121	Emürgen							1									
122	Endebe ve Fiğla							66	5			3	10	40	55(56)	7	33(36)
123	Ernaz ma'a Burgaz	126	14	52	58	1	1	166	7	6	2	81	144	49	53	32	7
124	Eyman							8	1			28	55	21	18	2	10
125	Eymir	29	6	13	9	2		3				8	16	3	2		8
126	Eymir							69	7	1		28	46	21	9	7	8
127	Eynedeğin	24	9	4	10	1		18	1			10	20	7	8	4	1
128	Eyneşe (?)							127	22								
129	Eyük	15	6	5	3		1										
130	Eşen	44	1	30	6	1	4	65	4		6	53	88	37	15	3	28
131	Eşenderesi	88	7	39	40	1	1					31	82	40	23		2
132	Fırnaz							81	7	4	1	36	55	9	11	1	33
133	Garıpcı, Anbağun ve Bozlar							15			1	53	132	38	24	16	37

308	Mursal	43		10	14	15	2		2	13									3	5	2	2	2	1	1
309	Murtana	54		4	34	13	3		1	106	9	5	8						101	212	72	90	2	44	4
310	Müselman																		*						
311	Öksüzköca (?)	10		5	2	1	1		1	9	5	1						9	21	8	9		4		
312	Okunamadı	124							2																
313	Orkunlu (?)																		*						
314	Örtekiz	184		42	23	114	1		2	70			1				56	100	43	33	1	22	1		
315	Özükkend (?)	106		21	16	66	3		3	33		1	1												
316	Osman																4						4		
317	Ovacık									52	1		2												
318	Ovacık n.d. Tekürak (?)									93	13	2	1												
319	Oyumca	3																2	3	1	1		1		
320	Özükkend	50			43	7											27	63	11	18	5	29			
321	Özükkend Sarucalar	46		4	32	7	3		3							30	42	25	10				7		
322	Paşmakçı															15	22								
323	Pelit (?)									19	1		1												
324	Pir kılıç (?)																	31	58	21	22		14	1	
325	Pirmeğir (?)	7		1	1	4			1	18	1						11	15	7	4		3			
326	Ramus (?)			4	13	19				69	3					105	191(196)	78	59	1	53	4			
327	Saka (?)															*									
328	Salur	10		2	1	7				31	4	1				10	16	7	6			3			
329	Sancaklar	8		1		1				2						1	3	1	2						
330	Sarıncı	30		4	10	10	5		1	20	1		1			38	73	42	9	1	9	12			
331	Saruca									4															
332	Saruca															22	57	16	16	1	20	3			
333	Saruhan															13	32	6	16				9	1	
334	Sarukemer															*									
335	Savamlı	8																							
336	Sazak (?)															8	20								

395	Yenice Tepese (?)	89																			
396	Yüksək (?)																				
397	Yüregir ve İlyasalanı	5																			
398	Yuva																				
399	Zenbilli																				
400	Zeytun	2																			
GENEL TOP.		6981																			
MÜSELLEM TOP.																					
KÖYLER TOP.		6981																			
		11																			
		2607																			
		1955																			
		2884																			
		66																			
		155																			
		26																			
		144																			
		12723	4305																		
		1081	341																		
		168	10																		
		459	210																		
		11862	3684																		

* Bu köylerin ismi geçmesine rağmen hasılı ve hanesi başka köylerde verilmiştir.
Ekler Tablo 13'ün altındaki notlar burası için de geçerlidir.

EKLER TABLO 13
TAHRİRLERE GÖRE
TEKE SANCAĞI'NDA KÖYLERİN HASILLARI

TAHRİRLER					
NO	KÖYLER	1455	TD 107	1530	1568
1	Abdülgazi	2420	Büğüşçe'de	7660	9570
2	Abdurrahman	2089	2946	2946	5000
3	Abukça	-	2250	2250	*
4	Acami aşağı	-	900	900	1418
5	Acami Yukarı	-	1685	1685	2450
6	Ada	11955	11000	Meydan'da	1728
7	Ağalan	-	-	-	*
8	Adrihin (Adrahun)	744	3240	1990	1000
9	Ahadlı				*
10	Ahur Kiriş	597	-	-	2500
11	Akaslar (?)	-	-	2980	-
12	Akçaak	1418	2251	2251	3200
13	Akçakilise	4299	4049	6049	6590
14	Akkilise	1935	5376	6752	6000
15	Aklar	5265	6600	6600	9232
16	Akova	-	-	3500	-
17	Aksu	18534	22777	22777	30000
18	Akyaka	2568	6245	6245	8000
19	Akyar	-	-	-	3492
20	Akyol	2969	4769	4769	9876
21	Alacadağ (Aladağ)	1300	5094	5094	4802
22	Alacık (Aylancık)	-	3000	3000	5980
23	Alan	2653	6029	6029	14000
24	Alikabaca (?)	-	500	500	1800
25	Alikaraağaç	6870	-	43000	93334
26	Alpagud	3236	7073	7073	8800
27	Altıkapu	-	-	-	Bademağacı
28	Anbağun	-	Garipçe'de	Garipçe'de	Garipçe'de
29	Anbarözü	1164	830	830	1134
30	Arabi	1000	4344	4344	Yarbaş'da
31	Aralık	-	-	1000	500
32	Arlasun	2254	3760	3760	4000
33	Armudağacı	4807	9400	9400	11634
34	Arsa	4960	4590	4590	5039
35	Asas	1750	2800	2800	2000
36	Atrasun	3218	4094	4094	7800
37	Avcıbeği	1856	-	-	-
38	Avcık	-	-	-	Aksu'da
39	Avdaki (A. Bağçe)	6275	-	-	4600
40	Avdan	2102	4000	4000	6722
41	Avdan	-	-	-	İmecik'de
42	Avras	2402	2048	-	-
43	Ayanoz (Ayyaköy)	2654	Kargu'da	44000	38242

44	Ayvasıl	2005	Eymir'de	11500	11646
45	Azeb Bey	200	-	-	-
46	Badamağacı	3965	3600	4400	3600
47	Bademli	-	-	-	*
48	Bağköy (Gebran)	-	21502	43004	14400
49	Bağircıkaya	1800	2000	2000	4300
50	Bahtılı	-	-	-	Emir-i Hurlu'da
51	Bakırcı	2744	-	-	-
52	Balaklar	-	-	-	*
53	Balıklağı	805	Adrihin'de	1250	Adrihin'de
54	Bayat	-	3859	3859	7000
55	Bayramlı	-	-	-	*
56	Bayındır	3305	4688	4688	6000
57	Bayındır	1808	5130	1500	-
58	Bayırköy (Avcıbayır)	1111	2814	2814	4511
59	Bazarağaç	2463	5150	5150	9700
60	Baş Eskihisar	540	1500	1500	1349
61	Başkapu (?)	-	-	-	*
62	Başluca	2190	403	1342	-
63	Beğçük	-	3714	3714	6000
64	Bedirli	-	-	-	*
65	Belek	1420	1400	1400	2336
66	Belse (?)	-	-	T. Belse'de	1799
67	Berendi	2044	-	-	-
68	Bestine (?)	1350	1300	1300	1514
69	Bezirgân	4858	9515	9515	8400
70	Boğazak	8166	9758	1400	10000
71	Bozlar	-	-	-	Garipçe'de
72	Bucakköy	-	400	400	200
73	Budalya	6917	18474	18474	18400
74	Büğdüz n.d. Kullılar	890	1203	2787	5214
75	Büğüş	1238	1000	1000	Tekesakalı'nda
76	Büğüşçe	2140	14002	3000	2000
77	Burdurcuk	2173	3600	3600	4624
78	Burgaz	Ernaz'da	Ernaz'da	Ernaz'da	Ernaz'da
79	Çaka	1305	-	-	2000
80	Çakalbayat	455	1343	10343	-
81	Çaltı	-	1700	-	-
82	Çancı	-	1000	-	-
83	Çandır (Candar)	1403	2278	2278	6500
84	Çapalu	1070	-	-	-
85	Çardak	-	500	-	-
86	Çatırköy	420	-	-	-
87	Çavdır	-	700	700	892
88	Çavdırlar n.d. Aklar	-	3381	3381	3000
89	Çavındır	2892	2266	2266	4000
90	Çay	8020	17504	9330	10100
91	Çayır	-	-	3000	-
92	Çerçioğlanları	-	1164	1164	4000

93	Çiftçi	1280	-	1000	700
94	Çoban (?)	-	-	-	3072
95	Çobansa	-	-	-	Kundu'da
96	Çoğun	3145	11984	-	14803
97	Çomar (?)	3130	1000	-	-
98	Çubuk	2510	800	-	1000
99	Çukurbağ	7030	8319	8319	8000
100	Çukurca	2864	5000	5000	9555
101	Çukurkoğa	3133	5700	-	7300
102	Çurtak	6259	8400	8400	14100
103	Çuylu	-	2500	2500	11100
104	Dede Ali	-	3000	-	-
105	Delü Evren	2350	-	1841	750
106	Demre (Gebran)	9800	18113	18113	28428
107	Deniz ve Kengir	1356	5953	5953	6460
108	Denizpınarı	1028	1806	1806	3243
109	Depecik	5423	2684	2093	7216
110	Dereköy	2973	3013	3013	3000
111	Deresuca	-	-	8958	10092
112	Dermisin (?)	240	2434	1330	-
113	Devri	Germeği	-	2244	-
114	Dikmen	-	-	-	4367
115	Dodurga	1200	1780	1780	3280
116	Donuzdepeciği	2040	1974	1974	-
117	Düden	3900	5320	5320	7000
118	Duğlu	1350	-	6000	-
119	Emir-i Ahurlu	2264	2911	2911	3110
120	Emircü	1662	-	-	-
121	Emirgazi	-	-	220	-
122	Emreşe (?)	2435	3560	3560	7372
123	Emürgen	-	2000	2000	-
124	Endebe	-	Fiğla'da	Fiğla'da	Fiğla'da
125	Ernaz	6338	10906	10906	12058
126	Eyman	1200	Kundu'da	990	1980
127	Eymir	3140	-	3622	5754
128	Eymir	-	64833	53333	58487
129	Eynedeğin	2165	1945	1945	2400
130	Eyük	3000	-	-	İğdir'de
131	Eşen	9535	6490	6490	7000
132	Eşenderesi	3815	1800	1800	4278
133	Fiğla	-	4742	4742	8028
134	Fırnaz	-	13000	5000	7186
135	Garipçe	-	-	-	*
136	Garipçe	-	10042	10042	29212
137	Gazi (?)	-	-	-	*
138	Gebran	-	-	-	1200
139	Gebran	-	-	-	600
140	Geledos	8606	12767	-	6534
141	Gemiçaltı (?)	1926	3125	-	6000

142	Gencelü (?)	1195	1061	1061	1000
143	Gencelü (?)	-	-	-	Kundu'da
144	Gendive	-	15729	-	19970
145	Gerdan	-	-	5988	-
146	Germeği	3535	2536	2532	5200
147	Gevren (?)	-	-	9900	12040
148	Geyikler	2470	-	3400	5858
149	Gilevği	7521	7635	7635	
150	Göcek Susuz	-	2600	-	9994
151	Göçer	3080	-	-	-
152	Gökeyük	-	450	-	6581
153	Gömbe	-	2422	-	-
154	Gönbet (?)	1140	1798	1798	11000
155	Gürbe (?)	6312	-	-	-
156	Güzelovacık	904	1941	1941	2590
157	Hacı	1400	-	914	1700
158	Hacı Deresi	-	-	Merhume Kayası	-
159	Harun	-	-	-	Gökeyük'de
160	Hotaş	-	-	-	*
161	Huriye (?)	-	-	-	3966
162	Ilıcak	1519	-	-	-
163	İğdebağacı	2923	2063	2063	3000
164	İğdir	1999	4858	4858	7150
165	İğdir	5472	7631	8571	12536
166	İğdir	-	2314	2314	3000
167	İğdirhisarı	-	4480	5400	5794
168	İkibaşluca	1334	4143	4143	5603
169	İlyasalanı	-	Yüreğir'de	Yüreğir'de	Yüreğir'de
170	İmecik	2866	1117	1117	2000
171	İmircik	-	3000	3000	3000
172	İN	-	-	-	Gökeyük'de
173	İncirağacı	-	5187	5187	6100
174	İnlicikağaz	-	-	1000	-
175	İsmail	4115	4795	4795	6400
176	İstavras	1786	6000	6000	7200
177	Kaba ağaç	855	1752	1772	2730
178	Kabalu	2904	-	-	-
179	Kabir (?)	-	3000	-	-
180	Kabirlü	-	1900	8400	-
181	Kağaz	5021	10745	10745	11000
182	Kadifiye (?)	1472	-	2442	3000
183	Kadimi Çakırcılar	1410	-	-	-
184	Kafirbükü	2500	3999	-	-
185	Kal'a-i Gendive n.d. Şamlu	-	-	-	19244
186	Kalemlik	1196	-	-	-
187	Kandaş (?)	-	600	-	-
188	Kanlıcaeyük	5205	4030	4030	9190
189	Kara Sekid	-	-	21752	74036
190	Kara ağaç	-	600	600	674

191	Karaali	-	6500	6500	8000
192	Karaaliler	-	-	-	Kızılağaç'da
193	Karabayır	2279	1700	1700	2000
194	Karacaali n.d. Tavır (?)	-	3000	-	-
195	Karaçah (?) ve Ortalu	3046	-	-	-
196	Karadağ	3372	3839	3839	5000
197	Karadeğın	4363	3486	3486	5251
198	Karadon	-	-	-	5000
199	Karaeyük	-	5250	5250	7105
200	Karagöl	-	-	-	21000
201	Karaid	-	-	-	Gökeyük'de
202	Karakilise	5700	15453	13000	15982
203	Karakilise	5215	1980	10453	9714
204	Karakoyunlu	-	5118,5	5119	3000
205	Karakuyu	2440	-	-	9411
206	Karamani	-	-	-	*
207	Karani	3458	5500	-	7000
208	Karaöz	4654	8773	8703	12120
209	Karapınar	644	2454	870	*
210	Karatay	-	-	-	4300
211	Karatay	14452	11000	18770	12262
212	Karatay	1490	2300	2300	-
213	Karataş (h ez)	3782	7770	2800	17125
214	Kardaşla	-	2178	-	-
215	Kardıç ve Kardıçderesi	-	9864	9864	15000
216	Kargalı	3948	-	-	-
217	Kargu n.d. Mahmudlar	-	65333	21333	29500
218	Kargucuk	*	1850	1850	Oyumca'da
219	Kargın	-	-	-	Emir-i Hurlu'da
220	Karluorta	-	1841	-	-
221	Kasımlar	-	-	-	Akyar'da
222	Katrak (?)	-	-	-	2000
223	Katurcu (?)	204	-	1444	-
224	Katırlu (?)	6174	8400	-	9000
225	Kavacık	1534	-	-	-
226	Kavalu	-	6170	6170	5800
227	Kaydaş	-	-	600	-
228	Kayır	-	-	-	5000
229	Kazallu	4296	3867	5530	7327
230	Kazallu	-	1663	-	-
231	Kazan(?)	-	-	550	-
232	Kaş Kethüdarları	358	-	-	-
233	Kemer	-	977	977	1820
234	Kemer	2250	2375	2375	4276
235	Kepez	1004	1892	1892	3990
236	Kevzer	1064	1932	1992	*
237	Kıçıköprü	26064	3500	7500	12900
238	Kılbayır (?)	-	3400	-	-
239	Kiliseler	2144	2150	2150	3513

240	Kiriş ve Kökez	-	-	15016	15875
241	Kirişin	1071	-	-	3200
242	Koçak	-	3000	-	4044
243	Koçaklar	-	300	300	-
244	Koçaklı (?)	-	-	2500	-
245	Koçmaz	-	4715	6750	4560
246	Kokarı	-	22792	22792	-
247	Kökez	10682	9681	1753	2604
248	Kökez-i Ulu	-	-	-	8412
249	Komarı (?)	-	3435	1200	2200
250	Koparan	-	-	-	*
251	Köprüseğri	5638	2800	1800	4800
252	Körebe (?)	-	9900	-	-
253	Kortan	180	300	300	2272
254	Koru	4405	3858	1614	3600
255	Koru Susuzu	-	-	2800	-
256	Korubüki	-	-	-	*
257	Korucuk	Koru'da	1360	-	-
258	Korusınırı	4700	2800	-	4224
259	Köseler	1863	2600	2600	5666
260	Köseler	2764	3009	3309	3200
261	Kovan	-	-	-	*
262	Köy	1816	4453	4453	4814
263	Kozağacı	2430	5818	5818	1600
264	Kozanlar (?)	-	-	2000	-
265	Kozcu (?)	-	1000	1000	-
266	Kozcık (?)	-	-	1360	-
267	Küçük Susuz	980	-	5036	-
268	Kullarköy	672	650	650	Kızılağaç'da
269	Kum	-	-	-	Kundu'da
270	Kundu	-	254126	24707	155000
271	Kürdek	3343	3290	3290	8000
272	Kurdlar	-	-	-	Emir-i Hurlu'da
273	Kurdoğlu	3030	1242	1242	2100
274	Kureşler	1155	-	-	-
275	Kurnaz	E. Ahurlu	E. Ahurlu	E. Ahurlu	E. Ahurlu
276	Kürt	-	2000	-	2304
277	Kürüş	-	8791	-	-
278	Kürüş	-	283	-	-
279	Kürüş (?)	1230	1495	1495	3118
280	Kürüş Kökez	-	3842	-	-
281	Kurşad (?)	-	-	2178	3000
282	Kutlucaeyüğü	-	4818	-	-
283	Kuzca n.d. Çataklar	-	1000	-	4520
284	Kuzköy	3025	7400	7400	7140
285	Kılıç (?)	-	-	6500	-
286	Kılıççı Balaban	5550	830	830	1282
287	Kındıra (?)	7600	20498	20498	-
288	Kınık	3670	5160	5160	6114

289	Kızılağaç	3183	3750	3750	4900
290	Kızılağaç	4255	6140	6140	9000
291	Kızılca Keçilü	-	1375	1375	1478
292	Kızılcaköy	4037	4281	4281	5574
293	Kızılçam	-	-	-	*
294	Kızılcaok	-	-	-	*
294	Kızilot	-	2084	2054	5422
296	Kızılsaray	4090	2800	2800	5300
297	Kışla	-	-	-	Kurşad'da
298	Kışlacık	Kureşler	-	-	-
299	Manay	6435	4600	4600	6606
300	Mandırla	-	4549	4549	4900
301	Margaz	-	5500	5500	8192
302	Menimak (?)	400	-	3000	1400
303	Merdeşe (?)	2252	1000	1000	-
304	Merhume Kayası	-	-	215	-
305	Meydan	-	-	10327	19800
306	Mezidi	-	2200	2200	4339
307	Milçik	1735	772	-	-
308	Milli'den çıkan evler	900	-	-	-
309	Mimadlar, Mimad Beğler	-	-	-	*
310	Müğren	2836	8958	K. Deresuca'da	*
311	Mükerremköy	734	-	-	-
312	Murd Geçidü	400	-	-	1900
313	Mursal	4734	6112	6112	7115
314	Murtana	3958	6704	6754	7576
315	Müselleman	-	-	-	Kundu'da
316	Öksüzkoca (?)	1140	2737	2737	5150
317	Okunamadı	3000	-	-	-
318	Orkunlu (?)	-	-	-	*
319	Örtেকiz	11408	11890	11890	7000
320	Ovacık	-	1000	1000	-
321	Ovacık n.d. Tekürak (?)	-	7700	7700	-
322	Oyumca	296	-	-	6334
323	Özükend	-	14000	C. Sarucanaz	9000
324	Paşmakçı	-	-	-	*
325	Pelit (?)	-	-	1816	-
326	Pir kılıç (?)	-	6500	-	8000
327	Pirmeğir (?)	260	2976	2976	3592
328	Ramus (?)	2926	4900	4900	7100
329	Saka (?)	-	2430	-	-
330	Salur	1115	1851	1851	3000
331	Sancaklar	1460	7400	3700	4200
332	Sarnıç	11610	14777	14777	20523
333	Saruca	-	-	2570	-
334	Saruca	-	2570	-	5894
335	Sarukemer	-	860	860	860
336	Sazak (?)	-	-	800	*
337	Sekçi	-	-	-	Emir-i Hurlu'da

338	Semaeyük	10570	14417	12417	16190
339	Semaeyük Yazırı	1630	-	2000	1590
340	Semakırı	2050	1950	3013	*
341	Semandır	1187	1900	1900	4690
342	Soğurdu (?)	4230	6500	650	9298
343	Sokullu (?)	1673	1266	1266	2516
344	Solak	-	-	-	Gökeyük'de
345	Son (?)	-	-	11084	-
346	Sorgun	-	-	5700	-
347	Sülek (?)	1740	1651	1651	3908
348	Sulucaeyük	-	-	4818	-
349	Sürk (?)	6785	8472	8472	8800
350	Surt	1722	-	-	-
351	Susuz	-	-	297	-
352	Susuz n.d. Karapınar	760	1388	4691	-
353	Sığırlı	514	300	300	Meydan'da
354	Şerafeddin	3140	8523	8523	10300
355	Şeyh Mehmed	-	-	1206	1596
356	Tabaklu	-	-	-	Kundu'da
357	Takur Depeciği (?)	-	-	-	4500
358	Tat	490	724	724	1656
359	Taşkesüğü	-	-	-	*
360	Taşluca	-	1343	-	-
361	Teke (?)	-	-	-	*
362	Tekesakalu	1966	1824	1824	5300
363	Tekinçe Belse (?)	-	-	8400	9840
364	Teküryaka	5150	1283	1282	-
365	Tire	3466	6475	C. Çanlı'da	7544
366	Tirebolid (bağçehâ)	-	-	-	1656
367	Togad	-	-	-	10050
368	Tomaneyük	-	-	-	*
369	Topalak	4700	2500	2500	5800
370	Toprakdepecik	3540	8186	8186	8186
371	Tur Ali	-	-	-	*
372	Uçbeği	-	2485	3085	5000
373	Uğur (?)	-	3622	-	-
374	Ulağu	-	500	1000	-
375	Ulukoç (?)	2782	3396	3396	7000
376	Virânşehir n.d. Kullarköy	-	20000	20000	45500
377	Y. Bağçe	-	Kundu'da	2917	8125
378	Ya'mur Hacı	300	-	-	-
379	Yağlıcak (?)	-	-	-	*
380	Yaka (?)	-	-	2430	7000
381	Yakaköy	7413	-	-	-
382	Yalaklığı (?)	-	-	-	1250
383	Yalnızdam	5201	8880	8880	10506
384	Yamak (?)	-	1080	-	-
385	Yamak (?)	-	-	1080	-
386	Yarbaş	1536	5656	5656	23000

387	Yassı n.d. Nısfı Eşen	-	-	-	2000
388	Yavlı	-	-	-	*
389	Yaycı oğlu Çakırcı	70	-	-	-
400	Yazır	2045	-	459	5884
401	Yeleme	400	-	-	*
402	Yelten	1500	1816	-	2100
403	Yenice	-	-	-	Köprüseğri'de
404	Yenice Tepese (?)	6100	8400	-	-
405	Yüksek (?)	-	-	1430	-
406	Yüreğir	582	3505	3505	4510
407	Yuva	-	5054	5054	6067
408	Zenbilli	-	-	-	Emir-i Hurlu'da
409	Zeytun	2400	1007	3007	2848
	TOPLAM	678767	1490065,5	1289895	1956559

Notlar:

1568 tarihinde; defterdeki hasıl 1954759 akça, gerçekte ise 1984282 akçadır.

* Tahrirlerde bu köyün ismi geçmesine karşın hanesi ve hasılı başka köyde verilmiştir.

Bu durumda olan karyeler ise şunlardır:

1455 tarihinde; Kuru'nun hasılına Korucu ve Korucuk da dahildir.

Abdülgazi ile Koparan, Acem-i Yukarı ile Yeleme, Aksu ile Avcık, Alpagud ile M. Çaltı yeri ve Nuh, Bademağacı ile Altıkapu, Bayad ile M. Boklu Yalak, Emir-i Ahurlu ile Kurdlar, Zenbilli, Kargın, Bahtılı, Sekçi, Garipçe ile Anbağun, Bozlu, Gökçeeyük ile Karaid, Solak, İn ve Harun, Karamani ile Yağlıcak, Bademli, Bedirli Kevzer ile Yeleme, Köprü seğri ile Yenice, Kundu ile Müselleman, Kum, Çobansa, Genceli, Tabaklu, Kürşad ile Kışla, Kızılağaç ile Kullular, Karaaliler, Kızılçam ile Tomaneyük, Bayramlı, Gazi, Balaklar, Teke (?), Mihmad ile Mihmad Beyler, Manay, Müğren ile Deremnun, Oyumca ile Kargucuk, Paşmakçı ile Orkunlu, Garipçe, Sazak ile Yavlı, Başkapu, Yarbaş ile Arabi, İğdir ile Kurdoğlu, Eyük, İmecik ile Avdan beraber verilmişlerdir. Bundan dolayı bu köylerin haneleri ve hasılları değerlendirilirken bunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

EKLER TABLO 14
DÖRT TAHRİRDE DE MEVCUT KÖYLERE GÖRE HASILLAR

No	KÖYLER	TAHRİRLER			
		1455	TD 107	1530	1568
1	Abdülgazi	2420	Büğüşce'de	7660	9570
2	Abdurrahman	2089	2946	2946	5000
3	Ada	11955	11000	Meydan'da	1728
4	Adrihin (Adrahun)	744	3240	1990	1000
5	Akçaak	1418	2251	2251	3200
6	Akçakilise	4299	4049	6049	6590
7	Akkilise	1935	5376	6752	6000
8	Aklar	5265	6600	6600	9232
9	Aksu	18534	22777	22777	30000
10	Akyaka	2568	6245	6245	8000
11	Akyol	2969	4769	4769	9876
12	Alacadağ (Aladağ)	1300	5094	5094	4802
13	Alan	2653	6029	6029	14000
14	Alikaraağaç	6870	Nehrinde	43000	93334
15	Alpagud	3236	7073	7073	8800
16	Anbarözü	1164	830	830	1134
17	Arabi	1000	4344	4344	Yarbaş'da
18	Arlasun	2254	3760	3760	4000
19	Armudağacı	4807	9400	9400	11634
20	Arsa	4960	4590	4590	5039
21	Asas	1750	2800	2800	2000
22	Atrasun	3218	4094	4094	7800
23	Avdan	2102	4000	4000	6722
24	Ayanoz (Ayvaköy)	2654	Kargu'da	44000	38242
25	Ayvasıl	2005	Eymir'de	11500	11646
26	Badamağacı	3965	3600	4400	3600
27	Bağircıkaya	1800	2000	2000	4300
28	Balıklağı	805	Adrihin'de	1250	Adrihin'de
29	Bayındır	3305	4688	4688	6000
30	Bayırköy (Avcıbayır)	1111	2814	2814	4511
31	Bazarağaç	2463	5150	5150	9700
32	Baş Eskihsar	540	1500	1500	1349
33	Belek	1420	1400	1400	2336
34	Bestine (?)	1350	1300	1300	1514
35	Bezirgân	4858	9515	9515	8400
36	Boğazak	8166	9758	1400	10000
37	Budalya	6917	18474	18474	18400
38	Büğdüz n.d. Kullılar	890	1203	2787	5214
39	Büğüş	1238	1000	1000	Tekesakalı
40	Büğüşce	2140	14002	3000	2000
41	Burdurcuk	2173	3600	3600	4624
42	Burgaz	Ernaz'da	Ernaz'da	Ernaz'da	Ernaz'da
43	Çandır (Candar)	1403	2278	2278	6500
44	Çavındır	2892	2266	2266	4000
45	Çay	8020	17504	9330	10100

46	Çukurbağ	7030	8319	8319	8000
47	Çukurca	2864	5000	5000	9555
48	Çurtak	6259	8400	8400	14100
49	Demre(Gebran)	9800	18113	18113	28428
50	Deniz ve Kengir	1356	5953	5953	6460
51	Denizpınarı	1028	1806	1806	3243
52	Depecik	5423	2684	2093	7216
53	Dereköy	2973	3013	3013	3000
54	Dodurga	1200	1780	1780	3280
55	Düden	3900	5320	5320	7000
56	Emir-i Ahurlu	2264	2911	2911	3110
57	Emreşe (?)	2435	3560	3560	7372
58	Ernaz	6338	10906	10906	12058
59	Eyman	1200	Kundu'da	990	1980
60	Eynedeğin	2165	1945	1945	2400
61	Eşen	9535	6490	6490	7000
62	Eşenderesi	3815	1800	1800	4278
63	Gencelü (?)	1195	1061	1061	1000
64	Germeği	3535	2536	2532	5200
65	Gönbet	1140	1798	1798	11000
66	Güzelovacık	904	1941	1941	2590
67	İğde ağacı	2923	2063	2063	3000
68	İğdir	5472	7631	8571	12536
69	İkibaşluca	1334	4143	4143	5603
70	İmecik	2866	1117	1117	2000
71	İsmail	4115	4795	4795	6400
72	İstavras	1786	6000	6000	7200
73	Kaba ağaç	855	1752	1772	2730
74	Kağaz	5021	10745	10745	11000
75	Kanlıcaeyük	5205	4030	4030	9190
76	Karabayır	2279	1700	1700	2000
77	Karadağ	3372	3839	3839	5000
78	Karadeğin	4363	3486	3486	5251
79	Karakilise	5700	15453	13000	15982
80	Karakilise	5215	1980	10453	9714
81	Karaöz	4654	8773	8703	12120
82	Karapınar	644	2454	870	*
83	Karatay	14452	11000	18770	12262
84	Kazallu	4296	3867	5530	7327
85	Kemer	2250	2375	2375	4276
86	Kepez	1004	1892	1892	3990
87	Kevzer	1064	1932	1992	*
88	Kıçıköprü	26064	3500	7500	12900
89	Kiliseler	2144	2150	2150	3513
90	Kökez	10682	9681	1753	2604
91	Köprüseğri	5638	2800	1800	4800
92	Kortan	180	300	300	2272
93	Koru	4405	3858	1614	3600
94	Köseler	1863	2600	2600	5666

95	Köseler	2764	3009	3309	3200
96	Köy	1816	4453	4453	4814
97	Kozağacı	2430	5818	5818	1600
98	Kullarköy	672	650	650	Kızılağaç'da
99	Kurdoğlu	3030	1242	1242	2100
100	Kurnaz	Emir-i Ahurlu	Emir-i Ahurlu	Emir-i Ahurlu	Emir-i Ahurlu
101	Kürüş (?)	1230	1495	1495	3118
102	Kuzköy	3025	7400	7400	7140
103	Kılıççı Balaban	5550	830	830	1282
104	Kındıra (?)	7600	20498	20498	*
105	Kınık	3670	5160	5160	6114
106	Kızılağaç	3183	3750	3750	4900
107	Kızılağaç	4255	6140	6140	9000
108	Kızılcaköy	4037	4281	4281	5574
109	Kızılsaray	4090	2800	2800	5300
110	Manay	6435	4600	4600	6606
111	Müğren	2836	8958	K. Deresuca	*
112	M. fursal	4734	6112	6112	7115
113	Murtana	3958	6704	6754	7576
114	Öksüzkoca (?)	1140	2737	2737	5150
115	Örtekiz	11408	11890	11890	7000
116	Pirmeğir (?)	260	2976	2976	3592
117	Ramus (?)	2926	4900	4900	7100
118	Salur	1115	1851	1851	3000
119	Sancaklar	1460	7400	3700	4200
120	Sarnıç	11610	14777	14777	20523
121	Semaeyük	10570	14417	12417	16190
122	Semakırı	2050	1950	3013	*
123	Semandır	1187	1900	1900	4690
124	Soğurdu (?)	4230	6500	650	9298
125	Sülek (?)	1740	1651	1651	3908
126	Sürk (?)	6785	8472	8472	8800
127	Susuz n.d. Karapınar	760	1388	4691	*
128	Sığırlu	514	300	300	Meydan'da
129	Şerafeddin	3140	8523	8523	10300
130	Tat	490	724	724	1656
131	Tekesakalu	1966	1824	1824	5300
132	Teküryaka	5150	1283	1282	*
133	Tire	3466	6475	C. Çanlı'da	7544
134	Topalak	4700	2500	2500	5800
135	Toprakdepecik	3540	8186	8186	8186
136	Ulukoç (?)	2782	3396	3396	7000
137	Yalnızdam	5201	8880	8880	10506
138	Yarbaş	1536	5656	5656	23000
139	Yüreğir	582	3505	3505	4510
140	Zeytun	2400	1007	3007	2848
	TOPLAM	511453	672532	731692	975795

Notlar: Ekler Tablo 13'ün altındaki notlar burası için de geçerlidir.

* Bu köylerin ismi verilmesine rağmen hasılı ve hanesi başka köylerde verilmiştir.

38	Eşenderesi	3	60					2	60				
39	Fıçla ve Endebe							11	295				
40	Fırnaz							4	120				
41	Gemiçaltı (?)	1	20										
42	Gendive							2	60		3	150	
43	Germeği							1	30				
44	Gevren (?)							9	360	1			
45	Gilevği	1	40										
46	Göçeşer	3	65										
47	Gürbe (?)	4	100										
48	Güzelovacık	2	40		1	25		1	50				
49	Hacı							4	240				
50	İğdeağacı				1			1	30				
51	İğdir	1	30								2	140	
52	İğdir ve Çavdır							2	40				
53	İğdirhisarı							3	90				
54	İkibaşluca						800					100	
55	İmecik							3	100				
56	İstavras										1	100	
57	Kabaağaç							1	20				
58	Kağaz							4	200				
59	Kadifiye (?)							2	80				
60	Kadimi Çakırcılar	4	80										
61	Kal'a-i Gendive n.d. Şamlu							10	390				
62	Kanlucaeyük	1.5	30					11	330				
63	Kara Sekid							3	75		4	120	
64	Karacah (?) ve Ortalu		20										
65	Karadağ	2	40					2	60				
66	Karadeğın							1	60				
67	Karagöl							10	300				
68	Karakilise	1	20		1			2	50				
69	Karaöz						300	6	360				
70	Kardıç ve Kardıçderesi							11	220				
71	Kargu n.d. Mahmudlar							7	210		15	450	
72	Katırlı (?)	4.5	90					7	210				
73	Kavacık	2	40										
74	Kazallu	1	600					1	40				
75	Kemer							1	30		1	40	
76	Kemer	2	40								2	140	
77	Kiçiköprü				1	60	3000						
78	Kiriş ve Kökez							3	75		3		
79	Koçak							2	60				
80	Koçmaz							1	30				
81	Kökez	3	50		1								
82	Kökez-i Ulu							4	100				
83	Köprüseğri						500	2	120				
84	Köseler						300	1	60				
85	Köy	1	40					8	210				
86	Kılıççı Balaban	3.5	35					3	75				

87	Kınık	1	20																
88	Kızılağaç	1	20					2	50										
89	Kızilot	1						2	200	3									
90	Kızılsaray	1	20					1	30	3									
91	Mandırla							1	30		2								
92	Margaz							8	360	12	1	100							
93	Mezidi							2	50										
94	Mükerremköy	1	5																
95	Murtana	1	20					1	40										
96	Öksüzkoca (?)				1						1	60							
97	Örtekiz	7	140					7	120										
98	Pir kılıç (?)							8	280										
99	Ramus (?)	1	40																
100	Saruca							1	25										
101	Soğurdu (?)	1	20					1	40										
102	Sokullu (?)	1	20					2	90										
103	Sülek (?)	1	20																
104	Şerafeddin							13	450										
105	Takur Depeciği (?)							1	120										
106	Tat							2	120										
107	Tekince Belse (?)							9	360										
108	Tire	4	80					5	200										
109	Topalak							5	100										
110	Toprakdepecik						800	1	20										
111	Uçbeği							3	60		2	60							
112	Ulukoç (?)	2	40					2	50										
113	Virânşehir n.d. Kullarköyü								150			500							
114	Yalnızdam																		900
115	Yarbaş							2	100										
116	Yazır	2	40																
117	Yelten	2	16	1				8	460	2									
118	Yenice Tepese (?)	5	100																
119	Yuva							1	30										
	TOPLAM	111	4000	13	2	85	8550	319	11230	32	77	4770	920						